63009

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİMDALI

1897 OSMANLI-YUNAN MUHÂREBESİ'NİN TÜRK EDEBİYATINDAKİ AKİSLERİ

63009

-Yüksek Lisans Tezi-

Tez Danışmanı:

Yard.Doç.Dr.Metin Kayahan ÖZGÜL

Hazırlayan:

Cafer ŞEN

Görülmüştür.
7 Ocak 1997

ANKARA-1997

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

SÖZBAŞI.....III-V

GİRİŞ.....1-23

I.BÖLÜM

A-Harbin İlânına Kadar Geçen Sınır Olayları.....24-34

B-Harbin İlân Edilmesinden Sonra Asker Toplanması.....

1-Gönüllülerin Muhârebeye Gidişi.....34-57

2-Zâbitlerin Muhârebeye Gidişi.....57-65

C-Yazar Takımının Halkı Muhârebeye Dâvet İçin Kaleme Aldığı Ürünler.....

1-Halkın Türklük ,Osmanlılık,Millet,Tarih,Din Gibi Ortak Noktalar Etrafında Birleştirilerek Muhârebeye Dâvet Edilmesi.....66-78

2-Harbe Giden Asker Etrafında Teşekkül Eden Hikâyeler.....78-83

Ç-Devlet-i Âliyye Umum Sınırlarında Toplanan Askerlerin Harbe Gidişi.....83-108

D-Muhârebe Başlamadan Önce Ordunun Alasonya'daki Ahvâli.....108-124

II.BÖLÜM:CEPHELER:

A-YENİŞEHİR CEPHESİ?.....124-337

B-EPİR CEPHESİ.....337-366

C-VELESTİN CEPHESİ.....367-407

Ç-ÇATALCA MUHÂREBESİ.....408-434

D-DÖMEKE MUHÂREBESİ.....435-550

III.BÖLÜM:CEPHE GERİSİNDE ÜRETİLEN EDEBÎ ESERLER:

1-Harp Esnasında Cephe Gerisini Konu Alan Eserler.....552-632

2-Harp Sonrasında Cephe Gerisini Konu Alan Eserler.....

A-İstanbul'u Konu Alan Eserler.....633-679

3-Harbin Kazanılması Sonucu Zaferi Konu Alan Ürünler.....752-797

4-Sultan Hamid ve Edhem Paşa Üzerine Yazılanlar.....798-813

5-Harbi Yâd Ederek Coşkusunun Edebî Eserlere Yansıması.....814-849

NETİCE.....850-851

FAYDALANILAN KAYNAKLAR.....852-877

SÖZBAŞI

Harpler tarihin dönemeçleridir.Fertler bu dönemeçten geçtiği zaman daha önce hiç tasarlayamadıkları bir duygu ve düşünüşün içerisinde kendini bulabilirler.Bu davranış değişikliği bir şuurlanma netîcesinde olur.Edebiyat böyle bir şuurun ortaya çıkmasında önemli rol oynar.Bu nedenle edebiyatda tarihin bu dönüm noktalarında târihin seyrini değiştirir.Harp dönemlerinde kollektif bir taarruz ve müdâfaa için aydın-edib kadrosu verdikleri eserlerle millî şuuraltının ortaya çıkmasını amaçlarlar.Belki de aydın ile halk en çok bu tarih dönemeçlerinde yanyana gelir.Daha doğrusu aydın halkın yaşadığının bu tarihin dönemeçlerinde daha çok farkına varır.

Bu dönemlerde edebiyatın kendisinden beklenen millî şuuraltını ortaya çıkarmak olduğundan,edib-aydın kadrosu kaleme aldıkları eserlerde bedîî tefekkürü önemli ölçüde gözardı ederler.

İşte harp denen tarih dönemeçlerinde,konusunu harpten veya onun etkilerinden alan birçok edebî ürüne rastlanır.Gerek edebî gerekse târihî bakımdan büyük öneme sahip harp edebiyatı ürünlerinin bir kısmını çalışmamızın başlığına uygun olarak toplamaya çalıştık.Harp esnasında şuuraltının ortaya çıkarılıp milleti harbe hazırlamak,harp sonrası da harbin felâketlerini dile getirerek aynı hataya bir daha düşülmesini önlemek amacıyla oluşturulan bu kalem mahsüllerinin devamlı olarak ihmâl edilmesi ,görmezlikten gelinmesi anlaşılır şey değildir.

Özellikle yakın çağ tarih araştırmacılarının birçok hakîkâti keşfedeceği bu ürünlerin hâlâ edebî malzeme olarak görülmesi bizce ihmâlkârlığın bir sebebi değildir.Bizce tarih araştırmalarını ihmâlkârlık gibi görünen davranış değişikliğine iten bazı problemler mevcuttur.Tarih araştırmacılarını harp döneminde verilen edebî ürünlerden uzak durmaya sevkeden etkenleri Prof.Dr.Sâdık Kemâl Tural,Edebiyat Bilimine Katkılar adlı eserinde "Tarihî Gerçeğin Edebîleşmesine Dâir Notlar" bölümünde ortaya koyar.Prof. Dr.Sâdık Kemâl Tural'a göre prob-

lemin düğüm soruları şunlardır:

1.Edebiyat eserindeki târihî gerçeklik nedir?

2.Tarih bilgisi,edebiyat metinlerindeki bilgiler ile desteklenemez mi,zenginleştirilemez mi?

3.Tarih araştırıcıları,edebiyat araştırıcılarının ortaya koyduklarından istifâde ediyor mu? İstifâdenin lüzûmunu örneklendiren eserlerin nisbeti nedir?

Bu problemlerin tartışılarak çözümlenmesi tarih yazımındaki Darvinist yaklaşımı yıktığı gibi harp gerçeğini de açıkça gözler önüne serer.Lâkin şu âna kadar.harp dönemi edebî mahsüllerinin tarih yazımında hakettiği yeri alamadığı muhakkaktır.

Yakınçağ tarih araştırmacılarının harp dönemi edebî metinlerine ilgisizliği,ihmâlkârlığı edebiyat araştırmacılarında da görülür.Edebiyat araştırmacıları da harp edebiyatından kasdedilenin sadece harbin şiirlere akisleri olduğunu benimseyerek bir harp dönemindeki şiirleri toplamakla meşgûl olmuştur.Araştırmacıları bu davranışa iten ise şiir formunun edebî oluşundaki tartışılmaz genel geçerliliğidir.Böylece geçmişinde tarih kitapları bile edibler tarafından yazılan ve bu nedenle içerisinde birçok edebî malzeme bulunan bir milletin tarihlerinde edebiyat araştırıcısı neyin tarih,neyin edebiyat olduğuna kafa yormayacaktır.Tarih araştırmacılarını harp edebiyatı metinlerinden uzak durmaya iten hangi metnin tarihî, hangi metnin edebî olduğuna dâir problematik edebiyat araştırmacılarını da bu metinlere mesafeli kılmıştır. Oysa ki şiirle birlikte mektuplar,hâtıratlar,romanlar,hikâyeler,hattâ tarihlerin bir kısmı da harp edebiyatı mahsulleri içerisindedir.

1897 Osmanlı - Yunan Harbi döneminde harbi konu alan edebî metinleri toplayıp değerlendirmeye tâbî tuttuğumuz bu çalışmamızda amacımız edebî metinlerle bir harp târihi yazmaktı.Buna sebep, tarihçinin alanına tecâvüz etmek değildir.Çalışmamıza "1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin Türk Edebiyatında Akisleri" adını veriş imiz birkaç eksiklik taşımaktadır.Önce bu metinler sadece edebiya-

tın alanında incelenmemesi lâzım geldiğinden,sonra metinleri değerlendirişimizdendir.Belki de çalışmamızın tam adının "Edebî Metinlere Göre 1897 Osmanlı-Yunan Harbi Tarihi" olması metinlerin gerek muhtevâsına gerek değerlendirilişine daha uygun düşerdi.Lâkin metinlerin büyük kısmının edebiyatçılar tarafından edebî formlar kullanılarak yazılması bizi böyle bir başlık koymaya yöneltti.Bu başlık altında elde edebildiğimiz metinleri cephedeki gelişen olaylar ve cephe gerisindeki insanların yaşayışları olarak iki kısma ayırmayı uygun gördük.Bu malzemeyi de kronolojik olarak yerleştirmeye çalıştık.Bu nedenle cephede gelişen harbi cephe başlıkları altında tasnif ettik.Verilen ürünleri cephelere göre tasnif ederken yine kronolojiye sâdık kalmaya çalıştık.Lâkin harbin daha kesif hissedildiği yerlerde ,bu yerleri konu alan birçok edebî eserin verilmesi harbin bazı bölümlerindeki atkilerinin hiç edebî esere yansımaması harbi edebî eserlerin kronolojisini takip etmemizde zorluk çıkarmıştır.1897 Osmanlı - Yunan Harbi'nin bir hat dahilinde olması bir tarihte birden çok mâlûmâtı da beraberinde getirdiğinden,bu mâlûmâtları cephelere göre tasnif edebildik.

Cephe gerisini ise harp esnası ve harpten sonrası diye iki kısımda incelemeye çalıştık.Lâkin bu bölümlerde kronolojinin tâkip edilmesi oldukça zor oldu.Bir metnin ne zaman yazıldığından ziyâde neyi konu aldığına bakarak metinleri tasnife tâbi tutmaya gayret gösterdik.

Yine de 1897 Osmanlı - Yunan Harbi'ni konu alan edebî ürünlerin tam olarak toplanması mümkün değildir.Çünkü harbin vukûa geldiği ve harbin etkisinin hissedildiği yerlerde harbi konu alan ürünlerin mevcûdiyeti ve şifâhî olarak yaşadığı ihtimâli sürekli gözönünde tutulmalıdır.

Bu çalışmanın oluşmasında fikir,bilgi,tecrübe ve metod muhterem hocam Yard. Doç.Dr. Metîn Kayahan ÖZGÜL'e âittir.Kendilerine minnet ve şükranlarımı sunarım.

Çalışma esnasında yardımlarını esirgemeyen Nurcan UÇAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

CAFER ŞEN

29 Haziran 1996

GİRİŞ

BİR HARP EDEBİYATI VAR MIDIR? VARSA NEDİR ? NE DEĞİLDİR?:

Harp bir milletin varlığını devam ettirebilmek,idealleri ne ulaşabilmek,refah seviyesini yükseltmek,toprak ve güç kazanmak ,kendini güvenceye almak gibi sebeplerle rakip gördüğü devlet veya milletlere karşı verdiği mücâdeledir.Aslında mücâdele doğumla birlikte başlayıp,ölümle nihâyete eren hayatın kaçınılmaz kânunudur.Lâkin harp tabiî bir kanun niteliği taşıyan hayatta kalabilme mücâdelesinden farklıdır,çünki harbe ferdî hayatın devam etmesini devam etme yanında bazı korunması,muhâfaza edilmesi kollanması gerekli değerler için de başvurulabilir.Bu değerler aynı toprak parçası üzerinde yaşama,aynı ırka mensub olma,aynı inancı paylaşma gibi diğer insanlarla asgarî müştereklerdir.Bu müştereklerin ortadan kalkacağı tehdîdiyle karşıladığı vakit harbe karar verilir. Bu nedenle harp kollektif bir mücâdeledir.Ferdin hayatta kalma mücâdelesinden farklıdır.Hattâ insanoğlu yaşamı boyunca ferdî hayatını devam ettirebilmek için yaşadığı süre zarfında mücâdeleye girdiği insanlarla harp esnasında ortak karar alır,ortak davranışlar gösterir,ortak duyar,aynı şeylere üzülür,aynı sevinci paylaşır.

Öyle ise insanoğlu nasıl oluyor da barış dönemlerinde hiç tasarlayamadığı bir hareketin,duyuşun,düşünüşün içerisine harp dönemlerinde girebiliyor? İşte bu noktada insanları duyuş,davranış,düşünüş değişikliğine iten en büyük etken her şahısta görülen biraz ferdî,biraz içtimâî bir karaktere sahip olan millî şuuraltıdır.Harp dönemlerinde kollektif bir hücûma veya kollektif bir müdâfâya milleti hazırlamak için bu şuuraltının ortaya çıkarılıp,bir şuur haline getirilmesi gereklidir.

Millî şuuraltının şuur üstüne çıkarılması noktasında insanların hislerini harekete geçirmek amacıyla edebî eserlerden yararlanılır.Bu nedenle harp esnasında edebî eser milleti harbe hazırlamak için kullanılır.Millet hazırlanıp harbe iştirâk edince edebî eserler görevini tamamlamaz;harbin devam ettiği esnada harbe merakları canlı tutmak amacıyla konusunu harpten alır. Bâzen bu dönem

eserlerinde bir askerin cephedeki fedâkârlığı,bâzen de cephe gerisindeki umum halkın fedâkârlığı edebî esere mevzû olur.Harp nihâyete erince edebî eserin mevzuunu harbin yıkımları,harbin etkileri teşkîl eder.

Harbe hazırlık maksadıyla coşkuları yansıtan,harbin devam ettiği sürede fedâkârlıkları anlatan ve harbin nihâyete erdiği zaman da etkilerini konu edinen edebî eserler tematik yönden bir değişikliğe uğradığı gibi retorik yönden bir değişikliğe uğradığı gibi retorik yönden de bir değişikliğe uğrarlar.

Edebî eseri meydana getiren bedîî tefekkür unsurlarından olan dilin,harp dönemlerinde üst seviyeli bir estetik anlayışa sahip gruplara değil umum halka hitâp ettiğinden sadeleştiği görülür.

Yukarıda eserlerin harp dönemlerinde gerek harbe hazırlık ,gerek harp esnasında gerekse harpten sonra milleti harbe hazırlamak ,milletin duygularını terennüm etmek gibi bir görev yüklendiğine işâret ettik.Hattâ harp dolayısıyla bu eserlerin tematiğinin ve retoriğinin değiştiğini vurguladık.Öyle ise harp döneminde ortaya konan ve harbin coşkusunu,acısını,etkilerini dile getiren bu eserleri niçin edebiyat tarihimiz içerisinde müstakil bir tematik ünvân ile adlandırmayalım?

Hiç kuşkusuz "Harb Edebiyatı" başlığıyla adlandırmayı düşündüğümüz bu dönemin sınırlarını tesbit etmek zorundayız.Bununla birlikte harbi konu alan eserleri "Harp Edebiyatı" adı altında inceleyebilmek için hangi kriterlere sahip olmamız gerektiğini belirlemek zorundayız.Ayrıca harbi konu alan bir edebî metinle,aynı harbi konu alan tarihî metin arasındaki farkları ve hangisinin edebî hangisinin tarihî olduğunu tâyin etmemiz gerektiğinin farkında olmamız gerekir.

Edebiyat tarihi içerisinde belirlemeye çalıştığımız "Harp Edebiyatı" bölümü zaman bakımından bir süreklilik arzetmez.Bunlar sadece bir harp dönemindeki harbin coşkusuyla veya etkileriyle kaleme alınmış aktüel eserlerdir.Bu dönemlerde harp etkisinin daha sıcak olarak yaşadığı bir zaman olabilir.Bu za

man da harbin başlamasından birkaç ay evvel veya harbe hazırlık döneminden başlayıp harpten sonra etkisinin devam ettiği bir iki yıl olabilir.Bu etki hiç kuşkusuz harplere göre değişir.Bâzı harpler milletin hafızasında âdetâ kazınmış durumdadır.Bu nedenle harbe şâhid olanların ortaya koyduğu veya harpten direkt olarak etkilenen harbin etkisini yaşayan insanların harple ilgili ortaya koyduğu eserler "Harp Edebiyatı" içerisinde incelenebilir.Bu zaman ölçüsü konulmadığı takdirde milletlerin hafızasında derin izler bırakan harpleri konu alan edebî eserler yıllar sonra kaleme alındığı zaman bunları "Harp Edebiyatı" içerisinde incelemek lâzım gelir ki o da uygun olmaz.Bu nedenle "Harp Edebiyatı" ürünlerinin özelliklerini şu şekilde verebiliriz:Harp Edebiyatı ürünleri aktüeldir,Harbi yaşayan veya ondan etkilenen neslin sıcağı sıcağına verdiği ürünlerdir.Harbin etkileri ortadan kalktıktan sonra veya harp sonrasında yetişmiş nesiller tarafından kaleme alınan ürünler "Harp Edebiyatı" başlığı altında değerlendirilemez; "târihî roman ","kahramanlık şiiri" gibi başka başlıklar altına koyulurlar.

Halk arasında harbi konu alan ve şifâhî olarak aktarılan ürünlerin her ne kadar değişik varyantları görülse bile bu ürünler menşe îtibâriyle harbin etkisiyle yazıldığından "Harp Edebiyatı" ürünleri arasında incelenebilir.

Bu kriterler içerisinde Harp edebiyatı[illegible] misâlen Kırım Harbi Edebiyatı, 93 Harbi Edebiyatı II.Dünya Harbi Edebiyatı,Kore Harbi Edebiyatı,Kıbrıs Harbi Edebiyatı gibi alt başlıklarla bölümlere ayırabiliriz.

Harp edebiyatı metinlerinin ayrılması husûsundaki kriterlerin tesbitinde, hissiyata yönelme ,ayrıntılara girme,özele inme gibi nitelikler Harp edebiyatı ürünlerini aynı harbi işleyen târihî metinlerden ayırabilir.Aynı harbi işleyen târihî ve edebî ürünlerin ortak paydası harptir.Lâkin bu metinler bir endîşe il kaleme alındığından bedîî tefekkür yönü oldukça eksiktir.Bu bakımdan edebî ürünlerin biraz dışındadır.Yine "Harp edebiyatı" başlığıyla ifâde etmeye çalıştığın ürünler târihî metinler gibi vak'aların genel anlatımıyla belirli bir mesafede olaya bakmak gibi özelliklerle de târihî metinlerden ayrılırlar.O zaman harbin

coşkusuyla ,etkisiyle belirli bir dönemde yaşanılan ve harbi konu alan bu ürünlerin tarih ve edebiyat içerisindeki yeri neresi olmalıdır?Harp edebiyatı ürünlerinin yeri târihî metinlerli edebî metinler arasında bir yerde bulunmalıdır.Bu metinler ne tam târihî metindir ne de tam bir edebî metindir.İkisi arasında kendisine mahsus özellikleri bulunan ve daha çok kendisi olan metinlerdir.

Harp edebiyatı ürünlerini bir yanında kesin çizgileri ve anlatımı belirli olan yalçın dağları andıran tarih metinlerinin diğer yanında uçsuz bucaksız ova hüviyetinde bulunan edebî metinlerin ortasında akan bir ırmak olarak değerlendirebiliriz.

Harp edebiyatı başlığı altında incelemeyi düşündüğümüz ürünlerin tesbitinde özele inmek ilkesini amaç kabul edebiliriz.Bu edebî eser olmasındandır veya edebî eser olduğundan bunu amaç kabul edebiliriz.

Harp her ne kadar kollektif bir mücâdele görünümünde olsa da ,bu mücâdelenin temelinde fert vardır.Hattâ harp dönemlerindeki millî şuuraltının ortaya çıkması ferdî ve ictimâîdir.Harp dönemleri tarih için,düşünce için,duyuş için bir dönemeç niteliğinde olduğu gibi fert için de bir dönemeçtir.Fert kendini gerçekleştiriyor,harpte bir bilinçlenme yaşıyor.Harp edinceye kadar dünya üzerinde kurduğu düzenle bu düzeni gözden çıkarması arasındaki ikilem ferdin gerçekleşmesini sağlamaktadır.Hattâ fert harp karşısında dünya üzerinde sahip bulunduklarından vazgeçme arasında bir bilinçlenme yaşamakta bu bilinçlenme ölüm ile yaşam arasındaki seçimde en üst düzeye çıkmaktadır.İşte edebî metinlerde sıkça görülen insana inme ve onu ifâde etme harp edebiyatı metinlerinde de bu noktada görülür.Bu metinlerde konu harbe giden insan veya harpten etkilenen insandır.Yâni gerçekleşmiş şuurlanmış insandır.Bu insanın harp gerçeği,düşünce, duygu,kazandıkları,kaybettikleri veya cephe gerisinde bıraktıklarının bir bileşkesidir.Harp edebiyatı ürünleri bu bileşkeyi işlediği anda özele inmekte ve harp gerçeğini ,katılanlara indirerek târihî metinlere oranla daha iyi ortaya koymaktadır.Harp gerçeği demek bir harbin kimler tarafından,nerede,ne zaman, nasıl yapıldığını değil,bunu yapanların ne gibi şeyleri gözden çıkardığı,

arzuları,hayâlleri,cephe gerisinde bıraktıklarının oluşumudur.Harp edebiyatı târihî metinlerden farklı olarak özele inip bu oluşumu aktarır.

Harple birlikte ortaya konan edebî ürünler özeli konu edinmeğe başladığı andan itibâren ;hissiyata yönelme,hissî olma gibi bir özellik gösterir.Bu özellik de aynı harbi işleyen târihî bir metinle Harp edebiyatı başlığı altında verebildiğimiz bir metni birbirinden ayırır.Harp edebiyatı metinlerinin hissiyata yönelmesi harbe hazırlık döneminde insanlara topyekûn hareket etmeye şuur kazandırırken,harbin nihâyetinde de harbin etkilerinin insan üzerindeki tesirinin ortaya konulmasına yardımcı olur.Bu nedenle harbi konu alan edebî ürünlerden elde edilen harp gerçeği ,resmî târih mâlûmâtlarından daha zengin hattâ; bâzen daha doğrudur.Bunun sebebi ise Harp edebiyatı ürünlerinin harbe yakın bir zamanda ortaya çıktığından dolayıdır.Oysa ki resmî târihler harpten daha sonra yazıldığından harp gerçeği resmî görüşe uygun olarak değiştirilebilir.

Harp etkisiyle veya coşkusuyla kaleme alınan edebî metinlerin tesbiti noktasında bizlere yardımcı olarak sayabildiğimiz bir kriter de ayrıntıya girmedir.Bu özellik târihî metinlerin vak'aları genel hatlarıyla ifâde ettiğinden dolayı edebî eserde aranması gereken özelliktir.Lâkin bu ayrıntıların yine belli bir bedîî endîşe ile aktarılması lâzımdır.Bunu elde edebilmek için de vukû bulan olayların insanlar üzerindeki etkileri ve insan hareketlerinin nedenleri üzerinde durulabilir.Yoksa harbi teferruatıyla anlatan telgraflar,resmî yazışmalar,harbe iştirâk eden orduların insan gücü,silâhları,cepheleri,hareket tarzları üzerindeki teferruatlar Harp edebiyatı başlığı altında incelenecek ürünlerin dışında kalır.

Vermeye çalıştıklarımızın ışığı altında Harp edebiyatı'nı;harpten önce,harbin devam ettiği esnada ve harpten sonra bir süreye kadar devam eden olayların cephede veya cephe gerisindeki insanlar üzerindeki etkilerinin edebî eserlere konu edilmesi sûretiyle ortaya çıkan eserlerin bütünü şeklinde tanımlayabiliriz.Harp edebiyatı başlığıyla vermeye çalıştığımız bu eserleri;harbi konu edinen romanlar,mektuplar,şiirler,nutuklar,hikâyeler,manzum hikâyeler manzumeler (türkü,destan gibi) hattâ bir kısım tarih kitapları gibi ürünler olabilir.

GARP CEPHESİNDE YENİ BİR ŞEY YOK:

Harp tarihi insanlık kadar eskidir.Harp günümüze kadar hep varolagelmiştir.Sadece değişen harplerin sebepleri ve netîceleridir.Bu nedenle her harp bir diğerinden farklı olmuştur.Bu değişiklikle birlikte insanların harbe karşı tutumları ve harbi algılayışları da değişiyor zamanla.

Harp edebiyatı ürünlerinden epiklere bakıldığı zaman harp hayatın temel bir ihtiyâcıdır.Kahraman kılıcıyla gezmek ve isim,ün almak için biriyle harp etmek zorundadır.Homeros'un İLYADA'sı ve Odise'si bir yığın harbin konu edildiği bir antoloji konumundadır.Yunan tanrıları harbi bir kader olarak kabul eder.Barış içerisinde yaşayan insanları bile birbirine düşürerek harbin çıkmasına sebep olurlar.İnsanların o vakitler birbirleriyle harp edecek ne güçleri vardır ne de vakitleri.Tabiatın sel.fırtına ,ateş ve yağmur gibi şer güçleri zaten insanla harp vaziyetindedir.İşte insanlar ne zaman ki Prometus'tan bilgiyi alıp bu şer güçlerini kontrol ettiği vakit birbiriyle harp etmeye başlar.

Vergilius'un Aened'i de harbi konu alır.Lâkin kahramanın harbinde bir anlam vardır.Aeneas Roma İMparatorluğu'nu kurmak için harp eder.Ortaçağ boyunca toplumları derinden etkileyecek bir harbe pek rastlamadığından edebî eserlere de harp konu olmaz.Lâkin bu çağda şövalye hikâyeleri ve Haçlı seferleri üzerine anlatılanlar Harp edebiyatı ürünleri içerisinde yer alabilirler.Ortaçağ harplerinin halkı etkilememesinin sebebi harbin tabiî karşılanmasıyla ilgisi vardır,hiçkuşkusuz.Her iki ordu ovada karşılaşır ve birbirini haşat eder,cephe gerisi bu harpten çok kısa bir süre etkilenir.Bu nedenle harp yaygın kitleler üzerinde ve etkisi oldukça tesirsizdir.

Harp kavramının günümüzde çağrıştırdığı etkileri 1789 Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkar.Artık harp kollektif bir şuuraltının ortak paydası olan milletleri karşı karşıya getirir.Kılıçlar keskinleşir.Feryatlar işitilmeye başlanır,harp sonrasında.Harbin nihâyetiyle birlikte kitlelerin bilinçlenmesi daha fazla arttı.Edebiyat da harp karşısındaki bakış açısını bu gelişmeye göre ayarladı..Harp artık edebiyatta milletlerin kaderini etkileyen bir olay olarak

görülmeye başlandı.Victor Hugo kaleme aldığı 93 Harbi adlı eseriyle Fransa'daki iç harplerin toplum üzerindeki etkisini anlatırken bir diğer romantik olan,Walter Scott da târihî romanlarına sıkıştırdığı harplerle İngiltere'de harbin toplum üzerindeki tesirini anlattı.Yine aynı tarih kesitinde yazılan Emile Zola'nın Çöküş adlı romanı Zola'nın edebî anlayışına uygun olarak Fransa'nın o günkü durumunu ve Fransa-Prusya Harbi'ni konu edinir.

Bu dönem harpler içerisinde edebiyata yansıyan en önemli harp hiç kuşkusuz Napolyon'un Waterlo'da Almanlar'a yenilmesidir.Erckmann-Chatrian'in kaleme aldıkları Waterloo adlı romanı bu harbi konu edinir.Napolyon'un yaptığı harpleri konu edinen bir başka romancı da Rus yazarı Tolstoy'dur.Tolstoy Napolyon'un Rusya seferini konu olarak aldığı Harp ve Sulh da Borodino Muhârebeleri'ni bir eksen alarak değişik kesimlerden kahramanların hayatlarını anlatır.Harp ve Sulh 19.yy.Harp edebiyatı içerisinde bir zirvedir.

Harp cephe gerisini ne kadar tesirli etkilerse ,bu ölçüde de edebiyattaki akisleri daha büyük olur.Bu nedenle her ne kadar harp hâlâ cephedeki askerleri ilgilendirecek bir mâhiyete sâhiptir.Yalnızca harbe iştirâk edenlerle sınırlıdır Harbi insan kontrol edebiliyor böylece cephe gerisinin etkilenmesini imkânsız kılıyordu.Lâkin harp teknolojisinin ilerlemesi ve bu ilerleyen teknolojinin Birinci Dünya Harbi'nde kullanılması cephe gerisindeki sivillerin hayatını tehlikeye sokar.Artık harp bir şövalyelik oyunu değil acımasız yok eden bir gerçektir.Harp cephedeki insanı yok ettiği gibi onun yakınlarını da yok etmektedir.Hâl bu şekilde tekâmül edince kitleler de harbe karşı tavrını alır.Bu tavrın en iyi ifâde edilişi edebî eserlerle gerçekleşir.Edebî esere yansıtılan harp felâketi harbin insan üzerindeki etkisinden çok ,insanın harp denen felâkete bir daha başvurmaması içindir.Bunun en güzel misâli Remarque'nin "Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok" adlı romanıdır.Bu eserinde yazar diğer harp romanlarında olduğu gibi harbi anlatmamış sadece.Yazar harbe sebebiyet veren bazı muhâfaza edilmesi ,korunması gerekli değerlerin eleştirisine girmiştir.Harbin bireyler üzerinde yansıması dile getirilmiş,harbe karşı sorgulayıcı bir tavır takınılmıştır.Hattâ millî ordu,millî çıkar gibi harbin çıkmasında etkin rol

oynayan unsurların insanların ölümlerini haklı gösteremeyeceğini yazar eserine konu ederek harbi eleştirir.Remarque'nin kitabının çok tutulmasının ve okunmasının sebebi harbin kitleler üzerinde oldukça etkili olmasıdır.

Birinci Dünya Harbi'nden sonra Hemingway'in Silâhlara Veda ve Çanlar Kimin İçin Çalıyor romanları da harbi değişik boyutlarıyla işleyen eserlerdir.

Bütün bu edebiyat ürünlerindeki harp karşıtı eğilimler İkinci Dünya Harbinin çıkmasına engel olamaz.İkinci Dünya Harbi kitle imhâ silâhlarının daha çok geliştiği ve kullanıldığı harp olmuştur.Bu nedenle harp daha acımasızdır.Çünkü atom bombası sadece mevcut sivillerden ziyâde gelecek nesilleri de yok etmeyi plânlayanların düşüncesidir.ARtık İkinci Dünya Harbi'nden sonra yazarın söyleyecek çok az sözü vardır.O harpten sağ olarak dönenler için kendi irâdesini kullanmaktan başka bir öğüt veremez.Yazar çağının tanığıdır ve edilgendir.Yazarın bu edilgenliği harplerin sürekli çıkması ve bunun kendisinin kaderi olduğu inancından dolayıdır.Artık yazar bu absürd dünyada yaşamak ve bir kısır döngü içerisinde olan absürdü anlatmaktadır.Albert Camus Sysypos Efsânesi'nden toplumun harpler neticesinde hep aynı kaderi yaşamak zorunda kaldığını anlatırken Samuel Becket Godo'yu Beklerken'de dünyayı kurtaracak olanı beklemektedir.Fransa'da J. P.Sartre,Almanya'da H.Böll ,Amerika'da Mailer İkinci Dünya Harbi'nden sonra bu harbin etkisiyle ürünlerini kaleme alırlar.

Batı edebiyatında harbin yarattığı sonuçlar karamsar bir edebî anlayışla dile getirilip bu sonuçları hafifletmeye çalışan felsefe ve düşünceler ortaya konulurken Sovyet edebiyatı harbi daha rahat aktarır.Bunun nedeni yönetimdeki rejimin devlet politikasını;harbe iştirâk etse,insanlar ölse bile elştirmeye izin vermemesidir.Bu nedenle yazarlara harbi konu alırken pragmatist yaklaşılması gerektiği benimsetilmeye çalışılır.Bu nedenle İkinci Dünya Harbi ne kadar korkunç olursa olsun Sovyet edebiyatında akisleri pek görülmez.Ehrenburg ve Aytmatov İkinci Dünya Harbi'nin akabinde harbi konu alan eserler kaleme alırlar.

Görülüyor ki harp esnasında cephe gerisi ne kadar etkilenirse,zarar görürse harbin edebiyata tesiri de daha çok görülmektedir.Cephe gerisinde sivil halkın harpte zarar görmesi dünya harbinde harp karşıtı bir eğilime sebebiyet vermiştir

Lâkin bu harp karşıtı edebiyat veya edebî eserlerde görülen harp karşıtı olma eğilimi sadece Batı'lı sivil halk zarar gördüğünde gündeme gelebilmektedir. Artık Batılılar da harbin sebepleri ve sonuçları açısından harbe pragmatist yaklaşım göstermektedirler.

BİZİM CEPHEDE NE VAR :

Millet olarak gerek üzerinde yaşadığımız toprakların konumu ile alâkalı olarak,gerekse muhâfaza ettiğimiz mukaddes değerlerle ilgili olarak birçok harbe iştirâk ettiğimiz bilinen bir hakîkâttir.Yine inkâr edilemez bir hakîkât var ki milletlerin hayatlarında harp gibi bâzı önemli hâdiseler gerek manzum gerekse mensur eserlerle bu hâdiselerin yaşandığı veya daha sonraki dönemlerde dile getirilirler.Biz de bazen üzerinde yaşadığımız toprak parçası uğruna,bazen inandıklarımız uğruna birçok harbe girmiş ve harp öncesi ve sonrasında harbin acılarını ,sevinçlerini işlemeye çalışmışızdır.Bazı önemli hâdiselerin,felâketlerin konu edildiği destanlarımızın bir kısmının mevzuu yine harbin sebepleri ve sonuçlarıdır.Yine ilk bilinen manzumemiz harbin sonucunda dile getirilen Alp-er Tunga Sagusu'dur.Ayrıca gerek âile,yaşam,gerekse kültürel ipuçları açısından oldukça mühim olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde de harp önemli bir yer işgâl etmektedir.

Bütün bu misâller millet olarak bizim harple ne kadr içli-dışlı olduğumuzun ve bunu edebî eserlerimizde dile getirdiğimizin ölçüsüdür.Türklerin bu özelliği yeni yurtları olanAnadolu'da da davam eder.Anadoluya geldikten sonra harplerle birlikte harplerin konu edildiği edebî ürünlerde de devamlılık gözlenir.Yeniçeri şâirlerinin katıldığı harpleri anlatan destanların yanında,harbe iştirâk eden birinin kaleminden çıkan gazavatnâmeler,okunup dinlenilen harp hikâyeleri ,önemli bir yerin fethini konu alan fetihnâmeler bir taraftan harplerin etkilerini dile getirirken diğer taraftan Harp edebiyatı ürünlerinin boşluğunu doldururlar. Verilan bu edebî ürünlerin karakteristik özelliği menşei bakımından taşralı olmasıdır.Bunun sebebi harp dönemlerinde taşranın merkezî yerlere oranla daha çok kayıp vermesi ve düşman saldırıları esnasında daha çok yara almasıdır.

Devlet-i Âliyye'nin yenilgiler dönemi başlayınca umum sınırlar üzerinde düşman taarruzuna mâruz kalan halk harp döneminin etkilerini destanlar ile ortaya

koyar.Hattâ 1828-1829 Osmanlı-rus Harbi bu destanlarda ifâde edilmiştir.1853-1856 yıllarında Kırım ve çevresinde meydana gelen Osmanlı-Rus harbi diğer harplere göre edebiyatımızdaki akisleri açısından daha etkili olmuştur.Bu harbin akislerini taşradan halk şâirleri Âşık İbrahim,Eflâkî,Bezmî,Âşık Ravzî,Âşık Hayâlî Âşık Sürûrî dile getirirken,merkezde ise Dîvan şâirleri dile getirir.Bu dîvân şâirlerinden Yusuf Hâlis Efendi,Şehnâme-i Osmânî adlı eserinde bu harple ilgili şiirlerini toplarken,Hayri'nin Hayrâbâd ve Rızâî'nin Manzume-i Sivastopol adlı mensûreleri harbin bütününün sergüzeştini verir.

Halk arasında 93 Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin etkileri edebiyatımızda daha fazla görülmüştür.Bunun nedeni bu harbin çok büyük felâketler ve göçlere sebebiyet vermesi ve harp muhâbirlerinin bu harpte görülmesidir.Bu nedenle dönemin süreli yayınlarının bu harbe olan yakın ilgisi sonucu İstanbul'da yaşayan aydın-edib kadrosunu da harple ilgilenmeye itmiştir.Nâmık Kemâl doğrudan harbin yıkımıyla ilgili manzumeler kaleme alırken,Abdülhak Hâmid de bu dönemdeki verdiği eserlerinde vatan temi üzerinde ısrarla durmuştur.

93 Harbi'yle ilgili yazılan manzumelerden başka ,bu harbi konu alan hâtırât-lar,hikâyeler ,tiyatrolar da vardır.Bu hâtıratlardan bir İngiliz zâbiti olan ve Plevne'de harp eden Herbert'in,yine Plevne'de ve Erzurum'da doktor olarak görev yapan Charles S. Ryan'ın ve Talat'ın hâtıratları önemli eserlerdir.Bunlarla birlikte 93 Harbi'ni konu edinen pek çok eser mevcuttur.Bu mevcûdiyetin bir sebebi harbin tesirine göre değişirken diğer sebebi dönemin basın ve yayın organlarının durumuna göre de değişir.Harp basın organlarında ne kadar yakından takip edilirse etkileri de o nisbetle artar.

93 Harbi'ndeki basın organlarının harp muhâbirleriyle harbi yakından takibi harple ilgili,ilgiyi,merakı canlı tutmuş bu ilgi ve merak da harp üzerine bir ÇOK EDEBÎ eserin yazılmasına vesîle olmuştur.Bu sonuç da gösteriyor ki harp edebiyatı içinde incelenen eserlerin,harp mâlûmâtını takip edip etmemeyle yakından ilgisi vardır.Böylelikle harp edebiyatı içerisinde gösterdiğiniz belli bir harp dönemine âit olan eserler daha fazla ortaya çıkar.Harp döneminde basın yayın organlarında görülen harbe âit mâlûmât edebî eserin altyapısını oluşturmuş-

tur.

93 Harbi döneminde harbin etkisiyle yazılan edebî ürünlerden başka,bu harp ten uzun süre geçince de harbi konu alan birçok edebî eser kaleme alınmıştır. Bunların harp edebiyatı içerisinde incelenemeyeceğine daha önce değindik.Bunlar artık târihî bir öneme hâizdir.Harp edebiyatından sayılabilmeleri için harbin döneminde,coşkusuyla ve etkisiyle ortaya çıkarılması gerekmektedir.Bu durum daha çok Kırım Harbi döneminde ortaya çıktığı ve bu harbi konu aldığı söylenebilir.Hattâ vatan konusunun da zengin bir şekilde işlendiği eserler yine Kırım Harbi'ni konu alanlarda görülür.

Kırım Harbi'nden önce çifâhî olarak yaşayan destanları,gazavatnâmeliri,fetihnâmeleri,harp hikâyelerini harp edebiyatı ürünleri içerisinde sayamayız.Çünkü mevzuu hakkında mâlûmât sahibi olduğumuz bu eserlerin hangi dönemde yazıldığını tesbit edemeyiz.Şâyet bu eserleri harp edebiyatı içerisinde sayarsak harpten yüz yıl sonra yazılan ve dönem harbini konu alan bir romanı da harp edebiyatı içinde saymamız lâzım gelir.

Bu gibi romanların da harp edebiyatı ürünleri içerisinde değil târihî romanlar başlığıyla incelenmesi doğru olacaktır.

1880'li yıllarda edebî ürünlerde hamâsî duyguların yerini aşk,tabiat ve günlük hayata âit olan hisler alır.Bu nedenle 1853-1856 ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Harpleri ile ortaya çıkan harp edebiyatı ürünlerinden birkaçı dışında âdetâ hepsi unutulur.

Unutulan bu hamâsî duyguları işleyen harp edebiyatı ürünleri 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'yle yeniden ön plâna çıkar.Hattâ 1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi'ndeki mağlûbiyet 1897 Yunan Harbi üzerine yazılan edebî ürünlerin çok olmasına sebebiyet verir.Bir aylık gibi kısa bir sürede Yunan ordusunun mağlûb edilmesi yenilgiler sonucu zafere susamış Devlet-i Âliyye halkını sevince boğmuştur.Bu sevinç ve sürûr edebiyatımızda çok zengin bir görünümle işlenmiştir.

Bu dönemde özellikle Mâlûmât,Sabah,İkdam,Asır ve Servet-i Fünûn gibi süreli yayınlar başta olmak üzere dönemin gazete ve dergilerinde harbi konu alan manzu

melerin sayısı oldukça fazladır.Bu manzumelerle birlikte devrin süreli yayınlarında tefrika edilen ve daha sonra kitap haline getirilen romanlara da rastlanmaktadır.Yine aynı şekilde gerek cephedeki askerî,gerekse cephe arkasındaki insanları konu alan bir çok hikâye de kaleme alınır.

Süreli yayınlarda neşredilen şiirler milleti harbe hazırlamak için seferberlik döneminde harp esnasında ve harpten sonra zafer sevincini dile getirenler olarak göze çarpar.Harbe milleti hazırlamak harp esnasında heyecanı canlı tutmak amacıyla kaleme alınan şiirler genelde İstanbul'da yaşayan edibler tarafından kaleme alınırken,harbin nihâyetinde kaleme alınanlar ise yine İstanbul'da yaşayan ediblerin ve taşrada dile getirilen terennümlerden oluşur.

Harbe hazırlık devresinde yazılan şiirlerde görülen temaların başında gönüllülerin harbe iştirâki konusu işlenir.Devrin ediblerinin bu konuyu işlemeleri Ordu-yı hümâyûnun mevcut askerinin bu harpte yetersiz olacağı endişesinden kaynaklanmaktadır.Yine bu dönemde yazılan şiirlerde millî şuuraltının ortaya çıkması için eski kazanılan zaferler konu edinir.Ayrıca harbe giden bir kişinin toplum içerisindeki statüsü,İtibar kazanması da şiirlerin ortak temleri arasında yer alır.

Harp esnasında yazılan şiirlerin büyük bir bölümü bir yerin zabtına ve önemli bir olaya düşürülen manzum tarihlerdir.Bu tarihler harbin başlangıcına Yenişehir,Tırnova,Çatalca,Golos,Velestin,Tırhala,Döreke,Ermiye ve Teselya kıt'asının fethine düşürülen tarihlerdir.Yine harp esnasında yazılan şiirlerin bir kısmı ise harpte şehit olan Mirlivâ Abdülezel Paşa ve Celâl Paşa'ya konu edinirken ordu kumandanları üzerine yazılan manzumeler de görülür.

Harbin nihâyetiyle birlikte kaleme alınan manzumelerde ise konu Teselya'nın ele geçmesi ve taşradır.Harbin kazanılması İstanbul'da sevince neden olur.Bu sevinç manzumelerde yansıtılır.Harpten sonra taşrayı konu alan manzumelerde ise harbin etkisi dile getirilir.Özellikle bu manzumelerdeki temalar yaralı dönen gaziler,şehit olup geri dönemeyenler,cephe gerisinde bekleyen nişânlılardır. Harbin nihâyetiyle birlikte kaleme alınan manzumelerde ayrıca Devlet-i Âliyye saltanatında bulunan Sultan II.Abdülhamid'i Teselya umum orduları kumandanı Mü-

şir Edhem Paşa'yı ve Ordu-yı hümâyûn mensublarını öven manzumelerde görülür.

1897 Yunan Harbi'ni konu alan Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü adlı romanı harbe iştirâk eden gönüllülerin ordu içerisindeki yaşayışlarını,yararlıklarını dile getirirken,Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanı da zâbitlerin ordu içerisindeki yaşayışlarını gözler önüne serer.Ahmed Midhat Efendi Gönüllü'de bir nevî dönemin pek îtibâr edilmeyen gönüllülüğün müdâfâsını yapar.Harp üzerine yazılan hikâyelerin konuları ise harp esnasında cephe gerisinde bulunan insanlar,cephe ilerisinde bulunan her iki orduya âit askerler,harbin nihâyetiyle birlikte cephe gerisinde askeri karşılayan yakınları ve harpten geri dönen askerlerdir.

Harp esnasında cephe ilerisini konu edinen bir diğer edebî eserler ise asker mektuplarıdır.Bu mektuplarda görülen edebî dil ve bu mektupların, dönemin süreli yayınlarında neşredilmesi ,mektupların İstanbul'daki edibler tarafından kaleme alındığı şüphesini bırakmaktadır.Bu şüphenin oluşmasına vesîle olan bir başka sebep ise cephe muhârebelerinin,cephedeki askerin harpten etkilerinin ayrıntısı yerine genel çizgilerle durumun îzâhıdır.Yine bu îzâhı kolaylaştıracak klişeleşmiş ifâdeler ve duyguların mektuplarda müşterek olarak görülmesi mektupların cephede yazılmadığının bir göstergesidir.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin edebî ürünlerdeki akislerinin büyük bir yer kaplamasının sebebi matbuatın harbi yakından izlemesidir.Cephedeki vukû bulan olayların sıcağı sıcağına izlenmesi bir yandan merakı canlı tutarken diğer taraftan edebî eserlere mâlûmât sağlamıştır.Bu mâlûmâtlar gerek Ordu-yı hümâyûn'un yanında gerekse Yunan ordusunun yanında bulunan harp muhâbirleri tarafından edebî eserlere mâlûmât sağlamıştır.Bu mâlûmâtları gerek Ordu-yı hümâyûn'un yanında gerekse Yunan ordusunun yanında bulunan harp muhâbirleri tarafından süreli yayınlara gönderilerek neşredilir.Devlet-i Âliyye ve Yunan matbuatındaki muhâbirlerin yanında Avrupa Devletleri'nin tarafsız gözlemcileri de harbi tâkip eder.Harbin nihâyetiyle birlikte bu muhâbirler harp esnasında cephede gördüklerini hâtırât hâline getirerek neşrederler.Bunlar arasında

Sabah Gazetesi tarafından harbi izlemek üzere giden Süleyman Tevfik'in Teselya'da Bir Cevelân ve veya Dört Aylık Seyahatim, Times Gazetesi Muhâbiri Digam'ın Teselya'da Osmanlı Ordusuyla, İngiliz Kamara A'zâsından Bartelett'in Teselya Ma'rekesinde adlı hâtırât kitapları mevcuttur. Bu hâtıra kitaplarıyla beraber harbe zâbit olarak katılan Osman Senâî'nin de harp ettiği bölüğün çevresindeki gelişen olayları aktardığı görülür. Harbin nihâyetiyle birlikte Sâlim'in Teselya kıt'asındaki izlenimlerini topladığı Ben de Gördüm ya da Teselya'da Meşhûdâtım adlı bir kitabı da vardır. Bu kitapta harbin vukû bulduğu bölgelerdeki şehirler ve harbin izleri gözler önüne serilir.

Harbi yakından izleyen muhâbirlerden Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü, harbe katılan Osman senâî hâtırâlarıyla birlikte bir de 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin anlatıldığı tarih çalışması kaleme alırlar. Lâkin bu yazarlar tarih çalışmasıyla yetinmeyip hâtırâlarına müstakil bir çalışmada yer verirler. Bu davranış şekli açıkça gösteriyor ki bu yazarların Harp edebiyatı ürünleriyle tarih çalışmasına âit olan metinlerin farklılığını anlamış olduklarını verdikleri eserlerle gösteriyorlar.

Süleyman Tevfik 1897 Yunan Harbi'ne âit izlenimlerini her iki eserinde toplarken Harp edebiyatı alanına dâhil olan metinlerle tarih çalışmasına âit olacak metinleri şuurlu bir şekilde ayırdığını şu ifâdelerle belirterek her iki metin arasındaki farkı da ortaya koyar:

> "Teselya'da Bir Cevelân ve Dört Aylık Seyahatim) isminden dahi ma'lûm olacağı vechile muhârebeye azîmet ve avdet-i âcizânem arasında geçen dört aylık bir seyahati hâvîdir.
>
> Bu müddet zarfında görüştüğüm zevât ile güzerân eden en mühim müsâhabelerimizden asâkir-i şâhânenin ahvâl ü müşvârıyla bu bâbdati taktîrât ve mütâlaâtımdan tesâdüf eylediğim garâb-ı düçâr olduğum müsâibden ve meşakk-ı seferiyyeden elhâsıl bütün seyahatimden bahistir. (Devlet-i Âliy-

ye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi) ciddî bir eser idi.Teselya'da Bir Cevelân sırf hissîdir,bir seyahatnâmedir.İşte aralarındaki fark bundan ibârettir.Meselâ ötekinde filân tabur şöyle oldu gibi muhârebe tafsîlâtı görülür.Bunda ise Milona Muhârebesi olur iken şu halde idim,böyle düşünüyordum,sağ cenâha koşuyordum misüllü şeyler müşâhede olur."(1)

Bu ifâdelerden anlaşılacağı üzere Süleyman Tevfik harbi konu alan bir metnin Harp edebiyatı başlığı altında incelenmesi,edebî olması husûsunda iki kritere başvurmaktadır.Birincisi hissîlik diğeri ise şahsîliktir. Tabiî ki Süleyman Tevfik hâtırâtında hissîdir.

Süleyman Tevfik'in harbi konu alan metinleri o dönemde ikiye ayırıp birini edebî diğerini târihî olarak vermesi oldukça yeni bir yöntemdir.Çünki edibler tarafından kaleme alınan Devlet-i Âliyye'nin tarih çalışmalarında . edebî ürünler ile târihî metinler birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak verilir.Daha doğrusu okuyucu yelpâzesinin isteği doğrultusunda Nâimâ'da, Âşık Paşa da tarih çalışmalarında belirli oranda bedîî tefekkürü vermeye çalışmışlardır. Tarih çalışmalarının edebî üslûptan,anlayıştan kurtulması ancak Cevdet Paşa'dan sonraki çalışmalarda görülür.Cevdet Paşa Târihî metinle,edebî anlatımı birbirinden ayıran ve târihçi üslûbunu kurmaya çalışan ilk târihçimizdir.Târihî çalışmalardaki üslûp O'ndan sonra belirir.

Süleyman Tevfik'in harbi konu alan târihî metinlerle edebî metinleri ayrı ayrı kitaplarda toplaması göz önünde tutulursa yüzyıl sonra yapmayı düşündüğümüz şu çalışma oldukça gecikmiş demektir.

---

(1) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Yâhûd Dört Aylık Seyahatim,İstanbul, 1315,Mahmud Bey Mat.,s.3-4.

Bu Konuda Bkz.:

ACAROĞLU,Türker,"Teselya Harbi'nin Edebî Yankıları",Yücel,Nu:104,İstanbul, Haziran 1945.

BİRİNCİ,Nejat,"1897 Türk Yunan Savaşı'nın Şiirimize Akisleri",Kubbealtı Akademi Mecmuası,C.12,Nu.4,İstanbul,Ekim 1983.

BİRİNCİ,Nejat,"1853-1856 Kırım Savaşı'nı Anlatan Bir Eser-Manzume-i Sivastopol",Kubbealtı Akademi Mecmuası,C.13,Nu.1,İstanbul,Ocak 1984.

DUMAN,Harun,Balkan Savaşı ve Edebiyatımız,M.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayımlanmamış Doktora Tezi,İstanbul,1991.

KAFESOĞLU,İbrahim,"Türk Zaferleri"Türk Kültürü,Nu.134,Ankara,Ağustos 1965.

TİMURTAŞ,Fâruk Kadri,"Türk Şiirinde Kahramanlık Duyguları",Türk Kültürü,Nu.26, Ankara,Aralık 1964.

ÜLGEN,Türk Yunan Savaşının Türk Şiirindeki Akisleri,Yayımlanmamış Doktora Tezi,İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,İstanbul,1993.

1897 OSMANLI-YUNAN HARBİ :

1826'da Mora'da bağımsızlığını îlân eden Yunanistan'ın kesin sınırları 1830'da Londra Antlaşması'yla çizilir.Lâkin Yunanlılar Devlet-i Âliyye'nin o dönemdeki güçsüzlüğünden istifâde ederek Yunanlılarla meskûn bütün toprakların kendilerine verilmesi talebinde bulunurlar.Bu nedenle sözü edilen toprakları kendisine bağlamak içinMegalo İdea (Büyük Ülkü) adını verdikleri tezi hayata geçirmeye çalışırlar.Megalo İdea'nın içerisinde yer alan Girit ile Ege Denizi'ndeki adaları ve Epir'i ele geçirmek için faâliyetler göstermeye başlarlar.Bu faâliyetlerin en sık görüldüğü tarih 1853-1856 Osmanlı-Rus Harbi zamanıdır.Yunanistan Kırım Harbi esnasında Teselya'da ve Epir'de isyanlar çıkarmaya başlarlar. 1864 yılında İngiltere'nin Ege Denizi'nde bulunan yedi adayı Yunanistan'a vermesi Yunanlılar'ın isyânlarda haklı olduğunu düşünmesine yol açar.Bu düşünce ile Yunanlılar 1866'da Girit isyânını başlatırlar.Oysa ki adada yıllarca bir arada yaşayan insanları ayaklandırmanın tek hedefi Girit'i Yunannistan'a bağlamaktır.Bu isyân esnasında adada kurulan ihtilâl komitesi Girit'in Devlet-i Âliyye'den tamamen ayrıldığını ve Yunanistan ile birleştiğini beyân ederler. Bir yandan Devlet-i Âliyye yönetimini Batı'lı devletlere şikâyet ederken diğer taraftan adadaki müslüman halkı sindirme hareketlerini sürdürmeye devam ederler.

Rusya'nın kışkırtıp,koruması,Fransa'nın da desteklemesi üzerine Girit isyânı Devlet-i Âliyye'nin iç işleri problemi olmaktan çıkarak Avrupa mes'elesi olarak ele alınır.Bu mes'eleyi 6 Ocak 1869'da Paris Konferansı'na taşıyan Yunanlılar istediklerini elde edemezler.Avrupa devletleri kendi çıkarına uygun olarak meseleyi Devlet-i Âliyye lehine çözümlemeye çalışırlar.

Yunanlılar 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar 1866-1869 siyâsî yenilgilerinin şokuyla Megalo İdea'yı ertelemeyi uygun bulurlar.Devlet-i Âliyye'nin 93 Harbi yenilgisini fırsat bilen Yunanistan Girit'te tekrar karışıklıklar

çıkarır.Girit'te çıkan bu karışıklıklar üzerine 12 Ekim 1878'de Hanya'nın kuzeydoğusunda bulunan Halepa'da Girit'li Rumlar'a yeni tâvizler veren bir antlaşma imzalanır.Bununla da kalmayarak her iki devlet 1879 Ağustos ayında İstanbul'da bir konferans düzenlerler.Neticesiz kalan bu konferansın ardından Berlin Antlaşması'na katılan devletler 16 Haziran 1880 tarihinde Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki sınır düzeltme ile ilgili hususta karara varırlar.Bu kararla Mart 1881 yılında İstanbul'da toplanan elçiler arasında yapılan müzâkereler sonucunda Tesalya Yunanistan'a Epir ise Devlet-i Âliyye'de kalmak üzere karara varılmıştır.Lâkin milletlerin kafasındaki büyük idealler kolay kolay yıkılmadığı ve doyurulamadığı için Yunanistan da büyüme hırsını dizginleyemeyerek Girit ve Yanya vilâyetinin kendisine verilmesinde ısrar eder.1885 yılında Bulgarlar'ın Devlet-i Âliyye'ye karşı kuvvet toplamaları üzerine Yunanlılar bunu fırsat bilip Devlet-i Âliyye sınırına asker yığar.Sınıra yığılan bu kuvvetler Ahmed Eyüp Paşa komutasındaki Ordu-yı hümâyûn birliklerince geri püskürtülür.Yunanistan'ın Devlet-i Âliyye üzerindeki toprak isteme çabaları sürekli sonuçsuz kalınca Yunan hükûmeti daha plânlı çalışmaya başlar.İlk iş olarak da Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşması esnasında önemli rol oynayan Etniki Eterya cemiyetine işlevlik kazandırmak için yeniden teşkîlâtlandırır.

188 yılında Girit Hıristiyanları'nın tekrar ayaklanması üzerine dönemin pâdişâhı Sultan II. Abdülhamid 1889'da bir fermanıyla Girit genel vâlisinin yetkilerini arttırır.Ancak 1894'de Girit'teki genel meclis pâdişâha başvurarak Girit'e bir Hıristiyan vâlinin tayin edilmesini isterler.Batı'lı devletlerin ısrarıyla 1895'te Hıristiyan bir vâli Girit'e tâyin edilir. Bunu kabullenmeyen Hanya Müslümanları'yla Hıristiyanlar arasında Aralık 1897'de bir iç savaş başlar.

Devlet-i Âliyye bu iç savaşın önüne geçmek için Girit'e asker göndermişse de bunu başaramaz.İsyâncılara karşı koyulan bu harekette Ordu-yı hümâyûn birlikleri de birçok kayıp vermiştir.Devlet-i Âliyye Girit'e takviye kuvvet gönderirken Yunanistan da gönüllüler yollamıştır.Kendilerine yardım ve Girit'in işgâli için adada bulunan Rumlar Yunanistan'da düzenli birlikler ister.Lâkin

Batı'lı devletler bunun Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki bir harbe sebebiyet vereceğinden duruma müdâhâle ederek Devlet-i Âliyye'den Girit'e muhtariyet verilmesini isterler.Bu isteği yaptıkları esnada Yunan kuvvetlerinin adayı zabtetmemesi için 3 Şubat 1897 tarihinde Girit'e harp gemileri gönderirler.Bu kuvvetler adaya çıkarak Girit'i Yunanistan'a bağladıklarını belirtirler. Yunanistan'ın bu davranışı karşısında Batı'lı devletler de Girit'e çıkarma yaparlar.Bunun üzerine Yunan hükûmeti dikkati Balkanlar üzerine çekmek amacıyla Etniki Eterya cemiyetinin oluşturduğu milisler 9 Nisan'da Makedonya'daki ve Teselya'nın Devlet-i Âliyye sınırına tecavüze yeltenirler.

Devlet-i Âliyye Girit'teki gelişmeleri yakından takip ederek 14 Şubat 1897 tarihinde Ordu-yı hümâyûnun bir kısmını seferber hâle getirir.Yunanlılar'ın sınır tecavüzüne karşı Devlet-i Âliyye de 5 Nisan 1313 (18 Nisan 1897) tarihinde Yunanistan'a harp îlân eder.

Harbe gelinceye kadar Sultan II. Abdülhamid harbe taraftar değildir.Lâkin Yunanistan Batı'lı devletlerin uyarılarını gözardı edip barışı bozduğundan durum Devlet-i Âliyye'nin lehine bir gelişme göstermiştir.Diğer taraftan Yunanistan'ın genişlemesine Devlet-i Âliyye gibi diğer Balkan devletleri de taraftar değildi. Bu nedenle Sırbistan,Avusturya,Bulgaristan harpte tarafsız kalmayı tercih ederken Yunanistan'ın genişlemesini istemeyen İngiltere ve Fransa da bu yolu tercih etmişlerdir. Dönemin bir diğer güçlü devleti olan Almanya da ekonomi alanında ilişkilerini geliştirdiği Devlet-i Âliyye'nin toprak bütünlüğünden yana olduğu için tarafsız davranmayı tercih ederken Rusya ise diğer devletlere karşı bir tavır almamak için Yunanistan lehine bir siyâset tâkip etmeyi düşünmektedir. Dolayısıyla Devlet-i Âliyye ve Yunanistan 1897 Harbi'nde müttefiksiz olarak karşı karşıya gelmiştir.

18 Nisan 1897 harbin îlânıyla birlikte hücûma geçen Ordu-yı hümâyûn birlikleri bir gün sonra yirmisekiz saat süren şiddetli bir muhârebenin nihâyetinde önemli bir mevki konumundaki Milona'yı zabteder. Milona'nın Ordu-yı hümâyûnun eline geçmesinden sonra Yunan ordusunda başlayan ric'atin akabinde Tırnova Ordu-yı hümâyûn tarafından geri alınır. 25 Nisan'da Yenişehir mevkiine toplanı

Ordu-yı hümâyûn taarruzunu durdurmak isteyen Yunanlılar bozguna uğratılır.Tırnova'dan sonra Yenişehir de fethedilir. 26 Nisan'da Tırhala'nın da zabtedilmesi dolayısıyla Yunan kuvvetleri Vorda'ya çekilir. Böylece birkaç günde Devlet-i Âliyye toprakları üzerinde harp nihâyete ermiş Teselya'da bulunan umum ordular kumandanı Müşir Edhem Paşa harbin geri kalan kısmında Yunan topraklarına girmiştir.Yunanlılar Birinci Velestin Muhârebesi'nde Ordu-yı hümâyûna mukâvemet gösterirlerse de İkinci Velestin ve Çatalca Muhârebeleri'nde bozguna uğrayarak Dömeke'ye çekilirler. Bu mevkîde büyük kuvvetler yığarak Ordu-yı hümâyûna karşı uzun bir savunma yapmayı Yunanlılar düşünürse de meydana gelen muhârebede yenilirler.Ordu-yı hümâyûn Yunan ordusunu kuşatır ancak imhâ edemez. 15-18 Mayıs 1897 tarihinde Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasında yapılan mütârekeyle harp nihâyete erer.18 Mayıs'tan îtibâren de Yunan kuvvetleri geri çekilirler.

1897 Harbi'yle birlikte Atina yolu Devlet-i Âliyye'ye açılmış fakat bu son nuçtan yararlanılamamıştır.Bu esnada Atina'daki korku panik yardımına yine Batı'lı devletler yetişir.Yunanlılar Yenişehir'i kaybettikleri esnada hükûmetin başına geçen yeni kabîne Batı'lı devletlerden harbin durmasını ,mütâreke yapılmasının istemiştir. Bu nedenle Batı'lı devletler nezdinde harbin durması için Devlet-i Âliyye'ye yapılan teklifler kabûl görmemiştir.Yunanlı devletler Batı'lı devletler aracılığıyla sonuç alamayınca Rusya'dan harbin durdurulmasında aracılık yapmasını isterler.Bu vesîle ile Rus Çarı Sultan II.Abdülhamid'e telgrafla harbin durdurulmasını ister.Diğer Batı'lı devletlerin de araya girmesiyle Devlet-i Âliyye Ordu-yı hümâyûn taarruzunu 5 Mayıs'ta durdurur.19 Mayıs 1897'de kabul edilen mütârekeden sonra İstanbul Konferansı 'nda görüşmeler dört ay sürer ve neticede Teselya sınırında bazı stratejik konuma sahip mevkîler Devlet-i Âliyye'de kalmış iki devlet arasındaki antlaşma 13 Kasım 1897'de imzâlanmıştır.

Teselya ve Epir'de vukû bulan 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Ordu-yı hümâyûnu Müşir Edhem Paşa komuta ederken Yunan ordusunu ise Kralın kardeşi Konstantin idâre etmiştir.Bu harp genelde karalarda meydana gelmiştir.Yunan donanması Devlet-i Âliyye donanmasından kuvvetli olmakla birlikte Yunan donanması Devlet-i Âliyye elinde bulunan adaları bile ele geçirmek teşebbüsünde bulunmamıştır.

Teselya ve Epir bölgelerinde süren harp bir ay gibi kısa bir sürede Ordu-yı hümâyûnun zaferiyle nihâyet bulmuştur.

Teselya'daki Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki mesele antlaşmayla son bulurken Girit problemi yine muallakta kalır.Girid adasının vâliliği meseleyi yine milletlerarası tartışma zemînine kaydırır.Yapılan antlaşma neticesinde Girit tarafsız ve özerk bir hâle getirerek beş yıl boyunca hıristiyan bir vâlinin atanmasına karar verilir.Yasama gücü ise yerel bir mecliste kalır.Lâkin 1897 Harbi'nin asıl sebebi olan ve uğrunda kanlar akıtılan Girit meselesi gâlip gelse bile Devlet-i Âliyye lehine çözümlenmez.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi nihâyetinde antlaşma görüşmeleri harpten daha uzun sürmüştür.Yunanlılar cephede gösteremedikleri manevraları bu sürede gösterirler.Harp meydanında kazanan Devlet-i Âliyye yine masa başında kaybeder.

Yunan Harbi İçin Bkz.:

A.İrfan,Tarih-i Zafer ve Harbin Müsebbibi-,İstanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Mat.

Abdullah Zühdü,Süleyman Tevfik,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi İstanbul,1315,Mihran Mat.

AKŞİN,Sina,Siyasal Tarih 1789-1908 Türkiye TarihiC?3 Osmanlı Devleti 1600-1908, İstanbul,1988.

Binbaşı Demirtaş,"1897 Türk YunaanSeferinde Bir Dağ Yürüyüşü ve Muhârebesi" Askerî Mecmua,C.4,Nu.89,ANkara ,Haziran 1933.

BÜYÜKTUĞRUL,Afif,"1897 Osmanlı Yunan Savaşı İçin Yeni Belge",Belleten,C.XXXVI, Nu.143,Ankara ,Temmuz 1972.

Rahri,E.Mra," 1897 Türk Yunan Harbine Âit Bir Tetkîk",Askerî Mecmua,C.5,Nu. 95,Ankara,1934.

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Tâlim ve Terbiye Dâiresi,Türk Yunan Harbi,İst., 1972.

Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dâiresi Resmî Yayınları,1897 Osmanlı Yunan Harbi,Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dâiresi Resmî yay.,Ankara,1965.

Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı,1897 Türk-Yunan Harbi, Ankara,1982.

GÜNGÖR,Erol,Tarihte Türkler,İstanbul,1988.

Goltz Paşa (Müt.Yâkub Şevki),Osmanlı-Yunan Seferi 1313,Dersaâdet 1326.

Hasırcızâde,Abdülhamid Han ve Osmanlı Yunan Muhârebesi,İstanbul,1989.

KARAL,Enver Ziyâ,Osmanlı Tarihi-I. Meşrûtiyet ve İstibdat Devri,1876-1907, C.VIII,Ankara 1983.

KOCABAŞ ,Süleyman,Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücâdelesi,İstanbul,1984.

ÖZORAN,Beria Remzi,"Teselya Savaşı",Türk Kültürü,Nu.110,yıl 10,Ankara 1971.

Osman Senâî,Tarih-i Harb,C.3,İstanbul,1315.

Selânikli Tevfik,Mir'at-ı Vukûât-ı Harbiyye,İstanbul,1313-1315.

ÜÇORAL, Rıfat,Siyasi Tarih,Ankara,1979.

ÜNAl,Tahsin,Türk Siyasi Tarihi—1700-1908,Ankara,1977.

I. B Ö L Ü M

A-Harbin İlânına Kadar Geçen Sınır Olayları:

Devlet-i Âliyye ile Yunanistan arasında 5 Nisan 1313 (18 Nisan 1897) tarihinde harp İlân edilir.Harbin İlân edildiğini Sadrazam Rif'at Bey Girid Valiliğine gönderdiği telgrefta bu tarihi te'yîd eder:

"An Yıldız Girid Valiliğine

Telgraf

Yunanlılar'ın işbu Nisan'ın beşinci Cumartesi gecesi kuvve-i külliye-imuntazama ile nikât-ı müteaddidede hudûd-ı hâkânîyi tecavüz ederek muhârebeye başladıkları ve harbin hâlâ devam etmekte ve Yunanlılar tarafından top ateşi dahi icrâ edilmekte olduğu "Alasonya" Ordu-yı hümâyûn kumandanlığından alınan telgrafnâmelerde bildirilmiştir.

Fî 8 Nisan sene 1313

Sadrazam Rif'at " (1)

Bu tarihe gelinceye kadar Yunanlılar sınır tecavüzlerini Devlet-i Âliyye'ye başıbozuk çete hareketleri olarak göstermeğe devam ederek,sınırda bulunan köylere de saldırmaktan geri durmazlar.Sınırdaki bu hareketlilik karşısında Devlet-i Âliyye gelişmeleri yakından izlemekte , gayet temkinli davranmaktadır:

---

(1)Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed, Teselya Tarihi (1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman, 1897 Türk Yunan Savaşı (Teselya Tarihi), Ankara 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.5-6.

"Yunânîler hudûda asker sevk idiyor. Prens George başkumandan sıfatıyla Yenişehir'e kadar çıkıyor,hudûddan eşkiyâ kişvesi altında çete muhârebeleri verecek asker geçiriliyor,hudûd boyunca bunların arkasında kuvvetü'z-zuhûr olacak fırkalar bulunduruluyor,şekâvet yevmen feyevmen artıyor, asâkir-i Osmâniye'den telefat vuku' buluyordu.

Biz gûyâ hiç, hiç bir şey olmuyormuş gibi asla kımıldamıyorduk. Hudûdumuzun müteaddid noktasından geçirilen bir çok eşkiyânın asker olduğu resmen te'yîd ve zabitân idâresinde hatta borazanlarla sevk olundukları ta'yîn idiyordu. Biz ise İzzet Paşa gibi bedmâyenin önü alınamayan tezvirât ve telkînâtı ile hâlâ harbden mütebâid ve muhteriz bulunuyorduk." (2)

Yunanistan'ın Devlet-i Âliyye üzerindeki bir plânının parçası olan sınır ihlâllerinin ve çete saldırılarının başıbozuk olmadığını plânlandığını, o günlerde bölgede bulunan Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigom "Teselya'da Osmanlı Ordusuyla" adı altında yayımlanan hâtıralarında gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Nisan'ın dokuzuncu günü عرەبنه üstüne Yunanlılar'ın tecavüzî haberi bizi hayrete düçâr etti. عرەبنه Alasonya'nın altmış mil garbında hudûdun biraz şimâl tarafında kâindir.Hücûm eden Yunanlı'lar hakîkâten nokta-i nazarca كرەبنه kadar vâsıl olmadılar.

Nisan'ın sekizinci günü geceleyin Korfu ve İskenderiye'liler ile bir hayli asâkir-i muntazaması firârîlerden mürekkeb 1500 kişi tertib ve kumandasıyla Kalambata'dan hareketle بالتبنو 'dan Hudûda tecavüz ittiler.Hudûd üzerindeki kulede,kumandasında .otuz kişi ile beklemekte olan Osmanlı askeri,mülâzım mütecâvizlerin oldukları yerdedurmaları için emir vererek Yunan'ın hudûda karakol

---

(2) Hayri, Hülâsa-i Hâtırat, İstanbul,1325, s.45.

zâbitine dahi mürâcaatla beyân-ı hâl eylemiş ise de Yunan zâbitanları krallık askerinden olmadığı içün men' itmek kendi vazifesi dâhilinde bir iş bulunmadığını söylemiştir.Yunanlılar'ın bir kısmı o zaman hudûd hattını geçmiş ve içlerinden bazıları hemen beşinci tabur karakollarına kadar sokulmuş olduklarından müsâdeme başlamışdır. İlk kurşunun hangi tarafdan atıldığını belki ilelebed hiç kimse haber vermeyecektir.Lâkin bütün gece dağ yamaçları üzerindeki ormanlar içinde cenk ü cidâl devâm idüb Osmanlılar tedrîcen geri çekildiler.Yunanlılar arkalarında kalan iki Osmanlı kulesinin içindeki askeri dışarı çıkararak kuleleri ihrâk itdiler.Sabah aydınlıkları sönünceye kadar Yunânîler üç dört mil ileri yürümüşler idi ki o zaman Dışkat'ta bulunan beşinci fırkadan altıncı nişancı taburu efrâdından üç bölüğe tesâdüf itdiler." (3)

Ahmed Midhat Efendi de Gönüllü adlı romanında Devlet-i Âliyye sınırına tecâvüz edenlerin Yunanistan tarafından sivil gönüllü Yunanlılar olarak gösterildiğini belirtir:"Taraf-ı Devlet-i Âliyyeden resmen îlân-ı harb olmadan mukaddem Yunanlardan binlerce gönüllülerin hudûdu geçerek bizim tarafımızdan bazı tepeleri zabteyledikleri ve bu tecâvüze bir tecâvüz-i resmî nazarıyla bakılmasını men' içün gûyâ taarruzât-ı mezkûrenin asâkir-i muntazama-i Yunâniyye tarafından hîlekârâne sözler ile cihânın kulakları doldurmağa çalışdığı ve halbuki Yunan'ın dağlı ahâlisinden her zaman teşîl eylediği görülen hudûd fırkalarının böyle harekât-ı muntazama icrâsına muktedir olmayacakları derkâr bulunmakla beraber bu ilk tecâvüzü icrâ edenler meyânında

---

(3)Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigom, Teselya'da Osmanlı Ordusuyla ,(Mütercimi İkdam Gazetesi Muharrirlerinden Cemâleddin) Dersaadet 1315,s. 45.

asâkir-i nizâmiyeden birçok zâbitân ve efrâd dahi bulunduğu Avrupa'nın bî-taraf olan gözleri dahi gör(müştür) " (4)

Görüldüğü gibi Yunanlılar çete veya sivil gönüllüler adını verdikleri kuvvetleriyle plânlı bir şekilde sınır boylarına saldırılar düzenlemektedir.Devlet-i Âliyye'nin bu saldırıları durdurmaya yönelik çabaları ise sonuçsuz kalır; çünkü Yunanistan bu saldırıların kendileri tarafından yapılmadığını beyân eder.Yüzbaşı Bigom ise ilk kurşun atanın sorumlu olacağı gibi bir zan ile ,ilk kurşunun kimin tarafından atıldığının ililebed saklı kalacağını belirtmektedir.Bu nokta-i nazardan önemli olan ilk kurşunu kimin attığı değildir.Asıl önemli olan Yunan çetelerinin Devlet-i Âliyye sınırına tecavüzüdür. Bu tecavüzler karşısında Devlet-i Âliyye'nin ilk kurşunu atması önemli olmadığı gibi,ilk kurşunu atsa bile harbin mes'ûliyetini yüklenerek, tarih karşısında sorumlu olması da o kadar önemli değildir.Devlet-i Âliyye bir nefsî müdâfâ içersindedir: "Hudûd üzerinde fakat düşmanın taarruzuna uğramamış olan birkaç kule içindeki Osmanlılar dahi Yunanlılar'ın arkasından hücûm gösterdiler.Bunun üzerine Yunanlılar dûçâr-ı havf ü heves olarak ta'lîmât-ü maksadlarını gâib eyledikleri nümâyân oldu.Zîra Yunanlılar'ın kısm-ı a'zamı hemen muhâsara olunmuş,elli yâhûd altmış dânesi de tepelenmiş idi.Mütebâkîsi ric'at-i tarîkini açarak firâr ittilerse de hudûdu dâhil oldukları mahalde tekrar ahz u sufûf-i intizâm eylediler.Türkler askerin kifâyetsizliği ve emr-i iktizâsı Yunanlılar'ı tâkîb itmediler.Bu muhârebede derdest edilen sekiz nefer Osmanlı esiri Kalambalu'ya ve Korfu'lu bir Yunan esiri Alasonya'ya naklolundu." (5)

---

(4)Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü,Dersaâdet 1314,Kırkanbar Mat.s.141.

(5)Yüzbaşı Bigom,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla ,(Müt.Cemâleddin), Dersaâdet 1315,s.72-73.

Devlet-i Âliyye'nin sınırda bulunan kuvvetlerine saldırıda bulunan Yunan çetelerinin izlenmesi emrini vermesi, o günlerde kendisi ile Yunanistan arasında çıkacak olan bir harbe tarafdar olmadığını göstermektedir.Devlet-i Âliyye tarafından sınır ihlâllerine verilen karşılıklar ve çıkan çatışmalar bir nefs-i müdâfaa mahiyetinde kalmaktadır.

Ahmed Midhat Efendi Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasında çıkacak bir harbin mes'ûliyetinin büyük olduğunu kabûl eder.Lâkin Devlet-i Âliyye'nin, Yunan mütecâvizlerine verdiği karşılığı da haklı bulur.Ahmed Midhat Efendi'ye göre bu ilk kurşunun tarih karşısında herhangi bir önemi ve mes'ûliyeti yoktur:"Orada hudûd boyu da bulunmalı idi de Yunânîlerin sıfat-ı asliyeleri olan eşkiyâlığ pek liyâkatli bir sûrette takınarak ittikleri taarruzu görmeli id "Uralım" der idiniz. Güzel gayret ama asker kendi ihtiyatıyla ura maz.Kendi ihtiyatıyla ne ateşe başlar ne ateş keser..Her hareket bir emre,bir kumandaya vâbestedir."Vuralım" bu kolay şey. Fakat bu dakikada patlayacak bir tek tüfenk ,bir tek topun siyâsiyyât âleminde peydâ edeceği aks-ı sadâyı düşününce "vur" hace-yi vâhidinir telaffuzundaki ehemmiyet kendi kendisini ortaya koyar. Düvel-i muaz zama demiş ki:"Taarruzu en evvel kim ider ve harbe en evvel kim balarsa muhârebenin mes'ûliyeti ona âiddir."Fakat siyasetin bu hükm hafiyyesini ordu haklı bulur mu? Eşkiyâ-yı Yunâniyye'nin hatve be-hatve ilerlemelerine mukâbil kendilerinin dâhil hatve be-hatve ric'at göstermeleri o şîr-i dilân erbâb-ı vegâyı eyliyor idi ki bunun mâhiyetini tarif ve derecesini ta'yin hakîkaten muhâlâtdandır." (6)

Yüzbaşı Bigom hâtırâlarında harbin îlân tarihine kadar olan sınır çatışmalarını anlatmaya devam ederken bu çatışmaların Yunan

---

(6)Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü,Dersaâdet 1314,Kırkanbar Mat.,s.142.

lılar tarafından gittikçe nasıl kesif bir taarruz halinde harbe kadar fazlalaştırdıklarını ortaya koyar:"Nisan'ın onbirinci günü mezkûr çeteler kuleler üzerine tekrar ateşe başladı.Tepelerin sırtları boyunca avcı muhârebesivukû'a geldi.Livâya kumanda iden İslâm Paşa Alasonya'dan gelen Seyfullah Bey beraberlerinde kuvve-i kâfiyye o sırada hudûda yetişdiler.İleri hareketle eşkiyâyı iki mil kadar geriye püskürttüler. İşte bu sûretle Yunanlılar'ın tecâvüzüne bir müddet içün nihâyet verildi.Bundan sonra biz Alasonya'da Yunan hükûmetinin maksadı her ne ise meydana çıkacağına muntazır bulunduk.Ayın onüçüncü ve ondördüncü günleri tekrar Yunan asâkir-i muntazaması Damasi'nin şark tarafında شوما Manastırı Geçidi civârından taarruzâtda bulundular.Şöyle ki:Gece yarısı tepelerin üstünde bulunan Osmanlı karakolu boğazın aşağısında gördüğü birkaç adama seslenmiş Yunanca cevab almışdır.Bundan birşey anlamadığı içün derhâl biraz Yunanca bilen zâbitini haberdâr ederek gelen seslerden bir bölük اوازون askeri yolunu gâib ittiği anlaşılmıştır.Biraz suâl ve cevabdan sonra Yunanlılar avdet itmişlerdir.Bu vak'a Alasonya'ya ihbâr olunduğu zaman çok ehemmiyet verilmedi .Lâkin ertesi gece tıpkı böyle bir manevra daha vukû'a geldi.O zaman Yunan askerinin kumandasında bulunan zâbit kendi ayaklarının bastığı toprak Osmanlı toprağı olmadığını söylemişdir.Bu söz üzerine Osmanlılar silâh isti'mâl edeceklerini beyân ile Yunânîleri tehdîd ittiklerinden zâbit maiyyetini alarak tekrar hudûdun içerisine çekilmişlerdir.Fakat ertesi sabah boğazın başında asâkir-i Osmâniye taşlardan boyuna piyâde siperleri inşâsına başladıklarından güzel bir mevki'de kuvvetlice bir Yunan müfreze-i askeriyyesine kumanda iden zâbit bu siperlerin inşâsı Berlin Müâhedesinde münderic olan mukarrerât hilâfında

olduğunu beyân ile eğer inşâsında devam edilecek olursa Yunanlılar tarafından ateş edileceğini makâm-ı tehdîdde dermeyân etmiştir." (7)

Yunanlılar'ın çeteler halinde saldırıp geri çekilmeleri,harbe taraf ar olup olmadıklarını kuşkuda bırakırken, daha sonra sınıra düzenli ordu birliklerini yığması ve tahkîkât yapması artık harb taraftarı olduklarını şüphede bırakmayacaktır.Bu sebepler neticesinde her iki kuvvet arasında 16 Nisan günü harbin îlânından önce çok şiddetli bir muhârebe vukû'bulur:"Vakt-i zuhûrdan iki saat mürûr itmiş idi ki o zaman Yunanlılar hudûd-ı Osmâniye'nin içerisine kadar sokuldular, ve o vakit de muntazam bir harb başladı. Gözümün önünde manzara tûlânî idi.Bir sath-ı mâilden diğer sath-ı mâile kadar yarım mil genişliğinde şark ve garba doğru imtidâd iden yeşil bir vâdi ve bu vâdinin şimâl tarafında tepesi karlı Olimpus Dağı'nın çıplak ve siyahımsı kol ve ârızaları ve dağın eteğinde içleri insan dolu beyaz çadırlarla ihâta edilmiş küçük فرا ريا Köyü arz-ı menâzır idiyordu.Karşı tarafta çam ve gürgen ağaçlarıyla mestûr olan tepenin yan tarafında eteğinden yukarı zirvesine doğru muhârebe devam itmekde idi ki mezkûr tepede kuleler hudûd boylarını icrâ ediyordu.

Piyâde ateşi oldukça iyi ve pek ağır da değil idi.Adedce eksik olan mezkûr bataryanın mühimmâtı ,lâyıkıyla ihzâr idilmemiş olduğu gibi küçük bir tepenin üstündeki düzlüğe fenâ sûretde ta'biyye tertîb idilmiş olmasından dolayı sür'atle işlemiyor yâhûd düşmana çok hasârât îka' edemiyordu." (s.78-79)

5 Nisan 1313 tarihine kadar gelinen bu nokta artık bir Osmanlı-Yunan harbinin kaçınılmaz olduğunu ortaya çıkaracaktır.

---

(7)Yüzbaşı Bigom,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Müt.Cemâleddin), Dersaâdet 1315,s.73-74.

Nihayet hudûddaki olayları büyük bir dikkatle izlemekte olan Devlet-i Âliyye 18 Nisan 1897'de Yunanistan'a harb îlân eder: "Bir gün hânemde oturuyordum.Düvel-i muazzamadan birinin el-yevm bir tarafa nakl idilmiş sefîri tarafından sefâret baş tercümânı ile evvel vakt hizmet-i devlette bulunan دمفو زن Paşa nezd-i âcizâneme gönderildi.Bunlar Yunanlılar'ın hudûd üzerinde birtakım istihzârât-ı askeriyyede bulunduklarından bunun netîcesinde bir temâs-ı ciddî tahsil ideceğini ve Devlet-i Âliyye hazır olmadığı cihetle netâicin vahim olacağı ve tarafımdan gizli sevkiyatda bulunduğu işidilmesine nazaran bu yüzden mehâlik-i cedîdeye meydan verilmemek üzere sarf-ı nazar olunmasını muârrız mütâlaada dermeyân itdiler.

Ancak hâk-i mukaddes-i vatanın taarruz-ı a'dâdan müdâfaanın tarafımızdan masrûf olan icraat, dâimâ millet-i necîbe-i Osmâniyye'yi hakîr görmeğe müsteid olanların gücüne gitti.Uzun bir müddet mecrûh-ı ma'delet dûçâr-ı ta'n vü nefrîn oldum.Bu aralık harbin önünü almak üzere Yunanistan'ın Dersaâdet sefîri Prens Mavro Kordüto ile sık sık görüşdüm. Sefîr ile hemfikir idik.O da cereyân-ı hâlden cidden müessir idi.Fakat bir şey yapamayacağını anladım.

Girid'de "Vaso tarafından îka' idilen yangınlar ve tahrîbât ile Alasonya ve Katerina üzerinde çeteler tevâlî ve teâkîb idiyordu. Hudûd üzerinde bir iki Yunan fırkası cem' itdirilmiş bulunuyordu. Hem hudûd bir hükûmetin himâyesinde bulunan ve hattâ bu hükûmetin eser-i tertîbi olan bu çeteleri men'-i tecâvüzâtındaki müşkilât ve hak-ı istihâle yevmen feyevmen daha büyük bir vuzûh ile ta'yin idiyordu." (8)

"Harb emrini Teselya ordusu başkumandanına tebliğ içün kalemi

---

(8)Hayri,Hülâsa-i Hâtırat, İstanbul,1325,s.46-47.

alub besmele ile bir telgrafnâme yazdım.

Telgrafhâneye girüb başkumandana harb emrini verdim.Telgraf alındığına dâir cevâbı bekleyerek ,hem Meclis-i Vükelâya hem de atebeye arz-ı ma'lûmât itdim.

Bunun üzerine mâbeyn halkı cereyân-ı müzâkerâta itla' peydâ itmekle beni teşyî' itdiler ve ellerimi öpdüler." (s.52-53)

Devlet-i Âliyye'nin Yunanistan'a harb îlân etmesine mâbeyn halkının sevindiği gibi Yunanlılar'ın sınırdaki tecâvüzlerine artık sabır gösteremeyecek bir duruma gelen askerler de sevinir:"İrâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî mübelliğ ü mübeşşir olan telgrafnâme ordu müvâcehesinde okundu.Otuz kırk bin cengâverden müteşekkil olan ordu nefs-i vâhide gibi bu kırâati dinliyor idi.Nefes alınsa kulak bir kelimeyi zâyi' edecekmiş gibi o koca insan yığını sanki nefes dahi almayıb olanca dikkati sem'ini bu kırâate havâle tahsis eylemiş idi.Her kelime kulaklarından girdikçe kulûbe fahr ü inbisât bahş idiyor idi.Müteâkiben ordu müftüsü ellerini kaldırıp erkân ve ümerâ dahi ona peyrev olunca telgrafhânenin hîn-i kırâatinde "Selâm dur" vaziyetinde bulunan ordu bir kumanda ile "Rahat dur" vaz'ını alıb o otuz kırk bin cengâverânın altmış seksen bin elleri icâbetgâh-ı Rabb-ı izzete doğru kalkdı.Edilen her duânın cümlesi bittikçe lafz-ı şerîf "Âmin" zikr-i kalbî gibi sîneden çıkan bir hafif sadâ ile îrâd olur.Bu sadânın otuz kırk bini bir araya gelince inilti nevinde bir hâle giriyor idi ki hele duâ biterek mızıkalar selâm çakıb son darbe-i tablî müteâkiben şu otuz kırk bin ciğerlerden ittihâd-ı asvât ile çıkan "Padişâhım çok yaşa" zemzeme-i mukaddimesi bulutları yararak semâya doğru urûc edince gözleri sulanmadık bir ferd kalmadı. Bu andan îtibâren dahi taburlar alaylar ;" Arş ileri " ,...kumandasını

aldılar." (9)

Hayri Bey'in harbin resmen îlân edildiğini bildiren telgrafı Alasonya'da bulunan askerlere zâbitlere okununca harb fiilî olarak başlar.

Harbin başlamasına sebep ise Yunanistan'ın sınırdaki tecâvüzle - ridir:"Sınır muhârebeleri,Yunanlılar'ın 16 Nisan akşamı Kozköy bölgesindeki sınır tecâvüzleriyle başlar.Yunanlılar 6.tümen birliklerinin Kozköy'de sınır yakınlarında tahkîmât yaptıklarını bahâne ederek bu tecâvüz hareketine girişmişler ve harbin fiilen başlamasına sebebiyet ver(irler)." (10)

Harbin îlânı tarihine kadar Devlet-i Âliyye barışın bozulmaması düşüncesiyle harbe sebep olacak hâllerden kaçınmak için sınır kuleleriyle,sınır üzerindeki önemli yerler tümenler tarafından kuvvetle tutulmaz.Bu nedenle Yunanlılar Çamtepe,Perdikari,Milona Papalivadya,Tırnova,Şâbanağa, Demirkazık gibi önemli kule ve tepeleri ele geçirirler. (s.89)

Devlet-i Âliyye'nin sınırdaki olaylara başlangıcından îtibâren çok ihtiyâtli davranması,harbi Yunanlılar kadar istememesi,o dönemde Yunanistan gibi küçük bir kuvvetle harbi göze almaması,Avrupa devletlerinin Yunanistan'ı destekleyebileceği düşüncesinden kaynaklanabilir.Ayrıca Devlet-i Âliyye'nin Yunan harbi çıkıncaya kadar son harbi olan ve tarihte 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden yenik çıkması, büyük bir yıkım yaşayıp topraklarının çok önemli bir kısmını kaybetmesi,bu savaşın sonunda

---

(9)Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü,Dersaâdet,1314,Kırkanbar Mat.,s.143.

(10)Selim Sun,1897 Osmanlı-Yunan Harbi,Ankara,1965,T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dâiresi Resmî Yayınları, s.88.

imzalanan Berlin Andlaşmasının Devlet-i Âliyye içerisindeki azınlara ayrıcalık tanınması gibi nedenler harp kararının verilmesini olumsuz yönden etkileyebilir.Devlet-i Âliyyenin bu kararsızlıklar içerisinde harbe karar vermesi ,bir ay gibi kısa bir süre içerisinde cüz'î bir askerî gücü bulunmakta olan Yunanistan'a karşı zafer kazanması, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin edebiyatta yankılarının artmasını büyük ölçüde arttıracaktır. 93 Harbi'nin yıkımını yaşayan Devlet-i Âliyye halkı 1897'de Yunanistan'a karşı tüm cephelerinde topyekûn savaşacaktır.Aydın-edip kadrosu yazdıklarıyla,taşrada yaşayan halk da cepheye gönderdikleriyle,bu savaşa iştirâk edeceklerdir. Bunun sonucu da kazanılan zafer büyük değilse bile büyük gösterilecektir.

B- Harbin İlân Edilmesinden Sonra Asker Toplanması:

1-Gönüllülerin Muhârebeye Gidişi:

Harbin fiilen başlamasından sonra cepheye asker toplanmaya başlanır:" Harb başlamış idi. Bir iki gün sonra celb okunarak Çit köşkünde Zeki Paşa ile Şâkir Paşa merhûmu da celb olunmuş buldum. Muâvene-i askerî tertibi müzâkeresi tebliğ olundu.Karar isteniyor idi. Yine İzzet Paşa gelmiş idi:

"Gönüllü asker zamanı geçmiştir,çok geçmiştir. Artık davul dümbekle harb olmaz.Gönüllü asker yazılmak isteyenler kanunnâme-i mahsûsadaki bendine tevfîk-i hâl iderler,yâni asker yazılırlar ve kıyâfet-i askeriyyeyi takınırlar.İcâb iden kıtaâta taksimleri tabîîdir." didim.

Israr olundu. Tâ-be-sabah birer sandalye üzerinde kaldık.O esnâda masanın üzerinde bir kâğıd unudulmuş olduğunu gördük.

Bu kâğıddan umûm vilâyâtde gönüllü asker yazılması emri verildiği anlaşılıyordu. Kâğıt İzzet Paşa tarafından düşürülmüş idi."(11)

Hayri'nin hâtıralarında bahsettiği , gönüllü asker devresinin geçtiği,davul dümbekle asker toplanamayacağı ve böyle bir emir verilmemesi sözleri,artık gönüllü asker toplamanın bir kanûn ve usûle dayandığını göstermektedir. Yine kanunnâme-i mahsûsa bendine göre,gönüllü toplanması , isteyenlerin başvurması o dönemde ordu-millet söyleminin aşıldığını mı ifâde ediyor?Yoksa ferdin kendisi artık geçmiş tarihlerde kutsal kabûl edilen asker ocağı; yâni askerlik müessesesine karşı biraz daha mı bağımsız hareket etmektedir?

Devlet-i Âliyye ordusunda bulunan askerlerin barınma,beslenme ve techîzât ihtiyaçlarını karşılayamamanın sıkıntısını çektiği bir dönemde gönüllü askerliğe pek îtibar gösterilmemektedir. Gönüllü asker yazılmak o târihlerde kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılamak durumunda kalmaktadırlar.Hayri hâtırâtında,harbe sınır çatışmalarından beri muhâlif olan İzzet Paşa'nın masanın üzerinde unuttuğu:"Umûm vilâyâtde gönüllü asker yazılması emri verildiği"anlaşılan bir kâğıt parçası ,artık harb esnâsında askere gönüllü gitmenin gönüllülerin ihtiyacının karşılanması güçlüğünden ziyâde gönüllülüğün revaçta olmadığını düşündürtebilir.Bizim bu noktaya varmamızı sağlayan bir diğer etken ise yazar takımının kaleme aldıkları edebî ürünlerinde gönüllü askerlik konusunun çok işlenmesi ve gönüllü olarak askere gitmenin bu ürünlerde teşvîk edilmesidir.Bu teşvîkin altında yatan sebep ise askerlik görevini yaparak sivil hayâtına dönüp orada evlenen, âilesini kuran,geçim kaynaklarını oluşturan bir kişinin tekrar sonu meçhûl olan bir har-

---

(11) Hayri,Hülâsa-i Hâtırât , İstanbul,1325,s.53.

be katılmak istemeyişi olabilir. Belki de harbden sonraki edebî ürünlerin gönüllü askerleri ordudaki diğer askerlerden daha çok konu edinmesi ;gönüllülerin harbe giderken arkasında bıraktıklarıyla alâkalı olabilir.Gönüllü asker toplanmazsa bu harbin kazanılmasının güç olduğu inancı, yazar takımının gönüllülüğün teşvîki konulu bir çok edebî ürün verilmesini sağlamıştır.Yoksa Devlet-i Âliyye'nin gönüllü askerlerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında güçduruma düşebileceği yazar takımı tarafından bilinmediğini mi varsayacağız?Bu gerçeklikten biraz uzak görünüyor.

Gönüllü olarak askere giden bir er,çevresinde askerî yükümlülüğünü yerine getirenlerden daha îtibarlıdır.Genellikle gönüllülerin geride bıraktıkları,metin üzerinde dikkatle çizilir.Burada bir fedâkârlık sözkonusudur. Harbin vuku' bulduğu zamanda gönüllü olarak askere yazılan;geride bıraktıkları ile vatanı arasında ikilem yaşamaktadır.Gönüllü yazılmazsa her ikisini de kaybedecektir.Bu vesîle ile vatanı tercîh etmekle her ikisini koruduğundan cepheye gitmeye karar verir.

Annesi ile vatanı arasında bir tercîh yapmak zorunda kalan bir kahraman da , Nejâd Ekrem'in "Osmanlılar'da Muhabbet-i Vataniyye" (12) adlı eserindeki Osman'dır. Annesinin "Benim cihân bağında bir dânecik filizim" diye çağırdığı Osman'ın babası 93 Harbi'nde şehîd düşmüştür.Köyde harbe gönüllüler toplanır,Osman ihtiyâr annesini köyde bırakmaya râzı değildir; fakat , "O da anasını ziyâdesiyle sever lâkin vatanını daha çok sevdiğinden buna hizmet yolunda ölmeyi anasının yanında kalmaya tercîh eder."Osman kararını anne-

---

(12) Nejâd Ekrem,"Osmanlılar'da Muhabbet-i Vataniyye", Servet-i Fünûn Nüsha-i Mümtâze , İstanbul, 1313,s.107-109.

nesine bildirmeye gittiğinde annesi karşı çıkar.Osman bir süre düşündükten sonra :"-Anne,babamın.. senin... sizin, babalarınızın.. Elhâsıl bütün ecdâdımızın ocağı bu toprak değil midir?Kendisine o kadar ağladığın babam bu toprağı düşmana çiğnetmemek için kılıç sallarken şehîd olmadı mı ?Hem sen diyorsun ki ben babama benzermişim...Pekâla ! Lâkin babama yalnız yüzüm mü benzemiş?Adım sanım da benzemeli.O vatanı için şehîd olmuş ben niçin olmayayım?" ifâdeleriyle gönüllü yazılmasının sebebini anlatır.Annesi, babasının Osman'ı bırakıp gittiğini kendisinin ise ne bırakacağını sorunca Osman'ın karşılığı;"Ben mi? Ben de sana koca bir ad bırakacağım. Şimdiye kadar sana yalnız şehîd karısı diyorlardı.Bundan sonra şehîd anası da diyecekler.Bu az birşey midir?Bir de anne ben babamı görmedim. İstemez misin ki ben de şehîd olayım da ona cennetde kavuşayım"dır.

Osman harb zamânında bir bilinçlenme yaşamaktadır.Harbin gerçeği,ne olduğu, ne olacağından ziyâde Osman'ı harbe iten sebebin başında babasının Rus Harbi'nde şehîd olması yatmaktadır.Osman sadece elle,yüzle babasına benzemek istemez, geleceği ,âkıbeti yönüyle de benzemek ister.Osman'ı bu noktada harbe iten etken soyaçekim olarak düşünülebilir.Osman'ın annesine harbe gidişini benimsetmek için ilk ortaya attığı sebep, babasına benzemesi (soyaçekim),ikincisi annesinin toplum içerisinde saygınlığının artması, üçüncü olarak da dînî akîdeye dayalı olarak cennette babasına kavuşma isteği sayılabilir.

Annesi bu sebepleri duyunca Osman'ın harbe gitmesine râzı olur. Annesine göre Osman bu karârıyla babasının oğlu olduğunu ıspatlamıştır.Annesi oğlunun bu karârını şu sözlerle takdîr eder:"Benim er oğlu er.. asker oğlu asker Osmancığım .Getir ağzını öpeyim.

Şimdi anladım ki sen o babaya evlâd olmağa lâyık bir yiğit imişsin.Berhüdâr ol.Benim merâmım seni tecrübe idi.Haydi oğlum git git de Ertuğrul'un bayrağına baban gibi hizmet et.Düşmandan aslâ yüz çevirme.Osmanlılığın şânı göğsünden vurulmaktır.Beni hiç düşünme .Yalnız öz anan olan vatanını düşün.Git yiğidim git.Allah yolunu açık itsün.Rabbim selâmetler versin.Göreyim seni ya gazi.. ya şehîd."

Osman annesiyle vedâlaştıktan sonra gönüllü birkaç arkadaşıyla birlikte kasabaya yürürler.Bir de türkü terennüm ederler:

"Asker-i cengâveriz Osmanlıyız
Pençesi arslan kılıcı kanlıyız
Hıfz-ı vatan azmine peymânlıyız
Sancağı öyle boşuna açmayız
Bir şeref uğrunda ölür kaçmayız.
Oldu bize nâm-ı zafer
Maksadımızdır gece gündüz sefer
Orduda söyler bunu her bir nefer
Sancağı öyle boşuna açmayız
Biz şeref uğruna ölür kaçmayız.
Azm idelim safımızı korumağa
Düşmana karşı gerilüb durmağa
Haydi yiğitler gidelim vurmağa
Sancağı öyle boşuna açmayız
Biz şeref uğrunda ölür kaçmayız."

Gönüllü olarak harbe katılan askerler orduda ayrıcalıklı bir yere sahiptir.Türküde de görüldüğü gibi gönüllü askerlerin üzerlerine aldıkları ,bir zafere ulaşma azmidir. Onların maksadı ise zafer kazanılana kadar sefer düzenlemektir.Burada bir nevî ha-

zır potansiyel asker konumundadırlar.Her sefere iştirâk ederler. Orduda da harbe bir görev îcâbı iştirâk eden diğer neferler gönüllülerin budurumunu bilirler.

Gönüllüleri konu alan edebî ürünlerin çoğalması ,ordu dışındaki halkın harbe iştirâk etmesini sağlamak içindir. Gönüllü olarak harbe katılanlarda görülen özellikler;kalplerinin vatan muhabbeti ile dolu olmasının yanında genelde bir önceki harpte babalarının şehît olmasıdır.Gönüllülerde olduğu gibi genç zâbitlerin de harbe iştirâklerinin sebebleri; vatan sevgisi, babalarının bir önceki harb olan 93 Harbi'nde şehîd düşmüş olmaları ve askerliği bir meslek olarak seçmeleridir.

Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü (13) adlı romanı askerlik müessesesinin bir nevî müdâfaasıdır.Romanın kahramanı Recep Köse Osmanlı-Yunan Muhârebesi'ni gönüllü olarak yazılır:"Serfiçe kasabasında Recep Köse'nin gönüllü sıfatıyla muhârebeye gitmek için tedârikât-ı seferiyye mübâşeret eylediği havâdisi ağızdan ağıza dolaşmağa başladı.Bu kasabada şu vazîfe-i vatan-perverâneyi en evvel halka ihtâr eden şey Köse'nin bu azîm ve niyeti" olur. (s.130).Recep Köse'nin bu hareketi Yenişehir muhâcirlerini îkaz eder.Birisi Köse'nin evine gelerek bu haberin doğruluğunu sorar. Haberin sahîh olduğunu öğrenince kendisi de gitmek ister,fakat "Kendisi birinci tertîb rediflerden olup zâten îcâbına göre silâh altına da'vet olunacağı mukarrer bulunduğundan o dâvete intizârı daha muntazam daha müreccâh"görür. (s.130).Görüldüğü gibi askere celb ile çağrılanlar gönüllü yazılmaya rağbet etmiyorlar.

---

(13) Ahmed Midhat Efendi, Gönüllü, Dersaâdet 1314, Kırkanbar Mat..

Celb ile çağrılanlar daha muntazam daha disiplinli bir ordu olarak biliniyor. Bunlar genellikle askerlik yaşına ayak basan gençlerdir.İhtiyârlar ve askerlik yaşından küçük olanlar bunların dışındadırlar.Bununla birlikte:"Sinnleri rediflik esnânını geçerek müstahfizlik esnânına varmış olan beş kadar Yenişehir'li Köse'nin gösterdiği misâle imtisâl eyledikleri gibi Serfiçe ahâlîsinden dahi gerek bu yaşlara vâsıl olmuş ve gerek henüz esnân-ı askeriyyeye girmemiş olanlardan otuz kişi kadar Recep Köse'ye iltihâk arzusunu beyân" ederler. (s.129).Bunlardan biri bir sancak açmayı teklif eder.Recep Köse bunu kabûl etmez.Köse'ye göre:"Sancak denilen şey pek mühim pek mukaddestir.Öyle her sarığın ucuna birkaç arşun kumaş rabtıyla mevcelendirilmesi yolunda sancakları teksîr etmek münâsebet almaz.Asıl sancak devletimizin tertîb ve bir heyet-i askeriyyeye tevdî' eylediği îlâm-ı mübârekedir ki etrâf-ı baîdeden herkes anın zılâline koşup orada birikmelidirler."(s.129).

Ahmed Midhat Efendi Recep Köse'den yana olup, okuyucuyu sancak hakkında bilgilendirmek için araya girer.Kendisinin çok görmüş geçirmiş biri olduğunu beyân ettikten sonra Recep Köse'nin söylediklerinin yeni olmadığını eski olduğunu fakat doğru birşey olduğunu söyler. Yazara göre " Herkes bir sırığın ucuna elvân ü eşkâli devletimizin elviye-i resmiyyesine benzeyip benzemeyeceğini dahi düşünmeksizin birkaç arşın kumaş rabtederek anı sancak ittihâz etmeğe ve fakat böyle sû-i a'mâl edilen sancaklar bir de sû-i isti'mâl edilerek devletin rızâ-yı meyâmin-i irtizâsına bedel anın hilâfına o bayraklar rehber addolunmağa başlamış idi.Aslında ise kuvvâ-yı askeriyyemizin ne mikdâr sancağı bulunduğu mülkümüzün yine bu "sancak" ta'biriyle münkasım olduğu devâir-i idâriyyeye bakılmalıdır."(s.130)

Ahmed Midhat Efendi örnek olarak Bolu Sancağı'nı verir. Bolu Sancağı denildiği zaman idâreten Bolu'ya bağlı olan yerlerin akla gelebileceğini söyler.Yazara göre asıl sancak."Devletimizin tertîb ve bir heyet-i askeriyyeye tevdî' eylediği îlâm-ı mübârekedir."(s.130) Yazar sonradan ortaya çıkan sancakları kabîlenmemektedir.

Sancağın bu kadar önemli olmasının sebebine gelince sancaksız bir birlik "başıbozuk" addedilir.Bu nedenle sancaksız giden gönüllüler çeşitli kuvvetlere dağıtılır.Sancaksız kuvvetler birlikten sayılmaz. Yazarın eleştirdiği, bir birliğin kuvvetten sayılabilmesi için sonradan ortaya çıkartılan ve gerçekte var olmayan sancakların çoğaltılmasıdır.

Recep Köse ve berâberinde yedi kişi muhârebeye gönüllü gitmek için hükûmet dâiresinde toplanıp müftüden duâ aldıktan sonra yola koyulurlar.Kalabalık bir kasaba halkı bunları yolcu eder.Yazar gönüllülerin halk tarafından yolcu edilmesini ve askerlikte gönüllü yazılmanın yerini "Seferberlik esnâsında bu misillû ayrılıkların kulûb-i Osmâniyânda peydâ eyledikleri tesirler ne mübârek ne mukaddes şeylerdir.Gidenler bütün hemşerilerinin duâ-yı hayırlarını hâizen gittikleri için gönülleri pür-şevk ü sürûrdur.Kalanlar kendi hamiyyet-i İslâmiyye vü Osmâniyyelerine gidenleri tevkîl etmişcesine bir fahr ü mübâhât ile dil-şâddır.Bu haslet-i celîle ise yalnız Osmanlı halkına, müslüman milletine mahsûsdur." (s.131) ifâdeleriyle ortaya koyar. Yazar diğer milletlerin ekserîsinde bu özelliğin görülmediğini belirtir:"Hamiyyet-i vatan-perverâne yalnız lafza âit şeylerden olub icraat-ı fi'liyyeye gelindiği zaman ortada hakîkî hamiyyet-perver pek nâdir görülür."(s.131)

Ahmed Midhat Efendi gönüllü yazılan erleri cephedeki muvazzaf olanlardan daha üstün tutar; çünkü onlar sadece vatanını düşünerek askere giderler.Bu yüzden geride bıraktıklarıyla çok hazin ayrılır-

lar.Oysa "Doğrudan doğruya hizmet-i seferiyye ile muvazzaf olanlardan bile pek çoğunun âdetâ vesîleler aradıkları ekseriyâ müşâhede olunur." (s.131)Maaşla görevlendirilmiş muvazzaf olanlar muhârebeye iştirâk etmemek için bahâneler ararken gönüllüler muhârebeye iştirâk için direk yola çıkarlar. Yazara göre buna sebep, gönüllülerin daha kuvvetli bir muhabbet-i vataniyye ile dolu olmasıdır.

Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında Râik,Ahmed Râsim'in Askeroğlu adlı uzun hikâyesinde Yüzbaşı ve Hüseyin Suad'ın "Topal" adlı kısa hikâyesinde Nâil askere bir nevî mecbûr olduğu için gitmek zorunda kalmaktadırlar.Bununla birlikte gönüllülerin gitmek gibi bir zorunluluğu yoktur.Geride bıraktıkları da birgün gidecekleri için ,bu zâbitlerin ayrılışını kabûllenmek zorundadırlar; fakat , gönüllülerin geride bıraktıkları kabullenmek zorunda değillerdir.

Ahmed Midhat Efendi'nin askerlikte gönüllülüğe bu kadar önem vermesinin sebepleri acaba halkın içerisinde yetişmiş ve onları daha iyi tanımış olmasından mı kaynaklanmaktadır?Yoksa gerçekten 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne başlandığı dönemde orduda görev alan gerek zâbitlerin, gerek maaşlı neferlerin Ahmed Midhat Efendi'nin belirttiği gibi ordudan uzaklaşmak için bahâneler aramasından mı kaynaklanmaktadır? Bir nokta dikkatimizi çekmektedir ki , gönüllüler üzerinde harb döneminde veya akabinde birçok edebî malzeme mevcuttur.Bu malzemeye bakarak iki teori geliştirmemiz mümkün olacaktır.Ya yazar takımı ordunun bu harbe kâfî gelmeyeceği kanısıyla verdikleri eserlerle gönüllüğü teşvîk etmektedir; ya da Ahmed Midhat Efendi'nin tavrı gibi bir tavırla vâzîfe-i askeriyyeye tâbi olanların bu işlere yeterince ehemmiyet vermediğine inanmaktadır.

Ahmed Midhat Efendi'nin tavrı oldukça açıktır. Diğer yazar takımının tavrının açıklığı da malzemenin değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkacaktır.

Serfiçe'den sonra ancak dördüncü konakta Recep Köse ve gönüllüler Alasonya'ya varırlar. Yolda bu gönüllülere oniki kişi daha katılır. Alasonya'ya vardıkları gün "Ordu-yı hümâyûn müşîri ve fırkaların umum kumandanı devletlû Edhem Paşa Hazretleri" Alasonya'ya gelir. Yazar Edhem Paşa'nın Alasonya'ya gelişini şu satırlarla ortaya koyar:"Aman yâ Rab!Ordu-yı hümâyûn Müşir Paşa Hazretleri'ni ne büyük bir şevk ile istikbâl eylemişler idi.Doğrudan doğruya makâm-ı kudsiyyet etsem Hazret-i hilâfet-penâhîden hâiz-i vekâlet olan bir kumandan-ı âlî-şân edilecek hürmet vü ta'zim asl umûm orduların şevket ünvânı olan zât-ı hümâyûn-ı mülûkâneye îfâ-yı vecîbe-i ta'zîm vü tekrîm demek olduğu için bütün efrâd ü zâbitân ve ümerânın beşâşetli çehreleri Müşir Paşa Hazretleri'ne tebrîk-i kudûm eyledikten mâadâ;kadın,erkek,çoluk,çocuk bütün ahâli dahi sokaklara dökülmüş idi.Taraf taraf mızıkalar marşlar çalmakta taraf taraf sancaklar temevvüç eylemekte idi." (s.131)

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde umûm orduları kumandanı Müşir Edhem Paşa'dır. Harbin zaferle sonuçlanmasından sonra Edhem Paşa adına övgüleri dile getiren birçok manzume kaleme alınmıştır. Bu manzumelerden harpten önce kaleme alınmışına rastlayamadık. Harbe katılana nazaran ,harbi kazanan kumandana halkın bakış açısı daha hissîdir.Sâmih İsmet'in kaleme aldığı "Edhem Paşa Hazretlerine" adlı manzume harbin zaferle sonuçlanmasından sonra yazılmasına rağmen Ahmed Midhat Efendi'nin anlatımıyla bâzı paralellikler gösterir:

"Sen ey merd-i dilîr-i murtazâ-şân
Ederken leşker-i a'dâya savlet
Bütün âfâka tîğ-i satvetinden
Yapardı berk-i cevvâl-i celâdet

Peyinde bang-ı takdîr-i umûmî
Seni teşyîe isti'câl ederdi
Elinde seyf-i rahşân-ı hamâset
Önünde şânlar istikbâl ederdi " (14)

Recep Köse ve arkadaşları ertesi gün "Çâkerleri kısmen Yenişehir ve kısmen Serfiçe ahâlîsinden olub bu defâki teheyyiât-ı askeriyye harbi intâc edeceği sûrette uğûr-ı meyâmin mevhûr-ı hümâyûnda ez-dil ü cân hizmet için gönüllü olarak gelmiş bulunduğumuzdan şu teklîf-i âcizânemizin lûtfen kabûlü bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir." (15) diye isteklerini ifâde eden bir arzuhâli bilenler imzâ ile, bilmeyenler parmak basma ile isimlerinin karşısına işâret koyup müşîre sunarlar.Müşîr Edhem Paşa Recep Köse'yi kabûl eder.Recep Köse Müşîr Edhem Paşa'nın huzuruna çıkar. Müşîr Paşa Recep Köse'yi ve gönüllüleri orduya kabûlünde tereddüd gösterir.İkisi arasında geçen diyalogda Edhem Paşa tereddüdlerini dile getirir:"Oğlum! Devlet-i Âliyyemiz bu muhârebede başıbozuk veya muâvene nâmıyla asker kullanmamağa karar vermiştir. Sâye-i şâhânede bugünki günde askerlik gayet kesb-i nezâket eylediğinden başıbozuk ve muâvene fırkaları asâkir-i nizâmiyyenin harekât-ı muntazamasına peyrev olamıyorlar.İnzibât-ı askeriyyeden ârî ve berî olma-

---

(14) Sâmih İsmet,"Edhem Paşa Hazretleri",Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s. 48.

(15) Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü,Dersaâdet 1314,Kırkanbar Mat.,s.131.

ları hasebiyle askerlik nokta-i nazarından rızâ-yı meyâmin irtizâ-yı cenâb-ı pâdişâhî ile tevâfuk edemeyecek bâzı etvâr-ı harekâtda bulundukları muhârebât-ı sâbıkada tecrübe edilmiştir."Müşîr Paşa'nın bu tereddüdlerine Recep Köse şu karşılığı verir:"Cenâb-ı Allah ordu-yı hümâyûnı her zaman her yerde a'dâ-yı devlete galibiyyet ni'metine nâil ederek bi'l-cümle hayr-hân-ı devleti dâimâ dilşâd eylesün.Bizim gibi dörtbuçuk acezenin muâvenetine ordu-yı hümâyûnun muhtâc olmadığını pek âlâ bilürüz.Bilâkis biz hizmet-i mefrûza-i askeriyyenin ecr ü mükâfât-ı ma'neviyyesine muhtâcız da anın için geldik efendim.Biz başıbozuk hâlinde ayrıca bir fırka olarak hizmet etmek dâiyyesinde değiliz.Daha memleketimizden çıkar iken bizde böyle bir dâiyye bulunmadığı için kendimize mahsûs bir bayrak dahi îmâl etmedik.Hizmet-i âcizânemiz kabûl buyurulur ise bizi atlı olanlarımızı süvârî ve yaya olanlarımızı piyâde bölük ve taburlarına tevzi' buyurursunuz." (s.132)Edhem Paşa bu cevaba çok şaşırır çünkü asâkir-i muntazamaya genellikle gönüllüler dâhil olmak istemezler.Recep Köse asıl gönüllülüğün bu olduğunu söyler. Müşîr Edhem Paşa da gönüllüleri kabûl eder.

Devlet-i Âliyye ordusunda maaşlı zâbitler ve kışlalı askerlerin sayısı arttıkça ,gönüllü olarak katılanlara pek îtibâr edilmez. Bunun en büyük nedenlerinden biri bu askerlerin kendi kurdukları birliklerle düzensiz disiplinsiz hareket etmeleridir.İkincisi de mevcut askerin ihtiyaçlarını zor karşılayan Devlet-i Âliyye gönüllülerin ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır.Disiplinsizliği gidermek için Müşîr Paşa gönüllülerin diğer kuvvetlere katılmasını devlete yük olmamaları için de atlıların süvârî, yayaların da piyâde olması şartıyla kabûl eder. Bu nokta-i nazardan bakılınca,Ahmed Midhat Efendi'nin orduya gönüllülerin mevcûd

kuvvetler içinde dağıtılarak kabûl edilme isteğini desteklediği görülmektedir.Kabûl edilmesi halinde harbin zaferle sonuçlanamayacağına gönüllü konusunu işleyen asker takımı inanmış olabilir ki,birçok eserlerinde de bu konuyu etraflıca işlemişlerdir.

Ahmed Midhat gönüllülerin orduya niçin alınmadığını da okuyucuyu bilgilendirmek için araya girerek anlatır:"Zîra her asra mahsûs bir askerlik olub bir devletin maaşlı ta'yinli muvazzaf ve muallim askeri bulunmadığı zaman gönüllü veyâhûd nefîr-i âmm denilen derinti döküntü adamları harbe sevk edeceği gibi harb içün bunlara bir medâr-ı teşvîk olmak üzere dahi "çapul" ve " يلاجقه " diye bin dürlü nâmlar ile edilen yağmaya dahi meydan açacağından bu fikir ve emel ile muhârebeye gidenlerin vardıkları yerleri harâbe-zâra çecirecekleri dergârdır.Bu hâl-i esef-i isti'mâl bir zamanlar bizde dahi görülmüşdür.Biz ki dünyada ilk defa olmak üzre maaşlı ve kışla-neşîn asâkir-i muntazamayı tesis eylemiş bir devlet bulunduğumuz halde bilâhere çiftçi ve çoban makûlesi başı bozukları dahi heyet-i askeriyyeye kattığımız içün nehb ü gâratdan başka başka birşey düşünmeyen işbu heyet-i askeriyyeden dîn ve devlet yolunda fedâkârlığa mukâbil yağma ve çapul yolunda gayretler ve bunların zamnında dahi mağlûbiyetler görmüşüzdür.Bu keyfiyet devletce yüzlerce sene müddet efkâr-ı âliyyeyi işgâl eylemiş bir mesele olub bihamdillâh-i teâlâ kuvve-i askeriyyemiz taht-ı intizâma alındıktan sonra buna hiç lüzûm kalmamış idiyse de asr-ı celîl-i cenâb-ı Abdülhamîd Gâzi'ye gelinceye kadar nâmı "muâvene"ye tebdîl olunarak bir dereceye kadar yine bu makûle-i efrâd istihdâm olunmuş iken şevketlü pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin ta'dâd ve hasra sığmayan bunca muvaffakiyyât-ı şâhânelerinin ehemm ü ecmeli bulunan tensîkât-ı ahîre-i askeriyyemiz mûci-

bince bi'l-cümle nüfûs-ı zükûrumuz asker olduğundan bunun hâricinde artık başıbozuk ve muâvene gibi nâmlar ile asker kullanmağa hakîkâten hâcet kalmamışdır." (s.134)

A.Midhat Efendi bir zamanlar gönüllülük ile başıbozukluğun aynı şeyler olduğunu şimdi ise ayrıldığını vurgulamaktadır:"Bundan böyle "gönüllü" demek hidmet-i askeriyye ile zâten mükellef iken yalnız o hidmetin zaman-ı îfâsını ta'cîl veyâhûd esnân-ı askeriyyeye girmemiş veyâhûd esnân-ı askeriyyeden çıkmış olanların bilfiil hizmet lüzûmu görüldüğü zaman sancak altına toplanmalarından ibâret kalmışdır ki bu hizmet dahi nizâmiye sûretinde edâ olunmakdan başka yol yokdur.İşte asıl askerlik dahi budur."(s.134) Ahmed Midhat Efendi gönüllüleri bir nevî potansiyel asker olarak ele almaktadır. Hazırda bekleyen ve gel emriyle de orduya katılan bu askerler ordu içinde dağıtıldıkları için disipline de uymak zorundadırlar.Barış zamanlarında ise günlük hayatlarını devam ettirirler. Yazara göre gönüllülerin ihtiyaçlarının Devlet-i Âliyye tarafından karşılanması çapulculuğu ve yağmacılığı önler çünkü askerlik yapan kişinin ihtiyaçları devlete âid olduğundan ,harbde kazandıkları da devlete kalacaktır.Yazar buna; eskiden kendi silâhıyla gelip savaşanların berâberinde kervanlar dolusu yüklerle geri döndüğü örneğini verir.Yazar gönüllü olarak gelen askerlerin diğer askerlerden farklı olarak ordu içerisinde barındığını biraz da yan tutan bir tarafla anlatmaya devam eder;"Bizim gönüllüler üniformaları giydikleri zaman bir kat daha gösteriş peydâ ettiler.Hele süvârîler hayvanlarına nizâmiye süvârî hayvan takımları urulmuş olduğu cihetle büsbütün ,bambaşka bir tavr-ı kahramânî peydâ eylediler.Ez-dil ü cân ta'lîm ve taallüme koyuldular.Asker galebeliğinin çokluğundan dolayı kışlaya koğuşa sığar şey olmadıklarından çadırlarda ikâmet ediyorlar idi.Bahâr henüz hulûl etmemiş ve havaların serinliği hemen

hemen "soğuk" denilebilecek bir halde devâm eylemekte bulunmuş ise de askerlik âlemince çadırlar en şiddetli kışlarda bile askere ikâmetgâh olmağa kifâyet ederler." (s.135) Yazar daha sonra gönüllülerin yaptığı çadırları tasvîre geçer:"Nefer çadırını bilirsiniz ya; nefer çadırını?On kişinin üstüne rekz olunduğu zaman istî'âb ve setre kifâyet edebilecek bir sahan kapağı biçimindeki nefer çadırını bilirsiniz ya?Tüfenkler,kasaturalar ,kılıçlar,falanlar direk etrâfına tertîb olunduktan sonra yere dört parmaktan bir karışa kadar kuru ot saman yaprak gibi yumuşak bir şey döşenüb onun üzerine "beylik" denilen seccâdeler serilmiş ve çantalar yastık hizmetini görerek yağmurluklar dahi yorgan hizmetine namzed edilmiştir." (s. 135)

Ahmed Midhat Efendi gönüllülerin cephedeki eğlencelerini de bize aktarır:"Koca Osmanlı askerine seferberlik hâlinde bile bir düdük bir tanbura ağırlık vermez.Bu sâde ve âdî sazların peydâ edebildikleri nağmât o arslan yürekli Mehmed'leri hallendirmekten geri kalmaz. On kişi her gün birlikte bulundukları halde de naklittikleri menâkıb bitüb tükenmez.Bir tahta parçası üzerine çizilmiş üç taş oyunu, dokuz taş oyunu ve bâzen iskâmbil oyunu bile bu eğlencelere münzamm olur.Hizmet-i dâhiliyyelerinden fârig oldukları zamanlar okadar tatlı konuşurlar,okadar güzel eğlenirler ki bu lezzet onu bir kere tatmış olanların damağından bir daha çıkmaz.Yat borusu çalındı mı müselles mütevâzi'u'l-a'lâ şeklinde bir yarıktan ibâret bulunan çadır kapusu iliklenür.On kişi çizmeler ayaklarında ,pantolonlar bacaklarında,ceketler arkalarında olduğu halde on çift ayak çadır direğine doğru müteveccih ve on baş çadır eteklerine doğru mevzû' olarak koyun koyuna yatarlar.On yağmurluk dahi biribirine iltisâk ederek bunları örter.Gündüzki hizmetler yorgunluğuyla öyle bir horultuya dalarlar ki bunu ihlâl edecek şey olsa olsa rûyâsında evini köyünü

gören neferlerin pek kıymetli pek sevimli isimleri yâd ederek sayıklamaları ihlâl edebilir." (s.135-136)Gönüllülerin cephedeki hareketleri kışladaki askerler kadar disiplinli değildir.Onlar sürekli kendilerini ayırmışlardır.Gönüllü diye bu ayırımı biraz da hareketleriyle kendileri meydana çıkarmışlardır.Gönüllülerin kendi aralarındaki bu hayat tarzı yüzyıllar içerisinde oluşmuş ve nesilden nesile aktarılan tecrübeler sonucu meydana gelmiştir.İşte bu eğlencelerin sonucunda ortaya çıkan ürünlere bakarsak kendilerini diğer askerlerden ayırdıklarını görürüz:

"Gönüllü askerleriz bakın
Ne şanlı erleriz bakın
Mîsâl-i Hayderiz bakın
Ne şanlı erleriz bakın

Bizim bölükteki vakâr
İderdi hasmı lerzedâr
Nihâyet oldu târumâr
Ne şanlı erleriz bakın

Adûnun oldu dâimâ
Nehârı leyle-i belâ
Leyâlî-i mâtem-i intimâ
Ne şanlı erleriz bakın

Vatanla dîn içün müdâm
Fedâ-yı cân idi merâm
Helâki itdik iktihâm
Ne şanlı erleriz bakın." (16)

---

(16)Mustafa Reşîd,Gönüllü Askerlerimizin Şarkıları,A.İrfan,Guzât U Şühedâ-Yâhûd-Gâzi ve Şehîdler,Dersaâdet 1315,Yuvaniki Panayotidis Bd.,t.y.

Vatanla dîn için için canını fedâ etmeye gelen gönüllüler kendilerinin özelliklerini bir başka şarkıda şöyle söylerler:

"Gönüllüler nişânlıdır
Cerîhalarla şanlıdır
Libâsları da kanlıdır
Gönüllüler ne şanlıdır

Bu gâlib askere bakın
Bu kanlı leşkere bakın
Bakın bu erlere
Gönüllüler ne şanlıdır

Teninde dâne yarıbdır
Bu harb yâdigârıdır.
Medâr-ı iftihârıdır
Gönüllüler ne şanlıdır." (s.18)

Ahmed Midhat gönüllülerin cephedeki davranışlarını eğlencelerini gözler önüne serdikten sonra biraz daha ileriye giderek İstanbul'dan kibâr bir âileden gelen zâbitin silik hayatıyla ordu içindeki hayatını karşılaştırır:"İstanbul'da bir kibâr âileden yetişmiş bir genç zâbit görürsünüz ki cereyân-ı havadan korkar.İyi sudan başka su içmez.Biraz esmer veyâhûd çiğ ekmek mîdesine dokunur.Terli bulunduğu halde hem rüzgârdan hem soğuk sudan تو قّی ider.Yatağının intizâmı eksik olsa veyâhûd yerinden yadırgansa gece rahat uyku uyuyamaz.Arkasındaki çamaşırın birgün mîâdı geçse kaşınmaktan rahatını kaybeder.Hamam mîâdı dahi bu hükmü gösterir.İşte aynen bu zâbiti bir de seferberlik halinde görür iseniz o İstanbul'da gördüğünüz müteene'im kibâr-zâde olduğuna ihtimâl veremezsiniz.Hamam pek seyrek bir şey ya?Âdetâ zuhûrât-ı nâdireden.Çamaşır değişmek dahi ona yakın bir-

şey.Ayaktan çizme sırttan üniforma çıktığı yok.Kepeği ayrılmamış undan yarı çiğ yarı pişmiş ekmek ile yine ve bu tavsîfe sezâ yemek bulunduğu akşam bir nîmet-i azmâ addolunub yoksa karavanada ıslatılmış peksimed ile zeytûn.Ama zeytûn dahi bulunabilir ise.Güneş sıcak yorgun terli o buz gibi kaynak suyunu içdikçe vücûda gelen rahatı ona sormalı .Bir parça kuru ot üzerine serilmiş beylik ile yaylı karyolaların farkı burada öğrenmeli. Bakmalı ki vücûdlar ne sağlam [redacted] lik hâli ne neş'elidir."(17)

Ahmed Midhat Efendi'nin genç zâbitin seferberlik öncesindeki sivil hayatına eleştirel yaklaşmasının arkasında yatan etmenlerin en başında yazarın halka daha yakın olması gelir.Bu biraz da mîzâçla ilgilidir.Diğer yandan gönüllüleri konu alan metinlerin çokluğuna bakılırsa da yazar takımının Tanzîmât'tan beri devam edegeldiği "askerlik okulda öğretilmez" düşüncesi gelmektedir.Bu yüzden taşra kaynaklı çıkan ayaklanmalarda askerî okul mezunu zâbitler boy hedefi hâline gelirken diğer taraftan Batı'ya askerî eğitim amacıyla giden öğrenciler daha çok edebiyat, felsefe gibi sosyal bilimlere merak salmışlardır.Ahmed Midhat Efendi İstanbul'lu zâbitin seferberlikte nasıl davranış gösterdiyse diğer hayatında da bunu göstermesini mi istiyor? Mesleklerin özel hayatı etkilemesi farklı olmaktadır.Yoğun bir iş alanı olan mesleklerde çalışanlar ;bu meslek içerisine özel hayatını yerleştirmeye çalışırken,bazıları mesleği ile özel hayatını birbirine karıştırmazlar.Zâbitin davranışı ikin-

ğı davranışlarına eleştirel bir bakışla yaklaşmaktadır.

Yazar romanında Müşîr Edhem Paşa'nın Recep Köse'yi câsûs olarak Atina'da bir gazete çıkarmaya göndermesiyle bir nevî gönüllülerin kışlalı askerlere ve zâbitlere gâlibiyetini sağlamıştır.Recep Köse askerlik alanında kışlalı askerlere ve zâbitlere oranla daha tecrübelidir.Ahmed Midhat Efendi Recep Köse'nin hangi tecrübelerden sonra bu bilgileri öğrendiğini saklamayı tercîh etmiştir.

Ordudaki değişiklekleri Recep Köse pek benimsemez;"Bizim Recep Köse için bu tatlı askerlik âlemi yeni tezevvuk olunan şeylerden bulunmasıyla pek hoşuna gidiyor idi.Hattâ bu tatlı hâtırâtını zabt ü kayd dahi ederek kısmet olur da muhârebeden sağ ve sâlim avdet edebilir ise hâtırât-ı mezkûreyi kaleme almak arzusu bile gönlünü istîlâ eylemiş idi."(s.137) Yapılan değişikliklere Recep Köse'nin gözünde askerlik bir tatlı oyun hâline gelmiştir.Recep Köse'nin yâni Ahmed Midhat Efendi'nin.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan Fazlı Necîb'in Dilâver (18) adlı romanında ise muhârebeye giden ne zâbittir ne de gönüllüdür.Dilâver askerlik yaşı gelen ve aynı zamanda köyün en zengini olan Mehmed Ağa'nın kızı Binnaz'ın nişanlısıdır.Muhârebeye gidenleri yolcu etmek için büyük kalabalık toplanmıştır:"Alay davulları ,zurnalar geliyordu.Bu sâde fakat mevkie zamana göre pek müessis köylü mızıkası:"Namazgâh ardında ordu kuruldu,ibtidâ kavgada kolu vuruldu" şarkısını terennüm ederek yaklaşıyordu.

Alay dereağzına geldi.Davul zurna âhengi kesti.Köyün en dilber en tosun delikanlısı,bâ-husûs Mehmed Ağa'nın damadı Binnaz'ın nişanlısı olan Dilâver en önde olduğu ve elinde köyün câmiinde mahfûz olan eski sancağını tutmakda bulunduğu halde gâzîler cemaatin-

---

(18) Fazlı Necîb, Dilâver,Selânik 1318,Osmanlı Asır Matbaası,239 s.

den ayrıldılar.Kadınlar arasındaki vâlideler, ihtiyârlar da gözleri yaşlı olduğu halde ayrıldılar.

Vâlideler,teyzeler,halalar bu kahramanların arkalarını sıvadılar, duâlar ettiler.Gâyet muharrik müessir bir vedâ tablosu teşkîl etti. Erkekler metânet gösteriyor gülüyorlardı.Fakat kadınlar sükût sükût ağlamaktan kırmızı mendilleriyle arasıra gözlerini silmekten kendilerini alamamakta idiler." (s.8)

Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü romanında sancağın bulunması gereken yerler ve görevi hakkındaki elştirdiği noktalar Dilâver'de görülür.Harp zamanına kadar saklanan sancaklar harp îlân edildikten sonra ortaya çıkarılır.Muhârebeye gidecek olanlar bu sancağın altında toplanırlar.Ahmed Midhat Efendi Gönüllü adlı romanonda sancakların her yerde kullanılması ve çok olmasını eleştirir.O'na göre Devlet-i Âliyye'nin sancakları sınırlıdır.Devlet harp sancağını ancak kendisi açabilir ve sancak büyük yerleşim bölgelerini temsil etmek için kullanılır.

Dilâver kendilerini yolcu etmeye gelen kadınlar arasında ;"Kırmızı ihrâmına lâkaydâne zarifâne bir sûrete bürünmüş levend endamlı pek güzel bir kızın nazarı gözlerine tesâdüf id(er).(s.8)Bu kız Dilâver'in nişanlısıdır.İki nişanlı birbirlerine "Mânidar bir nazarla son vedâ selâmlarını gönder(irler). (s.8) Bu esnâda Dilâver'i seven Nemîde bu bakışmaların farkındadır.Binnaz biraz da onun Dilâver'in kendisini sevdiğini farketmesini ,bu bakışlarla hissetmesini sağlamayı ummaktadır.Muhârebeye iştirâk edecek gençler Mehmed Ağa'nın nehri geçmeleri için verilmiş iki kayığa bindiklerinde ; "Davul zurna çalmağa kayıktaki gençler:

Duydunuz mu sınıra gelmiş adû
Vatanın zabtına etmiş arzu
Sağ iken biz ne demek olsun bu

Arkadaşlar geliniz hep gidelim
Şu mukaddes vatanı hıfz idelim.

şarkısını bir ağızdan okumağa başlar(lar.) (s.11)

Bir gönüllünün 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne gidişini konu alan diğer bir manzume ise Tevfik Fikret'in "Hasan'ın Gazâsı" (19) adlı manzûm hikâyesidir.Hasan " beş on köhne dam beş on bacadan ibâret" olan "eski fakat şâirâne, âsûde bir orman" içerisinde bir "üküç belde"de oturmaktadır. 18 Nisan 1897'de Yunanistan'a harb îlân edilince diğer beldelerde olduğu gibi bu beldede de harbe iştirâk etmek için gönüllü olarak muhârebeye gidenler bulunur.Köy halkı bu gönüllüleri köyün çıkışına kadar uğurlarlar:

"Sağında bir kuru hendek,solunda bir çalılık
şu ince yol ki açılmış geniş adımlarla
bu âsiyâba olur müntehî sapınca sola

Bu yol bugün daha bir sâat önce mahşerdi
Büyük,küçük ne kadar halkı varsa köyceğizin
-başında bir iki pîr-i imâme-dâr ü güzîn

Tahaşşüt eyledi teşyî' için gönüllüleri
o kahraman,o gazanfer yürekli efrâdı
bu muhterem vatanın her güzîde evlâdı

Küşâde bir âlemin âl-i temevvücâtında
bir ibtisâm-ı zafer,şanlı bir seher görerek
-kimin biryatağan,bağsızında bir deynek-

---

(19)Tevfik Fikret,"Hasan'ın Gazâsı", Servet-i Fünûn,Nüsha-i Mümtâze, İstanbul 1313,s.149-158.

Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet 1315,s.74-81.

Hudûda,harbe, o meydân-ı kâr ü zâre kadar
Yorulmadan gidecekler,yorulmadan...Hattâ
yorulmadan edecekler cinâne istîlâ"

Gönüllüleri uğurlamaya gelen kadınlar ağlamaya başlarlar:

"Cinâne cennet ü dîdâre bî-melâl ü tâb
Kavuşmak...Âh hergün nasîb olur şey mi?
Gazâ,gazâ! Bize Hakk'ın ne mutlu bir keremi!

Evet yiğitler,evet...Siz fedâ-yı nefs idiniz:
Vatan yolunda fedâ-yı hayat eden ölmez
Kadınlar ağlamayın,cenge her giden ölmez!" deyince orada bulunan muhterem kadınlar bu hutbe karşısında "bütün yürekleri müstağrik-i sükûn"eder.

Gönüllüler de sükûn içinde çocuklarına,,pederlerine,vâlidelerine vedâ ederek neşe içinde yola çıkarlar.

Köyde bunlar olurken Hasan birkaç gece tarlasında kaldığı için bu durumlardan haberdâr değildir.Hasan tarlasından köye gelince bütün bu olup bitenlerden haberdâr olur.Muhârebeye katılacak iktidarda bulunanların hepsi gönüllü gitmiş sadece Hasan kalmıştır. Hasan muhârebeye niçin gitmediğinin sorgulamasını yapar:

"Köyün yabancısı bir ben uzak o devletten!
Niçin?Benim nerem eksik? Çolak mı,hasta mıyım?
Soyumda hepsi şehîd:işte amcam ,işte dayım.

Ne sandılar beni,bir torba ot kadar cansız
Köyün çocukları hep cenge oynaşarak
kadın mıdır Hasan evde bekleyip yatacak?"

Hasan bu sorgulamadan sonra kimseye sezdirmeden "dağarcığını omuzlayıp yola"düşer.Köyden uzaklaşırken dönüp dönüp hasretle arka-

sına bakar:

"Gülamsüyor; o zaman bir soğuk hayâlî el
tutup çevirmek için sanki zorluyor başını
Hasan,zavallı,silerken yeniyle gözyaşını

birer birer geçiyor pûş-ı iştiyâkından,
güzel nişânlısı,kardeşiyle vâlidesi.
Değirmenin ona "Dön dön! diyor yavaşça sesi.

Hayır,o dönmeyecek:bak şu karlı dağlardan
esen hava ne kadar ânlı müjdeler veriyor;
hayâl Pîşine bir levha-i zafer seriyor."

Hasan yolda giderken kendisinden önce giden arkadaşlarının harpte savaştıklarını hayâl ederek onları kıskanıp,bir an önce harbe iştirâk için koşmaya başlar:

"Köy arkadaşları, hep ellerinde martiniler
atılmış on kişi düşmanın peyine
sürüb kırıb gidiyor...Sanki bir avuç iğne.

Hasan'cığın deliyor ince ince her yanını;
Niçin?diyordu,niçin? Ben çolak mı hasta mıyım?
Bu infiâl onu koşdurdu öyle birkaç adım."

Hasan yolda "Namazgâh önünden geçerken irkilerek durub iki rekât namaz edâ"eder.Namazın sonunda duâ da eder.Namazdan sonra tekrar yola çıkar:

"Yüzünde şimdi bir ümmîd-i münbasıt gülüyor;
omuzunda torbacığı,sağ elinde bir deynek,
Hasan çavuş gidiyor cenge türkü söyleyerek."

Hasan'ın diğer gönüllüler gibi muhârebeye giderken arkada bıraktıkları ;nişânlısı,vâlidesi ve kardeşidir.Hasan'ın muhârebeye gidişinde soyundaki birçok kişinin şehîd olması etkili olur.Köylülerin bunu bildikleri halde kendisine haber vermemelerinden yakınır.Hasan'ın muhârebeye gitmesinin görünürdeki ikinci sebebi ise;sadece hasta ve çolakların dışında diğer bütün erkeklerin harbe katılması inancının toplumda görülmesidir.Çolak ve hasta olmayan birinin harbe katılmamamsı hâlinde bu inanç berâberinde bir tepkinin doğmasına yol açacaktır.Bu tepki de harbe gitmeyenin îtibârdan düşmesi sonucunu doğuracaktır.

Hasan geride bıraktığı nişânlısı,vâlidesi,kardeşi ve köyü ile muhârebeye katılması arasındaki bir seçimin zorluğunu yaşar. Gönüllülüğü konu alan diğer manzumelerde bu seçim zorunluluğu pek görülmez.Şâir ;bu seçimin zorluğunu :"Hayâl bir el tutup çevirmek için sanki zorluyor başını" ve "Değirmenin ona "Dön dön! diyor yavaşça sesi" mısrâlarıyla vermeye çalışır.

Tevfik Fikret gönüllülüğü konu alan diğer manzûmelerden farklı olarak,harbe giden bir gönüllüyü köyü,çevresi,evi,nişânlısı ,vâlidesi ile birlikte vererek onu meçhûl,sadece duyulan bir kişi konumundan çıkarır.Harbe gönüllü olarak giden,artık Tevfik Fikret'in manzûm hikâyesinde açık, adı belli bir tiptir.

2-Zâbitlerin Muhârebeye Gidişi :

Abdullah Zühdü'nün 1897 Türk Yunan Harbi'ni konu alan Şanlı Asker (20) adlı romanının kahramanı Râik'in babası 93 Harbi gâzilerindendir.Amcası ise bu savaşta şehîd olmuştur.Râik zâbit olarak

---

(20) Abdullah Zühdü,Şanlı Asker-Bir Türk Subayının 1897 Türk -Yunan Dömeke Savaşları Hâtıraları,(Sadeleştiren:M.Faruk Güntunca), İstanbul 1966,Ülkü Yayınları.

harbe giderken,yıllarca kendi duvarlarında asılı olan kılıcı kuşanır.Bu kılıç Plevne'de babasıyla birlikte savaşıp üçüncü yaralanışında;"Kılıcım sana yâdigâr olsun.Artık ben kurtulamayacağım.Bunu anlıyorum.Allah'a hamd olsun şehîd oluyorum.Bu kılıcı sakla .Beni unutma." (s.121)diyerek Râik'in babası Ahmed Bey'e Kurmay Yüzbaşı Nüzhet Bey tarafından verilmiştir.Annesi,Râik'in cepheye gideceği gün Ahmed Bey'in harbe giydiği elbise ile birlikte ,yaralanması hâlinde yaralarını saracak bir çevre ve nişânlarla berâber bu kılıcı da Râik'e verir.Ya bu niş;anlar ve kılıçla geri dönmesini ya da şehîd olmasını ister.Râik daha sonra Kurmay Yüzbaşı Nüzhet Bey'in,evleneceği kız olan Cemile'nin babası olduğunu öğrenir.

Râik de Osman gibi babasının âkibetinden kurtulamaz,kurtulmayı da istemez.

Ahmed Râsim'in Asker Oğlu(21) adlı hikâyesinde yine babası cephede şehîd düşmüş bir zâbitin harbe gidişi ve arkasında bıraktıklarını konu edinir.Zâbit, bir Yüzbaşıdır ve İstanbul'da oturmaktadır. Harb îlân olunduktan sonra İstanbul hareketlenir :"Herkesin ağzında "Îlân-ı Harb" terkîbi geziyordu.Ûrûk-ı Osmâniyetde cevelân-ı hûn-ı hamiyyet bu velvele-i dehşet-âgîn üzerine galeyâna geldi.Her tarafta kırmızı kırmızı bayraklar peydâ oldu.

Anadolu'da bir hareket-i gayr-ı munkatia var.Binlerce fedâî sefînelere binmiş henüz büyümeğe yüz tutmuş olan nev-nihâlân-ı vatan sûr-ı rebîîye tesâdüf gibi giyünüb kuşanmış idi. Her gün üç dört, beş on tabur asker mızıkalarla teşyî' idilerek düşman-ı âsâyîş olan muhâcemât-ı ağyâre birer sedd-i âhen olmak üzere gönderiliyordu.

Ovelvele bütün cihân-ı Osmâniyeti tutdu.Bir kalbin tahammül edemeyerek çıkardığı terâne-i tehlîl-i revâbıt-ı mâneviyye ile birbirine irâka-i hissiyât iden gönüllerde aynı ihtizâzâtı husûle getir-

---

(21) Ahmed Râsim, Asker Oğlu,Konstantiniyye, 1315,Mâlûmât Mat..

di.Etfâl-i vatan bile bâzû-yı zaîfinde mukâvemet hissi mevcûd olduğunu fecâyî'-i zedegân-ı cezîreye iâne vermek sûretiyle isbât ederek babalarını,kardaşlarını şanlı bir maktele dâvet eden düşmanları istihfâfa başladı." (s.4-5)

Halktaki bu hareketlilik ve toplanma Devlet-i Âliyye sınırları içerisinde yaşayan halkın, özellikle Anadolu'daki halkın harbe duyarlılığını göstermesi bakımından önemlidir.Kırmızı bayraklar ise bir ittihâdın oluşmasında önemli rol oynamıştır. Devlet-i âliyye, toprakları üzerindeki halkta harbin meydana getirdiği değişiklik, devletin merkezi olan İstanbul'da da görülür.İstanbul'u yaşayan ve yaşatan bir insan olarak Ahmed Râsim'in harb zamanındaki İstanbul'u çizdiği satırlar çok önemlidir:"Bu şehr-i azîm,sükûn-ı mûtâdını gâib itmiş,boğazda görülen âsâr-ı ışâdî sönmüş,geceleri hânelerden dışarıya akseden şuâât eski fer ü tâbını azaltmış,câmîlerinde semâvâta çıkan duâlar peydâ olmuş,evlerinde müsâhabât-ılatîfe yerine harb sözleri deverân itmeğe başlamış,ihtiyârlarında müşvikâne sözler kadınlarında bükâ-âmîzler istimdâdlar,gençlerinde savlet-i dil-perâne emâreleri,çocuklarında taklîd-i ihvân gibi nümâyişler husûle gelerek nazar-ı dikkate bambaşka bir cemiyyet,olmak üzere görünmüşdü." (s.5-6)Harp ferd hayatını değiştirdiği gibi cemiyyet hayatını da değiştirir.Kollektif şuuraltının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar.Toplumların barış zamanlarında görünürde olmayan dinamikleri harpler sonucu ortaya çıkar.Toplumu oluşturan ferdler bu felâket günlerinde ölümün kendisine veya akranlarına daha yakın olduğunu hissettikleri için mânevî inançlarına daha çok sarılırlar.Harp yılları da bu felâket yıllarındandır.Bu dönemlerde toplumda görülen bir diğer davranış şekli de ,yukarıdaki belirttiğimiz davranışın tam zıddıdır.Bu davranışları gösteren toplumdaki bir grub gerçek hayatta geç kalınmışlığın veya belki de bir daha yapamayacakları inancıyla felâket yıllarında bir kayıtsızlık içerisinde eğlenceler düzenler-

ler,gününü gün etmek gibi bir davranış içerisine girerler.Devlet-i Âliyye halkında harp dönemlerinde görülen davranışlar,Belirttiğimiz birinci grup davranışa girer.Ahmed Râsim de Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde İstanbul halkının davranışlarının birinci tür davranış olduğunu bize gösterir.11. Dünya Harbi'nden sonra İstanbul'da bir grup ikinci davranışın içine girenler vardır ki bunlar genelde yazar takımındandır.

Yüzbaşı karakoldan kendi görevini öğrenir ve evine geri döner. Evde onu ,yakın bir zamanda evlendiği zevcesi Sabriye beklemektedir.Sabriye kocasının harpten gâzî olarak dönmeyeceğini düşündüğü için muhârebeye gitmesine taraftar değildir.Yüzbaşı Sabriye'yi tesellî için:"Sen asker kızı değil misin?Niye müteessif oluyorsun? Ölüm her yerde var.Harbe gidenlerin cümlesi ölmek lâzım gelse idi şimdiye kadar erkek mi kalır idi?" (s.10) sözlerinni sarfederek babasının asker olduğunu hatırlatır.Sabriye'nin babası da Cemile'nin babası gibi askerdir.Sabriye evliliğinin dokuzuncu ayındadır ve yakında bir çocuğu olacaktır.O'nun bütün üzüntüsü doğacak çocuğunun babasının şehâdeditini öğrenerek solmasıdır.Bu yüzden Yüzbaşı'nın boynuna sarılarak :"Sâde sen kala idin olmaz mı idi?"(s.11) sözlerini sarfederek Yüzbaşı'nın kalmasını ister.

Annesi de Yüzbaşı'nın muhârebeye gitmesini istemez.İlk haberi duyduğu zaman çok müteessir olur:"İlk sadme-i ızdırâba uğrayanlarda görülen bir teneffüs,bî-çâre sâl-i dîdenin göğsünü hırpaladı. İki eliyle merdivenin parmaklığına tutunarak oturdu.Artık birşey işitmiyordu." (s.13-14)Yüzbaşı annesinin bu hâlini görünce onu: "Anneciğim sen de ağlayacak olursan sonra gelinin hiç susmaz.Ben neye asker oldum?Devletin bu günleri için değil mi?Ben harbe gidiyorsam yine sizin için gidiyorum.Vazîfe her şeyden büyük değil mi?

Babam mektebe yazdırırken ne söylemiş?Mektebin müdürüne alın

pâdişâha bir köle daha getirdim dememiş mi idi? Babam harbe giderken sen ağladın mı idi?"(s.14-15) sözleriyle tesellî eder.Annesi bu sözlerden sonra yıllar öncesinde zâbitin babasının muhârebeye gidişini hatırlar:"Böyle günler sevinç günüdür.Ağlamak düşmanlarımıza yakışır diyerek tekdîr ile çıkıp gittiğini karşısında duran yavrunun da böyle bir şirzâd olduğunu birer birer hatırından geçirdi."(s.15) Babası ile oğlunun söylediklerini karşılaştıran yaşlı kadın ikisi arasında bir fark olmadığını sezinler:" O sözler ona mâzîdeki galeyân-ı ümmeti ihtâr ediyormuş gibi tüylerini ürpertti.Tamam kırk beş sene bir askerin hem de vatan fedâîsi bir askerin taht-ı nigâhında büyüye büyüye urûk u âsâbî hûn-ı metânet ü salâbet ile perverde olduğundan oğlunun söylediği sözler onu kahırlandıracağına bilâkis tesellî id(er)" (s.17)Sonra ihtiyâr kadın:"Baban sağ olub da seni görmeli idi.Rûhu şâd olsun kim bilir ne kadar sevinirdi?" (s.17) sözleriyle oğlunun davranışları ve kararlarının isâbetli olduğunu belirtir.

Zâbit ağlamaktan ziyâde duâların makbûl olacağını belirterek: "Sen müteessif olma inşâallah gâliben gelir,seni yine görürüm. Asker kocası olanlar dâimâ böyle seferleri görürler.Babam bunca muhârebede bulunmuş,yine sâlimen gelmiş.Ben de o babanın oğluyum. Senin tesirin beni öldürür,düşmanın kurşunu o kadar tesir etmez." (s.20) sözleriyle de Sabriye'nin ağlamasının önüne geçmeye çalışır. Zâbitin geri döneceği inancı babasının muhârebelerden geri dönmesinden kaynaklanır,çünkü o da o babanın oğlu olduğuna göre geri dönecektir.Soya çekim bu uzun hikâyede de hem harbe gidiş,hem de sağ olarak geri dönme inancı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zâbit evden dışarı çıkmak ister fakat annesi Müslime Hanım tarafından durdurulur.Yaşlı kadın elindeki torbanın içerisinden çıkardığı "ipleri kalın bir yeniçeri pâlâsı çıkar(ır.)Pâlâ üze-

ri gümüş işlemeli bir kın içinde mahfûz ,kayışları kırmızı çuka üzerine işlenmiş beyaz sırma ile müzeyyen olan pâlâyı besmele ile oğlunun beline sarar.Bu pâlânın babasının olduğunu ve vasiyyetinin oğluna verilmesi olduğunu hatırlatır.Bu pâlâdan haberi olmayan zâbit, çok etkilenir.Pâlânın zâbit için anlamı:"Rûh-i pâk-i peder imdâdına yetişmiş gibi tüyleri ürperdi.Gözleri yaşardı.Babadan oğula intikâl eden bu silâh âlet-i müdâfâ değil kalbe cesâret veren bir nüsha-i kat'a idi."(s.21) Müslime yine torbadan çıkardığı "meşin kablı bir vâz ü bendi" oğlunun koluna takar.Fetih âyetlerinin yazılı olduğu ve bunu takması hâlinde kolunun bükülemeyeceğini oğluna söyler.Sonra da zâbitin babasından kalan çıkıyı oğluna verir.Bu çıkının içerisinde yaralanması hâlinde saracak bir bez vardır.Bu bezi de çıkının içerisine kendisinin koyduğunu söyler. (s.22)

Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker romanında da görüldüğü gibi muhârebeye giden askerin,babadan kalan kılıç,elbise ve nişân kuşanmaları harblerin devam edegeldiğini ve vatanı korumanın gençlerin omuzlarına bırakıldığı sembolüdür.Bu kuşanmalarda anneler oğullarını kendi elleriyle kuşatırlar.Askere gidecek zâbit ya nişânlıdır,ya da yeni evlidir.Âilenin tek çocuğu olan zâbitler aynı zamanda şehîd birer babanın yâdigârı ,arkada bıraktığıdır.Yüzbaşı da muhârebeye giderken Sabriye'den doğacak çocuğuna kız olması hâlinde Emine Firdevs,erkek olması hâlinde Mehmed Gâlib isminin verilmesini ister.(s.22) Harpte şehîd olması hâlinde bir sonraki harpte onun kılıcını Mehmed Gâlib kuşanacaktır.Ayrıca gerek Şanlı Asker'de gerekse Asker Oğlu adlı uzun hikâyede annelerin verdiği ve yaralanması hâlinde yaraya sarılacak bir çevre ve bez vardır. Muhârebeye katılan babalardan kalma harp âletleri düşmanla iyi sa-

vaşmak içindir.Annelerin verdiği bezler zamanında muhârebede kadınlardan istenen cephe ilerisinde savaşmaları değil,cephe gerisinde yaraların sarılması noktasında Yüzbaşı'ya ve Râik'e verilen bez ve çevre birer sembolik değer taşımaktadırlar.

Bir zâbitin nişânlısından ayrılıp muhârebeye gidişini ve dönüşünü konu edinen bir diğer hikâye ise Hüseyin Suad'ın "Topal" (22) adlı kısa hikâyesidir.Hikâyede Nâil bir Yüzbaşıdır ve hudûda gitme celbi gelmiştir.Nişânlısı Seniha ise Nâil'in gitmesine tataraftar değildir.Sık sık "gitme,gitme"kelimesini ağlayarak tekrarlar fakat,Nâil'in muhârebeye gitme gereğini Nâil'in iç konuşmasıyla(Monolog) verir:"İlânı harb kendisini hudûda memleketini müdâfâya dâvet ederken o ,bu mukaddes vazîfeyi îfâdan imtinâ edebiliyor muydu. Gitmese bile ne fâide vardı,elbette Seniha böyle muhâfaza-i vatanı kendisinin sıcak kolları arasında kalmağa fedâ edecek kadar hamiyyetsiz kalbsiz bir korkağa nefretle bakacaktır. Evet gidecek o memleketinin mütecâviz düşmanına sed-râh olacak,bu mübârek toprağın bir zerresine taarruza cür'et edecekleri ezecek bir nişân-ı şecâatle, tâ göğsünden bir yara ile gâlib ve mağrûr avdet edecek. İşte o vakit Seniha'cığına hiç utanmayacağı bir sîne açacak o vakit Seniha görecek ki düşmana o kadar kahr-âver olan bu göğüs kendisi için ne derece muhibb,ne derece nevâzişkâr ve mutîdir.Bu şânlı âğûşa pür-iftihâr dayanmak mı müreccah yoksa âciz miskin bir mahlûk gibi harbden kaçarak,bütün hissiyât-ı nâmuskârâneden tearrî ederek İstanbul'da kalan bir nişânlının hakîr ve zelîl yüzünü görmek mi?"Nâil seçimini muhârebeye gitmek yolunda kullanır. Seniha Nâil'in seçimine kânî olur.Yazar bunu da iç konuşmayla verir; "Okendisi için hayatını fedâ edebilecek ,kalbde fedâ olunmayacak daha

---

(22) Hüseyin Suad,"Topal",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze , İstanbul 1313,s.130-140.

ulvî ,daha mukaddes bir his,bir Osmanlı hamiyeti bir vatan muhabbeti var ve bunu kıskanamıyor nişânlısındaki bu necâbet-i hissiyâtdan bir gurur hissediyordu." Gerek nâil gerekse Seniha'da bir bilinçlenme görülür.Nâil'deki bilinçlenme uzun bir muhâkemenin akabinde oluşurken,Seniha'da ise daha çok muhârebeye gidişi kabullenme biçimindedir.Bu hikâyede Seniha,Nâil'in muhârebeye gitmek isteğinin arkasındaki gerçeğin önceden var olan Osmanlı hamiyetine bağlamaktadır.Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında,Nejad Ekrem'in " Osmanlılar'da Muhabbet-i Vataniyye" adlı hikâyesinde,Ahmed Râsim'in Asker Oğlu isimli uzun hikâyesinde görülen soyaçekimin yerini Hüseyin Suad'ın "Topal" adlı kısa hikâyesinde Osmanlı hamiyeti alır.Soyaçekim her üç eserde görülmesine rağmen bir ferdîlik bir öznellik taşır. Osmanlı hamiyeti ise daha çok kollektif bir özellik taşır. Ferdîliğin yerini kollektif şuuraltı almıştır.Her dört eserde görülen muhârebeye iştirâk etmeyen askerlik yaşına eren erkeklerin toplumda hakîr görülmesi ise bir şuuraltının tepkisidir. Bu kollektif şuuraltının karşısına nişânlılık, annenin tek bırakılması,doğacak çocuk gibi ferdî engeller çıksa bile bunlar muhârebeye iştirâk etmeğe engel teşkîl etmez.Bu engelleri aşmasında daha çok babasının oğlu olma gibi bir soya çekim ortaya çıkarken, toplumun tavrı ikinci plândadır.Kahramanlar muhârebe ve geride bıraktıkları arasında seçim yaparken çok uzun boylu bir bilinçlenmeyi yaşamazlar.Babasının oğlu olması yetmektedir.Anneleri de babalarının âkibetini çocuklarında görmek istemezler.Bu yüzden ilk önce karşı çıksa da sonradan muhârebeye gitmek gereğini kabûllenirler.Cepheye gidenin nişânlısı ,hanımı ,sevdiği kız ise başlangıcında karşı çıksa bile kabullenme zorunluuluğu karşısında çaresiz cepheye gitme gerçeğini benimserler.

Seniha Nâil'in hudûda gitmesini kabûllendikten sonra,bu ayrılığa

dayanabilmeleri için;"Her gün her saat mektuplaşmağa yeminler verdiler.Birbirlerini ölünceye kadar,kıyâmete kadar seveceklerine , ahdler ettiler.Genç kız kestâne renkli saçlarından birkaç dâne kopar(ır) kendi elleriyle nişânlısının kalbi üzerine koy(ar).

-Bunlar, sen şimdi ahdinde sebât ettikçe seni kurşunlardan,güllelerden muhâfaza edecektir." diye saçından bir tutam verir.

Abdullah Zühdü'nün romanı Şanlı Asker ve Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde ;Râik ve Yüzbaşı'nın kuşandığı babadan kalma kılıcın,elbiselerin nişânların,pâlânın yerine Hüseyin Suad'ın "Topal" adlı kısa hikâyesinde nişânlının verdiği bir tutam saç alır.

Babadan oğula verilmek üzere bırakılan eşyalar genelde zâbitlerin eşyalarıdır.Taşradaki halkın arkasında bıraktığı harp yâdigârı bir eşyaya rastlanmaz.Oysa ki halk da zâbitler kadar muhârebelere iştirâk eder.Bunun nedeni ise Mekteb-i Harbiye'de okuyup , okulu bitirenlerin kılıç kuşanmasıdır.Bu zâbitlerin kılıç kuşanması ise o kişinin ileriki yıllarda harp çıksın veya çıkmasın bu kılıcı hiç çıkarmayacağı mânâsındadır.Hayatları boyunca eşyaları kullanmaları eşyaya özellik vermektedir.Taşrada yaşayan halk ise ancak harp dönemlerinde kılıç kuşanır.Zâbitler barışta bile barışı korumak için kılıç kuşanmak zorunda kalmaktadırlar.

Diğer iki eserde nişânlı ve zevce edilgen bir konumda fakat "Topal"hikâyesinde tamamen etken bir durumda, diğer iki eserde nişânlı ve zevce zâbitlerin muhârebeyi seçmelerinin ortaya çıkarmak bakımından esere konulmuş sun'î ,yapmacık bir tip fakat "Topal" adlı hikâyede Seniha toplum içerisinde görülebilecek bir karakter özelliği sergilemektedir.Seniha'nın Nâil'e verdiği bir tutam saç anneleri tarafından Râik'e ve Yüzbaşı'ya takılan kılıçtan,nişânlardan ve pâlâdan daha gerçekçi bir konumdadır."Topal"hikâyesindeki nişânlılar diğer iki eserden daha gerçekçi işlenebilmiştir.

Değindiğimiz bu üç eserdeki muhârebeye iştirâk eden ;gerek Râik gerek Nâil gerekse Yüzbaşı birer zâbittirler.Yâni okulda belli bir eğitim görmüş ve askere komuta için yetiştirilmiştir.Abdullah Züh-dü'nün Şanlı Asker romanında Mustafa Çavuş'un Râik'e "sen okulda mı yetişdin?" sorusunu sorması ve olumlu cevap aldığında memnûniyetini belirtmesi o dönemde okullarda yetişen zâbitlerin revaçta tutulduğunun göstergesidir.Hayri'nin de Hülâsâ-i Hâtırâtı'ında ortaya koyduğu kadarıyla artık zâbitlere olan güven ve kışlalı askerlere olan îtimat toplanan gönüllülere nazaran daha çoktur.Gönüllüler bu dönemde îtibardan iyice düşmüştür.

C-Yazar Takımının Halkı Muhârebeye Dâvet İçin Kaleme Aldığı Ürünler

1-Halkın; Türklük,Osmanlılık,Millet,Tarih,Din Gibi Ortak Noktalar Etrâfında Birleştirilerek Muhârebeye Dâvet Edilmesi:

Harbin îlânından sonra gönüllülerin de harbe alınma kararıyla birlikte süreli yayınlarda yazarı belli olmayan ve "Bir Gönüllü Ağzından","Bir Asker" gibi isimlerle neşredilen,konusunu da askerin harbe çağrılmasından alan birçok manzûme yayımlanır.Yayımlanan bu manzûmelerde asker vatanın imdâdına çağrılır."Arş İleri!" nidâsıyla da bu çağırma işlemi zamanında kollektif bir heyecanın doğması sağlanmaya çalışılır:

"Osmanlıyız sözümüzden dönmeyiz
Ölüm nedir?Kurşun nedir?Bilmeyiz
Bu yerleri Rumlar'a biz vermeyiz

Arkadaşlar arş ileri gidelim
Karı, çocukları incitmeyelim.

Osmanlı'da mertlik vardır,şân vardır
Nâmus vardır,kerem vardır,kan vardır
Biz ölmedik bizde henüz can vardır.

Arkadaşlar arş ileri gidelim
Karı,çocukları incitmeyelim." (23)

Yunanlılar'ın Girid isteği ve Devlet-i Âliyye sınırlarına yaptığı tecâvüzler sonucu toplanan asker bu yerleri onlara vermemeye kararlıdır bunu yaparken de Yunanlılar'ın Girid'e yaptığı gibi oradaki yerli halka, kadın ve çocuklara zulüm ederek değil cephede bizzat Yunan askeriyle savaşarak topraklarını koruyacaktır.

Bir asker veya gönüllü ağzından dile getirilen bu mısrâlar kuşkusuz kollektif bir şuuraltının dile getirilmesidir.Ayrıca gönüllülerin ağzından yazılan bu tür manzûmelerin gönüllülerin toplanmasına yardımcı olması amaçlanmaktadır.Yine bir gönüllü tarafından yazılan ve sonradan merhûm Hoca Zekâî Efendi tarafından bestelenen "Âheng-i Cenk-Yâhûd-Berk-i Celâdet" isimli manzûme harp zamanında gönüllülerin hissiyâtına tercümân olur:

"Hamiyetle gönüller doldu sevdâ-yı şehâdetten
Ne fasıldır şu üç günlük misâfir câna minnetten
Silinmez nâmımız levn-i zamîr-i pâkî milletten
Vatan uğrunda ölmek bir nişândır sermediyetten
Yiğitler arş! Kanlar damlasın seyf-i celâdetten

Bu millettir kılıçla fart-ı adli cem' eden millet
Sıddîka sâdıksız a'dâya ateş-pâre-i satvet

---

(23)Bir Asker,"_____" Mütâlea-Nüsha-i Fevkâlâde, 13 Mayıs 1313,s.7.

Kılıçlarla çıkardık kahramanlar bir büyük devlet
Zamandır şân-ı millîye verin bir başka ulviyyet."(24)

Kollektif bir vatan şuurunun ortaya çıkabilmesi için sadece arş yiğitler nidâları yeterli olmamakla birlikte halka kendi milletinin tarihten gelen cengâverlikleri,tarihten gelen değerleri de anlatılır.Böylelikle Girid'de yapılan zulümlere karşı muhârebeye katılanlar ecdâdları gibi "fart-ı adli cem' " edecek,kılıçlarla kahramanlar bir büyük devlet çıkaracak, tarihte şânlı olan bu millete yeni "bir ulviyyet" vereceklerdir.Katılanlara merdâne yüklenen bu sorumluluklar kollektif şuuraltının ortaya çıkmasını daha da hızlandırmaktadır.Millete âit olan bu şuurun uyanmasında cepheye giden bir zâbitin, gönüllünün veya askerin ahvâlini ve hissiyâtını dile getirmek bâzen yetmeyebilir.İşte böyle durumlarda oğlunu askere gönderen bir annenin söyledikleri veya bir çocuk ağzından yazılmış manzumelere de rastlanır. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin en önemli sebeplerinden biri olan Girid'de sivil halka yapılan zulümler, askerin yanında halkı da harbin içerisine almıştır.Artık bir çocuk bile "küçük birer asker" olmuştur.Bu askerlerin harp zamanında görevleri diğer askerlerle hemeh hemen aynıdır:

"Bin cân ile meydân-ı gazâya koşarız hep!
Arslanlara reşk-âver olur bizdeki etvâr.

---

(24) Abdülkadir-zâde Hüseyin Hâşim,"Bir Gönüllü Ağzından Âhenk-i Cenk-Yâhûd-Berk-i Celâdet",Mâlûmât, c.4,Nu:83,24 Zilhicce 1314-15Mayıs 1313,s.713.
Müstecâbîzâde İsmet;Muvaffakiyyât-ı Osmâniye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet 1315,s.39.
Girid Resmolu Mavnaboyuzâde Kâsım Bin Ahmed,"Teselya Tarihi, (Hazırlayan:Bayram Kodaman),Ankara 1993,Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.64.

Top patladı mı ra'şe gelir samt-ı adûya
Osmanlılığın şânını yer gök eder ızhâr

Âvâze-i pür-dehşeti heybetli gurûbun
Eyler saf-ı a'dâyı hezîmetlere dûçâr

Bir nâra-i şîrâneyi gûş etti mi titrer
Billâh sebât eylemez hasm-ı sitemkâr

Raks eyler o altımda duran esb-i şehâmet
Destimde parıldarsa eğer dest-i şererbâr

Bir hârikadır bizde olan kuvve-i tekdîr
Tarih edecek anı elbet âleme ihbâr

Ben bir küçük askerim âsâr-ı celâdet
Tavrım da vücûdum da ,kılıcım da bedîdâr"(25)

Kollektif şuuraltını oluşturan ; bir millete âit olma ve mensûbu olduğu milletin tarihi, harp dönemlerinde birlikte hareket etmenin asgarî müşterekleri olduğu gibi,bâzen harplerde birlikte hareket etme noktasında din de asgarî müştereklerden biri olabilir.

"Vatanımı vallahi ben severim.
Yoluna da hep kanımı dökerim.

---

(25) Bir Gönüllü," 14 Yaşında Bir Gönüllü lisânından" Mütâlea, Nu:39,25 Zilkâde 1314-15 Nisan 1313,s.23. ; İzmir,Nu:50, 15 Zilhicce 1314-5 Mayıs 1313,s.7.; Mâlûmât, c.4, Nu:81, 10 Zilhicce 1314-1 Mayıs 1313,s.669.; Çocuklara Mahsûs Gazete, Nu:67, 4 Zilhicce 1314-24 Nisan 1313,s.7-8.

Düşmanları arslan gibi ezerim
Bıçağımı martinimi de bilerim
Allah Allah diyerek giderim.

Yiğit olan hiç sakınmaz gavgadan
Müslümanlar çekinmezler gazâdan
Arnavutlar korkmaz öyle belâdan
Atlayarak derelerden deryâdan
Düşmanın kal'asına sancak dikerim.

Dîn uğruna ben giderim askere
Adımı yazarım deftere
Düşmanları kim basdırır bu yere
Devletimiz emir versin bir kerre
Bu dünyâda yaşamakdan geçerim."(26)

Farklı millete mensûb olan,fakat dîn,devlet gibi iki değerle birbirlerine bağlanan topluluklar,mevcûdiyetlerini tehlikeye düşürecek hallerde topyekûn bir kollektif şuurun uyanmasını sağlayabilirler.Şâiri belli olmayan ve süreli yayınlarda neşredilen bu manzûmede de görüldüğü gibi dîn ve aynı devlete mensûbiyet,bir harp zamanında birlikte hareket etme şuurunu oluşturmaktadır.Devlet-i Âliyye sınırları içerisinde birçok aynı dîne mensûb ırk varken Arnavutluk'un seçilmesi ise Yunanistan'a yakınlığı ile ilgili olabilir. Ayrıca harbin başlangıcından îtibâren süreli yayınlarda yayınlanan manzûmelerin bir gönüllü ağzından yazılması ve yazarının belirli olmaması,Devlet-i Âliyye'nin umûm sınırları içerisindeki birçok yerin-

(26) _____, "Arnavutluk'tan Bir Sedâ" ,Bedrika-i Selâmet, 2 Zilkâde 1314-26 Mart 1313,s.4.

den süreli yayınlara gönderilmesinin açıklanması Devlet-i Âliyye halkının 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne karşı ortak tavrının belirtilmesi yönünden önemlidir.Böylelikle Devlet-i Âliyye'nin umûm sınırları içerisinde yaşayan halkın hangi ırktan olursa olsun Yunanlılar'a karşı birlikte hareket etmeleri ve edecekleri... ispatlanmaya çalışılır.

Bununla birlikte millî şuurun uyanması için yayımlanan ve muhârebeye dâvet konulu bâzı manzûmelerin ise şâirleri bellidir.Bu şâirler muhârebeye katılmamış;fakat, seferberlik ve harp zamanında yazdıklarıyla millî şuurun uyanmasını sağlayan o devrin tanıdık edipleridir.Yazılan şiirlerde kollektif şuurun bir değeri veya iki değeri alınarak bu değerlerle millî şuurun oluşturulması sağlanır. Bu isimlerin önde geleni Rüsûmât Emânet-i Celîlesi Evrâk Müdürü Mehmed Emin Bey'dir.Sonraları daha çok sevilerek ve dillerde dolaşacak olan Mehmed Emin Bey'in "Cenge Giderken" manzûmesi kollektif şuurun üç değeri olan; ırk,millet ve vatan kavramından yola çıkarak millî şuurun oluşturularak muhârebeye iştirâk üzerinde durmaktadır:

"Ben bir Türk'üm dînim ,cinsim uludur.
Sînem özüm ateş ile doludur.
İnsan olan vatanının kuludur.
Türk oğluyum evde durmaz giderim.

Nerde olsa düşmana baş kaldırtmam
Ertuğrul'un bayrağını aldırtmam
Vatanıma ben onları saldırtmam
Tanrı evi vîrân olmaz giderim.

Bu topraklar ecdâdımın ocağı
Evim,köyüm hep bu yerin bucağı

İşte vatan,işte Tanrı kucağı
Ana yurdun alan olmaz giderim.

Mevlâm şâhid,duracağım sözümde
Vatanımdan başka şey yok gözümde
Milletin sevgileri özümde
Yâr yatağın düşman almaz giderim.

Ak gömlekle gözyaşımı silerim
Kara taşla bıçağımı bilerim
Vatançün yücelikler dilerim
Bu dünyada kalan olmaz gidarim." (27)

Birçok milletin mensûbu olduğu Devlet-i Âliyye sınırları içerisinde bir ırkın ön plâna çıkarılması,genellikle devletin parçalanmasının ilk belirtisidir.

---

(27) Mehmed Emin(Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü),"Anadolu'dan Bir Ses Yâhûd Cenge Giderken", Asır,Nu:162, 15 Mart 1313-24 Şevvâl 1314,s.4. ;İzmir,Nu:48, 1 Zilhicce 1314-21 Nisan 1313,s.2.; Mâlûmât,c.4,Nu:80,4 Zilhicce 1314-24 Nisan 1313,s.636.; A.İrfan,Guzât u Şühedâ-Yâhûd-Gâzî ve Şehîtler,Dersaâdet 1315, s.17. ;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet 1315,s.11-12. ; Müstecâbizâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet 135,s.46-47. ;Hacı Osman, Neşâid-i Zafer, Dersaâdet 1315,s.47-48. ;Kâsım bin Ahmed, Teselya Tarihi, 1313,(Hazırlayan:Bayram Kodaman),Ankara 1993,Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.31.

Bu sözünü ettiğimiz durum harp zamanlarında olmaz,harp zamanlarında millî şuurun oluşmasını hızlandırır.Harpler millî şuurun oluştuğu anlardır.Mehmed Emin Bey'in "Türk"kelimesini kullanması ve Türk ırkının büyüklüğünü ortaya koyması ve kendisinin de bu ırka mensûb olduğunu belirtmesi harp dolayısıyla olabilir.Millî şuurun oluşmasının,zorunlu olduğu bu gibi dönemlerde kullanılan ırka âit kavramlar barış dönemlerindeki kullanımları gibi algılanmaz.Barış dönemlerindeki kullanımı ,bir tehlikenin işâreti gibi kullanılan ırk kavramının üzerinde durulması harp zamanlarının bir zorunluluğudur.Mehmed Emin'in cesûrâne kullanması ve tepki almaması da harp yıllarında yazdığı için olabilir.

Mehmed Emin'in manzûmesinde kollektif şuuraltının oluşmasındaki etkenlerden bir diğeri vatandır.Vatan Mehmed Emin'in manzûmesinde soyut bir kavram olmaktan ziyâde yaşanılan yer konumundadır.O'nun yaşadığı "ecdâdının ocağı,evi,köyü"dür.

Vatan kavramının yaşanılan yer olması Mehmed Emin Bey'in diğer manzûmelerinde de görülür.

Mehmed Emin Bey'in harp yıllarında yayınlanan diğer manzûmesi olan "yunan Sınırını Geçerken" adlı eserinde ise kollektif şuuraltını oluşturan Türklük ve Türklük'e âit özelliklerle birlikte Türk tarihini de millî şuurun ortaya çıkarılması için kullanır.

"En güzel yüz bize çirkin, biz severiz Türk yüzü
En iyi öz bize fenâ;biz isteriz Türk özü
Milletimiz alkışlarız: anıldıkça (Türk) sözü
Biz Türkler'iz:biz kanla,biz bu adla yaşarız.

O ninnidir:yine bugün söyler bize (Söğüd)'ü
O dillerdir:yine bugün bize verir öğüdü

Milletimiz çocuk idi: bu sesle büyüdü
Biz Türkleriz:düşmanlara yalın kılıçla koşarız.

Hangi Türk'dür gerdanına urgan kemend urdurur?
Hangi Türk'dür mescidine çanlı kule kurdurur?
Milletimiz köle olmaz:böyle günde kim durur?
Biz Türkler'iz(Kızılırmak) olur böyle taşarız." (28)

Mehmed Emin'le birlikte o dönemin bâzı şâirlerinde de "Türklük" kavramı ön plâna çıkarılarak millî şuurun oluşturulması sağlanmaya çalışılmaktadır.Bu şâirlerden birisi de Salâhî'dir.Salâhî de kaleme aldığı bir manzûmede Türk kelimesini millî şuurun uyanması noktasında ortak payda olarak kullanır:

"Türklük bize sermâye-i bî-gâye-i şândır
Türk nâmı şeref-bahş-ı maâlîye nişândır
Türk ne demek olduğu tarihde ayândır
Türk de nice haslet-i memdûha nihândır
Türk de cihanmerdî-i mâl ,hubb-ı vatandır" (29)

Salâhî'nin manzûmesindeki Türk kavramı Mehmed Emin'in Türk kelimesi kadar belirgin değildir.Mehmed Emin Türk kelimesini "Cenge Giderken" adlı manzûmesinde bir ırk "cins" olarak ortaya koymuştu.Oysa bu manzûmede Türk kelimesinin kullanımı tamamen değişiktir.Bir ırk olarak kullanılmış değildir.Sadece Türk'lüğün özellikleri sıralanmış ve Türklük bu özelliklerin bileşkesi konumundadır.

---

(28) Mehmed Emin(Rüsûmât Emâneti Evrak Müdürü),"Yunan Sınırını Geçerken",Asır,Nu:175,30 Nisan 1313-10 Zilhicce 1314,s.4.; Mâlûmât,c.4,Nu:83,24 Zilhicce 1314-15 Mayıs 1313,s.716.; Türkçe Şiirler,Konstantiniyye 1316,s.40.

(29)Salâhî,"_____",Mâlûmât,c.4,Nu:152, 17 Eylül 1314,s.640.

Süreli yayınlarda neşredilen ve yazarı belli olan manzûmelerde Türklük kavramından sonra ortak olarak kullanılan bir diğer mefhûm ise vatandır:

"Kurban olalım vatan yolunda
Gel fikrime sen de iştirâk it
Millet yolunda can fedâ it
Gel mâhi olalım şeref yolunda." (30)

Vatandan sonra millî şuurun bir diğer birleştirici unsuru Osmanlılık'tır.Osmanlılık-millet kavramı genellikle birlikte kullanılır:

"Ey milletin erleri
Osmanlı askerleri
Millet muhtâc-ı hizmet
İşte mertliğin yeri
Kurtarın şânınızı
Akıdın kanınızı
Yavuzların terbiyesi
Pâmâl olsun mu düşmana
O zillet de gelirse
Can dayanmaz bu şüyûna
Bu gayret olmasa bile
Himâye ister âile." (31)

Osmanlılık ve millet bir ırk mânâsında değil,tarih süreci içerisinde aynı kaderi paylaşmış ve aynı ülküye inanan topluluk mânâsında bu manzûmelerde kullanılmıştır.

---

(30) E(lif) Adlî,"Nüzhet Efendi'ye", Seyf-i Hakîkât, 23 Teşrîn-i sânî 1315,s.1.

(31) Necdetî, "Hitâb", Mîzân,Nu:179,29 Mayıs 1896,s.2519.

"Osmanlılık benimle
Ben onunla kâimim
O mazlûm ben de harâb
Sanmayın ki dâimâ
Ey askerler ,yiğitler
Kefenim ziynet ister." (32)

Türklük,vatan,Osmanlılık,millet gibi değerler etrafında bir millî şuurun oluşması noktasında yazılan manzûmelerde diğer bir değer ise dindir.Din de kollektif şuurun ortaya çıkmasında birleştirici bir öğe niteliği taşır:

"Osmanlıyız cengi düğün görürüz
Vatan içün ateşlere yürürüz
Kurşun değil topa karşı dururuz

Din uğrunda yaralansın sînemiz
Bugün içün doğurmuştur ninemiz

Harp yoluna tekbîr alıp çıkarız
Önümüzde kal'a görsek yıkarız
Er oğluyuz nasıl harpten bıkarız

Din uğruna yaralansın sînemiz
Bugün içün doğurmuştur ninemiz "(33)

Bu değerlerle birlikte bir de devrin edebî şahsiyetleri tarafından çeşitli nidâlarla bir millî heyecan yaratmak,millî şuurun oluşmasını sağlamak amacıyla kaleme alınan manzûmeler görülür.Bu manzûmelerde Türklük,vatan,Osmanlılık,millet,din gibi kavramlar yerle-

---

(32) Tunalı(Hilmi),"Vatanın İstimdâdı", Mîzân,Nu:180,11 Haziran 1876, s.25-26.

(33) Sâdî(Manastır'dan),"_____",Asır,Nu:170,12 Nisan 1313,s.4.

rini heyecanın oluşmasını sağlayacak olan nidâlara bırakmışlardır:

"Borazan çal,hazır ol ver haberi
Gel silâh başına ey gavga eri
Süngü tak çek kılıcı kalma geri
Arkadaşlar ileri arş ileri!

İleri avcı yayılsın yayalar
İleri!haydi süvâri babalar
Ne diyor geriden bak analar
Ha çocuklar arş ileri!

Bakınız sancak ileride gidiyor
Geliniz arkam sıra gavga diyor
Kanadın açdı hücûm emrediyor
Ha babam ha arş ileri!

İleri gitmeliyiz işte bugün
Alırız kal'aları böyle bütün
Sayarız biz kavgayı şânlı düğün
Gideriz biz daha bundan ileri! "(34)

Harp döneminde gerek yazarı belli olan,gerekse gönüllü ağzından neşredilen manzûmelerde halkın muhârebeye gitmesi için birleştirici değerler;Osmanlılık,millet,vatan ve dindir.Buna karşılık yazarı belli olanlarda farklı olarak ,bir ırk mânâsı yüklenen Türk kavramını da görmekteyiz.Bütün bu değerler halkın cepheye gitmesi için kollektif bir şuurun oluşmasını sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

---

(34) Manastırlı Rif'at, ". İleri Arş!" Mâlûmât,C.4, Nu:83, 24 Zilhicce1314-15 Mayıs 1313,s.713.

Ayrıca bu manzûmelerde millî heyecanı kuvvetlendirmek için çeşitli nidâlara da yer verilmiştir.

Dönemin yazarları Devlet-i Âliyye umûm sınırlarında yaşayan halkın muhârebeye gitmesi için kollektif şuraltını oluşturan değerleri bulmakta güçlük çekmemişlerdir.Daha doğrusu bu şuuraltı belli bir toprak parçasında birlikte bir tarihi yaşayan insanlarda potansiyel olarak mevcuttur.Yazar ve şâirlerimiz sadece bu kollektif şuuraltını yazdıklarıyla ortaya çıkarmışlardır.

2-Harbe Giden Asker Etrâfında Teşekkül Eden Hikâyeler:

Harbin îlânından sonra o devrin tanınmış edebleri tarafından yazılan manzûmelerde ikinci eğilim ise manzûm hikâye ile harbe gidenleri dramatize ederek anlatma eğilimidir.Bu dramatize edilen manzûm hikâyelerde Türklük,Osmanlılık,vatan,millet,din gibi değerler yerini ferdin husûsî hayatındaki bir eksikliği gidermeğe bırakır.Psikolojide yerine koyma olarak isimlendirilen bu davranış şekline meselâ Tevfik Fikret'in "Ken'an" adlı manzûmesinde rastlarız;

"Ken'an" küçük bir evde annesiyle sakin bir hayat geçiren sıska ve âciz bir çocuktur.Titrek hareketiyle,kıvrılmış bacaklarıyla kendi yaşındakilere sürekli eğlence konusu olur.Arkadaşları ohu hep hırpalarlar.O da bu yüzden utanır ve halka görünmemeye çalışır:

"Ken'an:Bu soluk çehre,bu ucûbe-i fıtrat
Şeklindeki noksan ile dûnunda cihânın
Kalbindeki cevherle fakat,cevher-i gayret
Hep kendini tezyîf ile memun cühelânın
Fevkinde idi.Sanki bulup,cismini şânsız
İnsanlığı toplamış idi rûhuna yalnız.

Ken'an büyüdü,hayli de gürbüzlendi,lâkin
Hâlâ ona mâtûf idi evvelki nazarlar
Bî-çâre gezer tek başına sâkit ü sâkin
En müşkili:kızlar da görürdü muhakkar
Hep şerm ü hakâret dolaşırdı üzerinde
Bir gonce açılmadı semîn-i güzerinde."(35)

Ken'an büyür ve gürbüzleşir;fakat çocukken Ken'ana bakışlar ile büyüyüp gürbüzleştikten sonraki bakışlar birbirlerinden farklı olmaz.

Devlet-i Âliyye ile Yunanistan arasında îlân edilen harb Ken'an'ın bu nazarlardan kurtulmasını sağlar:

"Harb oldı bütün köydeki şübbhân-ı namiyyet
Serhadde şitâb eyledi Ken'an da beraber
Birgün pusuda bir avuç erbâb-ı celâdet
Bir fırka harb eyledi...Ken'an da beraber
Ken'an köyüne yaralı dönmüş,geliyordu
Peşinde bir âvâze-i şân yükseliyordu."

Ken'an halkın kendisi hakkındaki kötü bakışlarını harbe iştirâk etme ile siliveriyor.Harb dönemlerinde askerlik yaşı gelip de muhârebeye katılmayan kişiler çevresinin gözünde hakîr görülür.Muhârebeye katılıp da gâzi olarak geri dönenler,özellikle vücûdunda muhârebenin izlerinden birini taşıyanlara içerisinde bulunduğu topluluk yüksek pâye vermektedir.Tevfik Fikret'in Ken'an şiirine de bu davranışlar konu olur.Toplumun Ken'an'a harpten sonra gösterdiği alâka ,verdiği pâye yıllar sonra Yakub Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban adlı romanının kahramanı Ahmed Cemâl'e verilmez.Ahmed Cemâl de Çanakkale Muhârebesi'nin izlerini taşımaktadır.Gittiği köyde O bu izlerin kendisine bir îtibâr kazandıracağı ümidindedir;fakat düşündüğü

(35) Tevfik Fikret,"Ken'an",Servet-i Fünûn,C.8,Nu:231,24 Nisan 1313, s.138;Mâlûmât,C.4,Nu:81,10 Zilhicce 1313-1 Mayıs 1313,s.669.

olmaz,çünkü Ahmed Cemâl'in gittiği köy ,harpten Ahmed cemâl'den daha çok etkilenmiştir.Köyde tabiatten ,hayvanlara ,insanlara kadar hepsi sakat ve hepsi muhârebelerin etkisi altındadır.

Ken'an büyüdükten sonra da toplumun O'na bakışı değişmez.Toplumun şuuraltına yerleşen Ken'an'ın çocukluk dönemine âit yargılar O'nun büyüdükten sonra da yanlış anlaşılmasına vesîle olur.O gürbüzleşen çocuk hâlâ cemiyet tarafından sıska ve âciz görülür.Bu görünüş muhârebe dönüşüne kadar sürer.Muhârebe dönüşünde Ken'an'ın çocukluğuna âit izlenimler artık değişmiştir.Toplumun şuuraltı artık Ken'an'ın çocukluğunu artık hatırlamaz.Bu vesîle ile harplerin cemiyetin şuuraltında unutma ve hatırlama gibi bir değişikliğe sebebiyet verdiğini söyleyebiliriz.

Bununla birlikte muhârebeye iştirâk edenlerin cemiyet içerisinde îtibâr kazandığı gibi ,cemiyette vatan sevgisinin de hangi kişide bulunduğu harb döneminde ortaya çıkmaktadır. Ken'an'a cemiyetin bakışında ,O'nda vatan sevgisi bulunmadığı görüşü mevcuttur. Fakat Ken'an bu bakışların gerçekle bir ilgisiolmadığını muhârebeye iştirâkle kanıtlamıştır.Yazarlarımız vatan sevgisi gibi yüce bir duygunun ,kollektif şuurun ;vatanın tehlikeye düştüğü an olan harb dönemlerinde cemiyetin en hakîr gördüğü fertlerede bulunduğunu ispatlamak için ;cemiyetin ahlâk ve nizâmına karşı hareket edenleri bile muhârebeye gönderirler.Bu kişilerden birisi Ken'andır.Bu kişilerden bir_başkası ise Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker (36) âdlı romanındaki Nüzhet Bey'in hanımı olan Nâdîde'nin kardeşi Cemâl'dir. Cemâl hem kendini bilmezin biri,hem de ayık gezmeyecek kadar içkiye düşkündür.Nâdîde'den mîras isteyen Cemâl,Nüzhet Bey'in âilesini

---

(36) Abdullah Zühdü, Şânlı Asker-Bir Türk Subayının 1897 Türk-Yunan Dömeke Savşları Hâtıraları,(Sadeleştiren:M.Fâruk Güntunca), İstanbul 1966,Ülkü Yayınları.

sürekli rahatsız eder.İstanbul'dan bu adamın yaptıklarını duymayan kalmadığından kimse yeğeni Cemile'yi istemez.Bu yüzden Nüzhet Bey âilesi Râikler'in mahallesine taşınıp izlerini kaybettirmeye çalışırlar.Cemâl muhârebe başladıktan sonra ortadan kaybolur.O'nun âkibeti hakkında kimse bir şey bilmez.Kız kardeşi hem kaybolduğuna sevinir,hem de üzülür.Aradan uzun bir zaman geçer.Râik muhârebede yaralanır ve hastahâne koğuşunda iki yaralının konuşmasına kulak misâfiri olur.Cemile kelimesinin sık sık telaffuz edildiğini duyunca bu iki kişiden birinin Cemile'nin annesinin kardeşi Cemâl olduğunu görür.Cemâl de muhârebeye katılmış yaralanarak hastahâneye düşmüştür.Şehîd olmadığına üzülmektedir;çünkü artık yeğeni Cemile'nin yüzüne bakamayacaktır. (s.298)

Cemâl,roman seyri içerisinde bir karakter özelliği gösterir.Cemiyet içerisinde îtibârı hakkında kötü düşünülen birinin muhârebeye katılacak kadar bir değişiklik göstermesi ,harp dönemlerindeki millette bulunan bilinçaltının kollektif şuuraltı olarak davranışa yansıdığının bir göstergesi olabilir.Ken'an ve Cemâl,cemiyetin kendilerinden beklemediği bir davranış değişikliği göstermiş ve muhârebeye katılmışlardır.Bu davranış değişikliğine sebep ise saklı bulunan bir millî şuuraltının, milletin ve vatanın tehlikeye düşmesi durumunda ortaya çıkarak ferdin hayatını etkilemesidir.

Muhârebeye iştirâk eden insanlar,ister önceden hakîr görülsün isterse görülmesin,cepheden dönüşte îtibârlı bir mevkîye sahip olurlar. Edebî eserlerde bu mevkî "nâm" almak,"şân" almak şeklinde dile getirilir.Şâirler halkın cepheye iştirâki noktasında bu mevkîyi verdikleri ürünlerde kullanırlar:

"Oğlum sana ben bıraktım encâm
Mîras olarak şerefli bir nâm

Dikkâtle bunu siyânet eyle
Şân katmağa şâna gayret eyle
Dâreynde gâye-i merâtib
İşte bu ölüm...Ki şevk-i gâlib
İhrâza çalış bunu demâdem
Yüksel bu denî cihanda Edhem" (37)

1897 Osmanlı-Yunan Harbini, muhârebenin îlânından sonra asker toplanmasını manzûm hikâye tarzında dramatize eden bir diğer eser ise Recâîzâde Mahmud Ekrem'in "Kırmızı Merkûb'lar" (38) adlı manzûmesidir.

Harb îlânından sonra redif olan Mehmed Onbaşı köyde dokuz kişinin gönüllü olarak muhârebeye gittiğini görünce kendisi için çıkacak izni büyük bir sabırsızlıkla bekler:

"Gazâ gazâ der...Olurdu rübûde sabr u karâr
Barut gözünde tüten cenk-cû-yı haşm-efkâr
Sudûr-ı em-i hükûmet olunmadan îlân
Mehmed Onbaşı-âmâde-i kıyâm ü sefer
Gazâ menâkıbını nakl ederdi şâtır-şen"

Sonunda Mehmed Onbaşı'nın beklediği emir gelince cepheye gitmek için hazırlanır;fakat Mehmed Onbaşı'nın beş yaşındaki oğlu Zeynel boynuna sarılarak bırakmaz.Zeynel'in babasından istediği bir çift kırmızı merkûbdur.

Kırmızı merkûbların getirileceği inancıyla Zeynel babasının gitmesine izin vererek ondan ayrıldığında sık sık kırmızı merkûbları istemeyi tekrarlar:

---

(37) Mustafa Reşid,Şehîd Onbaşı'nın Oğluna Vasiyyeti,b.y,t.y, s.14.

(38) Recâîzâde Mahmud Ekrem,"Kırmızı Merkûblar", Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul 1313,s.31-35.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer Dersaâdet 1315,s.61-64.

" "Unutma kırmızı merkûbları" Unutmam-hem
Bugün de kaldı yarın git.Bırak çocuk vazgeç
"-Unutma kırmızı merkûbları".Haydi git.
Öpüp metânet ile oğlunu yürekli peder
Mücâhidîne kavuşmakda etdi istîcâl."

Mehmed Onbaşı Zeynel'den ayrılarak muhârebeye gider.Vatan sevgisi yine ferdî hayatın bir öğesi olan çocuklara ve onların istediklerine tercîh edilir.

Halkın muhârebeye iştirâk etmesini sağlamak amacıyla şâirlerimiz ya şiirlerinde kollektif şuurun değerlerinden olan Türklük,Osmanlılık,vatan,millet,dini kullanmışlar,ya da cemiyetin içerisinde muhârebeye gidişi dramatize etmişlerdir.Birinci eğilim daha çok heyecan yaratmaya dayanırken ikincisi daha çok hisse,duyguya yöneliktir.İkincisi muhârebeye gidenlerin yakınlarını ,çevresini ve içinde bulunduğu cemiyetin psikolojisini göstermesi bakımından daha etkin bir anlatım yoludur.Bu bakımdan birincisine nazaran ikincisi daha kalıcıdır;çünkü ikinci eğilim cephe gerisini de içine almaktadır.

Ç-Devlet-i Âliyye Umûm Sınırlarında Toplanan Askerlerin Harbe Gidişi:

Yazarların halkı topyekûn bir harbe hazırlama çabalarının sonucu olarak gönüllüler ve Devlet-i Âliyye'nin topladığı askerler İstanbul'da toplanarak harbin vukû' bulacağı Teselya'ya doğru yola çıkarlar.Bu asker sevkiyatı esnasında harbi günü gününe izlemek ve izlemlerini İstanbul'daki yayın organlarına yetiştirmek için bir kısım zevat da bulunmaktadır.Teselya'da geçirdiği dört aylık bir seyahat izlenimlerini daha sonra bir kitap olarak toplayan zevat-

tan biri de Süleyman Tevfik'tir.Süleyman Tevfik Teselya'da geçirdiği dört aylık seyahatinin izlenimlerini daha sonra Teselya'da Bir Cevelân Veya Dört Aylık Seyahatim (39) adı altında toplamıştır. Süleyman Tevfik,Devlet-i Âliyye ile Yunanistan orasında çıkan Girid meselesini günün yayın organlarında çıkan yazıları dikkatli bir şekilde izler.Girid'e gitmeyi düşünse de,Teselya'daki gelişmeler sonucu bu kararından vazgeçerekTeselya'ya gitmeye karar verir.Süleyman Tevfik'e göre Devlet-i Âliyye'nin Teselya'ya asker sevk edip tahkîmât yapmasını yerinde bir hareket olur:"Benim fikrimce Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye 'nin hudûda cem' ü tahşîd ü kuvvet etmesi pek musîbdir; gerçi Avrupa düvel-i muazzaması bir muhârebe vukûunu men' içün nihâyet derecelerde sa'y ü gayret ediyorlar ise de Yunanistan nesâyih ile rahat durur kendini tanır takımdan değildir.Yunânîler'in rahat durmaları karşılarında karşılarında her vakit kendilerini te'dîbe muktedir bir kuvvetin bulunmasıyla temin olunabilir,Binâen aleyh muhârebe vukûunu men' edebilecek bir şey var ise o da hudûda tahaşşüd edecek Osmanlı ordusudur."(s.44)

Süleyman Tevfik bir vâsıta bulup Teselya'ya varmak istemektedir.Trenle gitmeyi kararlaştırır.İkinci mevkî bilet alarak Teselya'ya doğru yola çıkmak için hazırlığını tamamlar.Bu esnada istasyonda alkışlar arasında bir trenin durduğunu fark eder.Yirmiüç vagondan oluşan bu trenin askerle dolu olduğunu görünce bulunduğu vagondan inerek askerlerin yanına gider.Bu askerlerin Ankara redif taburu olduğunu anlayınca aralarına girer,birkaç kişiye nereden geldiklerini ve seyahat esnasında zahmet çekip çekmediklerini sorar.Daha sonra orada bulunan bir çavuşla aralarında bir mülâkât gerçekleşir:"Ben -Memleketimizden çıkarak hudûda düşman karşısına

---

(39) Süleyman Tevfik, Teselya'da Bir Cevelân Veya Dört Aylık Seyahatim, Dersaâdet ,1315(1897) Mahmud Bey Mat..

gidiyorsunuz mâşâallah memnûnsunuz.Bunu hâl ü tavrınızdan görüyorum; yalnız şurasını anlamak isterim ki böyle sevkeylendiğinizden dolayı kalbinizde teessür hissetmez misiniz?
-Pâdişâhımız fermân buyurdu.Düşmana karşı gidiyoruz.Orada memleketimizin vatandaşlarımızın bizden beklediği vazîfeyi ifâ edeceğiz. Bundan dolayı müteessir şöyle dursun ,nihâyet derecelerde memnûn ve müteşekkiriz.(Yanındaki askere) öyle değil mi?
-Evet öyle.Pâdişâhım çok yaşa!Şu kelimât-ı ulviyye o kadar çabuk ve o kadar serî umûm tabur efrâdına intişâr eyledi ki hemen o anda denilebilecek bir zamanda Ankara redif taburu efrâd-ı beşâlet-nihâdı bir ağızdan yüksek sesle duâ-yı pâdişâhîyi îsâl-i küngüre-i âsumân eyleyerek o civârı tanin-endâz eylediler."(s.55)

Süleyman Tevfik her ne kadr:"Ben en evvel meşhûdâtımdan ziyâde ihtisâsâtımı yazmak fikrindeyim." cümlesini sık sık tekrarlasa da Teselya'da Bir Cevelân Veya Dört Aylık Seyahatim yine bir seyahatin izlenimleridir.Bir seyahat izlenimler toplamı olduğu için aktardıklarında gerçek payı oldukça yüksektir.O zamanki süreli yayınları tâkib ettiğimiz kadarıyle 1897 Osmanlı-Yunan Harbi zaferle sonuçlandıktan sonra bu yayınların kapaklarında"Pâdişâhım çok yaşa!" nidâsıyle bir çok edebî ürün kaleme alınmıştır.Hattâ bu süreli yayınlar Pâdişah II.Abdülhamîd'in cülûsunun yıldönümlerinde "Pâdişâhım çok yaşa!" vecîzini kapaklarına koyarlar."Pâdişâhım çok yaşa!" vecîzi o devirde gerek Devlet-i Âliyye'ye bağlılığı, gerekse O'nun bütünlüğünün kabûl edilmesi mânâsındadır;yoksa tam anlamıyla Pâdişah Sultan II.Abdülhamîd'e bağlılık mânâsında değildir.

Teselya'da asker ve mühimmât sevkiyatının devam ettiği sırada İstanbul'dan Selânik'e gitmek üzere yola çıkan Osman Senâî ise o günkü Sirkeci Garı'nı şu ifâdelerle ortaya koyar:"Sirkeci her zamanki yüzüne bir nikâb-ı saâdet çekmiş...İnsana âdetâ gülüyor.

Genç askerlerimiz Teselya çayırlarında muzafferiyyet lâleleri devşirmeye gidiyor..

Gideceklerin ekserîsini tanıyorum.Arkadaşsız yola çıkmak,tüfeksiz ava gitmekden beter bir şey olduğunu da pek iyi bilirim.Onun için şu güzel tesadüf beni epeyce sevindirdi.Bekleme salonu köşelerinden birisinde bir tavr-ı gâziyâne ile oturmuş,küçük,kısa boylu bir mülâzım var.Bunca girenler ve çıkanlar arasında gezmek ,en çok ilişdiği yer orası..Yeni mektebden çıkmış bir mülâzım-ı sânî. Boyunu bosunu târife ne hâcet:o,zâten ressamların vazîfesidir.Ben yalnız mülâzımın omuzundan aşuru takmış olduğu eğri kılıcı,güzel tabancasını,yeni biçim dürbün ve matarasını iyice bir gözden geçirdim.Bir kere de henüz pek taze bir kız çocuğuna ve saçı ağarmış bir erkeğe karşı gösterdiği nezâket ve muâmelesine bakdım.Erkekden ziyâde bir sütkuzusuyla görüşen o mülâzımın hâli merâkıma dokundu.

Biraz daha sokuldum.Gördüğüm altın saçlı mavi gözlü kızın güneş çehresinde sıcaktan erimeye yüz tutmuş bâzı inci dâneleri var.Omuzundaki eski püskü setreye hiç de uymayacak derecede güzel bir duruş ile bir genç mülâzım, bir genç kıza bakan uzun boylu ihtiyârın da gözlerinde yaş var.Askerlik şânına elvermemiş yoksa mülâzım-ı sânî de mânevî bir tesirin alâim-i zâhiresini göstermekten geri kalmayacak!

Anlaşılan bu üç kişi ya peder,evlâd kardeş;veya öyle değilse bile kayın peder, dâmad,enişdedir.O derece sıkı görüşmelerine bundan başka ne mânâ verilebilir." (40)

Osman Senâî bu izlenimlerin ardından sekiz aydır verem sonucu yatağa düşmüş olan arkadaşına bir mektup yazar.Senâî bu mektubunda Selânik'e gittiğini ve onun da kendisiyle gelemediği için büyük üzüntü duyduğunu ifâde eder.Amansız hastalığa yakalanan ve muhârebeye iştirâk edemeyecek olan arkadaşını teselliîye çalışır:"Bunca yıllardan beri kuru kuru sıralar üzerine çevirmiş olan

---

(40) Osman Senâî, Edebiyât-ı Askeriyye,Dersaâdet,1314,s.40-42.

bir vücûdu yemeğe çalışan bir derdin Allah belâsını versin! İnsan beline kılıç takınca hayatını zâten vermiş demektir.Gavgaya gitmek hevesi bizim hepimizden ziyâde sizde var.Son gördüğümüz zaman fütûhât-ı İslâmiyye'yi yalnız İlân sahifelerinde görmekle kalacağınıza esef ediyordunuz lâkin zararı yok!Siz asker silâhı kuşandığı [illegible] gün her kavgaya,fiîlen değilse bile ,vicdânen ve fikren iştirâk etmiş sayılırsınız.Bütün akvâmın lisân-ı tebcîlinde sernâme-i zafer teşkîl eden fütûhât-ı İslâmiyye'yi işitmek de sizin için yetişir sanıram;çünkü siz kendi husûsî emellerinizin ileri gitmediğini görmekten ziyâde şübhesiz asâkir-i şâhânenin zaferden zafere yürüdüğünü görmek istersiniz."(s.43-44)

Senâî'nin mektubunun muhâtabı hiç kuşkusuz bir subaydır.Bu subay mekteb-i harbiyyeyi bitirdikten sonra kılıç kuşanır.İşte bu kılıcı kuşandıktan sonra O vücûdunu vatana fedâ etmiştir;çünkü her muhârebede ,bu subay tekrar çağırılacaktır. Vereme yakalanan zâbitin hayatının en hazin tarafı da vatanının bir mülkü olan vücûdunu bu derdin kemirmesidir.Senâî ise O'nu tesellî için okuldan mezun olduğu zaman kılıç kuşandığını ve bunun ise tüm muhârebelere katılma nihâyeti anlamını taşıdığı için dolayısıyla şu anda O muhârebeye iştirâk etmese bile vicdânen ve fikren katılmış sayılabileceğini belirtmektedir.Katılmasa bile ordunun muzaffer olacağını işitmesi de zâbitin görevini yapması noktasında üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi demektir.

Trenin hareket edeceği haberi gelince Osman Senâî Mekteb-i Harbiyye muallimi Rıfat Bey ve O'nun kardeşi Miralay Mahmud Bey'le birlikte trene binerler.Ortalık boydan boya kırmızı feslilerle dolar.Senâî gibi teşyî' için gidenlerle,harb için gidenler bu fesler sâyesinde birbirinden ayrılırlar.Senâî pencereden baktığında insan dalgaları içerisinde yine o yakınlarından ayrılmakta olan genç mülâzımı görür.Mülâzım bir öncesine göre daha askere yakışır bir hareketle davranır.Ayrılışı metânetle karşılayarak"Gâh ak sakallının elini öper ağlar;gâh sarı saçlının gözlerini öper ağlar.." (s.45)

Senâî'nin de içinde bulunduğu tren saat ikide Sirkeci'den hareket eder.Trendeki yakınlarından ayrılmış askerlerin ahvâlini Senâî anlatmaya devam eder:"Bi-

zim vagondakilerin kimisi kimisi ağlar kimisi güler;yolcuların hâli bu derece perîşân!Hele mülâzım-ı sânîyi telkîn etmek için neler çektiğimizi bir Allah bilir biz.İlkbahar sabahları güneş henüz doğmak üzere iken gül yapraklarını tezyîn eden çiğ taneleri ne derece hazîndir bilirsin.Tıpkı onun gibi şu mülâzım-ı sânî'nin mavi gözlerinden yavaş yavaş yanakları üzerine inen elmas kırıntıları da insana öyle hüzün verir.

Yarı yanık yarı sönük bir kandil ile pencerelerden gelen hafif bir ziyâ ise çocuğun yüzündeki hüznü arttırıyor.Gözyaşları güzel gönüllü insanların bir fırtına geçirdiklerine işârettir.Bâzen yeryüzünü alt üst edecek vech ile zuhûr eden fırtınaların esbâb-ı tabîiyyesi var.Şüphesiz kâinâta şeref ve ziynet veren insanlarda ara sıra gördüğümüz kederlerin de bir esâsı bir sebebi olacak.

Bir vicdân-ı selîmin caddede bayağı bir âyine-i mücellâsı demek olan o yuvarlak elmas parçaları bence o zâbitin gönlünden yüzüne sıçramış birer kürre-i âteşdir.

Lâkin içimizde gözyaşı döken yalnız O değil.Bir iki asker daha var ki beyaz, mavi,kırmızı mendiller arasına gizledikleri yaşlar ile fasl-ı hicrânın kendilerine hâsıl ettiği güzel güzel tesirleri gösteriyorlardı."(s.33-34)

Osman Senâî,zâbitlerin bulunduğu bölümde yolculuğuna devam ederken kendisi bu askerler kadar müteessir değildir.Boş yere gülmeyi ve nafile ağlamayı sevmemekte fakat sarı saçlı küçüğün mülâzımdan ayrılışı ve arkadaşlarından birinin O'nu istasyondan görmeksizin gitmesi Senâî'yi çok etkiler.Senâî, Marmara Denizi ve boğazı arkada bıraktıkça bir daha belki buraları görememenin burukluğunu yaşar.Bununla birlikte mekteb-i harbiyye yıllarında bu yollardan birkaç kez gittiği halde bu defaki gidişi kadar etkilenmez.Senâî içinde bulunduğu hissiyâtı:"Ayastefanos ve Küçükçekmece'ye varıncaya kadar Marmara Denizi'ne düşen mehtâb ziyâsı sath-ı âbâ üzerine ne güzel hârikalar tasvir eylerdi.İnsana ve ale'l-husûs gavga yerine giden bir insana öyle gelir ki ,Konstantiniyye şehrini sâid-i nermîn ve sîmîni ile kucaklamış olan Marmara Denizi gümüşden yapıl-

mış bir deryâ anın üzerinde ufacık bir ihtizâm-ı nesîm ile uçuşan mevcler ile ise ashâb-ı cenk ve gazâyı teşyî' için bir araya gelmiş bir alay perî-i dilneşîn ve canfezâdır."(s.37)

Sabah vakti yaklaştıkça diğer zâbitler oldukları yerde uyurlar.Senâî dikkatini eşyalara verdiği için uyuyamaz.Bulundukları yerde bir çok eşyâ vardır. Senâî bu eşyâları gözleyerek onların sahipleri hakkında çeşitli yargılara varır.

"Karşıdaki rafa bakarsan gözüne bir eğer takımı ilişiyor ki ,sâhibinin askerliğine ve hüsn-i tabîatine işârettir.Birkaç matara birkaç dürbün görürsün ki sahiblerinin iyi düşünücü ve uzun görücü olmalarına alâmetdir.Beri yandaki rafa bakarsan, gözüne eski Osmanlı biçimi yâni eski bir kılıç tesadüf eyler ki sahibinin hamiyyet-i milliyyesine ,cesâretine hükm edersin.Bir iki çanta,birkaç çizme görürsün sahibinin ihtiyatlı askerlerden olduklarına inanırsın."(s.38-39)

Asker eşyâsı içerisinde bulunan eski bir Osmanlı kılıcı sahibinin"hamiyyet-i milliyyesine,cesaretine" hükmedilmesi,Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında annesinin Râik'e verdiği kılıcın,Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde ise annesinin Yüzbaşı'ya taktığı pâlânın mânâsını yeterince açıklığa kavuşturmaktadır.Eski Osmanlı kılıçlarının yâhûd 93 Harbi'nde kullanılan bir kılıcın muhârebe silâhı olarak pek nâdir kullanıldığı 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde yine de zâbitlerin bu kılıçları kuşunarak muhârebeye gitmesi onların hamiyyet-i milliyyesiyle ,cesâretiyle ilgilidir.

Senâî'nin gözü uykusuz kaldığı zaman zarfında "gözleri hizasına kadar uzun boylu bir yağmurluk ile örtülmüş","şâirâne ve askerce" yerde yatan istasyondaki mülâzıma ilişir:"Üç saat evvel gözlerinden bir avuç inci dânesi dökülerek bir aşk-ı safın kıymet-i ezeliyyesini ödemeğe çalışmış olan" mülâzımın gözlerinde artık yaşlıktan zerre yoktur.Gözyaşları yerini izlere bırakmıştır.Zâbit uyanır ve Senâî ile sohbet etmeğe başlarlar.Birbirlerinin "emânet-i vicdâniyesini kazandıktan sonra sohbet umûmiyetden husûsiyete çevril(ir)." Tren ilerledikçe onların da birbirleriyle irtibatı artar.Zâbit bir ara cebinden bir kâğıt çıkarıp

okuduktan sonra kâğıdı bir "ah" sesiyle tekrar yerine koyar.Bunun üzerine Senâî zâbite;" Sirkeci istasyonunda ağlaya ağlaya boynuna sarılan küçük çocuk ile altmış yetmiş yaşındaki o büyük adamın" kim olduğunu sorar.Zâbit çocuğun baldız ve yaşlı adamın kayın pederi olduğunu ,mekteb-i harbiyyeyi bitirdikten sonra nişânlandığı hakkındaki mâlûmâtı Senâî'ye aktarır.Senâî ise "gavgaya gitmek için nişânlınızı nasıl râzı edebildiniz?" sorusunu zâbite yöneltir. Bu soruya karşılık zâbit biraz önce okuyup "ah" çekişiyle cebine koyduğu venişanlısı tarafından yazılan vedâ tezkiresini Senâî'ye uzatarak okumasını ister. Bu vedâ tezkiresinde şunlar yazılıdır:

"Bir asker nişanlısından evvel mesleğine hizmet etmeli, bu onun borcudur. Siz beni ne kadar seviyorsanız ben sizi yüz kat ziyâde seviyourm.Beli bükülmüş lâkin vicdânı pertev-i istikâmet gibi asla bükülmemiş bir ihtiyâr peder iki müşfik vâlidenin himâyesi altında geçirdiğimiz zamanlar belki hayatımızın en güzel günlerini teşkîl edecektir.

Bir gün gelecek,kendimizi nûr-ı ismet içinde büyüterek insanlık ne demek olduğunu bize gösteren o ak sakallı adama,o yaşlı kadınlara nasıl teşekkür etmek lâzım geleceğini bir dürlü bulamayacağız.Eğer pederim câriyenizi de mâzallah insanlıkları yalnız nakl-i zaman ve mekân idebilmek hâsiyetinden ibâret olan bâzı içi dışı uymazlar gibi terbiye itmiş olsaydı,şübhesiz sizin kadar âlicenâb ve kahraman bir asker nazarında erir giderdim.

Evet o zaman ben ne size lâyık bir kız olurum ne de size gavgaya gidiniz diyebilirdim.Çünkü sizi harb zâbiti görmekten ise salon zâbiti görmeyi nefsimce daha iyi görecektim.Lâkin gerek sizin gerek ebûnuzun küçükden beri bana gösterdikleri muâmele beynimde "gerçek insan olmak ,insanlığa yaranmak için vicdan ve hakîkât ile büyümek lâzımdır"fikrini hâsıl eyledi.

Gerçi insan o hakâyıkı bir başına da öğrenebilir.Lâkin ne fâidesi var ki bahçelerde yetişen o güzel çiçekler iyi bir ömür sürebilmek için nasıl bağçivanın nazar-ı ihtimâmına ihtiyaç gösterirse bir evde yetişen mini mini insanlar da fesad ahlâk beliyyesinden çekinerek insanoğlu insan olmak için reis-i nezâret-i müşfikânesine ihtiyaç gösterirler.

Şu birkaç satırı siz elbet çok görmezsiniz çünkü benim yazılarım ne kadar çirkin olsa yine sizin hoşunuza gideceğini biliyorum.Gavgaya gitmek husûsunda gösterdiğiniz heves-i vatan-perverânenizden nâşî size pek çok teşekkürler borçluyum.Gerçi birbirine giren iki vicdân, ayrılık denilen belâ-yı vicdan-sûza pek çok sabr edemez.Lâkin işin içine vatanperverlik hissi,gavgaya gitmek hevesi girince bu fikir güneşe tesâdüf etmiş kar gibi o anda erimeğe başlar.

Bilirim ki bir asker nişanlısından evvel gazâ ve şehâdet perilerine gönül vermiştir.Onun için size darılmağa hiç hakkım yok.Bilâkis kemâl-i fahrile söylerim ki sefere, gidişiniz bende en büyük saâdetlerdendir.İnşâallah yine muzafferen gelirsin.Hele göğsünüze bir iki nişâne-i hamiyyet kor da öyle gelirseniz ne derece sevineceğimi kâbil değil ne siz anlarsınız,ne ben tarif edebilirim.Âh eğer hasta olmasa idim ordugâhlarda nişanlısının yarasını kendi eliyle bağlayan (Zekiye) gibi ben de sizi tâkib eder,ateş içine sizinle beraber girerdim.Lâkin bu o derece büyük bir şeref ki ,zaman onu Zekiye'den başkasına hem kimseye nasîbetmemiş ve gâliba etmeyecektir de."(s.44-45)

Görüldüğü üzere genç kız,nişanlısının harbe gidişini kabûl etmesinin sebebini kendisine verilen terbiyeye bağlamaktadır.Ak sakallı babasının kızına verdiği terbiye sonucu nişanlının harbe gidişini kabûllenen kız,zâbitin salon zâbiti değil harb zâbiti olmasını istemektedir.Ak sakallı babası gençliğinde harbe iştirâk etmiş bir gâzi olmalı ki kızını bu terbiye ile yetiştiriyor.Ak sakallı baba orduda var olan salon zâbitliğine değil salon zâbitlerinin harbe gitmemesine karşıdır.

Osman Senâî, salon zâbitliği konusundaki eleştirisini kızın satırları ile veriyor;fakat kız ise ak sakallı babasının terbiyesiyle yetişmiş olduğundan bu düşünceler ak sakallı babanın, dolayısıyla Senâî'nin düşünceleridir.Yoksa bir nişanlı genç kızın zâbitler arası ayrılığın farkına varması gerçekliğe ters düşer.Senâî'nin eleştirisi neden kendisinin salon zâbiti olmadığı noktasında değil, salon zâbitlerinin muhârebeye iştirâk etmemeleri üzerinedir.Salon zâbitlerinin

durumunun genç kız ve dolayısıyla ak sakallı babası tarafından eleştirilmesi o dönemde zâbitlik müessesesi içerisinde bulunan bu ayrıcalıklı grubun hoş karşılanmadığının belirtisidir.Hattâ ve hattâ salon zâbitini kabûl edenler genç kıza göre içi dışa uymazlar gibi terbiye edilmişlerdir. Bu nokta-i nazardan yine Senâî'nin eleştirel tutumuna rastlarız çünkü Mekteb-i Harbiyye'de okuyup daha sonra muhârebeye iştirâk etmekten kaçınarak rütbelerini salonlarda elde etmesi bir insanın içinin dışına uymamasından kaynaklanmaktadır.

Osman Senâî'nin eleştirdiği salon zâbitliği Cumhûriyet döneminde yazılan fakat konusunu II.Meşrûtiyet dönemi veya İttihat ve Terakkî Fırkası döneminden alan pek çok romanda görülmektedir.Özellikle İttihat ve Terakkî Fırkası dönemini konu alan romanlarda görülen zâbitlerin muhârebelerde değil de salonlarda rütbe kazanmaları Senâî'nin satırlarının eleştirel konusu olduğuna göre bu grubun 1897 Osmanlı-Yunan Muhârebesi döneminde de görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Genç kız daha sonra insanın ,insanlığa hizmet için ömrünü geçirmesi gereğine ve bu terbiye ile büyümek gerektiğine değinir.Bir millete bir devlete değil de insanlığa hizmet etme düşüncesi bir nevi milletlerarası-milletlerötesi (enternasyonalist) bir karakter arzetmektedir ki bu harbin başladığı dönemde; bu düşüncenin çok yeni olması gereklidir.Belki de çok uluslu Devlet-i Âliyye'nin bir politikasının veya Mekteb-i Harbiyye'deki zâbitlerin eğitimi esnasında onlara verilmesi gereken davranış değişikliğinin söylemidir.Bu söylemlerin genç kızın fikirlerini değil, Senâî'nin fikirlerini ihtivâ ettiği kesindir.

Genç kızın,ihtiyâr bir pederin ve müşfik bir vâlidenin himâyesi altında geçirilen günlerin belki de en mutlu gün olacağını belirtmesi zâbitin bir daha sağ-sâlim dönmeyeceği kaygısından kaynaklanmaktadır.Bu yüzden ileriki bölümlerde nişanlı kızın,insanın kendisinin de yetişebileceğini fakat yine de;"insanoğlu insan olmak için

olmak için reiş-i âilenin nezâret-i müşfikânesine ihtiyaç göster"diğine inanır.Buna işâret etmesi ;harbe giden zâbitin geri gelmesi zorunluluğunun inanılmasının yol açtığı bir düşüncedir.Artık genç kız "git şehîd ol" söyleminden ziyâde "git sağ sâlim geri dön" söylemine geçmektedir.Toplumda bu söylemin değişmesi şehîdlik kavramının îtibardan düştüğünün delîlinden çok insanların daha rasyonel,daha ihtiyaçlarını düşünür bir mantıkla olaylara baktığının bir belirtisi olabilir.Genç kızın harbe giden zâbite harb bitiminde ihtiyacı olduğu için dönmesi gereğini belirtmesi geri dönüşü zorunlu hâle getirmedir. Bu nedenledir ki nişanlı genç kızın yazdığı vedâ tezkiresi diğer genç kızların vedâlarından farklıdır.Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker romanında,Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde nişanlı ve zevce sadece harbe giden Râik ve Yüzbaşı'nın geri dönmesini hissî bakımdan isterken, bu mektupta genç nişanlı kız zâbitin dönmesi için bir ihtiyacı ileri sürmekteder.Bu da bize gösteriyor ki harb karşısında insanlar artık hissiyâtı biraz daha geriye itmiş,rasyonel olarak harbe ve sonrasına bakabiliyorlar.

Bu bakış açısının Devlet-i Âliyye halkının hepsinde bulunduğunu söylemek imkânsızdır.Sadece okuyan kesimde bulunan bu bakış açısına taşrada bulunan insanlar sahip değildir.

Harbin gerçeğine bu bakış açısı, kuşkusuz Mekteb-i Harbiyye'de pozitif ve rasyonalist bir eğitim gören Osman Senâî'nin bakış açısıdır.Harbe iştirâk edip kendisinin ve geride bıraktığının nâm alması için şehîd olması gerektiğini Senâî ne eleştiriyor,ne de yeriyor.Harpten sonra geriye sağ olarak dönmenin gereğini mantıklı delillerle bizlere sunuyor.Bu çeşit düşünmenin gerekli olduğunu yerleştirmeye çalışıyor.Geri dönmeye mantıklı deliller aramasının sebebine gelince o da şehîdlik makâmına halk içerisinde yüksek bir değer verilmesindendir.

Genç kız ve zâbit nişanlı olduğundan bu ayrılığa sabredemeyecek-

lerdir.Lâkin vatanperverlik hissinin ve kavgaya gitme hevesinin bu ayrılığa baskın geleceğini kabûllenirler.Asker önce gazâ ve şehâdete gönül verdiği için muhârebeye gider.Bu yüzden genç kız O'nun muhârebeye gidişine karşı çıkmaz ve bu gerçeği kabûllenir.Genç kızdaki bu tavır istek değil bir kabûllenmedir.Hüseyin Suad'ın "Topal" adlı hikâyesinde Senîha,Fazlı Necib'in Dilâver adlı romanında Binnaz, Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde Sabriye başlangıçta zâbitlerin askere gitmesini istemezler;fakat sonra iknâ edilirler.İknâ edildikten sonra zâbitlerin muhârebeye gitmelerini isterler.Senâî'nin okuduğu genç zâbite verilen vedâ tezkiresinde, nişanlı kız vatan sevgisinin harbe gitmeyi gerektirdiğini bilmekte ve zâbitin gitmesini istemediği halde kabûllenmektedir.Bununla birlikte zâbitin muhârebeden gâzi olarak dönmesini istemektedir. Muhârebeden birkaç nişân alarak dönmesi hâlinde genç kız daha da sevinecektir.

Kırım Harbi'nde bir Türk kızının sevdiği zâbitin arkasından harbe gitmesini konu alan Nâmık Kemâl'in Vatan Yâhûd Silistre adlı piyesindeki Zekiye tipi piyesin oynandığı 1873 tarihinden beri Türk edîbleri arasında fedâkâr Türk kadının prototipi olmuştur. Kadının harbe katılmasını biz Dede Korkut Hikâyeleri'nde çok net olarak görürüz.Türk âile ve ictimâî yapısı hakkında önemli bilgiler bulunan bu hikâyelerde kadın cemiyetin içerisindedir ; gerektiği takdirde cephenin de ilerisindedir.Dolayısıyla bâzı dönemlerde kesintiye uğramasına rağmen gerektiğinde kadının harbe gitmesi ,Türk ictimâî yapısının bir gerçeğidir. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan edebî eserlerimizde Zekiye tipine benzer bir tip bulunmamakta ,sadece Senâî'nin okuduğu nişanlısı tarafından genç zâbite verilen vedâ tezkiresinde telaffuz edilmektedir.Genç kızın Zekiye gibi hareket etmesini hastalığı engeller.Hastalık engellemeseydi bir başka durumun engellemesi olacaktı ;çünkü Senâî o dö-

nemde Türk kadınlarının sevdiği erkeğin arkasında harbe iştirâk etmelerinin örneği bulunmadığı için böyle bir tipi ortaya koymayacaktır.Sadece Zekiye'nin uç noktaya varan fedâkârlığını belirtecektir.Lâkin Senâî'nin okuduğu vedâ tezkiresinde nişanlı genç kız Zekiye gibi davranmak ister.Bu davranış da gösterir ki Zekiye harb dönemlerinin ideal kadın kahramanıdır.

Osman Senâî, nişanlı genç kızın zâbite yazdığı vedâ tezkiresini okuduktan sonra zâbit ile nişanlı genç kızın birbirlerine bağlılığını Bernardin de Saint-Pierre'in Paul ve Virginie adlı eserindeki Paul ve Virginie'nin birbirlerine bağlılıklarına ve sevdâlarına benzetir.

Osman Senâî 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne katılan zâbitlerdendir. Yolculuğu esnasında izlenimlerini gün vererek bize aktarmıştır.Bununla birlikte askerliğinde gördüğü bâzı eksiklikleri de bu izlenimler arasında vak'aya dayalı bir anlatımla eleştirel olarak bize aktarır.

Nişanlı genç kızın harbe giden zâbite yazdığı vedâ tezkiresi de bunlardan biridir.

Harbi kabûllenme noktasında ,âilenin genç kızların eğitiminde rol oynaması ,harbe giden bir zâbite arkada bıraktıklarının ihtiyâcı ve bu vesîle ile dönmesi gerektiği ,salon zâbitlerinin konumu ve Türk kadınlarının harp gerçeği karşısındaki durumunun ortaya konulması; bu vedâ tezkiresinin bir nişanlı genç kız kaleminden değil de Osman Senâî'nin kaleminden çıktığının işâretidir.

Sirkeci'den Selânik'e hareket eden tren 20 Nisan'da Muratlı istasyonuna gelir.Trendeki askerler Selânik'e 24 saat içinde varacaklarını zannetmektedirler.Muratlı'ya vardıklarında memurlar askerleri trenden aşağıya indirirler.Askerler bu duruma oldukça şaşırırlar:"Biz hâlâ işin hakîkatini bilmiyoruz.Bizi anasından babasından öksüz kalmış garibler gibi ray döşemeleri boyunca dizdikten

beş dakîka sonra lokomotif bacasının fışkırdığı kesin bir sadâ trenin yürümek üzere olduğunu herkese îlân eyledi.Bu ince sadâ içine karışan kalın kalın فرتلك! sesleri zaten ne yapacaklarını şaşırmış olan yolcuları büsbütün telâşa büsbütün merâka düşürdü.Herkes elinde koca bir çanta veya sepet,belinde eğri büğrü bir kılıç olduğu halde yine vagon pencereleri üzerine şiddetli bir hücûm gösterdi.Lâkin pek netîcesiz kaldı."(s.187)

İçerisinde Miralay Mahmûd Bey ,Kaymakam Bahriye'li Fikri Bey,Erkân-ı Harb Binbaşısı Neş'et Bey gibi yüksek rütbeli zâbitlerin de bulunduğu trenden indirilen askerî grubun trenin gidişini izlemekten başka çareleri kalmaz:"Bizim şöyle gecenin yarılarından sonra raylar boyunca duruşumuzu görseydin ya hâlimize şaşar,gülerdin veya hâlimize acır ağlardın.Lâkin sen ağlasan da gülsen de fâidesi yok.Biz neredeyiz nereye gidiyoruz:Gavgaya gitmiyon muyuz?Muratlı bizim ilk menzilimiz değil mi?Öyle ise hiç kendimizden ve hâlimizden şikayet etmeyelim.Gavgada herşey gavgada gibi olmalı imiş derler."(s.187-188)

Askerlerin ilk menzili ve aynı zamanda tanımadıkları bir yer olan Muratlı istasyonunda onları Selânik'e götürecek bir tren de gelmez.Bir tren gelmediği gibi onları ne arayan ne de soran vardır. Sonunda geceleyin ortada kaldıklarını anlayan askerler,istasyonda memur olan bir zâbitin yanına giderler.Yatacak bir yer göstermesini isterler.Bu esnada grubun içerisindeki askerlerin durumu gittikçe perîşân bir hâl alır:"Epey zaman istasyonun bir köşesinde hâlimiz ne olacak diye uzun uzadıya düşünmekle vakit geçirdik.Bir gece evvel benim gibi galiba yolculardan ekserîsini gözüne bir saniye bile uyku girmediği için bâzı dayanıksız olanlar ikide bir çantalar ve yemek sepetleri üzerine yıkılır dururlardı."(s.189)

Sonra genç doktorların ricasına uyularak bekleyen askerleri üçer beşer gruplara ayırarak köye dağıtırlar "Köyün vaziyyet-i umûmiyyesini sorarsan ekserîsi taşla ve samanla örtülü evlerden ve bir çok samanlık gibi yerler ve kulübelerden ibâret bir şey....24 saat Selânik'i tutmak isteyen yolcuların beş altı saat sonra üçer beşer kâfile teşkîl ederek yatacak yer aramaya gidişleri hakîkat görülecek bir manzara idi.Bir şâir olsa da bizim o geceki hâlimizi, o geceki garibliğimizi tasvir etse hiç şüphesiz bundan pek fevkalâde bir eser meydana gelirdi."(s.190) Her biri bir başka yerden gelen ve vatanın bütünlüğünü korumak için Yunan sınırına sevkedilen askerler hiç tanımadıkları yerlerde konuk olmak için yer aramaktalar.Askerlerin kalacakları yerleri istasyondaki hamallar gösterir.Bu hamalların sayısı da az olduğundan her bir hamalın arkasına bir grub asker düşer:"İstasyona memur hamalların adedi,yolcuların adedinden pek az olduğu için hepimizin elinde birer çanta veya birer sepet var idi,şüphesiz!Bu yükler biraz evvel söylediğim temâşânın letâfet-i şâirânesini başka türlü bir güzellik ile tezyîn idiyordu.Gide gide en sonra üstü kapalı bir yere girdik.Ben ilk önce burasını değirmenlikten bozma bir yer zannettim.Meğer orası bir değirmen değil,âdetâ bir ahır imiş." (s.190)

Muhârebeye giden askerler bir yerleşim yerine geldikleri zaman ordugâhta kalanların dışında -oradaki yerli halkın kabûl etmesi hâlinde- hânelere dağıtılarak konuk edilir ve ordu böylece konaklardı.Bu konaklama işi halkın isteğine bağlı idi. Özellikle gayr-ı müslimlerin askerinin konaklanması beklenmezdi.Halkın askeri misâfir etmesi için bir zorlama yoktu.Yukarıda da görüldüğü gibi asker hânelerde değil de toplu halde bir ahırda konaklama mecbûriyetinde kalmaktadır.Bu,askerin istasyona geç saatte varması-

nın netîcesi olabilir veya yerli halkın askeri hoş karşılamamasından da kaynaklanabilir.

Osman Senâî Bey'in Yunan Hudûduna asker sevkedilmesi esnasındaki izlenimlerini anlattığı Asker Mektûbları kitabın bu bölümünde sona ermektedir.Osman Senâî Bey bu izleri mektup formu içerisinde işlemiştir.Aslına bakılırsa bu mektuptan çok bir hâtırâttır. Senâî Bey'in bu iki edebî türü birleştirdiği görülmektedir.Mektupların muhâtabı Osman Bey'in yakın arkadaşı olan Ârif Bey'dir.Ârif Bey Senâî'nin sivil hayatında tanıdığı ve değer verdiği bir zâttır.Yunan Harbi başlamadan önce konusu askerlik olan bir filme gittiklerinde Senâî,Ârif Bey'in askerlik hakkındaki şu fikirlerinden çok etkilenir:"Askerlik ne büyük şereftir.İnsan omzuna siyah bir ceket, beline bir kılıç takınca herkes nazarında büyür,başka bir insan olur.Herkes o kıyafete perestiş edercesine riâyet eder.Bir zamanlar İskender ile birlikte Pencab sahralarına giden acemilerin başlarına ok ve sapan taşları yağdıran bir nefer o zamanın ve bu zamanın halkı nezdinde şüphesiz (آتش پاره)dan şerefli bir mevkî tutar.

Gerek doğru gerek yanlış tab'-ı beşer ,nasılsa omuzuna bir tüfenk almış da sarp ve yüksek bir geçit kenarında karakol vazîfesi gören bir nöbetçiyi ,süslü zarîf bir masa başında şifre hallederek zaman geçiren bir telgrafçıya nazaran daha âlî görüyor.Şimdi farzet ki ,ben insanlığıma mahsûs,bütün güzellikleri kendi üzerimde cem' itmiş fezâil-i beşeriyyenin hepsini bir araya getirmiş olayım nâfile!Bir asker yalnız yaşadığı yerde değil,her yerde cihânın her köşesinde şân ü ikbâline hased edilir.Bir mahlûk-i güzîndir. Sözün kısası ben askerlere nasıl hürmet ediyorsam,askerliğe de ondan ziyâde meftûnum." (s.36)

Osman Senâî 17 Nisan 1313'te Ârif Bey'e yazdığı bir mektupta bir yıl önce duyduğu Ârif Bey'in yukarıdaki fikirlerinin büyüklüğünü ifâde ettikten sonra;O, nöbet bekleyen bir askerle,masa başında askerliğini tamamlayan birinin aynı kefeye konulup değerlendirilmesini kabûl etmez.Birlikte izledikleri filmi hatırlatır:film içerisinde muhârebeden askerleri taşımakta olan bir geminin batışı anlatılmaktadır;fakat izleyiciler bu askerlere acımayıp,bu askerlerin âilelerinin feryâd,figân etmelerine acırlar.Ârif Bey de bu izleyiciler arasındadır.Senâî Bey,izleyicilerin bu hâlini eleştirir.O'na göre kaybolan ve asıl acınması gereken askerlerdir:"Lâkin yosunlu bir kayaya istinâd ederek ,nöbet bekleyen iri boylu bir herifi,güzel bir salonun her köşesine uzana uzana alevler saçan ince boylu bir kıza fâik gösterecek yok değil"dir.Senâî de bu gönüllülerdendir.Lâkin Senâî toplumda bu fikrin îtibar bulmadığından yakınır:"Ama şu fikirden dolayı bize kaba saba insanlar diyeceklermiş ko desinler"(s.37) sözleriyle de tercihini yapar. Senâî gibi düşünenlere kaba denmesinin sebebi ölen askerlerin zevcelerinin acısından ziyâde askerlerin ölümüne üzülmeleridir.

Görülüyor ki Senâî askerlik kisvesi altında yapılan her görevi makbûl karşılamaz.O'na göre asıl askerlik muhârebede,cephede,karakol başında geçendir.Bu yüzden Yunan hudûduna giden bir zâbite nişanlısı tarafından verilen vedâ tezkiresinde Senâî'nin salon zâbitliğini eleştirdiği görülür.

Senâî,Ârif Bey'e mektubunda Teselya'ya gideceğini belirtir;fakat kendisini bu mukaddes vazîfeye teşvîk eden Ârif Bey'in niçin bu mukaddes vazîfeye iştirâk etmediğini sorar:"Teselya'ya gitmemiş olduğum için bana gerçekten gücenmiş gibi sözler yazmıştın.Teşekkür ederim!Mukaddes bir emele teşvîk,pek güzel bir teşvîktir. Lâkin sen de gelsen olmaz mı idi?Ben asker iken gönüllü gidiyorum.Ya sen asker değil iken acaba niçin gönüllü gitmek istemiyorsun?Bilirim...Bilirim işlerin mânî olmas idi sen de gelir ve güle güle gelirdin."(s.37)

Yukarıdaki ifâdelerden tamamen zıt bir anlam çıkacaktır. O da işleri olmasa bile Ârif Bey'in harbe iştirâk etmemesidir.Bu ironik anlatımın açılması sonucu

görülecektir ki harbe iştirâk etmek gibi bir mukaddes vazîfe artık askerden beklenmektedir.Osman Senâî'nin asker olduğu halde ,gönüllü olarak cepheye gitmesi ise sivillerin muhârebeye gönüllü gitmediği gibi,asker arasında da muhârebeye gitmeye taraftar olmayanların bulunduğunun açık delîlidir.Halk arasında gönüllü gidip gitmeme söz konusu olabilir fakat asker ve zâbitler arasında olmamalıdır.Askerler ve zâbitler arasında muhârebeye iştirâk noktasında "muhârebeye gönüllü gitme" söyleminin türemesi muhârebeye gitmenin pek îtibarda olmadığının bir işâretidir. Bununla birlikte halk,asker ve zâbitân arasında muhârebeye gönüllü yazılmamalarının gerekçesi ise Osman Senâî Bey'in eleştirdiği,Ârif Be'in ise kabûl ettiği askerlik vazîfesinin her yerde yapılabileceği fikridir.Barış zamanlarında bu gerekçenin haklılığı tartışılmayabilir;fakat harb zamanlarında bu gerekçe tartışmaya açılabilir.

Devlet-i Âliyye, 1897 Yunan Harbi'nde umûm vilâyetlerden gönüllü toplama emrini vermiştir.Dönemin yazar takımı ise gönüllülüğü teşvîk için bir çok edebî ürün kaleme alırlar.Bütün bu sebeblere bakılarak o dönemde gönülülüğe pek rağbet edilmeği va Ârif Bey gibi askerliğin her yerde yapılabileceği kanaatini taşıyanların çok olduğu söylenebilir.Ayrıca muvazzaf asker ile askerliği bir meslek olarak seçen zâbitlerin harbe gönüllü olarak gidip-gitmeme kararsızlığında bulunanların olması,halkın gönüllülüğe rağbet etmemesini normal karşılamamızı gerektiriyor.

Senâî ,Ârif Bey'in mektubunda:"Sirkeci'den hareket ettikten sonra yine Sirkeci'ye gelinceye kadar başından geçecek bütün vekâyii birer birer not etmesi"(s.36) öğüdüne hâcet olmadığını zaten öyle yapacağını ifâde eder.

Senâî ,daha sonra harpteki izlenimlerini iki farklı biçimde değerlendireceğinden bahseder:"Birisi (Osmanlı-Yunan) seferini baştan aşağıya gösterecek bir târih-i harp,öteki hem askerlerin hem de asker olmayanların işine yarayacak bir eser"(s.39) Birincisine bir isim vermediğini ;fakat ikincisine insanın kendi evlâdına istediği simi koyacağını belirttikten sonra "Asker Mektûbları" adını verdiğini belirtir.

Osman Senâî'nin bahsettiği "Tarih-i Harb",tarihin inceleme alanına girerken,gerek yazış formuyla gerek anlattıklarıyla ikinci eseri edebiyatın inceleme alanına girer.Lâkin Senâî 1897 Yunan Harbi'nin sonunda Tarih-i Harb'i(41)yazmaya muvaffak olmuş,ikinci plânladığı kitap olan "Asker Mektupları" 'nı yazmaya muvaffak olamamıştır.Asker Mektupları'nı daha sonra yazacağı Edebiyyât-ı Askeriyye(42)adlı kitabın bölümleri arasına yerleştirmiştir.

Asker Mektupları'nın Ârif Bey ve onun gibilerin pek ziyâde hoşuna gideceğini belirten Senâî,aynı zamanda Ârif bey gibilerin kendilerinin bu mektupları beklemeğe haklarının olmadıklarını belirtmektedir:"Sakın benden şâirâne ve andelibâne sözler beklemeyin!Gül dalından bir asker kalemi yapmak elinizden gelmedikçe askerlerden gülleri güldürecek ,bülbülleri ağlatacak söz beklemeye hakkınız yok" (s.49)

Senâî'nin bu ifâdeleri devrin askere ve askerliğe karşı tavrı hakkında önemli ip uçları vermektedir.Kendisinin aslında"şâirâne ve andelibâne sözler" söylemeye muvaffak olduğunu lâkin bu sözlerin muhâtabını bulamayacağından endişelenmektedir.Çünkü İstanbul'da yaşayan ve gönüllü olarak muhârebeye katılmayan sivil halka,salon zâbitlerine şâirâne ve andelibâne sözler yazmayı istememektedir.Ayrıca İstanbul'da kalanların muhârebeye gidenlerin çektikleri sıkıntıları anlayamayacağından ,bülbüllerin ağlayamayacağından,çekilen sıkıntılar sonucunda kazanılan harbin büyüklüğü karşısında güllerin ise bu zafer coşkusunu yaşamaktan uzak olduğunu belirtmektedir.Bununla birlikte askerin ve askerliğin gittikçe "kaba olmayan" İstanbul halkı arasında rağbet görmediği anlaşılmaktadır.

---

(41)Osman Senâî,Tarih-i Harb,(3.cilt)İstanbul 1315,Şirket-i Mürettebiyye Matb. 268+30+4s.

(42)Osman Senâî, Edebiyyât-ı Askeriyye,Dersaâdet 1314.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ârif Bey'in askerliğin herhangi bir yerde yapılabileceği ve muhârebeye gitmenin önemli olmayacağı konusunda belirttiği görüşler sivil halk arasında askerliğe rağbet olmadığının bir delîlidir.

Osman Senâî'nin muhârebeye gidişindeki izlenimlerini konu alan Asker Mektupları'nda,hâtırâlar mektup formu içerisinde birleştirilmiştir.Buna ek olarak Senâî,toplumda olan bâzı kurumların eleştirisini veya bâzılarının övgüsünü ise bu mektuplar içerisine yerleştirdiği vak'alarla tahkiyeli bir anlatımla kaleme almıştır.Üç formu birbiri içerisine yerleştirerek kullanan Senâî'nin Asker Mektupları harp edebiyatı ürünleri içerisinde değerlendirilmelidir.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne trenle askeri uğurlayanların içerisinde o devrin tanınmış edipleri Tevfik Fikret ve İsmâil Safâ Bey'ler de vardır.İki şâirin ortak olarak yazdıkları "Teşyî'den Avdette" (43) adlı şiirde bu uğurlama dönüşündeki izlenimlerini anlatırlar.

Ogün diğer günlerden farklı olduğu gibi hudûda asker götüren tren de diğerlerinden farklıdır.Bu tren umut yüklüdür.

"Garip güneş,azîmete âmâde bir tren
Bir mahmil-i revân emel zanneder gören"

Bu tren hudûda coşku içerisinde uğurlanır.İnsanlar,gerek uğurlayanlar gerekse gidenler içtenlik içerisindedirler:

"Her yanda bir hurûş u temevvüç,bir izdihâm
Her yüzde,her nazarda hüveydâ hulûs-ı tâm."

Harbe gidenler onurlu bir şekilde yürümekteler.Onları uğurlayanlar ise harbe asker gönderdikleri için övünürler.Arkada kalanlar ,alkışlar ve duâ ederler. Sevinçlidirler çünkü harbe yakınını gönderiyorlar;ağlamaktalar çünkü ayrılıyor-

---

(43) Tevfik Fikret-İsmâil Safâ,"Teşyî'den Avdette",Servet-i Fünûn,C.13,Nu:320, 17 Nisan 1313,s.2.;Mütâlaa-,Nu:40,2 Zilhicce 1314-22 Nisan 1313,s.1.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet 1315,s.8-11.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet 1315,s.36-37.

lar.Umutla gülerler çünkü bu gidenlerin bir gün döneceğini umût ederler:

"Pür-nefharet revişleri kol kol gidenlerin
Pür-mahmedet bakışları teşyî' edenlerin
Gülbanklar kulûba neşât-âver-i nüvîd
Alkış duâ,bükâ-yı safâ,hande-i ümîd."

Trenle giden bu kahramanlar yurt sevgisi çekmektedirler.Onlar ölüme severek isteyerek gidiyorlar.Barut kokusu ,top dumanları çekmektedir,hudûda:

"Yâ Rabb,nedir bu hiss-i hamiyyet ki şeyh ü şâh
Âğûş-ı mevtâ can atarak eyliyor şitâb?
Mutlak şu bir tren dolusu kahramanları
Cezbeyliyor barut kokusu,top dumanları"

Hudûda giden bu kahramanların isteğine heves demek yanlış olur;çünkü bunlar mutluluk amacı için oraya gidiyorlar.Ülkenin şânını sürdürmek istiyorlar:

"Lâyık mıdır bu şekva tehî bir heves demek?
İkbâl için,saâdet için boş mudur emek?
Mülkün bekâ-yı şânı saâdet değil midir?
Kim olmak istemez anı te'mine muktedir?"

Trende harbe giden gönüllülerin hepsi cân ü gönülden isteyerek gitmektedirler. Allah bunlara yardımcı olsun.Tarih sizlerin bu gidişinizi not edecektir.Tarihi dolduracak sizin kahramanlıklarınızdır:

"Şunlar....Şu muhterem,şu bahadır gönüllüler
Olmakta hep o hâhîş ile âzim-i sefer
Allah muîniniz ola Osmanlılar sizin
Tarih vasf-ı satvetinizle dolar sizin."

Harbe gitmek için evi,memleketi bırakmak gerekmektedir.Geride bıraktıklarınızın ve Müslümanlar'ın gönülleri hep sizinledir.Hudûda giden erler geçmiş çağların büyüklüğüne yakışır bir kararlılıkla savaşacaktır.Bunun için sınır boylarına giderek hudûtta bekleyen o erlere katılın.Geride kalanlardan da o erlere selâm götürün:

"Râh-ı vatanda târik-i dâr ü diyâr ...siz
Billah bahtiyârsınız,bahtiyâr .....siz
Yoldaş size gönülleri hep Müslümanlar'ın
Îlâ için,şükûhunu geçmiş zamanların
Serhadde iltihâk ediniz şanlı erlere
Bizden selâm götürün o yerlere."

Tevfik Fikret ve İsmâîl Safâ Beyler trenle giden bu kahramanların gittikleri yerlerin durumunun çok çetin olduğunu belirtiyor.Oyerlerde kılıç parıldamakta;top tüfek patlamaktadır.Oyerlerde 1897 baharında kan ve ateş vardır:

"Oyerler şimdi bir tâbiş-geh-i seyf-i mücellâdır
Sükût-ı gâziyân pîrâye-bahş-ı sahn-ı sahrâdır
Tüfek,top,süngü birden,bir uğurdan hamle-fermândır
Çemenler işte mevc-i hûn-ı düşmanla mutarrâdır.
Bütün ebr-i zaferdir sanki feyz-efşân o yerlerde
Bahâr-ı hûn u âteştir bu yıl cûşân o yerlerde."

Tevfik Fikret ve İsmâil Safâ düşmanın Osmanlılar'ın nasıl savaştığını bilmediğini vurgular.Osmanlı bir uyuyan arslandır,bunu uyandırmaya gelmez.O'nun hıncı adâleti gösterir .Bir kez kılıcını kınından çekti mi durulmaz önünde.Yıldırım şimşek,belâ yağmurudur saldırana.Osmanlılar istekli gider savaş alanına.Ya gâzî ya şehîd olmak isterler.Kadınları da erkekleri kadar savaşçı olduğundan Osmanlılar'a saldırmak yersiz bir iştir:

"Uyandırmak hatâdır gırre bir şîri menâmından
Hazer!Ey hasm-ı bî-insâf-ı dîn Osmanlı nâmından
Bu kavmin titre makrûn-ı adâlet intikâmından
Kılıçlar çıkmasın bir kerre pür -satvet-niyâmından
Durulmaz pîş-i kahrında,dayanamaz darbına hâil
Savâiktir,bevâriktir,belâ-bârândır sâil
Gider meydan-ı harbe dönmek azm-i şedîdiyle
Gider Osmanlı gâzî ve şehîd olmak ümîdiyle

Müsâvî bahtiyâr olmakta gâzîsi şehîdiyle
Yürür birlikte bir pîr-i **civân-ı himmet-i** hafîdiyle
Değil erkekleri, nisvânı hâhişkâr-ı heycâdır
Taarruz böyle cengâverlere bir kâr-ı bîcâdır."

Harb Edebiyatı ürünlerinde hâtıra,mektûb ve hikâye etme tekniğinin bileşimini Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker (44) adlı romanında da görürüz.Roman kahramanı Râik trenle muhârebeye giderken bir günlük tutmaktadır.Bu günlüğüne muhârebeye nasıl gittiğini ve giderken hangi duygular içinde bulunduğunu not etmektedir. Cephede de bu günlüğü yazmaya devam eder.Günlük roman kurgusunun içerisine yerleştirilmiş ve olayların olduğu günün tarihi atılmıştır.Râik daha sonra günlükten anlattığı olayları ,mektuplar hâlinde İstanbul'da bulunan âilesine gönderecektir.

Abdullah Zühdü 1897 Osmanlı-Yunan Muhârebesi'ne yakından tanık olan bir gazetecidir.Osman Senâî muhârebeye gidiş anındaki izlenimlerini mektup formu içerisinde aktarırken Abdullah Zühdü ise muhârebe izlenimlerini,Râik'in günlüğü ile bizlere aktarır.Romandaki bu kurgu zamanın genişlemesine yol açar.Günlükteki olayları geçmiş zamanla anlatırken,günlüğün yazıma bitince yeniden Râik'in yaşadığı zamana dönülür.Günlüklerin kurgu içerisinde kullanılması ve kahramanın duygu,düşüncelerinin not edilerek okuyucunun karşısına çıkarılması,kahramanın psikolojisini verme noktasında yazara yardım etmektedir.Klâsik romandaki kahramanı daha yakından tanıyabilmemiz için kullanılan bu teknik modern romanda yerini iç monoloğa,bilinçakımına bırakır.Odönemin romanlarında sıkça kullanılan bu kurgu tekniği yazarın kahramanları çizmesinde de ona yardımcı olmaktadır. Lâkin Abdullah Zühdü,Râik'in psikolojisi hakkında tuttuğu günlükte,Refik Hâlid Karay'ın İstanbul'un iç yüzü adlı eserinde İsmet'in kendi duygularını birinci şahıs kullanarak ifâde ettiği gibi bizlere aktarmaz.Râik'in tuttuğu günlük sadece Râik'in yâni Abdullah Zühdü'nün muhârebeye âit izlenimlerini aktarır.

---

(44) Abdullah Zühdü,Şanlı Asker.İstanbul 1315 (1897),Mihran Matb..

Râik Nisan'ın ikinci günü muhârebeye gideceğini öğrenerek sevinir.Muhârebeye Râik üst teğmen tâyîn olarak gidecektir.Dudaklarından sevincini belli edecek mısrâlar dökülür:

"Selâm sana selâm sana asker
Vatan için cân veren er."(s.19)

Mahalle halkıyla vedalaşır.İhtiyârın biri ona eski bir dürbün verir.İstasyona geldiklerinde askeri muhârebeye göndermek için büyük bir kalabalık görürler. Askerler muhârebeye şen ve sevinçli giderler.Trenin kalkmasına yakın askerler:

"Ey gâzîler yol göründü yine garib başıma" türküsünü söylerler.Bu arada hudûda gidecek olanlar ve gitmeyenler belli olmuştur.Hudûda gidenler sevinçli,gitmeyenler üzüntülü mahzûndur.Tren hareket ettikten sonra tanıştığı bir asker Râik'e bir kart verir .Bu krtta tanıştığı askerin ismi ve adresi yazılıdır.Râik,mektupla annesine şehîd olması hâlinde bu adrese gitmesi gerektiğini yazmasını söyler. Çünkü,Emced,Râik'in şehîd olması halinde kız kardeşinin ve annesinin geçimini sağlamaya söz vermiştir.

Emced'in bu iyiliğinin sebebi ise Râik'in harbin fiilî olarak vukû'bulacağı hudûda gitmesidir.Emced ise hudûda gitmez.Bu nedenle Râik'in şehîd olacağını veya yaralanacağını tahmin etmektedir.Hudûda gidememenin üzüntüsünü Emced;bu yardımıyla hafifletmeye,vatana borcunu ödemeye çalışır.Selânik'e geldiklerinde büyük bir kalabalıkla karşılanırlar.Emced de vedâlaşarak Râik'ten ayrılır.

Râik'in ilk işi gelince yolculuğunun nasıl geçtiğini anlatmak için mektup yazmaktır.Bu mektupta sevdiği kız olan Cemile'den bahsetmeye çekinir.Kimsenin anlayamayacağı bir dille Cemile'ye de bir şeyler yazmak ister.İlk kez bu ayrılıktan sonra kendi kendine Cemile'yi sevdiğini îtirâf eder.Mektubun bir yerine sadece Cemile'nin anlayabileceği bir şekilde"Öyle bir Cemile gösterdiki unutamayacağım"(s.40) ifâdesini yerleştirir.Kızkardeşinin bu mektubu Cemile'ye okutacağından emindir.

Selânik'ten hudûda gitmek için tekrar yola çıkarlar.Mola verdikleri bir yerde Râik'lerle birlikte gönüllü olarak Alasonya'ya giden bir asker şu türküyü söyler:

"Yerde çiçekler senin
Gülmenin eseridir.
Gökte güneş yüzünün
En nurlanmış yeridir.

Karşıdaki şu orman
Aşkının esrârıdır
Hepsi seni söylüyor
Aşkın, ömrün vardır."(s.46)

Altı buçuk saat yol aldıktan sonra Alasonya'ya varırlar.Râik Alasonya'dan aldığı emirle birinci tugayın birinci tümenine üst teğmen olarak tâyîn olduğunu öğrenir. Tugay komutanı Nâim Efendi'den görevinin çok önemli bir mevkî olan Dâva Geçidi olduğunu öğrendikten sonra iki buçuk saat at üzerinde süren bir yolculuktan sonra ,birliğine katılmak üzere Firaklı Çeşme'ye gelir. Burada Dâva Geçidi'ni tutan ve daha önce medhini duyduğu Ahmed Bey'le birlikte savaşacaktır.

Râik hayatında hiç tanımadığı ve çok etkilendiği bu türküyü dinledikten sonra Cemile'yi düşünür.Asker yattıktan sonra türküyü hatırlar,türkü de sürekli olarak O'na Cemile'yi hatırlatır.Uyuduktan sonra bir rûyâ görür.Rûyâda vurulmuş olduğunu ve bu halde bir eve kapatıldığını görür.Dışarda savaş olmaktadır;fakat o evden dışarı çıkmamaktadır.Çok istese de yerinden kımıldayamamaktadır.Biraz kaldıktan sonra o hâliyle oda hemen aydınlanır.Beyazlar giymiş bir kız içeri girer.Râik kıza kim olduğunu ve niye geldiğini sorduğunda kız ardından Cemile olduğunu ve yaralarını sarmak için geldiğini söyler,sonra da O'nu sevdiğini ifâde edince kaybolur.

Muhârebeye gitmeden önce bir askerin cephede bir kızı düşünemeyeceği kanâati Râikte değişmeye başlar.Özellikle rûyâsında Cemile'nin Râik'in yardımına gelmesi,Râik'in cepheden gâzî olarak geriye dönmesi için,Râik'te bir istek uyanması-

na vesîle olacaktır.Cemile'nin beyaz giymesi ise gâzi olarak dönmesi hâlinde Cemile ile Râik'in evlenmesinin bir sembolüdür.Râik İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Cemile'yi sevdiği gerçeğini kabûllenmesinin mücâdelesini vermektedir. Abdullah Zühdü hem karşısındaki düşmanla mücâdele etmekte,hem de hoşlandığı bir kızı sevip-sevmeme,sevmeyi kabûllenme mücâdelesi içinde bulunan bir zâbiti romanının odağına yerleştirmesi sonucu gerçek insanı yakalayabilmiştir.Râik iki mücâdele içinde olmakla,diğer romanlardaki yalınkat olma kusurundan kurtulmuş,insan gerçeğine biraz daha yaklaşmıştır.

D-Muhârebe Başlamadan Önce Ordunun Alasonya'daki Ahvâli:

Devlet-i Âliyye'nin sınırları içerisinde bulunan gönüllü askerler,askerlikle mükellef olanlar ve zâbitler Teselya Harbi'nin ilk karargâhı olan Alasonya'da toplanırlar.Süleyman Tevfik de Alasonya'da askerlerle birlikte bulunur. Teselya'da Bir Cevelân (45) adlı hâtırâtında bulunan ve müşâhedelerini yansıtan mektuplarında Alasonya'daki askerin ahvâlini dile getirir.Süleyman Tevfik izlenimlerini değil,özellikle hislerinin anlatımına özen gösterir:"Ben en evvel meşhûdâtımdan ziyâde ihtisâsâtımı yazmak fikrindeyim.Bu hareketim nâ-becâ görülse bile dâire-i ihtiyâcımda olmadığı için mâzurum.İnsan burada muttasıl askerlerle berâber bulunmaktan mütehassıl ezvâk-ı ulviyye ve kutsiyye içinde bâ-husûs bu kahraman askerler içinde yaşayıb da velev ki bir nebzecik olsun beyân-ı ihtisâsât itmemek kâbil olamıyor.

Ben zaten çocukluktan beri böyleyim ne zaman bir askerî mızıkası işitsem,ne zaman bir tabur asker görsem kalbimde şedîd bir heyecân hâsıl olur,gözlerimden dumû'-ı meserret dökülüyor,şimdi sad hamd ü teşekkür onların en şanlı, onların en iftiharlı bir hâl ü mevkiini görmekle mebâhî oluyorum, artık ne halde bulunduğumu düşünmeli ,bir müfreze asker görmekle müteheyyiç olan kalbim bu gün fevc fevc askerler,alay alay askerler,fırka fırka askerler görmekle müftehir bu-

(45) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân-Yâhûd-Dört Aylık Seyahatim,Dersaâdet 1315, Mahmud Bey Matbaası,359 s.

lunuyor,bütün bütün teheyyüc idiyor,rast geldiğim her ferd üniformalı,herkes müsellâh,vakit vakit boruların mızıkaların meserreti tanîn-endâz oluyor,işte hâlimi tasavvur buyurun."(s.79-80)

Süleyman Tevfik'in asker ve askerlik karşısındaki hissiyâtının sebebi âit olduğu milletin askerlikle çok yakından alâkalı olmasındandır.Devlet-i Âliyye'nin sınırları büyüdükçe bu büyümeye paralel olarak düşmanları da fazlalaşmıştır.Yükseliş devirlerinde zafer neşîdelerinin yerini yenilgi dönemlerinde yerini hazîn asker şarkıları alır.Özellikle ordu-millet vasıflarına sahip bir milletin evlâdları da ninelerinden asker menkıbeleri,kahramanlık hikâyeleri,babalarından cenk hâtırâlarıyla büyürler.Bu bakımdan ne zaman bir asker türküsü duysa,ne zaman bir tabur asker görse heyecanlanır.Özellikle 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin öncesinde vukûbulan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi çok çetin geçmiş ve Devlet-i Âliyye halkının yerleşiminde büyük değişiklik yaparak onun şuurunda silinmez hâtırâlar meydana getirmiştir.İşte o dönemde yetişen gençlik 93 Harbi'nin anlatımıyla büyür. Süleyman Tevfik te bu anlatımla büyür.Asker ve askerliğe ilgisi buradan kaynaklanabilir.

Süleyman Tevfik Alasonya'da istihkâm kuran askerlerin birbirlerine karşı davranışlarını ve bu davranışları meydana getiren özellikleri büyük bir hayranlıkla izler:"Askerin tarz-ı hayatı bâ-husûs böyle tahşîd zamanında tetebbua şâyândır. Tâlimler esnasındaki ciddiyet ve vakârı o an tâtiliyetteki muhabbet ve samîmiyeti görmeli hepsinin saf ve pâk bir kalbe mâlik ,hepsinin seçî',cümlesinin vazîfe-şinâs sâhib-i vicdân hulûk adamlar olduğu yeknazarda görülür,aralarında büyük bir vedâd ve muhabbet vardır,yekdiğerini pek severler.Cereyân eden musâhabeleri hep şecâate kahramanlığa âiddir."(s.80)

Süleyman Tevfik'in bulunduğu dönem olan şubat ayı içerisinde de Alasonya'ya asker sevkiyatı devam eder. 28 Şubat'ta yediyüz elli mevcudlu مثلث ve gönüllü redif taburları gelirler.Ayrıca Alasonya'ya "Ordu-yı Hümâyûn ikinci fırkası birinci livâsı saadetlü Mustafa Tahir Paşa" da gelir. Altı batarya فروپ topu geldiği gibi "topçu taburlarının ikmâl-i nevâkısı zamanında Üçüncü Ordu-yı

Hümâyûn merkezinden altmış reis-i kıtâne gel"(ir) (s.98)

Alasonya çıkacak bir harbin yönetim yeri olacaktır.Müşir Edhem Paşa ve diğer komutanlar da Alasonya'da bulunmaktalar.Müşir Paşa Birinci fırka kumandanı ferik Hacı Hayri Paşa'yı Birinci Ordu'nun merkezi Dominik'e İkinci fırka kumandanı ferik Neş'et Paşa'yı da İkinci Ordu'nun merkezi olan Grebne'ye gönderir. "Müşir Paşa Hazretleri hudûda devr için buradan (Alasonya'dan) hareketleri esnasında Üçüncü Fırka Kumandanı Memdûh Paşa Hazretleri'ni Ordu-yı Hümâyûn'un tasfiye-i umûruna tevekkül buyur"(ur). (s.98)

Alasonya'ya gelen kuvvetler şehrin civârındaki sırtlar ve tepeler üzerine yerleştirilirler.Bu askerler beyaz çadırlar önüne çıkarılarak "Selâm dûr!" vaziyetinde dizilir ve borazanlar vâsıtasıyla selâm nöbeti alarak üç defâ"Pâdişâhım çok yaşa!" duâsını tekrarlarlar.

Padişâh Sultân II.Abdülhamîd'e istinâden o dönemde söylenen "Pâdişâhım çok yaşa!" duâsı aslında Devlet-i Âliyye'nin sınırlarının birliğini ,bütünlüğünü ifâde eder.Sultan II.Abdülhamîd'in cülûs yıldönümlerinde ve 1897 Yunan Harbi'nin kazanıldığı tarihin yıldönümlerinde süreli yayınların kapaklarında bu duâ başlığı altında pek çok edebî mahsül kaleme alınmıştır.Süleyman Tevfik ise o zamanda edilen bu duânın kabûl edileceğini ve harbin zaferle sonuçlanacağından emin gibidir:"Memâlik-i mahrûse-i şâhânenin her cihetinden fevc fevc gelerek muhâfaza-i mülk ü memlekete vâgûr-ı hümâyûn gîtî-yi sitânîde fedâ-yı hayatı göze aldırarak İ'lâ-yı şân ü şevket-i Osmânî'ye hasr-ı vücûd eylediklerinden dolayı ferahnâk ve münbaset bulunan binlerle asâkir-i şâhâne kollarının esnâ-yı grûb-ı şemsde ihlâs-ı bâl ile bir âverde-i zebân-ı musâdakat eyledikleri duânın dergâh-ı ulûhiyyette mazhar-ı hüsn-i kabûl olacağı şüphesizdir."(s.99-100)

Harp zamanlarında nidâların ve duâların askeri harekete yönlendirmek noktasında katkısının bulunduğu inkâr edilemez."Pâdişâhım çok yaşa!" ise birlik ve beraberliğin bir ifâdesidir.

Alasonya sırtlarında yerleşen ordu bâzı zamanlar ovaya top bataryalarını da indirerek tâlim yapar.Bu tâlimi kasaba halkı da toplanarak izler.Süleyman

Tevfik de toplanan halk içinde bu tâlimleri izlemeye muvaffak olur. Daha önce hiç tanık olmadığı asker tâlimini Alasonya'da görünce talimi yapanları takdîr etmeden yapamaz:"Ejderha gibi hayvanların kemâl-i sür'atle dönüp dolaşmaları,kâh dört nala ve kâh âdetâ giderek süvârîlerin altında gâyet mutî' bir sûrette hareket etmeleri sezâver-i temâşâdır.Sabahtan akşama kadar çarşu bataryalar, mühimmât ve cephâne nakl eden arabalar,mekârîler askerler ile mâlâ mâl idi.

Her gelen geçiyor,mâşâallah yine nihâyet görünmüyor, bu kerre sâye-i muvaffakiyyetvâye-i hazret-i pâdişâhîde görülen intizam , mükemmmeliyyet, sür'atin şimdiye kadar görülmediğini buradaki ihtiyârlar haber veriyorlar."(s.100)

Alasonya'daki Yunan Muhârebesine iştirâk edecek olan Ordu-yı Hümâyûn gerek tâlimleriyle gerek hayatıyla Süleyman Tevfik'in hayranlığını kazanır.Ordu sadece ovadaki tâlimi ile Süleyman Tevfik'in hayranlığınıı kazanmaz,sık sık kaldığı otelin balkonundan akşam vakti sırtlara yerleştirilmiş olan orduyu izledikçe bu hayranlık çok daha kuvvetlenir.Süleyman Tevfik hergün otelin balkonundan ordunun görünüşünü izlerken bir gün çok f rklı bi duruma şâhit olur: "Bir gün akşam üzeri penceremin önüne oturmuş,tepeleri sırtları temâşâya koyulmuş idim.Hava güzel,semâ saf ve berrak .Ufak bir rüzgâr bile yok idi.Akşam olmak münâsebetiyle o gün her tarafı kemâl-i azamet ve şâşaasıyla tenvîr eden şems-i tâbân bir dilber çârde sâle âsâ semt-i garba hırâmân olarak,gîsû-yı zertâr-ı cânânı andıran son pertevleriyle yüksek tepeleri tezhîb ve tenvîr ediyordu.Ovada bir sükûnet-i amîka hüküm-fermâ olub uzaktan uzağa ara sıra boru sadâları bir an için bu sükûneti ihlâl ediyordu,Akşamın hâli bittabî kulûbe îrâs eylediği târifi gayr-ı kâbil sebebi garr-ı mâlûm bir mahzûniyet sanki sanki âlemi kaplamış idi.

Sırtlardaki çadırlara aks etmiş olan ziyâ-yı âhirîn-i nehâr-ı manzaraya başka bir revnak veriyoru.Ben şu manâzır karşısında hayrân mütefekkir bulunuyordum,fakat ne düşündüğümü bilmiyordum, gözlerim bir noktaya müstemeran mâtûf bulunuyordu,o sırada titredim,tüylerim ürperdi.Onbeş bin askerin dağlar ve tepeler üzerinden bir anda îsâl-i künküre-i âsumân eyledikleri (Pâdişâhım çok yaşa!) âvâzesi bir ra'd fakat tatlı bir ra'd gibi gürledi,o sükûnetle mâlî bulunan âfâkı doldurdu,cûş u hurûşa getirdi.Derhâl etrâfıma baktım,boydan boya dağların tepeleri sıra ile dizilmiş askerler ile mâlî idi,siyah elbiseli askerlerin yeşil zemin üzerinde,beyaz çadırların önünde güneşin son pertevleri altında aldığı manzara en mâhir bir ressamın fırçasına ,en muktedir bir şâirin kalemine îrâs-ı hayret edecek âlî, ruhperver idi."(s.100-101)

Süleyman Tevfik tâlimde bulunan askerin hâli ile akşam üzeri tepelerde bulunan askerin hâlini birbirleriyle karşılaştırır.Askerin her iki hâli de müessirdir.Bununla birlikte Süleyman Tevfik akşam manzarasının kendisi üzerinde bir hüzün bıraktığını, tâlim manzarasının ise bir iftihâr hissi bıraktığını belirtmekte; ama insanın her iki halde de bir lezzet aldığını vurgulamaktadır.

Süleyman Tevfik ordunun tâliminin ne kadar dehşet verici bir sahne olduğunu isbatlamak için:" 22 batarya yâni 132 kıt'a kurûp topu, bunları çeken 792 reis- i وطاق ,binbaşı ve ufak zâbitân ile çavuşların râkib oldukları 162 hayvan ki cem'an 954 hayvan bir ovada birden tâlim ve manevra icraâ ettiklerini"(s.102) gözler önüne getirilmesini istemektedir. Bu kuvvet 1897 Yunan Muhârebesi'nde savaşacak Osmanlı ordusudur.Bu ordunun tâlimde görünüşü,ne kadar heybetli ise tepelerde akşamın görünüşü o kadar hazîndir;çünkü muhârebe sonucu bir çok asker bu ordu içerisinde şehîd düşüp cephe

gerisinde bıraktıklarının yanına dönemeyecektir.

Süleyman Tevfik harp âletleri içerisinde en müthiş silâhın top olduğuna inanmaktadır.Top da tüfengin,bıçağın ,süngünün görevini icrâ etmesine nazaran:"İnsana îrâs-ı dehşet etmekte üçüncü derecede kalırlar,bu gibi eslihadan tedhîş neden neş'et ediyor?Ölmekten değil mi?Topla olunmuş veyâhûd tüfenk,tabanca,kılıç süngü,vesâire ile olunmuş hep b r olduğu halde ne için bunların her biri insana ayrı ayrı dehşet ediyor.Bu cihet hakîkaten sezâver-i tetkîktir.Bana kalır ise insan nazarında âlât-ı cerîhaya îtilâfı nisbetinde dehşet azalıyor.Meselâ bir âdem tâ çocukluğu zamanında bile bıçak ve emsâli şeyleri görmeye alışır hattâ oyuncak kılıçlar vesâire ile oynamaya başlar.Sinni biraz ilerledikçe kâğıt kapsüllü oyuncak tabancalardan başlayacaktır.Ve sonra küçük rovalver gibi şeylere kesb-i iltifât eyleyecektir."(s.103)Bu insan son olarak tüfeği eline alır.Topa ise az tesâdüf eder.

Süleyman Tevfik barış zamanlarında orduda bulunan toplar hakkında askerlerin yeterince bilgilendirilmediğini ve askerin sadece bir kaç yerde topa tesâdüf ettiğini belirtiyor.Kendisi de bu askerler gibi ancak muhârebe zamanında topları cephede görüyor.Toplar Yunan Harbi'nden bir önceki harp olan 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde her iki orduda kullanıldığı gibi Devlet-i Âliyye ordusu içerisinde çok uzun bir zaman kullanılagelmiştir.Topun çok yıpratıcı olduğunu bilmeyenler sadece barış zamanlarında askerlik yükümlülüğünü yerine getirenlerdi.

Alasonya halkı ise ordu ile beraber yaşamaya artık alışmıştır.Alasonya'nın civar köylerinde âsâyiş ve düzen çok iyi durumdadır.Alasonya'nın merkezinde ise:"Geceleri saat üçlere kadar açık bulunan dükkân ve mağazalarda gerek ahâlî ve gerek asâkîr-i şâhâne tarafından intizam nâm ile bey' ü şirâ muâmelesi,icrâ edilmekte ve şu sû-

ret-i mükemmeliyyete muvaffakiyyetten dolayı cümle tarafından velî nîmet-i âlem-i p;adişâhımız efendimiz hazretlerinin füzûnî-i ömr ü ikbâl-i hazret-i tâcdârîleri duâsı tekrar olunmaktadır." (s.104)Ayrıca halk askeren ve techîzâtın nakli için sevkiyat noktalarında toplanacak cephânenin ve mühimmâtın Alasonya'ya sevki için yardımda bulunmaktadırlar.

Ahâlî ile askerin birbiri içerisinde yaşaması ve birbirlerine yardım etmeleri milletin "ordu-millet" olması konumundan kaynaklanmaktadır.Ayrıca gerileme ve çöküş devirlerindeki Devlet-i Âliyye'nin parçalanmasını hızlandırmak amacıyla çok kısa süren aralıklarla birçok harp vukû'bulmuştur.Bu harplerde Devlet-i Âliyye sınırları içerisinde yaşayan müslüman âilelerin muhakkak büyük bir bölümü bir evlâdını harbe yollamıştır.Bu etkenler sivil halkın askere yakınlığını sağlayan unsurlardır.Daha önce birlikte hareket eden Devlet-i Âliyye halkının zâbitân ile ayrılığı İttihat ve Terakkî Partisi'nden sonra görülecektir.Bununla birlikte 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin meydana geldiği toprakların Avrupa kıt'asında olması sebebiyle Avrupa devletlerinin Devlet-i Âliyye'nin bu topraklardan bir an önce çıkarılması teşebbüsleri,bu toprakları duraklama ve çöküş dönemlerinde bir kan gölü hâline getirmiştir.Devlet-i Âliyye'nin bu yüzden Avrupa toprakları,Anadolu topraklarına nazaran daha fazla harbe tanık olmuştur.Bu topraklar üzerinde yaşayanlar 1897'den daha yirmi yıl önce 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'yle korkunç bir felâket yaşamışlardır.Bu bakımdan aynı nesil iki hattâ üç harbe tanık olmakta ve harbi günlük hayatlarının bir parçası hâline getirerek gâyet tabîî yaşamaktadırlar.

Harplerin tüm bu kötü sonuçlarına rağmen bâzı avantajları da bulunabilir.Devlet-i Âliyye'nin bir çok ırkın yaşamasından dolayı çok karışık olan Rumeli topraklarında yaşayan halkı Anadolu halkına

nazaran daha dinamik bir yapı arzetmektedir.Bu yüzden Devlet-i âliyye'nin son dönemlerinde gerek fikrî gerekse ictimâî yapıda başgösteren hareketlilik Rumeli tarafından gelmektedir.Özellikle merkez Selânik'tir.Harpler fert üzerinde bir bilinçlenmeyi de beraberinde getirir.Bu bilinçlenme harp bölgesinde daha çok görülür.Etkiye tepki olarak gelişen bu bilinçlenme halk ile aydın arasında farklı şekillerde görülür.Barış dönemlerinde aydında görülen yönetime muhâlif düşünce harp dönemlerinde yerini birliktelik şuuruna bırakır.Halkta ise millî şuur her an bir bütünlüğü korumaya ve kollamaya yöneliktir.

Devlet-i Âliyye'nin Rumeli topraklarında yaşayan halkında harpten dolayı bir bilinçlenme görülür.Rumeli'de harple birlikte varolan ictimâî bünyedeki dinamiklik Devlet-i Âliyye'nin Anadolu kesiminin ictimâî yapısında görülmez.Dinamikliğin yerini Anadolu ictimâî bünyesinde durgunluk alır.İctimâî bünyedeki bu statiklik ise beraberinde çürümeyi getirir.Bu çürümenin sebebi Anadolu topraklarında uzun yıllar harp olmamasındandır.

Görüldüğü üzere harpler Rumeli halkında fikrî ve ictimâî yönden bir hareketlilik meydana getirirken,bu topraklarda harplerin görülmesinin sebebi de fikirlerin çeşitli olmasıdır.Karşılıklı bir etkileşim içerisinde harbin sebebi yeni fikirler,fikirlerin sebebi ise harplerdir.Ayrıca her ikisinin de ortaya çıkmasının sebebi ise bu toprakların devletin merkezine uzaklığıdır.Merkezî devlet yönetimi görülen Devlet-i Âliyye topraklarında duraklama ve dağılma dönemlerinde merkezden uzaklaştıkça yerel yönetimlerin etkisi gittikçe artmaktadır.

Alasonya gerek ordunun istihkâmı,gerekse orduyu yönetenlerin bulunduğu bir yer konumuyla harbin karargâhıdır.Her gün yeni yeni tabur-

lar gelir.Orduyu komuta eden komutanlar da Müşir Edhem Paşa'dan emir almak için Alasonya'ya gelmektedirler.Mart'ın 7.günü Mirliyê Abdülezel Paşa da Alasonya'ya gelir.Günden güne faâliyetlerin arttığı görülür:"Alasonya her nevi' hasâili câmi' bulundukları tarihte vakâyi'le her gün görülen en ufak bir muâmele ve hareketle müsebbit bulunan Osmanlılar'ın askerî bir meşheri hâlindedir.Anadolu ve Rumeli vilâyet-i şâhânesinin yetiştirdiği, her bir bârika-i celâdet itlâkına bihakkin sezâ olan Osmanlı cengâverleri burada bir sûret-i müctemiada görünüyor;mekteb-i Fünûn-ı harbiyyeden neş'et, sâye-i şâhânede fenn-i askerîde kesb-i mahâret etmiş erkân,ümerâ ve zâbitân ile silâh-bedest olarak terakkî eylemiş,tabur ve alaylardan yetişmiş erkân,ümerâ ve zâbitân burada manzûr oluyor.Selk-i celîl-i askerînin nizâmiye,redif sınıfları,piyâde,süvâri,topçu,istihkâm, telgraf-ı tabur,alay ve bölüklerinden bir kısmı burada mecmû' bulunuyor.Fünûn-ı hâzıranın ,ihtirâât-ı ahîrenin ihzâr eylediği envâ'-ı esliha yine burada müctemian müşâhede ediliyor."(s.116)

Zâbitler ve askerlerle birlikte ordunun topları,tüfekleri,kılıçları,kasaturaları,süngüleri "askerlik muhâriblik için muktezâ,olan her nev' edevat hazır ve âmâde bulunmaktadır."(s.116)

Süleyman Tevfik askerliği anlatmanın zor olduğunu askerliği görmenin, ne demek olduğunu anlamanın tek çaresini bir orduçâhta bulunmakla mümkün olunabileceğini yoksa"ne kalem,ne furça,ne de fotoğraf"ın askerliği anlatabileceğini belirtmektedir.

9 Mart'ta Newyork Herald Gazetesi muhâbiri Withman Alasonya'ya gelir.Süleyman Tevfik O'nunla yaptığı mülâkâtta:"Esnâ-yı râhda görmüş olduğu görmüş olduğu asâkir-i nusret-müessir-i Hazret-i pâdişâhînin intizam ve mükemmeliyyetten Osmanlı cengâverlerinin etvârü olan Osmanlılar'ın çehre-i besâlet-nümâlarında berk vuran envâr-ı şecâat ve asâletten engüşt ber-dehân olarak takdîrâtını hayretini anlatır." (s.117)

Süleyman Tevfik kendisiyle birlikte bulunan muhâbirlerle birlikte:"dâimî bir askerlik âleminde faâliyet hareket,sür'at ,besâlet ,şecâat âlemlerinde" yaşadıklarını dile getirir. Özellikle bu âlemde her gün onları boru sadâları uyandırır:"Her dakîka gûş -ı iftihâra vâsıl olan bu ulvî sadâlara kılınç şakırtıları,asker in muntazam hatvelerinden çıkan şemâtât da manzum olunca târife sığmaz bir âhenk husûle getir" (ir)(s.119) Askerlik âleminde onların en çok hoşlarına giden ise "asâkir-i şâhânenin mülâkat ve muhâverâtı"dır.Lâkin bu mülâkat ve muhâveratla askerlerin memleketlerinde bıraktıkları "Ayşe,Fatma,Kara öküzden" değil"hudûttan,askerlikten, tâlimden,hareket-i askeriyyeden mevâki'den" bahsederler.

Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında Râik cephede,asker içerisinde Cemile'den hiç bahsetmez.Hattâ "cephede bir asker sevdiğini düşünmemelidir." diye kendi kendisini sürekli telkin eder.Lâkin Cemile'yi sevdiği fikri ve Cemile'yi her an bir fikr-i sâbit gibi unutmaması ,Cemile'nin rüyâlarına girmesi,günlüğüne yazılması Râik'e bir ikilem yaşatır.Râik'in bütün ıztırâbı Cemile'yi sık sık hatırlamasından kaynaklanmaktadır.

Fazlı Necib'in Dilâver adlı romanında ise Dilâver Binnaz'dan cephede hiç bahsetmez.Lâkin Hüseyin'in Binnaz'ı elde etmek için Dilâver'i vurması romanın entrika, merak noktasında ne denli önemliyse ,o dönemin askerlik gerçeğine aykırılığıyla o kadar önemsizdir;çünkü harbe bir askerin bir kızı elde etmek için katılması o dönemde imkânsız gibidir.Ordugâhta nişanlılık, zevcelik,anne baba gibi arkada bırakılanlar düşünülmediği gibi söylenmesi bir büyük ayıp olarak karşılanır.

Süleyman Tevfik kaldığı yerden ayrılarak her gün sırtlarda izlediği Yılanlı Tepe Ordugâhına gider.Sekiz yüz çadırın bulunduğu ordugâhta askerler cephenin diğer tarafında tâlim etmektedirler:"Çadırın nöbetçileri vazîfeleri başında kimi silâhını silmek, kimi ekmek pişirmek ile uğraş" (ır).Bu esnada Birinci Fırka Kumandanı Ferik Hayri Paşa Hazretleri ordugâha uğrar.

Süleyman Tevfik ordugâhta bir muhâvereye şâhit olur.Babası zengin olan Ahmed

adında bir genç ; zengin olduğu halde babasının bedel verip Ahmet'in askere gitmemesini sağlamaya çalışması üzerine evden kaçarak ordugâha gelmiştir.Ahmed babasının verdiği bedele karşı çıkarak Alasonya'ya gelir.Ahmed bedel verip askere gelmemek yerine ordugâha gelmesinin sebebini:"Baban zengin iktidârın var iken niçin bedel vermedin?"sorusu üzerine düşüncelerini şu şekilde ortaya koyar:"Hattâ babam bedel vermek istedi.Ben râzı olmadım. Pâdişâhımızın uğrunda ölmek memleketimizi düşmandan muhâfaza etmek için tabura çağırıldığım cihetle bu düğünde bulunmak üzere kendim gelmeyi arzu eyledim.Kalkıp geldim.Allah pâdişâhımıza çok ömürler versin.Elhamdülillah burada kendi evimden rahat,güzel bir vakit geçiriyorum.Bir zahmet görmüyorum.Askerlik hizmetinde bulunduğum için,yüreğimde bir lezzet duymaktayım.Yalnız ben miyim ya?Bizim Ali Fakih'in oğlu Hasan,Yazıcı Mustafa'nın kardeşi Mehmed de benim gibi buraya geldiler, böyle bedel vermeye muktedir"(s.124-125)Süleyman Tevfik işi tetkîke giriştiğinde" bedel vermeyip gelmiş ,pek çok efrâda tesâdüf" eder.

Devlet-i Âliyye gayri müslimlerin askere almadığı ulemâya ayrıcalık tanıdığı gibi, her iki kardeşin askere çağrılma gibi bir durum karşısında iktidârı yetenlerin bedel ödeyip kardeşlerden birisini askere göndermemesi hakkını tanımıştır.

Cephedeki izlenimlerini günü gününe gazeteye gönderen Süleyman Tevfik'in iktidârı yettiği halde bedel ödemeyip askere gelenlerin sayısının kabarık olduğunu belirtmesi Devlet-i Âliyye umûm toprakları üzerinde yaşayan halkın harbe karşı duyarlı olmasının bir netîcesi sayılabilir.Hattâ Süleyman Tevfik okuyucuda şüphe uyandırmamak,daha çok inandırıcı olmak için,iktidârı yettiği hâlde bedel vermeyip muhârebeye katılanların tek tek ismini saymaktadır.

Süleyman Tevfik'in bu konuyu işlemesinin bir başka sebebi de halkı gönüllülüğe dâvet etmek için gönüllülüğü konu alan bir çok edebî ürün verildiği gibi, bedel verip askerlik yapmamak isteyenleri harbe dâvet etmek olabilir.Böyle olması hâlinde yazar takımının mevcut ordunun bir harbe girip gâlip gelemeyeceğine pek inanmadığı ortaya çıkıyor.İnansa bile son harp olan 93 Harbi gibi bir

felâketi yaşamak istemediğinden bütün milletin seferber olmasını istiyor.

Süleyman Tevfik 1313 Martı'nın sonuna doğru gittikçe hareketlenmeye başlayan hudûdu gezmeye karar verir ama denize kadar olan hudûd 203 kilometre gibi bir uzunlukta olduğu için bütün hudûdu gezip görmek yerine parça parça gezip görmeyi tercîh eder. Alasonya'ya elli dakîkalık mesafede bulunan birinci fırka merkezi olan Dominik'e gelirler.Havsı Alasonya'dan daha güzel,suyu ise İstanbul'un suyu kadar iyi olan Dominik yüz elli iki yüz hânelik bir kasabadır.

28 Mart 1313 sabahı Yunanlılar قرانيا mevkiindeki karakollar üzerine hücûm ile ateşe baş"(lar.):"Gazete muhâbirleri her taraftan bir haber bir mâlûmât almakla o haberleri tetkîk de doğrusunu bulabilmek ile iştigâl id"(erler.)(s.144) Süleyman Tevfik ise bu işgâl hakkında en doğru olarak aldığı mâlûmâtı derhâl Dersaâdet'e göndermektedir.

Bu hücûm hakkında orada muhâbirlik görevi yapan Mösyö فتسر Süleyman Tevfik'e bu saldırılar hakkındaki fikirlerini beyân eder. O'na göre:"Toplarlar borularla hareket eden numaralı silâh, markalı elbise taşıyan,bâ-husûs binlerle hudûdu tecâvüz eden mevâkı'-i askeriyyeye hücûm eyleyen,harb eden kesâne asker değildir,eşkiyâdır demek âdetâ güneş karanlıktır demek gibidir."(s.146)Hudûd üzerindeki karakollara saldıranların asker olduğuna toplar,markalı elbise,numaralı silâhlar birer delîl arzetmektedir.Bu gerçeği sadece Mösyö fark etmez, oradaki yerli halk da bu gerçeği farkeder.Halkın bu gerçeği ifâde etmesi canı yandığı için Mösyö'nün ki kadar nâzikâne değildir:

"Dâim kahpelikle çıkar meydana
Eşkiyâdır diye eder bahâne
Kadın erkek demez kast eder cana
Hiç düşünmezler gani Mevlâyı"(46)

Yunanlılar saldırdıktan sonra geri çekilirler. قرانيا olayının meydana geldiği tarihte hudûdun bir başka mevkii de Kozköy civârında çatışmalar

---

(46) Selânikli Mehmed, "Mükemmel Destân-ı zafer",Girid Resmolu Mavnaboyuzâde Kâsım Bin Ahmed,Teselya Tarihi,(Hazırlayan:Bayram Kodaman),Ankara 1993, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarihi Kurumu Yayınları,s.10.

çatışmalar olduğu haberi yayılır.Süleyman Tevfik'e gelen bir mektupta:"Yunânîler mevâkî-i mâkûmeden ne kadar savlet ve hücûm ediyorlar ise biz de o kadar şiddetle müdâfâ eyliyoruz.Yerimizden bir karış geri çekilmedik." ifâdeleri ile Yunanlılar'ın taarruz ettiği,Devlet-i Âliyye'nin müdâfaada kaldığı teyid edilir.Müdâfaalar fertlerin veya milletlerin artık hayatlarını devam ettirebilmeleri için son çırpınışlarıdır. Bu yüzden bütün varlıklarını ortaya koyarak savaşırlar bu nedenle taarruzlara nisbeten geçilemeyen müdâfaanın yankıları edebî eserlerde daha çok görülmektedir.Aslında müdâfaa yenilginin netîcesinde gelen bir durumdur.Lâkin son çırpınış olduğu ve hayati durum arz ettiği için kazanılması hâlinde yankıları daha büyüktür.Bir Plevne müdâfaası Çanakkale müdâfaası bunun en güzel örnekleridir.Yunan hudûdundaki müdâfaada harp edilen kuvvet ne kadar küçük olursa olsun müdâfaa olduğu için kazanılan başarı büyüktür:

"Hudûdu boş sandı ,bu serserîler
Açlık susuzluktan canları inler
Görsün vahşîlik onları neyler
Tâciz eylediler bütün dünyayı

Girişdiler hudûd tecâvüzüne
Cesur görünmeye halkın gözüne
Nasıl çıkacaklar dünya yüzüne
Şiddetli gördüler ilk müdâfaayı

Pek çok tecâvüze cür'et ettiler
Hayli telef bırakıp geri gittiler
Kaçarken birbirini sürüp ittiler
İslâmlar arkadan çekti yûhayû. "(s.41)

Kozköy cihetindeki çatışma bir müdâfaa konumundadır.

Devlet-i Âliyye'nin Yunanistan sınırı Süleyman Tevfik'in belirttiği üzere 203 kilometrelik bir uzunluktadır.1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin ilk sınır muhâ-

rebeleri bu 203 kilometrelik sınır üzerinde pek çok yerde birbirlerine denk düşen tarihlerde meydana gelir .Yunanlılar belirli merkezlerde saldırmak yerine hudûd üzerinde bir çok yerden kısa süreli çatışmalara girmekle bunların başıbozuk çetelerin hareketleri olduğunu göstermeye çalışır.Bu nedenle hudûddaki belirli mevkîlerde bulunan muhâbirlerin kaleme aldığı hâtırâtların kronolojik olarak verilmesi yerine bir başlık altında toplayarak harbin îlânından önceki sınır olayları veya harbe gelinceye kadarki sınır muhârebeleri başlığı altında bir bütünlük içerisinde verilmesi harbin îlân sebebini daha açık bir şekilde ortaya koyacağına inanıyoruz.

Önceki sayfalarda gösterdiğimiz gibi Kozköy civarındaki vukû' bulanları Times Gazetesi muhâbiri Yüzbaşı Bigam daha ayrıntılı ortaya koyarken aynı aynı tarihlerde bir başka mevkî ve harbin başlangıcındaki istihkâm merkezi olan Alasonya'daki gelişen hâdiseleri ise Süleyman Tevfik hâtırâlarında kaleme alır.Bu hâtırâlar arasında fark sadece değişik mevkîlerde vukû'bulan hadiselerin anlatımı değildir.Yüzbaşı Bigam hudûddaki hâdiseleri anlatmakta daha çok olayın dışındaki bir kişi olarak gözükmektedir.Bigam'ın izlenimlerinde önemli olan muhârebe olaylarını gerçekçi olarak anlatmasıdır.Bu nedenle daha çok olayların geçtiği zaman yer ve olayların içerisinde bulunanlar çok açık bir konumdadır,lâkin Süleyman Tevfik'in hâtırâlarında ise izlenimlerden ziyâde bu izlenimler sonucu ortaya çıkan hisler ve duygular önemlidir.Süleyman Tevfik hâtırâlarında sık sık bunu telaffuz eder.Bigam'ın hâtırâları kronolojik tarih yazıcılığı alanında daha çok yararlanılabileceği tartışma götürmezken Süleyman Tevfik'in hâtırâları ise; duyguların,hislerin,coşkuların,ve acıların anlatımı olduğu için edebî bir nitelik arzetmektedir. Harp edebiyatı inceleme alanında Süleyman Tevfik'in hâtırâlarından daha çok yararlanılabileceği âşikârdır.Her iki muhâbirin ,aynı harbi anlatımındaki farkın nedeni ise Süleyman Tevfik'in harbe girecek olan devletlerden birine âit bulunması,Bigam'ın ise harbe girecek olan taraflardan hiç birinin vatandaşı olmamasından kaynaklanabilir.Bu nedenle Süleyman Tevfik'in hâtırâtı daha hissî aynı zamanda gerek halkın gerekse askerin durumunu anlatması bakımından daha çözümleyicidir.

Bu yüzden de daha gerçekçidir kanısındayız.Oysa ki Bigam'ın gerçekçilik anlayışı bir olayın kişilerle birlikte yer ve zaman olarak gösterilmesidir.

Bu çeşit anlatımlarda asker bir harp makinası olarak ele alınmış, tarihi yerine getirmek gibi bir zorunluluğu olan yapma insanlar olarak tarihte gösterilmiştir.Oysa ki asker geride bıraktıklarıyla ,ordudaki ahvâliyle ,muhârebedeki hareketiyle ,zaferden sonra sevinci,yenilgiden sonra üzüntüsüyle daha gerçeğe yakındır. Askeri tüm bu özellikleriyle bir bütün olarak anlatabilmek harbin gerçeğine biraz daha yaklaşmaktır.Bunlarla birlikte harbin zamanı yeri ve olayları da anlamlandırarak gözler önüne serebilirse harp gerçeği elde edilmiş olabilir.Mâlesef kronolojik tarihin, olayları genel mânâda ele alışı ,özele inmemesi ,tarihî gerçekliği biraz saf dışı bırakmaktadır.Bunun sebebi ise objektif olma çabasına dayandırılabilir.Bu noktada dünyada kendi tarihini objektif olarak okutan bir millet var mıdır? sorusu insanın aklına gelebilir kanısındayız.

Süleyman Tevfik'in hâtırâlarında harp Bigam'ın hatırâlarına nazarla daha gerçekçi bir konumdadır.Süleyman Tevfik;askeri muhârebe gerisinde bıraktıkları, cephedeki tavırları ve hisleri ile ele almaktadır.Harp âletlerine misâlen bir topa,tüfeğe,kılıca mânâlar vererek asker üzerindeki etkisini göstermeğe çalışmaktadır.Hiç kuşkusuz bu mânâlar hissî bir boyut kazanmak durumundadır.Bu yüzden gerek yazılış formuyla gerekse anlatımıyla edebî inceleme alanı içerisindedir.Edebî eser geneli özeli anlatmayı amaç edinir.Bu genelin ihmâl edildiği mânâsında değil,daha çok genelin özele indirgendiği mânâsındadır.Aynı sosyal statüde yetişmiş, aynı millete âit olaylara bakış tarzıyla,aynı şuuraltı tepkilerini gösteren,sosyal hâdiselere,aynı nazarla bakan insanların oluşturduğu bir topluındaki bir ferdi anlatmakla edebî eser tüm toplumu anlatmış oluyor ki bu bir indirgemedir.Harp dönemindeki askerlerin anlatımı da bu indirgeme ile ele alınır ve bütün yönleriyle yansıtılırsa harp gerçeğini yakalamış olur.Edebî eserin neden indirgeme yaptığı sorusuna karşılık olarak geneli özel olarak anlatan ,anlatmak isteyen bir edebî eser hem toplumun genelini ferde indirgeyip toplumu anlattığı gibi hem

de toplum fertle meydana geldiği yalnız ferde âit olan mîzâç şahsiyet ve doğuştan getirilen ferdî özellikleri anlatmak,karşılığını verebiliriz.

Bütün bu sebepler gösteriyor ki edebî eserdeki insan içimizden biri,daha elle tutulur,daha gerçektir.Bu nedenle harbî konuları ele alan edebî eserlerdeki harp ve asker tarih kitaplarında anlatılana nazaran daha gerçektir.Süleyman Tevfik'in kaleme aldığı harp gerçeği ve askerleri Bigam'ınkinden daha gerçektir.

Harbi konu alan edebî eserlerin tarih çalışmalarında kullanılıp kullanılmaması noktasında şüphe ile yaklaşılması gereklidir.Lâkin insan gerçeğini daha iyi yakalayan,edebî eser bazı noktalarda olması ,mevcut olan karşısında olması gerekeni anlatabilir.Bu noktada edebî eserlerde ayrıntılar o devrin ictimâî gerçeğine veyaaharp gerçeğine ters düşebilir.Yâni Süleymans Tevfik,belki de insanları muhârebeye dâvet için olanı değil de olması gerekeni anlatmıştır.Bu noktada edebî eserin tarihle karşılaştırılması gerekmektedir.

A- YENİŞEHİR CEPHESİ:

Kozköy'deki çatışmalardan sonra Süleyman Tevfik'in oturduğu evden görünen sırtlardaki askerlere dikkati daha da artar.Bir gün yine saat on civarlarında balkonunda bu tepeleri izlerken bir harbin başlangıcına tanık olur:

"Tam on raddelerinde balkona çıktım.Elimde dürbün etrafı seyretmeye başladım.Yılanlı Tepe'de henüz bir hareket yok idi.Sol tarafa tesadüf eden Menekşe Tepesi'ni bir müddet seyreyledikten sonra dürbünü tam karşıma müsâdif olan Pırnar Tepesi'ne çevirdim.Tekîke koyuldum,o sırada tepenin üzerinde beyaz bir bulut göründü. Derinden bir güm! sedâsı işitildi.Mezkûr bulutların birer topun dehn-i âhenînden çıkmış olduğuna şüphe kalmamış idi.Dürbünü hemen Menekşe Tepesi üzerine atfettim. Orada birşey göremedim,biraz sola doğru çevirerek Voleçko Tepesi'ne baktım. Oradan da küçük bir bulutun zuhûrunu yavaş yavaş yükseldiğini gördüm,biraz sonra yine "güm! " sedâsını işittim."

Süleyman Tevfik'in hâtırâları gerçekçi bir konumdadır.Süleyman Tevfik askerin durumunu ,askerlerin muhârebe gerisinde bıraktıklarını,cephede meydana gelen olayları duyguları ile ele almaktadır. Bütün duygusallığına karşın Süleyman Tevfik izleyici pozisyonundan öteye gidemez.

Süleyman Tevfik balkonundan dürbünüyle izlediği harbi şöyle anlatmaya devam eder:

"Pırnar Tepesi'nden top atıldığını ve hâlâ devam eylediğini Voleçko cihetinde ateş başladığına şüphem kalmadığından derhâl, Memduh Paşa Hazretlerinin odasına kendimi atarak olayları

koşarak haber verdim.Müşârünileyh rahatsız oldukları cihetle bir köşeye dayanmış idiler.Muhârebe kelimesini işitir işitmez başlarını kaldırıb:

-Sâhi mi?

-Evet Efendim.Pırnar Tepesi'yle Voleçko'dan top atılıyor didim.Hemen yerlerinden sıçrayarak balkona geldiler , o sırada taraf-ı müşîrîden gelen bir tezkire resmen îlân-ı harb olduğunu ve fırka-i hümâyûn kumandanlıklarına emir verildiğini müş'ir idi."(1)

Harbin îlânına kadar müdâfaada kalan Devlet-i Âliyye harp îlânı ile birlikte taarruza geçer.Sultan 11.Abdülhamîd'in kararı da taarruza geçilmesi yönündedir.Sultan 11.Abdülhamîd son 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin yenilgiyle sonuçlanmasının sebebini yıllar sonra kaleme aldığı hâtırâlarında belirtir. Harbin yenilgiyle sonuçlanmasının sebeplerinden birisi harbi kendi topraklarında kabûl etmek diğeri ise;" iyi hazırlanmış bir orduyu müdâfaaya sokmanın onun kuvve-i mâneviyyesini törpülemek olduğu"(2) dur.Bu nedenle hâtırâlarında 93 Harbi'nde yaptığı hataları 1897 Yunan Muhârebesi'nde tekrarlamadığını belirtmiştir.Bu harpte orduyu müdâfaada bırakmamış taarruza geçmiştir.

Devlet-i Âliyye halkı da Yunanlılar'ın bu tecâvüzleri ve devletin sabrının farkındadırlar:

"Pâdişâhımız pek çok sabretti
Elbette bu sabrın vâdesi yetti
Umûm kumandana irâde gitti
Görsünler düşmanlar şimdi kavgayı

Çün asker işitti emr ü fermânı
İrâde-i Halîfe-i zîşânı
Cümlemiz oluruz onun kurbanı

---

(1) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân-Yâhûd- Dört Aylık Seyahatim, Dersaâdet 1315,s.151.

(2) İsmet Bozdağ,Sultan Abdülhamîd'in Hâtırâ Defteri,İstanbul 1985,Pınar Y.,s.92.

Deyip Ömrüne ettiler duâyı

Beş Nisan-ı Rûmîde harp Îlân oldu
Düşmanların yüzleri sararıp soldu
Yunan askerleri acep ne oldu
Firâr edip terkettiler ovayı

Ol saat çalındı hücûm borusu
Osmanlı askeri arslan yavrusu
Bunlara lâyıktır demek fedâyî
Eğer isterseniz sözün doğrusu

Her taraftan girişildi kavgaya
Otuzaltı saat sırkı sıraya
Top tüfenk sesleri çıktı semâya
Zâbitler hiç kesmedi kumandayı."(s.41)

Süleyman Tevfik'in duyduğu top sesleri ve gördüğü top ateşi bu defa tâlimlerde gördüğünden farklıdır.Bu top sesleri O'nu daha müessir eder;" çünkü öteki ler sürûr-ı şâdmânîyi yâhûd harîkî-i îlân için atıldığı halde bunlar iki kavim arasında muhâsamâta ibtidâr idildiğini beyân et" (3) mektedir.

Süleyman Tevfik'in kendi kaldığı otel odasında müşâhede etmek zorunda kaldığı muhârebe harbin başlangıcındaki rûmî 5 Nisan 1313,mîlâdî 18 Nisan 1897 tarihinde meydana gelen muhârebelerdir.Bu tarihten îtibaren müdâfaa konumunda kalan Devlet-i Âliyye ordusu taarruz durumuna geçer.

---

(3) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân-Yâhûd-Dört Aylık Seyahatim, Dersaâdet 1315,s.151.

Colmor Eraiher von der Goltz Osmanlı-Yunan Seferi (4) adlı eserinde harbin îlân tarihinden sonraki muhârebeleri arazinin durumunu tafsîlâtıyla ortaya koyar:"18 Nisan resmen îlân edilen harbin ilk günüdür.Bu günle beraber Osmanlı mukâbil taarruzu başlıyor.Biz bu harekâta girişmeden evvel arazinin husûsiyet-i ahvâline bir dikkat-i atf ideceğiz.

Milona geçidinde ahvâl-i arâzi Osmanlılar için fâideliydi.Hudûd tepeleri Karadere ovası etrafında yükselerek onu ihâta ediyor ve her taraftan ona hâkim olarak işbu ovada vukû' bulacak her nev' harekâtı görüyordu.Damazi civârında ise ahvâl ber-aks idi.Aksarakis suyu iki cihetteki dağlar Damazi vâdisi ve Kovan ovası arâzî-i münhatası etrafında bir yarım daire teşkîl eyliyor idi. Reveni geçidi ise Aksarakis boyunca şarka ilerleyen bir ordunun sağ yanına karşı bir medhâl teşkîl eyliyordu.قالیقامرا tepesi üzerinde hatt-ı hudûd Damazi'nin bir top menzili kadar yakınına tekarrüb eyliyor.Binâenaleyh eğer Türkler bedâyette kendi kuvvetlerinin ziyâdeliğinden istifâde ederek geçitleri işgâl ve temin eylemezlerse arazinin tabiat ve teşkîlâtındaki fevâid kâmilen Yunanlılar'da kalıyordu.Bâhusûs müdâfaa içün ahvâl kendi düşmanlarına nâ-müsâid ve fâidesiz idi.

17 Nisan'da Hayri Paşa Fırkası mühim bir sûrette takviye edilmiş idi;Tahir ئه لفتریحوری ye gönderilmiş; bu da ileri kıt'âtını Kotra dağına ve civar tepelere sevk itmişti.Celâl Bey livâsı Çayhisar civârında idi.Miralay İshâk Bey livâsı daha geride مولوغوشتا civârında idi.Fırka karargâhı Çayhisar'a gitmiş idi.

Fırkanın ilerisinde Aksarakis suyu tarafındaki Şâban Ağa ,Deliktaş,Demirkazık tepelerinde ve Beydeğirmen Boğazı'nda Yunan birinci fırkası Dimoporos livâsı Revne Boğazı'nda Yunan ikinci fırkasından İsmoloski livâsı var idi. Daha uzakta ve garpta hudûd boyunca Antonyadis livâsı yayılmıştı.İkinci fırkadan tefrîk edilen sol cenâh müfrezesi ise Kasikos civârında idi.

---

(4) Colmor Eraiher von der Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi,(terc.Yâkûb Şevki) Dersaâdet 1326.

İşte böylece Hayri Paşa Fırkası'nın önünde kilitli düşman kıt'âtı mevcût idi.Kendi kuvvetlerinin üç müsâvî ve her birinden uzak kısımlara ayrılmış bulunması şedîd ve serî' bir manevra icrâsını gayr-ı mümkün kılıyordu.Binâenaleyh Cihangir Tepesi üzerinde bir mevzî' inticâp ve işgâliyle iktifâ eyledi.Tepeden Yunanlılar topçu ateşi küşâd etmiş ve bunu müteâkip sürekli bir piyâde ateşi muhârebesi bütün hat üzerinde olmuştur.İhtiyât livâsından İshâk Bey Kırşehir redif alayını Çayhisar üzerine gönderdi.Üç batarya Çayhisar civârında köşk tepelerinde ahz-ı mevzî eyledi."(s.96-98)

5 Nisan 1313 tarihinde topçu ateşiyle taarruza başlayan Devlet-i Âliyye ordusu ile Yunanistan ordusu bir hat üzerinde piyâde ateşi ile muhârebeye başlamıştır.Goltz Paşa'nın da belirttiği Devlet-i Âliyye ordusunun konumu, önemli geçitleri ele geçirmek için düzenlenmiştir.Goltz Paşa bu geçitlerin "işgâl edilmesi halinde arazinin tabiat ve teşkîlâtındaki fevâid" (s.97) 'in Yunanlılar'da kalacağını belirtmektedir.Bu gerçeği yalnız Goltz Paşa bilmez.Yunanlılar da bilmektedir.Bu nedenle Yunanistan geçitleri elinde tutmak ister.Osman Sânâî geçitleri elinde tutmak için Yunanlılar'ın Kozköy ve Çayhisar'a karşı zayıf bir hücûm yaptığını belirterek asıl büyük kuvvetlerini Milona Geçidi'nin müdâfaasında kullanacaklarını belirtir:"Nisan'ın beşinci günü Pırnar Tepesi'ndeki batarya ile Yunan kalelerine şiddetle ateş etmeğe başladılar.Çayhisar yâni birinci fırka içindeki bölüklerden yalnız 13. alayın 5. bölüğü muhârebeye girmiş öteki bölükler ise o günler hasım üzerine ateş etmemişlerdi.Cumartesi günü akşam üstü ikinci ve dördüncü fırka piyâdeleri de büyük bir heves,büyük bir intikâm ile ateşe başlayarak epeyce zaman düşman üzerine kurşun yağdırmışlardı.

Hasmın gidişine nazaran Yunan ordusu Kozköy ve Çayhisar cihetlerine karşı ilk önce birer zâif hücûm yaparak asıl kuvve-i külliy-

yesiyle Milona geçidini zorlamak istiyordu."(5)

Gerek Devlet-i Âliyye ordusu gerekse Yunan ordusu Alasonya civârındaki geçitleri eline geçirmek istemektedirler.Geçitler bir ordunun devlet merkezinden yardım alabilmeleri için çok önemlidir.Ayrıca düşmana gelecek yardımı engellemek için de geçitleri ele geçirmek gerekmektedir.Yunanlılar Selânik ile Alasonya arasında önemli bir geçit olan Kozköy'e zayıf bir saldırı yaparlar.Bu saldırılar Dâva Geçidi'ni korumakta olan Devlet-i Âliyye ordusuna bildirir.Dâva Geçidi Kozköy'ün sınır dağlarıyla birleşmesinden oluşmuştur.Bunlar Olimpos Dağları'nın eteğinde bulunmaktadır.Düşmanın amacı bu geçidi geçip donanmasını da yanına alarak Selânik'e varmaktır.Dâva Geçidi'ni korumakla görevli askerlerin içerisinde Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker (6) adlı romanının kahramanı Üst teğmen Râik de vardır. Râik Dâva Geçidi'ne geldikten sonra,hem orada nöbet tutar hem boş kaldığı günlerde Girid Hâilesi adında bir kitap okur. Girid Hâilesi (1313-1314),Muhibb-i İnsâniyet Cemiyyet-i İslâmiyyesi'nin 6-7 cüz hâlinde neşrettiği bu kitapta Yunanlılar'ın Girit'te mâsum halka karşı yaptıkları işkenceler anlatılmaktadır.Yunanlılar'ın maçları ise bu kitaptaki anlatıldığı kadarıyla :"Türk milleti hâkimiyetini ve mukaddes İslâm haklarını adadan kaldırmak Hristiyan eşkiyâyı harekete getirmek Girid'i Yunanistan'a teslim etmektir."(s.226)Girit'te mâsum halka yapılan işkenceler askere de anlatılarak böylece onların harbe daha iyi hazır olması istenecektir.Askerler de bu haberi duydukça muhârebe yapmak için sabırsızlanırlar.

Râik'in Dâva Geçidi'ndeki zihnî meşgûliyeti sadece Girit'te ya-

---

(5) Osman Senâî,Edebiyyât-ı Askeriyye.Dersaâdet 1314.

(6) Abdullah Zühdü,Şanlı Asker,İstanbul 1315(1897),Mihran Mat.

pılanlar ve Yunanlılar'la yapılacak harbin nasıl olacağı değildir. Râik ileriki sayfalarda değindiğimiz rüyâsında Cemile'yi görünce bu rüyânın tesiriyle O'nu bir türlü aklından çıkaramaz.Râik savaş esnasında Cemile'yi düşünmesine şaşırmaktadır.Zaten O Cemile'ya karşı duyduğu ve adını bir türlü sevgi koyamadığı hislerinin şiddetini harp emri çıktıktan sonra anlamıştır.Bu savaşı kazandığı takdirde Cemile'nin büsbütün kendisinin olacağını hissetmektedir.

İnsanlar günlük hayatta yakın olduğu kişilerin kendisi için ne kadar değerli olduğunu anlamaya başlar.İnsanlara günlük hayatta yakın ilişki içerisinde olduğu kişileri unutmasına vesîle olan ise onu sürekli görme alışkanlığıdır.Bu durum alışkanlıkların insanlara yaptığı en büyük kötülüktür.

Cemile,Râik'in oturduğu mahalleye taşındıktan sonra sürekli onların evine gider.Annesi ve kızkardeşi Râik'e sürekli Cemile hakkında mâlûmâtlar verir. Râik Cemile'nin ud ve kânûn çaldığını öğrenir. Hattâ bir defasında Râik'in de bulunduğu anda:"hazîn bir taksim peşrevinden sonra;

Irak düşse sevdiğinden bir âdem
Perîşândır onun aklı demâdem

şarkısını okur."(s.71)

İşte Râik'in Dâva Geçidi'nde sık sık Cemile'yi hatırlamasına bu çeşit anıları vesîle olur.O da sevdiğinden ayrı düşmüş ve her zaman aklı perîşândır.Râik cephede kayalıklar arasında Cemile ile tanıştığı günü günlüğüne not ederken aklının perîşân olduğunu kendisi de yine günlüğüne yazdığı şu satırlarla ifâde eder:"Of... Şimdi bu kayalıklar arasında şu satırları yazmaya ne lüzûm var? Niçin ben bunları düşünüyorum?Niçin o hayâl?...Yetişir artık.... İstanbul'a dönünceye kadar Cemile'den söz açmayacağım,Cemile'yi düşünmeyeceğim."(s.81)

Râik'in sık sık hatırladığı hayâl;"evet Cemile'nin aynaya vuran ve gönül alan güzel timsâlini endâmını gördüm."(s.81) ifâde edip günlüğüne yazdığı Cemile'yi ilk gördüğünün hayâlidir.

Râik geçitte bulunduğu anda Cemile'yi niçin bu kadar çok düşündüğünün nedenini kendisi de bilmez.Üstelik nişanlısı olmadığı,sadece bir kaç kez gördüğü bir kızı muhârebeye giden bir askerin düşünmesini de kabullenmek istemez çünkü Râik cepheye gelirken Nâmık Kemâl'in:

"Merkez-i arza atsalar da bizi
Kürre-i arzı patlatır çıkarız"(s.42)

mısralarını sürekli tekrarlar.

Râik cephede bulunduğu bir anda vatanı mı düşünmeli yoksa Cemile'yi mi düşünmeli ? sorularının cevabında saklı olan bir ikilemi yaşar.Lâkin O cepheye gelmekle seçimini yapmıştır.Fakat cephede Cemile'yi düşünmesi bile O'na göre asker olmamanın işâretidir.

Abdullah Zühdü,Şanlı Asker adlı romanında bir zâbitin vatanı ile sevdiği kızı düşünme arasındaki yaşadığı bir çelişkiyi vermeye çalışmaktadır.İlk önce sorulması gereken Râik'in cepheye gittiği düşünüldüğünde sevdiği bir kız ile vatanını seçmek arasında bir çelişki meydana gelir mi?Râik zaten seçimini yapmıştır.Bu seçim sonrasında cepheye gitmesi ve sevdiği kızı düşünmesi ise bir çelişki gibi gözükmüyor.Çelişki herhangi bir seçim karşısında mecbur olarak birinin tercih edilmesinin zorunluluğudur.Râik'in cepheye gitmeden önce "Cemile mi vatan mı" diye düşünmesi belki çelişkiyi meydana getirebilirdi.Lâkin Abdullah Zühdü romanını muhârebeye gitme emri geldiğinde başlatıyor.Sonra da geriye dönüşlerle Cemile ile Râik'in aralarında başlayan duygusal ilişkinin çözümlemesine giriyor.

Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında yaşanılan bir çe-

lişkinin olması neden önemlidir sorusunun cevabında insan gerçeğinin harp dönemlerinde ediblerimiz tarafından görülüp-görülmediği, yazdıkları eserlere yansıtıp-yansıtmadıkları noktaları yatmaktadır.

Edebî eser,olan ile olması gereken arasındaki çelişkinin ürünüdür.Yazar bu çelişkileri romanında çözümlediği ve yansıttığı oranda başarılıdır.Romanda kahramanların yaşadığı çelişkiler onları yalınkatlıktan kurtarır.Özellikle sosyal faydaya yönelik edebî eserlerde bu yalınkatlık çok göze çarpar.Harp edebiyatı da milleti topyekûn harbe hazırlamak için kaleme alınan ürünleri kapsamına aldığı için sosyal faydaya yöneliktir.Dolayısıyla yalınkatlık harp edebiyatı ürünlerinin de özelliği olabilir.Bu ürünlerde çelişkilerin kullanılması yalınkatlığı azaltabilir.

Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında Râik, Fazlı Necib'in Dilâver adlı romanında Dilâver,Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde Yüzbaşı,Hüseyin Suad'ın"Topal" adlı kısa hikâyesinde Nâil ve Nejad Ekrem'in "Osmanlılar'da Muhabbet-i Vataniyye" adlı kısa hikâyesinde Osman,vatan ile geride bıraktıkları anne,zevce,nişanlı gibi yakınları arasında bir seçim yapmanın çelişkisini yaşamazlar.Bu kişiler cepheye gitmeye karar verdikten sonra,bu kararın neticesinde yakınlarından ayrılma noktasında biraz çelişkiye düşerler.Bu çelişki de vatanı seçme ile sonuçlanır.Bu kişilerin gerçekten yaşamış olacaklarına biz o ayrılma zamanlarında biraz karar verebiliyoruz.Bizleri buna iten etken ise vatan sevgisi ile yakınlarından ayrılma arasındaki seçimin zorluğudur.Kahramanların ayrılma zamanları onları biraz yalınkat olmaktan kurtarmaktadır.

Dâva Geçidi'ni koruma görevini üstlenen Râik'in birliğine, harbin îlânından sonra muhârebeye hazır olması emri verilir.Düşmanın hudû-

da yaptığı hücûmlar anlatıldıktan sonra askerler ateş yakarak hep bir ağızdan neşeli olarak türkü söylerler:

"Git... dediler Yunanlı'nın iline
Hemen aldım martiniyi elime
Sonra taktım palaskayı belime

Varsa düşman şimdi çıksın önüme
Kara gözlü nişanlımdan ayrıldam.

Ağam dağlar hücûmuna dayanmaz
Koca Türk'ün askerleri yamandır

Varsa düşman şimdi çıksın önüme
Kara gözlü nişanlımdan ayrıldım."(s.64-6)

Bu arada 93 Harbi'nde Cemile'nin babası olan Nüzhet Bey'le birlikte savaşan Çankırı'lı Mustafa Onbaşı,annesi tarafından Râik'e verilen kılıcı tanır.Bu kılıcın Nüzhet Bey'in olduğunu hemen hatırlar.Mustafa Onbaşı 93 Harbi'nde Nüzhet Bey ve Râik'in babası Ahmed Bey ile birlikte savaşmış daha sonra ticarete atılmış ve savaştan önce ticaret için gittiği Girit'ten dönüşünde harbin îlânını duyunca orduya katılmıştır.Mustafa Onbaşı Râik'te bulunan Nüzhet Bey'in kılıcınıtanır,ama o kılıcın Cemile'nin babası Nüzhet Bey'e âit olduğunu söylemez.Kılıcın hikâyesini anlatmak için muhârebenin bitmesini bekler.

Râik'in de içerisinde bulunduğu birlik harbe tamamen hazır,emir beklemektedir.Sonunda bekledikleri emir gelir:"Kozköy yönünden top tüfek sesleri işitilmeğe başlanınca ileri karakolları güçlendirin" emrini alırlar.

O gece sabaha kadar savaşı beklerler.Devlet-i Âliyye'nin Yunanistan'a harp îlân ettiğini duyar duymaz askerin durumu değişir.Râik askerde ve kendisinde meydana gelen değişikliği günlüğünde:"Bu haber duyulur duyulmaz askerin hâli değişti.O zamana kadar sanki hissiz duran asker o kadar kahraman kesildi ki bu manzara karşısında birdenbire titredim."(s.82) ifâdeleriyle ortaya koyar.O ler'in bulunduğu tepenin iki kilometre uzağında Tufeylçeşme kulesinde düşmanın bin beşyüz kadar yaya askeri ve bu askerle birlikte bir çok topunun olduğu öğrenilir.Bunu öğrenen askerlerin hâli değişmez fakat Râikler'in bulunduğu tepeye topların çıkarılmaması onları bir hayli düşündürür.Birliğin komutanı Yüzbaşı, Tufeylçeşme kulesinde bulunan Yunan kuvvetlerinin bunu duyması hâlinde,kendilerini top ateşine tutacaklarını ve bu ateşten kurtulmanın da yer değiştirmek olduğunu bildirir.Lâkin merkezden emir almaları lâzımdır. Yoksa tek er kalıncaya kadar bulundukları tepeyi korumaya kararlıdırlar.Gece bir olay meydana gelmeden geçer.Sabah olunca Yunan keşif kolları etrafta görünürler.Yüzbaşı ve Râik dürbünleriyle etrafı gözetlerken biraz uzağa bir gülle düşer top ateşi artık başlamıştır. Bu ateş üzerine Râik soğukkanlılığını kaybetmiştir.Orada bulunan askerler de aynı durumdadır:"Asker top tüfek dinleyecek bir halde değildi."Arş!" desek dağlara bayırlara doğru korkusuz fütûrsuzca hücûm edecekti;fakat bundan ne fayda olabilirdi."(s.283)Bu panik birkaç dakika devam eder.Sonra Râik'in de içinde bulunduğu kuvvet ileri karakollara gider ve oradaki kuvvetlerle birlikte düşmana karşı muhârebeye başlarlar;"Ateşe başladık.Ateşin her tarafta işitilmesi bütün Türk Ordusu'nun ileri kollarının harbe giriştiklerini gösteriyordu.Bir müddet ateş ettikten sonra acele Voleçko'ya gitmek için emir aldık.Hemen oraya hareket ettik.Yollarda kurşunlar yağmur gibi yağıyordu.Asker,yoluna devam etmekle beraber durmadan ateş ediyordu. İçimizden bir iki kişi yaralandıkça yüreğim cızlıyordu.

Nihâyet bir zaman geldi ki alayımızın üç alayı da ansızın bir hat üzerinde muhârebe etmek zorunda kaldığından birbirimize imdat ve yardım ihtimâli kalmamıştı. Durmadan düşen güllelere karşı mevkiimizi değiştirmek zorunda bulunuyorduk."(s.283)

Voleçko'da çok şiddetli çarpışmalar meydana gelir.Özellikle Binbaşı Şefik Bey'in şehîd olması "üzerine erlerde meydene gelen hiddet ve şiddet"ile "düşmana asıl karşı koyma" başlar.Bu şiddetle karşı koyma gece ortalık kararıncaya kadar devam eder.Ortalık kararınca tek tük silâh sesleri işitilirse de :"ay doğup ortalık bir derecéye kadar aydınlanınca yine aynı coşkunlukla ateşe başla(nır.)(s.284) Râik gece çarpışmasını şu ifâdelerle ortaya koyar:"Yine düşman Tufeylçeşme'den alayımızın sol kanadına doğru durmadan gülle atıyordu.Biz de durmadan karşı koyuyorduk.Her dakika sebat emri alıyorduk. Ertesi gün saat üçe kadar savaş sürdü.Asker bir dakika bile dinlenmeden nefes almadan durmadan ateş ediyordu.

-Allah....Allah

seslerinin kutsal zemzemesi,dağları dereleri inletiyor, bütün ufukları kaplıyordu."(s.284)

Râik ve beraberindeki yirmidört kişi düşman için büyük öneme sahip Baco kalesini her türlü ihtimâle karşı düşmandan korumak için görevlendirilirler.Bu esnada ateş devam etmektedir.Artık bu kuvvete kimin kumanda ettiği önemli değildir;çünkü subay ve er"sebat etme, gayret gösterme,karşı koyma" gibi hizmetlerde aynı kararlılığı gösterirler.Düşmanın gittikçe arttığını, ateşin gittikçe şiddetlendiğini gören kumandan yirmibeş kişiye görevlerinin önemini bir nutukla anlatmaya çalışır:"-Evlatlar!Görüyorsunuz ya!Biz şurada binlerce düşmana karşı yirmibeş kişiyiz.Onlar tabur tabur hücûm ederken biz bu yirmibeş kişi ile en önemli bir mevkii koruyacağız.Düşmanın gözü Menekşe yolundadır.Bir kerre bu yolu tuttu mu artık vatanımızın yüreği içine doğru hücûm edebilir.Şu bizim Baco kalesi onlara karşı

bu yolun bir kalesi görünmeli...Bunu böyle göstermek bizim elimizdedir.

Bu kadarcık bir kuvvetle,topu,tüfeği olan bir düşman alayına yiğitlik gösterecek asker ,ölümü göz önünden ayırmamalı.Yaraya,bereye kulak asmamalı.Azlığı yokluğa bırakmamalı,tek kişi kalıncaya kadar düşmanla uğraşmalıdır.Nasıl,buna katlanabilecek miyiz?Eğer içinizde bu kadar yürek sahibi olmayan varsa şimdiden haber versin.Burada biz candan vazgeçenlerle iş görebiliriz.Şimdiden haber versin.Sonra azminden vazgeçenleri kendim kurşuna dizerim.Eğer ben de dönersem siz de beni öldürün.Allah için öldürünüz.Şimdiden haber vermeyip sonradan sebat göstermeyenler babalarının oğlu değildir.Türk değildir. Bak ne söylüyorum,Türk değildir.Nasıl,devlet ve millet yolunda hepiniz can vermeye ,kan vermeye hazır mısınız?Yoksa düşmana bu yolu terkedip beni yalnız bırakıp gidecek misiniz?"(s.284-285)

Bu sözler üzerine orada bulunan yirmidört kişi kalıp sebat edeceklerine ve tek kişi kalıncaya kadar düşmana karşı koyacaklarına yemin ederler.Komutan bunun üzerine:"Haydi evlâtlarım ...Helâlleşelim.Cephânemizi paylaşalım.Artık ne kumanda var ne de bir şey.Herkes gücü yettiği,aklı erdiği kadar fedâkârlık göstersin!"(S.285) diyerek askerlerin son defa birbirleriyle helâlleşmesini ister.

Kumandanın "eğer içinizden bu kadar yürek sahibi olmayan biri varsa gitsin" sözleri oradaki askerin savunma gücünün artmasına vesîle olur.Zaten cepheye gelen askerin görevi savaşmaktır.Bununla birlikte komutanın ısrarla üzerinde durduğu ise, böyle bir asker olduğu taktirde müdâfaa başlamadan önce ayrılmasıdır.Yoksa müdâfaa başladıktan sonra sebat göstermeyenlerin Türk olamayacağını vurgulamaktadır.Müdâfaa esnâsında geriye çekilenler veya yoğun ateşe karşı koyamayarak kaçan, diğer savaşan askerin de mücâdele

azmini kıracağı için büyük suçlu konumuna düşerler.Müdâfaa esnâsında ancak emir üzerine geri çekilebilirler.Yunan Harbi'nden bir önceki harp olan 93 Harbi'nde Plevne'de müdâfaanın çok kanlı olduğu bir esnâda düşmanın taarruzundan kaçanları kuvvet komutanı Miralay Rıza Bey:"-Yerinden ayrılmaya kalkışan olursa vurun" (7) diye orada bulunan Herbert'e emir verir.Plevne'de bulunan ve bir İngiliz subayı olan F.W .Von Herbert sonradan kaleme aldığı :Bir İngiliz Subayı'nın Hâtıraları ve Plevne Müdâfaası adlı eserinde Rıza Bey'in gerileyen askerleri kılıcı ile bile tehdît ettiğini belirtiyor:"Tabyadan 250 yârda kadar uzaklaşmıştık ki elinde kılıcı,gerileyen askerleri tehdît eden Rıza Bey:-Geri dön! diye bağırdı." (s.181) Bununla birlikte müdâfaa esnasında "geri dön!" emrini veren kumandanın ise niçin geriye döndüğü sonradan öğrenilir.Herbert hâtırâlarında müdâfaanın çok şiddetlendiğini bir anda Tahir Paşa'nın geriye dön borusunu çaldırması üzerine dîvân-ı harbe verilebileceği söylentilerinin çıktığını;lâkin Erkân-ı harp reisi olan Tahir Paşa bu emrinin gerekçesini açıkladıktan sonra dîvân-ı harbe verilmesinden vazgeçildiğini belirtiyor.Muhârebe esnasında geri dön emri verilmeden yerinden ayrılanlar ya orada öldürülür ya da müdâfaanın netîcesinde dîvân-ı harbe verilir.Her iki durumda da âkibetleri ölümdür. Râik'in kumandanının ağzında "Türk" kelimesi Mehmed Emin'in kullandığı bir ırkı isimlendiren ad karşılığında kullanılmamış,Devlet-i Âliyye umûm toprakları üzerinde yaşayan halk mânâsında kullanılmıştır.

Askerler birbiriyle kucaklaşır,birbirinin gözünden öpüp helâlleştikten sonra ateş etmeye başlarlar:"Ağzımızdan Allah sözü düşmüyordu.Gözümüze düşmanın kurşunu güllesi görülmüyordu."(8) Râik kendisiyle birlikte yirmidört erin çok cansiperâne savaştıklarını günlüğünde belirtir.

Râik ,Yunanlılar'ın kendilerinin nasıl savaştığını görmeleri hâlinde taarruzdan vazgeçeceklerini günlüğünde yazmıştır.

---

(7) F.W.Von Herbert,Bir İngiliz Subayı'nın Hâtıraları ve Plevne Müdâfaası, (terc.Nurettin Artam),İstanbul 1954,İnkılâp Kitabevi,s.180.

(8) Abdullah Zühdü,Canlı Asker,İstanbul 1315(1897),Mihran Mat.,s285.

Müdâfaa esnâsında kumandan askerlerin direnmesini arttırmak için çeşitli nidâlarla onları teşvîk eder.Bu esnâda yaralanan biri olduğu taktirde yarasını hafif sararak müdâfaaya devam ederler.Erlerden birkaçı ve kumandan yaralanır,fakat herkes kendi hâlinde taarruza karşı koyduğu için kimse yaralıların farkında değildir.Bu arada Râik de yaralanır.Râik nasıl yaralandığını bilmez ama sadece hisseder:"Sol kolumun omuz başına doğru bir sıcaklık duydum.Ağır ağır kolumdan tatlı bir acı doğdu."(s.286)

Râik'in yaralandığını Mustafa Onbaşı anlar.Râik'in yarasını sarmak ister fakat Râik "askere karşı yaraya önem vermekten utandığı için"yaranın sonra sarılmasına taraftardır.Bunun üzerine Mustafa Onbaşı, O'na acımadığını ,sadece yaralı hâliyle işe yaramayacağını ve işe yaraması için de yaranın sarılması gerektiğini belirtir.Bu esnada yara ağır ağır acısını arttırır.Râik cebindeki annesinin kendisine verdiği mendili yaraya sarması için Mustafa Onbaşı'ya verir.Mustafa Onbaşı Râik'e dişini sıkması gerektiğini ve belindeki kılıcın sahibi olan Nüzhet Bey'in üç kere yaralandığını söyler.Mustafa Onbaşı kılıcın kime âit olduğunu Râik'e bu esnâda söylemiştir.Râik ise O'na:"-Sen merâk etme Onbaşı!Ben kendimi o kılıca lâyık bir hâlde bulunmak için hiçbir şeyden çekinmeyeceğime eminliyim."(s.287) cevabını verir.

Bütün bunlar olurken müdâfaa devam etmektedir.Râik'in durumu gittikçe kötüleşmektedir.Râik içerisinde bulunduğu o anı günlüğüne şu satırlarla kaydeder: "Yaramın acısı artıyordu.Şiddetle bir sıcaklık duyuyordum.Buna karşı duramamaktan korkuyordum."(s.287)

Râik ilk kez yaralandığı zaman ,bu yaraya karşı koyamamaktan korkmaktadır. Harpler insanda veya toplumda daha önce hiç farkına varamadığı düşüncelerle berlikte davranışları da ortaya çıkarır.Bu yüzden toplumda fertte bir şuurlanma görülür.Harbe katılanlarda ise harp sahnelerinin insanda bıraktığı izlenimlerin sonucu bir bilinçlenme görüldüğü gibi bir durumla da karşılaşılabilir.

Râik'ten önce yaralanan kumandanın;"Aman evlâtlarım.Haydi bir gayret daha. Eğer düşman bu kadar az olduğumuzu anlarsa hâlimiz fenâ olur."(s.287) sözleri her ıztırâbını Râik'e unutturarak O'nu yeniden müdâfaanın içerisine çeker:"Ben artık her şeyi unutmuştum.Kumandanın bu sözleriyle coşmuştum.Düşman ilerleyecekmiş,yine hepimizin dilinde bir:-Allah...Allah.Yüce sesi yükseldi. Karşıdan bir ateş yağmurudur başladı.Ama nasıl niçin olduğunu anlayamadık.Bu hâli gören düşman,mutlakâ bir yardımcı kuvvet geldiğini sanmış olmalı ki kurşun ve gülle yağdırmaya başlamıştı."(s.287)Komutan düşmanın "şiddet göstermesi onun gözünün yıldığının işâreti" olarak yorumlar ve düşmanın kendilerini:"yaralı yorgun yirmibeş kişi değil,ikibin beşyüz kişi san" dığını söyler, askerlerden son bir gayret ister.

Komutanın bu isteğinden sonra Râik'in günlüğünde orada kaç saat bulunduğu, ne kadar zaman düşmanla çarpıştıkları belirsizdir;fakat yardımcı kuvvet onları bulduğunda güçlerinin tamamen tükenmiş olduğu yazılıdır.İki tabur yardımcı kuvvet yardımda bulunarak onları kurtarır.Dinlenmelerine izin verilir.

Yardımcı kuvvetler Voleçko'ya doğru hücûma geçerler.Bu arada komutanlarının da bu hücûma katıldığını gören yirmibeş kişiden yaraları ağır olanlar ayrılır, Râik'in de içinde bulunduğu diğerleri ise bu iki tabura katılarak Baco'dan çıkıp ilerlerler.Râik bu hücûmda bir bölüğe komuta etmektedir.Saatlerce savaşılır.Gece olunca iki taraf da ateşi keser.Râik'in yarası gittikçe ağırlaşmaktadır.Râik o geceyi nasıl geçirdiğini günlüğüne şu satırlarla kaydeder:"Yaramda çok şiddetli ıztırâb duyuyordum.Bayılırcasına bir yorgunluk, bir gevşeklik içinde kımıldamaya kuvvetim kalmadı.Bir kayanın eteğinde kuytu bir yere çekilerek paltoma sarıldım.Uzandım.Bilmem kaç saat sonra en dayanılmaz bir buhran içinde uyandım.Susamaktan,ateşten boğazım kurumuştu.Göğsüm yanıyordu.Bir kaç kerre--Su....Su. diyebilmiştim.Fakat kime hitâb ettiğimi bilmiyorum.Ortalık hâlâ karanlıktı.Bana uzatılan matarayı kendimden geçmiş bir hâlde alarak bir hamlede içtim.Biraz nefes alabildim.Gözlerim açıldı.Zayıf ve kuvvetsiz kalmıştım.Söz söylemeyi başaramıyordum.

Nerede bulunduğumu ,ne hâlde olduğumu mümkün değil anlayamıyordum.Bana o hâlim bir rüyâ gibi geliyordu.Yaramı unuttuğum için olmalı ki bir kaç kere kolumu oynatmak istedim."(s.288)

Râik'i Mustafa Onbaşı uyandırır.Râik nerede bulunduğunu hatırlamaz.Mustafa Onbaşı Râik'in başını bekler.O'nun savaş biçimini Nüzhet Bey'in savaşmasına benzetir.Komutanı Râik'in şehîd olduğunu zanneder.Râik hastahaneye kaldırılır.

Süleyman Tevfik Râik'in savaştığı Milano Menekşe ve Bacu tepelerindeki tüfek muhârebelerini kaldığı otelin balkonunda izler:"Milano ve Menekşe tepelerinden tüfenk muhârebeleri görülmeye başlamış idi.Hemen balkona çıkarak orada bulunan bir sandalyeye oturdum.Muhârebeyi temâşâya koyuldum.Milona bulunduğum mahallin cephesi soluna ve Menekşe Tepesi ile Bâcu Tepeleri Milano'nun sol tarafa müsâdif olduklarından ve aramızda hâil bulunmadığından tarafeyn ateşi tamamıyle manzûr oluyordu. Pırnar Tepesi'nden Menekşe Tepesi'ne kadar olan mesâfe ki Milona Boğazı'nı hâvî olan tepelerdir.Boydan boya ateş içinde idi. Gece olmak münâsebetiyle muhâribîn görünmüyor yalnız tüfenklerden çıkan alev müşâhede olunuyor idi. Bir de gırr gırr çat çat çat sedâları işitiliyordu." (9)

Muhârebeyi artık havanın kararmasıyla izleyemeyen Süleyman Tevfik orada yedi buçuğa kadar kalır.Sonunda sabredemeyerek ata binip Yılanlıtepe'ye gider.Yılanlıtepe'de fırka komutanı Memdûh Paşa da bulunmaktadır.Askerler ise harbe hazır bir vaziyette beklemektedirler.Bu askerlerin ahvâlini Süleyman Tevfik şu satırlarla ortaya koyar:"Asker tamamen silâh başında "Arş!" emrine muntazır idi. Ah! o manzara o hâl görülmeye lâyık idi! O kahraman o arslan askerler, o dilâverler ,ilerde düşman askeriyle harp eden diğer tabur efrâdına gıbta ediyorlar,niçin böyle mukaddes bir ölüme karşı kendilerinin en evvel gönderilmediklerini kemâl-i teessüfle soruyorlar.Evet!Arzu eyledikleri şey gülle ve kurşun karşısında bulunmak her dakîkada ölmeye hazır olmak cân-ı azîzini fedâya âmâde bulunmak !Bunlar insanı tedhîş etmek için kâfî!Fakat orada şân ü şeref var,ölür ise şehîd kalır ise gâzi

---

(9) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân-Yâhûd-Dört Aylık Seyahatim,Dersaâdet 1315,Mahmud Bey Matbaası,s.153.

olmak var.Ölümden korkmak Osmanlı askeri için ne kadar uzak:Muhârebeden çekilmek İslâm dilâverleri için ne kadar bâid.Bunları ben gözümle gördüm."(s.151) Süleyman Tevfik bu askerleri gördükten sonra kendisinin de harpten korkmadığını belirtmektedir.Süleyman Tevfik'in muhârebede şâhidi olduğu askerin vasıflarını Sâdi "Osmanlı Dilâverleri" (10) adlı manzumesinde dile getirir:

"Yerler yarılır bârika-i savletimizden
Dağlar inler gulgule-i nusretimizden
Âvâze-i yâ hay! ile gökler mütezelzil
Bin berk-i celâdet saçılır râyetimizden.

Osmanlı dilâverleri cenk erleriyiz biz
Âhen-beden asker doğarız fıtratımızdan
Sâbit-kademiz, şîr-i neriz yâverimiz Hakk
Meydan-ı vegâ sarsılıyor dehşetimizden
Şîrâne nerîmân gider cenk ederiz hep
Lerzân-ı hirâsâna gider adû heybetimizden.

Biz dîn ü vatan uğruna hep sîne-küşâyız
Top dânelerini döndüremez niyyetimizden
Kalmak bize devlet ise ölmek hele ni'met
Mes'ûd oluruz mâ-hasal gayretimizden.

Meşrûdur âmâlimiz Allah'a ayândır
Yunan gibi biz sıçramadık vahşetimizden."

---

(10) Sâdi,"Osmanlı Dilâverleri",Asır,Nu:177,10 Mayıs 1313-20 Zilhicce 1314,s.4.; Hizmet,Nu:1086,28 Zilhicce 1314-17 Mayıs 1313,s.4.;İzmir,Nu:1-52,29 Zilhicce 1314-10 Mayıs 1313,s.5-6.

Süleyman Tevfik Yılanlıtepe'nin "Milano cihetlerindeki sath-ı mâili üzerinde" muhârebeyi seyreder.O geceyi Yılanlıtepe'de geçirir.

Sabah olunca tüfek muhârebeleri yeniden başlar; gece olunca kesilen top sesleri yeniden duyulur.Bu manzarayı temâşâ eden Süleyman Tevfik Bey'e göre çok büyük bir harp başlayacaktır. Lâkin Süleyman Tevfik Bey Yılanlıtepe'de o geceyi kumandanla birlikte tereddüt içinde geçirir.Tereddüdlerinin sebebi ise "Harp ediliyor, ateş devam ediyor, fakat düşmanın mikdârı mevzii, hâli mâlum değil idi.,icrâ edilen ateşin ne tesir hâsıl ettiği anlaşılmıyor." (11)dılmasıdır.

Bu arada :"Milano ile Alasonya arasında vaz'edilmiş olan tepelerden düşman mevâkii üzerine ateş edilmeye " başlanır. Süleyman Tevfik Yılanlıtepe'de de durmak istemez.Muhârebeyi daha yakından görmek isterse de buna cesâret edemez: "gidip gitmeme beyninde mütereddid iken yâverân-ı hazret-i şehriyârîde saadetli Süleyman Paşa hazretleri"'nin "İleri gidelim!" teklifini geri çevirmez. İkisi atlarına binerek "Milona karşısında mevzî' bulunan topların yanına" gelirler."Milona Tepeleri'ne muhârebe edilen mahallere' pek ziyâde" yaklaşırlar.Bu yolculuk esnâsındaki durumunu Süleyman Tevfik Bey hâtırâlarında anlatmaya devam eder: "Bulunduğumuz mevkie, geçtiğimiz mahallere arasıra yolunu şaşırmış kurşunlar düşüyordu.Fakat ben kendi kendimi unutmuş olduğumdan bunları hiç hissetmiyor idim.Gözlerimi sırtlarda harp ederek hatve hatve ilerleyen dilâverân-ı Osmâniye'ye dikmiş onları temâşâ ediyordum.Dâimâ ileri! ileri emri vermekte olan müessir boru sadâlarından başka bir şey duymuyor idim.Tüfenk sesine on saati mütecâvizdir alışmış olan kulaklarım onları işitmiyordu.

O sırada hatt-ı harbden avdet eden Mirlivâ saadetlû Haydar Paşa Hazretleri'ne tesâdüf ettik.Durarak konuşmaya başladık. Birdenbire Haydar Paşa Hazretleri "Tevfik Bey kurşun!" dediler. O anda sol ayağımın yanından"vızzz" diye geçen dört beş hatve gerideki bir taşa isâbet eden kurşun beni fenâ halde ürküttü.Derhâl rengim atmış.Paşaların kahkahaları üzerine kendimi topladım"(s.156-7)

---

(11) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân-Yâhûd-Dört Aylık Seyahatim , Dersaâdet 1315,Mahmud Bey Matbaası,s.155.

Paşaların gülmesi üzerine Süleyman Tevfik Bey'de "iki hiss-i muhâlif" uyanır. Bunlardan "birisi hiss-i havf ve diğeri hiss-i hicâb"dır.Karargâha geri dönüp harbi orada izlemek isterse de "bir Osmanlı olduğum halde ateşten korktu da kaçtı" dedirtmekten de hicâb duyacağından "ne olur ise olsun" diyerek Tal'at Paşa'nın arkasından gider.Bu kararında "Osmanlılık hiss-i celâdeti galebe etmiş idi.En ziyâde sıkıldığım zamanlarda bir çâre-i selâmet olarak "mukadder ne ise o olur" kanaatine yine sarıl" ması etkili olur.(s.158)

Görülüyor ki Süleyman Tevfik Bey'in ordugâha dönmesini utanma hissi engellemektedir.Bu utanmada rol oynayan ise bir Osmanlı olmasıdır.Muhârebenin şiddetle devam ettiği bir yere O'nun gitmesini sağlayan ise "mukadder ne ise o olur" inancıdır.Süleyman Tevfik Bey korkusunu bir inançla gidermeye çalışmaktadır.Bu noktada Süleyman Tevfik Bey,ileriki sayfalarda anlattığı harbe hazır olan Osmanlı askerleri gibi "mukaddes bir ölümü" istememekte, onlar gibi topun ve güllenin karşısında bulunmayı arzu etmemekte hattâ,her dakîka ölmeye hazır bulunmadığı gibi "cân-ı azîzini" fedâ etmeye de niyetli görünmemektedir.Yine de mukadderâtına teslîm olmuş bir vaziyyettedir.

Bir tehlike anında Süleyman Tevfik Bey'in bir Osmanlı olduğu hâlda bu kadar sarsılıp askerin sarsılmaması olur şey değildir.Süleyman Tevfik Bey'in harp karşısında kendisinde ortaya çıkan hisler ile Osmanlı askerini anlatışındaki hisleri tamamen birbirine zıttır.Diyebiliriz ki Süleyman Tevfik Bey,ideal askeri anlatmıştır.Kendisinin bir tehlike karşısında insana has bir duygu olan korkuyu hissetmesi,askerleri anlatırken de bu duygunun askerlerde varolmadığını söylemesi bir tezat teşkîl eder.Bu noktada üç önemli varsayım gündeme gelir.Ya Süleyman Tevfik Bey şehitliğe o kadar önem vermemekte,ya kendisi gibi insan olan Osmanlı askerini ideal bir insan göstermek için şâirâne anlatmakta,ya da kendisinin bir muhârebeye hiç katılmadığını fakat Osmanlı askerlerinin bu durumlara alıştıklarını beyân etmektedir.

Süleyman Tevfik Bey,Tal'at Paşa'nın arkasında ovayı geçerek tepeye tırmanmaya başlar fakat:"tepe gâyet dik,irili ufaklı kayalar ve taşlar,bir çok dikenli çalılar ile memlû ve mestûr olduğundan yarı yolda hayvanlar"dan inerler.

Tırmanmaya başlarlar .Nizâmiye taburunun arkasına düşmeye çalışırlarsa da tabur çoktan tepeye varmış ve "orada tesâdüf eylediği düşman askeriyle harbe girişmiş" tir.Takip ettikleri yol onları iki ateş arasına getirir.Bir yaylım ateşine hedef olurken Tal'at Paşa bu ateşe dikkat etmez.Bunun üzerine Süleyman Tevfik Bey, O'nun elinden tutarak "otur!" komutunu verir.Tal'at Paşa ne olduğunu bilmeden itaat ederek yere çöker.Üzerlerinden geçen kurşunlardan biri,Süleyman Tevfik Bey'in atına isâbet eder.

Tal'at Paşa ve Süleyman Tevfik Bey,her ikisi de yorulduğundan kendilerini koruyacak bir mevzîye geçip dinlenmeye çalışarak o esnada birer sigara içerler. Yukarıya çıkmaktan vazgeçip aşağıya inmeye karar verirler.Geldikleri yolda muhârebe olduğundan ancak "kayalar arasından sürünerek inmeye mecbûr" olurlar. Tekrar ovaya inerek atlara binip karargâha dönerler.Karargâha vardıklarında Süleyman Tevfik Bey "sağ dirseğinin biraz üzerinde bir sızı" hisseder."Meğer o yaylım ateş zamanındaki kurşunlardan biri" kolunun " pek yakınından geçerek ceketi,gömleği yırtmış" kolunu da "pek hafif sûrette sıyırmıştır."Derhâl sargı ile sarar.Ceketini kontrol ettiğinde de üç dört yerinden kurşunla delinmiş olduğunu farkeder.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne tanık olan iki gazeteci Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü daha sonra Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi (12) adıyla bu harbi anlatan müşterek bir tarih yazarlar.Her iki yazarın bu tarih çalışmasının yanında harpteki hissiyatlarını ikinci birer kitabı da mevcûttur. Süleyman Tevfik'in Tesalya'da Bir Cevelân-Yâhûd-Dört Aylık Seyahatim ve Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı eserleri mevcûttur.Bununla birlikte harbe tanık olan Osman Senâî'nin de 1897 Osmanlı-yunan Harbi'ni anlatan bir tarih çalışmasından başka bu harpteki hissiyâtını yansıtan ayrıca bir de Edebiyyât-ı Askeriyye adlı çalışması vardır.Harple ilgili hazırlanan ve harbin olaylarını

---

(12) Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul 1315 (1897),Mihran Mat. 400 s.

detaylarıyla anlatan tarih çalışmaları tarih ilminin kapsamına girerken bu e-diplerin kendi hissiyatlarını konu alan eserleri ise harp edebiyatı inceleme alanına girmektedir.Her üç yazarın davranışında da görüldüğü gibi ,insanlar sadece genel hatlarıyla oldu-bittiyi öğrenmek istemiyor.Daha özele inmeye çalışıyor,daha özele indikçe de insanların duyguları,hisleri,sevinçleri,acı-ları işe karışmaktadır.Edebiyat bu noktada işin içerisine girmekte özele indi-ği için de insanla doğrudan ilgilenmektedir.

Süleyman Tevfik ortaklaşa kaleme aldıkları Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi adlı eserinde 5 Nisan 1313 tarihinde meydana gelen çatışmala-rı özetler:"İlân-ı harp olunup da ferîk-i hümâyûnâ bir askerin hatt-ı ric'ati-ni tehdîden taarruz eden düşmana karşı düşmanın hatt-ı ric'atini tehdîd et-mek sûretiyle taarruz etmesi îcâb edeceğinden bahisle taarruz hareket olunması emri verildiği zaman Nisanın beşinci cumartesi günü saat on olup en evvel i-kinci Neş'et Paşa fırkasının Pırnar Tepesi'ndeki bataryalardan mezkûr tepenin karşısına müsâdif Papalivadya ve Tırpan Tepeleri'ndeki mevâkî-i Yunâniyye üzerine ateşe başlanmaya,Menekşe Tepesi'yle Dâva Geçidi meydanındaki Bacu ve Voleçko Tepesi'nin şark cenûbîsinde bulunan Yunan istihkâmından mevâkî'-i as-keriyyemiz üzerine top atılmağa başlanmış ve o sırada Çayhisarı'nda bulunan Hayri Paşa Fırkası düşmanın Beydeğirmeni mevkiinin üst. tarafındaki tepeler-de bulunan istihkâmâtını topla dövmeye ve orada da harp edilmeye mübâşeret o-lunmuş idi.

Zaten Kozköy'ünde muhârebe Nisanın üçüncü günü başlayarak hâlâ devam edi-yordu.

Yunanlılar her nokta bataryamıza karşı top ateşine başlamış olduklarından hudûd boyunca her mahalde top ve tüfek sedâları işitiliyordu. O gün saat onbirde Pırnar Tepesi'ndeki bataryalarımız meyânında esb-i süvâr olarak durup ateşi idâ-re eden ve dânelerin düşman mevâkı üzerine olan te'sirâtını dürbün ile tetkîk ve temâşâ eden Mirlivâ Hâfız Abdülezel Paşa Pırnar Tepesi'nin Yenişehir cihe-tindeki eteğindeki bulunan düşman askerinin attığı kurşunlardan birisine he-def olarak cân-ı şehâdeti nûş eylemişti." (s.297-298)

Goltz Paşa, Osmanlı-Yunan Seferi (13) adlı tarih çalışmasında Abdülezel Paşa'nın şehit düşmesinin sebebini arazinin durumuna bağlarken, askeri saklayacak hiçbir bitki örtüsünün bulunmadığı Papalivadya Tepesi'ne Neş'et Paşa'nın saldırmasının da lüzûmsuz bir hareket olduğunu belirtir.Bu saldırı sırasında Abdülezel Paşa şehit olmuştur:"Yunanlılar tarafından elde edilen hatt-ı Bâlâ'nın önündeki sırtlar çıplak ve sarp bir sûrette nüzûl ediyordu.Bu civârda muhâcimînin istifâde etmesi için hiçbir mânia setre mevcût değildi.Neş'et Paşa Papalivadya Tepesi'ni istidrât etmek istediyse de muvaffak olamadı.İkinci defa takrar edilmiş olan hücûmda askerlikte kocamış harb-azmâ 80 yaşındaki ihtiyâr Abdülezel Paşa Livâsı'nın baş tarafında olduğu halde şerbet-i şehâdeti nûş eylemiş idi.(s.99)

Süleyman Tevfik şehit Abdülezel Paşa'nın yaşı hakkında Goltz Paşa ile aynı görüşte değildir; "Şehîd-i müşârünileyh uzun boylu, sîne-i sadâkât ve şecâatine dökülmüş kar gibi uzun beyaz sakallı 65 yaşlarında fakat bünyesi sağlam gâyet cesûr ve gayyûr,askerlikte mahâret-i kâmileyi ,muhârebelerde tecârib-i adîdeyi hâiz vücûduyla iftihâr olunur erkân-ı besâlet-nişân askerlerden idi."(14)

Süleyman Tevfik ve Abdullah Üühdü'nün yazdığı Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi adlı tarih çalışmasıyla Goltz Paşa'nın yine aynı savaşı konu alan Osmanlı-Yunan Seferi adlı tarih çalışmasının ayrıldığı nokta sadece Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın yaşı gibi bir ayrıntı değildir.İki tarih çalışmasının birbirinden ayrıldıkları nokta Abdülezel Paşa'nın şehâdetinin anlatımıdır. Goltz Paşa tarih çalışmasında şehâdet olayına belirli bir mesafeden bakarak genel hatlarıyla olayı nakletmektedir. Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü'nün tarih çalışmalarında ise Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdet olayına yaklaşım noktasında belirli bir mesafe yoktur.Bu yüzden genelden özele iniliyor. Bu şehâdet karşısında daha hissî davranılıyor.Bunoktalar da Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü'-

---

(13) Colomor Eraiher von der Goltz Paşa,Osmanlı-Yunan Seferi,(terc.Yâkûb Şevki) İstanbul 1326,Mekteb-i Fünûn-i Harbiyye-i Osmânî Mat.,s99.

(14) Abdullah Zühdü-Süleyman Tevfik,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye veYunan Muhârebesi, İstanbul 1315(1897)Mihran Mat.,s.298.

nün ortak çalışması sonucu yazılan Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi adlı tarih çalışmasını harp edebiyatı numûneleri arasına almamızı sağlamaktadır.Goltz Paşa'nın şehâdet olayına karşı mesâfesinin sebebini bir Alman olmasına bağlayabiliriz.Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü ise Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın Şait olduğu millete mensûb olduklarından şehâdet olayına daha hissî bakabiliyorlar.Devlet-i Âliyye tarihlerinin edipleri tarafından yazılması gibi bir geleneği olduğu için dolayısıyla mensûb olduğu milleti yazarken hiç kuşkusuz hissîlik ve özele inme gibi iki özellik tarih çalışmalarında görülmektedir.Âşık Paşa Tarihi, Cevdet Paşa Tarihi gibi tarih çalışmaları ediblerin elinden çıktığı için gerek anlatımıyla gerekse ayrıntılarıyla birer edebî metin niteliği taşımaktadır. Goltz Paşa'nın Yunan Harbi'ni konu alan Osmanlı -Yunan Seferi adlı tarih çalışması olaylara mesafesi ve olayların genel anlatımıyla diğer 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan tarih çalışmalarından ayrılır.Bu nokta-i nazardan Avrupa tarihçilik geleneği ile Osmanlı tarihçilik geleneği arasında bir çok farkın olduğunu söyleyebiliriz.Bu farkları ortaya koymak konumuz haricidir.Lâkin bu farkların meydana gelmesinin birinci sebebinin, geleneğimizde tarih metinlerinin ediblerimiz tarafından yazılması olduğunu rahatça söyleyebiliriz.Bu nedenle tarih çalışmalarında bir çok edebî metin özelliği bulunabileceği gibi bir çok harp edebiyatı ürünlerine de rastlanacağı inancı içindeyiz.

Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü,bir edebî eser edâsıyla Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetini ayrıntıya inerek anlatmaya devam eder:"Şehîd-i müşârünileyhin at üzerinde durarak düşman tarafından atılan kurşunlara bir hedef teşkîl etmesi nezdinde bulunan zâbitân tarafından münâbib görülmeyerek hayvandan inip biraz tebâüd ile biraz muhâfazalı bir mahalde bulunması kendilerine beyân-ı ihtâr olunmuş ise de "şimdiye kadar bulunduğum müteaddid muhârebelerde atımdan inmedim,kıt'amın başından ayrılmadım,ölüm korkusuyla geri çekilmek ve ihtifâ etmek denâetini irtikâb etmedim,sinnim kemâli bulmuş,devlete edeceğim hizmet yalnız bundan ibâret kalmış iken mi kendime güldüreceğim". cevabını vermiş ve yerinden

kımıldamamış idi.

Şehîd-i müşârünileyh ileride bulunan Papalüvadya,Tırpan,Losfaki Tepeleri'ni göstererek "işte bizim için gidilecek yer oralarıdır,yoksa gerisi değildir.Osmanlı nâm-ı celîlini taşıyan bir asker her dakîka bir hatve ilerlemeyi düşünüp bir parmak bile geri gitmeyi hatırına bile getirmemelidir."(s.299)

Görüldüğü üzere harp tarihi içerisinde harp edebiyatına âit ürünler kolayca ayrılmaktadır.Bu ayrımda elimizde;özele inme, ayrıntıyla anlatma ,bir edebî dil kullanma,subjektiflik, hissiyâtın öne çıkışı gibi kriterler olabilir.

Bir harbin döneminde veya akabinde ortaya çıkan edebî ürünlere bakılırsa,bu ürünlerin harbin tüm gerçeğiyle yaşadığı yerlerde verildiği görülür.Harp gerçeğinde anlatılmak istenen ise harbin seyri içerisinde ençok etkisini gösterdiği yerlerdir.Bu yerlerde bâzen bir zulüm,bir göç,bir yenilgi,bir gâlibiyyet veya tanınmış birisinin şehîd olması bir çok edebî ürünün ortaya çıkmasına vesîle olur.

Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetini konu alan bir çok edebî eserin verilmesinin nedeni bir çok muhârebeye iştirâk etmesinden dolayı tanınmış bir zâbit olduğu gerçeğine bağlanabilir.Ayrıca ilerlemiş yaşına karşı harbe gitmesi ve şehîd olması da O'nu konu alan bir çok edebî ürünün ortaya çıkmasına yol açmıştır.

A.İrfan ,"Meydan-ı harbde şehîd olan serdârlarımız"ın hayatını konu ettiği Guzat ve Şühedâ-Yahûd-Gâzî ve Şehîdler (15) adlı eserinde Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın tercüme-i hâlini verir:"Müşârünileyh 1243 senesinde Konya'ya tâbî Hâdim kazasının Aşağı Hâdim karyesinde tevellüd etmiştir. 1270'de Hüsrev Paşa merhûmun yâverliğiyle karîm ,1274'de Karadağ,1285'de Girid muhârebâtında bulunan ibrâz yararlıklara mükâfaten her birinde birer rütbe ve müteaddid nişân ve madalyalar ihrâz eylemiş ve 1289 tarihinde Binbaşılıkla Giresun taburuna memur olarak bu tabur ile Sırp Muhârebesi'ne azîmet eylemiştir.

---

(15) A.İrfan,Guzat ve Şühedâ-Yâhûd-Gâzî ve Şehîdler,İstanbul 1315(1897) Yuvaniki Panayotidis Mat. ,18 s.

Merhûm Plevne Muhârebesi'nde bulunduğu sırada miralay idi.Plevne madalyasını sîne-i hamiyyete bizzat yed-müeyyede -i hazret-i pâdişâhî ile ta'-lîk buyurmuştur.Ba'dehû jandarma teşkîlâtına memuren Hicaz'a azîmet ve vezâif-i memûresini ba'de'l-îfâ Dersaâdet'e muâvedetle 1303 senesinde ahde besâlete mirlivâlık tevciye kılınmıştır.

Gâyet mübârek ve muhterem bir zât idi. Eski Kırım Muhârebesi'nde dahi dâhil olduğu hâlde tamam 26 def'â azm-i cihâd etmiştir.Kendisi latîfü's-savt,serîu't-talâvet,hâfız-ı Kur'ân olup ülfetiyle müşerref olanlar her gün bir hatm-i şerîf etmek elli seneden beri mûtâdı olduğunu söylüyorlar."(s.15)

Devlet-i Âliyye'nin dağılma dönemindeki bir çok muhârebesinde önemli görevler alan Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetini dönemin tanınmış şâirlerinden Recâîzâde Mahmud Ekrem;"Şehîd-i Ezel Rahmetullahi EAleyh" (16) başlıklı manzûmesinde bir destan kahramanına yakışan nitelikte kaleme alır:

"Kimdir şu aksakallı şehâmetli kahraman?
Kimdir o şehsüvâr-ı mehîb-i sefîd-ser?
Kimdir o seyf-i kâhiri destinde şu'le-âir
Dâim önünde askerin olmaktadır devân
Kimdir o nazresinden uçan berk-i intikâm?
Kimdir o hey'etinde olan heybet-i âlî?
Kimdir o şîr-pençe-i kahrında müncelî
Bir tek kılıçla hasma eden savl ü ihtimâm?

Şemşîri sâye-efken satvet-i müfâraka
Kimdir o şîr-dil...o güzîn-i sürûr-ı guzât
Kimdir o sâl-hurde-i şedîdü'ş-şekîme zât?
Kimdir o zinde heykel-i dehşet...o hârika?

---

(16) Recâîzâde Mahmud Ekrem, "Şehîd-i Ezel Rahmetullahi Aleyh",A.İrfan, Guzât ve Şühedâ-Yâhûd-Gâzî ve Şehîdler,İstanbul 1315(1897)Yuvaniki panayotidis Mat.,s.15-16.

Abdülezel ki şânını tevkîr eder gazâ
Abdülezel ki seyfine münkaddolur zafer
Abdülezel ki nâmına tebcîl eder kader
Abdülezel ki azmine hayran olur kazâ"

Recâîzâde Mahmud Ekrem daha sonra Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetine geçer. Muhârebe meydanında "Arslan çocuklarım ileri!" diyerek "şiddetli yaylım ateşine kerşı düşmanın" üzerine gider.Zîrâ kumandasındaki "şîrân-ı yektin,mutlak muvaffakiyyetini denk" etmeye çalışır.Lâkin bir kurşunla vurulur:

"Derken vuruldu el ve kolundan ne hükmü var?
Sürmekte muttasıl o semend-i celâdeti
Bir kahramânî rîziş-i hûn-ı hamiyyeti
Vâpes bırakmayınca yolundan ne hükmü var?"

Abdülezel Paşa kolundan ve elinden vurulduktan sonra da atından inmez.

"Evlâdı dâvet eylediler atdan inmeğe
Zîrâ nişân alırdı anı muttasıl adû.
Lâkin o havaskâr-ı şehâdet..O'na محبو
Mes'ûd... başlamıştı içinden sevinmeye
Çok geçmeden üçüncüsü de geldi dânenin
Ammâ bu defa can alacak yerden vurdu âh!
Attan düşünce nezdine toplandı hep sipâh"

Abdülezel Paşa vurulunca attan düşer.Orada bulunan sipâhîler başına toplanırlar.Abdülezel Paşa kendi yarasına bakmadan orada bulunanlara hedefi göstererek "İleri arş!" emrini verir.

"Kahran sürün yakın hiss ü haşşâk düşmanı
Mutlak şu karşıki tepeye defnedin beni
Olsun zâhir kuvvetimiz avn-i kibriyâ"

Bu hitâbı dinleyen askerler ileriye doğru giderler.O da askerin bu ileri gidişini gördükten sonra rûhunu teslîm eder:

"Rûh-ı latîfi çıktı semâvâta pür-şitâb
İkdâm idüb o mevkii aldı o gün guzât."

Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın bir çok muhârebede bulunması ve ilerlemiş yaşına rağmen harbe iştirâk etmesinin yanında,O'nun etrafında meydana gelen edebî ürünlerin çok olmasının en büyük nedenlerinden birisi de ilerlemiş yaşında şehîd olmasıdır.Muhârebede şehîd olmak gâzi olarak dönmekten daha îtibarlı bir mevkîdir. Şehîd olan askerin arkasından bir çok menkıbeler ,kahramanlıklar anlatılır,bir çok edebî ürün verilir.Şehâdete ermek halk arasında taktirle karşılanır.Bu takdire sebebiyet veren nedenler şunlardır:"Şehâdet mahsûsât-ı celîle-i İslâmiyyeden öyle büyük bir nîmettir ki pâye-i fevka'l-âlâyı ihrâz şerefine nâil olan bahtiyârlar dünyada azîz ve mes'ûd oldukları gibi âhirette de mazhar-ı tekrîm-i Rabb u dûd olurlar.

Dünyada azîz ve mes'ûd olurlar.Zîrâ hâl-i pâkî düşman ayakları altında çiğnetmemek arz ü nâmus-ı devleti muhâfaza etmek gibi bir maksad-ı ulvî uğrunda terk-i hayat edip şu fânî dünyanın üç günlük lezâiz-i dilferîbini nazar-ı istihkâr ile görürler.

Âhirette mazhar-ı tekrîm-i Rabb u dûd olurlar.Zîrâ emr-i celîlin zülcelâle etbâan düşman ile mukâtele edip,rûz-ı mahşerde açık alnını saf kalbini müteaddid yaralarla tezyîn ederek huzûr-ı Hüdâ'ya kanlı kefeniyle gelen bu şehîd-i mukaddes tekrîm edeceğini Cenâb-ı Hak va'd buyuruyor.

Nasıl şâyân-ı takdîs olmaz ol kahraman ki dünyada yegâne vâsıta-i saâdet olan,çiftini çubuğunu,sevgili celîlesini ,ciğerpâre evlâdını terk edip mücerred îlâ-yı şânı devlet için Anadolu'nun en uzak noktasından kalkıp,hudûd boyuna kavuşuyor.Nasıl tekrîm edilmez ki ol metîn asker ki esnâ-yı vedâda çocuklarının feryâd-ı can-sûzu ikdâmına hâil olmak istiyor da sımâh-ı cânına gelen aks-i âvâze-i şehîdânı hisseder etmez kendisinden geçip,delîl-i cezbe-i Hüdâ olarak maksûd-ı hakîkiyyesine şitâbân oluyor." (17)

---

17) A.İrfan,Guzât ve Şühedâ-Yâhûd-Gâzî ve Şehîdler,İstanbul 1315 (1897),Yuvaniki Panayotidis Mat., s.8.

Şehîdliğin halk arasında mûteber olması veya şâir ve yazarların şehîtliği öyle göstermeleri askerin muhârebeye gitmesi için motivasyon görevi görmüştür. Yukarıda görüldüğü gibi şehîde hem dünyada hem de âhirette büyük pâyeler verildiği inancı askerin muhârebeye daha istekli gitmelerini sağlamıştır.Muallim Feyzî şehîd olmuş bir babanın, oğlunun yakınmalarına karşı verdiği cevapları konu alan manzûmesinde muhârebeye giden bir askerin şehâdet ve şehitlik karşısındaki tavrını dile getirir."Bir Şehîd Oğlunun Lisânından" (18) adlı şiirde şehîd olan babanın arkasından oğlu ayrılış ıstırâbını şu yakınmalarla ortaya koyar:

"Beni senden ayırdı cevr-i felek
Âh sad âh mihribân pederim
Âl ü etfâlini düşünmeyerek
Arsa-i harbe can atan pederim

Sen şehâdetinle kâmurân ammâ
Bizi hicrinle sîne-çâk ittin
Sen o devletle şâdmân ammâ
Bizi firkâtle derd-nâk ittin."

Hayattayken babasının en büyük isteği şehîd olmaktır.Özellikle yatakta ölmeyi büyük utanç sayar.Devlet-i Âliyye'nin dağılma dönemlerindeki muhârebelerin fazlalığı gözönüne alındığı vakit babanın yatakta ölmesini ayıp sayması gâyet tabîîdir.Yatakta ölme;huzurlu insanın ölmesi mânâsındadır:

"Hep şehîd olmayı kurardın sen
Âkibet nâil-i merâm oldun

---

(18) Muallim Feyzî,"Bir şehîd Oğlunun Lisânından",Sabah,Nu:2707,8 Muharrem 1315-28 Mayıs 1313,s.2;Mâlûmât ,C.4,Nu:86,16 Muharrem 1315-5 Haziran 1313 s.761-762.;A.İrfan,Gazât ve Şühedâ-Yâhû-Gâzî ve Şehîdler, Dersaâdet 1315, s.10-11;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmaniyye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer, Dersaâdet 1315,s.33-36.

Ar ederdin yatakta ölmekten

Hâişin üzre şâd-gâm oldun"

Şehîd oğlunun ıztırâbı sadece babasından ayrılmasından kaynaklanmaz O'na yardım edememekten de kaynaklanır:

"Kâş olaydım yanında subh u mesâ

Eyleyeydim sana bu canı siper

Kavrayaydım elimle bî-pervâ

Göğsüne kurşun eyledikçe keder "

Babasının şehîd olmasını önleyemeyen oğlu O'nun naaşının başında son vazîfelerini yapamadığına ve ağlayamadığına da üzülmektedir:

"Yoksa def-i şirk imkânı

Oturub başucunda zâr ü gamîn

Isladub gözyaşımla Kur'ânı

Eyleyeydim tilâvet(Yâsîn)

Ederek sonra nâşını برردون

Böyle son hizmeti edeydim edâ

Eşk-i çeşmimde gösterdi hurûş

Koparaydım acıklı vâveylâ"

Babasının şehîd olmasını başlangıçta kabullenemeyen oğlu,daha sonra ona son vazîfelerini yapamamaktan muztarip olur. Lâkin nihâyetinde şehîd oğlunun da gerçeği kabûllenmesi görülür ama babası şehîd olduğu için üzülmemesi gerektiğine kendisini inandırır.Oğlunun tesellîsi babasının şehîd olmasıdır:

"Lâkin ifrât âh ü zâr etmem

Sen şehâmıyla serfirâz oldun

Kendimi zâr ü bî-karâr etmem

Çünkü ale'l-merâtibi buldun"

Babasının çok büyük bir makam olan şehitlik makâmında olması dolayısıyla âhirette gideceği yerin cennet olduğunu belirtir:

"Ne büyük bir makâmı hâizsin
Ki o da rütbe-i şehâdettir
Devlet-i câvidâna fâizsin
Seyrgâhın riyâz-ı cennettir.

Sade bu arzû-yı sîne-hırâş
İder ömrüm elbette kütâh
Çalındı kulağıma ey kâş
Son nefesinde çıkardığın Allah"

Oğlunun bu yakınmalarına ,inkisârına karşı "Pederin verdiği Cevab-ı Cemîl" (19) şu şekildedir:

"Yeter ey meyve-i cânân oğlum
Böyle mağlû-ı âh ü zâr olma
Kahraman-zâde kahraman oğlum
Yokdur zâr ü eşkbâr olma

Ben vuruldum fakat ciğer-pârem
Ebeden ölmedim disem câiz
Yaralandım ağır idi yaram
Fakat âzâde olmadım hergîz"

Babası vurulduktan sonra "kafesten şikest olunca hemân,âsumâna pervâz" olur. Babası öldükten sonra rûhun,kafesi olan beden kırılınca hemen dışarı çıkıp gökyüzüne kanatlandığını belirtir. Gökyüzünde onu bekleyenler vardır:

---

(19) Muallim Feyzî, "Pederin Verdiği Cevâb-ı Cemîl",A.İrfan,Cuzât ve Şühedâ-Yâhûd-Gâzî ve Şehîdler, İstanbul 1315(1897),Yuvaniki Panayotidis Mat. s.11.

Babası ,oğluna gökyüzünde merâsimlerle karşılandığını belirtir. Daha sonra cennetteki ahvâlini anlatır:

"Zîp-i sîne olan cerîhalarım
Her biri bir sitâre-i rahşân
Bâğ-ı cennetde çün harâm ederim
Olur etrafına ziyâ-efşân

Yârelerden akan kızıl kanım
Yürü pâk itti çirk-i isyânı
Şimdi nevzâda bir müselmânım
Kim demiş kan temizlemez kanı?

Cümle kudste gürûh-ı melek
Hûn-ı rîzân cismimi ne ki var
Atlas la'l-ı gûne kalb ederek
Zîb-i sadr etdiler hamâyil var

Bana karşı melâik-i rahmet
Her zaman bezl-i ihtirâm eyler
Nikmet oldu mübeddel-i nîmet
Diyerek ars itsem eyler

Lezzet-i şehd-i ömr-i zehr-âlûd
Aldadır mı hiç ehl-i insafı
Lezzet dâimî ise maksûd
Meleğin bir tebessümü kâfî

Şimdi encâmı saâdetin
Bulub hemân oldum سبحا رعند

Vasfı mümkün değil bu hâlâtın
Şu kadar söylerim ki ey ferzend

Manzaram gülşen behişt-i berîn
Mevkiim kurb-ı انیرد müteâl
Cilvegâhım riyâz-ı illiyyîn
Hâbgâhım ser ادقات celâl

Bizim sohbette nağme perdâzım
Andelibân-ı gülşîn-i melekût
Zikr ü tesbîhde hem-âvâzım
Seyr-i pûşân hatta-i lâhût

Hemdem bâr-gâh-ı izzette
Hep şehîdân rûz-i âşûrâ
Mihmânım semât-ı cennette
Mîrbânım da seydü'ş-şühedâ

Gıbta ile şükûhuma her an
Nâz-perverdegân-ı hald-ı berrîn
Edemem ben bu hâli beyân
Oku Mushaf'dan âyet-i (Fersîn) "

Cennetteki durumunu oğluna nakleden şehîd baba daha sonra şehâdetin büyük bir saâdet olduğunu ve şehîd olmanın dünyadaki bütün sevaplardan daha yüce olduğunu belirtir.

"Bu şehâdet büyük saâdettir
Dediğin nûr-ı aynım oldu sevâb
Beni bu rütbe-i şehâdettir
İder âzâde-i hesâb ü ikâb

Siz de âkilseniz bu râha gidin
Ki budur meslek-i ulü'l-bâd
Hemen esbabına teşebbüs edin
Yardım eyler müsebbibü'l-esbâb

Aslâ ey mücâhidîn-i gazâ
Siz de bu devleti edin derdest
Eylesin tâ ki mest-i câm-ı bekâ
Siz de sâkiyân-ı bezm-elest "

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne asker toplanması için yazar ve şâirlerin harp konulu bir çok edebî ürün verdiği görülür.Bu ürünler içerisinde şehîdliği konu alanlar bir hayli fazla miktarda görülmektedir.Halkın dînî inancına göre şehîdlik makâmı oldukça yüksek bir pâyedir.Yazarlarımızın bu yüksek pâye etrafında ürün vermesinin sebebi insanoğluna çok korkunç gelen ölüm karşısında harbe katılacak olanları teşvîktir.Muallim Feyzî bir muhâribin şehit olduktan sonra âhirette nasıl karşılandığını ve orada vaktini nasıl geçireceğini anlatmakla bir adım daha ileri gitmiştir.Muallim Feyzî'nin şiirinin konusu da şehîtliktir lâkin şehidin âhiretteki ahvâlini de anlatır.

İctimâî bünyede edibler harbe dâvet için genellikle verdikleri ürünlerde halka zafer vâdederler.Lâkin harpte şehît olma ihtimâlini de sürekli göz önünde bulundururlar.Bu nedenle de tanınmış bir komutanın şehît olmasıyla birlikte şehitlik konusunu işleyen edebî ürünlerin çoğaldığı gözlemlenir.Mirlivâ Hâfız Abdülezel Paşa hakkında bir çok ürünün ortaya çıkması da bu nedenledir.

Menemenlizâde Mehmed Tâhir de "Şehîd Abdülezel Paşa" (20) adlı manzûm bir hikâye kaleme alır.Manzûmenin ilk bölümünde Abdülezel Paşa'nın dış görüntüsü verilir:

---

(20) Menemenlizâde Mehmed Tahir,Terâne-i Zafer,İstanbul 1315(1897) Bâbıâlî Caddesi 25 numaralı Mat.,s.25.

"Bir kahraman ki cebhesi mânend-i mâhitâb
Ak saçlarıyla nûr saçar sanki her yere
Bir kahraman ki gözleri dehşetle pür-hitâb
"Ateş!" demekde sanki nigâhıyla askere

Eşhab-suvâr-ı şevk ü celâdet mühîb-renk
Seksen yaşında zinde fakat bir civan gibi
Lâyık değil mi dense bu gaziye şîr-i cenk
Azm eylemekte cenge bir yiğit pehlivan gibi
Ey pîr-i muhterem! sana hayrette murtazâ
Var ol ki varlığın bize bir iftihardır
Olsun muîn ü rehberin ervâh-ı evliyâ
Millet senin dü pâyine minnet-nisâdır"

Seksen yaşındaki ak saçlı Mirlivâ Abdülezel Paşa çok şiddetli çarpışmaların olduğu Pırnar Tepesi'nde savaşmaktadır.Aşırı bir ateş altındadır:

"Bârân misâli yağmada kurşun.....O bî-fütûr
Top sesleriyle inliyor âlem o pür-sükûn
Gûyâ o bezm-i cenk değil,âlem-i zuhûr
Gûyâ o top tüfenk değil kûs u erganûn

Dînim -diyordu-seyfimize etmiş istinâd
Millet,vatan ,bizimle eder şimdi iftihâr
Peygamberin vekîli o sultan-ı adl ü dâd
Bî-sabr müjde-i zafere eyler intizâr

Kaşlar çatık nigâh gazûbâne bî-karar
Asker peyinde şevk ile olmakta hep revân
Olmaz mı ya? Önünde o seksenlik ihtiyâr
Bezl eylemekte askere gûyâ ki nakd-i cân

-Kurşun çoğaldı in Paşa attan

cevap yok

-Kurşun çoğaldı in Paşa

-Artık çok oldu çok

Ben Rus muhârebâtına gittim de inmedim

Yunan önünde inmek için esbe binmedim"

Bir çok muhârebeden gâzî çıkan Mirlivâ Abdülezel Paşa şehîd olmuştur:

"Lâkin dirîğ dest-i kazâ şîve-i kader

Nâgâh o şîri etti elinden cerîhadâr

Bâzû-yı âhenîne de cerha-i diğer

Nakş etti bir nişân-ı ebed-şân-ı iftihâr

Asker!-dedi- Bu yolda hayat-ı nesâr edin

Bir müslüman bakın gülerek terk-i cân eder

Allah önünde-hûn-ı şehâdetledir kefen-

Kurşun nişânlarıyla o îlân-ı şân eder

Ateş! Vatan yiğitleri ateş ki düşmanı

Püskürtmek üzreyiz....Sözü hayfâ ki bitmedi

Bir kurşun attı hayfâ ki ol âhenîn teni

Hâk-i şehâdet üstüne insâf etmedi

Düştü vücûdu hâke fakat rûh ü şöhreti

Çıktı semâya şân-ı şehâdetle tâbdâr

Abdülezel! Bu nâm-ı şerefbârı milleti

Eyler kemâl-i heybet ü şânıyla pâyidâr"

Şehîd Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın son sözleri cephede vurulmadan önceki sözleridir.Devrin edibleri mirlivâ'nın şehît olmasından sonra da O'nun lisânından kaleme aldıkları manzûmelerde bir şehîd ağzından muhârebeye gidenlere öğüt verirler:

"Ey milletin güzîdesi asker oğullarım
Aslan yürekli şîr-i gazâ er oğullarım
Yunanlı kendi kendine bir kerre bakmadı
Gitti Girid'e yapmadık işler bırakmadı
İhvân-ı dîn kırdı geçirdi tüfenk ile
Almak isterdi o a'dâyı fend ü cünd ile
Asker getirdi,geçdi hudûdu utanmadı
Zîrâ epeyce var ki ânın canı yanmadı
Emretti pâdişâh.... veliyyü'l-niâm bize
Elbet sezâ irâdeye karşı niâm bize
Çıktı adûya karşı delîrâne cenk ile
Sürdük çıkardık attığımız bir tüfenk ile
Verdik hırâs kalb-i cebânet füzûnâne
Girdik işte hudûdun bile derûnuna
Evvel bizimdi gördüğümüz arz-ı zümeydin
Elbet yine bizim olacaktır bu hoş zemîn
Düşman ki işte şu tepeye pek görünmeden
Topa tüfenge askere gerçek görünmeden
Dest-i bedî'a-bâz-ı meziyyet-nümâdeyiz
Biz nusretî hemîşe hudûddan ricâdeyiz
Tekbîr alın Hüdâ'ya edin arz-ı ittikâr
Feth-i mübîn ile edelim sonra iftihâr

Devlet büyütdü bizi bu rûz-ı gazâ için
Millet büyütdü bizi bu rûz-ı gazâ için
Devlet bizimle şânını î'lâ eder bu gün
Merdân oyolda canını ifnâ eder bu gün
İfnâ mıdır? Ferdâ-yı hayât devlet uğruna
Bizde ne varsa bezl edelim millet uğruna
Savletde haydârâne gidin er oğullarım

Sîretde câferâne gidin er oğullarım
Düşman ne rütbe atsa tüfenk top kaçman
Dâim durun sebât ile der top ilin
Haşyet verir mi merd olana dâne-i adû
Dehşet verir mi şîr-i gazâya bâhâyu hû
Anlar cebîn bir alayın kaltabanları
Anlar mehîn bir alayın tîz kaçanları
Adam sanıp da anları sakın siz kaçmayın sakın
Aslâ derûn-ı millete derd açmayın sakın
Siz şîr-i nersiniz o gürûh-ı cebîndir
Siz şîr-i nersiniz o huyûL-ı mehîndir
Etrafınızda haydâr o kerâr seyreder
Âfâkınızda Câfer-i Tayyar tayr eder
Hançer elinde haydâr-ı kerâr bekliyor
Rûh-ı cenân-ı Hamza'yı sâd etmek gerek
Nûr-ı uyûn-ı Haydar'ı yâd etmek gerek
Mevlâ çağırdı bizi bu gün bir ziyâfete
Gitmek gerek değil mi haremgâh-ı vahdete
Haş-âmedîye geldi bütün hûriyân bize
Tâyîn oldu sıbt-ı resûl mizbân bize
Ölmek gerek bu ma'rekeden dönmemek gerek
Almak gelir mi şu çektiğin emek
Elbet verir urûcuna Mevlâ hesabsız
Ölmek de var saâdet-i ukbâ hesabsız
Her dem mataf-ı âlemiyândır kubûrumun
Toprak değil, riyâz-ı cinâdır kubûrumun
Ey şanlı askerim gazanferlerim benim
Nûr-i uyûn-ı mefharetim erlerim benim
Ersin semâya arş-ı âlaya,Hüdâ'ya dek

Tekbîr alın hulûs ile bed'a vegâya dek

Haydi oğullarım ileri "arş!" dâimâ
Haydi oğullarım ileri "arş! dâimâ

Bir hatve avdet etmeye küfrân derim bilin
Az bir rehâvet etmeye küfrân derim bilin
Bak işte değdi destime mermisi düşmanın
Bir darbedan hirâsı olur mu bu âhenîn
Ölsem de aman ben aman beni yerde bırakmayın
Al kanların içinde kederde bırakmayın
Ben isterim şu ~~sarp~~ tepede defn olunmayı
Cismim o hâk-ı pâkde dâim bulunmayı
Bitti size vasiyyetim ey pehlivanlarım!
Ey şîrŞi ner-i harb ü gazâ cân-ı sitânlarım
İcrâ ederek vasiyyetimi harf-be-harf benim
Rûhum da hiç duymasın sakın esef benim
Ey işte geldi dâne-i diğeri hâkezâ
Bâzûya bir nişâne açıp geçti bak şuna
Arslanlarım bütün ileri savlet eyleyin
Teshîr için şu yerleri de himmet eyleyin

Yâ Rabb müyesser eyle fütûh-ı nevîn bana
Olsun bu nusretin nefs-i vâpesin bana." (21)

---

(21) Sâdık Vicdânî,"Şehîd-i Ferîd El-Hac Abdülezel Paşa Lisânından",Mütâlaa,Nu:50, 8 Temmuz 1313-13 Safer 1315,s.2;Mâlûmât,C.4,Nu:92, 17 Temmuz 1313-13 Safer 1315 s.864;İzmir,Nu:10-61 ,21 Temmuz 1313 -3 Rebîu'l-evvel 1313,s.5-6.

Devrin ediblerinin muhârebeye iştirâk edenlerden beklediklerini içeren yukarıdaki manzûme bir şehîdin beklentileri olarak verilmeye çalışılmıştır.Bu yolla halkın daha başlangıçtan îtibâren harbe iştirâk etmesi amaçlanmıştır.Lâkin Mirlivâ Abdülezel Paşa harbin başlangıcı olan 5 Nisan 1313 tarihinde şehîd olmuştur. Bir ay sürecek bir harbde ediblerin harbi kazanmak için askerden bekledikleri harbin birinci günü şehîd olan Mirlivâ Abdülezel Paşa lisânından verilmiştir.

Ediplerin manzûme ile vermeye çalıştıkları Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın Pırnar Tepesi'ne hücûmdan evvel îrâd eyleyip mahallinden gönderildiği rivâyet edilen nutkun sûretidir:

"Askerler şu gördüğünüz tepenin zaptı bizim için pek büyük ve şanlı bir muzafferiyyet temin olacaktır.Siz Milona Geçidi gibi sa'bü'l-mürûr en çetin yerlere hücûm ederek Osmanlılık celâdetini bütün cihan nazarında isbât eylemiş er oğlu erler olduğunuz cihetle tevfîkât-ı celîle-i subhâniyyeye istinâden bu tepenin üzerine vukû'bulacak haydarâne bir hücûmunuzla zâten gözü yılmış olan düşmanı külliyen perîşân ve sancağımızı a'lâ-yı şân-ı Osmâniyân edeceğinizi kaviyyen me'mûl ederim.Eğer bu tepeyi zabt ederseniz pîşgâhınızda çiçeklerle müzeyyen vâsıl bu sahrâ bir cihân-ı zafer açılacak ve bütün millet -i İslâmiyye ve Osmâniyye sizin bu muzafferiyyet-i kahramânenizle îlân-ı şükrân ü iftihâr edecektir.Analarınız sizi ancak bu gün için doğurdu.Büyüttü.Yeryüzünde bulunan bütün müslümanların halîfe -i akdesi olan şevketlü pâdişâhımız efendimiz hazretleri sizi ancak bu günler için besledi.Vatan bugün sizden fedâkârlık bekliyor.Hülâsâ bu gün şân ü nâmus devlet ü millet sizin süngülerinize istinâd etmektedir. Demin söylediğim gibi eğer gazanferâne bir hücûm ile şu tepeyi zabt edecek olursanız nâmûs-ı vatanı a'lâ etmiş ve devletimizin muzafferiyyât-ı âtîsini temin etmiş olacaksınız.

Askerler! Size en son bir vasiyyetim var ki îfâsını ricâ ederim.Eğer ben şu tepenin tarafınızdan zabt olunduğunu görmeden evvel câm-ı şehâdeti nûş edecek olursam cesedimi burada toprak altına defn etmeyerek mutlaka bu tepeyi.... Bu tepeyi zabt ile üzerinde benimçün bir mezar kazın ve beni oraya defnediniz.

Yok eğer tepeyi zabt edemeyecekseniz bırakın cesedim bu topraklar üzerinde kalsın.Me'kûl-i vuhûş olsun.

Evlâdlar! Sizin dağlar dayanmayan hücûmunuza böyle tepeler elbette dayanmaz. Bu cihetle sizden mutlaka bu tepenin zabtını isterim.Tevfîk-i ilâhî rehberimiz, imdâd-ı peygamberî yâverimiz,tevcîhât-ı celîle-i hazret-i hilâfetpenâhî ise fark-ı iftihârımızda efserimizdirHaydi arslanlarım! İleri! Dâimâ ileri!"(22)

A.İrfan'ın naklettiği nutkun ifâde özelliklerine bakılırsa edebî bir karakter taşıdığı farkedilecektir. Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın askerlere böyle bir nutku hitâb ettiği şüphesiz doğrudur.

A.İrfan'a göre cepheye hücûmdan önce askere böyle hitâb ediilmiştir.Lâkin Recâizâde Mahmud Ekrem'in "Şehîd-i Ezel Rahmetullahi Aleyh" başlıklı manzûmesinde,Selânikli Tevfik'in Bir Şehîdin Vasiyyeti (23) adlı kitabında ve İsmâil Safâ'nın"Milona Değil Abdülezel Geçidi" başlıklı manzûmesinde ,Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın yaralandıktan sonra bu nutku askerlere hitâb ettiği ifâde edilmektedir. Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın askerlere söylediği nutuk tepeye hücûmdan önce midir? Yoksa yaralandıktan sonra mıdır? Bu konuda ediblerin arasında îtilâf vardır.Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın askerlere hitab ettiği bilinen nutkun varlığı şüphesizdir;fakat bu nutkun hitâb vakti konusu şüphe götürmektedir.

Şehîd Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın vasiyyetini konu alan bir diğer eser Selânikli Tevfik'in Bir Şehidin Vasiyyeti adlı kitabıdır.Selânikli Tevfik'in yazdığı bu kitaba göre insanda bulunan "cevher-i ulviyyet ancak fevkâlâde ve müşkilede belli olur." Selânikli Tevfik en müşkil dönemlerin harp zamanları olduğunu bildirir.Bu nedenledir ki harp dönemlerinde insanda bulunan "cevher-i ulviyyet" ortaya çıkar.

İnsanlarda ulvî hislerin ortaya çıkması belli şartların varlığına bağlıdır, yoksa, bu hisler ortaya çıkmaz:" Seyf-i şu'lebâr niyâm-ı sükûnda istikrâr ey-

---

(22) A.İrfan,Guzat ve Şühedâ-Yâhûd-Gâzî ve Şehidler,İstanbul 1315,Yuvaniki Panayotidis Mat.,s.17.

(23) Selânikli Tevfik,Bir Şehidin Vasiyyeti ,Dersaâdet 1315(1897),Matbaa-i Âmire.

ledikçecevher-i bedîü'l-üsrâ ne olduğu anlaşılamayacağı gibi sîne-i celâdette meknûz bulunan cevâhir-i hamiyyet-i dînîyye ve vataniyye dahi celâl-i âsâra mehd-i zuhûr olabilen vakt-i hîcâ hulûl etmedikçe hüveydâ olamaz."(s.3)

Selânikli Tevfik "Muhârebât-ı sâbıka gibi muhârebe-i âhire dahî bu müddeânın bürhân-ı sıdkı olacak" pek çok misaller gösterdiğini belirtir:" Kûşe-i sükûnda müterassid hulûl-i devre-i seyf-i akdar kahramanlar"olduğunu ve bu kahramanların "âteşpâre-i celâdet kesilmek için yalnız lem'ât-ı seyf-i sârimin âfâk-ı havâdiste berk-efşân olmasına intizâr i"diğini vurgular.Selênikli Tevfik bu kahramanları Olimpus Tepelerinde ,Alasonya taraflarında,Teselya Ovalarında, tarafsız bir gözlem ile müşâhede eden Avrupa muhâbirlerinin mensûbu oldukları gazetelerde yazdıklarını belirtir:"Bu gün Avrupalılar'ın umûmen taht-ı tasdîkine girmiş bir keyfiyet olmak üzere şurasını bi'l-iftihâr ve mübâhât-ı mahsûsa söyleyebiliriz ki muhârebe-i ahîrede Osmanlı dilâverlerinin ibrâz eyledikleri müessir-i hârikulâde-i kahramânî hayta-i vasf ü ta'rîfe sığamayacak derecede çok olmuştur.Bu müessir mübecceleden gerek bizim ve gerek Avrupa matbûâtının semt-i istihbârîne vâsıl olanlarından bâzıları medâr-ı ibret-i ihlâf olmak üzere nigâşte-i sahîfe-i beyân edilmiş ise de bâzıları da henüz hiç kimsenin sem-i itlâına vâsıl olamamıştır."(s.4)

Selânikli Tevfik,'Avrupa matbûâtının' "sem'-i itlâına" mazhar olamayanlardan bir kahramanın da Mirlivâ Abdülezel Paşa olduğu kanısındadır.

Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın "meydan-ı kârzârda sûret-i şehâdeti Avrupalı muhbirleri tarafından mensûb oldukları gazetelere ancak bâzı mertebe yazılmış vukû'-ı şehâdeti "Bir Osmanlı Kahramanı" başlığı altında kısacık bir fıkra ile okuyucularına bildirilir.

Selânikli Tevfik ,Avrupa gazetelerinde çıkan fıkrayı olduğu gibi aktarır : "Milona Muhârebesi'nde ihrâz-ı mertebe-i şehâdet eden Hâfız Abdülezel Paşa seksen yaşında bir kahraman idi.Âsâkir-i mensûre-i pâdişâhî Milona Boğazı'na hücûm ettikleri sırada müşârünileyh üsb-i süvâr-ı şecâat olduğu halde askerin önünde gitmekte bulunduğundan bi't-tabî düşman kurşunlarına hedef olacak idi.Yâver-

lerinden biri şehîd-i saîdin yanına tekarrüb ederek hedef-i dâne-i düşman olmamak üzere hayvanından inmesini ricâ etmiş ise de Hâfız Abdülezel Paşa "Ben Rusya Muhârebesi'nde bile bir an hayvanımdan inmemiş iken Yunan Muhârebesi'nde mi ineceğim?" diye izhâr-ı celâdet eylemiş ve fakat bu sırada bir dâne-i kazâ sol koluna isâbetle delip geçtiği gibi biraz sonra ikinci bir kurşun dahî sağ elini delmiştir.İki yeri birden cerîhadâr olmakla berâber Abdülezel Paşa yine metânet-i kahramânânesine halel getirmeyerek asâkir-i şâhâneyi teşcî' eylemekte devam göstermiş ve hattâ rivâyete göre kendisi bî-tâb olarak yere düşse dahi askerin üzerinden geçip düşmanı tâkip eylemeleri hakkında bir çok teşvîkâtta bulunmuş ve şâyet asker dediğini icrâ etmeyip te kendisi irtihâl edecek olursa ferdâyı kıyâmette huzûr-ı ahkemü'l-hâkimînde vatan ü devletin hakkını kendilerinden dâvâ edeceğini beyân ile son teblîğâtta bulunmuş ise de bu sırada ağzından nüfûz eden bir dâne-i kazâ mûcib-i şehâdetî olmuş,fakat asâkir-i mensûrü'l-livâ-i pâdişâhî şehîd-i saîdin son vesâyâsını harfiyyen icrâ eylemiştir." (s.5-6)

Selânikli Tevfik 'Daily News' 'in fıkrası olan yukarıdaki beyânâtın tüm Avrupa gazetelirnde iktibâs edildiğini vurguladıktan sonra Avrupa'yı hayrân eden Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetindeki kahramanlığın ediblerimiz tarafından pek îtibâra alınmadığını belirtir.Şehîd Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şânına yakışır bir eser çıkmamasından yakınır.Bu boşluğu doldurmak için "müşârünileyh seyr-i celâdet-perverânesini nazmen hikâye etme" yi düşünür. İşte Bir Şehîdin Vasiyyeti bu düşüncelerin ürünüdür.

Selânikli Tevfik,Abdülezel Paşa'nın hayatına dâir vesîka bulamadığını ifâde eder.Abdülezel Paşa'nın hayatına dâir bulabildiği mâlumâtı ise arkadaşlarından aldığını vurgular.Abdülezel Paşa'nın Konya'lı olduğunu ,asker arasında "Hâfız" lakâbıyla bilindiğini ve alaydan yetişmiş olduğunu öğrenir.Binbaşılık rütbesine kadar ordudaki yararlıklarının ne olduğuna dâir vesîka bulunmadığı fakat

Plevne'ye gittiğinin herkesçe mâlûm olduğunu vurgular.

Selânikli Tevfik,eserinin yazılış maksadını îzâh ettikten sonra Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetini konu alan uzun manzûm hikâyesine geçer.

Selânikli Tevfik, manzûmesinin ilk bölümüne harbin ve gazânın din için çok önemli olduğunu belirtir.İslâmiyet'in ortaya çıkışından beri bir çok kişinin O'nu korumak için şehîd olduğunu vurgular.Böylelikle Selânikli Tevfik'in 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne bakışı ortaya çıkar. Selânik'li Tevfik' bu harbi diyâr-ı küfr ile diyâr-ı İslâmın cengi olarak görmektedir:

"Hüdâ'ya hamd ü minnet ki bu dîni eyledi îlâ
Bu dîn-i akdes ü enver cihâna oldu patuszâ
Habîb-i müste'ânın feyz-i âsârıyla der hâlâ
Ki dîn-i ulvî-i İslâm da olmakta kemâl peydâ

Düşün ahd-i celîl-i evvel-i İslâm sen
Düşün îlâ-yı dîne kimler olmuştu hizmet-zen
Peygamberle beraberce fedâ etmişdi kimler ten

Bin üçyüz yılda binlerce mesâir eyledi îcâd
Cihânın her yerinde eyledi mişkâd-ı adl-i îkâd
Nicè ashâb-ı seyf ü hâme vü erbâb-ı istîdâd

Okursak ser-ta-ser İslâm'da neler vardı
Cihânı adle gark itmiş ne hâkimler nümûdârdır
Hele ol rütbe çokdur sâhib-i seyf-i celâdetkim
Vücûduyla âvâregânın müslümanlık şerefdârdır.

Celâdet-i cevher-i mahsûs İslâmdır dimek ahrâ
Celâdet-i mü'minîne olmada her demde zînet-zâ
Celâdet-i cevher-i îmân ile tev'emdir hilkâtde
Celâdetdir ki eyler feyz-i dîni dem-be-dem a'lâ

Bu bâbda bir misâl-i ityânı lâzım gelse âsândır
Henüz bir kahramanın satveti mevkûf-ı âzândır
Vücûd-ı satveti târih-i millîmize şândır
Yazılsa târih-i İslâma nâmı pek de şâyândır."(s.9-11)

Mirlivâ Abdülezel Paşa da vatan millet ve din için 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne iştirâk edenlerdendir.Bu nedenle İslâmiyet'in başlangıcından beri O'nu korumak için şehîd olanların makâmına Mirlivâ Abdülezel Paşa da Yunan Harbi'ne katıldığı zaman ulaşmıştır.Özellikle bir çok muhârebeye katılan Paşa'nın seksen yaşında cepheye gitmesi bir ayrıcalıktır.Bu ayrıcalık Abdülezel Paşa'nın şânınnı arttırmaktadır :

"O şanlı kahramanın nâmıdır Abdülezel Paşa
Bu gün takdîs idersen idersen nâmını olmaz mıdır ahrâ
Bu dîn uğrunda,râh-ı melek ü devlette şehîd olmuş
Yaratmış başka cevherle Hüdâ kılmışdı müstesnâ

Tasavvur eyleyin: seksen yaşında pîr-i nûrânî
Taşırdı fâhirâne hep yanında tîğ-i birânı
Kazanmış tâ Plevne vak'asında şöhret ü şânı
Şehîd olmak idi ancak anın emniyye-i cânı

Kumandandı,redifden berlivâya pîr-i cenk-azmâ
Ne şanlı bir livâ efrâdı hep şîrân idi ammâ
Hulûl-i devr-i şâne intizâren hayli yıl geçdi
Kumandan ile efrâd-ı livâsı hep kemîn-i pîrâ

Nihâyet çatdı zafer çeşmâne fer virdi
Telgraf ihtimâl harbi dünyaya haber virdi
Hazırlandı livâlar sû-be-sû toplandı gâzîler
Trabzon'da taburla devlete hep şîr-i ner virdi.

O dem Abdülezel Paşa'yı görmek pek de lâikdi
Yiğitlikde emînim ki bütün şîrâne fâikdi
Hayat taze gülmüş, sanki gül açmışdı vechinde
Beşâşetden numûne her sözü ol rütbe râikdi

Didi kablü'l-azîme bâzı zâbitler "münâsibdir"
"Paşam!Seksen yaşında ihtiyâr herhalde garibdir"
"Lieceli'l-istirâha kalsanız da biz sefer etsek"
"Bizimçün böyle bir şey âdetâ aksa'l-müerribdir."

"Çocuklar! Hakkınız var sekseninde ben gibi bir pîr"
"Sefer itmekle olmak istemez elbette şöhretgîr"
"Fakat bu yaşda olmuş olsa da mü'min içün lâzım"
"Temennî-i şehâdetle fuâdin eylemek tenvîr"

Bu sözler oldu azm-i bihterîn pîre dâl oldu
Livâsıyla o seksenlik talebkâr-ı cidâl oldu
Vapurlar aldı kendiyle livâsın nakl idüb derhâl
Yazılmaz,şerh idilmez,bu sefer bir başka hâl oldu.

Hudûda varmadan her bir tabur efrâd özlerdi
Karîb-i hasm olan bir noktada ârâmı gözlerdi
"Enevvvel hasma kurşun atmanın şânı bizim olsun"
Meyân-ı gâziyânda söylenen hep böyle sözlerdi.

Ne dem ki hasm-ı devlet eyledi âgâz-ı istîlâ
Ne dem ki top,tüfenkden oldu bir müdhiş sadâ-pîdâ
Ne dem ki hasma târ itmek içün dünyayı saldırdı
Gazâ erbâbı yekten,saf-şiken oldukta saf-ârâ

O hâlik vasfına yok hâmemizde zerrece kudret
Ne müdhiş fi'l-hakîka hasm-ı dîne eylenen savlet
Kıyâmetdir hülâsâ ben dirim ki öyle bir hâlet
O dem erbâb-ı dîne feth-i bâb eyler gider cennet

Ezel Paşa livâsı sevk olundu tâ saf-ı harbe
Cesîm bir zirvenin üstündeki düşmanları
Ezel Paşa kılıc destinde ,at üstünde en önde
Giderdi muttasıl ammâ sığınmışdı ulu Rabb'e

Biraz sonra sadâ-yı Allah Allah îtilâ itdi
Zemînde yükselüb tâ arş-ı kudsîye dek gitdi
Meğer yaklaşdılardı zirveye şîrân-ı cenk-azmâ
Adûda gördü fark itdiğim işi bitdi.

Bu anda geldi bir kurşun isâbet etdi Paşa'ya
Kolundan bir cerîha aldı pîr-i mekremet-mâye
Mücessemdi fakat tab'ında ol rütbe-i mekânet kim
Devâm itdi o pîr-i muhterem emr-i kumandaya

Beş on hatve kadar gidikde hayfâ başka bir kurşun
Ezel Paşa'yı tekrar cerhle itmişdi pek mahzûn
Aceb görmek nasîb olmaz mı zabt-ı zirve fikriyle
Demâdem olmadıydı pîr-i âlî-kadrimiz dil-hûn ,,

Ağır bir şekilde yaralanan Mirlivâ Abdülezel Paşa şehâdet vaktinin yaklaştığını hisseder.Lâkin Paşa'yı üzüntüye sevkeden yaralanmış olması değildir.O,sadece tepeyi ele geçirememenin sıkıntısını çekmektedir.Artık o tepeye varma gücünü kendinde bulamayınca askerlik boyunca fiilî görev yapan paşa askere sözleriyle yön

vermeye çalışır.Yaralandığı vakit bir vasiyyeti vardır.Vasiyyetindeki istekleri Selânikli Tevfik manzûmesinde şu mısralarla dile getirir:

"Bu anda itdi tevcîh-i hitâbı askere şöyle:
"Yaşar mı söyleyin arslanlarım mecrûh olan böyle"
"Şehâdet vakti gelmiş olduğun ben anladım artık"
"Fakat göçmez cihandan ben gibi âzâde pîr öyle"

"Bizimçün şân ü şöhret,bir saâdet varsa dünyada"
"Şu sancağ-ı kerîmi görmekdir tâ şurada bâlâda"
"Ölürsem görmeden şu şanlı hâli ey yiğit asker"
"Bilin dâvâcıyım rûz-ı cezâda nezd-i Mevlâ'da"

"Düşersem burada ben hâk-i helâke siz idin gayret
"Vücûdum çiğneyüb sancağı rekze eyleyin himmet ka'r"
"Alınsun bu tepe ,düşman sürülsün ka'r-ı vâdîye"
"Vasiyyet eylerim icrâ idin sizce budur zimmet"

"Bakın sizden daha bir matlabım var ey gazanferler"
"Yed-i tashîre geçdikde şu vâdilerle bu yerler"
"Mezarım zirvede hafr eyleyin ki her zaman olsun"
"Şehîdin rütbesi,şânı gibi kabrim de bâlâ-ter"

Fakat hayfâ ki şanlı pîr-i âlî bulamadı ol ân
Yiğit askerlere bir başka söz ityânına imkân
O anda geldi girdi ağzına bir dâne-i müdhiş
Atından düşdü hâke oldu hûn-âlûde-i şec'ân"

Bir vefâ borcu olarak vefât edenin vasiyyetinin yerine getirilmesine çalışılır. Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın vasiyyeti de diğerleri gibi yerine getirilir.Yaralanırken hitâb ettiği askerler O'nun vasiyyetini tepeyi ele geçirerek yerine getirirler.

"Şu halde bir girîv-i müdhiş oldu zirvede peydâ
Kumandanın sükûtuyla kızıştı heycâ
Yiğit gâzîler itdi öyle bir savlet ki bir anda
Alındı zirve-i âlî,râyet-vâlâ

Vasiyyet kâmilen icrâ olunmuş iş de bitmişdir
Fakat şanlı kumandan şân ile göçmüş de gitmişdir
Kalan gâziler resm-i tedfin hemen icrâ
Hüdâ kabrinde ol anda garîk-i nûru itmişdir." (s.15)

Sir Smith Bartelett Yunan Harbi'ni konu alan hâtırâlarını topladığı Teselya Ma'rekesi(24) adlı çalışmasında Hâfız Paşa'nın livâsını düşman üzerine sevk ederken şehîd olduğunu belirterek "Royter muhâbiri Hafız Paşa'nın şehâdet-i kahramânânesi hakkında ber-vech-i âtî hikâyede bulun"duğunu bildirir.Bartelett daha sonra Royter muhâbirinin hikâyesini verir:"Şühedâ meyânında Devlet-i Âliyye ve Rusya muhârebesi kahramanlarından kalma Hafız Paşa dahi vardır.Bu cesûr asker askerinin önünde ilerliyor ve yaşının seksene bâliğ olması gayret ve faâliyyetini sektedâr edemiyordu.Kurşunlar askerin başı ucunda vızıldamağa başladığı cihetle çavuş paşa'nın atından inmesini ricâ etti.Lâkin Hâfız Paşa'nın cevabı ancak şu oldu:"Rusya Muhârebesi'nde bile ben atımdan inmedim.Şimdi ne için ineyim. İleri evlâdlarım!"Bir dakika sonra Paşa atında sarsıldıBir kurşun sol kolundan gelmiş urmuş idi.Bunun üzerine tekrar maiyyeti zâbitânı paşa'nın atından inip geri tarafa çekilmesini ricada bulundular.Bu sırada ikinci bir kurşun gelerek sağ elini parçaladı.Paşa askerini harbe teşvîk etmekte iken üçüncü bir kurşun daha gelip boğazından urdu.Bu cerîha müşârünileyhi anı bir mevte mahkûm eyledi." (s.197-198)

Bartelett Daily News muhâbirinin Hafız Paşa hakkındaki mâlumatının genel hatlarını verir:"Daily News muhâbiri bile sekseniki yaşında bulunan bu şecî' ve eski askerin besâlet ve hamâseti hakkında evzâf-ı âtiyeyi vermeye mecbûriyet görmüştür.Muhâbir demiştir ki:(Hâfız Paşa'nın ne yolda şehîd olduğuna dâir bu sabah

(24) Sir Smith Bartelett; Teselya Ma'rekesi'nde ,İstanbul 1898,Tahir Bey Mat..

gelen haberlerden daha ziyâde şecâat ve hamâset beyân eder bir hikâye olabilir mi?Bu zât seksen yıllık bir kahraman idi.Bu bir fâciâlı vak'a-insanın tüylerini ürpertir bir fâciâ- ESNâ-yı harpde herkesi hayran eden latîf hikâyelerin aksine bir haber.İhtiyâr ve mecrûh kahramana son korşun ona lutfitti.Iztırâbâtına bir hâtime çekti.A'nın aradığı şanlı mevti ayağına getirdi."(s.198)

İsmâil Safâ "Milona Değil Abdülezel Geçidi"(25) başlıklı manzûmesiyle Devlet-i Âliyye topraklarının kazanılmasında,muhâfazasında ve terkedilişinde her karış toprağa bir şehîdin verildiği gerçeğini dile getirmek ister.İsmâil Safâ Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetini anlatırken vak'ayı öğrenilen geçmiş zamanla vermesi hem manzûmenin harbin bitiminin ardından yazıldığını hem de bir başkası tarafından İsmâil Safâ'ya nakledildiğini ortaya koymaktadır. 1897 Osmanlı Yunan Harbi'nin vukû bulduğu zamanda İstanbul'da bulunan ediblerin kaleme aldıkları edebî ürünleri bir başka başlık altında incelemeyi düşündüğümüzden İsmâil Safânın kaleme aldığı manzûmesinde sadece Mirlivâ Abdülezel Paşa ile ilgili olan kısmını ,bu bölümde vermekle yetineceğiz.

İsmâil Safâ,Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın Milona Geçidi'ni ele geçirmek için edilen muhârebelerde şehîd olmasını, manzûmesinde şu mısrâlarla anlatmaktadır:

"Ne kahramanmış "Abdülezel" o merd-i gazâ
Geçid bu nâm ile min ba'd yâd olunsa sezâ
Gömüldü mü o mübârek vücûd,Opîr-i şehîd?
Zemîndi mehdi.....Niçin olmamış lahdi nâhîd
"Yiğitlerim çıkalım gayret eyleyin şu dağlara"
Diyorken âh vurulmuş çekilmemiş otağa!
Cerîhasından o dem nâ-ümîd imişler hep
Önünde askerinin rehber-hayât-ı peder

---

(25) İsmâil Safâ,"Milona Değil Abdülezel Geçidi", Mütâlea,Nüsha-i Fevkalâde, 22 Zilhicce 1314-13 Mayıs 1313,s.2.

Yalın kılıç atın üstünde,olmak üzre heder
"Hücûm" emri verirmiş vücûdu hûn-âlûd
Bu vak'a nâmına mutlak olur medâr-ı hulûd
Sonunda pîr-i dilâver olur sükût-nümâ
Vücûdu hâke düşer,rûhu âsmân-peymâ
Şehîd düşmesi dil-hûn eder maiyyetini."(s.2)

Devrin ediblerinden bir kısmı kaleme aldıklarıyla harbin başlangıcındaki Milona Muhârebeleri'nde Pırnar Tepesi'nde şehîd olan Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın nasıl şehîd olduğunu dili getirip cephedeki serencâmını verirken bir kısmı ise Paşa'nın şehîd olmasıyla birlikte O'na büyük bir makâmın nasîb olduğunu vurgulamakla yetinmişlerdir. Develi Kaymakamı M. Mâhir "Şehîd-i Mukaddes Abdülezel Paşa " (26) başlıklı manzûmesinde Abdülezel Paşa'nın şehâdeti karşısındaki tavrını şöyle dile getirir:

"Abdülezel ey emir-i sat-der
Ser-bâz livâ-yı şân-ı asker
Ey şîr-i şehîd-i dîn ü nâmûs
Medyûn sana ümmet-i peygamber
Hâşâ seni eylemez ferâmûş
(Pırnar) Tepesi'nden eyledin sen
İhrâz-ı şehâdet-i muzaffer
Görsem hele şimdi makâmın
Ey şanlı şehîd-i şöhret-efser
Tuğra-yı şehâdet sezâdır
Firdevse verirse fer-i diğer
Müjde sana şimdi çünkim oldun
Mevsûl-i serây-ı âl-i Hayder
Bâlâ-yı mezarına yazılsın:

---

(26) M. Mâhir (Develi Kaymakamı),"Şehîd-i Mukaddes Abdülezel Paşa",Mâlûmât, C.4, Nu: 90,14 Safer 1314-3 Temmuz 1313, s.829.

Bâ-nûr-ı ze-rîn feyz-i ahzer

İn merkadd-i pâk-i şîr-i dîn-est

İn bâb-geh-i şehîd-i eşber

Serdâd-i dîn-i Hakk muhtar

Abdülezel şehîd-i ser-ver

Be-berîd ü derîd hasm-ı dîn-râ

İn mîr hezber-i Hakk zed ü dâd

Serrâ be-rızâ-yı Rabb-i ekber."(s.829)

Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın "na'şı mağfiret-nakşı Alasonya'ya nakl edilerek çarşu câmi-i şerîfinde vedî'an rahmet-i rahmân kılınmıştır." (27) İsmâil Safâ, Şehîd Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın cenaze merasimini ve bu merasime katılan askerleri şu mısrâlarla tasvîr eder:

"Cenaze başında.....Neferler yürür gider cebele

Cenâze başında....O tekbîr aks eder cebele

Cenâze başında....Diyip "Lâ-ilâhe illallah"

Cenâze başında....Olur hepsi reh-neverd-i felâh

Cenâze başında geçid üzerine düşer a'dâ

Cenâze başında çıkarlar adûyı çiğneyerek

Cenâze başında adû olsa pâymâl gerek

Sizin bu hâliniz Osmanlılar! Nehâlettir?

Değil bu levhayı tasvîre şi'rler kâdir

Dem-i hücûmda tahliller aman yâ Rabbi

Cihânı titretecek şey bu hâlet-i agreb

Nedir bu,na'ş ile savlet o kühsâre hele

Lahd-i yâpîş orada süngüler tüfeklerle

Dağın başında gömerler şehîd-i muhteremi

Ki ezm ü rezm de ayn-ı şebâb imiş haremi

---

(27) Abdullah Zühdü-Süleyman Tevfik, Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi, İstanbul 1315, Mihran Mat., s.299.

Geçen muhârebeden durur yarası el'ân
Muhâfız-ı vatan olmuş bu hâfız-ı Kur'ân
Gömüldü can vererek aldığı yere cismi
Niçin verilmesin o makbere ismi
Niçin demeli o yerlere artık Milona?
İlelebed koca Abdülezel'le yâd oluna
Bu şanlı harb ile Abdülezel kârîn-i ebed
Mezarı olsun ilâhî meleklere mâbed." (s.3)

İsmâil Safâ vatan uğrunda şehîd olup defnedildiği Milona Geçidi'ne Abdülezel Geçidi isminin verilmesini uygun bulmaktadır.Devlet-i Âliyye ilerleme ve yükseliş döneminde harp ile şehîdlerle ele geçirdiği toprakları yine harp ile şehîd vererek bırakır.Her muhârebede bir çok askeri şehîd veren Ordu-yı Hümâyûn bu şehitlerin ismini uğrunda savaştıkları topraklara vermesinin mânâsı kendi toprağı olduğunun isbâtıdır.Devlet-i Âliyye'nin bir zamanlar hüküm sürdüğü topraklarda geri çekilmesi sadece görünürde bir çekilme arzetmektedir.Lâkin çekildiği topraklarda bir çok şeh;id bıraktığından şimdilik o toprakların hangi millete âit olduğu o şehitlere bakarak tarih karşısında tâyin edilmektedir.Mirlivâ Abdülezel Paşa hayatta iken koruduğu vatan topraklarını şehît olduktan sonra da korumaktadır.Bir zamanlar Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın uğrunda şehîd olduğu Pırnar Tepesi'nin o topraklardan geri çekilinse bile Devlet-i Âliyye'nin olduğunun yegâne isbâtı yine şehît Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın mezarıdır.Harp edebiyatı açısından asıl trajik olan da bu noktadır. Ordu-yı Hümâyûn geri çekilirken şehîtler bir zamanlar kendi toprağı olan o yerlerde bir yabancı olarak o topraklarda kalmaktadır.Onlar hayatta vatana hizmet ettikleri gibi şehâdetten sonra da o topraklarda bulunmalarından dolayı, oranın kendilerine âit olduğunu isbât ettiklerinden orayı sadece onlar korumakla vatana hizmet etmektedirler.Topraklara verilecek şehîd isimleri de bu noktada önem taşımaktadırlar.Bu nedenle ele geçirilen topraklarda ilk önce bu şehît kabirlerinin yerlerinin tesbit edilmesi işlemi gerçekleştirilir.Ardından da yer adları değiştirilir.

Recâîzâde Mahmud Ekrem,Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın kabri ile ilgili olarak şunları nakleder:

"Na'şı mübâreki tepeye ittiler defin
Pîr-i şehîd tezkiye olmuş idi pek hazîn
Hürmetle sürdü hâkine yüzler bütün guzât
Düşmandan ahz olmuş idi bir çok esliha
Andan çatıldı kabrine bir kubbe-i zafer
Kükretti erleri okunan hutbe-i zafer
Aks itdi ars-ı âzâm gülbank "Fâtihâ" "(28)

Yaşlı şehit için üzüntü duyanlardan birisi de "Talebe-i ulûmdan Ömer Lütfi" 'dir.Ömer Lütfi kaleme aldığı bir manzûmede hem Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetine tarih düşürürken hem de bu şehâdet karşısındaki hüznünü dile getirir:

"Mirlivâ Abdülezel Paşa şehîd-i muhterem
Meskenin gülzârı eden etsin Hüdâ'yı lâ-yezâl
Merd-i kâmil ehl-i dil bir hâfızü'l-Kur'ân
Serfirâz-ı ehl-i harb ol zât-ı memdûhü'l hisâl
Cephe-i pâkinde bir nûr-i besâlet lem'a-bâr
Velvele-endâz-ı âlem-i satvet-i Rüstem misâl
Canlara te'sir eder nutku cihânı ağlatır
Hüzn-engîz-i eşk-rîz olmaz mı öyle bir makâl
Pek çok hizmet etdi dîn ü devlete ol nâmdâr
Leşker-i Yunan'a son demde eylerken cidâl
Âkibet Pırnar'da buldu şehâdet rütbesin
Aksakallı pîr iken ol hazrete buldu visâl
Mürg-i rûhu gülistân-ı kuds etsin âşiyân

---

(28) Recâîzâde Mahmud Ekrem,"Şehîd-i Ezel Rahmetullahi Aleyh",Mütâlaa-Nüsha-i Fevkalâde,22 Zilhicce 1314-13 Mayıs 1313,s.2;Mâlûmât,C.4,Nu:87,23 Muharrem 1315-12 Haziran 1313,s.781.;A.İrfan,Guzat ve Şühedâ-Yâhûd Gazi ve Şehîdler, Dersaâdet 1315,s.15-16.

Anda şâdân eyleye dîdâr-ı Rabb-i zülcelâl
Söyledim târihini Lütfi kemâl-i hüzn ile
Kahraman Abdülezel Paşa şehîd oldu bu sâl"
1314 (29)

Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü(30) adlı romanında Edhem Paşa Recep Köse'ye sakal uzatmasını bildirir.Recep Köse sakal uzattıktan sonra Edhem Paşa'nın huzûruna çıkar.Edhem Paşa asker hizmetinin sadece yalın kılıçla düşman üzerine hücûmdan ibâret olmadığını belirtir.Edhem Paşa asıl edilecek hizmetin kumandanlarla "edilecek hareketin,hücûmların müşmir olmalarını temin etmek" olduğunu söyler.Bu nedenle Recep Köse'nin bir Rum kadar iyi Rum lisânı bildiğini vurgulayarak O'na tâlîmâtlar verir.Bu tâlîmâtlara göre Recep Köse önce Katerina'ya oradan bir kayıkla Golos'a gidecektir.Lâkin Golos'a gitmeden evvel de Recep Köse sakalın çene tarafını tıraş ederek favori sakallı ve başına bir şabka giyerek bir şabkalı Rum'a benzeyecektir.Edhem Paşa bu" tebdîl-i kıyafette hiç bir be's olmadığını" belirtir.Daha sonra Golos'a varan Recep Köse kendisini Atina'da çalışmakta olan bir gazeteci olarak tanıtacaktır.Bu süre zarfında Atina'daki سفارتلر bir kaç sahte mektup yazarak haber yolluyormuş gibi davranacaktır.Edhem Paşa Golos'un bu esnada polis tarafından çok sıkı kontrol edildiğini belirtir. Recep Köse'ye bir muhâbir olduğuna kanâat getirildikten sonra Yenişehir'e gitmesini söyler.Recep Köse Yenişehir'de "mühimmâtın Prens Konstantin nezdinde bulunan ecnebî zâbitânına gazeteler muhâbirlerine velhâsıl memleketin bolluğuna, ucuzluğuna,bahalılığına dâir " bilgiler kaydedecektir.Bu bilgileri alan Recep Köse Yenişehir'den şimâle doğru yolculuğuna devam edecek,Tırnova'ya gelecek sonra buradaki tahkîkât ve tedkîkât hakkında bilgi aldıktan sonra Milona Geçidi'ne gelecektir. Edhem Paşa;Recep Köse'ye bu tâlîmâtları verdiği anda Atina'da bulunan gûyâ mensûbu olduğu gazeteye bir Hristiyan imzasıyla haberler göndermesini bildirir.

---

(29)Talebe-i Ulûmdan Ömer Lütfi,"_____",Terakkî,Nu:49,18 Haziran 1314 s.193.

(30) Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü ,Dersaâdet 1315,Kırkanbar Mat..

Bu arada boğazlara ve geçitlere yaklaştığı taktirde Türk casûslarının O'nu tanıması için sağ elinin dört parmağını yumup yalnız baş parmağını açarak bir işâret vermesi tâlîmâtını verir.Recep Köse Yunan ordusuna veya ahvâline dâir edindiği mâlûmâtları Edhem Paşa'ya bu casuslar aracılığıyla gönderecektir.Edhem Paşa'nın Recep Köse'ye bir başka tâlîmâtı ise fırsat bulduğu taktirde Yunanlılar'a âit cephâneliği ateşlemektir. Bununla birlikte Recep Köse daha önce gönderilen Osmanlı casuslarının da hizmet etmesini teşvîk edecektir;çünkü daha önceleri gönderilen casuslar "Yanyalılar'dan Yunan köylüsü sıfatıyla serseriyâne"dolaşmaktadır.

Müşir Edhem Paşa Recep Köse'ye asıl hizmet-i vataniyye ve hizmet-i askeriyyenin bu görevleri yerine getirmek olduğunu belirtir.Ayrıca bu görevlere tayin edilen askerlerin diğerlerine nazarla daha cesur ve akıllı olduğunu söyler.Recep Köse tâlîmâtı alınca çok şaşırır; çünkü O gönüllü olarak muhârebeye iştirâk ederken"alelâde bir kurşun ile mertebe-i şehâdete nâiliyyeti cana minnet addederek" gelmiştir.Recep Köse bu görevlere çok sevinir çünkü, artık "bunların hizmetinde fedâ-yı can ederse daha husûsî,daha şanlı bir sûrette nâil-i rütbe-i şehâdet olmuş" olacaktır.

Müşir Edhem Paşa Recep Köse'nin yol masraflarını karşılayacak kadar akçe verilmesini emreder.Bu esnada emrinde bulunan yüzbaşıyı çağırarak Recep Köse'nin istifâ ettiğini ve kendisinin de kabûl ettiğini ,memlekete gitmesi hâlinde kimsenin mânî olmamasını ister.Recep Köse helâlleştikten sonra yola çıkar.

Harbin îlânından sonraki ilk gün muhârebelerde Müşir Edhem Paşa Recep Köse'den haber alamaz..Oysa ki harbin ilk günlerinde Recep Köse'den gelen istihbârat çok önemlidir.Çünkü bu devre "Yunan Muhârebesini en müşkil" devridir.Ahmed Midhat Efendi müşkîlâtını:"harbin en büyük kısmı gayet sarp dağlardan kayalardan ibâret olup buralarda muhârebeye gelmiş olan asâkir-i Yunâniyye ise henüz savlet-i Osmâniyyeyi tecrübe etmemiş ve Yunan tarihinin bahseylediği muhayyel kahramanlıklarla gözleri dönmüş olduğundan bu, ilk tecâvüz-girâneleriyle biraz da tezyîd-i gurur eylemiş bulunan Yunanlılar hemen hemen me'mûlün fevkinde mukâvemetler

mukâvemetler göstermeğe başlamışlar idi."(s.44) ifâdeleriyle verir.Harbin şiddetli olan bu devresinde livâ kumandanı Mirlivâ Abdülezel Paşa :"kendi hatvât-ı gazanferânesine ayak uydurmaktan bir an hâlî kalmayan dilâverlere "Arkamdan ayrılmayınız dîn ü devlet uğrunda en büyük en mukaddes vazîfe ile muvazzaf olduğumuz gün bu günkü gündür.Bu dağlarda asırlardan beri âbâ ü ecdâdınız o kadar şanlı muhârebeler etmişler ki yâdları sahâif-i tevârih doldurmuşlardır.Buralarda binlerce şühedâ bırakmışlardır.Bu gün şühedâ-yı müşârünileyhin ervâh-ı mübârekesi kâmilen buralarda hazır ve hareketinize nâzırdır. Onlar gibi fedâkârlıkla onların öz evlâdı olduğunuzu isbât ediniz.Bu gün şevketlü pâdişâhımız ve kadınlara ve çocuklara varıncaya kadar bütün hey'et-i milletimiz çeşm-i ümîd ü intizârı size dikmişlerdir.Şu fânî dünyadaki dört günlük bir ömür içün bunların cümlesini mahzûn ve me'yûs mu bırakacaksınız?Cümleniz içün gençlikte kartlıkta olmak muhakkak olduğu halde cenk meydanında ölmeyi tercîh etmeyecek bir erkek,bir yiğit tasavvur edemez.Yatakta olanlar "Allah îmân selâmeti versin,Allah taksîrâtını affetsin" duâsına muhtâcdırlar.Cenkde ölenlere cennet ü cemâl kat'iyyen mev'ûd olduğu içün onlar bu duâlara muhtâr olmayıp,tebriklere müstehaktır.Ben bu gün fedâ-yı can azm-ı kâfiyyesindeyim.Hizmet-i askeriyyede mübârek şehâdetle kınamak temennîsindeyim.Hedef-i matlûb olan bu tepeye vusûlden evvel bu ni'mete nâil olur isem beni o tepeye gömünüz." ifâdelerini içeren bir nutukla hitâb eder.(s.144-145)

Ahmed Midhat Efendi bu nutuk sayesinde Abdülezel Paşa'nın askeri tepelere çıkardığını belirtir."Hele o pîr-i ilhâm-zamirin birbirine müteakib aldığı yaralara sancak-ı şerîfi bir elden diğer ele alarak ve nihâyet iki eli de hâricü'l-amel kaldıktan sonra kucaklayarak o vecihle nâil-i ni'met-i hüsn-i hitâm olması kendisinin Câ'fer-i Tayyâr:a sânî olduğunu ihtâra hâcet yoktur."(s.145)

Recâîzâde Mahmud Ekrem'in,Selânikli Tevfik'in,İsmâil Safâ'nın ,Sâdık Vicdânî'nin şiirlerine konu olan Abdülezel Paşa'nın şehâdeti ve vasiyyeti Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü adlı romanına da konu olur.A.İrfan ise Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetini Guzat ve Şühedâ-Yâhud-Gazi ve Şehîdler adlı kitabında işlerken O'nun

vasiyyetine de ayrı bir bölümde yer verir.Goltz Paşa kaleme aldığı Osmanlı-Yunan Seferi adlı çalışmasında Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetinden bahseder fakat vasiyyetine yer vermez.Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü'nün ortaklaşa kaleme aldıkları 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan Devlet-i Âliyye ve Yunan Muhârebesi adlı tarih çalışmasında Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdeti verilmekte ve bir kısım söylemiş olduğu sözlerinin bulunmasıyla birlikte vasiyyeti görülmemektedir. Görülüyor ki tarih çalışmalarında Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdeti sadece genel hatlarıyla verilirken edebî eserde vak'ayla birlikte bazı eklemeler mevcûttur. Şehîd olan Paşa4nınvasiyyeti gibi tarihi bir vak'aya eklemelerin bulunması vukû' bulan olayı genelden çıkararak özele indirger.İşte bu eklemeler sayesinde harpte olan bir vak'a edebî nitelik kazanmaktadır.

Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdet olayına eklenen;yaşı,sözleri,vasiyyeti,şehîd olduğu ana âit ayrıntılar ve şehîd olurken dile getirdikleri şehâdet olayını tarih çalışmalarının alanından çıkararak harp edebiyatı ürünlerinin alanına sokmaktadır. Vak'aya dayalı anlatım türlerinin görüldüğü edebî eserlerle,vak'aya dayalı tarihin de ayrımı bu nokta üzerindedir:"Tahkiyeli edebiyat eserinin vak'a(olaylar düzeni)ları yaşanmış olandan alınmış olmakla beraber ,tamamen gerçek değil,gerçeğimsi (îtibârî,fictif) bir hayattır.Bir yazarın te'lif ettiği ve daha sonraları az çok değişiklikler ile beraber kopyesi yapılan ferdî bir mahsûlde ,bütünü temsîl edici olma özelliği anonim mahsullere nisbetle daha azdır.Bir müellifin yazdığı tahkiyeli edebiyat eserinde, yaşanmış olana benzeme daha fazladır,teferruat daha barizdir.Buna karşılık anonim karakterli edebî eserlerde tarihi çekirdek etrafındaki unsurlar teferruat olmaktan çıkmış tecrîd barizleşmiştir."(31)

Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetinin gerek manzûm gerek mensûr edebî eserlere yansıması farklılık göstermektedir.Manzûmelerde Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın yaralanmasından sonraki vasiyyeti kumandası altındaki kuvvetlerin tepeyi alıp, Paşa'nın oraya defnedilmesi şeklindedir.Paşa şehîd olur ve askerler Abdülezel Pa-

---

(31) Sâdık Kemâl Tural,Edebiyat Bilimine Katkılar.Ankara 1993,Ecdâd Yayınevi,s.70.

şa'nın vasiyyeti ile Osman Gazi'nin Orhan Bey'e Bursa'yı alması ve kendisinin oraya defnedilmesi isteğini içeren vasiyyeti birbiriyle örtüşmektedir.Ahmed Midhat Efendi'nin Abdülezel Paşa'nın şehîd olması hadisesiyle de Câfer-i Tayyâr'ın Mute Savaşında şehîd olması hadisesi vak'anın meydana geliş şekliyle benzerlik göstermektedir. Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehîd edilmesi ve vasiyyetinin tarihi vak'alarla benzerlik arzetmesi anlatımı etkili kılmaktadır.Bunun nedeni ise yazarın tarihteki bu benzerlik kurduğu vak'aları halkın bildiğine inanmasıdır.Harpte meydana gelen bir hâdiseyi halkın şuuruna yerleşmiş bulunan olaylarla benzerlik kurularak anlatılması harbin ne kadar müşkil olduğunu ve bu gösterilen ve gösterilen kahramanlığın ne kadar büyük olduğunu ortaya koyması açısından çok önemlidir. Bu benzerliklerin kurulması halinde halk o harbe ve o kahramana daha çok sahiplenecektir.Bununla birlikte bu benzerlikler,dramatize etmenin kolaylığını da sağlamaktadır.Bu nokta-i nazarda denilebilir ki harb edebiyatı ürünleri bir önceki harple vak'alarının izlerini taşıyabilmektedir.Yazarlar kaleme aldığı harp edebiyatı numûnelerinde anlattıklarıyla önemli tarihi hâdiseler arasında benzerlik kurmaktadırlar.Benzerlik kurulan olaylar ise kahramanlık ve meşâkkâtiyle halkın şuurunda yaşamakta olan vak'alardır.Benzerlikler dramatizeyi kolaylaştırmaktadır.

Edebî eser genelden ziyâde özelle ilgilenir. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Devlet-i Âliyye'nin doğma döneminde bir çok muhârebeye katılmış ve özellikle Plevne Müdâfaası'nda Mirlivâ Abdülezel Paşa ,yaşıyla bu yaştaki kararlılığıyla , şehîd düşmesiyle özel bir şahıs konumundadır.Özele doğru yönelen edebî eserlerin de, bir çok özelliği üzerinde taşıyan ve orduda özel bir zâbit olan Mirlivâ Abdülezel Paşa'yı konu olarak alması çok tabîîdir.

Harbe iştirâk eden bir diğer edib ise İbnülhasan Vahyî'dir.Vahyî harp hâtıralarını topladığı Kitâb-ı Hâtırat(32) isimli eserini yıllar sonra eline alıp okudukça o günleri yeniden yaşadığını belirtiyor.Hattâ bu kitabını diğer kitaplar içerisinde daha çok sevdiğini ifâde ediyor:"Kitâb-ı Hâtırât'ımı göğüs kabarttı-

---

(32) İbnülhasan Vahyî,"Bir Hâtıra-i Askeriyye",Mâlûmât,C.5,Nu:99,4 Eylül 1313 984-985.

ra kabarttıra mütâlaya koyulurum.Çünkü o kitabın her yaprağı ve belki her sayfası bana- beşeriyet iktizâsından olarak- ya sevinçli rûhu okşar bir hâdisemi veya kederli ,yüreği sızlatır bir vak'amı arz eder."

Vahyî Kitâb-ı Hâtırât'ında en çok hoşuna giden hâtırâsının harp zamanında tüfekle ilk tanışmasını anlatan bölümü olduğunu belirtmektedir.Hattâ bu tanışıklığın anlatıldığı sayfayı yıllar sonra okuduğunda bir türlü diğer sayfalara geçemediğini beyân eder.Vahyî'nin tüfekle ilk olarak nasıl tanıştığını anlatan sayfada şu hâtırâlar vardır:"Bir cumartesi günü idi ki silâhsız idman tâlimlerimize nihâyet verilmişti.Tüfenk almak içün takım takım depo önüne götürülüyorduk, hepimiz bir sürûr-ı bî-pâyân içinde....Çehremize in'itâf eden nazarlar kalbimizde yer tutan cûş-ı hurûşa gelen hissiyât-ı ulviyyenin iltimâtını görüyordum.

Bir hareket-i muntazama-i mütezâyideden ibâret olan yürüyüşümüze dikkat edenler vücûdumuzun her uzvundan yeni bir feyz-i sârînin bir kudret-i fıtriyyenin bir dehşet-i Osmânî'nin kemâl-i heybetle rev-nümâ olduğunu müşâhade eyliyordu, sanki hayatımızın çoğalacağına hayr-ı vatanamızın kesb-i tasvî eyleyeceğine dâir birer hakîkâti beyân olmaya gidiyorduk." önüne geldiklerinden haberdâr olmadıklarını belirten Vahyî bunun sebebini:"Fikirlerimiz bir fezâ-yı lâyetenâhî-i ulviyyet içerisinde" bulunduğuna bağlamaktadır.Sıra ile dizilen askerlere tüfekleri vermeye başlarlar.Askerler arasında "bir velvele-i sürûr bir galgale-i şâdî ortalığı dol"durur. Vahyî askerlerin bu davranışlarını tabîî karşılar;çünkü bütün askerin "yegâne arzusu sâye-i âtifet-vâye-i Cenâb-ı şehinşâhîde mekâtib-i askeriyyede senelerce tahlil" eyledikleri "ulûm ü fünûnun kâffe-i dekâyıkını o muazzez silâha tatbik etmek" dir.Vahyî tüfeğin müdâfaa ve mukâbelede kullanıldığı için mukaddes saymaktadır.

Bu asker için muhârebe arzusunun yanında düşmanla aynı seviyede veya daha etkili silâhların bulunması çok önemlidir.Vahyî bu hakîkâtin altını çizmektedir. Müdâfaa ve mukâbelede sadece vatanı ve milleti korumak isteği yeterli gelmemektedir;çünkü bu istek ancak silâhla gerçekleşebilir.Bu nedenle Vahyî'nin belirtiği gibi tüfeği olan asker ,onun "canına can kattığı" na inanmaktadır.Bu tüfeğin verdiği bir güven duygusunun ifâdesidir.Tüfekle birlikte gelen bu güven duygusu

sayesinde "refîklerimden birer timsâl-i beşâşet kesilmişler,senelerce mehcûr olduklarını kardaşlarına kavuşmuşlar gibi o âlât-ı merdiyi kucaklarına almışlar kuvvetli kuvvetli bağırlarına basıyorlar,şap şap öpmekten ferâgat etmiyorlar,bazıları da dipçiği,kabzayı namluyu bu vecihle Osmâniyân'a bûseleriyle ıslattıktan sonra kara Abdurrahmanlar'a gıbta-bahş bir sûrette "nişan al" vaziyetini almışlar bir halde ki gûyâ ki evvelce okumuşlar da silme arpacık istîmâlindeki fevâidi tefehhüm eylediklerinden hatt-ı nişânı ol vechile hedef-i matlûbe tamâmıyle tatbîk eylemişler"dir.

Bir kısım asker de "tüfeklerine süngülerini takmış " Milona Geçidi'ne Milona Geçidi'ne" diyerek dehşetlerle muhâcimâta ilerü koşuyorlardı ki bunlar enzâr-ı umûmîyi kendilerine tevcîh ettirerek bütün kalpleri heyecanlara uğratır"lar.

Vahyî bu heyecanın sebebini "Devlet-i Âliyye'nin Yunanistan'a îlân ettiği harbe bağlamaktadır." "Îlân-ı Harb" terkîb-i heyecan-âver-i hûn-i Osmâniyânı tamamıyla galeyâna getirmiş Osmanlılar'ın -erkek olsun kadın olsun- yedi yaşlarından tut da yetmiş belki seksen yaşlarına kadar hepsinde hissiyât-ı vatanperverâne , âmâl-i âlîye hâsıl eylemişti ki o emellerde erler bayramı olan harbe girmek o sâha-i merdîde düşmana karşı silâh bedest,yalın kılıç olarak koşmak,her türlü mehâlik ü muhâtarât-ı şedîdeye sîne-i şehâdetini bî-mehâbâ görerek,isbât-ı şehâmet eylemek ve bu sûretle halkına ,peygamberine ,vekîl-i zîşânı pâdişâhına nân ü nîmetiyle büyüdüğü devlet ü milletine kucağında taazzuv eylediği vatanına âit kalbinde beslediği ubûdiyyetperverâne ,sadâkât-kârâne hisleri meydana komak "merd oğlu merd mertlikte fert" tâbir-i kemâlîsini musaddık olan Osmanlı kavm-i necîbinden olduğunu göstermektir."

Vahyî bu "ulvî emellerin" kendisinde ve içerisinde bulunduğu kuvvetin bütün fertlerinde bulunduğunu belirtmektedir. Hattâ tüfenkleri aldıktan sonra muallimlerinin gelmesini beklemeden orada daha önce tüfenk atışını bilenlerden tüfeğin nasıl kullanılacağını öğrenmeye çalışırlar.Bununla birlikte "bütün geceler uyku uyuyamıyor hep bir galebe-i hayr-ı beşâşet-âverîyle tezyîn-i semâh-ı besâlet eylemek içün bayram gününün beklenmesi gibi infilâk-ı subha muntazır bulunur"lar.

Tüfenk dağıtımı bittikten sonra,tâlim için muallimler gelir. Askerdeki heyecan ve beraberinde ortaya çıkan "galgale-i şâdmân" sükût eder.Bu sükûneti "sağ,yarım sağ" emri bozar."Bölük marş!" nidâsıyla Vahyî ve bölüğü tâlimhâneye doğru yola çıkarlar.Vahyî bu yürüyüş esnâsındaki duygularını "fahr ü mebâhatimizi sevgili pâdişâhımıza karşı hissiyât-ı minnetdarânemizi vücûdumuzda başlayan bir inbisât-ı hamiyyetkârâneyi farziyyât-ı kudsiyyemizi tasvîr edecek bir fırça,bir kalem tasavvur ede"mez, ifâdeleriyle ortaya koyar.Lâkin kendi kalemi tâlim sahasına gitmekte olan askerleri Kitâb-ı Hâtırât'ına şu mısrâlarla kaydeder:

"Ne askerdir,bu asker ki yüzünde berk urur satvet
Bakın tâkib eder,hep bunları bir sâye-i izzet
Koşar pîşinde nûrânî meleklerü dilber-i nusret
Girerse ger meyâdîn-i vügâya bu dilâverler
İder gıbta bilâ-şek hazîne-i cümle gazanfer

Nişan vermekde edvârı şehâmetden,celâdetden
Rûsunda o âl fesler birer tâc-ı şehâdetden
Gözünde parlayan envâr-ı satvetse hamiyyetden
Hilâfet sahibi bir devletin evlâdıdır erler
Necâbet-ver olan bir milletin ahfâdıdır erler

İdilse kalbleri teşrîh görürsün hep sadâkâtle
Muhabbetle doldu ol şâha ki dâd ü adâletle
Hükümrândırserîr-i saltanatda hem hasâfetle
Evet!Bunlar itâat-ver vügâ-perver bir askerdi
Dinür hep bunlara birden "Koca Osmanlı evlâdı"

Girince sâha-i rezme delîrâne bu arslanlar
Beyâbanda eder askâ çemenzârî hep al kanlar"

Harbin îlânından sonraki ilk muhârebelere gitmek için hazırlanan Vahyî'nin hâtı-

râtındaki tasvîr ettiği Osmanlı zâbitlerinden biri de ilk günkü muhârebelerin netîcesinde cephe gerisindeki âilesine mektup yazar.Mektubun ilk bölümünde babasının verdiği nasihatlerin işine yaradığını belirtir:"Muazzez ve Muhterem Pederim;hîyn ü dâ'dda ahz ü telâkkîsiyle aldığım o emr-i pederâneleri vesâyâ-yı ihlâsperverâneleri cümlesinden beride hattâ size mektûb yazmak gibi bir emele de mâni' olsa vezâif-i müncîye ve mukaddes-i askeriyyeyi ifâde etmemiz terâzî etmemekliğim idi.Mukaddes emirlerinizi hayatımın son dakîkasına kadar nisyân etmek bendelerince gayr-i kâbildir.O sırada lisân -ı sıdk ü safânızdan işittiğim o ulvî,o mübârek ve kelimâtın her biri safha-i zihn ü vicdânımda bir halde nakş-pîrâdır ki vücûd-ı bî-mikdârım kanlı şanlı nişanlarla vatanın bir kabza-i hâk-i pâkine serildiği dakîkada rûhumla beraber tîrân edecek o mukaddes kelimelerdir."(33)

Zâbit mektubunda ilk muhârebesinin altı saat kadar sürdüğünü ve bu muhârebede "muvaffakiyet te'min eyledik"lerini belirtiyor.Zâbit muvaffakiyyeti " Cihâdı o emr-i mukaddese-i ilâhîden add ile o yolda en büyük bir mertebeyi mertebe-i şehâdeti ahrâza bin cân ile müştâk olan teberrüd -i azmâyân-ı ümmete ve Allah'ına peygamber'ine makâm-ı akdes-i hilâfete râbıta-i teveccühü hiç bir sûretle hiç bir kuvvetle tezelzüle uğramak şânından olmayan millet-i necîbe efrâdına her zaman her yerin şâhid-i gülçehre-i zafer arz-ı cemâl eyle"mesine bağlar.
Zâbit mektubu "o gurm-ı Hudâ-pesendâne ile ilerleyeceğimiz tebşîr olun" an bir zamanda yazmaktadır.Yeni bir hareket emri olmadığı için mektup yazmaya zaman ayırır. Lâkin eher dakîka emre hazır bir şekilde kuvvet olarak beklemektedirler.Bu nedenle "mürekkeb hemân kendiliğinden diyebileceğim bir sûrette kâğıd üzerine akıb gid"er.Bu yüzden anlatmak istediklerini tam yazamayacaktır.Lâkin zâbit "bu satırları okumaya başlayınca damarlarınızda cûşân olacak hûn-ı âteşîn-i hamiyyet o mübârek Osmanlı kanı bu zemînde arz-ı tafsîlâta ihtiyâcı" göstereceğini âilesine mektubunda bildirir.İki üç günden beri yazmak arzusunda bulunduğu mektubu vücûdunda "bir iki yara görmek dest-i künbedâr-ı düşman ile açılan o yaralar-

---

(33) A.İrfan,Muhârebeden Gelen Mektuplar, İstanbul 1315 (1897),s.2-4.

dan tereşşuh eden hûn-ı mübârek gazâ ile yazmak" istediğini belirtir.Lâkin tâliinin O'na müsâade etmediğini ifâde eder.Hakk'ın da bu noktada bir cilvesi olduğuna inanır.Zâbite göre "cenkde yaralanmak,gâzî ünvânını kazanmak da bir Osmanlı askerine göre büyük şeref pek büyük saâdettir.Fakat şehâdet âh o ne ulvî o ne akdes menzilet"dir.Zâbit babasına birâderinin muhârebede bir kaç yerinden yaralanıp geldiği vakit "bütün dünyaya mâlik olmuşçasına îlân-ı iftihâr" eylediğini ve " gazi babası oldum .İnşâallah şehîd babası da olurum." dediğini hatırlatır.Bu nedenle babasının bu arzusunu yerine getirmek için şehîd olmayı ister ve "Cenâb-ı Hakk'dan gece gündüz temennî ed"er.Şehîd olduğu taktirde gâzî babası olan pederi şehîd babası da olacaktır.

Zâbit mektubunda muhârebede şehîd olan bir askere tanık olduğunu ifâde eder. Şehîdin görünüşünü zâbit mektubunda "yarası kalbgâhında idi. Sağ eli o noktaya mevzû bulunduğu halde gülüyor ve lisânını nokta-i müncibe-i ﻫﻼﻟﻲ tezyîn eyliyor idi."ifâdeleriyle anlatır.Zâbit,"o menûr,o beşûş çehre"yi unutamaz. O manzaranın, o hâlin "hiç bir vecihle kâbil-i tasavvur" olunamayacağına inanır.Birlikte savaştığı askerlerin de şehît olmak için çarpıştıklarını belirtir:"Asker arasında bulunub da görmelidir ki bir Osmanlı dilâverinin nâil-i mertebe-i şehâdet olması için izhâr eylediği şevk ve tehâlik silâh arkadaşlarının ona karşı âsârını ibrâz eyledikleri hürmetle mecrûh-i gıbta-i meclûbiyetin derecâtı takdîr edilebilsin. Karşı durabilir hele cenk kızıştığı saatte hâl büsbütün başkalaşır.Düşman tarafından atılan kurşunların ne maksadla nasıl bir fikr-i âsâyiş ü müsâlemet-şikenâne ile silâhların ağzından fırlayıp çıktığı nı teemmül eden cünûdun her biri kükremiş birer arslan kesilir.Kâinât-ı mâşidet-i başa göz önünden silinir.Hıfz-ı vatan-ı âlâyı şân-ı devlet-i saâdet ü selâmet-i âile sıyâet-i nâmusuna makâsıd -ı hayatı zihni istîlâ ediyor.Her ferd böyle her şeyden ehemm her şeyden a'z ü akdes vazâifi icrâ edecek zamanı idrâk eylediğini düşmanı târ ü mâr eden kuvveti hâiz olacağını tasavvur ettikçe doğrusu biraz fahr ü gurûriyetde galebe

edemiyor âh âh bu ne mecd ü celâdettir.Cîb-i muhteremin ümmeti nâciyesini emr-i akdas-ı cihâda memûr etmekle de kudreti hikmetindeki ulviyyet ü celâlete bir bürhân izhâr buyuran hâkim âfâk bu gazanfer askeri komadan akdasımıza bağışlar."

Zâbit bir haftadan beri gözüne uyku girmediğini fakat mektubu yazdığı gün üç dört saat kadar uyuduğunu belirtir.O sabah uyandığında namaz vaktidir. Yandaki çadırda " gâyet hazîn gâyet müessir ü ruhnüvâz bir sesin aks"ettiğini duyar. Dikkatle dinler. Bu sesle "sûre-i feth tilâvet " olunmaktadır.Bu sesi dinleyen zâbit duygularını ve düşüncelerini "kalbime dârü'l-cihâd pek başka bir âlem kalblerde hükümfermâ olan şevk ü şükrânın âsârı çehrelerde parlayan mâli-i pervân-ı mücâhidîînin büyük küçük bilâ istisnâ yürekleri pûlâd gibi köy tasavvur ediyordum.O kuvvâ-yı maneviyye ü mukadeseye kal'a mı dayanır?" dile getirir. Zâbit kalakarak abdest alır ve "cebîn-i acz ü abûdiyetimi secde-i şükrâne vaz' ed(er)3 Bunları yaptıktan sonra "mektebte iken ezberlemiş" olduğu ve bir kaç asır evvel mülhime-i kübrâsında tanzîm buyurulan münâcâtı o manzume-i garrâ ve gazâiyyeyi tahattur eder." Zâbit ezberlediği bu manzûmeyi bir defasında pederine okumuş ve pederi devâlidesiyle beraber pek çok gözyaşları dökmüştür.Lâkin zâbit mektubu yazdığı günün sabahı yine okumuş fakat "o tatlı gözyaşlarına mukâvemet ede(memiştir.)" Zâbit o sabah yine "sûz ü kirâz derûnumla gaza'l-hâcete tekrar tekrar şehâdet temennîsinde bulu"(nur.) çünkü âilesine "lâyık evlâd olduğumu böyle şanlı bir hâtime-i hayat ile isbât etmek ister." Bu şehâdetinde yerine gelmesi için vâlidesi ve pederinin duâ etmelerini ister:"mesleğimde kazanacağım son dereceye şehâdet devletine nâiliyyetim içün edeceğiniz duâlara kendileri de sahîhâne iştirâk eylerlerse bendelerine olan şefkat ü muhabbetini hakkıyla izhâr ü isbât buyurmuş olurlar." Halil cephe gerisinde bıraktığı oğlu için de :"Gözünden öpüp ve duâ ettiğim esnâda beybabacığına beraber gidelim beni ne içün burada bırakıyorsunuz dediği vakit hatırıma geliyor.İnşâallah sâye-i devlet ü millette o da tebşîr o da şanlı gazâ meydanlarında bulunarak babası nın oğlu olduğunu isbât etmesi" temennîsinde bulunur.Bu temennîsinden sonra babasının ve vâlidesinin duâlarına her zamankinden daha çok muhtâc olduğunu belirtirken "mârûzâtına" nihâyet vermeye mecbûr olduğunu ifâde eder.

A.İrfan'ın Muhârebeden Gelen Mektublar adlı eserinden naklettği mektubun altında Halil adı mevcûttur.Halil'in hareketlerinin anlatıldığı bölümleri özetleyerek duygu ve düşüncelerinin anlatımını aynen iktibâs ettiğimiz bu mektuptaki dil gâyet edebîdir. Özellikle hisleri tercüme edene bölümlerde edebîlik daha âşikârdır.Mektupta kullanılan bu edebî dile bakılacak olursa ya mektubu kalama alan Halil'in bir edib olduğu ve muhârebede bulunduğu ya da bu mektubun muhârebe döneminde İstanbul'da bulunan bir edib tarafından kaleme alındığını varsaymamız gerekecektir.Halil'in birâderinin bir muhârebeden yaralı gâzi olarak geri dönmesi,yazarın bu muhârebenin adını vermemesi ikinci varsayımın doğruluğunu arttırmaktadır.Lâkin 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin bir önceki harbi 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'dir.Bu harpler arasında yirmi yıl bir süre bulunduğu için Halil'in birâderinden oldutça küçük olduğu görülecektir.Kardeşler arasındaki bu yaş farkı gerçeğe pek uygun görünmemektedir.Bu nedenle mektubu İstanbul'da yaşayan bir edibin kalama aldığı gerçeğe daha yakın gözükmektedir.Ayrıca Halil'in ezberinde bulunan münâcaat da bu varsayımı daha da kuvvetlendiriyor.Yine de unutulmamalıdır ki Halil bir zâbittir ve okumuş bir askerdir.Bu nedenle O'nda mevcut olan bilgi ve kültür de bu dili kullanmasına vesîle olabilir.

Halil'in gönderdiği mektubunun bir başka özelliği de ısrarla şehâdet makâmına ulaşmak isteyen bir zâbitin aşırı isteğidir.Şehâdet isteğinin aşarılığı biraz fazla olarak mektupta yer etmektedir.Ayrıca harp edebiyatı ürünlerinde şehît olmak isteğiyle muhârebeye giden askerler çoğunlukta görülmektedir.Mirliva Abdülezel Paşa da bunların başında gelmektedir.Şehâdetin bu kadar aşırı istenmesi ediblerin halkı muhârebeye dâvet için insanların ölüm karşısında ürkmemesi ve cepheye katılmasını sağlamak amacına yönelik olabilir.Halil'in mektubu da bu yönüyle dikkati çekmektedir;çünkü insanlar nihâyetinde şehâdeti de ölüm sayabilir ve muhârebeye iştirâk etmeyebilir.Ediblerimiz şehâdetin dînî akîdelerdeki yerini belirtip halkın muhârebeye katılmasını sağlamayı amaç edinebilirler.Lâkin harp edebiyatı ürünleri içerisinde şehâdet karşısındaki tavır bakımından taşralı halk ile aydınlar arasında bir ayırım görülmemektedir.Her iki

kesimin de harp dönemlerinde şehâdet ve şehitliğe karşı aynı bilinçlenmeyi göstermesi kabûl edilebilir türden değildir.Ediblerimiz bu bilinçlenmeyi ortaya çıkarmak için konusu şehâdet ve şehitlik olan bir çok harp edebiyatı alanı içerisinde incelenebilecek ürünleri ortaya koyacaktır.

Harp döneminde Halil'in mektubunda görülen şehâdet isteği ;ya kaybedecek ve kazanacak hiç bir şeyi olmayan insanlardan beklenir,ya da harp karşısında bir bilnçlenme yaşayan insanlarda görülür.Halil bu tür insanlardan değildir;çünkü geride bıraktığı pederi,vâlidesi,zevcesi ve oğlu vardır.İkinci tür insanlardan da değildir çünkü mektupta böyle bir bilinçlenme işlenmemiştir.Bilinçlenme bir sorgulama netîcesinde ortaya çıkar.Halil'in şehît olma isteğinin babasının "inşâallah şehîd babası da olurum" sözlerine mâlik olmak için ortaya çıktığı görülmektedir.Bu bir şuurlanma değildir.

Ediblerimiz harbe niçin gidildiği,şehâdetin niçin istendiği konusunda kaleme aldıkları harp edebiyatı ürünlerinde kahramanlarını yalınkat işlemişlerdir.İleriki sayfalarda değindiğimiz gibi edebî ürünlerde harbe gidenler genelde babaları gittiği için gitmektedirler.Halil ise babasının isteğini yerine getirmek için şehâdeti isteme gereği duyuyor.Şehâdetle âilesine lâyık olabileceğini düşünüyor.

Abdullah Zühdü Şanlı Asker adlı romanının bir bölümünde şehâdet ve harp karşısındaki insanın duygu ve düşüncesini yakalayabilmeyi başarmış ve insanın gerçek tavrını ortaya koymuştur.Bu bölüm Râik'in cephede yaralandığı bölümdür. Râik o anki durumuunu günlüğüne şu ifâdelerle kaydeder:"Yaramın acısı artıyordu. Şiddetle bir sıcaklık duyuyordum.Buna karşı koyamamaktan korkuyordum." (34) Râik'i cephe gerisine bağlayan sevdiği Cemile kızkardeşi ve annesi vardır. Bu nedenle yaraya karşı koyamamaktan korkmaktadır.Râik'in cephede yaralandıktan sonrakis bu endişesi harp başlangıcında muhârebeye gidecek askerde olması ihtimâline karşı yazarları harekete geçirerek onların konusu şehâdet ve şehit-

---

(34) Abdullah Zühdü, Şanlı Asker,(İstanbul 1315(1897),Mihran Mat.s.287.

lik olan bir çok edebî ürün vermesini sağlamıştır.Abdullah Zühdü muhârebeye gitmeyi çok isteyen bir zâbitin yaralandıktan sonraki endişelerini vermekle Râik'i yalınkat bir kahraman olmaktan kurtarmış gerçek insana biraz daha yaklaştırmayı başarabilmiştir.

Ediblerimiz harbe gidişi "soya çekime", şehâdet isteğini babanın isteğine dayandırmak yerine halkın asgârî bir müştereği olan dînî akîdeye bağlamış olsalardı daha gerçekçi olurdu kanısındayız.Bu dînî akîdeye hiç bağlamıyor anlamına gelmemelidir.Lâkin muhârebeye gidişin ve şehîd olma isteğinin birinci etken olarak dînî akîdeden kaynaklandığını,ikinci etkenin ise ictimâî bünyedeki gâziye ve şehitliğe verilen îtibârdan kaynaklandığı kanısındayız.Millet ve vatanı koruma şuurunun muhârebeye gidişte ve şehit olma arzusunun uyanması nda ve istenmesinde rolü de düşünülebilir.Lâkin 1897 Osmanlı-Yunan Harbi döneminde vatan ve millet kavramları ancak bir şuurlanma netîcesinde halkın asgârî müştereği olabilirdi.Ediblerimizin kaleme aldıkları eserlerde bu bilinçlenme görülmemektedir.

5Nisan 1313 tarihinde "Muhârebeye başlandığı zamandan beri Yunanlılar her cihetten ziyâde Milona Boğazı'yla tepelerine ehemmiyet vermekte olduğu oradaki karakollarda bulunan karakollarda bulunan asâkir-i şâhâne üzerine şiddetli hücûm eyleyerek tazyîk etmekte(dir.)" (35) Menekşe Bacu Tepeleri'nde dördüncü fırkaya mensûb Naim Paşa livâsı harbe devâm ediyor idiyse de "o anda en ehemmiyetli nokta Milona ciheti olduğundan cümlenin nazar-ı dikkati o tarafa mâtûf idi."(s.301)Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü müşterek olarak kaleme aldıkları Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi adlı harp tarihinde Milona Geçidi'nin gerek Devlet-i Âliyye gerekse Yunanistan açısından çok önemli olduğunu belirtirler.Bu nedenle harbin en şiddetli çarpışmaları Milona Tepesi üzerinde meydana gelir.Milona Muhârebeleri'nin asıl ehemmiyeti harbin başlangıcında olması ve her iki ordunun birbirine üstünlük sağlamak istemesinden de kaynaklanmaktadır.

---

(35) Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul 1315(1897),Mihran Mat., s.300.

Her iki ordu da bu Milona Geçidi'nde bozguna uğramak istemezler;çünkü harbin başlangıcındaki Milona bozgunu harbin kaybedilmesi anlamına gelmektedir.Bu nedenle Yunan kuvvetleri bütün harp boyunca devam edecek muhârebelerde en güçlü mukâvemeti Devlet-i Âliyye ordusuna karşı Milona Muhârebesi'nde gösterirler.

Süleyman Tevfik 1897 Osmanlı -Yunan Harbi'ni konu alan hâtırâtında Milona Geçidi'nin her iki devlet açısından ehemmiyetini şu satırlarla dile getirir: "Bize Teselya'nın kapısını teşkîl eden Milona ,Yunânîlere Makedonya'nın medhali olduğundan her iki cihet için ehemmiyeti dergâr idi.Binâenaleyh Yunan askeri işgâl eyledikleri mevâkiin hâkim tepeler olmasıyla beraber olanca kuvvetini oraya yüklediğinden asâkir-i şâhâne fenâ halde yorulmuş idi.Elde mevcûd olan asâkir-i şâhâne kâmilen hatt-ı harbe dâhil olmuş idi.Yunanlılar ise her taraftan askerlerini toplayarak Milona'ya yüklenmiş olduklarından oradaki kuvvetimizin bir kaç misli olmuşlar ve tepelerden ateş yağdırarak taburlarımızı pek ziyâde yormuşlar idi." (36)

Milona Boğazı cihetindeki tepeleri tutmuş olan Yunan topçuları Devlet-i Âliyye kuvvetlerine büyük zâyiât vermektedirler.Bu nedenle:"Yılanlı Tepe'de bulunan Üçüncü Memdûh Paşa Fırkası'ndan taburun ovaya inip henüz eteklere varmadan ovada bulunan kıyı civârında ileri karakol tertîbâtı alarak cepheden emniyeti istihsâl etmek "emri verilir.(37)Bu esnada Selânik,Gevgili, Priştine, Seniçe ve Geylan redif taburları Milona'ya gönderilir.Bu taburların Milona'ya gönderilmesi sonucu orada bulunan iki tabur Milona eteklerine çekilir.

"Diğer beş taburun bulundukları mevkîden hareketle Milona'ya muvâsalatı arasında güzerân eden vakitden bi'l-istifâde Yunanlılar karakol kalelerini abluka eyledikten sonra katiyyen boğazdan Alasonya Ovası'nın kenarına kadar inmiş ve bu sûretle Milona Sırtları'nı tamamen tutmuş idiler."(s.301)

(36.) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân-Yâhûd-Dört Aylık Seyahatim,İstanbul 1315(1897) Mahmud Bey Mat.,s.161.

(37) Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye veYunan Muhârebesi,İstanbul 1315(1897)Mihran Mat.,s.301.

Milona Tepeleri'ni Yunanlılar'dan almak için ovada ilerleyen beş tabur ile tepelerde bulunan Yunan kuvvetleri arasında şiddetli çarpışmalar meydana gelir."Menekşe ve Milona Tepeleri'nin Alasonya cihetindeki eteklerinde hemen ovada denilecek bir mahalde birdenbire dehşetli bir gürültü ile dört-beş bin askerin yaylım ateş etmesinden mutahassıl şimşek gibi aydınlıklar görülmeye başladı;müehhiran tahkîkâta nazaran Milano Tepeleri'ni işgâl için gönderilen mezkûr beş tabur asâkir-i şâhâne Klisele Karyesi önünden geçerek tam sırtlara yerleşecekleri sırada ovaya inmekte bulunan düşman kuvvetlerine tesadüfle ateşin başlamış olduğu" anlaşılır.(s.301)

Menekşe,Bacu ,Voleçko Tepeleri'nde dördüncü fırkaya mensûb Naim Paşa livâsı harbe devam ederse de " o anda en ehemmiyetli nokta Milona ciheti olduğundan cümlenin nazar-ı dikkati o tarafa mâtûftur."Havanın kararması ,harbin şiddetini "gittikçe tenâkus değil bilâkis tezâyid"eder."O sırada Yunânîler tarafından Milano Tepeleri'ndeki kalelerin ikisine ateş verildiğinden âfâka ser çekmiş alevler manzaranın dehşetini arttırıyordu.Tüfenk ateşlerinin kâh yavaş yavaş,tepelere kadar çıkması düşmanın ric'at eylediğini ve kâh tekrar ovaya kadar inmesi Yunanlılar'ın hücûm ettiklerini gösteriyordu."(s.302) Bu esnada Memdûh Paşa Fırkası'na âit Tâhir Paşa livâsı Yılanlı Tepe'ye hareket eder.

"Eski şiddet ve dehşetiyle devam eden muhârebe şafak atıp da ortalık aydınlanmaya başladığı sırada asâkir-i Osmâniye müsâit bir hâl kesb itmiş idi."(s.302) Lâkin "gece muhârebesinde bulunan erkân-ı harbiyye miralayı Seyfullah Bey" Devlet-i Âliyye askerlerinin Yunanlılar'ı fenâ halde zedeleyerek ileriye sürdüğünü fakat bazı taburların yorulması cihetiyle "bir mikdar taze askerin sevk ve âzâmi muzafferiyyeti bir derece daha te'min eyleyeceğini beyân" eder.Bu nedenle Kaymakam Âgâh Bey kumandasında iki taburun Milona'ya gitmesi kararlaştırılır.

Bu esnada Yunan askerinin de Osmanlı askeri kadar yorulduğu gözlemlenir.Yunanlılar bu nedenle hareket plânında değişiklik yapar:"Asâkir-i Osmâniye bütün gece devam eden muhârebe esnasında yorulmuş olduğu gibi Yunan askerlerinin de fevkalâde bîtâb ü tüvân bir hâle geldiği hattâ inhizâma yüz tutmuş olduğu der-

gâr ise de Milona'dan ric'at hâlinde Asâkir-i Osmâniyye'nin Yenişehir Ovası'na inerek gerek Kozköy'ü ve gerek İskomba cihetinde bulunan düşman kuvvetlerinin hatt-ı ric'atini tehdîd eyleyeceği gibi Tırnova ve Yenişehir kasabalarının kolaylıkla elden çıkacağını Yunanlılar pek güzel bildiklerinden Milona'yı muhâfaza ederek mümkün olursa Alasonya'ya doğru tecâvüzle ikinci ve dördüncü fırkaların hatt-ı ric'atini tehdît etmeye karar vermişlerdi.Bu cihetle harp eden askerlerini değiştirerek yerine taze asker ikâmesiyle son derece bezl-i gayret eylediklerinden Milona Tepeleri ümîd olunduğu gibi kolaylıkla zabt edilemeyerek muhârebeye devam etti."(s.303-304)

Sabah olunca Alasonya ve Yılanlı Tepe arasında bulunan dokuz bataryadan üçü Rıza Paşa komutasında Milona'nın Alasonya cihetindeki ovasında yerleştirilmiş ortalığın aydınlanmasıyla birlikte Yunanlılar'ın Tırpan Tepesi üzerinde bulunan top istihkâmına karşı ateşe başlar.Topçu kumandan Rıza Paşa ve O'nun kolağası Mehmed Ali Efendi her ikisi de "Almanya'da tahsilde bulunarak topçuluk fenninde kesb-i mahâret etmiş değerli" zâbitlerdendir.Yerleştirilen üç batarya düşman istihkâmlarına karşı tesirli olur.Rıza Paşa harp îlân edilmeden önce çıkacak bir harp için önceden hazırlıklıdır. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne bir zâbit olarak iştirâk eden Osman Senâî bu hazırlıkları kaleme aldığı Edebiyyât-ı Askeriye (38) adlı kitabında:"Topçu kumandan Rıza Paşa Hazretleri hudûd boyunda bataryalar için yapılan emplasmanları birer birer gözden geçirdi ve Yunan topçusunun en ziyâde yerleşebileceği yerlerin mesafelerini haritadan ölçerek her bölüğe bildirdi.Ondan başka îlân-ı harp gününe kadar mevzîlere karşı bir hayli bölük tâlimleri yaptırdı ki ,bataryalar o sayede epeyce terakkî etmiş ve tatbîkât görmüş demek oldular."(s.202) Önceden hazırlıklı olan Rıza Paşa ve kumandasındaki topçular harpte büyük başarı gösterirler."Topların idâre ve ateş edilmesinde tâyin-i mesâfede derecelerin tertibinde her ikisi de fevkalâde mahâret göstermiş oldukları gibi topçu zâbitân ve efrâdîde ibrâz-ı âsâr-ı ru'-

---

38) Osman Senâî,Edebiyyat-ı Askeriyye ,Dersaâdet 1314.

yet eylediklerinden bölük ateş (altı topun birden ateş edilmesi) sûretiyle endaht olunan şarapneller tam düşman istehkâmının üzerinde ve sekiz on metre irtifâında patlayarak icrâ-yı te'sir eylemişdir."(85)

Görüldüğü üzere önceden her türlü muhârebeye hazırlık harpte büyük başarılar sağlar.Rıza Paşa ve O'nun kolağası Mehmed Ali Efendi tahsillerini Almanya'da görmüştür.Gerileme ve dağılma dönemlerinde bid çok Devlet-i Âliyye zâbiti Avrupa devletlerine tahsil için gönderilir.Ozellikle ordunun yenilenmesi için zâbitlerin eğitilmesine önem verildiğinden devrin siyâsî durumuna göre zâbitler Avrupa devletlerinin birisine gönderilir.Zaten Devlet-i Âliyye'nin Batı'ya ilk açılış teşebbüsleri ordunun yenilenmesine duyulan ihtiyaçla olmuştur.Batı'lı devletlerin ordularının gerek harp teknolojisinde gerekse düzenli birlikler kurmada Devlet-i Âliyye Batı'lı devletlerin orduları gibi bir ordu kurmaya çalışmıştır. III.Selim'in Nizâm-ı Cedîd birliklerini kurmasıyla başlayan ordudaki değişikliği III.Selim'den sonraki pâdişâhların da sürdürdüğü görülür.Yalnız hangi Batı'lı devletlerin ordusunun model alınacağını o devrin siyâsî imkânları belirleyecektir,

Orduyu yeniden kurma teşebbüsleri Devlet-i Âliyye ordusundaki zâbitlerin bir kısmının Batı ülkelerinde askerî tahsil görmesinin yanında Batı'lı ülkelerin zâbitlerinin de Devlet-i Âliyye ordusu içerisinde görev yapmalarına izin verilmektedir.Bu zâbitlerin en tanınmışları 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan Osmanlı -Yunan Seferi (39) adlı çalışmasıyla Colmor Eraiher von der Goltz'dur.Bir Alman zâbiti olan Goltz'a Devlet-i Âliyye içerisinde gösterdiği yararlıklardan dolayı "paşa" ünvânı verilir. Goltz Paşa 1877-1878 Rus Harbi'ne,1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne,1912 Balkan Savaşları'na,ve 1914-1918 Birinci Dünya Harbi'ne Devlet-i Âliyye ordusu içerisinde katılmıştır.Goltz Paşa'nın katıldığı bütün harpleri konu alan eserleri mevcuttur.Goltz Paşa'nın bir Alman olması,Rıza Paşa'nın ve Kolağası Mehmed Ali Efendi'nin Almanya'da tahsil yapmaları tesadüfî değildir.Sultan II.Abdülhamid'in İngiltere'ye kar-

---

(39) Süleyman Tevfik-Abdullahh Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul 1315,Mihran Mat.,s.304.

şı Almanya'ya yakınlık göstererek denge politikasına başvurur.İşte o dönemde Devlet-i Âliyye'de bulunan Yunan zâbitleri ve Almanya'ya eğitim için gönderilen Osmanlı zâbitleri bu yakınlaşmanın ortaya çıkardığı sonuçtur.Yine aynı şekilde 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Devlet-i Âliyye'nin İngiltere'ye yakınlığından dolayı bazı İngiliz subay ve doktorları Devlet-i Âliyye ordusu ordusu içinde görev almıştır.Bunlardan biri Bir İngiliz Subayının Hâtırâları ve Plevne Müdâfaası(40) adlı eseriyle tanıdığımız bir İngiliz zâbiti F.W.Herbert'tir.Eserinin konusunu 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi oluşturmaktadır.

Yılanlı Tepe'de Âgâh Bey kumandasında bulunan iki taburdan biri,güneş doğarken Pırnar ve Milona Tepeleri'ni ayıran " hatt-ı ictimâ meyâhında diğeri ise bizzat mir mûmîileyh ile Pırnar Tepesi'nin "düşmanın "sol cenâhı üzerine gitmeleriyle onlarla düşman arasında ateş" başlar.(41)

O esnada "Tahir Paşa Livâsı'ndan mütebâkî diğer taburlar dahi ileri" sürülerek harbe iştirâk eden "düşman Osmanlılar'ın tezyîd-i kuvvet ve teksîr-i muhâcemât ile Milona Tepeleri'ni zabt etmek azm-i kavîsinde bulunduklarını anladıkları ve İskomba cihetindeki düşman mevâkiinin hâkim noktalar olup evvelce de fevkalâde tahkîm edilmiş bulunduğu gibi Neş'et Paşa Fırkası dahi kat'î bir hücûm göstermiş olduğu cihetle düşmanın o cihetteki mevâkiinin metânetine güvenerek askerinin bir kısmını alıp Milona Tepeleri'ne yığmış"tır. (s.307)

Bu yığınak da gösterir ki Yunanlılar hiç bir sûretle Milona Tepeleri'ni terketmemeye kararlıdırlar." Muhârebe kemâl-i şiddetle devam ederek o sırada artık mâ-fevka'l-beşer denilecek derecedi izhâr-ı gayretle nihâyet derecelerde yorulmuş olan asâkir-i şâhânede bazı yorgunluk alâmeti görülmeye başla" nır.(s.307)

---

(40) F.W.von Herbert,Bir İngiliz Subayının Hâtırâları ve Plevne Müdâfaası, (müt.Nurettin Artam),İstanbul 1954,İnkılâp Kitabevi.

(41) Abdullah Zühdü-Süleyman Tevfit,Devlet-i Âliyye-i Osmaaniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul 1315,Mihran Mat.,s.305.

Askerin yorulduğu o esnada Milona'nın zabtı için Neş'et Paşa Fırkası "düşman mevâkiine şiddetli top ateşine başlanmış ve hücûm dahi edilmiş olduğundan Milona'daki Yunanlılar'ın metânet ve sebatlarına halel târî olmağla alâim-i inhizâm görülmüş ve ol zaman Milona'da harp eden onbir tabur asâkir-i İslâmiyye Allah Allah zemzeme-i kudsiyyesini ayyûka çıkararak düşman istihkâmâtı üzerine hücûm etmiştir.28 saat boğaz boğaza denilecek bir derece-i şiddetle devam eden muhârebenin neticesi olarak Milona Boğazı dâhil olduğu halde umûm Milona Tepeleri saat onbir buçukta yed-galebe Osmâniyâna geçmiş ve ... râyet-i zafer âyât-ı Osmânî oradaki düşmanın mevâkii üzerinde temevvüç-nümâyı zafer olmuştur."(s.307)

Dâhiliye Nâzırı Memdûh Bey Fî 8 Nisan 1313 tarihli Girid vâliliğine çektiği telgrafla Milona Geçidi ve Devlet-i Âliyye kuvvetlerinin eline geçtiğini te'yîd eder:

"Girid Vâliliğine

Müsteniden bi-tevfikillahi teâlâ dün hatt-ı harp üzerinde bulunan fırka-i hümâyûnlarından birinci fırka düşman ın bulundu mahalde güzelce zedelendiği ve ikinci fırka ile dördüncü fırkada sâye-i tevfîkât-vâye-i hazret-i Pâdişâhîde harekât-ı askeriyyeyi teshîle hâdim olan Purnora,Papalüvadya,Kasabanile, Milona,Minka noktaları ve Milona Geçidi'nin kısm-ı a'zamıyla ele geçirdiği ve Yunanlı'nın dört istihkâmı tahrib ve zabt edildiği ve altıncı Kozköy fırkası bulunduğu noktadan müdâfaa eylediği ve bu cihetle iki tepe düşman yedine geçmiş ise de inâyet-i bârî ile onun da istirdâdı me'mûlüne bulunduğu işârât-ı mahalliye üzerine tebliğ olunur.

Fî 8 Nisan 1313 Dâhiliye Nâzırı

Memdûh " (42)

---

(42) Girid Resmolu Mavnaboyuzâde Kasım bin Ahmed, Teselya Tarihi (1313)'ni (Yayına hazırlayan Bayram Kodaman),1897 Türk-Yunan Savaşı (Teselya Tarihi) Ankara 1993 ,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., s.5-6.

Tırnova ve Yenişehir'in kapısı konumundaki Milona Geçidi'nin Devlet-i Âliyye ordularının eline geçmesi gerek harbin seyri gerekse moral bakımından çok önemlidir.Lâkin Yunanlılar 1897 Harbi'nde en şiddetli mukâvemeti Devlet-i Âliyye ordularına karşı Milona'da göstermişlerdir.Milona Teselya'nın da aynı zamanda bir kapısı konumundadır.Bu nedenle Milona Muhârebeleri'nin edebî eserlerde yankısı büyük olmuştur.Selânikli Felek Mehmed kaleme aldığı Mükemmel Dâstân-ı Zafer adlı manzumesinde Milona Muhârebeleri'nin kazanılmasında etkili rol oynayan komutanları bir destan kahramanına yakışan bir tarzda ele alır.Selânikli Felek Mehmed merkezi Domanik'te bulunan birinci fırka komutanı olan Ferik Hayri Paşa için:

"Hayri Paşa eydür arş ilerü
Gün bugün evlâdlar kalmayın gerü
Memnûn eyleyelim Hak Peygamberi
O emir kılmıştır bize gazayı."

İskomba'da merkezi bulunan ikinci fırka komutanı Neş'et Bey için:

"Bir taraftan Neş'et Paşa fırkası
Bulunduğu mevkî hudûd ortası
Göründü karşıdan düşman noktası
Verelim düşmana şimdi cezayı"

Merkezi Alasonya'da bulunan Üçüncü Fırka Komutanı Ferik Memdûh Paşa için:

"Memdûh Paşa'nın çoktur gayreti
Gören anı mutlak artar hayreti
Bir başka lezzettir hak din kuvveti
Târümâr ettirir bütün a'dâyı "

Dişkat'ta te'sis edilen Beşinci Fırka Komutanı Ferîk Hakkı Paşa için :

"Hakkı Paşa dâim gözetir Hakk'ı
Hâtırâdan çıkarmaz Cenâb-ı Hallâkı
Yedirir askere güzel erzâkı
Gayreti tutdu Kubbe-i Mînâ'yı "

Yine Alasonya'da toplanan dördüncü fırka komutanı olan Mirlivâ Haydar Paşa için:

"Haydar Paşa dahi vezir-i sâdık
Hem ismi müsemmâsına mutâbık
Askeri de kendisine muvâfık
Hatırından çıkarmaz ulu Mevlâ'yı" mısralarını dile getirir.(s.43-44)

Milona Muhârebesi'nde askeri komuta eden kuvvet komutanlarını Selânikli Felek Mehmed manzûmesinde tanımlarken askerin de hangi güç imkânlar içinde savaştıklarını Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü şöyle dile getirir:"İşbu muhârebeye iştirâk eden bilumum asâkir-i şâhâne iktidâr-ı beşer fevkinde gayret ederek 28 saat bir lokma ekmek yemedikleri ve yalnız ara sıra bir yudum su içtikleri halde lâ-yenkati' silâh atmışlar ve def'âtla hücûmlar göstermişlerdir ki Osmanlılar'ın şecâat ve besâletleriyle mütehammil bulunduklarını isbât eden şu hâl hem düşmanı hem de ordu-yı hümâyûnda bulunan bilcümle ecnebî gazete muhâbirlerini hayretler içinde bırakmıştır."(43)

Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü'nün bahsettiği Devlet-i Âliyye askerine karşı duyulan hayranlık sadece gazete muhâbirlerinde görülmemektedir.İngiltere kamara âzâsından Sir Smith Bartelette Teselya Ma'rekesi'nde (44) adlı 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan çalışmasında Devlet-i Âliyye ordusuna karşı duyduğu hayranlığı bir çok kez tekrarlar.Milona Geçidi'nin zabtından sonra Müşir Edhem Paşa tarafından kendisine tahsis edilen tepedeki çadıra gitmek için yola çıkan Sir Smith Bartelette yolda gördüğü askerlerin ahvâli karşısında şaşırmıştır:"Tepeye vusûlümüzde şedâid-i harbin ilk nişânelerine tesadüf ettik.Gâyet a-

---

(43) Süleyman Tevfik -Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul 1315 (1879) ,Mihran Mat.,s.308.

(44) Sir Smith Bartelette,Teselya Ma'rekesi'nde,(ter.Mehmed Ekrem-F.İskender, İstanbul 1898,Tahir Bey Mat.

ğır sûrette mecrûh düşmüş üç nefer geçit tarafından hastahâneye çadırlarına doğru götürülmekte idi.Bunlardan birinin cerîhası gerçekten can-hırâş bir manzara arzediyordu.Alt çenesini bir gülle parçalamış ve bütün çehresi hurde-hâş olmuş idi.Bir diğerinin de kurşun ciğerlerine kadar girmiş olup zavallı adam meyt gibi sapsarı idi .Üçüncüsü ise her iki bacağından cerîhadâr olmuş idi.

Hastahâne çadırlarında yataklar güzel yapılmış olup mikdâr kâfî etibbâ ve hademe bulunmakta idi.Gerek burada gerek meydan-ı harbin mahall-i sâiresinde ağır sûrette cerîhadâr olmuş asâkirin mesâfât-ı baîdeden bilâ-müzâhim hastahaneye nakledilmeleri husûsundaki muvaffakiyyet cidden mûcize addolunacak ahvâldendir."(s.121-122)

Sir Smith Bartelette 1897 Osmanlı-Yunan Harbi izlenimlerini Teselya Ma'rekesi adlı çalışmasında toplar.17 Eylül 1313 tarihli Sabah Gazetesi'nde bu kitabın tanıtımı yapılır."İngiltere Parlamento âzâsından bulunan müellifin garbiyyeden Sir Smith Bartelette cenablarının fezâil-i Osmâniyye'yi Avrupalılar'a bildirmek maksadıyla bir eser-i mükemmel neşrine himmet buyurdukları İngiliz gazetelerinde mukaddimâ olunmuş ve derhâl berâ-yı mütâlaa bir nüshası Londra'dan celb edilmiş ise de sâye-i muvaffakiyyet-vâye-i Hazret-i Pâdişâhîde meydan-ı harbe bir muhbir-i mahsus-i âzâmî ve vesâik-i resmiyyenin devâir-i âidesinden ahzâ mâlûmât kılınmış olduğundan eser-i mezkûrun tercümesine lüzûm görülmemiştir."(45)

Sabah gazetesinde tercümesine lüzûm görülmeyen Sir Smith Bartelette'in kitabı daha sonra 1315'te neşredilecektir.17 Eylül 1313'te kitap tanıtıldıktan sonra "Meydan-ı Harp Manzaralarından başlığı altında Sabah gazetesinde Sir Smith Bartelette'in kitabından iktibaslar yayınlanır:"Alasonya cihetinden Milona Geçidi'ne kadar mümted olan yol pek ziyâde sarp olup insanı yormaktadır.Toz ve sıcak gayet şiddetlidir.Alasonya'dan müfârakatle geçide doru ilerlemekte iken her taraftan bir çok Osmanlı askeri müfrezelerinin,arabaların,bârgîrlerin,eşya-

---

(45) Sir Smith Bartelette,"Meydan-ı Harp Manâzırından" , Sabah, 17 Nisan 1313.

ların gidip gelmekte olduklarını görmekte idim.Tepelere doğru hîn-i takrîbimizde mühîb ve müdhiş topların ağızlarını açıp durduklarını müşâhede eyledik.Herkes bir sükût u sükûna müstağrik bulunuyor idi.Mister Bigam bizi Müşârünileyh Hazretleri'ni takdîm etti.Muhtelif Osmanlı müfrezeleri kemâl-i sür'atle ileriye doğru harekât-ı harbiyye müşkîlâtı azmiye düçâr olmakta idi.Ben bunu bitterrü be söylüyorum.Çünkü râe'l-ayn G gördüm."(s.3)

Sir Smith Bartelette'in Devlet-i Âliyye kuvvetlerinin hangi şartlar altında muhârebe ettiklerine dâir yukarıdaki izlenimleri hayranlığın yazıya dökülmüş hâlidir.Yine "Meydan-ı Harp Manâzırından" başlıklı yazıda Devlet-i Âliyye mensublarına karşı hayranlığını ifâde eden Mister اسبوبس 'in ifâdelerinden iktibas yapılır:"Osmanlı askeri ,dünyanın en iyi en cesur en şecî' askeridir.Osmanlı askeri fevkalâde cesûr,kahraman,bî-pervâ ve mükemmel sûrette tâlim ve terbiye-i askeriyyeyi hâizdir.Küçük bir çocuk gibi kendi âmirine itâat eder.Âmirinin bir emri ona her şeyi yaptırmaya ve her şeyden kifâyet ettirmeye kâfîdir.Farazâ son derece aç bulunduğu âdetâ ölmek derecesine gelmiş bulunduğu halde ekmekçi dükkanının önünden geçmekte olduğu esnada âmirinin (dokunma) sözü ona açlıktan ölmeyi tercîh ettirmektedir."(s.3)

Devlet-i Âliyye ordusunun harbe gidişi veya harp esnasında sivil halkın mülküne zarar vermesi kesinlikle yasaklanmıştır.Yasaklama, istenmeyen hareketin görüldüğü anında ortaya konur ve bu hareketi yapmamayı gerektirir.Sivil halkın mülküne zarar vermenin yasaklanması karşısında bazı askerlerin yine de bu yasağa riâyet etmedikleri görülür. Bunun en güzel örneği 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Plevne cephesinde görülür.Gazi Osman Paşa kumandası altında Osmanlı ordusu bir tütün tarlasından geçince bir zâbitin o tarladan tütün almasına karşılık zâbitin rütbesini indirir ve fena halde azarlar.Bununla birlikte yeni teşkîlâtlanan ordu da ganîmet elde etme gibi bir ayrıcalık askere ve zâbitlere tanınmaz.Bu ayrıcalık tanınmadığı gibi çapulculuk ve gerek kendi ordusunde şehit olan birinin gerekse öldürülmüş olan düşman askerlerinin şahsî eşyalarının alınması kesinlikle

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON

Devlet-i Âliyye ordusunda yasak edilmiştir.

Askerin komutanına itâati konusuna gelince bu itâatin olması tartışma götürmez bir konudur.Devlet-i Âliyye umûm topraklarından harbe iştirâk edecek olan binlerce askerin harpte muzaffer olması belli bir sistem ve metod izlemesi belli teşkîlâtlara mensûb olması ile mümkündür.Bununla birlikte Şerif Mardin'in belirttiği gibi askere siyasi konularda ve devletin umûmî durumu hakkında bilgi verilmelidir.Asker bu gibi konularda bilgilendirilmelidir.Mardin her ne kadar haklı gözükseddebilgilenme beraberinde sorgulamayı da getirir.Harbin gerekli olup olmadığı,insanlara toprak uğrunda ölüp öldürülmeleri sorgulamasına başlanabilir.Bu sorgulama da beraberliğin birliğin parçalanmasına sebep olabilir.İhtiyâr tarih de birlik ve beraberliğin olmadığı bir ordunun gâlibiyyetini yazmamıştır.

Harp dönemlerinde Devlet-i Âliyye askerinde görülen şuurlanma harbin kazanılması yönündedir yoksa harbin gerekli olup olmadığı noktasında değildir. Bunun sebebi ise gelenekten gelen askerlik anlayışıdır.Bu anlayışa göre dârü'lharp ve dârü'l-islâm olarak ikiye ayrılan dünyada müslüman ve kâfir karşı karşıyadır.Bu nedenle her harp bir cihattır.Cihad îlân edilmişse gerekli olup olmadığı tartışılmaz.Sadece iştirâk edilir.Peygamber sancağı altında toplanılır ve cihada gidilir.

Harbin Devlet-i Âliyye için gerekli olup olmadığını ilk kez tartışmaya açan Tevfik Fikret'tir.1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde birlik ve beraberliğin,harbe gitmenin gerekliliği üzerinde duran ve bunun için Hasan'ın Gazâsı,Asker Geçerken, Teşyîden Avdete gibi şiirleri kaleme alan Fikret 1914 yılında Devlet-i Âliyye'nin Birinci Dünya Harbi'ne Almanya'nın yanında girmesine "Sancak-ı Şerîf Huzurunda" adlı şiirle karşı çıkıp harbe girip girmemenin ilk kez tartışmasını açar. Fikret Devlet-i Âliyye'nin harbe girmesine taraftar değildir.Üstelik buna taraftar olmadığı gibi İttihat ve Terakkî Fırkası'nın da bu harbin bir cihâd olduğunu îlân edip sancakları çıkararak halkı bu sancaklar altında toplamalarını istismâr olarak görür.Yine de harbin gerekli olup olmadığı bir asker tarafından değil bir edib tarafından tartışılmıştır.

Bununla birlikte harbin gerekliliği konusunun tartışılması cephe gerisinde harbe iştirâk etmeyen sivil halkın harpte zarar görüp görmediğine de dayanmaktadır.Cephe gerisi zarar görmüyorsa harbin gerekliliği tartışılmaz.Lâkin cephe gerisinde sivil halk etkileneceği modern silâhların kullanıldığı harplerin gerekliliği ister istemez tartışılacaktır.Muhârebeden geri dönenler cephe gerisinde bırakıp gittiklerinin yok olduğunu gördükleri taktirde harbin gerekliliğini sorgulama hakkını kendilerinde görürler. 1939-1945 11.Dünya Harbi'nde Avrupa'daki harbe iştirâk edenler arasında harbin sorgulanmasının başlıca sebeplerinden birisi cephe gerisinin zarar görmesidir.

Harbin sorgulanması sonucu Avrupa'da görüldüğü gibi harp karşıtı bir edebiyatın da doğmasına vesîle olabilir.Ki bu eserler de harp edebiyatı kapsamına girer.

Harbin lüzûmlu olup olmadığından başka diğer sorgulamalarda harbe asker toplanması sonucu gösterilen nedenlerle de alâkalı olabilir.Tevfik Fikret "Sancak-ı Şerif Huzurunda" adlı şiirinde sancağın harbe gönüllü asker toplanmasında kullanılmasına karşı çıkarken Attilâ İlhan Bıçağın Ucu adlı romanında bir ideolojiyi Türkiye topraklarından çok uzakta durdurulması nedeni ile Kore Harbi'ne asker gönderilmesi nedenini eleştirir. Mehmed EROĞLU Issızlığın Ortasında adlı romanında ise Kıbrıs Muhârebesi'ne katılıp savaşan bir aydının harbin tesirini üzerinden atamaması ile ölüm,öldürme ve öldürülme kavramlarının sorgulamasına yer verir.

Harbin sorgulanmasını konu olarak seçen bu eserlerin ortak vasıfları bir edib tarafından yazılmalar . ve mevcut durumları değil olması gerekenleri işlemeleridir.Bu nedenle Türk toplumunun askerliğe bakışı bu eserlerde görülmez.Türk toplumundaki askerlik gerçeği ile bu eserlerdeki askerlik gerçeği arasında en temel fark, muhârebeye gidenlerin harbi sorgulayıp sorgulamamasından kaynaklanmaktadır.

Harbe iştirâk eden Türk askeri ne harbin gerekli olup olmadığını sorgular ne de harpten döndükten sonra niçin öldürdüğünün sorgulamasını yapar.Bu nedenle

Attila İlhan ve Mehmed Eroğlu eserlerinde olanı değil olmasını istediklerine yer vererek Türk ictimâî yapısındaki gerçekliğe ters düşen eserler vermişlerdir.

Milona Muhârebsi esnasında cephede bulunan bir diğer yabancı gazete muhâbiri de Times Gazetesi muhâbiri Yüzbaşı Bigam'dır.Bigam cepheye harp başlamadan önce giderek daha önce değindiğimiz sınır olaylarına tanık olmuştur.Yüzbaşı Bigam Milona Muhârebesi'ndeki izlenimlerini gazetesine gönderir. Sonra da Teselya'da Osmanlı Ordusuyla (46) adlı adlı kitapta toplayacaktır:"Nisan'ın 17. akşamı münkesif tepeler üzerinde toplar işitilmeye başladı.Bütün gece dehşetli top saldırıları devam etti. Lâkin pek cüz'î tesir hâsıl eyledi.Gece yarısına doğru Milona Geçidinin Yunan tarafında olan dolanbaçlı askerî tarîkinden Yunan piyâdesi çok zâyiat vermeksizin dağın tepesine tırmanmaya muvaffak olup oradan Alasonya ovasına doğru inmeye başladı.Rıza Paşa düşmana top dâne yağdırMAKTA İDİ?"(s.13)Yüzbaşı Bigam düşmana atılan topların tesiri hakkında gece olduğundan kimsenin mâlûmâtı bulunmadığını belirtir.Lâkin tesirinin az olduğu tahmin edilir:"Fakat vakt-i zuhûrdan sonra pek güzel endaht edilmekte ve âlâ neticeler hâsıl ol" maktadır.Bu olaylar gelişirken Edhem Paşa daha Alasonya'ya gelemmiştir. Seyfullah Bey Fırkası ile Memdûh Paşa Fırkası harbe dahil olmuştur.

Yüzbaşı Bigam da harbin fiilî hareketinin içerisinde bulunur:"Bizler topları geride bırakarak bir çerkes süvârî ile geçidin medhaline vâsıl oluncaya kadar ilerledik.İşte orada birinci kurşunlar başımızın üstünden uçuşmaya başladı.Lâkin kurşunların vızıltısından bize uzak geçtiklerini ve zarar vermeyeceklerini anladık."(s.85)Bigam ve yanındakiler "görünürde muhârebe alâmetlerine tesadüf etme" diklerinden daha ileriye gitmeye çalışırlar."takriben üçyüz yârde daha ileri giderek geçidin gayet kayalık bir kısmına dahil olmakta iken bir hambere parçası ile yüzü parça parça olmuş cerihasından seylan eden kanlarla gözleri kapanmış bir bî-çâre askere tesadüf ettik.Bu âdem bir silâh arkadaşının muâvenetiyle geri

---

(46) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(terc. Cemâleddin),Dersaâdet 1315,

götürülmekte idi.Bunlardan vâkı' olan suâlimiz üzerine dağın tepesine doğru "çok şey" olduğunu ve "gâvur tanımaz" Arnavud taburlarından ihtiyat üzre davranmaklığımızı beyân ve tavsiye etti.

Oradan sonra yol üzerinde ara sıra cesetlere tesadüf etmeye başladır.Bir çok kurşunlar da etrafımızdan havâyî bir top kendilerine mahsûs sedâlarla geçiyordu." (s.85)

Bigam ve beraberindekiler biraz daha ileriye giderler."Geçidin tahvil-i istihkâmât ettiği mevkîde iki bölük ihtiyatın sırta doğru tırmanmak için müheyyâ olduklarını gördük.Bunların beraberlerinde cephane katarları dahi vardı. Menekşe Tepesi'nden üzerlerine kurşun yağmur gibi yağmakta iken bile neferat bilâ-fütûr tütün içmek,ekmek yemek gibi pek âdî işlerle meşgûl bulunuyorlardı"(s.86)

Süleyman Tevfik ve bir kısım ediblerin askerin muhârebe esnasında yemek ve içmek dâhil muhârebeden başka hiç bir şey dikkate almadığına dâir verdikleri mâlûmâta Yüzbaşı Bigam yukardaki ifâdelerle katılmaz.Hâtırâtlar da dahil olmak üzere harp edebiyatı ürünlerinde askerin muhârebe esnasında gösterdiği savunma veya taarruz ya çok kahramânâne bir edâ ile anlatılır ya da onların muhârebe esnasında ve sonrasında çektikleri sıkıntılar detayı ile verilmeye çalışılır. Harp edebiyatı ürünlerinin anlatımında görülen bu iki uç okuyucunun hislerini harekete geçirmek millî şuuru uyandırmak içindir.Bu ürünlerde muhârebelerin anlatımı esnasında kahramanlığın,fedâkârlığın, cefâkârlığın vasat anlatımına pek rastlanmaz.Kastettiğimiz vasat anlatım tarih çalışmalarında görülür.Yüzbaşı Bigam askerin "tütün içmek,ekmek yemek" gibi işlerle uğraştığını belirterek sivil insanın özellikleri ve bu özelliklerin anlatımı ile askeri vermiştir.Lâkin bu gibi işleri "pek âdî işler" diye nitelemesi ve askerlerin bu işlerle meşgûl olmasını belirtmesi O'nun da askerin bu gibi uğraşlarla uğraşmaması gerektiği inancının ortaya çıkmasını bildirir.Bu anlatımıyla Bigam diğer harp edebiyatı ürünü vermekte olan ediblerin anlatımına yaklaşır;çünkü askerin düşmana karşı verdiği mücâdeleyi kahramânâne bir şekilde anlatmayla,askerin en tabî hakkı olan "yemek yeme" işini âdî bir iş olarak niteleme ve bir meşgûliyet olarak görme

anlatımı arasında pek fark yoktur.Bigam da bu anlatımıyla uç noktaya varmaktadır.

Bigam'la birlikte bulunanlar tekrar ileri doğru harekete yönelirler:"Takriben yirmi yârde ileride bir ağaç,geçidin son büklüm yerinde irâde ediyordu.Oraya uğradığımızda ellerimiz ve dizlerimiz üzerinde yürüyerek nihâyet birinci atış hattına varıncaya kadar ilerledik.Bu hattaki neferât tepenin biraz aşağısında açık nizam üzre yüzükoyun yerlere yatmışlar idi.Hudûd kulesi elli yârde ileride bulunuyordu.Bu kule Osmanlılar'ın yedinde olup ondan elli yârde daha ötede bulunan Yunan kulesi hâlî idi.Lâkin evlerin arkasında alçak taştan bir duvar bulunup düşman kurşunları mezkûr duvarın arkasına geliyordu.Muhâsarada bulunan Rıza Paşa kumandasındaki bataryaların hambereleri lâ-yenkatı' Yunanlılar'ın arkatarafına yukarıdan doğru nüzûl ediyordu.Lâkin ne te'sir husûle geldiğini göremiyorduk. Tüfenk atışından top iniltisinden kurşun vızıltısından dâimâ kulaklarımız çınlıyor ve gürültü pek dehşetli gidiyordu.Ateş eden askerler Arnavud olduğundan bizim vürûdumuzu hüsn-i sûretle telakkî etmediler.Bizim kim olduğumuzu ve ne için oraya geldiğimizi suâlden sonra geri çekilmemizi tavsiye eylediler."(s.87-88) Bigam'ın yanında bulunan ve harbin manzaralarında fotoğraf çeken Velden Arnavutların da fotoğrafını gazeteye göndermek için çeker.Daha sonra oradan ayrılarak geride bıraktıkları hayvanlarını alarak yola devam ederler.Bu esnada tepeye tırmanmak hazırlığında bulunan birliğin komutanı olan yüzbaşıya askerlerle birlikte tepeye tırmanmak için müsâade isterler.Tepeye tırmanırken hayvanları da onlarla birliktedir.Lâkin hayvanları yanlarına almakla ne kadar "sersemlik" ettiklerini anlarlar;çünkü Bigam'ın atı "çıkıntılı ve hâkim bir noktaya vâsıl" oldukları bir anda oradan "inmemek için inad"eder.Hayvanları bir yere bırakarak yeniden yukarı doğru tırmanırlar."Osırada iki Arnavut arkamızda ahz-ı mevkî' ederek düşmana kurşun sağmaya başladılar." Bigam ve Velden onlara "siperlik etmek istemedik"lerinden tekrar geri dönerler."Rıza Paşa'nın kumandasındaki bataryaların bulunduğu mevkie avdet" ederler.Oraya vardıkları esnada "Edhem Paşa Hazretleri'yle erkân-ı harbiyyesi heyeti güneşin altında çemene oturmuş muhârebeyi kemâl-i dikkatle temâşâ etmekte olduklarını görürler."(s.90) Oraya vardıklarında "ikinci fırka livâlarından olup Rusya Muhârebesi'nde pek çok hizmet etmiş olan

ihtiyar Hâfız Paşa hayvan üstünde livâsını meydan-ı harbe sevk etmekte iken vurulduğu"nun haberini alırlar.Muhârebenin gidişatı hakkında başka da bilgi alamazlar.Bu esnada ovada ve Devlet-i Âliyye'nin hâkim bulunduğu tepelerde top ateşi devam etmektedir."Dağ sırtları boyunca dahi tüfenk sesleri" kesilmemektedir. Bigam bu ateşlerin "kat'î bir netice" ye varamayacağını belirtir.Top ateşleri içersinde Bigam'ın ehemmiyet verdiği Rıza Paşa komutasındaki birliğin atışlarıdır."Vakt-i zuhûru dört saat geçmiş idi ki Rıza Paşa'nın bataryalarından birinci batarya bir humbara ile Yunan kollarından birini berheva etti.Bu gayet güzel bir isabet oldu. Topu bizzat Rıza Paşa endaht etmiş idi."(s.91) Bu esnada Haydar Paşa komutasındaki fırkanın da harbe iştirâk ettiğini müşâhede ederler.

Bigam ve Velden:"biraz taâm etmek ve bir müddetcik uyumak istirahat eylemek için hayvanlarına râkiben Alasonya'ya avdet"ederler.Muhârebe gece yarısına kadar devam eder."Geceleyin karyeye iki tabur ile iki batarya daha irsâl eyledi.Ne kadar asker varsa hemen cümlesi hatt-ı harbe sevk edilmiş olduğundan doksanüç müstakil livâ Milona geçidinin ucuna götürüldü."(s.92)

Bigam ve Velden "tekrar meydan-ı ma'rekeye azîmet için" hazırlanırlar."Nısfı'l-leylden dört saat sonra" bir süvari çavuşu ne kadar yüksek tepe varsa hepsinin Osmanlılar'ın eline geçtiğini belirten bir haber tezkeresi ile Bigam'ın yanına gelir.

Bigam bu tezkerenin çok önemli olduğunu belirterek olduğu gibi aktarır:

"Aziz Dostum!

Menekşetepe'den İskomba'ya değin ne kadar yüksek noktalar varsa asâkir-i Osmâniyye'nin yed-i muzafferânesine geçtiğini size size ihbâr için devletlü Edhem Paşa Hazretleri tarafından emrolundu.

Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârîden Necib"

Bigam bu tezkereyi okuduktan sonra muhârebenin nihâyet bulduğunu anlar."Bu haber üzerine hayvanlarımızı tırıs sürerek ilerledik.Menekşetepe'den düşmanın kaçırılmış olduğunu ve Milona Tepesi asâkir-i Osmâniyye yedine geçmiş bulunduğu

ve asker bir taraftan cesetleri defn diğer taraftan kalelerin yanındaki istihkâmâtı tâmir ile iştigâl ettiğini gördük.Manzara elem-engîz bir hâl kesb etmiş ve bir gün evvelki heyecan pek büyük tahvile uğramış idi."(s.95)

Bigam ve Velden muhârebe hattına vardıkları zaman "piyâde otuz saat muhârebede icrâ ettiği cihetle o gece istirahat ettirilmiş,yemek verilmiş"tir. Kazanılan muhârebelere nazarla "İskomba'nın karşısındaki Yunan bataryaları dört mevkîden oynatılmış fakat ehemmiyet verilecek kadar ileri gidilmemiştir.(s.95)

Bigam taarruz esnasında Osmanlı askerinin kumandandan ziyâde his ile hareket ettiğini gözlemler.Bu başlangıçta ve muhârebenin gidişinde bir karışıklık meydana getirse de Bigam bunu muhârebenin zaferle sonuçlanacağının bir işâreti saymaktadır:"Tepelere hücûm esnâsında iktizâ eden açık nizâm hareket kumandandan ziyâde his ile ittihâz olunmakta idi.Zîrâ ateş hattında ilerleyen bir bölük düşman kurşunlarıyla fenâ sûrette sarsıldığını hissetmesi üzerine nefâret kendiliklerinden biraz daha dağınık hareket ettiklerini gördük. Lâkin askerin katiyyen ve tamamen îtidâlini muhâfaza etmesi ,düşmanın en mühlik ateşinin gözüne doğru bilâ-tereddüt sebât üzere saldırması,icâben veya tesadüfen düşmanın dolu gibi nüzûl eden şarapnelleri altında sanki hiç bir şey yok imiş gibi âdetâ durması bize muhârebenin ne sûretle nihâyet bulacağına daha o zamandan kanaat hâsıl ettirdi."(s.98)

Bigam'ın izlenimi olan askerin muhârebenin şiddetli olduğu esnada nizamsızlık göstermesi tesbitinin sebebini Devlet-i Âliyye ordusunun hâlâ Batı tarzı modern bir ordu hâline gelememesine bağlayabiliriz.Devlet-i Âliyye İkinci Selim ile başladığı orduyu Batı'lı tarzda modernize etme teşebbüsü 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ne gelinceye kadar yerleşmiştir.Harp esnasında askerin farklı davranması ordunun modernize edilmeden önceki harp geleneğini sürdürmesi olarak görülebilir. Bununla birlikte 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Devlet-i Âliyye'nin gönüllü askerliği kabûl etmesi bu başıbozukluğun sebebi olabilir.Daha önce değindiğimiz gibi gönüllülerin harp döneminde orduya alınmamasının sebebi başıbozuk hareket etmelerinden dolayıdır.Bu nedenle onlara başıbozuk adı takılmıştır.Lâkin vicdânî

yükümlülük hariç herhangi bir yükümlülüğü olmayan ve arkasında evini,âilesini,mülkünü bırakarak harbe iştirâk eden gönüllülerden de beklenen düşmana karşı çok iyi mukâvemet etmeleridir.Gönüllüler zaten bu nedenle harbe iştirâk etmişlerdir.Devlet-i Âliyye de gerektiğinde nizâma uymayan gönüllüleri bu nedenle harpte orduya almayı kabûl etmiştir.

Edhem Paşa'nın Bigam'a Milona Tepeleri'nin ve geçidinin Devlet-i Âliyye eline geçmesinin bildirilmesi emri, bu haberin Times Gazetesi'ne gönderilmesini sağlamak için olabilir.Bu sayede Avrupa devletleri muhârebeyle daha yakından ilgilenecektir.

Ayrıca bu haberin Devlet-i Âliyye ordusunun hâlâ güçlü olduğunu kanıtlaması açısından büyük önemi vardır.Bu haber ordu için de moral kaynağıdır.

Bigam'ın muhârebe esnasında karşılaştığı Devlet-i Âliyye ordusunda bulunan Arnavud asıllı askerler Milona Muhârebesi'nde büyük yararlıklar göstermiştir.

Goltz Paşa da Yüzbaşı Bigam gibi kaleme aldığı çalışmasında Milona Muhârebesi esnasında Arnavud asıllı askerlerden bahseder:"Yunanlılar'ın Menekşetepe'ye yaptıkları bir hücûm tard ü def eyledi,nihâyet gurubdan biraz evvel geçidin cenûbunda bulunan diğer iki tepe dahi küstâhâne ve pek şiddetli hücumlarla Yunanlılar üzerine atılan kahraman Arnavudlar'ın eline düştü.Artık düşman çekiliyordu.

İşte Milona Geçidi böylece katiyye Osmanlılar eline geçmiş,gazete sütûnlarında'Milona Meydan Muhârebesi' diye neşr ü ta'mîm edilen kavga bu vecihle hitâm bulmuştur."(47)

Arnavudlar'ın cephede yararlık göstermelerinin sebebi Yunanlılar'ın Rumeli'de kuvvetli bir güç olarak ortaya çıkmalarına karşı olduklarına bağlanabilir.Özellikle 1897 Osmanlı-Yunan Harbi döneminde süreli yayınlarda Arnavudlar'ın görüşlerini içeren manzûmelerin kaleme alındığı görülür.Bu manzûmelerde harbin

---

(47) Colmor Eraiher von der Goltz Paşa,Osmanlı-Yunan Seferi,(terc.Yakub Şevki), Dersaâdet 1326,Mekteb-i Fünûn-i Harbiyye-i Osmânî Matbaası,s.101.

başlangıcından îtibaren Osmanlı-Yunanistan arasında çıkacak bir harbe karşı Arnavudlar'ın tavrı açıkça görülebilir.Arnavudlar bu harpten istifade ile Devlet-i Âliyye'den ayrılma temâyülü göstermemiş bilakis Devlet-i Âliyye topraklarının bütünlüğünün korunması yönünden tavırlar almıştır.Devlet-i Âliyye'nin Rumeli topraklarındaki milletlerin Devlet-i Âliyye'nin duraklama dönemindeki harplerinde sürekli bir bağımsızlık özlemi içerisine girdikleri görülmüştür.Bunun sebebi bu toprakların merkeze uzaklığıyla yakından alâkalı olduğu gibi Avrupa ve Rusya'dan gelen ve bağımsızlığı teşvik eden fikirlerle de yakından alâkalıdır. Avrupa'da 1789 yılında Fransız İhtilâli ile yayılan milliyetçilik fikri çok uluslu Devlet-i Âliyye'ye te'siri menfî yönden olmuştur.Bu fikirle birlikte Rusya'nın Pan-İslavizm propagandası ve Ortadoksları himaye politikası da Devlet-i Âliyye'nin Rumeli toprakları üzerinde yaşayan milletler üzerinde etkili olmuştur. Yunanistan 1826 yılında Mora Yarımadası'nda bağımsızlığını îlân ederken Bulgarlar 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Devlet-i Âliyye yönetiminde oldukları halde Rusya lehine karşı Devlet-i Âliyye'ye tavır alırlar ve casusluk yaparlar.

1789 Fransız İhtilâli'yle yayılan milliyetçilik akımı tüm çok uluslu devletlere karşı milletlerin bağımsızlığının ideolojisi olmuştur.Lâkin Bulgarlar'ın Devlet-i Âliyye'ye karşı tavrı bu yönden değildir.Bulgarlar'ın kendi başlarına müstakil bir millet olma istekleri de o dönemde mevcut değil,onlar için bağımsızlık Rusya'ya bağlanmak anlamındadır.

Görüldüğü üzere Devlet-i Âliyye'nin Rumeli üzerinde yaşayan bir başka millete mensup olma fikri olan milliyetçilik 1789 Fransız İhtilâli'nin bir neticesi değildir.Bununla birlikte bu milletlere Fransız İhtilâli'nin fikirlerini "kara cüppeli Papaslar"dan taşıyacak başka da aydın kesim mevcut değildir.Devlet-i Âliyye ise gerek aydınlarıyla gerekse siyâsî tavrıyla Fransız İhtilâli'nin fikirlerinin kendisi için tehlikeli olduğunun farkında, bütün kapılarını bu fikirlere kapamıştır.Hatta Devlet-i Âliyye aydınları içerisinde Fransız İhtilâli'nin yaydığı fikirlerin karşısında bir tepki oluşturan ve bunun için yazılar kaleme alan aydının sayısı da az değildir.Devlet-i Âliyye aydınları medeniyet ve meşrûtiyet fikri hariç Avrupa menşieli ideolojilere karşı çok ittihatlı davranmaktadır.

Bu seçiciliğin sebebi de devletin sosyal ve siyasi kurumlarını korumak istemesindendir.Bu nedenle bu kurumları bütünüyle kaldırmak yerine ıslâh edip devamına karar vermiştir,Bu da beraberinde yeniliğin içerisinde sürekli geleneksel bir yapının da beraber gelmesine sebebiyet vermiştir.Yeniliğin tamamen sosyal bünyede oturmayışının sebebi de yeniliklerin içerisinde sürekli korunacak bazı kurum ve değerlerin olmasından dolayıdır.Bütün bu sebepler gösteriyor ki Fransız İhtilâli ile yayılan milliyetçilik fikri ile Devlet-i Âliyye toprakları üzerinde yaşayan milletler bir bilinçlenme yaşamamıştır.Bu fikirleri aktaracak kadrodan yoksundur. Lâkin Rumeli toprakları üzerinde yaşayan bu milletlerin bağımsızlık özlemini sürekli bir büyük devlet desteklemiştir.Neye ve kime karşı Bulgarlar'ı korumaya kalkışınca Bulgarlar'ın da bağımsızlık fikirleri ortaya çıkmıştır.Bu bağımsızlık hareketleri bir büyük devletin etkisi ve koruyuculuğu sayesinde Devlet-i Âliyye toprakları üzerinde yaşayan milletlerde görülür.Bu bağımsızlığın da millî şuurlanma ile yakından alâkası yoktur.Olsa idi Bulgarlar'ın Devlet-i âliyye'ye gösterdiği tavrın bir benzerini Rusya'ya karşı göstermesi lâzım gelirdi.Yine aynı şekilde bu milliyetçilik akımlarının Bulgarlar;Yunanlılar üzerinde etkili olduğu kadar Arnavudlar üzerinde de etkili olması beklenirdi.

Yüzbaşı Bigam ve Goltz Paşa Milona Muhârebeleri'nde Devlet-i Âliyye ordusunda bulunan Arnavud asıllı askerlerin önemini belirtirken Süleyman Tevfik ise Milona Geçidi'nin zaptedilmesini ancak ikinci fırkanın harbe ,hücûma iştirâk etmeleri sayesinde gerçekleşebileceğini ifâde eder:"Biz yolda giderken erkân-ı harp kaymakamlarından Enver Bey'in sür'atle arkamızdan gelmekte olduğunu gördük. Mûmâileyh Milona'daki hatt-ı harbe dâir saâdetlü Neş'et Paşa Hazretleri'ne arz-ı ahvâl eylemek üzere İskomba'ya azîmet ediyorlar idi.Zaten bizim de fikr ü maksadımız o merkezde olduğundan üçümüz birden sür'atle ikinci fırka merkezine uçtuk. Saat onbire karîb bir zamanda oraya muvâsalat ederek fırka kumandanıyla mülâkât ettik.Bî-hakkin te'min-i muzafferiyyet olunmak ancak ikinci fırkaca vukû'bulacak bir hareketle vâbeste bulunduğunu söylediler."(48)

---

(48) Süleyan Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Veya Dört Aylık Seyahatim,Dersaâdet 1315,s.161.

Ordu komutanlarının istişâresi sonucu ikinci fırkanın da hücûmu kararlaştırılır. "Derhâl ihtiyat taburunun borazanlar vâsıtasıyla Pırnar Tepeleri'ndeki bataryalara düşman mevâkıı üzerine şiddetle ateş kumandası verildi.Neş'et ve Tal'at Paşa'lar Hazarâtıyla Enver Bey ve âciz İskomba kışlasının yanında duruyor idi.Kalbimiz şiddetle çarpıyor idi.Bir taraftaki telgraf makinesi سمر Tepesi'nden mâlûmât almak üzere bulunuyordu.Çünkü düşman mevâkııyla aramızda dağlar var idi."(s.162)

Ateş emri verilmesi üzerine bataryaları harekete geçirir.Artık hücûm başlamıştır:"Şiddetli ateş kumandası üzerine iki tepedeki Osmanlı bataryaları sâikabâr olmaya başlamış,ortalığı bir gürültüdür almış idi.Bu hâl yirmi dakika devam eyledi.O sırada سمر Tepesi'nden verilen mâlûmât düşmanın mevâkiinde zedelenmiş olduğunu yüz tuttuğunu محلث idi.Rerhâl fırkanın tamamen hücûm etmesi emri yine o borazanlar vasıtasıyla verilmeye başlandı. O sırada işitilen "Allah Allah" zemzemesi cümlemizi hüngür hüngür ağlatmış idi.

Mirlivâ Celâl Paşa kumandasındaki sekiz taburdan mürekkeb kuvvet yek-âvâz olarak "Allah Allah" sedâsını ayyûka çıkarmış, birden düşman mevâkii üzerine hücûm eylemiş idi."(s.162)

Süleyman Tevfik hücûm esnasında "ihtiyat taburu"nun muhârebeye iştirâkinden çok etkilenir."İhtiyat taburundan kimi ekmek yapmak ve kimi çamaşır yıkamak ile meşgûl oldukları sırada hücûm boruları ve bunu müteâkip o gülbang-i tekbîri işiterek kendilerini gâip etmişler ve hemen baş açık yalın ayak denilecek sûrette dağlara doğru koşmaya başlamışlar idi.

Neş'et ve Tal'at Paşa'lar Hazaratıyla Enver Bey ve âciz bunların önlerine doğru koşarak men' etmeye çalıştık ise de mümkün olmamış ve nihayet bizim askerin arkasından bu sûretle hücûmun mahzûru bildirilerek men'edilebilmiş idi. Osırada telgraf makinasıyla Papalivadya Tepesi'nin vesâir mevâkii Yunâniyye'nin zaptedildiğini haber veren paşalar,biz yekdiğerimizi kucaklayarak öpüşmeye sürûrumuzdan gözyaşları dökmeye başlamış idik."(s.163)

Süleyman Tevfik'in büyük bir hayranlıkla müşâhede ettiği askerin ekmek yapması,çamaşır yıkaması hâdiselerine Yüzbaşı Bigam hâtırâlarında gereksiz meşgûliyet olarak bakmaktadır.

Yine aynı şekilde hücûm borusu çalındıktan sonra yalın ayak başı açık,nizamsız bir şekilde düşmana saldıran askerin cesareti Süleyman Tevfik'i çok etkilerken;Yüzbaşı Bigam bunu nizamsızlık olarak kabul eder.Süleyman Tevfik "yalın ayak ve baş açık" bir şekilde kumandanlarını dinlemeyip hücûma geçen bu askerin hareketini onlarda bulunan vatan-ı hamiyyete bağlarken,Yüzbaşı Bigam askerin bu hareketini itaatsizlik olarak değerlendirir.Lâkin gerek Süleyman Tevfik'in gerekse Yüzbaşı Bigam'ın üzerinde anlaştıkları konu ise hücûm eden askerin kararlılığıdır.Yüzbaşı Bigam muhârebenin zaferle sonuçlanacağını askerin ahvâlinden anladığını kaydederken Süleyman Tevfik muhârebenin zaferle biteceğine başından beri inanmaktadır.

Yüzbaşı Bigam ile Süleyman Tevfik arasındaki gerek hadiselere bakış gerekse onları değerlendiriş açısından farklılığın kaynağı Süleyman Tevfik'in edip olması ,olayları anlatırken okuyucunun millî şuurunu harekete geçirecek tarzda ele alması,ayrıca askerlerle birlikte aynı devlete tâbî olmasına karşı;Yüzbaşı Bigam'ın askerlikten yetişmiş biri olması sonucu hâdiselerle askerî bir perspektiften yaklaşması ve askerlere nazarla farklı millete mensûb bulunmasıdır. Bu nedenle Süleyman Tevfik'in hissî bakış açısına karşı Yüzbaşı Bigam mantıkî bir bakış açısıyla hadiselere yaklaşmaktadır.

Yunan Harbi'ni başlangıcından îtibâren tâkip eden Süleyman Tevfik'in:"en evvel hisseylediğim zevk-i zafer bu olmuştur";"İskomba'dan bu sûretle hücûm eylediği sırada Milona'dan üçüncü ve dördüncü fırkaya mensûb taburlarda son bir hücûm ile Milona Tepeleri'ni ve boğazı zapteylediklerinden artık hisseylediğim memnûniyet ve mesrûriyet tarif edilemez bir dereceye gelmiş idi."(s.163) ifâdeleri ise harpte meydana gelen olaylara hissî yaklaştığının bir kanıtıdır.

Harpte vukû'bulan hadiselerin anlatımı çok çeşitlilik göstermek-

tedir.Bu çeşitliliğin sebepleri, harbin sadece bir noktada değil bir hat üzerinde olması, bir çok kişi tarafından nakledilmesi ve bu nakledenlerin olaylara bakış olarak mesafe açısından harbe iştirâk eden kuvvetlerden birinin mensubu olmasıdır.Bu sebepler neticesinde ortaya konan harp edebiyatı ürünlerinde aynı olayların farklı biçimde anlatımı görülür.Bu ürünleri değerlendirme esnasında bir olayın değişik anlatımlarına yer verileceğinden olayların kronolojisinde tekrar etme gibi bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır.Yani bir harp hadisesinin değişik anlatımlarını verirken dönüp dönüp baştan sona kadar o olayın kronolojisini tekrarlamak zorunda kalınabilmektedir.Harp edebiyatı ürünlerinde kronolojinin çok zayıf bir şekilde kendini hissettirmesi ve özele inilmesi, olayların değişik anlatımı kronolojinin tekrar edilmesi ile ortaya çıkabilecek tekrarları en aza indirmektedir.Bu nedenle önemli olan harp hadiselerinin değişik anlatımları,değişik yorumlanmaları ve farklılığın neden kaynaklandığıdır.Lâkin her anlatımın en nihâyetinde merkezi anlatıcıdır. Edebî eser niteliği taşıyan hatıralar ise anlatıcının merkezde olduğu yarı kurmaca metinlerdir.Dolayısıyla değişik kurmacalar da çok çeşitli okuyucu gruplarına seslenebilecek özelliktedir.Zaten kronolojinin tekerrürü bütün harbin anlatımında değil de sadece harpte meydana gelen küçük bölümlerin anlatımında meydana gelmektedir.Bu da olayların anlatılışındaki zenginlik ve çeşitlilikle farkedilmeyecektir.

Milona Tepeleri'nin ve geçidin Devlet-i Âliyye ordularının eline geçmesini sağlayan Milona Meydan Muhârebesi'nin kazanılması bir çok bakımdan önemlidir.1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin ilk muhârebesi olduğundan bu muhârebenin kazanılması askeri moral bakımından müsbet yönde etkilemiştir.Ayrıca son 1877-1878 Osmanlı-Rus Muhârebesi'nden Devlet-i Âliyye'nin yenik çıkması Milona muzafferiyyetinin önemini daha da arttırmış,Devlet-i Âliyye halkının yeniden kendisine güvenmesini sağlamıştır.

Bu nedenler ile Milona Muhârebesi'ni konu alan bir çok edebî ürün kaleme alınmıştır.Bu ürünlerin harbin diğer cephelerini konu alan ürünlerden fazla olmasının sebebi ise Yunanlılar'ın bu ilk muhârebede fazla direnmeleri ve bunun sonucunda da şiddetli çarpışmaların meydana gelmesidir.Muhârebenin zaferle sonuçlanmasından sonra muzafferiyyetin sevinci bir çok edebî metinde görülür.Bu metinlerden biri de Mustafa Reşid'in kaleme aldığı "Milona Marşı" (49) adlı manzûmesidir:

"Şanlı râyâtı bize etdi emanet Sultan
Bârek-Allah yiğitler bu ne rif'at,bu ne şân
Hıfz içün bunları sen katreye dek dökme kan

Kahramanlar gidelim!Bezl edelim şevk ile cân
Vatan-ı ikbâlde kalsın,yaşasın şâh-ı cihân

Bu livâlarla zafer bürcuna gül-reng edelim
Beşeri hayrete dûçâr ederek cenk edelim
Şiddet-i savlet ile hasma yeri teng edelim

Kahramanlar gidelim!Bezl edelim şevk ile cân
Vatan-ı ikbâlde kalsın,yaşasın şâh-ı cihân

Bu livâlarda yiğitler vatanın ikbâli
Elimizde demektir milletin istikbâli
Semt-i himmet ile tezyîd edelim iclâli

Kahramanlar gidelim! Bezl edelim şevk ile cân
Vatan-ı ikbâlde kalsın,yaşasın şâh-ı cihân

---

(49) Mustafa Reşid, Milona Marşı İstanbul 1313,s.4.

Türküz etmek bize muhtass ölümü istihkâr
Basarız güllesine kum gibi hasmın her bâr
Bizi alkışladı,alkışlayacaktır a'sâr

Kahramanlar gidelim!Bezl edelim şevk ile cân
Vatan-ı ikbâlde kalsın,yaşasın şâh-ı cihân

Milletin izzeti,âsâyişi,ikbâli içün
İktisâb-ı şerefi,gâye-i âmâli içün
Sevgili şâhımızın şevket ü iclâli içün

Kahramanlar gidelim! Bezl edelim şevk ile cân
Vatan-ı ikbâlde kalsın, yaşasın şâh-ı cihân
Her gazâda bize imdâd eder Peygamber
Bize serdar olur rûh-ı cenâb-ı haydar
Gülerek karşılar ordumuz her yerde zafer

Kahramanlar gidelim!Bezl edelim şevk ile cân
Vatan-ı ikbâlde kalsın, yaşasın şâh-ı cihân."

Diğer

Arş ...Erdik rûz-ı cenk ü şâna arş
Arş arslanlar fedâ-yı câna arş
Hep boyansın râhımız al kana arş

Arş...Arslanlar fedâ-yı câna arş

Altı yüzyıllık şeref,iclâl,şân
Hep bize mevdû'dur erler bu ân
Hıfz için nâmûs lâmın bezl-i cân

Arş..Arslanlar fedâ-yı câna arş

Verdi âbâmız tevârihe şeref
Olmalı ecdâda gavgada hâlef
Vakt eder fânîleri lâ-bûdd telef

Arş..Arslanlar fedâ-yı câna arş

Erler istihkâm-ı hasma atlasın
Korkusundan kalbi hasmın patlasın
Hasmımız bu azmimizden çatlasın

Arş..Arslanlar fedâ-yı câna arş

Def'edin râyâtı çarhın bâmına
Sâye salsın hasmın istihkâmına
Gök de imrensin şafak-ı gül-fâmına

Arş...Arslanlar fedâ-yı câna arş.

Diğer

Dökmeyiz demâdem
Biz Hakk u adl içün dem
Maksadımız müsellem
Sulh u salâh-ı âlem

Olduk felâha hâdim
Bünyân-ı zulmü hâdim

Osmanlılara kâim
Sulh u salâh-ı âlem

Olmuş esâs-ı devlet
İhsân ü adl ü re'fet
Bizce sezâ-yı dikkat
Sulh u salâh-ı âlem

Âmâlimiz sellemdir
Bizce bu muhteremdir
Gâyetle mültezemdir
Sulh u salâh-ı âlem

Emn-i cihân safâmız
Yok bunda yok riyâmız
Mâşûk-ı dil hubâmız
Sulh u salâh-ı âlem"

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan edebî eserlerde sadece Devlet-i Âliyye askerinin,zâbitânının ahvâli işlenmez.Ayrıca Devlet-i Âliyye'nin harp ettiği devlet olan Yunanistan'ın askerlerinin ve zâbitlerinin ahvâli de ediblerimizin harp döneminde yazdıkları edebî eserlere konu olarak alınır.Bu çeşit edebî nümûnelerin başında Sâmipaşazâde Sezâyî'nin,"Yarın Ale's-Sabah Hücûma Müheyyâ Olan Osmanlı Ordusunun Karşusunda Bir Yunan Jeneralinin Tefekkürâtı ve Tahayyülâtı" (50) adlı hikâyesi gelmektedir.

---

(50) Sâmipaşazâde Sezâyî,"Yarın Ale's-Sabah Hücûma müheyyâ olan Osmanlı Ordusunun Karşusunda Bir Yunan Jeneralinin Tefekkürâtı ve Tahayyülâtı",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul 1315,s.23-32.

Hikâyeye konu olan muhârebe Milona Muhârebesi'dir.Yunan Jenerali ise bu muhârebede Devlet-i Âliyye ordusuna karşı savaşmaktadır.Altı saat devam eden muhârebe gündüzün bitmesi,karanlığın bastırmasıyla son bulur.Her iki ordu da karşılıklı olarak ateşi keser."Yunan jenerali istihkâmının bulutlara dokunur bir nokta-i mürtefiasında dürbünüyle etrafı tarassud eder."Kendi bulunduğu muhitte her hangi bir top ateşi olunmazken diğer cephelerde tek tük atışlara rastlanır.Milona Tepeleri'nin birinde dürbünüyle muhârebe hattını gözleyen jeneral şunları müşâhede eder:"Gurûbun ateşin âl alevleri mağribde seyyar ve bî-karar olan bazı bulutları tutuşturduğu o esnada Osmanlı ordusundan vakit vakit gelin güllelerin sedâ-yı mehîb ve müdhişi akşamın sükût-ı amîki içinde derelerden derelere,vâdilerden vâdilere aks ile bütün bir devletin bünyân-ı bekâsını esasından sarsıyor,tâ karşıda semâ-pâye bir dağın kenarında,ezhâr-ı bahar ile donanmış ve bir memleket-i esâfir yanıyor,sahrânın şark tarafında tutuşmuş bir kaç nâhiyenin dûd-ı siyahı ahâlîsinin zaman zaman zuhûr eden giriv ve feryâdıyla akşamın semâ-yı âsûd-gisine doğru yükselüb gidiyor gâyet uzun bir kervan-ı pür-figân teşkîl eden Teselya ahâlisi, asker-i mecrûhları 'Etniki Eterya' cemiyetinin teslih ettiği gönüller hepsi karma karışık bir halde baştan başa ateş almış bir azîm ormanın içinden feryâd ederek kaçışan mahlûkât-ı vahşiye sürüsü gibi birbirini çiğneyerek, birbirinin üzerine düşe-düşe hendekleri doldurarak adamlar, arabalar,atlar ,toplar ,kadınlar çocuklar uçurumlara uçar"lar. Jeneral bu temâşâ karşısında daha fazla dikkatini yoğunlaştıramaz.Başını Atina tarafına çevirerek bu harbin çıkmasının sorumluluğunu Etniki Eterya cemiyetine yükler:"Ah Etniki Eterya!Dâimâ kan dâimâ fesad isteyen bu cemiyyet-i hafiyyenin âmâl-i hunhârânelerini icrâya vasıta olanlar !Gelin de eserinizi görün diye feryâd"eder.Etniki Eterya Megola İdeayı gerçekleştirmek için kurulan bir cemiyettir.Megola İdea ise büyük Yunanistan düşüncesidir.

Jeneral dürbünü Osmanlı ordusuna çevirir:"En hafif bir nesim ile temevvüç ederek, saflar teşkîl eder,en zaif bir sedâ ile teheyyüc ederek silâh-ı gâlibiyyetlerine sarılır,bir emre,bir işârete muntazır ordunun karşısında birdenbire bütün vücûdu dehşet ve hiddetle titremeye baş"lar.Kendini ikna etmek için sinirli bir şekilde yumrak göstererek söylenir:"Titreyin.Titreyin.Bu mevkii müdâfaa eden askerin kim olduğunu biliyor musunuz?Hepsi bir hayâl-i bî-misâl-i istikbâl ile mücehhez,mutî

genç medeniyetin fedâkâr askeri Termopil'de genç bir milyon Îrânî'yi mahveden ecdâdının vâris-i şecâati olanhayrü'l-hâletlerdir.Medeniyyet-i hakîkiyyeyi her tarafa hattâ Avrupa'ya bunlar gösterecek."Jeneral"Fedâkâr medeniyyet-i askerînin Teselya köylerini ihrâk ve yağma ittiklerin"den habersiz sesini yükselterek:"Makedonya,Makedonya,Makedonya benimdir!" diye bağırmaya başlar.Yanındaki yâveri de "İstikbâl,istikbâl,istikbâl sizindir!"diye O'na karşılık verir.

Jeneralin komutasındaki medeniyeti Avrupa'ya götürecek ordu "gündüzkü beş saatlik muhârebede gördüğü hücûmlardan savletlerden yorulmuş,kırılmış,ezilmiş bir halde toprakların üzerinde uyuyor,ayakta durmaya tâkati olanlar da mevkia hücûm-fermâ olan o azîm sükûneti âh ü enînleriyle inleten mecrûhları taşıyorlardı."

Yunan kuvvetinin bu perişanlığını gidermek için ertesi sabah başlayacak "Osmanlı hücûmuna sebat ve mukâvemet etmek için bir beyannâme neşriyle askere cesaret ve metânet verilmesi"ni Yunan Jenerali tavsiye eder.Öte yandan kuvvetle bulunan diğer zâbitler gündüz muhârebelerinde kuvvetin kaybını tesbit ederken Atina'ya da şu telgraf gönderilir:

"Muzafferiyyetimiz pek şanlıdır.Yarın tekrar başlayacağımız muhârebeden sonra artık Teselya'da Türk askerinden bir fert kalmayacağına emin olmanızı ve tarihlerin sahâif-i edebiyyesine şeref verecek olan bu muzafferiyyetimiz için kiliselerde âyîn-i rûhânîler,Atina'da şehr-âyînler icrâsını vatan-perverlik nâmına ihzâr ederim.

Jeneral"

Harbe iştirâk eden ordu için milletin desteği çok önemlidir.Milleti arkasına alan bir ordunun gâlip gelme ihtimâli daha fazladır.Yunan Jenerali de milletinin kendisini desteklemesini âyin ile istemektedir.Görünürde bir etkisi olmasa bile Jeneralin ve askerin kendi halkının âyinlerle desteklediğini bilmesi milletinin ordularına sahip çıkması anlamına gelir ki bu da orduyu harbe daha iyi hazırlayan etkenlerin başında gelir.

Telgrafın Atina'ya çekilmesini isteyen Jeneral daha sonra "bir büyük aşk ve şevk

ile taburların arasına girerek askerin kırılmış cesaretini tâmir büsbütün mahvolmuş metânetini ihyâ için'Askerler!Sizler medeniyet-i atîka-i Yunâniyye'yi yalnız dünyanın bir cihetine değil bütün cihana neşretmek vezifesiyle mükellefsiniz.Toplarınızdan çıkan alevler insâniyetin en müzlim köşelerini tenvir ederek,tüfeklerinizden çıkacak kurşunlar hiss-i medeniyeti her kalbe ilkâ edecektir.Aşil'in ahfâdı olan kahramanlar,sizler yalnız asker değil,Eflâtun'un Sokrat'ın Epikür'ün sülâlesinden gelmiş birer feylesofsunuz.Şân ü şöhret Makedonya sahralarında sizleri bekliyor'...."

Jeneral'in askeri harbe hazırlamak için hitap ettiği nutuk içerisinde bir çok tezadı barındıran bir mâhiyettedir.Bu tezadlardan en büyüğü toplardan çıkan alevlerin 'insaniyetin en müzlim köşelerini tenvir' etmesidir.Topların ateşleri medeniyetlerin muzlim köşelerini tenvîr etmez bilâkis medeniyetleri yıkar yerle bir eder. Her medeniyetin çöküşü sosyal bünyede bir çürüme ve onun arkasından gelen bir harpleolmuştur.Yine aynı şekilde tüfanklerden çıkan kurşunlar hiss-i medeniyeti her kalbe ilkâ etmez ;çünkü ilkâ edecek kalbi kurşunlar ortadan kaldırır,kaldırmazsa bile egemenliği altına alır.

Nutkun içerisinde bir diğer tezat da Yunanlılar'ın kendi medeniyetlerini başka coğrafyalara aktarma yollarında görülmektedir.Tarihte görülür ki Yunanlılar kurduğu medeniyeti harp ve asker ile değil okul ve öğretmen ile başka iklimlere yaymıştır.Bunun en güzel örneği,Yunanlılar yenildiği Latinler'i yetiştirdiği öğretmenlerle etki altına almış ve medeniyetlerini onlara kabûl ettirmesini bilmiştir.Yine aynı şekilde Rönesans ve aydınlanma devrinde Yunan medeniyeti Avrupa'ya tüfenk ve topla değil aydınların kafa ve kitaplarında taşınmıştır.Yani Yunanlılar harp alanlarında kaybettiği avantajları yetiştirdiği öğretmenler ve feylesoflarla okullarda kazanmıştır.

Sâmipaşazâde Sezâyî'nin bu gerçekten habersiz olduğu düşünülemez fakat yazar insana ve insanlığa hizmet edebilecek bir medeniyetin yayılma yolunun harp olmadığını belirtmek istemiştir.Ayrıca Avrupa'ya hümanizmin girmesi yine Rönesans devrine

rastladığı için eski Yunan Medeniyetinin etkisi bulunduğu açıktır.Bu bakımdan insan ve insanlık sevgisi ,hümanizm denince akla ilk gelen millet ve medeniyyet Avrupa'da yerleşen bu düşünceye hikâyesiyle eleştirilerde bulunur.Lâkin hümanist sayılan Yunanlılar,Devlet-i Âliyye'nin sınırlarına tecavüz ederek bir çok kişinin ölümüne sebep olacak bir harbi başlatırlar.Hümanizm ile harp bir çelişkidir.Sezâyî bu nedenle hikâyesinde sürekli eski Yunan medeniyetini sık sık hatırlatır.Bu medeniyetle harpteki Yunanistan arasındaki tezatlığı vurgular.Lâkin insanlık düşüncesi ve insan sevgisi harple gelişmez yok olur.Büyük düşünce harple ortaya çıkmaz.Harp dönemindeki şuurlanma sadece belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan veya belli bir ırka mensûb olan pragmatist düşüncelerdir. Milletlerarası bir düşünce ancak barış dönemlerinde ortaya çıkar.Harp dönemlerinde ortaya çıkan düşünceler dar kapsamlı belli bir ırkın ve coğrafyanın hizmetine adanır.Lâkin harp sonrası veya barış dönemindeki düşünceler insanlığın hizmetindedir.Bunun sebebi de harbin her konuda pragmatizme yol açmasıdır.

Sezâyî hikâyesinde toplar ve tüfenklerle,harp ve askerle medeniyetin yayılabileceği ve Yunanlılar'a atfetilen hümanizmin 1897 yıllarında Yunan devletinde bulunmadığı tezadını hikâyesinde Aşil gibi kahraman,Eflâtun ,Sokrat,Epikür gibi feylesof görülen askerler ile dile getirmektedir.Aşil,Yunanlı şâir Homeros'un İlyada adlı Truva harplerinin eserindeki yenilmez savaşçısıdır.Aşil yenilmezdir,bu yenilmezliğini mızrak ve okun O'nu yaralayamamasına borçludur.Aşil sadece ayağının topuğundan vurulabilir.Yani hiç vurulamaz;çünkü ayak topuğuna oku ve mızrağı nişanlamak çok güçtür.Truva savaşları tanrılar arasında olur ve Yunanistan'ı kan gölüne çevirir.Bu savaşlarda insanlığa insânî hizmet eden hiç bir yüce düşünmeye rastlanamayacağı gibi insanlar da savaşan tanrıların gazabına uğrar.Tanrılar birbirleriyle ihtirasları için harp eder, zararını da insanlar çeker.

Yunan medeniyetinin yükselişe geçtiği barış döneminde ise Eflâtun,Sokrat,Epikür gibi feylezoflar yetişir.Bu feylezofların ortaya attığı fikirlerden bir kısmını insanlık hizmetinde kullanmıştır.Lâkin bu feylesoflar Truva savaşlarının birbirine karşı musâmaha göstermeyen hırslı tanrıları içerisinde değilbarışın ,hoşgörünün

içerisinde yetişmişlerdir.

Ayrıca bir milleti derinden etkileyen büyük harplerin neticesinde ortaya çıkmış destanlar da harbi ister anlatsın,ister anlatmasın harp edebiyatı ürünleri içerisinde incelenmelidir.Bu harplerin üzerinden uzun süre geçmesi sonucu ;yer ve zamanın belli olmaması ,şifâhî olarak yayıldığı için bir çok varyantının olmasına bakılmadan bir harbin akabinde harbin etkisiyle ortaya çıkmış ise yapılacak bir harp edebiyatı tarihi içerisinde bir başka başlık altında incelenebilir.

Asker Jeneral'in nutkunu dinleyemez çünkü çok yorgundur.Sezâyî ironik tarzda askerin ahvâlini:"İleri,ileri amma Aşil'in ahfâdı bu ferman-ı sevika muhakkarâne horultularıyla cevab veriyor,ayakta duran büyük feylesoflar ise gözleri iki de bir de kepenerek o dakikada hikmet-i hilkâtin ihtiyâcât-ı latîfesinden olan uyku Makedonya'da kendilerini bekleyen şân ü şerefden ziyâde gözlerine giriyordu."ifâdeleriyle ortaya koyar.

Jeneral "gizli gizli istihsâl ettiği bu hakîkât-i mesrûkadan,bu hayâl-i ikbâlenin gayûbiyyetinden sonra zulmetler içinde avdet" eder.Jeneral düşüncelerini içkonuşma-(Monolog) anlatım tekniği ile aktarır:"Yarın ale's-sabah hücûm edecek o müdhiş Osmanlı ordusuna b.ı askerle mukâvemet olunacak!Yarın şafakla beraber burası en dehşetli bir hücûm ile dünyada emsali görülmemiş bir mukâvemetin canlı meydan-ı imtihanı olacak!Atina'nın Etniki Eterya'nın istîlâ için hazırladığı bu kahraman askerler şimdi burada müdâfaaya mecbur olacak!Ben demin 'İleri,ileri' diye bağırdıkça hepsi ayaklarının ucuna doğru bakıyordu.Âh! Gözler ayaklarının uçlarına,toprağa değil vâsi' ufuklara,büyük şehirlere,azîm kıt'alara mün'atif olmalı!Yarın şafakla beraber hücûm....Askerlikçe bu muhakkak!Ya burası da diğerleri gibi mukâvemet edemezse?...Ah'.Bu bulutlar içindeki istihkâm-ı âhenînimi berc ü bârûsunda da Osmanlı bayrağı mı temevvüç edecek?".

Jeneral'in düşünceleri harbin mes'ûliyetinin Yunanistan'a âit olduğunu açığa çıkarmaktadır;çünkü orada bulunan Yunan kuvvetleri Devlet-i Âliyye topraklarını istîlâ için bulunmaktadır.

Jeneral geceyi yarın sabahki taarruzu ve mukâvemeti düşünerek geçirirken "Hilâl Teselya'nın o sâkit ve âsûde gecesinde sipihr-i lâciverdînin bir pâye-i bülendinde

dur" maktadır.

Hilâl gözüne ilişince "Jeneral birdenbire başından vurulmuş gibi ayağa kalkarak 'ey şûle-i meş'ûm sön! ' diye feryâd"eder.Jeneral'in gördüğü hilâl O'nun "bulutlar içindeki istihkâm-ı âhengin berc ü bârûsunda" dalgalanacak olan Osmanlı bayrağının sembolüdür.

Jeneral o geceyi ateşler içerisinde yarı uykulu yarı uykusuz geçirir."Vücûduna dokunan yerleri yaralar zencirlere sarılmış gibi içine düştüğü tarihin silsile-i vukûatından kurtulamıyordu.Gözünün önünden hadsiz ,hesapsız askerler geçiyordu.Hararetin şiddetinden sayıklamaya başlamıştı.

-Bu nihâyetsiz bu bitmek tükenmek bilmez asker kimdir? Zalâm içinde bir ses kendisine cevap veriyordu:

-Osmanlı askeri!"

Jeneral iskemlesinden kalkarak sabahın olup olmadığına bakar.Daha şafaktan eser olmadığı ve ileri karakollarda hücûma benzer bir hareketlilik görülmediği için rahatlar.Yine iskemlesi üzerine oturur.Bu esnada:"yine gözünün önünden bir mevkia-i mahşer gibi asker toplanıyor,toplanıyor,lâ-yenkatı' toplanıyordu." Bu kâbusu gören "Jeneral dehşetle gözlerini açarak halecan içinde maşrıka nisb-i nigâh" eder.Bu esnada "Yunan ilâhelerine maskad ve mesken olan Olimp...dağları şevâhik-i semâviyesinin mâ-fevkinde penbe bir şûle sönüp parlar." Jeneral "Vakt-i zuhûr olan sabaha nişâne addettiği bu şu'le her dokunduğu yeri yaka yaka dolaşarak şimdi pîş-i nazarında dûş-i ber-dûş îtilâ olan cibâl birer yanardağ gibi ateş-feşân görünmeye başlayınca hemen zâbitleri yanına celb ile ric'at emrini"verir.Zâbitler bu emri hayretle karşılasa da "ric'at ric'at diye bağırmaya başlarlar.Bu emir gayet gizli kulaktan kulağa tebliğ edilerek tekmil ordu birden bire geri " çekilmeye başlar.Halbu ki sabahtan daha eser yoktur."Bütün ordu gece yarısı zuhûr etmiş bir hayalden kaçar""Kendilerini takib eden bu hayâlin pîş-i dehşetinde mütefekkir,yorgun ,me'yûs ,perişan bir halde ric'at ederken Jeneral'in telgrafındaki ihtâr-ı vatan-perverâne üzerinde bu ordunun kazandığı şanlı muzafferiyet için kliselerde âyîn-i rûhânîler Atina'da şehrâyînler icrâ" olunmaktadır.

Görülüyor ki Sezâyî'nin hikâyesinde Yunan ordusunu geri çekilmeye mecbur bı-

rakan Devlet-i Âliyye ordusunun hakîkîsi değil hayâli ve hayâli ile birlikte gelen kâbusudur.

Ediblerimiz mensubu olduğu Devlet-i Âliyye ordusunun vatan-ı hamiyyetini kahramanlığını,cesaretini edebî ürünlerde işlerken,Yunanistan ordusunu konu olarak seçtikleri ürünlerde O'nun korkaklığını ,zâlimliğini işlemeyi uygun bulurlar.Bu davranış ise gayet tabiidir.Milletin ordusuna,ordunun da kendisine karşı güven duyması ihtiyacı ediblerimizin bu tavrını gayet tabii kılmıştır. Ayrıca ordunun kendi gücünü düşman ordusunun gücünden daha fazla olduğunu hissetmesi bakımından Sezâyî'nin hikâyesindeki düşman ordusuna âit verilen özellikler ordu üzerinde müsbet rol oynayabilir.

Milona Meydan Muhârebesi kazanıldıktan,Milona Geçidi'nden Yenişehir'e doğru yönelen ve aynı zamanda bir asker olan Rüşdü Necdet o anki izlenimlerini ve duygularını "Milona'dan Geçerken"(51) başlığı altında toplar."Milona'dan çıkıyordum...Son muhârebenin târih-i askerîsinde idi.Bir şân ile bir cild-i muzafferiyet işgâl edecek olan bu geçidin dik ve muavvec yokuşlarından tırmanıyordum.On okkalık pardüsem altında buradan harben geçmek şerefini kazanan silâh arkadaşlarımın top dâneleriyle yalçın kayalarda açtıkları,rahnelerden karınca gibi yerlere serdikleri kovanlardan bu mukaddes âsâr-ı galebeden intişâr eden bû-yı mehâbet ile sermest ve şâdgâm ilerliyor;yalnız ara sıra yüksek bulutlardan daha yüksek duran bir tepeye bir bir nazar-ı ihtirâm atfediyordum.

Bu tepenin üzerinde en büyük en muazzam vazîfe-i insâniyelerini görmüş bitirmiş kanlı nişân-ı iftihârî sîne-i celâdetlerine takmış,bu hâk-i pestîye tekrar ayak basmayı artık bir zil sayarak mevcûdiyet-i maddiyelerini şuracıkta terk etmiş şühedâ-yı ihvânımızın mesken-i edebîleri bir tâk-ı zafer teşkîl ediyordu. "

Rüşdü Necdet şehît olan askerlerin kabirlerinin yanına vardığı zaman"ulvî rûhânî bir mahviyetle ezilerek" silâhını indirir."toprağa diz" çöküp diline

---

(51) Rüşdü Necdet,"Milona'dan Geçerken",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul 1315,s.112-117.

"gelebilen sûre-i Kur'âniyye'yi ağır ağır "okur."Sonra da onlara karışmak onlara hem hâl-i saâdet olmak için Mevlâ'ya pek çok"yalvarır.

Rüşdü Necdet "Bir câzib-i mâneviyye ile bağlanmış gibi bir türlü "oradan ayrılmak istemez.Sonra da o arkadaşlarının kendisi "gibi sevdiklerinden ayrılmış buralara sevine sevine can attıklarını" düşünür.Gözünün önüne şu anda kendisinden bir hayli uzak olan cephe gerisinde bıraktığı âilesi gelir:"Şimdi gözümün önüne elindeki iğneyi dikkatsizce idâre ederek gözleri karşısındaki haritaya dikilmiş dalgın nazlı bir kadınla elinden kaçırdığı topu yüzü koyun kanapenin altından çıkarmaya çalışan bir çocuk geçiyor,sonra onun kocaman bir top tutan mini mini ellerinden uzatarak:-Anne bu eskidi.Beybabam akşama yenisini getirecek mi? diye sorduğunu işidir gibi oluyordum."

Rüşdü Necdet âilesinden ayrıldığının ilk kez farkına varır.O'nun ilk ayrılışı ise şu şekilde olmuştur:"Akşama doğru belki yine uğrarım diyerek gâyet sakin ve serî bir vedâ ile kapıdan fırlamıştım.Oğlum..O daha uyuyordu.Uyandırmada güç hâl ile muhâfazaya çalıştığım metânetimi elden kaçırırım diye ayaklarımın ucuna basarak sessiz sessiz merdivenleri inmiştim."Bu ilk ayrılığın verdiği üzüntü ile Milona Geçidi'nde uykudayken bırakıp geldiği oğlunu düşünür:"Şimdi kaç gün oluyor,elbet beni sormuştur.Acaba hep yetimlere dedikleri gibi ona da 'baban Kâbe'yegitti" diye mi avuttular.

Ah bu çocuklar bu vazîfenin ötekinden hepsinden mukaddes olduğunu anlasalar bununla daha iyi avunmazlar mı?"

Kâbe'ye hacca gidenler belirli bir süre sonra geleceklerinden yetim çocukları da babalarının hemen geleceğine inanmaları için Kâbe'ye gitti diye avuturlar.Ayrıca Rüşdü Necdet'in halk arasında kullanılan ve yetim çocukları avutmak için bu sözü örnek olarak vermesinin sebebi harbe gidiş ile hacca gidişi karşılaştırmak içindir.Rüşdü Necdet'e göre kendisinin harbe gidişi hacca gidişten daha mukaddestir.

Necdet bir kayaya dayanır. Hatırına getirdiği :"o hayâlât-ı latîfeyi gözümün önünden kaçırmamak" istemektedir.Diğer taraftan da bu iki saâdetten han-

gisini tercih lâzım geleceğini düşünür.Sonra Rüşdü Necdet evdeki bulunduğu hayatı ile cephedeki hayatını karşılaştırır."Birisi ne kadar temâdî ise merâret-âlûd muvakkat; sonrad da nokta-i müntehâda yine ötekiyle birleşecek ;mahdûd neticesi meşkûk bir ömr-i tabîi...Öteki şanlı âsûde bir hayât-ı câvidânî"dir.

Rüşdü Necdet bu düşüncelerle Yenişehir Ovası'na bakmaktadır.Ovanın"nihâyetinde Yenişehir'in beyaz minareleri birer nokta-i sefîd-i emel gibi"fark edilir. Kendi kendine "bu şeref önümdeki şu sisli vâdide bulunmaz mı?" diye söylenir. "Tepeye son bir nazar-ı ihtirâm-ı atıfdan sonra" silâhlarını omuzlayarak hareket eder.Arkadaşları çok ilerlemişlerdir.

Rüşdü Necdet beş saat tahammülsüz harâretle yürür."Her adım başında sıklıetinin tezâüfünü hisseddiği pardesüsü arasında dolu matarası "ağır gelmeye başlar."Kaç defalar beni meşiyyet-i askeriyyemden alıkoyduğu bu bâr-ı ihtiyâcı boynumdan çıkarıp atmak" ister. "Hele bir defasında kayışlarımı bile çözmüşken ileride susuzluğun bütün bütün tâkat-dâz olacağını ,beni yarı yolda bırakabileceğini düşünerek yine" bağlar.

Epeyce yol aldıktan sonra "artık zemîn-i istîlâya ayak basmış ...Düşman arazisinde ilerliyor,aynı meşy ile Losfaki Tepesi'nin Tırnova'ya giden sırtlarında" ilerler.Ovaya indiklerinde "Kazaklar yolunda bir kaç tabur mekârîler ile beraber,üç kilometrelik müteharrik enli bir zencir gibi yürüyor...Ovanın ötesinde berisinde birer siyah leke şeklinde görünen kıt'ât-ı askeriyyenin silâh parıltıları uzaktan uzağa gözleri"kamaştırır.

Rüşdü Necdet tepeden inerken "balık sırtı mecâl bir kayadan müteşekkil yekpâre küçük bir dağ"ile "kırk metre derinliğinde bir yar" arasındaki bir yoldan geçerken "yukarıdan atılan kurşunlara göğüs vererek bir canbazın bile yürümekte tereddüd edeceği şu patikadan ilerleyerek kayalara tırmanmak ,ayakta durmak muhâl iken sırtında taş taşıyarak ilerisini tehdid içün siperler yapmak nasıl bir hârika-i metânet ve celâdete mütevakkıf"olduğunu düşünür.Bununla birlikte daha önce geçen askerler geçtikleri bu yerlerde çeşitli izler bırakmışlardır.

"Tek tük ateş bekâsıyla saman yığınlarından bir kıt'a-i askeriyyenin burada gecelediği anlaşılıyordu.Kerih bir koku civarda daha başka şeyler olduğuna da delâlet ediyordu.

Her kim olursa olsun,eğer bu bir insan lâşesi ise bir vazîfe tertîb eyliyordu;fakat arkadaş lâzımdı."

Rüşdü Necdet birisine tesadüf ümîdiyle etrafını araştırırken pek yakından gibi gelen bir hayvan kişnemesinden ümidlenerek sahibini arar."Havzanın en derin bir yerinde ayaklarına yüklü olduğu çadırların ipleri dolaşmış bir hayvanın kurtulmaya çalıştığını ,birisinin de yanıbaşında eğilmiş secde eder gibi bir vaziyet almış....Alnını koyacak temiz bir yer bulamıyor gibi muttasıl başını tahrik ettiğini"görür.

Rüşdü Necdet:"Hayvanından,başındaki kırmızı fesden bir Osmanlı neferi olduğu anlaşılan bu adamın" ne yaptığını merak eder.İlk aklına gelen adamın namaz kılmakta olduğudur.Lâkin adamın vaziyetini değiştirmediğini görünce "sağ elimle tüfeğimi, sol elimle de sür'at-i meşîden mütehassıl yeknesak bir hareketle muttasıl yanımı tokatlamaya hazırlanan rovalver ve mataramı kavrayarak patikadan " iner.Adam ise "iki ellerini yere dayamış sazların arasına başını sokmaya" çalışır. Necdet adamın yanına sokularak adama ne yaptığını sorar.Adam başını kaldırarak Necdet'e bakar:"Sonra sönük nazarlarının mâtûf kaldığı matarama doğru titreyen kolunu uzatarak sımsıkı yumulmuş,kilitlenmiş, elinin yalnız bir parmağıyla işâret ettiğini ve nâgihânî bir ümîd-i hayat ile gülümsemeye çalışarak zaif,işidilmeyecek kadar zaif sesle :-Su.."diyebilir.

Necdet adamın "başını kaldırdığı zaman dudaklarındaki çamur bulaşıklarından sazlığın arasında ne aradığını"anlar.Lâkin "böyle uzun müddet susuz kalıp da düşenlere birden bire su vermek mazarr olduğuna tekrar" etse de adamın "Of... Yanıyorum."sözleri karşısında ihtiyatla hareket etmeyi bırakmış ve matarasını adama vermiştir.

Adam "öylece bir iki yudum içtikten sonra o davrandı,iki eliyle mataraya

sarılarak" çeker.Artık matara adamda kalmıştır.Necdet adamın matarayı elinden almasıyla birlikte adamın "avucundan düşürdüğü bir fişengi yerden alarak"kenara çekilir.Necdet bu fişengin ne işe yaradığını anlamakta güçlük çekmez:"üzerinde kedmelerinden ifnâ-yı hayat içün hazırlanan şu kurşun medâr-ı hayat olmak üzere çiğnenip emildiğini anladım.Demek oluyor ki bu bî-çâre teskîn-i harâret içün askerin en son mürâcaat ettiği usûlü de tecrübe etmişti."

Necdet fişengin hangi amaçla kullanıldığını anladıktan sonra o anda su içmekte olan adamı müşâhede eder:"Omuttasıl içiyor; ben de bıyıklarından boynundan sızan sularla açık göğsünün şiddetle kabarıp indiğini yan tarafından fersiz gözleriyle yavaş yavaş avdet eden şûle-i hâyatı seyrederken bu şemsâlûd semânın ciğersûz harâreti içinde altı saatten beri boynuma bârgîrân olan matara mın boşalmasına seviniyor beni buraya indiren kuvveti takdis ediyordum.

Gırtlağının adem-i hareketine bakılınca suyu yutmaksızın mîdesine boşaltığına hükmolunurdu.Yalnız ara sıra duruyor,geniş bir nefesle sadrını şişirdikten sonra tekrar içmeye başlıyordu.

Ohh...Bu görülecek şeydi şimdi fersiz gözleri,diyaframı yavaş yavaş açılan gibi ceste ceste büyüyor ,büyüdükçe parlıyordu.Ara sıra bir râşe-i asabiyye ile bütün vücûdu titriyordu.Ovakit belini doğrultarak bir geniş nefes daha alıyordu."

Necdet korkmaya başlar.Korkusunun sebebi bu nefere gelecek olan zarardan ziyâde suyun bitmesidir.Necdet ağzının kuruduğunu,dilinin yapışmaya başladığını hisseder.Bu nedenle elini uzatarak "Onbaşı artık yetişir" sözleriyle matarayı almak ister.Lâkin suyun bittiğini farkeder.Matarayı baş aşağı tutarak boş olduğundan emin olmak ister.Son su katrelerini de böylelikle yüzüne damlatır.Sonra silkinerek kalkar.Sarhoş gibi muvâzenesini bulmaya çalışarak Necdet'i iyice süzer.Sonra matarayı göstererek:-Arkadaş....Suyun bitmişti.Allah senden râzı olsun" sözleri 'yavaş munkati' 'bir sesle dudaklarından dökülür.Nefer sonra da bağlı olan hayvanına doğru uzaklaşır.Necdet ise tedirginlikle artık kokuyu ve lâşeyi unutmuş bir halde arkadaşlarına yetişib bir yudum su içebilmek için

âcele etmektedir.Bu esnada sazların biraz ötesinde bir kayanın kenarında ucu püsküllü çarığıyla bir efzûn "ayağın sarktığını görür.Oradan geçenlerin bırakmayacağını düşünür.Başını indiği yola doğru kaldırır"Biraz ötede çadır yüklü makârîsini. yukarıdan çekerek taşlıktan tırmanan bir nefer gidiyordu.Daha yukarıda o yalçın kayaların tepesinde karargâh-ı şühedâ lem'ât-ı şems ile nurlar" saçmaktadır.

Rüşdü Necdet "müşemmes bir semânın ciğer-sûz harareti altında çizmelerimin muntazamhatveleriyle yola"düzülür.Önünde "Yeşil ovada en latîf nagamât-ı mûsikiyyeden daha ruh-nüvâz olan top sesleri aks-endâz oluyor top dumanları bahar bulutlarını tanzir" etmektedir.

Milona'da yenilen Yunan kuvvetleri Yenişehir'e doğru çekilir."Hudûd-ı Yunânîye umum kumandanlığı yâver-i harbinin Alasonya'dan keşîde edildiği" ve Makâm-ı Celîl-i Sadâret-iAzimâya çekilen telgraf Milona'da geri çekilen Yunan kuvvetlerinin 7 Nisan 1313 çarpışmalarından sonraki mevkiini gösterir:"Dünkü hareket-i askeriyye esnasında Kırçova köyünün zabtedilmiş olduğu ve Neş'et Paşa Hazretleri'nin fırkası saat onbir buçuğa kadar harp ederek vaktin adem-i müsâadesinden dolayı Yenişehir ovasında hâkim yalnız bir ufak tepenin düşman elinde kaldığı ve onun dahi üç tarafı kuşatılarak h akim bulunan Pırnar Tepesi'nde top vaz'edildiğinden bir saat zarfında düşmanın oradan dahi püskürtülmesi muhakkak idügi ve bu cihette vukû'bulan muhârebede onbir esir alındığı ve bir çok cephane ve çadır vesaire îtinâm edildiği ve Baço karakolunda dahi bir esir alındığı ve Milona'da bulunan düşman kuvvetinin bir kısmı garba ve diğer kısmı Yenişehir'e doğru ric'at ettiği ve Neş'et Paşa Fırkası tarafından düşmanın on tabur kadar tahmin edilmekte olduğu ve Kozköy cihetinde Yunanlı bulunduğu mevkii tahkim etmekte ve her iki tarafın hâl-i tedâfiîde bulunmakta idügi istihsâl olunan mâlûmâtdan anlaşılmıştır.Müşir Paşa Hazretleri bu sabah ale's-seher hatt-ı harbe azîmet etmiştir.Bugün yirmi dört tabur piyâde ile iki alay süvârî ve bir batarya topun dahi Kozköy cihetindeki düşman kuvvetinin hatt-ı ric'atini tehdîd etmek üzere Milona Boğazı'ndan çıkarılması musammım bulunduğunu

arzederim.

8 Nisan 1313 Sabah saat üç " (52)

Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü (53) adlı rokanında Müşir Edhem Paşa Atina'ya casus olarak gönderdiği Recep Köse'den Milona Muhârebesi'nin kazanılmasından sonra haber alır.Recep Köse'den haber getiren "çoban kıyafetli" bir adamdır. Müşir Edhem Paşa bu adama Recep Köse'nin nerede bulunduğunu sorar.Adam en son gördüğünde Recep Köse'nin Tırnova'ya gitmekte olduğunu söyler.Sonra Müşir Edhem Paşa Recep Köse'den gelen mektubu okuyunca Alasonya'ya haber gönderir.Recep Köse'den gelen mektupta:"Yunânîler'in Dışkata ve Milona taraflarından gösterdiği taarruzlar bir sahte taarruz olduğu vâsıl taarruza Yunanlılar'ın sağ kolunu teşkîl eden Miralay Şimolins'in memur olduğu gibi Narda cihetinden Jeneral Makarin'in Yanya üzerine doğru icrâsına memer olduğu taarruz dahi en ciddî hareketten ibâret bulunduğu " (s.145) yazılıdır.Müşir Paşa Recep Köse'den gelen bu mâlûmâtlardan haberdardır.Lâkin şüpheli olduğu kanısındadır.Recep Köse'nin de aynı mâlûmâtları yazması Müşir'in üzerindeki şüpheyi atmasına vesîle olmuştur.Müşir Edhem Paşa Yunanlılar'ın artık nasıl hareket edeceklerinden emindir.

Süleyman Tevfik 7 Nisan 1313 Milona'nın zabtı muhârebelerinde oldukça yorulur.Bu nedenle Alasonya'ya giderek Tal'at Paşa'ya misafir olur.Süleyman Tevfik dinlenmek istese de dinlenemez lâkin :" sabahlara kadar kendimi meydan-ı harpte ateşler içinde,müteheyyic bir halde koşarak dolaşarak bağırarak gördüm. Detaâtle yatağımın içinden sıçrayarak uyandım,bir gün evvelki hâl zihnimi o derecede işgâl etmişti ki gözlerimi kapar kapamaz önüne Milona sırtları geliyor,o şiddetli muhârebeler görünüyor,top sesleri,tüfenk sedâları,ileri kumandaları" (54) işitmektedir.Süleyman Tevfik o gece yirmi üçüncü defa gözlerini açıp kapadığında sabah olduğunu belirtir."Vakt-i harpte elbise ile yatmak lâzım geldiğini" öğrendiğinden elbise ile yatmıştır bu nedenle yataktan hazır bir vaziyette kal-

---

(52) ----------,Osmanlı-Yunan Muhârebesi Tarihi,y.y.y,y.t.y.Kayıtlı Yazma 1955 A 799

(53) Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü,Dersaâdet 1314,Kırkanbar Mat.,s.145.

(54) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Veya Dört Aylık Seyahatim,Dersaâdet 1315,s.172.

karak sadece çizmelerini giymekle yetinir.Sonra bir gün önceden çetin muhârebelerin sahnesi olan Milona'ya giderler."İlk muhârebede nihâyet derecelerde irâe-i sebat ve müdâfaa eyledikten sonra fenâ halde bozulmuş olan Yunânîler bir daha oralara ayak basmayacak derecelerde korkmuş,ürkmüş oldukları gibi perişan bir halde çok uzaklara kaçmış bulunduklarından gece Milona ve İskomba civârında bir sükûnet-i fevkalâde ile geçmiş ve asâkir-i şâhâne şâhâne istirahat etmiş idi."(s. 172)Bu sükûnet gün boyu devam eder hattâ Süleyman Tevfik;"yolda tesadüf eylediğimizbir zâbitten istizâh-ı keyfiyet olundukta civarda düşman görünmediğinden henüz muhârebeye ibtidâr olunmadığı haberini"alır.Bu nedenle geri dönüşte "Kiliseli karyesinde hastahâneleri gezmek ve mecrûhîn-i guzâtın ziyânetleriyle tenvîr-i uyûn eylemek arzusuna" düşerler.Bu hastahânede "ikinci,üçüncü ve dördüncü fırkaların mecrûhu " bulunmaktadır.Süleyman Tevfik hastahânedeki izlenimlerini ve bu izlenimler sonucu duygularını şu ifâdelerle dile getirir:"Mecrûhînin kısm-ı âzamıelinden,ayağından,kulağından,kolundan,bacağından hafif sûrette cerîhadâr idiler.Yaranın canhırâş-ı ıztırâbâtına muzafferiyyet haberi ,beşâşet eseri sanki bir devâ-yı âcil olmuş ,onlara mecrûh olduklarını unutturmuş idi.Cümlesi memnûn ve handân hemen kesb-i ifâkât ederek yine harbe gitmeyi,yine düşman gülle ve kurşunlarına sîne-küşâ olmayı arzu ediyorlar,etibbaya aman gayret edin,çabuk olun diye ricâ ediyorlardı.İçlerinde ağır sûrette mecrûh olanlar dahi cerîhalarının çarçabuk iltizam-pezîr olamayacağını anladıklarından muhârebeden geri kalacaklarına müteessir idiler.Paşa Hazretleri leylen aldıkları emir telgrafı üzerine cümlesinin birer birer hatırlarını istifsâr ve selâm selâmet encâm-ı şehriyârîyi kendilerine tebliğ ve tefhim buyurdukları zaman çehrelerinde gördüğüm lem'ât-ı sürûr ve inşirâh nâşiyelerinde parlayan nûr-ı celâdet ve besâlet vücudlarına sanki taze hayat gelmiş,hemen harbe gitmek îcâb ediyormuş gibi yatakları içinde aldıkları tavr-ı gazanferâne beni sürûrumdan ağlattı.Hem de pek çok ağladım."(s.174)

İki saat süren hastahâne ziyaretlerinden sonra Süleyman Tevfik ve beraberindekiler tekrar Milona'ya dönmek için yola çıkarlar.Lâkin Süleyman Tevfik gördüğü

manzaranın tesiri altındadır:"Fevkalâde dalgın ve mütefekkir bulunuyordum,gördüğüm cerîhalardan hâsıl olan teessürüm de manzûrum olan memnûniyetten mütehassıl sürûr yekdiğeriyle karışmış,kalbimi zihnimi işgâl eylemiş idi.Ne garib his! Acaba memnûn mu idim? Değil.Müteessir mi idim? O da değil.Çünkü memnûn olduğuma hükmedeceğim sırada teessürüm müteessir olduğuma karar vereceğim zamanda memnûniyetim kendimi ihsâs ediyordu.Bu iki zıd fikrin mûctemian tesirinde bulunuyordum.Öyle bir halda idim ki hissiyâtımı değil tarif etmek hattâ ben bile anlamıyorum,düşünüyorum düşünüyorum da onu tavsîf edecek bir söz,bir kelime bulamıyorum."(175)

Süleyman Tevfik hastahânelerde harpte yaralananları gördüğünden onlara acıdığı için müteessirdir.Lâkin yine yaralılardaki kararlılığı vatan-ı hamiyyeti gördüğü için de memnûndur.Bu iki tavır ikilem yaşanmasını meydana getirir.

Süleyman Tevfik yanına gelen لو قا ل انجابكر Gazetesi mevâki-i harbiyye muhâbiri Mösyö فتسر 'den Milona Muhârebesi hakkındaki mütâlaasını sorar;çünkü "kendi de asker olduğu cihetle muhârebât-ı vâkıada harekât-ı askeriyyenin hatâ ve sevâbını takdîre" muktedirdir. Mösyö فتسر Milona Muhârebesi hakkındaki görüşlerini beyân eder:"Bu muhârebe şimdiye kadar tarih-i harbin kaydetmediği bir sûrette vukû'bulmuştur.Tarih Türkler'in besâlet ve celâdetini söylüyor,medh ü senâ eyliyor,fakat bu derecesi ümid ve hattâ tasavvurun fevkindedir.Bulunduğumuz (mahalli ve civârını irae ile) hele şu yerlere bak,siperlere dikkat et,böyle bir mahalde ve siper arkasındaki düşmanı hem de aded ve miktarca kendilerine fâik olan bir düşmanı tard etmek,münhezim eylemek insana hayret verecek derecededir. Filvâki' bu mahaller bu hâkim ve müstahkem noktalar Yunan askeri yedinde idi.Rivâyet olunduğu vecihle askerlikten bî-behre,cesâretten mahrum Yunan askeri elinden alınmak yeknazarda kolay görünüyor fakat; olunan muhârebeyi siz de gördünüz. Yunanlılar bî-hakkin müdâfaa ettiler,yararlık ve cesaret gösterdiler.Mevkîlerini parmak parmak muhâfazaya çalıştılar.Silâhları mükemmel idi,cephâneleri lüzûmundan fazla idi ki bunlar da işte terk ettikleri şeylerle sâbittir.Bundan başka tabiat arazi kendilerine fevkalâde müsâit idi.Osmanlılar ateş altında şu sırtları şu tepeleri tırmandılar.Oradan düşmanı tard ü teb'îd eylediler.Benim fikrimce

Osmanlılar'ın yerine diğer bir asker olsa idi burasını böyle bir muhârebede işgâl etmek mümkün değil idi. Fakat o Türkler'in savlet ve celâdeti her bir mâniaya galebe etti.Siperleri bozdu,yaralandı,mecrûh oldu yine durmayıp ileriye gitti. Ateşler içine atıldı,nihâyet düşmanı bulunduğu yerden çıkardı,kaçırdı.Bu muhârebenin neticesini şu mevâkiin zabtından ibâret zannetmeyin.İşte şu muhârebe ile bundan sonra Yunânîler'in her müsâdemede mağlub olmaları temin edildi.Çünkü düşman askerinin kuvve-i mâneviyyesi berbâd oldu.Gözü yıldı.Artık ciddî bir yerde harp edemez,edemeyecektir."(s.177)

Tüm coğrafî muhâlefetlere ,kuvvet dengesizliğine karşı Mösyö فنسر Milona Muhârebesi'ne âit görüşleri Süleyman Tevfik'in kurmacaları alabilir.Lâkin Mösyö فنسر Yunan kuvvetlerinin elindeki silâhlarındaha modern,geride bıraktıklarından anlaşıldığını belirtmektedir. Mösyö فنسر 'in mütâlaasının daha bir çok yerinde ortaya attığı iddianın gerçekliğini göstermeye çalışmaktadır.Bunun için etrafında misaller aramaktadır.Bu ise kurmaca metinlerin özelliğidir.Yâni iddiayı isbat için ip uçları veya misaller vermeye kurmaca metinlerde daha çok rastlanmaktadır.Ayrıca Yunanlılar'ın Milona Muhârebesi'nin kaybedilmesiyle harbi kaybetme arasındaki bağlantının kurulması bu kurmacaların sonradan yazıldıklarını ortaya koymaktadır.Süleyman Tevfik'in bu çabalarının sebebini Milona Muhârebesi'nin ,kendisinin anlatımını yabancı birisinin desteklemesi isteğine bağlayabiliriz.

Süleyman Tevfik artık harbe alıştığını "insan tedrîcen her şeye alıştığı hattâ en büyük tehlikelere bile yavaş yavaş îtilâf eylediği pek doğrudur,işte ben de öyle olmuş idim.Muhârebeye alışmıştım.Harp nazarımda eski ehemmiyet ve dehşetini gâib etmiş idi."(s.177) ifâdeleriyle belirtir.

9 Nisan 1313 günü bir gün evvel ovaya indikleri halde geceleyin tekrar yukarı tepeye çıkarılan "asâkir-i şâhâne ile bataryalar yine o yoldan aşağıya"indirilir. Bunu gören Süleyman Tevfik Milona Muhârebesi'nde perişan olan Yunanlılar'ın tekrar geri geldiğinden şüphelenerek heyecanlanır.Bununla birlikte Süleyman Tevfik "acaba o dağlarda kayalar arasında sarp ve muhkem mahallerde düşmanı münhezim eden asâkir-i şâhâne düz ovada nasıl hareket"edeceğini merak etmektedir.

Ovaya indirilen kuvvetler Yunanlılar'la tekrar muhârebeye girerler.

"Losfaki'de şafakla beraber muhârebe başlamış olduğundan sağ tarafımızdan şiddetli tüfenk sedâları işitiliyor,dâimâ oradan vârid olacak haberlere intizâr ediliyordu. Bu halde zihnim,fikrim meşgûl bulunduğu halde bir çatının yanına oturmuş ovaya doğru medd-i izâr eylemiş,orada o halde dalmış gitmiş ,kendimi bulduğum mevkii unutmuş idim.

Ovadan ve kaynak mevkiinin biraz ötesinde vâkı' küçük bir tepenin sağ tarafından birden bire bir duman görünmesi üzerine derhâl yerimden sıçrayarak orada? Orada!" diye bağırdım.Civarımda olup da benim gibi o dumanı görmüş olan bir kaç zâbit efendiler dahi âsâr-ı hayret-i revnümâ oldu.Çünkü mevkîde düşman bulunduğuna ihtimâl bile vermiyorduk."(s.182)

Yunanlılar'ın top ateşi "keşif vazifesini îfâ eden" Osmanlı süvârileri üzerine "olduğundan süvârî ale'l-usûl geriye" döner.

Düşmanın "ateşine cevap veren beş,sekiz santimetrelik bir süvârî bataryasına karşı düşmanın tepenin sağ ve sol taraflarında ve biraz solu gerisinde bulunan üç bataryası tarafından şiddetle ateş edilmeye" başlanır.Bu ateşle birlikte düşmanın topları sükût eder.Bu da topların tam hedefine düştüğünün Süleyman Tevfik'e göre belirtisidir.

Muhârebeden uzakta bir çalının arkasında uykuya dalan ve uyandığında yakınında bulunan düşmanı görünce telaşlanan Süleyman Tevfik top muhârebesini büyük bir zevkle izler."Ve derhâl bataryamız tarafından ateş edilmesi topçularımızın o güllelere ehemmiyet bile vermeyerek muntazaman îfâ-yı vazîfede devam eylediklerini gösteriyordu.Yüksek bir mevkîde bulunub da karşılıklı icrâ olunan top muhârebesini temâşâ kadar güzel bir şey tasavvur edemem.Ayak üzerinde,dürbün elimde dânelerin toplardan hurûcunu veyâhûd yolda gidişini görebilmek için çalışıyordum."(s.182) Bu esnada Tal'at Paşa "Bey haydi Papalivadya 'ya gidelim de oradaki muhârebeyi görelim" teklifini Süleyman Tevfik'e götürür.Süleyman Tevfik de bu teklifi kabûl eder.

Muhârebeyi gerektiğinde evinin balkonunda,gerektiğinde uzak çalılar arasında temâşâ eden;yakınından geçen bir kurşunla yüzünün rengini değiştiren,yakınında düşmanı görünce telaşlanan Süleyman Tevfik'te görülen harbin fiilî durumundan

uzaklaşma hareketlerini Devlet-i Âliyye'nin okuyup yazan ulemâ sınıfından olanla ra sağladığı ayrıcalığın sonucuna bağlayabiliriz.Yükseliş devrinde çok zor yetişen ulemânın barış ve harp dönemlerinin askerliğinde ayrıcalıklı olması durumu duraklama ve dağılma dönemlerinde istismâr edilir.Özellikle asker sıkıntısı çekilen bir dönem olan II. Meşrûtiyet döneminde bu ayrıcalığın kaldırılmaya çalışılması beraberinde bir hoşnutsuzluğu meydana getirir. 31 Mart vak'asının sebeplerinden biri de bu ayrıcalığın kısıtlanmasıdır.İlk uygulanması îtibarıyle oldukça yararlı olan bu ayrıcalık zamanla okuyup yazan kesimin harpten kaçması;harbe gitmemesi şekliyle uygulanma niyetinde kendini gösterir.Büyük bir kısmı devletin merkezi olan İstanbul'da ikâmet eden okur yazar takımı . harp gerçeğine oldukça uzaktır.Lâkin devletin bürokrat çalışan ve askerlik yaşı gelen İstanbul'daki erkekler askere alınmazlar.Bunların alınması hâlinde ise devletin merkezi boşalacaktır.Bu ayrıcalıktan herhangi bir devlet kaleminde veya kâtipliğinde çalışmayan yazarlar da yararlanır.Harp dönemlerinde onlara sadece harbi konu alan terennümler yazmak düşer.Hattâ daha sonra bu ayrıcalıklar Trablusgarp,Balkan ve Birinci Dünya Harbi'nde kaldırıldığı vakit ise aynı yazar kadrosunun yanan diyârı olan ülkesini terkettiğini görmekteyiz.Süleyman Tevfik'in de harp karşısındaki yabancılığı,bu ayrıcalıklardan kaynaklanmaktadır.İstanbul'da ayrıcalıkların kalkması ve harbe asker gönderilmesi ise ilk defa Çanakkale Harbi'nde olur.Artık Anadolu tükenmiştir.Bu tükenişi Yâkub Kadri Karaosmanoğlu Yaban adlı romanında oldukça çarpıcı bir şekilde ortaya koyar.Ahmed Cemâl'in gittiği köyde insanlar değil hayvanlar bile sakat ve çürüktür.Asker yönünden tükenen Anadolu'nun yerini İstanbul'da yeni kurulmuş okullarda okumakta olan öğrenciler alır.Bu nedenle Çanakkale Harbi'nin edebiyata etkisi oldukça büyük olur.Hattâ o dönemin tanınmış edebî topluluğu olan Fecr-i Âtî topluluğundan sadece Ahmed Hâşim Çanakkale'ye gitmiştir. İstanbul'da dahi harbe seçilen askerlerin maddî durumları ve nereden gelip İstanbul'a yerleştikleri göz önüne alınır. Ahmed Hâşim de o edebî toplulukta gerek maddî durum gerekse tâbî olduğu yer açısın-

dan cepheye elverişlidir.Çanakkale Harbi'nin edebiyyata aksinin tesirli olmasını İstanbul'dan cepheye ilk kez asker gönderilmesi sebebine bağlanabilir.Bununla birlikte Anadolu kendi cepheye gönderdikleri hakkında bir çok edebî numûne ortaya koymuştur.Yeri geldikçe bunların 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'yle ilgili olanları vermeye çalışacağız.Ancak şunu da belirtmekte yarar var ki İstanbul'da yaşayan ve harbi konu alan ediblerin yazdıklarına nazarla halk arasında söylenegelen ürünler daha çok yaşamıştır.Ayrıca İstanbul'daki ediblerin ortaya koyduğu ürünlerin belli bir tarihten îtibaren makasla kesilir gibi arkası kesilmiştir. Harp şiirleri,harp mektupları,harp hâtıraları artık harp dönemindeki gibi süreli yayınlarda görülmez.Sanki ediblerimizin hafızası değişmiş ve 1897 Osmanlı-Yunan Harbi hiç yaşanmamıştır.Oysa ki Anadoluda durum tamamen İstanbul'a nazaran zıt bir karakter gösterir. Anadolu harbin tesirinden çok geç kurtulacaktır.Kurtulmuş sayılabilir mi bu konuya da şüphe payı bırakmak lâzımdır.İstanbul ile Anadolu'nun Çanakkale Harbi'ne kadar harp gerçeğini yaşaması oldukça farklıdır. Bu farkın sebebi Anadolu'nun harbe asker göndermesi İstanbul'un isegöndermemesidir.

İstanbul'daki ulemaya veya okur yazar takımına uygulanan ayrıcalıkların kalkması sonucu onda üç tavır görülür.Bu tavırları da edebî ürünlerde görebiliriz. Aydınlarımız ya Yâkub Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban adlı romanındaki Ahmed Cemâl Tarık Buğra'nın Küçük Ağa adlı romanındaki İstanbullu Hoca gibi harbe iştirâk ederler ya da Kemâl Tahir'in Esir Şehrin İnsanları romanındaki Kâmil Bey veya Ahmed Hamdi Tanpınar'ın Sahnenin Dışındakiler adlı romamındaki Cemâl gibi Anadolu'da yeni başlayan bir hareketten uzak işgâl altındaki İstanbul'da kalmayı tercih ederler.İstanbulda kalan bu aydınlar kendilerini Sahnenin Dışındakiler,Anadolu'da meydana gelen hareketi de Sahnenin içindekiler olarak kabûl ederler ve sadece izlemeyle yetinirlir.Bunu yaparken de İstanbul'da işgâl altındaki sosyal bünyedeki çürümeyi gözler önüne sererler.Çanakkale Harbi'nden sonra aydınımızda görülen bir diğer tavır ise tamamen ülkesini harp döneminde terk edip barış döneminde geri dönmek üzere ülkesini terk etmesidir.Harp döneminde görülen tavırlardan hareketle aydınımızı üç gruba ayırabiliriz.

Sahnenin içindekiler;yâni harbe iştirâk edenler,yangını söndürmeye çalışanlar, felâketten en az zararla kurtulmaya çalışanlar ,harbe iştirâk edenler.Sahnenin dışındakiler;harbe iştirâk etmemekle birlikte yangını izleyenler,felâketin içerisinde bulunanlar.Diğer gurup ise ikisinin dışında oldugu gibi ülkesinin de dışında olanlar.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi döneminde İstanbul tamamen okuyup yazan takımın tavrı bakımından sahnenin dışıdır.Bazen Âşiyan'da Çamlıca'da birkaç neşîde yükselir;bazen de İstanbul'a haber ulaştırmak için harbe firâr eden birkaç gazeteci görülür o kadar.

Süleyman Tevfik Tal'at Paşa'yla birlikte yola çıkarlar.Süleyman Tevfik Losfaki cihetindeki ilerleme ihtimâli hâlinde Tırnova'ya girecekleri için oldukça heyecanlıdır:"Bu ihtimâl beni zaten o cihetle gitmeye meylettirmiş idiyse de nasılsa biraz geçmiş idim. Şimdi Paşa Hazretleri'nin şu emirleri üzerine"(s. 182) o tarafa gitmek için yola çıkarlar. [illegible] ve Pırnar Tepesi arasındaki boğazdan geçerken Tırpan Tepesi'ne naklonunan "bir batarya sahra topunun nakline memur bir tabur ile beraber yolda kalmış bulunduğuna "tesadüf ederler.Bu esnada Tırpan Tepesi'nde düşmanın bir çok sahra topuna karşı Celâl Paşa sadece iki cebel topuyla karşılık vermektedir.Bu hâl Tal'at Paşa'nın oldukça gücüne gittiğinden Paşa bu hâlin sebebini sorunca "yolların fenâlığı cihetiyle askerin tab'a tâvan kaldıklarını ve biraz istirahat etmek üzere durdukları" cevabını alır.Bunun üzerine Tal'at Paşa :"ilerideki ihtiyâc istirâhate müsâit olmadığından askere gayretlendirecek,vecde getirecek bir teşvîk lüzûmunu derhâl teyakkun buyurmuş olan müşârünileyh yüksek sesle:-Bakın evlâtlarım.Bu toplar ileride harp eden arkadaşlarımızın ,kardaşlarımızın imdâdına yetişecek.Onlar yalnız tüfenkleriyle harp ediyorlar,halbu ki düşmanın topları gülle yağdırıyor,sizin pâdişâhınızı,vatanınızı,memleketinizi ne kadar sevdiğinizi herkes gibi ben de bilirim.İşte o pâdişâhınız,o vatanınız şimdi sizden ufacık bir gayret,cüz'î bir himmet bekliyor.Şu topları bir dakika evvel gideceği yere götürelim.Düşmanın

topuna topla cevap verelim.Evvel Allah bizim galebe edeceğimiz şüphesizdir,kardaşlarımıza imdâd ve muâvenet etmiş olalım.İşte bakın ben de sizinle beraber top çekeceğim."(s.184) diyerek atından inip "toplara merbût halatlara"yapışır. Diğer topun halatını da Süleyman Tevfik çekmeye çalışır lâkin askerler buna izin vermez."Yâ Rab! Askerde o anda görülen gayret ve şevki târif edemem. Her taraftan coşarak 'aman Paşam biz buraya kadar Pâdişâhımıza kurban olmak için geldik biz çekeriz.'diyerek halatlara öyle bir sarılış sarıldılar,öyle bir gayretle çekmeye başladılar ki süvârîler bile güç yetişiyorlardı.İkinci topu çekmeye müsâraat edenler arasında şu muhâvereyi işittim:-Mehmed beri bak,başıbozuk efendi bizim le top çekiyor,biz askeriz yorulmak ayıb be.Haydi gayret arş!

Bittabî bizi top başında bırakmadıklarından gerek Paşa Hazretleri ve gerek hayvanlarımıza binmiş,dört nala toplarla beraber koşuyor idik.Toplar kuş gibi uçuyor her dakikada 'Allah Allah' u zemzeme-i kudsiyyesine terdif edilen 'Pâdişâhım çok yaşa! 'duâsı âfâkı inletiyordu."(s.184)

Her iki top da Tırpan Tepesi'ne ulaştırılır.Celâl Paşa bu durumdan çok memnûn kalarak teşekkürlerini beyân eder. Süleyman Tevfik de "Paşa'nın nezdinde ve topların arasında durarak muhârebenin sûret-i cereyanına "bakmaktadır. "Ateş kumandasını müteâkib gözlerim topun hedefine in'itâf ediyor, dânenin düşdüğü mahalde patladığı taş toprağı karıştırıp ber-hevâ eylediğini gördükçe âdetâ çocuk gibi seviniyor,yine! Yine! diyor idim.Bizim ateş şiddetlendikçe düşmanın bozulacağını ümid eden kalbim tekmîl-i askerin,topların velhâsıl bütün ordu-yı hümâyûnun orada bulunmasını ,bir ateşte oranın alt üst edilmesini arzu ediyordum.Düşmanın şiddetle müdâfaa olundukça ,her yaylım ateş icrâ edildikçe ,her top atıldıkça gözlerim Celâl Paşa'nın çehresine bilâ-ihtiyâr in'itâf ediyor,o ateşin, o dânenin,o şiddetin müşârünileyh üzerinde ne gibi tesir icrâ eyleyeceğini görmek anlamak arzu eyliyor idim."(s.184)

Süleyman Tevfik ve Celâl Paşa'nın yanında "ateşin sûret-i idâresine nezâret etmekte" olan erkân-ı harbiyye kaymakamlarından Enver Bey de vardır. Oesnada Yunan "topçularının attıkları dâneler" grubun etrafına düşmeye başlar.

Süleyman Paşa "topların arasında durmakta asla eser-i fütûr göstermemekte bulunan Celâl Paşa'nın yanlarına takarrüb ile ve 'Paşa Hazretleri dâneler bulunduğumuz mahalle düşmeye başladı,biraz hedeften çekilmiş olsalar isâbet buyururlar' " (s.187), sözleriyle Celâl Paşa'yı uyarır.Celâl Paşa bu uyarıya karşılık gülerek "birâder ben kumandanım,mevkiimi terk etmem.Düşman dâne ve ateşinden korkmam" cevabını verir. Süleyman Tevfik "Celâl Paşa'nın cevabı üzerine o derece cesarete, o kadar vazîfe-i şinâsîye hayran" olmuştur ki kendisinin bile tehlikeye mazhar olduğunu unutmuştur. "O sırada "gümm!" diye on metre kadar üstümüzde patlayan bir şarapnelin çıkardığı müdhiş bir sedâyı müteâkib dört hatve kadar sağ tarafta durup sağ eliyle topçu zâbitine irâe-i hedef eden Celâl Paşa'nın bulunduğu yerde düşmesi üzerine cümlemiz koşarak muâvenetine müsâraat eyledik ise de çe-fâide ki o mel'ûn şarapnelin bir parçası başlarına tesâdüf etmiş,o gâzî-i nâmdâr,cümle-i nâciye-i şühedâya ilhâk eylemiş idi."(s.187-188)

Devlet-i Âliyye 1877-1878 tarihinde Ruslarla yaptığı harpte yenilmesine karşı o harbe katılan zâbit ve askerlerin halk ve ordu arasında îtibârlı bir yeri mevcuttur.Hattâ Devlet-i âliyye umûm toprakları içerisinde yaşayıp da o felâket günlerini görenler birer masal kahramanı olarak telakkî edilirler.Bunun sebebi hâtırâlarda 93 Harbi diye yer eden 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde bir çok insanın kaybedilmiş,bir çoklarının da yer değiştirmiş olmasıdır.Bu nedenle Celâl Paşa da Mirlivâ Abdülezel Paşa gibi oldukça îtibârlıdır;çünkü çünkü 93 Harbi'ne katılmıştır. Özellikle yüksek rütbeli subayların şehîd olması ordu ve edibleri-miz içerisinde çok büyük üzüntüye sebebiyet vermesinin sebebi 93 Muhârebesi'ni yaşamış olmasındandır.

Celâl Paşa'nın şehîd edilmesinden sonra Süleyman Tevfik o tehlikeli bölgeden ayrılır."Şehîd-i müşârünileyhin şehâdetinden tahsîl eden fevkalâde teessürüm kurtulduğum büyük bir tehlikenin her dakikada teceddüd ve tekerrür etmesi endîşesi beni oradan derhâl infikâka mechûr eylediğinden ağlayarak ayrıldım." (s.188) Süleyman Tevfik Tal'at Paşa'nın yanına iltihâk eder.Tal'at Paşa ile tekrar Milona'ya geri dönerler.

Süleyman Tevfik Celâl Paşa'yla ilk kez Îlân-ı harpten önce Alasonya'ya geldiği vakit Memdûh Paşa'nın ikâmetgâhlarında görüşür.Bu görüşmede Celâl Paşa Süleyman Tevfik'in harp muhâbirliğini takdirle karşılar.Hattâ "esnâ-yı harpde sık sık kendilerini ziyâretle muhârebât-ı vak'aya ve harekât-ı askeriyyemize dâir mâlûmât istihsâline rağbet eder isem bu bâbda bî-derîğ-i inâyet buyuracaklarını va'd ile askerliğe olan meyl ü hevesimi ve bu sûretle ihtiyâr eylediğim zahmet ü meşakkı takdir" buyurur.

Celâl Paşa sadece Süleyman Tevfik'in muhabbetini kazanmıştır.Aynı zamanda emrindeki bütün kuvvetin muhabbetini kazanmış bir zâttır."Müşârünileyh mâ-fevkine karşı hiss-i itâat-perverde etmek ve mâdûnuna karşı âsâr-ı muhabbet göstermekle beraber dâimâ o emri derhâl infâza mecbûr ederek bir sûrette müessir ve fakat mülâyim olarak îtâ eylediklerinden büyük ve küçük cümlenin muhabbet-i fevkalâdesini kazanmış bahtiyârlardan idi."(s.189)

Süleyman Tevfik Milona'dan bir süre kaldıktan sonra Alasonya'ya geçer.Celâl Paşa'nın şehâdeti O'nu çok etkilemiş ve bu etkiyi atmak için şehâdet yerinden uzaklarda olmayı tercîh etmektedir.

Muhârebelerin ahvâlini Müşir Edhem Paşa'nın yanında izlemekte olan İngiltere kamarası âzâsından Sir Schmit Bartelett Edhem Paşa'nın yanında bulunmayı bir şeref sayar. "Müşir Edhem Paşa Hazretleri'yle birlikte Milona Tepesi'nin en mürtefi'noktalarında ahz-ı mevki'edib muhârebenin her bir şekl ü haretini müşâhede ve temâşâ edebilmek gibi saâdet-i istisnâiyye Mister Rasel'den maâda ihtimâl ki hiç kimseye nasîb olmamıştır." (55) Bartelett 'in bulunduğu konumda harbin manzarası "panorama gibi gözlerimizin önünde mehâbet" etmektedir.Toplar uzakta olmasına rağmen ateşteki gücü nedeniyle kolay fark edilmektedir. "Toplara ateş verildikten sonra alevden hâsıl olan duman Osmanlı askerinin sayha-i messerretlerinden mütehassıl velvele-i şemânet-engîz,güllelerinin sükûtuyla beraber etrafı istiâb eden sarı tozları Yunanlılar'ın ve Osman-

---

(55) Sir Schmit Bartelett ,Teselya Ma'rekesi'nde,Dersaâdet,1315 İkdam Mat., s.134.

lılar'ın harbî hareketleri Milona Tepesi'nden güzelce görülüp işitiliyor idi. Bir çok mecrûhîn merkeb sırtlarında naklolunmakta idi."(s.135)

Bartelett Devlet-i Âliye ordusundaki gerek neferâtın gerekse zâbitânın sadece muhârebe esnâsındaki değil ,muhârebeden sonra da metânetine ve kanâatkârâne davranmasına hayran kalmıştır.Bu hayranlık tepeye gelirken yoldaki izlenimlerinden kaynaklanmaktadır. "Maktûl ve mecrûhları görmekten hâsıl olan te'sirât-ı kalbiyye hiçbir şeyle târif olunamaz.Meydan-ı harbe gelinceye kadar yollar üzerinde ağır yüklerle mâsiyan tayy-ı merâhil eden nice neferâta tesadüf ettik ki bunlar hallerinden şikâyet etmek şöyle dursun memnûnen îfâ-yı vazife ediyorlar dı.Türk askeri dünyanın en mütehammil en şecî'askeri olduğuna şüphe yoktur.Her gönderilen yere gider,her bir mevkîde durur;sabûr,kanâatkâr ,nâmuslu ve mütehayyi'dir.Ş Yüzbinden ziyâde Türk askeri Karadere ile Alasonya arasındaki yolu mâşiyen kat' ettiler.Hareketleri şâyân-ı imtisâl idi.Alasonya'da Rum familyalar kemâl-i emniyetle yaşadılar,Rum çocukları Osmanlı asâkirinin ortasında bilâpervâ oyun oynuyorlar idi."(s.136) Bartelett DDevlet-i Âliyye ordusu üzerine kaleme aldığı bu fikirlerinin " İngiliz büyük gazetelerinin mevki'-i harbde " bulunan beş muhâbir tarafından da destekleneceğini belirtir. Onlar da "Türk askerinin şecâat ve tahammül ve evsâf-ı sâiresi hakkında müttefikan ve bilâ-tereddüd hüsn-i şehâdet " ederler.Hattâ;"Türkler'i esnâ-yı muhârebede gören her bir Avrupa'lı bu sözlerin doğruluğuna"katılır.

Müşir Edhem Paşa muhârebeyi izlemek üzere gelen gazete muhâbirlerine geniş bir çadır tahsis etmiştir. Bartelett bu çadırlarda kalacaklar içerisinde bulunmaz;çünkü "Edhem Paşa bir ufak çadır yalnız bana tahsis etmek gibi hakkımda bir eser-i mahsûs-ı inâyetkâ ibrâz eylemiştir."(s.132)

Muhârebeyi Müşir Edhem Paşa ile birlikte O'nun sağladığı imkânlarla tâkib eden ve her defâsında bununla övünen İngiliz kamarası âzâsından olan Bartelett 'in Devlet-i Âliyye ordusu hakkındaki lütufkârâne sözleri insanı ne şaşırtmalı ne de bu sözlere aşırı ehemmiyet verilmelidir.Bartelett 'in harp izlenimleri önce Sabah Gazetesi'nde 1313 yılında yayımlanır. 1315 tarihinde bu izlenimleri kitap

hâlinde tercüme edilir.Bartelett 'in kitabına ve izlenimlerine gösterilen muhabbetin sebebi Devlet-i Âliyye ordusuna karşı hayranlıklarını dile getiren ifâdeleri olabilir.Bununla birlikte Bartelett 'in ordu-yı hümâyûna karşı dile getirdiği övücü mâhiyette olan sözlerinin sebebi de harp esnasında kendine tanınan imkânlarla yakından alâkalı olabilir.Ayrıca Müşir Edhem Paşa'nın Bartelett 'e gösterdiği iltifatın sebebi O'nun kamara âzâsı olmasından kaynaklanabilir.Kamara âzâsının memnûniyetinin İngiliz dış politikasında Devlet-i Âliyye taraftarı olmasıyla yakın bir ilişki olduğu açıktır. Ayrıca müellifinin kamara âzâsı olduğu bir kitap diğer muhâbirlerin harp izlenimlerinden daha çok okunacağı kesindir.

Bartelett 'in Devlet-i Âliyye ordusuna bakışının arkasındaki sebeplerin ardından izlenim ve anlatımına sıra gelince o da Osmanlı askeri anlattığı davranışları gösterebilir;l;akin Bartelett ve diğer İngiliz muhâbirleri harp döneminde gerek savaşması gerekse kanâatleri ile hayranı olduğu Devlet-i Âliyye ordusunu tanıyıp anlattıkları halde İngiltere'yi her fırsatta Devlet-i Âliyye'ye karşı harp îlân eden devletlerin desteklenmesinden vazgeçirememiştir.İngiliz gazete muhâbirleri 1854 Kırım Harbi'nde ,1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde,Plevne'de 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Devlet-i Âliyye ordusunu yakından tanıyıp tanıttıkları halde İngiltere Çanakkale'de bu orduyla savaşmayı yine göze alacak ,1919'da yine Yunanistan'ı destekleyecektir.Devlet-i Âliyye ordusunu iyi tanıyıp O'nunla harbi göze alabilmek çelişkisi bizi iki sonuca ulaştırır.Ya İngiltere harp muhâbirlerinin anlattığı mâlûmâta güvenmemiştir.Ya da Devlet-i Âliyye'nin gittikçe zayıflamasıyla her harpte yenebileceğini veya başka devletlere destek vererek yendirebileceğini varsaymıştır. Bartelett 'in Garbî Avrupa ordusuyla mukâyese ettiği ve daha mükemmel saydığı ordu Devlet-i Âliyye'nin "hasta adam"lığına denk geldiği yıllar olduğu düşünülürse İngiltere'nin Devlet-i Âliyye ordusunu Çanakkale'de yenmenin 1919'da Yunanistan'a yendirmenin ne kadar hayâlî plânlar olduğu ortaya çıkacaktır.

Bartelett, "umûm hatt-ı harb üzerinde ileriye doğru bir harekât-ı umûmiyye ve kat'iyye bulacağını ümîd ettiğinden geceyi Milona Tepesi'ndeki çadırda geçirmeyi arzu" ederse de Müşir Edhem Paşa kendisiyle birlikte O'nun da Alasonya'ya gelmesini tavsiye eder.Yiyecek bir şeylerin Milona'da bulunmadığı için Bartelett bu

teklifi kabul eder."Edhem Paşa o günün muvaffakiyyetinden gayet memnûn olup ferdâsı gün daha ileriye hareket edeceğini " söyler."Fakat Yunan Ordusu'nun Yenişehir Ovasından kâmilen çekilmiş olduğu ve Müşir Paşa o sözleri söylediği zaman Yunanlılar'ın azîm bir havf ve telâş ile râh-ı firâr tâkip eylediklerine ihtimâl veren Osmanlı Ordusu içinde hiç bir ferd "bulunmaz.(s.138)

Ertesi gün Bartelett tekrar Milona Tepesi'ne gider.Tepeye vardığında "umûm erkân-ı harp heyeti bir masanın başına toplanıp amîk icrâ-yı tetkîkât ve tetbîat"etmektedir. "Yunanlılar'ın her tarafa tarîk-i ric'ati tuttuklarını ve Osmanlılar'ın karîben umûmî bir hareketle ilerleyeceklerini haber" alırlar,Müşir Edhem Paşa Tırnova'yı ele geçirecek olan kuvvetin sür'atle Milona'dan Tırnova'ya ulaşmasını istemektedir.Ele geçirilecek olan Tırnova,Yenişehir'in ele geçirilmesinin bir basamağı olacaktır.Asıl hedef Yenişehir'i ele geçirmektir.Bartelett Tırnova'ya hareket edecek kuvveti şu ifâdelerle ortaya koyar."Her çehrede şevk ve gayret nişâneleri nümâyân idi.Asker 'Yenişehir'e' diye bağırıp ilerliyordu. İki saat kadar hayvanlarla kat'-i mesafe ettikten sonra bir gün mukaddem tepenin üzerinden inzâr-ı beht ve istiğrâkımızı celb etmiş olan ve tatlı suları kayalar arasından yuvarlana yuvarlana ovanın zümerridîn çemenlerini iskâ ediyor idi.Osmanlı topları cuma günü işte buraya sıralanmış idi.Bu âb-ı cereyanın tesir-i hayatbahşıyla vâsi' ovanın ortasında hazarâd -âlûd bir vaha hâsıl olmuştu.Harâret-i şemsin şiddet-i tesiri altında bî-tâb kalmış olan insan,hayvanlar burada teskîn-i ateş ettiler."(s.142)

Bartelett ,Müşir Edhem Paşa'dan Tırnova'ya "tâcil edilmesini ricâ " eder. "Süvari asâkiri işgâlde kullanmakta olduğundan seferde fevt edilen bir gün Devlet-i Osmaniye için bu günün ziyâı demek idi.Bu fikir erkân-ı harbiyye zâbitânı ale'l-husûs Sâbit Bey veya yâverân-ı hazret-i şehriyârîden Necib Bey taraflarından dahi terevvüc edilmekte idi.Nihâyet Karadere Pınarı civârındaki sâyedâr bir ağacın altında icrâ olunan bir müzâkere-i amîkadan sonra Müşir Paşa hayvanına binip hayvanının başını Tırnova istikâmetine tevcîh etti.Ve bu sûretle umûmunu meserret-

ler içinde bıraktı.

O mevkî ile Tırnova arasındaki mesâfe on mil olup yol iyi olmakla beraber gâyet tozlu ve ziyâdesiyle sıcak idi.Güneş başımı yakıp pişirmiş olduğundan hayvan üzerinde pek zahmetle durabiliyordum.Mâmâfîh hiç müşkîlât tahdis etmedi.Hiçbir taraftan düşman askerinden eser görülmedi.Ve sağ tarafımızdaki tepeler üzerinde Osmanlı piyâde-i askerinin yürümekte oldukları meşhûd idi.Garibdir ki Yunan Ordusu'ndaki İngiliz muhâbirlerinin işârâtından bilâhere okuyup anladığıma göre bu yol üzerinde Yunan firârîlerinin pek çok görülmek lâzım gelirken böyle izlere aslâ tesadüf etmedik."s.143-144)

Bartelett, Yunan Ordusu'nda bulunan İngiliz muhâbirlerinin ortaya koyduğu eserlerde Milona ile Tırnova arasındaki yolda ilerleyen Devlet-i Âliyye kuvvetlerine Yunanlılar'ın mukâvemet gösterdiği mâlûmâtının gerçekle ilgisinin bulunmadığını belirtiyor.Yunanlılar'ın Milona Muhârebesi'ni kaybettikten sonra geri çekilmişlerdir.Bu çekilmenin sebebini harpte bulunan bir başka İngiliz gazetecisi olan Times Gazetesi muhâbiri Yüzbaşı Bigam aydınlatır. "Neş'et Paşa Yunanlılar'ın bir müddet gâyet şiddetli ateş icrâsıyla düşmanı mukâbeleye mecbûr ederek o sûretle mühimmatlarını bitirmeye karar verdi.İşte bu maksad üzerine Nisan'ın yirminci günü vakt-i zuhûrdan sonra ve yirmibirinci günü sabahleyin top tüfenk ateşleri icrâ olundu. O derece ki burada icrâ edilen ateşin kesretini ibrâz olunan gayretin mikyâsını hiçbir yerde göremedim.Ayın yirmiüçüncü günü ovada Osmanlılar'ın ilerleyişi Yunanlılar'la eğer daha ziyâde o mevkîde kalacak olsalar muhâsara altına alınacaklarını ithâm ve îmâ ettiği cihetle o gece tutmuş oldukları tepeleri terk ve Tırnova'dan doğru mürûr ile Yenişehir üstüne ric'at ettiler.Yunanlılar'ın terk ettikleri bu mevkî hücûmla alınmak iktizâ etse idi Türkler'e binlerce adam bahasına mal olacak idi."(56)

Yunan Harbi'ni İstanbul'daki gazetelerden takip eden Ahmed Midhat Efendi

---

(56) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla(Mütercemi: İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin),Dersaâdet, 1315, s.103-4.

Milona Muhârebesi'nin kazanılmasının ardından askerin yorgun olmasından dolayı orduya birkaç gün izin verilmesinin İstanbul'da Yunanlılar lehinde havâdisler meydana getirdiğini belirtir."Birkaç gün harekât-ı askeriyyenin tatili münâsebetiyle ahbâr-ı resmiyyenin dahi inkıtâı ne derecelerde mûceb-i merak oluyor idi.Ozamana kadar bir haber-i muzafferiyyetin vürûduyla pâyitahtımızda kulûb-i Osmâniyyemiz münşerih olmaya mukâbil mâcerâ-yı hûn-ı seyf olan diğer bâzı kulûb-i bed-endîşân âdetâ inşirâh peydâ etmeye başlamış ve Galata ve Beyoğlu taraflarında Yunânîler lehinde havâdis-i kâzibe ağızlaradan kulaklara nakledilmeye yüz tutmuş idi."(57) İstanbul'un Galata ve Beyoğlu cihetinde Yunânîler lehinde harbe dâir yayılan haberlerin sebebi ise bu semtlerde gayr-i müslimlerin fazla olmasına bağlanabilir.Yükseliş döneminde müslümanlarla birlikte hareket eden ve Devlet-i Âliyye'ye intibak hâlinde görünen İstanbul'daki gayr-i müslim teba Duraklama ve Tanzimat devrinde büyük devletlerin etkisiyle daha fazla ayrıcalık isterler. Devlet-i Âliyye 1839 Tanzîmât Fermânı ve 1859 Islahat Fermânı ile bu tebaya aşırı bir şekilde ayrıcalık isterler.Bu nedenle dönemin şâiri Namık Kemâl Islahat Fermanını imtiyaz fermânı olarak değerlendirir.Bu fermanlarla tanınan haklar yine gayr-i müslim tebayı tatmin etmez.Bu defa da kendi aralarında eşitlik hoşnut olmazlar.Bir Rum'un Yahudi ile kânûnlar karşısında eşit olmayacağını dile getirirler.Tanzîmât ve Islahat Fermanları'yla ayrıcalık tanınan İstanbul'daki gayr-i müslim teba büyük devletlerin koruyuculuğu altına alınır.Bir suçun işlenmesi hâlinde de gayr-i müslim teba hem Devlet-i Âliyye'nin hem de Batı'lı büyük devletlerden birinin vatandaşı sayıldığındanyargılanamamaktadır,yargılansa bile bu tebalar böylelikle hafif bir ceza alarak kurtulmaktadırlar.Tanınan hakların bu şekilde sû-i istimâl edilmesine karşı Devlet-i Âliyye Ahmed Cevdet Paşa'nın başkanlığında bir komisyona Mecelle'yi hazırlatır.Mecelle hem şer'î yargı hükümlerine hem de Batı'lı büyük devletlerin yargı kânûnlarına dayanarak hazırlandığı için Devlet-i Âliyye tebasından hem gayr-i müslimlerin hem de müslümanların Mecelle'ye göre yargılanması zorunluluğu ortaya çıkar.Lâkin bu yeni yargı kânûnla-

larına göre hareket edecek olan kadılar yetiştirilip taşra kesimine gönderilmediği için Mecelle ancak İstanbul'da yaşayan teba için uygulanır.Taşrada bulunan kadılar yine şer'î hükümlere göre yargıda bulunmaya devam ederler.Bununla birlikte Mecelle İstanbul'da yaşayan gayr-i müslim tebanın yargılanmasında Devlet-i Âliyye'nin işini oldutça kolaylaştırmıştır.Lâkin gayr-i müslim tebanın ihtirasları Devlet-i Âliyye'yi Batı'lı büyük devletlerin bir sömürgesi olmayı içerdiğinden bu gibi önlemler İstanbul'da veya umum topraklar üzerinde yaşayan gayr-i müslim tebayı ne tatmin eder ne de onların Devlet-i Âliyye'ye bağlılığını arttırır.

Süleyman Tevfik,12 Nisan 1313 tarihine kadar "her sabah Milona'ya gider ve her akşam geç vakit Alasonya'ya avdet" eyler.Bu esnada Milona'daki ovada topçu muhârebeleri olmaktadır.Nisan'ın 12'sinde ovadaki düşman bataryalarıOsmanlı toplarının şiddetli ateşlerine dayanamayarak firâr etmiş olduklarından bir süvâri müfrezesi Tırnova kasabasına doğru ilerlemeye başlar."O sırada Losfaki Tepesi dahi zabt olunduğundan her iki cihetden Tırnova üzerine hareket" edilir.(57) "Saat yedi raddelerinde idi ki Tırnova'nın asâkir-i şâhâne tarafından işgâl edildiği haberi" Süleyman Tevfikler'e gelir.Onlar da Tırnova'ya hareket eylerler."Tırnova'nın işgâli harp nokta-i nazarından hâiz-i ehemmiyet değil ise de düşman yedinden nez' olunan ilk kasaba olmasıyla efkâr-ı umûmiyyece ehemmiyet-i fevkalâdeyi hâiz idi.Çünkü muhârebe nazar-ı dikkate alınacak,ehemmiyet verilecek şey düşmanın kuvve-i külliyesi üzerine giderek onu mahvetmek bir daha işe yaramaz hâle getirmek olup bu kuvvet bir dağ başında olsa bile ehemmiyeti hâizdir.Yoksa kasaba veya şehir ne cesâmet ve me'mûriyetde olursa olsun onun eşgâl-i mevki'-i müstahkeme müstesna olarak askere ehemmiyeti yoktur. Yalnız filan şehir zabtolundu,kasaba işgâl edildi sözleri ahâlî üzerine hüsn-i te'sir icrâ eyler.Bu gibi şeylerin ehemmiyyet-i telâkkîsi dahi nazar-ı halktaki

---

(57) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Veya Dört Aylık Seyahatim,Dersaâdet, 1315,s.189.

ehemmiyetinden dolayıdır."(s.189)

Süleyman Tevfik'in belirttiği gibi asker açısından dağlarda kazanılan muhârebe ile bir şehrin lele geçirilmesi arasında bir fark olmamasına rağmen halk arasında bir şehrin zabt edilmesi hüsn-i tesir bakımından oldukça önemlidir. Şâirler de halktan biri olduğu çiçin Tırnova'nın fethine bir çok tarih düşürüldüğü halde Tırnova'nın zabtından daha önemli olan Milona Muhârebesi'ne manzum tarih düşürülmemiştir.Ayrıca şâirler dağ muhârebelerinden uzak olduklarından tarih düşürmezken şehirlere daha yakın oldukları için şehrin ele geçirilmesine manzum tarih düşürürler.Milona Muhârebesi'nin üzerine söylenen manzumelerde çoğunlukla Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın orada şehîd oluşu vesîlesiyledir.

Marmaris Rüsûmât Memuru Mehmed Rıfkı Tırnova'nın fethine:

"Dedi nîsan bülbülü rûmî dilinden bir nevâ
Feth olundu seyf ile Yunan ilinden Tırnova"

1313 (58)

mısrâları ile tarih düşürürken,yine aynı fethe Ayıntâbî Zeynep Hanım şu mısrâlarla tarih düşürür:

"Pek şetâretle mevzû' geldi verdi bir sebeh
Dest-i te'sire şükür renkli ilâve nâgehân
Şevk-i tam ile kırâat eyledim çok kerreler
Secde-i şükre kapandım oldu avn-ı Hakk ayâ
Zabt olundu Tırnova târih-i tâmın söyledim
Girdi Yunan mülküne Allah deyü Osmâniyân"

1314 (59)

Tırnova Kasabası'nın zabtına düşürülen manzûm tarihlerle birlikte Dâhiliye Nâzırı'nın Girid Vâliliği'ne çektiği telgraf da Tırnova'nın fethi târihini doğ-

---

(58) Mehmed Rıfkı,"_____"Mâlûmât, C.4,Nu:85, 31 Mayıs 1313,s.740.

(59) Ayıntâbîzâde Zeynep Hanım, Mâhir Mehdî,Bedrika-i Zafer-Yâhûd-Teselya ve Yenişehir,Dersaâdet,1314,s.18-19.

rular:

"Girid Vâliliği'ne

Müteşekkiran alâ-ni'âm Allahü Teâlâ sâye-i muvaffakiyyetvâye-i Hazret-i Pâdişâhîde icrâ olunan harekât-ı askeriyye netîce-i hasenesi Alasonya Ordu-yı Hümâyûnu'nun bugün saat altı buçukta Yenişehir'e iki saat mahâldeki Tırnova Kasabası zabt ve teshîr eylediği ve asâkir-i şâhânenin Yenişehir Ovası'na doğru ilerlemekte bulunduğu lınan telgrafnâmeler üzerine tebşîr olunur.

Fî 12 Nisan Sene 1313

Dâhiliye Nâzırı " (60)

Cumhûriyet Devri'nin tanınmış şâirlerinden Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın on üç yaşında iken söylediği ve Osmanlı-Yunan Harbi'ni konu alan dörtlüğü bilinen ilk şiiridir.Bu şiirde Tırnova'nın alınışına kısaca değinmiştir:

"Seyf-i adli saldılar
Tırnova'ya daldılar
Tırhala'yı aldılar
Şânlı Türk askerleri" (61)

---

(60) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı(Teselya Tarihi),Ankara,1993, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.12.

(61) Nihad Sâmi Banarlı,Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,C.2,İstanbul,1978, s.1176. İstanbul Fetih Cemiyeti'nin yayımladığı Yahyâ Kemâl Bitmemiş Şiirler adlı kitapta ise aynı şiir şu şekildedir:

"Seyf-i adli saldılar
Tırnova'ya vardılar
Tırhala'yı aldılar
Şânlı Türk askerleri" (62)

(62)Yahyâ Kemâl Bitmemiş Şiirler,İstanbul,1976,İstanbulun Fethi Cemiyeti,s.1.

Selânikli Felek Mehmed Yunan Harbi'nini Yenişehir'in alınışına kadar bütün seyrini konu alan şiirinde Tırnova'nın alınmasına da bir dörtlük ayırır:

"Erkân-ı harbler önde gider
Fenn-i harble çekdik düşmana perde
Sıkışdırdı asker hem üç dört yerde
ALdık ellerinden biz Tırnova'yı " (63)

Süleyman Tevfik ve beraberindekiler Milona'dan iki saat sonra Tırnova'ya varırlar."Her tarafta askerler,her gelip giden askerler, her yerde askerler idi.Kasabaya duhûlümüzle beraber nazarıma en evvel tesadüf eden şey nesîmin tesiriyle temevvüc eyleyen cesîm birer âyet zafer-i âyet-i Osmânî oldu, ki o anda umûmiyle sanki bir hilâl-i 'ıyd gibi ona in'itâf eylemiş idi."(64) Süleyman Tevfik hilâlin Devlet- Âliyye ordusu üzerindeki etkisini "hilâlin Osmanlı sancaklarından bulunması ibtidâ-yı zaferi ve teşekkül-i devlet-i kaviyyü'ş-şekŞime-i Osmânî'nin mebdeini îrâz eder , bir hilâl-i ümîd olmasından dolayıdır,altıyüz seneyi mütecâvizdir,cihânı satvet ve şevketlerine celâdet ve besâletlerine engüşt-ber-dehân-ı hayret etmiş,o hilâl altında ihrâz-ı zafer ve galebe eylemiş el-hâsıl bu devlet o hilâl altında teşekkül ve kesb-i cesâmet etmiş idi."(s.191-192) ifâdeleriyle ortaya koyar.

Süleyman Tevfik kasabaya vardıktan sonra büyük bir merakle Tırnova'da her şeyi anlamak her şeyi görmek ister.Bu nedenle kasaba içinde kasabayı gezerek müşâhedelerini aktarır.Tırnova'nın hâli oldukça perîşândır."Bütün hâne kapıları açık eşyalar dökük saçık,her taraf karmakarışık idi.Yunan askerinin esnâ-yı firârında verdiği dehşet ahâlînin haşyetini tezyîd etmiş,onları öyle çırılçıplak bir halde yatakları yerlerde,tencereleri ocakta bırakarak firâra mecbur" eylemiştir."(s. 192-193)

---

(63) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi (1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı (Teselya Tarihi),Ankara, 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.13.

(64) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Veya Dörd Aylık Seyahatim,Dersaâdet,1315, s.191.

Süleyman Tevfik Müşir Edhem Paşa tarafından Tırnova'nın muhâfazası için tâyin olunan ve Üsküb Mekteb-iAskerîsi muallimlerinden iken arzû-yı vicdân ile harbe gelmiş olan Kolağası Habib Efendi ile hâneleri dolaştığı esnada "bir evin alt kat odalarından hasta esir-i firâş bir kıza tesadüf" eylerler. "Bî-çârenin şiddetli bir hummâ ile muztarib olduğunu,kımıldayamaz bir halde bulunduğunu sağ kolundan mecrûh idügünü" görürler.Derhâl bir doktor bulup tedavisini sağlarlar.Yine aynı ahâliden "ihtiyârlığı cihetiyle firâr edememiş olduğundan diğer bir hânede muhtefî iken bulmuş" oldukları bir Rum kadını vâsıtasıylahastaya bazı şeyler sorarlar. "Hasta kadın idâre-i âsmânî zamanını görmüş olduğundan Türkçe" bilmektedir.Yaşlı kadından kızın nasıl yaralandığını öğrenirler. "Hasta kız bakkal esnafından Dimitri nâmında biriinin kerîmesi imiş.Vâlide ve diğer iki kerîmesi var imiş.Esnâ-yı firarda bunun meşy ü harekete mecâli olmadığını görerek kendisini terk etmişler. .Sonra birkaç Yunan askeri gelip yataktan kalkarak kaçmasını emr etmiştir.Hasta olduğunu beyân eylemek istemişler ise de bu da kâbil olmadığı cihetle onlar tarafından dahi terk edilmiş,kolundaki cerîha o süngüden hâsıl " olmuş.(s.194)

Efendi ihtiyâr kadını kızın yanında bırakarak onlara îcâb eden "ekmek ve me'külâtın îtâsını lâzım gelenlere tenbih etmiş"tir.(s.194)

Hasta olduğu için Tırnova'da kalan Yunanlı kızın süngüyle kaldırılarak götürülmek istenmesi Süleyman Tevfik'i çok etkiler."Peder,vâlide ve hemşireleri tarafından hasta olduğu halde terk edilmiş, her bâr ölmeye,parçalanmaya âmâde bulunmuş olan şu kızcağız da sizi kesecekler,mahvedecekler,dedikleri ve kendilerini korkuttukları Türkler'in bu kadar ulüv cenâbını görmesi üzerine tahsil eden sürûru,hâleti görmek beni fevkalâde mesrûr etti.Zaîf ve kuvvetsiz kollarını,ellerini kaldırıp baygın gözleriyle semâya atf-ı inzâr edüp müteşekkirâne bir tavır alışı,minnetdarlığını beyân edişi beni fevkalâde müteessir. eyliyor idi."(s.194)

Harp edebiyatı ürünlerinde görülen özelliklerden biri yazarın veya şâirin mensubu olduğu kavmin,toplumun askerlerinin ne kadar kahramanca savaştığının,buna

karşı düşmanın da aynı ölçüde savaşamayıp yenik düştüğünün belirtisidir.Diğer taraftan bu ürünlerde görülen bir başka özellik ise düşman askerinin kaçarken veya kaldığı süre zarfında cephe gerisine yane orada yaşayan halka çektirdiği eziyetler ve işkencelerin anlatımıdır.Düşmanın halka karşı davranışlarının abartılarak edebî esere nakledilmesi tarih karşısında kavimler arasında suçlu gösterme veya karşılığında mâsum görünme endîşesinden kaynaklanabilir.Bu nedenle Süleyman Tevfik Yunan askerinin firârı karşısında yerli halka karşı davranışlarını aktarırken Devlet-i Âliyye kuvvetlerinin bu halkına karşı hangi yardımlarda bulunduğunu aktarmaz;hemen bir Yunanlı kıza yapılanları misâl göstererek Devlet-i Âliyye askerinin ne kadar merhametli olduğunu isbâta çalışmaktadır. Hattâ okuyucunun zâten Devlet-i Âliyye halkına mensûp olup da ordunun yardım ettiğine inandığı için Süleyman Tevfik hep Devlet-i Âliyye ordusunun Yunanlı sivil halka yaptığı yardımlardan bahsediyor.Bu noktada Süleyman Tevfik'in tarih karşısında mensubu olduğu devletin ordusunu tutmasından kaynaklanmaktadır.

Harpte olayların anlatımı çok gerçekçi olabilir.Yunan askeri firâr esnasında Tırnova'da bulunan halkın mülkünü yağmalayabilir,hattâ kendine âit halkının kendisi ile firârını sağlamak için Devlet-i Âliyye ordusu hakkında gerçekte var olmayan çeşitli işkence iddiâlarında da bulunabilir.Hattâ Devlet-i Âliyye ordusu Tırnova'ya girdikten sonra dost düşman ayırt etmeden tüm ahâlîye yardım edebilir.Bu olaylar gerçekte olup,olmayabilir; ama bu olayların edebî esere yansıması çok farklı olmaktadır.Edebî eser görünürden çok ideale aklî olandan çok duyguya,nesnelden çok öznele yöneldiğinden yazar mensubu olduğu milleti haklı çıkarmak için harpte vukû' bulan olayları seçerek eserlerine nakletmektedir.Bu nedenle edebî eserde harp olayları seçilmiş,ayıklanmış, belirli sıraya konmuştur.

Yazarın olaylar karşısında bu öznel tavrı izlediği ,müşâhede ettiği süjenin objeyi yani kendisini etkilemesi sonucunda oluşur.Yazar mensubu olduğu milletini ilgilendiren olaylara-sujelere tarafsız bakamaz.Bu noktada sujenin objeyi

etkilemesi kaçınılmazdır.Sosyal bilimlerin bir çok dalında sujenin objeyi etkilemesi fazla olurken harpte meydana gelen olayların anlatımında bu kendini daha çok hissettirir.Özellikle harp edebiyatında tamamen süje ile obje arasındaki etkileşmede süjenin daha baskın etkisi görülür.Bu noktada edip tarihçi gibi davranamaz. süjenin etkisinde daha fazla kalarak tarafsızlığını kaybeder.Çünkü yazdığı metninin hisse yönelmesi ile tarafsızlık bazı noktalarda bağdaşmaz.Zaten harp edebiyatı ürünlerini kaleme alan ediplerden de tarafsızlık beklenmez;çünkü bu ürünlerin muhâtabı bir tarafsızlık içerisinde harbe bakanlar değil, mensubu olduğu milletin büyüklüğüne,merhametine kahramanlığına çoktan inanmiş kişilerdir. Bu noktada harbin gerçeği önemli değil millet açısından gerçekliği önemlidir. Bu ürünlerin muhâtabı da diğer edebî ürünlerin okuyucusu gibi bir nevî bir nevi tatmin için okumaktadır.Lâkin topluma millete âit olanla estetiğin birleştiği görülür.Ferdî ile topluma âit olanlar harp edebiyatı ürünlerinde birleşmiştir. Ferd bu ürünleri okurken kendisinin hem hissî, estetik yönünden oluşumunu sağlarken hem de okuduğunun toplumuna ,milletine âit olduğu için sosyal yönden de kendisini bilinçlendirir.Sanatın edebiyatın ferdî mi yoksa toplumsal mı olduğu önemini harp edebiyatı ürünlerinde yitirir;çünkü toplumu konu alır ama tarih gibi değil estetik bir amaç da taşır.ki bu yüzden toplumun emrinde değildir.Bu ürünler tamamen ferdî de değildir.Sadece estetik gâye de taşımaz çünkü seçtiği konu estetiğin kalıplarını zorlar.

Tırnova'nın alınmasından sonra orada bulunan asker kumandanlar tarafından toplanır:"Asâkir-i şâhânenin önünde bi'l-mürûr Tal'at Paşa Hazretleri tarafından iltifât-meali gâyât-ı Hazret-i Şehriyârî tebliğ ve tebşir buyurulmasını müteâkib mızıkalar selâm havası çalmaya başlamasıyla cümle tarafından üç defa (Pâdişâhım çok yaşa) duâ-yı icâbet-i intimâsı bülendâvâz ile îsâl-i kabulgâh-ı perverdegâr kılınır." (65)

---

(65) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân veya Dört Aylık Seyahatim, Dersaâdet, 1315,s.196.

Tırnova'nın zabtıyla birlikte orada toplanan sadece ordu-yı humâyûn değildir. Bununla birlikte Müşir Edhem Paşa'nın daha harp îlân edilmeden Yunanistan'a gönderdiği casusları da Tırnova'da bulunurlar.Müşir Edhem Paşa'nın da Tırnova'da ikâmet ettiği esnada " ileri karakolların eline düşmüş bulunan yedi sekiz kadar Yunânîleri huzûr-ı âlîlerine çıkarırlar." (66)

"Bunlardan biri çatal sakallı iri şapkalı birisi paşaya takarrüb ederek bir mektup uzatmış paşa müştâkâne bir telaş ile mektubu açarak Recep Köse imzasını görür görmez gözlerini mektup üzerinden kaldırmaksızın" Recep Köse'nin nerede olduğunu sorar. Bunun üzerine mektubu veren "kendim getirdim" cevabını verir vermez iri şapkalı çatal sakallının Recep Köse olduğu anlaşılır.

Müşir Paşa biraz dikkatlice bakınca Recep Köse'yi tanır mektubu okumaktan vazgeçer.Müşir Paşa Recep Köse'nin selâmetle geri dönmesine sevinerek yanındakilerin kim olduğunu sorar.Recep Köse bunların düşman içerisine gönderilen ordu-yı hümâyûn câsusları olduğunu bildirir.Daha sonra Recep Köse bu kişiler ve düşmanın durumu hakkında bilgi verir:"Bunlar sekiz kişiden ibâret bir gönüllü müfreze-i askeriyyenizdir ki düşmanın otuzbin askeriyle altmışbin nüfûs ahâlîsini birbirini çiğnemek şartıyla kaçırtmaya muvaffak olmuşlardır.Hâlâ o kaçış ile öyle bir kaçıyorlar ki bu gidişle Yenişehir'de dahi duramayıp belki soluğu Atina'da alacaklardır." (s.148)

Recep Köse'nin de içinde bulunduğu ordu-yı hümâyûn vakit kaybetmeden Yenişehir üzerine yürümek için hazırlıklara başlar.Yunan kuvvetleri Tırnova ve Yenişehir arasında bulunan köyleri geri çekilirken yakıp yıkmış ve yağmalamıştır. "Ahâlîden eser kalmamış olduğu gibi askerin firârı esnâsında bir çok yerlere ateş verilmiş ve bazı köylere de top dâneleri düşerek yangın zuhûr etmiş olduğundan ovadaki manzaraların dehşeti ta'rif ve tavzif olunamaz bir hâle gelmiş idi.

Her tarafta cesîm cesîm ateşler her cihette âfâke ser çekmiş alevler görü-

---

(66) Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü Dersaâdet,1314,Kırkanbar Matbaası,s.148.

nüyordu.Bunların aksiyle âsumân kıpkırmızı kızarmış inzâr-ı tedhîs ediyordu. Yangınlardan hâsıl olan keşif dumanları semâda câbecâ siyah teşkîl etmiş,kamer ve nücûmun kürre-i arza gönderdiği ziyâları setr ile ovanın vazîfe-i tenvîriyyesi ateşlerin neşr ettiği müdhiş alevlere kalmış idi.

Evlerin yanmasından hâsıl olan çatırtılar,yangından ürkerek öteye beriye kaçışan hayvânât-ı ehliyyenin çıkardıkları canhırâş sedâlar harîkin tevsi'ine meydan vermemek için itfâsına çalışan binlerce asâkirin nâra ve gürültüleri sâmiînin tüylerini ürpertiyordu."(67)

Süleyman Tevfik bu manzaralar karşısında zihninden ve fikrindin geçenleri tamamıyla açığa vurmanın imkân dâiresinde olmadığını vurgulayarak biraz bast-ı mütâlaât eyleyeceğini belirtir."Ta'ma-i dandân-ı lebib olan şu hânelerin binlerce ahâlînin mesken ve ikâmetgâhı olduğunu hânelerinin harâb keşânelerinin türâb olmasından dolayı düçâr olacakları merak-ı mezâhimi düşünerek muztarib olmayacak bir vicdan tasavvur" olunamayacağının altını çizer.

Süleyman Tevfik "bu bâbda Yunânîlere türe eden mes'ûliyet-i vicdâniyyeyi" düşünür."İdâme-i sulh ve müsâlemet için her taraftan sarf-ı mahsûl-i gayret olunduğu şöyle bir zamanda bir tekım efkâr-ı vâhiye ve âmâl-i bâtılaya kapılarak dâire-i harp ve cidâli işgâl eylemeleri kendilerini inzâr-ı umûmiyyede büyük mes'ûliyyet altında bulunduracaktır.Hele birtakım bî-çâregânın senelerce sa'y ü gayretleri semeresi olarak evlâd ü iyâlini barındırmak,altına başını saklamak ümîdiyle yaptıkları hânelerini terk ederek,onların açıkta büyük bir sefâlet içinde kalmalarına o bî-çârelerin asılsız ve esassız haberlerle ihâfa edilerek hânümânlarını tark eylemelerine ,sonra da sefîl ve sergerdân aç ve bîlâç dağ başlarında hayvânât ve haşye gibi dolaşmalarına sebep olmak ne kadar büyük bir azâb-ı vicdânîyi tevlîd edecek ahvâldendir."(s.201)

Süleyman Tevfik bu satırlarla Tırnova'da bulunan ve Yunan askerlerinin Devlet-i Âliyye ordusu hakkında ortaya attığı zulüm edebiyatına kanarak Yunanlı

---

(67) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Veya Dört Aylık Seyahatim, Dersaâdet,1315,s.201.

askerin arkalarından giden Yunanlılar'ı kasdetmektedir.Onların yollarda sefil olacağı bu davranışların tüm sorumluluğunu Yunan askerlerine yüklemektedir. Daha önceki sayfalarda da belirttiğimiz gibi İngiltere kamara âsâsından Sir Schmit Bartelett Teselya Ma'rekesi'nde başlığı altında topladığı Yunan Harbi'ni konu alan hâtırâlarında Rum çocuklarının Osmanlı askerlerinin ortasında oyun oynadıklarını belirtmektedir.Bu vesîle ile Yunanlılar'ın Devlet-i Âliyye ordusunun Yunan sivil halkına zulüm ve işkence edecekleri ,evlerini yağmalayacamları iddialarının gerçekle ilişkisi yoktur.

Süleyman Tevfik "boğaza vâsıl olduğum sırada Journal de Saloon Gazetesi muhâbiri Samuel Louis Efendi'ye tesâdüf" eder. "Bu zât mevki'-i harbe bir gün evvel"gelmiştir." Yirmi beş yirmi altı yaşlarında uzunca boylu,kumral sakallı gayûr,çevik,zekî elhâsıl her sûrette refîk ihtizâzına sezâ bir zâttır." Samuel Louis Süleyman Tevfik'e askerin Tırnova'dan Yenişehir'e hareket ettiğini haber verir.Süleyman Tevfik ve Samuel Louis "Tırnova'dan hareket etmiş olan süvârî alayına iltihâk etmek üzere orada durmayarak kemâl-i sür'atle " hareket ederler.Bu esnada karargâhtan gazetecilerin hiçbirinin ileri geçmemesi emri gelir.Louis ileri geçmez. Süleyman Tevfik ise "Talât Paşa Hazretleri'nin kitâbet-i husûsiyyeleri vazîfesiyle mükellef olduğu" bahanesiyle ileri geçer.

Yunanlılar'ın Tırnova'yı bırakıp Yenişehir'e ric'atleri İstanbul'da Beyoğlu ve Galata cihetinde Yunan ordusu lehindeki haberlerin asılsız olduğunu ortaya çıkarır.Ahmed Midhat Efendi Yunanlılar'ın rıc'atinin İstanbul'daki etkisini şu ifâdelerle ortaya koymaktadır:"Yunânîler'in Tırnova'yı bi't-tahliye Yenişehir'e doğru ric'atleri hakkında Atina'dan Londra'ya çekilmiş olan o mufassal telgraflar gelib de bu ric'atin bir ric'at değil bir firâr-ı hezîmetkârâne olduğu haberi münteşir olunca bir saat evveline kadar bî-hakkin mahzûn olan kulûb-ı Osmâniyân tekrar mesrûr ve birkaç saat evveline kadar kendi uydurdukları yalanları ile kendilerini aldatarak tesfiyeye çalışan kulûb-i bedhâhân dahi bî-hakkin mahzûn olmuşlardır."(68)

---

(68) Ahmed Midhat,Gönüllü,Dersaâdet ,1314,Kırkanbar Matbaası,s.146.

Hattâ Ahmed Midhat Efendi Times Gazetesi muhâbirlerinin Yunan ordusunun ric'atini tafsîlâtıyla verdiğini fakat bu tafsîlâtların bilinmediğini ,duyulmadığını belirtir.Bu nedenele kendisi İstanbul'da olduğu halde Yunan askerinin ric'at esnasındaki ahvâlinden haberdardır ve o ahvâli kendisi anlatmaya koyulur.

"Daily Telegraf ve Daily News ve bâhusûs Times muhâbirlerinin bu firâr-ı hezîmetkârâneye dâir verdikleri tafsîlât-ı uhûl-i azîmi öyle bir sûret-i mükemmelede musavverdirler ki eyer bunlar mükemmeliyyetlerini hüsn-i şehâdet eylemiş bulunduğumuz tevârih-i harbe aynen idhâl edilmemişler ise de hakîkaten yazık olmuştur. Yirmi otuz bin asker ve bunları mühimmâtıyla onun iki misli ahâlî ve bunların arabalarından müteşekkil bir hey'et-i azîme farzediniz ki muzlim bir gecede 'Osmanlı geliyor' havfıyla birbirini çiğneyerek kaçıyorlar.Ammâ ne firâr? Bu emr-i firârda askerler ahâlî ile müsâbakaya çıkmışlar.Önlerine çoluk çocuk kim gelirse çiğneyip geçiyorlar 'Osmanlı geliyor....' âvâz-ı dehşetnümâsı yalnız geriden gelmiyor en önde kaçanlar dahi bu na'ralarla kaçıyorlar.Sağında solunda ,önde arkada,ortada herkes ağzında bir 'Osmanlı geliyor' dur gidiyor. Hayvanlar ürkmüşler korkmuşlar,üzerinde râkip olanları yerlere atıyorlar.Koşulu oldukları arabaları deviriyorlar.Baş baş sığırlar firârgâhları önüne isâbet eden herkesi urup çiğniyorlar.Karı kocasını,ana oğlunu gâib etmiş umûmen firâr eylediği halde birçokları çiğnedikleri semti de bilemiyorlar.Hâlâ "Osmanlı geliyor..' feryâd-ı cangâhları birbirini tâkip ediyor.

En ziyâde yürek sahibi olan Palikaryalar sonra cesaretlerini toplayabildikleri zaman 'Osmanlı geliyor...'sedâlarının geldiği tarafa doğru kurşun atmaya başlıyor ise de attıkları kurşunlar yine kendi hemcinslerini vuruyorlar.Askerler de kurşun atıyor başı bozuklar da.Bunları acı acı sedâlarıyla 'Ateş kes' kumandası verdikleri gibi halk dahi 'etmeyiniz,etmeyiniz,birbirimizi öldürüyoruz' diye bar bar bağırıyorlar ise de kimin kulağı ses işitecek? Hâlâ atıyorlar.İşte bir ric'at ki mahşerüllah!Gerek bu kurşunlara hedef ve gerek kudurmuş hayvana pâmâl olarak maktül olanların miktârı altı yüzden ziyâde olduğu haber

verilmiş ise de mecrûhların sayısı tahmin bile edilmemişti.

Osmanlı geliyor,Osmanlı geliyor ama Osmanlı nerede?Osmanlı Tırnova'da. Bu firârîleri tâkip eden yok.Hattâ ric'at denilen şeyin böyle bir hezîmet-i firaryâne sûretini aldığını bilen yok." (s.146-147)

Devlet-i Âliyye ordusu beraberinde bulunan Times Gazetesi muhâbirleri Yunan kuvvetlerinin ric'atine şâhid olmamış sadece ric'atin ahvâlini sonradan Yunanlılar'ın bıraktıkları izlerden bırakmaya çalışmışlardır;çünkü ordu komutanları muhâbirlerin cephenin ilerisine gitmelerine pek izin vermemişlerdir. Dolayısıyla Ahmed Midhat Efendi bu mâlûmâtları Devlet-i Âliyye ordusunun beraberinde bulunan harp muhâbirlerinden elde etmediği kesinlik kazanır. Aynı zamanda ric'at esnasında meydana gelen olayları Ahmed Midhat Efendi Yunan ordusu beraberinde bulunan muhâbirlerden aldığına da şüphe ile bakılmalıdır. Lâkin Yunan ordusu beraberinde bulunan bir harp muhâbirinin ne kadar gerçekçi olursa olsun ,Yunanlılar'ın ric'at esnasındaki hezîmetini tam olarak anlatacağı şüphelidir.Ayrıca muhâbirlerin de bu hezîmetleri Times Gazetesi'nde yayınlaması biraz gerçeğe uygun görünmüyor;çünkü İngiltere Yunanistan'ı zaten destekler görünmektedir.

Bütün bu sebepler ortaya çıkarıyor ki Ahmed Midhat Efendi'nin Yunanlılar'ın ric'atini anlatımı kurmaca özelliğine sahiptir.Lâkin Ahmed Midhat Efendi bu kurmacayı kurmakta bile güçlük çekmektedir.Süleyman Tevfik'in ric'at sonrası manzaralarının anlatımında ne kalemin ne de kâğıdın kâfî gelemeyeceğini belirtmesine karşı Ahmed Midhat Efendi ric'ati anlatmak istemiştir.Buna sebep ise Süleyman Tevfik'in bizzat içinde bulunması,Ahmed Midhat Efendi'nin ise İstanbul'da bu olayları tâkip etmesidir.Ayrıca harbi birinin hâtırât birinin roman konusu yapması anlatımın da farklılığını ortaya çıkaracaktır.Lâkin gerçek romanı aştığı için Süleyman Tevfik harbin gerçeğinin anlatılmasına kalem ve kâğıdın kâfî gelmeyeceğine inanması makbûl bir sebep olarak görünmektedir.

Ahmed Midhat Efendi Yunanlılar'ın ric'ati esnasındaki karışıklığın içerisine okuyucuyu çekmek ve bunun sonucunda bu ric'atin bir firâr olduğunu isbât için kurmacadan yararlanmaktadır.Ahmed Midhat Efendi bu kurmacayı verip okuyucuyu

illizyon Yunanlılar'ın firârı esnasındaki olayların içerisine çektiği esnada bu olayların bir kurmaca olduğunu isbât için her zamanki alışkanlığı ile araya girerek kendinden emin bir şekilde güvenirliğine temînât vermektedir:"Ey bu havf ü heyecân-ı azîm hayâlden mi ibâret gazete muhâbirleri bunun böyle olduğuna kanâat ettiler.Bu kanâatleriyle şu ric'atin garâbetini bir kat daha arttırmış oldular.İhtimâl ki bu keyfiyet harp tarihlerine dahi böylece girecek böylece yazılacaktır.Vâkıa şu bizim romanımız işin cihetindeki hakâyıkı daha mevzûh olarak hâvî bulunacaktır.Amma sözün doğrusunu söyleyeyim.Bu tafsîlât bir nevî tahkîkât-ı hikâyenüvisâneden ibârettir.Mâhâzâ mâdem ki bu bâbda başka türlü mâlûmât yoktur." (s.147)

Yunanlılar'ın ric'ati esnasındaki ahvâllerine âit mâlûmâtların bulunmaması Ahmed Midhat Efendi'nin verdiği mâlûmâtları gerçekçi kılmaz.Ayrıca Ahmed Midhat Efendi bu mâlûmâtların kaynağını bizlere vermez, Times Muhâbirleri olarak verse de bu muhâbirlerin hangi ordu tarafından olduğunu belirtmez.Belirtse bile gerçekçi görünmez çünkü Yunanlılar'ın ric'atine ne Devlet-i Âliyye ne de Yunan Ordusu tarafında bulunan yabancı yabancı muhâbirler şâhid olmuş ve anlatmıştır. Ahmed Midhat Efendi'nin mâlûmâtlarının bir kurmaca olduğu göz önüne alındığında kaynağa gerek kalmaz.Lâkin Ahmed Midhat Efendi yazdıklarının kurmaca olduğuna kendisi de inanmamaktadır;çünkü Gönüllü romanında Yunanlılar'ın ric'ati hakkında yazdıklarının hâvî bulunduğuna kânîdir.Görülüyor ki Ahmed Midhat Efendi Yunanlılar'ın firârını anlattığı bölümlerde bir çok çelişki içindedir.Bu çelişkileri şu şekilde sıralayabiliriz.Yunanlılar'ın hareketlerinin ric'at değil firâr olduğunu ;Atina'dan Londra'ya çekilen bir çok telgrafın bulunduğunu belirttikten sonra da böyle mâlûmâtın bulunmadığını söyler.Times Gazetesi muhâbirlerinin harpte bulunduğunu belirtir ama bu muhâbirlerin hangi ordu tarafında bulunduğunu belirtmez.Farzedelim ki diye başlayarak ric'ati anlatan bir kurmacaya yer verir.Hattâ araya girerek bunun bir kurmaca olduğunu isbât ettiği halde ric'at hakkında mâlûmât bulunmadığından,kendi kurduğu mâlûmâtların gerçekçi kabûl edilmesi gerektiğini vurgular.

Sir Schmit Bartelett Tırnova'ya Müşir Edhem Paşa ile birlikte girer.

"Tırnova'nın hâneleri güzelce seçilmeye başladıktan sonra hareketlerimizi tesrî' ettik.Ba'de'z-zuhûr saat üçte şehre duhûl edeceğimiz esnada Müşir Paşa gâyet zarif bir gül ihdâ etti.Şehrin içerisine dâhil olduk."(69)

Bartelett ertesi gün Müşir Edhem Paşa'nın Yenişehir'e dâvetine katılmaz çünkü Yenişehir ile Tırnova arasındaki mesafe O'na uzun gelir. "Ferdâsı sabah yine o kadar yol yürümek ve fazla olarak Tırnova ile Yenişehir arasındaki on mil mesafeyi dahi kat' eylemek iktizâ edeceğini düşünerek Müşir Paşa Hazretleri'nin dâvetlerine icâbet edemedim."(s.145)

Devlet-i Âliyye ordusu Milona Tepeleri'ni ve boğazını ele geçirdikten sonra Yenişehir Ovası'nda Yunanlılar ile şiddetli bir çatışmaya girmemiştir.Bunun sebebi Yunanlılar'ın Milona bozgunundan sonra Yenişehir'e doğru ric'at etmeleridir.Times Gazetesi muhâbirlerinden Yüzbaşı Bigam Yunan Harbi'ni konu alan eserinde Yunanlılar'ın ric'at etmeyip direnmeleri hâlinde Devlet-i Âliyye ordusunun ilerlemekte güçlük çektiğini ve bir çok kayıp vereceğini beyân ettikten sonra Yenişehir Ovası'nda Devlet-i Âliyye ve Yunan Ordusu arasındaki birkaç çatışmaya deyinmeden edemez."Vakt-i zuhûra doğru ovadaki Yunan Tepeleri bizim batarya üzerine ateşe başladıkları cihetle vâkî' olan işte bu muhârebeye Mati gavgası denildi.Yine o sırada idi ki sol taraftan uzak fakat şiddetli top sedâları işittik.Bundan Hamdi Paşa'nın ilerlediğine hükmettik.

Ovada vakt-i zuhûrdan dört saat sonraya muntazaman top ateşi devam etti. O zaman gûyâ akşam paydosu için her iki taraf-ı beynde muvâfakat hâsıl olmuşçasına ateşler birden bire kesildi. Ovada Osmanlılar'da aslâ zâyiat yok ve Yunanlılardan dahi bir kişi telef olmuş idi.

Yevm-i mezkûrda başka bir hareket vukû'a gelmedi. Ayın yirmi ikinci günü sabahleyin erkenden Üçüncü Fırka hareketle Deliler Ormanı'ndaki küçük bir karyeye ilerledi ki karye-i mezkûre boşalmış bulundu.Orası işgâl olunduktan sonra

---

(69) İngiltere Kamara Âzâsından Sir Schmit Bartelett ,Teselya Ma'rekesi'nde, Dersaâdet,1315,İkdam Mat·,s.144.

Karadere karyesi dahi tıpkı onun gibi taht-ı iştigâle alındı."(70)

Devlet-i Âliyye ordusu ile Yunan kuvvetleri arasında Mati ve Deliler cihetinde meydana gelen muhârebeleri cephede fiilî hareketin içerisinde bulunan Osman Senâî Yüzbaşı Bigam'a nazarla daha ayrıntıyla anlatır:"Muhârebe için lâzım gelen emirler gece verildi. Bunun üzerine gündüzün saat ikide topçu muhârebesi başladı.Yine şu sırada 27. Alayın 5. Bölüğüyle üç süvârî bölüğü Deliler Köyüne 2800 metrelik mesâfeden ateş açtı.

Topçu Kumandanı Rızaa Paşa Hazretleri Mati'de mevzî alan düşman bataryalarını her birisini bizim bataryalara hedef olmak üzere hedef gösterdi.Mezkûr bataryalar ile bizimkiler arasındaki mesafe 3800 metreden ibâretti. 15. Alayın 1. Taburunda icrâ edilen endahtta mermilerin hedefi aşmakta olduğu görülmesi üzerine der-akeb tashîhât-ı lâzıma yapıldı. Sol cenâhtaki tabur dâne endahtına devam etti.Sağ cenâh taburu ise şarapnel endahtına geçti.

Gerçi endaht mesâfesi epeyce büyük bir mesâfe demekti.Lâkin bu cihette Miralay Râşit Bey'in idâresindeki piyâde alayına sol cenâhın yaptığı çevirme hareketi nihâyet buluncaya kadar yerinde kalması için emir verildiği gibi topçunun da yerinde kalarak Yunan topçusunu Deliler Köyü'ne imdâd edemeyecek vech ile ateş altında bulundurması başkumandanlık cânib-i sâmiyesinden emr buyurulmuştu.

İşte bundan dolayıdır ki tebdîl-i mevzî edilemeyerek topçu olduğu yerde sürekli bir muhârebe yapmaya mecbûriyet görmüştü.

Hakîkât! Epeyce uzun süren şu muhârebede hasm topçuları bir hayli zâyiat verdikten başka hiçbir tarafa imdâd edemeyecek vech ile yalnız sık sık düşman ateşi altında mevzî değiştirmekle vakit geçirmişlerdi.

Gündüzün saat ikide başlayan bu topçu gavgası akşam saat 11.30 'a kadar devam devam etti.Şu müddet zarfında top başına yetmi iki mermi endaht olundu.Cephâne

---

(70) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Mütercimi: İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin),Dersaâdet,1315, s.106-107.

sûret-i umûmiyyede Kapaklılar'dan sarf edilerek gece tekrar ihtiyat cephânesi ile tecdîd ve ikmâl olundu.

On saat kadr uzayıp süren bu muhârebede bizim altı bataryadan hiçbir şehîd veyâhûd mecrûhumuz olmadı .Yalnız Losfaki eteklerinde mevzi' almış olan bir cebel topunun attığı şarapnel tesiri ile sağ cenâh taburumuzda iki nefer,lâkin onlar da pek hafif sûrette yaralanmıştı.

Topçu Kumandanı şu muhârebede ateşin inzibât ve idâresine âit her şeyi yoluna koyduktan sonra D eliler Köyü'ne karşı ateş edecek olan dört bataryaya,evvelâ 2800 metrelik,ba'de mevzi' değiştirilerek 2100 metrelik mesafeden endaht ettirerek köyün muhît-i hariciyyesindeki Yunan piyâdeleri boydan boya ateş altına alınmış oldular.

Topçu kumandanı Rıza Paşa Hazretleri süvârî taburlarını bilhassa kendi kumandasına alarak sürülmüş tarlalar içinde ve dört nala yürüyüş ile düşman avcılarına 1000 metrelik bir mesafe kalacak vech ile ilerledi ve derhâl Yunan piyâdesini şiddetli bir sûrette yakmaya başladı.İşte süvârî topçusunun şu cesûrâne hareket ve ateşi,piyâdemizin de şiddetli hücûmunu temin ederek nihâyet gündüzün saat dokuz sularında köyün ele geçmesini mûcib olmuş idi."(71)

Hâtırâlarında tafsîlâtını verdiği Deliler ,Mati ve Kaynaklar topçu muhârebelerinin önemini Osman Senâî yine aynı hâtırâlarında şu ifâdelerle ortaya koyar: "11 Nisan günü Milona Boğazı'nın cenûb medhalinde yapılan Kaynaklar topçu muhârebesi bir çok batarya ateşlerinin yalnız bir kumandan tarafından sevk ve idâre olunduğu bir muhârebedir. Azıcık evvel söylendiği gibi şu muhârebede asıl topçu muhârebesini yapan altı batarya sâbit kalmış iken 2000 metre kadar sol cenâhta ve beşinci fırka ile birlikte ilerleyen batarya bilâkis mevzi' değiştirerek Yunan mevzi'lerine 1000 metre kadar yaklaşmıştır.

Gerçi epeyce uzun süren topçu muhârebelerinde ateşin ağır ağır sevk ve idâre-

---

(71) Osman Senâî , Edebiyyât-ı Askeriyye, Dersaâdet, 1314, s.260-263.

si lâzım olduğu için bu muhârebede top başına 72 atımın isâbeti biraz çok görülebiliyor.Lâkin bu vech ile hareket etmenin sebebi Yunan bataryalarına pek serî bir sûrette icrâ ettikleri endahta karşı askerin kuvve-i ma'neviyyesini muhâfaza için aynı sür'atle ateş etmekte görülen mecbûriyyettir.

Muhârebenin hey'et-i umûmiyyesi güzel ve muntazam bir halde cereyan eylediği gibi mesâfeler topçu kumandanına vaktiyle haber verilmiş ve müşârünileyhin emir buyurduğu tashîhât kezâlik vakt ü zamanıyla icrâ edilmişti. Hedeflerin hepsi Rıza Paşa Hazretleri'nin taksîm eylediği gibi kalmış idi. Hasılı şu topçu muhârebesi topçu zâbitlerimizin ciddiyet ve efkâr-ı askeriyyelerinin parlaklığına dâir bürhân husûle getirdi.

Bilhassa Mehmed Ali Efendi'nin vazîfeşinaslığı ve mahâret-i askeriyyesi büyük büyük takdirlere şâyândır.

Biraz evvel söylemiştik ki on saat kadar uzayıp süren bu topçu muhârebesinde bizim topçulardan hiç kimse ne şehîd olmuş ve ne yaralanmış idi. Şaşılacak !Yunan topçuları sabahtan akşama kadar ateşin arkasını hiç kesmesinler de yine beri tarafta hiç olmazsa bir hayvan bile öldüremesinler."(s.264-265)

Milona Muhârebesi'nde bozguna uğrayan Yunan kuvvetleri Mati,Kaynaklar ve Deliler cihetlerindeki topçu muhârebelerinin sonucunda Yenişehir'e ric'at etmek zorunda kalmıştır. Sir Schmit Bartelett Teselya Ma'rekesi'nde başlığı altında altında topladığı hâtırâlarında bu gerçeği dile getirir:"Nisan'ın 21. günü Hakkı Paşa bir livâ ile Dışkata 'dan Milona'ya gelmiş Haydar Paşa mâiyetindeki dördüncü fırka ile Milona Geçidi'ne müntekî olan tarîkte Yunânîler'le müsâdemâta girişip mezkûr tarîkden topçu asâkirinin ahz-ı mevki' idip o gün Hamdi Paşa kumandası altındaki altıncı fırkaya iltihâk eylemişti.

Saat onbirde dehşetli bir top muhârebesi başlayıp dörde kadar imtidât etti. Osmanlılar'ın altı ve bunlardan üçbin yârde ötede Yunanlılar'ın beş batarya topları var idi. Osmanlı topları Karadere sularının ön cephesinde ovaya doğru Yunan bataryaları Kriteri Tepesi'nden ovaya doğru imtidâd eden sath-ı mâil üzerinden sağdaki Deliler Karyesi'ne kadar sıralanmış idi.Ötede müstatilü'ş-şekil

bid tepe mevcûd olduğundan Yunan topçuları bu tepenin arkasında güzelce bir siper tutabilmişler idi.Yunanlılar miktâr-ı küllî barut ve gülle zâyi' ettikleri halde pek ehemmiyetsiz işler görebilmişler ,dört saatlik mütemâdî top ateşinden sonra Osmanlılar'dan yalnız üç kişi cerh etmekten başka bir netîceye destres olamamışlardır. Öğle üzeri aksâ-yı yesârda Karaçalı ve Deliler Karyeleri 'nin derûn ve birûnundan şiddetli tüfek ateşiyle karışık top ateşi başlamıştır. Gerek Mati ve gerek Deliler tarafından saat dörtte ateşe nihâyet verilmiş olduğu halde bu dört saatlik muhârebeden her iki taraf dahî bir fâide istihsâl edememişlerdir fakat saat altı buçukta ateşe evvelkinin iki misli şiddetle tekrar mübâşeret olunmuştur. Bir buçuk dakîka sonra piyâde neferâtın hâne ve bağçelerden kemâl-i telâş ve haşyetle çıkıp Deliler Karyesi'nin taraf-ı cenûbisinden cereyân eden nehre doğru koştuklarını ve birkaç süvârînin cenûb- ı garbî istikâmetince ric'at ettiklerini gördük.Bu gördüğümüz şey Yunan piyâde ve süvârisinin ric'atleri idi. İşte Osmanlı Ordusu'nun bu muvaffakiyyeti üzerine"(72)

Yunan sağ cenâhı muhâsara edilmiş olduğundan umûmî bir ric'atin önünü almak mümkün olmamıştır.

Bartelett Mati ve Deliler Karyeler'indeki muhârebeyi ve sonuçlarını yine hâtırâlarındaki şu mâlûmâtlarla sunar:" O gün sabahtan vakt-i zuhra kadar Mati Karyesi'nin önünde şiddetli bir top mücâdelesi vukû' bulmuş idi.Saat üçte Osmanlı taburu Karaçalı'dan hareketle Deliler Karyesi karbında kâin كوتاوى karyesine hücûm eylemişlerdi. Yunanlılar'ın Mavro Mihali kumandasındaki sağ cenâh fırkası bu hücûma karşı şiddetle müdâfaa etmiş ve bir müddet sonra aldığı kuvvetü'z-zühûr ile كوتاوى karyesini muhâfaza eyleyebilmiş ise de Osmanlılar'ın hatt-ı harplerinden 2500 yârde mesâfe ilerlemişlerdir.Saat dörtte Yunan sol cenâhı üzerine Osmanlılar tekrar topla hücûm eylemişler ise de Yunanlılar bu def'a Osmanlı toplarını iskat edebilmişlerdir.Saat altı buçukta şiddet-i

---

(72) Sir Schmit Bartelett , Teselya Ma'rekesi'nde , Dersaâdet,1315,İkdam Mat., s.213-214.

kâmile ile ateşe devam olunup Osmanlılar tarafından ve Deliler Karyesi üzerine iki batarya top ile icrâ-yı hücûm etmekle beraber diğer taraftan iki taburla tahkîm edilmiş olan piyâde asâkiri ve Deliler hücûmunu tecdîd eylemişlerdir.Yunan erkân-ı harbiyyesi Osmanlılar'ın muhâcemât-ı şedîde-i vâkıası def'olunabileceğini zannetmişler ise de bir Osmanlı süvârî fırkası karyesinin arka cihetindeki ormandan hareketle Rapsani ve Dereli tarîkleriyle Tempe Vâdisi'nin medhaline kadar vâsıl olmuşlar ve bu sûretle Hamdi,Haydar Paşalar fırkaları yekdiğeriyle birleşmişlerdi. ve Deliler az vâhidde alevler içinde kalmıştır. Muhâbiri ertesi sabah muhârebenin tekrar teceddüd edeceğini zannetmiş ise de daha o akşamdan Yunanlılar'ın mahkûren ric'at-i mütelâşiyâneleri vukû' bulmuştur.

Osmanlılar Deliler Karyesi'ni saat yedide zabt ü işgâl eylemişlerdi.Bu muvaffakiyyet ve Hamdi Paşa'nın muvâsalat ,harbe hitâm verip Teselya'nın nısf-ı şimâlîsine Osmanlılar için te'min eylemişdir. Çünkü Yunan ordusunun ric'atden başka çâre-i halâsı kalmamış idi. Muhârebe-i mezkûrde Yunanlılar'ın zâyiâtı üç yüzle dört yüz arasındadır."(s.216-217)

Gerek Yüzbaşı Bigam gerek Sir Schmit Bartelett gerekse Osman Senâî'nin aktardığı Mati,Deliler ve Kaynaklar muhârebelerinin kazanılması Devlet-i Âliyye ordusuna Tırnova ve Yenişehir'in yolunun açılmasını sağlamıştır.

11 Nisan'da Milona Muhârebesi'nde Yunan kuvvetlerini yenerek Milona Boğazı'nı ele geçiren Devlet-i Âliyye ordusu 12 Nisan'da Tırnova'yı zabtettikten bir gün sonra ileri süvâri kollarıyla 13 Nisan 1313'de Yenişehir'i zabt eder. Yenişehir'in zabtı bir çok kumandanlıklara telgrafla bildirilir. Bu telgraflardan biri de Hanya'da bulunan Kâ'urzâde Hasan Bey'e gönderilir:

"Hanya'da Kâ'urzâde Hasan Bey'e

Der-âliyye'den

Asâkir-i muzafferemiz Yenişehir'i aldı. Sekiz yüz Yunanlı esir ve on iki top iğtinâm edildi.Muvaffakiyyetimiz lehü'l-hamd tevâlî eyliyor.

FÎ 13 Nisan Sene 1313

Cevdet " (73)

Harbin gidişatı açısırdan Yenişehir'in zabt edilişi onemli olduğundan devrin edibleri bu önemli tarihî hâdiseye manzum tarihler düşürmüşlerdir.Bunlardan biri Memûrîn-i Mülkiyye Komisyonu Kalemi Hulefâsından Âtıf tarafından düşürülmüştür:

"Söyledim bir şevk ile Âtıf güher tarihini
Şanlı Osmanlılar'a geçdi yine Yenişehir"

1314 (74)

Bir diğeri ise Âgâh Paşa'nın Yenişehir'in zabtıyla ilgili düşürdüğü manzum tarihtir:

"Cenâb-ı muzaffer leşker-i İslâm peyderpey
Değil Yunan eğer yok cümle-i merdânemiz görse
Kalır engüşt-ihayret eder ber-dehân hattâ Skender ki
Bu **tarihinle** îlân ile Âgâh rub'ı meskûne
Henüz aldık Yenişehir Fenârı seyf ile yâ hay"

1314 (75)

Kartal nâib-i esbâkı Ahmed Râşid de kaleme aldığı manzume ile Yenişehir'in fethine tarih düşürür:

---

(73) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,. 1897 Türk - Yunan Savaşı(Teselya Tarihi),Ankara, 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.14.

(74) Âtıf,(Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu Kalemi Hulefâsından),"_____" Mâlûmât, C.4,Nu:80,24 Nisan 1313,s.639; Sabah,Nu:2665,16 Nisan 1313,s.1;Mustafa Rauf, Feth-i Yenişehir,Dersaâdet 1314,Mâlûmât Mat.,s.4.

(75) Âgâh Paşa,"_____" Asır, Nu:174, 26 Nisan 1313,s.4.

"Ey İlâhî eyle füzûn satvet-i şâhinşâhı
Mazhar et cümle-i cünûndan himem-i pîrâne
Râşidâ dillere tarihim der bahş-ı neşât
Atıp İslâm Yenişehir dahi şîrâne"

1314 (76)

Tekfurdağlı İbrahim Fevzi düşürdüğü manzum tarihte Yenişehir'in fethi haberini bir müjde olarak kabûl eder:

"Bilbedâhe söyledim Fevzi tamam tarihini
Allah Allah fetholdu Yenişehir bu dem"

1314

"Tamâm tarihine Fevzi gelip bir müjdeci dedi
Fethedildi Yenişehir cidâl ü ceng ile "

1314 (77)

Dönemin vak'anüvisi Ahmed Lütfi de Yenişehir'in fethini şu mısrâlarla dili getirir:

"Hazret'i Sultan Hamîd'i mazhar etmiştir Hüdâ
Âyet-i "İnnâ fetahnâ" sırrına bî iştibâh
Eyne mâkâne tevcîh eylese teshîl eder
Ol şeh-i dîn-perverin ahkâmını Rabbü'l-âlâ
İşte ez-cümle Yenişehir'i dahi fetheyledi
Seyf-i kahr ü savletiyle ol şeh-i encüm-i sipâh
Rûh-ı pâk-i hazret-i kerrâr şâdân eyledi
Lem'a-pâş oldukça seyf-i şevket-i mânend
Kuvve-i kudsiyyesiyle satvet-i şâhânesi mâh

---

(76) Ahmed Râşid, "_____" Mâlûmât,C.4,Nu:81, 1 Mayıs 1313,s.665.

(77) Tekfurdağlı İbrahim Fevzi,"_____"Sabah,Nu:2670,21 Nisan 1313,s.2.; Mâlûmât,C.4, Nu:81, 1 Mayıs 1313,s.665.

Hamdülillah etmede a'dâsını mahv ü tebâh
Üçler imdâdıyla tarihin dedi vak'anüvis
Eski mülk iken Yenişehir'i yeniden aldı şâh "

1314 (78)

Nazmi de Yenişehir'in fethine düşürdüğü manzum tarihte dönemin pâdişâhı Sultan II.Abdülhamid Han'ın bu fetihte önemini belirtir:

"Şâh-ı evreng-i hilâfet zıll-ı Rabb-i müsteân
Sâye-bahşâ-yı cihân,Abdülhamîd'i kâmrân

Eylesin Hakk ol şehinşâh-ı mâilî perverin
Feth ü nusretle hemîşe,kalb-i pâkin şâdmân

Asker-i İslâmı her yerde mansûr eylesin
Kişver-i dehre verilsin râyet-i şevketle şân

Sevkle târih-i tâmın yazdı Nazmi bendesi
Şâh-ı âlem aldı Yunan'dan Yenişehir'i hemân"

1314 (79)

Edirne İdâdî-i Askerîsi ikinci senesi şâkirdânından Haleb'li Tahir düşürdüğü manzum tarihte Yenişehir'i fetheden askerlerin özelliklerini dile getirir:

---

(78) Vak'anüvis Lütfi, "_____" Mâlûmât, C.4, Nu:80, 24 Nisan 1314, s.638.;İkdam, Nu:996,16 Nisan 1313,s.2.;Mustafa Rauf, Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1314,s.34.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet ,1315, s.52.

(79) Nazmi,"_____"Mâlûmât,C.4,Nu:81, 3 Mayıs 1313,s.2.;Sabah, Nu:2670,21 Nisan 1313,s.2.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.29.

"Ne mümkün savlet-i şîrâne tâb-âver ola a'dâ
Eğer dünyada olsa cümle düşman kuvvetü'z-zuhûr
Hülâsa fetholunca Tahir gevher dedim tarih
Bugün Osmanlılar bin şanla aldı Yenişehir'i"

1314 (80)

Yükseliş Dönemi'nde ordunun başında sefere katılıp ve meydan-ı harbde gâlib gelerek birçok nişan ve rütbe alan Devlet-i Âliyye sultanları bu nedenle sefer ve gâlibiyetle birlikte anılır. Duraklama ve dağılma dönemlerinde ordunun başında harbe katılmayan sultanların da adı kendi dönemlerinde vukû' bulan harbin netîcesinin muzafferiyyet olması_ olması hâlinde yine harple birlikte anılarak gâlibiyet sultana adanır.Sultan rütbe ve nişanlar alır. Bu davranışın sebebi pâdişâhlık ve hilâfet makamlarına saygı olduğu gibi tarihten gelen bir alışkanlık da olabilir.Ali Haydar da kaleme aldığı manzum tarihte Yenişehir'in fethi muzafferiyyetini dönemin pâdişâhı Sultan 11. Abdülhamid'e atfeder :

"Oldu bin üç yüz on üçde teslîm
Cünd-i Sultan'a Yenişehir-i cesîm
Ba'd-ezîn düşman eder havfından
Cür'ete râh-ı firârı takdîm
Yaşasın Hazret-i Sultan Hamîd
Kuvvet-i devleti etdi tezyîd
Askeri düşmanı mağlub ederek
Etti her gördüğü yerden teb'îd
Âferin asker-i kişvere gire
Bârek-Allah edilen tedbîre
Girdi sâyende şehim üç günde
Düşmanın mülkü yed-i teshîre

(80) Halebli Tahir,"_____" Sabah,Nu: 2677,28 Nisan 1313,s.2.

Ömrün efzûn ede dâim Mevlâ

Devletin şânını etdin âlâ

Hüsn-i tedbîr hümâyûn ile

Nusret elverdi bozuldu âdâ" (81)

Abdurrahim Ulvî de Yenişehir'in fethine dörtlük ile tarih düşüren bir diğer şâirimizdir:

"Bir yeni feth ile beşûş-ı ümmet

Şevk ü şâdiye cümleten mazhar

Bir berîn eylemekdeler tes'îd

Müncelî yüzlerine sa'd-i zafer "

1314 (82)

Hamîdî de kaleme aldığı manzûmelerle Yenişehir'in fethine tarih düşürür:

"Pâdişâhım fahr ile da'vât-ı hayr-âyâtını

Bârgâh-ı Hakk'a arz etmektedir ümmet bütün

Nusret-i yezdân ile imdâd-ı Peygamberî tecellî eyleyüb

Cünd-i mansûrun Yenişehir'i aldı yine bugün

Geldikde bir müjde dedim tamamen

Budur gazâ-yı ekber....."

1314 (83)

Yenişehir'in fethine bir beyitle tarih düşüren bir başka şâir Câzimdir:

"Câzimâ tarih-i lafzı söyler ki :Osmanlılar

Ettiler bin üç yüz on dörtde Yenişehir'i feth "

1314 (84)

---

(81) Ali Haydar,"_____"Mâlûmât,C.4,Nu:81 ,1 Mayıs 1313,s.664.;Hacı Osman, Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.82-83.

(82) Abdurrahim Ulvî,"_____" Mâlûmât, C.4,Nu:80, 4 Nisan 1313,s.658.

(83) Hamîdî,"_____" Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı-(Teselya Tarihi,Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Y. s.31.

(84) Câzim,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:81 ,1 Mayıs 1313,s.605.

Rahmi Bey de Yenişehir'in zabtına beyit düşürenlerdendir:

"Yenişehir'i yine aldı İslâm
(Zafer-i sa'd) âna tarih-i tamam"
1314 (85)

"Yenişehir'in Fethine Dâir" bir diğer manzum tarih düşüren şâir Mehmed Numan'-dır.Mehmed Numan'ın düştüğü tarihin metni Arapça'dır. (86)

Dönemin süreli yayınlarında Yenişehir'in fethine düşürülmüş ve müellifi belli olmayan manzumelere de rastlanır:

"Feth-i Yenişehir
İmdâd-ı Peygamberî "
1314

"Osmanlılar oldu yine
Avn-ı zaferle kâmbîn
Dağlara aksetti o dem
"Va'llahü hayrü'n-nâsirîn" "
1314 (87)

Yenişehir'in fethine dönemin tanınmış ediblerinin manzum olarak düşürdükleri tarihlerden başka yine aynı hâdiseye bir tamlama ,terkib veya cümleyle tarih düşürüldüğü görülür:

---

(85) Rahmi Beyefendi, "_____",Servet-i Fünûn,C.8,Nu:321,24 Nisan 1313, s.137;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir, Dersaâdet,1314,s.8.;Müstecâbîzâde İsmet, Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.29.

(86) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı (Teselya Tarihi),Ankara,1993, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.33.

(87)_____,"_____" Mâlûmât,C.4, Nu:80,24 Nisan 1313,s.637.; Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1314 ,s.2.

İbrahim Fevzi'nin:

"Muvaffakiyât-ı Osmânî" 1314

"Feth-i Tırnova vü Yenişehir" 1314 (88)

tamlamaları Yenişehir'in fethine düşürülen tarihlerdir. Hasan Tevfik de

"Tırnova'yla Yenişehir'i pâdişâh aldı bu sâl" 1314 (89)

cümlesiyle Yenişehir'in fethine tarih düşürür.

Telgraf Nezaret-i Âliyyesi Tahrîrât-ı Ecnebiyyesi Kalemi Başkâtibi Ârif'in:

"Yenişehir zabt edildi avn-ı Hakk'la bu yıl de " 1314 cümlesi ile "Feth-i şehîr-i Yenişehir" 1314 (90) terkibi bu çeşit tarih düşürmelerdendir.

yenişehir'in fethine:

"Tab-ı nasr min Allah ve feth-i karîb" 1314 (91) cümlesiyle tarih düşüren Selâhaddin,diğeri ise:

"İmdâd-ı Peygamberî" 1314 (92) terkibiyle tarih düşüren İsmet'tir.

---

(88) İbrahim Fevzi,"_____",Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed, Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı-(Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.76.

(89) Hasan Tevfik,"_____",A.g.e.,s.76.

(90) Ârif,"_____",Asır,Nu:174,26 Nisan 1313,s.4.

(91) Selâhaddin,"_____", Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed, Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman1897 Türk-Yunan Savaşı-(Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.97.

(92) İsmet, "_____", A.g.e.,s97.

Selânikli Mehmed Felek "Mükemmel Dâsitân-ı Zafer" başlıklı manzumesinde Ordu-yı hümâyûnun Tırnova'dan Yenişehir'e gelişini konu ederek zaferi Yenişehir'in zabtı ile nihâyete erdirir:

" İlerledi süvârî kolları
Muâyene etti bunlar yolları
Dehşete gelür gören bunları
Toz duman ettiler bütün ovayı

Az uzak durdular Yenişehir'den
Piyâdeler dahi geldi gerüden
Arş ilerü etti cümlesi birden
Kaçtı Yunânîler bıraktı orayı

İstikbâle çıktı oradaki Türkler
Birlikte Rumlar hem Yahudiler
Buyurun ,buyurun diye dâvet ettiler
Çok ettiler Yunanlı'dan şekvâyı

İnâyet-i Rahman yetişti bize
Üçler de yediler,hem kırklar bile
Birlikte girdiler Yenişehir'e
Şükür fetheyledik dikdik bayrağı " (93)

Ordu-yı hümâyûnun Tırnova'dan Yenişehir'e gelişini manzumesinde konu edinen bir diğer şâir İhsan Bey'dir:

---

(93) Selânikli Felek Mehmed,"Mükemmel Dâsitân-ı Zafer",Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi51313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı (Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.13.

"Yürüdü saf saf olub cünd-i vegâ
Tırnova'dan ovadan atlı yayla
Yenişehir'e dolu dizgin girdi
Edhem- eşheb Edhem Paşa" (94)

Devlet-i Âliyye ordusu Yenişehir'e girerken "Köstem Suyu'nun büsbütün kurumuş olan kenarı yakın gelindikte birkaç silâh sesi işidilmiş ise de bilâhire bunlar şehrin hapishânesinden salıverilmiş ve ellerine tüfenk teslim edilmiş olan mücrimler tarafından endaht edildiğinden toplardan biri hemân şehre teveccüh edilerek üç kuru sıkı endaht edilmek tedbiriyle hemen şehr serâpâ sükûnet kesbeylemiş" tir. (95)

"Seyfullah Bey ve غريو قوف Paşa şehrin garb kapısından şehre dâhil oldukları zaman mikdârı dört yüze karîb ahâlî-i İslâmiyye tarafından derhâl " (s.113) onları karşılamaya çıkarlar.

Bigam ve Velden Devlet-i Âliyye ordusundan bir gün sonra cumartesi günü Yenişehir'e varırlar.Bigam Yunanlılar'dan geriye bırakılan Yenişehir'i hâtırâlarında şu çizgilerle verir:"Filhakîka içeri girdiğimizde öyle bir halde bulduk ki Yunanlılar'ın ne dehşetle firâr ettiklerini şehrin manzarası lisân-ı hâl ile bize anlatmakta idi. Dükkânlar,evler gasb ü gâret olunmuş ve son derece karmakarışık bir hâle gelmiş,barakalar yarı yarıya yanmış hattâ şehrin kal'asında cesîm toplar Fâtihler'in yed-i i'timânına terkedilmiş idi.Bunlardan

---

(94) İhsan Bey,"_____",Girid Rosmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman, 1897 Türk-Yunan Savaşı,5Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatür Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.113.

(95) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla(Mütercimi:İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin), Dersaâdet,1315,s.113.

başka askerî doktorlar, hastahânelerde mecrûh va hastaları terk ile firâr etmiş ve Osmanlı me'mûrîn-i sahîhası ertesi güne kadar şehre gelmemiş olduğundan hasta ve mecrûhlardan birkaçı bu müddet içinde bakılamamış olduklarından telef olmuşlar idi.Velhâsıl görülen ahvâl ü manâzır Yunanlılar'ın giriftâr oldukları havf ü halecanın şâyân-ı girye ve teessüf bir misâlini irâe ediyor ve i'tidâl perver şecî' Osmanlı askerinin ehemmiyet vermediği düşmanlarının değersizlikleri neticesene meydana çıkararak tekrar dilşâd ediliyordu." (s.116-119)

Pazar gecesi " bir Arnavud taburu şehre idhâl" edilir. "Şehre girmiş ne kadar erkân-ı harb zâbitânı varsa sokaklarda karakol gezmek bir uygunsuzluk zuhûruna meydan vermemek için" vakitlerini sarfeder.Ertesi gün "sabahleyin iki kişi kurşuna dizilmek üzere mahkûm" olunur. Bigam şehirde "kale alacak bir gûna uygunsuzluk hâdisesini" göremez.Bir defasında " kim oldukları bilinmeyen birkaç kişi bir takım sarıklılar koyun çalmak bir iki kere kulübelere ateş vermek gibi tek tek irtikâblara cür'et edilirse de bunlar da gasb ü gâret diyecek ehemmiyeti hâiz" değildir.

Bartelett de Yenişehir'in zaptedilmesinden sonra Bigam gibi şehirde hiçbir önemli hâdisenin vukû' bulmadığını yağma görülmediğini hattâ Bartelett Yunanlılar'ın Devlet-i Âliyye hakkında ortaya attıkları zulüm ve işkence iddialarının asılsız olduğunu Yenişehir'deki durumuna bakarak ispatlamaya çalışır;"Osmanlılar her gittikleri yerde şâyân-ı hayret bir intizam eseri gösteriyorlardı.Yenişehir'de her sdkağın başına bekçiler ikâme olunub zâbıta kumandasındaki asâkir müstesnâ olmak üzere hiçbir neferin münferiden mürûruna müsâade olunmuyordu.Emvâl-i mağsûbe hâmili olduklarından şüphe edilen neferâtın tevakkufu için nöbetçi zâbitana o

emr-i şedîde i'tâ olunmuş idi. Kable'l-harb Yunanlılar'ın muhârebeye teşvîk için icrâ ettikleri muâmelât nazar-ı dikkate alınırsa hukûk-ı husûsiyyeye riâyetin bu derecesi şâyân-ı hayret görülür hiçbir Avrupa ordusu bundan daha istikâmetle hareket edemez.Bu derece istikâmet gösteren Avrupa orduları ise nâdirdir.Yunan ahâlisinin ekserisi firâr etmiş ise de bir kısmı da şehirde kalmayı tercih eylemişti.Şehirde kalanlar Osmanlılar'ın muhâfazaları altında zerre kadar incinmediler.Halbu ki Yunânîler tarafından bin türlü zulüm ve ezâya dûçâr oldular;çünkü me'mûrîn-i Yunâniyye şehri Türk edecekleri esnada hapishânelerin kapıların açmışlar ve mahbûsîne silâh tevdî' etmişler idi. Bu eşhâs-ı rezîle Etnik-i Eterya eşkıyâsıyla birleşerek ahâlînin emvâl ü eşyâsını rastgele nehb ü gâret ettiler ve kendi hemşehrileri olan kadınların ırzlarına tesellut eylediler.Bunu bize söyleyenler kalmış olan Hristiyan ahâlî olub bir rahib ve bir İtalyan dahi bu sözleri tamâmıyla tasdîk ettiler. Osmanlı erkân-ı harbiyyesi yağmakârlığı men' için îcâb eden tedâbirin hiçbir nev'ini derîğ etmemişlerdir.Birkaç asker tavuk ve koyun aşıracağı esnada tutulup şedîden kamçılanmış ve bu cezâ sâireleri için bir ibret-i müessire hükmüne geçip emsâlini yağmakârlığa tesaddîden sûret-i kat'iyyede men' eylemişlerdir. Yenişehir'de yalnız iki def'a harîk vukûâtı olub bunların da kazâen zuhûr ettiği şüpheden vârestedir. Yol üzerinde yalnız üç na'şa tesâdüf ettik.Bunlardan ikisi Yunan askeri idi. Biri ise sivil kıyafette bir Yunanlı idi. Biri yüzbaşı ikisi nefer ve üçü sivil olmak üzre altı Yunan esiri gördük. Bunlar ufak yapılı, pejmurde kıyafetli insanlar olub çehrelerinde meskenet ve sefalet âsârı nümâyân olmakta idi.Eğer Yunun ordusunu teşkîl eden asâkir بوا سرا gibi ise kaviyyü'l-beniyye metîn, cesûr Osmanlı asâkirini hiçbir yerde mağlûb edememesinde taaccüb edilecek hiçbir şey yoktur.Her

noktadan Yunanistan'a fâik olan bir düşmanı sırf kendi sebebiyetiyle muhârebeye teşvîk edildiğinden dolayı Yunan hükûmetine ve Etnik-i Eterya 'ya tertîb eden mes'ûliyet ne kadar ağırdır!Osmanlılar Yenişehir'de on kıt'a cesîm top, beş bin kara tüfengi her cinstan miktâr-ı küllî mühimmât ve ehemmiyetli miktarda erzak zabt ü iğtinâm etmişlerdir." (96)

Devlet-i Âliyye askerleri Yenişehir'de herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemek için büyük çabalar gösterir. Yunan kuvvetleri kendi ric'atiyle Yunan ahâlîsinin de birlikte gelmelerini istemektedir. Lâkin Yunan kuvvetleri bunu yaparken Yunan ahâlisinin yıllar içerisinde biriktirdiği ve kendisiyle birlikte götürmek istediği erzakı kabûl etmeyerek çoğunu Yenişehir'de bıraktırmak için Yunan halkını zorlarlar.İlk önce Devlet-i Âliyye ordusu aleyhinde asılsız iddiâlar ortaya atan Yunan kuvvetleri halkını da kendileriyle birlikte gitmeye zorlamış daha sonra da onların getirdiği eşyayı kabul etmeyerek halkını en büyük kötülüğü yapmıştır.Lâkin ric'at eden Yunan ordusuna Yunanistan sahip çıkacak ve gerekli ihtiyaçlarını karşılayacaktır fakat mülklerini Yenişehir'de bırakan Yunan halkına ise kimse sahip çıkmayacaktır.Sonra halk asker gibi hareket edemez yollarda göçle birlikte büyük kayıplar verir.Yunan halkının bu davranışı hâkimiyeti altına girdikleri kuvvetin zulüm,işkence ve yağma yapması hâlinde haklı görülebilir.Tıpkı Plevne'de Rus soykırımından kurtulmak için Osman Paşa'nın arkasına düşüp Rus ordusunu yarma teşebbüsüne katılan müslüman halk gibi herhangi bir baskı neticesinde orduyla birlikte hareket etme kaçınılmazdır.Lâkin Yenişehir'in zabtı ile birlikte Devlet-i Âliyye kuvvetleri herhangi bir zulüm ve yağma misâli göstermemiştir.Yunan halkının bu davranışının sebebi

---

(96) Sir Schmit Bartelett ,Teselya Ma'rekesi'nde,Dersaâdet,1315, İkdam Mat., s.151-155.

Yunan kuvvetleri tarafından ortaya atılan Devlet-i Âliyye ordusu hakkındaki asılsız iddiâlarıdır.Bartelett, bu iddiâlara inanıp sonu meçhûl bir yolculuğa çıkmaya hazırlanan Yunan ahâlîsini şu izlenimlerle ortaya koyar:" Hânelerin içinde kimse kalmamış, çoğu dikkatle sed edilmiştir.Pencereler kapanmış idi.Bâzı evlerin kapıları kırılmış olduğundan iç taraflarının karmakarışık bir halde olduğunu görebiliyorduk.Şehrin şark- ı şimâl tarafında bir mahalle büsbütün gasb ü gâret ve tahrîbe dûçâr olmuş idi.Bu fenalıkların kâffesi bizim şehre dühûlümüzden bir gece mukaddem Yunan mücrimleriyle Yunan gönüllü askeri tarafından îkâ' olunmuşdur.Kendi hemşirelerine,kadınlara sû-i muâmelede bulunarak her neye destres olabildilerse kâffesi gasb ü gâret etmişlerdir.

Yenişehir istasyonu dehşetle karmakarışık bir manzara irâe ediyordu.Yunanlılar için meşûm olan cumartesi günü Yunan askeri dehşet ve sür'atle şehre akıp geldiği zaman binlerce müdhiş ve sergerdân ahâlî-i bet de mezkûr istasyona toplanmıştır. Bizzat istasyon ile civârındaki arâzii hâliye ta'dât ve hesaba gelmez,çuvallar, denkler,sandıklar,sepetler,her türlü eşya ile mâlâmâl olmuşdu.Yenişehir'in bî-çâre ahâlîsi nekadr eşyâ-yı menkûleleri varsa hepsini oraya getirmişler ise de haddinden ziyâde yüklenmiş olan trenlere bu eşyadan hiçbir şey tahmîl olmasına müsâade etmemiştir.Binâenaley hepsi öylece terkedilmiş ve hapishâneden salıverilen mahpûsîn ile meydan-ı harbden ric'at eden Yunan ordusunun döküntüsü olup Yenişehir'in gâretinde ma'hûd cânîlere mücrimlere iltihâk etmiş olan erâzil tarafından yağma olunmuştur.Bu eşyanın bâkiye-i enkâzı karışıklığın derecesini irâe eder sûrette istabyonun ötesinde berisinde saçılmış duruyor idi.Yunanlılar'ın Yenişehir'den dehşet ve haşyetle firâr ettiklerini müşaar meydanda pekçok delâil mevcud idi.Haneler yalnız bir mahalde soyulup tamtakır bir hâle getirilmemiş idi. Diğer cihetlerdeki evlerin kapıları da kırılmış idi.Barakalar kısmen ihrâk edilmiş,hastahânelerdeki Yunan mecrûhîni doktor ve hizmetçiler tarafından kendi hallerine terkolunmuş,şehrin kalesinde on kıt'a cesîm muhâsara topları el sürülmemiş olduğu halde bırakılmış, mühimmât-ı kesîre ile beş bin kadar kara tüfeng-i dahi

Osmanlı'nın yed-i iğtinâmına geçmiştir."(232-235)

Yunan ordusunun Yunanlı halka asılsız haberler vererek kendileriyle birlikte gelmesini sağlamak,aslında halkı düşünmek değildir.Lâkin halk askerle birlikte hareket edemediği gibi orduya da ayak bağı olur.Bu nedenle Gazi Osman Paşa Plevne'de bulunan müslüman halkın orduyla birlikte Rus muhâsarasını yarıp dışarı çıkmasına uzun süre muhâlefet etmiş sonunda kalmaları hâlinde zulüm görecekleri endişesiyle beraber gelmelerine izin vermiştir.Ayrıca bir fiilî çatışma esnasında veya iklim şartlarında halkın hazırlıksız yakalanması birçok insanın ölümüne mâl olacağından halkın orduyla birlikte hareket etmesi sakıncalı bir durumdur.

Yenişehirlizâde Halid Eyüb "Yenişehir'e Duhûl" (97) adlı manzumesinde harbin başlangıcından Yenişehir'in alınışına kadar olan hâdiseleri ortaya koyarken her iki ordunun harp esnasındaki ve harp sonrasındaki durumunu mukâyese eder:

"Bizde var iken silâha rağbet
Düşmen bizi etdi harbe da'vet
Sahrâları aşdı cünd-i İslâm
A'dâda göründü lerziş-i tâm
Derya gibi mevcelendi asker
Sahralara verdi heybet ü fer
Bir seyl gibi hurûşa geldi
Kanlar galeyâna cûşa geldi
Geçti ovalardan etdi savlet
Düşmanları aldı havf ü haşyet
Bir elde livâ-yı şân ü satvet
Bir elde de seyf-i gâlibiyet

---

(97) Yenişehirlizâde Halid Eyüb,Yâdigâr-ı Zafer,İstanbul,1315,A.Asaduryan Şirket-i Mürettibiyye Mat.,s.23-27;Mâlûmât,C.4,Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.713.

Erler yürüyünce şâd ü handân
Hasm oldı taraf taraf perîşân
Çadpışdı bizimle düşdü makhûr
Sür'atle firâra oldu mecbûr
Ordu yürüyordu heybetiyle
Düşman kaçıyordu hey'etiyle
Pür-velvele oldu sahn-ı sahrâ
Dehşet ile doldu kalb-i a'dâ
Dağdan dağa aksederdi her gâh
"Top sesleri bang-ı Allah Allah"
Türklerle dolunca hep sâhârî
Yunanlı'ya oldu havf târî
"Türkler geliyor" denilince der-ân
Düşman oluyor idi girîzân"

Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb Devlet-i âliyye Yunan ordusunda bulunan askerin muhârebede göstermiş olduğu mücâdeleyi de mukâyese eder:

"Osmanlı dilâverânı billâh
Yunânîler eder amâ'n -hâh
Lâkin yine intibâh bulmaz
Yunanlı'da terbiye umulmaz
Osmanlı hakîkaten yamandır
Her ferdi şeci' ve kahramandır
A'dâ buna muttalî' değildi
Allah' a şükür ki öğretildi
Al kanla boyandı sath-ı gabrâ
Lâkin bunu istemişti a'dâ
Toz toprak içinde hep asâkîr
Ammâ ki kulûbu pâk ütâhir
İster yürümek bilâ-tevakkuf
Harbe attılır bilâ telehhüf

Günlerce vegâ eder,yorulmaz
Karşı bu asâkire durulmaz
Sahrada duran koca muasker
Bir "arş!"la heman tahrik eyler
Allah bizim muînimizdir
Elbette zafer kârînimizdir"

Harp esnasındaki her türlü fedâkârlığı gösteren Devlet-i Âliyye mensuplarının muzaffer olarak Yenişehir'e girmesi kahramânâne bir tavırla olmuştur:

"Asker yürüyor gubâr-âlûd
Simâları şen,şetâret-efzûd
En önde takım takım süvârî
Pâ-mâl-i huyûl eder civârı
Peyrev buna bir alay piyâde
Hepsi yürüyor neşât içinde
Zâbitleri neşve-i mücessem
Efrâdı bütün zaferlerle hürrem
İste bu revişle cünd-i mesûr
Îlân-ı zafer edildi yer yer
Âvâze-i şânla doldu her yer
Çalkandı livâ-yı âl-i Osmân
Burçlar üzerinde bâ-ter ü şân
Yâ Rabb!O livâ-yı nusret-âven
Kim gökteki nev-hilâle benzer
Gitsin ileriye doğru gitsin
Yunan'ı bütün münevver etsin"

Yenişehir'in fethi sevincini bir manzume ile dile getirerek bu günün önemini belirten bir diğer şâir Mehmed Celâl'dir.Mehmed celâl "Yenişehir'in Fethi" başlıklı manzûmesinde fetih gününün farklılığını ortaya koyar:

"Bahseylemek isterim bugün ben
Osmanlılar'ın celâdetinden
Berk urdu yine muzafferiyyet
Yâ Rab! Ne büyük muvaffakiyyet
En şanlı şerefli gün bugün
Askerlerimiz bugün tehemten
Bilmem ki ne zannediyor düşman
Görmüş ise söylesin Teselya
Bir böyle muzafferâne heycâ
Osmanlı,evet bu şanlı ünvan
A'dâmız itdi elamân-ı hân
Hurşîd-i zafer,semâ-yı satvet
Envâr-ı süyûf pürcelâdet
Ulviyyeti eyledi dû-bâle
Bir subh-ı şân etdi âşikâr"(98)

Yenişehir'i alarak 1313 Nisan'ün diğer günlerden farklı olmasını sağlayan askeri ve onun harbini ise şu mısrâlarıyla ortaya koyan Mehmed Celâl bu vasıflara hâiz bir ordunun muzafferiyyetini tarihin yâd edeceğini belirtir:

"Her ordu cüyûş-ı pür zaferdir
Her bir neferi er oğlu erdir
Vâsi' idi düşmanın hayâli
Mahvoldu hayâli,gördü hâlî
Bâdi-i zafer olur mu,heyhât!
Yunanlı'ya has olan hurâfât
Tarih-i gazâya virdi ziver
Askerlerimiz ki olmak ister

---

(98) Mehmed Celâl,"Satvet-i Osmâniyye Feth-i Yenişehir",İzmir,Nu:50,5 Mayıs 1313, s.5-6.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1315,s.13-17.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ıOsmâniyye-Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet 1315,s.41-42.

Ya gâzî-i arsa-i besâlet
Ya hâiz-i rütbe-i şehâdet
Tarih o mümeyyiz ü mukadder
Elbette hayâl içün değildir
Bilmez oyalan hakîkat ister
Her satırına dikkat ister
Düşmandaki vüc'ati yazarken
Şerm etmeyecek mi hiç düşman
Târih o kitâb ü nâşir-i Hakk
Mutlak yazacak şu fikri mutlak
Acz ü elemin nevâsıdır bu
Yunanlılar'ın cezâsıdır bu
Örtüldü büyût hep dumandan
Sahrâları lâle açdı kandan
Top düşmana yağdırır savâik
Envâr-ı süyûf ise bevârık

Hîcâ mı ya mahşer çekâ çâk
Pürvelvele yıldırımlı bir hâk
Düşmanları itdi pür tezelzül
Eyle bir kıyâmeti tahayyül
Bir yanda livâ-yı âl u mansûr
Bir yanda adû zeyl-i mahkûr
Bir yanda nişân-ı gâlibiyyet
Bir yanda umûm içinde ric'at "

Bununla birlikte Yenişehir'i alan ordudan pâdişâh,Cıldız, Cebrâil de hoşnud kalacaktır.

"Ey feth-i mübîn-i gâlibâne
Yâd eyleyecek seni zamâne

Ey feth-i mukaddes ü muazzez
Diller oluyor seninle mühtez
Sensin bize bâis-i meserret
Ey bâdi-i i'tilâ-yı satvet
Askerlerimiz nişânlı geldi
Allah bilir ki şânlı geldi
Her ferdini eyledi mübâhî
İltâf-ı celîl-i pâdişâhî
Ol pâdişâh-ı sütûde-etvâr
Kıldı yine feyz-i latîfin ızhâr
Bulsun diye millet istirâhat
İtdi yine terk-i hâb ü râhat
Emreyledi de zafer bulundu
İşte Yenişehir feth olundu
İttikçe bu pâdişâh mes'ûd
Peygamberi Cebrâili hoşnûd
Bir cezbe gelir muvahhidîne
Gökden yağar "âferîn" zemîne
Emreyledi ol şeh-i yegâne
Yıldız'da yapıldı hastahâne
Ey pâdişâh-ı mekârim-âver
Sâyende görüldü şânlı günler
Hakk'dan bize sensin işte sâye
Evlâdını eyledin himâye
Lûtfun bize sâye-perver olsun
Her bir neferin muzaffer olsun "

Süleyman Tevfik Yenişehir'e varmak için diğer muhâbirlerden ileri geçip Tırnova'ya vardığı esnada "Yenişehir'in işgâl edilmiş oraya râyet-i zafer-âyet-i Osmânî keşîde olunarak zamîme-i fütûhât-ı celîle edilmiş" olduğunu haber alır.Süley-

man Tevfik Tırnova'dan hareket eden asâkir-i şâhânenin hareketine yetişememiş o lan Tal'at Paşa'ya rastlar.Süleyman Tevfik Tal'at Paşa ve dört nefer süvâriyle birlikte Tırnova'dan Yenişehir'e doğru hareket ederler.

Süleyman Tevfik Tırnova-Yenişehir arasında uzanan şose yolun "...sağve sol cihetlerindeki tarlalar,hendekler,hattâ cadde;yırtılmış ceket,pantolon,gömlek şapka,palaska,tüfenk,kasatura,kırılmış araba mürd olmuş bârgîr arabası,terk edilmiş tüfenk sandıkları,atılmış peksimet çuvalları,götürülmemiş yağlar" görür.(99) Süleyman Tevfik'in yolda tesadüf ettiği erzak ve libâs Yunan kuvvetlerinin ric'atine katılıp onunla gitmek isteyen Yunan sivil halkınındır.

Süleyman Tevfik'le beraberinde bulunanlar Yeniler-Karyesi'ne geldikleri esnada "asâkir-i şâhânenin şehre doğru gittiğini" görürler. Askerlerin " cümlesinde görülen âsâr-ı neş'e ve intisâb fevkalâde" dir.Süleyman Tevfik'in ahvâli şu şekildedir: "Yüz göz simsiyah ,sakal ve bıyık birbirine karışmış,saçlar uzamış tozdan kırçıl bir renk almış,arkamda kısa bir ceket,ayağında kalın âbâdan bir pantolon,çizme,boynumda dürbün,kulağımın yanında her dem not zabtına mahsus iki tarafı yontulmuş bir kurşun kalem altımda lâgar bir beygir,elimde kırbaç,başımda kalıbı bozulmuş bir fes tozlar dumanlar arasında koşuşup dolaşan " bir âdemdir.(s.206)

Yenişehir muzafferiyyetini "muhârebe-i zâilenin en mühim fütûhâtından biri " olarak kabul eden Süleyman Tevfik bunun sebebini "mevki'-i askerî ve mevzi'-i müstâhkem" olmasına bağlar.Bu nedenle "Yenişehir bir hedef-i taarruz dur."Sadece "Teselya'nın en büyük şehri olmak münâsebetiyle değil düşmanın Teselya ordusu karargâh-ı umûmîsi olmak olmak münâsebetiyle" mühimdir.Süleyman Tevfik Ordu-yı hümâyûnun Yenişehir'e uğramadan önce "Tırhala,Kardiçe'den geçerek Çatalca hatt-ı müdâfaasının işgâliyle Yenişehir'in şark cihetinde bi'l-mürûr Velestin ve Golos mevâkiini işgâl ile oradan Ermiye ve Çatalca hatt-ı müdâfaasının işgâliyle Yenişehir'in ihâta " edebileceğinin mümkün olduğunu belirtir.Lâkin

---

(99) Süleyman Tevfik, Teselya'da Bir Cevelân veya Dört Aylık Seyahatim,Dersaâdet, 1315,s.202.

bunun bir dereceye kadar mahzûru olduğunu da söyler;çünkü "Yenişehir'de bulunan düşman kuvveti mühim olup ciddî bir hareketle oldukça müşkilâtı bâdi olması melhûfdur." Bu bakımdan en sağlam yol "Ordu-yı hümâyûnun hatt-ı taarruzu üzerindeki Yenişehir mâniasını evvelemirde ref' ü izâle ederek sonra Fersâle ve Golos cihetlerine doğru hareket" etmesidir. Ordu-yı hümâyûn da "ittihâz olunan sûret-i hareket de bu olur"

Süleyman Tevfik Yenişehir'in "Yunan ordusu karargâhı olmaktan başka ehemmiyetini tezyîde hizmet eden diğer " cihetlerinin de bulunduğunu vurgular.Buna misâl olarak "şehrin şimâl ciheti yâni Osmanlılar'ın cihet-i taarruzu fevkalâde tahkim edilmiş olmakla Teselya'da en ziyâde muhkem mevki'den biri" olduğunu belirtir.Bu bakımdan Ordu-yı hümâyûnun taarruzu bu noktadan daha kesif olmuştu. Lâkin "düşman orada müdâfaa etmeyi hatırına bile getirmediğinden ve Milona'nın zabtı günü çevirme hareketiyle şehrin birkaç saat zarfında asâkir-i Osmâniye tarafından verilen ric'at emri üzerine mevcut asker ile ahâlî fevcfevc firâra mübâşeret" etmişlerdir.(s.209)

Süleyman Tevfik Yenişehir'e girerken manzaranın "pek ulvî,pek parlak,pek latîf,pek muntazam" olduğunu belirtir. "Daha bir gün evvel Yunanlılar'ın hay ve huy safsata-i perdâzânesiyle ric'at esnasındaki vâveylâ ile ihtizâz etmiş olan havâ-yı nesîmi şimdi Osmanlı mızıkalarının terennümât-ı neşve-fezâsı nağmât-ı ruhbahşâsı ile mühtez oluyor,her taraf terennüm-sâz-ı sürûr ve hubûr olan müteaddid mızıkaların dilârâ rekz-i hıyâm ile karargâh ittihâz etmiş olan asâkir-i şâhânenin gündüzden cem' ütedârik ettikleri odunlar ile işgâl eyledikleri cesîm ve müteaddid ateşler o civârı nurlara gark eylemiş,âdetâ bir şehrâyîn-i meserretkarîn hâline " getirmiştir.(s.210)

Süleyman Tevfik "tasvir ve tasavvuru mümkün olmayan o gece manzarası" karşısında "gözlerimden eşk-i şâdî" dökülür.Bu halde yollarına devam ederler.Karargâha mesafe bir hayli fazla olduğundan bir an önce oraya varmak isterler. "Yolun her iki cihetinde küme küme oturmuş asâkir-i şâhâne kıt'âtı" mevcuttur.Sabahleyin Tırnova Kasabası'nın kenârına "muvâsalat" eylerler.Nöbetçinin kim olduk-

larına dâir suâline 'yabancı değil' demişlerse de 'parola nedir?' suâline cevap veremezler;çünküYenişehir'den parolayı sormadan acele çıkmışlardır.Parola ise "Ordu-yı hümâyûn erkân-ı harbiyyesince hergün yalnız o güne mahsus olarak tertîb edilen kelimedir ki işte o kelime,grûb-ı şemsden tulû'a kadar bir pasaport vazifesini îfâ eder" (s.211)

Süleyman Tevfik "Yenişehir'den sûret-i firâra dâir ahâlî-i İslâmiyye tarafından mâlûmât mûmîileyhimin hânelerinde mahsûr bulunmaları cihetiyle mükemmel ve mufassal olup o esnadaki heyecan ve telâşı kârîîn-i kirâma anlatabilmek için firâr edip de bir müddet sonra avdet edenlerden bir hristiyan" ifâdesine başvurarak harb esnâsında Yenişehir'in durumunu ve Yunanlılar'ın ahvâlini onun ağzından aktarır. "Osmanlılar'ın Milona'da şiddetle harb ü hücûm eylemekte oldukları sırada burada Yunan gazeteleri hudûdu çektiklerini Alasonya'yı zabt ettiklerini ,beş top aldıklarını ve daha bin türlü yalanları neşr ile umûmu kandırmaya çalışıyorlardı,ertesi gün toplar daha yakından işitilmeye başladı,bozgun asker sürülerle geliyordu,hele Yunanlılar'ın peyderpey ve binlerle buraya getirilmeleri harbin Osmanlılar tarafından kazanılmış olduğunu gösteriyordu.

Milona'dan gelen askerlerin ifâdeleri şehre yayıldı,Yunanlılar'ın fenâ bir inhizâma dûçâr olmak mevâki'-i mühimmenin Osmanlılar tarafından zabt ü işgâl edilmiş olduğuna şüphe kalmadı,şurası garibdir ki Yunan matbûâtı hâlâ hayâliyetler îlânıyla ahâlîyi kandırmaya çalışıyordu.Belki o yalanlar Atina ve civârında işe yaradı fakat burada meşhûdâta,bedâhete karşı olan şu sözler ahâlînin bütün bütün îtimâdını kırdı.Hele Osmanlılar'ın ovaya inerek Karacaören tarafına ilerlemekte oldukları haberi alınınca şehre telâş ve dehşet tezâyid etti.En ziyâde telâş gösteren asker idi. "Osmanlılar Yenişehir'in arkasını dolaşarak cümlemizi kesecekler,gemisini kurtaran kaptandır' gibi sözler ağızlarda dolaşmaya başladı,bir de o sırada askerin ric'at emri aldığı çıkarak dehşeti bin kat artırıyordu.Herkes erkek,kadın,çoluk çocuk karmakarışık bir halde istasyon yolunu tuttular,her taraftan her sokaktan sel gibi ahâlî akıyordu.Bu kalabalığa bir de sür'atle kaçan süvârî ,piyâde topçu askerleri,erzak ve mühimmat arabaları manzum oldu,olzaman şehirde sanki kıyâmet koptu,ezilen çiğnenen yuvarlananın

hadd ü hesâbı yok idi.Vâveylâ göklere çıkıyordu.Her taraftan,'kaçınız geliyorlar geldiler' gibi sözler nâralar işitiliyordu.

Ben bir elimle zevcemi bir elimle de oğlumu tutmuş olduğum halde akıntının şiddet-i cereyânına kapılarak ayaklarım yere dokunmaksızın istasyona kadar gittim,orada en evvel hareket edecek olan trene çocuklar ile kadınların bindirilmesine karar verilmiş olduğundan herkesle beraber bende zevcemi ve oğlumu bir bir vagona sokabildim,her vagonda belki birkaç yüz kişi birbiri üzerine çıkarak sokulmuşlar idi.Yalnız ahâlîden erkekler değil askerler bile zavallı kadınları çocukları kollarından çekerek kendileri binmek istiyorlardı.Gece olmuş idi. Şehirden tek tük tüfenk sedâları işitilmeye başladı.Osmanlılar'ın gelmiş olduğuna artık şüphemiz kalmamış idi.Meğer ki tevkifhâneden tahliye edilmiş olan cânîler şehirde tüfenk atmaya başlamışlar.Kim bilir?İstasyondaki Yunan askerleri derhâl vagonlara hücûm ile kadınları çocukları dışarı atmaya başladılar,bu vicdansız adamlar kendilerini evvelce kurtarmak fikrine düşmüş idiler.Bu hâli gören İtalyan gönüllüleri 'ne demek?Biz burada niçin bekliyoruz ? En evvel biz gideceğiz'. ' diyerek vagonlara doğru koşmaya başladılar.O sırada bulunduğumuz mahalden tüfenk atılmaya başlandı.O mahşer gibi kalabalık içinde kurşunlar vızlıyordu, yaygaralar,vâveylâlar dehşet-fermâ-yı kulûb-ı sâmiîn olacak raddeyi buldu.

Yunan askeri ile İtalyan gönüllüleri arasında muhârebe başlamış idi.Yirmi , otuz kişi telef oldu.Ahâlîden de ölen yaralanan bulundu.El-hâsıl buradan firâr eylediğimizdeki halleri bîhakkin anlatmak mümkün değildir.Trenler birbirini müteâkip hareket ediyordu.Yollarda piyâde gidenler 'aman beni de al! ' diye yalvarıyordu.Bir hayvana iki hattâ üç kişi binerek kaçmaya çalışanların hesâbı yok idi.Güç hâl ve bin meşâk ile bir vagona binebildim.Familyamla oğlumun nerede kaldığından haberim yok idi.Nihâyet Golos'a yetiştik,orada hattâ ertesi gün sabahleyin familyam,akşam üzeri oğlumu sokak ortasında bulabildim.

Uzatmayalım oradan da kaçmak zamanı geldi.Ahâlînin bir kısmı Ermiye cihetine piyâde olarak gitmeye bir takımı da vapurlara binmeye başladılar.Ben Ermiye taraflarına gidenlerden idim,maksadım çok uzaklara gitmeyip Yenişehir'den bir mâ-

lûmât aldıktan sonra oraya avdet etmek idi.Çünkü çekilen sefâlet ve meşakkat o kadar büyük idi ki insana ölmek daha hafif geliyordu."(s.219-222)

Süleyman Tevfik,Devlet-i Âliyye ordusunun Yenişehir'e yaklaştığı esnada Yunan askerinin ve halkının 'muhâcerât hakkında kâriîn-i kirâma' hristiyan birinin serencâmını aktarırken bilgi verdikten sonra 'yine o firâra dâir olup Yenişehir'de elime geçen bir mektubun bir fıkrasını' Yenişehir'deki durumu daha iyi aktarmak için verir: " îlân-ı harb olunduğunun ikinci pazar günü akşamı şehirde fevkalâde telâş görülüyordu,sokakta gezenlerin çehreleri yas ve endîşe gösteriyordu.Birinci hatt-ı müdâfaada bozulmuş olan Yunan askerinin perîşân bir sûrette peyderpey Yenişehir'e gelmesi umûmdaki heyecânı tezyîd ediyordu.Yunanlılar Osmanlı askerinin muhârebe zamanında rast geldiklerini keserek ve tesadüf eylediklerini yakıp yıkarak me'lûf oldukları bir müddetten beri efrâd-ı ahâlîye îlân etmişler ve cümleyi nihâyet derecelerde korkutmuşlar idi.

Bu gibi iğfâlâtla zihinleri dolmuş olan ahâlî tabîî bir havf ü hırâs içinde bulunuyordu.Askerde görülen asâr-ı telâş efrâd-ı ahâlînin heyecânına hemen muâdil olmakla beraber yine harb edeceğiz,muhârebe edeceğiz gibi sözler devrân ediyordu.Nihâyet Mati Muhârebesi Osmanlılar'ın muzafferiyyetiyle hitâm buldu.Ertesi gün Türkler'in Yenişehir'e gelmeleri tabîîidi.îlân-ı harbden evvel Yenişehir'de yapılmış olan istihkâmlarda iş görmek zamanı gelmiş bulunduğundan oralara cephâne nakliyle esbâb-ı müdâfaa istikmâl edilmeye başladı.

Biz de ertesi günü olacak şiddetli muhârebeyi temâşâ etmek üzere hazırlanıyorduk,bu halde akşam oldu,gündüz çok dolaşmış ve fevkalâde yorulmuş olduğum gibi ertesi gün erken kalkmak arzusuyla ikâmet eylediğim Olimpus Oteli'nin dört numaralı odasına çekildim.O halde uyumuşum,gece yarısı dehşetli bir gürültü ile uyandım.Otelin hizmetçisi kemâl-i şiddetle odamın kapısını vuruyordu,dışarıda merdivenlerde birtakım gürültüler,patırtılar işitiliyordu.Hemen yatağımdan fırlayarak kapıya koştum. Hizmetçi dedi ki:'aman mözyö şehirde kimse kalmadı,asker de gdiyor,duracak zaman değildir,Osmanlılar geliyor imiş' bu haber üzerine birdenbire şaşırdım,güç hâl ile ayaklarıma potinleri takabildim,eşyâmı birlikte almak fikrine düşmüşsem de o sırada sokakta yirmi kadar tüfenk patla-

makla telâşım bütün bütün arttı,ne olduğunu ben de anlamıyordum,gecelik elbisemle hemen odadan fırladım,merdivenden inmiş idim ki çantamda bir miktar param olduğunu tahattur ederek tekrar dönüp odama girdim,çantamın anahtarını telâşla nereye attığımı bilemediğiminden masanın üzerindeki yemeği döktüm,paramı alarak tekrar sokağa çıktım.O zaman gördüğüm manzara hakîkâten şâyân-ı temâşâ idi!Hiç bir vakt ü zaman böyle karışıklık vukû' bulmamıştır zannederim.Gündüzdenberi kaçmakta olan ahâlînin kaçmakta sonraya kalanları ile sunûf-ı asâkîr karmakarışık bir halde kaçıyorlardı.Şapkasını unutmuş zâbitân ceketini gâibeylemiş ümerâ,pantolonsuz çıkmış efrâd,benim gibi gecelik entarisiyle fırlamış eşhâs binlerle idi.Ara sıra atılan tüfenkler dehşeti bütün bütün arttırıyordu. Cümlemiz kemâl-i sür'atle koşarak istasyona yetiştik. Prens Konstantin orada idi.Herkes vagonlara doluyorlar trenler birbiri arkasından hareket ediyorlardı. Prens'in râkib olduğu son trende ben de bir tarafa sokularak Yenişehir'den müfârakat eyledik.Ol-zaman benim beyhûde yere telâş eylediğimi bilâ-lüzûm firâr ettiğimi tahattur ettim.Bî-taraf bir ecnebî muhâbiri bulunduğum cihetle Osmanlılar'ın bana bir şey yapmayacakları âşikâr idi.Fakat telâş ve karışıklık ol-derece idi ki uyku sersemi ne yaptığımı bilemeyerek ben de kaçmış idim." (s.223-225.

Süleyman Tevfik,Yenişehir'de "İkdam Gazetesi Muhâbiri Mustafa Reşid,Asır Gazetesi Muhâbiri Âtıf,[illegible] Muhâbiri Samuel Efendiler her gün def'âtla buluşur, görüşürler." Bu esnada "Ordu-yı hümâyûn üç dört hat üzerine harekete başladığı birkaç gündenberi her cihetten vakt ü zamanıyla mâlûmât alabilmek için biri merkezde kalmak üzere diğerlerinin" dağılmasını karar verirler.

Bu sırada "Velestin cihetine giden fırka orada harb ediyor,Birinci Fırka ise Tırhala'yı işgâl eylemiş Kardiçe'ye doğru ilerliyor,buradan ise Çatalca üzerine hareket olunmak üzere tedârikât icrâ" etmektedir. Bu vesîle ile "her taraftan vakt ü zamanıyla doğru mâlûmât almak için bu üç cihette de bulunmak îcâb" etmektedir.Bu nedenle Mustafa Reşid Efendi Velestine, Atıf eEfendi Kardiçe'ye Samuel Efendi'nin de Çatalca üzerine gönderilmesi kararlaştırılır. Süleyman Tevfik'in "Yenişehir'de kalarak diğirlerinden alacağı mâlûmât bilâ-

noksan ve fazla dört gazeteye " yazmasına karar verilir.

Süleyman Tevfik'in Yenişehir'de bulunduğu esnada "saat on raddelerinde idi ki bando mızıka gelerek hükûmet dâiresi pîşgâhında nöbet çalmaya" başlar.Bu bando mızıka bir hafta boyunca oradan ayrılmaz bunun sebebi ise harbin ilk başlangıcı esnasında Yunan mızıkası 'Zito poleme' (Yaşasın harp!) sedâ-yı bed-mestânesini ayyûka çıkarırlar imiş.

Bu arada Devlet-i Âliyye mızıkası "üç parça terennümsâz olduktan sonra selâm havası çalınmaya başladıktan sonra 'asâkir-i şâhâne etrafına tecemmü' etmiş olan binlerle ahâlî-i sâdıka pâdişâhım çok yaşa! ' duâiyyesini îsâl-i küngüre-i âsumân "eylerler.Lâkin asıl dikkate şâyân nokta şurasıdır ki "huzzâr meyânındaki Rum âhâlî diğerlerinden ziyâde bir şevk ü gayretle ref'-âvâz" etmektedirler. Süleyman Tevfik bunun sebebini bir tanıdığına sorar o da cevap olarak: "Biz Yunanlılar'ın buradan ric'ati ve ahâlînin muhâcerâtı zamanında ' sizi kesecekler,aman kalmayınız sonra pişman olursunuz' gibi söylenene sözlere ehemmiyet vermeyerek hânümânımız terk etmemiş idik.Fakat yüzlerce defa işittiğimiz mezkûr sözlere bir derece inanmış,herhalde kendimizi mevte ihzâr etmiş idik.Mâl ve mülkünün yağma ve tahrîb edilmesine değil ölmeye hazırlanmış mevte muntazır bulunmuş olduğumuz halde siz buraya gelerek bizi temin, hayatımızı malımızı muhâfaza eylediniz,hiçbir zarar görmedik.Bilumum Osmanlılar'ın Osmanlı pâdişâh-ı âdilinin minnetdârı ve şükr-i güzârı kaldık,şimdi o pâdişâha, o Osmanlılar tarafından okunan duâda iştirâk etmek hattâ daha ziyâde şevk ve gayret göstererek teşekküre çalışmak vazîfemizdir." sözleriyle cevap verir.(s.239)

Devlet-i Âliyye ordusunun Yenişehir'e giriş mutluluğunu yazdığı manzûmesiyle ifâde eden başka biri Mâhir Mehdî'dir:

"Ne büyük şerefdir Allah'ım
Yenişehir'e cünûdumuz gitdi
Fahr ü neşve kemâline erdi
Müşmir oldu ümidli dil-hâmım
Sûr-ı şevkin içinde dem-sâzım

Ne celî bir şerefle mümtâzım

Azm-i ceddi uluvv-i nusretdir
Bizi gark-ı mesâr eden kuvvet
Bu şerefli,bu neşeli şevket
Eser-i lutf-ı Rabb-i izzetdir
Her tarafda safâ-yı nusret var
Her cihetde nidâ-yı satvet var

Döküyor eşk-i şâdî her dîde
Çehreler ma'kes-i meserretdir
Duyulan nağme-i besâletdir
Kaldı mı Türk içinde gam-dîde
Iyd-i ekber içindeyiz şimdi
Aldık işte fiyûz biz şimdi

Bu sedâlar..Zafer terânesidir
Bu nidâlar sürûd-ı rif'atidir
Bu mehâbet füyûz-ı şevketidir
Bu terakkî...Şeref nişânesidir
Yaşasın pâdişâh-ı zî-satvet
Sayesinde parıldıyor nusret" (100)

Devlet-i Âliyye Yenişehir'e vardıktan sonra asker tarafından cephe gerisinde bulunan yakınlarına mektuplar gönderir.Bu nedenle gerek süreli yayınlarda gerekse harp için hazırlanan edebî ürünlerin toplandığı kitaplarda bulunan mektuplar belirli yerleşim bölgelerine gönderilmiştir.Bunun sebebi ise muhârebe esnâsında

(100) Mâhir Mehdî,"_____",Bedrika-i Zafer-Yâhûd-Teselya ve Yenişehir,Dersaâdet,1314,s.23-24.

cephede mektup yazma imkânının kısıtlı olmasına bağlanabilir.Sabah Gazetesi'nde yazarı belli olmayan "Şâyân-ı Dikkât Bir Mektûb" (101) başlığıyla yayınlanan mektup Yenişehir'de bulunan bir asker tarafından kardeşine gönderilmiştir.

Mektubu kaleme alan ilk önce neden uzun süre mektup yazmadığının sebebini açıklar. "Size sık sık mektub göndereceğimi va'd etmiştim. Va'dimi îfâ edemedim fakat bu hâlin tekâsüle mahmûl olamayacağına emînim"

Askerin mektub gönderememesinin sebebi içinde bulunduğu taburun hareketli taburlardan olması ve cephenin bir çok yerinde görülmesidir. "Hiç bir gün bir bir yerde durduğumuz yoktur.Bu da pek tabîîdir.Taburumuzun nâmı Çekirge değil midir? Artık Çekirge'nin de bir yerde durması mümkün mü? Her gün her gece seyyarız daha doğrusu tayyârız fakat Çekirge Taburu ünvânımız arkadaşlarımıza göredir.Yoksa düşmana karşı şâhinden daha kuvvetliyiz.Bu seyr ü hareket-i dâimiyyeden dolayı dûçâr-ı zahmet oluyor zannında bulunmayınız.Bu zahmet bizim için aynı rahmettir."

Mektubda daha sonra muhârebenin gidişatı hakkında bilgi verir: "Muhârebe Nisan'ın beşinci günü Kozköy cihetinde başladı.Düşman üç dört gün kadar mukâvemet göstereyim dediyse de Osmanlı'nın zoruna dağlar dayanmaz.Yunanlılar'ın telefâtına nisbetle bizden şehâdet mertebesine vâsıl olanlarla,yaralı olanlar gâyetle azdır.Biz kademe kademe ilerledikçe birçok Yunanlı cesetlerine tesâdüf etmekteyiz.Cenâb-ı Hakk'a hamdolsun bizi düşmanın kurşunu görmüyor diyebilirim.Hattâ gllelerinin de bizce ehemmiyyeti yokdur.Niçin? Çünkü biz istihkâmda değiliz. Lâkin düşman hiç cephânesine acımıyor.Bir kişi için tabur ateş kumandası verdikleri vardır.Böyle iken Allah'ın inâyeti ile o bir kişiye de hiçbir şey olmuyor. Bazen oluyor ki tüfeklerin sedâsı top sedâsına galebe ediyor.Çünkü her iki taraftan bir saniye zarfında yüzbinlerce tüfek atılıyor."

Şiddetli muhârebelerden sonra Yunan ordusu firâr eder.Mektupta bu firâr mübâlağalı bir şekilde ortaya koyulur: "Ah birâder!Burada olup da o toplarımızın dehşetli dehşetli sedâlarını işitseniz.O süvârî ve piyâdelerimizin dağları vâdileri

---

(101) _____,"Şâyân-ı Dikkat Bir Mektûb", Sabah ,C.7-17, Nu:2672, 24 Nisan 1313,s.2.

hep bir ağızdan tekrar eyledikleri lafz-ı celâl ile inildeterek hücûm edişlerini görseniz o sedâlardan daha âhenkli bir ses,bu hücûmdan daha güzel bir manzara olamaz.

Osmanlı süvârî ve piyâdesinin düşmana hücûm ederken ne kadar sür'at gösterdiğini tasvir edemezsiniz lâkin düşman da kaçarken o kadar sür'at gösteriyor ki bazen piyâdesinin arkasından yetişmek kâbil olmuyor.Süvârîlerimizin hayvanları da âdetâ askerlik ediyor addolunabilir.Çünkü hücûmda onlar da düşmana gerek hayvanatını gerek askerini dişleriyle ayaklarıyla zahmdâr ediyorlar."

Nihâyet bu firârdan sonra Yenişehir'e girilir.Harbin bu vaziyette devam etmesi,asâkirin bu şekilde savaşması hâlinde pek çok Yunan beldesinin ele geçirileceği ümîd edilmektedir. "Yunanlı Tırnova'ya hayli ehemmiyet verdi ise de bir fâidesi olmadı.

Allah'ın inâyeti Peygamberimizin rûhâniyeti Nisan'ın 13. pazar günü saat bir raddelerinde girmeye muvaffak olduk.İnşâallah velînîmetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin fermân-ı hümâyûnlarıyla Yunan'ın daha pekçok beldelerine muzafferâne gireriz." (102)

A(lif) İrfan Muhârebe mektuplarını topladığı Muhârebeden Gelen Mektublar adlı eserinde yukarıda verilen mektubun bir Arnavud askeri tarafından kendisine yazıldığını belirtir. "Askeriyye neferâtından Yanyalı bir Arnavud askerinin Alasonya meydan harbinde birâderinin şehîden terk-i cân eylediği haber-i ciğersûzunu memleketirdeki babasından alıb arkadaşlarına okuttuğu bir mektubdan anlayınca dinlediği teselliyât-âmîz kelimâta mukâbil 'Hakk'a şükürler olsun ki askerlik nâm-ı celîline yakışacak sûretde düşman kurşunlarına göğsünü istihkâm edecek, gazâ meydanında dîn ü devlet ü vatan uğrunda kanını canını fedâdan çekinmeyecek bir saâdetli birâdere mâlik imişim.Son nefesini çekerken baş ucunda bulunub da gözümün nûru kardaşcağızımı âgûş-ı hasretime çekmeye yüzünü gözünü öperek,okşayarak bu meziyyet-i ul-

---

(102) A (elif). İrfan,Muhârebeden Gelen Mektûblar, İstanbul, 1315, s.5.

vîsini dünya tebrîk ve tahsîne olmayışım aslâ beni gam-nâk etmiyor.Çünkü barut dumanları içinde askerin zâbitânın yüzleri siyahlanmıştı.İki gün iki gece uyumadılar,taâm etmediler ,yüzlerini bile yıkamadılar.Arslanlar gibi cenkleştiler topçu kumandanları besâlet-i cephe-i hamiyyetlirinde görünür bir zâtlardır.Bataryaların yerini intihâbda ve ateşın istikâmetini tâyinde pek büyük iktidâr izhâr eylediler.Milona'nın şimâl cihetinde tepeler Yunanlı na'şlarıyla mestûrdur.Bunların büyük kısmı evzûn alaylarına mensûb bulundukları kıyafetlerinden anlaşılmakta idi." (s.5)

Kardeşine mektub yazan er daha sonraki muhârebelerin birinde şehîd olmuştur. Mektubun muhâtabı olan kardeşi ise ancak birâderinin askerliğe yakışır bir tarzda şehîd olmasıyla tesellî bulur.

Yenişehir'in zabtına kadar yukarıda mektubu verilen Yanyalı Arnavud askeri gibi bir çok asker de aynı âkıbeti paylaşır.Aynı sonucu paylaşan askerlerin duygu ve düşünceleri ise bir başka şiirde şu şekilde ortaya koyulur:

"Yenişehir aldık yine seni biz
Bir ağızdan Tanrı'ya şükrederiz
Bu bayrağı yücelere dikeriz
Allah Allah deyü harbe gideriz

Peygamberden bize imdâd geliyor
Arkadaşlar hep ileri gidiyor
Ya şehâdet ya gâzîlik diliyor
Hiç şübhe yok Atina'ya gideriz

Bu korkaklar yine gelmiş gavgaya
İki günde başladılar kaçmaya
Sancağımız şeref verdi yaylaya
İnşâallah ilerüye gideriz

Darbemize dağlar taşlar dayanmaz

Görmeyenler bu dehşete inanmaz

Bizim ile öyle oyun oynanmaz

Biz Allah'a her nefes hamd ederiz" (103)

Yenişehir'den Edhem adlı bir askerin yazdığı mektubun konusu şehâdet ve şehîdin arkada bıraktığı mîras ile ilgilidir:

"Muhterem Refîkam!

Yenişehir'de verdiğimiz bir muhârebede yaralandım.Yaram ağırcadır.Günden güne fenâlaşıyor hayatımdan ümîdim kesilmektedir.Ölürsem yalnız bir daha sizi göremeyeceğime teessüf ederim yoksa kendime hiç acımam.Husûsiyle bu muhârebeyi biz kazandık;Yenişehir'i zabt ettik.Böyle İslâmlığın Osmanlılığın târih-i fütûhâtına şanlı bir sâhife daha ilâve etmek gibi büyük bir şerefe mazhariyet bin hayat değer!

Ecdâdımın karşısına sîne-i gayretimden hûn-ı şehâdet akıtarak çıkacağım;cemiyet-i şühedâya nâil-i feth-i mübîn olmuş genç bir kumandan sıfatıyla gireceğim. Böyle mes'ûdiyyet-i kudsiyyeye elbette herkez can atar ben size büyük bir servet bırakmıyorum;fakat kanâat-i dindarâneniz saâdet-i âtiyenizi kefildir.Beni bu yaşıma kadar himâye eden bir zât-ı kerîm sizi de sâye-i ihsânından uzak bırakmaz.Belki -şehîd bir askerin yetim ve nâmuskâr evlâd ü iyâli olduğunuz için- hakkınızda daha ziyâde ibzâl-i inâyet eder.Ecdâdımdan mîrâs-ı celâdet olarak filân kılıcı yolluyorum;oğlum (Ali) büyüdüğü vakit kendisine teslîm et !Kendisine söyle:şimdiye kadar muhârebe meydanında hep elden ele intikâl eden bu seyf-i gazâyı oğluna firâş-ı intizâr-ışehâdetten yollasun!....Fezâil-i fıtriyyeniz sizi nasihata ihtiyaçdan müstağnî etmiştir.En birinci ricâm:Ali'yi âilemizin şimdiye kadar pâyidâr olan ünvân-ı kahramânânesine lâyık bir sûrette terbiye etmekliğinizdir....

Hakkınızı helâl ediniz.Allah muîniniz olsun. Edhem " (104)

---

(103) A(Elif).İrfan,"Yenişehir'in Fethine Dâir",Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye, İstanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Mat.,s.7.

(104) Osman Senâî,Mustafa Fâzıl, Kitâbet-i Askeriyye,İstanbul,1315, s.16-17.

Şehîd olacak Edhem'in tek üzüntüsü refîkasını bir daha görememektir.Aslında bu da bir ayrılıktır.Her ayrılık ayrılıktan farklıdır.Lâkin harbe iştirâk esnasındaki ayrılıkta birbirlerini görme ihtimâli bulunmasına karşı ölüm ve şehitlikte böyle bir ihtimâl düşünülemez.En kutsal değerler uğruna şehâdet göze alınsa bile ayrılık sevdiklerini,arkada bıraktıklarını görememe endîşesi yine de şehîd olana pek hazîn gelmektedir.

Askerin genç yaşta şehîd olması da kendisine göre ehemmiyyetlidir.Bir çok meydân-ı harpte bulunmuş bir asker için şehîd olmak bir gâyedir.Özellikle genç yaşta şehîd olmak daha îtibârlıdır.Çünkü genç yaşta ömrünün baharında hem askere gitmekte hem de şehîd olmaktadır.Bu nedenle yüksek rütbeli komutanlar eceliyle ölmek yerine şehîd olmayı yeğlerler.

Edhem şehîd olduktan sonra geride bıraktıklarına kimin bakacağı diye bir endîşesinin görülmemesine rağmen yine de belirtmeden geçemez.Lâkin büyük bir servet bırakmamıştır.Bu nedenle bir teslimiyyet içindedir. Kendisi şehîd oluncaya kadar "himâye eden bir zât-ı kerîmin onları da himâye" edeceğine inanmaktadır.Zaten bu noktada da teslimiyyetten başka bir şey de yapamamaktadır.Bir ihtimâl şehîd olduğu için arkada bıraktıklarının daha iyi geçineceğini ve korunacağını tahmin etmektedir.

Edhem'in yukarıda belirttikleri o dönemin sosyal psikolojisi açısından dikkate değer noktalar içermektedir.Harbe katılanlar arkada bıraktıklarının hangi imkânlar içerisinde bulunduklarını,ne ile geçimlerini sağlayacaklarını,harbe gidenin şehîd olması halinde ileride nasıl geçineceklerinin endîşesini taşısalar bile âilesini bırakıp gidenler daha çok arkada bıraktıklarının nasıl geçineceğinden tasalanmaktadırlar.Bu tasalarını da gidermek için kadere teslimiyyet gösterirler.Lâkin bundan başka bir imkân da ellerinden gelmiz.Teslimiyyet ise zorunluluğun bir ifâdesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhârebeye iştirâk eden askerlerin geride bıraktıktıklarının geçinme problemlerinin yanına bir de güvenliği problemi eklenir. Askerlik yaşı gelenlerin bir kısmı dağa çıkıp eşkiyâlık yapmayı harbe katılmaya tercîh ederler.Bu şekilde davrananlar parmakla sayılacak kadar çok az olsa da yine asker âileleri açısından bir tehlike arzetmektedirler.Lâkin bunlar bazen dağdan

yerleşim bölgelerine inerek asker âilelerinin malına mülküne tecavüze yeltenirler.İşte bu güvenlik problemi de muhârebeye giden askerleri endişeye sevk eder.

Nihâyet Kurtuluş Savaşı'nda asker kaçağı olan eşkıyâların korumasız kalan yerleşim yerlerine girip harbe gidenlerin arkada bıraktığı mal,mülk ve âilelerine tecâvüze yeltendikleri görülür.Bu nedenle İstiklâl Mahkemeleri bu kaçakların faâliyyetleri üzerine kurularak harbe gidenlerin geride bıraktıkları âilelerinin eşkıyânın yağmasından kurtarmayı amaçlar.

Edhem ecdâdından "mîrâs-ı celâdet olarak kalan" kılıcı şehîd olma ihtimâline karşı oğlu ve yetim kalacak Ali'ye gönderir. Daha önce belirttiğimiz gibi (bkz.) muhârebeye gidişte askereteslim edilen şehîd olan babasından kalan kılıç harplerin devam edeceği ve buna karşı yine nesillerin vatanı koruyacağının sembolüdür. Genç Ali bu kılıcı sahiplenmekle vatanın koruyuculuğunu da sahiplenmiş olmaktadır. Yarın harpte vurulduğu taktirde o da o kılıcı kendi çocuğuna teslim edecektir. Vatanın,milletin ve dînin varlığını tehdîd eden bir harp çıktığı zaman Ali bir şehid oğlu olarak cepheye gideceklerin başında yer alacaktır.Diyebiliriz ki şehid olan babasından Ali'ye temiz bir isim ve vatanını ,milletini,dînini korumak mîras kalmıştır.Annesi bütün bunların sembolü olan kılıcı Ali büyüdüğü zaman yani harp çıktığı anda Ali'ye verecektir,

Sivâsî-zâde Hüseyin Tal'at,Edhem gibi harpte şehîd olmuş bir askerin kabrini ziyâreti esnasındaki duygularını "Bir Şehîdi Ziyâret " (105) adlı manzumesinde dile getirir:

"Merhabâ ey şehîd-i âli-şân
Ey hîcânın garîk-i gufrânı
Dense olmaz mı şânına cesbân
vatanın serfirâz-ı kurbânı

---

(105) Sivâsî-zâde Hüseyin Tal'at,"Bir Şehidi Ziyâret" ,Hacı Osman Neşâid-i Zafer, Dersaâdet,1315,s.11-15.

Gözlerin hâb-ı merke dalmış iken
Neden öyle küşâde kalmıştır
Görünür kim bu hâk-i süflîden
Bâğ-ı firdevsi seyre dalmıştır
Öyle ulvîdir âh kim bu nazar
Cezb-i vecde gark eder beşeri
Secde-i inbisâta dâvet eder
Baş ucunda duran ferişteleri"

Neferlerin harp esnasında vuruldukları yere veya yakınına defnedilmesi harbin bitiminde kabirlerinin bir köşede kalmış olduğu izlenimini vermektedir.Lâkin harp umum topraklar ve arazi üzerinde olmuştur.Bu arazi üzerinde şehid kabirlerinin bulunması pek muhtemeldir.Her ne kadar bir köşede kalırsa kalsınlar öyle görünseler de şehit kabirleri bir yerin ülkenin hangi milletin olduğunu bildirmek husûsunde önemlidir.Onlar toprakların bir başka ülkenin eline geçmesi halinde bekçilik yaparlar.

Şehid kabirlerinin bir köşede kalması halk üzerinde ulvî ve cezbedici olarak görülmesini sağlar.Şehit kabirlerinin bu hâliyle köşede kalması dikkate değerdir. Fakat onların köşede kalmasının bir sebebi de bu şehitlerin unutulmalarıdır.Lâkin o kabirler her ne kadar unutulmuş görünseler de mevcûdiyetlerini sürekli muhâfaza ederler.Yine de derin vâdilerde sarp dağ yamaçlarında ,sonsuz ovalarda bir köşede bir şehit kabrine insanlar tesadüf ederse duygu ve düşüncelerden kendilerini alıkoyamazlar.Bu nedenle şehitlere büyük pâyeler ve rütbeler verirler:

"Seyreden vaz'ının mehâbetine
Der ki teşekkül etmiştir
Zanneder kim temessül etmişdir
Yıldırım bir nefer kıyâfetine

Ah bilsen ne rütbe-i âlîdir
Yatışın hâk ü hûn içinde senin
Ne kadar câmi'-i me'âldir

Kanla âlûde giydiğin kefenin

Öyle ulvî hayâl eder bî-hadd
Sana baktıkça kalbi istîlâ
Lâkin olmaz yine şebih sana
Hâke düşmüş desem de burç-ı esed

Gökten inmiş ser-i saâdetine
Yâre sekinde ahter-i kaderin
Şâhid olmuş durur şehâdetine
Kalbgâhında kanlı yârelerin

Şu duran tîğ-i pâre pâre ile
Hangi a'dâ-yı vatanı yaraladın
Hangi hasmın başında pâreledin
Darb-i dest-i pür-şerâre ile

Hangi düşman zebûn-ı kahrı idi
Dest-i zûr-âver-i celâdetinin
Hangi baş gark-ı hûn-ı kahrı idi
Tîğ-i ser-tîz-i berk-sür'atinin

Âşiyân-ı riyâz-ı cennet olur
Böyle Allah yolunda can verenin
Vatana hizmetiyle şân verenin
Medfeni kalb-gâh-ı millet olur

Durma çık sidreyi semâya kadar

Şânına îtilâ muvâfıktır
Yürü dergâh-ı kibriyaya kadar
Sana çünkü Allah da âşıktır

Müsterih ol vatan emin oldu
Düşmen-i kîne-cû hezîmetde
Her taraf sâye-i hamiyyetda
Bâzu onun gibi metîn oldu

Etti tîğinle îtilâ vatanın
Gayretin millete misâl olsun
Eyledin hakkını edâ vatanın
Emdiğin süt sana helâl olsun"

Fiilî muhârebe sonrası vâlidesine hastahâneden mektup yazan bir diğer asker ise yaralı Cemil'dir.Cemil mektubunda ilk önce gece muhârebesinin ahvâlini anlatır:

"Muazze vâlide!

Şu satırları yazarken kalemimi sîne-i hamiyyetten damlayan katarât-ı hûna batırdım;tâ ki sevgili pâdişâhım uğrunda sevine sevine fedâ-yı cân ettiğime şehâdet etsin!Sahne-i harbin o şanlı manzaralarını size tasvîr etmek isterdim.Ne fâide ki böyle ulvî temâşâların kudsî manzaraların bî-hakkin târifi ıztırâp içinde bulunan bir mecrûhun değil hattâ bir edib-i kâmilin bile iktidârı hâricindedir.

Bir gece kavgasında bulunduk!O hâli tasavvur ediniz;her yer karanlık, zulmet her tarafı istîlâ etmiş.Biz ise harekete mecbur.Sanki insanı zülâm içine koymuşlar da:"Sen burada herşeyi göreceksin!" demişler.Yâhûd ki ateşler içine atmışlar da:"kendini yak,arkadaşlarını kurtar. " diye emretmişler.Öyle dehşet-engîz ki sanki kardeşin gelse düşman geldi diye bir hamlede helâk edeceksin!İleri bakarsın,zulmet!Etrafa göz gezdi-

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

rirsin havl-engîz bir sükûnet!Böyle bir vaz'iyyet-i mühimme içinde iken bile pâdişâh muhabbetinin tevlîd ettiği kuvve-i ma'neviyye ve te'sirât-ı rûhâniye sevkiyle insan zulmetten nûr çıkaracak;kendinde bu kadar hârikülâde bir kuvvet-i his eder.

Bu sözümün sıdkına delâlet eden birçok berâhin-i kahramânâneyi gelip de kanlı şanlı muhârebe meydanlarında görmeli!Kalblerine merkûz olan sadâkat ü muhabbet-i pâdişâhî ile serâpâ timsâl-i şecâat kesilen Osmanlı cengâverleri düşman kurşun yerine ölüm yağdırsa yine cesâret-i fıtriyyelerinde azm-i haydar-pesendânelerinde zerre kadar eser-i tereddüt izhâr etmezler.

Kemâlethâne-i fıtratın bilhassa Osmanlılar'a tahsis ettiği bu kuvve-i îcaznümâ ile hareket eden Osmanlı kahramanları kemâl-i suhûletle düşman kal'asını muhâsara etdi.Vücûdumuzdan kimse haberdâr olamadı.Düşmanın tâ ciğergâhına sokulduk,Maiyyetime bir nigâh-ı müftehirâne atf ettim.Merd askerlerim,başdan ayağa hamiyyet kesilmiş!Önlerine Azrâil çıksa dûçâr-ı havf ü hırâs olmak şanlarından değil!Kurşun diye felek başlarına düşse süngü diye belâ göğüslerine saplansa (Pâdişâhım çok yaşa!) diye yeniden can bulacak!...

"Elhâin hâif" kavl-i hikmet-âmîzi burada tamamıyla cârî idi.Düşman canı korkusundan bizden saklanmak istiyordu.Lâkin düşünemiyordu ki yerlerin dibine süzülse pençe-i memâtdan tahlîs-i giryebân etmek muhâl olduktan başka bizim gibi gönlü pâdişâh muhabbetinden,kalbi pâdişâh sadâkâtinden , vicdânı pâdişâh itâatinden halk olunmuş merdân-ı şecâatin,savlet-i kahramânânelerinden kurtulmak da imkânsızdır.

İbrâz-ı muhabbet-i pâdişâhî,gibi muvaffakiyyât-ı celîleye doğru yaklaştığımızı gördükçe hissiyâtımızda hurûşanlık,harekâtımızda merdânelik müşâhede ediyor idi.

Şeceât-ı fıtriyyemizin,cesâret-i halkiyyemizin,metânet-i tab'iyyemizin şân-ı ulvîsini yalnız düşmana değil feleğe de gösterdik:hiç gecenin zulmeti nûr-ı hidâyete ,soğuğun şiddeti âteş-i muhabbete te'sîr eder mi!

Pâdişâh muhabbeti kalbimizde yanar dağlar peydâ etmiş.Feverânından saçılan eş'a-i nûrânîye , şuâ-ı şemsden daha revnakdâr!Böyle iken hareketimizi gece ile soğuk mu

yoksa düşmanın kılıcı mı sed çekecek.

Mevziin kilidini teşkîl eden istihkâma kadar vardık.Ah o zaman Selim'i görmeliydin dest-i celâdetinde bir seyf-i برّان öyle bir seyf ki ,hilâl-i kamerden daha şa'şa'adâr!Hele onun üzerinde peydâ olan mecrâ-yı hûn ne bedî' bir manzara teşkîl etdi.Ucundan dökülen kan damlaları yeryüzüne"vatan" ve "muhabbet-i pâdişâhî" kelimelerini ne pâyidâr bir sûretde yazdı!İki çeşm-i muhteşemi bârika-i zafer gibi etrafına şu'le-i hayât saçmakda,kalb-i hamiyyet-i penâhda deryâ-yı muhabbet-i pâdişâhî dalgalanmakta idi.Heykel-i fütûhât kadar metîn,lâkin,volkan gibi etrafına sâika-i zafer yağdıran bir vücûd-ı mehâbet-nümûdun karşısına düşman değil,felek çıksa kahrolur!

Serâpâ cesâret ve şecâat kesilen kahraman askerimizin zor bazu-yı celâdeti ise yalnız hasmı değil,kürre-i zemîni bile dûçâr-ı tezelzül eder.

İstihkâm-ı kabza-i tasarrufumuza geçirdik;pâdişâhımıza nice bin defineden kıymetli olan bir asker hediyesi daha takdîm eyledik;livâ-yı Osmânî düşman kal'asının bir bir cünde daha tenevvücnümâ-yı azamet oldu.Osmanlı nâm ü şânı avâlim-i ulviyyeye kadar îsâl edildi.

Fütûhâtımızın şa'şa'a-i kemâli ecdâdımızın ervâh-ı mübârekelerine nûr-ı zafer ve rahmet yağdırdı.Ne fâide ki bu hengâmda arkadaşlarımın harekât-ı kahramânânelerine iştirâk edemeyecek derecede yaralandım." (106)

Cemil'in mektubunda görülen muhârebenin en kesif olduğu devresinde pâdişâh muhabbetinin hatırlanması gerçeklikten biraz uzak görünüyor.Lâkin merkezden uzaklaştıkça merkezin otoritesi asker üzerinden kalkmaktadır.Hattâ çatışma esnasında değil pâdişâhın komutanın bile asker üzerindeki otoritelerinin azaldığına değinmiştik.Gerek Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında (bkz.) gerekse Bigam hâtırâlarında taarruz esnasında kumandanların asker üzerinde etkisinin azaldığını belirtir.Muhârebenin fiilî çatışma esnasında komutanın varlığını göz ardı eden askerin vurulurken "pâdişâhım" diye can vermesi biraz gerçekten uzak görünüyor.Harpten sonra yayımlanan mektubun sonradan yazıldığı ve

---

(105) Osman Senâî,Mustafa Fâzıl,Kitabet-i Askeriyye , İstanbul,1315,s.19-23.

bir asker değil de harbe katılmayan bir edib tarafından kaleme alındığı daha gerçeğe yakın görünüyor.Lâkin mektubda çok sıkça belirtilen pâdişâh muhabbeti saraya yakın birilerinin veya pâdişâha yakınlık duyan bir edibin mektubu yazdığını gösteriyor.Muhârebe esnâsında gerek harbin muhârebeye dâvet edilmesi gerekse asâkir-i şâhânenin meziyyetlerinin belirtilmesini gerektiren hallerde cephe gerisinde bulunan ediblerin mektub türünü kullanarak duygu ve düşüncelerini yansıttıkları görülür.Muhârebenin sonunda yazılan bir mektubun da pâdişâh muhabbetini konu edinmesi pâdişâhtan bir şeyler beklemenin sonucu olabilir.

Cemil'in vâlidesine gönderdiği mektubun sonradan yazıldığının ve bir edib tarafından kaleme alındığının bir belirtisi de yarasından çıkan kurşunu oğluna göndermesidir.Çünki daha önceki sayfalarda belirttiğimiz gibi şehid olan babanın ferdî eşyâları oğluna gönderilebilir fakat bunların içerisinde kurşun bir ferdîlik arzetmediği gibi askerin hayatına mal olduğu için bir yiğitten geriye kalanlardan sayılması pek görülmez.Oysa ki Cemil yarasından çıkan kurşunlardan birini cephe gerisindeki yakınlarına gönderir. "Şimdilik askerî hastahânede tedâvî olunuyorum.Pâdişâh-ı adâlet-perver ü şehinşâh efendimiz hazretlerinin dilhâb-ı hümâyûnları üzre esbâb-ı refâh-i istirahatim fazla fazla temin edilmektedir.Şu kadar var ki feyyâ-ı kudret bize şehâdet denilen ulvî hakîkâti göstererek saâdet-i câvidânîye müstağrik etmeyi merâm etmiş.İşte size şu kurşun parçasını gönderiyorum!Oğluma veriniz!. Düşmanın ölüm diye fırlattığı o yâdigâr-ı mübârek şanlı bir askeri âlem-i ervâha karışdıracak.Yakında hayât-ı hakîkiyyeye nâil olacağım.Makâmım karb-ı ilâhî,makâmım gülşenserâ-yı şehâdette bir serîr-i muhteşem olacak!Meydan-ı harp ve şehâmetde gösterdiğim şecâat-i fıtriyye,mahâret-i askeriyye eslâf-ı âzâmımızın irtikâ eylediği merâtib-i ulviyye ve mâneviyye beni de es'âd ediyor.Hâkim-i mutlak istikbâlime cennet-i âlâdan melekler çıkardı.Bu hey'et-i latîfe önünde tehlîl sedâları,tevhîd âvâzları arş-ı âlânın tabakât-ı aliyyâsına aks-endâz ola ola hâlikımın huzuruna çıkacağım."(s.21)

Cemil'in vâlidesinden son isteği geride bıraktığı ve kurşunu gönderdiği oğlunun

kendisine lâyık birisi olarak yetiştirmesidir.Cemil vâlidesine oğlunun şu hususlara dikkat edilerek yetiştirilmesini ister: "Valide! Allah'ına gidecek bir rûh size hitâb ediyor. o ruhu şâd ü tedbîb ediniz! Bu hizmetin ecri büyüktür.En makbûl bir ibâdet yerine geçer. Sizin gibi hissiyât-ı necîbe ile mütehallî olan mahdereler bu hakîkatten hiç uzaklaşırlar mı.! Öyle ise aziz vâlidem!Oğlumu senin âgûş-ı muhabbet ve şefkatine terk ediyorum.Onu İslâmiyet'e lâyık bir insan et! Bana da hayrü'l-halef et! Oğluma daima söyle çeşm-i intibâhını açsın!Nazar-ı ibretine tesadüf edecek hakâik-i âlemden kendine hassa-i mârifet çıkarsın.Muhâfetü'l-lâhi en büyük fazîlet bilsin.Mekârîm-i ahlâk,meyl-i meâlî,fezâil-i mehâsin,arzu-yı cihâd,aşk-ı gazâ ve şehâdet gibi meziyyet-i celîle ile mütehallî olsun!Muhbe-i âmâli ,sevdâ-yı pâdişâhî,hedef-i aslîsi sadâkat-i pâdişâhî,maksad-ı mukaddesi itâat-i pâdişâhî olsun?Kalbine nakş etsin,ruhuna hak eylesin ki, pâdişâh-ı muazzımına sâdık köle,vefâdâr kul olan delîrânın şanları ile'l-ebed pâyidâr olur,yükselir,bulutları geçer en sonra hâlıkına varır.

Bir sadâ-yı rûhânî,bir hitâb-ı mânevî ile oğluma söylerim ki insandaki bu kuvvetin,bu hissiyatın,bu varlığın temin-i saâdet-i pâdişâhî muhâfaza-i selâmet-i şehinşâhî gibi bir niyet-i memdûha,bir emel-i mukaddes ve bir vazîfe-i nazîfe uğrunda sarf olunmaktan başka hiçbir kadr ü kıyâmeti yoktur.öyle ise sadâkâtde,muhabbetde o dereceleri bulsun ki îcâbında kanını îsâr edip a'dâ önünde bir tûfân-ı hûn teşkîl eylesin!Sînesini gerip hasma karşı aşılmaz mânialar peydâ etsin! İşte şimden sonra pâdişâhımıza yâdigâr bıraktığım cevher-i cânım hülâsa-i mezâyâsı bu nüsha-i nefîse-i kıymetdârda okusun!" (s.23.)

Cemil'in vâlidesine gönderdiği mektuba oğlu daha önce aynı harpte şehîd olmuş ve kendisi de 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde yaralanmış bir baba cevap verir: "Asker Evlâdım!

Cihanda hayatından nasîbini almış,son emeli bir an evvel Allah'ına kavuşmaktan ibâret kalmışbir pîr-i fânînin artık ebediyete mün'atıf olan gözlerini

verdiğiniz haberle tatlı tatlı yaşarttınız! Berhüdâr olunuz evlâdım,Yirmi bir sene evveli o büyük sefer açılınca mutlak azm-i şehâdetle hudûd boyuna koşmuştum.Bütün askerlerimiz gibi ben de ecelin dolaşdığı yerlerde gezdim.Ölümü istihfâf ettim,Hüdâ bilir ne mümkünse yaptım. Vâ esefâ ki,kader taalluk etmedi; sâde bir yara ile döndüm!. (Cevdet) o zaman dört yaşında idi. Kolundan tuttum. Hazret-i Fâtih'in türbesine götürdüm. Tâlimim üzre o türbe-i muazzamanın önünde diz çöktü;hilâfet-i küberânın en küçük bir hakkını mülk-i Osmânî'nin bir avuç toprağını müdâfaa etmek lâzım gelince fedâ-yı cânda zerre kadar tereddüd etmeyeceğine üç defa mâsûmâne yemin etti.O vakitten beri mühtez bir lem'a-i ümîdi uzaktan uzağa leyâl-i ıztırâbımı aydınlatmaya başladı.İşte bugün siz o yirmi bir senelik ümîdimin hakîkate münkalib olduğunu tebşîr ediyorsunuz;bu beşâret beni bahtiyârâne ağlatmaz mı?

Beşer zâildir:Oğlumun ziyâından müteessir oldum.Lâkin te'sirâtımı ta'dil etmek müşkil olmadı.Çünkü kalbime aşk-ı cihâddan büyük bir ihtisâs tanıttırmamış idim.

Fedâ olsun!Oğlum düşman mülkünde bir bölük mücâhidi hasmın göğsüne on adım yaklaştırmaya muvaffak olmuş..Sonra bu şeref mukâbilinde bir can vermiş çok mu? İftihâr ederim,evlâdım!Daha seferin ilk günlerinde genç askerlerimiz Milona Boğazı'nda Mati önünde Losfaki karşısında cihâna besâlet dersi verirken hepimiz mütebissim bir istikbâl karşılıyorduk.Lâkin ben bî-ârâm idim: size fikrimle değil,kılıcımla refâkât etmek iştiyâkı beni bitiriyordu." (s.23-24.)

1877-1878 Osmanlı-Rus Muhârebesi'nde yaralı dönen baba Cevdet adlı oğlunu bir sonraki harbe hazırlamak için Hazret-i Fâtih'in türbesine götürmektedir.Devlet-i Âliyye gerileme ve dağılma dönemlerinde topraklarını muhâfaza etmek için birçok devletle kısa aralıklarla muhârebe etmiştir.Dolayısıyla bir önceki harbe katılan bir babanın oğlunu bir sonraki harbe hazırlaması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.Nihâyet gerek oğlu Cevdet gerekse Cemil yirmi bir senelik ümîdi gerçekleştirmeye çalışırlar.Babası Cevdet'i yirmi bir yılda bu harbe

hazırladığı için görevini yapmıştır.Lâkin yine de müteessirdir;çünkü Rus Harbinde aldığı yaralar onu harp zamanında 'âcizler gibi evde oturmaya mahkûm' etmiştir.Yine de şehîd babası Cevdet'in dökülen kanının kendi kanının olduğunu belirterek tesellî bulur.Hattâ bütün asâkir-i şâhânenin dökülen kanını kendi kanı kabûl eder.Bu nedenle harpten sonra bu şehitleri ziyârete gitmek istemektedir. "كوزلوجه derelerine Tuna sularına karıştığı halde şimdi adâlet döşeğinde yavaş yavaş kuruyarak mahv olmak isteyen bu hayırsız kan neye yarıyordu?Bir bacak iki kaburga kemiği eksik olunca insan şân kazanılacak bir günde niçin âcizler gibi evde oturmaya mahkûm olsun.Bu melâl tam yirmi bir gün devam etti. Buna nihâyet verdiren işte siz oldunuz.Şimdi artık müsterihim.Dediğimiz gibi Ermiye önünde dökülen kan benimdir.Cevdet'in vefâtında silâhdaşlarının izhâr ettikleri âsâr-ı mevdete teşekkür ederim.Allah cümlesini sevgili pâdişâhımıza bağışlasın.

Artık karar verdim : oğlumun meşhedini ziyâret etmek,asker arkadaşlarıma arz-ı tâlimât eylemek için yakında meydan-ı harbe geleceğim....Görmeliyim! Oraları coşkun askerlerimizin kanlarıyla mülemmâ' tepeleri hâtırât-ı şühedâ ile mâlî ve her ciheti melâiketü'l-lâha mütâf olan o diyârı doya doya gezmeli, temâşâ etmeliyim.Ecdâd-ı kirâmımızın hayrü'l-halefleri olduklarını hem satvet ve hem semâhatlarıyle isbât eyleyen gâzî kardeşlerimi birer birer bağrıma basmalıyım! Allah'ına,pâdişâhına,ihtiyar babasına karşı ettiği ahd ü peymânı hamiyyetkârâne îfâ eyleyen ciğerpâremin mezarına kapanmalı,kana kana ağlamalıyım;bir bu emelim kaldı.

Şehîd yavruma bedel senin gözlerinden öperim.Hamiyyetli ve azîz oğlum." (s.25.)

Bir neferin şehîd olması hâlinde cephe gerisindeki yakınlarına haber verilir. Bu haberde şehâdetin nasıl gerçekleştiği ayrıntılı olarak anlatılmasa bile genel hatlarıyla şehâdete karşı duyulan üzüntü ve şehîdin kahramanlığı dile getirilir:

"Bir Şehidin Pederine

Efendim! Dîn ü devletinin ikbâl ü istikbâlini hayatıyla müdâfaa eden askerler,

ferâiz-i İslâmiyye'den en müşkil fakat en muazzez bir vazîfe-i mukaddesenin [illegible]-hükm-i celîlini yerine getirdikleri için kendilerine ebedî bir mevki'-i mes'ûdiyet hazırlamış olurlar.Husûsiyle bu mes'ûdiyeti nîmet-i şehâdetle te'yîde muvaffak olanlar için ebvâb-ı rahmet ve inâyet-i ilâhîde bütün bütün açık bulunur.Ali Bey dün bu muvaffakiyyeti bî-hakkin ihrâz edenler sırasına dâhil olmuştur.

Câmi'-i fezâil-i askeriyye olan oğlunuz,meydan-ı şehâmetde alnından cerîhadâr oldu;o anda istikbâline gelen ervâh-ı mukaddeseyi seyf-i gayretiyle selamladıktan sonra secde-i şehâdete kapandı.Bu levha-i garrâ-yı kudsiyyetin safha-i mer'et-i ulviyyete mün'akis olduğuna kat'iyyen kâniim!.O günkü muhârebeyi biz kazandık;fakat bu zaferden aldığımız neş'e-i gâlibâne,o âteşpâre-i şecâatin ziyâından hâsıl olan ekdârı tahfîf bile edemedi.Bu vak'a bütün orduyu te'sirler,hüzünler,giryeler içinde bıraktı.Bu haberin rikkat ü muhabbet-i pederâneye nasıl te'sir edeceğini bilmez değilim; fakat er geç duyulacak bir şeyin çocuk aldatmak kabîlinden olarak- saklanmasında bir mânâ göremiyorum.Husûsiyle metânet-i dindarâneleri karşısında bu tesirâtın oldukça ehemmiyetten düşeceğine emînim.Çünki: 'ahkâm-ı kazâya teslimiyyet, fezâil-i İslâmiyyenin eşrefidir.' sözünü tevekkül-i tâm ile tasdîk edenlerin birincilerindensiniz.

O şehîd-i muhterem âsâr-ı metrûkesinin tab'ıyla silâh arkadaşlarına tevzî' edilmesini vasiyyet eylemiştir. Fezâil-i askeriyye ile mâlâmâl olan o hazîne-i kemâlâtı posta ile takdîm ediyorum.Bunlardan bir değil belki bütün cihân-ı insaniyyet müstefîd olacaktır.

Yakında sâlimen avdet edersem bu bâbda arz-ı muâvenetten geri durmam."(s.15-16)

Sûzinak bestesi Hoca Zekâî Efendi'ye âit olan bir manzûme Yenişehir'i zabt edenaskerler ve bu zabt esnasında şehit olan asâkir-i şâhâneyi şu ifâdelerle dile getirir:

"Pâdişâh evlâdı sadık kahramân ünvânlılar
Haydarî-satvet hâlim-haslet gaza meydanlılar
Can fedâ eyler vatan uğrunda âli-şânlar
Aldı savletle Yenişehir'i yine Osmanlılar

İşte tarih-i selef işte vukûat hazır
Böyle az bir müddet içre hâsıl olmuş mu zafer
Pâdişâh dînine rûh-ı Mustafa yardım eder
Aldı savletle Yenişehir'i yine Osmanlılar

Düşman ef'âlidir mâsum yemek sırtlan gibi
Çıktılar karşısına Osmanlılar arslan gibi
Görmedim âlemde sâlim böyle bir îlân gibi
Aldı savletle Yenişehir'i yine Osmanlılar" (107)

Muhârebe anları ve sonraki durumu gerek gazete muhâbirleri gerekse edipler tarafından ortaya konan eserlerle dile getirilir.Lâkin muhârebe esnasındaki Yunan halkının cephe gerisindeki durumu da Ahmed Midhat Efendi Gönüllü adlı romanında göstermektedir.Romanda Müşir Edhem Paşa'nın casus olarak Yunan cephesinin arkasına gönderdiği Recep Köse'nin izlenimleri Yunan halkının ahvâli hakkında detaylı malûmâtlar içirir.

Müşir Edhem Paşa Recep Köse'ye casusluk görevi verdikten sonra Köse bir aylık sakalla Yunan topraklarına girer.Katerin'e ulaştığı zaman "yarı meyhane yarı motel işini gören bir yerdeki Rumlar meyânına" girer." (108)Bu hâliyle hiçbir Rum Köse'nin bir Türk olduğunu anlamaz.Hattâ oradaki Rumlar'dan birisi Recep'in sakalına işâretle "gâliba yas tutuyorsun?" suâlini sorar.Recep Köse "bu sözün Hristiyanlık nokta-i nazarından hâvî olduğu ehemmiyeti anlayarak -Evet!Bir küçük kızımın vefâtı haberini telgrafla aldım onun yasını tutuyorum" cevabını veriri.Bu cevaptan sonra artık Recep Köse'nin tanınmak diye bir korkusu kalmaz çünkü "suâli soran Rum bizim Köse'nin bir Köse olduğuna şüphe etmeyerek sorduğu gibi Köse dahi âdât-ı Hristiyâniyyeyevukûf-ı tâmı hasebiyle suâli zımnındakini derhâl anlayarak o cevabı " vermiştir.(s.149)

---

(107) Sâlim Bey,(Bestesi Hoca Zekâî Efendi),"Feth-i Yenişehir",Resimle Gazete Nüsha-i Fevkalâde, İstanbul,1315,s.7.

(108) Ahmed Midhat Efendi,Gönüllü,Dersaâdet,1314,Kırkanbar Matbaası,s.149.

Akşam olunca "meyhanenin âdî müşterileri" dağılırlar ve orada iki Rum ile bir meyhaneci bir de Recep Köse kalır.Recep Köse bu fırsattan yararlanarak Golos,Pire veyahud bunlar olmaz ise "Cezâyir-i Yunâniyyeden biri tarafına doğru gidecek" bir gemi gibi bir şey bulunup bulunmadığını sorar.Recep Köse bu soruyu sorarken Rumlar'ın kendisinden şüphelenemeyeceğini tahmin etmektedir.Bununla birlikte Rumlar'ın da "Recep Köse'den zerre kadar şüpheleri olsa idi ber-vech-i âtî verecekleri haberi mümkün değil veremezler idi." İki taraf birbirinden "emin oldukları cihetle Receb'in nereden ve ne maksatla gelip nereye gitmekte bulunduğunu suâl etmezler yine cevaben" Recep Köse Manastır tarafından geldiğini Pire'ye gitmekte olduğunu ve " millet ordusuna gönüllü" yazılacağını belirtir.Meyhaneci Recep Köse'nin nihâyetinin tamamen tafsîlâtını aldıktan sonra bahtının açık olduğunu ve bu gece de bir kayığın gelerek sekiz on kişiyi götüreceğini Recep Köse'nin istemesi hâlinde onlarla birlikte gidebileceğini belirtir.Meyhanecinin belirttiği kayık saat dokuzda gelir.On dört gönüllü gelen kayığa binerler.

Recep Köse kayıktaki sohpet esnasında bu on dört kişi hakkında bilgi sahibi olur.Bu on dört kişinin on dördü de kara tüfeklerini omuzlayıp harbe gitmektedirler.Bunların birkaçı Manastır Dağları'nda haydutluk etmiş, birkaçı hırsızlık yolundan bir iki kan dökmüş içlerinde en namuslusu tütün kaçakçısı birkaçı da erbâb-ı cinâyetten kişilerdir.Yine Recep Köse sohbet esnasında öğrendiğine göre "bunların ne idâre-i Osmâniyye'den müştekî ne de millet-i Yunâniyye'ye muhabb adamlar olmayıp Yunanistan'da muhârebe kargaşalıklarından istifâdeye" gidenlerdir.(s.151) Bunların "omuzlayacağız" dedikleri "kara tüfenklerini rüyalarında bile gördükleri yokdur.Ne hâcet asıl Yunânîler mecbur bulundukları hizmet-i askeriyyede bulunmak için İzmir ve İstanbul tarîkleriyle Varna'ya, Köstence'ye,Golos'a,Odise'ye,Batum'a kadar kaçmakta iken böyle Rumeli taraflarında eşkıyâlık,hırsızlık,dolandırıcılık,yankesicilik ile çapkınlıklarda mı "Patriyotizm" bulunacak.Bunlar niyetlerini açıktan açığa söylüyorlar idi.Rum olsun,Yahudi olsun,yabancı olsun,kim olursa olsun ellerine yağlı bir kuyruk geçirebilirler ise temizlemekte dakîka fevt etmeyeceklerini söylemektedirler."(s.151)

Bu on dört kişinin içerisinde sadece Recep Köse "patriyot" gayretiyle gitmekte görünmektedir.Bu nedenle kayıktakiler Recep Köse'nin niyetini sâfiyâne bulurlar. "-Patriyotizm mi amma yaptın ha! Ne saf-derûn herif imişsin be? Bakkal ile meyhaneci öyle hamiyyet ve gayret-i vataniyye denilen meskûkâtı kabûl etmiyorlar.Lira mecidiye,frank istiyorlar.Sen git hamiyyet uğrunda geber kim duyacak? Kim aferin diyecek? Velev ki duysunlar aferin desinler senin cansız kulakların onları işitecek mi? Kapalı gözlerin onları görecek mi? Sen daha pek toysun palikarya pek saf-derûn.Sana budala dememek için saf-derûn diyoruz." (s.151)

Romanda kimin ağzından çıktığı,kim tarafından düşünüldüğü belli olmayan, bir anlatıcı tarafından nakledilen fikirler,devrin bir kesiminin harbe bakışı açısından büyük öneme sahiptir.Gerek Devlet-i Âliyye'nin gerekse onun yerine kurulan Türkiye Cumhûriyeti'nin Yunanistan ile aralarında bir anlaşmazlık çıktığı anda bu anlaşmazlıkta Yunanistan'da bulunan tüccar kesimin rolü büyük olmuştur.Bu tüccar kesim harp dönemlerinde vurgunculuk yaptığı gibi harbin çıkmasına da sebebiyet verirler.Genellikle harp dönemini konu edinen edebî ürünlerde harp vurgunculuğu önemli yer işgâl eder.

Ahmed Mithat Efendi 1897 Osmanlı-Yunan Harbi döneminde,harp ortamından yararlanarak vurgunculuk yapanları tesbîte çalışmıştır.

Recep Köse ve beraberindekiler Golos'a yaklaştıkları vakit gönderilen bir Yunan istimbotu tarafından nereden gelip nereye gittikleri kontrol edilir.Bu kontrol "artık Yunânîler nazarında harbin kat'iyyen tekerrür etmesi üzerine Golos Limanı'nın harp limanı haline konulmuş olmasındandır." "Yoklamanın daha şiddetlisi Golos Kasabası'na vardıkları zaman kendisini" gösterir. Pasaport sorarlar.Hiç birisinde pasaport olmadığı görülürse de "Osmanlı toprağından ne maksatla geldiklerini on dört ağız birbiriyle müsâbaka edercesine anlatmaya başlayınca polisler bu fedâkâr kahramanlara " giriş müsâadesi verirler.

"Gönüllü palikaryalar Zito Hellada yani yaşasın Yunanistan ve Zito opolemos yani yaşasın muhârebe nâralarını atarak Golos rıhtımı üzerine çıkınca civar kahvehâne ve meyhânelerden bir çok palikaryalar" da onlara katılırlar. Hattâ Zito Makedonya nâraları da duyulur.Recep Köse de beraber bu nâraları tekrarlar.

Recep Köse Golos'a vardıktan sonra önemli bir müşkîlâtın kalmayacağını bilir. Bir otelde sabahlayarak ertesi sabah kasabayı gezmeye çıkar.Herkeste bir telâşın olduğunu gözlemler. Bu esnada "Pire'den iki vapur dolusu mühimmât-ı harbiyye ve erzak,ve hastahane edevatı ve çadır gibi şeyler gelmiş olduğundan üç bölük piyâde askeri bunları vapurdan ihrâcıyla vagonlara" yüklediği görülür.Bu askerleri de binlerce ahâlî seyretmektedir.

Recep Köse tenha bir yerden bunları seyrederken arka taraftan üç ihtiyar Rum'un konuşmalarına kulak misafiri olur: "Zavallı deliler! Muhârebe denilen şey nâra atmak el çarpmak ile yapılmadığını bilmiyorlar. Girid'i Osmanlı askerinden hâlî bularak bir müslüman köyü üzerine üç bin beş yüz kişi hücûm edib de kadınlara çocuklara varıncaya kadar cümlesini kolayca kesdikleri gibi Türk askerini de böyle kolayca kesib biçeceğiz zannında bulunuyorlar. جب Paşa'yı محبوبی ne çabuk unuttular?!...Diğer ikisi falanca ve filanca devletlerin imdâda geleceklerini ve Yanya ve Manastır vilâyetleri Rumları'nın ayaklanacaklarını makâm-ı mülâhazada îrâd eyledikleri zaman dahi,ihtiyar Rum:-Yanya ve Manastır vilâyetlerinde beş on bin Rum var ise kırk elli bin de Arnavud vardır. Telgrafları okumuyor musunuz telgrafları?Anadolu şimendüferleri Marmara vapurları Tekfur Dağı, Selânik,Serfiçe hatları gırıl gırıl taburlar taşıyorlar.Bütün Anadolu Alasonya'ya doğru akıb geçiyor.Siz ne diyorsunuz Allah'ınızı sever iseniz? Seksen yaşına geldim .Bu kadar vukûat gördüm ben öyle pöhpöhlere gelir miyim diyordu." (s.153)

Recep Köse "Yunanistan'da böyle mülâhazâtı ilk defa" duymaz. "Harp politikasının aleyhine söz söylemek vatana karşı hıyânet olduğundan bu yolda sözler hep ağızdan kulağa gizlice teâtî olur"duğunu bilir.

Harp dönemlerinde harbin gerekliliğinin tartışılması birlikte hareket etmeyi

engelleyeceğinden bu tartışma harpten sonraya bırakılır.Özellikle yenilen taraf harbin sonucunda muhakkak suçluyu aramaya çalışır.Lâkin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra cephe arkası zarar gördüğü için yenen taraflar da harbin gerekliliğini tartışmıştır.Bu tartışma İkinci Dünya Harbi'nden sonra çok daha büyük boyut kazanarak edebî eserlerde bir felsefî akım olarak ortaya çıkar.Bu akımlardan birisi varoluşçuluktur.

Bir hafta Golos'ta kalan Recep Köse "Yunanistan'ın tertîbât-ı askeriyyesi" hakkında öğrendikleri mâlûmâtları vasıta bulamadığı için Müşir Edhem Paşa'ya gönderemez.Lâkin bu esnada Yunanlılar hudûd boylarında taarruz edib harbin başlamasına sebebiyet vermişlerdir.

Recep Köse Polimos Gazetesi'nin muhâbiri olarak Golos'tan Yenişehir'e gidişten önce "muhârebeye mahsus olarak Polimos yani harb sernâmesiyle vürûd etmesi üzerine fi'l-hâl muhâbirliği müteahhiden mezkûr gazeteye bir mektûb yazmış ve üçüncü gün kabûl cevabıyla beraber Yenişehir'e giderek oradan harekât-ı askeriyyeye dâir mektuplar göndermesi emrini almıştır." (s.154)

Gazetenin direktörü Recep Köse'ye mektuplarını hangi yolla göndereceği hakkında tâlîmât vermiştir ise de Köse bu vazifeyi çabuk öğrenmiştir. Recep Köse Yenişehir'de "yazdığı ilk mektubunda Yenişehir'den Tırnova ve hudûda doğru vukû' bulan mürâselâtdan bahseylemiş iken" Polimus Gazetesi'nde çıkan Köse imzalı mektub-ı mahsusada ise "Konstantin'e varıncaya kadar bütün umerâ ile şöyle görüştüklerinden böyle söyleştiklerinden bahseylemiş ve harp plânlarına dâir muhbir Köse'nin tebliğ eylediği mâlûmât ber-tefsîl dercolunmuştur."(s.154) Oysa ki bunlar Köse'nin kaleminden çıkmamıştır.Ahmed Midhat Efendi'ye göre yazıların bu şekilde yayınlanması "muhâbire dahi yazacağın şeyleri böyle yaz" demektir.Recep Köse üç hafta gazetesine üç mektup gönderdiği halde aynı gazetede Köse imzalı sürekli mektup görülmekte, gûyâ Köse tarafından çekilmiş telgraflar neşredilmekte hattâ sadece Köse'den gelen mektup ve telgrafların toplandığı ilâve bile çıkarılmaktadır.Bu nedenle Köse'nin asker casusu olduğu kimsenin aklına gelmemektedir.

Ahmed Midhat Efendi'nin Recep Köse'yi bir muhâbir olarak işlemesi ve harbi konu alan bir romanın içerisine matbûat hayatının izlerini yerleştirmesi hiç kuşkusuz O'nun matbûât tecrübelerinin bir neticesidir.Ayrıca bir casusun matbuatta gazetelerde daha kolay popüler olarak barınması ve kuşku uyandırmamasını tesbit etmesi çok ilginçtir.Lâkin Devlet-i Âliyye'nin ictimâî bünyesindeki karışıklık dönemlerindeki bazı casusların veya büyük devletler hesabına çalışan bazı gazetelerin görüldüğü âşikârdır.Bu gazatalar popüler olmaktan yararlanıp kendilerini kolay deşifre etmekten uzaklaştırarak ictimâî bünyede kapanmaz yaralar açarlar.Ahmed Midhat Efendi'nin başarısı döneminde bu gerçeği bir roman kahramanı ile göstermesidir.

Recep Köse Yenişehir'de kaldığı zaman zarfında Yenişehir'li olduğundan doğup büyüdüğü hanenin bir Rum'a mesken olduğunu görünce müteessir olur.Bununla da kalmaz hattâ on altı yıl önce ayrıldığı ve bir zamanlar sevdalısı olan Flomen'in Yenişehir'de olduğunu öğrenir.Lâkin Flomen'e kendisini tanıtacak olsa yakayı ele vereceğinden metânetli davranmaya çalışır.Bu esnada Atina'dan gelen ve onun imzasıyla çıkan haberlere de şaşırmaktadır. "İşte Recep Yenişehir'de bu halde iken Atina'dan gelen Polimos Gazeteleri nüshaları kendi imzâsıyla kâh Tırnova'dan kâh Milona Geçidi'nden yazılmış mektup ve telgrafların münderic olduklarını görüyor ve maskat-ı re'sinde kendisini garip bulmaktan dolayı için için ağlamakta iken gazetenin şu maskaralıklarına güleceği geliyor idi.Ya kendine isnâd olunan bu muhâberatın mealleri ne kadar şâyân-ı hayret idiler? Kırk beş bin Yunanlı Alasonya'ya doğru ilerlemişler,Manastır vilâyetini bütün ahâlî-i gayr-i müslimesi ayaklanmıştır.Falan yerde beş bin filan yerde on bin Türk kırılmış.Şu kadar bini esir edilmiş,şu kadar top,şu kadar tüfenk ve cephâne iğtinâm olunmuş daha neler neler ki Receb bunların kendisine isnâd edilmiş olduğunu düşünmeyecek olsa bunlara onun bile inanacağı gelecek.Hattâ bir aralık:-Acaba bundan başka bir Köse daha var da bunları o mu yazıyor? diye kendi hüviyetinde dahi düçâr-ı iştibâh olmuş idiyse de Polimos Gazetesi'nin muhbir-i mahsûsı Köse kendisi olduğuna oraca elli altmış kişi şehâdebileceğinden buna

kendisinin dahi inanması lâzım geliyor idi." (s.156)

Ahmed Midhat Efendi Yunanlılar'ın basındaki bu mübâlağalı haberlerini bir kepazelik olarak kabûl eder.Ahmed Midhat Efendi'ye göre "bu muhârebede Yunanlılar hiç bir şeyde eser-i mahâret göstermemiş oldukları gibi hizmet-i neşriyede dahi enzâr-ı âlemde kendilerini kepaze edecek bir mahâretsizlik göstermişlerdir." (s.158)Yazar Yunanlılar'ın mahâretsizliğine ve kepazeliğine daha başka misaller de verir.Yunan donanmasının ağır toplarıyla korumasız olan balıkçı kulübelerine ateş açması buna bir misâldir.

Recep Köse harbin îlân edilmesinden sonra "Miralay Simolinsk'in merkez-i askerîsi olan [illegible] karyesinde bulundu[illegible].O zamana kadar Yunanistan'ın kâffe-i tertîbât-ı askeriyyesine vâkıf olduğu gibi taarruzun en şiddetlisi de Miralay Simolinsk tarafından icrâ edileceğini sûret-i muhakkakada öğrenip Yunan'ın süvâri ve piyâde ve topçu sunûf-ı askeriyyesinin en güzîde zâbitleriyle en seçme neferâtı dahi oraya gönderilmekte bulunduğunu gözleriyle" görür."(s.158) Lâkin edindiği bu bilgileri Müşir Paşa'ya vâsıta olmadığı için bildiremez. Ahmed Mithat Efendi oraya girerek askerî casusluğun en büyük müşkîlâtının vasıta konusunda ortaya çıktığını ve bu casusların vasıta bulamadıkları zaman yazdıkları raporları çizdikleri plânlar üzerinde taşıdıklarını belirtir.

Recep Köse bu nedenle Alasonya'ya gitmeyi bile göze alır.Lâkin bunun da bir çok sakıncaları vardır. "Birincisi kumandan Paşa hazretlerinden almış olduğu tâlimâta muhâlefeti ve ikincisi Yunan hudûd-ı askeriyyesine girinceye kadar bir tehlike-i azîmenin muhakakiyyeti gazyesi idi.Muhârebelerde en büyük tehlike dahi işte böyle bir hudûd-ı askeriyyeden çıkıp ikinci hudûd-ı askeriyyeye girinceye kadardır.Zîra çıktığı fırka-i askeriyyenin ileri karakolları da gireni öldürür.Bunun için casusun cevelân eylediği yerleri karış karış bilmesi lâzım gelip tâ ki hey'et-i askeriyyenin göz altına almaktan gaflet edebileceği kadar ehemmiyetsiz veyâhût meçhûl patikalardan kendisine bir güzergâh bulabilsin de geçip semt-i maksûda vâsıl olabilsin.Receb ise bu mevki'in ahvâli -

ni bu derecelerde mükemmeliyyet ile bilemiyor idi." (s.153)

Bu günlerde bir tesadüf Recep Köse'nin işini kolaylaştırır.Recep Köse bir gün قوكينويه را denilen dağın eteklerinde dolaştığı vakit "fesli,fistanlı,sakallı iki adam" karşısına çıkar.Recep Köse "sağ elinin dört parmaklarını yumup yalnız baş parmağını dikmek sûretinden ibâret bulunan işâreti verince onlar dahi aynı işâreti verirler."Birisi Tırnovalı bir canbaz diğeri ise o taraflarda mandıracılık yapan bu iki kişi ordu-yı hümâyûn tarafından görevlendirildiklerini bildirirler.Köse "bir tabaka kâğıdı cüzdanından çıkarıp derhâl mektubunu yazdı ve zarfa koyarak" her şeyin yapılarak bu mektubun bir an önce Müşir Paşa'ya ulaştırılması lâzım geldiğini mandıracıya söyler. İşte Milona Muhârebesi'nden sonra Müşir Paşa'nın eline geçen ve Dışkata ile Milona taraflarına yapılan taarruzun asıl taarruz olmadığını bildiren mektub mandıracıya verilen mektuptur. (bkz.)

Recep Köse ve refîki daha sonra Yunanlı askerlerin Tırnova'ya doğru gruplar halinde telaşla ilerlediklerini görünce kuşkulanıp kendileri de o tarafa doğru yola çıkarlar.Lâkin Recep Köse yine sağ eliyle dört parmağını yumup başparmağını kaldırarak işareti verince bunların da ordu-yı hümâyûn casusu olduğunu anlarlar.Bunların içinde papas kıyafetli adam Yunanlılar'ın Milona'da bozguna uğradıklarını belirterek iş görülecek zaman olduğunu vurgular.Recep Köse ve beraberinde bulunan casuslar Tırnova'ya vardıkları zaman ahâlînin bozgundan haberi yoktur.Bu esnada Milona firârîleri kasabaya gelmektedirler. Recep Köse bütün casusları kasaba haricine çıkarır.Amacı Yunan askerinin bozgunu ahâlîye haber vererek bu firarın büyümesini sağlamaktır.Bunu gerçekleştirmek için harekete geçer: " Milona firârîleri peyderpey kasabaya doğru kaçıyorlar idi.Gecenin bir nısfı olduktan sonra Recep Köse tâlimât-ı lâzimeyi vererek papas kıyafetli herifi kasabaya gönderip kendileri ise gecenin ⟨o derin sükûtu içinde Arnavudların cenk şarkılarını okumaya başladılar.Bu nağmât-ı cengâverâne biraz da rüzgâr altı olmak hasebiyle kasabadan ayan beyan işitildiği gibi

papas dahi kemâl-i telaş ve heyecanla kasabanın ilk hâne ve meyhâneleri önünde:-Aman ne duruyorsunuz?Milona'da bozulduk perîşân olduk işte Arnavud taburları kasaba kenarına kadar geldiler. diye haykırmaya başlayınca zaten Osmanlılar'ın şöyle kesici böyle biçici olduklarına dâir bin ekâzîb-i müdhişe ile kulakları doldurulmuş bulunan ahâlî bir heyecân-ı azîme dûçâr olarak bu lakırtıyu işitenler hem cenûba doğru kaçmaya hem de 'Arnavud taburları kasabaya giriyorlar! ' diye bağırmaya başladılar.Yirmi dakika ve nihâyet yirmi saat zarfında bütün ahâlî biribirine girişip Yenişehir yolu üzerine döküldüler.Bu halde evvelki kümelerden daha büyük ve yüz ve yüz elli ve iki yüz kişilik kümelerle şimâlden cenûba doğru dökülüp gelen Yunan askeri Tırnova Kasabası'nı boşalmış görünce onlar dahi orada dikiş tutturamayarak Yenişehir ovasına doğru çekip gidiyorlar idi.

Şu ilk teşebbüste tamamıyla muvaffak olmuş bulunan Recep Köse ve rüfekâsı ertesi günü Tırnova Kasabası'ndan geçirmekle beraber içlerinden birisi ordu-yı hümâyûna Tırnova'nın tahliyesini ihbâra göndermişler idi ki işti bazı Avrupa muhbirlerinin:- '-Tırnova'nın tahliyesi bir ihtiyar Rum papas Arnavud askerine mahsûs olan şarkıları işiterek vürûdlarını ahâlîye ihbâr etmesi üzerine vukûa gelmiştir.' diye yazması dahi Recep Köse ve rüfekâsının şu desîselerinden neş'-eylemiş bir maddedir.

Bunların gönderdikleri adam Osmanlı pîşdârı karakollarına tesadüf edip de Tırnova'nın tahliye olunduğunu haber vermesi üzerine fırka-i hümâyûn oraya doğru ilerlemekte olsu Recep Köse yanında bulunan refîkalarıyla beraber Yenişehir ovasına doğru dökülüp giden ahâlî ve askerin izlerini tâkibe başladılar.Bunlar akşama kadar bin mezâhim ü metâib ile yürüyerek tamam gece hulûl eyledikten sonra bizim tâkipçiler evvelkilerden daha ustalıklı ve daha müdhiş bir desîse tertîb eylediler.Geçtikleri yollar üzerinde Yunan askerinin atmış oldukları bir çok tüfenk ve palaskalar bulmuşlar idi.Her biri bunlardan birer tanesini yakalayıp hâl-i firarda bulunan hey'et-i müteheyyiceye gereği gibi

sokulduktan sonra bir yandan Arnavudların cenk nâralarını taklîden âvâzeleri çıktığı kadar bağırmak ile beraber bir taraftan dahi ellerindeki mahâretin müsâadesi derecesinde sür'atle tüfenk atmaya başladılar.Beş dakîka kadar imtidâd eden bu gürültü patırtı firârîlerin en gerisinde kalanları ürkütüb 'Türkler geliyor,Osmanlı geliyor! ' diye bağıra bağıra ileriye doğru koşmalarını ihbâr eylemiş olduğu gibi nihâyet Receb Köse ve rüfekâsı silâhlar ve palaskaları bırakıp olanca kuvvetlerini bacaklarına vererek onlar dahi 'Aman Osmanlı geliyor,Türk geliyor,kaçınız! Geldiler,çattılar! ' yollu velveleler ile firârîlerin en gerisinde bulunanları geçip ileriye doğru sokulunca o elli altmış bin nüfûsu işte bu velveller dûçâr-ı havf ü hırâs eylemişdir de biribirini çiğneyerekYenişehir'e doğru tarihlerde yâd ü tezkârı ebediyyen muhâfaza edileceğini muhakkak olan o hezîmet-i rezîlâneyi vukûa getirmiştir." (s.159-161)

Yunan ordusunun ric'atiyle birlikte halkının da Tırnova'dan Yenişehir'e ric'atini Recep Köse ve arkadaşlarının çalışmalarına bağlayan Ahmed Midhat Efendi bu ric'at olayını ordu-yı hümâyûn casuslarının meydana getirdiği şeklinde aydınlatmaya çalışmıştır.Ahmed Midhat Efendi yine romancılığına has bir tavırla araya girerek "muhârebe vakâyi'-i azîme esnasında Tırnova'nın tahliyesi ve ahâlî ve askerin işbu hezîmet-i garîbesi misillü bazı ahvâlin esbâb-ı hakîkiyyesi anlaşılamayıp kaldığı halde bir romancının esbâb-ı mezkûreyi bu yolda tahkîk ve tahrîr etmesine kimsenin itiraz etmemesi" gerektiğini belirtir.Lâkin Ahmed Midhat Efendi'yi bu çabaya iten ise "bunca telgraf ve muhbir mektupları ihbâr eyledikleri halde "ric'atin hakîkî sebeplerinin gösterilmemesidir.Ayrıca yazar "tarihlere bu vak'aların sebepsiz girecekleri" endişesini de taşımaktadır.

Yunan ordusu ve ahâlîsinin ric'atinin sebebi Ahmed Midhat Efendi'yi meşgûl ettiği kadar bizi meşgûl etmemektedir.Bizi asıl meşgûl eden Ahmed Midhat Efendi'nin bu ric'atin sebeplerini bir romanda,kurmaca dünyada îzâh etmeye kalkışmasıdır.

Okuyucunun kurmaca bir dünya karşısında olduğunu hatırlatarak asıl önemli olan mesajın anlaşılması gerçeğine dayanan romanda araya girmeler

Ahmed Midhat Efendi'nin vazgeçmediği bir özelliğidir.Orta oyunu ve meddah geleneğinin romanda bir devamı olan araya girme tekniğini Ahmed Midhat Efendi'nin bir adım daha ileriye götürdüğüne şâhit olmaktayız.Ahmed Midhat Efendi hem araya girmekte hem de romanını niçin kaleme aldığını belirtmektedir. Bu noktada Ahmed Midhat Efendi'nin bir zorunluluk karşısında bulunduğunu görmekteyiz.Yunan ric'atini açıklamak için bir kurmacadan yararlanıyor ve bunun bir kurmaca dünya olduğunu okuyucuya hissettiriyor.Bu hissettirmesiyle kurmacanın etkisini azaltmaya çalışmaktadır.Öyleyse ric'ati neden bir romanda gösterme ihtiyâcı hissediyor? Çünkü sosyal bilimlerdeki sosyoloji,psikoloji, tarih felsefe gibi ilimler henüz emekleme dönemindedir.Böyle bir dönemde roman tüm bilimlerin yaptığı görevi tek başına üstlenmek zorundadır.Bu disiplinler romanın kucağında büyümek zorundadır.Bu zorunluluk da romanın kurgusunu etkileyerek okuyucuyu illizyon etme gücünden yoksun romancılar ortaya çıkaracaktır.İşte yazar okuyucunun dikkatini vermek istediği disipline çekebilmek için onu kurmaca dünyadan kurtarmak için araya girmek zorunda kalacaktır.

Ahmed Midhat Efendi Yunanlılar'ın ric'at mâlûmâtlarını aktaran yazarların Recep Köse'ye tesadüf etmeleri halinde, Recep Köse'nin ric'atin hakîkî sebeplerini de bu muhbirlere aktaracağını belirtir.Lâkin bunların Recep Köse'ye tesadüf etmediklerini ve Recep Köse'nin de ric'at hikâyesini sadece Müşir Paşa'ya anlattığını belirtmektedir.

Ahmed Midhat Efendi Recep Köse'nin "Tırnova'dan Yenişehir'e doğru Yunanlılar'ın ne ric'ate ne firâra ne hezîmete hiçbir şeye benzemeyen eser tevhîşiri husûle getirmek için" tarihte olmuş bir "Sırp Sındığı " Savaşı'ndaki taktikten faydalandığını belirtir.Bu savaşta da Devlet-i Âliyye kuvvetlerinden daha güçlü olan düşman ordusu karşısında "Recep Köse ve rüfekâsı gibi gayretli bir miktar Osmanlılar gece vakti düşman ordugâhına girerek 'Osmanlı geldi,Türk basdı'deyip velvele koparmışlar ve bu velvele üzerine ordu halkı tamamen birbirine girdikleri ve birbirini vurmaya başladığı sırada mikdâr-ı kalîl Osmanlı

askeri dahi şiddetli bir hücûm ederek güç hâl ile kaçabilenleri kaçmışlar ve kaçamayanları şemşîr-i gazâta tema olmuşlardır." (s.162) Recep Köse de bu hikâyeyi okuyarak pek beğenmiş ve "Yunanlılar'ın ric'atinde tahattur ederek muhâsara hikâye eylediği yolda tanzir eylemiştir."

Harp esnasında düşman toprakları üzerinde bulunan casusların düşmanı yıpratmak için önemli görevler yerine getirdiği muhakkaktır.Fakat bir ordunun veya ahâlînin ric'atini tamamen sağlamak gerçeğe biraz ters düşmektedir.Bu vesîle ile Ahmed Midhat Efendi'nin çözdüğünü sandığı ric'at sebepleri sadece bir kurmacadan öteye geçmemektedir.

Recep Köse ric'atin başladığı andan itibaren Yunan topraklarından ayrılıp Devlet-i Âliyye topraklarına girmeyi düşünmektedir; çünkü Yunanlılar'ın "bu gidişle Yenişehir'e vardıkları zaman orasını dahi Tırnova haline koyacaklarını" anlar.Ayrıca Recep Köse artık ileride görülecek bir hizmet kalmadığına inanmaktadır.Ric'at esnasında firârîlerden kurtulmak gâyet kolay olur. Ric'at esnasında hızlarını biraz kesen Recep Köse ve beraberindekileri diğer Yunan ahâlîsi Köse ve beraberindekileri diğer Yunan ahâlîsi geçip giderler.Sakatlar ve yaşlılar geride kalsalar bile Recep Köse ve beraberindekilerin Tırnova'ya dönmesine engel olmazlar. Tırnova'ya vardıkları zaman Golos'a giderken beraber yolculuk yaptığı sekiz palikaryalara rastlar.Onlar da ahâliden kalan eşyaları toplamaya uğraşırlar. Bu esnada Devlet-i Âliyye ordusu Tırnova'ya girmiş;Recep Köse ve beraberinde bulunanların üzerine ateş açmaya başlamıştır.Recep Köse sağ eliyle işâret verirse de önde neferler bulunduğu için bu işâretin ne mânâya geldiğini anlamazlar. Bunun üzerine onlar da yere yatıp beyaz bayrak kaldırırlar.Silâhları olmadığından esir alınırlar.

Recep Köse'nin verdiği haberler çok işe yarar.Özellikle "gerek asker ve gerek ahâlîden müretteb olan cem'-i gafîrin hîn-i firardaki fevkâlâde heyecan ü havfına nazaran Yenişehir'de duramayacakları hakkındaki" bilgiler "üzerine birer bölük süvârînin tâkib-gûne bir istikşâf icrâ eylemeleri emri" verilmiştir.

Recep Köse istikşâf bölükleriyle beraber Tırnova'dan çıkarak Yenişehir

ovasına girer.Recep Köse'nin ovaya orduyla beraber girmesi ile casus olarak girmesi arasında büyük fark vardır. "Evvelki keşf ü güzârın da selâmet-i şahsiyyesi için bin türlü iştibâh bin türlü tehlikeden kat'-ı nazar netâyic-i harbiyyenin ne müncer olacağı hakkında " meraklanırken "şimdiyse netâyic-i harbiyye Recep Köse nazarında artık meşkûliyetten" kurtulmuştur.(s.164) Bununla birlikte Recep Köse "sıla-i rahme" gittiği cânânı 'Flomen' i göreceği için sevinçlidir.

Ahmed Midhat Efendi araya girerek Recep Köse ve süvârîler önünde uzanan Yenişehir ovasının "sûret-i şâirânede tasfirinin" kâfî olamayacağı kanısındadır.Lâkin "çend gün evvel bu sahrada vukû'bulan bir hareket-i ric'iyyeyi hâlâ ihtâr edip durmakta bulunan âsâr-ı sükût ile geçiştirmenin" reva görülmeyeceğine inanır ve tasvire başlar:"Şurada tekerleği kırılmış olduğu halde yüklü bulunduğu eşyasıyla beraber terkedilmiş bir araba.Burada bir ayağı kırılarak fakat ondan değil hîn ü firârdaki yorgunluğa manzum olan iki üç günlük açlıktan can çekişerek gebermeye çalışan bir at.Öte tarafta kendi refîkalarının kurşunuyla bacağından vurulup hâlâ inim inim inlemekte bulunan bir kadın.Her tarafta hâmilleri tarafından terk olunmuş bir çok tüfenkler,kılıçlar, palaskalar şapkalar,çantalar,yağmurluklar eve taraf taraf taaffüne başlamış yüzlerce insan ve hayvan naaşları ve bâ-husûs götürebilmek ümîdiyle Tırnova'dan bi'l-istihmâl oralara kadar götürüldüğü halde daha ileriye götürülemeyeceği anlaşılarak terk olunmuş bin nev' eşyâ bu sahrâ-yı latîfin halâvet-i rebîiyyesine bir garâbet-i askeriyye ilâve eyliyor idi. ki şu anda bu manâzırı mâhir fırçasıyla tersîm ve tasvîr edecek olan bir ressam asıl bu şeyleri mümkün değil ihmâl edemez idi." (s. 165)

Recep Köse süvârîlerle birlikte Yenişehir'e yaklaştıkça onların "şevkinin bir kat daha" arttığını gözlemler.Bu süvârîler "dizden yukarıya kadar uzanan çizmelerin ökçelerine merbût bulunan çelik mahmuzların her biri köpürerek birer şîr-i jeyân kesilmiş olan atların karınlarını bir daha gıcıklarlar."

"sanki zaten cûş u hurûş hâlinde bulunan sath-ı deryâya bir sağnak daha isâbet etmiş ... de dalgaları bir kat daha herc ü merc eylemiş gibi bölüklerde yeniden bir hareket-i acâibe " görülür. "Dolu dizgin şehre doğru tekarrübe başlarlar.

Bu esnada Recep Köse komutanına şehre hemen girip girmeyeceğini sorar. Komutanı ise karşısına bir kuvvet çıkmaması hâlinde gireceğini belirtir.Ayrıca mevcut durumda ortalıkta kimsenin bulunmadığını ins ve cinin görülemeyecek kadar bir sükût olduğunu da ekler.Komutan şehrin tahliye olduğu kanâatindedir. Komutanın bu görüşlerini öğrenen Recep Köse O'na uyarı mâhiyeti ile Yenişehir'de bulunduğu esnada "bir ric'at vukû' bulup da asâkir-i Osmâniyye buraya girecek olur ise köprüyü ber-hevâ ederek o anda üstünde bulunacak asâkir-i şâhâneyi mahv etmek esbâbı tehyîc" eyleyeceklerine dâir sözler işitir. Bu nedenle şehre kendisinin birkaç neferle birlikte ilk önce girmesi gerektiğini belirtir.Bunun üzerine Kumandan Recep Köse'nin yanına birkaç nefer katarak gönderir. "Bunlar köprünün beri başına varmazdan evvel öte tarafta İslâm, Hristiyan ve Yahudi'den mürekkeb bir miktar ahâlî-i asâkir-i Osmâniyyeyi istikbâle gelmiş" olanlar "köprü üzerindeki tehlikeyi ihtâren bağırmaya" başlarlar.Bu esnada süvârî bölüğündeki diğer askerler de yetişirler."Oradaki ahâlîden birkaçının delâletiyle köprü altındaki mevâd-ı nâriyeyi bulup " çıkarırlar."Köprünün her ayağı birer birer ba'del-muâyene emniyet-i kâmile hâsıl olduktan sonra bölükler kemâl-i azamet ve iclâl ile şehre" girerler.

Ahmed Midhat Efendi'ye göre "süvârîlerin bu sûretle Yenişehir'e girmeleri kendilerini o zamana kadar muttasıf oldukları fırka-i tâkibiyye ve istikşâfiyye sıfatından" çıkarıp "pîşdâr sıfatına" koyar.Ordu-yı şahâne içerisinde ise "en tehlikeli hizmetlerden olduğu halde bu altı bölüğün pîşdârlık hizmeti o kadar şanlı,şerefli,tatlı,lezzetli bir sûret" alır.

Ahmed Midhat Efendi Devlet-i Âliyye'nin Yenişehir'e girmesini tüm Avrupa gazetelerinin yazdığını belirterek Yenişehir'e duhûlün "tarih-i harbin en revnaklı bir bâbı" olacağını ifâde eder.Bu gelişmelerden sonra Yunanlılar ise

"harbin netâyici hakkındaki ümidlerini kâmilen" gâib eylerler.Yazar Yunanlılar'ın bu neticeye gelmesinin sebeplerini şu ifâdelerle îzâh eder: "Bir muhârebeye teşebbüs eden bir hey'et-i askeriyye gâlibiyyeti esbâbını te'mîn için ne kadar düşünmek lâzım ise mağlûbiyyeti esbâbını dahi o nisbette düşünerek hîn-i ric'atde muhtâc olduğu te'minâtı evvelce tehyieden gaflet göstermemesi gelir iken Yunan hey'et-i askeriyyesi bu ikinci cihati hatırlarından bile geçirmemişler tekmîl tertibleri tecavüzü ve taarruzu bir muhârebe tertîbi olup bunun için kurrâ-yı Osmâniyye'de sakin olan ve fesat cem'iyyetlerinin sümûm-ı efsâdâtıyla zehirlenmiş bulunan Rum ahâlîye silâh tevzîine kadar düşünmüşler de şâyet harekât-ı harbiyye taarruz hâlinden tedâfi' hâline tebeddül edecek olur ise ne yapacaklarını asla düşünmemişler."(s.168-169)

Ahmed Midhat Efendi bu düşüncesizliğin sonucu olarak Yunan toplarının bir çoğunun Devlet-i Âliyye ordusunun eline geçtiğini belirtir.Yunanlılar ric'at esnasında orduda bulunan top gibi ağır silâhların taşınma sıkıntısı olacağından bunların düşman eline geçmemesi için her çareye baş vurulması gerektiğini , aksi taktirde kullanılmaz duruma getirmediğinden dolayı toplar kullanılır şekilde ordu-yı hümâyûnun eline geçtiğinde kendileri açısından büyük tehlike oluşturacağını vurgular.

Asâkir-i şâhâne Tırnova'ya varmadan evvel Yunanlılar burayı boşaltmış Yenişehir'e doğru yola çıkmışlardır.Devlet-i Âliyye ordusu Tırnova'ya vardığı zaman ise Yunanlılar Yenişehir'i tahliyeye karar vermişler,bu yolda harekete geçmişler."O kadar sür'atle tahliye ve ric'at eylemişlerdir ki Tırnova'dan beri kaçıp gelenlere Yenişehir'deki asker ü ahâlînin dahi inzimâmı üzerine mikdâr-ı umûmîsi yüz elli bine varan bu cem'-i gafîrin Dömeke'ye doğru dağlara ,derelere,derbendlere geçitlere sığmayacak bir cûş u hurûş ile kaçıp gitmeleri tevârih-i ümemde bir misli dahi hakîkaten sebk etmemiş olan garâib-i ahvâlden addolunmaktadır." (s.169)

Ahmed Midhat Efendi Yunanlılar'ın bu hızla ric'at etmelerini bir taktik olarak niteler."Yunanlılar'ınbu tedbirden maksatları gûyâ eşkiyâ-yı merkûmeyi

ova cihetinden Yenişehir'e doğru ilerleyip gelin Osmanlı pîşdârlarının önlerine sevketmek ve edecekleri ateş ile pîşdârların hareketini men' ve hiç olmaz ise tehir eyleyip bu müddet zarfında daha kendileri firâr için daha çok vakit ve daha geniş meydan" bulmaktırb(s.170)Lâkin Yunanlılar bu düşünceyle harbin sonucuna bakıldığında Ahmed Midhat Efendi'ye göre büyük bir hataya düşmüşlerdir;çünki ordu-yı hümâyûnda bu tehlikeye karşı bir tedbir vardır.Ahmed Midhat Efendi bu tedbiri şu ifâdelerle ortaya koyar: "Bu hizmet-i müşkile dîn ü devlet uğrunda cidden fedâ-yı cân-cû mertliğine mâlik olan askerî fedâyîlerine havâle edilir. Bunların miktarları az olmakla beraber ölümü gözlerine almış bulunmaları hasebiyle miktarca kendilerinden pek çok ziyâde düşmanı dûçâr-ı avk ve tehir edebilirler.Bu harekât-ı fedâkârâne gerek pîşdârlık ve gerek demdarlık hizmetinde bulunan kıt'ât-ı askeriyyeye ve bâ-husûs ileri karakollarda ve devriye kollarında bulunanlara mahsustur.Bu muhârebelerde ileri karakollara çarçabuk istinâd kıt'alarının ve devriye kollarının dahi yetişipmiktarlarını arttırarak yalnız bu kasvet ile düşmanı ric'ate mecbûr eyledikleri bile görülmüştür.Hele bu sûretle birleşip düşmana mukâvemet eden kuvvetlerin geride ordunun hatt-ı harb vaz'ına alınmasına ma'-ziyâdetin kâfî zamanlar hâsıl eyledikleri âdetâ her muhârebede görülür.Zaten nizâmiye askerliği ve san'at-ı harb denilen şeyin üssü'l-esâsı da bu değil midir? Yunânîler ise bu pek mühim pek nâzik olan hizmeti her biri bir türlü cinâyetle prangaya atılmış bulunan gördürmek istemişler ise de onlar Osmanlı dilâverlerinin önlerine çıkacaklarına:-Kırk elli bin kişilik ordunun men' edemediği Osmanlıları biz mi geriye çevirebileceğiz? diye Köstem Köprüsü'nü ova tarafına doğru geçmeye bile cür'et edemeyerek fakat hazır Yenişehir ahâlîsi canları kaydına düşüp malları kaydında bulunamadıkları şu hengâmede istedikleri gibi çapula koyulmak için yine ahâlî-i şehr üzerine saldırmışlardır.Rum ahâlî hakkında bile hiç olmaz ise hemcinslik gayretiyle olsun mürüvvet ve merhamet gösteremeyen bu eşkıyânın müslüman ve Yahudi ahâlî haklarında revâ gördükleri mezâlîm ü i'tisâfât kalem ile târif olunabilmek imkânının hâricine çıkmıştır.O esnada şehre ilk giren süvârîlerden

bir zatın Dersaâdet gazetelerine göndermiş olduğu mektup mündericâtı bu esnada tekrer tahattur edilmek lâzım gelen işârât-ı mühimmedendir." (s.170-171)

Eşkıyâ Yunan ordusunun beklentisine cevap vermez."Kırk elli bin kişilik ordunun men' edemediği Osmanlıları biz mi geriye çevireceğiz?"düşüncesiyle ordu-yı hümâyûnun karşısına çıkmaktansa hazır Yenişehir ahâlîsi canları kaydına düşüp şu hengâmede istedikleri gibi çapula koyulmak için ahâlî-i şehr üzerine saldırırlar.Ahmed Midhat Efendi eşkıyâların müslüman ve yahudu ahâlîye yaptıkları zulmün kalemle anlatmaya kâfî gelmediğini belirttikten sonra Rumlara yani kendi halkına karşı bile çapulculuk gösterdiklerine değinir.Yazar kendi kaleminin kâfî gelmediği yerde "şehre ilk giren süvârîlerden bir zatın Dersaâdet gazetelerine göndermiş olduğu mektupla" bu zulümleri anlatmaya karar verir: "Mektub-ı mezkûrda tafsîl edildiği vecihle İslâm mahallesindeki zükûr ve inâs nüfûs-ı müslime en müstahkem hânelere kapanarak zaten silâhsız bulunmaları hasebiyle balta,bıçak,sırık ,sopa gibi tedârik edebildikleri şeyler ile hiç olmaz ise ırz ü nâmuslarının muhâfazası gayretinde bulunuyorlar imiş.Fakat bu esbâb-ı müdâfaa zulme-i eşkıyâya karşı kifâyet edebilir mi? Bunların artık her şeyden ümidleri kesildiği esnada Osmanlı süvârîsinin şehre girerek şakır şakır sokaklara cevelâna başlamaları o bîçâre mahsurları yeniden ihyâ etmesiyle kadınlar kızlar açık saçık sokaklara düşerek süvârîlerin üzengilerini öpmeye ve eşk-i şâdî ile çizmelerini ıslatmakta şitâbân olmuşlar. Askerler:-Etmeyiniz hanım hemşîreler!Haydi evlerinize giriniz.Rahatınıza bakınız. diye teminât verdikleri halde bile bir kere his-i minnettarâne ile teheyyüc eylemiş bulunan çoluk çocuğu yerlerine iâde edemiyorlar imiş.Kimisi neferlerin dizlerini kimisi bârgîrlerin gerdanlarını öperek bu halâskârânın kudümlerini bülend-âvâz ile tebrik eyliyorlar imiş.Nihâyet yorgun askerin suya ihtiyacı meydâna konulmakla o çoluk çocuğun her birini ellerine destiler,bardaklar, mağrapalar falanlar alarak umûmu birden sâkî kesilmişler." (s.171)

Yenişehir'e giren süvârîlerin kumandanı bir anda Müşir Paşa'ya müjdeciler gönderir.Diğer taraftan şehrin muhâfazası için şehre kol kol süvârîler çıkarır. Bu süvârîler her kimi yağma yaparken görürlerse vurmaya memur edilirlir.

Ahmed Midhat Efendi elliye yakın eşkiyânın şehirde böyle vurulduğunu belirtmektedir.Diğer eşkıyâlar bu durum karşısında şehirde saklanırlar lâkin bu saklandıkları yerleri müslüman ve yahudiler değil kendi halkında hristiyan Rumlar bile ihbâr ederek yakalanmalarını sağlarlar.

Yenişehir'de yaşayan Hristiyan teb'a Yunânîlerin eşkıyâsından değil asılhâsından bile on beş, on altı seneden beri bîzâr kaldıklarından Osmâniyyenin zamanını mumlar"ile aramaktadırlar.Bu arzularını belirten misal ise "Asâkir-i Osmâniyye'nin ovaya girdiklerini haber aldıkları ve asâkir-i Yunâniyye'nin Yenişehir'i tahliyeye mecbûr olduklarını gördükleri zaman Osmanlılar'ı hüsn-i istikbâle hazırlanmış" olmalıdır.Lâkin "birçokları gûyâ Tırnova'da asâkir-i Osmâniyye'nin yerli Hristiyanları umûmen katleylediklerine dâir eşâ'a edilen yalanlara kapılarak firârîlere iltihâk" ederlerse de "muâdelet ve şefkat-i Osmaniye unutmayan ve bilen takım firâra hazırlanmaktan maâda hazırlananlara dahi te'minât i'tâsına " çalışmışlardır."Ahâlînin efkâr ve ihtisâsı bu sûrette olduğu için şehre ilk duhûl eden süvârîler ,hâceler,papaslar,hahamlar dahi hazır olduğu halde ahsen-i vechile bilâ-istikbâl hükûmet dâiresi önünde duâlar" ederler.(s.172) Şehirdeki ahâlî ve asker birlik içerisinde hareket ederek o gün akşama kadar şehir içindeki eşkıyâyı temizleyip âsâyişi sağlarlar. Ahmed Midhat Efendi'ye göre "bu defaki Osmanlı-Yunan Muhârebesi âdetâ bütün dünyanın dünyanın gözü önünde vukûa gelmiş olduğundan yalancılıkda,düzenbazlıkda Yunanlılar'ın mahâretleri müslim ve Avrupa'dan birçok erbâb-ı kalemin dahi gerek gayret-i nusrâniyeleri hasebiyle Yunan memleketinden ve gerek dinsiz oldukları halde dahi Osmanlı husûmâtından dolayı bunlara muâvenet eyledikleri müşâhid olmakla beraber hakîkât-i hâl yine setrolunmayıb meydana çıkmıştır." (s.172) Lâkin "her iki tarafın ordularında dahi gerek resmen ve gerek gayr-i resmî birçok ecnebî zâbit ,diplomat,muhbir" bulunmakta ve bunlar da hakîkâti yazmışlardır.

Görülüyor ki Ahmed Midhat Efendi her iki orduda bulunan yabancı harp müşâhidlerinin dînî yönden ve Devlet-i Âliyye'ye husûmetinden dolayı Yunanlılar'ın

tarafını tutacağını baştan kabul etmektedir.Ahmed Midhat Efendi bu nedenle onlar hakkında hüsn-i niyet beslemezLâkin doğruları yazmaları hasebiyle gazetesinde "tercüme ve neşretmekte oldukları " âsârın bu muhâbirlerin yazdıklarından meydana geldiğini de belirtmeden edemez.Ahmed Mithat Efendi bu düşünce tarzıyla yabancı muhâbirler karşısında şuurlu bir aydın,aynı zamanda âit olduğu milletin menfaatini düşünecek kadar pragmatist olarak görülmektedir.

Ahmed Midhat Efendi 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni izleyen yabancıların ortaya koydukları mâlûmâtları şu ifâdelerle değerlendirir: "Âsâr-ı mezkûrenin hey'et-i mecmûâsı dahi isbât eylemiştir ki bu muhârebede asâkir-i Osmâniyye'nin etvâr ü harekâtı en muntazam ve en mütemeddin bir devlet-i askerîne ve işin asıl bizcesi en mütedeyyin ve ahkâm-ı şeriyyeye en ziyâde riâyetkâr bir müslüman ordusuna bî-hakkin lâyık olacak bir tavr ü hareket olmasına mukâbil Yunanlılar'ın etvâr ü harekâtı ise ne Hristiyanlığa ne medeniyyeti ne insaniyete ne de askerliğe hiçbir şeye lâyık görülmeyecek bir muâmele olmuştur.Asâkir-i Osmâniyye düşman hakkında bile re'fet ü lutf ile muâmele eylediği halde bile düşmanca muâmele etmiştir.Hemen her muhârebede yüzlerce Yunan efrâd ü zâbitânı teslîm-i silâh ederek hâl-i esârete girdikleri halde Yunânîler elinde hiçbir Osmanlı esiri bulunmaması vâkıâ bir dereceye kadar Osmanlılar'ın ölümü esarete tercih derecelerine varan hamiyyet derecelerine verilmek lâzım ise de Yunânîlerin ellerine düşman üserâ-yı Osmâniyye'yi hıyâneten şehîd eyledikleri dahi mertebe-i tahakkuka varmıştır." (s.173)

16 Nisan Yenişehir'in zabtına kadar vukû' bulan olaylar birçok manzume ve mektupla birlikte Süleyman Tevfik'i Teselya'da Bir Cevelân Yahûd Dört Aylık Seyahatem,Yüzbaşı Bigam'ın Teselya'da Osmanlı Ordusuyla, Sir Schmit Bartelett'in Teselya Ma'rekesi'nde adlı hâtırâlarında ,Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker, Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü adlı romanlarında ve birçok hikâyede anlatılmıştır.

Hâtırâlarda anlatılan olaylarla,Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü ve Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker romanlarındaki olaylar karşılaştırıldığı vakit vak'a-

ların birbiriyle örtüşeceği görülecektir.Harbin olaylarını kurmaca bir dünyaya aktaran edibler bu vak'aları daha özele indirmişlerdir.Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü adlı romanında ise kurmaca ile gerçek olayların anlatımı birlikte kullanılır.Yazar araya girerek bizi kurmaca denen kurulan gerçeğimsi dünyadan uzaklaştırmaya çalışır.Ayrıca Ahmed Midhat Efendi bu romanında hâtırâ,şiir ve mektuplarda görülmeyen bir sebep-sonuç içerisinde harpte meydana gelin olayların en küçüğüne varıncaya kadar sebep-sonuçların üzerinde durmaktadır.Bu nedenle Ahmed Midhat Efendi harple ilgili her türlü olayı aydınlatmaya çalışır.Bunu yaparken kurmacanın özelliğinden dolayı bağımsız davranır ve kurmaca,yazara bu bağımsızlığı verir.

Gönüllü romanında bulduğu,açıklamaya çalıştığı sebep ve sonuçlar doğru veya gerçek mi? Ahmed Midhat Efendi roman yazdığı için kimsenin bu soruyu sormayacağından emindir; çünkü,romancının açıklamalarına kimsenin karışamayacağını belirtmektedir.Peki harpte meydana gelen olaylar harp romanı olduğu için Gönüllü adlı romandan okuyucu beklemeyecek mi?Elbette Ahmed Midhat Efendi bu noktada muhâbirlerin gazetelere gönderdiği harple ilgili mâlûmâtı romanına aktardığı görülür.Her hâlikârda Ahmed Midhat Efendi kendini haklı çıkarmaktadır.Kurmaca dünya ile gerçek olayları birlikte kullanarak "ben yaptım oldu" demek istemektedir.

Ahmed Midhat Efendi'yi romanında böyle bir kurgu yapısına iten harbin anlatımı zorunluluğu değildir.Bizce yazar bu kurgu yapısını romanında bilerek ve isteyerek şuurlu bir şekilde kullanmıştır.Çağdaş romanda görülen kurmaca ile gerçeğin romanda birlikte kullanılmasını ve araya girerek kurmaca illizyondan okuyucuyu kurtarma kurgusunu yazar kendi döneminde şuurlu ayrıca ileri bir düzeyde uygulamıştır.

Devrin tanınmış şâiri Tevfik Fikret "Yenişehir Gazilerine" (109) "İslâmın gazileri" ünvânını vererek bu gaziler sayesinde "ümmîd-i şân-ı İslâm" ın canlandığını belirtir.

---

(109) Tevfik Fikret,"Yenişehir Gazilerine", Mâlûmât,C.4,Nu:82,17 Zilhicce 1314-8 Mayıs 1313,s.685.

"Olsun gazan mübârek,ey gâziyân-ı İslâm,
Canlandı sâyenizde ümmîd-i şân-ı İslâm.
Gösterdiniz umûma neymiş tuvân-ı İslâm
Hâbîde zannedenler şîr-i jeyânı görsün
Bî-rûhtur diyenler Osmâniyânı...görsün!

Görsün cihânın enzâr-ı ibtisârı,
Görsün nasıl yaşarmış bir milletin vakârı;
Cennetle ettiniz siz ihyâ bu yıl baharı...
Ey şanlı kahramanlar! Fahreyleriz sizinle
En-pür-inâd hasmı kahreyleriz sizinle..."

Tevfik Fikret harp meydanında bir "şîr-i jeyân" olarak nitelediği gazilerin barış dönemleriyle,mensubu olduğu milletinin vatanın mevcûdiyetini tehlikeye düştüğü dönemlerdeki davranış ve duygularının değiştiğini yine aynı manzumesinde şu mısrâlarla ortaya koyar:

"Her yandan olsa her dem bin seyl-i gam hurûşân
Sönmez bu tâb-ı gayret,dönmez bu hûn-ı cûşân
Dönmez bu pençe-i zûr,olmaz bu kalb-i ra'şân
Osmanlı kalbidir bu,mâsûm bir yürektir;
Lâkin vatan yolunda taştan da belki pektir.

Osmanlı kalbidi bu hem zorlu hem âdil;
Hilm ü metânetiyle bir kalb ana muâdil
Olmaz cihânda; bâkî ey gâziyân-ı pür-dil!
Sizden sebât ü himmet,düşmanda acz ü hayret,
Bizden duâ ve minnet,Allah'tan inâyet!."

Tırhala'nın Fethi

Yenişehir zabt edildikten sonra önemli bir mevkî konumundaki Yenişehir'e yakınlığı ve önemli bir konumdaki Tırhala'nın fethine karar verilir.Tırhala Teselya'da bulunan Yunan ordusunun iki karargâhından biridir. Sir Schmit Bartelett Tırhala'nın önemli bir mevkî olduğunu şu ifâdelerle dile getirir: "Harbin ibtidâsında Yunanlılar Teselya'da merkezleri Yenişehir ve Tırhala olmak üzre mecmû'ı altmışbin kişiden ziyâde iki orduya mâlik idiler.Bu ordulardan biri General Makaryos diğeri دوزو مبنالیس tarafından idare ediliyordu.Her ne kadar bu orduların mikdârı Osmanlı ordusundan dûn idiyse de Yunanlılar'ın mevki'i Osmanlılar'a nisbeten daha dar ve vesâit-i muhârebât ve münâkalâtı daha âlâ idi."(110)

Yenişehir'in fethinin akabinde Hacı Hayri Paşa kumandasında bulunan Birinci Fırka'nın Tırhala'yı zabt etmesi emri verilir.Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü ortaklaşa kaleme aldıkları Devlet-i Âliyye ve Yunan Muhârebesi adlı çalışmasında Birinci Fırka'nın Tırhala üzerine hareketi ve Tırhala'nın zabtını şu ifâdelerle aktarırlar:" Ordu-yı hümâyûnun muzafferen Yenişehir'e duhûlü üzerine Çayhisarı'ndan ovaya inerek taarruzun sağ cenâhını muhafaza etmiş olan ve Saadetlü Hacı Hayri Paşa Hazretleri'nin kumandalarında bulunan Birinci Fırka ileri doğru hareketle Tırhala'yı zabt ü işgâl etmesi emri verildiğinden fırka-i mezkûre Nisan'ın on dördüncü pazartesi günü akşam üzeri saat onbir buçukta Hayri Paşa fırkasına mensûb mirlivâ saadetlü Mehmed Tahir Paşa kumandasındaki birinci livâ taburları efrâdına üçer günlük peksimed i'tâ ve kâffe-i ağırlıkları kırılarak Kırcan Köyü'ne yürünülmüş ve ertesi günü ale's-sabah mezkûr karyede bulunan düşmanla harbe tutuşularak top ve tüfek ateşine başlanılmış ise de Yunânîler orada dahi dayanamadıklarından ufak bir muhârebeden sonra mezkûr karye zabt ü işgâl olunmuştur.Muhârebeden korkan ve asâkir-i Yunâniyye'nin neşrettikleri ekâzibe kapılarak dağ aralarına ve öteye beriye firar ve iltică etmiş olan ahâlî peyderpey gelmekte bulunmuşlar idi.

---

(110) Sir Schmit Bartelett ,Teselya Ma'rekesi'nde,Dersaâdet,1315,İkdam Mat., s.209.

Asâkir-i şâhâne mezkûr karyeden hemen hareketle Yunânîlerin evvelce tahkîm etmiş oldukları Zark Karyesi'ne yürünülmüş ve asâkir nusret-i müessir-i pâdişâhînin muhâcemât-ı delîrânelerine dayanamayarak Kırcan mevkiini terk ile firâriler Zark'daki düşman kuvvetlerine verdikleri telaş ve heyecan cihetiyle Osmanlılar'ın oraya muvâsalatlarından evvel savaşıp kaçmış olmalarına mebnî mühimce bir muhârebe edileceği zan ve tahmin olunan mevki'-i mezkûr-i sâye-i satvâye-i cenâb-ı zıll-i İlâhîde ateş edilmeksizin işgâl ve tashir edilerek orada birçok çadır ve levâzımâ ü mühimmât elde edilmişti.

Ogün akşam olduğu cihetle mezkûr livâ o gece orada ertesi sabah yani Nisan'ın on altıncı çarşanba günü İkinci Livâ taburlarıyla fırka-i hümâyûn şecaat ünvânı saadetlü Hacı Hayri Paşa Hazretleri birinci livâya iltihâk ederek fırka tamam ve mükemmel olduğu halde Tırhala Kasabası'na doğru ilerlemeye başlamışlar idi.

Zark'tan Tırhala'ya kadar umum kara ahâlîsi asâkir-i Yunâniyye tarafından dermeyân olunan bir takım isnâdât üzerine korkarak Tırhala'ya çekildikleri cihetle yollarda kimseye tesadüf olunmaksızın yevm-i mezkûrda saat dokuz raddelerinde asâkir-i nusret-i müessir-i melûkâne şehir pîşgâhına muvâsalat eylemiş idi.

Yunan eşkıyâsı yevm-i mezkûre keder Tırhala'da olub ahâlî-i mahalliyeye envâ-ı cevr ü cefa icrâsına cür'et eylemişlerdi." (111)

Hacı Hayri Paşa komutasında Tırhala üzerine gönderilen birinci fırka Tırhala'yı 17 Nisan 1313'de zabteder.Serasker Rıza Paşa tarafından Girid Fırka-i Askeriyyesi kumandanlığına çekilen bir telgraf bu tarihi kaydeder:

"Girid Fırka-i Askeriyyesi Kumandanlığı'na

Bi-inâyetullahi te'âlâ sâye-i satvet-vâye-i hazret-i hilâfet-penâhîde evvelki gün Tırhala kasabası dahi asâkir-i nusret-me'âsir-i cenâb-ı şâhâne tara-

---

(111) Abdullah Zühdü-Süleyman Tevfik,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi, İstanbul,1315,Mihran Mat.,s.356-357.

fından zabt ü işgâl ve duâ-i temâdî-i ömr ü iclâl-i mülûkâne ref'-i bârgâh-ı müteâl kılınarak ve yirmibir pâre top atılarak livâ-i livâ-i zafer-âyât-ı Osmâniyye'nin Tırhala kal'asına küşâd olunduğu Alasonya Ordu-yı Hümâyûnu kumandanlığından alınan telgrafnâmeden iş'âr kılındığı tebşir olunur.

fî 18 Nisan 1313

Serasker Rıza ." (112)

Tırhala'nın zabtedildiğine dâir belirtilen resmî tarihten başka dönemin edibleri de Tırhala Kalesi'nin alınmasına manzum tarih düşerler.Dönemin tanınan vakânüvislerinden Lütfi:

"Hazret-i Abdülhamîd Han'ın cünûd-ı şevketi
Ettiler Tırhala'yı da fethile ikbâ-yı nâm
Müjde-i fethinden istibşâr edince söyledim
Oldu (istirdâd-ı Tırhala) ona tarih-i tâm " (113)

manzum tarihiyle Yenişehir'in zabtını teyid eder.

Tırhala'nın fethine dâir Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî Muhâsebe Dâiresi İkinci Şûbesi ketebesinden rif'atlü Nazmi Bey de aşağıdaki manzum tarihi düşer:

"Sultan-ı selâtîn-i şeh örnek hilâfet
Şâhinşeh-i devrân
Hakan-ı felek-pâye meh-i burc-ı ıyânet
Hem sâye-i yezdân
Dâim ola hüdâvend-i şeref-bahş-ı cihânı
Mansûr ede Allah

---

(112) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı(Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.18.

(113) Vak'anüvis Lütfi,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:80,24 Nisen 1313,s.638.

Râm eyleye fermânına hep âlemyânı

Bir mûvib-i dilhâh

Nâil oluyor askeri şemşîr ile her dem

Bir feth-i mübîne

Gör bak ne büyük hizmet eder hüsrev-i ekrem

Hakkâ ki bu dîne

Almışlar idi cünd-i zafer peyker-i devlet

Ol Yenişehir'i

Geldi bu sefer Tırhala'nın fethine nevbet

Feth etti bu şehri

Ettikçe fütûhâtı fütûhât-ı tevâlî

Mahkûr olub a'dâ

Etsin de hemân şevket-i İslâm Teâlâ

Rahat bula dünya

Cûş eyledim demde bu nusret-i haberin ben

Nazmi olarak şâd

Tarih-i kehribârı alıp kaleme ilhâm

Ettim anı îlân

Zabteylediler Tırhala'yı asker-i İslâm

Mevlâ edip ihsân

1314 " (114)

"Mücevher düştü tarih-i kalemden

Bî-avnullah olundu Tırhala zabt

1314 " (115)

---

(114) Nazmi Bey,"_____",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.81; İkdam,Nu:1000, 20 Nisan 1313,s.1.

(115) Nazmi,"_____",Tercüman-ıHakîkât,Nu:5746,20 Nisan 1313,s.2;İkdam,Nu: 1000,20 Nisan 1313,s.2.

"Yazdım eşk-âb-ı meserret ile mûcem tarih
Tırhala fethi nasîb oldu şeh-i ber dâne
1314 " (116)

mısralarıyle Tırhala'nın fethine tarih düşüren bir diğer edib Hâfız Bahâ Bey'dir.

Telgraf Ve Posta Nezâret-i Âliyyesi mahzen-i evrâk Memuru Hâfız Tevfik de aşağıdaki beyitlerli Tırhala'nın zabtına tarih düşürür:

"Nusretullahı taleb etmektedir ins ü melek
Çıktı bu arz-ı münâcât bezm-i kudsiyyûna
Sa'at-ı eşrefle kurmuştur bu yıl çarkın felek
İşte bir bürhân buna (fî sâl-i feth-i Tırhala)
1313-1314 " (117)

"Kastamonu merkez müddeî umûmîsi Ziya" tarafından da Tırhala'nın fethine manzum tarih düşürülür:

"Nev-güher tarihini yazdı Ziya hemân hemân
Müjde müjde feth olundu yine şehr-i Tırhala
1314 " (118)

(Bu tarihle birlikte dönemin edibleri tarafından imzasız olarak süreli yayınlarda görülen:

"Yenişehir'i getir sâle
Akib-i feth-i Tırhala
1314 " (119)

---

(116) Hâfız Bahâ Bey, "_____",Mâlûmât,C.4,Nu: 80, 24 Nisan 1313,s.30; Sabah, Nu: 2668 ,19 Nisan 1313,s.2.

(117) Hâfız Tevfik,"_____",Tercüman-ı Hakîkât, Nu: 5751,22 Nisan 1314,s.1; Mâlûmât, C.4,Nu: 81,1 Mayıs 1313,s.668.

(118) Ziya,"_____",Tercüman-ı Hakîkât, Nu: 5876,8 Mayıs 1313,s.2.

(119) _____,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu: 85, 31 Mayıs 1313,s.740.

Tırhala gibi önemli bir mevkiin zabtedilmesinin üzerine bu fethin arkasında duyulan sevinç ve gururu yazılan manzumeler de dile getirir.Önceki sayfalarda belirttiğimiz Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın ilk şiirinin bir bölümü Tırhala'nın fethiyle ilgilidir.:

"Seyf-i adli saldılar
Tırnova'ya daldılar
Tırhala'yı aldılar
Şânlı Türk askerleri " (120)

Dönemin bir diğer genç şâiri olan Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü Mehmed Emin Tırhala'nın fethinin ardından kaleme aldığı "Tırhala Kal'asına Bayrak Diktikten Sonra" (121) başlıklı şiirinde tarihî,coğrâfî unsurlarla birlikte Tırhala'nın fethini konu edinir:

"Eskilerin bu yerlerdi,bu illerdi durağı
İşte bu gün yine yaktık eski çerâğı
Bu kal'aya biz de diktik ulu devlet bayrağı
Koç yiğitler!Atina'da haydin su içelim

Şu dağlarda,şu bellerde geçmişlerle yarıştık
Yalınkılıç yürüyerek düşmanlarla çarpıştık
Kanlar saçtık;yer aldık; devlet için çalıştık
Koç yiğitler!Yiğit kimdir?Kahbe kimdir seçelim

---

(120) Nihad Sami Banarlı,Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,İstanbul,1978,C.2,s.1176.

(121) Mehmed Emin (Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü) "Tırhala Kal'ası'na Bayrak Diktikten Sonra"Asır,Nu: 175, 30 Nisan 1313,s.4.;Mâlûmât,C.4,Nu:83,15Mayıs 1313,s.216.;Türkçe Şiirler,Konstantiniyye,1316,s.42.

Tarihlere yiğit adını yazdırana ne mutlu

Yüreklere şehid kabri kazdıran ne mutlu

Türk Devletin ileriye vardırana ne mutlu

Koç yiğitler!Ad alalım serimizden geçelim"

5 Nisan'da başlayıp 17 Nisan 1313 Tırhala'nın zabtıyla netîcelenen 1897 Yunan Harbi'ndeki Yenişehir cephesinde muhârebe nihâyete ererken hudûd üzerinde diğer cephelerde çatışmalar devam eder.

B -EPİR CEPHESİ

Epir bölgesindeki kara muhârebelerinin başlıcaları Laros,Beşpınar,Halazmara taarruzları,Gariboua ve Preveze savunmalarıdır. "Yunanlılar'ın Teselya sınırını tecâvüz etmeleri üzerine 17 Nisan'da seraskerlik'ten Alasonya ordusuna savunma ve taarruz harekâtına başlama emri verilirken Yanya Kolordusu'na da aynı gün uyanık bulunması ve hiçbir sûretle Yunanlılar'ın sınırı tecâvüz etmelerine meydan verilmemesi emri verilmişti." (1)

Selim Sun'a göre;"Epir harekât bölgesinde ,kuvvet ve durumda düşman üstünlüğü olmadığı halde Yanya Kolordusu'na seraskerlik'ten verilmiş olan bu emirle insiyatif Yunanlılar'a bırakılmıştı." (s.214)

Yunanlılar bu emir ve insiyatiften faydalanarak Alasonya'ya saldırmasından iki gün sonra yani 19 Nisan'daNNarda Kasabası güneyinde Narda Nehri'ni geçerek taarruza başlarlar.Böylelikle Epir cephesindeki fiilî çatışma da başlamış olur.

"Teselya'da Osmanlı ordusuyla" birlikte bulunan Times Gazetesi muhâbiri Yüzbaşı Bigam Epir bölgesinde meydana gelen hareketleri genel hatlarıyla verir: "Nisan'ın ondokuzuncu günü Yunanlılar kuvve-i kesîre ile Narda Suyu'nu geçerek Epir'e tecâvüz eylediler.Şiddetli muhârebe vukûa geldi.Ayın yirmibirinci günü muhârebe devam etmişti.Yunanlılar bu muhârebede üç Osmanlı karyesini işgâl ile mukâbelede bulunan Osmanlı askerini [illegible] da ric'at ettirdiklerini iddiâ eylemişlerdir.Ayın yirmidördüncü günü Miralay Manos'un erkân-ı harb hey'eti Yunan bataryalarıyla Narda'ye ric'at etmiş ve birtakım Hristiyan köylüler umûmiyetle Narda'ya akın edip gelmişlerdir." (2)

Epir harekât bölgesinde muhârebenin başlaması üzerine bu bölgeye asker sevkiyâtı başlar.Bu askerlerin içerisinde de Yunan Harbi'ne gönüllü olarak katılan Cemil de vardır.Gönüllü Cemil hakkındaki mâlûmâtlar Sabah Gazetesi tarafından

---

(1) Selim Sun,1897 Osmanlı Yunan Harbi,T.C.Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara,1965, Genelkurmay Basımevi,s.214.

(2) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Müt. İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin),Dersaâdet,1315,s.282-285.

yayımlanır. Bunedenle Sabah Gazetesi okuyucuları onu yakından tanımaktadır. "Zannediyoruz ki artık kâri'lerimizce bu nâmı bilmeyen yoktur.-Kendi ifâdesine nazaran- Birâderinin mertebe-i şehâdeti ihrâz etmesi üzerine vâlidesinin teşvîkiyle i'tâ eylediği mâlûmât gazetemize ber-tafsîl mevki'-i harbe gönüllü olarak giden gençdir ki esnâ-yı azîmetinde matbaya uğrayarak yazılmış idi."(3)

Sabah Gazetesi muhâbirlerinden biri mecrûh gazileri ziyâret eettiği esnada Cemil'in mektubları yaralı bir nefer tarafından muhâbire verilir. "Evvelki gün muhâbirlerimizden biri mecrûh gazilerimizi ziyâret eylediği sırada bir mecrûh nefer:-Efendi siz Sabah Gazetesi muhâbiri misiniz?diye sormuş ve 'evet' cevabını alınca 'size verilmek üzere Manastır istasyonunda biri mektûb verdi' diyerek bir mektûb uzatmıştır.Zarf derûnunda tarihsiz iki mektûb zuhûr etmiştir ki imzalarının 'asker Cemil' olmasından mûmîileyh tarafından irsâl edildiğine şüphe edilmemiştir.Mektubları ber-vech-i âtî derc ediyoruz."

Gönüllü Cemil iki mektubunda Yanya'ya gidişi esnasındaki olayları ve yakınlarına özlemlerini dile getirir:

"Efendilerim!

Avn-ı inâyet-bârî ile meydan-ı harbde bulunmak üzere salı günü saat yedide Selânik'e vâsıl oldum.Mevki'-i harbe i'zâmım husûsunda devletlü Müşir Paşa Hazretleri'ne arz eylediğim istid'â mazhar-ı kabûl buyuruldu.Çarşamba günü saat sekizde Manastır'a müteveccihen şimendöfere râkib oldum.Gece saat sekizde Manastır'a geldim.Bugün Yanya'ya hareket edeceğim.İnşâallah size mektublar göndereceğim.

Vâdimde sâbit kademim.Çünkü ilk mülâkâtda taraf-ı âlîlerinden müddet-i ömrümde mazhar olduğum bir iltifâta nâiliyyetim muhlisiniz için unutulur şeylerden değildir.Hudâ-ı âlim bir istasyonda hasbe'l-mecbûriyye bir saniyecik olsun tevakkuf yok mu,bana bir sene kadar uzun geliyor.Mümkün olsa pervâz eden Karakuş gibi üzerlerine konacağım,bâkî teveccühünüz,duânız azîzim."Asker Cemil.

---

(3) Gönüllü Cemil,"Gönüllü Cemil'in Mektubları", Sabah, Nu:2695, 16 Mayıs 1313.

Ailesina karşı özlemlerini dile getiren gönüllü Cemil ikinci mektubunda Yanya'ya gidecek birliklerin hazırlıklarını ve moral durumunu anlatır.O da Devlet-i Âliyye ordusunda bulunan askerin nizâmına hayran olur.Cemil gönüllü olarak harbe iştirâk ettiği için kendisini bu nizamlı askerlerden ayırı.Önceki belirttiğimiz gibi gönüllülük asker içerisinde başıbozukluk olarak değerlendirilir.Bu nedenle gönüllü Cemil de askerin düzenli olmasına hayran olur:

"Efendilerim!

Manastır'dan takdim ü irsâl için hazırladığım ilk mektubu te'hir eyledim.Çünkü esnâ-yı râhdaki meşhûdâtımı da dâveten arzetmek istedim. Saat iki buçuk idi ki iki cehti rıhtım olan bir derenin şark-ı cenûbiyyesinde kâin dâire-i askeriyyenin önünde bulunuyorum.Yanya'ya gidecek olan âbâd taburu tarafından icrâ kılınan bir resm-i geçidde bulundum.Binbaşı rif'atlü Hayri Bey kumandasında bulunan sekizyüz mevcudlu bu tabur tarafından fevkalâde resm-i geçid icrâ olundu.Mızıka tarafından marş-ı ale'l-âl-ı Hamîdî temennüm edilerek resm-i geçidi müteâkib umum tarafından (Pâdişâhım çok yaşa!) duâsı îsâl-i bârgâh-ı ehadiyyet edilmiştir.

Bu Osmanlı kahramanlarının inzâmı harekâtına meftûn ve hayran oldum.Cenâb-ı Hakk cümlesini pâdişâhımıza bağışlasın.Vâkıâ mezkûr taburla birlikte mâşiyen azîmete karar verdim.Hepimiz büyük bir şevk ü gayretle gitmeye âmâde bulunuyoruz. Hepimize duâ ediniz."Gönüllü Cemil.

Sabah Gazetesi'nde yayımlanan Gönüllü Cemil'in gerek mektublarında gerekse ele geçirilişinde ve mektubların başında bir açıklama koyulup yayınlanmasında bir kurmaca özelliği görülmektedir.Bu nedenledir ki mektubların cepheye gitmekte olan bir asker tarafından değil İstanbul'da yazıldığı ve Gönüllü Cemil'in kaleminden çıkmış gibi yayınlandığı gerçeğe daha yakındır.Süreli Yayınlarda bir asker tarafından İstanbul'da yazılan ve cepheden bir asker tarafından yazılmış gibi yayınlanan mektubların amacı halkın dikkatini harbe çekmek,orduya güvenmesini sağlamak ve katılımı arttırmayı gerçekleştirmek olabilir.

Süreli yayınlarda yayımlanan mektubların bu şekilde yazılmasında bizi şüphe-

ye davet eden etken ise,bunlarda görülen edebî dil,klişeleşmiş keline grupları ve mektupların ele geçiriliş öyküsüdür.Lâkin gazetelerde yayımlanan mektubların nasıl ele geçirildiğine dâir veya kimden geldiğine,kime âit olduğuna dâir mâlûmâtların verilmesinin nedeni inandırıcı olmak endişesinden kaynaklanabilir. Ayrıca harbe dâir yeterince mâlûmât alamayan süreli yayınların da bu yola başvurduklarını göz önünde bulundurmak gerikir.

Harbin îlânının Yanya Kolordusu'na bildirilmesi üzerine Preveze'de bulunan mevkî komutanlığına Yunan bandıralı hiçbir geminin Preveze'den geçirilmemesi tâlimâtı gönderilir.

18 Nisan'da Yunanlılar'ın Makedonya Taburu Narda Körfezi'nden çıkmak isterken Saray Tabyası'ndaki topçular tarafından batırılır.Bu olaydan sonra kolordu komutanlığı geçecek gemilere dokunulmamasını emreder.Lâkin "Yunanlılar'ın Katelopanaya Tabyası ile körfezdeki harb gemileri Skati'daki Türk kulesine daha sonra Narda ve civarındaki topçuları da saat 15.15'te Fâik Paşa Tepesi'yle Kokonarya'daki Türk siperlerine ateş açtıklarından muhârebeye fiîlen başlanmış" olur.(4)

18 ve 19 Nisan'da karşılıklı topçu ateşleri ve sınır tecâvüzleriyle süren muhârebede 20 Nisan günü askerin yorgunluğundan dolayı önemli bir ilerleme hareketi yapılamaz.Lâkin bu arada düşman süvârîsi zannedilerek Ergiri Taburu üzerine ateş açılar.Bu ateşle birlikte tabur ovaya dağılır.Dağılan taburdaki askerler diğer taburların nizâmını da olumsuz yönden etkilerler: "Ergiri Taburu kaçaklarının düşman kuvvetlerini büyülterek ortalığı telâşa vermesi gece Kervansaray'dan Loros' gelen Avlonya Taburu'nun iki bölüğü üzerine düşman sanılarak ateş açılması ve nihâyet çekilmenin,disiplini ve eğitimi zayıf olan Arnavut Taburları üzerinde yaptığı tepki büyük bir kargaşalığa sebep oldu.Emir ve komuta dışına çıkmış olan erler,önleyici teşebbüslere rağmen,Yanya yolunu tut-

---

(4) Selim Sun,1897 Osmanlı Yunan Harbi,T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu: 6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi,s.215.

tular.İster istemez Yanya'ya doğru bir çekilme hareketi başladı ve akşam üzeri Salahor'un terkedilmesi;Mitika'daki kuvvetlerin (Ergiri Taburu ile Görice ve nizâmiye Taburları'ndan ikişer bölük) gece karanlığından faydalanarak çekilmeleri için de emir verildi.Birlikler bu emri ancak 21 Nisan sabahı aldılar ve çekildiler.Böylece son zamanda Yanya'dan gönderilmiş olan Kavala Taburu ile birlikte kuvveti 20 tabura yükselmiş olan 2 nci Tümen birlikleri (Preveze'deki dört tabur hariç) inzibat veintizamını kaybetmiş bir halde 20/21 Nisan'da Yanya'ya doğru çekildiler ve 21 Nisan akşamı karmakarışık bir durumda Yanya Ovası'na toplandılar."(s.217)

Diğer taraftan Preveze bölgesinde ise Makedonya vapuru olayı üzerine Yunanlılar'ın bir çıkarma yapacağı endişesi ile oraya Ordu-yı hümâyûn kuvvet sevkeder.Yunanlılar'ın körfezdışındaki beş harp gemisiyle Hamidiye ve Yenikale tabyaları arasında ateş başlarken,körfez içindeki gemiler de Hızırkale,Saray ve Vati tabyalarına ateş açarlar.Preveze'de Ordu-yı hümâyûnun 22 topu, Yunanlılar'ın 80 topu bu çatışmaya iştirâk eder.Selim Sun bu topçu muhârebesinde Devlet-i Âliyye safındaki kayıbın çok az olduğunu belirtir: "Türk topçuları büyük bir gayretle karşı faâliyete geçtiler.Akşama kadar süren topçu muhârebesinde düşman bir tesir elde edemedi.Yalnız bir mermi Hamidiye Tabyası'ndaki subay odası ile erat koğuşuna, bir mermi de Hızır Tabyası'nın köşesine ve Yüzbaşı odasına isabet etmiş,Yenikale Tabyası'na da iki mermi isâbet ederek duvarını zedelemişti." (s.219)

21 Nisan'a kadar Yunan deniz kuvvetlerine âit harp gemileri Devlet-i Âliyyeye âit tabyaların üzerine ateş açmaya devam ederler. 21 Nisan'da gemiler filo kömür almak için Korfu Adası'na gittiklerinden dolayı Preveze'nin bombardımanı birkaç gün ertelenir.

Denizdeki bombardıman durmuş fakat karadaki ufaksınır çatışmaları devam eder.23 Nisan'da keşifkolları Beşpınar Kalesi ve iki tarafındaki sırtlar ile kalenin birkaç kilometre kadar kuzeyindeki sırtların düşman tarafından tutulmuş olduğunu bildirirler.Bu noktaya ilerlemekte olan Ordu-yı hümâyûn kuvvetleri

arazinin elverişsiz olmasından dolayı iki kola ayrılarak düşman üzerine taarruz ederler.Düşman ileri karakolları daha önceden farkına vardığı taarruzun öncü kuvvetleri üzerine ateş açarlar.Böylelikle Epir harekât bölgesinin önemli muhârebelerinden olan Beşpınar muhârebesi başlamış olur.Arazinin sarp savunmaya çok elverişli olmasından ve düşman ihtiyâtının kuvveti,yeri tesbit edilemediğinden yardıma dört kuvvet daha çağrılır.Beşpınar Kalesi akşama doğru kuşatılır.Kale dışındaki kaçan Yunan kuvvetleri askerin yorgunluğu ve karanlık çöktüğü için takip edilemez.Lâkin kalede sarılı bulunanların hurûc ve kaçma teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanır.Bu kuvvetlerin ise bir kısmı esir alınırken diğeri de imhâ edilir.Bu esnada İsteno Körfezi'ne ilerlemekte olan bir müfreze Hıristiyan,köylülerden yediği ateşle durmak zorunda kalsa da daha sonra taarruz ederek boğazı zabt ve tepeleri işgâl ederler.

Beşpınar'ın zabtedilmesi üzerine Selânikli Nûri efendi şu beyitle manzum tarih düşer:

"Dedi erkân-ı ecânîb güherî târih ile
Düştü Yunan kuyuya Beşpınar'ı terkinde
1314 " (5)

"Yanya vilâyetinde bulunan Cevdet Efendi tarafından 12 Mayıs 1312 tarihli bir mektupta Lavros ve Beşpınar mevâki'indeki Yunanlılar'ın tecavüzü ve oradan sûret-i def' tenkilleri hakkında müşâhid olan mâlûmât ber-vech-i zîr-beyân"(6) ederek Beşpınar muharebeleri hakkında bilgi verir:

"İlân-ı harb olunur olunmaz Lavros cihetinde muhârebeye başlandı.Üç gün mü-

---

(5)Selânikli Nûri,"_____"Tercümân-ı Hakîkât, Nu:5756, 27 Nisan 1313,s.1.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.92.

(6) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı(Teselya Tarihi) ,Ankara, 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.61.

temâdiyen her gün muhârebe olmaktaydı.Yunanlılar defâ'atle beri tarafa geçmek üzere hücûm etmişlerse de gördükleri müdâfa'a-i dilîrâne üzerine bir hayli telefât verdikten sonra me'yûsen avdete mecbûr olurlar idi.Fakat üçüncü günü ikindiden sonra idi ki Yunanlılar fevkalâde şiddetli muhârebe kırdırdılar.Top ve tüfenkleri sıkı sıkı atarlar idi.Fakat askerimiz istihkâmâtda olduklarından hiç bir zarar erişdiremezler idi.Ergiri redif taburu ise şiddet-i ateşten ürkerek üzerlerine hücûm eden ikiyüz kadar Yunan süvârîsini def' için imdât borusunu çaldılar.Vakt-i mu'ayyende imdâtları yetişemediği gibi bilâhire giden Leskovik taburundan bir bölük askeri şiddet-i ateşten ürkerek hemen muhârebeden yüz döndürmüş ve Yunan dörtbin süvari ve dokuzbin piyâde ile hücûm etti diye bir şâyi'a-i kâzibe çıkardılar.Bunu işiten Yanya redif miralayı ise hemen feryâda başlayarak askere (kaçın çocuklar Yunan külliyetlice üzerimize hücûm etti) diye söylemekte idi.Bu şâyi'a kumandan Mustafa Paşa'ya aksedince topların Fâik Paşa tabyasından kaldırılması için emir vermiş.Arnavud Keka redif taburları ise topların .tabyalarından kalkmakta olduklarını gördükleri gibi "mürtedler,bizi sattılar" diye bir vehme kapılarak cümlesi muhârebeden bir mağlûbiyet görmeksizin istihkâmlarını terk ile firâra yüz tuttular.Bunları müteâkib Mustafa Paşa da redif askerlerin böyle mevki'-i harbi terk ile firâr ettiklerini görür görmez muvazzaf taburlarına dahi heman avdet için emr-i tahriri vermiş ve bu sûretle bütün asâkir-i Osmâniyye bilâ-muhârebe yalnız bir sû'-i tedbir ile Lovros'u terk ile firâr etmişlerdir.Bî-çâre Lovros ahâlisi kimisi yayan kimisi râkib çocuğunu öteye atıb canını kurtarmaya şitâb eder,kimisi de bi'l-cümle malını öteye beriye atarak ancak canını kurtarmaya sa'y ederken bin güç belâ ile Yanya'ya can atabildiler.Bu haber-i dehşet eser Yanya'ya aksedince fevkalâde helecân-ı ahâlîye mûcib olmuştur.Ekser me'mûrîn ve ahâli-i müslimeden pek çoğu familyalarını Leskovik'e ve Manastır'a gönderdiler. Ahâli-i müslimenin kâffesi teslih olunmuş ise de teslih olunan ahâli-i müslimenin mecmû'u beşyüz elli kişi kadar olup bunlardan ancak yüz kadarı muhârebe edebilirler idi.Bozgun askerler ise yol-

da Lovros ahâli-i müslimesinden rast geldikleri biçâreleri (Kâhûr) bastı diyerek tehdit ve mallarını öteye beriye atmağa mecbur ederek o malları kendileri yağma etmeye koyuldular.Her ne ise bir hâl-i perişâniyet ile umûm asker Yanya pîşgâhında geldiler.Bereket versin ki Ferik Osman Paşa Yanya redif taburunu hemen Yanya haricine ihrâc ve teslih olunan ahâli-i müslimeden bir kaç yiğit dahi yanına alarak gelen askeri kasabaya gelmekten men' ile Yanya'dan yarım saat mesafede bir mevki'ide durdurdu.Ancak Keka redif taburları bir kere kızmış ve mürtedler bizi sattı diye hükm etmiş olduklarından bunları bir hâl-i intizama vâz' ile tekrar mevki'-i harbe sevk etmek müşkil idi.Bu ise umûm askere de sirâyet etmiş olduğundan mevki'-i harbe sevk edecek hemen hiç askerimiz kalmamış gibi kaldık.Hele bereket versin ki vukû'âttan üç saat sonra Şeyh Ali Efendi de Müfti-i belde Mehmed Ali Efendi ve memeleketin sâir meşâyih ve ulemânın nesâyih-i müessiresiyle askeri bir dereceye ısındırmış ve ikisi muvazzaf ikisi de redif olmak üzere Miralay Mustafa Bey ve erkân-ı harb kolağalarından Recâi beylerin taht-ı kumandalarında oldukları halde keşşâf kolları sûretiyle ileriye sevk ettiler.Bunlar ise gide gide Lovros ile Yanya mâbeynindeki mevâki'-i müstahkemenin en sarp ve müstahkem yeri olan Beşpınar kal'ası da Yunanlılar zabt ederek aşağıya doğru gelmekte olduklarından hemen muhârebeye koyuldular.Askerlerimizin işbu ric'ati münhasıran bir vesvese-i şeytaniyeden olup havf ve dehşetlerinden olmadığı vakâyi'-i âtiye ile müsebbettir.

Şöyle ki en ibtidâ Avlonya taburu dilâverleri ve sonra da gayet cesur bir Çerkes binbaşısının taht-ı kumandasında bulunan bir nizâmiye taburu harbe girişiler .Ve Yunanlılar'ı Beşpınar dağı'na doğru ric'ate mecbur ettiler ise de hınzırlar zaten istihkâmât-ı tâbiyeden istifâde ettiklerinden mâ'adâ kendileri de ayrıca derece derece istihkâm yaptıklarından bir istihkâmları zabt olunduk-ta öbürlerine atılmakta idiler.

Elhâsıl Avlonya taburuna Görice taburu dahi imdâd giderek Yunanlılar'ı dağın yukarısına çıkardılar.Ve iş ise hücûma mütevakkıf kalmış ise de dağ gayet sarp

ve yüksek olup insan bilâ-muhârebe yukarıya çıkmağa muktedir olamaz.En nihâyette ise beş altı Yanya fedâileri de Yanya şecâ'atiyle bunların imdâdına gelmekte olan daha bir nizâmiye taburunun vürûdunu gördükleri gibi Avlonya dilâverleri hemen sel-seyf ederek bir şecâ'at ve mahâret-i fevkalâde ve bir sür'at-i hârikulâde Beşpınar dağı'nın zirvesine vâsıl oldular.Ve hemen Yunanlılar ile el ele süngü süngüye geldiler.En nihâyet Yunanlılar Avlonyalılar'ın muhâcemât-ı mütevâliye ve kahramânânesine tab-âver-i mukâvemet olamayıp kimi firâr ve kimi de kal'aya duhûl eylediler ise de bereket versin ki kal'a kapısı açık bulunmuş ve Yunanlılar dahi Arnavudların muhâcemâtından fevkalâde ürkmüş olduklarından kal'a derûnunda bulunmuş olan yetmiş kadar kişi istimân etmişlerdir.

İşte bu vak'a-i hayriye umûm askerin gayretini da'vet etmiş ve hele tutulan esirlerin bir sûret-i hakirânede Yanya'ya götürülürken ordugâhtan imrâr ettikleri büyük bir te'sîr hâsıl olmuş ve Beşpınar kal'asındaki asker ilerlemeye başladığı gibi arkadan bu taraftan da taburlar tertîb ve ileriye sevk olunmakta idiler. Bu muhârebede düşmanın telefâtı beşyüzü mütecâviz olduğu halde şühedâmız on bile değil idi.Muhârebe-i mezkûrede Miralay Mustafa Bey ile Erkân-ı harb kolağası Recâi Bey ve Çerkes Nizâmiye binbaşısı fevkalâde ibrâz-ı şecâ'at ettiler ve hemin askerleriyle ateş içinde atılıp askeri teşci' etmekte idiler.Ve askerlerin muhabbetini celb ettiler ki artık bir başka kumandan istemeyiz diye mecbûr oldular.

Yunan maktûlleri meyânında bir kolağası dahi var idi.Ve kumandanların beratı dahi iğtinâm olundu.Muahharan Yanya'dan imdâdlar peyderpey irsâl olunarak askerlerimiz muhârebât-ı kesireden sonra Lovros'a vâsıl oldular.

Ancak Beşpınar'dan Lovros'a kadar olan yollar gâyet sarp ve hep dağ ve tepe ve istihkâmât-ı tabiiye ile müstahkem olduğundan zabtları gayet müşkil ve bu yerlerin istirdâdı erkân-ı harblerin ifâdesine göre on bin şühêdâ vermekle hâsıl olabileceği tahmin olunmakta iken avn-ı ü inâyet-i bârî ve askerlerimizin şeca'-at-ı harikulâdesi ile elli şühedâ vermeksizin istirdâda muvaffak oldu.

Zira Yunanlılar o civârda olan köylülerin kâffe-i ahâlîsi Hıristiyan olmak

münâsebetiyle cümlesi teslih ve kuvvetini tezyid etmiştir.

Mevâki'-i müstahkemeden Nanoy tepesi denilen bir tepenin sûret-i zabtı şâyân-ı hayret olmağla tafsilen zikri münâsip görüldü.

Şöyle ki ,mezkûr tepe gayet yüksek olup,hücûm ile alınmak müşkil olduğu Yanya'ca Erkân-ı harb taburu nâmını almış bulunan Avlonya taburu görmeleriyle hücûm ile alınmak kâbil olmadığını görmüş ve binbaşılarının iki üç def'a verdiği hücûm emrinin ısgâ etmeyerek hemen binbaşıları yanına bir iki nefer irsâl ile bu tepenin hücûm ile zabtının müşkil olduğundan bu bir hud'aya mütevakkıf olduğunu söylediler.Binaenaleyh bunların tedbîriyle bir taraftan Yunanlılar harb ile iştigâl ederek Avlonyalılar'dan mikdâr-ı kâfî neferât dahi setrlerini terden giymiş ve zaten askeri Arnavud beyaz fes olup boylarına dahi çanlar takmış oldukları halde koyun sürüsü otlatır gibi geceleyin tepenin yukarısına doğru çıkmağa başladılar.Bunlar tamam Yunanlılar'ı takarrüb ederek Yunanlılar ise bunları koyun zannıyla alıb zebh ve ekl etmek üzere yanaştıklarında birdenbire bacakları arasında saklamış oldukları tüfenkleri ile ateş ederek Yunanlılar'ı şaşırtmış ve akabinde dâlirâne bir hücûm ederek Yunanlılar'ı aşağıya aldıkları gibi öbür askerler dahi hemen hücûm ederek kâffesini perîşân etmişlerdir."(s.68-71)

24 Nisan'da yapılan keşifler sonucunda " Yunanlılar'ın Beşpınar ile Kervansaray arasında bulunan Halazmana sırtlarındaki mevzii beş taburdan ve dört toptan ibâret bir kuvvetle ttumuş oldukları" anlaşılır.(7) 24 Nisan'da önemsiz piyâde atışlarından başka bir olay meydana gelmez lâkin ordu içerisinde iâşe sıkıntısı başgösterir:

"Bu bakımdan,bugün kolorduya verilmiş olan raporda, "Askerin gayet yorgun ve bir taraftan çadır ve kaputtan yoksun olduğu,ellerindeki yarımşar günlük ekmekle bir önceki gece de ekmek yemedikleri halde şikâyette bulunmadıkları ve son

---

(7) Selim Sun, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi,T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi,s.225.

harekâtta büyük bir şevk ve gayret göstermiş oldukları gibi burada kalınması gerekiyorsa bunları iki üç gün avutmak mümkün olabilirse de erlerin ilerlemek husûsunda fazla istek göstermekte oldukları" bildiriliyor ve Steno kolu (sağ kol) ile Klisora tarafından bir kuşatma yapılması teklif olunuyordu. Kolordu,içinde bulunulan hal ve şartlar dolayısıyle müfrezenin bu isteğini yerine getiremedi.Aynı gün müfrezeye verilen cevapta;"Erlerin ileri gitmek husûsundaki şevk ve gayretinin teşekküre değer görüldüğü:ancak,erzakın vaktinde yetiştirilmesi zor olduğundan bulunulan yerlerde kısa bir süre daha savunmada kalınması;erzak ve sairenin yakında sağlanabileceği umulduğundan o zaman müfrezeye birkaç tabur daha eklenerek ileri harekâta geçileceği"bildirilir.(s.226)

25 Nisan'da askerin ihtiyacı olan iâşeler Manastır'dan getirilirken Yanya taburu da Beşpınar ve Steno Boğazı'ndaki mevkie gelirken beraberinde dağ toplarına lüzumlu cephâneyi getirir. 27 Nisan'a gelindiğinde Beşpınar ve Steno Boğazı'ndan oniki taburluk bir kuvvet toplanır bu esnada Yunanlılar da Halazmana tepelerine yerleştirdikleri toplarla karargâha ve hastahanenin bulunduğu yere ateş açarlar.

Her iki kuvvetin yaptığı bu yığınak Epir harekât bölgesinde Beşpınar'dan sonra ikinci büyük muhârebenin başlamasına sebep olur. 28 Nisan sabahı Ordu-yı hümâyûn taarruza geçer.Akşama kadar süren çarpışmalar sonucunda Devlet-i Âliyye birlikleri düşman hatlarına ikiyüz kilometre yaklaşırlar.Yunanlılar ise gündüz vakti kaybettikleri toprakları gece baskınıyla geri almak isteseler de bunu başaramazlar.29 Nisan sabahı önce hafif çarpışmalarla başlayan muhârebe daha sonra gittikçe şiddetlenir.Bu arada Ordu-yı hümâyûn birlikleri düşmanı kuşatmak için Kervansaray'a yönelir.Bu taarruzlara cevap veremeyen Yunanlılar Kervansaray'a çekilirler."İlkin kademeli bir şekilde ve birbirlerini himâye etmek sûretiyle yaptıkları çekilme hareketi sonradan karışık bir şekil" alır."Takib eden birlikler Kervansaray'ı "alarak "Komciyadis Boğazı ağzına kadar ilerlerler.""Halazma'nın bozgunluğu Yunanlılar'ın gerilerde Komciyadis'de ve Hanopolo'da bulunan birlik-

lerinin de moralini bozmuş olduğundan harbin ilk devresinde sınır geçen onüç bin kadar tahmin edilen Yunan kuvvetleri 29/30 Nisan gecesi Narda Nehri doğ kıyılarına "çekilirlir. (s.229)

Halazmana muhârebesinde erzak ihtiyacı askeri olumsuz yönden etkiler.Bu muhârebe sonucu gösterir ki erzak asker için çok önemlidir.Selim Sun muhârebe esnasında ve sonunda erzak ihtiyacının bulunmaması sonucu meydana çıkan ve ordunun aleyhinde gelişen olayları şu durumlarla verir: "Bugünkü muhârebede de cephâne ve erzak ihtiyacı ve bunun harekat üzerindeki etkisi kendini gösterdi.Taarruz harekâtı devam ettirilememiş; takib harekâtı ise hiç yapılamamıştı."(222)

Halazmana muhârebesine katılan taburlar Kervansaray'da toplanırlar.Muhârebe dolayısıyla dağılan bu taburları tekrar nizama sokulurken eksikleri de tamamlanırLovros istikâmetine gönderilen keşif kolu düşmanın çekilmiş olduğunu bildirmesi üzerine 2 Mayıs'ta harekete geçilmesi kararlaştırılır.

2 Mayıs'ta taarruza geçen birlikler Lovros'la birlikte, Strevina tepelerini, Rapsişta ve Plaka sırtlarını geri alırlar.

Epir harekât bölgesinde harbin bu aşamasından Garibova muhârebesine kadar Ordu-yı hümâyûn " bir yandan savunma taktikleri alırken öte yandan da Lovros-Preveze yolunun açılması, Yunanlılar'ın Hıristiyan ahâlîye dağıttıkları silahların toplattırılması ve noksanların tamamlanması gibi işlerle uğraşır.

Yunanlılar ise Yanya'yı alamayınca, bu defa Preveze'yi ele geçirmek ve bunu siyasi alanda bir muvaffakiyyet gibi göstermek istiyorlardı.Fakat Preveze'yi alabilmek için Lovros bölgesindeki Türk kuvvetlerinin ortadan kaldırılması veya ilk taarruzda olduğu gibi bu kuvvetlerin Yanya'ya doğru geri atılması,önce ele alınacak bir mesele idi.İlk taarruzdan beri aradan çok zaman geçmiş olduğu için bu zaman zarfında Yanya Kolordusu'nun devamlı takviyeler aldığını kabul etmek ve buna göre bir karara varmak"gerektiği kanısındadırlar.(.s.236)

Fırtınadan önceki sessizliği andıran her iki kuvvetin yığınak yapması ,Beşpınar ve Halazmana muhârebelerinin ardı sıra üçüncü bir muhârebenin habercisi gibi

dir.Bu zaman zarfında her iki ordu da birliklerini gerek cephane ve erzak yönünden gerekse motivasyon yönünden hazırlamışlardır.

13 Mayıs'ta Yunan kuvvetleri Narda Nehri'ni geçerek İmâret tepesine ilerlerken ileri kısımları ise Graminiçe ve Hanopla'ya ulaşmaya çalışırlar.Bu kuvvetler akşam saatlerinde Devlet-i Âliyye kuvvetleriyle karşılaşınca Epir harekât bölgesinde üçüncü büyük muhârebe olan Garibova muhârebesi başlamış olur."Yunanlılar'ın üç aylık bir kuvveti kısmen Narde köprüsünden,kısmen sallarla Narda Nehri'nden geçerek taarruza başladıkları" görülür."Yunan çetleri ile bir çok İtalyan gönüllülerinin de katıldığı bu taarruz kuvveti onüç bin kadar olup üç grup halinde taarruza" geçer.(s.238)

Taarruz eden birinci grup Yunan kuvvetini Kavala,Sile taburları ile iki sahra topu karşılar.İkinci ve üçüncü grup Yunan kuvvetleri ise Ohli ve Nasliç taburlarının gösterdiği mukâvemet karşısında akşama kadar devam eden harpte başarı sağlayamazlar.Akşam olunca muhârebeye ara verilir.Bu aradan istifâde eden Ordu-yı hümâyûn Lovros'un muhâfazası gerekli olduğunu ve bu yüzden Yunan birlikleri karşısına yeterince kuvvet çıkarmak için kolordudan bir telle yardım istenir.Bu yardıma karşılık olarak "ikinci ordu Nizâmiye tugayı ile biri sahra diğeri dağ olmak üzeri iki batarya Yanya'dan Lovros'a yürüyüşe" geçirilir.(s.238)

24 Nisan'da Yunanlılar yine taarruza geçer,Ordu-yı hümâyûn ise savunmada kalır. "Taktik bakımından kuvvetlerin dağıtılmış olması ve muhârebenin mihrâbını teşkil eden Garibova Tepeleri'nde kuvvetli bir sıklet merkezi yapılamaması yüzünden etkisini kaybeden bu taarruzdan bir sonuç" alınamaz.(s.239)

Bununla birlikte taarruzun başarıya ulaşamamasının sebebi sadece taktik yanlışlığı değildir.Özellikle Ohri ve Nasliç taburlarının başarılı savunması da taarruzun kırılmasında etkin rol oynamıştır.Bu iki tabur muhârebenin bir esnasında sıkıştığı vakit "Yanya'da yetişen Binbaşı Tevfik komutasındaki sahra bataryasının ateşi" yardımlarına yetişir.

Yunanlılar'ın taarruzu Ordu-yı hümâyunun mukâvemeti şeklinde iki gün devam

eden Garibova meydan muhârebesinin sonucunu,Genelkurmay Harb Tarihi Arşiv dosyalarını kullanarak 1897 Osmanlı-Yunan Harbi Tarihini yazan Selim Sun aynı eserinde şu cümlelerle verir: "Bu iki günlük muhârebede Yunanlılar yıpranmış ve artık Narda Nehri sağ (batı) kıyılarında tutunamaz hale gelmiş olduklarından 14/15 Mayıs gecesi kuvvetlerini Narda Nehri sol (doğu) kıyılarına çekmişler; Narda köprü başı mevzîlerinde yalnız artçılar bırakmışlardı.Çekilen düşman tâkip olunamadığı gibi beklemede bulunan birinci Tümen birliklerinden da faydalanılamamıştı.Takibin yapılamadığı hakkında Kolordu'ya verilmiş olan raporda: "Askerin yapılan muhârebeden ve iki gün yağan yağan yağmurdan tâkati kesilmiş olduğundan takibi yapılamamıştır " denilmekteydi.

Bu muhârebede verilen zâyiât,biri Binbaşı ve altısı Teğmen-Yüzbaşı olmak üzere 150 şehitle yedisi subay olmak üzere 311 yaralıdan ibârettir."(s.239)

Times Gazetesi muhâbirlerinden Yüzbaşı Bigam Garibova'da meydana gelen muhârebede her iki tarafın da kayıplarını hâtırâlarında şu mâlûmâtla beyân eder:

"Yunanlılar'ın hücûmlarından her ikisi de bâ-husûs Garibova etrafındaki hücûm telefât-ı kesîre ile redd ü def' olunmuştur.Bir tabur hemen kâmilen tahrîb edilmiştir.Türkler pek kuvvetli istihkâm tutmuşlardır.Yunanlıalr telefâtlarını yediyüzden ziyâde tahmin etmişlerdir.Hakîkât bu miktârın iki misli olsa gerektir.Yunanlılar'ın inkizâm-ı küllîlerini ve Narda'ya ric'atlerini Ferik Osman Paşa Mayıs'ın 16. günü bildirmiştir.Osman Paşa raporunda Osmanlılar'ın zayiâtını dokuzyüz ve Yunanlılar'ınkini dahi ikibin raddesinde göstermiştir.O zaman Yunan askeri Narda üzerine ric'at etti.Epir cihetinde Yunan ordusu tarafından daha başka bir şey yapılamadı." (8)

Yüzbaşı Bigam "Daily News Gazetesi'nin Yunan ordusuyla beraber bulunan muhâbir-i mahsûsu"nun Yunanlılar'ın kayıbı hakkında verdiği mâlûmâtı gerçekçi bulmayarak bu muhâbirin " 18 Mayıs tarihiyli keşîde eylediği telgraf"ı aktarır:

" پر تجاربنك askerinden birçoğunu Kervansaray'da buldum.Havâdîs olmak için

---

(8) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Mütercimi :İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin),Dersaâdet,1315,s.395-396.

daha öteye gitmeye hâcet kalmadı.Anlaşıldı ki bizimki gibi onlar dahi üç gün imtidâd eden azîm bir muhârebe icrâ etmişler.Bu muhârebeden sonra Yunanlılar ric'ate ric'atten de inhizâma dûçâr olmuşlar ve bu inhizâm esnasında telefât-ı azîmeye uğramışlardır."(s.397)

Daily News Gazetesi muhâbirinin Epir'de Yunan kaybını az göstermesine karşı delil olarak müşâhede ettiklerini aktarır: "Hatıra şu gelir ki üçbin kuvvetli askerden mürekkeb olan bu kol Mayıs'ın 12. çarşamba günü Lovros Nehri'nin mansıbine çıkarılmıştı.İlk hurûclarında îcâbı kadar kakık bulunamadığı cihetle tertîbâtda noksâniyet bulunduğu müşâhade olunmuş ve askerin ekseri yüzerek yâhûd yarı bellerine kadar sulara girerek sahile çıkmaya mecbûriyet hissetmişlerdir.Bunlar geceleyin ve ertesi çarşamba günü sabahleyin karaya çıkarken aslâ mukâbele ve taarruza uğramamışlardır. Asâkir-i merkûme karaya çıktıktan sonra Preveze'den [illegible] gidecek bi'l-cümle yolların üzerindeki mevâki'-i müstahkeme ve Rasine'yi tutmuşlardır.Perşembe günü ba'de'z-zuhûr ve bütün cuma ve cumartesi günleri me'mûl olunduğu vechile muhârebe ile vakit geçirmişlerdir. ikibin raddesinde kuvvetli bir Osmanlı müfrezesi Preveze'den çıkarat gayet şedîd top ve piyâde ateşinden sonra süngüler ile Yunan mevâkii üzerine hüküm göstermişlerdir.Hücûmlarını birkaç kere şiddet-i celîle ile tekrar eylemişlerdir.Yunanlılar mevki'lerini çâib etmişler ise de kendilerini istihkâm altına almağa vakit bulamadıklarından dolayı fena halde zâyiâta dûçâr olmuşlardır.

Cumartesi günü akşamı her iki taraf son derece bî-mecâl kalmış ,hele Yunanlılar açlıktan susuzluktan pek ziyâde sıkılmışlardır.

Cumartesi günü akşamı her iki tarf askeri dahi büsbütün bî-mecâl kaldı. Yunanlılar açlık ve susuzluktan perîşân idiler.Yunanlılar Arnavud askerlerinin ölüme nazar-ı hakâretle bakarak fevkalâde sebat ve şecâat ibrâzıyla pek bahadırane cenk ettiklerini tasdîk ve îtirâf eylediler.Fakat meydan-ı harb asla tebeddül etmemiş idi.Yunanlılar mevki'-i kadimlerini tutmakta idiler.Gecenin geç vaktinde imârette olduğu gibi burada dahi Yunan ilkâsına çekilmek için emr alındı.

Şimdi hangisi olduğunu bilmediğim kumandanlardan biri yorgun ,aç,yağmurdan sırılsıklam bir halde bulunan askere mutlaka ric'at etmelerini,yâhûd hatt-ı ric'atlerinin kesileceğini ihbâr ederek büyük bir hatada bulunmuştu.Bir netîce-i tabiiyye olmak üzere hemen bir havf ü halecan peydâ oldu.Askerin ikiyüz kadarından mââdası muntazaman sahile indi.Mezkûr ikiyüz kişi bu ric'atten haberdar olmadıkları cihetle ya katl ya esir edeldiler.

Sahilde havf ü heyecan son dereceye vardı.Türkler bunları ta'kib etmiyorlardı fakat Yunanlılar sahile gelip de sandal,kayık bulamayınca büsbütün nevmîd bir hale uğradılar.Nihâyet kendilerini Yunan arazisinden tefrik eden Köyceğiz'i yarı bellerine kadar suya girerek geçebildiler.

"Yunan askeri göğüslerine kadar su içinde çalışarak iki buçuk saatte suyu geçebildi.Hemen sabah şafak sökerken Türkler Yunan askeri üzerine ateş yağdırmaya başladılar.İşte o zaman Yunanlılar'ın hali pek fena bir renk kesbeder. Birçokları ya mecrûh olup düşmekten ,yâhûd telaş ile suyun derin ,uçurum cihetlerine gitmekten boğuldu gitti.Bin felâket ile en nihâyet Yunan askeri sahil-i maksûda çıktığı zaman halleri ağlanacak sûrette idi.Mecrûhlarını geride bırakmaya mecbur oldular.Birçokları da silahlarını sattılar.

Üç gün vukûa gelen muhârebât ile ric'at hengâmında Miralay بو نجا ريناك askeri kendi tahminlerine nazaran yüzyirmi maktûl ve ikiyüz mecrûh vermişlerdir. Mecrûhlardan bazılarını terke mecburiyet hâsıl olmuş ve ikiyüz kişi de ric'at edildiği zaman habersiz ağlamıştır.İmâretteki Yunanlılar'ın zâyiatı dahi hesaba alındığı taktirde Yunanlılar'ın üç gün zarfında icrâ edilen muhârebât esnasında bütün Epir ordusundan zâyiâtı takrîben beşyüz maktûl ve bin mecrûh ve gâibden ibârettir."

Epir dahiline doğru Yunanlılar'ın sersemcesine şu hareketleri kendilerine pek pahalı oturdu.Zira onların bu hareketi Türkler'in Dömeke üzerine hücûmlarını îcâb ettirir.Şübhe yok ki rivâyet-i muhtelifeden olarak muvaffakiyyet-i cüz'iyye ile başlamış olan Yunanlılar mayıs'ın onbeşinci gece fenâ halde perişan e-

dilmiş olduklarından bunların Türkler'e aslâ mukâbele edecek halleri kalmamış idi.Epir taraflarında Yunanlılar'ın harb ve darba muktedir olamayan efrâdı üç bin ile dört bin raddesinde olup bunların sülüsü maktûl sülüsânı mecrûh idi. Türklerin zâyiâtı onun nısfından daha yani 1500 mecrûh ve mektulden ibârettir." (s.392-402)

13 Mayıs'ta "Yunanlılar bir tereftan Narda'da Garibova'ya doğru taarruza geçerken bir taraftan da Garibova taarruzunu yapacak olan kuvvetlerle müşterek bir tesiri sağlayamayacak kadar uzakta bulunan Preveze'ye bir çıkartma hareketine " girişirler.(9) Bu çıkarmayı yapmak için ilk önce "bir vapurla çekilen bir kaç kayıkla Skati-Otarafına çıkarma gösterisi" yapılır.Bu teşebbüs geri atılır.Bu esnada "Yunan harp gemileri Çayağzına yanaşarak Eski Preveze ve Mihaliç Tepeleri'ndeki birlikler üzerine ateş" açılır.Bu ateşe körfez dışındaki filo da katılır."Böylece Yunanlılar Çayağzına ikibini aşan bir piyâde kuvvetiyle bir miktar gönüllü,iki dağ topu çıkarmaya muvaffak " olurlar.Karaya çıkan Yunan kuvvetleri bazı tepeler hattını ele geçirirler. 15 Mayıs'ta Yunanlılar'ın karaya çıkan birlikleriyle Ordu-yı hümâyûn birlikleri arasındaki çetin muhârebeler sonucunda Yunan kuvvetleri Klambora ve Mihaliç sırtlarına kadar geri atılır.Böylece Yunanlılar'ın taarruzu durmuş olur.Devlet-i Âliyye kuvvetleri gece geç vakitte taarruza geçerler.Yunanlılar bu taarruz karşısında gece yarısından sonra ilk önce Ayanikola'ya sonra,Lovros Çayı'nı geçerek Salahor'a çekilirler.Geride bıraktıkları emniyet kuvvetleri de 16 Mayıs'ta gemilerin ateş desteği ile kayıklara binerek geri çekilirler.

Böylelikle Beşpınar,Halazmana ve Garibova'dan sonra Epir harekât bölgesinin önemli muhârebelerinden olan Çayağzı muhârebesi de Ordu-yı hümâyûnun gâlibiyyeti ile sonuçlanır.Selim Sun her iki kuvvetin kaybını şu ifâdelerle dile getirir:

"Üç gün süren Çayağzı muhârebelerinde Yunanlılar ,alıp götürdüklerinden

---

(9) Selim Sun, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi,T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara ,1965,Genelkurmay Basımevi,s.242.

başka,muhârebe meydanında 200 ölü ve birçok silâh ve malzeme bırakmışla dı.Bu-na karşılık Türk birliklerinden 35 şehit ve üçü subay olmak üzere 84 yaralıdan ibâretti." (s.242)

"17 Mayıs'ta askerî harekâtın durdurulması hakkında seraskerlik makâmından emir" gelir.Böylelikle Epir bölgesi harekâtı da sona ermiş olur." 18 Nisan 1897'den 17 Mayıs 1897 tarihine kadar Epir bölgesinde yapılan harekât ve muhârebelerde Yanya kolordusu 281 şehit ve 596 yaralı"verir.(s.243)

1897 Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasında cereyan eden harpte Epir cephesinin diğer cephelerden farkı Yunanistan'ın deniz kuvvetlerini bu cephedeki muhârebede kullanmış olmasıdır.Lâkin yine de Yunanistan bu harpte deniz kuvvetlerini çok sınırlı olarak kullanabilmiştir.Bu sınırlılığın sebebi harbin daha çok kara parçası üzerine kayması sonucudur.Bunedenle Yunanistan deniz kuvvetleri kendi mevcûdiyetini gösterse de harbin seyrini değiştirecek kadar etkili olamaz.

31897 Harbinde Yunan bahriyesi bidâyette Girid sularında ve bilâhire de cenûbî Adriyatik ve Adalar denizinde kendi mevcûdiyetini göstermiştir.Eğer Girit'in işgâli zamanında Yunanistan Türkiye ile hâl-i harpte bulunmuş olsaydı Yunan donanması kat'î bir faaliyet göstermeye meydan bulacak ve Türklere deniz tarîkıyle bir tek nefer bile naklettirmeyecekti;fakat harb bandırasına denizde göstermek istemeyen Türkiye,sorf bu sebepten dolayı tamam iki buçuk ay vakit geçirdi ve bu müddet zarfında ansızın hücûm için lüzûmu olan askeri topladı."(10)

O Ramis ve Y. Teofanidis'in kaleme aldığı Türk ve Yunan Deniz Harbi Hâtıratı ve 1913 Yunan Bahri Tarihi'nde 1897 Osmanlı Yunan Harbi'nde Yunanlılar'ın harbi çıkarma mevzuunda geç kaldıklarını yukardaki ifâdelerle beyân etmektedirler. Onlara göre Nisan'da başlanılan harbe Yunanistan Girid meselesi esnasında başlaması gerekirdi.Lâkin o zamana kadar Devlet-i Âliyye kuvvet ve asker toplamamış

---

(10) O Ramis-Y.Teofanidis,Türk ve Yunan Deniz Harbi Hâtırâtı, ve 1913 Yunan Bahri Tarihi,(Mütercimi:Lütfi),İstanbul,1930,Deniz Matbaası,s.4.

olacaktı.Böylelikle Yunanistan Deniz Kuvvetlerinden daha fazla faydalanma imkânına sahip olacaktı.

Önceki sayfalarda da değindiğimiz gibi Devlet-i Âliyye Yunanistan ile bir harbe taraftar değildir.(bkz.) Yunanistan ise ordu mensublarını çeteler halinde göstererek Devlet-i Âliyye sınırına tecavüz etmektedir.Bu noktada Devlet-i Âliyye de nefsi müdâfaa etmek zorunda kalır ve harb îlân eder. Yunanistan 1897 harbini Nisan'da başlatmak için elinden geleni yapmış ve harbi başlatmada yine de geç kalmamıştır.

İngiltere Kamara Âzası'ndan Sir Schmit Bartelett Girid meselesinden sonra Devlet-i Âliyye'nin iki ay içerisinde kuvvet toplayıp O.Ramis ve Y. Teofanidis'in iddia ettiği gibi ansızın saldırdığı görüşünde değildir.Bartelett Girid meselesinden sonra Yunanistan'ın Devlet-i Âliyye'ye karşı her hareketinin harbi teşvikinin görüldüğünü belirtir. "Yunan hükûmetinin Devlet-i Osmaniyye'yi îlân-ı harbe teşvik etmek niyetinde olduğunu daha martın ibtidâsında anlaşılmış idi.Miralay وامونك Girid'e âzâmî,Girid sularında Osmanlı nakliyye-i sefâini üzerine ateş edilmesi,Teselya'da asâkirin seferber haline vas'ı bu niyet ve tasavvuru izhâr eden ahvâldendir.Hükûmet-i seniyye buna mukâbil Rumeli vilâyetinde asâkir-i redîfeyi silâh altına dâvet etmiş Viyana'daki asâkir-i mevcûdenin miktârını tezyîd eylemiştir.Martın nihâyetinde Yunan hudûdu üzerinde bulunan Alasonya'nın içinde ve etrafında Edhem Paşa'nın kumandası tahtında ellibin Osmanlı askeri bulunuyordu.

Yunanlılar hudûd-ı Osmâniyye'yi tecâvüze kıyâm eyledikleri halde bunları hudûdun şark ve garb cihetlerinden def'e Alasonya'nın mevkii müsâid idi. Mevki'-i mezkûr Makedonya'dan Teselya'ya îsâl eden tarîk-i münferide yâni Milona Geçidi'ne dahi yakın idi.Yunanlılar Yenişehir ve Terhâle'de ve Epir kıt'asıyla Narda'da kuvvetlerini cem' ü tahşîd eylemekte idiler.Yunanistan'da muhârebe lehinde umûmen hâsıl olan hâhiş ü inhimâk-ı azîmin başlıca müessir-i zî iktidârı Etniki Eterya nâmı verilen cemiyyet -i hafiyye idi." (11)

---

(11) İngiltere Kamara Âzâsından Sir Schmit Bartelett,Teselya Ma'rekesi'nde, Dersaâdet 1315,İkdam Matbaası,s.160-161.

Hattâ Bartelett Devlet-i Âliyye sınırına tecavüz eden eşkıyanın O'nu harbe teşvik ve tahrik ettiğinin altını çizer: "Muhârebeye Nisan'ın 17. günü mübâşeret olundu.Hükûmet-i seniyye hâl-i harbin îlânına birkaç gün müsâdemât ve mücâdelât-ı şedîde vukû' buldu.Yunan efrâd-ı gayr-ı muntazaması ale'l-husus كريت ve نزه روس taraflarından birkaç kereler Osmanlı arâzisine pây-ı endâz tecâvüz oldular. كريت tecavüzünde eşkıyâ-yı Yunâniyye'ye kumanda edenler meyânında sâbık zâbitândan bir hayli eşhâs mevcûd bulunmuş نزه روس tecavüzüne muntazam efrâd-ı askeriyye dahi iştirâk eylemiş idi.Mahaza Devlet-i Âliyye'yi îlân-ı harbe tahrîk ve teşvîk için edilen bu tecâvüzât-ı agmazı gayr-ı kâbil bir dereceyi bulunduğundan nihâyet hükûmet-i seniyye-i Osmâniyye bihakkın îlân-ı harbe mecbur oldu." (s.170)

Bartelett Yunan ordusunda bulunan İngiliz gazete muhâbirlerinin mâlûmâtına dayanarak eşkıyâların Etniki Eterya Cemiyeti tarafından teşkil edildiğini belirtir: "Tecâvüzât-ı mezkûrenin sûret ve keyfiyet-i vukûı hakkında Yunan ordusunda bulunan İngiliz gazeteleri muhâbirlerinin verdikleri mâlûmât cümlesinden ziyâde şâyân-ı vüsûk u îtimât addolunur.Nisan'ın dokuzuncu günü ikibin şekîden mürekkeb bir hey'et-i müsliha فالاباقا kurbunda kâin Konisko mevkiinde tecemmû' ettiler.Be kere de eşkıyâ غوسيو nâm şahsın idâresi tahtında olarak Etniki Eterya Cemiyeti mârifetiyle teşkîl ve teslih olunmuş idi." (s.171)

Bartelett ETNİKİ Eterya tarafından desteklenen ve Devlet-i Âliyye sınırına tecavüz ettirilen eşkıyânın harbin îlânına kadar Epir ve Makedonya'daki hal ve hareketlerini eşkiyanın yanında bulunan gazete muhâbirlerinin de mâlûmâtıyla desteklyerek aktarır: "Eşkıyâ Makedonya ve Epir kıt'aları Rum ahâlîsine hitâben bir beyannâme çıkarıp cümlesini mücteml'an kıyâma tahrîk ettilerse de hiç bir cevap alamadılar.İbtidâ-i cilve-i muvaffakiyyet kendi taraflarında revnümâ olup birkaç ufak bölük صاوز zabt ü işgâl etmişler ve ba'de بالنيسون karyesinde bir Osmanlı müfreze-i askeriyyesi üzerine taarruz ve hücûm eylemişlerdir. Müfreze-i mezkûreye kumanda eden zâbit 'teslim olunmaktan ise ölümü tercih edeceğini'söyleyip mâiyyetindeki asâkir ile karyeyi Nisan'ın onuncu cumartesi günü

akşamına kadar muhâfaza ve müdâfaa edebildi. Daily فرونبقل Gazetesi'nin Yunan eşkıyâsı ile birlikte bulunan muhâbirin Nisan'ı onu tarihiyle çektiği bir telgrafnâmede diyor ki:

"Cumartesi günü ale's-seher kalkıp Yunan efrâd-ı gayr-ı muntazamasının bulundukları mevkie gittim.Eşkıyâ gayr-ı muntazam sûrette ileri doğru harekâta devam edib bölük طاور üzerine mütemâdeyen ateş ettilerse de hiçbir tesir husûle getirmediler.Öğle üzeri telgraf çekmek için orada müfârakat ettiğim esnada Osmanlılar henüz mevki'lerini muhâfaza ediyorlardı.رؤسادن Makari dahi dâhil olduğu halde şimdiye kadar Yunanlı telef oldu fakat mecrûhîn çoktu."

Eşkıyâ daha birkaç mil kadar ilerlediler ise de Hakkı Paşa Fırkası derhâl etraflarını muhâsara edip hatt-ı ric'atlerini kesti.Osmanlı ordusunun en faal erkân-ı harb zâbiti olan Seyfullah Bey dahi bu fırka ile birlikte idi. بو غازيده hûnrizâne bir müsâdeme vukû' bulup Times muhâbirinin yazdığına göre İslâm Paşa kumandasındaki altıncı avcı bölüğü eşkıyâyı kâmilen dûçâr-ı inhizâm etti.Eşkıyânın kuvvâ-yı müctemiası sür'at-i mümküne ile Yunan arazisine doğru kaçıb bu sırada yüzelliden ziyâde telefât verdiler.Mütecâvizlerin seksenaltısı İtalyan olub mâhûd sosyalist اميلقار جيبريانى kumandası altında idi.Bu İtalyan müfsidleri şiddet-i bürûdete ve lâyenkati' gördükleri âsâr-ı inhizâm ve perîşânîye tâb-âver olamamışlar ve içlerinden kırkbiri Nisan'ın onunda قارلاقا avdet edip bilâhire müctemian firâr eden çetenin vürûduna arada intizâr eylemişlerdir." (s.173-175)

Görülüyor ki Yunanistan Girit Meselesi çıktığı andan îtibâren harp istemektedir. Lâkin Devlet-i Âliyye ise âniden Yunanistan üzerine saldırmamış ve kademeli olarak harbe istemeyerek başvurmuştur.Devlet-i Âliyye'nin iki aylık bir süre kazanmak için harbi ertelemesi sonucunda asker toplaması bir taktik değil sadece gerginliğin tırmanmasının bir sonucudur.Yoksa Devlet-i Âliyye Nisan'da çıkabilecek bir harbi iki ay önce plânlamış değildir.

O.Ramis ve Y. Teofanidis'i Devlet-i Âliyye'nin asker toplamak için iki ay

harbi ertelemeğe çalıştığı yargısının oluşmasına bir hatıraları sebep olur.

O.Ramis bir zamanlar "Speçya" zırhlısında mühendis sıfatıyla vazîfeli olduğu esnada "îlân-ı harbin yedi gün evveline müsâdif olan 29 Mart sabahının onbirbuçuğundan ve (Protis) adasının 15 mil şimâlinde " bir tüccar gemisine tesadüf ederler." (12) Tüccar gemisi yönünü değiştirir ve sür'atini artırır. Buna karşın Yunan zırhlısı da şüphelenerek geminin seyreylediği istikâmete doğru sür'atle yönelir.Her iki gemi arasındaki mesafenin çok aza inmesi sonucu tüccar gemisi Türk bayrağı çekerek Türk bayrağını selâmlayarak rotasını garba çevirir.Rotasını garba çeviren bu gemenin yükü hakkında O.Ramis şu mâlûmâtı vermekte ve yüke müdâhale edilmemesini çeşitli sebeplere bağlamaktadır:

"Geminin güvertesi asker ile dolu idi,hiç şüphesiz ambarı da dolu olacak idi; çünkü güverte altında yer bulunmuş olsaydı gemi süvârîsinin güvertedeki efrâdı oralara saklaması kendi menfaati iktizâsından bulunuyor idi;bilhassa yarım saattenberi zırhlı tarafından takip edilmekte olduğundan bunu yapmağa yani askerleri güvertaden ambarlara almağa zaman da vardı.Bununla beraber harb îlân edilmemiş olduğu gibi yanlış tahmin neticesi mes'elenin sulhen hal ve tesviye olunacağı zannedilmekte bulunmuştu.Çünkü Türkiye,Yunanlılar'ın Girid'i işgâlleri hakkındaki telâkkisini izhar etmiyordu;binâenaleyh Yunan hükûmeti tarafından da donanmaya ,esnayi seyirde tesadüf ettikleri Türk nakliyatı askeriyesi hakkında tâkibatta bulunmak için emir vermiş bulunuyordu.Bu nakliye gemisinde en aşağı bir tahmin ile "3000" asker mevcut olduğu halde ne hangi mahalle gitmekte olduğu ve ne de Yunan suları dahilinde bir Yunan harp gemisini görür görmez neden tebdîl-i istikâmet ettiği bile sorulmadı;velhâsıl zırhlı Türkiye ile mes'ele çıkmasına sebebiyet vermemek için hiçbir şey yapmadan tebdîl-i cihet etti ve gemiyi serbest bıraktı."(s.43)

O. Ramis bu geminin gittiği yerin ve niyetinin ne olduğunu yedi gün sonra

---

(12) O.Ramis-Y.Teofanidis,Türk ve Yunan Deniz Harbi Hâtırâtı,ve1913 Yunan Bahri Tarihi,(Mütercimi:Lütfi),İstanbul,1930,Deniz Matbaası,s.4.

çıkacak olan harbin ispatlamış olduğunu belirtir.Ramiz Epir bölgesinin Çayağzı taraflarında tâlim yapan Yunan deniz kuvvetlerinin bu gemi gibi bir çok gemiye tesadüf ettiğini belirtir.Ramis'e göre Devlet-i Âliyye bir zaman kazanma politikasıyla hareket etmiş ve bu esnada Yunan sınırına deniz yoluyla gerek asker gerekse cephane yığmıştır. "Hiç şüphesiz geminin semti mâlûmdu "Aya Saranda" olacak ve askerleri,yedi gün sonra bize hücûm etmek için mahal-i mezkûra çıkaracak idi o esnada Teselya'nın Çayağzı taraflarında tâlim ile meşgûl bulunan bir kısım Yunan donanması ise her gün buna müşâbih birçok vak'alar karşısında kalabiliyorlardı.Tâlimler esnasında eyer biraz Kesendire taraflarına doğru uzanacak olsaydılar derhal Selanik'e müteveccihen harekette bulunan Türk nakliye gemileriyle karşılacaklardı.Bu zamana âit bulunan hârekât-ı bahriye tafsîlâtı, asr-ı hazar Yunan tarihinin fasl-ı mahsûsunda münderictir.Mâhâzâ Türkiye,takip ettiği zaman kazanma siyasetinde muvaffak olarak lüzûmu olan askeri ,bize İlân-ı harb etmezden mukaddem cemi ve tahşid eylemiş olmuş olduğundan dolayı hâiz bulunduğu cesâret İtibarile artık denizden başka nakliyata arz-ı iftikâr etmeden neticeye vâsıl olabileceğini ümîd etmekte haklı olduğunu İtiraf etmek lâzımdır."(s.43)

Devlet-i Âliyye'nin bu davranışları karşısında Yunanistan'ın başvurması gereken hareketi ise Ramis: "Bu vaziyet karşısında tatil-i muhâsamâta muâvenet için donanmanın uhdesine düşen yegâne vazîfe Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak İstanbul önüne gitmekti: halbu ki böyle bir işi başarabilmek için hem eldeki gemiler gayr-i kâfî hem de boğaz hâizi ehemmiyet bir derecede müstankem idi.Mâhâzâ cesaret ve liyâkatleri müsellem bir kısım Yunan zabitleri bu sûret-i halli iltizâm ediyorlardı.Halbu ki bu iş için ordudan hattâ tek bir bölük bile tefrik etmenin imkânı yok idi ve refâkatinde asker dolu bir çok nakliye gemisi olmadan İstanbul önünde muazzam bir donanma tahaşşüd etmesi Türkler tarafından Napolyon zamanında da tecrübe edilmişti.", ifâdeleriyle belirtir.(s.5)

O. Ramis 1897 Osmanlı Yunan Harbi'nde Devlet-i Âliyye deniz kuvvetlerinin rolünü ve Devlet-i Âliyye'nin politikasını şu ifâdelerle aktarır:

"1897 Harbi'nden sonra Türkler, kendi donanmalarının geri adedince olan kesretine rağmen metrûk ve mühmel bir vaziyyette kalmış olmasından ve binnetice mürettebâtının da ehliyet ve kifâyetsiz bir hâle düşmüş bulunmasından dolayı harb müddetince efkâr-ı umûmiyeyi teskîn için güyâ Çanakkkale istihkâmâtını takviye maksadıyla ufak tefek çıkışlar müstesna olmak üzere Mara limanında atalete mahkûm bir vaziyyette beklemiş olmasını bir türlü hazmedemediler.Türkler Adalar Denizi'ndeki Yunan hâkimiyyet-i bahriyyesini hiç bir zaman unutmadılar,hatta unutmak isteseydiler bile bunun kâbil olmadığını göreceklerdir, çünkü Anadolu'daki Türk ordusu nakliyâtının daha bir çok seneler deniz tahrîkiyle icrâsına zarûret olduğundan bir hâkimiyyet-i bahriyyeyi nazar-ı dikkate almamanın imkânı yok idi.1897 Harbi'nde İzmir'den Selânik'e asker sevki mes'elesi gerek Yunan donanmasının arzettiği tehlikeden ve gerekse münâsib nakliye gemisi olmamasından dolayı uzun zamana mütevakkıf bulunduğundan Türkler'i son derece ihtiyâtkârâne hareket etmeye ve o vaziyeti gayet dikkat ve basîretle idâre eylemeye mecbûr etti.Bununla beraber Yunanistan'ın berren son derece gayr-ı mütenâsib bir harbe mâruz kalmış olması Türkler'in kolaycacık zafer kazanmalarını intac eylediğinden kendilerinde, donanmalarının kötü vaziyeti dolayısıyla Yunanlılar'ın burunlarını kırmak için büyük bir fırsat kaybettikleri zannını hâsıl etti.Zaman geçtikçe bu zannları inkişâf etti ve merkezi Atina olan bir propagandanın Türkiye dahilinde icrâ-yı faâliyet ederek Yunan donanmasını son derece muhârib ve mürettebatı gayet cesur olmak üzere tanıttırmağa ve bu sûretle Türk tab'ası Yunanlılar'ı,memleketlerine karşı sıyânete teşvîk eylediği yolunda bir kanâat hâsıl olmasına sebebiyet verdi." (s.5-6)

Ramis Türkler'in propagandasını Yunan kuvvetlerinin üzerinde etkili olduğunu ve harbin Devlet-i Âliyye tarafından kazanılmasında pay sahibi olduğunu vurgular.Ramis kendilerinin propagandasına inanan Yunan zâbitlerinin durumunu Türkler'in bildiğine inanmaktadır."Halbuki bir takım genç Yunan bahriye zâbitânının endîşe-i vaktan kaygusundan ileri gelen, muhikk galeyanlarını sû-i tefsir eden bu Türkler Yunan donanmasının (1897 Harbi'nde) hiç bir şey yapamadığına

çünkü tamamen hazırlıksız bir halde bulunduğuna ve hattâ zâbitân arasında ihtilâf olduğundan dolayı verilen emirlerin bile icrâ edilmediğine tamamen kânî bulunuyorlardı."(s.6)

Ramis harbin sonunda kurulan dîvân-ı harbin sonucunda "zâbitân arasındaki zıddiyet yüzünden verilen emirlerin icrâ edilmediğinin ortaya çıktığını"ı belirtir.Ramis 1897 harbinde Yunanlılar'ın bir çok dersler çıkardığını ve bu derslerin en önemlisinin de " harpte faikiyeti bahriyeyi temin edebilmek için donanmalarını tanzim ve ıslâha çalışmak" olduğunu ifâde eder.' (s.6)

Sultan Abdülaziz tarafından büyük masraflarla tekrar kurulan Devlet-i Âliyye donanması 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde kullanılmış fakat bir etkinlik göstererememiştir. 1897 Harbi'nde ise kullanılmamıştır.Devlet-i Âliyye donanmanın açığını ,harbi deniz kıyısından uzak tutmak ve sulh zamanında denizden asker vecephâne taşımak gibi taktikle kapamaya çalışmıştır.Ramis bu noktada Devlet-i Âliyye'yi suçlu buluyorsa hatalıdır ;çünkü Yunanistan'ın Girid meselesi yüzünden Devlet-i Âliyye topraklarına tecavüz etmesine karşılık Devlet-i Âliyye yığınak yapması taktik değiştirmesi oldukça yerinde bir siyâsettir.Ayrıca Ramis ve Teofanidis'in iddiâ ettiği gibi Devlet-i Âliyye Girid meselesi sebebiyle çıkacak bir harbi göze alarak hazırlık yapmış fakat hiç bir zaman harbi iki ay evvelinde plânlamamıştır;çünkü harbin îlânına kadar geri adım atan hep kendisi olmuştur.Bu noktada Devlet-i Âliyye 1897 yılında Yunanistan ile yaptığı harpte deniz kuvvetlerinin yokluğunu siyâsetiyle kapatarak Yunan donanmasının harbin gidişatını değiştirecek etkin bir rol oynamamasını sağlamış ve zafere ulaşmamıştır.

Epir bölgesindeki hareket 17 Nisan'da son bulur ve bu bölgenin durumu da Yunanistan ile Devlet-i Âliyye arasındaki mütâreke ile belli olur.

Mütârekenin devam ettiği günlerde Yanya'dan gönderilen bir mektûb-ı mahsûsa Yanya'daki mütâreke sonrasındaki ahvâli ortaya koyma açısından dikkate değerdir.

Mektubu yazan zat mütârekenin devam ettiğini belirttikten sonra Yanya'daki bir yolculuğu esnasındaki izlenimlerini aktarır:

Mektubun sahibi olan zât refîkasıyla birlikte yolculuğu başlamak için "her türlü tekemmülden ârî küçük bir sandala" binerler.Sandalda "Debre süvari gönüllülerinden" de birkaç zât bulunmaktadır.Bunlar giydikleri elbiselerle başkalarından ayrılmaktadır.Sandalda bulunanlar birbirleriyle "görüşmek peydâ-yı insiyet etmek için uzun uzadıya tekellüfâta takdîm ü tekaddümlere lüzûm"görmezler.(13) Bu nedenle "Bir selâmlaşma husûsiyle silâh arkadaşlığı, vatan muhâfızlığı,bize birer kadîm dost,samîmi muhibb sırasına geçerdi.İşte müslümanlığın Osmanlılığın bir fazîlet,bir sehûlet-i müstehsinesi daha,Paris'de,Londra'da bulunmuş olsa idik böyle az bir zaman değil,uzun bir seyahat esnasında bile birbirimizit tanımaz,yekdiğerimizin fikrini anlamağa birbirimizden istifâdeye vakit bulamamaz idik."

Mektup sahibinin mektubun bu bölümünde vatan muhâfızlığı ve silâh arkadaşlığı ile Londra Paris'i birlikte belirtmesi Jön Türkler'e birer göndermedir.İlk olarak 1868 yılında adını duyuran Jön Türkler Sultan Abdülaziz ve II.Abdülhamid dönemlerinde genelde yurt dışında Londra ve Paris'te faaliyet merkezleri kurarlar.Bu merkezlerde çok sayıda Devlet-i Âliyye'den bu şehirlere giden gençleri aralarına alır ve faaliyet göstermeye çalışırlar.Yazar sandaldaki samîmiyeti işte bu merkezlerdeki tanışmalardan daha ileri bir seviyede tutmaktadır.Üstelik Yanya Devlet-i Âliyye toprakları içindedir.

Yazarın dikkatini sandalda bulunanlardan özellikle biri celbeder:"Bu zât tahminen ellibeş altmış yaşlarında etine dolgun,dinç,vechi nûrânî,saç ve bıyıkları-sinni iktizâsı- kırca,omuzları taşkın şecâat ve besâlet-i âsâr yüzünde parlıyor,hâl ü harekâtı diğerlerinin emrine münkad olduklarını" anlatan biridir.

Yazar bu adamla" müşâfeheye" koyulur."Bu zât Kapı Çukadarlığı rütbesiyle dördüncü rütbeden bir kıt'a Osmânî nişân-ı zî-şânını hâiz ü hâmil"dir.Yazarın tanımadığı bu adam Yunan Harbi'ne iştirâkinin hikâyesini anlatır: "Diyor ki: asıl başlarımız,ağalarımız meşâyihden reşâdetlü Abdürrahim ve Zülfikâr Efendilerle Seyfeddin Ağa ve Sâdık Paşa-zâde Ali Bey'dir.

Seyfeddin Ağa Kapu Çukadarlığıyle rütbeden mecidî ve Osmânî nişanlarını

hâiz ve hâmildir.Bunların Debre Kazâsı'yla karyelerinde hamiyyet ü insâniyeti, hüsn-i sayt ü şânî yayılmıştır.Bunların izine gitmeyecek,emirlerine münkâd olmayacak o civarlarda bir ferde tesadüf edilmez.Vaktâ ki Yunan muhârebesi açıldı bir gönüllü bayrağı açmasını kararlaştırdık.Evvelâ iki ay piyâde ve bir alay süvârî olarak Debre şüceâ-ı Osmâniyyesinden üç alayla gösterilecek mevâkı'-ı harbiyyeye gitmekliğimize müsâade îtâsını makâmât-ı Âliyeden isti'tâf ettik.Devletçe lüzûmu olmadığından bahisle istirhâmımız is'âf edilmedi.

Zaten biz de bilir idik.Bir Yunan'a karşı gönüllü toplamak küllüsünü terbiye zamnında başkasının muâvenetine koşmak kâbilinden olacaktı.Binâenaley hükûmetçe birliği demek idi.Fakat ne yapalım ?Damarlarımızda olan Osmanlı kanları kaynamağa başladı. Harbe gitmeyi arzu ediyor idik.Zaten bu da hâricden bir muâvenet değil a askeriz hepimiz yekvücûd,hepimiz Osmanlı değil miyiz?"

Söz buraya gelince ben üç alayı istikşâr etmiş idim.Benim gibi o civar ahvâline vâkıf olmayan kâriîn-i kiramda ihtimâl ki benimle beraberlerdir. Cevaben dedi ki "Debreden böyle üç alay değil,vatan ve milleti dîn ü devleti uğrunda fedâ-yı câna hazır yirmiiki ,yirmiüçbin gönüllü toplanabilir.

Kazamız karyelerimiz ahâlisi her dakika her an müheyyâdır.Hîn -i hâcette küçük çocuklarımız da buna ilâve edilecek olursa bu miktârın da tezâyid edeceği şübhesizdir.Hepimizin eli silâh tutar.Silah kullanmak,ata binmek,nişân atmak en büyük eğlencemiz, düşmandan kaçmak ,arkadan urulmak,elhâsıl ölmeden hasma arka vermek kendimiz için büyük bir lekedir.

İstirâhatımızın kabûl edilmesinden cümleten me'yûs u mahzûn olmuştuk.Atlar ile beraber ağaların başına toplanan ikiyüzonbeş kişi ile Manastır'a geldik.Kerim Paşa Hazretleri'nden hiç olmazsa bize bize müsâade buyurulmasını tekrar ricâ ettik."

Seferberlik esnasında düşmana karşı savaşmak için toplanan gönüllüler ordu birliklerinden ayrı bir sancak altında muhârebeye iştirâk etmelerine izin verilmez. Çünkü muhârebe esnâsında bunlar nizamsız hareket ederek gerek askerin mukâvemet gücünü gerekse muhârebe plânlarını olumsuz yönden etkilerler.Bununla birlikte o

gönüllülerin Ordu-yı hümâyûn birliklerine katılmak ve oradaki nizâma uymak şartıyla muhârebeye iştirâk etmelerine izin verilir.

Duraklama dönemindeki harplerden yenilgiler sonucunda Devlet-i Âliyye ordusunda yapılan ıslahatlar sonocu artık ordu düzenli birlikler şeklinde Batı tarzı teşkilâtlanmanın içerisine girer.Bu nedenle gönüllülerin harplerde ayrı bir sancak altında toplanıp harbe iştirâki bu teşkîlât yapısına uymaz.Ordu-yı hümâyûnun muhârebeye katılmak isteyen gönüllüleri birlikleri içerisine almalarına karşın bu gönüllülerin ayrı bir sancak altında toplanmaları eski ordu teşkîlâtının özelliğini sürdürme geleneği olarak düşünülebilir.Mektupta belirtilen "damarımızda olan Osmanlılık kanları kaynamaya başladı." cümlesi de eski ordu teşkîlatlanmasının bir ifâdesidir.Lâkin Devlet-i Âliyye bozulan tımar sistemine artık eskisi kadar îtibâr etmez.îtibâr etmediği gibi bu tımarlardan ordu için asker de beklememektedir.

Ordu-yı hümâyûn bir taraftan yeni ordu teşkîlâtını kurmaya çalışırken,diğer taraftan yükseliş dönemlerinde büyük yararlık gösteren fakat çöküş döneminde bozulan askerî teşkîlâtları da ıslâh etmeye veya ortadan kaldırmaya yönelir. Bu bakımdan ne yenilik tam olarak yerleşir,ne de eski sistem ihtiyâca cevap verir.Üstelik Yanya'dan gönderilen mektub-ı mahsûsa'da dikkati çeken ikinci nokta ağaların gönüllülerin başında bulunmasıdır.Ağa tımar sahibi olarak düşünülebilir.Lâkin Devlet-i Âliyye'nin çöküş dönemine kadar görülmeyen ağalık bu devirde kendini gösterir.Ağa tımar sahibinin yerini alır.Lâkin ondan farklı olarak devletin arâzisini özel mülkiyeti hâline getirir.Bu mektupta görülen ağalık ne tam tımar sahibi niteliği taşımakta ne de Cumhûriyet Dönemi Türk Romanına konu olan ağa tipine benzemektedir. Mektupta görülen ağalık her iki dönemin geçiş özelliklerini de kendisinde göstermekle birlikte tamamen farklılık arzetmektedir.Mektuptaki ağalar gönüllülerin başında düşmana karşı savaşmak için muhârebeye gitmektedir.Cumhûriyet Dönemi Türk Romanı'na konu olan ağalık müessesesinde ise devletin güç duruma düşmesi halinde ağalar biraz daha

kendi çıkarına uygun olarak büyük haksız kazançlar elde etmeye çalışırlar.Mektupta görülen ağalar bu türden değildir.Lâkin onlar da ordu bütünlüğü içerisinde değil kendilerine âit bir sancak altında savaşmak istemeleri eski tımar sahibi kalıntıları olsa bile yine de bir iktidar,güç elde etme ihtirasından kaynaklanabilir.Bu sistemde tımar sahibi,daha sonra köy ağalığı ve romanlarda görülen halkı sömüren,ezen bir ağalık sistemine doğru kademeli olarak geliştiği görülecektir.Buna neden olan ise merkezi otoritenin yükseliş devrine nazarla daha çok zayıflamasıdır.

Herhangi bir harbin sonucunda özellikle harple ilgili çeşitli söylemler ve menkıbeler türetilir.Özellikle sonu zafer olan bir harpte bu menkıbeler harbe iştirâk etmeyenler etrafında da gelişebilir.Bu nedenle mütâreke veya sulh esnasında bir önceki harbe dâir anlatılanların gerçekliğine şüphe ile bakılabilir.Lâkin herkes zaferden biraz pay almak isteyecektir.Özellikle Yanya'dan gerçeği ifâdelendiriş biçimine şüphe ile bakılmalıdır.

Gönüllünün muhârebeye iştirâk hikâyesinde dikkati çeken önemli bir nokta ise gönüllülerin başında bulunan beyler ve ağalardır.Tımar sistemi prototipi köy romanlarında görülen ağaların ortaya çıkmasını engelleyen bir sisteme sahiptir.Lâkin duraklama ve dağılma döneminde tımar sistemi bozulunca toprakların belli bir kişinin elinde toplandığı görülür.İşte köy romanına yansıyan toprak ağaları çöküş döneminin sonucudur. 1897 Yunan Harbi döneminde toprak ağaları henüz mevcûdiyetini hissettirecek güçte değildir.Bununla birlikte hikâyede de görüldüğü üzere 'ağa' kelimesi büyük ve başta bulunan,bir yörenin başta bulunan kişisi anlamına gelmektedir.Bu tip ağalar almaktan çok vermek,harp dönemlerinde daha çok kazanmak yerine harbe katılacak bir davranış gösterirler. Nihâyet görüldüğü gibi Seyfeddin Ağa mevcud sistemin ne dışında ne ona karşı,ne de harp dolayısıyla zengin olmak arzusundadır.O halk ile birlikte ve en başta Devlet-i Âliyye tarafında düşmanla çarpışmak için yola koyulur.

Yanya'dan gönderilen bir mektupta bir gönüllünün harbe iştirâki hikâyesinde sözü edilen Seyfeddin Ağa,Halide Edib Adıvar'ın Kurtuluş Savaşı'nı konu alan

Vurun Kahpeye romanındaki Ağa ile düşman karşısındaki tavırları ile tamamen tezattır.Vurun Kahpeye'deki Ağa harp esnasında kendi çıkarı için gerekirse düşmanla işbirliği yapmak ister.Lâkin Seyfeddin Ağa ise gönüllülerin başında harbe iştirâk etmektedir.Ayrıca Seyfeddin Ağa "dördüncü rütbeden mecîdî ve Osmânî nişanlarını hâiz ve hâmildir." Oysa Yakub Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban adlı romanındaki Salih Ağa harbe iştirâk etmemekle birlikte köyde halkına zulüm eden mevcut güçlerden biridir.Yine de Yakub Kadri Karaosmanoğlu Anadolu'daki mevcut durumun sorumluluğunu bu ağalara değil Türk aydınına yüklemektedir.Yakub Kadri Yaban 'da Salih Ağa'yı romanında kesin çizgilerle belirtmekte fakat halkın yoksulluk sorumluluğunu ona yüklememektedir.Yakub Kadri Yaban adlı romanında Anadolu'daki sefalet ve eğitimsizliğin sorumlusunu Türk aydını kabul ediyorsa niçin Salih Ağa gibi bir tipi ortaya çıkararak işlemiştir?Yok eğer Anadoluda'ki sefalet ve eğitimsizliğin sorumluluğunu Salih Ağa tipini yaratmakla toprak ağalarına yüklüyorsa neden romanda bu saklı kalıyor,Türk aydını ön plâna çıkıyor? Bu sorulara Yaban'da karşılık aranması esnasında Tanzîmat'tan Yaban'ın yazılışına kadar Türk aydınının Anadolu'ya inecek kadar vakti olmadığı göz önünde tutulmalıdır.Lâkin vaktinin olmaması aydının mevcut sistemle ve Devlet-i Âliyye düşmanlarıyla kavgasının neticesi sonucudur.Yaban'da bu noktalar daha aydınlatılmamış ve aydınlatılmayı beklemetedir.

Yanya'dan gönderilen mektuptaki ağa tipiyle Yaban'daki ve Vurun Kahpeye'deki ağa tipi arasındaki harp karşısındaki ,düşman karşısındaki,halk karşısındaki, ve zenginlik karşısındaki tavırlar tamamen tezattır.Bu zıtlıklar karşısında ağaların ya Tanzîmat'tan Yaban'a kadar merkezî otoritenin boşluğundan yararlanarak gücünü arttırdığı ya da Yakub Kadri Karaosmanoğlu'nun veya Halide Edib Adıvar'ın Anadolu'daki cahilliği ve sefaletin sorumlusu bulmak için sun'î bir tip yarattığı düşünülmelidir.Anadolu'daki cehâletin ve sefâletin arkasında aranması lâzım gelen en temel neden ise kısa süre aralıklarla ortaya çıkan harplerdir.

1897 Osmanlı Yunan Harbi'ndeki Epir cephesi hareket bölgesinde vukû' bulan muhârebeler Devlet-i Âliyye'nin zaferi ile sonuçlanmıştır.Bu cephedeki Yunanlılar'ın deniz kuvvetleri de kullanılmış fakat harbin neticesini değiştirecek kadar etkili olamamıştır.

C- VELESTİN CEPHESİ

Yenişehir zabtedildikten sonra Ordu-yı hümâyûnun Döneke'ye kadar ilerleyebilmesi için Velestin ve Golos'un fethedilmesi gerekli olur.Çünkü:"Osmanlı başkumandanı Velestin,Fersâle civarlarında düşman bulunduğunu haber almıştı.Fakat bunların kuvvetlerine dâir henüz mâlûmât yoktu.Düşmanın böyle bir ikinci hat üzerinde tevakkuf edeceği vaktiyle hesab olunmalıydı;fakat bunların kuvvetlerine dâir henüz mâlûmât yoktu.Düşmanla temas gâib edildikten sonra bir kararsızlık zuhûr etti.

Velestin mevzii Fersâle üzerine yapılacak bir yandan da tehdîd eyliyordu. Şimdiye kadar Yunan ordusu bi'l-cümle ihtiyâcını tedârik zamnında Golos'ta merbûttu.Bu mevkiin zabtında büyük bir ehemmiyet ümîd olunabiliyordu.

Her iki mevziin köprüsü de Yunanlılar'a müsâid ve kısa bir hatt-ı ric'ate mâliktir,ki bunlar Velestin'den Golos Limanında bulunan donanma üzerine;Fersâle'den 20 kilometre mesâfede ve Otiris Geçidleri medhalinde bulunan 'Döneke' üzerine "mümteddir.(1)

Bu nedenle "Edhem Paşa'nın emri üzerine ilk evvel süvârî fırkasının bir kısmı Süleyman Paşa'nın taht-ı kumandasında olarak Velestin'e doğru" yürünür.(s. 130) Bu süvârîleri dört redif taburu tâkip eder.Bu esnada "köylerde geriye kalmış olan Yunan ahâlîsi beyaz bayraklarla kıt'âtı karşılayarak kendilerine zarar getirilmemesini niyaz "ederler.

Düşmanın yerli ahâlîsinin beyaz bayrakla Ordu-yı hümâyûnu karşılaması ender görülen hareketlerdendir.Lâkin bu insanların beyaz bayrak kullanarak kendilerine zarar getirmemelerini istemesinin nedeni önceden Ordu-yı hümâyûnun Yunan ahâlîsine herhangi zulüm yapacağına dâir söylenen ve aslı olmayan iddiâlara inanmış göründüğü içindir.Yoksa yıllarca egemenliği altında kalan bir orduyu

---

(1) Colomor Eraiher von der Goltz Paşa,Osmanlı-Yunan Seferi ,(Mütercimi:Yâkub Şevki),İstanbul,1326,Mekteb-i Fünûn-i Harbiyye-i Osmânî Matbaası,s.129.

tanınmaları imkânsız gibi görünmektedir.

29 Nisan'da "Mahmud Muhtar Bey Golos'a karşı bir hareket icrâsı için başkumandandan müsâade" alırken "ileri hareket için Naim Paşa'nın da muvâfakat ve kararını istihsâl" eylemeden duramaz.Goltz Paşa "bu kararın ittihâzına tesir eden başlıca" sebepleri şu şekilde îzâh eder: "Eğer düşman şimdiye kadar zaif bir halde ise bile ba'demâ ona memâniat eylemediği taktirde her vakit tezyîd ve takviye olunabilecek ve mevkiine daha ziyâde tahkîm edecekti.Binâenaleyh eğer bir muzafferiyyet ümîdi mevcûd ise hemen hücûm edilmesi aksi halde geriden imdâd talep ederek onun vücûduna intizâr olunması" lâzımgelir.(s.132)

Bu nedenlerle 29 ve 30 Nisan tarihlerinde Veleştin cihetinde Ordu-yı hümâyûn ile Yunan ordusu arasında meydana gelen muhârebeyi Goltz Paşa şu satırlarla özetler: "Öğleden sonra saat 2'de Memduh Bey kolu hareket etti.Bir saat sonra süvârîden gelen raporlar,düşman postalarının Velestin'in garb-ı cenûbîsindeki ileri sırtlar üzerinde ve köyün ilerisindeki ormancıkta olduklarını bildiriyordu.Öğleden sonra saat 4'te başta yürüyen tabur sayesinde hafif bir muhârebe ile dağlara doğru ilerlemeğe ,ve topçu ateşi sayesinde düşmanı yayılmağa icbâra muvaffak olundu.

30. gün verilen karara göre Naim Paşa Rizomilo'dan Velestin'e doğru yolu tâkiben ağaçlarla mestûr olan ovaya hücûm için ilerleyecek,Mahmud Bey de köyün garbındaki sarp ve tırmanılması müşkil olan yüksek sırtlardan sağ cenah nümâyîş,sol cenâh da taarruz-ı hakîkîyi yapacaktı.Mahmud Bey kendi sağ cenâh koluna avdet ettiği vakit onu düşmanın 800 metre mesafesinde,muhârebe mevziinde gece istirâhata konulmuş buldu.Bu esnada Mahmud Beye gelen bir fikre göre bir baskın ile düşman mevziine girmek için gece esnasında cesûrâne bir teşebbüsün icrâsı bu ahvâle muvaffak gibi idi.Binâenaleyh Mahmud Bey tekrar Rizomilo'ya giderek Naim Paşa'nın bu fikre müsâade etmesini ve sağ cenâhını biraz takviye eylemesini ricâ etti.Naim Paşa bu fikrine muvâfakat ve Afranos redif taburunu da O'na îtâ eyledi.Mahmud Bey işbu tabur ile gece saat 2 'de kendi muhârebe mevkiine vâsıl olabildi.Mahmud Bey altı piyâde bölüğünü bizzat yük-

sek sırtlara sevkediyordu.Fakat arâzînin verdiği müşkîlâttan dolayı ileri hareket pek betâetle icrâ olunuyordu.

Mehmed Bey'in tabura verdiği emre nazaran dereye inecek,o derede muvakkaten durup şiddetli ve kısa bir ateşle hücûma hazırladıktan sonra asıl düşman mevzii üzerine saldıracaktı.İhtiyatta bulunan iki bölük de bu tabura iştirâk için ilerletildi.

Mahmud Bey süvârî kumandanı İbrahim Bey'e verdiği emre nazaran bütün süvârîler Bursa taburunun hücûma başladığı anda sola doğru takımla kol nizâmına girerek sırtlar boyunca ilerleyecek Yunanlılar'ın avcı metrislerinin bulunduğu sırtın önüne gelince sağa çarh ile saff-ı harbe girip hücûm edecekti.Bu esnada süvârî bölükleri Velestin şimâl-i garbîsindeki ormancıktan ansızın düşman ateşine dûçâr oldular.Herkesin nazar-ı dikkati oraya teveccüh etti.Bütün kol Allah Allah sedâlarıyle ileriye doğru dört nala geçti.Tam bu esnada sağ saff-ı harbi teşkîl edecek yere umûm ileri doğru koşmuş ve cihât-ı muhtelifede bulunan sırtlardan düşman ateşiyle istikbâl olunmuştur.Anlaşılan çarh işâretini vaktiyle vermeyi bu heyecan arasında unutmuş olan İBrahim Bey artık ileri gitmekle hiçbir şey kazanamayacağını hükmetti.

Düşman ateşinden kurtulmak için geriye çarh ettirmek istiyordu;fakat vermiş olduğu kumanda ancak geride bulunan 13. alayın dört bölüğü tarafından anlaşıldı.İleride bulunan 6. alayın üç bölüğü kumandayı işitmedikleri için ilerlemekte devam ediyorlardı.Bunların ilerisinde dahi,Mahmud Bey bulunarak O da hücûma iştirâk etmişti. Bu ana kadar Mahmud Bey İBrahim Bey'in çarh kumandasını bekliyordu;fakat geriye bir göz gezdirince arkasında kolun yalnız bir kısmının kendini tâkip ettiğini gördü.Bunun üzerine bizzat kolun cephesini tebdîl ve teşkîl eyledi.

Zabtının kısm-ı âzamıyla neferât düşman avcı metrisleri içine saldırdılar. Diğerleri aptalcasına hayvan üzerinde kalarak düşman mermileriyle devrildiler. Mahmud Bey bir rovalver kurşunuyla bir Yunan zâbitini öldürdü,ve kahramânâne bir sûrette oradan tarda muvaffak oldu.Mahmud Bey on dakika kada: maiyyetiyle be-

raber Yunan birinci hattının gerisinde zabtetmiş olduğu mahalde bekleyerek Bursa taburunun Yunan mevziinde gözükmesine intizâr eyledi.Binâenaley Türkler kemâl-i meyûsiyyetle mevzii tahliye eylediler.

Mahmud Bey bacağına yediği bir çifte sebebiyle yürümeğe gayr-ı muktedir olduğundan eline geçirdiği sahipsiz bir ata sıçrayıp derhâl Bursa taburunun yanına koşmuştur.Bu tabur Yunan mevzi'-i asliyyesinin 300 metre karşısında durarak ateş etmekle meşgûldü.Bundan anlaşılıyor ki süvârî keşif zâbiti hatâ etemiş bunun için süvârî hücûmu vaktinden evvel icrâ eylemiştir.

Mahmud Bey Naim Paşa'nın yanına azîmet ederek ,bunun kıt'âtını geniş bir hat üzerinde sürekli bir muhârebe ile meşgûl buldu.İki tabur sol cenâhta olarak Pilav Tepe'ye doğru sürülmüş bir tabur da sağda olarak Velestin'e karşı sevkedilmişti." (s.133-139)

Times Gazetesi muhâbiri Yüzbaşı Bigam Yunan Harbi'ni konu alan hâtırâlarında anlatırken birinci Velestin muhârebesinde etkin rol oynayan Mahmud Bey'i tanıtmadan edemez.Bigam Mahmud Bey'e muhârebeden bir gün evvel tesadüf eder; "Ayın 28. gecesi Mahmud Bey nâmındaki genç bir zâbit geldi.Bu zâtın vürûdu bu sefer-i askerî içinde yegâne romanımsı bir hikâye gibidir.Bu zâbit Mısır fevkalâde komiseri devletli Gazi Muhtar Paşa'nın oğludur.Mahmud Bey Berlinde tahsîl ve orada hassa askerî meyânında ifâ-yı hizmet edip her ne kadar sinni daha otuz sularında ise de rütbesi miralay ve kendi yâverân-ı hazret-i tâcdârîdir.Fransızca Almanca'yı lisân-ı mâderzâdı gibi söyler.Gayûr,vatanperver selâbet ü gurûr-ı millîsini ,Alman gayret ve istîdâd-ı teceddüdperverîsiyle mezcetmiş bir zâbit olduğundan liyâkât-i askeriyyesi makrûn tevecchüh-i pâdişâhî olacak olursa liyâkati nisbetinde şöhret-i iktisâb me'mûldür." (2)

Önceki sayfalarda belirttiğimiz gibi Ordu-yı hümâyûn'daki subayların öğrenimi için seçilen ülke dönemin pâdişâhı Sultan II.Abdülhamid'in denge politikası uyarınca Almanya'dır.

---

(2) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Mütercimi:İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin),Dersaâdet ,1315,s.129.

1897 Yunan Harbi'nde bulunan bir diğer yabancı muhâbir ise Sir Schmit Bartelett'tir.Bartelett 1897 Yunan Harbi serencâmını kaleme aldığı hâtırâlarında Velestin cephesinde vukû'bulan muhârebeleri harbin en şiddetli ve kanlı muhârebeleri olarak niteler;"Bu muhârebe her ne kadar küçük mityasta idiyse de Yunan seferi içinde vâki' olan en kanlı ve en şiddetli harblerinden biri idi.Mezkûr muhârebe başkumandan tarafından tertîb edilmiş olmayıp ancak kuvve-i keşîde ile bir istikşâf icrâsından ibâret idi.Bu harbin esbâbı Mahmud Bey'in son derece şiddet ve şecâati ve kısmen dahi üçüncü fırka kumandanı Hakkı Paşa'nın yâhud o zaman askere kumanda eyleyen livâ Nâim Paşa'nın sebâtı idi.Bu istikşâf her türlü esliha ile hemen azâmî bir hücûm şekline tahvîl etti.Son derece şecâat ve besâlet ve sebat ile Yunanlılar üzerine hücûm eyledi ve kanlı bir harb ile ric'ati müntec oldu.Bu muhârebede Türkler'in bir livâ piyâdeleriyle bin kişiden mürekkeb bir süvârî fırkası da cenk etti."(3)

Velestin Muhârebesi hakkında bu kısa değerlendirmeyi yapan Bartelett aynı eserinde Müşir Edhem Paşa ve ordu ile ilgili bilgilerin yanlış olduğunu belirtir. "Muhârebe günü Edhem Paşa Gereli'de yâhûd civârında bile değil idi.İhtimâl ki Mösyö بارل Nisan'ın 30. günü vukû'a gelen Birinci Velestin Muhârebesi'ni Mayıs'ın beşinci günü icrâ edilen İkinci Velestin Muhârebesi'yle Osmanlılar meydan-ı cenge ,onyedi onsekizbin kişi getirmiş idiler.Biz hepimiz meydan-ı harbde idik.Her taburun gerek harb içindeki,harekâtını,gerek ric'atden sonra geceleyen Gereli Karyesi'ndeki سكاتن re'yü'l-ayn müşâhede ettik.Filhakîka muhârebeye giren yahud girecek olan Osmanlı askerinin miktârı altıbinden ziyâde değil idi.Yenişehir civârındaki güç ve kuvvet irsâl edilen kuvvâ-yı imdâdiyye cumartesi günü kable'z-zuhûr saat sekizden evvel

---

(3) İngiltere Kamara Âzâsından Sir Schmit Bartelett, Teselya Ma'rekesi'nde, Dersaâdet, 1315, İkdam Matbaası, s.260.

Gereli'ye vâsıl olamadı."(s.264)

Milona'da bozguna uğrayan Yunan ordusu Tırnova'da ve Yenişehir'de tutunamazken Velestin'de tutunur.Hattâ buradaki birinci muhârebede Ordu-yı hümâyûna gâlib gelir.Yunan ordusunun Velistin'deki birinci muhârebede gâlib gelmesini Bartelett 93 Muhârebesi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Müşir Gazi Ahmed Muhtar Muhtar Paşa'nın oğlu olan Mahmud Bey'in Yunan ordusunun mevcûdunu yanlış hesab eylemesine bağlar. "Muhârebe Nisan'ın 29. pazartesi günü başladı,yevm-i mezkûrede meşhur Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hazretleri'nin Mahdûmu Mahmud Bey Velestin Cihetlerinde bir istikşâf icrâsını dermîhde etmiş idi.Mahmud Bey Hakkı Paşa fırkasından iki tabur piyâde bir tabur top, altı bölüğü müsteshiben hareket ettiği fikri Velestin'in garb-ı şimâlîsi üzerinden سينوكه فالى tepelerinin boyunca ileri hareketle Yunanlılar'ın sol cenahlarını çevirmek ve bu sûretle geriden ve sağ cenahtan doğru şimendöfer'in nokta-i mühimme-i iltisâkına inmekten ibâret idi.Lâkin Mahmud Bey Miralay Smolenski kumandasındaki asâkirin kuvvetini pek yanlış hesab etti.Bu kuvveti Yunanlılar ile Velestin'de bulunan Mösyö يارلى onbin raddesinde tahmin ediyor idi.Ben ise meydan-ı harbde Yunanlılar'ın bu kuvvetini onikibin kadar hesab ettim." (s.265-266)

Görüldüğü üzere Yunan ordusunun mevcudu parmak hesabıyla tahmin edilmek isteniyor.Bu ise bir taarruz öncesinde ihmâlkârlıktır.Lâkin keşif kollarının düşmanın mevcudunu kesin olmasa bile gerçeğe yakın tesbit etmesi gerekir.Daha doğrusu Yunan ordusunun Milona,Tırnova ve Yenişehir ric'atlerine bakılarak Velestin'de büyük bir güç oluşturamayacağı tahmin edilmemektedir. "Velestin'in düşman tarafından tutulduğu mâlûm idi.Lâkin ne kadar kuvvetle tahkîm edildiği meçhûl idi. Bir gün evvel bir miktar Osmanlı süvârisi o civârda istikşâf icrâ etmekte iken düşmanın piyâde ateşine uğrayarak geri sürülmüş idiyse de Yunanlılar'ın sebat ümukâvemet edip etmeyeceklerine hükmedemiyorduk.Zira Yenişehir'in zabtından sonra Yunanlılar'ın kuvve-i ma'neviyyelerinin büsbütün mahvolduğu zehâbında bulunuyordu." (4)

---

(4) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Müterci-mi: İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin),Dersaâdet,1315,s.136.

Selim Sun da büyük bir titizlikle hazırladığı 1897 Osmanlı-Yunan Harbi Tarihi'nde keşif kollarının Yunan ordusu hakkında doğru mâlûmât getirmediklerini beyan eder. "Bugün sabahtan Velestin üzerine gönderilen süvari ve piyâde keşif kolları düşman kuvveti hakkında doğru bir haber getirmemişlerdi.O sırada ordu karargâhından Gerele'ye gelmiş bulunan Kurmay Albay Mahmud Muhtar, Naim Paşa'ya;ordunun Çatalca'ya yürümek üzere İnebeyler ve civarında toplanmakta olduğunu,bu sebeple Velestin dolaylarında tahmin olduğu kadar düşman kuvvetinin bulunmadığını,vakit geçirmenin büyük bir hata olacağını söylemesi üzerine ,müfreze 29 Nisan saat 13'te Gereli'den Velestin'den Gereli üzerine yürüyüşe geçer."(5)

Gereli'den Velestin üzerine yürüyen bu kolların içerisinde Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam da vardır. Bigam Yunan Harbi'ni konu alanTeselya'da Osmanlı Ordusuyla adlı hatıralarında Ordu-yı hümâyûnun ilerleyişini şu satırlarla verir: "Sath-i mâiller boyunca Velestin'e iki mil kalıncaya kadar askeri-Şmizle ilerledik.Bir bölü süvârî cephe ve yanlarından siper gibi hareket ediyor ve bataryalar dahi arkada ikinci süvârî bölüğünü tâkib ediyordu.Tepelerden müteşekkil selefü'z-zikr kavsın bu noktada takrîben beş mil tûlündedir. Süvârîler buğday tarlalarını sağımıza düşen alçak sath-i mâillerinden geçtiler. Ormana kadar da gidemeyip bizim geldiğimiz yol ile geriden gelen caddenin nokta-i mültakâsı üzerinde durdular.Bu sırada bataryamız gerideki küçük bir tepe üstüne çıkarılarak hazır edildi.Saat dördü geçmiş idi.Kasabanın hemen üstündeki tepenin sırtı boyunca düşman piyâdesinin hareket ettiğini görebiliyorduk. Fakat gördüğümüz asker kesretli değilidi.Taburlarımızdan biri saff-ı harb teşkîliyle ilerledi.Süvârîlerimiz sol taraftaki sath-ı müstevî üzerine indi.Ahz-ı mevki' eyledi.O sırada idi ki tepe üstündeki Yunan piyâdesi ateşe başladı.Piyâdemiz ileri hareketle mukâbeleye ibtidâr etti.Piyâdemiz bataryanın açtığı ateş-i müdâfaaya ilerledi ve mukâbeleye başladı.Toplarımızın menzili bu ateş

---

(5) Selim Sun,1897 Osmanlı-Yunan Harbi,T.C.Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi ,s.129.

hengâmında 200 yarda olup birkaç tane endahtından sonra şarapnel yağdırılmağa başladı.Tepeden aşağı inmeye teşebbüs eden Yunan piyâdesi o demde kayaların siperi altında yalnız tüfenk ateşine kâat ederek tevkîfe mecbûr oldu. İşte yine bu anda süvâri ormanlığa doğru ilerledi.Ormanlığa beşyüz yarda mesâfe kalmış idi ki gayet şiddetli piyâde ateşine mâruz kaldığından bir yâhud iki kişi zâyi' ettikten sonra evvelki mevki'lerine avdete mecbûriyet gördü.Yine bu sırada bizim sol tarafımız hizasından ziyâde kasabaya karîb olan bir tepede diğer bir Yunan bataryası zuhûr ederek bataryalarımızın ateşine mukâbeleye şitâb etti. Saat takrîben altı idi.Evvelce gördüğümüz piyâdelerden başka daha bir takım piyâdeler dağın zirvesinden doğru dolaştıkları müşâhede edilebiliyordu.Düşmanın mecmû'-ı piyâdesi üç yâhud dört kadar tahmin edilebildi. Süvârî fırkamıza mensûb olan bir batarya saat yediye doğru solumuza meyilli olan ovadan doğru gözüktü ve gayr-i muntazam fâsılalı ateşe başladı.Vakit geç olduğundan hava kararmaya yüz tuttuğu cihetle ve gece hiç bir iş görülemeyeceği nümâyân olması üzerine ateşkes kumandası verildi.Askerin gecelemek tertîbâtına başlandı.Saat dokuza doğru düşman tarafından başlanılan yağmur gibi ateş ile yerlerimizden fırladık.Eğer bir kimse hayvanlara bakmak için dışarı çıkmış olsa karşı taraftan keyfemâ ittifak gelen bir kurşun ile istikbâl edileceği derkâr idi.Her nasılsa bu ateşin pek cüz'î tesiri olabildi.Mahmud Bey iki tabur ile Yunanlılar'ın sol cenahını çevirmik için bir plân düşündü ki bu plân pek çok ümîd-i muvaffakiyyet gösteriyordu.

Şafak sökmezden bir saat evvel asker tekrar silâh bedest cenk ü cidâl olarak piyâde taburlarımız sağ tarafımızdaki tepeler boyunca hareketle düşmanın sol cenâhı üzerine doğru yürüdü.Bu manevra güç ve icrâsı asîr bir iş olduğundan mezkûr taburların Yunan sol cenâhını iki yâhut üç saatten evvel yaklaşacaklarını me'mûl etmiyorduk.Ateş başladı az müddet sonra cepheden iki Yunan bataryası da harbe ibtidâr etti.Yunanlılar dahi tıbkı bizim fikrimize müşâbih bir plân ittihâzına karar vermiş olmalıdırlar ki onlar da bizim cenâhımızı çevirmek niyetine düştüler.İşte o zaman sağ cenâhımızın kuvve-i imdâdiyye ve

ve ihtidâiyyesi olmamak ve düşman piyâdesi kesîr bulunmak ve Girid'den gelecek olan askerin el'ân yetişmemesinden kuvve-i merkeziyyeden mahrûm olmak cihetleriyle dehşetli bir mevki'de bulunuyorduk.Her nasılsa yarım saat sonra bir tabur asker vürûd ettiğinden,bilâ-tevakkuf ziyâdesiyle ateşe mârûz bir sath-ı mâilden ileri sevkolunarak düşmanın mühlik bir sûretde yağdırdığı şarapnellerden fenâ halde müessir olduk.Bu taburun cihet-i hareketi ve nokta-i hücûmu Kefalo denilen küçük bir karye idi.Lâkin Yunan piyâdesinin ateşi pek müthîş olduğundan mezkûr taburun bükümlü bir mevki'de durması ve sağdan Mahmud Bey'in ilerlemesine muntazır bulunması emrolundu.Bu sırada Yunan bataryalarına diğer bir batarya daha iltihâk ile piyâdelerinden bir kısmı ilerleyerek çukur bir mevkie kendini siper edip gözümüzden müstetir oldu.Çukura inen Yunanlılar karşılarındaki sath-ı mâile tırmanarak tepede siperler inşâ ile öyle bir mevki' tuttular ki mevki'-i mezkûr bizim sağ cenâhımızla ovadaki süvârimiz arasına sokulmuş idi.

Sabahleyin saat dokuzda Hakkı Paşa dört tabur piyâde ile iki batarya topu istishâben Küllük civârında ve bizim sol tarafımızda harbe iştirâk etti. Müşârünileyhin gönderdiği askere düşmanın ormanlı içindeki piyâdesiyle üst taraflarda mevcûd birkaç topu mukâbeleye başladı.Onların arasında küşâd edilen cenk ü cidâl o gün akşama kadar sürdü fakat her iki cihetten de asla ileri hareket olunamadı.Ateş ara sıra pek ziyâde şiddet kesbediyor,ekser def'â beş altıyüz yarda mesafeye kadar yekdiğerine tekarrüb ediyordu.Osmanlılar'a sabanla sürülmüş tarlalar içinde bulunduklarından Yunanlılar'a nisbeten küllîce zâyiâta uğradılar.Yunanlılar ise orman içindeki ağaçları kendilerine siper ittihâz etmişler bu münâsebetle cüz'î telefata uğramışlar idi.Bizim sağ cenâhımız el'ân kuvvetle ileri gitmeye muktedir olamıyordu.Vakt-i zuhûrda Mahmud Bey tarafından intihâb edilmiş olan dört bölük süvârî merkezi tepeler içindeki siperler içinde bulunan Yunan caddesi üzerine bir hücûm gösterdi.Bu hücûm lüzumsuz bir hareket olub sağ cenah taburlarımızın hareketi için kuvvetü'z-zuhûr gibi de telakkî edilse yine îtiraz kabul etmez.Sağ cenâh düşmanın kesretinden dolayı bir türlü matlûbe

muvaffak bir mevki' ittihâz edemediği gibi süvârinin hücûmu anında düşman ile aralarında 1200 yarda mesafe vardı.Hiç şek yok ki bu anda düşmanın istihkâmâtı zabtedilmiş olsa idi süvâri geriden Yunan bataryalarının cenahını tehdîd edebileceği için umûmen ileri hareket etmek dâire-i imkâna girmiş olacaktı. Lâkin süvârinin cepheden isti'mâli muvafık olduğundan netîce-i hareket mağlûbiyet ve ric'ati iktizâ etti.

Dörtyüz kişiden ibâret olan süvari dilâverânı arâzinin bir sath-ı müstevî teşkîl ettiği mahalden doğru tırıs hareketle tepenin sath-ı mâili üzerine hücûm gösterdi.Düşmanın siperler içinde bulundurduğu piyâdenin şiddetli ateşi her anda bu cesur hayretfezâ süvâri üzerinden eksik olmuyordu.Eğer Yunanlılar layıkıyla nişan alabilseler idi süvarimizin nısfını zâyi' edecek idik.Bu hücûmda kırk kişi kadar cengâver zâyi' ettik.Düşman piyâdesine elli yarda kadar tekarrüb ettikten sonra ric'at kumandası verildi.Bu kumanda üzerine çarh ederek dörtnal ile geri geldi ki îcâb-ı hâl onların bunda başka bir şey yapmalarını ihsâs etmiyordu.Bu hücûmun herhalde anlaşılmaz bir hareket olduğunu söylemek îcâb eder.

Bu hücûmdan sonra ortalık sükûnetpezîr oldu.Sağ cenâhımız tepeler boyunca biraz ric'at etti.Saat ikide bir Yunan müfrezesi bir müddettenberi boş duran Kefalo karyesini tekrar işgâl için ilerledi.Lâkin Osmanlılar'a tesadüfle kurşunların tesirinden ric'ate mecbûr oldu."(6)

Bigam ile birlikte Velestin'de bulunan bir diğer yabancı muhâbir olan Sir Schmit Bartelett Birinci Velestin Muhârebesi'nin bir özetini vererek Mahmud Bey'in harb esnasında gösterdiği kahramanlığa dikkat çeker: "Piyâde askeri Yunanlılar'ı Velestin'de cenâhdan vurmak için . . sırtlarının boyunca hareket etti.Süvâri askeri aşahı taraftaki münhat araziyi istikşâf eyledi. Osmanlı topçuları Yunan bataryalarıyla biraz cenkleşti.Mahmud Bey imdâd istedi.

---

(6) Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigam,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Mütercimi:İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin),Dersaâdet,1315,s.136-146.

Naim Paşa tarafından bir tabur piyâde daha a'zâm edildi.

Ertesi sabah gayet erkenden harb yine başladı .Türkler Kefola Karyesi'ni zabtettiler.O zaman Mahmud Bey hârikulâde bir şecâat gösterdi.Şecâat-i vâkıa süvâri askerine pek pahalı oturdu.O gün muvaffakiyyet görülmedi.Mümâileyh Osmanlı süvârisine merkezi tepe üzerinde Yunan piyâdesi tarafından tutulmakta olan istihkâm üzerine hücûm emri vermekle bu emre besâlet-i azîme ile itâat edildi.Süvâri askeri Yunanlılar'ın yağmur gibi yağdırdıkları ateşe aslâ atf-ı ehemmiyet etmeyerek Yunan istihkâmına doğru sevk-i hayl ettiler.Bunları bizzat Mahmud Bey sevkediyordu bunlar bi'l-fiil birinci istihkâmı zabt ü sebat ve metânetle muhâfaza eylediler.Mahmud Bey üzerine gayet müessir rövalver ateşi icrâ eden bir Yunan zabitini bizzat katleyledi.Bundan sonra ikinci ve daha büyük bir istihkâm Osmanlılar'a mukâbelede bulundu.Osmanlılar üzerlerine cenâhtan vâkı' olan şiddetli ateşten müteessir oldukları cihetle ric'ate mecbûriyet gördüler." (7)

Bartelett genel hatlarıyla verdiği Birinci Velestin Muhârebesi'ndeki Ordu-yı hümâyûnun hücûmunu "Yunan askerleriyle birlikte bulunan" Standart Gazetesi muhâbirinin kaleminden aktarır : "Takrîben saat onbuçukta 1500 kadar Çerkes süvârisi Velestin üzerine hücûm eden Osmanlı piyâdesi üzerine mühlik tesir icrâ etmekte olan Yunan bataryalarını yerlerinden kımıldatmak için teşebbüsâtta bulundu.Bu hücûm bilâ-kasd ve ihtirâz ve son derece şecâat ve besâletle icrâ olunmuştur.Bu süvâri bizim toplar üzerine doğru arazinin sırtı üstünden gelirken güneşte şimşek gibi parlayan kılınçların muhâcemelerin hattı boyunca irâe ettiği mânzara gayet şa'şa'adârdır ki ilelebet hâtırdan ferâmûş edilemez.

Bunların takrîbi hengâmında hemen ön tarafta bulunan topların ağzından duman fışkırmakta ve topların ön tarafında yere yatmış olan Yunan piyâdeleri bu ileri gelen süvâri üzerine dolu dânesi gibi kurşun yağdırmakta idi.Bârgîrler şahlanıyor ve süvârîlerin mahmuzlarıyla pürdehşet olarak yine ileri doğru fırlıyorlardı. O sırada Velestin'den bu süvârîlerin sol cenahları üzerine doğru çıkıp gelen

---

(7) İngiltere Kamara Âzâsından Sir Schmit Bartelett,Teselya Ma'rekesi'nde, Dersaâdet,1315,İkdam Matbaası,s.269-270.

Yunan piyâdesinin şedîd ateşi bu cesur ve pervâsız süvârinin ta'kîb eylemesi lâzım gelen tarîki hemen tâyin etti.Bunlar hemen çarh ettiler.Tıpkı bir yelpâze gibi sağ ve sola doğru açılarak geri döndüler.Hücûmla çıktıkları sırtcağızdan aşağı ovaya ve hücumdan evvel bulundukları noktaya çekildiler.

"Süvâriler vadiye dağıldığı zaman Yunan topçularıyla piyâdesinden şiddetli bir sevinç sedâsı hasıl oldu.Bu lâkâydâne vâkı' olan hücûmu temâşâ etmekte olan General Smolenc ile erkân-ı harbiyyesi sevinçlerini zabtedemeyerek onlar da mâiyyetindeki neferâta iştirâk ettiler.Bu müdhîş süvârinin bu kadar fedâkârâne ve besâletkârâne hareketini Yunan askeri ihtimâl ki şimdiye kadar tasavvur ve tahayyül bile edemediği bir tavr-ı ciddiyet ve heyecan-ı azîm ile îtirâfa mecbûr oldu.Çekildikten sonra Osmanlılar Yunan generali Yunan bataryasının müdâfaasını Çatalca'da bulunan Prens Konstantin'e bir telgrafnâme eş'âr etti.Saat onikiden az sonra askeri tebrik zannındâ bir cevabnâme alındı."(s.270)

Taarruz edip de Yunan savunmasına karşı başarı sağlayamayan "Osmanlı süvârisinin ric'ati Kefalo Karyesi'nde ve civârında Osmanlı piyâdesi vâsıtasıyla müdâfaa" edilir.Bu esnada Yunan piyâdesi de "mikdarları kesretli olduğu halde yaygara ve velvele ile ileri gelerek Osmanlı piyâdesine tazyîke teşebbüs " eder. Lâkin bu tazyikte şiddetli bir kurşun yağmuru görülse bile tesirsiz olur.

Bu durumu gören Hakkı Paşa "dört tabur piyâde iki batarya topu livâlardan Naim Paşa kumandasında olarak Rizomilo'ya işgâl ve Yunanlılar'ı sol cenâh müntehâsından arka tarafa doğru tazyîk için gönderir." (s.272) Bu esnada ise"Yunanlılar Pilavtepe'nin eteğinde ve yukarı Velestin'e doğru sırtlardaki tarlalarda ve kasabanın sol cihetindeki alçak eteklerde kesretle tedhîş etmişler ve istihkâm" tutmuşlardır.(s.272)

Bartelett ve beraberindekiler ise "Rizomilo'nun üstü dümdüz olan Klise Kalesi'ni altmış kadem irtifâında" harbi temâşâ için bulunurlar.

Naim Paşa komutasındaki Osmanlı ordu birlikleri ise "Pilavtepe ile Rizomilo beynindeki düzlükte " durmaktadır.Bu birliklerde iki batarya top mevcût bulunmaktadır.Lâkin "bu toplar ayın otuzuncu günü cüz'î tesir hâsıl" eder.Bu esnada

orada bulunan iki bölük süvâri "Rizomilo ile ormanın vasatı beynindeki buğday tarlalarına doğru" yürür.Piyâdenin bir kısmı ise "Rizomilo dâhilinde ve karşısındadır." Diğer kısmı ise "ormandan doğru ileri" gitmekte olup,"diğer iki taburdan بلیرون dağının eteğinde bulunan istihkâmlardaki Yunanlılar'ı temizlemektedir." Bartelett buradaki birliklerin hareketini şu şekilde değerlendirir: "Bu iki tabur Pilavtepe sırtlarındaki düşmanı yerinden kımıldatmaya çalıştı. Bunların harekât-ı dilirâneleri Mahmud Bey'in süvâri hücûmu gibi büsbütün icrâsı müşkîl ve lâkâydâne bir iş idi." (s.272)

Cephede hareket bu şekilde devam ederken Bartelett ortalıkta çok dehşetli bir harâretin bulunduğunu "Nisan'ın 30. günü şa'şa'a-endâz olan şems kadar sıcak güneş aslâ bilmiyorum."ifâdesiyle belirtir.(s.275) Bu nedenle "Pilavtepe'nin açık ve çıplak sırtlarındaki mecrûhînin" halini düşünür. O da bu harârete tahammül edemez. "Top arabalarından birinin altında" kendine bir siper tedârik etmeye çalışırsa da "oraya beraber üç topçu " sokulduğundan bu teşebbüsünde de muvaffak olamaz.Bu nedenle Bartelett sağ taraflarında bulunan ve "gayet latif bir manzara teşkîl ederek mümted olan yeşil ormanın sayesinden istifâde etmek üzere o cihete " mürâcaat etmesini Montgomery'den ister. "Evvelâ Naim Paşa bu ricaya îtiraz etmek niyetinde bulunur gibi göründü ise de bilâhire muvâfakat" eyelr.(s.277)Bunun üzerine Bartelett ve beraberinde bulunanlar sıcaktan kurtulmak için ormana doğru atlarını sürerler.

Bartelett bir ağacın gölgesinde bir saat kadar uyuduktan sonra silah sesleriyle uyanır.Bu esnada Osmanlı avcı neferlerinin sıra sıra ağaçların arkalarına çömelmiş olduklarını ve ileride görülmeyen düşman üzerine ateş ettiklerini müşâhede ederek endişelenir.Lâkin beraberinde bulunanlar o tarafa gitmişlerdir. Onları uyarmak üzere atına binmeye çalışırken onların ormandan sağ sâlim geldiklerini görünce "ıztırâb-ı derûnden" kurtulur. "Onlar ormanın içinden geldikleri zaman Yunan istihkâmlarına tesâdüf etmişler ise de içlerinde hiçbir Yunanlı'ya tesadüf eylememişlerdir." (s.278)

Bartelett ve beraberindeki muhâbirler ormana doğru hareket eden Osmanlı piyâdesinin hatt-ı müdâfa ateşi altından geçerler.Bu esnada "iki bölük

Osmanlı süvârisi dahi ağaçlara doğru ağır ağır ilerliyordu.İhtimâl ki bu süvarinin o ciheti azîmeti karşı tarafta [illegible] tepe üzerindeki Yunan bataryasının ateşinden siper almak maksadı üzerine idi.Mezkûr batarya Naim Paşa ile erkân-ı harp heyeti üzerine de birkaç hambere endahtına " başlar.(s.280)

Bartelett ve beraberindekiler "Rizomilo'da klise çan kulesine avdetle orada üç muhâbire daha tesadüf " ederler.Onlar da "Saat beşbuçuğa kadar orada kalıp cereyân-ı harbi temâşâ " eylerler.Harb ise "saat beşe kadar hemen bir cüz'î tebeddül ile devam "eder. Bartelett "Kefalo karşısındaki istikâmâtda bulunan Yunanlılar pek çok fişenk ihrâk etmiş olması" gerektiğini belirtir. "Zira onlar gâyet uzak ve hiç tesiri olmayacak bir mesafeden yekdiğerini müteâkib öyle ateşler ettiler ki her yaylım ateşi esnasında istihkâmlardan ateş çıktığı" görülür.(s.281) Pilavtepe'de ise durum tam bunun aksi istikâmetinde gelişir."Zîra karşılarındaki asker yakın bir mesafe dahilinde " bulunur.

Bartelett Pilavtepe'deki Rizomilo Kliseği civarındaki çatışmaları ortaya koyduktan sonra Velestin cephesinin bir diğer cihetinde olan Golos'ta ise her iki ordu arasındaki harp bütün şiddetiyle devam eder."Golos cihetinde 2000 kadem irtifâında gayet dik bir tepenin kayalık üzerine tırmanmak her halde müşkil ve âdetâ tepedeki istihkâmâttan yağdırılan şiddetli ateşe karşı mümkünsüz idi. İhtimâl ki dünyada Türk askerinden başka hiçbir asker böyle bir mevkıa hücûmu deruhde edemez.Naim Paşa'nın iki taburu her nasılsa şecâat-i fevkalâde ile dik bayırlara doğru kayadan kayaya sıçrayarak tırmanıp üst başa varıncaya kadar şiddetli bir hücûm gösterdiler.Oraya vâsıl olunca kendilerini siper edecek hiçbir yer kalmadığından ateşe mâruz kaldılar.Bu sebepten daha ziyâde ilerlemek muhâl derecesine geldi.Lâkin saat onikiden altıya kadar ateş devam etti.Saat dörtbuçukta Yunanlılar'a birçok kuvvâ-yı imdâdiyye gelmiş olduğundan her taraftan Türkler'i geri sürmek için gayet fedekârâne teşebbüsatda bulundular.Hususen Pilavtepe'de her taraftan ziyâde çalışıyorlardı.Piyâdelerin yaylım ateşleri devam ve gittikçe şiddet kesbeyliyordu.

Yunanlılar Osmanlılar'a karşı hücûm etmek istiyorlardı.Yeniden kuvvâ-yı imdâdiyye almış olduklarından Osmanlılar'ı şiddetle tazyîk etmekte idiler.Yunan avcılarının istihkâmlar üzerinden doğru sıçradıklarını oradan inerek tekrar karşı tarafımdaki sırt üzerine doğru hareket eylediklerini görüyorduk.

Yuaanlılar'dan diğerleri yekdiğerine karşı olan iki sırtın teşkîl ettiği hatt-ı cereyan-meyâhiden doğru ormana iniyorlardı. Yunanlılar'ın kuvve-i asliyyeleri beşyüz yarda ba'da mesafede duran süvâri askeri üzerine yekdiğerini müteâkib yaylım ateşi icrâ eylemekte idi.Bunlar[illegible] Kefalo'da Osmanlı piyâdesine aynı sûretle kurşun endaht ediyorlardı."(s.281-282)

Golos cihetinde muhârebe devam ederken Pilavtepe'deki Ordu-yı hümâyûn çok az bir mevcudla harb etmektedir.

"Pilavtepe'de dahi ateş aynı sûretle şiddetli ve daha mühlik bir sûretde cereyan ediyordu.Tevâli-i dâimî ile kurşun ateşi kulaklarda tanîn-endâz olduğu zaman Yunanlılar mürtefi' zirvelerden tepenin bir tarafındaki sırta doğru hücûm ettiklerini görüyorduk.Yunanlılar'ın hücûm ettikleri mevki'de hücûm ile çıkmış olan asâkir-i Osmâniyye kayaların arkasını siper etmiş oldukları halde üzerlerine yağmur gibi yağan kurşunlara karşı mukâbelede bulunuyordu.Asâkir-i Osmâniyye'nin deruhde ettikleri bu vazîfeye nisbeten miktarca pek cüz'î olduklarına şüphe yok idi. [illegible] Dağı'nın sırtlarıyla [illegible] cebelinin kayalık tepeleri altı zaîf tabur ile hücûm edilerek zabtedilmek öyle bir iş idi ki bunu herküller bile icrâ edememiştir." (s.284-285)

Bartelett ve diğer muhâbirlerin harbi temâşâ ettiği Kilise Kalesi'ne daha yakın olan Yunanlılar Rizomilo Kalesi'ni topa tuttular."Yunan topları 10600 yarda mesafe uzak bulunduğundan ehemmiyetli bir zarar" etmez ve Naim Paşa da bu atişlara mukâbelede bulunmaz.

"Saat altıda Türkler en ileride bulunan avcılarını yavaş yavaş geri çekmeye ve karyenin civârında cem' eylemeye" başlarlar.(s.285)

Bartelett "saat altıbuçukta oradan" ayrıldıkları "zaman Türkler'in gayet soğukkanlı ve merdâne bir tavır ile ric'at eylediklerini belirterek bu ric'atin

sebebi olarak aşırı hararetin olması ve cephânenen tükenmesini gösterir.Bartelett Ordu-yı hümâyûnun saat yediye yaklaştığında "Kefalo ve Pilavtepe taraflarında " daha da gerilemeye başladığını belirtir.

Selim Sun'un Genelkurmay Harb Tarihi arşiv belgelerini inceleyerek kalâma aldığı 1897 Osmanlı-Yunan Harbi tarihi adlı çalışmasında "neticesiz kalmış olmakla beraber Türk ordusunun yiğitlik ve kahramanlığından parlak bir örnek veren bu muhârebe Alasonya Ordusu'na 138 şehit ve 254 yaralıya mâl "olduğunu (8) belirttiği Birinci Velestin Muhârebesi'nde Ordu-yı hümâyûnun kayıpları Bartelett'e göre meçhûldür.Bartelett bu kayıbı tesbit edememenin sebeplerini de şöyle açıklar:

"Bu Birinci Velestin Muhârebesi'nden sonra Osmanlı mecrûhînînin ne miktarda oldukları bence meçhul kaldı.Pek çok mecrûh olmak iktizâ ederken ancak birkaç yaralı gördüm.Kefalo tarafından mecrûhîn ihtimâl ki Türk askeri kendi silah refîkleri tarafından kaldırılmış olsun.Lâkin Pilavtepe'nin dik uçurum sırtlarındaki mecrûhînin nakli mümkünsüz görünüyordu.Mâmâfih orada birkaç yüz mecrûh Türk askeri bulunmak ihtimâli de vardı.Bu mecrûhları asla istidlâl ve tahmin edemem.Ohalde o mecrûhîn ne oldu? Ertesi gün şüpheyi dâvet eden gayet elemnâk bir manzara müşâhede etti.

Mösyö غيرون asâkir-i Osmâniyye'nin karyeyi tahliye ederek geriye çekilmekte olduğunu yalnız bir Arnavud taburunun kaldığını bize irâe ve ifhâm etti."(9)

Teselya'da 1897 Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasında vukû' bulan harbi Ordu-yı hümâyûnla birlikte müşâhede eden İngiltere Kamarası âzâsından Sir Schmit

---

(8) Selim Sun,1897 Osmanlı Yunan Harbi ,T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Yayınları Seri Nu:6Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi,s.130.

(9) İngiltere Kamarası Âzâsından Sir Schmit Bartelett ,Teselya Ma'rekesi'nde, Dersaâdet,1315,İkdam Matbaası ,s.287-288.

Bartelett Ordu-yı hümâyûnun geri çekilişini gayet merdâne bulur.Önceki sayfalarda da degindiğimiz gibi.(Bkz. s) Yunanlılar Milona'da yenildikleri andan itibâren ric'at ederek Velestin'de tutunmuş ve yardım da alarak güçlü bir istihkâm kurmuştur.Yunanlılar'ın tutunamayacağını tahmin eden ve bu nedenle keşif kollarından düşman kuvveti hakkında bilgi alamayan Ordu-yı hümâyûn Velestin'e doğru taarruza geçtiği anda güçlü Yunan mukâvemeti karşısında tutunamayıp geri çekilmek zorunda kalmıştır.Bu ric'ati herhangi bir taarruz veya zafer kazanmış edasıyla merdane göstermek harb edebiyatı ürünlerinde görülen bir özelliktir.Yâni hem taarruz yaptığınız anda kahramansınız ,hem geri çekildiğiniz anda kahramansınız.Harb kazanıldığı zaferle sonuçlandığı vakit harbe iştirâk edenlerin ne kadar mükemmel savaştıkları,ne kadar kan aktığı vücütların üzerindeki kafaları nasıl biçtiği ,kolları nasıl budadığı gayet heveskârâne bir üslûpla dile getirilirken harbin kaybedildiği vakit yine aynı şekilde düşmanın belki yukarıda saydığımız özellikte savaştığı taktirde zulüm yaptığı acımasız olduğu ve buna karşı yenilen tarafın fedâkârlıkları dile getirilir.Bu anlatım tarzı sujenin objeyi etkilemesi sonucu ortaya çıkar.Edibler harb dönemlerinde barış dönemlerindeki sahip oldukları evrensel bir insanlık sevgisi yerine mensûbu olduğu milletini düşünerek harbe pragmatist yaklaşırlar.

Bartelett 'in Ordu-yı hümâyûnun geri çekilişindeki merdâne davranmasına dikkati çekmesi harbi izleyebilmede ona tanınan imkânlarla ilgili olabilir.Lâkin tarafsız davranmadığı,her iki orduya karşı aynı mesafede bulunmadığı oldukça açıktır.Bununla birlikte iki günlük bir muhârebeden sonra Ordu-yı hümâyûnun geri çekilmesi bir bozgun değil sadece bir taktik veya takviye için bir tedbir niteliğindedir.Bu vasfıyla Ordu-yu hümâyûnun Velestin'de birinci muhârebe sonrasında geri çekilmesi Yunanlılar'ın Milona,Tırnova ve Yenişehir'deki ric'atlerinden ayrılır.Bartelett bu geri çekilmenin bir bozgun olmadığını şu satırlarla ortaya koyar: "Ric'at eden Türkler'de asla eser-i havf ve telâş müşâhede olunmuyordu.Osmanlılar güyâ bütün gün kanlı muhârebe içinde bulunmak yerine âdeta biraz daha almak için meşyediyorlarmış gibi gayet ağır ve son derece

müsterihâne bir halde çekiliyorlardı.Kendi kuvvetli istihkâmları derûnunda ihfâ ile o zamana kadar iyice harb etmiş olan Yunanlılar kendileri hücûm edecek olsalar açıkda başlarına gelecek felâketi taktir ettikleri cihetle öyle felâketlere uğramaktan ise istihkâm arkasından harb etmeyi daha iyi bilirlerdi.Lâkin Osmanlı askerinin hasâis-i ulviyyesi bâ-husûs tedâfii hareket edilecek olduğu taktirde evsâf-ı askeriyyesi mâlum olduğundan Smolinc o akşam hücûm etmek ve Naim Paşa livâsını kâmilen tahrîb eylemek iktizâ ediyor ise de buna cesaret edemedi. Yirmi mil kadar mesafede Osmanlı askerine kuvvetü'z-zuhûr olacak bir vakit yok idi.O zaman Smolinc Naim Paşa'nın askerinin iki misli kuvvete mâlik idi.Yunan askeri cüz'î telefâta uğradığı gibi muvaffakiyyetlerinden dolayı mesrûr ve mağrûr idi.Türkler hiç bir vecihle korkmamışlar idiyse de pekçok zâyiâta uğradıkları gibi fevkalâde yorgun ve aç idiler.Eğer bir şedîd ric'ate dûçâr edilecek olurlarsa onlar için pek mühlik ve fecî' olacak idi.Eğer Smolinc iyice tâlim ve tanzim edilmiş ,oldukça cesûr askere mâlik olsa idi Naim Paşa mutlaka büsbütün mahvedebilirdi." (s.289-290)

Görüldüğü üzere gerek Bartelett gerekse Yunan kuvvet komutanları bunun bir bozgun olmadığını sadece bir geri çekilme olduğunu iyi bilmektedirler.Bozgun halinde bulunan ordu birlikleri Yunanlılar'ın Milona'da veya Tırnova ve Yenişehir'de yaptığı gibi endişeden ne yaptığının şuuruna varamayarak ortalıkta karışıklığa sebebiyet verirler.Bu karışıklık esnasında düşmanı olduğu halka zâyiât verirken kendi halkı da bu zâyiâtdan nasibini almadan edemez.Bozguna uğrayan ordunun bir daha tutunamaması için diğer ordu tarafından büyük bir darbe indirilmek istenir.Lâkin Yunanlılır Birinci Velestin Muhârebesi'nin sonucunda Ordu-yı hümâyûnun geri çekilişinin bir bozgun olmadığını bildiklerinden mevki'lerini terkedip Ordu-yı hümâyûnu tâkip etmemiştir.

Velestin cephe ilerisindeki durumu ortaya koymaya çalışan Bartelett Yunanlılar'ın cephe gerisindeki Türk köylerindeki gaspı da Standard Gazetesi Muhâbiri Mösyö Montgomery aktarır: "Gereli civarında köylülerden birkaçı Yunan gönüllüleri tarafından soyulmuşlardır.Standard Muhâbiri Mösyö Montgomery mayısın altıncı günü

çıkan gazetesinde şöyle hikâye-i beyân etmiştir:" Bu sabah saat yedide bir süvâri istikşâf müfrezesi ile beraber ovaya doğru azîmet ettik. [illegible] nâmın-Yunan karyesinin ahâlisini kâmilen firâr etmiş bulduk.Zira dün öğleden sonra elli kadar Yunanlı dağdan inerek elli hayvan ile karyenin içinde köylülerin nesi var nesi yok hepsini gasb ü garât ile savuşmuşlardır.Gasb ü gârât fezâhatı da Tırnova ric'atinden beri Yunanlılar'ın işi olup Türklerden göremedikleri mâlûmât-ı şedîde ve sîne-i hemşehrilerinden görmüş olan köylüler arasında pek ziyâde heyecan ve halecan peydâsına sebep olmuştur."(s.303)

Bartelett Standard muhabirinin aktardığı hâlin aynısına Çormaklı adlı bir köyde kendisinin de şâhid olduğunu bildirir.Bartelett bir çayırın ortasından geçerken ot biçme mevsiminin geldiği halde bu çayırdaki kemâle gelmiş olan otun biçilmediğini farkeder.Sonra da otu biçecek kimsenin bulunmadığını öğrenir."Hamdi Paşa fırkasından cenûba doğru beş kilometre mesafede kâin " olan bu köye Bartelett geldiğinde "asâkir-i Osmaniyye henüz içeri" girmemiştir.Çok az kişinin görüldüğü bu köyde "birkaç hınzırdan başka mahlûk-ı zî-hayât " görülmemektedir. Bartelett köyün bu durumda bulunmasının sebebini "Larissa hapishânesinden koyuverilmiş olan mahpuslar Çormaklı Köyü'nden geçerek köydeki hânelerin kapılarını kırıp hep yağma" ettiğine bağlar.Bartelett birkaç boş fişenk sandığına rastlar ve köydeki halk ile mahbuslar arasında bir çatışmanın çıktığını belirtir.Lâkin ortalıkta kan lekesi ve na'şın bulunmaması sonucu bu yargısından vazgeçerek bu mahbusların memnûniyetlerinden dolayı havaya silâh attığına kanâat getirir.

Bartelett Yunanlılar'ın Velestin cephesinde harbin ve insanlığın mantığına uymayan davranışları gösterdiğini Rizomilo'ya girerken müşâhede ettiği bir manzara ile gösterir:"Rizomilo'ya girdiğimizde gözümüz önünde bir manzara-i müdhîşe nümâyân oldu.Vahşiyâne ihrâk edilmiş,a'zâsının ötesinden berisinden kesilmiş bir Türk neferi kezâlik kısm-ı a'zâmı yanmış bir arabanın üzerinde yatıyor idi.Ateş arabanın altına koyularak araba da üstündeki de vücûd-ı muhterik olmuş neferin bacakları dizleri yukarısında tamamen duruyor idi.Pantolonundan çizmelerinden ve üniformasının parçalarından bunun bir Osmanlı neferi olduğu anlaşıldı.Dizinden

yaralı idi.İhtimâl ki başka yerinden de yarası var idi.Fakat ateşin bu bîçâre adam ber-hayat iken mi vaz' olunduğu bizce sâbit olamadı.Fakat hakîkat-i hâlin bu kadar olması muhtemeldir."(s.305-306)

Bartelett Yunan gazetelerinin dile getirdiği bu gerçekleri görmezlikten gelerek Ordu-yı hümâyûnun "gûyâ Yunan mecrûhînine muâmele-i vahşetkârânede bulunduklarını yazıp sütunlarını yalanlar " ile doldurduğunu belirtir.Hattâ bu yalanlardan birinin Yunan gazetelerinde çıkan ve Yunanlı askerlerin Rizomilo Kilisesi'nde "ayın otuzuncu cuma günü dipdiri yakıldıkları " haberidir.Bartelett bu habere inananların bulunduğunu fakat "kilise derûnunda mecrûhînin" bulunmadığını böylelik le haberin de yalan olduğunu vurgular.Bartelett kilisenin hasâra uğramadığını "zîra her yer asâkir-i Osmâniyye'nin kiliselere dokunmadıklarını ve muhâfazasına gayret ettiklerini re'yü'l-ayn" gördüğünü belirtir.

Bartelett ve beraberinde bulunanlar tekrar eski mevzi'lerine dönerler.Bu esnada yarım tabur Arnavud askerinin bir buğday tarlasını geçerek kendilerinin bulunduğu ormanlığa doğru ilerlediğine şâhit olurlar.Diğer taraftan ormanın içerisinden gelen tüfenk ateşleri bir muhârebenin olduğu izlenimini verir.Muhârebenin olduğu yönde "açık yüzlü gayet mütenâsib bünyeli " bir ARnavud Bartelettler'e doğru yönelerek kendi arkadaşlarının ateş esnasında telef oldukları ihtimâlinden bahseder. Bunun üzerine orada bulunanlar Yunanlılar'ın iyi nişancı olmadıklarına kâni' olduğu için ihtimâl ki hemşehrilerinin kâffesi sıhhatte olduğunu söyleyerek bu adamı teselliye" çalışırlar.Daha sonra adam arkadaşlarından bir kısmını bularak ormanlığa doğru gidir.Biraz sonra "ikiyüz Arnavud Pilavtepe eteğinde bulunan bir Yunan siperine doğru sûretle" ilerlediğini görürler.Bu Arnavudlar "yekdiğerenden açık mesafede olarak sekizyüz yardaya kadar Yunan siperlerine"yaklaşırlar. Bartelett Yunanlılar ile yaklaşan Arnavudlar arasındaki muhârebeyi şu satırlarla dile getirir: "O zaman beşyüz tüfenk ucundan dumanlar ateşler münteşir olmağa başladı. Bu cesur Arnavudların bütün telef olacakları zehâbında bulunduk.Arnavudların nısfı yere yattılar.Diğerleri iki taraftan görünüyorlar,ihtiyatkârâne davranıyorlar idi.Hayrettle karışık bir sevince müstağrik olduk.İlk önce yatmış olan Arnavud-

lar kalkıp arkadaşlarıyla birlikte ileriye yürüdüler.Bunlar düşmanın üzerine ateş etmek için yatmışlar imiş.Hiçbirine bir zarar isâbet etmedi.Bu sûretle Arnavudlar Yunanlılar'a dört veya altıyüz yarda kadar yanaştılar.Bir tepeye gelip oradan siper alarak ateşe başladılar.İki taraftan bir saatten ziyâde yaylım ateş edildi.Ateş müdhîş idi.O zaman ric'at için boru çalındı.Fakat Arnavudlar yerlerinden kımıldamadılar.Borozan yanında bir zâbitle o tarafa doğru gönderildi.Fakat Arnavudlar'ın ateşi devam ediyor idi.Nihâyet bir zabit borozan ile Arnavudlar'ın ateş hattına kadar gidip bunları geriye almağa mecbûr etti.O zaman birer ikişer -canları sıkılarak- geri geldiler.Bu muhârebeye âdetâ bir oyun nazarıyla bakıyorlar idi.Ormanlıkta bulunan Arnavudlar dahi üçer beşer geldiler.Fakat onların da canları sıkılıyor idi.İçlerinden bir dânesi bile ölmediğini söyledi.Bu kadar müddet süren ateş zarfında yalnız birkaç dânesi yaralanmış.Hakîkat böyle idi.Bu bir hârika idi." (S.309-310)

Ric'at borusu çalmaya başlayınca Arnavudlar da diğer Ordu-yı hümâyûn birlikleri gibi emre uyarak geri çekilirler.Bartelett ise mezarlık duvarının üzerinde son Osmanlı birliklerinin de çıkıp geldiğini Yunanlılar'ın ise Rizomilo cihetine doğru ilerlediğini müşâhede eder.Bartelett Gereli'ye geri döndüğünde Hakkı Paşa'dan Velestin üzerine birkaç gün içerisinde hücûm olunmayacağını öğrenir.

Birinci Velestin Muhârebesi düşmanı hafife alarak onun mevcûdâtı hakkında doğru dürüst bilgi almadan taarruza kalkmanın ne büyük felâketlere yol açacağını göstermesi bakımından dikkate değer bir harekettir.Bu nedenle Velestin cihetindeki muhârebenin Ordu-yı hümâyûn nazarında nasıl geçtiği Mustafa Reşid'in kaleme aldığı Bir Askerin Nişanlısına Mektubu (10) başlıklı yazısında tesadüf edilir.Cephede çatışma içerisinde bulunan bir asker nişanlısına yazdığı mektupta bu muhârebenin çok çetin geçtiğini ve muhârebenin sonunda yaralı olduğunu bildirir:

"Azîzem!

Velestin Muhârebesi'nin ne keder hûnrîzâne olduğunu burada ne müdhiş bir

---

(10) Mustafa Reşid,Bir Askerin Nişanlısına Mektubu,y.y.y.,y.t.y..

kuvvetle çarpıştığımızı avn ü inâyet-i Hakk'la o kuvve-i mühimmeyi nasıl târûmâr eylediğimizi şimdiye kadar her türlü tafsîlâtıyla işitmişsinizdir.

İşte bu muhârebenin ilk saflarından birinde idim.Muhârebenin sonuna doğru düşmanın en metîn bir istihkâmına hücûm emrini aldık."Allah!Allah!" sedâları dağları taşları titreten top seslerini bastırdı.

Hâlâ gözümün önündedir bulutlar pek alçalmış idi.Daha doğrusu biz pek yükselmiş idik.İstihkâma ilk ayak basanlar meyânında bulunmakla müftehirim.İşte o sırada dehşetle gök gürlemesini müteâkib bir şimşek bulutları yardı.Güneşin ziyâsı bir oluktan dökülür gibi üzerimize saçıldı.O latîf nurlar içinde seni gördüm!... Uzaktan gülerek bana geliyordun.Kendimden geçmişim.Meğer mecrûh olarak yere düşmüşüm."

Cephede yaralı olarak şuurunu kaybeden asker hastahânede gözlerini açar ve kurşunun çehresine yakın bir yerine tesadüf etmesi dolayısıyla yüzünün değiştiğini farkeder.Yüzünün bir hayli değişikliğe uğradığını gören asker bu değişiklikten değil sadece nişanlısının bu değişikliğe bakarak kendisini artık beğenmeyip onunla izdivaç edemeyeceği endişesini taşımaktadır. " Gözümü açtığım zaman kendimi hastahânede buldum.Bugün aynaya baktım çehrem hayli değişmiş.Bir kurşuna tesadüf etmiş olan kulağım garib bir manzara hâsıl eylemiş.Hele güneşten,baruttan yanmış olan yüzüm,bıyıklarım pek tuhaf görünüyor.

Bitti.Artık izdivaç edemeyeceğiz.Çünkü beni bu halde beğenmezsin."

Asker,çehresindeki bu değişikliğin sonucunda izdivaç edemeyeceği gerçeğini kabullenmeye çalışır.Tabîi ki bu askerin kendi kendine kurduğu bir sebep sonuç ilişkisine dayanan kurmacadır.Nişanlının ise bu kurmacadan haberi yoktur.Mektubu aldıktan sonra haberi olacaktır.Askerin çehresindeki değişikliği ve bu değişikliğin sonucunda izdivaç edemeyeceği gerçeğini kabullenmesi çehresine değişiklik veren yaranın düşmanla çatışma esnasında meydana geldiğindendir.Yoksa asker herhangi bir yaranın onu nişanlısından ayırması hâlinde teselli kabul etmez .Gerçeği kabullenemez.Bu nedenle yakında köye gideceğini ve kendisini köyün haricinde karşılamasını nişanlısından ister:

"Azîzem!

Yemin ederim ki başka bir sebeple senden mahrum olaydım,teselliyet kabûl etmeyecek bir hüzne dûçâr olurdum.

Fakat bu mahrûmiyete 'vzîfe' bâis olduğu için mütesellîyim.Kumandan-ı a'zâmımız velînimet-i biminnetimiz efendimiz hazretlerimiz sâye-i celîlinde nâil olduğum hüsn-i tesadüf semeresi olarak iltiyâm-pezîr olmak üzeredir.

Yakında köye avdete müsâade buyurulacağı tebşîr olunmuştur.Hangi gün köye geleceğimi inşâallah yazarım.Beni köyün hâricinde istikbâl edip birâder gibi alnımdan öp!..."

Askerin nişanlısından kendisini köyün hâricinde karşılamasını istemesi harb yarası olsa bile yine de yüzündeki değişikliği göstermek istememesinden ya da toplumda iki nişanlının konuştuklarını görmesinin hoşnutsuzluk yaratacağı endîşesinden kaynaklanabilir.

1897 yılında meydana gelen Osmanlı Yunan Harbi'nde yaralanan bir askeri o yıllarda nişanlısının aldığı yara yüzünden kabul etmemesi ve bu nedenle izdivaçtan vazgeçmesi düşünülebilir mi? Düşünülse bile gerçekçi olur mu? Mektubu kaleme alan Mustafa Reşid'e göre nişanlı asker harpte yaralandığı için kızın bu askeri reddedip evlenmeme ihtimâli yoktur.Lâkin harbe iştirâk edenler toplumda îtibar kazandığı gibi ,yaralılar daha da îtibarlı olur.Genç kız da nişanlısına verdiği iâde-i cevapta onu çehresindeki yarayla kabullenebileceğini hattâ bu yaranın gurur kaynağı olacağını harpte yanmış bir erkeğin bıyıklarıyla,harbe gitmeyen erkeklerin kıvrılmış bıyıklarını karşılaştırarak belirtir:

"Kahraman! Sabırsızlıkla beklediğim mektubunu aldım.Öptüm gözlerime sürdüm.

Gazânı tebrîk ederim! Allah senin gibi yiğitleri vatana bağışlasın.Muhârebeyi bâ-husûs sûret-i mecbûriyetini ne güzel târif etmişsin kalbim o kadar kabardı ki heyecandan boğulmak derecesine geldim.

Hele şimşeğin yardığı bulutlardan dökülen nurlar içinde beni görüşün son mertebe iftihârımı mûcib oldu.

Mektubu köyümüzün bütün genç kızlarına okuttum.Sevinç gözyaşları dökerek cümlesi beni kucakladılar.Nişanlın olduğum için bana gıbta ettiler.

"Artık izdivaç edemeyiz.Çünkü beni bu halde beyenmezsin!" diyorsun.Bu söz sana yakışır mı? Yoksa beni tecrübe mi etmek istiyorsun?

Emin ol kahramanım bu halinle benim nazarımda erkeklerin en güzelisin.Müdâfaa-i vatan uğrunda barutla yanmış bıyıkların manzarası bence güzel kokulu pomad بو ما رد مرلد bükülmüş bıyıkların görünüşünden hoştur.

Bensseninle yiğitliğin,vatana bir hizmet edeceğin için nişanlanmış idim.Meydan-ı harbe gidip de böyle iftihar nişanları alamamış olaydın işte o zaman seninle teehhül etmezdim.

Hangi gün köyümüze vâsıl olabileceğini yaz.Seni uzaklardan karşılayıp bir hemşîre gibi değil bir zevce gibi musâfaha edeceğim."

Önceden nişanlandığı birinin harbe giderek yaralı dönmesi halinde nişanlı genç kızın bu yaralı azkerle izdivaç etmemeyi düşünmesi onu reddetmesi 1897 yıllarında gerçeğe ters düşer.Lâkin genç kızın bu şekilde bir seçim içerisinde karar verme yetkisinin kendisinde değil genelde toplumdaki statüye bağlı olduğu düşünülebilir.Yani nişanlı genç kız harb mecrûhu bir askerle evlenip evlenmeme kararında o kadar özgür değildir! Bu kararı yaralı askerden yana kullanmaya zorlayacak birçok neden vardır.Mustafa Reşid'in üzerinde durduğu harb yarasını gurur kaynağı yapma nedeni bunlardan sadece biridir.Nişanlı genç kız önceden nişanlısı olduğu askerle evlenmeyi harpte yaralandığı ve bunu gurur kaynağı yaptığı için değil önceden bağlı olduğu birçok nedenden dolayı bu kararı verdiği düşünülebilir.

Nişanlı genç kızın cevabından sonra yaralı olan asker cevaba iâde-i cevab yazar.Bu cevabında nişanlısının çehresindeki bu yarayla kendisini kabulleneceğine çok sevindiğini sevinir.Bununla birlikte köyün genç kızları arasında nişanlanmak için kendisini bu özelliklerinden dolayı seçtiğini de belirterek kendisine de bir pay çıkarmadan edemez;

"Azîzem!

Hezeran âferin! Hezeran teşekkür!Bu ne ulviyet! İşte bir askerin zevcesi olmaya liyâkâtini kemâliyle isbât ettin.Senin gibi bir kadının evlâdı elbette vatana

nâfi' olur.Binâenaleyh zevcen olmak nâiliyyet-i aksâ-yı emelimdir.Küçükdenberi köylümüzün kızları arasınada sen nazar-ı dikkatimi celbeyliyordun.Her hâlini her hareketini beğenmiş zevceliğe ittihâb eylemiş idim.Bu def'â mektubuma yazdığın cevab seni ittihâbdaki isbâtın te'yid etti.Bahtiyârım,bana olan ahd ü peymânını îfâ için gösterdiğin fedâkârlığa mukâbil ben de sana ilelebed minnetdarlığımız âsârını arâeden hâlî kalmayacağım.

Yemin ile te'yid ederim ki cevabnâmeni belki bin kere okudum.Her kırâatte kâğıdın üstüne dökülen sirişk-i şâdî pek çok kelimelerini okunamayacak şekilde bozdu.Hayret! O kadar mâfât bu kısacık sade mektuba nasıl derceylemiş idi.

Mektubun göğsümdeki yaranın üzerinde duruyor.Merhem oluyor bilsen!Bâkî teşekkürâtımı beyân etmek için biran evvel kavuşmak arzusu!... "

Birinci Velestin Muhârebesi'nin sonucunda iki ordunun durumu ve istihkâmlarını Selim Sun 1897 Osmanlı-Yunan Harbi tarihinde şu bilgilerle verir: "Başarısızlıkla neticelenmiş olan Birinci Velestin Muhârebesi'nde 30 Nisan 1897 düşmanın,Pilavtepe-Konyari Köyü ve batı sırtları hattında 8-9 kilometre genişliğindeki mevzie yerleşmiş olduğu ve bu mevzii tahkim etmiş bulunduğu anlaşılmış,kuvvetinin 10-12 bin piyâde ile 3-4 batarya kadar olduğu tahmin olunmuştu." (11)

Bu arada Teselya'da bulunan ordu komutanlığı 5 Mayıs'ta yapılacak Çatalca taarruzu sırasında düşmanın Çatalca yönüne kuvvet kaydırmaması için Velestin mevziindeki kuvvetlerinin tesbitini emreder.Bunun üzerine 5. Tümen 5 Mayıs sabahı üç alayla düşmanın sol kanadına taarruz etmek üzere Gereli-Velestin yolunda toplanarak süvârî bölüğünün düşmanın sol kanadına doğru keşif yaparak Velestin'in kuzeyindeki orman ile Karla Gölü arasına gönderileceği 2. alayın Taşlıtepe'ye taarruz edeceğini 1. alayın ise Konyari'nin güneyinde taarruza geçeceği kararlaştırılır.Bu esnada 4. alayorman tarafını gözetlerken,topçu bir batarya da sağ kanadı destekleyecek 3. alay Gereli'de kalacaktır.

---

(11) Selim Sun,1897 Osmanlı Yunan Harbi,T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi ,s.156.

Bu tertiple alaylar saat 9.00'da taarruza geçerler: " Karla Gölü'nün cenûbundaki taşlı tepelerden bed' ile Velestin istasyonunun bulunduğu tarlalardan ve civarındaki ormandan geçerek karyenin karbında sırtlar üzerinde vâkı' Koyunyatağı çiftliğinin garb cihetindeki Taşlıtepe'ye kadar takrîben sekiz kilometre bir mahalde düşmanın tertib tedâfii almış olduğu ve kuvveti onbir onikibin raddesinde ve seyyar ve cebel olmak üzere dört beş batarya top olup birçok siperler,istihkâmlar inşâsıyla mevziin tahkim ve tersîn edilmiş olduğu anlaşılmış idi.

Süvâri bataryası Çeltikçiçiftliğinin önünde ta'biyye olunarak Taşlıtepe'de bulunan düşman piyâdesi üzerine saat onikiyi çeyrek geçe şarapnel yağdırmağa başlamış idi.Bu sırada piyâde-i askeri şâhane ilerlemekte ve topçu 14. alayın 1. taburu sol cenah piyâde alayının ileriye hareketini beklemekte idi.Düşman asâkir-i Osmâniyye'nin şîrâne savleti ve süvâri bataryasının şiddetli ateşi tesiriyle Taşlıtepe'yi terk ve gerisindeki sivri tepeye ric'at eylediğinden mezkûr Taşlıtepe Bürzerrîn taburuyla Haymana taburunun bir bölüğü tarafından zabt ü işgâl edilmesi üzerine süvâri bataryası derhâl ateş keserek ve top bindirerek Çeltekçi sırtlarına saûd ve düşmanı hedef ederek ateş açmağa başlamışlar idi.

Süvâri bataryası birkaç mermi endaht etmiş idi ki o sırada sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir alay düşman kuvvetinin ormanın şarkından Gereli istkâmetine doğru ilerlediğine dâir vârid olan bu yanlış haber üzerine süvâri bataryası Gereli'deki ihtiyât-ı umûmîye iltihâk etmek üzre yerinden kaldırılmış ve muahhiran haber-i mezkûrun yanlış olduğu anlaşılmakla Gereli'ye irsâlinden sarf-ı nazar olunarak diğer bataryalara iltihâk eylemişdi.

Asâkir-i şâhânenin şu ilk muhâcemede gösterdikleri müessir-i besâletkârı semeresiyle Taşlıtepe ile yanlarındaki ârizalar yed-i zabta geçmiş olduğu gibi birinci alay dahi Koyunyatağı çiftliğinin cenûbundaki hafif sırtlara kadar ilerlemiş ve hattâ nizâmiye 18. alayın 4.ve 24. alayın 4.taburlarından bir miktar asker Adabeyli Karyesi'ne epeyce yaklaşmış idi.

Bu sırada evvelce zabtolunan Taşlıtepe'nin arkasında bulunan ve düşmanın hatt-ı müdâfaası cephesini yan ateşiyle müdâfaaya sâlih olan diğer ikinci tepenin dahi zabtından sonra 2. alay sola tebdîl-i istikâmet ederek 1. alayla bera-

ber hücûma devam edilmesi emrolunmuş ise de mezkûr tepenin zabtı emrinde sarf edilenmesâî müsemmmer olamamış ve o akşam zabtedilen mevâki'de kalınarak ilerlenememiştir." (12)

5 Mayısta gerçekleştirilen taarruzda: "Ertesi gün,taarruza devam edilmek üzere ordudan bir tümenle veya enaz bir tugayla yardım edilmesi istendi.Birlikler 5 Mayıs akşamına kadar Birinci Velestin Muhârebesi'nde Bursa Taburu'nun işgâl ettiği hatları elde etmişler ise ,Yunan sol kanad birliklerini tamamıyla geri" atamamışlardır.(13)

6 Mayıs sabahı "birinci hattaki birliklere komuta etmek üzere Taşlıtepe'ye gitmiş olan Naim Paşa Ayailya Tepesi'ni geçer."(s.158) Naim Paşa'nın bu taarruzunu Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü 1897 Osmanlı -Yunan Harbi'ni konu alan çalışmalarında şu mâlûmâtlarla aktarırlar: "Nisaa'ın 24.pazartesi günü sabahleyin Bilecik Taburu'nun mütebâkî iki bölüğü diğer bölüklere iltihâk etmek üzere sağ cenâha âzam kılındığı gibi süvâri bataryasına bir de piyâde bataryası ilâve olunarak Koyunyatağı çiftliğinin karbına ta'biyye edilmiş birinci hat kumandanı Mirlivâ Saadetlü Naim Paşa Taşlıtepe'ye giderek arkasındaki tepenin zabtı esbâbının istikmâline tevessül olunmuş idi.

Yevm-i mezkûrda sabahleyin saat onda ateş bir gün evvelki cepheden başlamış ve muhârebeye şiddetle tutuşulmuş idi. Çeltikçi sırtlarına çıkarılan süvâri bataryasıyla piyâde bataryası tamam saat ikide '2400' metreden zikrolunan sivri tepe üzerine dâne ve şarapnel endahtına başlayarak sağ cenâhın hücûmu Elmalı,Haymana,Bilecik ve Pirzren Taburları müttehaden şîrâne hücûm eylemeleriyle saat beşte mezkûr tepede yed-i galebe-i Osmâniyye geçmiş idi.

Düşmanın işbu tepe ile yanlarındaki kuvveti iki üçbin piyâde kadar olup oldukça mühim bir kuvvetin gâyet metîn ve rasîn bir mevki'den çıkarılması mukaddime-i muzafferiyyet olarak asâkir-i şahânenin tezyîd -i şevk ü gayretini bâdî

---

(12) Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul,1315,Mihran Mat.,s.370-380.

(13) Selim Sun,1897 Osmanlı-YunanHarbi,T.C.Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmi Yayınları Seri Nu:6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi,s.157.

olduğundan fırka kumandanlığınca bundan bilâ-istifâde Haymana Taburu'yla diğer üç taburun sağ taraftaki tepeye saat yedide hücûma devam etmesi ve Akseki Taburuyla 1. alayın dahi sağ cenâhın hareketinden sonra Adabeyli Karyesi'nin bulunduğu sırtlar üzerine ve İzmid Taburu'nun ormanın kenâr-ı garbîsine hücûm etmeleri, ve iki seyyar bataryasının dahi hücûma iştirâk eylemeleri emri verilmiş ise de bu harekete ancak saat onda mübâderet edilebildiğinden hücûm pek geç icrâ olunabilmiş ise de düşman cüz'î bir mukâvemet eyledikten sonra akşam üzeri terk-i mevzi' eylemiş ve Velestin Karyesi'yle bilumum mevâkii eyâdi-i galebe-i Osmâniyye geçerek oralarda da râyet-i zafer-i âyet-i Osmânî temevvücnümâ-yı zafer olmuş idi." (14)

İkinci Velestin Muhârebesi zaferle sonuçlanarak Ordu-yı hümâyûn "7 Mayıs sabahı erkenden Velestin'e" girer.Bu esnada "Birinci Alay Velestin güney sırtlarında Ermiye'ye karşı Üçüncü Alay Velestin doğu sırtlarında Golos'a karşı ve diğer alaylar da Velestin istasyonunun iki tarafında olmak üzere" tertiblenirler. "İki süren bu muhârebelerde 5.Tümen subay ve erlerinden 59'u şehit 302 'si yaralı 361 zâyiât" verilir." (15)

Velestin'in zabtı çekilen telgraflarla haber verilir.Bu telgraflardan biri de Kandiye'de bulunan İngiliz kumandanına çekilir:

"Kandiye'de İngiliz Kumandanına

Osmanlı askeri Golos'a üç sa'at mesafede Velestin Kasabası'na kadar girmişler ve zabt etmişlerdir.

fî 17 Nisan sene 1313

'Ajans' " (16)

---

(14) Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü,Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İStanbul,1315,Mihran Mat.,s.380-381.

(15) Selim Sun, 1897 Osmanlı Yunan Harbi,T.C.Genelkurmay Başkanlığı HarbDâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi,s.159.

(16) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kasım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı (Teselya Tarihi),Ankara,1993, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.17.

Velestin Kasabası'nın zabt edilmesi sonucu duyulan sevince devrin edibleri manzum tarih düşürerek katılırlar.Bu ediblerden bir olan "Rehber-i Ma'rifet Mektebi müdür muâvini Âtıf" şu mısralarla Velestin'in fethine tarih düşürür:

"Bir beyt-i güher saç yoluna tâ ola tarih
Pek şanlı haber yine pey'-i zaferde
Mesrûr olalım aldı Velestin'i de kahren
Bâ-avn-i Hüdâ asker-i İslâm bu seferde
1314 " (17)

Velestin'in zabtına manzum tarih düşüren bir diğer edib ise Galata'da Tünel Hanında Dâvâ Vekîli Selânikli Osman Nuri'dir:

"Güher sözlerle Nuri tarihin yaz
Velestin zabt olundu bârek-Allah
Mücevher kilk ile vak'anüvîsân tarihin yazsın
Velestin de alındı dest-i düşmandan mübârek bâd
1314 " (18)

Velestin zabt edildikten sonra ordu karargâhının da buraya taşınması üzerine 8 Mayıs'ta Golos'u işgâl etmek üzere Edhem Paşa Aşağıdaki emri verir:

"1.Velestin'de mağlub edilen düşman,Golos ve Ermiye istikâmetinde geri çekilmektedir.

2.Yarın Golos üzerine ileri harekete devam olunacaktır.

3.5.piyâde Tümeninden bir piyâde alayı ,Velestin-Golos caddesinin iki tarafında ihtiyat taburu bulunacaktır.Bu tümenden bir piyâde tugayı ile ,tümen topçusu

---

(17) Âtıf (Rehber-i Ma'rifet Mektebi Müdür Muâvini), "_____",Sabah,Nu:2677, 28 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5757,28 Nisan 1313,s.2.

(18) Selânikli Osman Nuri,"_____",Tercüman-ı Hakîkât,Nu: 5756, 27 Nisan 1313,s.1.

ve tümen süvarisi Golos'a hareket edecektir.Bu müfrezeden iki piyâde taburu öncü olacak ve geri kalan altı piyâde taburu,büyük kısım olarak öncü kol nihayetinden 15 dakika sonra hareket edecektir.Tümen süvârisi de öncünün hareketinden yarım saat önce yani yarın sabah o7.00'de Golos'a hareket edecek ve daha önce Golos ve Makriniça yönlerine iki keşif kolu gönderecektir.

4.Öncü,yarın sabah saat 07.30'da hareket edecektir.

5.Haydar Paşa komutasında bulunan ihtiyat tugayı;kendi kuruluşundaki süvari bataryalarını bulunduğu yerde bırakacak ve 3. Tümen'den alacağı iki dağ bataryası ile yarın sabah saat 07.00'de Makriniça Köyü'ne hareketle oraları işgâl edecek ve emir gelinceye kadar o civarda bulunarak âsâyiş sağlayacaktır.

6.5 nci Tümenden bir piyâde alayı,birkaç süvâri ile Ermiye tarafını gözetlemek üzere yarın sabah 07.00'de Velestin'den hareket ve Karabağ ile Akıncı arasında güneye doğru mevzîlenecektir.

7.Ordu karargâhı yarın Golos'a harakat edecektir. Müşir Edhem " (19)

Gerek Velestin'de bulunan gerekse diğer Golos'a yakın mevki'lerde bulunan Ordu-yı hümâyûn kuvvetleri Golos'u zabtetmek için harekete geçerler."Bâlâda arzolunduğu vechile Velestin önünde harb eden Hakkı Paşa Fırkasına imdâd olarak gönderilen Üçüncü Memduh Paşa Fırkası Velestin'in zabtından iki saat sonra mahall-i mezkûra yetişmiş olduğundan iki gün orada ikâmetten Nisan'ın 27.günü Çatalca'ya doğru hareket ve ertesi gün Tatarlı Köyü'ne muvâsalat eylemiş idi.

Çatalca'nın zabtı üzerine Ordu-yı hümâyûn o mevkie gönderilerek îcâb eden o emri i'tâdan sonra Ordu-yı hümâyûn müşiri devletlü Edhem Paşa Hazretleri Velestin'e müteveccihen hareket ve Nisan'ın 25.cuma günü akşam üzeri oraya muvâsalat buyurmuşlar idi.

Müşir Paşa Hazretleri'nin orayı teşriflerinden mukaddem ber vech-i ma'rûz Velestin ve Plevtepe mevâki zabtedilmiş ve oralarda râyet-i Osmânî temevvücnümâyı zafer olmuş bulunduğundan ertesi gün kuvve-i münâsebe ile Golos üzerine hareket

---

(19) Selim Sun,1897 Osmanlı Yunan Harbi,T.c.Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmi Yayınları Seri Nu: 6,Ankara 1965,Genelkurmay Basımevi,s. 161.

olunmak kararlaştırılmış idi.

Nisan'ın 26. cumartesi günü ale's-sabah saat onbuçukta asâkir-i şâhâne Golos'a azîmet etmek üzre hazırlanmakta bulundukları sırada Golos'ta mukîm düvel-i muazzama konsolosları nâme-i Fransa ve İngiltere konsolosları önünde bahriye efrâdından birkaç nefer mensûb oldukları devletlerin bandıralarını hâmil oldukları halde Velestin'e gelerek Golos'un tahliye edilmiş olduğunu ve Yunânîlerin mahbûsînin sebillerini ihlâl etmiş bulundukları cihetle şehrin gâretten muhâfazası zamnında limanda bulunan sevâin-i ecnebiyyeden muvakkaten karaya asker çıkardıklarını ve şu kadar ki temin ü âsâyiş-i asâkir-i şâhâneye âit bulunduğu cihetle şehre dâhil olacak asâkir-i Osmâniyye tarafından konsoloshânelrle emâkin-i ecnebiyyenin taht-ı muhâfazaya aldırılmasını Müşir ? Paşa Hazretleri'ne beyân ve ricâ eylemişler ve müşârünileyh tarafından kendilerine lisân-ı münâsible muvâfakat verilerek şehrin işgâliyle bir günâ yolsuzluğa meydan verilmemek üzre erkân-ı harbiyye miralaylarından izzetlü Enver Bey altısını mevâki'-i münâsebede terk ve dördüyle şehre girmek için on tabur asâkir-i şâhâne ile saat oniki raddelerinde Golos üzerine sevkolunmuş idi.

Asâkir-i şâhâne henüz Golos üzerine hareket etmemiş oldukları Nisan'ın 26.gecesi Velestin'den hareket ve Golos'a azîmet etmiş idi.O sırada şehirde bulunan Yunan askeriyle ahâli-i hristiyaniyyeden bir kısmı limandaki Yunan sefâinine firâr ve iltihâk etmekte olduklarından fevkalâde telâş ve heyecan içinde bulunan Yunânîler casus ve esir muhâfaza etmek fikrinde değil idiler.

Yunânîler Golos'ta terkettikleri birçok mühimmat-ı harbiyye ve erzak ile eslihadan başka dört kıt'a cesîm topu denize ilkâ ederek savuşmuş olduklarından mevhûdu iğtinâm edilmiş ve topların dahi ihrâcı için ileride tedâbir-i lâzıma icrâ olunmak üzre şimdilik terkedilmiş idi.

Asâkir-i şâhânenin şehre dühûluna müteâkib mûmîileyh Enver Paşa tarafından herkesin iş ve gücüyle iştigâl ederek emin olmaları hakkında bir beyannâme neşr ü îlân kılındığından bilumum dükkanlar açılarak kemâfi's-sâbık muâmelâta ibtidâr

olunmuş idi." (20)

Golos'un Ordu-yı hümâyûn tarafından zabtedildiği haberi çekilen telgraflarla ilgili yerlere duyurulur. "Resmo Evkâf Riyâseti'ne" çekilir:

"Resmo Evkâf Riyâseti'ne, 'Hanya'dan'

Velestin'in istihkâmları ile Golos'un zabt olundukları husûsî telgrafların tebsîrâtındadır.. fî 21 Nisan sene 1313

Spaski,Mehmed Cevdet" (21)

Telgraflarla belirtilen Golos'un zabtı tarihine devrin edibleri de manzum tarih düşürürler.Özellikle de Golos gibi çok ehemmiyete hâiz olan bir liman kentinin zabtedilmesi düşürülen manzum tarih sayısının kabarık olmasına yol açar.

Golos'un fethi üzerine "Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî Muhâsebet Dâiresi İkinci Şube Ketebesinden Nazmi'nin " kaleme aldığı "Târih-i Feth-i Golos" başlıklı manzumesi aslında Golos'un zabtına düşürülen bir tarihtir:

"Camii kevkebe ,ârâyiş-dîhim-i hilâfet
Metbû'-ı mufahhem
Fârûk-şiyem,hüsrev-i yektâ-yı celâdet
Gâzi-i muazzam
Mahbûb-ı cihân,merdümek dîde-i ümmet
Hâmi-i şerîat
Dânâ-yı zaman,vâkıt-ı esrâr hükûmet
Pirâye-i şevket
Pür-şâşâdır askerinin cebhe-i şânı
Envâr-ı zaferle

---

(20) Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul,1315,Mihran Mat.,s.382-384.

(21) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı (Teselya Tarihi),Ankara, 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.22.

Tutdu yine Osmanlılar'ın şânı cihânı
İşte bu seferle
Aldıkları yerle hâsılı nâ-kâbil-i tâdât
Şîrân-ı gazânın
Düşmanlara kaldı kaçacak yer o dem âbâd
Kurtarmağa cânın
Tarihini Nazmi âtîde eyledim imlâ
Cevherle kemâhî
Aldık Golos'u müjde kaçıb asker-i a'dâ
Bâ-lutf-i ilâhî " (22)

"Mekteb-i Sanayi' Arabî ve Fârisî Mahrec-i mevâlîsinden Şâkir Âgâhî" Golos'unfethine dâir düşürdüğü tarihlerde Ordu-yı hümâyûnun Golos'a hücûm emrinden zabtına kadar geçen hikâyesini aktarır:

"Rûz-i şenbe işte altıncı günü zilhiccenin hulûs
Asker emr aldı hücûm gösterdi bâ-sıdk u hulûs
Fethine bir cevherîn târih-i Âgâhî dedi
Lutf-ı Hak'la müjde,alındı yine Golos"
1314 "

"Hücûm etmişti ser-tâ-ser
Meh-i zilhicce'de asker
Koşuştu hep dilâverler
Hücûm gülbangı çalındı
Bu bir târih-i şâdîdir
Daha çok feyze bâdîdir
Beşârete münâdîdir
Bugün Golos da alındı
1314 "(23)

---

(22) Nazmi,"Tarih-i Feth-i Golos",Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5757,28 Nisan 1313,s.23.; Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet ,1315, s.31-32.

(23) Âgâhî,"_____"Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5757,28 Nisan 1313,s.2.

Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Mümeyyiz-i sânîsi Halil Edib Golos'un alınışına düştüğü manzum tarihte Teselya Ordusu umûm kumandanı Müşir Edhem Paşa'ya şu sıfatları lâyık görür:

"O melek -haslet o erbâb-ı vegâ şîrâne
Avn-ı Hak'la Golos'un fethi oldu âsân
Ta'miyeyle ne güzel dendi bu Rûmî tarih
Girdi paşa Golos'a çıktı perîşân
1313 " (24)

Yine "Halil Edib Beyefendi tarafından keşîde-i silk-i nazm kılınmış olan kıt'a-i ra'dâ-yı tarihiyyenin" Konusu Golos'un fethidir:

"Böyle bir müjde-i nusretle cihânbânımızın
Kalbini eylesin Allahü Teâlâ mesrûr
Bir çıkar kilk-i hünerden bu mücevher tarih
Lütfedip Hak Golos'a girdi cünûd-ı mansûr
1314 " (25)

"Memûrîn-i Mülkiye Komisyon Kalemi hulefâsından Âtıf" Golos'un fethine manzum tarih düşürmeyi bir şevk ile yerine getirir:

"Şevk ile yazdım tarihin Âtıf
Bir beyt içinde çün dürr-i yektâ
Bâ-lütf-i mevlâ Yunanlılar'dan
Golos alındı mes'ûd bâda
1314 " (26)

---

(24) Halil Edib,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.708.

(25) Halil Edib,"_____" ,Sabah,Nu:2676,27 Nisan 1313,s.3.;Mâlûmât,C.4., Nu:81, 1 Mayıs 1313,s.665.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet 1315,s.30.

(26) Âtıf,"_____" Sabah,Nu:2677,28 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5757,28 Nisan 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu:81,1Mayıs 1313,s.665.

"Kastamonu Merkez mülâzim-i umûmîsi Ziya" Golos'un zabtına düştüğü manzum tarihle tıpkı Golos'taki gibi mensûbu olduğu milletinin,devletinin ve bu devletin başında bulunan padişah Sultan II.Abdülhamid'in sürekli gâlib gelmesi için duâ eder:

"Feth ü zaferle Hüdâ her demde kıl mesrûr ü şâd
Milletini devletini 'Sultan Hamid'i' bâ-husûs
A'dâsına gâlib getir,hemvâra ol şehinşâhi
Mü'minlerde mevcud idi feth ü zafer de bâ-husûs
Nâdir gelir hâtırâlara güherin tarih-i Ziya
Buldu îmâr İslâm'la bu kerre de şehr-i Golos
1314 " (27)

Prizren'li Ömer Lütfi Golos'un zabtına dörtlükle düştüğü manzum tarihte, Golos'un fethinin 1897 Yunan Harbi'nde önemli bir vak'a olduğunu belirtir:

"Kevâkib-i behçetden raksa vardı
Ziyâdâr oldu şimdi mâh-ı âlem
Dedim bir şevkle tarih-i cevher
Golos'a geçdi hükm-i şâh-ı âlem
1314 " (28)

Golos'un zabtına tarih düşüren bir diğer şâir "Telgraf ve Posta Nezâret-i Âliyyesi Meclis-i idâre başkâtibi âzâdan ." Münir'dir.

"Şehinşâh-ı cihân durdukça dîhîm-i şevketde
Ola zât-ı hümâyûnun nice nusretle şîrin-kâm
Mücevherden ganîmetdi,münir guzâta tarihim
Bi-hamdillah visâl buldu Golos'a leşker-i İslâm
1314 " (29)

---

(27) Ziya(Kastamonu Merkez mülâzim-i umûmîsi),"_____"_,Tercüman-ı Hakîkât, Nu:5766,8 Mayıs 1313,s.2.

(28) Prizrenli Ömer Lütfi,"_____",Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5757,28 Nisan 1313,s.2.

(29) Münir,"_____"Sabah,Nu:2676,27 Nisan 1313,s.2;Mâlûmât,C.4,Nu:81, 1 Mayıs 1313,s.665.;İkdam,Nu:1007,27 Nisan 1313,s1.

T.C. YÜKSEKÖĞRE

Golos'un fethine düşürülen bu manzum tarihlerle birlikte yine aynı fethe beyitle manzum tarih düşüren ediblerin sayısı da oldukça fazladır.Bu ediblerden biri de "Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi cihad kalemi ketebesinden Ahmed Şükrü'dür":

"Düştü bir tarih-i cevher hâmemden bi'l-iftihâr
Harple şehr-i Golos islâma geçti sa'd ola
1314 " (30)

Golos'un zabtına beyitle tarih düşüren bir diğer edib ise "İmroz Kaymakam-ı Sâbıkı" Hıfzı'dır:

"Etsin Osmanlılar düğün
Golos da alındı bugün
1314 " (31)

"Maârif-i Umûmiye Nezâret-i Celîlesi Mekâtib-i Rüştiyye İdârese Hulefâsından Rehber-i Ma'rifet Mektebi Tarih ve Coğrafya Muallimi " Nuri De Golos'un alınışını tarih düşürenlerdendir:

"Bezsin elden ele bu cevher-i tarih-i zafer
Boşalıp oldu Golos asker-i islâma mermer
1314 " (32)

"Meşâhir-i Vükelâ-yı deâvîden İzzetli Nuri Efendi " Golos'un zabtına beyit-

---

(30) Ahmed Şükrü,"_____" Tercümân-ı Hakîkât,Nu:5757-554,28 Nisan 1313,s.2.

(31) Hıfzı (İmrozKaymakamı),"_____"Sabah,Nu:2676,27 Nisan 1313,s.2.;Hamiyyet,Nu:43,30 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5756-553, 27 Nisan 1313,s.1.

(32) Nûri (Tarih ve Coğrafya Muallimi),"_____" ,Tercüman-ıHakîkât,Nu: 5757-554,28 Nisan 1313,s.2;Sabah,Nu:2677,28 Nisan 1313,s.2.

le düşürdüğü tarihte bu zabtı tarihin şanlı bir sayfası sayar:

"Tarih şanlı sahâife de ayân
Gölos'u aldı cihâd-ı sultan
1314 " (33)

Liman dâiresi devâvî-i bahriyye kalemi müsevvidlerinden Hâfız Bahâ Bey'in de Golos'un fethine düşürdüğü bir tarihi vardır:

"Alıca müjde-i teshîri yazdım gevherîn tarih
Golos şehr-i dil-ârâsı mübârek bâd islâma
1314 " (34)

Yine Üsküdarlı Re'fet:

"Yazıp tarihini bir merd-i gâzî
Bi-hamdillah Golos'u aldı islâm
1314 " (35)

beyitiyle Golos'un alınışına tarih düşürür.

"Süvârî Dâiresi Birinci şûbesi hulefâsından " Nazif düşürdüğü beyitle Golos'un zabtediliş yılına dikkat çekerken:

"Verdi müjde tarih-i tam
Bu sene alındı Golos
1314 " (36)

Devrin tanınmış ediblerinden Yenişehirlizâde Halid Eyüb Golos'un zabtına şu cümleyle tarih düşürür:

"Bu yıl Golos da alındı müjde
1314 " (37)

---

(33) Nûri (dâva vekili)," ", Tercüman-ı Hakîkât, Nu:5756-553, 27 Nisan 1313, s.1.

(34) Hâfız Bahâ," ", Sabah, Nu:2676, 27 Nisan 1313, s.2.

(35) Üsküdarlı Re'fet," ", İkdam, Nu:1907, 27 Nisan 1313, s.1.; Mâlûmât, C.4, Nu:81, 1 Mayıs 1313, s.665.

(36) Nazif (Süvari dâiresi birinci şûbesi hulefâsından), Mâlûmât, C.4, Nu:82, 8Mayıs 1313, s.685.

(37) Hâlid Eyüb," ", Tercümân-ı Hakîkât, Nu:5756-553, 27 Nisan 1313, s.1; Sabah, Nu:2676, 27Nisan 1313, s.2.

Ayrıca devrin süreli yayınlarında rastlanmayan fakat harbin nihâyet üzerine zaferi konu alan neşîde ve terennümlerinin toplandığı antolojilerde görülen manzum tarihler de vardır.İşte "Edirne Merkez Rüsûmât Müdürü Serkâtibi Mehmed Necati " Golos'un fethini konu alan manzum tarih düşürür:

"Cünûd-ı mansûrın yine Kâ-ı zaferi çalındı
Dedim Necati tarihin bugün de Golos alındı
1314 " (38)

Golos'un Ordu-yı hümâyûn kontrolü altına girdikten sonraki durumu Sabah Gazetesi'nde yayanlanan "Golos'tan Mektûb " başlıklı bir mektubla anlatılır.(39) Bu mektub Journal de Salonique 'den tercüme edilmiştir.

Mektubu kaleme alan ilk önce denizle komşu olmalarından dolayı Golos'un büyüklüğünü okuyucuya aktarmak için Selânik'le mukâyese eder.Selânikle mukâyesenin sebebi Golos'un da Selânik gibi bir körfezinin bulunması ve Avrupalılar'ın Selânik'i iyi bilmelerinden kaynaklanabilir.Böylelikle benzerliklerden tanıma ulaşılmış olur.Golos'un tabii güzelliklerine de değinilir:

"Golos şehri Selânik'in bir mahallesi kadar küçük bir kasaba ,Golos Körfezi Selânik Körfezine nisbetle küçük bir havza mesâbesindedir.

Bahran Golos Körfezi'ne duhûl olunduğu zaman şehrin manzara-i latîfesi ve civarda bulunan tepelerin zümrüd gibi yeşilliği enzâr-ı istihsânı celbetmektedir.Câbecâ dağ tepe ve eteklerinde te'sis edilmiş olan köyler Golos Kasabası etrafında çiçekten ma'mul,bir eklil-i şekl-i dilfirîbini almış ve gûnâ gün meyve bahçelerinin ağaçları ,meyveleri,çimenleri bu manâzır-ı latîfeye bir kat daha revnak vermekte bulunmuştur.Limanda sahil boyunca uzun bir rıhtım inşâ edilmektedir.Rıhtımın ihşaatı hitâm bulunca Golos'un ma'mûriyyeti ezher-i cihad tekemmül etmiş olacaktır.

---

(38) Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.43.

(39) _____ ,"Golos'tan Mektub",Babah, Nu: 22 Haziran 1313,s.2.
1731,

Her sokağın bir ismi ,her kapının numarası olduğundan karaya çıkılınca arzu edilen mahalle sormaksızın gidilebilir.Pek kolaylıkla ta'yîn-i istikâmet kâbil olur. Şoselerden dört köşeli mermerler ile tefrîş edilmiş olduğu gibi yaya kaldırımları dahi bir tarz-ı merğûbda yapılmıştır."

Mektubu yazan kişi Golos'on tabii güzelliklerini ve konumunu aktardıktan sonra Ordu-yı hümâyûn eline geçtiktin sonra Golos'taki ticaretten ve ekonomik hayattan bahseder.Ordu-yı hümâyûn zabtettikten sonra ticârî hayatın canlandığı görülür.Mektubun müellifi bunu Osmanlı askerinin gösterdiği muâmeleye bağlar.Ayrıca Ordu-yı hümâyûn güvenliği de beraberinde Golos'a getirir:"Asâkir-i mansûre-i şâhânenin yed-i zabtına geçmiş olduğu gündenberi memâlik-i şâhâne ahâlisinden pekçok tâcir Golos'a bakkaliye erzak vesâir ile her nev' mensûcât göndermekte oldukları cihetle kemerin anbarları eşya-yı mezkûre ile mâlâmâl olmuş ve muâmelât-ı rusûmiyyede fevka'l-âde bir germî müşâhede eylemekte bulunmuştur.

Golos'ta bundan evvel erzak kâhtı var iken sâye-i refâhet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde bugün çarşı ve pazarlarda herşeyi mebzûldür.Lâkin hergün vapurlar dolusu gelmekte olan eşya ve imtiâ-i ticâriyye dolusu gelmekte ve havâic-i zarûriyye o kadar çoktur ki asâkir-i Osmâniyyenin gösterdikleri muâmele-i hüsne ve etvâr-ı pesendîde urur yine mutmainü'l-kalb olan Golos ahâlîsi kâmilen avdet etmiş oldukları halde bu kadar eşya ve sâire için müşteri bulunamamakta ve ekserîsi tüccarın yedinde kalmaktadır."

Mektubun müellifi kentteki ticari hayattan sonra yönetim ve idâre hakkında bilgi verir.Özellikle de Golos'u Ordu-yı hümâyûnun eline geçirmesinin üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen ,kentin zabtı esnasında telâş içinde kaçan,dağılan bir şehri "kuvve-i cebriyeye mürâcaat" etmeden asâyişin sağlandığına dikkati çeker.Bu şartlar altında âsâyişin ancak medeniyete dâir mâlûmâtı olanların başarabileceğini belirtir: "Asâkir-i Osmaniyye'nin işgâlinden Golos şehrinin istihsâl-i intizâmına kadar nisbeten pekaz bir zaman mürûr etmiş iken şîrâze-i inzibâtı rahnedâr olan idâre-i mülkiyyenin yeniden intizâm üzerinde cereyânına muvaffak olmak ahâlisi büyük bir havf ü telâş ile kaçıp dağılan bir şehre aslâ kuvve-i

cevriyeye mürâcaat etmeksizin nasâyih ü ihtarat-ıitminânbahşâ ile ahâliyi iâde ve asâyiş ü inzibât beldeyi muhâfaza edebilmek pekçok tecrübe ve mâlûmât-ı medeniyyeye mütevakkıf olduğunu ve Enver Paşa Hazretlerinin işbu evsâf-ı lâzımenin kâffesini câmi' bulunduğu hakku'l-insaf îtiraf etmek lâzım gelir."

Golos'un zabtına düşülen bu tarihlerle beraber aynı konuyu işleyen manzumeler de görülür."Golos'un Fethi" manzumesi de bunlardan biridir:

"Bin yıl yaşasın pâdişah-ı kişver-i iclâl
Askerleri necdette birer şîr-i jiyândır
Âvâze-i şân ü zafer-i satveti herdem
Düşmanlar için ra'd gibi hevl-resândır
Elminnetillah Golos şehri de işte
Ol cünd ile reşk-âver-i gülzâr-ı cenândır
Bu fevz,bu nusret,bu tevâlî-i fütûhât
Uluvviyet-i âmâl-i şehinşâha nişândır
Da'vâtını tekrar o hâkân-ı güzînin
Pîrâye-i aklâm-ı sühandan-ı zamandır." (40)

Golos'un Devlit-i Âliyye eline geçmesi sevincini Mehmed Celâl,"Çatalca,Velestin Golos Muzafferiyyeti " başlığı ile kaleme aldığı manzumesinin bir bölümünde şu mısrâlarla ortaya koyar:

"Golos! Senin de güzelmiş nasîbin işte bütün
Teşerrüf eyledin islâm askeriyle bugün
Velestin ol şerefi erdi evvelâ ihrâz
Sana tekaddüm ederim bu mevki'-i mümtâz
Semâ-yı satveti kıldı cihet cihet tenvir
Bu nazm ile edelim pâdişâhı tevkîr:

---

(40) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi (1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı(Teselya Tarihi),Ankara 1993, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.39.

Ceddinin ulviyyet-i şâhânesin yâd eyledin
Askerin şâd oldu eltâfınla imdâd eyledin
Satvetinle düşmanı mahkûr-ı berbâd eyledin
Pâdişâhım rûh-ı pâk-i Fâtih'i şâd eyledin
Bir gazâ ettin ki tahsin-hân eder kudâiler
Bir gaza ettin ki evtâf-ı Hüdâdır yâverin
Tâ Golos sahrâsına sevkeyledin de askeri
Pâdişâhım rûh-i pâk-i Fâtih'i şâd eyledin
Âferîn-hândır.âli-i re'yine tedbirine
Arş-ı satvet levha-ı tevkir olur şemşîrine
Mülk-i a'dâyı geçirdin pençe-i teshîrine
Pâdişâhım rûh-i pâk-i Fâtih'i şâd eyledin
Saye-i lutfunda ihrâz ettiğin şân her erih
Ruhunu şâdân eder Sultan Selim'i ekberin
Feyz-i lutfunla şitâyâb oldu gâzi askerin
Pâdişâhim rûh-ı pâk-i Fâtih'i şâd eyledin
Ömrünü iclâlini efzûn ede Rabb-i celîd
Öyle bir askerle kıldın ki bu mülkü müstefî
Olmak ister her nefer mutlak ya gazi ya şehîd
Pâdişâhım rûh-ı pâk-i F;atih'i şâd eyledin." (41)

---

(41) Mehmed Celâl,"Çatalca Velestin Golos Muzafferiyyâtı",Mâlûmât,C.4,Nu: 82, 8 Mayıs 1313,s.692.;Müstecâbizâde İsmet,Muvafakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet 1315,s.43-45

Ç- ÇATALCA MUHÂREBESİ:

Selim Sun 1897 Osmanlı Yunan Harbi'nde şiddetli çarpışmaların vukû' bulduğu Çatalca Cephesi'ndeki muhârebeleri iki safta ele alır."5 Mayıs saat 1500'-e kadar yapılan harekât;Çatalca Muhârebesi'nin birinci safhasını teşkîl" ederken ikinci safhasını da "ordunun Hacobası-İdris Köy-Tekke ve doğu sırtları hattından Çatalca'ya doğru yaptığı taarruz ve ve tâkip hârekâtını kapsar." (1)

Ordu-yı hümâyûn "hazırlanmış olan plân gereğince 5 Mayıs sabahı 2nci,3 ncü, ve 6 ncı Tümenlerle Yenişehir güneyinde üç yoldan 1 nci Tümenle de Koçeri Köyü'nden Çatalca istikâmetinde yürüyüşe" geçer.(s.140)

Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü kaleme aldıkları tarih çalışmasında Çatalca'ya doğru taarruza geçen Ordu-yı hümâyûndaki birliklerin toplanması ve taarruzunu şu ifâdelerle belirtirler: "Yenişehir'in zabt ü işgâli sırasında Tırnova ve havâlîsinde terk edilmiş olan İkinci Neş'et Paşa Fırkası Yenişehir'-in cenûbunda ايپه بكلر Karyesi'nin şark cihetinde bulunan Altıncı Hamdi Paşa Fırkası'nın sağ cihetine bir iki gün akdam gelmiş ve orada Ordu-yı hümâyûnun hareketine dâir serfürûr edecek emr-i kumandâniye intizarda kalmıştı.

Nisan'ın 18. günü Hamdi Paşa Fırkası erkân-ı reisi izzetlü Sami Beyefendi iki alay süvâri ve iki kıt'a top ile Çatalca'ya doğru icrâ eylediği keşf-i taarruziyyede Yunanlılar'ın Çatalca'nın şimâl cihetinde vâkı' sırtları işgâl ve müdâfaa ettikleri anlaşılmış idi.

Nisan'ın 23. pazar günü Ordu-yı hümâyûnun Çatalca üzerine harekât-ı taarruziyye icrâ edeceğine dâir Ordu-yı hümâyûn kumandanlığı cânib-i celîlinden verilen emir üzerine 2.,6. ve 3. Fırkalar derhâl tedâbîr ve tertîbât-ı lâzıma ittihâz ederik sabahleyin saat onda bulundukları mevâkı'dan ileri doğru hareket eylemişlerdi.

ايپه بكلر Karyesi'nde bulunan Memduh Paşa Fırkası îlân-ı harbden evvel 1.

---

(1) Selim Sun, 1897 Osmanlı Yunan Harbi,T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara ,1965,Genelkurmay Basımevi,s.145.

fırkaya ihtiyat olmak üzre Milogozbje gönderilmiş olan Miralay izzetlü İshak Bey kumandasındaki ikinci livâsının bir iki gün evvel vürûduyla tekemmül eylemiş olduğundan 1. Mustafa Tahir Paşa livâsının nizâmiye 17.alayın 1. Taburuyla Seniçe ve Yenipazar redif taburları Miralay izzetlü Nâki Efendi'nin kumandasında olarak fırkanın pîşdârını teşkîl eylediği halde mezkûr اینه بلیر Karyesi'nden hareket olunmuş idi.

Bir müddet gidilerek güzergâha tesâdüf eden Karademirci Karyesi'ne muvâsalat olunduğu sırada mezkûr karyenin şark cihetinde vaki' ormanlıktan düşman ateşi zuhûr etmekle harbe mübâşeret olunmuş idi.

Altıncı Hamdi Paşa Fırkası ise saat 800'de Tekke sırtları pîşgâhına gelmiş ve derhâl düşman mevâkiine top endahtına başlanılmış idi, mezkûr fırkanın evvelce ihzâr ev sevk ettiği piyâde hücûm kolu saat 400 'te düşman kuvvetiyle muhârebeye tutuşup iki saat zarfında düşmanı ric'ate mecbûr etmiş ve ellerindeki mevâkii zabta muvaffak olmuş idi.Taarruz ordusunun sağ cenâhını teşkîl eden İkinci Neş'et Paşa Fırkası güzergâhına düşman müsâadesi olmadığından o gün harb edilemedi. Sol cenah teşkil eden Üçüncü Memduh Paşa Fırkası güzergâhındaki düşmanı harben tard ve def' ederek Hamdi Paşa Fırkasının sol cihetinde Tekke sırtlarına yetişmiş ve 6. Fırkanın oradaki muhârebesine de iştirâk etmiş idi." (2)

Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü Ordu-yı hümâyûnun taarruzu karşısında Yunan ordusunda ric'atin baş gösterdiğini belirtirler.Lâkin Yunan ordusu bu defaki ric'atinde Milona'dan Yeniyehir'e kadar olan ric'ati gibi perişan değil düzenli bir geri çekiliş kaakterindedir.Yunanlılar'ın bu geri çekilişi Ordu-yı hümâyûnun Birinci Velestin Muhârebesi'ndeki geri çekilişine benzemektedir.Hattâ Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü bu ric'atin savunma plânının bir parçası olduğunu vurgularlar: "Muhârebenin bidâyetindenberi Yunânîlerin vukû' bulan müteaddid ric'atlerinde fevkalâde bir perîşânî ve adem-i intizâm görülmekte

---

(2) Süleyman Tevfik Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul,1315,Mihran Mat.,s.371-372.

iken bu defa ric'at pek muntazam bir halde icrâ edilmiş idi.Ric'atin bu sûretle icrâsı Yunânîlerin intizâm-ı askeriyyelerinden ziyâde tabiat-ı arâzinin iktizâ ve ilcâatı semerisi olduğuna şüphe edilmez.Sür'atle firâra dere ve tepeler mânî olduğundan hem ric'ati muntazaman icrâ edebilmek ve hem de Osmanlılar'ın şiddet ve tâkibine meydan vermemek maksadıyla birinci hatt-ı ateşte devam edilip ikinci hat diğer tepeye ric'at ettirilmek ve oradan ateşe mübâşeretle birinci hattın ric'atini muhâfaza ve temin etmek tertibi icra olunmuş ve bu sûretle ric'atın intizâmı Çatalca ovasına kadar muhâfaza edilebilmiş idi.

Öğleden sonra mezkûr üç fırka Çatalca Ovası'nı cenûben tehdid eden sırtlara yetişmiş olduklarından Ordu-yı hümâyûnun işgâl eylediği mevâkı' ber-vech-i âtî idi." (s.372.)

Sırtlarda ric'at eden Yunan birlikleri Çatalca Ovası'na inerler bu ovada tutunmaya çalışırlar.Lâkin Müşir Edhem Paşa düşmanın tutunmasına izin vermemek ve ric'atin bozgun hâline gelmesini sağlamak amacıyla "hücûm etmek emrini saadetlü Hamdi Paşa'ya şifâhen diğer fırka kumandanlarına dahi tahrîren îfâ " buyururlar.Bu nedenle Ordu-yı hümâyûnla Yunan birlikleri arasında şiddetli çatışmalar olur: "Düşman tamamen Çatalca Ovası'na indirilmiş ve asâkir-i şâhâne de sırtlar üzerine tecemmü' etmiş olduğundan cepheye tesadüf eden altıncı fırka sırtlardan ovaya inerek Mirlivâ Mazhar Paşa kumandasında bulunan 2 livâsı sağda ve Mirlivâ Hasan Tahsin Paşa kumandasında bulunan 1. livâ solda kâmilen hatt-ı harbe dâhil olarak muhârebeye girişildi.

Buradaki düşman kuvveti yirmi tabur piyâde ve altı batarya top tahmin ediliyordu.

Üçüncü Memduh Paşa Fırkası'nın miralayı İshak Bey kumandasındaki 2. livâsı Çatalca'nın cenûb-ı şarkîsinde bulunduğu tepelerden o sırada inerek Çatalca ile Golos'un münâsebet ve irtibâtını kat' etmek üzre telgraf ve şimendüfer hatlarını tahrib etmiş idi. Ovada altıncı fırka ile düşman arasında top ve tüfenk muhârebesi şiddetle devam etmekte ve kurşun ve gülle yağmur gibi yağmakta idi." (s.374)

Çatalca'daki " vâkı' olan harekât-ı askeriyyeye muhârebe tâbiri kullanmak pek ziyâde söz" götüreceğini belirten Bartelett Çatalca cihetindeki muhârebeleri "Mösyö ويليم پيل tarafından Daily Telegraf Gazetesi'ne yazılarak Mayıs'ın yedinci günü neşredilen bir mektupta " aktarır: "Hücûm tazyiki altında Yunanlılar ovadan doğru yükselen sutûh-ı mâileye doğru bilâ-fâsıla yürüyerek ric'ate ibtidâr eylediler.Bu manevrayı icrâ esnasında her nasılsa kendilerini Osmanlı piyâdesinin gayet mühlik ateşine bıraktılar.Bâ-husûs sağ cenâhın telefâtı kesîr oldu.Askerin dümdârı sâire kısmını kurtarmak gayretiyle kendilerini cesaret ve metânetle fedâ ettiler .

Ric'at eden düşmanın tahliye ettiğiarazi üzerine doğru bilâ imhâl icrâ-yı tazyîk eylediğimiz hengâmda meydan-ı cenkdebir hayli maktûlîn müşâhede ettim. Bunların içinde bünyeleri,bedenleri mükemmel müteaddid genç cesedler gördüm ki tenâsübleri a'lâ kendileri gâyet güzel,kıvırcık saçlı âdetâ eski Yunan heykeltıraşlarının kendi ilahlarına verdikleri sîmâlara,vücudlara müşâbih idiler. Yazık ki bu gibi vücudlar böyle ehemmiyetsiz ,nâbecâ makâsıd üzerine fedâ edilib gitmişlerdir.

Bir kere ric'at başlayınca tâkib eden Türkler düşmanlarına asla rahat vermediler.Arkadan tazyîk ateşini hiç tahfîf eylemediler.

Osmanlı bataryaları ileri şitâbân olarak ileri bir mevki' aldılar.Firâr eden Yunan Taburları üzerine birbiri ardınca حمبره yağdırmaya başladılar. Her حمبره patlayışından sonra etrafı istilâ eden toz ,toprak ortadan kalktığı zaman her sınıftan mülteciler ,firârîlerin , hareketlerini bir kat daha tesri' ettikleri görülüyordu.Her nasılsa Yunan dümdarları hafif siperler inşâ ederek gayit şiddetli ateşe başladılar fakat onların mukâbelesine kadar musırrâne ve muannidâne olduysa Türkler de o nisbette kesretli muhâceme gösterdiler ve Yunanlılar'ı mevki'den mevki'e sıçratarak sürdüler.Asâkir-i Osmâniyye'nin şecâat ve besâleti beni o zaman her vekitkinden ziyâde dûçâr وله etti.

Bu kahramanlar kendilerini siper etmeyi istihfâf ederek ancak diz çökmek

kadar bir siper hareketi icrâsıyla " (3) davrandıklarını söyler.

Bartelett Çatalça'daki Ordu-yı hümâyûnun taarruzu sonucunda ric'at eden Yunanlılar'ın üzerinde "Osmanlı bataryılarına tesirâtının ise Osmanlı ordusuyla beraber bulunan Royter ajansı muhâbiri Mösyö Goben'in" ifâdeleriyle aktarmayı uygun bulur: "Bugünkü muhârebe aslâ memul değildir.Edhem Paşa'nın plânı ertesi gün kendi fırkalarını müttenaden hücûm sırasına vaz' etmekten ibâret idi. Lâkin Osmanlı ileri karakolları Yunanlılar ile müsâdemede bulunmaları üzerine harb bir sûret-i umûmiye teşkil etti.Yunan mevkii gâyetle kuvvetli idi.Çatalca'nın karşısındaki ova takrîben dört mil önde olup içinden bir nehir mürûr eder.Şimâl tarafından ovaya hakim bir takım alçak tepeler ile tahdîd edilmiştir. İşte bu tepelerde Yunanlılar Osmanlılar'ın vürûduna,hücûmuna muntazıran kendilerini kuvvetli istihkâmât içine yerleştirmişler idi.

Muhârebe sabahleyin altıda ibtidâ etti ileri karakollar beyninde bir iki avcı muhârebesi icrâsından sonra Yunan bataryaları ateşe başladı.Bunların aldıkların aldıkları nişanlar pek doğru idi.Türkler kendilerini fevkalâde bir serin kanlılık,bir îtidâl ve kayıtsızlık ile düşmanın ateşine karşı sebat ve devam ile hareket ettiler.Muhârebenin bu ilk sahnesinde Yunanlılar bulundukları hâkim ve müstahkem tepelerden Osmanlılar'a karşı müdâfaa etmeyerek Osmanlı bataryalarının her hareketine büsbütün ma'fûz ovaya inmek gibi gâyet büyük hatlar addedilecek bir harekette bulundular.Mâmâfih her nasılsa parlak bir istisnâ vâkı' oldu.Yunan piyâdesinden tek bir bölük Osmanlılar'ın harikulâde şecâatle gelen kilitli bahadırlarına karşı bir müddet yerlerinde sebat edip cenk eylediler.Fakat bunlar arka taraftan hiçbir muâvenet görmedikleri cihetle sebat ve metânetle mukâvemetleri semeresiz çıktı.Binâenaleyh hasımlarının şecaatle hareketlerinden evvel geri dönmeye mecbûriyet gördüler.

Ric'at bir sûret-i muntazamada vukû'a geldi.Ric'at esnâsında dümdâr kısmı

---

(3) İngiltere Kamarası Âzâsından Sir Schmit Bartelett, Teselya Ma'rekesi'nde, Dersaâdet,1315,İkdam Matbaası,s.336-338.

askerin ric'atini müdâfaada bulundu.Bir müddet için müteaddit mevâkıf-ı sağîre ve gayr-i mühimme tutularak Osmanlılar'ın ileri hareketlerini muvakkaten dûçâr-ı sekte etti.Osmanlılar ber-mu'tad bilâ-kayda ve ihtirâz ve pek şiddetli davranıyorlar,hücûmlarında devam ediyorlardı.Lâkin Yunanlılar'ın bu mukâvemetleri pekaz müddet sürebildi.Yunanlılar'dan pek azı ateş ederken diz çökmek ve yüz üstü yatmaya vakit bulabildiler. Ekseri ise ayak üstü nişan alıyorlardı.

Yunanlılar tepeleri terk eder etmez Osmanlı bataryaları meydan-ı harbe gittiler.Yunan safları arasında pek çok rahneler açtı.O anda manzara birdenbire korkunç ve mühîb bir hâl kesbetti.Ric'at eden Yunanlılar her cihetten nehir üstünden geçit veren yegâne Taşköprü cihetine doğru ovayı geçmek için sür'atle ric'at eyliyorlardı.Köprünün bulunduğu noktada birçok insanların kümelendiklerini müşâhede edebiliyordum.Bunlar lâ-yenkatı' ictimâ ve tezâyid ediyorlar,yegâne muhârebeden mürûr için seyl-i hurûşân gibi akıb gelirler idi.Osmanlı bataryaları tarafından yağdırılan işte bu insan kümesi için patlamağa başladı.Dürbün ile baktığım zaman bu şâyân-ı hayret bir sıhhatle düşman üzerine tevcih edilmiş olduğunu ve şarapneller patladıkça pek mühlik te'sirât îrâs ettiğini gördüm.

Nehrin şimâl cihetinde ovanın vasatında Vasili nâmında bir köy vardır.Ovanın içinde karınca gibi dökülen Osmanlı askeri mezkûr karyede şedîd mukâvemet ve mukâbele niyetinde bulundukları nümâyân olan kuvvetli bir Yunan müfreze-i eskeriyyesine tesadüf etti.Yunanlılar bir tepenin ucunda ihtifâ etmişler idi.Osmanlılar'ın tekarrübleri üzerine şiddetli ateş icrâsına başladılar.Türkler ise avcı nizâmına dağılmak husûsunda aslâ tevakkuf etmeyerek kendilerine mahsus olan sebat ve şecâatle ilerlemekte devam ve karyeyi zabt ü işgâl ettiler.

Türkler bu karyeyi miktarca kuvvet ve silâhları ile almadılar.Ancak tahvil ve tebeddülden musavven olan şecâat-i fıtriyyelerinin tesir-i mânevîsi ve etrafa saldıkları dehşetin ilcâsıyla yed-i teshîre geçirdiler.Tıpkı dolu dânesi gibi yağan kurşunlara karşı bil-tereddüt göğüs gererek hareketleri filhakîka

pek âlî,fevkâlâde şâşâalı idi.Yunanlılar bu bahadırlarla yakında görüşmek için sebat göstermediler." (s.337-341)

Çatalca Ovası'nda Ordu-yı hümâyûn ile Yunan ordusu arasındaki muhârebenin şiddetini Şekib Sabah Gazetesi'nde yayınladığı "Çatalca Ovası'nda" (4) adlı yazısında bir muhâribi konu alan hâtırâsında gözler önüne sermektedir.

Şekibyazısına Osmanlı tarihinin "başdan başa Osmanlılar'ın şecâat ve gayret gösterir menâkıb-ı harbiye külliyatı" olduğu hükmüyle başlamaktadır.Şekib bu külliyat hangi vak'aların 'intihâb' edileceğini 'hangisine rücmân' verileceğinin kararsızlığını yaşar.Lâkin 'Sabah hey'et-i tahririyesinin kendilerini " bir vaz' müşkîline dûçâr"ettiğini belirtir. Sabah tahrir heyetinin bunu yapmakla 'gayret ve şecâat okyanusu iltâkına şâyân bulunan şanlı' Osmanlı tarihinden ' bir katre taleb' ettiğini vurgular.

Harb esnasında dönemin süreli yayınlarında milleti harbe hazırlamak için okutulan resmi tarihe âit vakalardan ziyâde harb edebiyatı ürünleri yayımlanır. Bunun sebebi de edebî eserin kahramanlık hissini uyandırması edebî eserin resmî duygulara hitâb etmesidir.Bununla birlikte tarihte vukû' bulan harb edebiyatı ürünleri sadece süreli yayınlarda değil tüm edebî ürünlerde görülür.Ayrıca sadece bu edebî ürünlerin de menkıbeler değil tüm edebî türler tarihte kahramanlığın anlatıldığı vak'alara yer verirler.Bunun en güzel misâli Devlet-i Âliyye'nin dağılma döneminde Ömer Seyfeddin'in Nâimâ Tarihi'nden .başını vermeyen bir şehidin anlatıldığı vak'ayı alarak hikâye tarzında işlemesidir.Bir milletin kendine olan inancının sarsıldığı, bir devletin çöktüğü veya dağılmaya yüz tuttuğu devrelerde toplumun veya insanın kendine olan güvenini tekrar kazanarak millî şuuraltının ortaya çıkmasında bu gibi eserlerin rolü oldukça büyüktür.Şekib 'husûsât-ı sâire' için hayâlâtın hakîkâtten parlak olduğunu kabul eder. Lâkin harb esnasında ,harpte vukû' bulan olayların anlatımanda hayâlâtın hakîkâtten parlak olmadığını "hangi şâir,hangi edib,pâdişâh-ı mukaddesleri devlet-i muazzezeleri ,uğrunda fedâ-yı cân etmek azmiyle meydan-ı har-

---

(4) Şekib,"Çatalca Ovasi'nda",Sabah,Nu:2891, ,28 Teşrîn-i sâni 1313,s.4.

be giden dilâverlerin o arzu-yı hamiyyetmendânın ,o gayret-i vatan-perverânenin tesiri altında ibrâz ettikleri hârikaların binde birini hâtıra ,hayâle getirebilir." sözleriyle belirtir.

Hayaller olanı değil olması isteneni ortaya koyduğu için hakîkâtten daha etkileyici ve güzeldir.Lâkin yukarıdaki metinde de görüldüğü üzere Şekib şâir ve ediblerin harb üzerine verdikleri ürünlerdeki anlatımının gerçek vukû' bulan olayları yaşayanların anlatımından daha etkisiz olduğunu belirtmektedir.Şekib'e göre şâir ve edibler gerçek harb vak'alarının binde birini hatıra ve hayâle getirerek anlatmakta oldukça yetersizlerdir.Öyleyse bu yetersizlik nereden kaynaklanmakta? Şekib bu yetersizliğin kaynağını şâir ve ediblerin harbi görmek yerine harbe dâir anlatılanların etkisinde kalmalarına bağlamaktadır.Peki şâir ve ediblerin harbe katılıb da bu ürünleri vermedikleri ne. mâlûm? Belki de harbe dâir anlatılanlar veya yazılanların bir kısmı harbe katılan şâir ve edib tarafından anlatılmıştır.Böyle bir ihtimâl varsa bu gibi ürünler nasıl tesbit edilecek? Gerek süreli yayınlarda gerekse diğer yazınlarda yayanlanan harbe dâir mâlûmâtların mükelleflerinin harbe katılıp katılmadığı nasıl anlaşılacak?İhtimâl ki bir şâir ve edib harbi anlatmada harbe katılanlara göre daha başarılı olsun bu durum nasıl anlaşılacak? Bu soruların cevapları arandığı vakit Şekib'in bu ihtimâller üzerinde durmadığı açıkça görülecektir.Şekib'i bu ihtimâller üzerinde durmamasına iten etken ise o dönemin edib ve şâirlerinin muhârebeye çok az bir kesiminin katılması veya hiç katılmaması olabilir.Şekib şâir ve ediblerin muhârebeye katılacağını ,iştirâk edeceğine pek inanmamaktadır.

İstanbul'da bulunan okur-yazar kesimin Kurtuluş Savaşı'na karşı duyarlılıklarına da önceden işâret etmiştik. (bkz.s.) Şekib de 1897 Osmanlı Yunan Harbi dönemindeki okur-yazar kesimin tavrını bu yazısında oldukça net ortaya koymaktadır.Onların İstanbul'da bulunup da Rumeli'deki harbin tesirinde kalarak eser vermeleri ve bu eserlerdeki harbin anlatımını samîmî bulmamaktadır.Çalışmamızın "Harb esnasında İstanbul'da bulunan şâirlerin ürünleri " altında incelemeye tâbi tuttuğumuz,harbe katılmayan fakat harb üzerine manzume yazan şâir sa-

yısının kabarık olduğu görülecektir.Şekib artık İstanbul'da bu edib ve şâirlerin harbi konu alan birçok eser verdiklerini ve bunların da artık inandırıcı gelmediğini vurgulamak istemiş olabilir.Lâkin bir konu çok işlendiği vakit kavramların ve kelimelerin içi boşalabilir.Bu nedenle de önceden çok samîmî bir hissiyata tercüman olan bir kelime veya terkib çok işlendiği zaman önceki anlamını ve parlaklığını kaybeder.

Şekib artık harbin tesiratında kalıb da harbe dâir ürün veren edib ve şâirlerin ortaya koydukları ürünlerinden bıktığını,onlardan gınâ geldiğini şu sözlerle ortaya koyar: "Benim haddim değil! Burada size bir şâirin bir hikâye-nüvisin değil ,okumak yazmak bilmeyen bir saf-dil köylünün hâşâ! her ilme her vukûfa raci' olan hiss-i hamiyyete mâlik, kalbi pâdişâhının,devletinin,vatanının muhabbetiyle meşhûn bir Osmanlı dilâverinin ağzından işitmiş olduğum bir vak'ayı yazacağım.Bakınız hangi kuvve-i hayâliyye böyle menkabe ihdâs edebilir, Hangi şâirin ulviyyet-i efkârı bu merâtib-i âliyeye vâsıl olur? "

Şekib'in yukarıdaki ifâdelerden 1897 Osmanlı Yunan Harbi'ni konu alan bir edebiyatın İstanbul'da ortaya çıktığı ve yayıldığı görülmektedir.Bu edebiyatın karakteristik özelliklerinden biri de muhârebeye giden askerin bu ürünlerde genelde taşralı olmasıdır.Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü adlı romanında Receb Köse,Fazlı Necib'in Dilâver adlı romanında Dilâver,Tevfik Fikret'in "Kenan" ve "Hasan'ın Gazası" adlı manzumelerinde Kenan ve Hasan hep taşralıdır.Bununla birlikte Ali Ekrem'in "Vasiyyet" adlı şiirindeki,Recâizâde Mahmud Ekrem'in "Kırmızı Merkublar" adlı şiirindeki erler de taşralıdır.Ayrıca harbe iştirâk eden gönüllülerin de bir çoğu taşralıdır.Bu örnekler de gösteriyor ki İstanbul'daki şâir ve edibler okur-yazar kesim bir harpte taşaraya Anadolu'ya gvenmektedir.Bu okur yazar kesim daha önce varlığını duymadığı,yaşaoığının bile farkına varamadığı taşralı halkı harb döneminde ortaya koyduğu eserinde bir kahraman olarak niteler.Bu farkediş bir noktada aydınla halkın harb dönemlerinde yakınlaşmasını sağlamıştır.

Şekib,anlatacağı hatıradaki hamiyyetin hiçbir şâir ve edibin kaleminden çıkamayacağından emindir.Lâkin onu bu yargıya ulaştıran sebepten bahsetmekette-

dir.Acaba bu sebep okur yazar kesiminin harbden uzak olması sadece işittikleri mâlûmâta dayanarak eser vermelerinden kaynaklanmış olabilir mi?

Şekib,ağustos ayında "idâre?i mahsûsa vapuruyla Selânik'ten Dersaâdet'e" yolculuğu esnasında o aylardaki " mehtabın letâfetinden istifâde etmek için vapurun güvertesine " çıkar.Orada bulunanlarla sohbet ederken " hazin bir sesle söylenen şarkı " dikkatini çeker.Bu şarkıyı söyleyen "otuzdört otuzbeş yaşlarında bir babayiğit" dir.Şekib bu adamın " uzun bir seferden geldiğini simâsın nın yanmış olmasından " anlar.Şarkı bitince ona nereli olduğunu ve nereye gittiğini sorar.Bu soruya karşılık adam :"Seniçe'liyim Efendim,muhârebeden geliyorum.Dizkapağımda bir kurşun kaldığından,çıkarsınlar diye İstanbul'a gidiyorum.Kurşun içeride kalmış benim umrumda değil ise de mutlaka çıkartmalı dediler. Büyüklerin sözüne itâat etmek için gidiyorum.Allah ömr ü şevkitini artırsın pâdişâhımız efendimiz saray-ı hümâyûnun yanında asker kolları için hastahâne yaptırmışlar, orada mâhir hekimler ,cerrahlar varmış.İstanbul'u görürüm,pâdişâhımın misâfiri olurum dedim.İşte gidiyorum." cevabını verir.

Harb nihâyete erdiği zaman onun tesirleri uzun yıllar yaşanabilir.Bu cevaptan da harpte aldığı bir kurşunun dizkapağında kaldığı öğrenilir.Harbin sonunda gerek şehid âilelerinde gerek gazilerde harbin tesiri belki de bir iki nesil devam eder.Bunun en çarpıcı örneği Birinci Dünya Harbi'nden sonra Avrupa'da görülen uyuşturucu ibtilâsıdır.Birinci Dünya Harbi esnasında cephede yaralanan askerlerin acılarını hafifletmek için verilen aşırı derecedeki morfin harbin akabinde bir alışkanlığın ortaya çıkmasına sebep olur.Böylelikle harbin sonunda Avrupa'da aşırı bir uyuşturucu kullanan ve bunu bağımlılık haline getiren bir nesle rastlanır.Şekib ve orada bulunanlar muhârebe sözünü işitince meraklanır ve "tafsîlât sormayı" düşünerek harbin ahvâlini arkadaşlarının şecâatini anlatmasını gaziden isterler. Gazi de bu soru üzerine şu karşılığı verir: "Ne söyleyeyim efendim! Bir baştan bir başa askerimiz arslan gibi davrandı. Benim sözüm olmaz kendim için demiyorum ama her yerde Yunanlılar'ı papuçsuz kaçırdık.Yunan askeri bundan sonra bir daha Osmanlı askeri nâmını işitirse

dehşetinden fersah fersah uzağa kaçacağını şüphe etmeyiniz!"

Bu cevap karşısında tatmin olmayan Şekib ve orada bulunanlar "Yunanlılar'ın hiçbir yerde mukâvemet" edip etmediklerini sorarlar.Buna karşılık gazi "hayır bazı yerlerde mukâvemet ettiler.Hattâ başımıza kurşun yağdırmaya bile koyuldular.Amma kaç para eder! Osmanlı askeri için kurşun yağmuru gülle dolusu falan hiç makâmında!Bizim için geriye çekilmek yok,ne olursa olsun ilerleyeceğiz...'Arş ileri!' den başka söz bilmeyiz! Buna karşı Yunanlılar ne yapabilirler.Size bir vak'a târif ideyim: Yunanlılar'ın en ziyâde mukâvemet gösterdikleri bir muhârebenin hikâyesidir! Bakınız bu şecâate karşı Yunanlılar'ın mukâvemet etmesi mümkün olabilir mi? " cevabını verir.

Harbe dâir bir vak'ayı anlatacağını ifâde eden gazi Şekib ve beraberinde bulunanları iyice meraklandırır.Şekib ise Muhârebede meydana gelen bir vak'anın onu yaşamış "bir asker ağzından işitmek kadar güzel bir tesadüf tasavvur" olunamayacağını belirterek gazinin bu olayı "güyâ en tabi bir vak'ayı hikâye ediyor gibi gayet tabi bir vaz' ile ,gözlerinde ateş-i şecâat parlamasına mukâbil sedâsında fevkalâde âsâr-ı sükûn zâhir olduğu halde" anlatmasına dikkat çeker.Gazi Çatalca Ovası'nda başından geçen harp esnasında ki vak'ayı nakleder: "Milona ve Tırnova Muhârebeleri vukû' bulmuş,Yenişehir'e şanlı Osmanlı bayrağı dikilmiş idi.Oradan Çatalca'ya doğru hareket ettik.Üsküp redif taburuyla benim mensûb olduğum Seniçe taburu bir ovada bulunmakta idi.Düşman ise karşıda bir tepe sırtında kâin bir köye çıkılmış idi.Asker yorgun olduğundan oraya kadar ilerlemeyi biraz tehir etmek istiyorduk.Eğer Yunanlılar hadlerini bilip uslu durursalar belli başlı bir muhârebe ile ilerleyecektik.Halbu ki Yunanlılar uslu durmayıp üzerimize kurşun yağdırmaya başladılar! Bunu görünce artık biz sabredemez olduk.ÜsküpTaburu'ndan Receb oğlu Mustafa arkadaşlara dönerek dedi ki :-Bakınız arkadaşlar! Bu herifler yüksekten üzerimize kurşun yağdırarak bizi korkutmak istiyorlar.Yunanlılar'ın sizin on saat olsun Osmanlılar'ı korkuttuk demelerine müsâade edilecek mi? Her taraftan:-Yok etmeyiz etmeyiz.Sesleri işitildi.-Öyle ise şu heriflere bir ders verelim.Onların kur-

şun yağdırmalarına mukâbil biz hiç kurşun atmaksızın şu köyü zabt edelim!
-Nasıl? -Kasaturaları çeker yürürüz.Durabilirlerse dursunlar!

-İyi amma onlar köyde hem de ilerlediğimizi görürler. -Ey görürlerse ne olur? -Ateş adtırılır bizi yetişinceye kadar yutarlar.

Bu sualleri îrâd eden bir asker değil ordu ile beraber gelmiş olan biri idi.Askerler kahkaha ile güldüler.-Osmanlı askeri düşman kurşunundan korkmaz.Allah kimseye sırtından vurulmayı göstermesin.Dediler.

Kumandaya falana lüzûm kalmadı maiyyetindeki askerin gayret-i şecâatkârânesini çekerek yürüyüş etti.Herkes arkasından yürüdü.

Artık o Hâli görmeli,asker kuş gibi uçuyordu.Düşman hareketi gördüğünden tüfenk ateşini arttırmış ,sicim gibi kurşun yağdırmaya başlamış ise de zannedersin ki Yunan kurşunları o kadar şecâat-ı mevâcehesinde Osmanlı askerinin göğsüne saplanmaya cesaret edememekte idi.Kimse mecrûh olmaksızın köye vâsıl olduk. Yunan askeri tavşan gibi kaçıyordu.Fakat işin en tuhafı köyde vukû' buldu.-Ne gibi ? -Köye duhûl ettiğimiz zaman düşman askerinden adam kalıp kalmadığını anlamak üzere ale'l-usûl taharriyât icrâ ettik.Bir de bir evin bir gizli yerinde elbisesiz kalmış bir ihtiyâr gibi titremekte olan ondokuz yaşında bir Yunan neferi çıkarılmaz mı?

-O'nu ne yaptınız?

-Ne yapacağız binbaşı salıverdi.Bizim işimiz asker ile! Çoluk çocukla işimiz yoktu;asker elbisesi giydirilmiş olan o delikanlıda çocuk kalbi var idi. Bizim Osmanlı ordusunda ondokuz yaşında gönüllüler bulunur ammâ onların kalbi pulâd gibi!Düşman geldiği zaman saklanmak değil bilakis bulundukları yeri belli etmek için kurşunlara karşı göğüslerini gerer.Binbaşımız askere:-Kahramanlar bu çocuğu ne yapacağız ?diye suâl edince,gazilerin cümlesi birden:-Annesinin yanına göndeririz ağlamasın diye, askeri ağlayan düşmanı,esir-nâm etmiz,bunlar kadın yahud çocuk nâm edilir."

Yunan ordusunun Çatalca Tepeleri'nden ovaya dökülmesi esnasında en şiddetli çarpışmalar Tekke Tepesi'nde olur.Hattâ: " 5 Mayıs günü üçüncü Tümen öncüsü kâ-

ide dışı olarak yürüyüşünü büyük kısmın yürüyüşüne uydurmayarak ilerlemiş ve n nihâyet Tekke sırtlarındaki düşman ileri kıtaları ile muhârebeye girişmişti.Bunun üstüne, büyük kısımdan takviye alamadığı için,bir bocalama ve çekilme hareketi başlamış idi.Sağdaki 6. Tümen de yolunu şaşırmış ve harekâtı " gecikmişti.(5)

Bu nedenle düşmanın büyük bir kısmının Çatalca Ovası'na indirilmesi için Tekke Tepeleri'nin zabtedilmesi bir zarûret hâlini alır.

Tekke Tepeleri'ndeki düşmanı ovaya indirmek isteyen birliğin içerisinde Âsaf Bey de vardır. Âsaf Bey en hamiyyetli ,kahraman gençlerden biridir."Gönüllü olarak meydan-ı harbe gitmiş harbin bedâyetinden nihâyetine kadar üçüncü fırka-i hümâyûna mensub nizâmiye onyedinci alayının birinci bölüğünde " bulunmuştur. Sabah Gazetesi'nde Âsaf Bey'in Harb Hâtıraları(6) adlı bir eser neşreylediğinden Bahseder.İşte 'kurşun içinde bir İngiliz lirası' başlıklı 'hâtıra-i muhârebe' bu eserdendir.

Âsaf Bey'in de içerisinde bulunduğu ordu-yı hümâyûn "düşman askerini Tekte Tepeleri üzerinde" süngüleriyle iterek "Çatalca Ovası'na doğru firâr ederken" Ordu-yı hümâyûn erleri "Tatar Köyü'nden Küçük Çınarlı Deresi'ne mümettit olan ovada meserret ateşleri yakmaya" başlar.Âsaf Bey bu dinlenme anındaki kendisinin ve ordunun ahvâlini şu satırlarla ortaya koyar: "Bis dört arkadaş bir hendek kenarında uzanmış,mecalsiz bir halde kalmış idik,ne garib hâldir! Yirmi saat ale't-temâdî harb halinde bulunduğumuz zaman bir dakika bile yorgunluk hissetmezdik.Fakat ateş kesildikten sonra o derece bîtâb kalırdık ki olduğumuz yerden bir adım dahi ileri hareket kudretimiz bulunmazdı.Ah!. Böyle bir vakit (Asker,Hazrol!) borusu tanîn-endâz olursa ordu günlerce hâl-i istirâhatte imiş gibi bir şevk-i merdâneğî ile hurûşa gelirdi.

---

(5) Selim Sun,1897 Osmanlı Yunan Harbi, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu:6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi,s.141.

(6) Âsaf Bey,"Harb Hâtırâları" ,Sabah, Nu:

İşte o gün Yenişehir'in bir saat taraf-ı cenûbiyyesine düşen ابنه بلار Karyesi'nden Farsala'ya kadar olan mesafeyi hatve hatve cenk ederek bilâ-ârâm kat' etmiş idik.Bu sebeple gündüz dûçâr olduğumuz halde hiç hissetmediğimiz yorgunluk artık kemâliyle kendini göstermiş,bizi tâkatsiz bir halde yere sermiş idi."

Bu esnada O'nunla birlikte üç kişiden biri olan "Serfiçe süvâri alayına mensub Mülâzım Hayri Bey nâmındaki " olanı orada yanan bir ateşin başına gittikleri taktirde belindeki kurşunu çıkarabileceğini belirttiği anda üç arkadaş "yaralı mısın? " diye bağırarak uzandıkları yerden hızla kalkarlar.

"Ateşin aydınlığında soyunmaya başlayan mülâzım Hayri Bey " bir önceki günki Velestin Muhârebesi'nde beline bir kurşun isâbet ettiğini ve onu aradığını belirtir.Hayri Bey'in kurşunun beline nasıl isâbet ettiğini ve kendisinin de bu kurşunu çıkarmayı nasıl ihmâl ettiğini şu ifâdelerle anlatır: "Gazi Muhtar Paşa-zâde Miralay Mahmud Bey Velestin süvâri hücûmunu icrâ ettiği zaman bölüğümle beraber hatt-ı harbde idim.Düşman siperlerinden birinin üzerine düştüğümüz sırada belimin sağ tarafına bir kurşun isâbet ettiğini darbesinden hissettim. Elimle yokladım.Vücûduma bir zarar îrâs etmemiş olduğunu anlayınca ehemmiyet vermedim.Sonra hücûmdan avdette belimdeki rovalver fişenklerinden iki kurşunun patlamış olduğunu gördüm.Ama lâyıkıyla muâneye vakit bulamadım.Çünkü bir dakika vakit zâyi' etmeksizin bölüğümle beraber ابنه بلار de bulunan üçüncü fırkaya yetişmek için emr-i kat'î almış idim, ابنه بلار e yetiştiğim vakit de fırka hareket üzre idi.İşte şimdiye kadar şu menhûs kurşunun belime nasıl isâbet etmiş olduğunu lâyıkı vechile muâyene edemedim."

Mülâzım Hayri Bey bu mâlûmâtı aktardıktan sonra fişenkliğini,kılıcını, kayışını ,iç gömleğine varıncaya kadar bütün esvâbını çıkarıp belindeki kemeri de çözen pâre bu kemerin sadece dış taraftan deldiğini görünce kurşunun kemer içinde olduğu tahmin edilir.O esnada orada bulunan dört kişi de iyice meraklanırlar.Kemeri boşaltırlar."Bir miktar lira ile bir kaza kurşunu yere düşer." Kurşunu yerden Âsaf Bey alır ."Muâyene ederken yanından iki parça" oluverir. Ve "içinden sarı bir şey " düşer.Nesneyi bir "eline alınca

hayretle (Bir İngiliz Lirası) diye" bağırır.

"meğer kurşun tâ kemere kadar nüfûz etmiş ve bir İngilis Lirası'na kenarından rast gelerek kısmen yarılıp lirayı" kaplayıvermiştir.

Âsaf Bey " bu kurşunun bir parçası arkadaşının harb yâdigârı olmak üzere" kendisinde bulunduğunu belirtmektedir.

Ordu-yı hümâyûn Çatalca sırtlarında düşmanı ovaya indirerek asıl büyük taarruzları ovada yapar.Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü,Çatalca'nın zabtıyla sonuçlanan bu taarruza çalışmalarında şu ifâdelerle yer verirler: "Hasah Paşa Livâsının cephede vukû' bulan şiddetli taarruzlarına dayanamayan düşman iltica ettiği Bayraklı Köyü'yle yakınındaki köprüde ve Çatalca istasyonunda nihâyet saat onbirbuçuğa kadar müdâfaa ederek Çatalca'ya doğru ric'ate yüz tutmuş ve saat yarımda da Çatalca istasyonu harben zabtolunmuş idi.

Asâkir-i şâhânenin o akşam Çatalcayı zabt ü işgâli mümkün idiyse de leylen kasaba derûnuna gidilmek ve orada melhûz olan muhârebeyi kabûl etmek kâide-i ihtiyâta tamamıyle muhâlif bulunduğundan Hasan Paşa Livâsı o gece istasyon önüne ta'biyye edilerek kalındığı gibi Mazhar Paşa Livâsı mevâki'-i mezkûrun sağ cenahı gerisinde Büyük Kuzgunlar Karyesi civârında ve sâir fırkalar dahi sırtlarda bulundukları mevâki'de geceyi geçirmişler idi.

Ertesi gün şafakla beraber istasyondaki Hasan Paşa Livâsı Çatalca üzerine hareketle ric'at etmekte bulunan düşmanın demdârıyla muhârebe ederek bir müddet sonra avn ü inâyetbârî ve muvaffakiyyet-i hazret-i şehriyârî ile Çatalca'nın da feth ü tashîrine muvaffakiyyet hâsıl oldu." (7)

Çatalca'yı zabt eden askerlerin halkın gözündeki îtibârı şu mısralarla ifâde edilir:

Çatalca'nın Fethi:

"Bârekallah eyâ muzaffer-i ünvân
Olsa âlem seni tebrîke şitâbân-ı şâyân

---

(7) Süleyman Tevfik Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul,1315,Mihran Mat.,s.374.

Farsala şehrini zabt eyledi gazilerimiz
Yine gösterdiler oldukları şîr-i jeyan
Hep senin himmetindir ve tedbîr-i hümâyûnundur
Eyleyen ordumuza böyle cihânı hayran
Satvetle kahr-ı düşmanü men'-i fesâd eden
Gülbank-ı Ahmedî ile feth-i bilâdîden
Hem pâdişâh-ı a'zamı hem mülkü şâd eden
Osmanlı fermanları tebrîk eyleriz." (8)

Çatalca'nın fetholunduğu ve düşmanın durumunu Çatalca'dan çekilen şu telgrafla Makâm-ı Seraskerîye bildirilir:

"Makâm-ı seraskerîye 'Çatalca'dan'

Dünkü muhârebenin sûret-i vukû'u geceki telgrafnâme ile mücmelen arzedilmiştir.Bütün gün icrâ edilen şiddetli muhârebe ve tazyîk ve tâkip üzerine düşman artık mukâvemet edemeyeceğini anlayarak askerinin bir kısmını leylen kaçırmış ve bugün şafak ile beraber kasaba üzerine hücûm olunarak geride kalan askerin dani dûçâr-ı inhizâm edilib bilütfihi te'âlâ sâye-i muvaffakiyyet-vâye-i cenâb-ı hilâfet-penâhîde Çatalca Kasabası zabt ve teshîr edilmiş ve süvâri fırkası da Dömeke tarîki üzerine ta'kib ettirmekte olduğu gibi Hayri Paşa fırkasının da o cihete tasaddîsi daha geceden kendisine emir verilmiştir.Kasabaya duhûl eden kıt'ât-ı askeriyyeden gelen jurnala nazaran düşmanın mühimmat ve eşya ile Çatalca istihkâmına zahîre ve peksimed terk eylediği ve gerek bugünkü muhârebeye dâir mufassal mâlûmâtın ayrıca bildirileceği ma'rûzdur.

Fî 24 Nisan sene 1313

Hudûd-ı Yunâniyye Kumandanı Müşir Edhem"

(9)

---

(8) _____,"Çatalca'nın Fethi",E(lif) İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniye,1315,s.11.

(9) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı(Teselya Tarihi),Ankara,

Ayrıca Süleyman Tevfik ve Abdullah Zühdü Çatalca'yı terkeden düşmandan:

"pek çok erzak ve mühimmat ve esliha bıraktığı gibi gece saat birde Dömeke'ye ric'at eylediği bilâhire anlaşılan Prens Konstantin ile birâderi Prens Nikola'nın ikâmetgâhlarında elbise,çamaşır,sofra takımı vesâire gibi birçok eşyâ-yı beytiyye kalmış idi." (10)kalanları belirtirler.

Çatalca'yı zabteden askerler Çatalca'nın fethi üzerine şu mısraları dile getirirler:

"Bak şu metîn askere
Millet için dağlara
Çıkmada darb etmede
Sancağını dikmede
Şânı için devletin
Canını terk etmede
Kaçmış adû târumâr
Çünkü onun havfı var
Türk geliyor nâmı var
Bayrağının şânı var
Bu yiğut Osmanlı'nın
Dîni var îmânı var
İnletiyor topları
Aksi ile dağları
Attığı mermileri
Mahvediyor düşmanı
Zabtediyor işte bak
Zor ile şehirleri
Yardım edib de Hüdâ
Bizlere işte gazâ

---

(10) Süleyman Tevfik Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul,1315,Mihran Mat.,s.375.

Verdi bakın İtilâ

Pâdişâhım çok yaşa

Feth-i Çatalca için

İşte bu da bir sedâ" (11)

Çatalca'nın fethi pekçok manzumenin ve manzum tarihin konusu olur.Mehmed Celâl Çatalca ,Velestin ve Golos muzafferiyyetlerini konu alan şiirinde Çatalca'nın fethini şu mısralarla verir:

"Çatalca ey reh ü ârâmgâh-i Yunânî

Dikildi üstüne işte livâ-yı Osmânî

Nedir bu zemzeme arş-ı Hüdâ'yı etti penâh

Sedâ-yı eşhedü ellâ ilâhe illallah

Şecâatıyla tecessüm eden cihanları gör

Şu asker oğlu yiğit oğlu kahramanları gör

Ki her biri zaferin şânlı pehlivanlarıdır

Ne sandınız?Evet Osmanlı kahramanlarıdır

Teselya gördü şu sahrada lâlezârları

Ne al lâleler açtı zafer baharları

Bu bir zafer ki peyinde cihân-ı ulviyyet

Bu bir zafer ki önünde tâli'a-i satvet

Bu bir zafer ki cihan görmemiş cihan olalı

Zafer terânesi dillerde dâstân olalı

Kılıçların lem'âtında nûr-ı satvet var

Parıldayan şu süngülerde dehşet var

Gazâ yolunda fedâ-yı hayat şanlı olur

Bu yolda yaralanan her nefer nişânlı olur

Şu yüzbaşı ne kadar bahtiyârdır el'ân

Kılıç elinde ,yanında dilâverân-ı cihân

---

(11) _____,"Kahraman Askerlerin Manzumeleri",E(lif) İrfan,Târih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye, 1315,s.14-15.

Şu bir nefer ne kadar iftihâr içinde bakın
Cemâl-i enveri hüzn ü gubâr içinde bakın
Muzafferiyyâtı temin eden eroğluna bak
Şu zirveye dikiyor kan içinde bir sancak
Onun denir ki bu hâli cihânı döndürüyor
Elinde mermi-i ateş-feşânı döndürüyor
Biziz o kavm-i necîb ü muâvenet-perver
Esirler bile bizden muâvenet bekler
Evet biz onları it'âm ile bekâm ederiz
Uluvv-i şân ile ibkâ-yı nîk-nâm ederiz
Cünûdumuzda uluvv-i cenâb-ı şân vardır
Bize amân diyene her zaman aman vardır
Gurur bizde değildir gurur düşmanda
Fütûr bizde değildir,fütûr düşmanda" (12)

Yenişehir'de Hâlid Eyüb Çatalca'yı zabteden Ordu-yı hümâyûn mensublarını Çatalca'nın fethine düşürdüğü "Çatalca Muzafferiyyeti " başlıklı manzum tarihde şu şekilde ortaya koyar:

"Râyet-i Osmâniyân mevce-nümâ müjde bize
Lerze verir düşmana tîg-i celâdet eser
Âleme hayret-fiken satvet-i milliyemiz
Her birisi askerin şanlı bir er oğlu er
Şâhid-i feth ü zafer etti tecellî bize
Vermiyor Osmanlılar düşmana bir hatve yer
Leşker-i a'dâ bütün kahroluyor nev-be-nev

---

(12) Mehmed Celâl,"Çatalca,Velestin,Golos Muzafferiyyâtı",Mâlûmât ,C.4,Nu: 82,8 Mayıs 1313, s.692;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.43-45.

Şânlı zaferler kazanmaktadır Osmanlılar
Her yiğit Allah diyor tüyleri ürpertiyor
Bu şeci' andan adüvv etse revâdır hazer
Avn-ı Hüdâ eyledi milleti ihyâ ve şâd
Nûr-ı meserretle hep nâsiyeler şu'le-ver
Eyleyelim sad hezar fahr ile i'lâ-yı hamd
Her gün alınmaktadır neşve-fezâ bir haber
Feth-i Çatalca bizi etti yine şâdmân
Samt-ı gazâdan bugün "geldi nüvîd-i zafer" " (13)

"Çatalca'nın fethine dâir Bâb-ı Vâlâ-yı Ser-askerî Muhâsebât Dâiresi İkinci Şu'be hulefâsından şâir-i şehir Nazmi Beyefendi'nin inşâd eylediği tarih-i dil-pezîr" de Çatalca'yı fetheden askerler Firdevsî'nin Şehnâmesi'ndeki ünlü Rüstem'e benzetilir:

"Revnâkta taht-ı azmet-i şâh-ı cihanbân
Sultan-ı ger mûr
Ser-tâc-ı ümem,hâris-i dîn kîle-i şâhân
Hâkan-ı muzaffer
Hurşîd-i cihantâb hurd-ı meşrîk-i irfân
Feyzâver devrân
Dârâ-yı gazanfer sıfat-ı safder-i meydan
İskender-i devrân
Askerleri unvân-ı celâdet ile mümtâz
Rüstem gibi erler

---

(13) Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb,"Çatalca Muzafferiyyeti",Mâlûmât,C.4,Nu:81, 1 Mayıs 1313,s.665,;Şu'le-i Edeb,Nu:6,10 Mayıs 1313,s.82-83.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315, s.30.

Gâlib olarak düşmana etmekteler ihrâz
Çok feth ü zaferler
Ol şâh-ı felekcâhî ede Hazret-i Mevlâ
Nusret ile harm
A'dâsını makhûr ederek eylesin a'lâ
Dârâtını her dem
Gûşun haber-i nusrete muvaffak gece gündüz
Fikrim ise her an
Târih-i fütûhâtına masrûf gece gündüz
İşte buna bürhân
Bu mısra'-ı cevherle yazıb hâtime terde
Oldum yine dilşâd
Bir hamlede zabt oldu Çatalca bu sefer de
Allah edib imdâd
1314 " (14)

İbrâhim Re'fet de kaleme aldığı Çatalca'nın zabtına dâir manzum tarihte dönemin pâdişâhı 11.Abdülhamîd'in muzafferiyyette çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtir:

"Gazi Hamid Hân şâh-ı cihanbân
Bâdâ muzaffer a'dâya her gâh
Sağ ü solunda râyât-ı nusret
Mevcâver olsun şâm ü seher-gâh
Yaz nîk kalemle târih-i tebşîr
Feth-i Çatalca sad bârek Allah
1314 " (15)

---

(14) Nazmi Bey,"_____",İkdam,Nu:1006,26 Nisan 1313,s.2.

(15) İbrahim Re'fet, "_____" ,Sabah,Nu:2675,26 Nisan 1313,s.2.;Mâlûmât, C.4,Nu:81,1 Mayıs 1313,s.665.

Dönemin Vak'anüvisi Ahmed Lütfi Efendi Çatalca'nın zabtına:

"Bu tarihimle de olsun mübeşşer cümleten ihvân
Çatalca'yı da aldı askeri şâh-ı cihanbânın
1314 " (16)

beyitiyle tarih düşerken "Ziraat Bankası Muhâsebe Kalem Hulefâsından" Ömer Fâruk da Çatalca'nın fethine şu mısralarla tarih düşürür:

"Sâye-i Abdülhamîd Hân-ı celâdet-pîşe
Mülk-i Osmânî'ye munzamdır "Çatalca Beldesi"
1314 " (17)

Rehber-i Ma'rifet Mektebi Müdür Muâvini Âtıf da şu manzum tarihlerle Çatalca'nın zabtını kutlar:

"Bir cevher-i tarih çıkar âleme Âtıf
Bir savlet-i dilsûz ile fetholdu Çatalca
1314
Sezâdır Âtıfâ tarih yazıp di
Çatalca fetholdu avn-ı Hakk'la
1314 " (18)

Ordu-yı hümâyûnda bulunan Tosya Taburu Yüzbaşılarından Ahmed Efendizâde Râgıb:

"Gönülden çıktı bu tarih-i garrâ
Binüçyüz ondörtte alındı Çatalca
1314 " (19)

mısralarıyla Çatalca'nın fethine tarih düşürürken;

---

(16) Vak'anüvis Ahmed Lütfi,"_____",Mâlûmât ,C.4,Nu:80,24 Nisan 1313, s.638.;İkdam,Nu:1005,25 Nisan 1313,s.2.

(17) Ömer Fâruk,"_____",Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5756 ,27 Nisan 1313,s.1.

(18) Âtıf,"_____" Sabah,Nu:2675,26 Nisan 1313,s.2.

(19) Ahmed Efendizâde Râgıb(Tosyo Taburu Yüzbaşılarından),"_____" , Mâlûmât,C.4,Nu:81, 1 Mayıs 1313,s.662.

"Üçler imdâdıyla yazdım bi'l-bedâhe
Fetholuhdu avn-ı Hakk ile Çatalca
1314 " (20)

beytiyle de Hocazâde Hâfız Müctebâ Çatalca'nın zabtına tarih düşürür.

Çatalca'nın fethi 1897 Osmanlı Yunan Harbi'nin bir dönüm noktasıdır.Yenişehir'den ric'at eden Yunan kuvvetleri Velestin'de mukâvemet gösterebilmiş ve tutunabilmiştir.Velestin'de şiddetli çatışmalarla ric'ate mecbur bırakılan Yunan ordusunun artık başka bir yerde tutunma ihtimâli kalmaz;çünkü Çatalca'dan sonra vukû' bulacak harbiyye eski Yunan toprağına âit olacaktır.E(lif) İrfan Muhârebeden Gelen Mektublar adlı eserindeki "Bu Seneden Bir Mektub" başlıklı mektub (21) Çatalca'nın zabtının önemini şu satırlarla ortaya koyar:

"Yunanlılar'ın Teselya kıt'asında son istinâd ü ümîdleri bulunan Farsala Çatalca mevki'-i müstahkemi ile nakâd-ı mütecâvize-i sâire-i askeriyyeleri Osmanlılar'ın eyâdi-i gâlibânelerine geçti.Yunan ordusunun umûm kumandanı Prens Konstantin'in tekmîl kuvve-i askeriyyesini toplayıp Farsala'nın muhâfaza ü müdâfaasına durmuş ve son derece de uğraşmağa karar vermiş iken asâkir-i şecîa-i Osmâniyye tarafından icrâ olunan muhâcemât ü ta'rizât-ı delîrâneye tâb-âver mukâvemet olamayarak pek mutazammın evrâk-ı mühimmeyi terk eyledikten sonra münhezimen ve mahkûren ric'at ü firâra mecbûr olmuşdur ki böyle bir hâl-i hezîmet ü perişâniyetle muntazam ve büyük bir ordunun firârı tarih-i ümemde nâdir görülmüş vakâyı'-ı harbiyedendir.

Yunanlılar'ın burada dûçâr oldukları felâket-i askeriyye sersemliğiyle iltica ettikleri Otiris- istihkâmlarında dahi dikiş tutamayıb Lamya üzerinde hudûd-ı kadîme-i Yunâniyyeye kademzen muzafferiyyet oldular,binaenaleyh bundan sonra vukû' bulacak harbiyye eski Yunan toprağına âid olacaktır.

---

(20) Hâfız Müctebâ,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:82,8 Mayıs 1313,s.683.

(21) E(lif) İrfan,Muhârebeden Gelen Mektublar ,İstanbul,1315,s.7.

Peyderpey sâha-i zuhûruyla umum ehl-i îmân,müstahrik bahr-ı meserret eden gâlibât ü muzafferiyyât-ı Osmâniyye'ye dâirmevâkı'-i harbiyyeden almakta olduğumuz sıhhatli telgrafnâmelerin aynen zire dereceyle tezyîn-i sütûn iftihâr eyliyoruz.

Tekrar ediyoruz ki işbu fütûhât ü muzafferiyyât-ı mütemâdiye-i fevka'l-gâye islâmların celâdet ü besâlet ü fıtriyye ü ferd-i intizâm ü harekât-ı askeriyyelerine bir delîl-i mücessemedir ki bütün akvâm ü milel-i beşeriyyenin câlib-i inzâr-ı hürriyet ü takdîrâtı olmaktadır.

Çünkü islâmlar için muhâfaza-i dîn ü devlet en mukaddes bir vazîfe-i hamiyyet ü insâniyyet olduğundan onların bu uğurda fedâ-yı cân etmeleri hiç mesâbesindedir ki hukûk-ı sarîhalarına taarruz etmek isteyen Yunan serkeşlerinin harekât-ı şekâvetkarâneleri ve husûsiyle Girid Adası'ndaki muâmelât-ı zâlimâneleri bütün ehl-i ümmî selâ-teheyyic ve tehûre götürmüş ve binâenaleyh her cihetten bahadırân-ı ümmet-i Muhammediye'de hiçbir şeye bakmayaram gönüllü olarak akın akın mevki'-i harbe gitmekte bulunmuştur.

Şu kadar var ki Yunanlılar'ın yekdiğerleri sele-i te'dîb-i tesirâtıyla orduları bi'l-külliye perîşân olduktan başka dahilî yer takım ahvâlin vukûuna müsâraat etti.Bunun üzerine hâlin ne renk kesbedeceği bilinemiyor ise de Teselya'yı istilâ eyleyen asâkir-i fevz-i müessir-i Osmâniye'nin bilâ-fâsıla icrâ-yı harekât-ı askeriyye etmektedir."

Çatalca'nın zabtından evvel Yunanlılar'ın orada bulunan sivil halka karşı hareketlerini konu alan bir mektubu E(lif) İrfan yine aynı adlı eserinde "Çatalca Farsala' dan Mektûb" (22) başlığı altında aktarır:

"Yenişehirli fazîletli Mâlik Efendi Hazretleri'nin Çatalca civârında mutasarrıf oldukları çiftliğinde sakin ve eli silah tutan altmış kadar Hıristiyan'-geçenlerde Yunan tarafından altmış tüfenkle yüzseksen deste cephâne verilmiş idi.Buna göre çiftliğin kethüdâsı memâlik-i mahrûsaya çekilmek teşebbüsünde

---

(22) E(lif) İrfan,A.g.e.,s.9-10.

bulunmuş ise de silah be-dest olan çiftlik ahâlisinin ısrârı üzerine hareket edememiş ve kendisine bin sadılılardan عدد ile onbeş deste cephâne verilip altmış kişiden ibâret olan Hıristiyanlar,kendileri mahvolunca kethüdâya Yunanlı'dan hiçbir zarar olmayacağını temin eylemişler.Asâkirlerden dahi kendilerini muhâfaza etmesini kethüdâdan iltimâs eylemişlerdi.Bu Hıristiyanlar'ın ifâdesine nazaran vaktiyle idâre-i âdile-i Osmâniyye'de bulundukları sırada tahsil-i emvâl-i mîrî için köylerine gelen Osmanlı tahsildârını çiftlikte misafire mahsus odaya naklederek burçlarını te'diye ile asâkir-i Osmâniyye ırzlarını namuslarını mallarını hüsn-i muhâfaza etmişken çiftlik Yunan geçeli ne ırzlarından ne mallarından emin olamadıklarını hattâ şimdi tahsîle gelen Yunan memurları öyle bir köyün odasına oturmaya tenezzül etmeyip yirmi kişiden ibâret olan hey'et-i tahsiliyyenin her biri hıristiyanların birer evine kapağı atarak ayş ü ışret ve ırzlarına tesallüt etmekte olduklarını ağlaya ağlaya hikâye ve devâm-ı ömr ü şevket-i hilâfetpenâhî duâsını vird-i zebân etmektedirler.

Şu sırada bile yüz binlerle asâkir-i Osmâniyye Yunanistan'ı zabt ü işgâl halde kadın kız bunca nüfûs tarlalarında ve işlerinde bulundukları halde elhamdülillâh-ı te'âlâ hiç birinin ırzına taarruz vukûu işitilmeyip Yunanlılar'ın yukarıda arzettiğim şu hâli nazargâh-ı umûmîye konulmaya şâyândır,

Petro "

Yunanlılar'ın sivil halka tecâvüzkarâne davranışları karşısında Ordu-yı hümâyûnun Yunan askerine bile merhametli davranmasının örneği Çatalca Muhârebesi'ndeki bir vak'a ile ortaya çıkar.Süleyman Tevfik daha sonra İrfan Bey'den dinlediği bu vak'ayı şu ifâdelerle ortaya koyar: "Mûmîileyh'in yalnız kar gibi beyaz sakal ve saçlarını görmek kendisinin nasıl âlî bir kalbe mâlik vâcibü'l-ihtirâm bir pîr-i rûşen-i zamir olduğunu anlatıyordu.

Çatalca Muhârebesi'nde bu zâtın gösterdiği besâlet ve şecâat aldığı cerîha ile sabit ise de eylediği hamiyyetin burada arzını münâsib gördüm.

İslâmlar ve tahsis-i Osmanlılar hamiyyet-i mücsime olarak halk olunmuştur.

Her ne zaman Osmanlı nâm-ı celîli zikrolunsa pîşgâh nazarında en önde hamiyyet,re'fet,merhamet olduğu halde bütün hasâil-i güzîde,bütün fezâil-i celîleden mürekkeb bir vücûd temessül eder,Osmanlılar'daki hamiyyet ve re'feti isbât etmek için îrâd-ı delâile hâcet yoktur,her gün,her dakika manzur-ı nazar-ı şükran olan âsâr-ı meşkûresiyle zaten müsbet bir hakîkâttir.Bu Hasan babanın gösterdiği eser-i hamiyyeti bir delîl olarak değil mahzâ sahîhan bir hüsn-i hâl ü hareketin her bâr sezâvâr-ı takdir olması lüzûmuna mebnî vaz'-ı pîşgâh-ı taktîr edeceğim.

Çatalca muhârebesi'nin en şiddetli bir zamanında bizim Hasan babanın pek yakınında bulunan bir düşman neferi elindeki tüfeği bırakıb koşarak ve yanına gelerek aman bir yudum su diyerek olduğu yere düşer,bir dakika evvel karşısında durarak isti'mâl-i silâh eden bir düşmanın şu hâlini gören Hasan baba derhâl matarasını çıkarıb bayılmış olan Yunan neferinin ağzına su dökmeye başlar.Matarada bulunan elli altmış dirhem suyu kâmilen merkûma içirir,sonra der ki:
-Haydi kalk yerine git,seni öldürmek benim için pek kolaydı hattâ sana su vermemek bu hizmeti görmek için kâfî idi,fakat biz hiçbir zaman düşküne,merhamet taleb edene redd ile cevab vermeyiz.Âcizi öldürmeyi şânımıza yakışdırmayız sen su istedin ben verdim,şimdi aramızda birşey kalmadı,kalk yerine git, silâhını al da vazîfemizi îfâ edelim.

Bu derece âlîcenâbı,bu kadar hamiyyeti görmüş olan Yunanlılar'a karşı silâh atmayacağını beyân ederek Hasan baba vâsıtasıyla taht-ı istirâhate dâhil olur. Harb ateşi içinde bâ-husûs şiddetli bir güneş altında bulunan muhârib bir askeruhu,hayatı matarasında bir yudum su olduğu halde kendisinin beş dakika sonra muhtac olması ihtimâlini unutarak düşmanına ona daha ziyâde muhtac olduğundan ona o suyu vermek,benî-nev'inden birisini susuz öldürmemek için kendi ma'be'Ll-hayatını fedâ etmek sezâ-vâr-ı dikkat bir hâlettir.Buna hamiyyet,alî cenâb, civan-merdî denmez de ne denir? "(23)

---

(23) Süleyman Tevfik, Teselya'da Bir Cevelân veya Dört Aylık Seyahatim,İstanbul, 1315,Mahmud Bey Mat.,s.312-314.

Mustafa Reşid de "Muzafferiyyet için Mürüvvet" başlıklı manzumesinde aynı vak'ayı şu mısralarla manzum laştırı:

"Osmanlıya şân,mürüvvet etmek
Mecrûh düşen adûsuna dek
İmdâd şitâb eden asâkir
Gösterdi bu yolda mesâir
Bir yaralı havf ile beraber
Derdi 'Bana bir yudum su ver'
Asker suyu ver de sonra gel;kes
Asker dedi: 'Var mı öyle bir kes
Kim yaralıya eder eziyyet?
Âlemde bu gâye-i denâet
Mecrûh düşünce bizce a'dâ
İş başkalaşır ,olur eviddâ
Osmanlı askeri ince her an
Dermândelere iâne siyyân
Mecrûh dedi:Bunun çün asker
Her an olacaksın muzaffer
Osmanlı'da Mürüvvet
Ey âşık şâhid-i fazîlet
Meftûn-ı mesâir-i mürüvvet
Gel,et bu bedîayı temâşa
Etmekte bu levha fikri i'lâ
Bak,merhametin şu vaz'ına bak
Türk'ün şu ulüvv-i tab'ına bak
Tebcil olur bu vaz'ı âli
Birleşmede hem maâlî

---

(23) Mustafa Reşid Muzafferiyyet İçinde Mürüvvet,,Dersaâdet,1315,s.4-7.

D-DÖMEKE CEPHESİ:

Çatalca zabtından sonra Ordu-yı hümâyûn düşmanın ric'at ettiği Dömeke mevziine saldırıyı bir süre tehir eder.Bu tehir bazılarınca tenkid edilse bile Süleyman Tevfik ve Abdullah zühdü bu tehiri haklı görürler: "Çatalca Kasabası'nı zabt ve tashîri üzerine Ordu-yı hümâyûnun hemen Dömeke üzerine hareket etmesi lâzımı bazı taraflardan der-meyân ve Ordu-yı hümâyûnun onbir gün Çatalca ve havâlisinde kalmış bilâ-lüzûm vukû'a geldiğini beyân ile tenkîd edenler var ise Veletin hatt-ı müdâfaasının zabtı ve Golos'un işgâliyle Dömeke'deki düşmanın Ermiye tarîkinden bilâ-istifâde iskele ile olan münâsebâtın kat'ından evvel Dömeke gibi metîn bir mevkiin üzerine gitmekteki Ordu-yı hümâyûnca derpîş mütâlaa olunarak Hakkı Paşa Fırkası'nın Golos'u ba'de'l-işgâl Ermiye üzerine hareketi zamanına kadar Dömeke taarruzunun tehiri kararlaştırılmış idi." (1)

Süleyman Tevfik 1897 Osmanlı Yunan Harbi'ni konu alan bir başka eserinde Ordu-yı hümâyûnun Çatalca'da bekletilmesini çok yerinde bir karar olarak niteler: "Dömeke'nin ehemmiyet-i mevkiyyesi,metânet-i tabiiyyesi ,Yunanlılar'ın son hadd müdâfaaları olmak hasebiyle yaptıkları istihkâmlarla fevkalâde tahkîm edilmiş olması cihetiyle o noktaya karşı hareket edecek bir kuvvetin hazm ü ihtiyatla fevkalâde mütebessirâne bulunması elzem idi.Dömeke mevziinin taarruz eden bir askere karşı fetholunmaz tabiî bir kale,zabtedilemez bir mevki'-i müstahkem olduğu gibi Yunanistan umum kuvvetini oraya cem' ü tahşîd eylemiş bulunduğundan erkân-ı harb hey'et-i umûmiyesince Ordu-yı hümâyûnun sûret-i taarruzu devr ü drâz müzâkere eylemiş ve bu babda îcâb eden plân tertîb olunmuş idi." (2)

---

(1) Süleyman Tevfik Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul,1315,Mihran Mat.,s.375.

(2) Süleyman Tevfik, Teselya'da Bir Cevelân veya Dört Aylık Seyahatim,İstanbul, 1315,Mahmud Bey Mat.,s.288-289.

Dömeke Yunanlılar'ın son "hatt-ı müdâfaaları olmak hasebiyle yaptıkları istihkâmlarla fevkalâde tahkîm edilmiş olması cihetiyle o noktaya karşı hareket edecek bir kuvvetin hazm ü ihtiyatla,gâyet mütebessirâne bulunması" çok lüzumludur.(3) Hattâ "Ordu-yı hümâyûnla beraber bulunan düvel-i ecnebiyye ateşemiliterleri dahi Dömeke'nin doğrudan doğruya cephe ve yan taarruzuyla zabtı mümkün olmayacağından muhâsara edilmek hiç olmaz ise orada bir ay uğraşmak îcâb edeceği fikrinde bulunmaktadırlar.

Bu nedenle "Çatalca Kasabası'nın bir saat cenûbunda vâkı' olub karârgâh-ı umûmîde" bulunan "erkân-ı harbiyye hey'eti Dömeke'ye taarruz için plân tertibi ile meşgûl bulundukları sırada Çatalca civârında ârâmsâz bulunan Ordu-yı hümâyûnun cephâne vesâire levâzımât-ı harbiyyesi Yenişehir'den lâyenkatı' naklolunarak fırkala tevzi' ve taksim edilmek ve bu sûretle esbâb-ı taarruz edilmektedir." (s.390)

Nihâyet kararlaştırılan taarruz plânında:"Dömeke'ye sevk olunan kuvvet birinci ,ikinci,üçüncü dördüncü,altıncı fırkalarla ikinci Ordu-yı hümâyûna mensûb mirlivâ saadetlü Nuri Paşa kumandasındaki nizâmiye mavzerli livâsı müstakil süvârî fırkası ve mezkûr fırkaların sahra ve cebel toplarından ibâret idi. Beşinci Hakkı Paşa Fırkası Velestin'de olup oradan Ermiye üzerine hareket ederek o tarîkle gelip Dömeke'nin arka cihetinde Ordu-yı hümâyûnla birleşmesi" kararlaştırılır. (s.390) Bu plânı gerçekleştirmek için şu hazırlıklar yapılır: "Mayıs'ın 5. gecesi harekât-ı taarruziyye için umum kumandanlık cânib-i sâmîsinden şerefvârid olan emirde 6. ve 3. fırkalarla ihtiyat livâsı Dömeke mevkiinin sağ cenâhını çevireceğinden 2.fırkanın 1.livâsıyla Nuri Paşa kumandasındaki mavzerli livâsından teşekkül edecek Neş'et Paşa Fırkası'nın düşmanı top muhârebesiyle cepheden tazyîk edip mümkün olduğu kadar ziyâde kuvvetini işgâl ve mezkûr fırkaya mensub ikinci livânın erkân-ı harbiyye miralayı izzetlü Sâbit Bey Efendi kumandasında olarak Hacı Ömer Karyesi'nde ihtiyat-ı umûmîyi teşkîl edeceği ve 1.Hayri Paşa Fırkası da Dömeke'nin sol cenâhı üzerine ilerleyib

---

(3) Süleyman Tevfik Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye ve Yunan Muhârebesi,İstanbul 1315,Mihran Mat.,s.389.

cânib-i mezkûrdaki sırtları elde etmeye gayret edeceği ve fakat Hayri Paşa Fırkasının pîşdârı Neş'et Paşa Fırkasından iki tabur piyâde ve bir miktâr süvârî sol cenah cânibdârı olmak ve 6. fırka ile irtibat peydâ eylemek üzere Küçük Ahmedli istikâmetinden ilerleyeceği " emrolunur.(s.390-391)

Bu emirlere uyarak Ordu-yı hümâyûn taarruza geçer.1897 Osmanlı Yunan Harbi'-ni konu alan çalışmasında Colomor Eraiher von der Goltz Paşa Dömeke cephesi'nde-ki muhârebeleri şu satırlarla verir: "17 Mayıs sabahı erkenden ordunun tek-mil yürüyüş kolları harekete başladılar.Kârargâh-ı umûmî Tekke'den hareket ede-rek Neş'et Paşa Fırkası'nın baş tarafına yetişti.Bu fırka burada tevakkuf etmiş ve önde hiç bir düşman görmediği halde kısmen de olsa yayılmıştı.Hayri Paşa Fırkası her geçtiği köy dâhilinde tevakkuf ederek yiyecek toplamak ve neferâta taksim etmekle vakit geçirdiğinden o da geç kalmıştı.Başkumandan işbu fırkala-rı tekrar yürüyüşe koymağa mecbur oldu.Ba'de harekât-ı harbiyyeyi idâre için بربانك cenûb-ı şarkîsindeki tepede ahz-ı mevzi' eyledi.Bu esnada gelen ha-berlerden Hayri Paşa fırkasının zaîf bir düşman avcı hattıyla işgâl edilmiş olan Tuzya Köyü karşısında yayıldığı anlaşıldı.Halbu ki hücûm-ı umûmî tertibat zamanı Hayri Paşa Fırkası'nın şiddet ve sür'atle ileri atılmasına göre hesab ve tanzim edilmiş olduğu düşünülürse işbu fırkanın tesadüf ettiği öyle ufak arıza-ları tepeleyip geçmesi binâenaleyh Tuzya Köyü'nün derakeb zabt ü mürûru elzem olduğu tezahür eder.

Öğleden evvel saat onbirden beri sol cenahtan hiç mâlûmât alınmamış ahvâlin ne derecede olduğunu,dağlar üzerindeki mukâbele ve müdâfaa eden düşmanın ne kuvvette bulunduğu henüz anlaşılamamıştı.Epeyce müddet böylece mâlûmât ala-mayınca karargâh-ı umûmîde bir sıkıntı ve rahatsızlık hisseyledi.

Öğleden sonra saat bire doğru cephede Neş'et Paşa fırkası pîşdârında ağır bir piyâde ateşi başladı.Hayfâ ki Edhem Paşa bir defa daha maiyyetindeki er-kân-ı harbiyye zâbitânından birisini gönderip de Hayri Paşa Fırkası'nın sür'at-le اسفارىيه üzerine ilerlemesi için ona mahsus tesiri icrâ ettirmedi.Çünkü işbu fırkanın sûret-i hareketi hakkında tereddüd etmiş,hattâ onun düşmanın

sol cenâhı ihâta husûsunda isti'mâlini de tasavvur eylemişti.

Miralay Mahmud Bey Neş'et Paşa'nın yanına vâsıl olup şiddetle düşman üzerine yüklenmesine dâir olan emri ona tebliğ eyledi.Bu esnâda Nizâmiye Livâsı Yunan mevziinin cephesi önüne vâsıl olmuş bu mevziinin karşısında ve o ovada bulunan Taşlıtepe'nin gerisinde mestûren yerleşmiş idi.Diğer civârın altı taburu daha şarkta dağ otelinde bulunmakta,taburda geride ihtiyâtı teşkîl eylemekte idi. Ordu emrine ne zaman 1. Fırka kâfî sağ cenâhının biraz ilerisinde bulunacağı cihet ile Neş'et Paşa ,Hayri Paşa' Fırkası'nın muvâsalatını beklemek fikrinde idi.Fakat kendisine gelen emir ve kararın tazyîki ile Mahmud Bey'le beraber bizzat Taşlıtepe'ye doğru hareket etti.İşbu fırka ile birlikte bulunan topçu kumandanı Rıza Paşa pîşdar bataryasını alarak ateş kuşağına sevkeyledi.

Öğleden sonra saat üçe kadar her bir tertibat alındı.Düşman mevziinin merkezine karşı sırf bir cephe muhârebesi başladı.

Dömeke'nin ön tarafı yakınında sağ tarafta Pırnar, اسقارصدجه solda Veliçan Köyleri kâindi.Bayırlar üzerinde birbiri yukarısında birkaç avcı metrisleri mevcut idi.Üç piyâde bataryası و سطره ve birkaç dânesi de cenahlarda olmak üzere bu mevzi'i takviye ediyordu.Birkaç mühim noktada dahi dağ bataryaları vaz' olunmuştu.Fakat pek uzak mesafeden endaht ettikleri için pek tesir gösteremiyorlardı.

Evvelce ihzhâr ve tahkîm edilmiş olan işbu hatt-ı müdâfaanın muvaffakiyetle bir topçu ateşiyle ihzâr edilmedikçe hücûm ve zabtı mümkün olamayacağı tezahür etmiş ve Prens Konstantin'in müdâfaa ve sebat etmek azminde bulunduğu anlaşılmış idi. Yalnız Yunan sağ cenâhı dağlar içerisinde gâib oluyor idiyse de bunun da önüne geçilmesi müşkil olan Kasıdbarı Dağları mevcûd idi.Bu zamana kadar Yunan Harbiye nâzırı muahhiren teşekkül eden ihtiyat taburunu Garibaldi gönüllülerini yeni müşkil efsun bir de yaya süvâri taburunu Otiris Geçidlerine göndererek buralarını setretmek asıl ordunun ric'ati himâye eylemeğe tahsis etmiş idi.Fevzi Tavşan Ovası ile Pırnar arasında Mastırapas Livâsı bulunuyordu .Bu livâ kendi birinci hattını yâni Paya ile bir cebel bataryasını Kasidbarı Dağlarında "Ge-

dik","Çatma" mevki'lerine 7.Evzon Taburu'nu Foçalı mevkiine göndermişti.Bu livânın Dırnar civârında 4. ihtiyat,4.Evzon taburlarıyla setr ve himâye edilmiş olan 3. sahra bataryası siperler içerisine vaz' olunarak Çatalca yolunu almaya tayin kılınmıştı." (4)

Harbin başlangıcından itibâren Teselya Kamara âzâlarından Sir Schmit Bartelett "Dömeke üzerine hücûm esnasında müteaddid ve müthiş hatlar vukûa" geldiğini belirtir.(5) Edhem Paşa'nın " ta'biyyesi mükemmel ve a'lâ"olduğunu "Hamdi ve Memduh Paşalar'ın cehâh hareketleriyle Yunan sağ cenâhını sarmak ve bu sûretle Yunanlılar'ın hat-ı ric'atlerini kesme plânı pek " yolunda gittiğini belirtir.Bartelett bu plânın yolunda gitmesinin sebebini "fırka kumandanlarının fenn-i harb husûsundaki mâlûmâtları mahdûd " olmasına bağlamaktadır.Bartelett bu plândaki tek ve en önemli hatanın "Dömeke'nin sarp ve dik olan tepesine hücûm teşebbüsünde " bulnması olduğunu ifâde eder.

Ordu-yı hümâyûnun çok çetin olan Yunan kuvvetlerinin Dömeke mukâvemetini kırmak için plânını bir çevirme harekâtı üzerine kurduğu görülür.Yabancı ateşe mensublarının güçlü Yunan istihkâmlarına karşı verdiği muhâsara plânına îtibâr edilmemesi Yunanlılar'ın muhâsaraya almaları esnasında süre kazanacağını ve bu sürede yardım alabileceği ihtimâlinden kaynaklanabilir.Ayrıca muhâsaraya alınan Yunan kuvvetlerinin muhâsara altındayken Avrupa devletlerinin daha çok dikkatini çekeceği ihtimâl dâhilinde bulunabilir.Tüm bu ihtimâller Ordu-yı hümâyûnun bir an önce Dömeke'yi zabtetmesini zorunlu kılmaktadır.Ordu-yı hümâyûn bunu da başaracak güçtedir.Çünkü Bartelett'in de belirttiği gibi kumandanların hepsi harp fennini iyi bilmektedir.Bununla birlikte harb silâhları bakımından da Yunanlılar'a nazarla daha iyi durumdadır.

Bartelett Haydar Paşa'nın 4.fırka ve Rıza Paşa'nın ordu bataryalarıyla Neş'et

---

(4) Colomor Eraiher von der Goltz Paşa,Osmanlı Yunan Seferi,(Mütercimi:Yakub Şevki),İstanbul,1326,Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Osmânî Mat.,s.194-197.

(5) İngiltere Kamarası Âzâsından Sir Schmit Bartelett,Teselya Ma'rekesi'nde, Dersaâdet,1315 ,İkdam Mat.,s.334.

Paşa Fırkası'nın arkasında ihtiyat olarak mevki' edindiklerini belirtir.Bartelett Neş'et Paşa Fırkası'nın bir livâsını "harbin en ateşnâk kısma" uğradığını ve yalnız bırakıldığını ifâde ederek bunu bir hata olarak niteler."Çünkü birtakım kahramanların müthiş sûrette fedâ olmalarını intâc eylemiştir." (s.358)Bartelett daha sonra İslâm Paşa'nın saat ikide Yunan mevkiine karşı mevki' kurduğunu ve bu lânın çoğunluğunu ellerinde mavzer tüfenkleriyle gençlerin oluşturduğunu kaydeder."Bu asker hatt-ı harbe dahil olur olmaz Yunan bataryası bir tesir-i mühib ü müthiş ile şarapnel icrâsına" başlar.(s.359)Bu esnada "Neş'et Paşa mâiyyetinde bulunan bulunan bataryaları meydan-ı harbe" sokar ise de bunların pek teseri görülmez.Bartelett bataryaların etkisiz olduğu gibi piyâdelerin de etkisiz olduğunu vurgular.Çünkü "sevk olunan piyâde için hiçbir siper mevcûd" değildir.Bartelett piyâdeyi siperi olmayan ve sadece buğday tarlalarıyla renkçe bir tahvil görünen yere göndermenin askeri tehlikeye göndermek olduğunu belirtir.Bartelett Osmanlı piyâdesinin bu siperi olmayan düz ovanın sathına girmesini "genç Osmanlı askeri kemâl-i sebat ve metânetleri hatve-endâz olarak hemen düşmanın gayet mühlik piyâde ateşi altına girmiş olduğu halde hareketin - de asla tereddüd emâresi göstermemiştir." ifâdeleriyle değerlendirirken hayranlığını da gizlemez.(s.360)

Bartelett bununla yetinmez "bu şecîâne hücûm hakkında Mösyö استيو'in " mâlûmâtını aktarır: "...O zaman Yunan hatlarından âteşîn bir fırtına koptu. Cephede ve sağ cenahtaki piyâde istihkâmâtı boyunca gayet vahşet-engîz ateşler püskürdü.Bu yaylım ateşler o derece sür'atli idi ki mavzerle müsellih olan bizim livâmızın yerine Yunanlılar mavzer mükerrir ateşi icrâ ediyorlar kıyasında bulunarak cephe imtidâdınca tüfenk ateşi kırmızı bir şimşek gibi uzanıp gidiyor ve tüfenklerin ağzından çıkan dalga dalga dumanlar tepelerin eteklerinde ale'd-devam ileri hareket ediyorlardı.Yunanlılar'ın yağmur gibi yağdırdıkları ateşin îrâs ettiği tahrîbâtın yanında Osmanlılar'ın ateşi pek tesirsiz gibi görünüyordu.Mâmâfih bu bahadırlar ilerliyordu.O hengâmda Yunan sağ cenâhında en ileri cihetteki piyâde istihkâmâtından birtakım işkâllik paldır küldür geri

tarafa döküldüğü görünüyordu.Bunların kırmızı gömlekli İtalyanlar olduklarını sonradan anladık.Ölülerini dahi orada terketmişler idi.Lâkin Yunan merkezi ile sol cenehtan kurşunlar daha sık yağmakta idi.Zira livâmız durmayıp ileri hareketle Yunanlılar'dan beşyüz yarda mesafede durdu.

Alçak arâzide ateş-i seylâbı önünde bulunan neferât mutlaka süpürülüp düşmek îcâb ediyordu.Fakat o zamanda bile Osmanlı cengâverleri mavzer tüfenklerinden ateş püskürterek gözleri ileride olduğu halde muhârebe ile meşgûl idiler." (s.360)

İtalyanlar'ın Yunan birlikleri içerisinde yer alıp Devlet-i Âliyye'ye karşı harbe katılması kendilerini Doma İmparatorluğu'nun vârisi olarak hissetmelerinin netîcesidir.Çünkü Roma İmparatorluğunu kuran Latinler ilk önce bu işe Yunan-Helen İmparatorluğunu yıkarak Batı'ya ilerlemeleri sonucunda başarıya ulaşmıştır.İtalyanlar da 1897'de Almanya ve Fransa gibi güçlü devletlerin bulunması nedeni ile Kuzey Avrupa'ya karşı yayılmacılık politikası ve hareketi uygulayamamıştır.İtalyanlar bunun yerine Yunanlılar'ı da kullanarak Yunanistan üzerinde Devlet-i Âliyye topraklarına karşı bir yayılmacılık politikası ve eylemi gerçekleştirmeye çalışır.Yâni Avrupa'nın içerisine pek girmeden kıyı şeridinden Yunanistan üzerinde Devlet-i Âliyye topraklarına karşı tecavüze yeltenmeye çalışır.Lâkin Roma İmparatorluğunu kuran Latinler'in bu istilâcı tavırlarını bilen ve Avrupa üzerinde güçlü bir İtalyan devleti kurulmasını istemeyen İngiltere ve Fransa,İtalya'ya emellerini gerçekleştirme fırsatı vermez.Bunun en iyi göstergesi de İngiltere ve Fransa'nın Birinci Dünya Harbi'nden sonra İtalya'ya verilmesi gereken Anadolu'nun batı kesimi İzmir ve dolaylarını zamanın pek güçlü olmayan bir devleti olan Yunanistan'a bırakmasıdır.Buna karşı da İtalyanlar Anadolu'nun güneyinde yönetim hakkını elinde bulundurduğu toprakları Türkiye Cumhûriyeti'nin kurucusu olan Ankara Hükûmeti'ne bırakarak çekilir ve küskün bir çocuk gibi davranmaya halen devam etmektedir.

Görülüyor ki İngiltere ve Fransa medeniyetlerinin temelini oluşturan ne Roma düzeninin ne de Yunan aklının torunlarına minnettarlık göstermesidir.İtalyanlar'ın İngiltere'nin ve Fransa'nın Yunanistan'ı desteklemesinin sebebi Yunan medeni-

yetlerine borçlu olduklarından çok çıkarları ile ilgilidir.

Devlit-i Âliyye'nin dağılma döneminde daha önce egemenliği altında bulunan [illegible] devletlerle muhârebelirinin arkasında sürekli Avrupa güçlü devletlerinin çıkması Devlet-i Âliyye'nin hüküm sürdüğü topraklarının konumu ile ilgilidir.Lâkin bu topraklar bir medeniyet mezarlığı bulunduğundan birçok medeniyet kırıntısı taşımaktadır.İşte bu medeniyeti kuranların torunları da Devlet-i Âliyye topraklarının kendilerinin hakkı olduğunu Devlet-i Âliyye'yle harbe tutuşan devletleri desteklemekle her defasında gösterirler.Hattâ bu emellerini gerçekleştirmek ve Türkler'i geldikleri yere gönderme isteklerini "Şark meselesi" adı altında siyâset geliştirmeyi de ihmâl etmezler.Çünkü bu devletler Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın belirttiği gibi dokuz asırlık bir Türk hâkimiyetinin hüküm sürdüğü Anadolu'da;halâ Türkler'i bir misafir olarak kabûl etmektedirler. Bu perspektif Devlet-i Âliyye'nin güçsüz olduğu dönemdeki gelişen olayların sebebi olarak daha net görüldüğü gibi onun yerine kurulan yetmişaltı yıllık Türkiye Cumhûriyeti etrafındaki gelişen dış olayların da sebebidir.Bu nedenle Türk aydını bir harp dönemindeki gibi âit olduğu milleti,bu milleti üzerinde barındıran vatanı ve bu vatanın devletinin menfaati açısından gelişmeleri değerlendirerek olaylara pragmatist yaklaşmaktadır.

Batılı devletler bulundukları toprakların kendilerinin olduğunu isbât için şu anda yaşadığı topraklarda bin yıldır yaşadığını belirtmektedirler.Onlara göre üzerinde yaşanılan toprağın vatan olabilmesi ve milleti oluşturabilmesi için Fransa gibi bin yıllık Fransa toprağının Fransa halkını yaratması beklenmelidirTürkler de son olarak Anadolu'ya gelen bir kavim olduğundan bu topraklar üzerinde bin yıllık bir yaşamı haketmelidir. Batı Avrupa devletleri böyle istediği için bunu yapmalıdır.Yoksa zaten Anadolu'nun Türkler'in vatanı olduğundan hiçbir Türk'ün şüphesi yoktur.Bunu başarabilmek için Yunan Harbi'nde olduğu gibi düşmanlarına ve onunla birlikte hareket eden devletlere tokatı vurabilecek bir orduya ve bu orduyla birlikte birlikte hareket içinde bulunacak pragmatist aydınlara ihtiyaç vardır.

Bartelett saat dört sıralarında her iki cihetin de ateşlerinde cephâne azalması sebebiyle bir azalma görüldüğünü belirtir.İslâm Paşa Livâsı da Yunan istihkâmlarına iyice yaklaşır.Bu esnada bu livâda yüz kişinin zâyi olduğu öğrenilir.Saat dörtbuçukta "Neş'et Paşa'nın 2.Livâsı Edirne taburlarına münâhebât için ileri harekât e eyler.(s.363) "Yunanlılar'ın şarapnelleri tükenmiş olduğu bir sırada bu taze asker saat beşte hatt-ı harbe dahil olmasıyla Yunanlılar hemen birinci hattı müdâfâlarını terk ile tepenin arkasına ric'ate mecbûr" edilirler.(s.363)Yunanlılar bu ric'at esnasında Neş'et Paşa Fırkası'nın piyâde ateşinden oldukça zarar görürler.Bu piyâde ateşine Rıza Paşa saat üçbuçukta şarapnel ateşiyle destek verir.

Birinci hattı terkeden Yunanlılar ikinci hattı müdâfaa için düzenli bir şekilde tertip edilirler.Hayri Paşa bu hata karşı birliği ile hücûm eder.Lâkin ordu bataryaları bu hücûma iştirâk etmedikleri için başarı sağlayamaz.Lâkin böyle bir hücûmun destek olmadan askere pek zayiât vereceğinden Hayri Paşa bu hücûmda ısrar etmez.Bu esnada "Hamdi Paşa'nın Yunan sağ cenâhına muvâsalatı" Hayri Paşa'nın zâyiâtını azaltır.

"Hamdi Paşa'nın pîşdârları bir batarya top ile saat altıyı çeyrek geçerek Dömeke'nin şark tarafından düşmanla müsâdemeye" başlar.(s.390)Yunanlılar'ın mevkii alçak olduğundan Hamdi Paşa'nın birlikleri bu mevki' üzerine şiddetli bir ateşe başlar."Bu sırada Miralay Mavro Mihali ağır halde mecrûh olur." Yunanlılar ise "Bulundukları mevki'lerin daha yükseklerine Dömeke Tepesi'ne oradan üçyüz kadem mürtefi' bulunan Dömeke Kalesi'ne doğru ric'ate" başlar. (s.366) Bu esnada Hamdi ve Neş'et Paşa'nın fırkaları taarruza yorgun oldukları için devam edemezler. "Saat yedibuçukta ateş" kesilir.Bartelett'e göre Türkler Yunanlılar'a göre gece bir fırsat vermiş ise de Yunanlılar savaşmak yerine Prens Konstantin'in emrine uyarak ric'at ederler.

Badtelett Yunan ordusunun Dömeke cihetindeki muhârebelerini ve ric'atini kendisi kaleme aldığı gibi bir de "Yunan ordusuyla birlikte bulunan Standard Gazetesi" muhâbirinin mâlûmâtıyla verir: "Saat onbuçukta Türkler'in ilerledikleri müşâhede edildi.Dömeke'nin alt tarafındaki tepeler arasında emvâc

ile mürûr eden ve Çatalca'ya doğru ova içinden uzayıp giden Çatalca-Lamya Caddesi'nin sağ tarafına daha o anda bir batarya top yerleştirildi.Bu Osmanlı topları Yunan bataryalarının kuvvetli mevkiini keşf ve tahkîk zımnında saat üçbuçuğa kadar lâ-yenkati' ateş icrâ etti.Saat üçbuçukta Türkler meydan-ı harbe üç batarya daha getirerek evvelki bataryanın yanına yerleştirdiler.Piyâdenin ileri hareketi bir anda ciddiyet kesbetti.Türkler Çatalca tarîki ve Otiris Dağları'nın etekleri ile ovada deve sırtı şeklinde ve Yunan mevkiinden üç mil kadar uzak tek bir tepeye doğru kesretle döküldüler.

Ovadaki bu tek tepe açık arazide yegâne iyi bir siper teşkîl ettiği cihetle Türkler kuvvetlerini bu tepenin arkasına cem' ve orada muhâfaza ettiler.Ondan sonra hücûm kolları tertîb edildi.Bu kolların hareketleri bataryalarının ateşleriyle işâret edildi.Dömeke Kalesi'yle bu kalenin ötesindeki tepeye yerleştirilmiş olan onbeş santimetrelik iki kurb topunu Yunânîler isti'mâle başladı. Türkler bu topların menzilleri dâhilirde idi.Toplar o kadar ta'biyye edilmiş idi ki Türkler'in ileri hareketlerini bunların ateşleri bir müddet tehir edebildi.Osmanlı süvârîsinden bir mikdârı tarîk üzerinden ilerlemeye çalıştı ise de cesîm topların dâneleri bunları dağıttı.Sür'atle tekrar mezkûr tepenin arkasına iltică ile siper aldılar.

Bu süvârîler geriye doğru hareket ettikleri zaman istihkâm içinde bulunan Yunanlılar, sevinçlerinden yaygaralar kopardılar fakat Türk piyâdesi ateşin şiddetine tesirine bakmayarak lâ-yenkatı' ileri harekete teşebbüs etmekte ve yekdiğerini mütеâkib taburlar Yunanlılar'ın ileri istihkâm ve sipe8lerine doğru bilâ-tereddüd girmekte ve Dömeke Tepeleri'nin üzerinde bulunan yirmibir kıt'a sahrâ ve dağ topunun ateşine ehemmiyet vermeyerek Yunan hat-ı müdâfaalarındaki müdâfaaları daha arka tarafa sürerek gelmekte idi.

İstidlâle nazaran Türkler'in maksadı Yunan ordu merkezi ile Lamya Caddesi'ni tutmak idi.Hücûmları o derece masurrâne idi ki hemen istihkâmâtı zabtettiler. Süngüleriyle Yunanlılar'ı şişlemişler yine de az kaldı Çipriyani'nin kumandasında bulunan üçyüz kadar Garibaldiler o zaman yolun kenarındaki ağaçların sipe-

rinden şiddetli bir cenâh ateşi icrâ ve Osmanlılar'ın hareketini men' edinceye kadar ateşlerinde sebat ve devam eylediler ise de beri taraftan edilen mukâvemet netîcesinde bulundukları mevki'den tard edilmişlerdir.Bunlar bu [illegible] vak'ada yirmi kişi maktûl onsekiz kadar da mecrûh vermişlerdir.Bu gönüllüler ric'atlerinde Yunan askeri[illegible] meyânından geçtikleri zaman Yunanlılar tarafından alkışlara mazhar oldular.İtalyanlar'ın mecrûhları en yakın salîb Ahmer arabasına kadar دولتوق ile nakloldu.

Muhârebe o anda Yunan askerinin kuvve-i ma'neviyyesini îzâh ediyordu.Yunanlılar'dan ikiyüz mecrûh hasta arabalarına tahmîl edilerek ilk defa olmak üzere Lamya'ya a'zâm olundu.

Osmanlılar'ın Yunan merkezi üzerine hücûmları saat altıda ale't-tedrîc kesilerek yavaş yavaş gerilediler.Fakat o hengâmda Türkler hayli zamandan beri nazar-ı tarassudda bulundurduğum Yunanlılar'ın sağına sür'at-i fevkalâde ile bir hareket-i hücûm gösterdiler.

Yunan mevkiine tevcîh etmiş olan böyle birmüdhiş hücûma karşı bu mikdârın üç misli asker gönderilse bile fâidesi olmayacak idi.Türkler kuvve-i galebe ile Lamya tarîkinden hat-ı ric'atimizi bizi tehdîd ediyorlardı.Yunan merkezi üzerine hücûmdan maksad Yunanlılar'ı mücerred işgâlden ibâret olduğundan bu hücûm gâyet hafif vâkı' oldu.Türkler'in matmah nazarları Yunanlılar'ın sağ tarafları idi. İhtiyatlarla beraber onüçbin piyâde ve beşyüz süvâri saat yedide Furka Vadisi cihetinde Lamya tarîkini tutmak için emir aldım.

Yunanlılar gece yarısı ileri hudûd-ı müdâfaa kendi hallerine terk edilerek kâmilen askeri tahliye ettiler.Muntazam bir ric'at başladı.Terk edilen şey yalnız bir takım toplar olup bunlar da kal'aya yerleştirilmiş olan azîm muhâsara topları idi.Prens Konstantin hey'et-i maiyyetiyle beraber yanlarında biraz da süvâri muhâfaza askeri ve hareket-i rec'iyyeye başladılar.Bunlardan sonra bütün ordu yürüdü."(s.367-373)

1897 Yunan Harbi esnasında Teselya'da bulunan Süleyman Tevfik Ordu-yı hümâyûnun Dömeke üzerine yaptığı taarruza şâhit olur.Süleyman Tevfik "Çakırlı Karyesi

hizâsına muvâsalatı " esnasında gayet şiddetli bir düşman ateşine tesadüf eder böylelikle Dömeke cihetindeki muhârebeler başlamış olur.Bu muhârebelerin gidişâtı daha önce plânlanan çevirme harekâtının çok güç olacağını gösterir;çünkü " 6.Hamdi Paşa Fırkası'nın bir müddet evvel muhârebeye başlaması ve şimdi 3. fırkanın da düşmanın karşısında bulunması cihetiyle Dömeke mevkiinin tahkîm ve tersin edildiği gibi mevki'i mezkûra karşı çevirme hareketi icrâ edilebilecek mahalleri dahi düşmün tarafından " tutulmuştur.(6) Bu nedenle "düşman harb ederek kademe kademe" çekilir ve "o çekildikçe asâkir-i şâhâne" ilerler.Harbin ilk günkü muhârebeleri havanın kararmasıyla son bulur.

Süleyman Tevfik o geceyi nasıl geçirdiğini şu satırlarla ortaya koyar: "Ben askerin arkasında bir sırt kenarında hayvanımdan inerek oturdum,fevkalâde yorgun ve bîtâb bir halde isem de her dakikada düşmân tarafından bir tecavüze mârûz bulunduğumuz gibi her anda ileriye hareket etmek ihtimâli mevcûd idiğinden bâ-husus ertesi gün harbin ne renk ve sûret kesbedeceğini düşünmekle meşgûl bulunduğumdan sabaha kadar oturduğum yerde sigara içmekle vakit geçirdim.Gece saat beşten sonra çıkan sert rüzgâr havayı son derecede soğutmuş olmakla tirtir titriyor,sigaramın ateşi ile ellerimi ısıtmaya çalışıyor idim." (s.292-293)

Ertesi sabah "saat dokuzbuçuk raddelerinde" asâkir-i şâhâne serîan hareket ettirilerek تراحانی çiftliği Furka Boğazı istikâmetinde ilerlemeye başlar. Süleyman Tevfik Furka Boğazı'na ilerleyen asâkir-i şâhâneden bu boğazdaki çatışmalardan mâlûmâtı olmadığını fakat bu çatışmaların sonucunu:" serî bir hareket icrâsıyla boğaza hâkim noktaların elde edilmesi ve askerin teshîl hareketi emrolunmakla bir nizâmiye taburuyla üç redif taburu بالا لو Karyesi'ne doğru cephe ve yan istikâmetinden hareket ederek karye işgâl edildiği gibi Üsküp Taburundan bir bölük Furka Boğazı'na hâkim sırta bir sür'at-i hârikulâde

---

(6) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Yâhûd Dört Aylık Seyahatim,İstanbul,1315,Mahmud Bey Matbaası,s.292.

ile çıkmış ve orada binbaşı Abdülfettâh ve erkân-ı harbiyye kolağası Mehmed Ali Efendiler eski hudûd üzerinde vâkı'-ı Kadîm Osmanlı kulesi yanında askere selâm vaz'iyyetini aldırarak ve borazanlarla selâm havası çaldırarak,'Pâdişâhım çok yaşa!' duâ-yı vâcibü'l-edâsı üç defa îsâl-i bârgâh-ı kibriyâ kılınmıştır."ifâdeleriyle ortaya koyar.(s.293)

"O anda her taraftaki asâkir-i şâhâne bülend-âvâz ile duâ-yı kumandan-ı a'zâmiye iştirâk eylediği sırada düşman ateşi " başlar.Buna karşı "asâkir-i şâhâne tarafından usûlü dâiresinde mukâbeleye mübâderet ve ileri doğru harekete müsâraat" olunur.Boğazın sağ tarafındaki sağ tarafındaki 3.fırka ve sol tarafındaki sırtlarında ise 6. fırkalar muhârebe ederek "düşman lâ-yenkatı'-ı tard ile muttasıl"ilerler.Lâkin "arâzinin fevkalâde sarp ve müşkülü'z-zabt olması cihetiyle akşama kadar pekaz bir mesafe kat' " edilir.Ordu-yı hümâyûn o geceyi bulunduğu yerde geçirir.

Süleyman Tevfik Dömeke cephesinden hareket etmiş olan 2. fırka ile sol taraftaki ilerleyen 1. fırkanın hareketine dâir mâlûmâtı da şu cümlelerle nakleder: "Birinci Hayri Paşa Fırkası Mayıs'ın 5.günü saat tam beşte 'Aşağı Karye civârında harbe başlayarak gece saat bire kadar harb etmiş ve peydarpey ilerlemiş idi.Bu muhârebede süvâri fırkası dahi pek büyük hizmet görmüştür. Sekiz saat muhârebeden sonra ateş kesilmiş,düşman gecenin karanlığından bi'l-istifâde geri çekilmiş olduğundan ertesi gün fırka ateş görmeksizin Dömeke'ye kadar gelerek oradan Furka Boğazı'ndaki kuvveti takviye için Tavuklu Karye'si üzerine sevk olunmuş idi.

Cebheden taarruz eden Neş'et Paşa Fırkası şimdiye kadar târih-i harbde bir misli görülmemiş sûrette şiddetli muhârebeler ederek Dömeke'yi son derecetazyîk etmiş olduğundan kasaba düşman tarafından leylen dört tarafına ateş verilerek terk edilmiş ve 6 Mayıs 1313 tarihinde ale's-sabah asâkir-i şâhâne tarafından işgâl olunmuş idi.

Dömeke mevkiinin ehemmiyet ve metânet-i fevkalâdesine inzimâm eden istihkâm-ı cesîme ve metîne cihetiyle zabtı gayr-ı kâbil ve taarruzu imkânsız ad-

dedilmekte iken bir fırkanın cebheden hareketle zabt edilmesi Ordu-yı hümâyûnla beraber bulunan sefâret ü ateşemiltrözlerini ve ecnebî muhbirlerini dûçâr-ı hayret etmiş,hattâ bunlardan biri hem de erkân-ı harbiyye zabiti olan biri ba'de'l-mütâreke Dömeke'ye muvâsalatımda bana yüzbin kişiden mürekkeb mükemmel bir ordunun burasını lâekal muhâsara ve muhârebe ile alabileceği derkâr iken bu sûretle bir fırkanın taarruzla zabtı mahzâ tâli'-i ferhunde-i mutâli'-i hazret-i pâdişâhî ve asâkir-i şâhânenin ikdâr ve besâlet-i hârekulâdesi semeresidir,böyle bir askere mâlik olduğunuzdan dolayı Devlet-i Osmâniyyeyi ezcân ü dil tebrîk eylerim demiş idi."(s.294-296)

Süleyman Tevfik Dömeke Muhârebesi esnasında Mirlivâ Mustafa Bey'in şehâdetine tanık olur.Süleyman Tevfik Mustafa Bey'in "berâ-yı tedâvî " olduğu halde ziyâret eder.Ziyâret esnasında "ale'l-usûl teselliyet ve temin yolunda" Süleyman Tevfik'in söylediği sözler üzerine Mustafa Bey "pek hafif ve kesik bir sedâ ve rikkât-âmîz bir tebessümle:-Adam sen de,şimdi beni ne düşünüyorsun,benim ne ehemmiyetim var? Asıl şu muzafferiyyete bak ki böyle bir muvaffakiyyet için benim gibi bir yüzbini fedâ olsun." cevâbını verir.(s.296)

Bu cevab üzerine Süleyman Tevfik orada bulunan doktora Mustafa Bey'in yarasına dâir mâlûmât sorar.Doktor " göz işâretiyle ümidsiz olduğunu gösterir cevabı nasılsa Mustafa Bey'in nazar-ı dikkâtine çarpar"." Mustafa Bey "tebessüm ederek en ulvî bir sûret ile 'devlet ve millet sağ olsun' diyerek teslîm-i rûh "eder.Bunun üzerine Süleyman Tevfik 'bir çocuk gibi giryân'halde dışarıya çıkar.

Mustafa Bey'in kurtuluş ümîdi olmadığını öğrenince verdiği cevab bir teslimiyetin ifâdesidir.Harbe mukaddes değerleri korumak için gidilir.Lâkin insanın beden ve rûhu da bir mukaddeslik arzeder.Yoksa şehîd olma arzusu ile gidilmez fakat şehitlik de göz önünde bulundurulur ve olacaklar karşısında teslimiyetçi bir tavır takınılır.

Mirlivâ Mustafa Bey'in şehâdetinde teessür içinde kalan sadece Süleyman

Tevfik değildir.Harpten sonra yazılan manzumeler de Mirlivâ Mustafa Bey'in şehâdetinin teessürâtı dile getirir.Dönemin Tanınan şâiri"Cemiyyet-i Tıbbiye a'zâsından " Rıza Tevfik Mirlivâ Mustafa Bey'in şehâdetini şu mısrâlarla dile getirir:

"Sen ey ölenlerin en kahraman fedâkârı
İlelebed yaşa hürmetle kalb-i milletde
Sen ey gönüllerin en şerefli serdârı
Bu destanla nâmın anılsın ümmetde

Vatan senin gibi evlâdlarıyla kâimdir
Gazâ senin gibi kahramanlara minnetdâr
Şehâdetin sana,tarihe oldu pertev-bâr
Şehitsin fakat ismin bizimle dâimdir

Evet seninle görüşmüş idim hayatımda
Hamiyyetinle mağrûr bir dilâverdin
Hakîkâten sen o âlî gönüllü askerdin
Ki nusret ahteri tâbân idi sebâtınla

Hilâl-ı şân-ı şehâdet serinde gönlünde
Peymân-ı nusret-i rahmân ümîd-i feth ü zafer
Bu i'tikâd ile meydan yerinde,gönlünde
Çocukların bile yoktu sen ey şerefli peder

Uluvv-i himmetini,tıynet ü cibilletini
Kemâl-i şân ile Osmâniyâna gösterdin
Severdin âh! severdin gazâyı milletini
Vatan muhabbeti uğrunda ölmek isterdin

Bugün murâdına erdin-o efser-i şevket
Kgnuldu hep şühedânın o şanlı başlarına
Dinledi râyat-ı iclâl ü satveti devlet
Teselya Dağları'nın dumanlı taşlarına

Sen ey ölenlerin en kahramanı
İlelebed yaşa hürmetle kalb-i milletde
Sen ey gönüllerin en şerefli serdârı
Bu dâstân ile nâmın anılsın ümmette" (7)

Süleyman Tevfik de cephede kendisinin bulunduğu cihetteki olayları kendi izlenimleriyle aktarırken,bir hat boyu devam eden muhârebelerdeki diğer cihetlerde vukû' bulanları da Bartelett gibi bir başkasının izlenimleriyle aktarır.Misâlen:" İkinci Fırka'nın Dömeke taarruzunu tavzih etmek üzere fırka-i müşârünileyhâ zâbitândan bir zâtın bu muhârebeye dâir refîkine yazdığı"(8) şu bölümleri aktarır :

"Buradan hareketimizin ondördüncü günü Yenişehir'e vâsıl olduk,orada bir gün ârâm olunarak asker çamaşır yıkadı.Gece saat dörtte arş ileri! denmez mi? Sabaha kadar çadırları yıkmak ,eşyâyı toplamak,yükletmek ile uğraştık,ale's-sabah hareketle Avcılar Karyesi'ne muvâsalat olundu.Çadırları kurduk,askere istirâhât ettirildi.Ertesi günü çadırsız yalnız birer yağmurluk,çanta,matarayı hâmilen yola düzüldük,Dömeke hücûmuna gidiyor idik.

Bir gün evvel Yenişehir'den Avcılar karyesi hizâsına geldiğimiz sırada sakal bıyığa karışmış,fes kulaklarına kadar inmiş,arkasında yarım bölük süvârî bulunan ve bize iltihâk eylediğimiz ikinci fırkanın kumandan besâlet ünvânı olan

---

(7) Rıza Tevfik,"_____",Asır,Nu:187,14 Haziran 1313,s.4.

(8) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Yâhûd Dört Aylık Seyahatim,İstanbul,1315,Mahmud Bey Mat.,s.142-145.

ferik saadetlü Neş'et Paşa Hazretleri'ni selâmlamış idik,köyün önünde sekiz taburdan ibâret olan livâmız hizâ-yı berâberî nizâmını aldı.Müşârünileyh hazretleri bir uçtan bir uca kadar kemâl-i beşâşet ile atını sür'atle süredek 'hoş geldiniz safâ geldiniz evlâdlar,nasılsınız epeyce zahmet çekdiniz,sonuna yetiştiniz lâkin tam düğün ve cünbüş yapacağız' gibi sözlerle cümlemizle iltifât ve istisfâr-ı hâzır eyledi ve cümleyi mesrûr etti.Sevincimizden kimde yorgunluk kaldı? Bütün asker 'gördün mü işte kumandan böyle olmalı, bu zât bize ,cehennem ateşinden dehşetli bir ateşe girmekliğimizi ermertse mea'l-iftihâr gider fedâ-yı cân edinceye kadar harb ederiz.' diyorlardı.Mezkûr karyeden hareketle iki saat kadar gittikten sonra Küçük Ahmetli Karyesi'ni geçtik.Bir saat sonra Meriç Nehri arzında bir de dere mürûr edilerek Büyük Ahmedli Karyesi'ne muvâselet eyledik.O geceyi orada geçirdik.Bayramın dördüncü günü idi.Hava kapalı ve yağmurlu idi.Ertesi gün ale's-sabah oradan hareket olundu.'Bugün düğünümüz vardır niye türkü söylemiyorsunuz?Haydi türkü söyleyelim' diyerek ve türküler söyleyerek kat'-ı mesafe ediyor idik.Dört saat gidildikten sonra iki ufak sırtın arasından geçen bir yolun üçyüz hatve gerisinde askere istirâhat verildi.Bir saat rahattan sonra hareketle boğazdan geçtik. Meşhûr Dömeke Kalesi kemâl-i mehâbetle arz-ı endâm eyledi.Bir saat kadar gidildikten sonra tekrar yarım saat istirahat edildi.Livâmız mızıka çalarak tekrar hareket eylediği sırada bir gök gürültüsü işitildi,bu ne derken üzerimizde çat deyip patlamasın mı? Meğer düşman bizi kaleden görüyormuş,menzilini almış dâne yağdırmaya başladı. Bereket versin yarım saat koşar isek Dömeke Kalesi'nin yanında ufak bir dağın arkasına iltică edeceğimiz derhâl livâmız kumandanı Nuri Paşa tarafından anlaşılarak ekin tarlaları içine ve mezkûr tepe istikâmetine sağ ve sol yanıyla ava çok kumandası verildi.Allah Allah gülbank-ı celîlini yâd ile kuş gibi sekiz tabur birden kendimizi oraya atabildik.Bu kadar bin kişi içinde ancak 14. alayın 1. taburundan bir mekârî neferine güllenin şiddetle çarpmasından sıçrayan taş ve topraklar isâbetle yere yıkmış,düşman o kadar şiddetli ateş ettiği halde mezkûr neferden maâdâ birimize bir zarar îrâs edememişti.Merkûm

nefer derhâl Çatalca hastahânesine nakledildi.Tepenin arkasına iltica eylediğimiz zaman düşman bizden ateşini kestiyse de sol tarafımızda birbuçuk kilometre kadar mesafede yerleşmeye gayret eden اوبوس alayı topçularına gülle ve şarapnel yağdırmağa başladı.Bi't-tabi' onlar da oradan çekilmeye mecbûr oldular.-Birkaç dakika sonra berk-i âtıf- gibi nezdimize gelerek Dömeke'ye ateşe başladılar.Livâmıza mensûb topçular da bizim ile beraber mezkûr tepenin arkasına gelmişlerr idi.Derhâl dağın eteğinde ta'biyye ederek kaleyi döğmeye mübâşeret eylediler.

Bu esnada dehşetli bir patırtı zûhûr etti ki kıyâmet koptu zanneyledim. Cepheden harbe giden sekiz tabur idik,dördü bizim alaydan ve biri 13. ve diğeri 10. alaydan idi.Diğer iki taburu bilmiyorum.Bundan iki tabur dağın sol cenâhı hizâsını kavrayıp Dömeke Kalesi'ni abluka edeceklermiş gibi bir saat kadar sola nihâyet ileriye giderek Dömeke'nin etrafında bulunan ve birçok istikâmât ile takviye edilmiş olan sırtlara diğer iki tabur da dağdan kurtulur kurtulmaz solumuza tesadüf eden tepelere Allah Allah zemzeme-i kudsiyyesini i'lâ ederek kahramânâne şîrâne hücûm eylediler.Bizim alayın 1.,2. taburları sağ cenâhı hizâsına biraz tebâüd ederek 3.ve dördüncü taburlar bulunduğumuz noktadan muhâcemâta mübâşeret eylediler.Bizim 3.tabur ava çıktığı zaman pek şanlı şerefli şehîd olan binbaşımız Mehmed Ağe 'evlâdlar şu karşınızda bulunan kaleye hücûm edip orasını zabt edeceğiz Allah muînimiz ve mâiyyetiniz olsun, haydi çocuklarım arş ileri!' demesiyle sedâ-yı kelimetü'llâh ayyûka çıktı.

O sırada her tarafta ateş kesb-i şiddet eylemiş idi.Kaleye her cihetten hücûm olundu .Ateşin şiddetinden bizi muhâfaza eden ekin tarlaları idi.Biz tamam merkezde idik.Şarapnel yağmur gibi yağıyor,fesleri ele aldık hiçbir şey düşünmüyor,hemen ileri gitmek istiyor idik.Kardeşim!Muhârebe hiçbir şeye benzemiyor.Târif ve tavsîfi kâbil değil,o kadar sür'atle hücûm ediyor idik ki birkaç birkaç dakika sonra kendimizi kurşun menzilinden ileride bulduk,kurşunlar cuv diyerek üzerimizden geçiyordu.

Sağ ve solumuzda elhâsıl her tarafta o kadar cuvlar çok idi ki târif olunamaz.O esnada ateş kumandası verildi.Hâmil olduğumuz o büyük çaptaki mavzer tü-

fenkleri ateş eyledikçe bir top gibi gürlüyordu.Üç saat kadar lâ-katı' ateş edilerek şiddetle muhârebe eyledik.Nihâyet düşman topçuları bulundukları mevkii terk ile kaçmağa başladılar.Mesafe binbeşyüz metreden fazla olduğu halde hücûm eyledik.Birdenbire ta önümüzde bir yaylım ateşidir zuhûr eyledi.Birtakım ترالشه arkasından kilitli düşmanın pusuda olduğu ve ateş etmeye başladığını gördük.Biz de hemen diz çöküp kemâl-i mehâbetle müdâfaaya mübâşeret eyledik. Elhâsıl o andaki muhârebe kıyâmetten nişâne idi.Vurulan,yaralanan yerinde kalıyor.Onlara o sırada kim bakacak? Zaten insan ateşe başladı mı gözünü duman bürüyor.Kulaklarında bir gürültü hâsıl oluyor,ondan sonra muhârib kükremiş arslana dönüyor.Kurşun,gülle,şarapnel ne imiş,bunlar hükümsüz kalıyor.Diz çöküp ateş etmekte idim.İşte ol vakit Cenâb-ı Allah'tan istediğim şerefe nâil oldum. Yâni yaralandım.Bakınız nasıl oldu;tüfengi doldurmuş,nişan almaya kaldırırken bir kurşun geldi.Nişângâh levhasının sağ taraf tahtasından girdi,yüzbaşım koca gazi hemen yanıma gelip belimdeki bıçağımla dizimdeki kurşunu çıkardı,yarım parmak mitdârı girmiş.'Al evlâdım bunu sakla,boynuna as bu sana büyük bir yâdigârdır.Lâkin bu kadarcık bir yara ile geriye gider isen yazıklar olsun' dedi. Ben de kemâl-i şecâatle 'gitmem ' dedim.Hemen beş paket cephâne geldi.Tekrar ateşe ve hücûma başladık.Biz hücûm ederken yüzbaşım da o cesûr o ulvî kalbli asker de bileğinden vurularak ihtiyâr olduğundan acısına dayanamayarak bana hitâben 'evlâdım Edhem ben vuruldum,beni artık arama' dedi.Fakat işiten kim? Âh Kâmilciğim dedim ya! Harbi kim tavsîf ederse vallahi yalandır,harb pek tatlı ve pek şanlı ve şerefli bir meydandır.

Yaralandıktan iki saat sonra yaram iyice soğumuş olmalıdır ki sızlamaya başladı.Bölüğümüzden bir nefer de o anda topuğundan vurulmuş idi.Saat onbirbçuğa geldi,Artık yaranın acısından tahammüle mecâlim kalmadı.Düşman ateşi gittikçe şiddetlendiriyordu.Kalktım ayağımı sürükleyerek giderken o kadar kurşun,gülle şarapnel yağıyor idi ki ancak Cenâb-ı Allah bilir bana hiç birisi isâbet etmedi,yarım saat kadar yürüdüm.Bu esnada ateşkes boruları her tarafta çalındı. Her kıt'a kendi penâhımız olan dağ parçası arkasında geceyi geçirmek üzere

geldiler.Cerrah Hasan ve Fâik Efendiler kemâl-i i'tinâ ile yaraları sardılar, hayvanlara bindirip Çatalca'ya gönderdiler.

'Bizim yüzbaşı dizinden mecrûh olan dördüncü bölüğün mülâzım-ı evveli Mehmed Ali Efendi beraberce Çatalca hastahânesine geldik.Aklım fikrim taburumda ve meydan-ı muarrekede kaldı.Nihâyet hastahânede durmayıp geldiğim anda yine Dömeke yoluna düzüldüm.Beş saatlik mesafeyi dokuz saatte kat' ettim.Meydan-ı muarrekeye geldim.Düşman gece kaçmış sabahısı hücûm etmişler .Hiç tüfenk atmaksızın kaleye girmişler hakkın inâyetiyle muzafferiyyet bizde kaldı."

8 Mayıs'ta gece Yunan kuvvetleri ertesi günkü Ordu-yı hümâyûn taarruzuna karşı mukâvemet edemeyeceğini anlayarak geri çekilmeye başlar. "Asâkir-i şâhâne derhâl tâkibe bi'l-itidâr ikinci bir mevzii tutmağa vermeksizin düşmanı Otiris Dağları'nın öte tarafına"sürer.Geceleyin vukû' bulan bu hareket esnasında Süleyman Tevfik de askerle beraber gitmek istese de hazırlandığı vakit ondan evvel hareket etmiş olan askerin bir hayli yol aldığını görür.Lâkin onu bu kararından gece yolu kaybederek "hâl-i müşkîle dûçâr olmak " korkusu vazgeçirir.

Düşmanı Lamya'ya kadar tâkip eden Ordu-yı hümâyûn da erkân-ı harbiyye Mirlivâsı Seyfullah Bey ve Süleyman Tevfik de bulunurlar.Kasabaya iki kilometre yaklaştıkları anda Lamya'dan bir arabanın çıkarak Ordu-yı hümâyûn kumandanlarının bulunduğu cihete doğru ilerlediği görülür.Süleyman Tevfik arabadaki beyaz bayrağı görünce yeni bir haber olduğunu ve bunu düşmanın teslîm olduğunun işâreti olarak tahmin eder.Süleyman Tevfik'i bu tahmine iten sebep ise:"çünkü Lamya'dan Termopil'e giden şose'den vakı' köprü üzerinde top ve cephâne ve erzak arabaları ric'atde son derecelerde telâşa vermiş olduklarından birbirine kilitlenerek köprüyü seddeylemiş ve kimsenin mürûru imkânsız bir hâle gilmiş olduğundan bi'l-cümle yorgun asker,Teselya firârîleri Lamya muhâcirini köprünün beri tarafında kalmış ve onlar için teslim olmaktan başka çare kalmamış" olmasıdır.(s.305)

Lâkin Süleyman Tevfik tahmininde yanıldığını ifâde eder.Çünkü arabanın içinden Lamya belediye reisi çıkarak kumandan ile mülâkâtı esnasında "iki hükûmet

arasında mütâreke akdedildiğini tebliğ" eder.Buna karşı "müşârünileyh hazretleri bir askere karşı mütâreke ahdını ihbâr etmeli veyâhut taleb eylemek bir asker vasıtasıyla icrâ olunmak kavâid-i harbiyyeden olup bir sivil memurun beyânatının bu sırada nazar-ı îtibâra alınmayacağını beyân"eder.(s.303)

Lamya belediye reisi arabasına binerek döndüğü esnada Ordu-yı hümâyûn kasabaya doğru çoktan hareket etmiştir.

Ordu-yı hümâyûn komutanının Lamya belediye reisine verdiği cevab harp stratejisi bakımından oldukça mühimdir.Çünkü Ordu-yı hümâyûnun taarruza geçtiği ve Yunanlılar'ın ric'at ettiği bir esnada harbi durdurmak Yunanlılar'ın gâlibiyeti demektir.İki devlet arasında mütâreke olması halinde de bu mütârekenin yürürlüğe girene kadar gâlib devletin harbe devam ettiği görülür.Lâkin harbin akabinde olası bir mütâreke esnasında orduların bulunduğu konum göz önünde bulundurulabilir.Bu nedenle Ordu-yı hümâyûn komutanı iki devlet arasındaki mütârekeyi duymamış gibidavranmakla birlikte bu haberin aslı olup olmadığını da merak etmiyor.İki devlet arasındaki mütâreke emrinin Ordu-yı hümâyûna ulaşmasına kadar geçen sürede taarruza devam etmeyi Devlet-i Âliyye'nin yararına görmektedir.

Mütâreke söylentilerinin yayıldığı tarihlerde Lamya cihetinde bulunan "Dömeke'den Bir Askerin Pederine Mektubu" (9)'nda mütârekenin Yunanlılar'ın imdâdına yetiştiği ve bu mütârekeden habersiz davranan Ordu-yı hümâyûnun mütârekeyi Yunanlılar'a haber vermeleri aktarılırken de mütârekeyle birlikte kaçan fırsatlar gözler önüne serilir:

"Ordumuzun hamdolsun her hâli mükemmeldir.Tâ birinci hatta kadar telgraf-ı askerî temdîd edilmiştir.Muhâberât-ı husûsiye dahi müsağ vardır.

Mayıs'ın 7.gününden beri Lamya'ya hâkim tepeler üzerinde yeni Furka derbendinin mahrecinde bulunuyoruz.Lamya ile ovası zîrp;ay-ı istilâmızdan tirtir tit-

---

(9) _____,"Bir Askerin Pederine Mektubu",E(lif) İrfan,Muhârebeden Gelen Mektuplar,İstanbul,1315,s.12-13.

riyor.Ordumuzun pîşdârı mezkûr tepeler üzerinde çadırlarını açmış pençesini Lamya üzerine uzatmış bir şâhin gibi ârâmsâz-ı dehşet oluyor.Düşmanın yediği darbe o kadar şiddetli idi ki ric'at ettikten sonra tutmuş olduğu fırka derbendi gibi adîmü's-sefîr bir mevki'-i mühimmi peşine düşen Türkçesi ensesine binen fırkamızın dest-i satvetine üç dört saat muandâne mukâvemetten sonra teslîm ederek telefât-ı külliyeye dûçâr olunduğu halde âmâline lâyık bir perişâniye ile ric'at etmiştir.

Fırka derbendinin teshîrinden sonra beyaz bayrak açmış oldukları halde düşman tarafından iki zâbit gelip mütâreke akdettiği hakkında emr aldıklarını beyân etmişler.Bize de o sırada aynı emir vürûd ettiğinden bi'z-zarûrî muhâsamâta nihâyet vermiştir.Mütâreke umûrunun vürûdu düşmanın pek ziyâde işine yaradı çünkü harbin bir saat daha imtidâdı kendisine o derece muzamhil ve perîşân edecekti ki tasvîr olunmaz ve ordunun pîşdârından beş on neferimiz ileride harbe devam ettiği halde Lamya'ya dâhil olmuşlardı.Süvârı bu kazada takibe hazır ve müheyyâ bir halde düşmanın ovaya tard olunmasına intizâr ediyordu.

Velhâsıl düşmana o kadar güzel bir darbe daha indirmek zamanı idi ki tarifi muhâldir.

Kurûn-ı evvelîde îrânîler'e mukâvemetlerinden dolayı mukaddes tâbir ettikleri dağları üzerinde bulunan Termopil Boğazı'nı şüphe yok ki kendileri geçmezden mukaddem biz mürûr edecektik.Hem de kat'iyyen emin olunuz ki herhangi mevki'de muhârebeye tutuşmuş isek kuvvetimizin dörtte birini isti'mâl etmeden düşman makhûren ric'ate mecbûr olmuştur.Cenâb-ı Hakk'ın gazada muâvenet-i ma'neviyyede bulunacağı hakkındaki va'd-i mübeyyinini ordumuzun her ferdi biliyor ve o niyet-i ihlâs ile harb ediyor idi.Harb esnâsında cünûd-ı semâvînin bize muâvenet ettiğini âdetâ gözümüzle görür derecede hissediyorduk.

Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun.Bu da pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin hulûs-ı niyetidir. Şimdi düşman ordumuzun dehşet ü satvetinden o derece lerzân ü hirâsândır ki karşımızda hazan rüzgârına mâruz gazel gibi titremekte-

dir. Doğrusunu ister iseniz gülle ve kurşun sağanakları başımızdan geçerken düşman üzerine yürüyüşümüze biz de şaşıyor idik düşman da şaşıyor idi.Âh o dedece metânet o derece satvet veriyor ki kendimizi o sırada mahlûk-ı semâvî addedeceğimiz geliyordu.Bil-umûm ordu Cenâb-ı Hakk'ın bu lutfunu biliyor ,şükrediyor harb ederken ale'd-devam tekbîr getiriyor ism-i ilâhî'yi yüksek sedâ ile zikrediyorduk.Bu sûretle muvaffak oluyorduk.Bâkî duânızı istiyoruz."

"Dömeke'den Bir Askerin Pederine Mektubu" başlığı ile yayınlanan bir mektubu okuyan bir gazi mektubu kaleme alan Mehmed Âsaf Bey'in harp arkadaşı olduğunu belirterek O'nun özelliklerini gazeteye yazdığı "Sancak" başlıklı bir mektupla ortaya koyar (10):

"Dömeke'den 'Bir Asker'imzasıyla aldığımız mektupta deniliyor ki:

"Geçenlerde cerîde-i ferîdenizde Mehmed Âsaf imzâsıyla ve "Harb Hâtıraları" serlevhalı bir fıkra-i mahsûsa okudum.

Elyevm Siroz mekteb-i idâdî-i mülkiyyesi müdiriyetinde bulunan mirmûmîileyh Mehmed Âsaf Beyefendi'nin fevka'l-âde bir mahâret ve kudret-i edebiyye ile tasvîrine muvaffak oldukları vak'ada ben de hazır bulunduğum gibi kendileri de en sevgili harp arkadaşlarından oldukları cihetle bi't-tabi' o fıkra bence büyük bir tesir uyandırdı.

Ben Mehmed Âsaf Bey 'in mütârekeden evvel derdest edilen elliiki nefer esirin esna-yı vürûdlarındaki ihtisâsâtını daha o zaman görmüştür.Zekâ,fetânet ve nezâketleri şecâat ü hamiyyetleriyle memzûc bulunan refîk-i muhterem yalnız bu fıkrada da ,en şâyân-ı tebcil ü takbîl bir sancağın vüzân olan nesîm-i zaferle temevvücnümâ-yı mehâbet olduğu da pîş-i çeşmânımızda tecellî eden manzara-i ulviyyeden bahsettikleri cihetle ben de buzâasızlığıma bakmayarak bu manzarayı tasvîr ile fıkrayı ikmâle çalışmak istiyorum."

Görülüyor ki harpteki bir vak'ayı anlatırken veya kaleme alırken edebî olunca daha gerçekçi oluyor gibi algılanmaktadır.Bu algılanmanın sebebi ise har-

---

(10) Bir Asker,"Sancak" Sabah ,Nu: 2872, 9 Teşrîn-i sânî 1313,s.

be âit olan vak'aların anlatımında bir edebîlik olursa anlatılan vak'anın okuyucu veya dinleyiciyi etkileme olasılığıdır.Yâni okuyucuyu ve dinleyicinin hissiyâtını harekete geçirerek onları harbde vukû' bulan olayın yaşanmasını sağlamaktır.Hissiyâtın harekete geçmesi için harbi konu alan metinlerde bir edebî endişe görünür.Bu endişe bazan benzetmeler ve bazan da mübâlağalarla en üst seviyeye çıkararak destânî bir anlatıma bürünür.Böylece okuyucu veya dinleyiciye illüzyon yapılır.İşte Mehmed Âsaf Bey'in anlattığı vak'ayı gazi tekrar benzetmelere ve tasvîre önem vererek anlatır:

"Bugünkü gibi hatırımdadır.Güneş gurûb ediyordu.Karşıki dağlar kızıl renklere boyanıyor bir yangın manzarası arzediyordu. Tavuklu Gölü'ne doru sular kararıyor mübhem,hazîn sakin bir karaltı ovaşy doğru yayılıyordu.Uzaktan uzağa askerin yaktığı ateşlerin ışıkları görünüyor kubbe kubbe yanan bu ateşler gâh sönüp gâh parlıyordu.

Bu sırada elliiki Yunan esirinin ووليونيت gönülleri ortasında ve o munterem sancağın altında gelmekte oldukları müşâhede edildi.Şecâat ve besâletle şehr-i teş'âr kumandanımız ferîk saadetlü Memduh Paşa Hazretleri'ne keyfiyet bildirildi.Müşârünileyh hazretleri bunların ikişer olarak bir sıra tertibiyle isimlerinin hangi kıt'aya mensûb bulunduklarının tahkîkiyle sebt-i defter edilmesini mühimme-i kitâbetinde müstahdem-i mülâzım-ı evvel fütüvvetlü Hüseyin Hüsnü Efendi'ye ve üserânın muhâfaza altına alınması lüzûmunu dahi mir mümî ileyhin misafir-i mukayd bulunduğu nizâmiye 17.alayın 1. taburuna emir buyurdular.

Ba'de üserâ-yi merkûmeyi derdeste muvaffak olan bu kahraman gönüllülerin sergerdesi saadetlü Ahmed Ağa'yı yanlarına celb ettiler.Bütün asker saf beste-i ihtirâm olduğu halde ,o şiddetli muhârebelerde müsâdif olan kurşunlardan kalbur gibi delik deşik olan o muhterem sancağı erâe ile dediler ki:'Lamya üzerinde kazandığınız muzafferiyyet pek şerefli,pek şânlıdır.İlâ yevmi'l-kıyâme tarihin bir parlak sâhifesini tezyîn edecekti.Bu büyük muzafferiyyetin en ulvî bir nişânesi ise şu delik deşik olan Osmanlı sancağıdır ki işte bu ne ka-

dar gayretli,hamiyyetli,şecâetli her zaman isbât eyleyecektir.Sizi ilelebed rahmetle yâda vesîle olacaktır.Bu sancağı güzel bir mahalde,güzel bir muhâfaza içinde saklayınız.Cenâb-ı Hakk hepinizin muîni olsun.İki cihanda cümlenizi muazzez buyursun.İşte burada bütün bu gâzi askerlerin karşınızda gazânızı tebrîk ediyorum. Allah için büyük bir hamiyyet gösterdiniz.Şimdi muhârebe durdu.Mütâreke oldu.Gönüllülerin terhîsi mekrûn-ı müsâde-i sîne-i Hazret-i pâdişâhî buyuruldu.Memleketinize sıhhatle,selâmetle,saâdetle gitmenizi duâ ederim.

O sırada bütün gönüllülerin gözlerinden eşk-i şâdî dökülüyordu.Bütün asker-i inzâr-ı kahramanânesini o şanlı sancağa, o mücessem nişâne-i muzafferiyyete,o şerefli timsâl-i hamiyyete,o mukaddes huccet-i gâlibiyete,o muazzez bürhân-ı muvaffakiyyete atf eyliyordu.Sonra bütün yekpâre bir vücût-ı hamâsât teşkîl eden asker hep bir ağızdan 'Pâdişâhım çok yaşa' zemzeme-i kudsiyyesini îsâl-i bârgâh-ı ehadiyyet eylerken o mübârek sancak önde, temevvüc ve sanki bu hâl-i vaz'iyye bize resm-i selâm üç defe îfâ ederek gözden tebâüd eyliyor,ve gönüllüler artık memleketlerine gidiyordu!..."

Devlet-i Âliyye'de bütün bunlar olurken,Yunanistan cephesindeki gelişmeleri de "Yunan Ordusunda Bulunan Bir Fransız Zâbitinin Mektupları"ndan (11) öğreniriz.Bu mektuplar 28-30 Haziran 1313 tarihleri arası Sabah Gazetesi'nde yayımlanır.Bu üç mektubu kaleme alan Fransız zâbiti harbin başlangıcından îtibâren Yunan ordusu içerisinde yer almaz.Sadece Dömeke Muhârebeleri'nden önce Yunan birlikleriyle Ordu-yı hümâyûna karşı harb eder.

Fransız Zâbiti birinci mektubun ilk bölümlerinde Yunan ordusuna katılmasını anlatır.Bu katılma esnasında Yunan hükûmetinin kendisine karşı ne gibi zorluklar çıkardığını şu ifâdelerle dile getirir:

"Yunan zâbitinin harekât-ı âmiyânesine karşı büsbütün sükût etmek de mümkün olmadığı için hâl ü mevki'e münâsib ve haysiyet-i zâtiye-i isbât edecek sûretde müdâfaaya kalkışdım.Gâlibâ biraz ciddî söylemişim ki oldukça bir tesir görüldü.

---

(11) _____ ,"Yunan Ordusunda Bulunan Bir Fransız Zâbitinin Mektupları"Sabah, Nu2738, 28 Haziran 1313.

İki gün sonra ecnebî gönüllüleri hakkında bir tedbir iltihâzına karar verdiler.Fakat nasıl bir batâetle..Doğrusu Yunan devâirinde erbâb-ı müsâlaha o kadar teshîlât(!) gösteriliyor ki târif edemem.Buna bir de kayıtsızlık münzam olursa faraza bir izinnâme imzâlatmak için on gün zarfında ne kadar merdiven inip çıkmış olduğumuzu ne kadar sıkılıp üzüldüğümüzü artık düşünün.

Mayıs'ın 6. günü idi ki Teselya'ya gitmek üzere emraldık.

Bu sırada birtakım adamlar kahve kahve dolaşarak bütün gönüllülere 'gitmeyin,aldanırsınız.Yunan ordusu bildiğiniz gibi değildir.Rezâlete hakârete dayanabilirseniz gidiniz' diyorlardı.Bunlar firâr eden Yunanlılar olup sözleri pek doğru idi.Fakat harbe girişmeğe niyet eylediğimiz,bunları mübâlağalı zannettiğimiz için evvelâ inanmak istemedik.Fakat sonra gözümüzle gördük."

Ordu-yı hümâyûnda nasıl Alman zâbitanları görev yapıyorsa Yunan kuvvetlerinde de yabancı zâbitler vardır.İşte Fransız zâbiti de bunlardan biridir.Fransız zabiti harb esnasında firâr eden Yunanlılar'ın 'muhârebeye gitmeyin' propagandasının doğruluğuna inanmaz.Kendi refâkatine verilen gönüllülere tâlim içrâ ettirmek üzere kışlaya gider.Orda bir Fransız mebusuna rastlar.Lâkin bu zabiti önceden tanıdığı için pek iyi karşılamaz:

"Bir sabah refâkatime verilen gönüllülerden bazılarına tâlimler icrâ ettirmek üzere kışlaya gittiğim sırada Maritime Messagerie kumpanyası vapuruyla gelmiş olan ا نتينك بو وابيه tesadüf ettim.Bu mebusun (Fransa mebusânından) Panama mes'elesinde zî-medhâl bulunduğu ve sirkâtle maznûn olduğunu bildiğim cihetle kendinden nefret etmek tabîî idi.Beni görür görmez yerlere kadar eyilerek büyük bir tevâzu' göstererek en riyâkârâne tavır ile: -Ben buraya gönüllü olmak için geldim.Şimdi bana söyleyiniz kime mürâcaat edeyim. İşin pek uzamamasını ardu ediyorum ,dedi.Atina'ya gönüllü değil firar maksadıyla geldiğini bildiğim için sözlerine inanmadım ise de hiç olmazsa onun mezâhim-i harbiyyeye katılmak gibi bir mücâzâta dûçâr olmasını arzu eylediğim cihetle mes'ûlunu isâfa karar verdim.İcâb edenlere mürâcaatla mümkün mertebe sür'atle bir izinnâme aldım."

Görülüyor ki Fransa'dan Yunan ordusuna gönüllü katılmak üzere gelen mebus ülkesinde îtibardan düşmüştür.Çünkü Panama Muhârebeleri'nden firâr etmiştir. Aslında Yunan ordusuna katılmak için değil ,kendi ülkesinden yüz bulamadığı için gelmiştir.Herhangi bir bölgede harp çıktığı vakit ülkeler arası askerî anlaşmaların netîcesinde diğer yabancı ülkeye gönderilen zâbitlerin hâricinde bir de harbe katılmak isteyen gönüllü yabancılar vardır. Bunlar harp nerede olursa oraya koşarlar. Bunlar için harp bir zenginlik yoludur.Bunlar kendi ülkesinde yüz bulamadığı gibi harpten sonra da harbe katıldığı ülkede de barınamaz ve çıkacak bir harbi beklerler.

Yunanistan'da harpten kaçan firârîlerin propagandası yabancı zâbitler üzerinde etkili olmazken gönüllüler üzerinde etkili olur.Zâbitler ise görevlendirildiği için harbe katılmak zorundadırlar.Fransız zâbiti refâkâtine verilen gönüllülerin azaldığını gözlemler.Bu esnada kendisini de harpten vazgeçirmek isteyenler vardır.Fransız zâbiti bu gelişmeleri şu ifâdelerle verir:

"Mayıs'ın 5. sabahı sokaklarda trampetler çalınarak gönüllülerin tâyin edilen kışlada hazır bulunmaları lüzûmu ihtâr edildi.Güç hâl ile bizi harbe göndereceklerini anlamıştık.Gönüllülerden bir kısmı gâib oldular.Bunlar şüphesiz anlayarak savuştular.Ben de kışlaya gittim.Kapının önünde durduğum sırada Atina'da meşhûr bir diplomat yanıma sokularak:-Görüyorsunuz ya ancak ilk kâfilede binikiyüz kadar gönüllü var.Sizi harb için gönderiyorlar zannediyorsunuz değil mi? Hayır hayır aldanıyorsunuz.Hem de pekçok aldanıyorsunuz.Dünyada bundan büyük gaflet olamaz.Düşünmeli ki Yunânîler kendileri bile harb ettiklerine pişmân oldular.Hem de çoktan beri pişman oldular.Fakat şimdi iş işten geçti de bunu meydana çıkarmıyorlar. Hâh ü nâhâh muhârebe devam ediyor.Hükûmetin sizi buradan teb'îd eyleyişi harbde îfâ-yı hizmet için değildir. Sizden korkuyorlar.İnanınız ki Yunanistan sizden memnûn değildir.Siz değil her ne olursa olsun mağlûbiyetten emin bulunduğu için vücûdunuza ihtiyâcı yoktur.Muhârebe ancak altı gün devam etti.Mütebâkîsi bir sahte iddiâdan bir söz galabalığından ibârettir.Elinden gelse bugün kendi askerini dağıtmayı cana minnet bilen Yunan hükûmeti bir

de sizi beslemeye neden mecbûr olsun.Teessüf ederim ki siz bir harb var zanniyla buraya kadar geldiniz.

Diplomat bunları söylerken birden sükût ederek karşıdan iki kişi gösterdi -Bunlar kim ? diye sordum.-Biri(eliyle göstererek) şu başvekîl Mösyö Rally diğeri de Hâriciye Nâzırı Mösyö Sokolidis cevabını verdi.Bunların mâhiyet-i hakîkiyyesi hakkında fikrini sordum.-Biri Rus muhabbânındandır.Diğerinin ise yirmibeş milyonu olup hiçbir vârisi yoktur.-Bu kadar mı? -Evet... "

Fransız zâbiti bu uyarıları da göz ardı eder.Refâkatine verilen gönüllüleri resm-i teftîşe gider ve bu gönüllülerin birçok mühimmâtının eksik olduğunu görür.Bu eksikliklere karşı Fransız zâbiti de çaresizliğini şu şekilde ortaya koyar: "Kılıcımı,kendimden büyük ve uzun olan battal bir kılıcı belime takmak için bile vakit bulamadım.Kumandam altına verilen asâkiri teftiş etmek istiyor idim.Hepsini gözden geçirir geçirmez birçok kusurlar gördüm.Bâzılarında fişenk az,bâzılarında kaput yok,bâzılarında ise karavana ve matara eksik idi.Mâiyyetimdeki adamlar muttasıl şikâyet ediyorlardı.Hakları olduğu halde ben hiçbir şey yapmaya muktedir değildim."

Bu ifâdelerden anlaşılıyor ki Yunan ordu mensupları Devlet-i Âliyye gibi başı bozuk gönüllüleri,ordu nizamlı birlikleri haline getirmek istemektedir. Lâkin Devlet-i Âliyye bu gönüllülerin ihtiyaçlarını karşılarken Yunanistan bu gönüllülerin ihtiyâcına pek ehemmiyet vermemektedir.Bunun nedeni ise harbin sonları yaklaşmış olduğundandır.Fransız zâbitine Atina'dan gelen diplomatın söylediği Yunanistan'ın harbi kaybettiği ve buna kendileri de inanmaları anlamına gelen sözleri harbe iştirâk etmek isteyen gönüllülerin ihtiyaçlarını karşılamamasıyla ortaya çıkmaktadır.Yenilgiye inandıkları halde Fransız zâbitinin harbe katılma isteğini Fransa'nın tepkisinden çekindiği için Yunan hükûmeti kabûl eder.Harbin sonlarına doğru toplanan gönüllüleri onun refâkâtine verir. Fransız zâbiti ise yenilgiyi henüz kabullenmemiştir.Yunan gönüllüleri ise Yunan ordusunun ric'atini durdurabilecekleri düşüncesiyle toplanmış olabilir. Lâkin bu gönüllüler ve Fransız zâbitinden başka da herkes Yunanistan'ın yenil-

diğini kabul etmiştir.Çünkü 5 Nisan'da başlayan harbin son cephesiDömeke Cephesi'dir.Yunan hükûmeti ise yenilgiyi çoktan kabullenmiş lâkin Avrupa devletlerinden tepki gelmesinden çekindiği için muhârebeye devam etmektedir ; çünkü İngiltere ,Fransa ve İtalya Yunanistan'ı desteklemektedir.

Fransız zâbiti kaleme aldığı ikinci mektubunda gönüllülerin ihtiyacının harbe yürüyüş esnasında birçok problemi beraberinde getirdiğini vurgular.Bu ihtiyaçların karşılanmamasının bir sebebi de harbin sonları olduğundan ihtiyaçların temin edilememesidir.Fransız zâbiti özellikle tıbbî ihtiyaçların giderilmesinden yakınarak bu ihtiyaçları mektubunda şu cümlelerle ortaya koyar:

"İşte böyle müşkîlât ile yola çıkmış idik.Mayıs'ın onbeşi idi ki Dömeke civarında Pend Nehri kenarında bir dağ eteğinde geceliyor idik.Gece muttasıl etmekten bütün gönüllülerin tabanları şişmiş,tâb u tâvanı kesilmiş idi.Tevzi' eden peksimedlere bir nazar-ı iltifât bile atfetmeyerek bütün gönüllüler kaputlarına sarılarak uzanmışlar idi.

Pekçoklarının ayakları fenâ halde zedelenmiş ve parçalanmış olduğu cihetle acı acı inliyorlar ve bir adım daha atamayacak bir halde bulunuyorlardı.

Bu hâl bana bir acı hakîkât daha göstermeye vesîle oldu. Efrâdı bu derece kesîr bir gönüllü alayında bir de hey'et ve levâzım-ı tıbbiyye muntazam değildi.Muntazam değil hattâ hiç yok idi bile denilebilir.İçimizde tabib olanlar mevcûd ise de edviyye-i levâzımeden eser görülmüyordu.

Umûr-ı idâreye biraz aklı erdiği cihetle general tarafından idâre memurluğuna tayin kılınan [illegible] esnâ-yı azîmette levâzım-ı tamiyyeden eser göremeyince harbiyye nezâretine mürâcaat etmiş ve edviyyeye eşedd-i lüzûm bulunduğunu dermeyân eylemiş idi.

Harbiye nâzırı Yunanistan'da usûl-i müttehazadan olduğu vecihle merkûmun beyânâtını nazar-ı dikkate alıyormuş gibi görünerek her ne istediyse îfâsını va'd eylemiş ise de o günden beri ne arayan ne soran olmuştur.

Muntazam bir ordu için herşeyden ziyâde vücûduna eşedd-i ihtiyâç bulunan hey'et-i tıbbiyeden mahrûmiyet yalnız bizde değil bütün Yunan taburlarında

görülen ahvâlden idi.Bi asâkir-i muntazamada n bulunsaydik bi't-tabi' mahrûmiyetten nâşî kîl ü kâl etmek ister idi isek de gönüllü bulunduğumuz için bi't-tabi' hiç ses çıkarmadık.

Bâ-husus biz hiçbir şeye bakmayarak yalnız harb etmek,Yunânîlere muâvenet eylemek üzre oraya gitmiş idik.Yalnız her türlü ihtimâle karşı bu mecrûh ayaklar sarmak iktizâ ediyor du.Halbuki hiçbir sargı yok idi.Tıpkı yavrularını ısıtmak için kendi tüylerini yolan bazı kuşlar gibi arkamdaki gömleği parçalamaya mecbûr oldum.Bunu gören zâbitler de benim gibi gömleklerini parçaladıkları cihetle hayli sargı bezi toplandı.Bu sâyede mecrûhların ayaklarını sarmağa muvaffak olduk.

Hava pek bürûdetli olduğu halde çadırımız falanımız yoktu.Ot yığınlarını yakıp ısınmaya çalışıyor fakat muvaffak olamıyorduk."(12)

Gönüllüler her halükârda muhârebenin bulunduğu yere varırlar.Fransız zâbitinin ilk izlenimleri Yunanlılar'ın müdâfaa plânını alarak ortaya attığı harp plânının bir ric'at plânı olduğudur.Gönüllüler ise bu plândan hoşnut değildir.Lâkin onların amacı zaten Yunan ric'atini durdurmaktır.Fransız zâbiti plân konusunda komutanlar arasında bir ayrılık bulunduğunu da mektubunda yer verdiği bir vak'ayı anlatırken ihmâl etmez: "Prens Konstantin'in ordugâhından altıyüz metre baîd bulunuyor idik.Başkumandan tarafından tasdîk edilen müdâfaa plânı hakkında icrâ-yı müzâkerât etmek üzre ordugâha gitmişti.

Rivâyete nazaran bu plânın (bu müdâfaa plânına)üss'l-esâsı ric'atden ibâret idi.Doğrusu bu ric'at,hep bu ric'ate müteallik plânlardan artık bıkmış usanmış idik.Biz oraya kaçmak için değil harb etmek için gelmiş idik .Biz ric'at ekri verildikçe son derece müteessir oluyorduk.

Bu defa tertib edilen plânın ric'atinden olduğunu anlayınca generalimizin de fenâ halde canı sıkılmış.Gönüllü alayından ileri kollarının yanından

---

(12) _____,"Yunan Ordusunda Bulunan Fransız Zâbitinin Mektupları" Sabah,Nu:2739,29 Haziran 1313,

ve Osmanlı kurşunu menziline müsâdif mahalden kestirme bir tarîk ile ric'at edeceğini söyler söylemez Yunan başkumandanı hayretler içinde kalarak:
-Eğleniyor musunuz general? Oradan geçecek olursanız Osmanlılar'la harp etmek mecbûriyetine dûçâr olursunuz,demiş.O da hiddetlenerek gayet bârid bir tavırla:
-Biz de buraya harb etmek için geldik zannediyoruz,cevabını vermiş.Avdette bize keyfiyeti tebliğ eyledi.Hepimiz memnûn olduk."

Fransız zâbiti orada bulunan yabancı gazete muhâbirlerinden Dömeke Kalesi'nin coğrafî konum îtibârıyla savunmaya çok elverişli olduğunu öğrenir.Dömeke'yi Ordu-yı hümâyûnun zabt edemeyeceğine inancını şu ifâdelerle ortaya koyar:

"Esnâ-yı râhta Times Gazetesi muhâbirleriyle mülâkât ettik.Onlar Yunanlılar'ın hatt-ı müdâfeasını baştan başa müşâhede ile avdet ediyorlar idi.İfâdelerine nazaran hatt-ı müdâfaa hârikulâde metîn ve mükemmel idi.Osmanlılar hücûm ederler ise! Dömeke'nin zabtı maddeten tabîâten muhâl hükmünde imiş.Orayı zabt etmek için lâ-ekâl üçyüz bin asker iktizâ eylediği gibi behemehâl yüzbini de telef olurmuş!Fi'l-hakîka böyle idi.Dömeke mevki'i en pek müstahkem bulunuyordu.O halde en dehşetli bir kuvvete karşı onbin askerle yirmi gün mukâvemet kâbil olabilirdi.Osmanlı askerinin mürûr edebileceği yalnız kayalık arasınad bir yol bulunğu Dömeke şehri ise mezkûr yola karşı bir cesîm kayanın üzerinde atmaca yuvası gibi nâsır olduğu cihetle orayı zabt etmek muhâl derecesinde idi."

Fransız zâbiti gönüllülerle birlikte harbe iştirâk edince,Yunanlılar'ın harb etmek yerine çoktan ric'ate hazır olduklarını görür.Hattâ Fransız zâbitine verilen emirde de Yunan ordusunun erzâkının sürüklenerek geri çekilmesi istenmiştir.Bu nedenle Fransız zâbiti Yunan ordusunun geri çekilişi esnasında yol üzerinde bulunan köyleri ne şekilde yağmaladığını müşâhede eder.Bu yağmalamayı ve köylülerin bu yağmalamaya karşı aldığı tedbirleri 3.mektubunda şu satırlarla belirtir:

"İlk ateş başlayıp gâyet hafif ve ehemmiyetsiz bir sûrette bir müddet devam etti.Osmanlılar şiddetli bir hücûm için münâsib bir fırsata intizâr eyledikleri halde bizim taraftan da büyük bir hâhîş gösterilmiyordu.İşte meydan-ı harbe

gittiğim zamandan beri ilk defa olarak yirmibeş kişiden ibâret olan müfrezeyle beraber yalnız bulunuyordum.Bu müfrezeyi idâre etmek benim mâlûmât-ı askeriyyeme mahûl idi.Gönüllü alayının kısm-ı a'zamı gitmiş orada her harbe girilmiş idi. bize karşı verilen emirler pek garîb pek hayret efzâ idi.Hücûmdan şiddetli ateş etmekten îcâbında topları ve cephâneyi bırakmayarak sürüklemek ,ve esîr düşmemin hakkında ihtârâtta bulunuyordu.Bundan hiçbir yerde galebe ümîdinde bulunmadıkları dâimâ firâra müheyyâ oldukları anlaşılıyordu.Yalnız şurası şâyân-ı teşekkürdür ki refâkatimizde top ve levâzım-ı sâire yok idi.Eğer bunlar da bulunsaydı esnâ-yı firârda! bize beraber olmaktan başka hiçbir işe yaramayacaklardı.

Yalnız yanımızda bir me'kûlât arabası mevcûd idi.Me'kûlât arabası dedim de hatırıma geldi.Bir nebzecik bundan da bahsetmek isterim:Me'kûlât arabası deyince hatıra bizim ordularda olduğu gibi asâkirin levâzım çantasında bulunan peksimeden mââdâ peksimet ve me'kûlât-ı sâireyi hâvî at ile çekilir adaba zannedelir. Hattâ bunu arabalar her yerde nakledilemediği için me'kûlât bazan da mekârîlerle naklolunur ve taburlarda mikdâr-ı kâfî mekârî olmadığı cihetle bu arabaları da bîçâre neferler çekerler.Arabaların içinde kuru peksimedden başka bir de büyücek kazgandan başka bir şey yoktur.

Bu kazanın kaynaması tesadüfe muhâl bir keyfiyet olup asker nerede bir bağçe bulursa cebren duhûl ile koparabildiği sebzeyi veya yoluna çıkan bir sığırı veya koyunu keserek orada tabh eder.Bunun içindir ki Yunan ahâlisi askerin bir şehir veya bir köyden mürûr etmesini aslâ arzu etmezler.

Bir alay veya taburgeçmezden evvel sığırlarını kuzularını ağıllara,mandıralara,ahırlara,kapadıkları gibi tavukları da kümeslerde hıfz eylerler.

İşte bizim müfreze ile birlikte bulunan me'kûlât arabası da böyle idi.Nereye gitsek iki nefer vâsıtasıyla onu sürükletip götürüyor idik." (13)

Dömeke Muhârebeleri'nde Yunan ordusunda bulunan Fransız zâbiti Yunanlılar'ın

---

(13) _____,"Yunan Ordusunda Bulunan Fransız Zâbitinin Mektupları",Sabah, Nu: 2740, 30 Haziran 1313,

Dömeke'de kendisinin de içerisinde bulunduğu ric'ati de mektubunun şu bölümünde aktarır: "Ertesi sabah henüz mevkiimizi muhâfaza etmek şartıyla Osmanlı ileri karakollarından üç kilometre bâid mesâfe bulunduğumuzu anladım. Bu hesapça Osmanlılar bir gün evvel bulundukları mevâki'den bir hayli ilerlemişler idi.

Gece Yunan ileri kolları mu'tâd vechile ric'at eylediklerinden General Garibaldi ileriye gidecek yerde çâr ü nâçâr Dömeke ile aynı tarîkte fakat sağ cihette bulunan Draniçe'ye ric'at emr-i kat'iyyesini vermiştir.

Ben de generalin emrine itbâen müfrezemi Dömeke'ye çekmeye mecbûr oldum.Dömeke'de ilk defa olarak اسپلقار جيبريانى ile mülâkât eyledik.

Bir saat kadar görüştük.Müsâhabenin zemînini harbe âit zannetmeyiniz.Artık buna dâir görüşmeye ne lüzûm var idi. İş gözümün önünde idi.

Filân günü şuradan,filân günü buradan ric'at ettik.Böyle kaçtık demekten ne çıkar? Biz Paris'in eğlence âlemlerinden İtalya'nın portakal bağçelerinden bahseyliyorduk.

Zavallı جيبريانى ertesi günü başına gelecek felâketi bilmiyordu.Bittabi' zamanın hazırladığı ahvâlden hiçbir haberi yok idi.

Mülâkâtının ertesi günü mecrûh düşmüştü.Orada Fransız gönüllülerinden Miralay ورو ile görüştük. ورو rüfekâsındaki yüzelli Garibaldiyanlar ile Epir tarafından gelmişti.

Refâkatimdeki askerin kaputları olmadığı için erkân-ı harbiyye riyâsetine bi'l-mürâcaa Epir tarafında bir süngü hücûmunda hafiflik olsun diye kaputların atılmasını emr eylediğini beyân ile kaput verilmesini beyân etmişti.

Erkân-ı harbiyye reisi kaputların atılmasına îtirâz eyleyerek tekrar verdirmemek arzusunda bulunmuş miralayın fenâ halde canını sıkmış idi.

Mayıs'ın 16.akşamı gönüllü alayına iltihâk etmek üzere Draniçe'ye gittik. Me'külât artık büsbütün bitmiş yenilecek hiçbir şey kalmamıştı.

Ertesi sabah Osmanlılar'ın Dömeke'ye hücûm edeceklerini katiyyen biliyor idik.Gece Yunan ordusunda küme küme ateş yakıldığını görüyor idik.Mâl ûmdur ki

geceleri düşmanın bulunduğu mevâkiin karşısında ateş yakmak hatadır.Yakılacak olsa bile pek müteaddid ve pek çok mahallerde yakmak lâzımdır.Yunânîler de bu mühim noktaları düşünen bulunmadığı,geceleri ateş yakmak ta onların hatâât-ı cümlesindendir.

Ertesi sabah yani Mayıs'ın 17.günü sabahı bir büyük harp oldu ki Yunan muhârebesinde başlıca harb denilebilecek ancak bu addedilebilir.

Yunan ordusuyla birlikte Dömeke'de Ordu-yı hümâyûna karşı savaşan Fransız zâbiti her iki ordu efrâdının askerliğe ve harbe bakışını ve harb edişini de şu ifâdelerle mukâyese eder:

"Fakat Kim muâvenet edebilecek.Osmanlılar büyük bir emel-i mukaddes bir arzu ile harb etmek istedikleri halde Yunânîlerin maksadı bir nümâyîşten ibâret idi.Hepimiz anladık ki Türk askerine karşı bir şey mahal addetmek hatâ imiş. Dömeke'ye üçyüzbin değil Yunanlılar'ın mikdâr-ı asâkirinden az bir askerle zabt edişleri havârık-ı muvaffakiyyât-ı askeriyyeden olduğu cihetle hiç birimiz unutmayacağız.Yalnız şunu îtiraf ederim ki Yunânîlerde asker denilmeğe lâyık bir kuvvet mevcûd olmadığı gibi Osmanlılarda ise askerliğin daha fevkinde bir kuvvet ve şecâat mevcûd idi.Yunanlılar ise mukâvemet etmiş olsalar da hiçbir işe yaramayacak idi.Yalnız birkaç saat zarfında zabtedilen bir mahal ancak birkaç gün belki birkaç hafta zarfında ele geçecek,Yunanlılar haysiyet-i askeriyyelerini muhâfaza etmiş olacak idi. "

1897 Osmanlı Yunan Harbi'nde Dömeke cephesinde vukû' bulan muhârebeleri konu olarak seçen bir diğer eser de Fazlı Necib'in Dilâver adlı romanıdır. Romanın kahramanları Dilâver,ağası Osman Kâhyanın yanında bir çobandır.Çobanlığı esnasında Osman kâhyanın kızı Nedîme ile aralarında karşılıklı bir aşk başlar.Nedîme bazı günler Dilâver'in koyunları otlattığı yere giderek,onunla kırlarda gezer.Nedîme'nin bu hareketi babasının kulağına gidince babası onların nişanlı gibi olduklarını beyân eden sözlerle Nedime'nin davranışını makbûl karşılar.

Nihâyet askerlik yaşı gelince Dilâver de askere alınır.Henüz Yunanistan'a

harp îlân edilmemiştir.Köyde askerlik yaşı gelen ve askere alınan gençlerle birlikte Dilâver de Nedîme'nin katıldığı bir uğurlama töreni ile askere gönderilir. (bkz.)

Dilâver'in askere gidişiyle birlikte Osman kâhya kızını zengin ağalardan birinin oğluyla evlendirmek istese de Nedîme buna karşı çıkar.Bu arada Binnaz adlı bir genç kız da daha önceden yaptığı gibi Nedîme ile Dilâver'in arasını bozmaya çalışır.Bunu Binnaz Nedîme'yi kıskandığı için yapmak istemektedir.

Dilâver ile birlikte askere alınan gençlerden biri de Hüseyin'dir.Binnaz'ın Nedîme'yi kıskandığı gibi Hüseyin de Nedîme'ye ilgisinden dolayı Dilâver'i kıskanmaktadır.

Dilâver ve Hüseyin Dömeke cephesindeki muhârebelere katılırlar.Askerlik esnasında Hüseyin'in kıskançlığı bir kîne dönüşmüştür.Dilâver ve Hüseyin'in de içinde bulundukları Dömeke Muhârebesi Mayıs'ın 5.günü başlar.Fazlı Necib Muhârebe meydanını şu satırlarla ortaya koyar:

"Muharebe kızışmış daha azametli,heybetli bir hâl kesbeylemişti.Güneş kızarmış.Hûnî renk peydâ etmiş...Gurûba tekarrüb ediyor.Dömeke Dağı'nın üzerinde pamuk yığınları gibi toplanmış,her parçası imtizâclı bir renk bağlamış bulutlar arasına sokulmaya çalışıyor.Güyâ ki bulutlarla o gazâl-i nûrânîyi derâgûş sarmak istiyordu.Güneş iniyor bulutlar yükseliyordu.Bir tarâika-i dehşet-engîz ile her tarafta kırkı ellisi birden patlayan toplar; dağları vâdileri inil inil inletiyor mütemâdî bir gök gürültüsü gibi zemîn ve asumân titreyerek dehşetler saçıyordu.

Topların canhırâş nâmelerine dem tutarcasına mütemâdiyen patlayan tüfenk sedâları karışıyor.Gâzilerin dağlara tanîn-endâz olarak âsumana i'tilâ eden Allah Allah sedâları bütün tarâka-i dehşetnâke galebe ediyor .Bu nâmât heybeti azameti artırıyordu.İşte Osmanlı kahramanları celâdet yâhud temessül etmiş besâlet itlâkıma bî-hak sezâ arslanlar Yunan ordusunun üzerine berk-i zafer gibi hücûm ediyor.Yekdiğeri müsâbakat etmeye çalışarak

o âlî zirve dumanlı Dömeke Dağları'na tırmanıyor...

Düşman bir me'yûsiyet ile müdâfaaya çalışıyor bütün toplarını yıldırımlar gibi patlatıyor...Bütün tüfenkler ateşler saçıyor.Kurşun ve gülleden bir sedd-i âhenîn vücuda getirmek Osmanlı mücâhitlerin hücûmuna bir hâil-i seyyâl âteşi çekemek istiyordu.Heyhât!...O kahramanlar gülleler,mermiler üzerinden atlayarak ,kurşunlar arasından uçarak ilerliyorlar.Allah Allah zemzemeleriyle dağları inletiyor,tırmanıyor,istihkâmlara tegarrüm ediyorlardı.

Yunanlılar'ı ateş ziyâde korkutmuş olan kırmızı fesler 1. hat istihkâmına tekarrüb etmiş düşman birbirini çiğneyerek firâra başlamış idi.İstihkâmât üzerinde birbirini müteâkib livâ-yı şevket ,ihtivâ-yi Osmânî temevvüc etmeye kılıç altında doğmuş ahter-i ikbâl ü zafer parlamaya başladığı esnada güneş ufuktan çekilmiş bulunduğu noktadan nurlar feverân ettiriyor,bu muzafferiyyet-i celîleyi mağrib ihticâbdan alkışlıyordu.İşte bugün bu saat o şanlı,azametli Dömeke muzafferiyyeti husûl bulmuş sol kolu kırılan düşmanın artık burada barınamayacağını anlayan Osmanlı askeri bu muzafferiyyet-i celîleyi bahşeden Hazret-i kahhâr-ü müntekîme cebin-sây-i şükran olmakta bulunmuştu." (14)

Birinci gün muhârebeleri havanın kararmasıyla birlikte sona erer.Havanın kararmasıyla istirâhata geçen Ordu-yı hümâyûn askerlerini bir yüzbaşı ve beraberindeki Dilâver kontrol eder.Zâbit ile Dilâver arasındaki mülâkâtta Dilâver'in birinci günkü muhârebelerdeki yararlılıkları şu ifâdelerle verilir:

"Zâbit:-Şarka bak ufku hüzün sarmış.Soluk bir nûr kaplamaya başladı.Birazdan kamer de arz-ı dîdâr edecek buradan tulû'-ı kameri seyreder biraz da mehtâb safâsı yaparız olmaz mı?

-Yaşasın pâdişâhımız,yaşasın askerimiz!Ben de askerim .Kendimi de methetmiş olacağım ama vallahi dünyada böyle asker ,böyle cesâret,böyle muvaffakiyyât görülmüş şey değildi.Fâtihler,Selimler,İskenderler,Fredricler,Napolyonlar,başlarını

---

(14) FazlıNecib,Dilâver,Selânik,1318,s.31-33.

kaldırsınlar da bugünkü muzafferiyyetimiz i görsünler.Vallahi hepsi hayran olur. Hepsi el çırpar,bizi alkışlardı.Bugün bizim tabur bir rûh-ı seyyit olmuş ateş kesilmişti.Bulut gibi yükseliyor,süzülerek,dağılarak dağın zirvesine çıkıyordu.

-Elbet biz bu günü görmek için doğmadık mı?Fâtihler,Selimler diyordunuz.Biz o cihangirlerin teb'a-i sadıklarından kahramanların ahfâdı olduğumuzu isbât etmeyecek olursak neye yaşıyoruz?

-Hele sen yok mu Dilâver,sen!Bugün öyle bir şân gösterdin ki!

Fakat o âb-ı muzafferiyyetin en ileride giden katresi sen idin.Seni pekçok sevdiğim için değil Dilâver...Askeriyyemize şân olduğun için her defa başını kaldırıp da duman içinde dağa tırmanan,ateşe istihkâma doğru ilerleyen,askeri fark edebildiğim zaman en ileride seni gördükçe içim titriyor.Kendimi hiç düşünmediğim halde vakit vakit senin hayatın için korkmaya meydan buluyordum.Bugün sen ölümler arasından geçerek buraya geldin.

-Ya siz? Yabütün arkadaşlar?

-Ben senden geride,senden uzakta idim.Sen ve senin gibi ileride bulunan kahramanlar bize siper teşkîl ediyordunuz.

-Ne siperi?

-Kurşun siperi....

-Adam sen de ...Hangi kurşun?Bu miskinler kurşun atmasını bilmiyorlar ki.Allah biliyor amma kurşun gelir korkusuyla hiçbiri başını istihkâmdan çıkarmaya cesaret edemiyor,ateş etmiş olmak için kurşunları havaya sıkıyorlardı.İstihkâmdan gürültüden başka birşey çıkmıyordu.Dikkat ettiniz mi? Havadan soğumuş kurşunlar yağıyordu.

-Bu fikrin doğrudur...Eğer miskinler silâhlarını kullansalardı,avn-i Hakk ile sâye-i pâdişâhîde istihkâm her halde zabt olunurdu.Çünkü kahramanlarımızın karşısında asker değil dağ bile dayanamaz...Fakat bu istihkâma girmek için bizim gibi birinci hat hücûmda bulunanların çoğu yolda kalırdı.Şimdi biz seninle burada bulunamaz ya cerîhamızdan inleyerek ya da câm-ı şehâdeti içmiş bulunarak vadilere serilir kalırdık.

-Bu sözleri kalbini değil yalnız hissiyet-i kahramânâneni dinleyerek söylüyorsun.Ben şehâdetten korkalım demiyorum.Gazilik daha hoştur diyorum.Şehîd olursak daha âlâ şimdi senin gibi namuslu kahraman bir gazi de şühedâ gibi cennette Allah'ı ni'metlerinden mütene'im olacaktır.O nîmetler bizi bekler.Bir de dünyadaki şân şerefi tatmak az saadet midir?Düşün bir kere şân ü şerefle gazi olarak köye gideceksin.Akraban dostların seni alkışlarla taktirlerle karşılayacak. Ya nişânlın?...

Genç zâbitin bu sözü üzerine artık bizim Dilâver olduğunu anladığımıza şaphe etmediğiniz kahraman asker düşünmeye başladı.İhtimâl ki fikri birden bire köye avdet etmiş hayâlindeki sevgili Binnaz'ının son veda tebessümleri tecessüm etmiş.Yahut yine kendisini dere başında nasıl mesrûrâne ne derece de mes'ûdâne bir tehâlükle istikbâl edeceği tahayyülâtına dalmıştı.Düşünüyordu.(s.35-38)

Ertesi sabah ordugâhta bir hareketlilik gözlenir.Mızıkalar zafer havalarını terennüm ederler."Hâsılı her cihette bir hareket bir faâliyet-i mütemâdiye hüküm-fermâ " olur.Bütün bu hareketliliğin sebebi ordunun ileriye hareket hâlinde olmuş olmasından kaynaklanır.Düşman tâkip edilecektir.Daha gün ağarmadan keşif kolları hareket ederken bazı taburlarda bunların arkasında yola çıkmıştır.Bu taburlar aldıkları tâlimat gereği her bir yol tutar."Dağlar üzerinde vâdiler arasında,ormanlar içinde yürüyen taburlardan" vakit vakit kahramânâne şarkı sesleri gelir."Dömeke Kasabası dağ sırtlarında uzaktan hazin bir manzara " görünümündedir.

Bu askerlerin arasında Dilâver de görülür.Dilâver yüzbaşının yanında yürümekte.Güneşte yanmış ve beyaz beyaz lekeler husûle gelmiş,saçları uzamış,sakalları epeyce gelmiş,üstü başı toz içinde kalmış bir görünümdedir.Dilâver tüfeğini omuzunda arasırra elindeki mendil ile terini silmekte bazen yanındaki erle bazen de yüzbaşıyla konuşarak yürümektedir.

Dilâver sadece kendi bölüğünde değil,bütün taburda sayılanve sevilen bir çavuştur;çünkü etrafındakilere elinden gelen yardımı hiçbir zaman esirgememiştir. Hattâ askerin dinlendiği saatlerde bile o kendisine mektup yazdırmak için mürâ-

caat eden erleri geri çevirmez,hattâ "sevgili,nişanlılara yazılacak,âşikâne asker mektuplarını o kadar hisli,o kadar güzel yazar" ki diğer bölüklerden bile mektuplarını Dilâver'e yazdırmak için gelen bir çok asker çıkar.

Dilâver'in taburu yürümekte ve orman içersinde sabah vakti serinliğinden yararlanarak hızlı hareket etmeye çalışmaktadır.Böyle bir sükûnet ile devam eden bu yürüyüşü bir boru sesi durdurur.Miralaydan emir alan bir binbaşı duran birliğe karşı tepede bir fırka düşman askerinin bulunduğunu ve bu mevkie taarruz yapılarak düşmanın burada püskürtüleceğini ve şimdi dinlenmeleri gerektiğini bildirir.

Askerin dinlendirilmesi onları sabırsızlığa iter.Lâkin emre uymak zorunda kalırken de askerlerin kimi yol kenarında "vâdiler üzerinde gölgede uzanmış,kimi çantasından çıkardığı bir parça peksimedi matarasından ıslatarak"yer,kimi de "bir sigara sarmış" içmektedir. "Bazısı sabahleyin edâ edemediği sabah namazını" kılmaktadır.

Dilâver de yol kenarında yüzbaşı Sami Bey'le oturur.Yüzbaşı Sami Bey'le aralarında şumûlâkât geçer:"Sâmi Bey diyordu ki:

-Şimdi top ateşi başlarsa hiç olmazsa biz iki saat sonra bize hücûm emri verecekler.Meğer ki diğer taburlar öteden ilerlemiş düşmanın sağ cenâhındaki vâdiye yerleşmiş olsun.

-Dömeke'den evvel üç dört tabur çıkmıştı.Elbet lâzım gelen noktalar tutulmuştur.

Dilâver düşünceli bir tavır ile kendi kendine düşünmek nev'inden:

-Eğer burada bizi daha iki saat bekletirlerse ben sıkıntıdan çatlarım.Ne olacaksa bir saat evvel olsun,dedi.Sami Bey:

-Seni bugün halecanlı görüyorum Dilâver...Çok düşünüyorsun.Sabırsızlık gösteriyor,telâş ediyorsun.

-Kalbimde bir his 'bugün şehit olacaksın' diyor.Mütemâdiyen tekrar ediyor...

-Korkmuyor musun?

-Korkmak mı?Ben mi korkacağım.Şehâdetten havfâ edeceğim?Benim için sizin kalbinize böyle bir şüphe gelir mi? Dilâver bu sözleri gözleri dönmüş olduğu hal-

de bayağı hiddetle söylemişti.Sâmi Bey tebessüm ederek:

-Sen bugün sahiden pek sinirli olmuşsun.Lâtîfeden de alınıyorsun.Ben şehâdetten havf edecek hiçbir Osmanlı tasvir etmem.Bâ-husûs Dilâver'in korkmuş olmasına ihtimâl verebilir miyim?Böyle bir şüphe etmiş olsam bunu senin yüzüne karşı söyler miydim?Bir Osmanlı askeri için 'muhârebeden,şehâdetten korkuyorsun' demekten büyük bir hakâret olmayacağını bilmez miyim?Sana nazım geçer diye bir latîfedir ettim.Darılacağını bilse idim...Dilâver hiddetinin nâbecâ olduğunu anlamış müteessir olmuştu.Mahcubâne bir tavırla:

-Affediniz beyim.Vallahi bugun bende garib bir hal var.Her şeyden sinirleniyorum. Bu halecan bana sabırsızlık veriyor.Ne olacaksa bir saat evvel olsun diyorum." (s.46-48)

Bu mülâkât esnasında top atışları duyulur.Top ateşlerinin duyulması çok kısa bir süre hücûm emri verileceğinin habercisidir.Bu esnada asker hücûma geçmek için sabırsızlanmaktadır.Lâkin Sâmi Bey Yunanlı'nın top ateşi etmediğini bunun sebebi de Ordu-yı hümâyûn mensuplarını menziline alarak o zaman ateş edeceklerini söyler.Bu arada Dilâver'in yanına köylüsü Çapçak Hüseyin gelir.Dilâver'le köylüsü Çapçak Hüseyin arasında şu konuşma geçer:

-Dilâver Çavuş,bugün pek düşünceli,pek neş'esiz duruyorsun...dedi.

-Her vakit böyleyim.

-Yok canım.Her vakit böyle değilsin.Bugün her vakitki şetânet,cesâret gâib olmuşa benziyor.Dilâver Çapçak Hüseyin'in yüzüne dik dik bakarak benim cesâretim gâib olmaz.Bunu isbât edeceğim.Fakat âlemin hâlini tecessüs etmek sonra da iftirada bulunmak hoşuma gitmez." (s.49)

Dilâver Hüseyin'in yanından uzaklaşır.Hüseyin ise "seni kibirli yılan seni sana iftirâyı göstereçeğim" sözlerini sarfedir.Dilâver Hüseyin'den ayrıldığı vakit Hüseyin'in kalbini kırdığını düşünür.Yürüyüşe başladığından beri kendisini kötü hisseder.Lâkin bunun korkudan değil heyecandan olduğunu kendine telkin etmeye çalışır.Bu arada "bugün şehit olacaksın" cümlesi hiç hatırından çıkmaz. Bunun için de olacaklara biraz isyânkâr biraz teslimiyet içinde "ne olacaksa ol-

sun" demektedir.Lâkin şehit olması hâlinde Hüseyin'in Binnaz'ı almak istediğinden emindir.Bunu düşündükçe iyice huzursuz olur."Fikrine âteşîn bir galeyân" gelir.Heyecanla daha hızlı yürümeye başlar.Hızı arttıkça dalgınlığı da artmaya başlar.Yürürken de şunları sayıklamaktadır.:"Ah bu heriften nefret ediyorum. Köyden çıkarken ben şehit olursam Hüseyin'e varma diye Binnaz'a niçin bir vasiyyet etmedim.Niçin bir yemin ettirmedim,niçin? " diyordu.(s.50)

Dilâver birden bire itâat-i askeriyye i'tiyâdını iâde" eder.Kendine gelerek taburdan iyice uzaklaşmış olduğunu görür.Tahliye olmuş tenhâ bir köy civârında dikilen nöbetçinin yanına kadar gelir.

Dilâver geri dönerek tekrar bölüğünün bulunduğu noktaya doğru ilerlemeye başlar.Bu arada bir mektûb yazıp arkadaşına vereceğini ve şehîd olması hâlinde Binnaz'a göndermesini isteyeceğini plânlar.Dilâver bölüğüne gelmeden silâh başına borusu çalar.

Tabur hareket etmeye başlar.Dilâver de koşarak bölüğüne yetişmeye çalışır. Topların desteği ile piyâdeler de taarruza geçer.Yazar bu taarruzu ve Dilâver'in yaralanmasını şu tabloyla ortaya koyar:

"Düşman istihkâmâtı da top atışına başlamış bir gayret-i me'yûsâne ile mermi yağdırmakta bulunmuştu.Tabur köy içinden geçerek köyün arkasındaki tepede bulunan düşmanı püskürtmeye çalışacaktı.Efrâd 'Allah Allah' zemzemeleri ile ilerliyordu.Dilâver'in bir mu'tâd en ilerilerde birinci hatta bulunduğunu söylemeye hâcet var mıdır? Garibdir ki her vakit en geriye kalmak mu'tâdında olan Çapcap Hüseyin bugün Dilâver'in arkasından ayrılmıyor,büyük bir cesaret gösteriyordu.Asker köye girmişti.Düşman istihkâmâtından köye yağmur gibi gülle yağdırılmaktaydı.Köy içinde bir yerde ateş bile baş gösterdi.Efrâd mütemâdiyen ilerliyor,köyün başından çıkmaya tepeye hücûm etmeye çalışıyordu.

Köyden çıktıkları zaman tabur kurşun menziline gitmişti.İstihkâmdan yağmur gibi kurşun yağmaya ,tek tük efrâd düşmeye başladı.

Dilâver bir bağ içinde ilerlemeye çalışıyordu ki sağ ve mevzi' ile كردنى arasında acı âteşîn bir vec' hissetti.Daha bir iki adım atabilmişti elinden silâhı düştü.Kolunda tâkât kalmamıştı.Bu tâkâtsizlik birden bire vücûduna da

sirâyet etti.Düştü.Vücûdundan karnına doğru sıcak birşeyler akmakta olduğunu hissedebilmişti.Yere serildi.***

Tabur 'Allah Allah' zemzemeleriyle mütemâdiyen ilerliyor,adım adım istihkâma tekarrüb edildikçe gayret ve kesâret artıyordu.Osmanlı kahramanlarının bu seyl-i hurûşân gibi hücûmlarına mukâvemet kâbil olmadığını bu dilâverleri hedef hücûmlarından çevirmek mümkün bulunmadığı birçok tecrübelerle anlamış, öğrenmiş" durumdadır.(s.52 - 53)

Ordu-yı hümâyûn Yunan birliklerine karşı muzafferiyyet kazanır.Dilâver ise köy üstündeki "benzi gül gibi sararmış olduğu halde henüz yeşillenmeye başlayan kütüğün dibine serilmiş,sağ tarafına cerîhası üzerine yatmış,hareketsiz" durmaktadır.

Ortalık kararır fakat Dilâver yerde mecâlsiz bir şekilde yatamaktadır.Çevresinde ise derin bir sükûnet vardır.Dilâver'in bu hâli " envâr-ı kamerin çıkmasına" kadar devam eder.Sonra Dilâver hareket ederek oturmaya çalışırsa da muvaffak olamaz.Lâkin "oh!..Yanıyorum.Bir yudum su olsa" diye mırıldanır.Sonra da işiten bulunur diye " bir yudum su" cümlesini gücü yettiğince yüksek seslerle tekrarlar.Lâkin sesler yankılanarak karanlıkta kaybolur.Ortada ses sedâ olmadığını anlayınca taburunun muvaffak olduğunu ve ileri gittiğini düşünür.Bu arada nereden yaralandığını anlamak için elini yarasına götürür.Kanın pıhtılaşıp kan kaybını önlediğini görür.Bu arada yarası ne kadar ıztırap verse de harâreti bu ıztırabını unutturur. Yazar Dilâver'in suya ihtiyacını ve ulaşma çabalarını şu ifâdelerle dile getirir:

"-Su...Âh...!Bir parça su...diye mütemâdiyen mırıldanıyordu.Matarasında bir yudum su bulabileceğini ümîd ediyorduysa da doğrulmaya matarasını çıkarıp almaya vücûdunda kuvvet bulamıyordu.Zavallı kahraman!Dört beş saat içinde ne kadar zayıflamıştı.Yeisinden ,hayretinden mefkûresini gâib etmek derecesine gelmişti.

-Ah! Niçin gözümü açtım?Niçin şehîd olmadım.Şehid olsa idim şimdi artık cennette rahatta bulunacaktım.Aman yâ Rabbi bu ıztırâb nedir?Nedir bu ıztırâb!Bir yu-

âum su... Ölüyorum bir yudum su verecek bir din kardaşı yok mu? yine yeis! Feryâdına istimdâdına cevab veren bulunmuyordu.Bir gayret-i me'yûsâne ile damarlarında kalmış olan bir katre kanın verebildiği bütün kuvvetini sarf etti.Eliyle yanıbaşındaki bir asma kütüğüne asıldı.Doğrulmaya ,olduğu yerde oturmaya muvaffak olabildi.

Şimdi omuzuna asılmış olan hafif çantaya merbût matarayı çıkarmak lâzım geliyordu.Fakat olduğu yerde doğrulmak için sarf ettiği kuvvet tâb ü tâvânını dökmüştü.Bir ihtiyâr gibi birbirini müteâkib derin derin nefes alıyor ciğerinde kâfî kan bulunmadığı için bu teneffüslar vücûduna kuvvet veremiyordu.Kolunu kaldırmak matarayı çıkarmak için de büyük bir gayret sarfetmek îcâb ediyordu.Harâret-i ateşin şiddeti kendisine bu gayret ve kuvvet-i me'yûsâneyi bahşeyledi. Kantere batmış olduğu halde matarayı yerinden çıkarmaya eline almaya muvaffak olabilmişti.Efsûs!....

Zavallı Dilâver düştüğü zaman matarası ezilmiş lehimi bozulmuş içindeki su son katresine kadar dökülmüştü.Fakat Dilâver buna dikkat edemedi.O şiddet-i harâretle mataranın kapağını çıkardığı gibi ağzına dikti.Boş bir ümîd ile bir yudum su bulmaya çalıştı.Bu yeis ve hiddetle matarayı karşıya kadar attı.
-Ah! bir yudum su .. Aman yâ Rabbi bir harâretle mi öleceğim diyor;ıztırâbından bir kadın gibi ağlamak istiyordu."(s.56)

Dilâver uzaklarda belki bir ümitle işitilme olasılığını da düşünerek "bir yudum su verecek kimse yok mu? " diye bağırır.Bunun üzerine otuz kırk adım ödüm ötede bir inilti duyar.Dilâver'in acısını bu inilti unutturur.Dilâver'le inleyen arasında şu konuşma geçer:

"-Şüphesiz benim gibi bir yaralıdır...dedi.Sonra sesini yükselterek:
-Kimsin arkadaş? Mecrûh musun! diye bağırdı.Uzaktan oldukça kuvvetli canlı bir ses:
-Bacağımdan yaralıyım imdâd bekleyerek yorgunluktan uyumuş kalmışım.Sen kimsin demişti.
-Ben de yaralıyım.Göğsümden yaralı.Subuzluktan ölüyorum.Bir saattir bir yudum

su için feryâd ediyorum.Kimse yok ki yaramdan değil harâretten öleceğim." (s.58)

Yaralı sürünerek Dilâver'in yanına gelir.Dilâver için bu bir kurtuluş ümîdidir.Yaralı Dilâver'e elindeki matarayı uzatır.Dilâver yaralının "Allah murâdını versin" duâsıyla elindeki matarayı alarak yarıya kadar dolu olan su matarasını içerek boşaltır.Dilâver boş matarayı yaralıya uzatırken adamın bacağından yaralı olduğu için ,yarası ağır olmadığı için harâretinin olmadığını öğrenir.

Dilâver suyu içtikten sonra vücûdundaki gerçek ıztırâbı hissedir.Bu ıztırâba dayanamayarak sırt üstü yatar.Bacağından yaralı olan asker de Dilâver'in derdine çare bulmaya çalışır.O'nun başının altına bir çanta yerleştirerek daha rahat edeceğini söyler.Lâkin Dilâver büsbütün kendinden geçmiş,ateşi yükselmiştir.Diğer yaralı ise Dilâver'e su vermekle ne kadar büyük hata yaptığının farkında olmadan ona acır.Bacağından yaralı olan asker bu şekilde davranırsa Dilâver'in şehit olacağını bildiğinden Dilâver'in silâhını doldurarak,havaya ateş ederek ümid bekler.Gecenin sessizliğinde tüfenk büyük bir gürültüyle patlar. Yaralı ve Dilâver yardım beklemeye başlarlar.Üç çeyrek kadar sonra zabt olunan bölgede sesler işitilir.Bacağından yaralı olan asker bağırarak yardıma gelen askerleri kendilerine doğru yöneltir.Dokuz nefer ve bir de çavuştan meydana gelen yardım birliği yaralıların toplandığı esnada nerede bulunduklarını sorarlar.

Bacağından yaralı olan asker kendisinin kendisinin o esnada uyumuş olduğunu ve Dilâver'le nasıl karşılaştığını ve ne gibi yardımlar yaptığını anlatır. Sonra da Dilâver'in taşınması için dikkatli olunması gerektiğini yarasının ağır olduğunu ve başka yaralı olmadığını belirtir.

İki nefer getirmiş oldukları teskereden birine Dilâver'i yatırırken diğerine ise öbür yaralıyı oturtarak götürürler.

Dömeke cihetindeki çetin muhârebelerin akabinden sonra Yunanlılar'ın ric'atinden sonra Ordu-yı hümâyûn 6 Mayıs 1313'te Dömeke'yi zabt eder.Dömeke'nin fethedildiği ve Ordu-yı hümâyûnun durumu "Girid Vâli Vekâletine " çekilen bir telgrafla bildirilir:

"Girid Vâli Vekâletine

Dün akşam bâ,telgraf arzeylediğim veçhile Dömeke zabt edilerek karârgâh-ı umûmi oraya naklolunup şehre girildiği ve düşmanın Dömeke'de üç kıt'a yedibuçuk santimetrelik dağ topu ve onbir aded evvelce Yenişehir'de zabtedilen onbuçuk santimetrelik toplardan daha bir âdedî ve küllî piyâde ve topçu cephâne ve mühimmâtı zabt edildiği ve şehre girer iken mevâki'de ve yollarda bulunan bi'l-cümle asâkir-i şâhâne lisân-ı mahmidetle hep bir ağızdan 'Pâdişâhım çok yaşa!' duâ-yı bi-riyâsını bülendâvâz ile ref'-i küngure-i asmân eyledikleri ve bu vesîle ile duâ-yı temâdi-i ömr ü şevket-i hazret-i hilâfet-penâhi tekrar ve tekrar kılınarak râyât-ı zafer âyât-ı Osmâniye'nin Dömeke Kal'esine keşîde kılındığı ve muvaffakiyyât-ı celîle-i hazret-i şehriyârîye bir zamime olarak Dömeke'nin zabtı sırasında Ermiye'nin dahi asâkir-i şâhâne tarafından zabt edildiği Hudûd-ı Yunâniye Kumandanı ve Ordu-yı hümâyûn müşîri Edhem Paşa Hazretleri'nden alınan iki kıt'a telgrafnâmeden anlaşıldığı tebşîr olunur. Fî 7 Mayıs sene 1313

Dâhiliye Nâzırı Memdûh " (15)

Dömeke cihetindeki muhârebeler 1897 Harbi'nde vukû' bulan son muhârebeler olmasından dolayı Dömeke'nin fethine düşürülen manzum tarihlerin sayısı oldukça kabarıktır.Dömeke'nin zabtıyla birlikte 1897 Yunan Harbi kesin olarak Ordu-yı hümâyûnun zaferiyle sonuçlanmıştır.Bu nedenle "İkinci Ordu Levâzım Dâiresi Ketebesinden Sa'deddin "Terâne" (16) başlıklı manzum tarihinde Dömeke'nin zabtı tarihini bir bayram olarak niteler:

"Yine bir ıyd-i meserret-perver
Haber-i şân-ı zaferle her yer

---

(15) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı(Teselya Tarihi),Ankara, 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.38-39.

(16) Sa'deddin,"Terane",Mâlûmât,C.4,Nu:84,s.725.

Elhân-ı sürûr dolup ser-â-ser
Olmuş idi cümle secde âver
Her dem ola Osmanlılar'ın nâsırı Allah
Dergâh-ı Hudâdır bize en şanlı mededgâh

Eflâke kadar gülbank-ı zafer
Donandı zîb-i mesarra hâver
Gönüller hep bir şükûfe-i ter
Denir şu hâle bir ıyd-i ekber
Şâd eyledi envâc-ı zaferle bizi yezdân
Osmanlılar'a şân-ı zafer eyleyib ihsân

Keremi Hüdâ'nın olunca rehber
Ederiz düşmanı kahr u müdemmer
İşte kumandan-ı zafer-peyker
Dömeke'yi zabt eyledi bâ-asker
1314
Isrâr-ı tevkih ederek şâh-ı cihanyân
Evvelki fütûhata bu bir zaman-ı şerefdân"

Hafîd de kaleme aldığı manzum tarihte Sa'deddin gibi Dömeke'nin fethiyle birlikte meydana gelen zafer sevincini aktarır:

"Bir bülbül eyledi beni îkâz dem-i seher
Erdi sımâh-ı cânıma gülbang-ı zafer"
1314
"Bir eşk-i şâdî eyleyib Allah'a secdeler
Kıldım velîü'n-ni'mete dâvât-ı nusreti
Bir hande ile medd-i emel etti zuhûr
Güldürdü bugün kâinâtı işte bu sürûr
Vâbestedir meşiyyet-i Mevlâ'ya her umûr
Tâbende kıldıRabb-i felâk subh-ı şevketi

Zannetmeyin ki rû-yı çemen jâle intimâ
Gördükte nasr-ı asker islâmı gâlibâ
Dökmüş sirişk-i şâdîsini dîde-i semâ
Saçmış riyâz-ı devlete bârân-ı rahmeti» (17)

"Edirne'de süvârî mülâzımlarından Sâbit Paşazâde Abdülkadir Vahdeti" Dömeke'yi fethederek ortalığı sevinç ve neşeye gark edenOrdu-yı hümâyûn efrâdını düşürdüğü manzum tarihte şu mısrâlarla yâd eder:

"Ey cismi bütün âleme pür-nûr hidâyet!
Sâyende yine berk uruyor seyf-i celâdet
Sensin bize mevhib-i lutf-i ilâhî
Ettin bizi fermânına münkâd ü dehâlet
Osmanlılar'ın kâffesi bu lutfuna meftûn
Askerlerin her biri bir şîr-i adâlet
Etdikçe tulû'-ı şems-i zafer ufk-ı kaderden
A'dâya bu bir leyl-i gam-engîz-i kasâvet
Sarsıldı kökünden olarak zîr ü zeber
Bin hezl ile resm ettiği elvâh-ı hayâlet
Binler yaşa!Bu devlet ü milletle a şâhım
Evlâd-ı vatan olmada lebrîz-i meserret
Zabt oldu bugün avn-ı hidâyetle Dömeke
Osmanlılar'a oldu bu bir yevm-i şetâret
1314 " (18)

---

(17) Hafîd, "_____" Tercüman-ı Hakîkat Nu: 5765, 7 Mayıs 1313, s.1.;Mâlûmât,C.4,Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.708.

(18) Abdülkadir Vahdetî, "_____",Mâlûmât,C.4,Nu: 84 ,24 Mayıs 1313,s.725.

Mehmed Hakkı da kaleme aldığı manzum tarihte Dömeke'yi zabt eden Ordu-yı hümâyûn askerine Makedonya kralı İskender'in hayran olduğunu belirterek bu askerin vasıflarını şu ifâdelerle dile getirir:

"Şehriyârâ bende ettin kendine İskender'i
Şu'le-i mihr-i zaferle rûşen etdin hâveri
Lem'a-peş ettin cihânı nâmını İslâmın
Eyledin tensif şimdi rûh-ı pâk-i Haydar'ı
Öyle cenk-âver gazanferdir ki hep askerlerin
Bir hücûmda feth-i teshîr eyliyor alevlerin
Hiç mâzisi geçmemiştir böyle şanlı erlerin
Ey güneş söyle gördünmü böyle gâlib leşkeri
Sâye-i şânınla teshîr eyledin hayli bî-bâd
İşte ez-cümle alındı şimdi Rum'un her yeri
Dömeke'nin fethine dâir bir cevherin tarih dedim
Lutf-i Hak'li gâlib oldu bak kim İslâm askeri
1314 (19)

de Dömeke'nin fethine düşürdüğü manzum tarihte Dömeke'yi fetheden askerlerin harp ilmini bildiklerini ve kahramanca savaştığını belirtir:

"Yok mu yine bir nusrete dâir haber ayâ
Derken gönül alan
Bu müjde-i cân-bahş ile etdi dili ihyâ
Bir sâhib-i vicdan
Aldım elime hâme-i pür müjdeyi derhâl
Ettim söze âğâz
Evsâf-ı şehinşâh ile ber-mûcib-i emsâl
Olsun diye mümtâz

---

(19) Mehmed Hakkı,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu: 83,15 Mayıs 1313,s.708.

Ol şâh-ı felek teht Süleyman-ı zaman bân
Şevketde feridûn
Ol dâver-i dâd-âver hâmi-i cihan kim
Hikmetde Felâtûn
Dârâlar olur şevket ü dârâtına hayrân
Ol hüsrev-i dînin
Mağlûb olur şüphe mi var çıksa neriman
Bir abd-i kemînin
Askerleri hep nasr u fütûhatla tev'em
Bir seyf-i celâdet
Zabitlerinde harb ü vegâ fenn-i ilim
Ashâb-ı hamâset
Başdan başa bak râyet-i şevketle donandı
Sahrâ-yı Teselya
Tarihini cevherle hemân eyleyib inşâ
Ettim yine îlân
Heybet ile girdik Dömeke şehrine Mevlâ
Nusret edip ihsân
1314 " (20)

Dömeke'nin zabtına düşürülen manzum tarihlerde Ordu-yı hümâyûn efrâdının iltifâta tâbi tutulmasının sebebini "Sofulu Kazası Divân-ı Umûmiye-i Osmâniye Müdürü Mehmed Hilmi " şu mısralarla aktarır:

"Dikildi râyât-ı Osmâniyan eski hudûd üzre
Bütün efrâd-ı Yunânî bu yüzden dil-fikâr oldu
Hilâf-ı fenn-i har iş görmek istedi şekâvetle
Deli yani gibi cânî vas'da şerm-sâr oldu

---

(20) ,"_____",Tercüman-ı Hakîkât, Nu: 5766,8 Mayıs 1313,s.1;Sabah,Nu:2688,9 Mayıs 1311,s.2.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.58.

Edildi Rally'den ümîd-i nusret sulh ile lâkin
Bu da Râh-ı hatır-nâk-ı vegâda berkarar oldu
Nihâyet söndürüldü şu'le-i ümmîdi Yunan'ın
Sufûf-ı eşkıyâ vaktâ ki yer yer târ ü mâr oldu
Dedi tarih-i cevher-i necmi râc$ hamledip Hakk'a
Bu serhadde meâl-i hükm-i gâlib âşikâr oldu 1314
Himmet-i haydar-ı kerrâr ile alındı Dömeke" (21)

"Kitâb-ı hazret-i şehriyârînden Kalkandereli Şeyh Mustafa Efendi Mahdûmu Sabri" Ordu-yı hümâyûn efrâdının harpte göstermiş olduğu celâdeti ataların-dan öğrendiğini belirterek 1897 Yunan Harbi'nden yirmi yıl önce vukû' bulan 1877-78 Rus Harbi'ne telmîhte bulunur.Bu harbin netîcesinde imzalanan Ayaste-fanos anlaşmasıyla mağlûp duruma düşen Devlet-i Âliyye ordusunu Sabri mağlûb olarak nitelemeyerek Ordu-yı hümâyûnun 1897 Yunan Harbi'nde olduğu gibi 1877-1878 Rus Harbi'nde de cesûrâne savaştıklarını şu mısralarla belirti:

"Bakıp tarihçe-i takvime gördüm çeşm-i hayretle
Tefe'ül eyledim hayr ile işbu sırr-ı sübhânî
Bugünden yirmi yıl evvel alan olmuşdu o şâha
Yine bir böyle şanlı harb ile gâzilik ünvânı
Bugün bir peyk-i nusret dedi kim müjde sana Sabri
Alındı Dömeke i'lâ kılındı devletin şânı

Beyt-i târih

Dedim tarihini cevher-i kalem ile
Bugün şehr-i Dömeke zabt kılındı" (22)

"Mekteb-i SultânîEdebiyat-ı Fârisiyye Muallimi Üstâd-ı muhterem izzetlü Feyzi Efendi" düşürdüğü Dömeke'nin zabtını konu alan manzum tarihinde Dömeke'-nin zabtını konu alan manzum tarihinde Dömeke'nin Yunanlılar'ın elinden kurta-

---

(21) Mehmed Hilmi,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.709.

(22) Sabri,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu: 83,15 Mayıs 1313,s.709.

rılarak İslâm mülküne dâhil edildiğini belirtir:

"Dömeke beldesi de düştü yed-i İslâma
Mâlikü'l-mülk ederek asker terk imdâd
Geldi bir müjde-resân söyledi tarih-i beliğ
Dömeke beldesini eyledi Osmanlı-küşâd
1314 " (23)

Dömeke'nin zabtına manzum tarih düşüren bir diğer fârisî muallimi de "Mekteb-i Sanayi Arabî ve Fârisî Muallimi Şâkir Âgâh" tır.Şâkir Âgâh Dömeke'nin fethinin bir bayram olduğunu şu beyitlerle dile getirir:

"On beşinci günü Zilhicce'nin erler birden
Yürüdü düşmeni kahr üzere bulundu müjde
Ben de ba-ta'miyye Âgâhî dedim tarihin
Avn-ı Hakk'la Dömeke zabt olundu müjde
1314

Diğer

Iyd bir ıyd olarak işte mücevher tarih
Ukâb ıyd-i şerifde Dömeke zabt oldu
1314

Diğer

Üçler çıkıp Âgâhî dedi zabtına tarih
Müjde Dömeke mevkiin Osmanlılar aldı
1314 " (24)

Dönemin tanınmış şâirlerinden Muallim Feyzi de Dömeke'nin zabtına düşürdüğü manzum tarihinde Dömeke'nin tarihte önemli bir yer işgâl edeceğini şu dörtlükte belirtir:

---

(23) Feyzi Efendi,"_____",Sabah,Nu:2688,9 Mayıs 1313,s.2.

(24) Şakir Âgâh,"_____"Tercümân-ı Hakîkât,Nu:5765,7 Mayıs 1313,s.3.

"Dömeke geçdi dahi asker-i İslâm eline
Avn ü eltâf Hüdâ'dan ederek istimdâd
Oku tarihini ver âleme bir müjde-i feth
Dömeke beldesini eyledi Osmanlı küşâd
1314 " (25)

"Yazdı Tevfik işitib fethini cevher-i tarih
Bir beyitte ne güzel oldu bu zîbende meâl
Seyf ile asker-i İslâm sorup Yunan'ı
Feth olundu Dömeke nusret-i kâdirde bu yıl
1314 " (26)

Dörtlüğüyle "Dersaâdet mekteb-i idâdi-i mülkîsi talebesinden 11 Nnumaralı M.Tevfik" Dömeke'nin zabtına tarih düşürürken bir diğer öğrenci"Mekteb-i Şarkî şakirdânından A.İsmet" de şu dörtlükle aynı zabta tarih düşürür:

"Yine leşker ederek bir gayret
Aldı bir şân ü şeref bu devlet
Söyledi tarih-i tâmın İSmet
"Dömeke şehrine dikdik râyet"
1314 " (27)

Bir diğer dörtlükle Dömeke'nin fethine tarih düşüren "Orman ve mâden Nezâreti Muhâsebe Kalemi Ketebesinden Celâl" tarihinde Yunanlılar'ın ric'atini belirtmeden edemez:

"Haber-i feth ile olmakta iken şîrin-kâm
Şevk ile cevher-i târihini ettim itmâm
Dömeke'den ric'at ile düşman olundu bed-nâm

---

(25) Muallim Feyzi,"_____",İkdam,Nu:1016,6 Mayıs 1313,s.2.;Rercüman-ı Hakîkat,9 Mayıs 1313,s.2;Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.709.

(26) M.Tevfik ,"_____"Mâlûmât,C.4,Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.709.

(27) A.İsmet,"_____",Asır,Nu:177,10 Mayıs 1313,s.2.

(Bârek-Allah harb şud miskinler hitâm)

1314 3" (28)

"Telgraf ve Posta Nezâret-i Âliyyesi Meclis İdâre Başkâtibi A'zâdan İzzetlü Münir " Beyefendi'nin inşâd buyurdukları tarih-i ra'nâ da Yunanlılar'ın ric'atinden ziyâde Ordu-yı hümâyûnun kahramânâne harp etmesini hatırlatır.Ayrıca dörtlükte bir harp sahnesi gösterilmeye çalışılır:

"Allah Allah çağrışıb etti gazâ-yı ekberi
Asker-i Yunan'ı kırdı leşker-i satvet-nümân
Tîğ-i cevherdârdır guzâta tarihim Münir
Hakk'a hamd olsun Dömeke zabt edilmiştir bugün

1314 " (29)

Dömeke'nin zabtı üzerine düşürülen ve "Maârif-i Umûmiyye-i Nezâret Celîlesi Mektûbî Kalemi Mümeyyiz-i Sânîsî edib-i lebîb saadetlü Halil Edib" Efendi'ye âit olan dörtlükte yine Dömeke'de muzafferiyyet kazanan Ordu-yı hümâyûnun şânının yâd edildiği görülür:

"Nâmını satvet ü iclâlini Osmanlılar'ın
Yoktur ıtnâbe mahâil zaten o hâlek-i ma'tuf
Eylerim şânın takdîs şu tarihimle
Dömeke'den düşmeni püskürttü mehâbetle süyûf

1314 " (30)

"Dersaâdet Mekteb-i İdâdî-i Mülkîsi ikinci sınıf sene birinci şûbesi talebesinden Mehmed Niyâzi" nin kaleme aldığı tarihin konusu da yine Ordu-yı hümâyûn askerinin kahramanlığıdır:

"Askerin lutfun ile etti cihânı teshîr
Devletinle yaşa,ey şâh-ı maâlî sîret
Zabt edip satvet-i şâhânen ile hayli mahall

---

(28) Celâl,"_____",Sabah,Nu: 2688,9 Mayıs 1313,s.2.

(29) Münir,"_____",İkdam,Nu: 1016,6 Mayıs 1313,s.2.;Sabah,Nu:2686,7 Mayıs 1313,s.1.;Tercüman-ı Hakîkat,Nu:5765,7 Mayıs 1313,s.3.

(30) Halil Edib,"_____",Sabah,Nu:2686,7 Mayıs 1313,s.1.

Buldu sâyende cihân hâsılı fer ü şevket
Bir Mücâhîd çıkarak etdi Niyâzi tebşîr
Dömeke burcuna nasb oldu livâ-yı nusret
1314 " (31)

Prizrenli Ömer Lütfi kaleme aldığı dörtlükte Dömeke'nin zabtının önemini belirtmek içinDömeke'nin fethinden sonra güneş ve ayın birlikte doğduğunu belirtmektedir:

"Mısra aynımda dü tarih-i zafer oldu ol ân
Çıktı bir anda tulû' eylediler mihr ile mâh
Üçler imdâdıyla bulduk yine Hakk'dan zaferi
Feth edildi Dömeke şehri de bâ-avnillâh
1314 " (32)

Âhenk mahlaslı biri de kaleme aldığı manzum tarihte Ordu-yı hümâyûn askerinin harbe iştirâkinin sebebinin devletin ve milletin yaşaması olduğunu belirtir:

"Hamd ola Hazret-i Allah azîmü'ş-şâna
Her cihetden siper-i düşman edildi tedmîr
Yaşasın devletimiz,milletimiz ,askerimiz
Satvet-i devlet edilmekde dem-â-dem tevkîr
Kaçırıp (leşker-i Konstantin)'i yazdım târih
Sipeh-i dîn (Dömeke) mevkiin etdi teshîr
1314 " (33)

İmroz kaymakam-ı sâbıkı Hıfzı:

"Yunan koyuldu yine âhenk-i dümteke
Yeni bayram bugün zabt oldu Dömeke
1314 " (34)

---

(31) Mehmed Niyâzi,"_____",Tercümân-ı Hakîkât,Nu:5766,8 Mayıs 1313,s.2.;Mâlûmât, C.4,Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.708.

(32) Prizrenli Ömer Lütfi,"_____",Tercüman-ı Hakîkât,Nu:5765, 7 Mayıs 1313,s.3.

(33) Âhenk,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.709.

(34) Hıfzı(İmroz Kaymakamı),"_____",Tercüman-ı Hakîkât,Nu: 5765,7 Mayıs 1313, s.3.

Beytiyle Dömeke'nin fethine tarih düşürürken "Hazîne-i celîle-i evâmîr kalemi mümeyyizi saadetlü İhsan Efendi" de Dömeke'nin zabtına:

"Çâryâr eyledi tarihine imdâd ihsân
Şeh-i İslâma mübârek ola feth-i Dömeke
1314 " (35)

beytiyle tarih düşürür.Yine:

"Ol dem ki akseyledi o âvâze-i Allah ü ekber
Allah ALlah zabt olundu yed-i Yunânî'den Dömeke
1314 (36)

beytiyle"Piyâde dâiresi evrâk memurlarından mülâzım-ı sânî Hüsnü"Dömeke'nin fethine tarih düşürürken;"mekteb-i ma'rifet müdür muâvini Âtıf"Dömeke'nin zabtına:

"Âtıfâ eyle bu tarih ile fethin tebşîr
Girdi di-rûz Dömeke leşker-i İSlâm eline
1314 " (37) beytiyle tarih düşürür.

"Midilli Sancağı Ziraat Bankası Şûbesi Memur muâvini Necmi Efendi" Dömeke'nin fethine şu mısralarla tarih düşürür:

"Necmi yazdım cevher-efşân ben de tarih-i zafer
(Dömeke) zabtıyla hep müminler olduk şâdmân
1314 " (38)

---

(35) İhsan Efendi,"_____",Sabah,Nu:2686,7 Mayıs 1313,s.1.;Mâlûmât,C.4, Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.708.

(36) Hüsnü,"_____",Sabah,Nu: 2686, 7 Mayıs 1313,s.1;Mâlûmât,C.4,Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.708.

(37) Âtıf,"_____",Sabah,Nu:2686,7 Mayıs 1313,s.1.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu: 5765, 7 Mayıs 1313,s.3.;Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.709.

(38) Necmi,"_____",Hizmet,Nu: 1078, 9 Mayıs 1313,s.4.;Mâlûmât,C.4,Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.709.

Manzumelerden başka bir de mısra ile Dömeke'nin fethine tarih düşürülür. "Encümen-i maarif a'zâsından Abdülkadir Nuri" 'nin:

"Dömeke'yi aldılar cünd-i hüdâvendigâr

1314 " (39) cümlesi buna bir misâldır.

Dömeke'nin fethi esnasında Süleyman Tevfik'in beraberinde bulunduğu ordu Yamya Kasabası 'na girmek üzere iken"Şehirden Yunan zâbitânından Kodoyani ve Morozi nâmında kimseler ellerindeki beyaz bayraklar olduğu halde gelerek kumandan paşa hazretlerine mütâreke akdini ihbâr ederler." (40)

Süleyman Tevfik bu emrin ihbâr edilmesinin Yunanlılar'ı hezîmetten kurtardığını "Yunanlılar bu defa da bir hezîmet-i azîmeden kurtulmuşlar idi. ki bu emr-i müşîrî bir saat kadar daha tehir etmiş olsa idi düşman Lamya'daki erzak ve mühimmat ve esliha ve bi'l-cümle malzeme-i harbiyye ve eşyalarını terk etmeye mecbûr olacaklar idi.Belki de bu henğâmede birçok taburları da silâh yere ederek arz-i teslimiyet edecekti." ifâdeleriyle dile getirir.(s.304)

Bu mütâreke gereğince "asâkir-i şâhâne Otiris Dağları'nda îcâb eden mevâkıa ik'âd olunmuş ve Yunanlılar da Termopil Geçidi'ne çekilmişlerdir."(s.306)

Süleyman Tevfik "mütârekenin akdi ve asâkir-i şâhânenin silsile- üzerinde yerleşmesi üzerine" artık orada kalmanın bir lüzûmu kalmadığına inanarak Dömeke'ye gitmek istese de akşamın zuhûr etmesi ve bilmediğinden dolayı o geceyi Furka Karyesi'nde geçirir.

Süleymen Tevfik'in "Mayıs'ın 8.günü saat dörtte Dömeke'de " bulunur.Süleyman Tevfik,"Mümâ ileyh İrfan Bey'le konuştuktan sonra " koğuşları gezer.Orada Çatalca Muhârebesi'nde şehîd olmuş "Taşlıca efrâd-ı muâvenesinden yetmiş yaşlarında Hasan Baba " nâmındaki bir zâtı ziyâret eder.İrfan ,Süleyman Tevfik'e yetmiş yaşındaki Hasan Baba'nın Çatalca'daki gösterdiği kahramanlığı ve Ordu-

---

(39) Abdülkadir Nûri,"_____",SabahNu:2686,7 Mayıs 1313,s.1.;Mâlûmât, C.4,Nu:83, 15 Mayıs 1313,s.708.

(40) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân veya Dört Aylık Seyahatim,İstanbul,1315,Mahmud Bey Mat.,s.305.

yı hümâyûn efrâdının ne kadar merhametli olduğunu Hasan Baba'nın Yunanlı bir askere su vermesiyle anlatır.(Bkz. s.)

Daha sonra Süleyman Tevfik hastahâneleri ziyâret ederek yaralılarla meşgûl olur.Bununla birlikte Süleymen Tevfik gerek hastahânelerde gerekse Ordu-yı hümâyûnun diğer kesimlerinde çok tanınmış olduğunu isminin her yerde duyulduğunu belirtir.Bu nedenle birçok mektup ve telgraf da aldığını ilâve eder.

Süleyman Tevfik yine bugünlerde "martini tüfeğini omuzuna almış,bir eliyle fakat bahadırâne bir tavırla kundağına tutmuş ve diğer eliyle tüfengân namlusunun başından tutarak âdetâ bir çobanın değnek omuzunda bulunduğu hâli almış" bir çocukla karşılaşır.Çocuğun bu tavrı Süleyman Tevfik'i kendisine hayran bırakır.Daha sonra Süleyman Tevfik o çocukla konuşmaya karar verir.Çocuk ile Süleyman Tevfik arasında şu konuşma geçer:

"-Oğlum sen ne yapabilirsin ki buraya kadar geldin ?
-Muhârebe edeceğim onun için geldim.
-Peki evlâdım arkandaki elbise ile elindeki silâh bir gönüllü olduğunu gösteriyor.Fakat tüfenk senden büyük,bununla ateş edebilir misin,vurabilir misin?
-Dömeke Muhârebesi'nde hücûm ettiğimiz zaman bu Mehmed kırk dört fişenk attı, Hem de büyüklerdin daha ziyâde ileride koşuyor idi.

Bu çocuğun pederi şecâat ve cesâretle meşhûr bir zât imiş.Hakîkâten çocuk da tıpkı söylediği vecihle hücûmda bulunmuş." (s.320)

Süleyman Tevfik daha sonra Mehmed adlı harbe iştirâk eden bu çocuğun gönüllülerin yanında ağlayarak sızlayarak harbe geldiğini öğrenir.

Muhârebeler son bulup Dömeke zabt olunduktan sonra gönüllüler terhis edilirken yaralılar da hastahânede tedâvi görürler.Bu yaralılar gönüllülerle birlikte âilelerinin dönemediğinden arkada bıraktıklarını endişeye sevk etmemek için mektuplar kaleme almışlardır.Bu nedenle Dömeke Muhârebeleri'nin sonunda hastahânede yaralı bulunan gazilerin yazdıkları mektuplar bir hayli çoktur. Bu mektuplarda umûmiyetle harp esnasında genellikle vaktin olmaması nedeniyle muhârebe hakkında bilgi verilmemesinden dolayı harbe dâir birçok mâlûmât har-

bin gidişâtı ve mektubu yazanın harp içerisindeki durumunun konu edildiği görülür.

Bu mektuplardan bir Dömeke Muhârebeleri'nde yaralanan ve sonra "seyyar hastahânede hüsn-i sûretle tedâvi edilmekte olan mecrûh bir gazinin pederine yazdığı" (41) mektuptur:

"Babacığım,

Allah'ıma,sevgili pâdişâhıma ve size karşı hazret-i Fâtih'in meşhed-i mübârekinde ettiğim ahdin -kısmen olsun- îfâ edildiğini tebşîr ediyorum. Bu anda yanımda olsanız,şüphe etmek ki cerîhamın kanla mülme' sargılarını eşk-i teessür ü şâdîyle ıslatırdınız.Evet pederim Mayıs'ın 5. günü sabahleyin askerlerimiz,arş-ı a'lâya irtikâ eden ervâh-ı şühedâ gibi,(Dömeke) sırtlarını tırmanırken her taraftan yükselen,avâze-i tekbîr arasında bizim tabur da ilerliyordu;istinâdıyla,ihtiyâtıyla bütün hatt-ı harb ağır ağır düşmana tekarrüb ediyordu.Hakîkat-i beyn bir nazar bu betâet-i hareketi bir nâkısa gibi görmez,değil mi babacığım?

Plevne mülhimesinde kumanda ettiğiniz bahadırların evlâdına Silistre kenarında refâkat ettiğiniz dilâverlerin ahfâdına i'timâdınız vardır.Kimbilir siperlerinden başka istinâdgâhları bulunmayan cenûbîler,rûhâniyet-i Peygamberîye mu'temeden ilerleyen kurşunlara,dânelere göğüs gere gere adım atan bu yiğit askerlerin o vakûrâne hareketlerinden ne kadar hırâsân oluyordu!..

Bir aralık bizim bölüğün mevkii kesb-i ehemmiyet etti;yine bu sırada yüzbaşımız vuruldu,ve yere düştü.Bölük kumandansız kalıyordu,ileri fırladım! 'Türk'üz karşımızdaki düşmandır!' Dedim.Ötesini bir rüyâ gibi hatırlıyorum: yaralanmış düşmüşüm,yalnız yattığım yerden ,ufk-ı hûnîn içinde müncemîd bir helâllik zirve-i cebele doğru yükselmekte olduğunu hayâl meyâl seçebilmiş idi....Vâkıâ nâsiyemde bir hilâl-i garrâ-yı şehâdet bulunduğu halde hıyâbân-ı

---

(41) Osman Senâî Mustafa Fazlı, Kitâbet-i Askeriyye,İstanbul,1315,s.81-82.

cennette zümre-i nâciyyeye iltihâk etmek nasîb olmadı.Vâkıâ sizin gibi bir bacağımı olsun meydan-ı harpde gömmek müyesser olmadı;fakat ne yapayım,pederim? Ölümü istihfâf ettim,ecelin dolaştığı yerlerde gezdim,Hüdâ bilir ne mümkünse yaptım,düşman elinden göğsüme yalnız bir nişân almak kısmetim imiş!

Mektubumu size seyyar hastahâneden yazıyorum.Yaram mühlik değil;şefkâtlii, sevgili pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin sâye-i âtıfetlerinde kemâl-i ihtimâm ile tedâvî ediyorum.Vâlideciğime siz tesellî verin.

Mini mini Halidciğimin gözlerinden öperim.Ricâ ederim pederim.Askerliğin, şeref-i şehâdetin ulviyyeti bana telkînettiğiniz nesâyih-i hakîmâneyi ondan da derîğ etmeyiniz.Beni yaralayan kurşunu kendisine hediyeten gönderiyorum. Cerîham bâdii fevtim olursa unutmasın ki Teselya Ovaları'nda gömülmüş ol zâbit babasının rûhu onun düşmana karşı parlanacağı seyf-i celâdete ba tır.Mübârek ellerinizi öperek söze nihâyet veriyorum efendim.

Oğlunuz Lûtfi " (s.81-82)

Lûtfi mektubunda 1853 -54 Kırım Harbi'ndeki Silistre,1877-78 Harbi'nde de Plevne'de Ruslar'a karşı verilen mücâdelelere babasının iştirâk ettiğini belirtmektedir.Hattâ Plevne müdâfaasına katılan babasının kendisinden daha takdîre lâyık olduğunu belirtmektedir.Çünkü babası en azından bacağından yaralanmış kendisi ise yara sı hafif olduğu için yara almamış saymaktadır. 1897 Osmanlı Yunan Harbi'nin başladığı dönemde 1853-54 Kırım Harbini ve 1877-1878 Rus Harbi'ne iştirâk eden bir neslin bulunduğunu Milona Geçidi'nde şehîd olan Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın biyografisinde daha önceki sayfalarda da gördük.Hattâ dağılma dönemindeki harplerin kısa süreli aralıklarla çıkması böyle bir neslin Yunan Harbi döneminde bulunduğu bir gerçektir. Lâkin mektuba konu olan gerek Silistre gerekse Plevne Muhârebeleri dönemin birçok edebî eserine de konu olmuştur.Özellikle Silistre Harbi'ni konu alan Nâmık Kemâl'in Vatan Yâhud Silistre adlı tiyatro eseri bunun ençok bilinenlerindendir.Dolayısıyla gönderilen mektupta Plevne ve Silistre'den bahsedilmesi bu mektubun cephedeki seyyar bir hastahâneden mi yazıldığını yok-

sa İstanbul'da bulunan bir edib tarafından mı yazıldığı kuşku bırakıyor.Çünkü bilinen müdâfaaları zikretmenin bir sebebi de bu müdâfaa ve muhârebelerin edebî eserlerde çok işlenerek bilinmesinden dolayı okuyucuyla kurulacak olan bağlardır.Dolayısıyla bilinen olayların belirtilmesi biraz da çok bilindiğinden dolayıdır.Ayrıca Nâmık Kemâl'in Vatan yahut Silistre tiyatrosunun da birçok aydın üzerinde çok etkili olduğu oldukça âşikârdır.Bu vesîle ile gönderilen mektubun İstanbul'da kaleme alındığı ihtimâli daha ağırlık kazanmaktadır. Daha önceki sayfalarda değindiğimiz gibi ediblerin millî şuuraltını harekete geçirerek millî şuurun oluşması için bir asker kaleminden çıkmış gibi mektuplar kaleme alarak dönemin süreli yayınlarında yayımlandığına işâret etmiştik. (Bkz.)

Bu mektupların büyük bir kısmının İstanbul'da edibler tarafından kaleme alındığının bir başka işâreti de mektuplardaki görülen bir kurgu yapısıdır. Çalışmamızın başından îtibâren incelemeye çalıştığımız bir asker tarafından cepheden gönderilen mektuplardaki kurgu yapısında şu özellikler görülmektedir:

a-Mektubu kaleme alan asker bir muhârebe sonrasında bu mektubu kaleme alır; ya yaralıdır ya da ordugâhtadır.

b-Bu mektuplarda askerin katıldığı muhârebe özetlenir.

c-Mektubu kaleme alan askerin babası veya büyük kardeşi harpde ya sakat kalmıştır ya şehit olmuştur.Cephede bulunan asker de babasının harpte kullandığı herhangi bir nesneyi üzerinde taşır.

ç-Mektubu kaleme alan askerin cephe gerisinde bıraktığı bir küçük oğlu vardır ve asker babasından oğlunun oğlunun da kendisi gibi yetiştirilmesini istemektedir.

d-Mektubu yazan asker şehit olmadığı için çok müteessirdir.

Cephedeki asker tarafından yakınlarına gönderilmek üzere kaleme alınan mektuplarda yukarıdaki özelliklerin hepsinin veya bir kısmının bulunduğu bunların birer kurmaca olduğunu gösterir.Ayrıca bu mektupların retorik incelemesi yapıldığı zaman İstanbul'dan gönderilen mektuplardaki duyguların ifâ-

desi olan kelime, terkip ve tamlamaların klişeleşerek bir harp edebiyatının ortaya çıktığı görülecektir.Yâni cephedeki bir asker tarafından yakınlarına mektup yazılması istendiği taktirde İstanbul'da gerek harple ilgili mâlûmât gerek klişeleşmiş kurgu yapısı ve gerekse duygu ifâdesi olan terkip ve tamlamaların hepsi mevcuttur.

Lûtfi'nin gönderdiği mektup birçok çelişkiyi de beraberinde taşımaktadır. Bu çelişkiler şu noktalarda ortaya çıkmaktadır:mektup harp mâlûmâtlarına dayanılarak yazılmış bir kurmaca bir metin özelliği taşımaktadır.Lâkin bu metinde Silistre'nin hatırlatılması Namık Kemâl'in Vatan Yahut Silistre tiyatrosuyla alâkalıdır.Bu nedenle İstanbul'da yaşayanlar bu tiyatro eserini iyi tanımaktadır.Lâkin İstanbul'dan cepheye asker gönderilmemesi veya az mikdarda gönderilmesi mektubu kaleme alan askerin veya Kırım Harbi veya 93 Harbi'ne katılıp sakat kalan babanın gerçekliği hakkında kuşku bırakmaktadır.Yok eğer mektup taşraya gönderiliyorsa o zaman taşrada bulunanların Vatan yahut Silistre tiyatrosundan ne kadar haberdâr olduğu tartışılmalıdır.Taşranın Vatan yahut Silistre tiyatro eserinden haberdar olmadığı âşikârdır.

Lûtfi'nin mektubuna karşılık babası ona şu cevabı içeren mektubu yazar:

"Hamiyyetli Yavrum!

Cerîhanla fahr etmekte yerden göğe kadar hakkın vardır.Bir askerin nişâne-i imtiyâzı odur..Vâkıâ söylediğin gibi,kanlı kefenlerle zümre-i bâciye-i şühedâya iltihâk etmek büyük bir şereftir.Fakat dini,sevgili pâdişâhı uğrunda elinde şemşîr-i hûnîn pîş-i nigâhında â'lâ-yı kelimetü'llah için yol alıp ilerleyen bir râyet-i celâdet olduğu halde mecrûh düşmen de ,küçük bir şân değildir. Dâreynde mes'ûd ol evlâdım!Sana feyz-i câvidânî-i askeriyyenin büyüklüğünü tefhîm için çektiğim emekler hebâya gitmedi.Beline takılmış olan kılıca lâyık er oğlu er olduğunu isbât ettin.Şehîd olmadığına teessüf etme yavrum.Askerler için sevgili pâdişâhları uğrunda fedâ-yı cân etmek için fırsat ümîdi her zaman bâkîdir.Yaranın acısına karşı da lâkâyd ol!Metânet-i kalb, Cenâb-ı Hâlika tevekkül rehber-i harekâtın olsun.

Torunum için merak etme.Cihanda hayattan nasîbini almış olan ihtiyâr baban onu askerliğe ,Osmanlı zâbitliğine lâyık olacak sûrette yetiştirmeye vakf-ı vücûd edecektir.

Vâliden gözlerinden öper.Kendisini müteselli kılmak müşkil olmadı.Osmanlılıktaki mertliğin yalnız erkeklere has olmadığını rekkat-i kalb,lâkin epey teslimiyet ile söyledi.Artık karar verdim:Her tarafı melâiketü'l-laha mûtâf olan o mukaddes yerleri ziyâret etmek bilhassa yaranı kendi elimle sarmak için yakında oraya geleceğim.Avn-ı Hakk rehberin olsun oğlum.Pederin Sabri" (s.84)

Pederin cevabında Lütfi'nin isteği doğrultusunda oğlunun yetiştirilmesine teminat verilmektedir.Ayrıca babanın mektubunda pâdişâh için savaştığının ısrarla belirtilmesi mektubun İstanbul'dan yazıldığının açık bir delîlidir.Çünkü bu gibi mektuplar İstanbul'daki süreli yayınlarda da yayanlanan bir harple ilgili mektubun gerek saygıdan,gerek korkudan,gerekse millî bütünlük açısından pâdişâhtan bahsedilmemesi düşünülemez.

Lütfi ikinci mektubunda sancak hakkında bilgi aktarmaktadır:

"İhsan buyurulan râyet-i zafer-i âteşîn şeref ü kudsiyyeti üzerine alay kumandanı tarafından maiyyetine bir makâle:

Arkadaşlar:

Sancak nedir? Sancak mensûb olduğu kıt'anın dest-i hamiyyetine tevdî' edilmiş mübeccel bir emânettir.Öyle bir emânet ki ümerâsı da dâhil olduğu halde tekmîl-i hey'et-i zâbitânından son neferine varıncaya kadar kıt'a dâhilinde bir ferdin teninde can bulundukça şânı muhâfaza edilecek.Vakt-i hâzırada itaat ü intizâm ile hakk-ı tecellî îfâ olunacak;hengâm-ı seferde düşmanın istihkâmlarına ,kalbgâhına dikilmekle azamet kadar îlân edilecek;yed-i a'dâdan katiyyen musavven bulundurulacak!

Efendiler!Bu mukaddes râyet bize ,hilâfet-i mukaddesenin en ufak bir hakkını himâye uğrunda her zaman tekmîl alayımızca fedâ-yı cana hazır bulunmayı emr ü ihtâr edecektir.Size ve alay efrâdına îtimâd-ı tâmm olmak hasebiyle mânevî fakat ulvî olan bu emr-i belîğin infâz-ı medlûluna dâimâ çalışacağı-

şacağımıza kasem ederim.Evet alayımız şevketmeab hazreklerinin bu i'timâd-ı celîl-i tâcdârîlerine lâyık olduğunu inzibât-ı dâimiyyesi ile sadâkat-i mükemmeliyesiyle gösterecek,muhârebede bu râyet-i zafer aynı rehber-i hareket,harbin en karışık demlerinde gölgesini nokta-i tecmi'-i ittihâz [illegible] edecek...Sırma saçaklarını mütemâdiyen nezim-i fevz ü nusretle tesis ettirecek.Seferden avdetinde yine o mukaddes sancağı bir iki yerinden düşman mermisiyle nişanlanmış,fakat daha ziyâde kesb-i celâdet etmiş bir urûs-ı zîbâ gibi geri getirecektir.Bu söylediklerime o kadar eminim.Yalnız bilhassa şunu söylerim ke bütün asker kolları hakkında dâimâ ibzâl-i evza'-ı avâtıf buyurun. Pâdişâh-ı meâlî-i iktinâh efendimiz hazretlerinin her an vücûd-ı zibân-ı büdiyyetimiz olan duâ-yı vâcibü'l-edânın birlikte tekrarına bir vesîle-i hüsnedir. Kalblerimiz lebrîz-i şükrân olduğu halde duramayarak tezâyid-i ömr ü ikbâl-i şehriyârîlerine duâ edelim.Bu bizim en birinci vazîfemizdir.'Pâdişâhım çok yaşa' Lûtfi " (s.86)

Pederin cephedeki zâbit olan oğluna cevaben yazdığı mektupta zâbit olarak bulunan bir askerin ne gibi meziyyetler taşıdığını ve harbte eğitimin ne tadar önemli olduğunu göstermesi bakımından dikkât çekicidir:

"Nûr-i Aynım Oğlum,

Bu posta ile bir mektubunu aldım.Sâye-i muârifvâye-i cenâb-ı pâdişâhîde erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk edildiğini yazıyorsun.Bu sözün tebşîrât-ı ma'neviyye gibi vicdânımı ,füyûzât-ı bigâyât gibi gönlümü lebrîz-i şevk ü nişâd eylemiş ve istikbâlde de teâlîi ikbâlin için duâhân olmağa ihtiyar wederini mecbûr etmiştir.Âlemde tahsîl-i ilm ü irfân,ulviyyetine bir takım delâil-i mukaddese ve mukannaa-i bürhân olan meziyyât-ı insaniyyeden değil midir? Bâhusus o tahsili o mesâiyi hizmet-i devlet,fedâkârî-i hamiyyet,muhâfaza-i vatan yolundaki gayretlerle tevfîk ü terfîk eylemek kadar mûcib-i iftihâr ve herkes nezdinde mûcib-men ü mesar olaçak hiçbir şey yoktur.Ben küçük yaşımda iken pederimin vukû'-ı vefâtıyla en büyük bir melce'den mahrûm kalmış ve binâenaley mâlik olduğum isti'dâd ve terakkîyi izhâr edememiş idim.Pederimin

böyle vakitsiz vefatı beni yalnız tahsilden alıkoymak değil gerden-i tahammülüme tahmîl ettiği gâile-i âile ile hizmet-i askeriyyeden de mahrûm bırakmıştı.Binâenaley seni küçük yaşta iken selik-i celîl-i askerîye ithâl etmeği düşünmüş ve terbiye-i tufûletgîde o yolda icrâ etmiş olan bu bahtiyar pederin senin şebâbetin hulûl eder etmez seni âğuş-ı mâderden müşfik nazar-ı pederden hamiyyetkâr olan mektebe tevdi' eylemişti.Eltâf-ı sîne-i hazreti pâdişâhîden olarak mevcûd olan her türlü esbâb-ı ıstırahat-ı âsâr-ı intizâm ü mükemmeliyyet içinde tahsil ve terbiyenizin mütemâdiyen terakkî ve teâlî ettiğini her sene berâ-yı sıla buraya geldikçe müşâhede eder ve terakkî-i istik, bâlin hakkında büyük büyük ümidler peydâ ederim.

İşte âmâlimin en birincisi olan erkân-ı harbiyyeye tefrîk edilişin diğer ümidlerimin de mürûr,ı zaman ile sâha ârâ-yı âlem husûl olacağını tebşîr eylemektedir.Eyi tefekkür et ki ,sen bugün erkân-ı harb olmakla yalnız kendini evc-i ikbâl-i saadete îsâl etmedin;ve belki bütün âile ve akrabamızı da gârik-i lücce-i sürûr eyledin.Fakat bundan sonra da mesâîi lâzımayı elden bırakmayarak o mertebeye liyâkâtini sadâkât ve istikâmâtınla isbâta çalışır isen işte asıl o vakit mes'ûd oluruz.Çünkü şimdiye kadar ettiğin sa'y ü gayret nefsine âit olduğu halde bundan sonra sarf ü ibzâl edeceğin mesâîi vefîre intihâb eyleyeceğin meslek-i müstekim umûm efrâd-ı millete şâmil bulunacaktır.Ben asker olduğum için bi't-tabi' erkân-ı harb zâbitânının vazâifni de bilmez isem de buradaki silâh arkadaşlarından işittiğime göre sâir zâbitanda mevcûd olan gayret,sadâkat,istikâmet,alû cenâb,gibi havas ü meziyyât-ı âliyyeye bir erkân-ı harp zâbitinin me'a ziyâdet-i mâlik olması en müşkil,en tâkâtfersâ en ümidsiz zamanlarda bile mecbûl olduğu fikr-i hamiyyet ü sadâkât sâikasıyla kat'iyyen fütûr getirmeyerek hâl ü mevkı'a muvâfık tedâbir ile müşkîlât-ı mezbûreye gelebe çalması mültezim olmakla senin de bu gibi hasâis-i celîle ile ittisâfını tavsiye eylerim.Yukarıda da söylediğim vechile dünyada en büyük emelim devletime sâdık,çalışkan mu'temed,müstakîm bir evlâd bir asker taktîm etmekti.İşte osensin!Bundan sonra ihtimâl ki ben çok yaşamam.Muhârebe mey-

danının en şanlı yerlerinde,en hamiyyetli hizmetlerinde görmekle müsterîh ve müftehir olabileceğimi ihtâr ile gözlerinden öper ve seni Cenâb-ı Hakk'ın birliğine emânet eylerim oğlum. Lûtfi " (s.88-89)

Pederin cevabında görülüyor ki artık devlete sâdık,çalışkan bir asker tipinin ortaya çıkması için eğitim görmesi gereğine olan inancın 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde yerleşmiş olmasıdır.Artık geleneksel ordu veya tecrübeyi eğitimin yerine s modern eğitim,modern ordu ve zâbitânlık alır.Ordu-yı hümâyûna komuta eden zâbitlerin yetiştirilmesi için okullarda eğitimi III.Selim'den beri Yunan Harbi'ne gelinceye kadar kademeli olarak oldukça önem verilmiştir. Lâkin 1897'den sonraki yıllırda zâbitân olarak yetiştirilmeye çalışılan gerek taşralı gerekse şehirli olan öğrenciler arasında taşralı-şehirli olarak ikiye ayrıldığı görülecektir.Yâni taşrada gerek gönüllü gerekse asker olarak harbe iştirâk edenlerin eğitimi tecrübeye dayanmaması için eğitimi gerekli görülmüş fakat bu eğitim taşralı ile şehirli arasındaki yakınlaşmayı bir türlü sağlayamamıştır.

Lûtfi bir diğer mektubunda harpte şâhidi olduğu bir kumandanın şehâdetini ve vasiyyetini şu ifâdelerle verir:

"İffetlü Efendim Hazretleri

Size şu varak-pâremle zulmet-i leyâl gibi müdhiş,firkât gibi acı,yeis gibi tahammülsüz âlâm-ı gurbet kadar cangüdâz bir vak'a tasvir edeceğim cihetle evvelâ metânet-i mütevekkilâneye tevessül buyurmanızı ricâederim.Beş seneden beri yâver-i harbliğinde bulunarak fezâil-i askeriyye ve insâniyyesinden cidden istifâ ettiğim zevc-i muhteremimiz muhârebenin şânlı,şerefli meydanlarını galgale-i muzafferiyyetle doldurduktan sonra yeryüzündeki vazîfe-i mukaddese-i İslâmiyyesini ikmâl eylemiş olmalıdır ki hizmetinin mükâfât-ı ma'neviyyesini iktitâf etmek üzre şehîden âlem-i bâlâ-yı sermdîte intikâl eylemiştir.Muhârebenin bedâyetinden beri icrâat-i hasenesi,herkese karşı muâmele-i müşfikânesi kendisini tanıyanları,bilenleri meftûn etmiş ve hasâil-i bergüzîde-i kahramânânesi umum ordu hey'etince şâyân-ı gıbta bir derecede bu-

lunmuş idi.Hangi cihete azîmet etese rehberi zafer,yâveri galebe idi.Gûyâ ki yed-kudret tâli'-i muvaffâkiyyeti paşa merhûmun arzusuna râm etmişti.Meydan-ı rezm ü vügâda gösterdiği asâr-ı kahramanı damarlarında cereyan eden hûn-ı hamiyyeti ne kadar hârâretli,nâsiyesinde nûr-ı azamet mefkûresini ne derece vâsi' olduğunu erâe eder.Ve hele gösterdiği bu kadar büyüklüklere mukâbil ihtiyâr ettiği hilâm ü tevâzu' nasıl bir vicdân-ı pâke mâlik olduğunu isbât eder dururdu.Paşa merhûm bu kadar hasâil-i ulviyyeyi nasıl câmi' bulmasın ki Mâverâü'n-nehir'den kalkarak eşheb-i celâdetlerin kendilerine taht-ı revân-ı iclâl add ile kılıçlarının itmeği,hizmetlerinin mükâfâtı sükût ve Eskişehir taraflarında rengz-i hayyâm-ı satvet ve yarım asırlık bir zaman içinde hudûdların şimâlen Tuna Nehri,cenûben Akdeniz'e kadar tavsi' eyleyen o,bir avuç Osmanlı kahramanlarının incâl ü sahfâdından idi.Ecdâdından tevârüs ü intikâlinden hûn-ı sadâkât kendisine her müşkili mümkün kılmakta her mâniayı ber tarâf etmekte avn-ı ilâhî gibi imdâd eder.Her ne tarafa tûce etse gûyâ taşından toprağından 'sem'an ü it'inâ' sedâsı ayyûka intişâr ederdi.Müşârünileyhin şehâdeti sırasında livâlardan birine emrini tebliğe memur idim.Avdetimde baktım ki paşa sol tarafından bir düşman kurşunuyla vurulmuş,kılıcına ittikâ ederek elindeki dürbün vâsıtasıyla yine muhârebe meydanı nazar-ı dikkat altında bulundurmakta idi.Çehresinde âsâr-ı fütûr yerine nûr-ı beşâşet,zahme delâlet edecek işmi'zâzât yerine pertev-i ulviyyet-i bârika-nesâr idi.Bu tavrıyla müşârünileyhi bir heykel-i zî-vakâr-ı zafer,bir timsâl-i câvidânî-i ubûdiyyet kıyâs eyledim.Bir mikdâr yüzüne hayran hayran baktım.Sonra kendisi (Buraya gel!...)ben vuruldum.Çok yaşamam..Fakat sen...Bu şanlı meşdandan şerefle geri dönmeye muvaffak olursan...Âileme yaz...Çocuklarım da benim mesleğimde...Benim fıtratımda büyütülmelerini vâlidelerine ihtâr et...Ben..Nasıl ki devlet uğrunda...Vatan yolunda...Sâdıkâne,cansiperâne çalışarak ni'met-i azmeyi şehâdete nâil oluyorsam...Onlar da...İstikbâlde pederlerinin...Evlâdı olduklarını pâdişâhları uğrunda...İsâr-ı can fedâ-yı hayât ederek ...İsbât etsinler.Ben vefâtıma...Zerre kadar keder etmek değil.. Bi'l-akis ni'met-i

cihân-ıkıymet-i şehâdete...Nâiliyyetimden dolayı son derece...Müsterihim. Âilemi hiç düşünmem...Çünkü sevgili pâdişâhıma emânet ediyorum.Kendilerine söyle...Bana acımasınlar...Allah'a ısmarladık!...Sözlerini edâ-yı kahramânâne ile îrâd ve bizi lerzedâr-ı teessür ederek âlem-i ukbâya irtihâl etti.Kendisinin ziyâ-ı ebedîsi sizi bir âile reisinden Ordu-yı hümâyûnu muktedir bir kumandanadan,beni de müşfik bir pederden mahrûm etti.Kendisine acımamak ,ziyâından dolayı ağlamamak kimin elinden gelir?...Fakat hikmet-i Rabbânîye düşünülecek olursa merhûmun vefâtı şehâdet gibi herkesin arayıp da bulamayacağı bir tarz-ı mefharetde vukû'a geldiğinden kendisini sevenler ağlamak yerine î'lân-ı iftihâr etseler senâdır.

Paşa şehid oldu ise,Allah mahdûm beylere uzun ömürler ihsân buyurusun.İnşâallah onlar da kendisi gibi guyûr,mukaddem, mu'temed,sâdık,fedâkâr bir asker olarak pederlerinin gerçekten evlâdı olduklarını isbât ederler.Binâenaleyh haddim olamayarak mümkün mertebe sabr ü sükûneti ricâ ve artık şiddet-i te'sirden kalemimi oynatmaya bile tâb ü tâvânım kalmadığından Cenâb-ı Hakk müteveffâya ecr-i cizîl kendisini tanıyanlara sabr-ı cemîl,âile-i kirâmına ömr-i tavîl ihsân buyursun duâsıyla hatm-i makâl eylerim efendim.Lûtfi" (s.89-92)

Muhârebede " mecrûh olan bir zâbitin fezâil-i ahlâkı musavver olmak üzere vâlidesine takdîm ettiği" bir mektuptan daha önceden belirttiğimiz kurgu yapısının özelliklerini görmek mümkündür.(Bkz.s.)Mektup,yazan askerin babasının nasıl şehîd olduğunu hatırlamsıyla başlayıp mecrûh olduğu târihe kadar bir nevi küçük bir biyografisidir.Lâkin bu biyografide üzerinde durulan kişinin harbe dâir nasıl îtinâlı hâle geldiğidir: "Asker kerîmesi,asker zevcesi ,asker vâlidesi olmak büyük bir şereftir.Cenâb-ı Hak bu meziyyeti binde bir kişiye nasîb etmez.

Din ü devlet uğrunda istihfâf-ı hayât eden ve fezâil-i askeriyye ile beyne'l-Kur'ân mümtâz olan babamın haber-i şehâdeti vâsıl olduğu zaman ben henüz on yaşında idim.Evimizi istîlâ eden mâtem sizi fevka'l-âde müteessir

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

etmiş idi.Teessürünüz bir refîk-i şefikten ebediyyen mufârakat sâikası idi.Yoksa pederim meydan-ı şehâmette terk-i hayat edişi hissiyât-ı dindarânenizi tahrîk etmiş ve o şerefli ölüme âdetâ gıbta etmiş idiniz.

Ben bir vaz'-ı ma'sumâne ile ağlıyordum.Yanıma geldiniz sebeb-i bekâmı sordunuz;âh babacığım diye feryât etmeye başladım .O zaman beni âğûş-ı şefkâtinize aldınız.Teskîn-i teessürüm için cihadın fazîletinden,askerliğin meziyyetinden şehâdetin kudsiyyetinden pederimin hasâil-i fütüvvetinden bahs ettiniz.Benim için ağlamak değil iftihâr etmek lâzım geleceğini anlattınız.

O zaman mezâyâsını lâyıkıyla anlayamadığım o âlî sözlere karşı beht ü hayret içinde kaldım.Dimâğımı bir hiss-i meserret ve mefharet istilâ etti.

Pederimin ehibbâsından gördüğüm şefkât ve hürmet-i mesâyih-i mâderânenizi derecet- i isâbetini te'yîd ediyordu.Bilmem hatırınızda mıdır.

Pederimin şehâdetinden bahisle âtifet ü inâyet-i pâdişâhiye muhtaç bir halde bulunduğumuza dâir yazdırdığınız istid'â-yı mâkâm-ı seraskeriye taktîm için elime tutuşturmuş ve hizmetçiyi yanıma katmış idiniz.

Ben bu muâmeleyi âdetâ sâillik zannederek gitmekten istinkâf eylemiştim.Bana pâdişâhımızın lütf u germinden teb'a ve zîr-i destâni hakkındaki merhamet ve âtifetten ale'l-husûs merdâne ve sâdıkâne hizmet eden ümerâ ve zâbitân-ı askerînin îtâm ve ârâmlı hakkındaki şevkât ü inâyetinden bahs ederek infâk ü iâşemiz için tahsis kılınacak olan maaşın hak-ı şükrâniyetine büyüdüğüm zaman hizmet ederek pederim gibi dîn ü devlet ve pâdişâh-ı meyâmin uğrunda îsâr-ı nakdiyye-i hayatla îfâ edebileceğimi anladınız.

İstid'âyı serasker paşa hazretlerine takdîm ettiğim zaman beni der-âğûş ederek taltîf etmiş idi.Hey'et-i askeriyye pederimin müessir-i şecâat ü hamiyyetinden bahs ederek her birisi hakkımda büyük bir tûce ibrâz eylemiş ve dolgun bir maaşla emr-i taltîfinize vesâtıb edeceklerini va'd buyurmuşlardır.

Fi'l-hakîka öyle oldu.Pederimin hizmet ve fedâkârlığına mukâbil hayatında aldığı maaş bi'l-tamam bize tahsis olundu.

Vâlideciğim!Sizin kadar muazzez ve muhterem bir vücûd tasavvur edemem.Efkâr-ı askeriyyenin tevessüü tahsîlimden ziyâde nesâyih ve irşâdât-ı mâderâneniz sâye-

sindedir.Rüştiye'den şehâdetnâme aldığım zaman oğlum artık büyüdün.Damarlarında cevelân eden kan pâdişâhın ni'metinden,velînîmet-i bi-minnetin en'âm ü ihsân ettiği paradan tahsil etmiştir.Bu ni'metin şükrünü ancak kanını uğur-ı şâhânelerinde îsâr ile îfâ edebiliyorsun.Binâberîn pederinin eserine iktifâen asker olmağı arzu ediyorum.

Dîn ü devlete bî-hakkın hizmet edebilmek için imkânın son mertebesine kadar tahsîl-i ilm ü ma'rifet etmek lâzım gelir.Cehâlet Mâni'-i feyz ü rif'âtdir. Asker mütefennin olmalıdır ki cihânın fazîletini askerliğin kıymetini,vazîfesinin ehemmiyetini takdir edebilsin.Mekâtib-i askeriyye'nin intizâm ü mükemmeliyyeti seni arzu ettiğim derece-i kemâle isâle me'a ziyâde kâfîdir.Hemen Mekteb-i İdâdî'ye kayd ü kabûlünü istirhâm etmelisin diye emrettiniz.

Bu ihtârât-ı hayr-hâhâne ve şefkât-i güsterâne beni ihyâ etti.Yegâne emel ü hevesim silk-i celîl-i askerîye intisâb etmek idi.Arzumu arz etmeye teeddüb ediyordum.Biliyorsunuz ki o emr-i mâderânenizi infâz ile rızânızı tahsîl etmek ahz-ı âmâlimdir.

'Elcennetü tahte akdâmü'l-ümmühât' hadîs-i şerîfi sabâvetimden beri kalbimde âlî bir mevki' işgâl eylemiştir.

Mektebin tâtil zamanlarını büyük bir sabırsızlıkla geçirdim.Vaktâ ki mektepler açıldı.O gün benim için bir ıyd-ı meserret hükmüne geçti.Elbise-i askeriyyeyi giydiğim gün kendime bir ehemmiyet-i mahsûsa vermeğe başladım.

Tahsîlim ilerledikçe tahayyülâtım artmaya başladı.Târihlerde ecdâdımızın müessir-i fütüvvetkârânelerini okudukça hissiyâtım kalbime sığmayacak dereceleri bulurdum.Harbiyye'ye nakl ettiğimiz gün kapıdan girerken karşımızda bir levha-ı garrâ neşr-i ziyâ eyliyordu.Hatt-ı celî ile yazılan bu levha "Elcennetü tahte zilâlü's-süyûf" hadîs-i nebevîsi ile tezyîn olunmuş idi.

Mektepte bulunduğum müddet zarfında câlib-i şikâyât ü mücâzât bir halde bulunmadım.

Tahsîle fevkalâde hasr-ı gayret ü himmet eder ve arkadaşlarıma ihvetkârâne muâmelede bulunurdum.Mâfekımin teveccüh ve hürmetini arkadaşlarımın da muhab-

bet-i mahsûsalarını celb etmiş idim.Hiç şüphe etmezdim ki bu muvaffakiyyât küçüklüğümde gördüğüm terbiyenin mükâfâtıdır.Derece-i tahsîl ü terbiyemin nâtık olan şehâdetnâmeler ki eyyâm-ı şebâbımın bir yâdigâr-ı kıymetdârıdır. Nesâyih ve irşâdât-ı mâderânelerinden inhirâf etmediğime bir bürhân-ı alenîdir.Hatt-ı hareketim metbû' müfhamim, kumandan-ı akdes ve muhteremim pâdişâhımız efendimize sadâkât ve itâat hükûmet-i seniyyelerine can siperâne hizmet,ebnâ-yı cinsime,muâvenet gibi fezâil-i aliyyeye tevfik-i hareket etmekten ibâret idi.

Yemin ile te'min ederim ki şimdiye kadar vicdânımın hissiyâtına menâfi' bir harekette bulunmadım.İkmâl-i tahsîl ile şehâdetnâme alır almaz mektebin hey'eti muhteremesi,hakkımdaki tevecc0h ü inâyet-i mahsûsalarını âsâr-ı aleniyyesini izhâr ettiler.Beni muallim sıfatıyla mektebe alıkoydular.Şehâdetnâmeyi aldığım zaman arz-ı teşekkür için hemen nezdinize şitâb ettim.Şehâdetnâmeyi takdîm ile ayaklarınıza kapandım.Beni taltîf ettiniz.Kolumdan tutarak rahmetli babamın yâdigâr-ı hayâtıyla memlû olan ve bir sûret-i nekâsetkârânede tezyîn edilen odaya götürdünüz.Gözlerimizden eşk-i şâdî akıyordu.

Pederimin muhârebede kullandığı ve bana bir yâdigâr olmak üzre terk ettiği kılıcı bir vaz'-ı dindarâne ile mevki'inden alarak belime taktınız.

O mücâhid-i âlî-himmetin âsâr-ı kalemiyyesini cami' olan çekmeceyi açtınız. Her biri sahibinin efkâr-ı âliyye ve kudret-i kalemiyyesine şehâdet eden evrâk arasında bana hitâben yazılan emir-nâmeyi uzattınız.Hürmet-i mahsûsa ile öpüp başıma koydum.İçinde şu cümleler yazılmış idi:'Oğlum,vazîfe-i askeriyyemi hüsn-i îfâdan mütehassıl bir mes'ûdiyet-i kâmile içinde itmâm-ı enfâs-ı hayat etmekte olduğum bir zamanda yazdığım şu mektup ki bir nasihatnâmedir,senin derece-i kemâle vâsıl olduğun zaman yedine teslîm edilecek ve istikbâl için rehber-i hareketin olacaktır.

Vâlidenin şefkât-i mâderâne ve fazîlet-i nisvâniyyesi emsâline gıbta-i fermâ olacak bir halde olduğundan seni yetîm ve bîkes bıraktığım için me'yûs olmadım.Emînim ki seni pederinden ziyâde himâye edecek ve tahsîl ü terbiyene

dirîğ-i himmet ü gayret etmeyecektir.

Oğlum insanın hayâtı o kadar mahdûddur ki âmâl-i beşeriyyesinin husûlüne mümkün değil kifâyet edemez.Refah ve saadet içinde yaşayabilmek için ahlâk-ı hamîde ile muttasıl ve fezâil-i âliye ile temyîz etmek lâzımdır.

Tevâzu',tahammül, sabr ü sükûnet hayrhâhlık gibi o saf-ı âliye ahlâk-ı hamîdenin zübdesidir.

Sebat,metânet,cesâret,şecâat alû himmet istihfâf-ı nefs gibi asker için medâr -ı fahr ü şeref olan hasâil-i makbûleyi hiçbir vakit nazar-ı dikkatten dûr tutma!Zinhâr mehâfetü'l-lahı kalbinden çıkarma!Meâsî ve rezâilden ictinâ' ederek cemiyyet-i beşeriyyeye nâfi' bir adam olmağa sarf-ı himmet ve nâmus ü haysiyetini muhâfazaya gayret etmelisin."

Pederimin tavsiyesi vechile mezâyâsını rehber-i hareket ittihâz ettiğim şu nasihatnâme el'ân hafıza-i tevkîr-i ihtirâmımda menkûştur.Liyâkât ve ehliyetim olmadığı halde mücerred bir eser tûce ü âtıfet olmak üzre ,uhdeme ihâle olunan vazîfe-i tedrîseyi ve sa'mın yettiği mertebede hüsn-i îfâya çalıştım.

Her birisi fetânet ve zekâvetin timsâl-i mücessemi ordularımızın ümîd-i istikbâli olan şâkirdânın efkârını tenvîre ahlâkını tezhîbe gayret ettim.

Şu vezîfe-i mühimme ile meşgûl olduğum bir zamanda ebedî ki,Yunan hükûmeti birtakım âmâl-i harîsaneye kapılarak ateş-i harp ve vügâ-yı işgâle başladı.Bu hareket-i tecâvüzkârâneyi duyar duymaz hûn-ı hamiyyetim galeyâna geldi.Yanını geldim.Vesâyâ-yı mâderânelerini tezkâr ile öteden beri intizâr ettiğim hizmet günlerinin yetişip geldiğini arz ettim.Harbe gitmek için rızâ-yı mâderânelerini tahsîl ettim.Makâm-ı seraskerîden istirhâm-ı is'âf olundu.

Vedâ' ü istihlâl-i hukûka geldiğim zaman merdlik,nîmetşinaslık levâzımından ayrılmayacağımı yemin ettirdiniz,bu yemîne zaten ihtiyâc yok idi.Harbe gitmek için beni icbâr etmiyorlardı.Hissiyât-ı sadâkâtperverânem beni gazaya sevkediyordu.

Şimendüferde bir mes'ûdiyet-i tamme içinde vakit geçirdim.Askerimiz muhârebeye gitmekte oldukları için memnûn idiler.Yüzlerinden envâr-ı sürûr-ı lem'ân eder

ve mütemâdiyen muhârebe şarkıları okurlardı.

Anadolu'nun iç taraflarından sevkolunan bu kahramanları etvâr ü harekâtına baktıkça sürûrumdan gayş oluyordum.İnsan asker olmalıdır ki bu gibi meserretlerin kadrini bilebilsin.

Yenişehir'e vâsıl olduğumuz zaman istikbâlimize çıkan askerî mızıkası,'Marş-ı âlî-i Hamîdî'yi terennüm ediyordu.

Yenişehir'de iki gün kadar meks ü ârâm ve bu müddet zarfında nevâkıs-ı seferiyyeyi itmâm ettikden sonra doğruca Velestin pîşgâhındaki ordugâha gittik.

Ertesi gün infilâk-ı seherde başlayan top ve tüfenk sedâsı avcılarımızın muhârebeye tutuştuklarını îlân ediyordu.Taburumla beraber ihtiyatta bulunuyorduk.

Kuvve-i imdâdiyye avcı zincirine takviyet vermek için yerinden oynadı.Taburumuz kuvve-i imdâdiyyeyi teşkîl etti.Saat altıda idi ki muhârebe bir şiddet-i fevkalâde kesb ederek taburumuzun ileriye sevkine lüzûm-ı kat'î görüldü.

Bir hiss-i hamiyyetle silâha sarılan ve ordumuzun fedâ-yı müfrezesini teşkîl eden asâkir-i muâvene bir gayret-i haydarpesendâne ile Yunanlılar'ın sağ cenâhının müstenid bulunduğu dik bir tepeye tırmanarak orada düşmanı dûçâr-ı inhizâm ettiler.Düşmana bir fütûr ârız oldu.Askerimiz kuvve-i mıknatısiyyeye uğramış eczâ-yı ferdiyye gibi ileriye harekete başladı.Kumandanımız hücûm borusu çaldırdı.Allah Allah zemzemesi ayyûka çıkıyordu.

Fahr olarak söylemem:elimde sancak olduğu halde askerin önünde bulunuyordum.Düşmanın istihkâmâtına beş on hatve kalarak düşüp bayılmışım.Kendimi topladığım zaman hastahânede bulunuyordum.Kurşun sağ mememin iki parmak yukarısından girerek arkamdan çıkmıştı.

Kumandan paşa hastahâneye teltîf ederek elimden öptü.Göğsüme bir iftihâr madalyası tâlik etti.Etibbâ yaramın mühlik olmadığını ve fakat müddet-i medîde,tedâvîye muhtâc bulunduğumu söylüyorlardı.Sizin için mûcib-i meserret olacağına şübhem olmayan bu haberden memnûn olmakta tereddüd ediyorum.

Şehâdet mertebesini ihrâz edemediğim için müteessifim.Mâmâfih Cenâb-ı Hakk nasîb etmiş ise de iâde-i âfiyet ettiğim halde devlet ve milletin a'lâ-yı şân ü şevket için yine bir kat daha sa'y ü gayret ederek parlak bir muzafferiyyetin istihsâli uğrunda o mertebeye nâil olabileceğimi düşünüyorum da müteselli

oluyorum.

Mûcib-i sada' olacağından ihtirâz etmesem hastahânenim mükemmeliyyetinden ve asâkir-i şâhânenin tedâvîsi husûsunda sarf olunmakta olan himmet ü gayretten bahs ederim.

Mektubum hayatımın mükemmel bir tarihidir.Nezdinizde fevkalâde bir bahtiyarlık içinde geçirdiğim eyyâm-ı mes'ûdenin hâtıra-i latîfesi yaramın evcâ' üıztırâbını tezkîn ü zât-ı mâderânelerine olan hissiyât-ı şükrâniyye ve minnetdarânemi tezyîd ediyor.Minnetdarlığım arttıkça artıyor.Mektubumu nezdinizde saklayınız şehîd olmak bahtiyârlığına nâil olursam yâdigâr-ı hayatım olur.Kemâl-i ta'zîm ile ellerinizi öper ve âtıfet-i mâderânelerine beyân-ı şükrâniyetle hatm-i makâl eylerim." (s.95 -104)

Cepheden yazılan bir diğer mektup yine bir şehidin arkada bıraktıklarına vasiyyetlerini konu alır.Mektubu kaleme alan bu şehâdete şâhit olur ve şehidin son sözlerini not ederek âilesine gönderiri

"Muhterem Vâlideciğim,

Cihanda dîn ü devleti metbû'-ı mefhûmu uğrunda fedâkârâne bezl-i vücûd edenler nâmlarını sahâif-i kalb-i ümmetle nakş ederler.Bu Yunan seferinin şanlı bir sürûru olan zevc-i muhtereminiz o bahtiyârlardan idi.

Vazîfe uğrunda hayatını hiç görür.Velînî'metinin en ufak bir fermânını îfâ husûsunda zerre kadar tereddüd etmezdi.Nice seneler şân ü şeref meydanlarında mâiyyetinde bulunmakla mübâhî olduğum için anı bir pederden ziyâde sevmiş idim.

Geçen Dömeke Muhârebesi'nde mensûb olduğumuz kıt'a-i askeriyye ile kurşun yağmurları altında bî-pervâ yürüyor idik.Asker,hasır gibi yerlere serilmeye başlamış,fakat hâlâ o ,o kahraman-ı hamiyyet 'istihkâmı zabt edeceğiz' diyordu.

İleriden yağan bârân-ı felâkete karşı şehîd-i muhterem sancak-ı şerîfi aldı. En öne geçti.Onu görenler tereddüd mü edecektir?Bu millete mevhibe-i ilâhiye olan kahramanlık hasâili her yerde tecellî eder.Hep birden a'dâya bed-likâ üzerine atıldık.Lâkin yazık ki bizim rükn-i şecâatimiz olan zevc-i muhtereminiz aldığı kurşun yaralarından yere düştü.

Kaldırdım.Bana 'zevcime yaz.Evlâdlarımı evvelâ Allah'a sâniyen yâver-i rûhâniyet hazreti peygamberîye,sâlisen lutf-ı şehinşâh-ı merhamet-i iktinâha ve sonra da kendisine bıraktım.Onları gözüm arkada kalmayacak sûrette yetiştirsin. Benim için ağlamasın!' dedi ve rûhı azm-i idâr-i nâim oldu.

Merhûmun ziyâ'-ı ebedîsine kim ağlamaz.O'na sizden ziyâde merbût olan maiyyeti erkânı belki canlardan cüdâ düşmüş cesedler gibi kaldılar.Lâkin emr-i ilâhî karşısında kim durabilir?

'seyl-i takdîre çekilmez bend ü sed
İdemez tîğ-i gazâ-yı kimse red'

mantıkınca hükm-i ezelîye mutâvaattan başka çare mi var?Ta'dîl-i âlâm edin! Müteessir olmaktan ziyâde müftehir olmakta kendinizi haklı görün!Görün ki Osmanlılar'ın hasâil-i hamîdesi bunu îcâb eder.Gerçi hepimiz ağladık.Lâkin merhûmun nâil olduğu rütbe-i ulviyye-i şehâdete gıbta etmekten de kendimizi alamadık.Siz bir şehîd haremi olmak haysiyetiyle huzûr-ı ilâhîde bulunacağınızı tefekkür edin.

Evlâdlarınıza şehriyâr-ı âdil ü ekremimizin îsâr-ı lutf u âtıfet edeceklerinden emîn olun.Bâkî Hazreti Allah'tır. Lûtfi" (s.74-76)

Mektubu alan şehîdin âilesi bir mektupla mektuptaki şehidlik makâmı ile dînî devleti ve milleti korumanın çok büyük bir pâye olduğunun belirtilmesi sonucu, acılarının biraz hafiflediğini ifâde ederler.Âilenin teessürâtını hafifleten mektuptaki ifâde tarzının olduğu şu satırlar verilen cevapta dile getirilir:

"Sevgili Evlâdım,

Gönderdiğin mektup vâsıl olduğu zaman bir bahr-i ummân-ı yeis içinde yuvarlanıp duruyordum.Her an ikmâl-i imtihân ile muvaffakiyyetini tebşîr eden meserretnâmene muntazır idim.

İntizârım ne kadar şedîd bir ıztırâb olduğunu tabîî bilirsin.İşte birkaç günler bu hâl-i tahammül-şiken içinde kaldım.Artık sabr ü tâkâtim derece-i nihâyeye gelmiş idi ki mektûb-ı meserretbahşân vürûd etti.

İlk satırları okuduğum zaman sevincimden ne yapacağımı şaşırdım da müteâkib cümlelerin mânâsını âdetâ anlayamaz oldum.Nihâyet ağlamak imdâdıma yetişti.

Hazret-i şedîdiyye-i kalbiyyem yavaş yavaş gözlerimden cereyâna başladı. Bu sûretle biraz teskîn-i halecâna muvaffak oldum.Mektubunu bir ikinci def'a tekrar ettim.Derece-i halecânımı şundan istidlâl et ki ikinci kırâatımda â-detâ bu mektubun evvelki okuduğum olmadığına hükmetmek istiyordum.Bu sırada vâliden içeri girmiş... Değil onun girmesinden hattâ ev yerinden oynasa onun bile farkında olmayacak idim.Gözlerimden akan sirişk-i meserreti o bîçâre haber-i mâtem gibi telakkî etmiş; bir felâkete haml etmiş de sormaya cesaret edememiş.Ben ise onun vürûdundan haberdâr değilim ki bu meserreti tebşîr e-deyim.

Oğlum!Ben zaten senin zaten senin zekâ-yı fıtriyyeni takdîr edenlerdenim. İşte bunun içindir ki senin gibi ashâb-ı isti'dâdın cevelângâhî olabilecek bir meslek-i âlîye intisâbını muvaffak bulmuştum.

Mektubun tarz-ı ifâdesi değil usûl-i tertîbi de zekâna delildir.İyi düşün-müş güzel tertîb etmişsin oğlum!

Eğer iki haber-i beşâreti müteâkiben birer cümlede vermiş olsaydınız bu iki köhne vücûd o iki kuvve-i şedîdeye tahammül edemeyerek yıkılacak fenâ bu-lacak idi.Yine öyle oldu ya.

Birinci tebşîrinizin tesirini ağlamakla geçiştirebildi isem de artık ikin-ciye tahammül edemedim.

Erkân-ı harbliğe o selek-i âlî ve mümtâze intihâb olunmaklığının haberine mukâvemet edemedim.Bayılmışım gözümü açtığım vakit vâlidenin o refîka-i müş-fîkenin sâye-i sahâbetinde yatağıma yatırılmış olduğum halde kendimi buldum. Bir müddet sonra kendimi topladım vâlideni de haberdâr ettim.

O zavallı benden ziyâde ağladı.İkimiz birden secde-i şükrâna kapandık.Seni yetiştiren şu hâle getiren pâdişâh-ı merâhim-penâh ve şehriyâr-ı maâlî-i ik-tinâh efendimiz hazretlerinin temâdî-i ömr ü âfiyet ü tezâyid-i şân ü şevket hümâyûnlarına duâhân olduk." (s.76-78)

Dömeke'nin zabtıyla ilgili bir destanda da Yunanlılar'ın özellikleri şöyle vurgulanır:

"Yunanlı Yunanlı otur yerine
Kesip kellelerini korum önüne
Ferah ferah giderim devlet önüne

Vurun gâzilerimiz Allah Aşkına
Şehit olanlarımız cennet köşküne

Gümüş cezvelerimiz kaynar ocakta
Palaska belimde martin kucaktı
Dömeke Ovası'nda kaldım sıcakta

Vurun gâzilerimiz Allah aşkına
Şehit olanlarımız cennet köşküne

Bayramın dördünde aldık Dömeke
Yunan'ın boynuna taktık teneke
Yunan'ın karıları dipsiz öreke

Vurun gâzilerimiz Allah aşkına
Şehit olanlarımız cennet köşküne

Yunanlı Yunanlı adı batasın
Topunu tüfeğini seller alasın
İngiltere gibi yalnız kalasın

vurun gâzilerimiz Allah aşkına
Şehit olanlarımız cennet köşküne

Yunan içinde bir sıra selvi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
Sılada bıraktım saçları teli

Vurun ey gâziler Allah aşkına
Şehit olanlarımız cennet köşküne

Yunan topu çıktı ateş almadı
Askerine baktı kimse kalmadı
Karşıki tabyadan imdâd olmadı

Vurun gâzilerimiz Allah aşkına
Şehit olanlarımız cennet köşküne

Ekinlerimiz ekildi biçilecek mi
Sular alkan oldu içilecek mi
Narda köprüsünden geçilecek mi?

Vurun ey gâziler Allah aşkına
Şehit olanlarımız cennet köşküne

Yunan'ın içinde aynalı pazar
Yunan'ın ordusunu kurşunlar bozar
Mâşallah Osmanlıya değmesin nazar

Vurun gâzilerimiz Allah aşkına
Şehîd olanlarımız cennet köşküne" (42)

(42) M.Hâlid Bayrı,"1897 Türk Yunan Savaşına Ait İki Destan" ,Yeni Türk, 16 Mayıs 1938,s.169-172.

Ermiye'nin zabtına "bir nevnihâl-i edib" de şu tarihlerle tarih düşürür:

"Hâme-i (Nâmık) târih yazdı
(Gâlib olundu bu yıl Yunan'a) "
1314

"Kaçtı (Yunan) geldi Osmanlı diye
Lûtf-i Hak'la zabt olundu Ermiye
1314 " (43)

Dömeke'nin zabtıyla birlikte Yunan Harbi nihâyete ermiş ve mütâreke ile Ordu-yı hümâyûnun ileri yürüyüşü durmuştur.Harbin başlangıcından itibâren Teselya'da bulunan Süleyman Tevfik de bir süre Dömeke'de kaldıktan sonra Yenişehir'e avdet ederek harbin akabindeki gelişmeleri oradan tâkip etmeye çalışır.Süleyman Tevfik harpten sonra Yenişehir'deki izlenimlerini şöyle aktarır: " Ber-vech-i ma'rûz mütâreke akd edilmiş ve reviş-i hâlden tekrar muhâsamâta ibtidâr olunmayacağı anlaşılmış olduğu cihetle taraf-ı sâmî-i seraskerîden Ordu-yı hümâyûn müşîriyet celîlesine verilen emir mûcibince gönüllü olarak Teselya'ya gelmiş olan dilâverânın terhîsiyle peyderpey memleketlerine iâdelerine mübâşeret olunmuş idiğinden onların hemen her gün takım takım Dömeke'den gelerek Yenişehir'den geçmelerini temâşâ ile imrâr-ı vakt ediyor idim." (44)

Gönüllüler sadece harp esnasında askerlik vazîfesine tâbi olduklarından harbin nihâyete ermesiyle birlikte bu vazîfe de ortadan kalkmış olduğundan Ordu-yı hümâyûn harbin bitiminde ilk önce onları terhis ederek memleketlerine gönderir. Orduda diğer vazîfeli olanlar ise Yunanistan ile mütâreke'nin resmen imzâlanmasından sonra Teselya'yı boşaltacaklardır.Ordu-yı hümâyûnda süreli olarak askerlik yükümlülüğünü yerine getirenlerin de Ordu-yı hümâyûndan ayrılması için bu yükümlülük süresinin bitmesini beklemeleri gerekmektedir.

Süleyman Tevfik de Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasında mütârekenin res-

---

(43) Bir nevnihâl-i edib,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.709.

(44) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân Yâhûd Dört Aylık Seyahatim,İstanbul, 1315,Mahmud Bey Mat.,s.321.

men tahakkuk etmesine kadar Yenişehir'de kalmaya karar verir.Nihâyet 22 Mayıs 1313'te "tecdîden ve bilâ-müddet mütâreke akd edildiği haberini"alan Süleyman Tevfik bir süre daha Yenişehir'de kalmasını şu sebeplere bağlar:"Yunan hükûmetinin tekrâr muhârebeye kıyâm edemeyecek bir hâle geldiği ve düvel-i muazzamanın akd-ı sulh için tavassut etmekde bulundukları mâlûm olmakla birinci mütârekenin mukaddeme-i müsâliha olduğu benim için meczûm idiyse de her türlü ihtimâle karşı bir müddet daha Yenişehir'de kalmaya karar vermiş idim."(s.323)

Süleyman Tevfik'in de Teselya'yı terk etmeyişine sebep olan harbe yeniden başlama ihtimâli olsa da bu ihtimâl gerçekleşmez.Bu esnada Süleyman Tevfik de bir telgrafla artık Teselya'da bulunmamasına mânî hiçbir sebebin kalmadığını öğrenerek Dersaâdet'e çağrılır. Bunun üzerine Süleyman Tevfik 26 Mayıs 1313 Pazartesi sabah saat onda Dersaâdet'e gelmek üzere yola çıkar.

Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki muhârebeyi netîcelendiren mütâreke hususları hakkında "resmî bir mâlûmât yok ise de husûsî bir habere mütâlâatda şürût-ı müsâlaha" belli olmuştur.

1897 yılında Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasında Teselya bölgesinde vukû' bulan harp bir aylık gibi bir müddet içerisinde neticelenmiştir.Hizmet Gazetesi'nde kabûl edilen muhârebe esaslarına göre harbin çıkışına sebebiyet veren ve harbin vukû' bulduğu cihet olan Teselya bölgesinin Devlet-i Âliyye'ye bırakılmasının sevinci dönemin edebî ürünlerine konu olur.Devrin şâirleri harbin nihâyetinde kalama aldıkları gerek manzumelerde gerekse Teselya'nın alınmasına düşürdükleri manzum tarihlerde bu sevinci yansıtırlar.

Teselya Yunan Harbi'nde bir cephe değil harbin meydana geldiği bölgedir. Yenişehir,Epir,Velestin,Çatalca ve Dömeke gibi cebheler Teselya bölgesine âittir.Bu nedenle"Asâkir-i Osmâniyye'nin muhârebe-i ahîre-i Yunâniyye'de ihrâz-ı şeref-i gâlibiyet etmesi üzerine tebrîk ve tes'îdi hâvî tanzim olunan kasîde-i " tarihiyyeyi "Matbûât-ı Dahiliye İdâre-i aliyyesi müfettişleridnen Medrese-i Edebiyye müessisi Müdürü Ahmed Hamdi" kaleme alarak sevincini şu mısrâlarla ifade eder:

"Ey vekîl-i pâk-i sultanü'r-resûl
Ey muizzü'l-hükemâ-şer'i-enverîn
Kurretü'l-aynı mücâhid ümmetin
Rûh-ı cismi gâziyân-ı safderin
Tâcdârı en büyük bir devletin
Şehriyârı en dilârâ kişverin
Şâh-ı şâhân-ı cihân Abdülhamid
Ey medâr-ı fahr Osmânîlerin
Sâhib-i taht hilâfetsin bugün
Hâkim-i meşrûusun bahr ü berin
Bir hümâsın sen ki fark-ı âleme
Sâye-endâz-ı keremdir şehperin
Devlet-i ihsânında ey rûhü'l-kirâm
Vasf-ı cûdu nâ sezâdır câferin
Çünkü tâzîm-i umûr-ı milk için
Haddi yok bezl ettiğin sîm ü zerin
Bârgâhın merkez-i icrâsıdır.
Emr-i bi'l-mârûf ve nehy-i münkir
Bir nigâhın bâis-i ihyâsıdır
Dâî-i ikbâl her dâdişverin
Kaldı revnakdâr ıyd eyyâmının
Mehçe-i râyât-ı pertev-güsterin
Etti evc-ârâ-yı şöhret nâmını
İ'tilâ-yı tâli'-i sa'd-ahterin
İşte tarih işte evsâf-ı mülk
Zikri yoktur sen gibi serverin
Bârek Allah oldu ârâyiş-pezîr
Cevher-i şân-ı zaferle efserin
Gâlibiyyet en güzel pîrâyedir
Yok lüzûmu bence diğer zîverin

Artık oldun vâsıl-ı aksâ-yı kâm
Hızır-ı tefrîk-i Hüdâdır rehberin
Kâidü'l-ceyşindir imdâd-ı resûl
Feyz-i te'yîd-i semâvî yâverin
Nakş-ı hubbün zîb-i levn-i sînedir
Çünkü timsâl-i zaferdir peykerin
Şâh-ı gâzîsin lisân-ı sark ile
Vasfâ şâyândır gazâ-yı ekberin
Eyleyip a'dâ-yı dîni târümâr
Rûhunu şâd eyledin Peygamber'in
Adl ile hem-rütbe-i Fâruk idin
Şimdi sen sânîsi oldun Haydar'ın
Kabza-i teshîre aldın çok yeri
Geçti sıytin sıytini İskender'in
Kimdir İskender ki İskender gibi
Şânlıdır ünvânlıdır her çâkerin
Açtı ebvâb-ı kılâ'-ı düşmanı
Zûr-u bâzû-yı celâdet-perverin
Bak kamaştırdı uyûn-ı âlem
Berk-i şemşîr-i süreyyâ cevherin
Böyle pek az günde tedmîr-i adüvv
Kârı mı dünyada her cengâverin
Satvetinden kaşdı Yunan askeri
Saf-şikâfân-ı lüyûs-ı leşkerin
Gürk olur mu tîz dendân olsa da
Sedd-i râh-ı savleti şîr-i nerin
Hasmı berbâd etti zûr-ı darbesi
Gâziyân-ı tîğ-zeden her erin
Köhne sâk-ı eşcâr olur mu pâyidâr
Reh-güzâr-ı şiddetinde sarsarın

Dâim ol tahtında ey fahrü'l-guzât
ALdı nev-şöhret muzaffer askerin
Kat' edip beyn-i draht-ı fitneyi
Hakk'ı tâmın verdi zeyfin hançerin
Merhabâ ey seyf-i meslûl-i cihâd
Sermedî olsun nüfûz-ı ber-terin
Olmasın beyhûde a'dâ zırh-pûş
Hükmü yok karşında zırhın miğferin
Ey gubâr-ı pây-ı esb-i gâziyân
Ol medârı zîb-i çeşm-i bî-ferin
Hem de lûtfen eyle tâtîr-i meşâm
Aynısın indimde müşk-i ezferin
Ey livâü'n-nasr-i sultanü'z-zamân
Burc-ı şân-ı lâyezâl olsun yerin
lâlezâr etmiş diyâr-ı düşmeni
Aks-i renk-i dil-pezîr-i ahmerin
Ey cihân-ârâ dırahşân süngüler
Gösterin a'dâya râhın mahşerin
Ey zafer ey nahl-ı nihâlistân-ı şân
Kuvvet-i cism ü cân imiş bâr u berk
Müsteffîd etsin demâdem devleti
Sâye-i efnân-ı feyz-i ebherin
Ey şehinşâh-ı muzaffer çok yaşa
Mehâbetü'l-ilhâm imiş mağz-ı serin
Celb ü ihzâr ettiğin âlât-ı cenk
Kalbgâhın yaktı hısm-ı ebterin
Geçdi dâvâsından artır müdde-i
Baktı güç îkâ-ı şerr-i muzmerin
Oldu istim'âne mecbûr eşkıyâ

Dest-pâyınöptü Çar'ın Kayser'in
Gördü mağlûbî-i ceyş-i düşmenin
Şevki feyzân ettiabd-i kemterin
Yazdı lü'lü-pâş olup bir nev-eser
Kalmadı hiç îtibârı gevherin
Başka cevherdir şu tarih-i zafer
Pâdişâhım oldu gâlib askerin
1314 " (45)

Dersaâdet Bidâyet Mahkemesi İkinci Ceza Dâiresi Âzâsından Hafîd Teselya'nın tamamen Devlet-i Âliyye kontrolüne geçtiği yıla tarih düşürürken bu tarihin sevincinin kâinâtı kapladığını şu mısrâlarla ortaya koyar:

"Bir bülbül eyledi beni îkâz dem-i seher
Erdi simâh-ı cânıma (gülbang-ı zafer)
Pür eşk-i şâdî eyleyip Allah'a secdelir

Bir hande ile mihr-i emel etti kim zuhûr
Güldürdü kâinâtı bugün işte bu sürûr
Vâbestedir meşiyyet-i Mevlâ'yı her umûr
Tâbende kıldı Rabb-i felâk subh-ı şevketi

Zannetmeyin ki rûy-ı çemen jâle intimâ
Gördükte nasr-ı asker-i islâmı gâlibâ
Dökmüş sirişk-i şâdını dîde-i semâ
Saçmış riyâz-ı devlete bârân-ı rahmeti
1314 " (46)

---

(45) Ahmed Hamdi,"Kasîde-i Târihiyye",Resimli Gazete,Nu:57,16 Şubat 1315,s.674-675.;Resimle Gazete-Nüsha-i Fevkâlâde,İstanbul, 1315,s.135.

(46) Hafîd,"_____",İkdam,Nu:1016,6 Mayıs 1313,s.2.;Sabah,Nu:2686,7 Mayıs 1313 s.1.;Tercümân-ı Hakîkât,Nu:5756,7 Mayıs 1313,s.3.

Sabri Efendi Teselya'nın zabtına düşürdüğü tarihte bu bölgenin ele geçirilmesiyle birçok önemli şehrin Devlet-i Âliyye kontrolüne geçtiğini vurgular:

"Bir devr-i cedîde giriyor ki şeh-i devrân
Her rûzu alır feyz-i diğer sırr-ı kaderden
Efzûn olarak ömrü celâdetle o şâhın
A'dâsını mahrûm ede Hakk nûr-ı basardan
Bir askere mâlik ki o şâh-ı zafer ünvân
Zevk-yâb oluyor cümlesi hengâm-ı seferden
Şîrâne hücûmlar görecek leşker -i Yunan
Dem urmağa başlarmış o dem eynü'l-meferden
Mecbûr senâ eyledi ağyârı da el-hâk
Askerleri çok her bir ashâb-ı vakardan
Şol fikr ile mahsûs ki hem de asker-i islâm
İndindi müreccâh sefer-i eyyâm-ı hazardan
Hâkân-ı Hamîdü'ş-şiyem hazret-i Mevlâ
Hem askerini hıfz eder envâ'-ı kederden
Bir şanlı gazâ etti ki emsâlini Allah
Setretmiş idi şimdiye dek çeşm-i beşerden
Zabteyledi bir mâhta nice şehr ü kılâ'ı
Binlerle adüv geçti hemân tîğ ü teberden
Kim atf-ı nazar etse bu târihçe-i sâle
"Nusret görecek sonraları işbu eserden"

1315

Târihçe-i takdîme şitâb eyle ki Sabri
Mahzûz olacak tab-ı hümâyûn bu haberden
Tebşîre gelip şâhımı nusret ile nev-sâl
Dem-sâz olarak başladı "âhenge zaferden"

1315 " (47)

---

(47) Sabri Efendi,"_____",İrtikâ,Nu:9,22 Mayıs 1313,s.66.;Mâlûmât, C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.724.

Mehmed Said Efendi tarafından Teselya'nın fethine düşürülen tarihte ise dönemin pâdişâhı Sultan II.Abdülhamid Han'ın bu fetihte büyük payı olduğu belirtilir:

"Dâver-i gîtî sitân Sultan Hamîd-i kahraman.
Şevket ü iclâlini efzûn ede Rabbü'l-a'lâ
Mazhardır ol şehinşâh âyet-i (yemüddüküm) 'ün
Feth-i peyderpey değil midir bu dâvâya güvâh
Çünkü Yunan serhadd-i hâkânîyi geçmiş idi
Sanki baş kaldırdı Osmânîleri mâr-ı siyâh
Çok nasihatler olundu lâkin iskâ etmeyip
Milket-i Osmâniyâna eyliyordu bed-nigâh
Haddini bildirdi âhir-i kâr urup şemşîre dest
Unfla seyf-i celâdet çaldı a'dâya o şâh
Düşmanın dâr u diyârın başına dâr eyledi.
Günd-i ejder-peyker oldukça fütûha rûberûh
İbtidâ aldı Yenişehr'i elinden 'unveten
Sonra pek çok mülkünü zabt etti kahraman pâdişâh
Düşmanın gözüne her bir kahraman peykâr
Görünürdü âdetâ bir şîr-i ner bî-iştibâh
Asker-i şâhî hücûm ettikçe arslanlar gibi
Hem kaçıp,hem çiğneyip birbirin ettiler tebâh
Titretirdi top-ı şâhîler atıldıkça yeri
Çınçın inlerdi gökler şiddetinden gâh gâh
Leşker-i Osmâniyân eylerdi her yerde sürûr
Ehl-i udvânın ise her hânesi bir girye-gâh
Âkıbet fetheyleyip aldı Teselya kıt'asın
Ülkesin a'dâya teng etti şeh-i âlem-penâh
Yâver et Yâ Rabb o sultana cüyûş-ı avnını
Yalvarıp düşmanlar etsin pâyına vaz'-ı cibâh
Ben de fikreylerdim hengâm-kim tarih için
Gâziler deryâ-yı heycâda ederlerdi şinâh

Beyt-i vâhidde getirdim dört adet târih-i tâm
Eyler erbâb-ı sa 'd-i âtî hesâb-ı iktinâh
Pâdişâh kasdeyleyip ecnâd kıldı savleti
Kâmil aldı Teselya kıt'asın şâh ü sipâh" (48)

Devlet-i Âliyye sultanlarının bâzıları duraklama,çöküş ve dağılma dönemlerinde Ordu-yı hümâyûnun başında bizzat sefere katıldıkları halde bâzıları katılmamıştır.Bu devirlerde alınan gâlibiyetler sultan sefere katılmasa bile ona atfedilir.Bu nedenle Ordu-yı hümâyûnla birlikte herhangi bir gâlibiyette Sultana gâzilik ünvânı verildiği görülür.Devlet-i Âliyye'nin bir harpte gâlip gelmesi devletin başında bulunan sultanla her ne kadar alâkalı olsa da sultanlara gâzilik ünvânı verilmesi yine de geleneksel bir durumdan ibârettir.Bu geleneğin ortaya çıkmasının sebebi ise yükseliş dönemlerinde sultanların bizzat Ordu-yı hümâyûnun başında sefere katılması ve sağ dönmesi hâlinde gâzi ünvânını almasıdır.Daha sonraları ise bu gâzi ünvânını sultan Ordu-yı hümâyûnla birlikte sefere katılmasa bile gâlibiyet hâlinde ona verildiği görülür.Bu nedenle Yunan Harbi'nin gâlibiyetle sonuçlanması akabinde devrin edipleri tarafından kaleme alınan ürünlerde gâlibiyetin müsebbibi dönemin sultânı II.Abdülhamid olarak verilir."Dersaâdet Bidâyet Mahkemesi İkinci Cezâ Dâiresi Âzâ-yı kirâmından saadetlü Hafid Beyefendi silk-i nazm buyurmuş oldukları" tarihde de Teselya'nın Devlet-i Âliyye eline geçmesinde Sultan II. Abdülhamid'in önemi şu mısrâlarla gözler önüne serilir:

"Bârek Allah ey sipihr-i devletin sa'd-i ahteri
Hep esed burcunda çekdik tîg-i şevket-güsteri
Sanmayın rûy-i semâda mâh-i nev etdi tulû'
Aks-ı şemşîr-i celâdetdir hilâl-i hâverî

---

(48) Mehmed Said Efendi,"_____",İzmir,Nu:51,12 Mayıs 1313,s.726.; Mâlûmât,C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.726.

Sem'-i şâm oldu sabâhü'l-hayra dek pertev fezâ
Şem'-i subh saltanat gösterdi rûy-ı enveri
Aynı şekilde râyetinde berk urur levh-i semâ
Gördüm âgûş-ı hilâle saye salmış Müşteri
Sâl-i hurremdir bu sâl-i nev dedim Allah ü alîm
Başka bir yıl görmedim mehde bu şevk-i mezarı
Ey süreyyâ menzil et ey mihr-i feyyâz-ı cihân
Vey kamer-sûret melek-sûret cihânın serveri
Hazret-i sultan Hamid Han-ı celâdet intimâ
Ey Yavuz Sultan Selim'i necl-i şevket-perveri
Rûhu şâd oldu cenâb-ı Fâtih'in bî-iştibâh
Kabza-i zabta geçirdik bunca müstahkem yeri
Seyf-i satvet-i hem-i nân-ı hemân olup
Zer âlem diktin gazâda ey zamanın Haydar'ı
Adl ile çektin niyâmından celâdet kabzasını
Sâye-i şemşîre aldın bu gazanfer askeri
Rehberin tevfîk-i Hakk'dır,meş'alen nûr-ı ilâh
Kurbân-ı himmetin teshîr eder dünyaları
Hangi sûya azmedersen eşheb-i iclâl ile
Zîr-i zıll ile ebr-i rahmette bulursun efseri
Dürbîn-i himmetin kıldı nihân-ı âşikâr
Başına çalsın adüv âyine-i iskenderi
Îtidâl-i demle ey hikmet-şiâr-ı rüzgâr
Bir gazâ ettin ki hoşnut eyledin Peygamberi
Karbân-ı remze necm-i şevket oldu bârika
Arşa as şimdengerü tîğ-i süreyyâ cevheri
Şâhid-i harb arz-ı dîdâr etdi el-hâk şevkle
Hüsn-i tedbîr eyledi takdîrin oldun mazharı

Bir gelir âlemde böyle mâh-ı ikbâl-i zafer...

Zer hilâl-i rây atın gördü Teselya kişveri" (49)

Cerîhadar bir askerin ağzından düşürülen bir tarihde de Teselya'nın zabtı zaferinin şu özellikleri vurgulanır:

"Cerîhadâr bir şîr-i jeyân ağzından müftehirâne bir târih-i zaferdir":

"Pîş-i çeşmânımda mevc urdukça dînin râyeti
Cevher-i cânın nazarlarda kalır mı kıymeti
Bir cihâdî milletiz deşt-i vegâdan dönmeyen
Bizde bir ferdin rızâ vermez ulüvv-i tıyneti
Öyle lerzân eyliyor ashâb-ı harb ü darbı kim
Darbe-i te'dimin tasvîre gelmez dehşeti
Bî-taraflar: söyleyin Allah için bir şey midir
Hamle-i merdâneme nisbetle şîrin savleti
Nusretü'l-lah yâverin olsun da ey merd oğlu merd
Eyle şemşîrinle berk-a berk şân-ı devleti
Parladıkça dest-i ziverinde silâh-ı satvet
Parlatırsın safha-i târih-i insâniyyeti
Arş ey merd-i zafer-âmûz ihdè'l-hasneyn
Seyfinin dünyâ değer billah ednâ himmeti
Za'f gelmez bu kavî kalbe kâtûm-i sîneden
Ateş almış menfezî arttıkça artar şiddet
Askerim! îfâya medyûnum bu şanlı hizmeti
Ordudan lem'a çıkdı târih-i zafer " (50)

Mehmed Reşid Teselya'nın zabtedilmesi sonucu dünya âlemin sevinçli olduğunu, düşürdüğü şu tarihle bildirir:

---

(49) Hafîd Beyefendi,"_____",İrtikâ,22 Mayıs 1313,s.65.

(50) Cerîhadâr bir asker,"_____",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315, s.32.

"Bu gazâmız pek müzeyyen-i müdeîdir ilkbahar
Avn-ı Hakk'la oldu düşman leşkeriyle târûmâr
Sen ilâhi kıl muzaffer işbu dîn ü devleti
Seyf-i iclâliyle et dâim eli yevmü'l-karar
Cümle âlem oldu mesrûr işbu feth ü nusrete
Çok yaşa ol sâhib-i (seyf-i ehemm zülfikâr) " (51)

Kasabalı Hancı Mustafa Efendizâde rif'atlü Nuri Efendi " de Teselya fethine düşürdüğü tarihte Yunanlılar'ın sulh yapmak için birçok devlete başvurduğunu belirttikten sonra bunlara gerek olmadığını çünkü aşağıdaki mısrâlarla Sultan Hamid Han'a Yunanlılar için kendisinin bir tarih yazdığını belirtir:

"Yunan hissetti kim yok ilticâdan başka bir çâre
Derûnundan çıkardı bir amân minnet-şinâsâne
Peyâpey bekleyip her bir düvelden ayrı istimdâd
Tavassut eyleyin âvâzesin doldurdu her yana
Çıkıp bir şâir işte vak'âya yazdı bu tarihi
Sarıldı sulh için dâmen-i Sultan Hamid Han'a " (52)

Teselya'nın zabtına bütün bir âlemin hayran olduğunu Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi Farsça Muallimi Feyzi düşürdüğü şu tarihle beyân eder:

"Olmayan var mı aceb âlemde
Böyle bir feth-i mübîne hayrân
Sen de tarihini zabt et Feyzi
Oldu mağlub sipâh-ı Yunan
1314 " (53)

"Şirket-i Hayriyye Tahrîrât Kaleminden Rif'at" da Teselya'nın alınışına düşürdüğü tarihte bu olayı gerçekleştiren asker üzerinde durur:

---

(51) Mehmed Reşid,"_____", Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.709.

(52) Nûri Efendi,"_____"İzmir,Nu: 52-53,26 Mayıs 1313,s.58.

(53) Muallim Feyzî,"_____",Sabah,Nu:2692,13 Mayıs 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu: 84,24 Mayıs 1313,s.725.

"Leşker-i Yunan ile gitti vatan gavgasına
Asker-i islâm oldu muzaffer feth-i mübîn
Parladı seyf-i zafer-âsâ bu tarih-i güher
Dembedem olmakda gâlib avn-ı Hakk'la müslimîn
1314 " (54)

"Kula Kaymakamı Şâir-i Şehîr izzetlü Eşref Efendi" düşürdüğü tarihte Yunanlılar'ın sulh yapmaktan başka bir çıkar yol bulamadıklarını ve sulh için diğer devletlerin Devlet-i Âliyye'ye girişimde bulunduğunu belirtir:

"Böyle bir derde delil yani değil Yunan'da
Sulhden başka Felâtun olsa da bulmaz dağ
Eşrefâ geldi yedi devle yedi târihini
Sulh dedi Abdülhamid'e etti Yunan iltică
1314 " (55)

Dâire-i Askerî Mektubcusu Muhtar kaleme aldığı Teselya'nın fethi zaferini gerçekleştirenlere minnetdârlığını şu mısrâlarla dile getirir:

Târih-i sâl-i meyâmin-i iştimâl zafer-i Esad 1315

"Garrâ-i sâl-i nevi seyredenin lâ-cerem
Rûşen eder çeşmini,nûr-ı cemâl-i zafer
Sanma ufukda hilâl eyledi arz-ı cevâl
Kıldı tecellî bu sâl seyf-i celâl-i zafer
Nusret-i Mevlâ ile sâye-i şâhânede
Gerçi geçen yıl idi devlete sâl-i zafer
Olsa gerektir bu yıl, celve-nümâ-yı kemâl
Hikmet-i feth-i mübîn,hükm-i meâl-i zafer

---

(54) Rif'at(Tahrîrât Kaleminden),"_____",Sabah,Nu:2675,26 Nisan 1313,s.2.; Mâlûmât,c.4,Nu:81,1 Mayıs 1313,s.665.

(55) Eşref Efendi,"_____",Hizmet,Nu:1082,13 Mayıs 1313,s.2.;Tercümân-ı Hakîkât,Nu: 5774,16 Mayıs 1313,s.2.

Ey şeh-i dâdî-i cenâb,yümn-i vücûdunladır
Hep şu fütûh u sükûh,hep şu nevâl-i zafer
Talat-ı feyz ü necâh doğdu çü nûr-ı sabah
Verdi ezân-ı felâh rûh-ı bilâl-i sabah
Devlete sensin hayat ümmete adlin necât
Mas'adetinle guzât,buldu mecâl-i zafer
Şevket ile çok yaşa,ey şeh-i kişver-küşâ
Seyfin ola dâimâ,reşk-i hilâl-i zafer
Sâl-ı nevin sa'dına müjde-i muhtardır
İşte bu târih-i tâm levh-i kemâl-i muhtardır
1315 " (56)

Ordu-yı hümâyûnda bulunan"Birinci taburun ser-çavuşlarında Prizrenli İsâ Efendi" Devlet-i Âliyye Yunan'a gâlip gelmesi tarihini şöyle ortaya koyar:

"Lûtf-i ilâhî oldu nümâyân
İslâma meclûb cümle metâlib
Tarih-i cevher müjde-resândır
Olduk bî-hakkın Yunan'a gâlib
1314 "(57)

Siroz'da Sa'di Devlet-i Âliyye'nin zaferine tarih düşürürken daha çok islâmî öğeler kullanır:

"Harbi emretti emîrü'l-mü'minîn
Ceyş-i islâm eyledi feth-i mübîn

---

(56) Muhtar(Dâire-i Askerî Mektubcusu),İrtikâ,Nu:9 ,22 Mayıs 1313,s.1.;Mâlûmât, C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.724.

(57) İsâ Efendi(Prizrenli),"_____",İrtikâ,Nu:9,22 Mayıs 1313,s.67.; Mâlûmât,C.4,Nu:83,31 Mayıs 1313,Nu:741.

Hamdülillah oldu târih-i zafer

Âyet-(Ve'llâhü hayrün-nâsirîn)

1314 " (58)

"Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi Evrâk Odası Mümeyyiz-i Evveli Şükrü" de Teselya'nın zabtı ve Devlet-i Âliyye muzafferiyyetine tarih düşürürken dönemin sultânının bu zaferde büyük payı olduğunu belirtmeden edemez:

"Bu feth ü nusret u şân bu muzafferiyyet-i harb
Hemân saâdet-i baht-ı şeh-i celâdet-eser
Füzûn-ter eyleye Hakk şevket-i Hamid Han'ı
Demâdem olsa her a'dâ-yı devlet bed-ter
Meğer mübeşşer imiş avn ü nasr-ı Rabb-i kâdir
Ki bi'l-ebedâhe bu târihtir(husûl-i zafer)

1314 " (59)

Vak'a-nüvis Lûtfi Efendi de Ordu-yı hümâyûnun zaferine dâir düşürdüğü tarihte Sa'dî'nin kullandığı âyetten yararlanır:

"Osmanlı oldu yine avn-ı zaferle kâm-bîn
Dağlarda aksetti o dem'Ve'l-lâhü hayrü'n-nâsirîn'

1314 " (60)

"Menemen kazâsı kirâm kâtibi müfettişi Mahmud Fuad" Teselya'nın Devlet-i Âliyye eline geçmesini Yunanlılar'ı hüsrâna uğratan bir zafer olarak düşürdüğü tarihte belirtir:

"Bir hamle ile olundu îlân
Tarih-i zafer cü şems-i tâbân
Kahretti adûyı âl-i Osmân
Mahv oldu yine cünûd-ı Yunan

1314 " (61)

---

(58) Sa'dî (Siroz'dan),"_____" ,Asır,Nu:190,25 Haziran 1313,s.4.

(59) Şükrü,"_____",Mâlûmât,Ç.4,Nu:83 15 Mayıs 1313,s.709.

(60) Lütfi (Vak'a-nüvis),"_____",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet 1315,s.5.; Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffâkiyyât-ı OsmâniyyeYYâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.29.

(61) Mahmud Fuad,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.725.

"Konya Jandarma Alayından Misafir Jandarma Mirâlayı Ahid" kaleme zafer tarihini belirten manzumesinde Yunan kuvvetlerinin Ordu-yı hümâyûn karşısında tutunamadığına dikkat çeker :

"Etdi muzaffer ümmet-i Sultan Hamid Han
Veyl etdi birbirini feth ü zafer beyânı
Her hâl ü her dem etsin hayy ü kerîm ü menân
A'dâ-yı dîne gâlib şehinşâh-ı cihânı
Âvâz-ı topu nusret gerdûne oldu vâsıl
Dağdan taşa kaçırdı sad hamd ola Yunan'ı
1314 " (62)

"Henüz tahsil-i ibtidâîde bulunan Muhyizâde Namık Bey" ise düşürdüğü zafer tarihinde muzafferiyyetin âl-i Osmanın tarihten gelen bir özelliği olduğunu beyân eder:

"Gâlib oldu yine âl-i Osman
Şeref ü şândır anın dîdesi
Üçyüz ondörtde gazâlar etdi
Ekmel oldu zaferin beyyinesi
Lafz ü mânâda bu mısrâi târih
Söylesin halk-ı cihân elsinesi
İşte bin üçyüz onbeş senesi
1315 " (63)

"Dersaâdet Bidâyet Mahkemesi İkinci Cezâ Dâiresi Âzâsından Hafîd" Teselya'nın zabtına düşürdüğü bir diğer manzum tarihte de Yunanlılar'ın harbin bir sebebi olarak görülen Girid'deki vahşetini hatırlatır. "Kasîde-gûne" (64) başlıklı bu

---

(62) Ahid,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:85,31 Mayıs 1313,s.744.
(63) Nâmık Bey,"_____",Çocuklara Mahsus Gazete,Nu:88,25 Eylül 1313,s.1-2.
(64) Hafîd,"Kasîde-i gûne" ,Hacı Osamn,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet 1315,s.88-89

manzûmesinde Hafîd Yunanlılar'ın Girid halkına bir engizisyon gibi davrandıkları-
rı da belirtmeden edemez:

"Bârek-Allah ey sipihr-i devlitin sa'd ahteri
Hep esed burcunda çektik tîğ satvet-güsteri
Seyf-i satvet Hem- inân-ı edhem-i hâmân olup
Zer-i âlem diktik gazâda ey cihânın Hayder'i
Adl ile çektik niyâmında celâdet kabzasın
Sâye-i şemşîre aldık bu gazanfer askeri
Şahbazân bozdu laklak derneğin pervâneden
Zâğa döndü add eden kendin hümânın şeh-peri
Dediler eyne'l-meferr bu savlet-i şîrâneden
Şimdi bilin ne imiş şâhan gazâ-yı ekberi
Allah Allah nârası dehşet-fezâ-yı cân u hûş
Kesdi pîş râhımız âvâze-i cengâveri
Tılsım-ı kufl-ı vegâyı darbemiz berbâd eder
Olsa(Konstantin)eğer dâr-ı cidâlin ejderi
İ'tisâf u zulmü ol yine Girid'de ettiler
(Engizisyon) vak'asın gösterdi şehrin her yeri
Kim inanmazsa bu kavmin vahşetin görsün bugün
Zahmdârân-ı mahşeri dârü'l-hilâl-i ahmeri
Döndü dârü'n-nedveye pür sûr ü şer iklim-i Rûm
Oldu mecnûn yâni ser-i hayl-i gürûh-ı serseri
İ'tidâl-ı demle ey hikmet-şi'âr rüzgâr
(Bir gazâ ettin ki hoşnut eyledin Peygamber'i
Kârbân-ı remze necm-i şevket doldu) bârika
Arşa as şimdengerü tîğ-i süreyyâ cevheri
Şâhid-i harb arz-ı dîdâr eyler el-hâk şevkle
Cilvegâh-ı nûr-ı Mevlâdır Fuâd-ı Haydar'ı
Bin yaşa ey şehriyâr-ı ma'delet kâr-ı cihân
Hüsn-i tedbîrinle oldun avn-ı Hakk'ın mazharı

Zîr-i şehbâl-i hümâya sundu (ikbâl-i zafer)

Sâyedâr-ı râyatın oldu Teselya kişveri."

İzmir Gazetesi imtiyaz sahibi Hakkı Teselya'nın fethine tarih düşürürken niçin tarih düşürdüğünü eklemeyi ihmâl etmez:

"Mahzâ avn'-ı semâdânî ve imdâd-ı peygamberî ve muvaffakiyyât-ı celîle-i cenâb-ı hilâfetpenâhî feyz-i zafer-pîrâsı olarak asâkir-i mansûre-i hazret-i pârîşâhînin îlân-ı harb olunduğu dakîkada Nisan'ın 15'ine kadar kemâl-i muzafferiyyetle mürûr eden on gün içinde Teselya kıt'asını kâmilen denecek bir sûretde zabt ve teshîr eylediklerine dâir âcizâne söylediğimiz târih-i manzumedir:

"Çıkardı on gün içinde cünûd-ı a'dâyı

Teselya kıt'asını aldı ceyş-i sultânî" (65)

Bu manzum tarihlerden başka beyitle de Teselya'nın zabtına ve burada kazanılan zafere tarih düşürüldüğü görülür.Abdurrahman Ulvî şu beyitle tarih düşürür:

"Birbirlerini eylemekteler tes'îd

Müncelî yüzlerinde za'd-ı zafer

1314 " .(66)

"Dersaâdet İkinci Cezâ Mahkemesi Âzâsından Hafîd " de Teselya'nın fethine tarih düşürenler arasındadır:

"Bir gelin âlemde böyle mâh-ı (ikbâl-i zafer)

Zîr-i hilâl-i râyetin gördü Teselya kişveri

1315 "(67)

"Şarkikaraağaç kazâsı müstantik muâvini rif'atlü sadık (Sabri) Efendi'nin muzafferiyyât-ı celîle-i Osmâniye için söylediği tarih" de şu beyittir:

---

(65) Hakkı,"_____",İzmir,Nu:48,21 Nisan 1313,s.1.Mâlûmât,C.4, Nu: 81,1 Mayıs 1313,s.665.

(66) Abdurrahman Ulvî,"_____",Mâlûmât,C.4 Nu:80, 24 Nisan 1313,s.638.

(67) Hafîd,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:85, 31 Mayıs 1313,s.741.

"Söyle cevher tarihin her dem muzaffer olmada
Bârek-Allah kevn bir handân olur Osmanlılar
1314 " (68)

Teselya zabt edilip Ordu-yı hümâyûn Yunan ordusuna gâlip gelince bazı edibler tarih düşürürken Teselya cihetinde harp esnâsında Ordu-yı hümâyûnun ele geçirdiği şehirlerin isimlerini belirtirler.

Dâva Vekili Nûri Efendi "Muzafferiyyât-ı Osmâniyyeye Dâir" tarihinde Golos ve Velestin'in ele geçirilişi üzerinde durur:

"Mücevher kilkle vak'anüvîsân târihin yazsın
Velestin de alındı dest-i düşmenden mübârek bâd
1314
Târih şanlı sahâifde ayân
Golos'u aldı cihâd-ı sultân
1314
Bu tarihde suya yelken bıraksın kim yaman hâli
Cevher 1314
Yunan girmeden deryâya gark oldu habâb âsâ
Cevher 1314 " (69)

"Kastamonu Merkez Müddeî-i Umûmîsi Ziyâ tarafından düşürülen tarihte de zaferle birlikte Tırhala'nın zabt edilmesi üzerinde durulur:

"Nev-güher tarihini yazdı Ziyâ hâmem hemân
Müjde müjde fetholundu yine şehr-i Tırhala
1314
Feth ü zaferle Hüdâ her demde kıl mensûr ü şâd
Milletini devletini "Sultan Hamîd'i" bâ-husûs
A'dâsını gâlib getir hem-vâra ol şehinşâhî
Mü'minlere mev'ûd idi,feth ü zaferde bâ-husûs

---

(68) Sâdık (Sabri)," "Tercümân-ı Hakîkât,Nu:5772,84 Mayıs 1313,s.2.; Asır,Nu:190,25 Haziran 1313,s.4.

(69) Nûri Efendi (Dâvâ Vekili)," ",Asır,Nu:177,10 Mayıs 1313,s.2.

Nâdir gelir hâtırâlara bu gevherin tarih-i Ziyâ
Buldu İmâr İslâm'la bu kerre de şehr-i Golos
1314 " (70)

Râci de Teselya'nın fethine düşürdüğü tarihte harpte son olarak zabtedilen Dömeke ve Ermiye Üzerinde durur:

"Bi-hamdilillâh cüyûş-ı dîni İslâma
İnâyet kıldı Hakk rûh-ı nebî-i imdâd
Teselya kıt'asın fethettiler yekser
Hücûm ile adûyu eyleyib berbâd
Nihâyet 'Ermiye' ile 'Dömeke' şehrin
Mazhar kıldı ol cünd-i müeyyed merd-i Haydar-zâd
Dedim bu feth-i gazâ târihin Râci
Dile müjde Teselya oldu istirdâd
1314
Bu da bir târih-i rûmî el-hâkk
Oldu Yunan bu yılda mağlûb
1313 " (71)

Bir zat tarafından tanzim edilen tarihte de yine Dömeke ve Ermiye'nin zabtı üzerinde durulur:

"İki koldan sürüp a'dâyı guzât-ı İslâm
Fethedildi Dömeke Ermiye Furka Geçidi
1314 " (72)

---

(70) Ziyâ,"_____"Tercümân-ı Hakîkât,Nu:5766,8 Mayıs 1313,s.2.

(71) Râci, "_____" ,Mâlûmât,C.4,Nu:86, 5 Haziran 1313,s.760.

(72) Bir zât,"_____",İzmir,Nu:51, 12 Mayıs 1313, s.1;Mâlûmât,C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.725.

"Asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhî tarafından Dömeke ve Ermiye ve Furka'nın bir günde feth ve teshîr haber-i meserret tesiri üzerine şu tarih düşürülür:

"ser-i Yunan düşerek çıkdı Teselya tarih
Dömeke,Ermiye Furka üçü bir zabt oldu" (73)

Bu manzum tarihlerle birlikte "Esbak İşkodra Mektubçusu "Hasan Tevfik de

"Tırnova'yla Yenişehir'i pâdişâh aldı bu sâl" (74) cümlesiyle zafere tarih düşürür.

Ziraat Bankası Muhâsebe Kalemi hulefâsından Ömer fâruk da kaleme aldığı manzumesinde Teselya'daki önemli şehir merkezlerinin zabtını verir:

"Tırnova'yla Yenişehir'in fethi
Vermişdi kelâl düşmen-i makhûra serâpâ
Tırhala'yla Çatalca ba'de'z-zabt
Almışdı Velestin'i de Edhem Paşa" (75)

Niş'li rif'atlü Recep Sabri Efendi fütûhât-ı celîle-i Osmâniyye'nin zaferi üzerine "Teselya kıt'asının Fethi (1314) " (76) cümlesiyle Teselya'nın ele geçirilişine tarih düşürür.

Yanya'lı Âdem Rıza Teselya'nın fethine "Zabt-ı Teselya 1313" (77) cümlesi ile tarih düşürürken Yümni ise aynı olaya "Hâizü'l-muzaffer 1314"(78) cümlesi ile tarih düşürür.

Görüldüğü üzere Devlet-i Âliyye Yunanistan ile mütârekesinden sonra 1897 Harbi netîcelenmiş Teselya Devlet-i Âliyye eline geçmiştir.Devrin edibleri Teselya'nın Devlet-i Âliyye eline geçmesini bir muzafferiyyet kabûl ederek gerek

---

(73),_____,"_____" İzmir,Nu:51,12 Mayıs 1313, s.1; Mâlûmât,C.4,Nu:84, 424 Mayıs 1313,s.725.
(74) Hasan Tevfik,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:81,1 Mayıs 1313,s.665.
(75) Ömer Fâruk,"_____",Tercümân-ı Hakîkât,Nu:5756,27 Nisan 1313,s.1.
(76) Recep Sabri Efendi(Nişli),"_____",İkdam,Nu:1008, 28 Nisan 1313,s.9.
(77) Yanyalı Âdem,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu :86,5 Haziran 1313,s.760.
(78) Yümni,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:81, 1 Mayıs 1313,s.665.

düşürdüğü tarihlere gerekse kaleme aldığı manzumelere Teselya'nın zabtı ile ilgili zabtı ile birlikte konu olarak seçmiştir.Teselya'nın ele geçirilmesini bir muzafferiyyet olarak olarak kabul edenlerden bir diğer edib de Midhad Bahârî'dir.Midhad Bahârî "Teselya Yâhud Terâne-i Zafer" başlıklı manzumesinde (78) Teselya'nın zabtedilerek zafere ulaşılmasını şu mısrâlarla terennüm eder:

"Zemîni mevce mevce feyz-i hadrâ-yı bahardır
Kazâsı lem'a lem'a reng ü nûrun cilvezârıdır
Bütün tarafı ol câ-yı lâtîfin kim sahârîdir
O sahrâlarda dâim cân-fezâ bir nefha sârîdir
O yerlerdir...Riyâz-ı cennetin pür-zîb-i timsâli
Letâfetden,bedâyi'den değil bir kabza yer hâlî

O yerlerde bakın Osmanlılar rekz-i hıyâm etmiş
Celâdet hem adâlet gösterib ihrâz-ı nâm etmiş
Çekip binlerce rûşende süyûf u bi-niyâm etmiş
Hazer,ey düşman artık ki hep kıyâm etmiş
Durur karşında toplarla tüfenk ejder gibi hâil
Nasıl titremesin Yunanlı'yı Osmanlıdır sâ'il

Ne insandır o kim ma'suma kasd için nigâh eyler
Utan ey düşmen-i zâlim,Girid zulmüne âh eyler
Hüdâ zâlimleri elbet perîşân ü tebâh eyler
Taarruz nâ-becâdır beççe-i şîrâ menâmında
Hamâset nûr-ı satvet berk urur Osmanlı nâmında

Gider pür-şevk meydan-ı vegâya her bir Osmanlı
Bahâdır,hamle göster,safi-şiken cengâver ünvânlı
Şehîdi bahtiyâr amma anın gâzisi de şahlı

---

(79) Midhad Bahârî,"Teselya yâhud Terâne-i Zafer",Mâlûmât,C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.728.

Takar mecrûh gâzîler,nişânlar kim bütün kanlı
Sezâ-yı iftihâr olmaz mı? Bir kavme bu askerler
Vatan çün,hepsi fedâ-yı cânı isterler

Teselya kıt'asın ol demde kim Osmâniyân tutdu
Çıkıp gâzîlerin Allah sedâsı âsmân tutdu
Ezân-ı Ahmedî arz-ı Hüdâ'yı bi-gümân tutdu
Melekler saf saf oldu fezâda âşiyân tutdu
Yetişdi asker-i İslâma her dem avn-ı Rabbânî
Hüdâ etsin muzaffer dâimâ Abdülhamîd Han'ı"

1897 Harbi'nin nihâyetinde Teselya'nın Devlet-i Âliyye eline geçmesini manzumesine konu edinen bir diğer şâir ise İsmet'dir.İsmet kaleme aldığı "Teselya Sahrâsında" başlıklı şiirinde (79) Teselya'nın alınışını şu ifâdelerle gözler önüne serer:

"Bir sâha-i latîf ki pehnâ cevânibini
Dâru't-tarb-ı derûnî riyâz-ı cenân gibi
Olmuş o hoş fesîha-i hazrâ-yı nevbahâr
Bir can-fezâ nesîm-i muanberle mevce zâr
Evrâkın ihtizâzına hiç vermiyor direnk
Her suda bin şükûfe döker lem'a lem'a renk
İtmiş o murgzârda Osmanlı askeri
Rekz hayyâm-ı satvet ü iclâl perverî
Her yanda mevcperûr-ı şân râyet-i zafer
Çeşmân-ı iftihâra verir seyr-i tâb ü fer
Seyret ne şanlı manzara vermiş o hâl ile
Ancak bu rütbe-i dilber olur tutsa âşiyân
Ebr-i şafak içinde hilâl-i ziyâ-fişân

---

(80) İsmet,"Teselya Sahrâsında",Mâlûmât,C.4,Nu:80, 10 Nisan 1313,s.236-237.

Rahşında süngülerle kılıçlar misâl-i berk
Etmektedir o yerleri nûr-ı şükûha gark
Ejder gibi mühîb durur top ile tüfenk
Ulvî ve mâdhiş öyle serâser fezâ-yı cenk
Bir mevkeb-i fütûh ki tâbiş-i nücûm
Saf saf cünûd saf-şiken âmâde-i hücûm
Selb eylemiş irâdet-i şîrân-ı milleti
Seyr eyle gel harâret-i hûn-ı hamiyyeti
Bir kûhpâredir müteharrik ki her nefer
Düşman demirden olsa da durmaz ezer geçer
Sarsar kemâl-i şevk ile nöbet zamanları
Bir nağme-i bülend-i zafer âsumânları
Her rûz ceng-i asker için sanki bir düğün
Âfâk pervâne-i şân ü zafer bütün
İntâr eder zaman niyâz-ı İlâhîden
Bir nağme-i hazîn eyle ki ordugâhdan
Vâsıl cihân-ı kudse ezân-ı Muhammedî
Olmaz mı şâd o nigehle revân-ı Muhammedî
Hâmûş kâinât o âhengi dinliyor
Bir vecd-i girye-i hayz ile ervâh inliyor
Etmekdedir sufûf-ı melek gökde sû-be-sû
Kudsiyet-i diyânet-i İslâma serfürû
Sahrâlar ey riyâz darbehâne-i cenân
Ey feyz-bahş-ı nâmiye ey cû-yı hoşrevân
Ey dağlar ,ey heyâkel-i a'sâr-ı pîşmâr
Ey her sene teceddüd eden fasl-ı nevbahâr
Ey mâh-ı lem'a-bâr ey mihr-i şu'le-rîz
Ey necm-i semâ-yı berîn gördünüz mü siz
İnsan cihanda bulduğu günden beri vücûd

Osmanlı askeri gibi cend-i zafer nemûd
Balkanlar'ı,geçidleri pâmâl-i azm eder
Sâbit,metîn,kumandaya munkâd her nefer
Arslan gibi tehaccûme âmâdedir bütün
Hıfz-ı vatan yolunda fedâyı hayat için"

Teselya'nın Devlet-i Âliyye eline geçmesinin sevincini bazı şâirler manzumeleri ile terennüm ederken Mehmed Said Efendi de "asıl şâir-i mu'ciz güftâr cenâb-ı Nef'î'nin" mansumesine tahmis yoluyla tarih düşürerek bu zaferi terennüm eder. "Kasîde-i Garrâ-yı Zafer" (80) başlığıyla verilen bu tahmiste Teselya'nın zabtedilişi şu mısrâlarla verilir:

"Bârek-Allah ey cihânın dâver-i sa'd-ahteri
Bârek-Allah ey cihâdın Rüstem-i cengâveri
Bin yaşa ey kârzârın kahramân-ı Hayder'i
Âferîn ey rüzgârın şehsüvâr-ı safderi
Arşa as şimdengeri tîğ-i süreyyâ gevheri

Hasma tîğin dersdir hüsn-i beyânı neyler o
Seyf-i samsâmın yeter cenge sinânı neyler o
Tûr-ı düşmen bes ona başka nişânı neyler o
Pâre-i elmasıdır seng-i fesânı neyler o
Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ gevherî

Mülk için sarf etdin el-hâk hayli ü ascedi
Leşker-i şâhânene verdin nizâm erişdi
Milletin âsâyişiçün ey melik o haddi
Ser-firâz ettin livâü'l-hamd-i dîn-i Ahmedî
Düşmana gösterdin el-hak dest bürd-i haydarı

---

(81) Mehmed Said Efendi,"Kasîde-i Garrâ-yı Zafer",İzmir,Nu:56,27 Muharrem 13 1315,s.7-8.

Sen mücâhid-i fî sebîlillahsın kasd-rızâ
Mülk ü millet gayreti peykârın edi kazâ
Zülfikâr-ı haydarı sunmuş sana dest-i kazâ
Tîğine n'ola yemin eylerse rûh-ı murtazâ
Bir gazâ etdin ki hoşnud eyledin Peygamber'i

Haddini geçmekle Yunan hasm-nâk etdi seni
Âteşe yansın dem-â-dem düşmanın cân ü teni
Sende techîz eyleyib de asker-i hasm efgâni
Eyledin bir hamlede berbâd mülk-i düşmanı
Gerd-i rahşân gerçi kim seddetti râr-ı sarsarı

Darbıyla saldıkça seyf-i sârım-ı hûnbârını
Ol zaman fehmetti Yunan niyyet ü efkârını
Hayfâ düçâr oldu kim ki gördü kafzârını
Mâh-ı nev sanma felekde,görücek peykânını
Titredi Behrâm elinden düştü zerrîn hançeri

Su yerine kan akıddı tîğ-i a'dâ-efgenin
Bir kızıl deryâya döndü câ-yı peykârın senin
Irkını kat' eyledin haydar-ı musâfa düşmedin
Ol kadar kan dökdü şemşîrin ki aksiyle ânı
Kâse-i yâkuta döndü günbed-i nilüferi

Leşker-i düşman şikârın hasmı etmişken zebûn
Almamış hırsın eder hâlâ adû-yı ser-nügûn
Yeryüzün tîğinde etmişken o denli lâlegûn
Gamze-i dilber gibi câri o cündden yine hûn
Böyle kalırsa eğer yek-renk eder bahr ü beri

Kan döker mâdâm tîğin lâle-i sâil gibi
Her ne var âlemde nâr ü bâd ü âb ü gül gibi
Pâdişâhım sanma yek-renk olmasın müşkil gibi
Belki gark-ı bahr-ı hûn olurdu felek dil gibi
Ettiğince tîğ-i hûn-efşânla cevelân-geri

Tîğ-i hûn-bârın adûdan intikâmım almasa
Kuş yürekli düşmana seyfi misâli salmasa
Gark olurdu kanlara cengîm nihâyet bulmasa
Şukka-i râyât-ı bahtınla rikâbın olmasa
Kestî-i nüh-asumânın bedbân ü lengeri

Kimdir ol Yunan ki harb etsin seninle had-be-had
Yalnız imdâda gelmiş bir iki hısm-ı anûd
Lâkin âteş-bâr toplar vermedi ana vücûd
Berk uran destinde tîğ-i pür-güher midir yâhûd
Eyledi deryâya gavga âfitâb hâveri

Kahra baktıkca birden düşmanın aklın alır
Savletin gördükçe hasmın ödü ağzına gelir
Pençe-i şîrânesinde yâ aceb kim kurtulur
Saff-der-i kişver-küşâ kim cenge çıktıkça olur
Cebrâil innâ fetehnâ-hân-ı tîğ ü miğferi

Tâcdâr-ı akl ü âlî neseb kim yaraşır
Şehriyâr-ı kâmil ü âlî neşve yaraşır
Nâmdâr-ı fâzıl ü âlî neşve kim yaraşır
Pâdişâh-ı âdil ü âlî neşve kim yaraşır
Etse ger serheng-i derbân Keykûbâd ü Kayser'i

Şâh-ı deryâ-dil re'âya perver ü fahr ü milel
Milletin âsâyişi kendüye aksâ-yı emel
Ol kadar kadrin refî etmiş Hüdâ-yı lemyezel
Şehriyâr-ı asumân mesned ki olmuş tâ ezel
Secdegâh-ı tâcdârân-ı cihân hâk-i deri

Lek ü millet uğruna cem'etti cünd-i bî-haddi
Kim imiş bildirdi Yunan'a melîk-i emcedî
Hak otağ etmiş ana encüm-i murassa künbedi
Şeh-nişîn-i nüz revnâk-ı âsumândâr mesnedi
Îydgâh- ı heft-iklim-i cihândır kişveri

Mülhemi gaybı hemîşe fikrinin hem sâyesi
Her neye azmetse tevfîk-i İlâhî vâyesi
Mevkîb-i şâhîsinin ebr-i seher bir râyesi
Mesned-i iclâlinin rif'at-ber âdetâ pâyesi
Dergâh-i ikbâlinin devlet-i kadîmi çâkeri

Her hezz bir ceyşinin savlet-i şecâat mîşesi
Düşmen-efgân cündünün seyfi celâdet tîşesi
Hısm kahr-itbâına lûtf eylemektir pîşesi
Her ne işlerse zamâne tâbi' endîşesi
Her ne emreylerse devrân bend-i fermânberi

Pâdişâhâ serverâ sultan hurşid efserâ
Şâh-ı encüm leşkerâ hâkân-ı haydar peykerâ
Bitti.Yunan bir dahi bulunmaz bu hâlle
Karşı durmaz sana şimdiden sonra bu ikbâlle
Düşmanın ger kahraman olsa ser-â-ser leşkeri

Milket-i Yunan-ı dizdin mülk-i devlet tâbına
Hutbeler okutdun anda nâm-ı şevket-yâbına
Yalvarıp yüz sürdü hasmın âsitân-ı bâbına
Böyle âgâz eylesin şimden gerü elkâbına
Câmi'-i nüh kubbe-i kevnin hâtib-i minberin

Tâcdâr-ı dâd-ger fermân-ı revân-ı şark ü garb
Kâmkad şîr-i ner savlet-feşân-ı şark ü garb
Kahraman zühredir şîr-i jeyân-ı şark ü garb
Âfitâb-ı bahr-ı ber sâhib-kirâm-ı şark ü garb
Şehsüvâr-ı nâm-var râyât küşâ-yı asüfderi

Hâmî-i dîn-i mübîn ü hâmi hasm-ı gavi
Hüsrevân-ı âlemin şehinşeh-i Keyhüsrev'i
Gâziyân-ı ümmetin bir kahramân-ı peşrevi
Âsmân-ı devletin hurşîd-i kudsî pertevi
Bezmgâh-ı şevketin cemşîd-i hurşîd efseri

Hazret-i Sultan Han-ı Abdülhamid-i kahnamer
Feth-i mülk-i Teselya kahîri-i Yunâniyân
Sikke-ârâ-yı muhabbet gâzi-i Osmâniyân
Nakd-i vakt-i saltanat sermâye-i emn ü amân
Dest-gîr-i dîn ü devlet kâmbâhs-ı serveri

Cenginin ulviyyeti ordu resînde arşa dek
Etdi tahsin şevket ü iclâline ins ü melek
Âferinler çekdi kalbinde ana bî-reyb ü sebk
Şâh-ı vâlâ-rütbe Osman Han-ı Gazi kim felek
Görmemişdi böyle şehinşah-ı cengâveri

Esb-i satvetle çıkıp meydana olsa cilve-ger
Saldırır aslan gibi bin düşmanı pâ-mâl eder
Dinle vasfı kimdir ol düldül süvâr-ı tâc-ver
Şehsüvâr-ı âlem-ârâ kim revâdır olsa ger
Na'l ü mıh-ı rahşı çerhin âfitâb ü ahteri

Hasmını hep tîğ-i kahrından geçirdi âsafın
Etdin icrâ dâverâ hükm-i şerifin mushafın
Pâdişâhım dîn ü millet mülk içindir masrafın
Bir avuç güher saçardı âleme güyâ kefin
Saldığınca düşmana gâhi murassa şeşperi

Fevc fevc aktıkca cünd-i feyz-i eşhûrun senin
Mevc mevc oldukca ceyş-i hemçü ceyhûnun senin
Kanlara gark olur elbet hasm-ı varûnun senin
Bir aceb deryâdır Ordu-yı hümâyûnun senin
Kim hebâb-ı ber-karar olmuş ana her çadırı

Ordunun her fırkası ey peyrev-i şâh-ı necef
Top ile meşhûn birer zırhlı kâbdır hasmı telef
Böyle bir deryâda elbet mahvolur ehl-i selef
Mevc-i peyderpeydir ol bahr-i siyâh saf-be-saf
Bir niheng olsa nola her top-ı ejder peykeri

Kulzüm-ı ordu-yı şâhânenin ki mevc-engiz ola
Gâh cezr-ı medle akın sala sağ ile sola
Lûtf-i Hak'dan rîh-i nusretde ese koldan kola
Her alay bir mevc-i tûfân hayrıdır anın nola
Hâr-ı has gibi önünce kaçsa düşman asker

Satvetinle başlasam tîğin çekip cevlâna ser
Rezm-gâhı dönderirsin hûnla ummana ser
Pâdişâhım öyle gösterdin ki şân devrâna ser
Gün gibi tenhâda çıksın tîğle meydâne ser
Kâr-ı ger düşmez sipâh düşmanın şûr ü şerri

Ömrünü perverdigâr etsin füzûnender füzûn
Şevket ü iclâlini artırsın Allah gün be gün
Sâye-i yezdânsın sâhib-kirânısın ki cün
Şeb-çirağ dîn ü devlettir vücûdun,hıfz için
Kat kat olmuş ejdahadır heft çarh-ı çenberi

Kâinâta sâyeler saldıkça sen iclâlle
Milletin âsâyiş eylerler refâh-ı bâlle
Şehriyâra dâverâ sultân-ı vâlâdır gehe
Kâmkâra saff-derâ sâhib-kirâm-ı şâhinşehe
Ey serîr-i adl-ı dâdın dâver-i dîl-perveri

Vasfederim zâtını a'lâdan a'lâ neyleyim
Bülbül-i tab'ım ise dembeste hâlâ neyleyim
Gönlüm ister vasfına bir nazm-ı garrâ neyleyim
Sihr ederim medhine geldikçe ammâ neyleyim
Eylemiş Hak vasfını kayd-ı tasavvurdan beri

Ey said eyle duâ hâkân-ı ulu sîrete
Aczini bildik yeter medhi erişmez gayrete
Hadd bulunmaz vasf-ı şâhinşâh-ı Rista-Fikret'e
Başka şimdi sonra Ey Nef'î duâ-yı devlete
Bir duâ et kim ola hüsn-i kabûlün mazharı

Kâr-zâr-ı dehre tâ kahramân-ı şark ü garb
Tîğ-i zerrîn ile ola zer-feşân-ı şark ü garb
Tâ ola bu feth-ı nusret dâstân-ı şark ü garb
Eliyle tâ hüsrev-ü sahib-kirân-ı şark ü garb
Eshebzer balheng-i subhla cevelângeri

Eylesün günden güne Allah efzûn şevketin
Dîde-i düşmende arttırsın clâl ü heybetin
Eyleye âsîbden mahfûz mülk ü milletin
Hak ser-firâz eylesin râyât-ı dîn-i devletin
Kande azmeylerse olsun feth ü nusret rehberi

Cenge çıktıkça o şâhinşâh efrîdûn-ı âlem
Olsun ervâhü lelâik de ana haylü'l-haşam
El urup şemşîr ol düldül-süvâr-ı cem kadem
Eyledikçe azm-ı meydân-ı gazâ ol kadem
Pâymâl olsun yolunda düşmen dînin senin

Ol kadar mahv-ı perîşân eyledi kim düşmeni
Bir dahi deprenmez artık ba'd-ezîn hasm-denî
Ol zaman ki fetihle şâd oldu muhtâc ü gânî
Âleme bir müjdeci gitti dedi tarihini
Seyfle a'dâyı mahvetti cihânın serveri

1314

Devrin edibleri Teselya'nın zabtını manzûmeler ve zabta düşürdükleri tarihlerle dile getirirken Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki yapılan mütârekede şu husûslara göre harb nihâyete erer:

"1-Yunan tarafından fîmâ-bâd Girid ve sâir eczâ-yı mütemmime-i saltanat-ı

seniyye hakkında bir gûne mütâla'âtda bulunulmamak,

2-Teselya Devlet-i Âliyye'de kalmak,

3-Preveze karşısında bulunan Aktiyom nâm mevki' Devlet-i Âliyyeye terk olunmak,

4-Hudûd-ı kadîme-i Yunâniye'de Devlet-i Âliyye tarafından tâbiyeler inşâ olunmak,

5-Yunanlılar ile mün'akid olan uhûd-ı kadîme fesh olunmak,

6-Yunanistan tarafından Devlet-i Âliyye'ye on milyon lira tazmînât-ı harbiyye verilmek,

7-On iki bin kişiden ziyâde asker istihdâm edememek.Husûsâttan ibâret buluhmuştur.

Ancak Hizmet Gazetesi'nin 10 Mayıs sene 1313 tarihli nüshasında dahi yukarıdaki maddelere ek olarak:

1-Yunan donanması kısmen tazmînât-ı harbiyyeye mukâbil terk olunmak,

2-Kısm-ı mütebâkîsi Osmanlı sularında seyretmemek,

3-Yunan bandırasını hâmil olan sefâin-i ticâriyye İzmir,Selânik ve Cezâyir-i Bahr-i sefîd limanlarına sefer edememek,

4-Girid'de kısm-ı küllîsi perîşân ve bir kısım malları talan olan ahâli-i mazlûmenin zarar ve ziyanları için ayrıca tazmînât verilme hususları dahi cümle-i şerâit-i sulhiyyeden bulunmaktadır." (82)

Devrin edibleri zafer neşîdelerini terennüm ederken devrin bazı aydınları Yunanistan'la yapılan anlaşmayı aynı coşku ve hissiyâtla karşılamazlar.Onlar biraz daha gerçekçi olarak bu anlaşmaya yaklaşır.Bu yaklaşımın başlıca sebebi 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Devlet-i Âliyye Yunanistan'ı çok

---

(82) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı(Teselya Tarihi), Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.52.

açık biçimde bir ay gibi kısa bir sürede yenilğiye uğratmasıdır.Lâkin devrin aydınları biraz da Avrupa devletlerinin gayretiyle kabul edilen mütâreke şartlarının Devlet-i Âliyye'nin zaferine gölge düşürdüğü kanâatindedir.Tunalı Hilmi gazilere hitâben kaleme aldığı "Sekizinci Hutbe" 'de (83) mütârekeye Ordu-yı hümâyûnun ilerlememesi için başvurulduğunu şu ifâdeleriyle belirtir:

"Gâziler! Gazânız mübârek olsun.

Mücâhidler,çok şükür Allah'a salavat ve selâm Peygamber'e,kıyâmete dek rahmetle duâ edilsin.Bereket versin ki bir taraftan Hakk-ı Peygamber'i imdâdî yetişti.Bir taraftan da siz kuvvetli bâzûya verdiniz;yoksa yandığımız gündür.Muhârebe için ne lâzımsa çoğunu hazırlamamış yâni Hakk'ın şu emrini unutur gibi olmuş: (Gücünüz yettiği kadar askere kuvvet verecek silâhları zamana göre cenk âletleri ve tarlalarda bağlı atlar bulundurunuz...)

Âh siz büyüksünüz;şu halsizliğimizde patlayıvermiş olan bu muhârebede düşmanın karşısına çıkıp da göğüs gerecek sizin gibi canlı silâhlarımız da olmasaydı ne yapacakdık,hâlimiz neye varacaktı? Evet,evet o kadar büyüksünüz ki size ayak türâbı olmak ,dünyânın hazînelere içine gömülmekden bin kat....yüzbin kat hoştur.

Fakat...Bu ne hâl yâ Rabbi...Yürekler kan ağlıyor;dünyada insan için düşmanının alt oluşunu görmek kadar da tatlı bir ömr-i sermetî bulunamazken gâzilerimiz dünyalarına küsmüş gibi duruyorlar;söyleyiniz ey mücâhidlerimiz!"Bizi hem Atina'ya kadar gitmekten alıkoydular hem de aldığımız yerleri yine düşmana verdiler" düşüncesiyle mi içinizi yiyorsunuz?"(s.1-2)

Tunalı Hilmi sivil halka yapılan zulümler ve zaferin mütârekeyle gölgelenip yine halkın harpten önceki durumuna düşmesi hâlinde harbe tekrar başvurulacağını belirtir: "Sakınınız sizin gibi her biri dünyanın bir ilkâsına değişilemeyen yiğitlerin bir tanesine bizim gibi ciğeri kopmuşların yüzbinlercesi fedâ olsun, bırakınız o tasaları insanı ince hastalığa uğratan bu iç üzüntüleri biz çekelim bunlarla biz dertli olalım;siz varınız ölmeyiniz.Ey kanlı canlı bahadırlar! Kendinizi örselemeyiniz.Sizin bu dîn ü devlete daha pek çok yararlıkta bulunma-

---

(83) Tunalı Hilmi,Sekizinci Hutbe , 1315.

nız lâzımdır.Ne vakit olursa olsun ziyânınızı çıkarmak istediniz yâhûd yüreğinize bir sıkıntı mı çöktü.Hiç durmayınız,hemen bir gavga meydanına ininiz!Oh bir Osmanlı için en temiz hava orada bulunur.Biz de Osmanlıyız.İnanınız ey gâziler!Sözlerimizin hepsi doğru çıkacaktır.İşte size en açık bir örnek olmak üzre:Girid!

Evet,Girid'deki o din kardeşlerinizi palikarya bıçaklarıyla soğan gibi doğrandıklarını göz önüne getirerek düşünmeliyiz ki ;bugün hamdolsun âl-i Osmân Devleti meydandadır.Böyle iken bize diş bileyenler ellerine ufacık bir fırsat geçince böyle yaparlarsa yarın Allah etmeye devlet ve hilâfet bahverince acaba ne yapacaklar.

Asker!Esir kabir azâbı çeken bir ölüden beterdir!...Söyleyiniz ey gâzîler niçin ilerlemediniz de şuna buna esir oldunuz. Bunca müslüman Osmanlıyı rahatsız eden o 'hâin'i şu arslanlara gösteriniz ki hak yerini bulsun.

Neferler,hemşehriler...Ey gönüllüler!İçinizde elbette Plevne gâzilerinden birkaç tane vardı.Bize inanmıyorsanız bu kerecik onlara sorunuz da öğreniniz ki yalanımız var mı yok mu,siz Allah'ın en doğru mahluklarısınız.Bize sizden haber gelecekse hepiniz gelinis.."(6-8)

Tunalı Hilmi Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin tâyin edilmesinde Avrupa devletlerinin büyük bir etkinliğe sahip olduğu görüşündedir:

"Düşününüz ey gâzîler,şu gazâ için yola şundan bundan korkarak mı yoksa kalbinizle işittiğiniz Allah'ın emrine boyun eğerek mi çıktınız,hiç şüphe etmeyiniz ki sizi buralara getiren bu ikinci kuvvettir.

Askerler!Ortalığın bu inil inil inleyişi nereye alâmettir?Gâziler şu muhârebede hem gücünüz yettiği halde yerinizde saydınız ilerleyemediniz hem de aldığınız yerleri devlet yine verdi.Bu neye alâmettir? 'Verdi ammâ öteki devletlerin zoruyla' öyle mi? Peki niçin dayanmadı yâhûd niçin dayatamadı?Bu neye alâmettir?Anlayabildin mi? Âmana gelen Yunan değil biziz.Kendimizden,birbirimizden,devletimizden çektiğimiz yetmedi mi?Cezâmızı tamamlamak için başımıza şimdide devletler musallat oldular." (s.11-12)

Yazar Devlet-i Âliyye'nin kazandığı zaferle harpten önceki Yunanistan'ın

davranışlarını değiştirmediğine mütarekenin Yunanlılar lehine olduğuna inanarak Avrupa devletlerinin Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerinde atkin söz sahibi olmasını Devlet-i Âliyye içerisinde kaht-ı ricâlin olmamasına bağlar: "Elhâsıl ey mücâhidlerimiz!Düşman düşmanlık edendir. Değil mi? Hah işte biz bunu her vakit herkese anlatmak istiyoruz.

Ey Tırhala kahramanları!Bizimle beraber akı ak ,karayı görecek olan siz gâzilerimiz de bulunduğu için dünyaya yeniden geleceğimize hiç şüphemiz yoktur. Ümidlerimiz de pek çoktur.İnşaallah aldanmış olmayız.Asker!Girid o derece ehemmiyetli bir yerdir ki ecdâdımız orasını fethetmek için yıllarca uğraşmışlar yıllarca kan dökmüşler idi.

Asker!Muhârebe bitti;kılıç hakkı olarak biraz da yer almak yok mu?Yok!... Çünkü bizde adam yok,paşa yok,en doğrusu pâdişâh yok! Şaşmayınız sizi akşam sabah 'Pâdişâhım çok yaşa' diye bağırttıklarına aldanmayınız." (s.15-16)

Tunalı Hilmi Devlet-i Âliyye yönetiminin cephedeki Ordu-yı hümâyûnun zaferini yapılan anlaşmada göz ardı ettiği kanâatindedir.Yazar bunun en güzel misâlinin de Girid'de bulunan olaylar olduğunu ve tüm bu Devlet-i Âliyye'nin çıkarlarına ters düşen bir durumun tekrar harple ve yönetimdeki kişileri değiştirmekle ortadan kaldırılabileceğine inanır.Bu inancını şu satırlarla ifâde eder:

"Ey Osmanlı askerleri 'milleti eyler misiniz,nâmdâr şşan-ı vatan hıfz-ı bilâd ü ibâd,Süngünüze etmededir istînâd' hâl böyle iken milleti eyler misiniz nâmdâr?Cevap veriniz:Zâlimleri dipçikleyerek,silâhınıza dayanmış olan şu milleti kendinizi, öz baba öz oğul...arkadaş gibi okşamış olacaksınız.Yoksa o hâinlere silâhlarınızı teslîm ederek milleti evet kendinizi yüzü koyun düşürecek yâni o âl-i Osmânı batıracaksınız.

Asker Girid dağlarında yüzbinlercesi doranmış olan din gardaşlarınız üzerine yine yüzbinlerce yarı canlı müslüman kapanmış,kimisi,can çekişen nişânlısının şalvarına sarılmış ,kimisi kocasının nasılsa başında kalmış sarıkla avret yerini örtmüş ,kimisi anacığının tozlu ,çamurlu sahîrine bürünmüş ,kimisi babasının kanlı bağrına sığınmış elhâsıl bir mahşer ki ölüler diriltilmiş ,diri-

ler ölmüş hepsi birbiriyle kucaklaşmış.Düşürdükleri yavrularını, lohsa şehidlerini elsiz kollarını,ayaksız bacaklarını,kulaklarını...Of.Ey kahramanlar!Her biri intikam intikam diye bağırıyorlar.

Nasıl silâhlarınızı Yıldız'a ve hükûmet konaklarına doğru çevirip bu intikamı alacaksınız.

Tersâneliler Girid'de donanmanız gitmiş olsaydı biz şimdi böylece kan ağlamazdık değil mi?Bahriyeliler...Görüyorsunuz...Hayır siz durunuz;ey Emir Aliler,Barbaroslar,ey Kılıç Aliler!Mezarlığınızdan fırlayınız da görünüz ki bütün dünyayı altüst edebilecek atlas yelkenli gümüş direkli ve altın iskarmozlu yüzlerce gemiyi siz bir müddet içinde deryalara salıvereceğine .. Bir tersâne ocağı bugün ne haldedir?Haydi Osmanlılar!Bu oa bir 'Aydınlı'

Kan kalmamış ki dîn imâna pek susadım yok mu kan?
Ben bu candan vazgeçtim sen yardım et yaradan
Meded umuyor vatan
Kan damlıyor paladan
Yanar tutuşur dağlar,kurur gider şu bağlar
Dinleyin ey kardaşlar,inliyor dağlar taşlar!
Biz yiğitler varken niçin aksın şu yaşlar?
Yarın Moskof çizmesi,bire şeytan düzmesi
Nedir bizi korkutan,ölü müdür ey yârân!
Bu yaşayışı sanki?Gebermeli o yılan!
Ey Osmanlı Osmanlı!Yürü git şanlı şanlı
Durmak yakışmaz sana ,bir yiğitsin kanlı canlı
Bu zulüm artık yeter,diril ey er oğlu er!
Öldü mü Osmanlılar,Haydi kalkın efeler
Meded umuyor vatan
Kan damlıyor paladan " (s.30-317)

Tunalı Hilmi'nin bahsettiği Yunanistan'ın harp nihâyetinde arzularından vazgeçmemesi durumu 1919'da Yunanlılar'ın İzmir'i işgâl ettiği göz önüne

getirilir ise bir haklılık payı taşıyabilir;lâkin şurası muhakkak ki Tanzimatla birlikte Devlet-i Âliyye'nin harplerde yenilgisinin faturası aydınlar tarafından sürekli devletin başında bulunan yönetime çıkarılmak istendi.Tabiiki devletin yönetiminde bulunanlar harbin gidişatında önemli etkendir fakat bunun yanında ordunun durumu,askerin durumu, komutanların ehliyetli olup olmadıkları da göz önüne alınmalıdır.Yani devrin aydınları harplerde vukû' bulan olayları yenilgileri veya anlaşmaları istismâr ederek muhâlif oldukları devlet yönetimine saldırmada haklı bir gerekçe olarak göstermek istemişlerdir.Çünkü bu aydınlar daha önce muhâlif oldukları konularda destekten yoksun olduklarında milli şuuraltını harekete geçiren harp zamanlarında harbi bahane ettiklerinden destek sağlamayı amaç edinmişlerdir.Tunalı Hilmi de bir muhâlifi olduğu Sultan II.Abdülhamid'i ve O'nun yönetiminde devliti idâre edenleri harpte imzalanan anlaşmayı bahane ederek devletin yönetiminden uzaklaştırmayı amaç edinmiş olabilir.Bununla birlikte Devlet-i Âliyye'nin Yunanlılar'ı niçin Mora veya Atina'ya kadar ric'ate zorlamadığı veya hemen anlaşma yapmak ihtiyacını duyduğu noktalarında Tunalı Hilmi'nin belirttiği sorular akla gelebilir.Bunun sebepleri de Avrupa Devletleri'nin Yunanistan'ı destekler tavır göstermeleri veya Devlet-i Âliyye'nin 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra o yıkımın bir daha yaşanmaması için ordusuna olan güven eksikliği olabilir.

Tunalı Hilmi yine devlet yönetimindeki kişilerin muhâlif görüşleri hutbenin sonunda şu manzûme ile özetler:

"Askerim ben!En büyük düşman benim zâlimlere
En büyük düşmanımdır zulm eden bir askere
Dîne,halka devlete hor bakmayın insanlar
Gayz ü kînim yok benim âdil olan hiçbir ere!

Askerim ben!...Ben itâat-ı hikmetten anlarım
Serfürû etmek lüzûmun en kavî fermanbere!
Âmirim Hakk'dır,bu millet hâkimimdir ey silâh!
Yol verirsen zulme,bil kim düştüğün gündür yere!

Askerim ben!Bir silâh-ı zî-hayat olsam ne var?
Zulmü imhâ eylemekçün minnet etmem rehbere
Bir fedâî fıtratım ben,bir askerim
İşte öldüm,işte can verdim şu baygın dilbere.

Elvedâ' ey mati gökler...şanlı yer ..ey cûybâr
Coşmadır ey aşk-ı ulvî,döndü gönlüm mahşere
Arkadaşlar,süngüler,ey kaleler,cenkler
Niyet ü fikrim budur bin cihâd-ı ekber! " (s.32)

Tunalı Hilmi'nin Yunanistan ile Devlet-i Âliyye arasındaki anlaşmaya yaklaşımını Ahmed Tevfik'in de yazdığı destanda görmekteyiz. (Bkz. s.) Bu da gösteriyor ki halkı da Tunalı Hilmi gibi Yunanistan ile Devlet-i Âliyye'nin yaptığı anlaşmaya duyarlıdır;lâkin bu duyarlılığını Tunalı Hilmi gibi kesif bir taarruzla değil bir îkâz ve edebî şekilde yapmaktadır.

II.BÖLÜM

CEPHE GERİSİNDE ÜRETİLEN EDEBÎ ESERLER:

Bir harp esnasında "cephe gerisi" olarak tanımlanan bölge çatışmanın vukû' bulmadığı,muhârebe yıkımlarının yaşanmadığı cihet mânâsındadır.Yoksa harbin etkisi bakımından cephe gerisi de cephe kadar harpten etkilenir.Hattâ bu etkiler cephe gerisinde daha uzun süreli olur;lâkin cephe ilerisi ve cephe gerisi olarak bölge ayırımı harp teknolojisinin cephe gerisini harbin içine alacak şekilde gelişmesinden önceki ayrımdır.Harp teknolojisinin en gelişmiş silâhlarını kullanması cephe gerisi ayrımını ortadan kaldırarak bu bölgeyi de cephe içerisine çekmiştir.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi döneminde harp silâhları cephe gerisini cephe hâline getirecek kadar daha gelişmemiştir.Bu bakımdan 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde bir cephe ve cephe gerisi bölgelerinden söz edilebilir,böyle bir ayrım yapılabilir.Bununla birlikte 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde cephe gerisini tanımlamak için belirli bir uzaklık kullanılabilir.Çünkü harp silâhlarının atış menzili harbin etkisinin görüldüğü,hissedildiği yerleri içerisine alacak kadar gelişmemiştir.Bu nedenle çatışmanın bulunduğu bölgelerdeki yerleşim yerleri cephe sayılırken belirli mesâfede uzakta olanlar cephe gerisi olarak nitelendirilebilir.

Cephe gerisindeki bulunan insanların duygu,düşünce ve maddî yönden harpten etkilenmesini konu edinen eserler, metin içi zaman dikkâte alınarak iki başlık altında toplanabilir:

1-HARP ESNÂSINDA CEPHE GERİSİNİ KONU ALAN ESERLER:

Bu eserlerde muhârebe devam ederken,cephe gerisinde bulunanların ise kulakları cepheden gelen haberlerde,gözleri ise devrin harp mâlûmâtlarını aktaran gazetelerdedir.

Harp esnasında cephe gerisindeki insanları konu alan bir eser Ahmed Rasim'in Askeroğlu (1) adlı uzun hikâyesidir.Hikâyeye konu olan cephe gerisindeki insanlar harbe iştirâk eden bir zâbitin hanım ve annesidir.Zâbit harbe gönderildikten sonra annesi Müslime ve eşi Sabriye'nin üzerinde "ta'b ile ıztırâb" ihsâs eder.Oğlunu askere gönderen Müslime ,Sabriye'nin acısının üzüntüsünün kendininkinden daha büyük olduğunun farkındadır;çünkü "kendinin mağlûb olduğu muhabbeti kocasına karşı ettiği şefkât ve tesiri mukâyese ettikçe Sabriye'nin kalbindeki iştiyâk ü tahassürün derecesini takdîr" eder.(s.24)

Sabriye ise bir şeyler düşünür fakat söyleyemez çünkü "iktisâb ettiği rühûsı edîbâne hasebiyle düşündüklerini " söyleyemez.Lâkin Sabriye bir aralık "keşke İzmid'de ola idik" sözlerine Müslime bir anlam veremez.Sonradan bu sözün zâbiti bir daha görme ile alâkalı olduğunu öğrenir.Bu esnada Müslime ağlamaya başlamış ve "otuz otuzbeş senelik bir perverde-i nâmûs ü şefkâti bir daha öpmek bu gibi kalplerin dayanamayacağı bir" arzuyu bildiğinden dolayı Sabriye'nin 'bir daha görür idik' cümlesini üç defa tekrarlayarak O'na halasının kızının orda olduğunu söyleyerek gitmeyi teklif eder.Bu karardan sonra gerek Sabriye'nin gerekse Müslime'nin ıztırâbı biraz diner.

Bütün "tedârikât-ı seferiyyeyi" gördükten sonra sabahın erkeninde vapurla Haydarpaşa'ya oradan da trenle İzmid'e giderler.Tren yolculuğu esnâsında,"her ikisi de seviniyor,gülüyor çabucak mâhis ü zâil olacak bir ümîd ile" oyalanırlar.

Ahmed Râsim kahramanlarının gerek konuşmalarında gerekse davranışlarında ruh

---

(1) Ahmed Râsim,Asker Oğlu, Konstantiniyye,1315, Mâlûmât Mat..103s.

hallerini vermeye çalıştıktan sonra kendisi de bâzı bölümlerde direkt metine müdâhale ederek insâniyette var olan duyguları ve sevinçleri açıklamaya girişmektedir.Ahmed Râsim,trendeki Sabriye ve Müslime'nin davranışlarını ve duygularını ortaya koyduktan sonra bu davranış ve duygular hakkında kesin yargıya şu satırlarla varmaktadır:

"Nazar-ı dikkat bu sevinci,nâkil olduğu kederi,ıztırâbı belli etmeyen o handeri,o yalancı mes'ûdiyeti ,o geçici huzûr u ârâmişi gördükçe beşerin mâsûmiyet dediği hâl-i ibtidâî-i sükûnun bir devr-i hayâl olduğunu fark ü temyîz eder."(s.26)

O günün akşamı "Müslime,Sabriye,misâfir oldukları evin kadınları ,bütün İzmid halkı,ahâlîsi,memûrîni dizi dizi gelen fedâkârân-ı vatanın rehgüzârında" dururlar.

"Sabriye'nin kocasının mensûb olduğu tabur " da gelir. "O anda son derece de halîm olan o nûr-ı dîde, muâmelât-ı müşfikânesiyle karısını meclûb ve meftûn eden " bir vaziyette bir başka kıyâfet içerisindedir.Zâbit Müslime ve Sabriye'yi görünce bölüğünden ayrılarak onlarla buluşur.İkinci kez "anasının elini öperek hayır duâsını" alır."Bir kere daha Sabriye'ye nazar-ı iştiyâk ile bakarak âile muhabbetinin ne kadar kerîm ne derecede amîk-i hissiyât ü âmâle penâh-ı münferid olduğunu anlatmak " ister.(s.27)

Zâbit bu görüşmeden sonra onların yanlarından ayrılırken "ağlamamak gibi dem-i hicrânın en buhranlı en sûzişli teessürâtı altında kalan Müslime ile zevcesinin gözlerinden nihân" olur.(s.27-28)

Müslime ve Sabriye "enzâr-ı meyûsânesini hâmûlêsi fedâ gelmesinin nâtık olduğu me'ânî-i mübârekeyi tecessüm ettiren vapura " dikerler ve uzun süre vapuru izlerler."Vapurun tahrîk-i çarh etmesi üzerine ağlaya ağlaya" geri dönerler.

Bu esnâda zâbit gideceği yeri değil "âile-i hasret-i kârinin te'sirâtını kendi gam-ı iftirâkine nisbetle muhâkeme etmektedir.Yazar zâbitin bulunduğu ruh hâlini şu satırlarla okuyucuya aktarır:

"Ona bu hâl râhat-ı âşiyândan kaçarak ölüme göğüs germek kâbilinden geliyordu.Fakat başka türlü bir tefekkür zâhib olduğu noktayı ona anlattı.Oiki

çeşm-i giryân kâffe-i muhâkemâtını değiştiriyor,kalbinde hasret denilen bî-â-râmî-i emeli tazeliyordu.

Nereye gidiyor ? Harbe değil mi ? Sabriye'nin hîn-i vedâ'da kalbden hissettiği eser-i bedbahtîyi o da hissediyordu.Evet izdivâcının dokuzuncu ayında O'na büyük bir nâle-i firkât veren baht, harbde de bir kurşun ile bütün bütün nâ-kâm eyleyemez mi?Eğer memâtda görmek olaydı herkes bu hâle kanâat ederdi.Kendisi asker olduğu halde bile harb ü cidâlin bâis olduğu elemleri,kederleri, akıttığı gözyaşlarını,öldürdüğü vücûdları muhakk görmüyordu.

Lâkin ne çâre? Muhâsamât-ı beşeriyye medeniyet ile azalmıyor.Bi'l-akis ziyâdeleşiyor.Zihinler terâkkî ettikçe vesâit-i itlâfiye inceleşiyor,bir dereceye geliyor ki, insan insanı görmeyecek mesâfeden bir mermi nişângâhını buluyor, bir gülle yüzlerce kişiyi ser-bihâk-ı helâk eyleyerek vazîfe-i tarihiyyesini îfâ eyliyor zûr-bâzûya ne hâcet? o silâh şimdiler unutulmuş onun yerine bir darbesinde,dem-i sâbitinde koca bir vücûdu bî-rûh yere serecek ufak bir kurşuna tebeddül etmiş değil mi? El ele gelmek bir dereceye kadar göze alınır.Fakat iki düşman arasındaki mesâfe arttıkca eser-i merhamet de o kadar azalıyor.Bu nisbet-i mesâfeye tabi' kalıyor.

;Âh! o nazar ne kadar hazîn idi.Sabriye son defa olmak üzere zevcinin yüzüne baktığı zaman o çeşm-i hûn-âlûddan bir şiddet-i hârikulâde ile fırlayan nigâh-ı tahassür derin bir heves-i kâmurânînin tamâmî-i zevâlini gösterir sûrette inkisâra uğradı.Güyâ o vücûd-ı rencidenin kâffe-i âmâl kuvve an-kalb denilen ve insanın mânevîyyâtını isbât eden bir şedîd ile gözlerinden fırlamış bir penâh-ı karâr bulamayarak birbirinden müteferrik olarak havaya su'ûd eden eşyanın hîn-i satvetinde görülen gayr-ı muntazam bir harekete tab'iyetle düşmüş idi." (s.29-31)

"Anlaşılmaz tarif edilemez bir menbe'-i teessüründen kanayıp dökülen katarât-ı sireşki merdümekleri üzerinde bir galeyân-ı tâm ile dolandığı zaman kocasının hayâl-i mahzûnu derhâl çeşm-i vicdânî önüne gelmiş,O'na ;ben senin gözünün önünden uzaklaşır isem de hissiyâtının arasına gizliyim sözünü anlatacak

bir tecellîde bulunmuş idi.Lâkin neye yarar.Hayat his ile müşterek değil mi? İki zî-rûh arasında incizâb sade câzibe kânûnuna tâbi' değildir. Onda bir de kânûn-ı irtibât hükmider.Emel görmekle bitmez.Hem mânen hem maddeten temâs ü ihsâs lâzımdır." (s-30-31)

Yazarın varlığının çok ağır bir şekilde hissedildiği yukarıdaki ifâdelerde, yazar harbe gidiş sorgulamasının eşiğine kadar gitmektedir.Lâkin bu gidişi harbe harbe iştirâk ekmeme mânâsında değil harbin çıkışı ve niçin çıktığının sorgulanmasıdır.Çünkü harp esnasında insanoğlunun kurduğu medeniyetler,sosyal yapı,iktisâdî ve siyâsî yapı altüst olur.Ahmed Râsim harbin insan varlığını nasıl tehdît ettiğini ve insan psikolojisinde nasıl etkili olduğunu Yüzbaşı ile Sabriye arasındaki ayrılıkta somutlaştırmaya çalışıyor.

Yazar devrini veya kendisini alâkadar eden bir konu üzerindeki duygu ve düşünceleri,teorileri insanlığın içinde elle tutulur,gözle görülür insanların içerisinde yaşayan yani genel geçerliliği olan tipler üzerinde göstermeye çalışır.Bunun sebebi teori duygu ve düşüncelerin daha kolay hissedilmesi ve anlaşılmasıdır.Yazar bunu yaparken de gâyet nesneldir.Çünkü diğer edebî türler içerisinde nesnelliği en fazla olan kurguya dayalı eserlerdir.Kurgu yazar ile işlediği konu arasında mesafenin de artmasına yaramaktadır.

Ahmed Rasim'in buradaki tavrı Yunanistan ile neden harp edildiği noktasında değil umûm harplere karşıdır.Devrinin Servet-i Fünûn ediplerinden farklı olarak edebî anlayışlarını devam ettiren topluluğun önde gelen isimlerinden biri olan Ahmed Rasim'in harplere karşı takındığı bu tavrın sebebi estetik zevk ve anlayışının belirli bir seviyenin üzerinde olmasındandır.

Bununla birlikte umûm harbe karşı aleyhtarlık aydının ve estetik bir zevk kazanmış insanın(entellektüel) genel geçer özelliğidir.Bunun sebebi de aydının toplumdaki fertleri en müreffeh bir seviyeye yükseltmeye çalışması,belli estetik zevk düzeyine çıkmış insanın ise uğraşı gereği estetikle insanı merkez kabûl ederek paradigmasını oluşturup enternasyonali yakalamasıdır.

Lâkin barış zamanlarındaki veya harpten sonraki aydın veya entellektüeldeki

harp aleyhtarlığı harbin sorgulanması malzemesi dile dayalı eserlerde görülebilir.Fakat harp dönemlerine bu iki kesimin mensubu olduğu milletin savunuculuğunu üzerine aldığı için hâdiselere pragmatist yaklaşır. Barış dönemlerindeki insan hayatını merkezci kabul eden enternasyonel fikirler,ideolojiler,harp dönemlerinde gerek bir millete mensûbiyet gerekse siyâsî iktidâr,toplumdan gelen tazyîk sonucunda yerini pragmatizme bırakırlar.Bu nedenle harp dönemindeki harbe eleştirel yaklaşımın dozajı niçin harp ediyoruz gibi bir noktadan ziyâde harbin çok kötü sonuçlar doğuracağıdır.

Bu nedenle aydınlar ve entellektüel kesimin harp üzerine en yoğun eleştirisi harpten sonraki dönemler,barış dönemleri veya dünyanın belirli bir bölgesinde harp olduğunda harbe katılmayan tarafsız zamanlarda görülmektedir.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi' döneminin tanınmış şâiri Tevfik Fikret harp döneminde mensubu bulunduğu millet nazarında hâdiselere pragmatist yaklaşıp, Hasan'ın Gazâsı,Kenan,Yenişehir Gâzilerine,Asker Geçerken gibi konusu harp olan manzumeler kaleme alırken barış dönemlerinde insanı merkeze alarak insanlık sevgisini konu alan manzûmeler yazmıştır.

Yine barış dönemlerinde II.Dünya Harbi'nde tarafsız kalmayı tercih eden bir ülkenin aydını olan Ahmed Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanının kahramanı Mümtaz II.Dünya Harbi'ne eleştirel tavrını şu ifâdelerle aktarır:

" Biz muhârebe olacağını sanıyoruz;tarihteki muhârebelerden biri.Halbuki dünya politikacılarının burnu dibinde birleşmiş,meseleleri birbirine kenetlenmiş,bir iç harbine hazırlanıyor.İç harp,yŞani bir medeniyetin gömlek değiştirme şekillerinden biri.Büyük,kendi realitesi içinde kavranması imkânsız derecede büyük,âdetâ tabiatın bir hezeyânına,bir kâbusuna benzeyen,o kadar büyük bir uzviyetin bir istihâle noktasını yaşıyoruz.Her şeyin bir içten patlamayı hazırladığı,zarûrî kıldığı,tâbir câizse fizyolojik bir noktadayız.Siyâsî bir harbin sakınılması o kadar kolay ki...Bir dümen kırışı,aklı selîmin bir saniye için dönüşü her şeyi halledebilir.FAkat bir medeniyet kırizini yenmek onun ârızaları içinde şuurunu muhâfaza etmek,ona karşı gelmeye çalışırken

dümeni ellerinden kaçırmamak,bir selde sürüklenmemek,bir tayfunda boğulmamak bir yıldız mübâdemesinde toz hâline gelmemek kadar güç..." (2)

Harbin bilinçli bir şekilde sorgulandığı dönemler ise harp sonralarıdır. Bunun en güzel misâli II.Dünya Harbi sonrasında görülür.II.Dünya Harbi sonrası diğer harplere oranla bu sorgulamada felsefî temeller geliştirilir.Bu sorgulama yazın ürünlerinde görüldüğü gibi,düşünce alanlarında da görülerek kişinin kendisini oluşturabilmesi için kendi varlığını tanıyıp kendi irâdesiyle harbin yıkımının zararlarını ortadan kaldırmaya dayanan teoriler Egzistansiyalizm denen bir davranış felsefesinin doğmasına sebep olur.Sartre, Kierkegard,Heidiger bu felsefenin temel teorilerini geliştirirkenAlbert Camus bu teorileri edebî ürünlerle birey üzerinde somutlaştırarak toplum üzerindeki etkilerini ve harp insanını vermeye çalışır.Özellikle umum harbin yarattığı yıkımlar mitolojide Sysiphos Efsânesiyle vermeye çalışarak bütün harplerin nedenleri ve sonuçları üzerinde durur.Albert Camus harplerin meydana gelmesini bir kısır döngü olarak Sysiphos Efsânesi'nde konu kaderci bir anlayışa bağlanmaya çalışılır.Lâkin Camus'un bunu yaparken vermek istediği insanoğlunun kurduğu medeniyetlerin önünde sonunda bu illete yakalanacağını belirtmekte hem de eserini bu âkibeti önlemek için kaleme almaktadır.

Alemdar Yalçın Albert Camus'un medeniyetlerin kaderinin harple yıkılmak olduğu tezine şu ifâdelerle katılmamaktadır:

"İnsan 20.yüzyılda kendisine yabancılaşmıştır.Bu doğru...Bir çok örneğiyle verilebilir.Nitekim Camus birçok örnek vermiştir.Modern insanın toplum dişlisi içindeki monoton görevi yüzünden yabancılaşmasını,yeryüzündeki varoluş sebeplerine ters düşüşünü vermiştir.İyi gözlem yapan her insan bu yabancılaşmayı görür.Camus yine güzel bir benzetmeyle 'Sysiph Efsânesi' isimli eserinde insanı yeryüzünde Sysiph'in kaderiyle tarif etmiştir.İnsanoğlu mutluluk ve ya medeniyet taşını büyük emek ve gayretlerle bir tepeye çıkarır.Tam tepenin doruğuna

---

(2) Ahmed Hamdi Tanpınar,Huzur,İstanbul 1974,Tercüman 1001 Temel Eser Yay., s.329-330.

yerleştireceği sırada taş yeniden doruktan yamaçlara iner.

Şimdi insanoğlu sözüm ona eski Yunan'ın güçsüz yarı tanrı insanları tarafından cezalandırılan Sysiph'in kaderini paylaşacaktır.Yeryüzünde insanoğlunun kaderi bu mudur?Bana kalırsa yeryüzünde insanoğlunun kaderi bu değildir.Bu olmamalıdır.Çünkü insan aynı taşı,aynı yoldan,aynı tepeye çıkarmak gafletini bir veya iki kere gösterir.

İnsan yeryüzünde böyle bir cezaya çarptırılmadığı gibi sanatçı da yeryüzünde insanoğlunun sonu kötü bitecek bir çabasının sıradan bir şâhidi değildir.Olmamalıdır.İşte kendilerine acılarımızı araştırmayı ,çıkış yolu olarak almış düşünürlerin teklifi:şâhitlik veya yansıtıcılıktır.

'Sanatçı çağının tanığıdır' sözü,olayları objektif bir ses oluşu gibi aynen alarak bunu bir mahkemeye götürür.Sanatçı böyle bir mahkemenin tanığıdır..Suçlu kim? Çağı...Sanatçı çağında işlenen suça katılmamış mıdır? Çağının suç işleyeni karşısında sadece susmuş ve bir köşede gözlem mi yapmıştır.Dolayısıyla sanata böyle bir görev vermek bilmem ne kadar doğrudur? " (3)

II.Dünya Harbi'nin etkisinin çok şiddetli olması ve uzun yıllar devam etmesi harpte kullanılan silâhların çok gelişmiş olması ve bu silâhların cephe gerisi diye bir bölgenin tanınmayışıyla yakından alâkalıdır.Artık modern harp silâhları cephe gerisini de cephe hâline getirmiştir.Bu nedenle harbe iştirâk edenler sadece kendi hayatlarının değil geride bıraktıkları insanların da hayatlarından endîşe eder durumdadır.Çünkü harpten dönüp geldiğinde harp gerçeği karşısında daha kötü bir gerçekle karşılama oldukça fazladır.Bunun sebebi ise cephe gerisinin harbe fiilî katılmasıdır.

Sabriye "evdeki pencerenin önünden gemiyi tâkib" eder. (4)Gemi gittikçe uzaklaşır uzaklaştıkça da "yana yaslanmış,gûyâ üzerinde bulunan besâlet-i nihâdân pâ-yı taht-ı şehre dönmüş kumandan-ı a'zamına tûce ederek âvâz-ı ihtishân ile şehri" selâmlarken mızıka da hâlâ "aks-ı endâz" etmektedir.Bu esnâda

---

(3) Alemdar Yalçın,Çağdaş Edebiyat ve İnsan,Ankara 1986,Kuşku Ofset,s.20-21.

(4) Ahmed Râsim,Asker Oğlu,Konstantiniyye ,1315,Mâlûmât Mat.,s.32.

'Pâdişâhım çok yaşa!' duâlarıyla halk da bu mızıkaya eşlik ederken bazıları da sandallara binerek "fedâkârân-ı vatanı teşyi' " etmektedir.Yine bu esnada halktan bir kısmı ise:

"Ey gâziler yol göründü yine garîb serime" mısrâı ile başlayan şarkıyı söylerler.

Vapurda bulunan zâbit ise "vapurun küpeştesine dayanmış,muttasıl o firkâkzedeyi gördüğü yere bakıyor.O cem-i gafîr arasından anı görmek,onu son defa olmak üzere nazarlarıyla selâmlamak ona karşı ne derecede metîn olduğunu isbât eylemek "ister."(s.33)Yazar zâbitin bu davranışlarını "bu da bir nev' mücâdele-i hissiyât idi.Fakat bu gavga-yı muhabbet mesâfe uzadıkça eser-i şefkât ziyâdeleşir.Bu medeniyyet-i kalbiyyeye mahsûs âsâr-ı terakkîdendir" ifâdeleriyle çözümlemeye çalışır.

Sabriye artık vapuru tâkip edemez.Zâten güneş de batmakta ve ortalık sessizliğe bürünmektedir.Bu esnada vapurda bulunan zâbitin ise "her sâniye harîm-i cânından uzaklara götüren" bu sefînenin içerisindeki durumunu yazar açıklama gereği hissederek şu ifâdelerle aktarır:

"Bu bir seyahat,hayır,hayır her sâniyesi efkâr-ı ulviyyeye masdar olan bir tenze idi.O deryâ-yı behiştî,riyâz-ı kudsî gibi açık,saf o sevâhil-i vatan, tecelliyât-ı dîdâr gibi müheyyic.Hem sefer olan ihvân-ı mücme'-i ittihâdda aks-endâz-ı etrâf olduğundan genç bir müddet için hânesini unuttu. Kenarda durmuş,tüyleri ürpermiş vücûdu dâe'l-cemûda uğrayanlarda görülen in'idâm-ı his gibi bir katılık içinde kalmış gözleri hatt-ı tabîiyyesinden ziyâde açılarak yaşla perdedâr olduğu halde binlerce kalbin çıkardığı terâne-i tehlîli dinliyor,o zaman sağ elini bükmüş,düşman-ı hayâliyyeye karşı vaz'-ı tehdîd gösteriyordu.O nidâ mübşir-i zafer idi."(s.35)

Zâbit yavaş yavaş yerinden kalkarak "güverte üzerinde saf saf huzûr-ı Hak'-da belbağlayan arkadaşlarıyla namaz" kılar.Sabriye ise akşamın karanlığıyla birlikte odasına çekilir.Saatler ilerledikçe "deryê-neverd-i hicrân olduğunu düşünerek gözünü kırpmazken" kocası ise "tenhâ-nişîn-i elem olduğunu bile bile uyuyamaz" olur.

Sabriye günler geçtikçe " beyhûde teessüflerle vakit geçirmeden ise kocasına duâ" etmenin daha hayırlı olacağına inanarak bir " his-i dindârâne ile ellerini açar,o vücûdun her dürlü kederde mâsûniyeti hakkında saatlerce niyâz ederek arada sırada hurûşa isti'dâd gösteren gözyaşlarını gûyâ menbe'ine icrâ edecek imiş gibi habs etmek için yalnız" hıçkırı.(s.38)

Müslime ise Sabriye'nin her hâline dikkât ederek ona tesliyet verir.Geceleri ise bâzen ikisi berâber uyanarak bir müddet uyuyamaz,rüyâlarında gördüklerini birbirine anlatamazlar.Bu rüyâlar hiç kuşkusuz harbe dâirdir.Gündüzleri ise ayrı ayrı odaya çekilerek birbirinden saklı bir şekilde ağlarlar.Bu esnada harbin başladığı bütün mahalleye yayılır.

Müslime bir gün gelinini alarak "mekâbîr-i evliyâüllâh"'ı ziyâret etmeye karar verir.Eyüb'de duâlar ederler.Müslime henüz doğacak torunu için nüsha alır. Lâkin zâbit muhârebeye gittiğinde torunu anne karnında dokuzuncu ayındadır. Dönüşte zindan kapısına uğrayarak tesbihden geçerler.Bu meşgûliyetler onları biraz tesellî eder.Bu arada gördükleri rüyâları ayrı ayrı gizli bir şekilde türbedâra tâbir ettirirler.Selâmet sözünü alarak geri dönerler.Adak adarlar. Lâkin döndükleri vakit yine zâbitin kendilerinden ayrı olduğunun farkına varırlar.

Cephe gerisindeki,harbe yakını katılmış insanların yaptıkları davranışlar bir nevi kendini tesellî etme konumundadır.Yâni bir nevî gerçekten kaçış olarak nitelendirilebilir.Ayrıca üzüntülerini,acılarını,ayrılığın ağırlığını hafifletmek bu davranışların en büyük sebebidir.

Müslime ile Sabriye'nin rahatlamasını sağlayan en önemli etken,komşuları olan kadının kocasının da harbe katılmış olmasıdır."Kiminin oğlu gönüllü yazalmış, kiminin damadı gitmeye" hazırlanır.Onların da yakınları Sabriye ve Müslime gibi ağlamaktadırlar.

Günler geçtikçe ikisi de artık derde alışır.Artık "o medîd âhlar,o cen-hırâş hıçkırıklar" kesilir.Gözyaşları yavaş yavaş diner.Bir öğle vakti postacıbir zarf getirir.Sabriye zarfı sevinç ve gözü yaşlı olarak açarak Müslime'ye okumaya

başlar.Mektup cephede bulunan Yüzbaşı'dan gelmiştir.Mektupta Yüzbaşı'nın ahvâlini anlatan şu satırlar mevcûttur:

"Benim canımdan azîzim vâlideciğim!Herkes uykuda yalnız ben uyumuyorum. Benim gibi âilesine düşkün olanlar uyumazlar.Muhâbbet hayatın en ziyâde muhtâc olduğu ğudâ değil mi? Bence âilemi sevmek kadar lezîz bir şey olur mu? Dünyada kimim var? Bir sen bir de o.Bu yaşa gelinceye kadar gördüğüm âsâr-ı şefkât senin başka bir vücûd başka bir hâmî olduğunu bana anlattı.Doğdum. En ufak bir rüzgâr beni helâk edecek kuvvete mâlik iken sen kucağında,bütün insanların ilk önce sığındığı göğsünde beni sakladın. Ümîdim süd değil idi. O âb-ı sâf rûhum ve şefkâtin en feyizli,en kerîm bir menba'ından akan mâel hayat idi.Büyüdüm.En ufak bir keder beni meyûs etmeye kâfî iken sen nazar-ı müşfikin,günden güne artan muhabbetin ile o keder hücûmlarına siper olarak beni muhâfaza ettin. Söz anlamaya başladığım zamandan beri her sözünü zihnimde harz-ı cân edinmiş olduğumdan derece-i muhabbetimi takdîr et.Senin ağarmış saçların,henüz feri azalmaya başlayan gözlerin sadmât-ı zaman ile ihtiyarlayan vücûdun benim için en ziyâde sevimli,kıymetli bir hazînedir.Bir nüsha-i selâmettir.Sen hayatımın bâis-i müstekili,hâmîsi sâhibi olduğun için irtibâtım ebedîdir.Anne emîn ol.Oğlun seni aslâ unutmaz.İşte gece yarısı!Ben yine sizi düşünüyorum.Başka endîşem yok.Başka kederim yok.Beni tesellî edeçek bir cihet var ise hepimizin en şefkâtli vâlidesi olan vatanı muhâfazaya dâvet edilmekliğimdir....Ben nankör olamam.Anama karşı hissettiğim muhabbet vatanıma olan aşkımdandır.Bu aşk pek müessir pek ziyâde yakıcı,onun devâsı fedâ-yı cândır.Âh mümkün olsa da bu satırları yazdığım anda hissettiğim iştiyâkı tamamen anlatabilsem.Fakat mümkün mü?Bende o kadar iktidar kaldı mı? Sevinç ile tehassürüm birleşti.Bir taraftan hasret,bir taraftan vazîfe,hangisinden geçebilirim.Ben sizin muhabbetinize tevecchünüze istihkâk peydâ edebilmek için size cesâret ve metânetimi gösterebilmeliyim.Sen babasına anasına lâyık bir oğl,Halîlim nâmus ü ismetiyle mütenâsib bir zevc olduğumu anlamalıdır.

Azîzem,

Vâlideme yazdığım satırlarda senin için de hisse vardır.Eğer sen olmaya idin ben elimdeki silâha bu kadar cesâretle sarılamazdım.Emin ol.Ben senin akıttığın gözyaşlarını hissediyorum.Onlar benimdir.İkimizin de sireşk-i teessürü bir kalbden akıyor;izdivâç demek iki hayat,birleştirmek demektir.İkinizde kalbimin ziyneti,gurûru hayâtısınızdır.Sizi orada bulundurmakla yaşıyorum.Ömrüm artıyor. Cihanda ne var?Sermâye-i hayat olarak neye mâlikim? İkinizin muhabbetine değil mi? Bu bana kâfî .Başka teveccühe başka lafza ihtiyâcım kalmadı.Seni sevmek bence izzet-i vicdân denilen hayât-i câvidânîyi kazandırıyor.Ben herşeyi sana bıraktım.Harbe yalnız vücûdumu götürüyorum.Hayatım,nâmusum yine evimde kalıyor. Binâenaleyh ağlamamalısın.Yaşamak mutlakâ ölüm ile nihâyet bulmayacak mı?Fakat bunu kaldıracak bir şey var.O da senin gibi afîf bir kadına tevdî' edilen âile-i nâmusunun o saate kadar hüsn-i muhâfazasıdır.Ben burada seni,sen orada beni muhâfaza et.Ayrılık dediğimiz belâ kahrolur.Mâdem ki hayatımız birdir,vazîfemiz de birdir.Asker zevcesi olduğun için ağlamak sana yakışmaz.Sabr ü tahammül insanı cennete,saâdete götüren iki melekedir.Cenâb-ı Hak'dan gayri mededkâr bulunmaz. Siz de ben de O'nun lûtfuna muhtâcız.Zaman çabuk geçer.Yine görüşür,buluşuruz. Buraları görmemişe döneriz. .....Alayın....Taburun..Dördüncü Bölüğü Yüzbaşı'sı Yusuf"(s.42-45)

Yusuf'un gönderdiği mektubu sevinçlerinden tekrar tekrar okurlar.Müslime aralıksız ağlarken,Sabriye ise mektupta yazanları düşünerek Yusuf'un 'ağlamaktan ziyâde hayatın şedâidine tahammül etmek lâzım' geldiğine âit fikrinin haklılığına inanır.Yine de 'ya şehîd olursa' endîşesini taşıdığını hisseder.Şehîd olması hâlinde tahammül edemeyeceğini,ölebileceğini düşündüğü esnâda "karnından dışarıya doğru urulan bir darbe üzerine" bu düşüncesinin yanlış olduğuna karar verir.Tahammül edebileceğini farkeder.

Aradan dört gün geçince bir mektup daha gelir.Bu mektuplar gösteriyor ki "koca Osmanlı kahramanı teselliyât-ı adîde ile âilesini şâd etmeyi düşünüyor kendini tehlike-i azmâ içinde olduğu halde yine onları muhâfaza etmek" istediğini şu satırlarla dile getirir:

"Azîzem,

Selânik'teyiz.Meydan-ı harbe bir karış yer kaldı.İhtimâl ki son yazdığım mektûb bu olur.Fakat teessüre mahall yok.Ben sizden ayrılırken ölüme gittiğimi anlatmış idim.Ne kadar ağlasanız da fâide vermez.Olacak mutlaka olur.Annem sabr ü tahammüle alışmıştır. Sen de ona taklîd-i hareket eyle.O kucağında büyüttüğü vücûdu top,tüfenk dumanları arasına bırakıyor.Binâenaleyh onun teessürü daha ziyâdedir.Her yerde büyüklere tâbiyet farzdır.Sen de ona tâbî' ol. Korkma senin hânede havf edişin bana kadar sirâyet eder. Sana kalben merbûtum. Onun için zerre kadar korkarsan beni burada titretirsin.Düşmana karşı rezîl edersin.Ölüm emr-i Hakk'tır.Önde ölenleri görmüyor muyuz? Ona mekân ü zaman her zaman mevcuttur.Dul kalsan bir kahraman karısı olduğun için yâver-i Hakk dâimâ seninle berâber kalır.Muhabbetin uzunu kısası olmaz.Hepsi birdir.Hepsi aynı imdâddadır.Ben size emin olduğum için sevine sevine gidiyorum.Benim gibi ağlayanların da cümlesi gözyaşlarını dindirdiler.Binâenaleyh siz de sabrediniz." (s.48-50)

Sabriye Yusuf'un yazdığı satırları okuyunca onları "kalben tasdîk ettiği halde yine kendisini teessürden"alamaz.Düşünür ve ağlamak ister lâkin "tecelliyât-ı ilâhiyyeye intizardan gayrı çâre" bulamadığından sadece beklemekle yetinerek bu gelen mektubun son mektup olup olmadığı endîşesini taşır.Bu endîşe Selânik'ten gelin kısa fakat kısa olduğu kadar da "kalb denilen cihân-ı muammerin müessir bir levhasını takdîm" eyleyen mektupla sona erer. Bu mektubun şu satırları bir vedânâme niteliği taşımaktadır:

"İki gözüm,nûr-ı halîlem.Bugün Alasonya'ya doğru hareket ediyoruz.Artık düşmanın tâ karşısındayım.Ya şehîd,ya gâzî.Îmân ü i'tikâdım bunun ikisini de müsâvî gösteriyor.Sana vedâ' edemem.Çünkü ölsem de rûhum seninle beraberdir. Ölüm beni senden ayıramaz.O karargâh-ı ebedîdir.Cümlemiz orada birleşeceğiz. Fakat kalbimde iki harb-i dâimî var.Biri sizin muhabbetiniz,diğeri muhabbetinizi bana telh eden düşmanın intikâmıdır.İkisi de aynı şiddetde ,ikisini de ölünceye kadar muhâfaza edeceğim.Ölürsem yalnız sizinki kalbimde saklı ol-

duğu halde huzûr-ı Rabbi'l-âlemîne gideceğim.Çünkü oraya gayz ü intikâm giremez.Çünkü o zaten azîzün zû-intikâmdır.İşte azîzem!Hareket emri geldi. Hazırlanıyoruz. Hayır duâ benim için en büyük imdâddır." (s.50-51)

Sabriye mektubu okuduktan sonra yüzünü kapatarak "bekâ-yı muztaribâneye" başlar.Sabriye'ye göre artık herşey bitmiştir.Müslime ise Sabriye'nin bu hâlini görünce şu davranışları gösterir:

"Ne var ? Ne olmuş? Diye gelinin elinden tutdu.Bu son zarbe bir şeyle kâbil-i iltiyâm olmayan bir yâre açtı.Yüzündeki esferiyet günden güne artarak hicrân âlemine mahsûs bir resm-i mâtem-engîzi sûretini aldı.O gül çehre soldu. Garib hazîn bir tavr-ı mağlûbiyet o reftâr-ı nâzike çökerek zamanından evvel üzüldü.

Birşey düşünmüyor,sersem,muztarib bir halde geziniyordu.Müslime de bârsenc altında,firkât-i evlâd arasında ezildi.Sevmek konusunda kendi hissiyâtına tamamen müşterek olan gelinin dizinden ayrılmamaya" başlar.(s.52)

Son mektuptan sonra bir ay geçtiği halde Yusuf'tan hiçbir haber alınamaz. Harbin îlânından sonra devletin "ihsâs etmek istediği cihet-i siyâsiyyeyi birden bire sokaklarında halecân,heyecân,yüzlerinde istifhâm,merak ,endîşe emâkin ü müessesâtında bir faâliyet-i mütemâdiye,donanmasında bir hareket-i mecbûriyye şimendüferlerinde münâkalâtı tesrî' edecek teşebbüsler görülür." (s.53)Harbin îlânı İstanbul'da "der ü dîvârında sûr-ı kadîm üzerinde hayâlî elvâh-ı zafer kılâ'-ı atîkasının burc u bârûsunda helâl-i nusret,bayraklarında vakâr ü azamet ile mümtezic ihtizâzlar hâsıl" ederken "sabahleyin evrâk-ı havâdîs elden ele gezer, sokaklar na'ralarla,havâdis feryâdlarıyla çınlar.Bu hâl tâ geceye kadar imtidâd" eylemektedir." (s.53)

Kaleme aldığı eserlerinde 'İstanbul'u yaşayan ve yaşatan' biri olarak tanınan Ahmed Râsim yukarıdaki ifâdelerde de harp dönemi İstanbul'u kalın çizgilerle çizmeye çalışır.İstanbul'da bu seferberlik hâli sürerken hudûdun ne halde olduğu,tecâvüz edenin eşkıyâ mı Yunanlılar mı olduğu,Alasonya ordusunun ne türlü hareket ettiği,Osmanlı askerinin ilerleyip ilerlemediği,gâlibiyetin

müyesser olup olmadığı,ümid ve zaferin birleşup birleşmediği,bütün bu emellerin niye inkılâb etmediği noktalarında İstanbul'da yaşayan bâzı ahâlînin endişeleri mevcuttur.Yine İstanbul'da görülen şu telâşlı hareketler insanları her ne kadar harpten mâlûmâtları olsa da endîşeye sevk eder: "Efsûs!Şu geçen mütelâşî ihtiyâr o derece de mütegayyir,benzi atmış,sararmış,şu genç neden titriyor,ağlayacak düşüp bayılacak gibi adımlarını şaşırıyor.Bu arabalar neden hızlı hızlı gidiyor,içindekiler niye mağmûm,niye mükedder konuşuyorlar?Bu sür'atle geçen yâver atını hızla koşturan jandarma çantalı bir çavuş,elinde büyük bir zarf tutan şu süvârî nereye gidiyorlar?

Sokak başlarında muntazır-ı haber olan bu ahâlî neden fısıldaşıyor?"(s.55)

Sabriye ve Müslime de günleri bu endîşelerle geçirirler.Günün birinde "Ordu-yı hümâyûnun iki fırkasının mahsur kaldığı ,düşmanın hat-ı ric'ati kestiği,kumandanın esir edildiği haberi ağızdan ağıza yayılarak kara bir haber gibi kahvehânelerden,gazinolardan,meyhânelerden intişâr ederek " Sabriye'nin evine kadar varır.Bu haberler düşmanın Selânik'i vurması,Çanakkale Boğazı'nı tehdît için hazırlandığı gibi haberlerle birlikte yayılır.Cephedeki bu haberlerin tesîsatını Ahmed râsim şu ifâdeleriyle gözler önüne serer: "Sabriye vaz'-ı haml ediyordu.Kapı birden bire vurularak bir nefer göründü.Elindeki mektubu uzatarak belindeki kemerini çözmeye başladı.Birer birer sayarak Müslime'ye altı kadar lira verdi.Kalbler darebânını şaşırdı, gözler nûr-ı tâbânını gâib ederek ağlamak gibi en büyük bir teselliyi unuttu.Yalnız bir sadâ-yı gayb: nâmus! Nâmus diye ezân-ı ahâlîde tanîn-endâz oluyordu."(s.55-56)

Ertesi gün Ordu-yı hümâyûn kuvvetlerinin Milona'dan geçtiği ve Yusuf'un mensubu olduğu fırkanın Tırnova'ya girdiği haberini de Ahmed Râsim şu satırlarıyla belirtir: "Fakat sihri o sabahü'l-hayr müjderesân-ı milletin gönlünü sürûr ü şâdî ile mecbûr tehlîl ve ta'zîm eden bir beşâret-i azmâ-yı varak-pâreler üzerine nakş ederek akşama kadar keder ü elemi unutmak gibi bir safâ-yı ruh-nüvâzâne ile mürûr etti.

Cünûd-ı Osmânî Milona'dan geçmiş,Yusuf'un mensûb olduğu fırka Tırnova'ya girmiş idi."(s.56)

İstanbul'daki bu sevince Sabriye ve Müslime kendi dertlerine düştüklerinden katılamazlar.Çünkü onlar Milona Geçidi'nde bir çok askerin şehîd olduğunu hattâ bir bölüğün tepelerde tamamen mahvolduğunu duyarlar.Bu esnada bir felâket olduğu "Bâb-ı seraskerî'deki kâtib Efendi'nin" ketumluğundan, yüzündeki ifâdeden anlaşılır.Sabriye ise böyle bir âkibetin olacağını hissetmiş,Müslime de rûyâsında gördüğü halde söylememiştir.

Cepheden gelen günlük haberlerin cephe gerisine nasal etki ettiğini Ahmed Râsim İstanbul halkındaki günü birlik davranış değişikliğiyle ortaya koymaya çalışmıştır.

Cephede harp devam etmekte,İstanbul'daki halk cepheye sevincini ve üzüntüsünü ortaya koyarken Sabriye de doğacak olan çocuğun verdiği ağrıları gittikçe hissetmektedir.Bu esnada bir nefer eve gelerek Müslime'ye bir zarf ve altı lira verir.Asker kapıdan çıktığında Sabriye de kurtulmuş "bir oğlan ebenin elleri arasında ilk feryâd-ı zaîfini"koparır.Böylelikle iki müjde birlikte verilmiş olur.Sabriye'nin okumaya kudreti yetinceye kadar zarf açılmaz."Akşam evde tütsüler yakılmaya başladığı zaman kaynanası mektubu" Sabriye'ye verir. Mektup Yusuf'tan gelmekte ve şu havâdisleri içermektedir:

"Zevce-i Azîzem!

Lûtf-i İlâhî bize muayyen oldu.Askerimiz Milona denilen boğazları yararak tepelere tırmanarak geçti.Tırnova'ya girdik.Yaralandım fakat o kadar hafif ki sardıktan sonra yine bölüğümün başında bulunuyorum.Ömrümde böyle bir güne tesâdüf edeceğimi bilmiyordum.Bu hücûm metânetimi artırdı.ARtık birşeyden korkmam.Taburumuz oldukça hırpalandı.Fakat ben yine sağ ü sâlim kaldım.Cesaretim Kumandan Paşa tarafından takdîr edilmişTeltîf edileceğimi tebşîr etti.Semere-i fuâdımızın dem-i tulûı tekarrüb ettiği cihetle yanımda bulunan altı lira kadar parayı size yolluyorum.Muhârebe biraz daha sürecek.İnşâallah karîben görüşürüz.Vâlideme oğlunun babası yerine kâim olduğunu söyleyin.İftihârı artsın,onun verdiği bezleri sardım,onun tiftiklerini yarama koydum.Merhemden ziyâde te'sir etti.Akan kanım derhâl durdu.Ağrı duymaz oldum.Kolumdaki bâzû-bend

beni kuvvetten düşürmedi.Daha ziyâde yiğit oldum.Babamın pâlâsına güneş çarptıkça parıl parıl parlıyor.Üzerine nûr-ı rahmet iniyor zannediyorum.Bunların cümlesini söyle söyle ki beni daha ziyâde sevsin.Bana sizin muhabbetinizden maâda medâr-ı mefharet olur birşey yoktur.Aldığım yara nişân-ı iftihârımdır. Bu benim vücûdum üzerinde değil bütün âilemin sîne-i hubbu müddeti üzerinde açılmış bir nişâne-i sadâkâttir.Binâenaleyh her zaman söylediğim gibi teselli-yâb olun.Cenâb-ı Hak iyilere va'd-ı mükâfât etmiştir.Ben bu mükâfâta kesb-i istihkâk etmeğe çalışıyorum.Siz de benim gibi çalışın." Sabriye bitirir bitirmez yatağının üzerinde bir tebessüm etti." (s.59-60)

Bu mektuptan sonra Sabriye tekrar eski kuvvetine kavuştuğunu hissederken oğlunu fark eder.Müslime ise sevinçle gelinini öper.Bu esnada Milona Geçidi'nin zabtedildiği haberinin sevincini yerini düşmanın Yanya cihetine hücûm ve Larus'a tecavüz ettiği haberinin üzüntüsüne bırakır.Ahmed Râsim bu üzüntünün endîşelerin "hey'et-i ictimâiyye arasında seyyar bir maraz imiş gibi kalpten kalbe" geçtiğini belirtir.(s.60)Lâkin bu maraz pek etkili olmaz ,günü birliktir;çünkü " devletin az zaman içinde icrâat ü tensîkât-ı füâlânesi netice olarak büriktirdiği kuvve-i müdâfaaya herkesin ehemmiyeti" vardır.(s.61) Lâkin haber İstanbul'da duyulur duyulmaz ortalık " yine bir velvele-i nihânî" ile çalkalanır.Bu velvele içinde Balkanlar'da âsâr-ı intibâ olduğu,Bulgarlar, Sırplar,Karadağlar'ın tedârikât-ı harbiyyede bulundüğü Yunanlılar'ın donanmalarıyla Muârız Körfezi üzerine onbin kişi çıkardıkları,Yanya'yı muhâsara ederek üç tabur askeri esir aldığına dâir endîşe ve aslı olmayan haberler mevcuttur.Bu esnada Ahmed Râsim Avrupa efkâr-ı siyâsiyyesinin Devlet-i Âliyye üzerine geldiğini "Bir dere nice sermürdeyi ufak dalgalı suları üzerinde gezdirerek medeniyyet nâmına hareket eden Avrupa'nın derece-i vahşetini gösteriyor bir senglâhda binlerce kadın çoluk çocuk nâşı yığılmış,âsâr-ı dehşeti tanzîr ederek Osmanlılar'ı müessir manzaralarla üzüyor" ifâdeleriyle belirtir. (s.63)

Gerek İstanbul'da yaşayan halkta,gerekse Avrupa efkârında Ordu-yı hümâyûnun

muzafferiyyetleriyle birlikte davranışlarında bir değişme görülür.Özellikle Teselya'nın anahtarı olan Yenişehir'in zabtı İstanbul halkı üzerinde şu tesiri yapar: "Bu tesliyet-i muzafferâne yine çehre-i ümmeti güldürdü.Dehân-ı ittihât-ı Osmânî duâlarla,âferîn hitaplarıyla âzâ-yı ictimâiyyesinden olan orduyu alkışlıyor,vicdân-ı ittifâk-ı devlet-i a'lâyı hak ü hakîkâte muvaffakiyyetinden dolayı ibtihâc ü mufahharetle îlân-ı nusret eyliyordu." (s.64)

Ahmed Râsim Ordu-yı hümâyûnun gâlibiyetinin akabinde sulh sözlerinin yayıldığını fakat Avrupa efkârının bu kelimeyi pek telaffuz etmediğini Avrupa matbûâtının da bu kelimeyi sadece birkaç satırda belirttiğini vurgulamaktadır. Hattâ Ahmed Râsim bu matbûâtın kaçan Yunan birliklerinin mukâvemetini,vatan perverliğini,namûs-ı askerliğini muhâfaza etmek gibi şerefli meziyyetlerle Yunan'ı müdâfaa ettiğini belirtir.Ahmed Râsim Yunan kuvvetleri hakkında Avrupa matbûâtı hakkında aynı fikirleri paylaşmaz.Çünkü Çanakkale önüne gelecek denilen Yunan donanması Preveze'de birkaç topla durdurulmuş,Tırhala Çatalca birbiri ardınca ele geçirilmiştir.Yunan kuvvetleri Velestin'de tutunmaya çalışmışlarsa da başaramamış,Golos'u kendi kendine 'ebvâb-ı dâvetini' açarak Ordu-yı hümâyûnu çağırmış,Osmanlı kumandanı Yunan generaline ric'at emrini vermişdir.

Sabriye ve Müslime yeni doğan çocuğu Mehmed Gâlib ismini uygun görürler. Mehmed gâlib bir haftalık olur.Müslime bu çocuğun babasını görüp görmeyeceği endîşesini şu düşünceleriyle ortaya koyar: "Fakat,o çehre-i ma'sûmda bir hande yetiştiremeyecek mi?Henüz eşkâl-i hâriciyyeden ârî olan o dimağ, hassa-i tebbîtiyyesini hâsıl ettiği zaman yan yana durmuş,iki vücûd ile ârâyiş-pezîr olamayacak mı?Daha her bir eş'a-i rü'yeti bir tarafa kaçarak dünyayı,eşyâyı bir meçhûliyet-i kat'iyye hâlinde gören insâr-ı mâsûmânesi ceddinin vâris-i metânet ü hamiyyeti olan babasına in'itâf ederek duyduğu,anladığı,hiss-i iftihârı ufacık vicdânında pâydâr edemeyecek mi?"(s.66)

Müslime birgün komşusundan telâş ile eve girer.Gelinine bir yere kadar gideceğini ve kırkı çıkmadığı için kendisiyle gelemeyeceğini söyleyerek iki üç

saat kadar sonra döneceğini ilâve eder.Hazırlanarak dışarı çıkar.Sabriye ise Müslime'nin bu telâşına bir anlam verememekle birlikte Müslime'nin "oğlunun selâmeti için bir hayır işlemeye gideceğim" sözleri Sabriye'yi şu düşüncelere iter.Müslime Mehmed Gâlib'i uyuturken:

"Ninni Yusuf'uma ninni

Ninni benim gülüme ninni

diyerek evi,o âşiyân-ı mahzûnu bir savt-ı mâtemle inletmesi,kendi şaşkınlığına vâkıf olunca dönüp etrafına bakınarak gelini bu parçayı duydu mu duymadı mı diye istiknâh-ı keyfiyet edişi bî-çâreyi üzdükçe üzüyordu.

Zâten kendince ümîd kalmamış o verd-i hazân-dîde bütün bütün solmuş idi. Acaba o ârâm-ı cân nerede?Şehîd mi? Elbette.Fikri zihnini mahvedecek derecede müdhiş olan bu mübârezeden nasıl kurtulsun?Ölüm!Binlerce asker şekline girmiş üzerine saldırıyor.İnsan sûretinde temessül etmiş kulûb-i beşerde meknûz olan gayz ü hiddet ili yürüyor değil mi?" (s.69-70)

Müslime bekçinin de tesellîleriyle yolda giderken Sabriye ise komşusuyla evde iş görür.Bu esnada postacı kapıyı vurarak Yusuf'tan gelen kırmızı zarfı Sabriye'ye verir.Kırmızı Sabriye'nin kafasında kanı çağrıştırır,kan ise şehitliği.Sabriye telgrafı alıp mührü basınca heyecanla açıp okur.Telgrafta "Çatalca'dayız.Hamd olsun sağım" cümlesi yazılıdır.Bu müjdeye Sabriye sevinir ama tesellî olmaz.Bu telgrafı biraz önce dışarı çıkan kaynanasının gönderdiğinden şüphelenerek Yusuf'un şehîd olduğunu ve kaynanasının bu haberi birden bire değil de yavaş yavaş bu yolla söyleyeceğine kanâat getirir.Bu kanâati güçlendiren en büyük neden ise Yusuf 'un adıyla ninni söylemesidir.Sabriye'nin bu düşünceler içerisinde gözlerinden yaş gelir.Fakat o bu yaşı komşu kadından saklar. lâkin dökülen yaşlar Mehmed Gâlib'in yüzüne düşer.Sabriye bu manzara karşısında baygınlık geçirir.Komşu kadın Sabriye'yi dîvana uzatır.Telgraf gözüne ilişirse de okuma yazma bilmediğinden kızını eve çağırarak Yusuf Bey'in şehîd olduğunu ve Sabriye'nin bu yüzden bayıldığını söyler.Bu esnada Müslime geri döner.Sabriye'nin bir telgraf yüzünden bayıldığını duyunca meraklanır.

Bu esnada kendine gelen Sabriye niçin kendisine Yusuf Bey'in şehîd olduğunu sakladığını ve telgrafa başvurduğunu sorar.Müslime ise olup bitenden habersizdir.Sonunda olup bitene vâkıf olunca Yusuf'un gönderdiği altı liradan üçünü asker için toplanan yardıma vermek için gittiğini belirtir.Müslime : "Bu berât-ı hamiyeti ile gelinini tesliye ederek bir asker karısının,bir asker anasının katı yürekli değil meftûn-ı fezâil olduğunu kendi hâliyle kendine mahsûs lisân ile ,kendi hareketiyle Sabriye'ye" anlatır.(s.77)

Bir süre sonra Ordu-yı hümâyûnun Dömeke'yi zabtettiği İstanbul'da duyulur. Lâkin Dömeke'nin zabtı haberi diğer muzafferiyyetler gibi sevinç gösterilerini ortaya çıkarmaz.Ahmed Râsim İstanbul'daki Dömeke'nin fethinden sonraki sükûtun sebebini şu satırlarla verir: "Dömeke alınmış!Fakat o sükûn-ı tâm nereden hâsıl oldu? Bize tesellî verenler mi oldu?Nâsiyelerde lem'ân eden nûr-ı hamiyyet neden sürûr ü neşât ile imtizâc ederek bu kadar lâhûtî gönüyor.O telâşlar, tereddüdler ,ıztırâblar,uykusuzluklar,geçmiş fakat te'sisinden biri ihrâz-ı galebâta dünyşanın her dürlü tekallübâtına alışa alışa istihfâf düşmüş gibi bir maksadı kalbinde izâle etmiş olan şu efrâd-ı nâmus ve haysiyet-i askeriyyesini temin eder,etmez sükûnuna avdet etmiş idi.

Matbûât almış olduğu terbiye dâhilinde idâre-i lisân ederek halkı nâbecâ mülâhazâta sevkedecek şarlatanlıklardan muarrâ bulunduğundan sahâif-i havâdisi kesb-i itlâ' ettiği tafsîlât ile dolu görünüyor,mütârekenin kâribü'l-vfkû' olduğunu ihsâs ediyordu.

O ne dürlü şâdî-i sâkinâne idi,ki enzâr-ı hamiyyete bambaşka görünmeye başlayanpâ-yı taht birkaç ay evvel boğazda tâtil ettiği âsâr-ı safâyı birer birer celb ederek manzara-i kadîmesine ric'at etmek husûsunda bir tabiat-ı sâbite ihzâ ediyor,koca şehir gürültüsüz,velvelesiz olarak yine gecelerini perde-i sükûn altında geçiriyordu."(s.78-79)

Dömeke'nin zabtının akabinde görülmesi gereken sevincin yerini sükûta bırakmasının sebebi bir ay gibi kısa bir sürede olup bitmesine rağmen harbin halkı bıktırmasıdır.Bu bıkkınlık sâdece Yunan Harbi'nin de netîcesi değil

1699 II.Viyana Kuşatmasından kısa aralıklarla meydana gelen harplerdendir. Lâkin yine de devrin edibleri Dömeke'nin fethine karşı kayıtsız kalmaz.Tokâdîzâde M.Şekib bu fethi gerçekleştiren ordu ve millet için bir "Kasîde" (5) kaleme alarak zaferi şu mısrâlarla aktarır:

"Kapılıp köhne tefâhürlere kavm-i Yunân
Dest-i pehnâ-yı tahayyülde olurken pûyân
Sevk-i cinnetle silâha sarılıp etmişdi
Bütün Osmanlılar'ı kendine karşı cûşân
Hamd-ı bîhadd ki Hüdâ mazhar-ı fevz etdi bizi
EYleri anları üftâde-i renc-i hüsrân
Olmasın mı bize mağlûb gürûh-ı hüsemâ
Kerem-i Hakk'la bulur sâhib-i Hakk emn ü emân
Rehber-i sulh ü cedel anlara fikr-i mağşûş
Bize düstûr-ı âmel hükm-i sehîh-i vicdân
Neydi evvelki tasavvur,ne bu makhûriyet
Güler elbette bu hâle kim olursa nigerân
Gördü Osmanlılar'ın hamle-i şîrânesini
Hasmımız olsa revâ tâ-be-kıyâmet lerzân
Biz o merdân-ı dilîriz ki kalır hayretde
İktihâm-ı zafer-endûzımıza âlemiyân
Biz o erbâb-ı cihâdız ki eder bir demde
Dehşet-i peykerimiz düşmeni bî-tâb ü tuvân
Ser-i a'dûya düşer sâika-i kahr-ı Hüdâ
Tîğ-i berrâyı çekip her ne dem etsek cevelân

Bundan kurtulamaz düşmen-i bed-tıyânetimiz
Yağsa her lahza semâdan yere âb-ı hayvân

---

(5) Tokâdîzâde-M.Şekib,"Kasîde",Şu'le-i Edeb, 10 Mayıs 1313,s.82.

Bizi i'lâ ederek avn-ı ilâhîsi ile
ETdi a'dâmızı Allah esîr-i hizlân
Bârek-Allah zehî cünd-i gazanfer-tıynet
Bârek-Allah zehî lûtf-i hüdâ-yı mennân
Bu füyûzâta sebeb pâdişeh-i âlemdir
Ki odur cümlemize lûtf-i azîm-i sübhân
Sığamaz rütbe-i iclâle ukûl-i beşere
Görmedi,göremeyecek mislini çeşm-i devrân
Akl u hikmetde Felâtun olamaz mânendi
Şân u satvetde yok zâtına benzer hâkân
Mülk-i Yunan'ın alup bunca mühim yerlerini
Eyledi mülküne ilhâk o muazzam sultân
Kalır elbette dem-i haşre kadar hâbîde
Yina olmazsa o demlerde adûmuz yakazân
Dilleri öyle harâb oldu ki düşmanlarının
Ba'd-ezîn ne yapılsa olamaz âbâdan
Müjde-i ekberi işbu zaferin lâyıkdır
Etse ervâh-ı şehîdânı serâser şâdân
Bu gazâ öyle bir gazâdır ki mücâhidlerini
Edecek mazhar-ı tebcîl resûl-i rahmân
Bu gazâ öyle bir gazâdır ki şehîdânı içün
Oluyor gökte melekler bile hep rahmet-hân
Etdi tedbîri ile devleti i'lâ bu kadar
Yaşasın tâ-be-kıyâmet o şeh-i âli şân
Dembedem sâye-i lûtfunda teâlâ ediyor
Şeref-i devlet-i câvid müşeyyed-i erkân
Gonce-i kâmımızı açdı bizi şâd etdi.
Bâğ-ı zâr-ı emeli görmesin esip hazân
Taht-ı âlîye şeref-bahş-i cülûs olduğu dem
Geldi dünyaya tarab,gitti gumûm-ı ahzân

Ceng edip ölmeği ömr-i ebedî addederiz
Ölemezsek öldürüz fart-ı kaderden her ân
Vakt-i heycâda görüp savlet-i şîrânemizi
Kahramânân-ı ümem oldu serâser hayrân
Oluruz Hak diyerek vâsıl-ı ser-menzil-i fevz
Bize bir bedrika-i râh-ı Hüdâdır Kur'ân
Bizi şâyeste-i takdîr görür elbette
Kasr-ı firdevs-i muallâda Habîb-i yezdân
Havfdan sâlim olur kalbi ilâhiyyûnun
Olamaz Hakk'ı bilen düşman Hakk'dan tersân
Âteş-i pür-eseriz zulmet-i hestî ne demek
'Ayn-ı nûr etdi bizi pertev-i mihr-i îmân
Hangi Osmanlı ise vâris-i şân-ı ecdâd
Hakk içün cânını bin cân ile eyler kurbân
Başka bir cezbe ile eyledi ervâhımızı
Âşık-ı nûr-ı ezel bizdeki feyz-i îkân
Bize meydan-ı gazâ ravza-i cennet görünür
Cân verirken oluruz fart-ı safâdan handân
Merk-i hâil olamaz hâil-i azm ü ceddî
Bizde vaktâ ki eder hûn-ı hamiyyet-i galeyân
Göremez havfı revâ-râh-ı revân-ı cennet
Sâhâ-i cenkde binlerce revân olsa revân
Kükreyip şîr gibi askerimiz şiddetle
Ceyş-i a'dâya kılıçlarla hücûm ettiği ân
Savt-ı ra'd-ı kim eder gulgule-i yâ kahhâr
Berke dehşet-res olur tâbiş-i tîğ-i berrân
Düşmanın her neferi ayrı hizber olsa dahi
Ân-ı vâhidde eder satvetimiz rû-gerdân
Olur Osmanlılar'ın şa'şa'a-i şemîri
Dem-i heycâda hicâb-âver mihr-i tâbân

Bu inâyetler içün zât-ı kerem-verine
Ne kadar arz-ı teşekkür edilirse şâyân
Feyz-i bî-haddir o deryâ-yı muhit-i keremim
Olamaz mertebe-i cûdu muhât-ı ezhân
Eyleri âlemi sîrâb zülâl-i keremi
Oldu başdan başa minnet-küşâ ebnâ-yı zaman
Ne şerefdir bu ki bâ-şevk ü hulûs-ı kâmil
Böyle tavsîf ediyor zâtını âlem her ân
Mazhar-ı avn-ı Hüdâ,menba'-ı ihsân-ı a'tâ
Maşrık-ı mihr-i dehâ, şâh-ı musallî-ünvân
Nasırü'd-dîn-i Hüdâ'dır o şehinşâh-ı ferîd
Bu duâyı edelim safvet ile vird-i zebân
Ömr ü ikbâlini efzûn ede Rabb-i kerîm
Diyeler haşre kaadr sâtına Sultân-ı Cihân "

İzmirli M.Kâmil de kaleme aldığı "Terâne-i Zafer" (6) başlıklı manzumesinde diğer edibler gibi zafere kayıtsız kalmadığını göz önüne koyar:

"Osmanlıyız.Tıynetimiz harb ile meftûr;
Ecdâdımızın şân u mehâbetleri meşhûr
Zâten kanımız harb ü celâdet ile mahmûr;
Yunanlılar'ı kahredecek asker-i mansûr.
A'dâmızı tedmîr ederiz şevk-i seferle;
Dünyaları teshîr ederiz seyf-i zaferle.

Ma'rûf-ı enâm şöhretimiz bunca zamandır
Osmanlılar'ın satveti meşhûr-ı cihândır,
Efrâdımızın her biri bir şîr-i jeyândır
Cür'etleri Yunanlılar'ın hep hezeyândır

---

(6) M.Kâmil,"Terâne-i Zafer" ,Mâlûmât,C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.728.

A'dâmızı tedmîr ederiz şevk-i seferle;
Dünyaları teshîr ederiz seyf-i zaferle.

İkbâl-i vatan uğruna bin kerre fedâyız
Mahveyleriz a'dâmızı meftûn-ı gazâyız;
Dünyaları titreddirecek ehl-i vegâyız;
Biz rezm ü vegâ adamıyız.îr-i Hüdâ'yız.
A'dâmızı tedmîr ederiz şevk-i seferle;
Dünyaları teshîr ederiz seyf-i zaferle.

Bâ-avn-ı Hüdâ oldu zafer bizlere yâver;
İmdâd ediyor ümmetine çünki Peygamber;
Olmakdayız ol sâyede mansûr u muzaffer;
Tevfîk-i ilâh şâh-ı cihâna ola rehber
A'dâmızı tedmîr ederiz şevk-i seferle;
Dünyaları teshîr ederiz seyf-i zaferle.

Her lahzada "Allah" diye feryâd ederiz biz;
Peygamber-i zî-şânımızı yâd ederiz biz;
Sultânımızın nâmını evrâd ederiz biz;
Ervâhını ecdâdımızın şâd ederiz biz;
A'dâmızı tedmîr ederiz şevk-i seferle;
Dünyaları teshîr ederiz seyf-i zaferle.

Ey tab'-ı evhâm olan erbâb-ı adâvât!
Terkeyle hayâlâtı.Ol ashâb-ı hakîkât
"Osmanlılar'ın mülküne girmek" bu ne cür'et!
Te'dîb edecek cümlemizi ehl-i mehâbet.
A'dâmızı tedmîr ederiz şevk-i seferle;
Dünyaları teshîr ederiz seyf-i zaferle.

Ey gâzilerin ekberi Sultan Hamîd Hân
Nusret verir askerlerine hazret-i Yezdân;
A'dân ola şemşîre hedef, kahr u perîşân;
Binler yaşa ey şâh-ı cihân,sâye-i mennân
A'dâmızı tedmîr ederiz şevk-i seferle;
Dünyaları teshîr ederiz seyf-i zaferle.

Demirci Avni de kazanılan zaferi "Nağme-i Zafer Yâhûd-Asker Şarkısı"(7) adlı manzumesinde şu satırlarla aktarır:

"Ecdâdımızın peyreviyiz,ehl-i vegâyız
Cenk ateşiyiz,sâlik-i râh-ı şühedâyız
Biz dîn ü vatan uğruna billâh fedâyız

Osmanlılarız,şîr-diliziz,merd-i gazâyız
Te'mîn-i fütûhât ederiz,seyf-i Hüdâyız

Şemşîrimizin lem'ası envâr-ı zaferdir
Râyâtımızın mevcesi âsâr-ı zaferdir
Aksâ-yı emel hep bize dîdâr-ı zaferdir

Osmanlılarız şîr-diliz,merd-i gazâyız
Te'mîn-i fütûhât ederiz,seyf-i Hüdâyız

Top velvelesi zelzele verdikçe semâya
Akseylesin elhân-ı zafer arş-ı Hüdâ'ya
Harb arkadaşı!Arş ileri,haydi gazâya

---

(7) Demirci Avni,"Nağme-i Zafer yâhûd Asker Şarkısı",İzmir,12 Mayıs 1313, s.3.

Osmanlıyız,şîr-i diliz,merd-i gazâyız
Te'min-i fütûhât ederiz, seyf-i Hüdâyız

Düşmanları tedmîr eyleyelim savletimizle
Yunanlılar'ı kahredelim gayretimizle
Peygamber'i hoşnûd edelim sîretimizle

Osmanlılarız,şîr-i diliz,merd-i gazâyız
Te'min-i fütûhât ederiz,seyf-i Hüdâyız

İbrâz-ı şecâat edip,ibrâz-ı şecâat
Düşmanları kıldık yine mahkûr-ı besâlet
Binler yaşasın Hazret-i sultan-ı adâlet

Osmanlılarız,şîr-i diliziz,merd-i gazâyız
Te'min-i fütûhât ederiz,seyf-i Hüdâyız

Sabriye ve Müslime İstanbul'daki sükûta katılmış tüm dikkâtlerini Mehmed Gâlib'e vermişlerdir.Lâkin telgrafın gelmesi diğer bir mektubun gelmesi ihtimâlini canlandırdığı için umutla bekleyiş içindedirler.Muhârebenin îlân edildiklerini anladıkları vakit artık muhârebe olmayacağından büyük sevinç duyarlar.

Mütârekenin yapıldığı vakit Avrupa devletleri cephede kaybeden Yunanistan'ın bu mütârekeden en az zararla çıkması için İstanbul'da elinden geleni yaparlar.Ahmed râsimAvrupa devletlerinin bu çabalarını şu satırlarla verir:

"Osmanlılar bir aydan beridir uğraştıkları isbât-ı hak maddesinde kazanmışlar,bütün Avrupa'ya haklarını anlatmışlar,tanıttırmışlar oranın zevât-ı siyâsiyyesi düşmanı mecbûr-ı itâat etmek için bizzat sulh ü sâtit edilmesi niyâzını bekliyor,telgrafnâmeler yekdiğerini ta'kîb ediyor, aleyhimize idâre-i

lisân eden evrâk-ı havâdis-i ecnebiyye tebdîl-i lisân etmiş mülâhazât-ı mu'tedilede bulunuyor.

Meğer bir aylık gayret-i hamiyyet-perverâne hebâya gitmemiş,herkes bizimle uğraşıyor.Avrupa şark mes'elesinin aldığı renk ü sûreti düşünüyor."(8)

Görülüyor ki Avrupa efkâr-ı umûmiyyesi Devlet-i Âliyye'nin herhangi bir devletle olan ilişkilerinin bozulması sonucu şark meselesini ortaya atmaktadır.Şark meselesi ise Orta Asya'dan Batı'ya göç edip Anadolu'ya gelin Türkleri tekrar Orta Asya'ya gönderme idealinin bir parçasıdır.Avrupa devletlerinin Yunanistan'a hürmetinin sebebi ise eski Yunan medeniyetine birçok şeyi borçlu olmalarından kaynaklanmaktadır.

Yazar,Sabriye ve Müslime'nin bütün bu siyâsetten haberdâr olmadıklarını ve onların da kırk elli milyon Devlet-i Âliyye halkının bir ferdinin davrandığı gibi davranarak Ordu-yı hümâyûn için duâlar ettiğini belirtir.Hattâ "bu iki kadının düşmanlarına bile " acıdığını belirterek onların karılarını,çocuklarını,kardeşlerini ,babalarını düşünüyorlar "maktûlînin evlerinde kopan nâle-i ıztırâb gûyâ onlara kadar varıyormuş gibi müteessif" olmaktaydılar.(s, 81)

Müslime ve Sabriye'nin ulaştıkları bu düşünce tarzı hiç kuşkusuz harbi bütün ağırlığıyla hissetmelerinden dolayıdır.Cephede birbiriyle ölümüne dövüşenlerde düşmanına acıma hissi pek ender görülürken cephe gerisindeki insanların düşmanın cephe gerisindeki halkı düşünmesi harbi cephedeki askere göre daha kesif,daha ağır ama daha gerçekçi yaşamasıyla alâkalı olabilir;çünkü cephede savaşanın harbin gerçeği üzerinde düşünmesine imkân yok gibidir. Sağ kalmak için öldürmek mecbûriyyetindedir.Bununla birlikte Ahmed Râsim'in harbe taraftar olmadığını çalışmamızın önceki sayfalarında belirtmiştik.(Bkz. .) Yine Ahmed Râsim harp muhâlifliğini Müslime'nin ağzından şu satırlarla vermektedir: "-Yağmaya idiler olmaz mıydı? diyerek önde kendi kendine bir muhabbe-i sulh olduğunu isbât ediyordu.

---

(8) Ahmed Râsim,Asker Oğlu,Konstantiniyye,1315,Mâlûmât Mat.,s.81.

Bilseniz bu maîşet ne kadar sâfiyânedir.Hayat onlar için bir devr-i âsûdegî olsa idi düşünmek denilen şeyi ihtimâl ki ebediyyen düşünmeyeceklerdi.Fakat arada sırada gönülleri üzen firkatler,hicrânlar,zihinleri başka düşüncelerle yoran endîşelerle,ıztırâblar ömr için gâh ağır,gâh hafif bir takım teemmülât-ı mütetâbiaya ihtiyâç olduğunu onlara da tasdîk ettirmişti." (s.82)

Yine bir öğle vakti postacı kırmızı balmumlu bir mektubu Müslime'ye verir. Müslime Yusuf'un neler yazdığını ve ahvâlini merak ederek derhâl Sabriye'den okumasını ister.Yusuf gönderdiği mektupta kendi durumunu âilesine şöyle belirtir:

"Benim güzel anacığım,

Duâ-ı hayrını Cenâb-ı Hak kâbûl etmiş.Sâyende rütbe aldım.Artık muhârebe bitti, Kolağası oldum. Düşmanın tâkâtı kalmadı.İhtimâl ki az vakt içinde gelir, sizi bulurum.Şimdi Furka Boğazı denilen tarafa gidiyorum.Memuriyetim muvakkattir.Merak etmeyin.Ben de silâh arkadaşlarım da selâmetdeyiz.Yiyeceğimiz bol. Rahatımız ber-kemâl.Osmanlılar harbe düğüne gider gibi giderler derlerdi.Sahîh imiş.Ne zaman uyusam rüyâda seni,Sabriye'yi görüyorum.Hazreti Allah bu ni'meti ihsân ettiği için sabr ü tahammülüm tükenmiyor.Acaba çocuğum dünyaya geldi mi? Sağ mıdır,kız mıdır erkek midir?Eğer doğmuş ise benim tarafımdan bir kere daha öpün.

Sabriye'nin sıhhati nasıldır?İnşâallah iyidir.Ağlamasın.Artık sevinsin! Gülsün.Ben burada sevinç içindeyim.Siz de sevinin.Evimize ferh ü sürûr dolsun. Herkesin gülüb oynadığı bir sırada siz yine mahzûn duracaksınız.Buradaki askerler bile sazlarını çalarak,türküler söyleyerek oynaya oynaya îlân-ı zafer ediyorlar.

Sizden mektup alamıyorum.Yerim belli değil ya ki .Fakat gönlüm dâimâ sıhhat ü âfiyetde olduğunuza şehâdet ediyor.Var olun,sağ olun.İnşâallah bunların cümlesini görmemişe döneriz."(s.84-85)

Mektup bittikten sonra Müslime hisli bir şekilde "İnşâallah" der.Yusuf'un Kolağası olmasına sevinmekle birlikte ,O'na paşalığı bile az bulur.Yusuf'an

aldığı rütbeyle babasına rahmet okuttuğu kanâatini taşır.Yusuf'un İstanbul'a gelmesi hâlinde alnından öpeceğini belirttikten sonra Yusuf'un çocukluk hâlini düşünür. Ve şimdiki kılıç sallayan delikanlının o küçük çocuk olduğunu anımsayarak darısının Mehmed Gâlib'in Mehmed Gâlib'in başına gelmesini temennî eder.

Sabriye ise kocasının ne türlü bir kahraman olduğunu yeni anlamış fakat önceleri "akşamları evine gelirken sokağın başında işitilen kılıcının şakırdısı zaten onda bir fikr-i diğer hâsıl" eder.Yusuf'un "tavrı merdâne,sözleri ağır vakûrâne düşünmeleri sert fakat haklı tenbîhâtı" Sabriye'ye göre O'nun kahramanlığının ilk işâretlerindendir.Bu arada doğan Mehmed Gâlib'in de bir uğur getirdiğine Sabriye inanır.

Bir Sabah Sabriye kaynanasını sevinçli bulur.Bu sevincin sebebini merak edince Müslime akşam istihâreye yattığını ve rûyâsında Yusuf'u gördüğünü belirtir. Yusuf annesinin rûyâsına girerek aralarında şu konuşma geçmiştir: "Yusuf da yemyeşil bir kaput giymiş.Boynunda İslâm-ı kadîm asılı.Bir hâce ile konuşuyor,büyük bir meydan.Geniş mi geniş!Beni görünce atını sürerek yaklaştı.Güldü.Attan inerek ellerimi şapır şapır öpdü dedim ki:-Oğlum bize ne getiriyorsun!Eliyle kelâm-ı kadîmi göstererek:-Cenâb-ı Hakk'ın kelâmını! dedi.Bana doğru uzattı.Öpdüm.Yüzümü gözümü sürdüm.Misk gibi kokuyordu.-Oğlum ne vakit geleceksin?dedim. -Bu hafta diye cevap verdi.-Gel seni bir kere daha öpeyim dedim.Eğilirken Gâlib'in zırıltısı ile uyandım." (s.90)

Müslime rûyâyı naklettikden sonra yeşil rengin dâimâ iyiliğe,Kelâmullah'ın büyük bir saâdete delâlet ettiğini belirterek rûyâyı tâbir eder.Bu tâbirlerin sonucunda Yusuf'un birkaç güne kadar gelebileceğinden bahseder.

Sabriye ve Müslime Yusuf'u karşılamak için evi temizlemeye karar verirler.Bunun için komşularından birkaç kişiyi de alarak bütün evi tavandan yere kadar temizleyip,eksiklerini giderirler.Kendi elbise ihtiyaçlarını da pazara çıkarak karşılarlar ve herşeyi hazırladıktan sonra "artık Sabriye de Müslime de müsterîh idi.Sabriye mes'ûdiyyete alışıyor;Müslime'nin kalbi rahatlanıyordu.

Hergün koynunda sakladığı Yusuf'un mektublarını çıkarıp gelinine okuttuğu

halde artık bu gibi teselliîlere ihtiyâc olmadığını " her ikisi de hissederek Yusuf 'un dönmesini beklerler.(s.97)

Ahmed Râsim Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde cepheye giden bir Yüzbaşı'nın harp esnasında cephe gerisinde kalan hanımı ve annesinin davranışlarını düşüncelerini ve hissettiklerini ortaya koymaya çalışmıştır.Ahmed Midhat Efendi,Ahmed Râsim'in cephe arkasını yansıtan Asker Oğlu adlı uzun hikâyesini şu ifâdelerle değerlendirir: "Oğlu cenge giden bir vâlidenin, kocası cenge giden bir zevcenin kalblerini destegâh-ı teşrîh üzerine koyarak 'kalem' denilen bistûrî ile onları şerha şerha teşrîhe başlamış.Derûnlarında ne kadar hisler var ise hepsini meydana koymuş.Ama bu teşrîh yalnız hayâlî olup yine yüreklerdeki hayâlî hisleri ortaya koymuş değil.Musavverin kendi temenniyâtından olan ihsâs-ı kahramânîyi vâlideler,zevceler yüreklerine birleşdirmek nev'inden değil!Oğlu cenge giden vâlide kalbinde, kocası cenge giden zevce gönlünde bittabi' neler bulunmak lâzım ise onları görmüş,bulmuş,ortaya koymuş.Hay muazzeb Râsim Hay!O mu pek müessir yazmış bizim mi kalbimiz pek ziyâde rikkât peydâ eylemiş bizi iki de bir ağlatmasın mı?Hele birisi tiyatro ıstılâhınca "Darbe-i sahne" diye tercüme etsek[illegible] bilenler tarafından başka kimse tarafından anlaşılmayacak olan bir şehâdet-i Haber-i kâzibi üzerine bir ağlayış ki o haber sâdık olsa idi bu kadar tesiri olamaz idi.Vâlide ve zevce denilen şeyleri hani ya Ispartalılar'ın başka mevcûdiyet-i sahîhaları olmaması tab'-ı beşer muktesiyyâtından bulunan vâlideler zevceler hâlinde bulmak arzusunda ısrâr edecek olanlar Ahmed Râsim'in Asker Oğlu'nu okumalıdırlar.Gerçekten bir vâlide ,gerçekten bir zevce görmek isteyenler okumalıdırlar ki her iki sınıf kârî intizarlarında yanılmış olmasınlar."(9)

Ahmed Râsim'in uzun hikâyesini değerlendiren Ahmed Midhat, yazdığı ve 1897 Harbi'ni konu alan romanıyla bu uzun hikâyeyi şu ifâdelerle karşılaştırır: "Münâsebeti düşmüş iken Gönüllü sernâmesiyle Tercüman'a tefrika ettirmekte bulunduğumuz romanın ismine bakanlar ise toplar tüfekler ile girişmiş

---

(9) Ahmed Midhat Efendi, "Asker Oğlu",Mâlûmât,C.5,Nu:185,25 Eylül 1315.

olduğumuzu noksan buluyorlar idi.'Harbî'veyâhud 'Askerî'bir roman yazacak olsa idik belki böyle başlayabilirdik.Amma " belki?...." A.Râsim 'Asker Oğlu', nu yazdığı halde ne top patlamış,ne tüfenk!Maksadı muhârebe panaroması yapmak olduğundan böyle yapmakla pek isâbet eylemiştir."

Harp esnasında cepheye giden askerin cephe gerisinde yakınlarının hayatını konu alan bir diğer eser ise Hüseyin Câhid'in "Topal" (10) adlı hikâyesidir. Hikâyede Nâil adlı bir zâbit ve O'nun sevdiği kız olan Seniha harp başladıktan sonra birbirlerine bağlılık yemîni ederler.Hattâ Seniha ilk başlarda Nâil'in gitmesine karşı çıksa da sonra bu gerçeği kabullenir ve saçından bir tutam keserek unutmaması için Nâil'e verâr.(Bkz. s.)

Nâil harbe gittikten sonra "genç kızı derin bir yeis ve fütûr "zabteder. Nâil'le birlikte oturdukları yerde güneşin batışını izlerken 'Niçin Nâil'i bıraktın?Bir daha görmeyeceksin...' diye düşünür.Seniha'nın bu düşüncesi zâbitten sık sık mektup gelmesiyle ortadan kalkar.Seniha bu mektubları okuya okuya ezberler .Lâkin harp başlayıp da Nâil'in mevki'-i harbe iştirâkini beyân eden mektuptan sonra mektupları gittikçe seyrekleşir.Mektup gelmediği zaman çok büyük azaplar çeker,çok kötü rüyâlar görür.Daha sonra Nâil'in mektuplarının arkası tamamen kesilir.Yazar Seniha'nın mektup almadığı günlerdeki ruh hâlini şu ifâdelerle ortaya koyar: "Her gün yeni bir intizâr içinde geçiyordu.Seniha artık vukûât-ı harbiyyeyi harita üzerinde hummâya benzer bir merâk-ı âteşîn ile ta'kîb ediyor;ilâveleri teblîgâtları yiyecek gibi okuyor;nişanlısına Nâil'ine âid haber-i teselliyet bulmak istiyordu.Fakat fazla hiçbirşey öğrenemiyordu.Artık bu şems-i garblar O'na kan içinde yüzüyor gibi geliyor;nereye baksa mavi denizde,şu güzel sahrâda hep yeis ve mâtem titreşiyor zannediyordu.Bazı geceler tuvaletini ihmâl ettiği saçları arasında sıcak bir nesîmin nevâzişlerini hissederse mahsûs bir i'tikâd-ı kavî ile bunun rûh-ı Nâil olduğuna hükmeder,bir gayş-i lâhûtî içinde o rûh ile mülâkât etmekde,

---

(10) Hüseyin Câhid,"Topal",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.133-140.

teselli bulmaya çalışırdı."

Seniha ve âilesi artık Nâil'in şehîd olduğuna kanâat getirirler.Hattâ bir çok kereler telgraf çekmiş cevab alamamışlar;birçok kez Bâb-ı Seraskerî'ye mürâcaat ederek Nâil'in ahvâlinden haber sorarlar ama hiç bir cevap alamazlar. Seniha Nâil'in şehîd olduğu gerçeğine alışmaya çalışır.Bunu gerçekleştirirken de O'na yardım eden etken babasının da şehît olmasıdır.Yazar Seniha'nın Nâil'in şehîd olmasını kabullenme çabalarını şu satırlarla ortaya koyar:"Seniha tekmil iktisâ etti.Herkesin yanından kaçıyor dalgın ve mağmûm yalnız başına dolaşıyordu ve bu yalnız tefekkürlerde rûh-ı Nâil kendisini ziyâretde kusûr etmiyor;geliyor nişanlısının vücûduna hülûl ediyor,bir temellük-i ma'nevî ile birleşiyorlardı.Artık Senîha bu hayâle inanmış alışmıştı.Zâten çocukluktan beri Seniha'nın hayâline mağlûbiyeti göze çarpardı.Yumuşak bir tabiate,mukâvemetsiz,azimsiz bir ihtiyâra mâlikdi.Nasıl bir dest-i kaviye tesadüf ederse onun vereceği şahsiyeti iktisâb edecekdi.Daha pek çocuk iken pederini gâib etmiş olduğundan vâlidesinin elinde bu dest-i kavî terbiyeti bulamamış,zâif ve mefhûl büyümüştü.O'na küçük iken -yetim ve bîkes olduğu cihetle,kendilerinin yanında büyüyen-teyzezâdesi Nâil'i nişanlamışlar,bunu seveceksin demişlerdi. Nişânlısının harbe gideceğini duyunca zâif tabiatı bir parça sarsılmış,kuvvet bulur gibi olmuştu fakat sonra geçirdiği iftirâk günleri bu yeni uyanan zendege-i ahlâkîyi kâmilen mahvetmişti.İşte bu yumuşak tabiat genç zâbitin artık emin oldukları şehâdetinden duyduğu ıztırâbı da böyle tenhâ gezintiler,istiğrâk-âmîz tefekkürler arasında tahfîf etmiş idi.Libâs-ı mâtemiyle bir mev'id-i telâkkîye gidiyor gibi tezeyyin ederek gurûb-ı şemsi müteâkib köşkün bahçesine çıkar pîş-i nigâhındaki eşyâda karanlıklar temevvüce başlayınca o bunların içinde Nâil'i görür,onunla konuşur,mütesellî olurdu.Ve evvelce içinde pek yalnız kaldığı şu kocaman tabiatin sînesinde böyle muhibb ü fâkir bulmakda,artık oralarda yalnızlık hissetmemekte daha ziyâde lezzet,daha ziyâde halâvet duyardı."

Seniha böyle bir ruh hâli yaşarken İstanbul'a Paris'ten tahsil gören hala-

Zâdesi gelir. O da yalnız olduğundan Seniha ile konuşma fırsatı elde eder. Seniha Nâil'den bahsedecek birisini bulduğu için sevinir lâkin zaman ilerledikçe Nâil unutulmaya başlanır.Halazâdesi Seniha'ya Paris'teki olaylardan söz ederek O'nu eğlendirmeye çalışır. Hattâ Seniha'nın bu olaylara güldüğü bile görülür.Böylece Seniha Nihad'a iyice alışır.Ayrılmak istemez hep oturup konuşmak ister.Seniha Nihad'la bir ay geçtikten sonra bir zamanlar Nâille berâber oturdukları ve güneşin batışını izledikleri kanapede birbirlerine îlân-ı aşk ederler.Seniha bu esnada Nâil'i hatırlayarak ağlar.Seniha'nın annesi ise Nâil'in şehîd olduğu kanâati üzerine Beniha'nın üzüldüğünü ve zayıfladığını görmüş,artık O'nun bu acıya fazla tahammül edemeyeceğini düşünmeye başlamış tâ ki Nihad İstanbul'a gelinceye kadar bu hâline devam etmiştir.Seniha'nın Nihad'la geçirdiği günlerde kahkahalar atması vâlidesinin de hoşuna gider;çünkü, artık kızının kurtulduğunu düşünür.Lâkin Nihad ile Seniha'nın aşklarını hazin bir tebessümle karşılar.Bir ay sonra nikâh sözü kesilirken "başını mağmûmâne sallayarak içinden ' zavallı Nâil ' diye" söylenir.

Artık düğün hazırlıkları başlar.Düğün Yakacık'ta olacak sonra Nihad ile Seniha hemen Bursa'ya gidecekler.Çünkü annesi İstanbul'da kalmaları hâlinde Nâil'in hâtırâlarının bu iki genci rahatsız edeceğini düşünür.Bu olaylar gelişirken yazar Seniha'nın durumunu şu ifâdelerle ortaya koyar: "Seniha merâretli tebessümleri,kanlı giryeler görmüyor itâb-âmîz sesler işitiyordu. Nihad'ın nazarında bulduğu şuâ'-ı muhabbetle kalbinde saâdet çiçekleri açılıyor,sesinde bulduğu âheng-i dilpezirle kulaklarında muhabbet nağmeleri uçuşuyordu.Hayatı şu her gün kendisine gülen sahra gibi pürnûr ,şu saâdeti şu mütemevvic deryâ gibi nâmütenâhî buluyordu."

Harp esnasında cephe gerisini konu alan bir diğer eser ise "Şühedâya ابنام " (11) adlı hikâyesidir. Cenab Şehâbeddin yirmi yıl önce 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Plevne Cephesi'nde şehîd olan babasının harbe gidişini konu alan

---

(11) Cenab Şehâbeddin,"Şühedâya ابنام ",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul, 1313,s.144-148.

çocukluk günlerine dönmektir.Cenab Şehâbeddin şu cümlelerle babasının portresini çizer: "Bir yevm-i mahsûs bir yevm-i müstesnâ idi.O rütbesinin işârêt-ı resmiyyesi bir sebîl-i ziyâ gibi bazularına dökülen parlak apoletleri-sîm ü zerden yapılmış bir hâle-i iftihâr içinde esmer bir mâh-ı zafer gibi -göründü; dest-i asâbîsi kabza-i seyfinde,göğsü ber-hevâ-yı hücûm ile memlû nâsiye-i berrîni leme'ân-ı metânetle nazar-ı kemâl-i emniyetle taburuna mün'atıfdı.

O kolda üç sırma şeride salâhiyyet veren ilk fermânı henüz kurumamış bir genç zâbit,o benim babamdı."

Cenâb Şehâbeddin babasını diğer askerlerle birlikte harbe yolcu ederken o anki İstanbul'daki harp hazırlıklarını ve harbe iştirâk etmeksizin bekleyen askerlerin durumunu şu satırlarla aktarır: "Tesir-i bâd ile al mevceler yapan tesir-i bâd ile fısıldayan sancağın penbe sâyesi altında bir şehrin kalb-i velveledârından çıkıyordu.Bir yeşil yola müteveccihdi.Büyük bir tabur O'nu tâkib ediyor,bütün bir kalabalık taburu teşyi' ediyordu.Sanıyordum ki boruların hatveleri teşvîk eden âhenk-i mâdenisi dükkânları,evleri,bütün o çarşıyı o şehri,dağları,herşeyi yürütecek;çünkü o muttarid terâne benim kalbimde bir çarpıntı hâsıl etmişti.

Siyûh omuzlarla kırmızı fesler arasında keskin süngüler parıldıyordu.Bütün taburun tuncî çehresinde bir şems-i ufkînin eş'a-i mülâyimesi, bundan başka başka da bir müessir gölge,bulut gibi birşey vardı.Kendi kendime -Aman Yâ Rabbi,bu taburun şiddet-i hücûmuna karşı hangi cihan ayakta kalabilirdi?diyorum. Çünkü bana onlar yürüdükçe yer sarsılıyor gibi geliyor;doğrusu ben korkmuşdum...

Sonra o yeşil yolun başında bütün zâbitler birer kere haykırda.Büyük tabur durdu,bütün kalabalık durdu,herkes durdu.Ah ben o zaman ne olacağını anlamış gibi mahzûn oldum;hayır bu durmayı istemiyordum.Boru sesleri,trampet gürültüleri arasında ben yavaş yavaş herşeyi unutmuşdum,yürümeli daha yürümeli idik ,ben zâif bacaklarımda bügün her zamankinden ziyâde kuvvet hissediyordum;hiç yorulmuyordum...Fakat durduk.Çünkü bütün zâbitler birer kere haykırdı. çünkü bütün tabur,bütün kalabalık birbirine karıştı.Sarıklı,kır sakallı,beyaz

kuşaklı adamlar askerleri kollarının arasına alıyor,sıkıyor,öpüyor,bir daha öpüyor...Alnından,yanaklarından,çenesinden ,yüzünden rastgele bir noktasından öpüyor,sonra beyaz kuşağından kırmızı mendilini çıkarıyor,kendi gözlerini kuruluyordu.Ötede bir nefer yarı çıplak bir köylü çocuğunu kokluyor,daha ötede bir köy delikanlısı onbaşısının göğsünden ayrılamıyordu.Bunlar hep,babalar,kardeşler,evlâdlar,kucaklaşıyorlar,tekrar kucaklaşıyorlar idi. Gözlerinin etrafında kırmızı bir dolgunluk seslerinde şişkin bir lerze var idi.Beride üst dudağı gölgeli pek genç bir mülâzım, şüphesiz o sene mektebden çıkmış tabura gelmişdi. Bir kaya üzerine oturmuş yumruğu şakağında ,dalgındı;sanki rüyâda râkid bir havza bakıyordu.O'nun orada kucaklayacak,öpecek sarılacak hiç kimsesi yoktu; orada yoktu fakat uzakta?...Bilmem niçin,ben o zaman orada yalnız duran gence acımışdım. Eğer utanmasaydım mutlaka gidecek ona birşeyler söyleyecekdim.Sanıyordum ki o kendi kendine siyah birşeyler düşünüyor;meselâ İstanbul'da bir fakir vâlide,bir alîl peder,bir hemşîre..."

Cenab Şehâbeddin'in anlattığına göre babası onu kucağına alarak annesini üzmemesini,üzdüğü takdirde darılacağını ifâde eder.Cenab gittikçe mahzunlaşır, hiç cevap vermez.Babası sürekli birşeyler söyler Cenab ise dinlemekle yetinir. Cenab bu sessizliğiyle gitmemesi hâlinde yaramazlık yapmayacağını söylemek istemektedir.Cenab babasını alıkoymak için bir bahane bulmak ister.Bu esnada bütün ahâlî halka şeklinde toplanır.Beyaz sakallı yeşil sarıklı biri gözlerini kapayarak ellerini kaldırır.Herkes 'Âmin!' der.Cenab bundan hiçbirşey anlamasa da herkesle birlikte âmin demekten kendini alamadığı gibi ellerini de havaya açmıştır.Halka birdenbire dağılar.O zaman babası Cenab'ı birçok kez öperek onun götürülmesini ister.Cenab kendisinin ve annesinin o anki duygularını şu satırlarla aktarır: "O zaman içimde tâ kalbimin içinde bir şeyin kırıldığını hissettim.O kırılan şey şişiyor,bütün göğsümü dolduruyor,boğazıma doğru bir tıkanıklık gibi geliyor,taşmak istiyordu.Mahzûn,pek mahzûndum...

Bilmem neden eve girmek için isti'câl ediyordum.Âdetâ koşuyor,beni elimden aşağı çekiyor,sürüklüyordu .Uzakta tâ uzakta boru sesleri,trampete karışıyordu.

Kendi kendime 'gittiler,gittiler' diyordu.Taze bir kadın iniyor,çıkıyor, geziniyor dağınık çamaşırları topluyor,açık kalmış bir sandığı kapıyor, masanın çekmecesini iâde ediyor,çekmecenin anahtarını çeviriyor,duramıyor, dolaşıyor bir seferînin hânesinde terk ettiği yâdigâr-ı perîşânîyi ıslâha çalışıyordu.Bütün bu hareket esnasında sessizce ağlıyordu;Bu benim vâlidem idi.Kardeşim -o zaman üç yaşında bir bî-haber-koca bahçenin çamurlu köşesinden yorgun gelmiş mütehayyir bakıyordu;kim bilir? Belki de gidenin her akşamki avdetini bekliyordu.Öteki hemşîrem,daha üç ay lık beşiğinde ilk tebessümleri kendi kendine talîm ediyor...

Hizmetçi kız,aşçı kadın,hepsi orada idiler.Yalnız bir kişi eksikdi. O yumruk kadar aklımla bir dakika düşündüm;giden babamdı.Babam benim için bir mütteka ,bir siper,bir hâmî idi.Ben bir sepet gibi onun koluna asılır,korkdukça onun göğsüne saklanır,bütün şikâyetimi ona söyler dâimâ ondan istimdâd ederdim. Şimdi o gitmişdi,ben bunların hepsinden mahrûm kalmışdım.Gitmişdi.'Yine gelecek'diyorlardı. Fakat ya gelmeyecek olursa....

O zaman içimde tâ kalbimin içinde kırılan şeyin nâzik bir oyuncaktan,güzel bir bebekten daha pekçok sevgili birşey olduğunu anladım.Göğsümde şişip duran şey birden bire feverân ve tuğyân etti.O zaman ağladım,o zaman pek çok ağladım. O kadar çok ağladım ki sessizce ağlayan vâlidemi susdurdum."

Cenab'ın çok ağladığını ve hıçkırıklar içinde kaldığını gören annesi kendi derdini unutarak onunla ilgilenir.O gece Cenablar'ın evinde kimse uyuyamaz. Cenab da yatağında uykuyu taklîd ederek 'Aman Yâ Rabbi evlâdıma bir güzel rûyâ dileğine' mazhar olur.Cenab Şehâbeddin o gün babasının nereye gittiğini bilmemektedir.Sonradan öğrendiğine göre babası Plevne'ye gitmiştir.Sonra da hikâyesinde araya girerek yirmi yıl sonraya döner.Ve cephe gerisinde bir şehid evlâdı olarak cephe gerisinde kalanlara şu öğütleri verir:"Ben bundan yirmi sene evvel-bugün sizin olduğunuz gibi ey azîz kardeşlerim- bir şehidin yetimi olmuştum;benim ki de sizinkiler gibi hayatını barut ve dumanlarına sarmış sarmış gitmişdi.Bu günkü siz yirmi sene evvelki bensiniz.Ben sizin bütün hissiyâtınızı ,bütün rûhunuzu,rûh-ı mecrûhınızı bilirim.Ben o cerî-

hanın samîmi bir âşinâsıyım.O cerîhayı seviniz.O sizin ebedî bir iftihârınızdır.

Söyledim,söyledim çocukluğumun bütün kalb-i melûlunu söyledim.Çünkü herkes size vermek istiyor; ben sizden almak istiyor - âlâmınıza iştirâk sûretiyle- sizin derdinizden bir kısmını almak istiyorum. 20 Haziren 1313 "

Yunan Harbi esnasında süreli yayınlarda neşredilen gerek cepheden gönderilen gerekse cepheden gönderilmiş gibi bir askerin kaleminden yazılan mektuplar halkı muhârebeye dâvet eder.AYrıca O'nun harp karşısındaki tavrının ortaya çıkarılmasını da sağlamıştır.Lâkin neşredilen veya cepheden yazılan bu mektupların cephe gerisinde bulunanlar üzerinde ne gibi etkiler yaptığı bu mektuplarda görülmez.Cepheden gönderilen mektupların cephe gerisindeki insanlar üzerinde etkisi oldukça önemlidir;çünkü,harbin cephe gerisindeki etkileri veya ağırlığı bu mektupların etkilerinden anlaşılabilir.Daha önce incelemeye çalıştığımız Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde cepheden gönderilen bir mektubun yakınlarının hayatlarını nasıl değiştirdiğini ortaya koymuştuk.(Bkz.s.) Yusuf'tan gelen bir mektun Sabriye ve Müslime'nin bir güne iyi veya kötü başlamaları,hayatı yaşanmaya değer veya değmez bulmaları,sevinçli veya üzüntülü olmakla yakından ilgisi vardır.

Ebüssüreyyâ Sâmi'nin "Yetim" (12) adlı hikâyesinde harp esnasında cepheden gönderilen bir mektubun cephe gerisinden nasıl değerlendirildiği ve muhârebeden gelen bu mektupta bir çocuğun babasının şehîd olduğunu öğrenmesi konu edinilmiştir.

Hikâyede köylüler cephede bulunan ve köyün kahramanı addedilen Recep'ten gelen mektubu okumak için toplanıp hocanın gelmesini beklerler.Bu bekleme anında Recep hakkında konuşurlar.Bunların arasında "Seksenlik bir ihtiyar titrek eliyle zarfı sallayarak" Recep'in çavuş olduğundan ve bu mektubu da bu yüzden yazdığından bahseder.Bu esnada,"ellilik,altmışlık,yetmişlik,kırklık

---

(12) Ebüssüreyyâ Sâmi, "Yetim",Hamiyyet,C.1,Nu:65,12 Temmuz 1313,s.4.

otuzbeşlik" adamların içerisinde bir de onaltı,onyedi yaşında bir de delikanlı mevcuttur.Bu delikanlı Recep hakkındaki yapılan sûizanlara katılmaz.Lâkin ihtiyârın söylediği sözler delikanlıyı oldukça etkiler.Bu delikanlı Recep'in oğludur.Delikanlı babasının çavuş olduğuna dâir haberi sevinçle karşılarken içlerinden biri "- Canım Nazif Ağa'yı bilmez misiniz? O öyle hükmediyor.Bakalım mektupta ne var?" cevabını vererek delikanlının sevincini geri çevirir.Bu sözleri duyan Nazif Ağa elinde bulunan mektupta Recep'in çavuş olmadığına dâir birşey çıkarsa orada bulunanlara kuzu çevirmesi yapacağını söyler.Diğerleri ise "bu adamın evvelâ söylediği şeylerden ekserîsi çıktığından" iddiaya girmezler.Yalnız içlerinden biri de "-Eğer şu kâğıtta Nazif Ağa'nın dediği şey çıkar ise ben de iddiamdan vazgeçer kızımı Recep Çavuş'un oğluna veririm" diye söz vererek iddiâya girişir.Köylüler bu sözden sonra köşede büzülmüş ve olanlardan yüzü kızarmış olan Recep'in oğlu Şâban'a dönerek "piyango Şâban'a çıkıyor" diye bağırırlar.Bu esnada pejmurde kıyâfetli bir çocuk hocanın geldiğini haber verir.Herkes tertipli olmaya özenir.Küçükler hocanın elinden öperlerken ihtiyârlar da hatır için hocaya selâm verirler.Hoca Nazif Ağa'nın elinden mektubu alarak açar imzâsına bakarak mektubu Recep'in gönderdiğini belirtir.Köylülerin merâkı da recep'in " sıhhat ü âfiyetinden" ziyâde çavuş olup olmadığına böyle bir haber yazılıp yazılmadığına dâirdir.Hoca Revep'ten gelen mektubu okumaya başlar:"Ba'de's-selâm ihnehâ olunur ki gece ve gündüz duâ-ı âfiyetinizle meşgûlüm!Eğerçi bu taraftan suâl-i şerif ve erzân-ı latîf buyurulursa muhârebe hâli bu ya!Patırtılar,gürültüler içindeyiz.Ol tarafta bizi bilüp suâl edenlerin cümlesine firâde firâde selâmlar olunur.Oğlum Şâban'ın gözlerinden öperim.Kara öküze iyi bakmasını,onu كوفتونسز yulafsız bırakmamasını söyleyiniz.Zîrâ o anasının yâdigârıdır.Bu mektubu karalayan Sarıköy'den Çolak oğlu Ali'dir. Şimdi o bölük emini oldu.Cümlenize selâmı var. حندم oğlu Memiş Ağa hâlâ kızını Şâban'a vermemekte inâd ediyor mu?Bu mektub elinize geçtikten sonra da inâd edecek olursa yarın âhirette iki elim on parmağım yakasında olsun.Çünkü ben artık köye gelemeyeceğim.Kara öküzü göremeyeceğim.Filistin'de muhârebe ederken

bir çalının arkasından önüme dört düşman neferi çıktı.Bunlara tüfenk atarak başa çıkmak mümkün olmadığından kasaturamı çekip üzerlerine yürüdüm.Üçünü temizledim,fakat biri kaçmış idi. Ben sevinerek bölüğümün başına giderken o bir taşın arkasına siper almış,bu körpe bir kurşun yerleştirdi.Hemen tüfeğimi doğrultub ben de onun işini bitirdim ise de hayf ki bende hâl kalmamış idi.Arkadaşlarım yetiştiler,içlerinden bölük emîni olan Çolak oğlu da var idi.Oracıkta ona bu mektubu karalattım.Eğer Allah isterse iki saat kadar belki yaşayabilirim. Cümlenize elvedâ! İmza Recep Çavuş " Mektup bittiğinde ihtiyâr genç bütün köylüler ağlamaya başlarlar.Hoca da gözlerinden gelen iki damla yaşı göstermeyerek bir şehidin arkasından ağlanılmayacağına dikkat çeker.Bunun üzerine köylüler Recep'in ruhûna fâtihâ okur,Bu esnada Nazif Ağa bahsi kazandığını ifâde ederken Memiş Ağa da annesinden yetim kalan kızını,hem annesinden hem babasından yetim kalan Şâban'a vereceğini söyler.Bunun üzerine Nazif Ağa bahsi kazandığı halde kuzu çevirmesini Şâban'ın düğününde yapacağını vaad eder.

Köylüler dağılarken hepsi Şâban'ın alnından birer birer öperek artık ona 'şehid oğlu Şâban' diyeceklerini vurgularlar. 'Halbu ki o ,kimsesiz,yetim kalmıştır. Yazarın bu ifâdesinde toplum içerisinde hem ne kadar îtibarlı bir makam olursa olsun cephe gerisinde bulunanların harbe gönderdiği yakınlarının şehîd olmasını istemedikleri anlaşılmaktadır.Çünkü insanların yalnız kalmama barınma,beslenme,kendini güvende hissetme gibi ihtiyaçları cephe gerisinde kalan insanların harbe gönderdikleri yakınlarının şehîd olmaması isteğini sürekli ayakta tutmuştur. Zaten harbe de şehitlik için gidilmediği fakat şehâdetin vukû'bulması hâlinde de bu sonuca katlanıldığını daha önceki sayfalarımızda göstermeye çalışmıştık.(Bkz. s.)

Cephe gerisinde bulunanlar harpteki yakınlarının ahvâlinin merakı içindedirler.Harpte bulunanlar gönderdikleri mektuplarla yakınlarına yaşadıklarını bildirerek tıpkı Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesindeki gibi harp bitiminde sağ sâlim geri dönme ümîdini cephe arkasına bildirirler.Yusuf'un gönderdiği mektuplar ve telgraf Sabriye ve Müslime üzerinde etkili olarak muhârebe

sonucunda Yusuf'un sağ olarak döneceği inancını kuvvetlendirir.Muhârebeye iştirâk edenlerin bir kısmı ise gönderdiği mektuplarla kendilerinden artık ümîdin kesilmesini cephe gerisinde bulunan yakınlarından isterler.Ali Ekrem Bolalır'ın "Vasiyyet " başlıklı manzum hikâyesinde Memiş ve Ebüssüreyyâ Sâmi'nin "Yetim "adlı hikâyesinde ise Recep bunlardandır.Harbe iştirâk eden bir askerin veya zâbitin sağ mı yoksa şehîd mi olduğunun bilinmesi cephe gerisindekileri rahatlatır.Hattâ şehîd olması hâlinde yine bir rahatlık görülür.Çünkü en azından ne olduğu bilinir ve zamanla bu acı kayba alışılır.Bir üçüncü durum daha var ki en çok acı veren durum budur.Bu durum cephe gerisinin askere gönderdiği yakınlarından hiçbir haber alamamasıdır.Gönderdiği yakınından her an haber gelmesi veya veye hiç gelmemesini beklemek en acı olanıdır. Hattâ harpten sonra haber alamadığı yakınını her an gelecek gibi beklemek acıdır.Ayrıca hiç gelmeyecek gibi ümîdini kesmek ve bu bekleme ânı asıl trajik olandır. Çünkü bilinmezlik karşısında insan kendini güvende hissetmediği gibi birinin gelip de bu güveni tekrar kazandırması ümîdi ve sonuçta bu ümîdin gelmesi beklenildiği anda birşey yapılmaması,hayatın sadece o ümîde bağlanması, insanın kendi irâdesiyle bir hayat kurmasını ve hayatını devam ettirmesini zorlaştırı.Münib Paşazâde Mehmed Hakkı "oğlunun harbe azîmet ve avdetinde vâlidesi lisânından" harpte uzun bir süre oğlundan haber alamayışından yakınmalarını şu mısrâlarla ebedîleştirir:

"Kendi destimle kuşatdım seyfini heycâ içün
Hasmını kahreyleyip şu milleti ihyâ içün
Kahraman oğlum revân ol dînini îlâ içün
İşte seyfin işte esbin var yürü gavga içün

Firkâtin giryân eder hiç şüphe yok yavrum
Her ne olsa mutlaka mâderler eyler şîveni
İşte bak bu an için perverde ettim ben seni
Lâkin ârâm etmez pûyân ol harâb et düşmanı
Var yürü a'dâyı evlâdım hemen imhâ içün

Gitti oğlum harbe üç ay oldu gelmez bir haber
Ağlamaktan kalmadı çeşmimde aslâ nûr ü fer
Söyle evlâdım şehîd olmuş mu söyle kamer
Ağlasın âgân olup ahvâlime pervâneler
Gelmiyor mektubu aslâ tesliyet a'tâ içün

Subh-ı sâdık oldu baktım ki ağarmış
Dâimâ şâdî yağardı ol zamanda her yere
Gelmiş evlâdım kavuştu hasret-âver mâdere
Destimi takbil eden bakdım o şanlı askere
Yaralar aldım diyordu hâtıra ibkâ içün

Bir hücûm etmiş ki vermiş lerze-fer düşmanlara
Savleti benzer ânın pek kükremiş arslanlara
Yaralanmışken hücûm etmiş hemen Balkanlar'a
Lâkin encâmı boyanmış şânlı oğlum kanlara
Hayli se'y etmiş hülâsâ pendini îfâ içün

Az vakitde eyledi a'dâyı lerzân şâhımız
Bin yaşa tahtında ey şâh-ı âlî şânımız
Sayesinde lem'a verdi âleme bak mâhımız
Yirmi günde arz-ı Yunan oldu cevelângâhımız
Bende olsa şehriyâra şân olur dârâ içün" (13)

Siroz'dan Sa'di de "Bir köylü kızın gönüllü olarak harbe gitmiş olan yavuklusuna" yazdığı ve ahvâlinden haber alamadığı için endîşeleri dile getirdiği duy-

---

(13) Münâb Paşazâde Mehmed Hakkı,"Oğlunun Harbe Azîmet ve Avdetinde Vâlidesi Lisânından",Fevâid,Nu:19,31 Ağustos 1313,s.292-293.

gularını "Milli" başlıklı (14) manzumesinde şu mısrâlarla verir:

"Sular çağlar,kuşlar öter güzelim!
Ben ağlarım hasretinle burada
Bir kuş olsam,uçsam budur emelim
Görebilsem ne haldesin orada

Güneş doğar şu dağları yaldızlar
Benim doğmaz ümîdimin güneşi
Güleş olur,seyre çıkar hep kızlar
Ben neyleyim sensiz seyri güleşi

Sabah olur herkes iner ovaya
Sen inmezsin ciğerciğim bakarım
Akşam olur kuşlar döner yuvaya
Sen dönmezsin hazin hazin bakarım

Gönül seni arar can seni özler
Gizli gizli ağlar seni beklerim
Gözlerim hep yollarda seni gözler
Yüreciğim dağlar seni beklerim

Sevda ile hasret ile bakışın
Yüreğimde dağlar açtı yanarım
Melûl melûl bana o son bakışın
Vallah billah unutamam anarım

(14) Sa'di (Siroz'dan), "Bir Köylü Kızın Gönüllü Olarak Harbe Gitmiş Olan Yavuklusuna",Mâlûmât,C.5,Nu:108, 6 Teşrîn-i sânî1313,s.1152-1153.;Mütâlea, Nu:66,29 Teşrin-i evvel 1313,s.1.;Hanımlara Mahsus Gazete,C.1,Nu:137,6 1313.

Mektup geldi köye müjde yayıldı
Nişan vermiş sana devlet yaşasun
Anan,baban ferâhından bayıldı
Şanlı gazi yaşa millet yaşasun"

"Millî" manzûmesine konu olan nişanlısı harbe giden bir genç kızın harb esnasındaki duygu ve davranışları Ali Rızâ Sebki'nin bir hâtırâsına da konu olur.Bu hâtırâda da nişanlısıharbe gitmiş genç kız özlemlerini türkülerle dile getirir.

Dömeke Muhârebesi'nin başlangıcından nihâyetine kadar "şehrin gürültüsünden" bıkmış olan Ali Rıza Sebki dinlenmek "yorgunluğunu gidermek için kırlarda,sahralarda biraz vakit geçirmek" ister.Bu nedenle bir köye gider.Ali Rıza Sebkî köyde dilediği gibi dinlenme ortamı bulurken köylülerle iyi anlaşır. Ali Rızâ Sebkî "akşamları köyün hâricindeki cesîm çınar" gölgesinde oturduğu zamanlar köylüler "çapaları omuzlarında iri adımlarla tarladan " dönerler,"her biri türlü âşinâlık ederek" O'nun yanına otururlar.Ali Rıza Sebkî de onlara muhtelif şeyler anlatır,onlar da dikkatle dinleyerek "bu kadar sözü nereden öğrendiğine taaccüb ediyorlarmış gibi" görünürler.Ali Rıza Sebkî'nin Yunan Muhârebesi daha bitmemuş olduğundan bahsettiği konular hep bu muhârebeyle ilgili olur.Bu toplantılar her gece bir evde olmak üzere devam eder.Bu evlerde Ali Rıza Sebkî köylülere gazeteleri okur,yanında bulunan "hudûd harîtasını açarak" okuduklarını güzelce anlatmaya çalışır.Bir gece bu toplantıların birinde "herkes harbe gitmiş oğlunu yâhûd kardeşini " konuştuğu esnada Ali Rızâ Sebkî muhârebenin nihâyete erdiğini ve "delikanlıların yakında avdet" edeceklerini söyler.Birden bire odaya elinde mektûb tutan bir köylü girer.Ali Rızâ Sebkî'nin yanına yaklaşaram asker olan oğlundan bir mektûb geldiğini ve bu mektubu okumasını ister.Ali Rızâ Sebkî zarfı açar ve mektubu okur:

"Azîzim,babacığım!

Bu mektubu size Dömeke karşısında bulunan seyyar hastahâneden yazıyorum.;şehrin zabtı içün ettiğimiz muhârebede bir efzûn kurşunuyla omuzumdan hafif bir yara aldım.Ehemmiyetsiz birşey olduğundan harbin nihâyetine kadar silâh salladımsa da şehrin zabtından sonra zorla beni hastahâneye götürdüler,doktor 'biraz istira-

hat et.Birşey değil birkaç güne kadar yine çıkarsın.' dedi.Ben de bu boş zamandün istifâde ederek size şu satırları yazıyorum.Bu harpde memleketime,pâdişâhıma karşı olan mukaddes vazîfelerimi elimden geldiği kadar icrâ ettim.Köyümüzün delikanlılarından üç kişi daha benimle hastahânede yatıyor.Onların yaraları da ehemmiyetsizdir.Yalnız bir kişi bizim Sarı Mehmed nâm delikanlı göğsüne tesâdüf eden bir düşman güllesiyle rütbe-i şehâdeti ihrâz etti.....

Mektubun tam burasına gelmiştim ki ,kapının hâricinde,mektubu dinlemeğe gelmiş olan kadınlar,kızlar arasında canhırâş bir feryâd işitildi.

Meğer Sarı Mehmed'in nişanlısı da orada imiş.Bedbaht kız sevgilisinin şehîd olduğunu işitince bir enîn-i can-sûz ile kendinden geçmiş..." (15)

Ali Rızâ Sebkî köyden ayrılır ve harp nihâyete erdikten sonra bir ilkbaharda o köyü tekrar ziyâret eder.Ali Rızâ Sebkî bu ziyâreti esnâsında "gâyet muharrik müheyyic bir sedânın kırlarda aksler hâsıl ederek" sükûnetini bozduğunu görür.Ali Rızâ Sebkî'nin yanında bulunan köylü O'nun koluna dokunarak bu sedânın sahibi olanı şu ifâdelerle tanıtır: "Dömeke'de şehîd olan Sarı Mehmed'in nişanlısı,bîçâre kız pek fenâ oldu.Kimse ile konuşmuyor,bazen ağzından günlerce söz çıkmaz.Ekseriye akşamlara kadar böyle kırlarda gezer."

Köylünün gösterdiği tarafta tarlanın içinde genç bir kız onların mevcûdiyetinden habersiz köye doğru yürümektedir.Köylülere mahsus "bir tavr-ı perîşânîde örtülmüş olanbaşörtüsü güzel,lâkin derin alâim-i hüznü hâvî çehresini nazarlardan saklayamıyordu." ifâdeleriyle tarif eder.

Ali Rızâ Sebkî ve yanında bulunan köylü yavaşlayarak biraz önlerinde yürüyen kızın söylediği türküye kulak verirler.Kız şu türküyü söylemektedir:

"Gün batıyor akşam oldu,
Yine gönlüm gamla doldu.
Yüce dağlar dumanlandı
Çiçekler lâleler soldu.

---

(15) Ali Rızâ Sebkî, "Askerin Nişanlısı",Mâlûmât,C.6,Nu: 136,12 Haziran 1316, s.327-328.

Senden ayrıldım ağlarım,
Artık karalar bağlarım;
Seni bekleye bekleye,
Geçdi bu gençlik çağlarım!

Bir kuş olub da uçaydım;
Dağlar denizler geçeydim;
Gurbet elde buluşub da
Sana derdimi açaydım!

Şu dere nasıl çağlıyor,
Sesi gönlümü dağlıyor;
Mezarının üzerinde
Acaba kimler ağlıyor.

Rüzgâr eser,orman inler!
Benim derdimi kim dinler?...
Bâri beraber gideydim,
Ben de seninle olaydım.

Genç kız hem bu türküyü söyler hem de ağlayarak iki eliyle yüzünü kapatır. Bu manzara karşısında Ali Rızâ Sebkî'nin de gözlerinden "sirişk-i teessür dökülmeye" başlar.

Harp edebiyatı içerisinde bulunan hikâye,roman ve mektuplardaki nişânlı tipleri oldukça edilgen bir konumdadır.Hattâ gönderilen mektuplarda nişânlıdan hemen hemen hiç söz edilmezken roman ve hikâyelerdeki nişânlı tipleri de bir gölge veya figüran olarak görünmektedir.Konusu harp olan hikâyelerde ve romanlarda,muhârebeden gönderilen mektuplarda nişânlıların ön plâna çıkmamasının sebebi askerlik yapanın anne ve babasına saygısından dolayı nişânlının geriye itilmesi olarak gösterilebilir.Dönemin âile yapısında nişânlı an-

ne-baba saygısının arkasında kalmış,bu bakımdan onlardan ya hiç söz edilmemiştir ya da çok az söz edilmiştir.

Bunun sebebini çalışmamızın başlangıcında gerek nişânlı olan genç kızların gerekse harbe iştirâk eden erlerin zâbitlerin karar vermede ve âile içinde edilgen bir konumda olduğunu belirtmeye çalıştık. (Bkz. s.) Bu konum devrin âile yapısından kaynaklanan bir durum sebebiyle ortaya çıkmıştır.Harp mektuplarında,konusu harp olan hikâye ve romanlarda nişânlı genç kızların ve gelinlerin silik birer karakter olmasının sebebi de bu edilgenliğe dayandırılabilir.Muhârebeye iştirâk eden askerin ve zâbitânın mektuplarında anne,babasını geçerek nişânlısından bahsetmesi pek hoş karşılanmamaktadır.Bu nedenle Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanının kahramanı Râik cepheden âilesine gönderdiği mektuplarda nişanlısı Cemile'nin ismine çok sık telaffuz etmemekle birlikte sadece ve sâdece nişânlısının mektubu okuması hâlinde anlayabileceği satırlarla nişânlısına ahvâlini anlatmakta ve onun durumunu sormaktadır.Hattâ harbe evli olduğu halde iştirâk edenler bile mektuplarında geride bıraktıkları anneleri,babaları ve çocuklarının ahvâlini sormakta fakat hanımlarından pek bahsetmemektedir.Harp mektuplarında bu açıkça görülmektedir.

Harp esnasında cephe gerisinde bulunanlar Ordu-yı hümayûn için duâlar edip namazlar kılıp,adaklar adayarak Ordu-yı hümâyûnu mânevî yönden desteklerler. Bununla birlikte cephe gerisinde bulunanlar Ordu-yı hümâyûna maddî yardımlarda da bulunurlar.Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında İStanbul'da bulunan annesi,kızkardeşi,kaynanası ve nişânlısı Cemile Ordu-yı hümâyûna gönderilecek elbise,gömlek,kazak dururken Ahmed Râsim'in Asker Oğlu adlı uzun hikâyesinde Müslime Yusuf'tan gelen altı liradan üç lirayı da Ordu-yı hümâyûna yardım olarak kullanır.Yine bu misâllerle berâber dönemin süreli yayınlarında cephe gerisinde bulunanların Ordu-yı hümâyûna ve sivil halka yaptıkları yardımları anlatan "Bir Küçük Askerin Hamiyyeti" (16) başlıklı yazıdır.Yazının

---

(16) Bir Küçük Asker,"Bir Küçük Askerin Hamiyyeti",Sabah, Nu:2868,5 Teşrîn-i sâ 1313,

konusunu ondört yaşındaki bir çocuğun Girit'te bulunan çocuklara giyecek yardımı yapmasıdır.Sözü edilen yardım şu şekilde gerçekleşir:

"Geçenlerde matbaamıza ondört yaşlarında bir efendi geldi.Elindeki kocaman boğçayı masa üzerine bırakarak:-Lûtfen şu eşyânın nâmıma olarak Girid Muhtâcîn-i İslâmiyyesi İâne Komisyonu'na teslimine delâlet ediniz,dedi.

Bu sözler o kadar mâsûmâne bir tavır ile söylendi ki hayret etmekten kendimizi alamadık.Çocuğun hâlinde bir fevkalâdelik bulunduğunu derhâl anladık. Dedik ki :Bu eşyâyı bize mi veriyorsunuz yoksa yoksa âilenizden mi gönderdiler? -Hayır ,benim kimsem yoktur.Merhûm pederim müdde-i medîdede hizmet-i askeriyyede bulunarak hattâ birkaç muhârebeden de isâbet ü vücûda eylemiş ve bir kere esîr bile düşmüştür.Vâlidem dâhi vefat eyleyerek her ikisi de beni yetîm ve öksüz bırakmış iken peder-i erhâm ve eşfakımız velînîmet-i bi nîmetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin sâye-i şâhânelerinde idim.Askeriyyeye mahsûs olan baytar-ı rüşdiyye-i askeriyyesine kayd ü kabûl edilerek her türlü ihtiyaçdan âzâde bir halde ni'met-i tahsilden istifâdeye başladım.Rüşdiye derslerini ikmâl ile İdâdî kısmına terfî eyledim.Şimdi Kuleli'de İdâdi birinci senesindeyim.

-İsminiz?

-Ali Nâmık.Vâkıâ bu eşyâ hiç makâmındadır.Fakat ne yapayım benim varım yoğum bunlardan ibâret idi.Girid'de ben yaşındaki çocukların soğukda elbiseden mahrûm bir halde bulunduklarını düşündükçe velev ki pek cüz'î olsun bir muâvenet ezhârından kendimi almak mümkün olamadı.Sâye-i şâhânede benim hiç bir eşyâya ihtiyâcım yok.Lûtfen bunları komisyona takdîmini istirhâm ederim.

Bu küçük askerin şu büyük kalb-i hamiyyetperverânesine hayrân olduk.Nasıl takdir edeceğimizi şaşırdık.O bir tavr-ı müteessirâne ile giderken eşyanın komisyona takdîm ediyeceğini va'd ile Cenâb-ı Hak devlete,memlekete bağışlasın duâsını birkaç defa tekrar eyledik."

Yine harp esnasında bir çocuğun harçlığından topladığı parayı iâne komisyonuna yardım için verme niyetinin konu olarak seçildiği bir diğer metin ise

"Çocuklara Mahsûs Gazete Kâri'lerinden M.C.'nin" kaleme aldığı manzum hikâyedir.Manzumede küçük çocuk harçlığından biriktirdiği para ile yardımda bulunmak ister.Lâkin bu parayı kaybeder."Çocuk ile Pederi Arasındaki Muhâvere"de (17) bu yardımın mâhiyeti ve yardımı yapamamanın teessürü şu mısrâlarla dile getirilir:

"Peder

-Yavrum. Çocuk

-Ne var beybaba söyle

-Gel yavrum otur yanıma şöyle,

Niçin neye mahzûn duruyorsun;

Zannım yine birşey kuruyorsun|

Bilmem ne eden kalbine te'siri?

Hocan mı aceb etti ki tekdîri?

-Yok beybaba dersimce kusurum.

-Perşembe bugün öyle mi yavrum?

Yaptınsa eğer dersi serâser

Yarın gideriz seyre beraber

Lâkin neye hüznün bana bildir.

-Hiç.

-Hüznüne çehren de delîldir.Peder

-Yavrum neye ketmide devâmın

Ayâ beni üzmek mi merâmın

(Çocuk müteessirâne)

-Bir gün okudum ağlayarak ben

(İkdam)'da bir icmâl-i dil-efgen

Kâbil mi tahammül? Bilesin de:

Heyhât! Vatanın bir köşesinde

Mazlûm ü sefîl bir takım etfâl

---

(17) M.C.,"Bir Çocuk İle Peder Arasında Muhâvere ",Çocuklara Mahsus Gazete, 15 Mayıs 1313,s.7-8.

Meknûr-ı pederdir.Ne siyeh fâl
Her gün keserek gündeliğimden
Âh topladığım meblağı kim ben
Azm etmiştim vermeye gûyâ
İâne komisyonuna hayfâ
Düşmüş de cebimden
Ne hammiyet!
Artık yetişir terk-i melâl et
Gönder şunu al nâmına gönder,
Olsun yine Allah'a şükürler
Vermiş bize kim sen gibi evlâd
Fahreylemesin mi eb ü ecdâd"

Muhârebeye giden yakınları için gerektiğinde ayrıldıkları için endîşelenen,haber gelmediğinde üzülen,sağ dönmesi için duâlar eden,elinden gelen maddî ve mânevî yardımı esirgemeyen cephe gerisindeki insanlar her ne kadar harpten dolayı teessür içinde bulunsalar de,acı çekseler de muhârebeye harp için gönderdikleri askerin firâr etmesini istemezler.Hattâ muhârebeden firâr edenler toplum içinde barınamazlar.Onlara yakınları da sahip çıkmazlar. Bu nedenle muhârebe etmemeye niyetli olanlar daha harbe çağrılırken cepheye gitmek yerine dağa çıkıp eşkıyâ olmaya karar verirler.Önceki sayfalarımızda bu eşkiyâların cephe arkası için nasıl tehlike oluşturduğunu ve bu tehlikenin çözümünde nasıl bir yol izlendiğini çözümlemeye çalışmıştık.(Bkz. s.)

Cihangir Endicanî kaleme aldığı manzum hikâyesinde Harun adlı bir askerin harbe katılışını,harp esnâsındaki firârını ve bu firâr sonucu cephe erkasında ki yakınlarının Harun'a davranışını konu alır.

Harun harbe iştirâk eden üç kardeşten biridir.Hattâ bu üç kardeşin babaları da harbe iştirâk eder.Şâir bu iştirâki şu mısrâlarla dile getirir:

"Bir peder,üç püser mâiyyetde
Bulunurlardı cenk-i milletde
Biri (Harun) imiş ol üç püserin
Halefü'l-hayrı merd-i pür-hünerin

Vatanı hıfza cümle gitmişler
Düşmanı def'e hamle etmişler
Öyle bir hamle hamle-i İslâm
Hamletü'l-leys olmada gümnâm
Elvurur tîğ ü hançer ile sinân
"Vur kuzum vur "diyor zebân u dehân
Kan akar yerde misl-i seyl-i celal
Na'ş ü baş olmuş ayrı ayrı telel
Ortayı aldı ra'd ü berk-i azîm
Ra'd-ı top u tüfenk-i kavm-i teîm" (18)

Harbe iştirâk eden Harun muhârebenin dehşetinden korkarak firâr etmeye karar verir.Harun bu kararıyla milletin nefretini kazanacaktır.

Bir firârînin encâmı yâhûd
Mücâhidîn-i dinin istikbâli
-Esnâ-yı Harbde-
Gördü Hârun hâl-i vengi (tebâh)
Kim olur cân-ı pâk anda güvâh
Zîr-i pâ-yı adüvvde re's-i peder
Diyor 'al intikam' azîz pürer
Hûn ü hâk içre na'ş-ı ahaveyni
Görerek yumdu cengden ayrı
Girdi a'sâb-i câna dehşet-i cenk
Korkudan saldı tîg,atdı tüfenk

Ne birâder gamnı ne derd-i peder
Hâl-i Harun'a etmiş oldu eser

---

(18) Cihangir Endicânî, "Harun'un Muhârebeye Gidişi",Mâlumât,C.8,Nu:178-186, 25 Mart 1315,s.1158,1176-1177,1258-1259,1278-1279,1297-1299,1317.

T.C. YÜKSEKÖĞRET... DOKÜMAN...

Bırakıp onları ederdi firâr

Böyledir hâine şi'âr ü medâr

Koşarak tavşan idi hâr ü türâb

Sanki tavşan imiş de görmüş ukâb

Râh-ı milletde onlar aldı şeref

Nefret-i kavme Harun oldu hedef"

Muhârebeden firâr etme kararına varan Harun bunu gerçekleştirmek için harekete geçer.Şâir Harun'un kaçışını şu mısrâlarla gözler önüne serer:

-Firâr Ederken-

Rûz-ı reviş takıp tabâ-yı zalâm

Hâk-i esved giyip ridâ-yı gayyâm

Şarkdan bâd-ı serd olurdu vezân

Satl' olur idi men-tâbân...

Hâl-i Harun'da kalmadı takat

Kanlı ter döktü,oldu bî-hâlet

Kat'-ı menzil kılıp firâz ü nişîb

Kühsâr içre gördü köyü karîb

Tâbnâk idi gökte mâh-ı münîr

Pür sükûn idi kûh ü dest-i kebîr

Hâb-ı hûnrîz içinde erkekler

Taşıyorlar kadınlar ekmekler

Pür-âvereddir,pür cibâl,pür eşcâr

Yalnız o cenkden gelir zinde

Almamış darbet ediyor hande

Çıkamaz korkudan açıkta yola

Yürüyor sol ve sağa,sağ ve sola

Harun firâr edip epey yol yürüdükten sonra Kerim adında daha önceden tanıdığı birinin evine gelir.Bu esnada akşam olmaktadır.Hârun geceyi bu hânede geçirmeyi tasarlar.Oysa umduğunu bulamaz.Çünkü harp firârîsidir.Önceden tanıdığı Kerim'in Hârun'a harpten kaçtığından dolayı tavrını şâir şu mısrâlarla aktarır:

-İşte Kerim'in Hânesi-

Pîş-i çeşmîde birden etti zuhûr
Bir ufak hâne hâne-i meşhûr
Sâhibi belki şem'-i şu'le-i nisâr
Leyl-i Hârun'a sanki girdi nehâr
Koşarak sür'at ile mîşê-i ukâb
Hâne-i yârî kıldı dakke'l-bâb
Kuvvetü'l-kalbi toplayıp akdem
Âsitân 'Kerim'e' bastı kadem
Âşinâ zât idi o pîr ona
Zâ'if-cû nîk-nâm ,kan-ı senâ
Pîr-i sâl ü alîl ü hasta nizâr
Ten ver o mevte hâli ahle zâr
Bildiği zâtı bilmez oldu o pîr
Gördü Harun'u sandı geldi habîr
Çeşm-i ümmîde geldi nûr u ziyâ
(Gözünü açtı sanki buldu şifâ)
Hûn-i ceng-âver oldu âteş-eser
Oturur sordu hayr-ı haber
Seni hıfz etdi emr-i hakk'la melek,
Kâse-i mevti kırdı çerh-i felek
Söyle ey fahrım,ey hâcesefe makâl
-Harun Anlatıyor-
Söyledi mâcerâyı harf-be-harf
Cünd-i İslâm cümle oldu telef
Çar etrafı düşmen-i küffâr

Zabt eder,geldi ordu ateş-pâr
Ortada kaldı asker-i İslâm
Yok muîn-i muâvini nâ-kâm
Oldu bir darb ü harb ü cenk ü kıtâl
Kalmadı kimsede hayata mecâl
İki gün çekdi böyle bir hâlet
Kalmadı bizde tâb ü ne tâket
Bir pederle iki birâder-i cân
Oldular dîn-i millete kurbân
Kerim Harun'u Kapı Dışarı Ediyor-
Şiddet ü gızlat ile verdi cevâb
Söyledi böyle bir itâb-ı hitâb
'Eycebân,ey habîr-i pür-evhâm
Kim verir senin gibi leîme taâm?
Sâkit ol sâkit, ey rezîl ü hakîr
Ne duâ var sana ,ne nân ü nemek
Ne de âteş,ne su,ne yer ,ne döşek
Çık kapımdan git,ey leîm ü recîm
Sana mesdûddur bu bâb-ı Kerîm'

Kerim'in evinden harpteh kaçtığı için kovulan Harun geceyi oldukça zor şartlar içinde geçirir:

-Yeis ü Fütûr İçinde-
Pîr-i Hakk ger itâbı neşter var
Kalb-i Hârun'a oldu zehr-güzâr
Derd-i pinhân ü şermle Hârûn
Lâ-cevâbâne dinledi mahzûn
Bî-âmân âsitânı eyledi terk
Dedi şeyhü'l-çibâle (Hakk-ı meâlı)
Korkudan başıma çıktı sevdâ
Bir kemingâhı eyledim me'vâ

Ol mağara içinde oldu gece
Kiseye kısmet olmasın o gice
Râh-ı hınzîr oldu râh bana
Yâr idi korku,nâle,âh bana
Saçardım misl-i can-ver koşdum
Korkudan yolda def'âlar düşdüm
Sengsâr üzre çok nüzûl u su'ûd
EYledim,bâ-yevm oldu hûn-âlûd
Râh-ı bi-râhî oldu râh bana
Yâr idi renc ü Nâle âh bana
Ey misâfir-peres (Hakk-ı Resûl)
Rahm kıl hâl-i zâra;eyle kabûl
Hakk şinâsım seni unutmam ben
Zinde oldukça benden oldum ben

Harun daha sonra harbe gitmeden önce nişanlandığı kızın kapısına gider.Lâkin Harun'un nişanlısı bir şarkı söylemekte ve bu şarkıda harpte kahramanca dövüşen bir askerle harpten kaçan bir askeri karşılaştırarak harpten kaçan askerin toplum içinde ne gibi tavranışlara maruz kalacağı anlatılmaktadır.Bu şarkıyı duyan Harun nişanlısına geldiğini haber vermeden geri döner.Çünkü bu şarkıyı söyleyen birisinin kendisini kabul etmeyeceğinden emindir.

-Harun Anlatıyor-

(Harun nişanlısının kapısı önünde)
Hâli mahzûn ve hâtır-ı me'yûs
Dil perîşan ve çeşm ü rû-yı abûs
Gitdi ol bâbân daha ileri
Karşuya geldi anda başka kapu
Durdu ol derönünde derbederi
Fikre pîçîde oldu mağz-ı seri
Yâni eyyâm-ı mâzi ahvâli

Hâtıra geldi anladı hâli
Hâtıra kıldı anı şîrînkâm
Hâtırı andan oldu misk-i hitâm
Ol karanlık leyl-i hiçrî
Dilberi,vuslatı,dem-i mihri
Fikr eder bunları dedi Yâ Rab
Beni sevmez mi idi şeker leb
'Benim aşkımla fikreder dâim
Düşünür hâlimi değil nâim'
Kûy-ı yâr işte hâne,işte sanem
Söylüyor âşıkâne eski nagam
Rûy-ı Harun sarardı mâh-ı misâl
Nağmede söylenirdi eski makâl
Nevcivân mehtâb içinde gelee
Doldurdu tüfengi belde kama
Söylüyor duhter per-i peyker
Böyle bir şarkıyı muhabbet eser
(Harun cenge giderken nişanlısından böyle bir şarkı dinlemişti)
'Harbe girdik cesur ol korkma,
Heveline sabr kıl;gama dalma
Bir ecelden olur tamam insan
Harbde ,evde, ol eceldir olan
Mevteden korkma ur cesûrâne
Râh-ı milletde ol gayûrâne
Dîn-i İslâm ve millete hizmet
Eylemek farzdır değil sünnet
Hâin-i millet olma gayret kıl
Düşmen-i dîni katle himmet kıl
Ölse hâin ölür gider gümnâm
Kavmini,milleti eder bed-nâm

Kimse defn etmez yakın durmaz

Kimse gusl eylemez kefen vermez

Görmez enkâzı katle-i bârân

Yere gömmez anı dahi hayvân

Dûd u ded ondan ictinâb ettiler

Nâm-ı dünyayı pür-azâb eyler'

Nişanlısının kapısında umduğunu bulamayah Harun annesinin kapısına gider.İki oğlunun ve kocasının muhârebede şehîd olduğunu duyan annesi onların rûhuna duâ okurken Harun'a karşı tavrını da şu mısrâlarla dile getirir:

-Harun Anlatıyor-

Gördü Harun yamandır ahvâli

Her tarafdan kesildi ikbâli

Pîr ü bernânın oldu merdûdu

Döndü hâl-i mes'ûdu

Nefret-engîz-i gülzâr oldu

Oldu mahzûn ve ser fikende ,ve hum

Çeşm ü müjgânı eşkrîz-i âlem

Ağlaya ağlaya anardı kadem

Kısmeti olmuş idi ye's ü nedâm

Mâh-tâb aldı 'leyl-i Harûn'

Bir sükûn almış idi hamûn

Bî-ser ü pâ yürüdü avdı avcı tüle

Aldığı bu iziyle kıldı şitâb

Hâneyi buldu dakka'l-bâb

-Harun Vâlidesi Kapusunda-

Vâlide uyumuyor,uyur mu o ya?

Kaldırıp el kılıp Hüdâ'ya duâ

'Yâ İlâhe bir Hakk sûre-i Nasr

Kuvve-i gâziyânı eyleme kesr

Feth-i nusrete bizimle bâr olsun

Hâne-i küfr târmâr olsun

Tîg-i Harûnî eyle darabet-eser

Düşmenin ser-nigûn ü nekbet-ber

Yâ İlâhe!Bi-Hakk-ı rûz-ı elest

Kuvve-i gâziyânı eyleme şikest

Cünd-i İslâm olmasın mağlub

Ana aç ana aç benim Harun

Benim oğlun hani küçük Harun

Ateş-i hasma almadın kurban

Anası

Dedi mâder!Peder yanında mıdır?

İki oğlum diğer yanında mıdır

Harun

Dedi ana yok onlar oldu telef

Sade ben kalmışım azîz ü halef

Vâlidesi:

Fâtihâ râciûn okudu dedi

Rahme Hakk'a girdiler ebedî

İntikam almasın mı ya Harun

Oldu maktûl-i tiğ kaç mel'un?

Harun

Bulamadım intikâma râh-ı mecâl

Dilde cûş etti arzû-yı visâl

Hançer ü tîğ oldu canıma bâr

Terk eder bir de etmedi mi firâr

Bir firâr etmişim alîmallah

Arkama yetmez oldu tîr-i siyâh

Seni teskin içün hemân geldüm

Ağlama ağlama aman geldim

Vâlidedeki Hâlet

Kavl-i Harun'ı dinledi mâder
Savt-ı zehr idi harfi neşter-eser
Dedi Harun'a: ey habîs ü mühîl
Ey ka'ur ey denî le'îm ve rezîl
Sâkit ol,söyleme çekil çık git
Şân u izzetle olmayan meyyit
Git kabul etmezem seni aslâ
Sen gibiyle yaşar mı ehl-i duâ?

Harun Anlatıyor

Sana mesuddur der-i mâder
Hâk-i İslâma böyle güzer
Ey firârî ve yesr ü sâmân
Ey cebân, ey eşir ü abd-i hiyân
Sen değilsin bana püser billah
Böyle evlâda la'n ü la'nullah
Bembeyaz saçlarımı leke almaz
Hâmiin dîn ile hayat olmaz
Terd ü def' etdi eyledi nefrîn
Sabırla kıldı kalbini teskîn
Leb-i hâmuşâna geldi pek vecd
Boş yere koydu eyledi secde

Harun son ümîdi olan annesinin de hânesinden kovulduğu için çaresizliğin verdiği ruh hâli ve çöküntüyle intihâr eder.

Harun'un İntiharı

Her taraf Harun'a kesildi adüvv
Her taraf kal'a-i bend bağlı kapu
Çeşm-i Harun zâr zâr ağlar
Şerm-nâkâne dil-i nizâr ağlar
Ateş-i şerme bulmadı çare

Kalb-i pür-derde açdı bir yâre...
İntihâr etdi rûhu oldu halâs
Böyledir hâine hitâm-ı kısâs
Bubh Harunu oldu cebh-nümâ
Vâlide çıkdı gördü na'ş-ı püser
Hakkını verdi Rabb-i cebbârım
Tîz kabûl etdi âhla zârım
Ber-hevâ gitdi rûh-ı şerrinin
Dâstân oldu dilde nefrînin

İntihar eden Harun'un naaşı muhârebeden firâr edip,dînini,milletini,vatanını korumaktan kaçtığı için merdûd sayıldığından kaldırılmaz.Müteveffâ bile kabul edilmez.Dinden çıkmış sayıldığı için cenaze namazı kıldırılmaz ve gusül aldırılmaz. Bir murdar gibi naaşı bırakılır.

Na'ş-ı Nâ-pâkî
Na'ş-ı nâ-pâki kaldı ortada hem
Kanlarını yalardı gelib ganem
Çâr etrafa toplanır tıflân
Fuhş u nefretle cümlesi handân
Hâk-i pâk içre yok ana medfen
Ne gusl ü namaz var ne kefen...
Rûh-ı merdûd oldu âvâre
Oldu murdâr yâr murdara
Ne şefâat bulur,ne hayır duâ
La'net-i hakda kaldı subh ü mesâ

Muhârebeden kaçtığı için dinden çıkan Harun'un naaşının başına gelen kötü âkibet rûhunun da başına gelir.Harun'un rûhu da dinden çıkmıştır ve Kur'an işittiği zaman firâr eder.

Mütevâtirle söylenir dilde
Dolaşır rûhu şimdi çölde
Subhgâhân kapu kapu dilenir

İşidip o da âyet-i Kur'ân
Yine mecbûr olur firâra hemân"

Toplumda harbe verilen bu değer nisbetinde devrin edibleri de bir asker lisânından harbe iştirâke ehemmiyet veren şiirler kaleme almışlardır.

Suud Safvetî kaleme aldığı "Bir Asker Lisânından" (19) başlıklı şiirinde askerlerin Harun gibi cepheden kaçmak yerine 'dönmemek üzereyemin' ettiklerini vurgular:

"Hak yolunda târik-i cân ü cihân dirler bize
Korkmayız düşmandan aslâ kahraman derler bize
Vermeyiz meydan adûya bî-amân derler bize
Savletli dehşetli bir şîr-i zebân derler bize

Nusreti va'd eylemişdir bizlere zât-ı Hüdâ
Âyet 'İnnâ fetehnâ...' pek büyük şâhid buna
Biz de bu va'de binâen açdık a'dâya gazâ
Hamdüllah va'd-ı Hakk oldı hemândem revnümâ
Düşmanı kahreyledik sâhib-i Kur'ân derler bize

Kof mu sandın bizleri ey hasm-ı bî-insâf-ı dîn
Bir hücûm eyler isek bir sen değil titrer zemîn
Arkadaşlar eyledi hep dönmemek üzre yemîn
Sen de ersin gel bizimle yüz yüze cenk et hemîn
Yıldırım sûret birer ateş-feşân derler bize

Müddet-i cüz'iyyede belde tashîr eyledik
Düşman-ı bed-hâhı yer yer kahr ü tedmîr eyledik
Her hücûm etdikçe ism-i İlâhî tezkîr eyledik

---

(19) Suud Safvetî,"Bir Asker Lisânından",Musavver Terakkî,C.1,Nu:12,6Recep 1316,s.90.

"Câhidû!..." kahrâmanını bu sâl tefsîr eyledik
Aldığı fermân ile âmil olan derler bize

Şanlı şahinşâhımız tebrîke şâyândır bugün
Ehl-i İslâm-ı ma'nevî nişveyle handândır bugün
Dîde-i a'dâ ise nemnâk ü giryândır bugün
Bilumûm Osmâniyâna pek büyük şândır bugün
Şimdi herkes kahraman-ı zaman derler bize"

A.Nâci de harbe iştirâk eden bir askeri konu alan "Harbde Bir Asker"(20) manzumesinde askerlerin harpten kaçmak yerine her şeyini fedâ ettiklerini belirtir:

" F.Ali Bey'e

Nedir bu heykel-i kahrân-ı dehşet ü necdet
Nedir bu levh-i muhâbet fezâ-yı na'şe resân
Peyinde zıll-ı münîr celâdet ü nusret
Nedir,nedir bu sebat-ı müebbed-i pür sân

Nigâh-ı necdeti ma'tûf-ı âsmân-ı celâl
Sebat ü zimne şâhid bu tavr-ı heybetdâr
Girer fezâ-yı cidâle o bî-fütûr ü melâl
Ölürken ufk-ı ecelde hayat-ı nâlişkâr

Nedir evet bu vücûd-ı metîn hasm -efken
Semâ-yı şân ü şeref gıbtakâr etvârı
Gelir nidâ-yı maâlî nücûm-ı lâmi'adan
Gelir,öper bu peleng-i mehîb ü kahhârı

---

(20) A.Naci,"Harbde Bir Asker",Musaver Fen-Edeb,C.1,Nu:9, 6 Mayıs 1315, s.132.

Sedâ-yı top semâ çok ra'd u berk-i süyûf
Girivv-i mevt,lehîb-i sevâik-i heycâ
Enîn-i sûz-nümûn ü muhâcemât-ı sufûf
Semâ ü hâke olurken memât ü dehşet-zû

Bu şîr-i sâil ü kâhır yerinde sâbitdir
Evet hücûm kılınca burûc-ı istihkâm
Livâ-yı nusrete mutlak olur o anda makâm
Dü pâ-yı savletine bin zafer gelir atılır

Bu bir hamiyyet-i cûşân pür maâldir
Bu şanlı merde sezâdır azîm hürmetler
Garâm-ı pâk ü celîl vatanla mâlîdir
Ölümle pençeleşirken bir âhenîn peyker

Zâife hâmi-i sâdık,adûya berk ü belâ
Misâl-i şefkât ü re'fet,şehâmet-i meshûr
Fedâ,fedâ ana bin ihtirâm-ı ruh fedâş
Cihân-ı şân ü meâli anınla mest-i meshûr"

Ordu-yı hümâyûn askerinin özelliklerini "Bir Asker Ağzından"(21) veren Celâl Rüstem'in manzumesinde bu askerlerin kahramanlıklarının sonsuza kadar devam edeceğini vurgular:

"Kahramanlarız düşmeni kahr ü perîşân eyleriz
Satvet-i Osmâniyânı dehre îlân eyleriz
Savlet-i şîrâne câ verdikçe dehşet âleme
Sad hezârân Rüstem-i destânı hayrân âleme
Yağdırup kurşunları a'dâya mânend-i sehâb

---

(21) Celâl Rüstem,"Bir Asker Ağzından" Asır,Nu:185,7 Haziran 1313,s.4.

Âsmân-ı ma'deletde recm-i şeytan sehâb
Avn ü savn-ı hazret-i Allah ile bir hamlede
Arsa-i heycâyı ser-tâ-ser kızıl kan hamlede
Dîn ü devlet uğruna ısâr-ı nakd-ı cân edip
Şânımız ser-levha-i tarih-i devrân edip"

Uşak Tahrîrât Kâtibi Kâmil "Bir Asker Lisânından" adlı manzumesinde askerlerin harpten aslâ geri dönmeyeceklerini beyân eder.(22)

"Askeriz,i'lâ-yı İslâmiyet'e biz hâdimiz
Saykal-ı seyf ile her ân nusretullah bekleriz
Hayf nedir,düşmen nedir,nedir bir kükremiş arslan içün
Biz şecîiz rezm-i a'dâdan aslâ dönmeyiz
Bir lisândan sıdk ile bir kerre olsun münteşîr
Lerze-nâk-ı dehşet eyler düşmanı âvâzemiz"

Asker lisânından aktarılan bu manzumedeki terennümler devrin askerin duygu ve düşünceleri olduğu gibi,sivil halkın da Ordu-yı hümâyûn mensubundan beklentileridir.Yani bu manzumelerde ideal bir Ordu-yı hümâyûn askeri tipi çizilmeye çalışılmıştır.Bu nedenle müellifi belli olan ve bir asker lisânından yazılan manzumelerle birlikte aynı mevzûyu işleyen ve müellifi belli olmayan manzumelere de devrin süreli yayınlarında rastlamak mümkündür.Bu manzumelerğn birinde'Yenişehir'in Tırnovanın ve Tırhala'nın ' fethiyle birlikte askerin harbi nasıl algıladığı şu mısralarda açıkça görülür(23):

"Pîş-i merdânemizde bir sahrâ
Üstümüzde latîf mâvi semâ
Dilde tekbîr-i Hazret-i Mevlâ
Bizi takdîs ederler ehl-i semâ

---

(22) Kâmil,"Bir Asker Lisânından",İzmir,Nu: 54, 2 Haziran 1313,s.8.

(23) _____ ," Bir Asker Lisânından",Mâlûmât,C.4,Nu:85,31 Mayıs 1313, s. 744-745.

Deyince zâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Bugün bir iyd-i sevk ü şân-perver
Parlıyor çeşmimizde berk-i zafer
Kalb-i şîrânemizde şevk-i gazâ
Elde şemşîr-i tez-i hûn-efzâ

Deyince zabitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Bize Osmanlı askeri derler
Gösterib bir hücûm-ı heybet-zâ
Süngülerimiz saçar cihâna ziyâ
Dayanmaz bize hiç de istihkâmlâr

Deyince zâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Herkese satvetimiz oldu âyân
İşte tâ eski hudûda giderek
Livâ-yı şânımızı rekz ederek
Nâm-ı âlîmizi ettik îlân

Deyince zâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Şanlı bir savlet ile Tırnova'da
Parladı süngümüz engin ovada

Yenişehir'i de o dem zabdettik
İleri doğru hücûmla gittik

Deyince zâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Azmedip Tırhala'ya doğru hemân
Zafer ü şân ile olduk şâdân
Nâsır-ı mutlakımız Allah'dır
Bize ceng meydanı bir iyd-gâhdır

Deyince zâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Kükremiş şîr gibi her birimiz
Düşmeni kahr ile tedmîr ettik
Yine bir azm-i metînâne biz
O dem Çatalca'yı teshîr etdik

Deyince zâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

İleri doğru eyledikçe sefer
Mu'înimizdi bizim şân ü zafer
Şenîden harb ederken gitdik
Dömeke mevkiini zabteddik

Deyince zâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Bize şu feth ü zafer bir şândır
Kahr-ı şemşîrimizle bâ-tedbîr
Bunca büldânı eyledik teshîr
Bizim her ferdimiz bir arslandır

Deyince sâbitimiz arş ileri
Titretir savletimiz kal'aları

Yaşasın pâdişâh-ı a'zâmımız
Ki odur o mufahhâmımız
Tevcîhâtı olunca yâver
Sâyesinde husûl buldu zafer

Etdi şân ü sükûnunu îlân
Yaşasın pâdişâh-ı şevket ü şân "

Yine de Ordu-yı hümâyûn efrâdını konu alan manzumelerde görülen satvet terennümleri dönemin askerinin müştereğidir.Bunun en büyük delîli Âtıf Bey'in şu mısralarıdır:

"Ey mülkün mefhâri vay fârukî şiyem
Mâlik-i mülk-i velâyet sâhib-i tîğ ü kalem
Âfitâb-ı baht-ı velâyet,pertev-i feyz-i ümem
Pâdişâh-ı heft kişver,tâcdâr-ı himem
Ta'lif-i ferhûnde fâlindir bu nusret dembedem

Gerçi idrâk eyledin pek çok cülûs-ı pür-mesâr
Her biri bir rûz-ı firûz-ı cevâhir-i îtibâr
Vermemişdir bir kula bu lûtfu lâkin kindigâr
İktisâb-ı gâlibiyyet hem cülûs-ı şehriyâr
İftihâr etmez mi millet ey şeh-i âli-tebâr

Nazm-ı bünyân-ı şevket,şâh-ı kudret-i haydarî
Darb-ı deâhenîn âleme ferman-ber
Öyle dilşâd eyledin kim hazret-i Peygamber'i
Nefha-i satvet kuşatdı sû-be-sû her bir yeri
Kapandı şevk ü sadâkât ordugâh-ı leşkeri

Re'y ü tedbîr-i sevâbın düşmeni bî-dâd eder
İktisâb-ı rahat eyler kim ki istimdâd eder
Askerin mansûr kılar Hakk mülkünü âbâd eder
Sû-be-sû her bir bilâdı emrine münkad eder
Sen gazâ etdikce cünd-i kudsiyân imdâd eder

Matla'-ı hurşît-i âlem ahter-i satvet-eser
Yâni kim rûz-ı cülûs-ı şâh-ı memdûhü'l-beşer
Buldu mâdem ki bu demde taht-ı âlî zîb ü fer
Müntafî olsun nücûm-ı âsmân hep ser-tâ-ser
Ebr-i deycûra bürünsün ihtifâ etsin kamer

Tâcdâr-ı muhterem Sultan-ı İskender murâd
Olmasın mı nâm-ı şâhânen cihân durdukça yâd
Hazret-i Allah içün etdik bu sâl cenk ü cihâd
Tîğ-i satvet-dârına serdâde oldu her bilâd
Bin yaşa bâ izz ü iclâl ey şeh-i âlî nejad

Sen bu mülk ü milletin hâm-i âlî-şânısın
Sen bu dehrin nadirü'l-emsâl bir sultanısın
Sen bu kasr-ı devletin bir va'z-ı bünyânısın
Sen Selâtin-i a'zâmın efdal ü rüchânısın
Sen kemâlât âleminin bir menbâ-ı irfânısın

Ey şeh-i gâzi mücâhid sebilü'l-müsteân
Âhter-i rûz-ıcülûsun muhyî-i Osmaniyân
Sen bize ihsân-ı haksın,minhüzün-i nusret-feşân
Bir gazâ ettin ki memnûn oldu cünd-i kudsiyân
Dikti eflâke hilâl râyet-i kevkeb-nişân

Gıbta-bahşâ-yı semâdır bu gece rû-yı zemîn
Nûra gark oldu serâpâ sanki bir huld-ı berîn
Bi-husûs ki hatt-ı harbde asker-i satvet nişîn
Oldular bu şevk ile hep kâmrân u kâmbûn
Saçdı âfâka serer her hayme-i nusret-güzîn

Serfirâz olsun livâü'l-Hamid-i şehinşâha
Kahr ü tedmîr olsun a'dâ-yı bedhâhı Hüdâ
Âfitâb-ı gâlibiyet parlasın subh ü mesâ
Seb-çerağ-ı din ü devletsin,şeh-i kişver-küşa
Bin yaşa yâ mecd şevket (Pâdişâhım çok yaşa) (24)

Ordu-yı hümâyûnda bulunan bir zâbitin manzumesinde görülen asâkir-i Osmâniyye'nin özellikleri "Ordu-yı Hümâyûnda Bir Şâir " (25) tarafından şu mısrâlarla dile getirilir:

"Olimp nâmı bizim bizim indimizde muzlimdir;
Yeşil sarıklı ulvî cibâl muslimdir;
Şerîk-i mezhebimiz serv ü gübünu şemşâd

Evet asâkir-i şâhâneder bu askerler
Ki dîn ü devlet için cân verip alırlar kâm

---

(24) Âtıf Bey,"_____",Asır,Nu:206,20 Ağustos 1313,s.2.

(25) Abdülhak Hâmid,"Ordu-yı Hümâyûnda Bir Şâir",İkdam,Nu:1186,23 Teşrîn-i evvel 1313,s.2-3.;Sabah,Nu:2855,23 Teşrîn-i evvel 1313,s.3.;Mâlûmât,C.5,Nu:107,30 Teşrîn-i evvel 1313,s.1134-1135.;Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,
İst

Hücûm -emri alınca o şîr- peykerler
Ne dağ mukâvemet eyler,ne burc u istihkâm

Bizim cenâh budur,gördüğüm şu mahşer-i nâs
Sizinki kaçıyor işte bir alay nevnâs
Bütün İlâhelerin bütlerinle ey Yunân
Bu derd-i mühliki îsâl semt-i dermâna
Eğer merâm ise cidden,şu anda tevbe-künân
Dehâlet et görelim taht-ı âl-i Osman'a

Eğer bu vecihle olmazsanız bugün tâib
Yarın benim nazarımda olursunuz gâib

Nedir şu meşcer-i âbâdan,şu kühsâr-ı hadîd
Yürür kenâr ü miyânında gâh gâh bedîd
Lehibden derler,hâkden bulutlarla
Urur semâ-yı esâtire darbe-i tehdîd
İçinde nûr-ı hakîkât,o bir cihân-ı zalâm
Döner işâret edince halîfe-i İSlâm

Durur gider...Bu kıyâmet ânın mevâkibidir
Durur güzer-geh-i siytinde Çin ü Hind selâm
Eder bu siyti Heremler'le Kaf'lar i'lâm
Şu burçlar o büyük hey'etin kevâkibidir

Görünmüyor,nereye gitti asker-i Yunan
Hurâfe miydi aceb nâm-ı leşker-i Yunan
Nasıl o kavm-i hâkim intihâra verdi
Kabul eder mi buna akl-ı münker-i Yunan

İçinde yoksa da âsâr-ı zühre vü mirrîh
Değil midir müteşemmiş meğer bizim tarih

Bizim hilâl sizin müşteriye fâ'iktir
Ne oldu gördünüz işte netîce-i darbe
Girer mi şîr-i jiyanlarla gürbeler harbe
O tecrübe bu yaman intihâya sâikdir

Huzûr-ı fikret ile,çehre-i mübeşşer ile
Şeb-i drazda ta'kîb-i subh-ı mahşer ile

Yürür iken bu asâkir-i nücûm-ı zâhireden
Gelir işâret-i vahdet delîl-i hey'etimiz
Çıkıp hitâb-ı uhuvvet riyâh-ı sâhireden
Iyân olur mütemevvic semâda râyetimiz

Zemîne ra'şe-resân,âsumâna kûs-nevâz
Nedir şu cemm-i gafîrin kopardığı âvâz

Çıkan o meşcereden beng-i 'Allah Allah' 'dır
Ufuklarda ânın ruhlar kırlar pervâz

Dilerse müttehid olsun bütün mu'âhidler
Mükevvenât muvahhiddir ey mücâhidler

Muvahhidîn-i kirâmın zafer nidâlarıdır
Bu ses melekleri bâlâ-yı arş-ı a'lâdan
Kılar,zemîne teveccühle, cebhe-sâ-yı sücûd

Olur muhit bu sûretle zîr ü bâlâdan
Tekerrür eyleyerek nâm-ı Hâlık-ı zî-cûd

O ra'd u berk-i mehâbet nefer sedâlarıdır
Tüfenk ü topuna hasmın gelir o anda sükût
O anda âlem-i İslâma âlem-i melâbût
Olup kârîn,eder âpûş-ı ittihâdı küşâd"

Gerektiği zaman harbe dönmemek için iştirâk eden,herşeyini fedâ etmeye hazır Ordu-yı hümâyûn efrâdının nasıl harp ettiği de şu mısralarla dile getirilir:

"Sînemiz seddir adûnun tîg-i atş-pâşına
Sîne biryânımız secâ-pâ gazâ pâdâşına
Ermesin hiç bir ziyân mülkün amân bir taşına
Girmesin mâder-i vatan hicranlı kanlı taşına
Bir mükâfâtdır gazâ da haydi pîş-keş başına
Arkadaşlar kahramanlar arş ateş başına

Bir tefekkür eyleyin mâzideki ulviyeti
Bir küçük neş'etdeki ol kudret-i pür heybeti
Etti kim yekser-i cihânı pây-mâ necdeti
Görsün a'dâ titresin bizlerde şân-ı nusreti
Anlasınlar bir daha Osmanlılar'da satveti

En büyük ıyd-i meserretdir bugün Osmâniyân
Fahr eder ihrâz ile bu ıydi her kahraman
Kahramanız kahramanlık bizden aldı fahr ü şân
Vermeyiz bezm-i vegâda cünd-i ihdâya aman
Ya zafer,yâhûd ölüm almak içün haydi hemân

Maksad-ı aksâ-yı a'dâ nehîb ü teshîr-i vatan
Cezm ü azm-i pâdişâhî hıfz ü tevkîr-i vatan
Emr-i Peygamber değil mi hubb ü takdîr-i vatan
Bekliyor şemşîrimizden öyle bir hayf-ı vatan
Rütbe-i infâzı bulsun,durmayın emr-i vatan

Cem olup ol hudûda harbe fermân bekledik
Etmesin haddin tecâvüz düşmanâne söyledik

Bir tecâvüz eyleyince biz de emri dinledik
Mülk-i Yunan'ı ser-â-pâ fethe niyyet eyledik
Dönmeyiz artık geri a'dâya dehşet gürledik

Bârgâh-ı âsmândan arz-ı istimdâd eden
Arsa-i Arafat'daki bi'l-cümle ihvân-ı vatan
Nusret-i İslâm içün olmaktadır lebininizin
Şeyn sayılmaz mı dönüş a'dâyı tedmir etmiden
Mülk-i Yunan'ı serâser feth ü teshîr etmeden

Allah Allah nağmesin tâ arşa i'lâ eyledik
Hak da şâhiddir ki hep arslanca gavga eyledik
Kalb-i a'dâya hemân bir havf ilkâ eyledik
Savlet-i bî-ru'b ile tenkil-i a'dâ eyledik
'Pâdişâhım çok yaşa' tahzîl-i a'dâ eyledik"(26)

Muallim Nâci de bir asker lisânından kaleme aldığı "İftihar" (27) adlı manzumesinde dönemin asker şikâyetlerinden şunları aktarır:

"Sâyesinde olmasın mı askerîler serbülend
Şanlı şehinşâhımız da serbülend,efser bülend
Pest eder cem'iyyet a'dâyı hâkester gibi
Fırkamızdan dembedem oldukça ateşler bülend
Tîğ-i dehşet-güsterim destimde parlar barlarımız

Karşıdan âvâz-ı astimân olur yer yer bülend
Sade göstersem niyâm-ı tâbdâr-ı tîğimi
Zannediyorlar oldu seyf-i sârım haydar bülend

---

(26) Mehmed Cemil,"Terâne-i Nücûm" Asır,Nu:180, 2 Mayıs 1313,s.4.

(27) Muallim Nâci,"İftihar",Fürûzân, İstanbul,1303,s. 28-30

Askerîyim yok mudur hakkım edersem iftihâr
Ben bülendim çünkü olmuşdur bütün asker bülend

Ne cehâlet bu ki ondan umarım dâd henüz
Eriydim ben dil-i cânân ise pulâd henüz

Hilkatinden beri adım dem urur sufutdan
Ne tuhaf!'rûyı zemîn mel'anet âbâd henüz

Bunca yıldır beşer ümîd-i saadetle yaşar
Şu garîbânı eden olmadı es'âd henüz

Beşeriyyet nerede? sulh-i umûmî nerede
İ'tilâf etmiyor âbâ ile evlâd henüz

Derde bak âlemi irşâda koşarken fikrim
Nâmımın pîrüdür şöhret-i elhâd henüz

Yekdil olsak da hâkimâne geçinsek ne olur
Bizde ol hissi Hüdâ etmemiş îcâd henüz

Ukalâ nâle eder halk ise hep öyle gider
Gâlibâ halka aksetmedi feryâd henüz

********** *********

Deavî-i irşâd eden eşhas rehzendir bütün
Dost zannettiklerin âlemde düşmandır bütün

Çok terakkî etdi fen derlerse inkâr eyleme
Şarlatanlık bî-hayâlık kahbelik fendir bütün

Bak şu külhanlar şu beğler başka âlemin midir
Ey diyen dünya benim çeşmimde kâşândır bütün

Onlar mâhiyetin meydana çıksınlar da gör
Meclis-i aşrette korkaklar temeltendir bütün

İtme şekvâyu kimseden kalb-i rakîkin var iken
Her neden rikkat-pezîr olduksa sendendir bütün"

Ordu-yı hümâyûndaki harbe karşı olan iştiyâkı ve mahâretinin kaynağını ise şu fikirlerde arayabiliriz:

"İtilâ-yı mülk ü millet nâmına hizmetdeyiz
Can saçan hâhiş-girânız sade ferman bekleriz

Terk edip âl-i abâyı harbe geldik işte biz
Cümleten hazırız gavgaya hep meydan isteriz

Ya şehîd ya gazi olmaktır bizim âmâlimiz
Askeriz Osmanlıyız biz azmimizden geçmeyiz

Böyle bir âdî âdûya biz vatan çiğnetmeyiz
Cümleten hep hazırız gavgaya meydan isteriz" (28)

Bu fikirler neticesinde ordu-yı hümâyûn efrâdında görülen başlıca özelliklerden bir kısmı şu mısralarla ifâde edilir:

"Asker-i genç-âveriz Osmanlıyız
Pençesi arslan...Kılıcı kanlıyız
Hıfz-ı vatan azmine peymanlıyız
Sancağı öyle boşuna açmayız
Biz şeref uğrunda ölür...Kaçmayız

---

(28) Çelebi Bâkîzâde H.Subhi,"Asker Şarkısı" Asar,Nu: 187, 14 Haziran 1313,s.4.

Oldu bize gönüllü nâm-ı zafer
Maksadımızdır gece gündüz sefer
Orduda söyler bunu her bir nefer

Azmedelim safımızı korumağa
Düşmana karşı gerilip durmağa
Haydi yiğitler gidelim urmağa" (29)

Ordu-yi hümâyûn efrâdının harbe karşı tavrının şekillenmesinde hiç kuşkusuz devrin ictimâî yapısı ve askerlerden beklentiler yelpâzesi önemli rol oynar.Çalışmamızın başlangıcında askerlerin muhârebeye gidişinde rol oynayan etkenler üzerinde durmuştuk.(Bkz. s.) Tırnovalızâde Mustafa Celâl bir harp esnasında cephe gerisinde bırakacakları yakınlarının beklentilerini şu şekilde ortaya koyar :

"Ey güler yurd ey bildik bark taşı toprağı pek yüce
Gidiyorum askerliğe senin için bu gece
Viran olma, kal selâmet elbet yine gelirim.

Anacığım babacığım ağlamayın şen olun
Bir tanecik oğlunuzu gönderin de nâm bulun
İtmiş ise ulu tekrîm-i kısmet yine gelirim.

Askerliktir Türk oğlunun Osmanlının ocağı
Bizim için orasıdır ana,ana kucağı
Koç yiğitler,erkek turnalar köyde kalmaz giderim.

---

(29) Nejad Ekrem,"Osmanlılarda Muhabbet",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul, 1313,s.165.

Yaradanım emrediyor haydi git
Vatana millete büyük,büyük hizmet it
Dini olan bugün bir er köyde kalmaz giderim

Sözümüz de özümüz de askerlikle doludur
Nasıl olmaz hepimizde Osmancığın oğludur
Mertlik bize Ertuğrul'dan kalma devlet çırağı

Asker dua merd büyüyen bir milletin yavrusu
Hiç bilir mi ne olmak nedir düşman korkusu
Kalbindedir ancak onun vatanıyla bayrağı

Bacasından buram buram dumanları çıkan ev
Vatan için gidenleri,garibleri sen de sev
Sırtlarında dağlarında yeşil otla penbe gül " (30)

Anne ve baba oğlunu şu duygularla askere gönderir:

"Küçükden bu sevdâyı güderdin
Kahramanlık dâvâsını ederdin
Vakti gelse ben de olaydım dersin
Yürü oğlum yürü asker oldun sen
İftihâr et hizmetini buldun sen
Ananım bu yolda vardır rızâsı
Bahtiyardır oldu asker anası
Her askerin mefhardır babası
İkimizin de var hazır duâsı

Bu bir hizmetdir ki mukaddes,güzel
Bundan sana nasib verilmiş ezel

---

(30) Tırnovalızâde Mehmed Celâl,"Vatan Sevgisi" Mâlûmât,C.VIII,Nu:169,14 Kânûn-ı evvel 1314,s.974.

Her askerin mefhardır babası

İkimizin de var hazır duâsı

Buldun saâdetin ey kahramanım

Artdı senin ile şöhret ve şânım

Hatadan saklasın seni yezdânım

Hak selâmet versin haydi arslanım

Her askerin mefharıdır babası

İkimizin de var hazır duâsı " (31)

Eşini bir harpte kaybetmiş ve oğlunu askere göndermek zorunda kalan bir anne de şehîd yâdigârı oğlunu şu beklenti ve temennî ve beklentilerle yollar:

"Git ey gözümün nûru dilîr-i müteferrid

Emroldu cihanda

Ol hâk-i vatan uğruna candan mütecerrid

Hiç etme tereddüd

Ecdâdımızın rûhunu şâdân edeceksin

Meydan-ı vegada

A'dâyı bütün hâk ile yeksân edeceksin

Andan gideceksin

Gâzî olup emsâlin içinde nice şân al

Ey Rüstem-i devrân

Düşman hedef aldıkta seni sen de nişân al

Bir şahlı nişân al

Feth ettiğiniz beldeye tedfîn olursun

Ey fahr-ı şehîdân

Bu kanlı libâsın ile tedfîn olursun

Te'mîn olursun

---

(31) Behcet,"Oğlunu Askere Gönderen Köylü",Mâlûmât,C.VIII.,Nu:175,4 Mart 1316, s.976.

Dünyada benim istediğim şân budur ancak

Kurban-ı vatan ol

Var câm-ı şehâdetden oğul nûş ile mutlak

Bu cennete bir yol " (32)

Cihangir Endicâni'nin şiirindeki Harun bu beklentilere cevap verememiştir. Çünkü Harun bazı beklentilerle askere gönderilmiş lâkin bu beklentilerin hiçbirini yerine getirememiştir.Toplumun ve cephe gerisinin Harun'a tepkisi gâyet tabii görünmektedir.Oysa ki Harun beklentilere cevap vermek için şu şekilde davranmalıydı:

"Dağlar başı dumanlı

Mahzunum gözüm kanlı

Yâr yoluna ölürsem

Ölümüm olur şanlı

Yavuklum vatandadır

Gönlüm de hep ondadır

Gavga meydanlarında

Yiğitlik evrandadır

Vatanım öz yatağımdır

Hem yürüdüğüm konağımdır

Yurt uğrunda cenk etmek

Şimdi benim çağımdır" (33)

Ayrıca Harun'un bir başka türküde ifâdesini bulan devrin topluma âit beklentilerini de yerine getirir davranışlar davranışlar göstermesi gerekirdi.

---

(32) İbnü'l-Seyyid Gâlib,"Vâlidesinin Elini Öpdükde",Mütâlaa,Nu:45,3 Haziran 1313, s.2.

(33) _____, "Türkü",Mâlûmât,C.V,Nu:107, 30 Teşrîn-i evvel 1313,s.1135.

"Meşelikdir arslanların yatağı
Çadır olur askerlerin konağı
Savaşlarda dalgalanan sancağı
Fedâ olsun bin gelinin duvağı

Savaş için buyruk geldi bugün
Böyle günde görmez bize düğün
Pâdişâhın sorgucunun teline
Fedâ olsun bin gelinin duvağı

Askerlerin gövdesidir bedeni
Şehitlerin gömlek olur kefeni
Öyle şanlı öyle kanlı kefene
Fedâ olsun bin gelinin duvağı" (34)

Harun'un yakınlarından ve çevresinden tepki görmesinin sebebi onların beklentilerine cevap verememesidir.Bununla birlikte toplumun gözündeki asker gerçeğini ve tanımını da Harun'un idrâk ettiği söylenemez.Devrin ideal asker tipi şu mısralarla çok açık bir bir biçimde ortaya konmuştur:

"Bir şîr-i garrâ,nâmı fakat sade-i neferdir
Bir berc-i metânet gibi a'dâya siperdir
Hiç korkmaz...evet;olsa da pâmâl-i tesâdüm
Aksâ-yı merâmı,yine ümîd-i zaferdir
Fikrinde gezer,nûr-ı muallâ-yı celâdet
Maksûdu ise pâye-i gülfâm-ı şehâdet
Pîşinde durur çehre-i tâbende-i nusret
İtdikçe o hep derlere,bÂZûlara savlet

---

(34) H.A(yın),"Türkü",Mâlûmât,C.5,Nu:109, 13 Teşrîn-i sânî 1313, s.1181.

Bir ra'd-i şecâat ki ider düşmanı lerzân
Bir berk -i celâdet ki düşer pâyına insan
Lâyıktır...evet,hürmete, ta'zime bu asker
Bir meleğin olur şânın,ihyâya şitâbân" (35)

Bir başka manzumede ise Nigar binti Osman harbe iştirâk eden askerin cephe arkasındaki yakınlarının durumunu şu mısralarla dile getirir:

"Hamiyyet bir fazîlettir ki ulvî
Ender erbâbın gayet mükerrem
O hırsdır zübde-i lûtf ü meâlî
Ki ibrâzıyla dil olmakda hurrem
Hamiyyet aks-ı nûr-ı Ahmedîdir
Hamiyyet sanki zevk-i sermedîdir

Bize mûhtâc olan bîçâregânı
Nasıl terk etmeli küze-i ememde
Mevûdetle musâbin-i zamanı
Himâyetdir vazîfe böyle deme
Aman,ey ehl-i insâf ü mürüvvet
Hamiyyet vaktidir şimdi hamiyyet

Sabî ağlar! girîbân-ı çâk-ı mâder
O günlerde beri vâlid-i nihândır
Nedir Yâ Rab, bu hâl-i mükedder
Bu âfet kim belâ-yı hanümândır
Gelir gûyâ bu yolda hâifâne
Şu feryâd-ı müessir gûş-ı câne

---

(35) Safvet İlhâmi,"Asker",Musavver Terakkî,C.3,Nu:22 ,16 Mart 1316,s.121.

Müessir-i pek bu müdhiş levha yâ Rab
Ki etmekde hayâlâtım bedîdâr
Yürek olmakda şerha şerha yâ Rab
Gelince hâtıra hüzn ü ekdâr
Değil hayfâ ki hülyâ bir hakîkât
Ne müdhiş, ah pek müdhiş musîbet
Bize hasbe'l-hamiyye bir vazîfe
Teâvünüdür bu âfet-dîdegâne
Gelin erbâb-ı vicdân-ı nacife
Onun çâre-sâz- İslâmiyâne
Sahâbet eylemek mahzûn-ı bâdı
Olur zîrâ şifâ-yı sadrâ bâdî " (36)

(36) Nigâr Bint-i Osman, _____ ,Tercüman-ı Hakîkat ve Musavver Servet-i Fünûn Gazeteleri Tarafından Müştereken Tertib Olunan Girid Muhtâcînine İâneten Nüsha-i Yeğâne-i Fevkâlâde,İstanbul,1313,s.17-18.

2- HARB SONRASINDA CEPHE GERİSİNİ KONU ALAN ESERLER:

A-İSTANBUL'U KONU ALAN ESERLER:

Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasındaki mütârekeden sonra cephede bulunan Ordu-yı Hümâyûndan ilk önce gönüllüler ,arkasından da diğer askerler geri gönderilmeye başlanır.Bu arada harpte yaralananlar da daha iyi tedavi görmek için İstanbul'a getirilir.Bu geri dönenlerin içerisinde harp süresince Teselya'da kalan Süleyman Tevfik de vardır.Süleyman Tevfik harp esnasındaki izlenimleri hâtırâtına kaydettiği gibi harpten sonra da dönüş esnasındaki izlenimlerini de not almadan edemez.Süleyman Tevfik harp esnasındaki gördüğü yerlerle dönüşü esnasında gördüğü aynı yerleri karşılaştırır.Bu yerlerin en önemlilerinden biri Tırnova ile Yenişehir arasıdır.Yunanlılar'ın ric'ati esnasında bu bölgenin durumu ile harbin sonundaki durumunu Süleyman Tevfik şu ifâdelerle karşılaştırır:

"O gün Tırnova'dan Yenişehir'e giden şose üzerinde süvârî,piyâde,topçu asâkir-i şâhâneden başka kimseler görülmediği halde bugün işiyle gücüyle meşgûl birçok zirâ' ü ahâlî, hanelerine avdet eden birtakım âile efrâdı,omuzlarında evraklarını yüklenen Kilitli amele gürûhu görülmekde idi.

Olzaman iki tarafdaki gayr-i mezrû' tarlalarda binlerle çantalar,kunduralar ceketler görülmekde olduğu halde şimdi bir çift öküzü yahut tek bârgîri ile yavaş yavaş nadas yapmakda olan çiftçiler,mezrû' tarlalarda ise erkek kadın birçok orakçı ile ekin demetleri görülüyordu." (1)

Serfiçe'ye varan Süleyman Tevfik bu kasabanın asker sevkiyatından dolayı çok kalabalık olduğunu belirterek bu sevkiyat esnasında âsâyişin sağlanmasının memnûniyet verici olduğunu şöyle ifâde eder:

---

(1) Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân yâhût Dört Aylık Seyahatim,İstanbul,1315, Mahmud Bey Mat.,s.235.

"Her zaman kalabalık olmayan çarşılarda pazarlarda yalnız kendi seknesiyle civar köyler ahâlîsinden başka kimse görülmeyen bu kasabada sokaklarda ayak atacak yer yok idi.Sevkiyât-ı askeriyye münâsebetiyle peyderpey gelip giden tabutlar,binlerle arabalar mekârî hayvanatı Teselya'dan gelen yolcular oralarda avdet eden ahâlî-i İslâmiyye kasabayı mâlâmâl eylemiş idi.

Bu meselede sevkiyât-ı askeriyye cihetiyle kesb-i ehemmiyet etmiş olan mezkûr kasabadaki kalabalıkla beraber sükûn ve âsâyişi görüb de takdîr etmemek kâbil değildir."(s.236-237)

Süleyman Tevfik daha sonra Selânik'e trenle geçer.Bulunduğu trende onunla birlikte yaralılar da vardır.Bu yaralıları ve yaralılara karşı gösterilen alâkayı şu şekilde aktarır:

"Vagonlarda bulunan mecrûhîn-i asâkir-i şâhâne kemâl-i hürmet ve riâyetle müreffehen mahsûsan ihzâr edilmiş olan arabalara nakl edilerek doğruca kışla-i hümâyûna sevk ü a'zâm kılındı.Biz de o sırada nakliyatda isti'mâl olunan vagonları temâşâ eyledik.Bu vagonlarda sekiz yatak vardı.Yatakların nezâfet ve mükemmeliyyetini tarif etmek mümkün değildir.Sûret-i nakliyata dâir husûs-ı mezkûra memur heyet-i tıbbiyye reisi binbaşı doktor Fahri Bey'den aldığım mâlûmât ber-vech-i âtîdir:

"Manastır'da veya Karaferye'de mecrûhîn olduğu bâ-telgraf ihbâr olunur olunmaz mikdârına göre derhâl izhâr ettirilen trenle azîmet eyleriz,orada mecrûhîn-i gazâtı kemâl-i rahat ile vagonlara nakl ve yataklarına yatırdıktan sonra her vagona memur olan iki nefer tımarcının taht-ı nezâretinde terk ile tren hareket eder, her istasyonda vagonları birer birer gezerek tıbben îcâb eden müdâvât ve mâlûmât icrâ olunur.Nihâyet Selânik'e muvâsalat edilir,her defasında bugün olduğu gibi burada bir cem-i gafîr tarafından istikbâl olunarak arabalara nakl ve hastahaneye sevk kılınur,bir iki gün hastahânede müdâvât-ı lâzıma icrâ olunduktan sonra mahsûs trenler ile Dersaâdete irsâl edilür.

Filhakîka mecrûh gâzilerin naklindeki hüsn-i intizâm ve mükemmeliyyet

ve ahâlî tarafından gösterilen hürmet ve riâyet fevkalâde olub hiçbir vecihle noksanları yok idi." "(s.350-351)

Halil Edib "Yaralı Bir Osmanlı Askeri" (2) başlıklı manzumesinde harbe iştirâk ederek yaralanan ve cephe gerisinde tedavi görmekte olan askerlerin hissiyâtını şu mısralarla ortaya koymaktadır:

"Ben neyim? İşte bir hakîr nefer
Heyetimde ider bunu tebyîn
Nazr-ı ârifân seyret beyin
Kader mi bir bakışta keşfeyler

Sûrete aldanır mı ehl-i yakîn
Bilir askerliği az çok
Anı ta'rîf için de hâcet yok
Nâmı mâhiyyetin ider ta'yîn

Askerin tuttuğu tarîk-i emel
Öyle bir şâhire ki nûrânî
Gâyet azmi kurb-ı yezdânı
Bizce yokdur bu yolda zann

Askerim Hakk'a istinâdım var
Yâverim dîn ü pâdişâhımdır
Yok hilâfım Hüdâ güvâhımdır
Elde olmuşdu seyfim ateşbâr

Sâde bin miyim alây-ı yekser
Arkada önde sağda solda

---

(2) Halil Edib,"Yaralı Bir Osmanlı Askeri",Mâlûmât,C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313, s.726-727.

Hepsi de bir revişde bir yolda
Saf şikâf-ı adû mehâbet-i eser

Yekdil ve yek cihet bütün asker
Cümlesi pür vakar ü zî-temkîn
Bârekallah olurdu arşa karîn
Her gönül mevcedâr-ı şevk-i zafer

Maksad-ı ulvî-i kulûb-ı cünûd
O açık cephelerde berk-i efşân
Cûş ber cûş iştiyâk-ı cenân
Ser-tâ-ser etmiş onları mes'ûd

Teessür ü heyecân ile yasdıkdan başını
Kaldırıb doğrularak:

Ey hezbirân arsa-i hîcâ
Ey sipâh-ı delîr ü şîr-efken
İftihâr eyliyor bizimle vatan
İdelim şân-ı devleti a'lâ

Olsa bir günde iltiyâm-pezîr
Şu iki yâre azm-i râh itsem
Hasreti câne eyliyor teessür
Bir tavr-ı muhîb-i kahramânâne ile
Kaşlarını çatarak:

Savlet-i şîrâneme dağlar dayanmaz iken
Böyle üç kurşun ile oldum niçün bîtâb ben
Kalbe hâlâ iştiyâk-ı girûdâr,âteş-fiken

Münteffî olmaz o ateş pâyidâr oldukça ten
Askerim yaramla da ölmekde fahreylerim

Münteşirdir âleme Osmâniyânın şöhreti
Boş yere kasd etmezler insaniyeti
Hakk yolunda cenge vakf eyler hayat ü himmeti
Sâye-i seyf-i celâdette bulurlar cenneti
Askerim yaramla da ölmekde fahreylerim

Eyleriz Allah'dan biz her lahza nusret-i niyâz
Yâda gelmez arsa-i hîcâdayım ve ihtirâz
Çok mu olsak i'tilâyâb kemâl ü imtiyâz
Farkımızda neyyir-i evc-i hilâfet-i sâyesâz
Askerim yaramla da ölmeğe fahreylerim

Olsa bir asker şehâdet devletiyle kâmurân
Rûh-ı pâkî sevk ile eyler hemân azm-i cenân
Gıbta eylerler bütün iclâline kerrûbiyân
Hûn içinde cismini takdîs eyler gazâyân
Askerim yaramla da ölmeğe fahreylerim

Dest-i ziver-i kahrımı itmekle düşman zahmdâr
İtmesün beyhûdebir îlân-ı şevk ü iftihâr
Bir gün elbet elverir yol gösterir de rüzgâr
Matlabımca eylerim a'dâya karşı ahz-ı sâr
Askerim yaramla da ölmeğe fahreylerim"

Yukarıdaki manzumede görülüyor ki cephede yaralanan bir askerin teessürü aldığı yaradan değil,arkadaşlarının yanında cephede bulunamamasındandır.Bu mevzûu işleyen bir başka manzume de Nigâr Binti Osman'ın kaleme aldığı

"Cerîhadâr" (3) başlıklı manzumesidir.Bu manzumede yaralı bir askerin cephedeki arkadaşlarının yanına gidememesinin teessürü şu mısralarla dile getirilir :

"Bâlîn-i ıztırâbda bir genç-i nâtuvân
Bekler tabîbi vakfe-i âlem-i cism ü cân
Vermez cerîhâ meşyine imkân ü iktidâr
Kandiyse ân-ı âfiyete eyler intizâr
Ta'cîl eder âde-i evza'-ı sıhhat
Bir müjdedir o gence vürûd-ı nekâheti
Birşey için eder taleb-i âfiyet bugün
Zîrâ kuvâ-yı hamsesi masrûf ona bütün
Zîrâ yine şitâb edecek geldiği yere
Gayretle iltihâk o gayretli erlere
Meydan-ı harbe can atıyor o şanlı kahraman
Hayretle bu şecâate efkâr-i müslüman
Tahsin böyle savlete,tahsin bu gayrete!.
Bu şanlı nâma lâyık olan dîn ü devlete!
Osmanlılık meziyyeti dillerde câygîr,
Yek tarz ü yek-zebân bu meslekde gerçü pîr
Evzâk ile gökleri lerzân ider bu hâl,
Bu hiss ile tahassür eyler hep nisâ,ricâl
Hemşîre,zevce,vâlide,dâder,peder,sabî
Eyler buna müşâreket olmazsa bir gabî
Asker o şanlı pâdişâh u devlet uğrunda
Düşmezse ger şehîd,oluyor bir cerîhadâr,
Kurşunla ölmüş âh! Ki meslûbü'l-ihtiyâr!

---

(3) Nigâr Bint-i Osman,"Cerîhadâr",Servet-i Fünûn,C.13,Nu: 322,1 Mayıs 1313,s. 147.;Mâlûmât,C.4,Nu:82,8 Mayıs 1313,s.689.;Hanımlara Mahsus Gazete,Nu: 111, 8 Mayıs 1313,s.2.

Yoksa yine hücûm edecek düşmana o genç
Bîtâb onu düşürme evcâ'u derd ü renc
Yüzlerce asker işte bugün hasta bî-mecâl
Bu hâleti düşünmemeğe var mı ihtimâl?
Rîzân hüzn ü derd ile gözden dümû'-ı ter
Seyyâl-i âteşîn gibi lâyenkati' iner
Bir hastahâne göz önüne geldiği zaman
Göz de gönül de derd ile hep ağlamakta kan
Müdhiş değil mi etme tasavvur bir askeri
Bâlîn-i ıztırâbda bir şân-perveri
Ey merhametli vâlideler,ey muhadderât,
Ey kân-ı rahm ü re'fet ü ismet olan benât!
Vicdân der hamiyyete da'vet bugün bizi
İbrâz-ı hubb-ı millete da'vet bugün bizi,
Mecrûhlara gelin edelim hep muâvenet,
Tehvîn-i ihtiyâcına biz sarf-ı makderet! "

Gerek Halil Edib'in gerekse Nigâr bint Osman'ın kaleme aldığı manzumelerde yaralı olan askerler harb edemediklerinden dolayı yaralı halde yatmaktansa şehit olmayı isterler.Lâkin Süleyman Tevfik'in de belirttiği gibi Devlet-i Âliyye bu yaralıların iyileşmesi için oldukça çaba harcamaktadır.Harbin akabinde daha iyi tedâvi görmeleri için İstanbul'a getirilirler.Süleyman Tevfik'in tesadüf ettiği gâzileri İstanbul'da büyük bir kalabalık karşılar.Tepedelenlizâde Kâmil "Mecrûh Gâzilerimizi İstikbâl" (4) başlıklı manzumesinde bu karşılama ânındaki hislerini ve izlenimlerini şu mısralarla aktarır:

"Duyunca geldiğini ben o şanlı gâziler
Dedim koşup gideyim lâzım itmek isti'câl

---

(4) Tepedelenlizâde Kâmil,"Mecrûh Gâzilerimizi İstikbâl",Mâlûmât,C.4,Nu:82,8 Mayıs 1313,s.692.;Mecrûh Gâzîlerimizi Ziyâret,Y.y.y.,y.t.y.,s.11-12.;Müstecâbîzâde İsmet, Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye yahut Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet ,1315,s.42-43.

Dü çeşm-i hüznüme topladı eşk-i rikkât eser
Dizimde kalmadı bilmem ne oldu meşye mecâl

Tren civârına binlerce halk toplanmış
Duyulmada orada bir sükût-ı zî-hürmet
Bütün yürekler evet şefkât içre pür-lerzîş
Nedir o manzara,yâ Rab nedir o ulviyyet?!

Tekarrüb eyledim ol mevki'-i muazzeze dek
Bütün duranlara bakdım behâne-cû-yı bükâ
Gözümde eşk-i te'essür tezyîd eyleyerek
Hemen vücûdumu bir ra'şe etdi istîlâ

Lisân-ı hâl ile diyor bakılsa hangi kahraman
Adûyu mahvedip ezer süyûf-ı canşikârımız
Senânüvis-i nâmımız değil midir bütün cihan?
Bu şanlı yâreler bizim nişân-ı iftihârımız!

Sorun da bakın anlayın bir sözünden
O arslan yürekli zafer perverânı!
Sarılmak,gidip öpmek ister gözünden
Yüzünden gözünden o şân-âverânı

Geçince kendimi zabt eylemek muhâl oldu!
Birer birer o mübârek yiğit dilâverler!
Ne oldu anlamadım ben,bana ne hâl oldu
Görünmez oldu gözümde o gördüğüm manzara

Tebeddül etdi menâzır:Önümde bir sahrâ
Siyah renk ile manzûr bir sehâb-ı kesîr

Yayıldı kapladı vâdîyi bir harf ziyâ
Yavaş yavaş o bulutdan çıkıb latîf latîf!

Odur o nûrdur işte o...Nâm-ı Osmânî
Anın gibi müteâlî...Onun kadar parlak
O nurdan çıkarak bir hilâl-i nûrânî
O ceng-i al ile yükseldi şanlı bir sancak"

O dönemde İstanbul'da ikâmet eden bir başka edib Ahmed Râsim Askeroğlu (5) adlı uzun hikâyesinde mecrûh gâzîlerin İstanbul'a gelmesini şu satırlarla ifâde eder: "Yine gazeteler neler yazıyor?Mecrûh gâziler mi geliyormuş? Onlara (Alasonya kahramanları) mı deniliyormuş? Bu hamiyyetli evlâd-ı vatan,vatanın merkez-i saâdeti olan pây-ı tahta mı avdet ediyorlar? Öyle ya!

Sevgili pâdişâh,onların asıl babaları olan zât-ı kerîm derece-i rif'at ü kadr-ı hamâsetlerine işâret olmak üzere Yıldız civârında ,gûyâ her birini âgûş-ı lutf u inâyetinde bulundurduklarını tasvîren hastahâneler,ameliyathâneler ihdâsını fermân buyurmuş gümüş suyu dârü't-tedâvîsi başdan aşağıya hüsn-i sûretle tertîb edilmiş,İstanbul halkı hediyeler hazırlamış,bu kâffîleri şeciyyeyi alkışlayacak.

Tâ Ayastefanos kenarlarına kadar istikbâle gidenler daha infilâk-ı seherde Sirkeci taraflarında gezinenler var.Kimi görecekler? Onları nişân-ı sadâkâk ve hamiyyetleri göğüslerinde,kollarında,başlarında,bacaklarında açılan yaralarla pâydâr olan gâzîleri.

Ne büyük temâşâ? Ne âlî manzara Nekadar müessir ders? Yaraya bakmak insana tesir vermez mi? Fakat bu yara o yara değil.Öyle değil mi idi.Düşmanın o vücudlar üzerinde hâsıl ettiği zahm ü elemi bütün vücûd-ı Osmânî bir anda hissetmiyor mu idi Kalbler gönüller inlemiyor mu,gözlerimiz onlar için ağlamıyor mı,vicdânımız onlar için duâlar eylemiyor mu idi?

O ne muvaffakiyyet-i celîle idi ki bütün ihtisâsât-ı milliye bir anda bir nokta üzerine tûce imiş,ümmetin inzâr-ı iştiyâkı önünde tüten bir mecrûhun vech-i dilâveri besâletini görmeğe hazırlanmış idi.İlk araba Karaferye'ye muvâsalat eder etmez eyâdî-i takdîr uzanmış,ikrâm,ta'zîm,hürmet gibi bir vatandaşın diğeri-

ne îfâ edeceği merâsim-i samîmiyye başlamış idi.Selânik pür velvele.Kavala,Siroz cihetleri,Dedeağaç ,lüleburgaz,Hâdim Köyü tarafları devletin en güzîde medâr-ı istinâdı olan fedâkarânı karşılıyor.İstanbul şevk ü neşât ile mâlî.

Trenin âvâz-ı tîzi Sarayburnu tarafından işitilir,işitilmez şevk-i hürûşân-ı nâzirîn-i âferînler,tahsinler,tebrikler,tehniyelerle pirâyedâr oldu.İşte gidenler geliyor.Şeref ü şân-ı askerî cisimlerinde yara açmış ama bir lutf-i latîf-i mahsûs onları onları tedâvî eder.Baba oğul kavuşuyor,ne muhteşem sûr-ı sürûr!Kardeş kardeşi ile buluşuyor.Ne rikkâtli der-âgûş!Allah!Şu nefere bak.Arkadaşını dûş-ı gayretine almış taşıyor,hem gidiyor,hem de telâş ü isti'câlinden hangi muhârebede yaralandığını gıbtalar ederek soruyor.Bu ne muhabbet.Bu ne ciddiyet-i âşıkâne!

Kolundan yaralanan şu bahadırın haram-ı levendânesine bakın.Sırtında çantası başında keçe külâhı,bacağında çarıkları,kolunda sargısı olduğu halde yürüyor.Gülüyor,bir şeyler söylemek istiyor ,İstanbul'a müjde mi getirmiş?

Şu sakallı çavuşu görüyor musunuz? Hâlâ vaz'iyyet-i âmirânesini terk etmemiş. Başı sargılar içinde.Sol bacağı ağır basıyor.Nişânı da var.Aman!Bu gâzî-i mükerririn yaralı alnından öpmeli.

Bu genç kim!Henüz onsekiz yaşlarında.O da yaralı.Kurşun sağ dizini parçalamış,Kahrolsun o mermi.. Yürüyemiyor.Koluna girmişler. ..Fesi elinin üzerinde.

Gazete muhâbirlerinden vakit yok ki.Onlar da sararmış müteessir.Sürûr ile elem birleşmiş,bir hiss-i diğer peydâ olmuş.Gâzileri isticvâb ile meşgûller.

Muttasıl soruyorlar.Her vagonda bir menkıbehân.Dürlü dürlü vakâyı' anladıyor.

Bu trenler yekdiğereni ta'kîb etdi.Hastahâneler doldurmağa başladı.Bu sefer bıçak, neşter,iâde-i hayat ediyor,tenin-i rahat eyliyordu.

Ecânibden bile cem'iyyât-ı tıbbiyye koşa koşa geliyor,hilâl-i ahmer icrâ-yı faâliyyete başlıyor,bankalar müessisât-ı mâliye,Avrupa bütün Osmanlılar guzât-ı mecrûhîne tekaddümlerle beyân-ı hissiyât-ı hissiyât-ı takdiriyye ediyordu.Yaralarının vücûdu Müslime'nin rüyâsını gittikçe sahihleştiriyordu.Elbette Yusuf bir çare bulur.İki hafta müddet ne kadar bir müddettir."(57

---

(5) Ahmed Râsim,Asker Oğlu,İstanbul,1315,Mâlûmât Mat.,s.96-101.

Hikâyenin kahramanları Sabriye ve Müslime de mecrûh gâzilerin İstanbul'a geleceklerini gazetelerden öğrenir.Lâkin gelenlerin arasında Yusuf yoktur.Yusuf'un İstanbul'a gelmesi Golos mecrûhlarının İstanbul'a avdet etmesi haberiyle ihtimâl hâline gelir.Yusuf'un annesi Müslime O'nun gelmesi ihtimâli üzerinde dururken, hanımı Sabriye ise heyecanla beklemeyi tercîh eder.Bir akşam çalınan kapıyı açan Sabriye "esmerleşmiş,kolunda iki sarı sırmalı nişân var,bıyıkları daha büyümüş olan" Yusuf'u görür.(s.102) Yusuf'la Sabriye'nin birbirini görünce bakakalmaları izeriden gelen uyanan Galib'in sesiyle bozulur.Yusuf Gâlib'in sesini duyunca içeriye Gâlib'in yanına gider.

1897 Yunan Harbi'ne iştirâk edenlerin içerisinde bir de Hatice Hanım vardır. Harbin akabinde Selânik hastahânesinde tedâvî görmekte olan Hatice Hanım'a gönderilen mektuptan O'nun Yunan Harbi'ne katıldığı anlaşılmaktadır.Ayrıca mektubun neşredildiği süreli yayındaki "Erkek kıyafetiyle senelerce îfâ,yı hizmet-i askeriyye etmiş olan kahraman-ı benâm ismetlü Hadice Hanım'a hitâben Selânik Hastahânesine gönderilen mektubun,şâyân-ı dikkat ve ehemmiyet olduğu cihetle ber-vech-i âtî aynen neşrine lüzûm görülmüştür." (6) ifâdesiyle Ordu-yı hümâyûn içerisinde bir kadının da hemşîre olarak bulunduğunun açık delîlidir.Hatice Hanım'a gönderilen mektup O'nun vazîfesinin önemi açısından oldukça dikkate değer veriler vermektedir:

"Hatice Hanım,

Akıllara hayret veren sergüzeştinizi hergün seve seve okuduğum (Sabah) Gazetesi'nde mütâlâa edelim.Sizi ez-cân ü dil tebrîk ederim.

Sulh u sükûn-ı umûmîyi ihlâle cür'et eden Yunanlılar'a karşı Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'nin ihrâz eylediği şanlı muzafferiyyetler bizim gibi bütün Osmanlı muhiblerini sevindirdi.

Hanımları kadınları meyânında bile siz gibi pâdişâhı uğrunda vatan-ı mukaddes yolunda gurban olmak için silâh-ı müdâfaaya sarılmış -iki sene bî-hak asker-

---

(6) _____,"Asker Hadice Hanım",Hanımlara Mahsus Gazete,3.sene ,C.4,Nu:132, 2 Teşrîn-i sânî 1313,s.6.

lik etmiş- vatanperverlere mâlik o güzel memleket halkı mensûb oldukları davlet-i âdile ve vukûviyyenin sâye-i inâyetinde ahd-ı şiken,hukûk-ı nâ-şinâs düşman sulh-silâh bir hükûmete mecbûrî bir ders-i ibret vermekle bütün cihan medeniyetini kendilerine minnetdâr eylemişler ve izhâr eyledikleri vakt-i şücûât sayesinde Balkan çevresinde sulhun bekâsını müddet-i medîd temin etmişlerdir.

Bizim gibi ecdâd,bir silsileye müntehî iki kavimden birinin etvâr-ı sulh-cûyânesini ihlâl eden Yunan gibi bir millete karşı örülen sille-i te'dîb mesâlemet-i cihânî idâmeye vakf-ı vücûd edenler indinde gâyet makbûl icrâat sâyesindedir.

Hastalığınızın bir an evvel şifâ pezîr olmasını bütün kalbimden temennî ederim.Hazret'i Allah'ın bu hâlisâne ve samîyâne istirhâmımı kabûl buyuracağından eminim.

Büyük Osmanlı devletinin bütün şa'şaa ve azametiyle bütün adâlet ve satvetiyle cihan durdukça hükümrân olmasını ve sâdık,şecî',kahraman teb'asının ilelebd bahtiyâr bulunmasını Cenâb-ı Hakk'tan ez-cân ü dil tazarru eylerim.

El-hâsıl efrâdı miyânında senin gibi vatanperver kadınlar yetiştiren (Türk milletini ve Allah'ı severim) Fillandiyalı Fronger"

Harp nihâyete erince İstanbul'a mecrûh gâziler ile birlikte yaralı olarak dönen bir zâbit de Hüseyin Câhit Yalçın'ın "Topal" (7) isimli kısa hikâyesindeki Nâil'dir.Nâil harbe gittikten sonra haber alınamayınca nişanlısı Seniha halazâdesi Nihad'la evlenmeye karar verir.Çünkü Nâil'in şehîd olduğunu varsaymaktadır.

Seniha ile Nihad'in nikâhına iki hafta kala Nâil'den bir mektup gelir.Nâil bu mektubunda yaralarının iltiyâm bulmaya başladığından "otuz güne kadar İstanbul'a gelebileceğini" yazar. Mektup yirmibeş günlüktür.

Nâil'in geleceği haberi köşkteki şevkleri birdenbire kırar.Çünkü köşktekiler artık Nâil'in şehâdeti fikrine alışmışlardır."İşte şimdi bir ölü geri gelmekle kabahat" ettiğini düşünürler.Nâil'in geliş haberini köşktekiler bu şekilde algılarken Seniha'nın davranışlarında ve düşüncelerinde de şu değişiklikle görülür: "Seniha bunu işitince kendisini şiddet-i heyecandan bayılacak zannetti

---

(7) Hüseyin Câhit Yalçın,"Topal",Servet,i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İst.,1313,s.13(

Gözlerinin karartısı içinde ,göğsünde nişânla avdet eden o güzel erkân-ı harb zâbitini mütebessim çehresiyle gördü.

Bu çehre,bunca âlem ve mezâhimin mükâfâtına kavuşmak istiyor gibi ucûl ve talebkâr idi.Ovakit Seniha yeni aşkının heyecanları arasında unuttuğu eski vaadleri ahdleri, hep derhâtır etdi. Bunlar artık kalbini ihzâza getiremiyordu. Oşimdi büsbütün yeni aşkının idi.Ne yapmalıydı?-Kalbi bilâ-tereddüd- bunu kendisine söyledi.Nâil'in âlucenâbı mahkûm değil mi idi?Böyle bir adamı aldatmakdan ise daha geldiği gün kendisine söylenirdi ki artık o bir başkasını seviyor.Fakat Seniha söyleyebileceği şeyin o cesûr zâbit üzerinde düşman kurşunlarından ziyâde muharrib bir tesir,belki de bir tesir-i mevtâ gösterebileceğini düşününce bu safvet-i kalbi ibrâz içün kuvvet bulamayacağını anladı.Müteredd id ve me'yûs Nâil'in avdetini ıztırâblar içinde beklemeğe" başlar.

Beş gün sonra Nâil gelince Seniha o hayâldekine değil,karşısında harpten yeni gelmiş Nâil'i bulur.Seniha'ya göre harpten yeni dönmüş Nâil hayâlindeki Nâil'in aksine "Beş gün sonra Nâil geldi fakat bu o Alaman bıyıklı,genç yakışıklı erkân-ı harb zâbiti değildi;şimdi koltuklarında iki değnekle yürüyen, dudağının üstünde taze bir yara bulunan bir kısım bıyığı dökülmüş,soluk ,zaîf bir hasta,bir topal idi."

Seniha Nâil'in bu hâlini görünce "ufak bir sadâ-yı hayret ve istikrâhı zabt" edemez.O esnada Nâil "zaten korktuğu beklediği bu hareketi fark etmiş o vakit genç kızla aralarını nasıl dolmaz bir uçurumun ayırdığını" hissetmiştir. Seniha kendisini toplar ve birdenbire Nâil'e merhamet edilmesi gereken birisi gibi bakar.Yazar Seniha'nın bu düşüncelerini şu cümlelerle aktarır:

"Birdenbire Seniha'nın rakîk kalbinde şiddetli bir merhamet uyandı.Bu hasta kendisinin bütün bütün yabancısı olsa bile onu teselliyet etmek,ona me'lûliyyetini bildirmemeğe çalışmak vazâif-i insâniyyeden idi.Halbu ki Nâil yabancı değil,çocuklukdanberi nişânlısı,sevgilisi mahremi idi.Memleketi için gitmiş vücûdunu fedâ etmiş idi.Fakat rûhunu işte yine kendisine Seniha'sına

getirmişdi.Bu hâle ondan teneffür etmek ne menfûr bir maddiyatperestlik,verilmiş ahdleri bozmak ne affolunmaz hodendîşlik olacakdı.Bilâkis ona bakmak, onu teselliyet etmek,sevmek evet şiddetli bir vazîfe-i vicdâniyye idi."

Bu düşünceleriyle Seniha bir zamanlar severek nişânlandığı Nâil'e artık ilgisinin sevgiden değil de merhametten kaynaklandığını fark eder.Çünkü genç kız artık sevgisinin yerine vicdânını geçirmiştir.Ayarlanacak bu vazîfenin zorunluluğu ise Nâil'in harbe iştirâk etmesi ,memleketi için vücûdunu fedâ etmesidir.Seniha'da bu düşüncelerin ortaya çıkması ise hayâlindeki Nâil'in gerçek Nâil ile örtüşmemesidir.Servet-i Fünûn hikâyecileri arasında yer alan Hüseyin Câhit'in hayâl ile hakîkât arasındaki çelişkileri ortaya koymada diğer Servet-i Fünûn yazarlarından etkilendiği muhakkaktır.Ayrıca hayâl ile gerçek arasındaki uyuşmazlık çelişkiye,bu çelişki de sanat eserine dönüşür.

Nâil'in gelmesinden sonra nikâh unutulur.Köşktekiler bu sükût içerisinde günlerini geçirirken Nihad ise bir sıkıntı hissetmekte Nâil'in bir yabancı olmadığını anlamakta ve onu kıskanmaktadır.Nâil ise hiçbir şeye cesaret edemezken Seniha ise yalnız kalmaktan korkmaktadır.Köşktekiler birbirlerine söyleyecek çok şeyleri varken hiçbir şey konuşmazlar.Seniha'nın annesi bu hâlin devam edemeyeceğini anlar.Seniha'nın Nihad'ı istediğini artık Nâil'e söyleyecek birşeyin olmadığını düşünür.Seniha'nın annesi Nâil ile Nihad'ı tercihte bir ikilem içinde kalmıştır.Yazar bu ikilemi şu cümlelerle gözler önüne serer: "Seniha'nın Nihad'ı sevdiğini Nâil'in artık söyleyebilecek bir hâli kalmadığını görüyordu. Bu halde ne yapabilirdi?Seniha'yı Nâil'e vermek oh bu ,hayatla memâtı tezvîc demekdi!Buna kalb-i mâderânesi şiddetle îtirâz ediyordu.Lâkin Nâil de kendisinin oğlundan başka birşey miydi?Ya ona nasıl sen artık lezâiz-i hayâtiyyeden ümîdini kes diyecekdi?İhtiyâr teyze o yarım çocukta tâ küçüklüğünden beri gördüğü düşünceli hâli,nezâket-i hissiyâtı şiddet-i tesiri düşündü;zavallı Nâil elbet şimdi o da kendi h;alini muhâkeme ediyor,tekmîl-i âmâl-i şebâbîden vaz geçmek lâzım geldiğini anlıyordu.Müşfik teyze,bunu hemşîrezâdesinin o bir renk-i

mağmûm içinde derinleşen mavi gözlerinde bir haftadanberi okuyordu.Şu hâlde ufak bir cesaret kâfî idi.Nâil bir kelime ile herşeyi anlayabilir,elzem olduğunu görünce,bir fedâkârlıkdan ictinâb etmezdi.Yalnız ilk lakırdıyı söylemek müşkil idi."

Nâil teyzesini bu endîşelerden kurtarır.Bir gece yemekten sonra teyzesi durumu îzâh etmek için odasına girdiğinde birbirlerine sarılıp ağladıktan sonra Nâil teyzesinin konuşmasına fırsat vermeden şu sözleri söyler: "Evet teyze dedi.Ben artık alîl bir vücûdum. Yüzüme bakılmayacak derecede çirkinim.Bu hastalığımın etrafına Seniha'yı bir mahkûm gibi bağlamak istemem.Bu onu bedbaht etmek olur. Zâten Nihad..." Nâil heyecandan sözlerini tamamlayamaz.Teyzesiyle ağlaşarak uzaklaşırlar;pek birşey söylemeden çok konuşmuş,anlaşmışlardır.Nâil bu sözleriyle teyzesini büyük ve müşkil bir îzâhtan kurtarmıştır.

Artık Nâil'in sözlerinden sonra herşeyin yoluna girebileceği tahmin edilir. Lâkin bu defa da Seniha'nın ölünceye kadar Nâil'i sevmeye yemin ettiğini bu yüzden başkasının olamayacağını ifâde etmesi işleri karıştırır.

Nâil ise o gece penceresinin kenarına konan koltuğuna otururak Seniha'nın cevabını düşünmeye başlar.Yazar Seniha'nın Nâil'den niçin vaz geçemediğini Nâil'in düşüncelerinden şu satırlarla aktarır: " Hastahâneden çıkıb da bir aynada hâline bakınca,kendisine . . . fersiz nazarıyla gülümseyen bu çirkin hasta, bu alîl yüzüne karşı istikbâlini bir unf-ı kâhirle bî-pervâ ile söyleyivermişti. Bu doğru sözlerden duyduğu acı nasıl bir acı idi ki ona hastahânedeki ameliyatı sevdirecek kadar verebiliyordu?Yakacık'a vürûdunu müteâkib hâlini daha ziyâde ta'mîk etmiş,kalbini Seniha'nın saâdetine fedâ etmek lâzım geliceğini anlamışdı. Fakat şimdi Seniha o fedâkârlığı reddediyor artık muhâl bulduklarının bir hakîkât olabileceğini gösteriyordu.Bunu düşündükçe Nâil'in azamet-i nefsi tuğyân ediyordu.O bir sadaka ,sadaka-i muhabbet kabûl edemezdi.Seniha'nın elâ gözlerinde artık bir ifâde-i muhabbet aramayacağını ilk mülâkâtlarında fark ettiği o hiss-i istikrâh anlatmamış mıydı?Ona şimdi bir çocuk aldanır gibi merhametten bir tebessüm-i muğfel gösteriliyordu.Fakat aldatıcı olduğu bilinen o tebessüm

bile ne ruhnüvâz idi ki bu mülevves toprakla kalan alîl alâkasından kurtularak semânın nâ-mütenâhî ecrâmı içinde dolaşmak isteyen rûh-ı Nâil'e arz üzerinde hâlâ sürüklenmeyi arzu ediyordu.Ah bu tebessüm,bu muhabbet-i ciddî,samîmî olsaydı kim bilir Nâil ne mes'ûd olacakdı!İşte burasını düşündükçe zavallı başka ne gâib ettiğini daha ziyâde acılarla takdîr ediyordu.Şimdi ne yapmalıydı? Kabûl mü etmeli ret mi?..." (s.139-140)

Nâil'i bu kararsız düşünceleri içerisinde, Nihad ve Seniha'nın konuşmala, rı gerçek hayata çeker.Nihad konuşmasında "-Hayır Seniha diyordu hayır sevmiyorsun,sevsen onunla evlenmek istem miydin" demekte Seniha ise bu soruya karşılık "-Oh Nihad, Onu sevmek mi? O topal" cevabını vermekteydi.Nâil artık bu konuşmayı dinlemekten vaz geçer.

Ertesi gün Seniha'nın evlenme teklifini Nâil kabul etmez.Evlenmemekte ısrar eder. "Hattâ uzun uzadıya düşündüğünü Seniha hakkındaki hissinin tıflâne bir muhabbetden ibâret olduğuna kanâat hâsıl ettiğini bunun için teehhül gibi ciddî bir işde öyle bir teemmül-i hareket idilemeyeceğini" söyler.Bu sebebler münâsib görülür.Düğün hazırlıkları sür'atle başlar.On gün sonra Seniha ile Nihad'ın zifafları Yakacık'ta icrâ edilir.

"O gece Seniha ile Nihad mülâtafât-ı âşıkâne içinde bîdâr iken,köşkün arka tarafındaki odasında Nâil bir sükûn-ı tel'in içinde hâb-ı ebedîsini" uyumaktadır.

İstanbul'a gelin yaralı Ordu-yı hümâyûn askerlerini karşılayanlardan biri de İsmâil Safâ'dır. İSmâil Safa "Gâzileri İstikbâl" (8) başlığıyla kaleme aldığı manzumede gâzileri karşılarken duyduğu hissiyâtı şu mısralarla aktarır:

"Vagonlarda kimler şu mecrûhlar?
Ki hep onlara müncezip ruhlar,
Ki mecrûh iken gösterir âb ü nâb,
Ki hep halk tebrîk eyler şitâb

---

(8) İsmâil Safâ,"Gazileri İstikbâl",Servet-i Fünûn,C.13,Nu:321,24 Nisan 1313, s.137-138.;Mâlûmât,C.4,Nu:81,1 Mayıs 1313,s.667-668.

Niçin yaralı bir alay kahraman?
Neden böyle hem hasta,hem şâdmân?
Mehâbetli hep...Şîr-i peyker bütün
Hudûda giden şanlı asker bütün;
Vegâdan gelirler fütûhât ile,
Havâdis verirler mübâhât ile
Safâ geldiniz ey gazâ erleri!
Gidüb aldınız mühim yerleri
Gidüb aldınız kal'alar,surlar
Cünûd-ı adûya muzaffersiniz
Gazanfersiniz hep,gazanfersiniz
Sizi dâğdâr etti,kurşunları,
Müebbedsiniz avn-ı mennân ile
Ogösterdi;endâmını ,kaddini
Ayak basdınız şân ile toprağına
Ki baş kesdi Osmanlı bayrağına
O bayrak-Ki hem hâl ü şekl-i hilâ
Olur nûra gark ifdiği bir hilâl
O bayrak ki Kur'ân'ı îlân kılar
O bayrağa kurbandır Osmanlılar:
Vücûdu boyanmışken al kanlara
Çıkub bayrak asmak o Balkanlar'a
Vurulmaktan aslâ fütûr etmemek
Esir ettiği hasmı asla incitmemek
Ölünce bilâd-ı adû rehgüzâr
İnâse taarruzdan etmek hazer
Ekâlîm-i hasmı edince makâm
Ekânîmden olmamak intikâm..
Sizin ayrı ayrı budur şânınız,
Adâlet-i delil drahşânınız

Umûmen ülelazm ü yek-dilsiniz
Mürüvvetli ,vicdanlı,âdilsiniz
Şu hîcâda ey çend-âhen beden!
Yine siz bu da'vâmı isbât iden
Gönüller bütün hürmet eyler size,
Vatandaşlarım âferînler size!..."

Gâzilerin İstanbul'a gelmesiyle birlikte dönemin süreli yayınlarında gâzi askerler lisânından yazılan birçok manzumeye rastlanır.Devrin şâirleri bu manzumelerde umûmiyetle kazanılan harbin ehemmiyetini anlatır.Trabzonlu Murtazâzâde Said tarafından kaleme alınan "Guzât-ı Asâkire Ahâlî Tarafından"(9) başlıklı manzumede gâzilerin görevlerini yaptığı bu nedenle hiçbir elem duymadıkları ve düşmanı yenerek bahtiyâr oldukları vurgulanır:

"Seyf-i hûn-efşânınızdan tali'miz tâbdâr
Savlet-i şîrânenizden cehr-i dünya lerzedâr
Şark ü garba şânınız bir anda etti intişâr
Ey kumandan bahtiyârsın askerin de bahtiyâr
Hazret-i Abdülhamid eyler sizinle iftihar

Kaçdı tahkim kuvve-i şemşîriniz bu devleti
Görmedi çeşm-i cihân bu rütbe millî gayreti
Oldu tahsîn-hân size her bir diyârın millet
Ey kumandan bahtiyârsın askerin de bahtiyâr
Hazret-i Abdülhamid eyler sizinle iftihâr

Size şenlik eyliyor ol vâlî-i sâhib-i kerem
Her yeni şehin bugün reşk-âver bâğ-ı irem
Şâmdânız kalbimizde kalmadı zerre elem"

---

(9) Mürtazâzâde Said,"Guzât-ı Asâkire Ahâlî Tarafından"Trabzon Nüsha-i Fevkalâde,Nu: 1309,4 Haziran 1314,s.4.; Terakkî,Nu:49,18 Haziran 1314,s.194.

"Gazi Askerlerimiz Tarafından" (10) dile getirilen bir başka manzume de gâzilerin niçin harbe iştirâk ettikleri şu mısralarla verilir:

"Kahramanlık şânını îlân eden askerleriz
Şân içün cân ü seri kurban eden askerleriz
Kârzâr düşmene nîrân eden askerleriz
Biz bu mülk uğrunda bezl-i cân eden askerleriz
Hazret-i peygamberi şâdân eden askerleriz

Fıtraten askerleriz ünvânımız Osmanlıdır
Savlet-i merdânemiz meydan-ı harbde şanlıdır
Harb-cûyuz sînede seyf-i celâdet kanlıdır
Biz bu mülk uğrunda bezl-i cân eden askerleriz
Hazret-i peygamberi şâdân eden askerleriz

Nâmdârân-ı cihânız sen unut İskender'i
Oldu cevelangâhımız birden Teselya kişveri
Bu gazânız tarih-i İslâmın en şanlı yeri
Biz bu mülk uğrunda bezl-i cân eden askerleriz
Hazret-i peygamberi şâdân eden askerleriz"

Gâzilerin İstanbul'a dönmesi ve harbin zaferle sonuçlanması üzerine devrin edibleri Ordu-yı hümâyûn askerini öven birçok manzume kaleme alıp devrin süreli yayınlarında neşretmişlerdir.Recâizâde Mahmud Ekrem "Asker-i Osmâniyân"(11) adlı manzumesinde Osmanlı askerinin özelliklerini şu mısralarla ortaya koyar:

---

(10) _____,"Gazi Askerlerimiz Tarafından",Trabzon Nüsha-i Fevkalâde,Nu:1309,4 Haziran 1314,s.5-6.

(11) Recâizâde Mahmud Ekrem,"Asker-i Osmâniyân" ,Servet-i Fünûn,C.3,Nu:322, 1 Mayıs 1313,s.146.

"Olur müddâhî âlem: ne askerdir bu asker
Kalır hayrân-ı adem:ne cevherdir bu cevher!
Yıkar: çiğner kılâ'ı serd-i a'dâ-yı hâke
Hücûm u savletiyle misâl şîr ü ejder
Yanar dağlardan olsa tahsîngâh-ı düşman
Olur bir hamlesiyle basılmaş hâk-i esmer
Diyüb de "Allah Allah!" cihâda azm idince
Ne topdan havfı vardır ne istihkâm dinler
Uluvv-i şiddetinden bütün inler sahârî
Garyû-yı aks idüb dir cibâl:'Allahüekber!'
Şehîd olmak ya gâzî...Budur maksûdı ancak
Bu maksad varken onda nasıl olmaz muzaffer
Ne dehşetbâr heybet alır ki harbederken
Kaçar pîşinden a'dâ hemân leşlâş ebter
Dem-i âsûd-gîde birer âhû-yı ma'sûm...
Dem-i hîcâda lâkin birer şîr-i ciğerdir.
Bahadır kahramanlar ki gördükçe şidâd
Olur bâzûlarında salâbet...Kuvvet o fer
Nedir ric'at?Bu bilmez vegâdan...Olsa hattâ
Gelen her ferd-i düşman kudurmuş bir gazanfer
Hilâl ü necm garrâ doğar tev'em şefkâtden...
Ne hoşdur râyetinde o mevc-i berk-ahmer!
Metânetle şecâat bu ceyşe rah ü şemşîr
Hamiyetle diyânet bu ceyşe zerre ü mağfer
Ne mu'ciz azm ü himmet ki birkaç günde itdi
-Tutub birçok mevâkı'-Yenişehir'i meshar!
Teselya kıt'asında ne varsa sonra artık
Alındı hepsi bir bir...Ne köy kaldı ne bender
Tamam kuvvetiyle 'temerküz' etdi düşman

Çatalca oldu gûyâ müşeyyed bir muasker...
Ru'sunda göründü kızıl i'lâm-ı nusret
Bed-tesh;ire geçdi....Velestin de beraber
Golosca bir tehâcîm henüz vâkı' değilken
Bırakdı kaçdı bahiran perîşân ü mükedder
Olunca böyle alık kumandanlar peyinde
Bu şîrân ü gâye bir iş mi feth-i keşûr
Nedir evzûn? Bu hande mukâbil gelmeliydi.
Muazzam ordusuyla ya İskender ya Kayser
O zulmet karşısında celî meşhûd olurdu
Ne ateşpârelerdir bu Osmanlı yiğitler
Serâpâ Hind ü Çîni iderdi feth ü tashîr
Bulaydı ordusunda Napolyon böyle leşler
Nasıl almış bu mülk ü vasii ceyş-i Osman?
Düşündükçe gelirdi bana pek hayret âver...
Yakînen anladık hep ne kuvvetmiş o kuvvet!
Fakat hayret...O bâkî o bâkî ve mukarrer:
'Ne askerdir bu asker!' diyüb durmaktayım ben
Dilimden düşmüyor hiç bu tekrâr-ı mükerrer
Süyûf-ı berk-pûşı nasıl ulvîde müdhiş...
Süfûf-ı pürhurûşu nasıl müdhiş de dilber!
Ne tıynettir bu bu kuvve-i necîbe hâs tıynet
Ki itmiş dest-i kudret mükârimle muhammer!
Vefa...Sıdk u sadâkât bu cende şân ü şöhret
Edeb...Namus u iffet bu cende zîb ü ziver
Cihanda haslet olmaz bu hasletten mübârek....
Beşerde fıtrat olmaz bu fıtrattan münevver
Bu evlâd-ı vatandan ne beklemez ki emmiş
Hamâset nennisiyle mutahhar şîr-i mâder
Şikâr-hâsı olmuş bu merdânın ezelden

Ukab tîz-i nusret...O sayd-ı âteşîn-per
Mevâikmıydı bunlar? Yetişti...Urdı kırdı
Demir yol sür'atiyle kaçan o başı ekser
Nâsir-i berk hâtıf yetişdi her mahalle...
Uçar mıydı yürürken bu cend-i şu'le-peyker
Bu yandan eyliyorken kılıçla feth-i bildân
Bu rüstem tavr u heybet cünûd-ıcenk-perver...
O bir yandan kalub cihânı itdi tashîr
Fezâil sâyesinde...Ne mutlu feth-i diğer!
Bu mûciz-i azm ü himmet...Bu parlak gâlibiyyet.
Kalır ihlâfa bir şân...Olur tarihe bir fer!
Bu şanlı dâstanı Fütûhî yazmalıydı.
Ya Firdevsî-i dâhî...Ya Nef'î-i hünerver:
Ki hem âhenk-i tavrı her bir on gazânın
Gerekdir söz bulunmak müzekkâ ü müzekker

* * * * *

'Seni ta'kibden hem usandık hem utandık..
Gel ey Yunan biraz da sebât-ı pây göster!...'
Demiş düşman kaçarken gönüllü bâzı efrâd...
Letâif-i muarrızında bu da bir bahs-i âhir.

* * * * *

Hemân siz var olun ey fedâkârân-ı ümmet
Bakdı mülk ü devlet bekânızla müyesser
Size çiğnetmeseydi o kendi toprağında
Gelir çiğnerdi a'dâ hudûdu belki yer yer
Uluvv-i şân ü şöhret...Zafer...Nusret sizindir.
Meyâdîn-i gazâda size oldukça rehber:
Müşir Fâzıl Edhem..O zât pür-mekânet
Gibi bir zî-liyâkât-ı sipihdâr-ı mevkâr
Ne var Osmanlılıkda sizinle münkeşifdir

Teâlî itdi şimdi fahr ü şân eşher
Evet Osmanlılıkdan büyük bir pâye yokdur,
Yaşa ey nâm-ı Osmân...Yaşa sen tâ bimahşer!
Bu nesl-i pâkin olsun İlâhî her biri bin...
O binlerden yetişsün nice yüzbin dilâver
Şakiyyâne hudûdu tecâvüz niyetiyle
Ne dem baş kaldırısa adû hâk-i be-ser...
Çeküb merdâne şimşîr nasıl itdiyse şimdi.
O şirret-i pîşgânî yine itsün medd-i merr.
Tanin satvetiyle olsun gûş-ı âlem...
Disün hayretle herkes:'Ne askerdir bu asker!'

Andelib de harbden "Osmanlı Askerleri"nin (12) kahramanlığını şu mısralarla yâd eder:

"İşte bir kal'a-i sayyârı vegâ
Düşmana karşı yürür bî-pervâ
Saff-şikâfâne edince savlet
Eder a'dâyı rehîn-i dehşet
Bang-ı pür gulgul-i tekbîrinden
Kapanır yerlere saff-ı düşmen
Nazra-ı hızm hirâs-âverdir
Sanki bir şîr-i ecel peykerdir
Elde şimşek gibi parlar şemşîr
Eder a'dâsınıyeksâr tedmîr
Kal'a ve burcunu ki topa tutar
Bir topun ateşi bir gülle tutar
Top değil ebr-i belâ bârikâdır
Sonra âvâze-i ra'dı dehri

---

(12) Andelib,"Osmanlı Askeri",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.139-141.

Yıkar isterse serâser şehri
Bu ne asker? Ne kadar da şanlı
Hep yiğit oğlu yiğit Osmanlı
Kahraman olsa da titrer düşman
Satvet-i kâhire-i tîğinden
Dağ gibi olsa da a'dâ devirir
Heybeti dağlara da lerze verir
Etse âmâke biraz istîmân
Eyler a'dâsını makrûn-emân
Böyledir işte bizim askerimiz
Pençe vurmaz zene şîr-i nerimiz
Düşmeni düşse yere bî-dermân
Alır âgûşuna şefkâtle hemân
Rıfk ile yarasına merhem urur
Ona mâder gibi hizmet durur
Bize Osmanlı tehî mi denmiş
Nâmımız arş-ı berînde imiş.

Tanrı bizi er yaratmış
Erlere server yaratmış
Hep koç yiğitler yaratmış
Ululukla almışız ün

Osmanlı nâmını duyan
Bütün İSlâm,Hıristiyan
Hürmetle yâd eder hemân
Yokdur menendimiz bugün

Darb-ı tig-i satvet-i Osmâniyân
Âleme olmakdadır dehşet-resân

Var mı kahrından hirâsân olmayan
Her biri dehşetli bir şîr-i jeyân

Kahraman var eylese âheng-i cenk
Düşmene savletle mânend-i peleng
Çeşmine eyler cihân-ı rezmi teng
Sarsılır âvâzesinden âsmân "

Mehmed Rif'at gâziler için yazdığı "Askerlerimize" (13) başlığını taşıyan manzumede onların harp esnasında düşmandan gelen her türlü belâya mâruz kaldığını belirterek kazandıkları harbin büyüklüğüne işâret eder:

"Ey ced-be-ced dilâver olan şanlı gâziyân!
Osmanlılık celâdeti sizlerdedir ayân
Bir hüsn-i âhenîn-i vatandır vücûdunuz
Ezher sizin şecâat ü satvetle südûnüz
Sizlersiniz muhâfızı nâmus-ı milletin
Sizlersiniz müşahhas nâm-ı adâletin
Hâdimsiniz bu hey'eti infâka her zaman
Sizlersiniz eden vatan uğrunda terk-i cân
Ecdâdınız...O şehrân-ı âfâk olan cünûd
Bahşeyledi bu devlete bir milk-i bî-hudûd
Mermi,tüfek belâları altında kaldılar
Sarsarla yıldırımlar içinde bunaldılar
Lâkin süfûf-ı düşmana şîrâne daldılar
Nısf-ı cihânı cenk ile merdâne aldılar
Sizlersiniz o kahramanların evlâd-ı fâhiri
Sizlersiniz şecâatin emsâl-i bâhiri

---

(13) Mehmed Rif'at,"Askerlerimize",Fevâid,Nu:14, 12 Haziran 1313,s.212-213.

Zırh-ı metin-i avn-ı İlâha büründünüz
Nûr-ı Hüdâ iner gibi birden gördünüz
Sizler o hûn-ı mü'mine dil-teşne düşmeni
Gâfil,gabî,denî,o belâhâh-ı rebzeni
Bir savlet-i mehîb ile on günde ezdiniz
Yunan memâlikinde dilîrâne gezdiniz
Ecdâdınız ki hepsi revândır semâ harem
Takdîs eder bugün sizi hürmetle lâ-cerem
Tebrîk eder bugün sizi ol baharlar
Tebcîl eder bugün sizi hep kühsarlar
Ey siz vatan mühibleri...Ey zahmdârlar
Tevhîd ile şehîd olan ey enize-hârlar
Isrâr-ı hayret eyledi dünyâya şânınız
Huri kucaklarında gülümser revânız
Hürmet...Bu gâziyân bu er oğlu erler
Rahmet...Şehîd olanlara rahmet o askere"

Hakkı kaleme aldığı manzumesinde Ordu-yı hümâyûn askerlerinin harbte vurulması hâlinde şehîd,sağ dönmesi hâlinde gazi olacağını belirtir.Hakkı bu iki rütbenin de yüksek bir pâye olduğu görüşündedir:

"Osmanlılarız askerimiz şîr-i jeyândır
Şemşîr-i celâdetlerinin heryeri kandır
Savletleri ammâ ki adûya ne yamandır
Ölmek bize meydan-ı vegâda ulu şândır
Gâziyiz eğer kalsak ölürsek de şehîdiz
Zîrâ iki yüzden de bilâ-şübhe sâidiz

Osmanlılarız nâmımızı duysa bir a'dâ
Havfından olur mu'telûf kûşe-i ahfâ
Eczâ-yı vücûdunda olur zelzele peydâ
Gâziyiz eğer kalsak ölürsek de şehîdiz

[illegible] bilâ-[illegible] sâidiz

Zîrâ iki yüzden de bilâ -şübhe sâidiz

Top patlasa âheng-i letâfet sanırız biz
Meydan vegâ içre bizi etmede tehzîz
Lâkin yine Osmanlılar eyler bunu temyîz
Gâziyiz eğer kalsak ölürsek de şehîdiz
Zîrâ iki yüzden de bilâ-şübhe sâidiz

Hazırız hâk-i vatan uğruna cânı
Aksın yine evlâdının o hâke bu kanı
Çıksın feleğe milletin ulviyyet-i şânı
Hayretle bıraksın bütün aktar-ı cihânı
Gâziyiz eğer kalsak ölürsek de şehîdiz
Zîrâ iki yüzden de bilâ-şübhe sâidiz

Meydan-ı vegâ asker-i a'dâ ile dolsa
Her ferdi birer ejder-i hûn-hâr dahi olsa
Kurtulmak ne mümkün nereye kaçsa sokulsa
Nâm almışız âlem bilir elbette sorulsa
Gâziyiz eğer kalsak ölürsek de şehîdiz
Zîrâ iki yüzden de bilâ şübhe sâidiz

Hayli demdir şîşe-i çeşm-i cihân pür-nem durur
Asker-i İslâmı bir dem güldür Allahım meded
Kalb-i mecrûh-ı guzâta nusretin merhem durur
Cümlenin maksûdu oldur Allahım meded
Gâziyiz eğer kalsak ölürsek de şehîdiz
Zîrâ iki yüzden de bilâ-şübhe sâidiz

Onsekiz bin âlemi var eyleyen sensin yine
Kimin ağyâr ve kimin yâr eyleyen sensin yine
Nâr-ı İbrâhim'e gülzâr eyleyen sensin yine
Güldür îmânı ve küfrü soldur,Allahım meded

Garke-i hûnâbe-i kahr u celâl et düşmeni
İçmesin âb-ı zülâl-i râhatı kalb-i denî
Nice bir âh eylesin ümmet-i İlâhî yâ ganî
Ortadan âsâr-ı zulmü kaldır Allahım meded

Enfes ü âfâkın ahvâli perîşândır bugün
Halk âlem-i âteş-i mihnetde biryândır bugün
Merd ü zen bî-tâb olup derdiyle giryândır bugün
Cümlenin kalbini ferahla doldur Allahım meded

Nice demlerdir ki İslâm ehli der Allah bes
Vaktine merhûndur zâhir husûle bu heves
Mu'cizât-ı Ahmed ile kuvvet-i a'dâyı kes
Düşmana düşman cezâsını buldur Allahım

Menzil-i maksûda erdir gösterib râh-ı sevâb
Sûre-i innâ fetehnâ hakkıyçün kıl feth-i bâb
Hakkı-i bîçârenin eyle duâsını müstecâb
Düşmen-i dîni peyâpey öldür Allahım meded"(14)

İstanbul'a harpte muzafferiyyet elde ederek gelen Ordu-yı hümâyûn halkın gurur kaynağı olur.Ahâlî onları görünce kendilerinin de bu askerlerle aynı millete mensûb olmasının verdiği gurur hissiyle sevinçlidir.Tevfik Fikret de bu as-

---

(14) Hakkı,"_____" Kokonoz,Nu:11,14 Nisan 1313,s.44.

kerleri müşâhede eden ve bu gâzilerle gurur duyan bir şâirdir.Fikret "Asker Geçerken"(15) başlığı altında yazdığı manzumesinde harpten muzaffer olarak dönen askerin halkın gurur ve sevinç kaynağı olduğunu şu mısralarla beyân eder:

"Nakkâre önde,bir müteharrik cebel gibi
Geçmekde zî-vekâr u tarab mevkib-i zafer;
Sancak,o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi
Fark-ı mehâbetinde saçar mevce mevce fer.

Herkes,büyük küçük,birikir reh-güzârına
Gözler dağılar güzâriş-i satvet-medârına,
Îsâr eder kudûmuna her nazra bir selâm

Durmaz yürür ketîbe-i rahşân-ı mefharet;
Her lahza bir nümâyiş-i handân-ı mefharet
Yüzlerde,süngülerde,kılıçlarda berk urur.

Kalmaz günûde geçdiği yerlerde hiss-i şân;
Bağzan durur selâmına bir kışla,nâgehân
Bir seyf-i âmirâne parıldar:-Selâm dur!

Bu askerlerle birlikte terennüm edilen marşlarda yine mevzû Ordu-yı hümâyûn askerinin askerinin kahramanlığı şu mısrâlarla dile getirilir:

"Âferin ey pâdişâhın sevgili askerleri
Hamle-i şîrâneden vaz geçmeyin cenk erleri
Na'ra-i Allah ile zabt eyleyin her yerleri
Enbiyâ ervâhıdır gâzilerin rehberleri

Nâmını i'lâ edin ki şanlıdır sultânımız

---

(15) Tevfik Fikret,"Asker Geçerken",Servet-i Fünûn,C.13,Nu:315,10 Nisan 1313, s.102.

Şân-ı devletle beraber artar elbet şânımız

Düşmenân-ı dîne o sahrâları teng eyleyin
Şân-ı âsmânîye lâyık bir daha cenk eyleyin
Termopil'i zabt edip fevkinde âhenk edin
Bekliyor bugün gayretle hizmet pâdişâh
Çıkmasın hiç gönlünüzden dîn ü devlet ü pâdişâh" (16)

A(yın) Nâdir de kaleme aldığı"Asker Şarkısı" başlıklı manzumesinde Ordu-yı hümâyûn askerinin vasıflarını şu mısralarla belirtir:

"Bak şu levend askere Osmâniyândır
Süngüsü parlak,kılıcı kanlıdır;
Sînesi levh-i şafak elvânlıdır,
Cübbesi hurşîd kadar ânlıdır,
Kendi yürekli,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır.

Çehre-i handânına itsen nazar
Nûr-i neyden görünür bir eser
Mûte olan şevkini kim görse ger
Millete ömr-i ebedî hükmeder!
Kendi yürekli,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır

Ma'delet,insâf,şecâat
Kahr-ı adû,afv-ı zaîfü'l-kuvvâ

---

(16) _____,"Marş" ,Mâlûmât,C.5,Nu:145,13 Şubat 1315,s.129.

Hubb-ı Nebî,havf-ı Cenâb-ı Hüdâ
Fıtrat-ı mecbûlesidir dâimâ
Kendi yürekli ,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır

Sayha-i şîrânesi ism-i celâl,
Velvelesi,lerze-rüsân-ı cibâl
Feyz-i şehâdetle refîü'l-kemâl
Gökden iner vechine nûr-i cemâl,
Kendi yürekli ,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır

Çeşmine cennet görünür câ-be-câ
Kalbine envârını serper Hüdâ
Eserine ecdâdın idib iktifâ
Can atar Allah yoluna dâimâ
Kendi yürekli ,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır

Can vererek şânı bulur ezdiyâd
Gayretine Hakk da eder îtimâd
Seyfine İslâm ediyor istinâd
Ka'be durur nâmı olundukça yâd
Kendi yürekli,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır

Saf yürekli olur vicdanlı er
Cevheri pâkize,şehâd kanlı er
Tam müslüman bütün îmânlı er
Merd ,dilâver,yaman Osmanlı er

Kendi yürekli,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır

Çekse adû pîşine kûh-ı sedîd
Saçsa cehennem gibi nâr-ı şedîd
Kalbini bir an edemez nâ-ümîd
Çünkü ya gazidir o er,ya şehîd
Kendi yürekli ,yüreği canlıdır
Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır" (17)

Ali Remzi de harpten dönen gâziler için yazdığı manzumede onların zafer kazanmakla büyük bir iş başardıklarını belirterek tebriğe lâyık olduklarını belirtir:

"Ey gâziyân-ı ümmet ey asker-i muzaffer
Tebrik içün gazânız âvâze doludur her yer
Takdir eder semâden kuds-i revânı haydar
Bî-şekk ki oldu sizden hoşnut rûh-ı server
Her bir hücûmunuzda lerzân olur nihâyet
Düşmanların kulûbu gördükçe şîr-i savlet

Osmanlılık nedir siz bildirdiniz cihâna
'Had bilmemek'in cezâsını gösterdiniz Yunan'a
Birden sedâ-yı tahsin tahsîn çıkmakda âsmâna
Sabr ü sebâtınızdan hoşnûd oldu devlet
Allah da râzı olsun,dilşâd oldu millet

Her bang-i Allah Allah a'dâyı etti hayrân
Olmakda pür-haşyet gördükçe 'Türkü' udvân

---

(17) A(yın) Nâdir,"Asker Şarkısı",Servet-i Fünûn,C.3,Nu:322,1 Mayıs 1313,s. 147-149.

Terk etdi top tüfengin meydanda kaçtı lerzân
Zîra olan muâkıb Osmanlı şanlı arslan
Evhâm ile olur mu ? Feth-i bilâd-ı kişver
Ey 'hülyâ' esiri Osmanlılar bu asker

Osmanlı askeri bu ma'sûm bir gazanfer
Etfâle rahmı çokdur,pîrâne hürmet eyler
Her an müşfik misâl-i haydar
Meydanda er görünce şîr-i jeyâna benzer
Pîşinde oldu düşmen-i makhûr havf ü dehşet
Şîr-i jeyâna 'rûbeh' olmaz mukâbil elbet

Ey şanlı,namlı asker,şîrân-ı pâk-ı fıtrat
Lâyık size denilse enmûzec-i şehâmet
Her yerde ettiniz siz i'lâ-yı şân-ı millet
Fahreyleriz sizinle ey gâziyân-ı ümmet
Allah'a hep duâmız versin size selâmet
A'dâya karşı etsin ihsân-ı gâlibiyyet"(18)

Ali Şâdî de harpten dönen gâzilerin kahramanlığını "Peymân-ı Şîrâne"(19) adlı manzumesinde dile getirir:

"Başladı cûşa yine kanları Osmanlılar'ın
Tutdu şöhretleri dünyâyı zafer şanlıların
Taş duvar felek dönmüş idi dene
Hûn-ı nâ-hâk müselmân giribân ile

---

(18) Ali Remzi,"_____",Asır,Nu:180 21 Mayıs 1313,s.4.

(19) Ali Şâdî,"Peymân-ı şîrâne",Mâlûmât,C.4,Nu:82, 8 Mayıs 1313,s.687.

O zaman kim Girid-i İslâmı cefâ dîde idi
Cân ü dilden hepsi hüzn ile Allah didi
Hakk da göndærdi cünûd-ı zafer-i İslâmı
Aldı her vechile onlar da o âlî-kâmı
Tuttu sahrâları bak galgala-i bank-i zafer
Aldı vâdileri âvâze-i tîğ-i asker
Tîğ-i ber onları onları hem tâbeş-i şemşîr kazâ
Zer bâzûları hayretde erbâb-ı nühâ
Garga-i hûn-ı adû oldu Teselya düştü
Sâha-i mahşer hîcâ sanılır her ciheti
İnsilâlıyla olur seyfler envâr-nümâ
İltimâıyla düşer Hira'ya çeşm-i a'dâ

***

Urun ey gâziler ervâh-ı şehîdân hazır
Savlet ü kahrınıza Aden'de hân nâzır
Bu kadar kalb müvahhid bütün Allah diyor
Rûh-i pür-feyz-i Muhammed size imdâd eyliyor
'Haydi meydan-ı vegâ erleri cenge gidelim
Şerr-i a'dâyı dînden vatanı hıfz edelim'
Kan dökûb şân alalım şöyle cihâna karşı
Can virûb nâm alalım şimdi şu ana karşı
Karşıdan göründü yine düşman alayı
Merd-i dehhâşe nasıl karşı gelir zen alayı
Bak nasıl titreyerek zor ile kurşun atıyor
Karşudan öylece durmuş da yiğitlik satıyor
Gel şu meydana sizinle uruşub cenk idelim
Koca dünyayı bile başınıza teng idelim
Kaçdınız şerrinden amma yüce dağlar başına
Kanınız sürmeğe ahd eyledi her bir taşına

Mehmed Dif'at harpten muzaffer dönen Osmanlı askerinin kazandığı zaferle büyük bir şan aldıklarını vurgular:

"Adlı,şanlı,arslan gibi neferler
Türkü söyleyerek harbe giderler
Yiğit oğlu yiğit,er oğlu erler
Osmanlıdır,kahramandır askerler

Her biri bir arslandır vatanın,
Bir neferle bir bölüğü düşmanın
Osmanlılık,göğe çıkdı bak şânın
Termopil'de bir zamandır askerler

Bizim kılıcımız kanlıdır kanlı
Ünümüz va,döğüşümüz pek şanlı
Herkes bilir,kahramandır Osmanlı
İşte buna bir nişândır Osmanlı

Döğüş günü at sürüp ileri
Düşman kırmak,tepelemek ileri
Sevindirmek bütün hemşerileri
Yüce şândır,yüce şandır ileri

Bölük bölük dizilir alaya
Eller kaldırır ulu Mevlâya
Boru urur,kurşun yağar ovaya
İşte o gün pek yamandır askerler" (20)

Yenişehirlizâde Halid Eyûb'un "Askerlere" adlı manzumesine de konu olan

---

(20) Mehmed Rif'at,"Şanlı Askerlere",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315, s.94-95.

Ordu-yı hümâyûn askerinin cesurluğudur:

"Lem'a-i seyf-i جبّار-ı pâkinden
Titriyor karşınızdaki düşmân
'Allah Allah' sadâ-yı ulvîsi
Oluyor cend-i hasma ra'şe-fiken
Kalmasanız da şehîd gubrâda
Saytınız lâyemût dünyâda
Fahriderler sizinle gâzîler
Şühedânız da dâr-ı ukbâda
Bir cihetde edince دکّ hayyâm
Seyreder çehrenizde şevk ü garâm
Kalb-i milletde yükselir her an
'Kesrullah nusretü'l-İslâm '
Size vermiş besâleti Mevlâ
Bunu tesl;im eder bütün dünya
Başka bir hâne var mıdır hâcet?
İşte mekhûr ü münhezim a'dâ
Zafer ü fetha tab'ınız meyyâl
İşte milletde var mı böyle hassâl
İtdiniz kahramanca her yerde
Düşmanı bir hücûm ile pâmâl
O ne yevm-i neşâttır yâ Rabb!
Koca sahrâ dilâverân ile hep
Mevcelenmekde bahr-i cûşân-veş
Saf a'dâ ise harâbe-i teb
Bir tarafdan gelir sadâ-yı zafer
Hiss-i şâdî kulûbî mest eyler
'Yaşasın pâdişâhımız ' savtı
Yükselir âsûmân-ı arşa kadar
Kalbinizde şikve ü satvet ü şân

Bir cebîlî vedîa-i yezdân
Sizdeki gayret ü şecâate hep
Biz değil cümle halkdır hayrân
Ne tarafda görünce Osmanlı
Kalıyor bî-mecâl Yunanlı
Nusret-i Hakk size karîn olsun
Görünüz böyle bin zafer şanlı
Böyle savlet olunca sizde bedîd
Olur a'dâ bütün bütün nevmîd
Biz ise bu zaferle ey guzât
Eyleriz her tarafda şevk ile iyd" (21)

Bir başka manzumede de Edirne'den Sâdî harbe iştirâk eden Gâzilerden Hüseyin Baba'nın başına gelen umulmadık vak'ayı şu satırlarla verir:

"Ey mefhar-ı gâziyân-ı zî-şân
Hayran-ı hamâsetindir insan
Bir kerre bakın şu kahramâna
Şu server-i gâzi-i cihâna
'Hüseyin Baba' ism-i ihtârım
'Gâzi-i şehir' şanlı nâmı
Yirmi iki kerre harbe gitmiş
Fi'len ne büyük yararlık etmiş
Arzû-yı şerâfet-i şehâdet
Vermiş ana şanlı bir şehâmet
Şehîd olmak için demâdem
Gidermiş harbe o pîr-i ekrem
En tehlikeli makâmında hattâ

---

(21) Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb,"Askerlere",Mâlûmât,C.4,Nu:81,1 Mayıs 1313, s.668.

Cerîhalarla akıb da zibâ
Her dâneye göğüs gererken o şîr
Bir gülle ânı edince teshîr
O dem şehîd oldu zannederler
Mezara defneyleyip giderler
Aklı başına gelince ol dem
Bir pâre su ister ol mükerrem
Sonra anı oradan ahz ederler
Bulmuş yine sıhhat ol gazanfer
Ne nâm-ı ulvî,ne şanlı haslet
Bir hârika-i besâlet olmuş
Elhâk azîm rütbe bulmuş
Takdîs ediyor ânı cihanyân
Dünyâya menâkıbı verir şân
Şecî' imiş bâ-kemâl-i şiddet
Fatîn,halûk,sâhib-i hamâset
Mühibb-i millet,uluvv-tıynet
Velhâsıl her meziyyet
Toplanmış o pîr-i kahramanda
Ne şanlı bir merd imiş cihanda
Şehîd olmaklığı dilermiş
Her an o niyyetle azmedermiş
Hikmet o şecî' pîr-i rûşen
Arzusuna nâil olmamışken
Rahat döşeğinde ömrü bitmiş
Hüdâ'ya teslîm-i rûh etmiş
Uluvv-i şânı olur mu tasvîr
Tasvîrine yok mâkis ta' bîr
Hüdâ o gâziye rahmet etsin
Makâmını dâr-ı cennet etsin

Emsâlini eylesin ziyâde
Şu milk pür-feyz-i mu'telâda
Anlar ile fahr eder bu millet
Var olsun o şanlı mülk,devlet" (22)

M.Şâhin Bümbülî,manzumesinde Ordu-yı hümâyûn askerini şu ifâdelerle tasvîr ederek kazandığı harpteki kahramanlıklarını dile getirir:

"Bir manzara kim belîğa sığmaz
Bir yer bu ki âsûmâna sığmaz
Gûyâ cebr eyleyüb tabiat
Vermiş buna bir başka tabiat
Bir silsile-i cibân-ı mümtâd
Îmâ etmekde hâli serhad
Beyne'l-tarafeyni iki vâdî
Heybetres olur olur kulûbe yâdî
İklim ü havası mu'tedildir
Gûyâ ki mantûvî bu fifâ
Zanneyleme âb-ı sâf hayfâ
Bunlar cereyân-ı demdir ancak
Hûn-ı şehâdî Hazret-i Hakk
Menba'larını berâ-yı teşdîd
Çarh eyledi tıfl-ı harbi tevlîd
Bâlâ-yı seri çıkan semâya
Dağlar diye düşme bir hataya
Cism-i şehâdîye türbelerdir
Cem'iyyet gâziyât-ı zâir
Oldukda sipihr harbe tâir
Gösterdi büyük büyük meserret

---

(22) Sâdî,"Gazi Merhûm Hüseyin Baba",Mâlûmât,C.4,Nu:92, 17 Temmuz 1313,s.864.

Elbet buna mühtezî hamiyyet
Hıfz-ı vatan öyledir mukaddes
Can vermeğe hazır ona herkes
Askerde bunun için bu gayret
Bu zevk-i cidâl ü harbe hayret
Deşt-i Alasonya Sevre döndü
Cennet mi asâkire göründü!
Askerde bir arzu-yı akdes
Hıfz-ı vatan hûd-ı mukaddes
Vechinde bevârık hamiyyet
Berk urmada hande-i meserret
Allah yolunda cenk içün (Allah)
Etmekde duâlar Allah Allah
Dillerde dönerdi türki-i cenk
Bu nağmede vardı başka âhenk
Bunlar müterakkib zaferdi
İstekleri şanlı bir seferdi
Ser-tâ-pâ gûş emri bekler
Allah emri getirseler melekler
Gösterse bize o rum kadın
Bildirsek ona neymiş haddin
Senden bize Rabbenâ inâyet!
Mahvolmasın arzû-yı gayret
Fethdir merhamet idüb sen
Dârü'l-harekâtı eyle rûşen
Dillerimize sığmıyor şecâat
Yâ Rabbi,inâyet el-inâyet

Böyleydi duâları Hüdâya

Allah da eyledi himâye" (23)

Hüseyin Hâşim,Zekâî Efendi tarafından bestelenmiş olan "Sürûd-ı Zafer" (24) başlıklı manzumesinde zafer kazanmakla asker-i Osmâniyânın millete,dîne,vatana büyük bir hizmet ettiğinin altını çizer:

"Çeküb şemşîr-i savlet eyledin düşmanları tedmîr
Bütün dünyaya şân verdin idüb çok beldeler tashîr
Gazânı hazret-i fahr bütün eyledi takdîr
Yaşa ey fâtih-i a'zâm yaşa ey şâh-ı kişver-gîr

(Teselya) kıt'asın fetheyledin ihrâz-ı şân itdin
Umûmen milleti billâh meftûhü'l-cenân itdin
Bütün ervâh-ı ıslâf-ı azâmi şâdmân itdin
Yaşa ey fâtih,i a'zâm yaşa ey şâh-ı kişver-gîr

Adû-yı dîni kıldı seyf-i dehşet tezlîl-güster
Cihâna aks eder lâhûtdan âvâze-i tehlîl
Livâ-yı fethine resm-i selâm icrâ eder Cebrâil
Yaşa ey Fâtih-i a'zâm yaşa ey şâh-ı kişvergîr

Sufûf-ı düşmana ceyş-i delîrin oldu âteş-bâr
Muzaffersin muzaffersin zahîrin Ahmed Muhtar
Gazâ-yı ekber cenk-i âlîyi eyledi ihtâr
Yaşa ey fâtih-i a'zâm ey şâh-ı kişver-gîr

---

(23) Şahin Sümbülî,"_____",C.8,Nu:170 ,16 Kânûn-i sânî 1314,s.995.

(24) Hüseyin Hâşim,"Sürûd-ı Zafer",Resimli Gazete,Nu:70, 2 Nisan 1314,s. 835.

Adûlar in'itâf-ı çeşm-i gayzından hırâsândır
Cebîn-i lem'adârın âfitâb-ı şevket ü şândır
جلّ جلاله Allah vücûdun iftihâr-ı âl-i osmândır
Yaşa ey Fâtih-i a'zâm yaşa ey şâh-ı kişver-gîr "

Selânik Jandarma Kumandanı Âgâh da yazdığı manzumesinde bir asker olarak vatanın kendisi için ne ifâde ettiğini belirtir:

"Vatanın taşını hem-kadr-i mücev tutarız
Hâk-i nâçîzini müşkile beraber tutarız
Koymayız düşmanı vallahı peder-i mânendenize
Mülk-i mevrûsumuzu cân ile yekser tutarız
Cem' olub müttefikân zîr-i livâ elhamdülillah
Düşmana karşı hezerân-ı saf leşker tutarız
Gâlibiyyet bize ihsân-ı hüdâdır herdem
Sanmasın kahbe adû sanarız mı tehî
Biz bu meydanda nerîman gibi erler tutarız
Yediden yetişmedik yek-dil olub Âgâh
İdüb a' dâ-yı perîşân ü mukahher tutarız" (25)

Ahmed Rıfat dönemin askerinin ahvâlini ve hissiyâtını şu ifâdelerle ortaya koyar: "Buruh-ı muhteşem bu vücûd-ı zî-karar,bu kalb-i safa şimdi en güzel hüsni en dilpesend emelini,en safâbahş muhabbetini fedâ etmiş perestîde-i cânî,menkabe-i vahdânî olmak üzere bir hiss-i mukaddes-i câygîr-i zâmi'-i olmuş anlaşılmaz ta'rif olunmaz bir heves-i ciddî,bir sevdâ-yı kâmurânî ile âlem-i ulviyyete atılmışdır...Fıtraten cesûr,teb'an şecî' olan bu genç asker olmak için kalbinde bir iktidar hissetmiş.Orada rakîk fatat metîn hislerin ince endîşelerin gömüldüğü o cihân-ı azîmetde bulunduğu müddetçe,pekçok şeyler düşünmüş.Sonra da safâ-perest;'îlân-ı harb' terkîbi vird-i zebân-ı cihân iken her kalb safâ-perest tefekkürât-ı devr-i edvâr ile meşgûl olur.Her rûh-ı ızta-

---

(25) Âgâh,"_____" ,Mâlûmât,C.4,Nu: 81,1 Mayıs 1313,s.669.

râbât gûnâ gün ile rencide bulunurken bir hîcâb bürünmüş çehrede renk-i merâret nümâyân.Her dîde-i münbesim girye-efşân ,çocuklar;hayât-ı giryebâre henüz bilmeyerek,zehrâbe-i te'sirânı hatve-endâz,hiçbirşey düşünmeyerek hande günân olan ve küçücük çocuklara renk-i merâret pederlerine kadınlar o rakîk kalbli sathî düşünceli kadınlar,azm-i metîn fikri rasin sahibi asker zevcelerinin tavr-ı şâdmânesine nigehendâz-ı hayret olarak dehhân-ı ma'sumânelerinden çıkan bir nid;a-yı telehhüf-i semâda ser-be-secde-i hayret olan meleklere kadar vâsıl olurken;o güle güle ağlamış.Daha doğrusu ağlaya ağlaya gülmüşdür.

Bu bir neferdir ki bütün meziyyeti,bütün cesâreti gaşşâve-i mechûliyet içinde kalacak yine kendisi her şerefden her iftihardan mahrûm olarak düşman dânelerine güllelerine bir kal'a-i zî-rûh olan vücûdunda inkişâf eden ezhâr-ı gülrenk şecâatin kalbinde dalgalandırdığı bir meserret-i bî-bedel ile iftihâr edecek.Ve sonra kumandan-ı a'zamın vekîl-i peygamberin izine nâil olacak.'Asker evlâdlar!' hitâb-ı muazzizine nâil olacak,

Oh! Haydar o kadar bahtiyâr idi ki..." (26)

Harbin nihâyetinde muzaffer olan askere zaferinden dolayı edibler halkın bir sözcüsü olarak gerek manzumelerde gerekse nesir yazılarında müteşekkiri bir borç bilir.Aşağıdaki satırlar da bu teşekkürün bir ifâdesidir:

"Kahraman Askerler!

Bu vatanın,bu milletin yolunda çekdiğiniz meşakkâtler içinde dünyayı merdliğinize hayran idecek kadar gösterdiğiniz gayretler,yalnız bizce değil, bütün dünyaca ma'lûmdur.Umum millet sizi cankurtaran bilür.Canını kurtaranlara insan nasıl,teşekkür itmek lâzım ise biz de size öyle teşekkür etmeye borçluyuz.Fakat istediğimiz gibi teşekküre bir çâre bulamıyoruz.Can baş oynadarak etdiğiniz hizmetlerin hak-ı teşekkürünü tamamen îfâ etmek nasıl kâbildir.

Siz padîşâh-ı iktinâh efendimiz hazretlerinin gözbebeği ve sevgili evlâdısınız.Devletin ve milletin medâr-ı müfehharatı sizsiniz.Zât-ı hazret-i pâdişâ-

---

(26) Ahmed Rıfat,"Elvâh-ı Askeriyyeden-Bir Nefer",Mâlûmât,C.5,Nu:108,6 Teşrîn-i sânî 1314,s.1169-1170.

hî hizmât-ı fedâkârânenizi taktîr buyurmaktadır.Hattâ geçende bizzat Haydarpaşa Hastahanesi'ne teşrîf buyurub ve hasta olan asker kardaşlarınızın hâl ü hâtırlarını suâl buyurdu.Düşmanlarımıza bile şecâatinizi tasdîk itdirdiniz.Cihanda şecâatle nâmınızı ibkâ itdiniz.Hizmetinizin nasıl insan bî-hakkin teşekkürünü îfâ edebilir ki .Hizmetiniz yalnız insan için değil insan için,Allah için,vatan içündür.Mükâfâtınızı yalnız Cenâb-ı Hakk ihsân eder.Vatanın büyük yapacağı şey ,size hürmet itmek, sizinle iftihâr etmektir.Emîn olunuz ki vatanda herkes öz babaları,öz kardeşleri kadar sizi de sevgili tutuyor. En mübârek bildiği zâtlar kadar sizi de muhterem bilir.Bu devleti gayret sayesinde meydana getiren,gayret sayesinde altıyüz sene kadar ibkâya hizmet eden,gayret sayesinde şân ü ikbâlin büyük mertebelerine çıkaran ecdâdımız kadar sizi de medâr-ı iftihâr eder.

Vatandaşlarınızdan her kim asker nâmını yâd ederse te'sirinden meserretinden gözleri yaş içinde kalır.Emîn olunuz ki devletini milletini sevenlerden hiç kimsenin hatırından rüyâsından bile çıkdığınız yokdur.Sizin düşman karşısında ne zahmetlerle bu şân ü şerefe nâil olduğunuzu cümlemiz bilürüz. Ve siz orada ne kadar meşakkât içinde bulunursanız biz de gece gündüz sizi düşünerek o kadar gönül ıztırâbında bulunuruz." (27)

Ahmed Hikmet Müftüoğlu "Nakiye Hala" (28) hikâyesinde bu konuyu şöyle değerlendirmektedir:

Nakiye Hala yazarın babasının büyük kızıdır.Kendisi Moralı'dır.Daha sonra göç ederek İstanbul'a gelmiştir.Nakiye Hala askerliği ve askerleri çok sever.En büyük zevki asker seyretmektir.Hattâ bir karakolun önünden geçtiği zaman askere 'selâmün aleyküm oğlum' diye mutlaka selâm verir.Bazen de kaldırım taşları askerin ayağına çarpıp incitmesin diye onları yoldan kaldırır.

Nakiye Hala yanına gelen yazara Selimiye Kışlası'nın yerini sorar.Yazar Hala'nın bu sorusuna cevap vermez;çünkü sorunun nedenini bilmektedir.Yazar Nakiye Hala'nın askerliğe ve askere niçin düşkün olduğunu bilmektedir.

---

(27) Osman Senâ;i,Edebiyyât-ı Askeriyye ,Dersaâdet,1314.

(28) Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Haristan ve Gülistan,3. bsk.,İstanbul,1969, Ötüken Yayınları,s.55-63.

Yazar yaz aylarının Nakiye Hala için neler ifâde ettiğini bildiğinden "Merhûmları yâd edip etmediğini" sorar.Nakiye Hala yâd ettiğini belirtir.

Yazarın Nakiye Hala'ya merhûmları sorması üzerine Nakiye Hala üç şehîd annesi olarak evlâdlarının şehâdet haberini alışını hatırlar.

Nakiye Hala harbe gidip de gelmeyen oğlu Hüseyin'in âkıbetini öğrenmek için sormaya gider.Ona yakında geleceğini söylerler.Lâkin o esnada yanına sokulan bir askerden oğlunun şehîd olduğu haberini alır.Bu habere ihtiyâr kadın ağlamaz.Çünkü onları daha küçükken babalarının ya gâzi ya şehîd olmalarına dâir sözünü hatırlar.Aynı şekilde diğer oğlu Hasan'ın ve damadının da şehîd olduğuna ağlamaz.Çünkü bu şehîd olan üç evlâdından başka kimsesi olmadığına inanır.Nakiye Hala'nın şehitlik karşısındaki metânetine karşı kızı aynı metâneti gösteremez.Kocasının şehit olmasının ardından üç ay içinde genç kız da merhûm olur.Yeni evli olan genç çiftin ayrıldığı zaman,kocası Nakiye Hala'nın kızına şu türküyü söyler:

"Bulmak güzel olmaz mı?
Yarın hak divânında;
Göğsü al al yaralı
Nişânlını yanında"

Genç kadın kocası şehit olduğu zaman sık sık bu türküyü söyler.

Nakiye Hala şehit olan her üçünün de alnından ve göğsünden vurulduğunu belirtir.Hattâ Hasan'ın muhârebeye giderken "Nineciğim beni arkamdan vurulmuş diye işitirsen sakın ruhuma okuma .Senden emdiğim süt haram olsun" diye söylediğini belirtir.

Nakiye Hala daha sonra göğsünden ince bir muşambada sarılı buruşmuş yıpranmış bir kâğıt çıkartarak öptükten sonra yazara uzatır.Bu kâğıt Hüseyin'in son mektubudur:

"Hakikatli babacığım,şefkâtli nineciğim!

Ellerinizden öpüp cümleye cümleye selâm ve senâlar ederim.Size bir şeyler

söyleyeceğim,daha doğrusu dinimizce bir müjde vereceğim,ama acımayacaksınız, ağlamayacaksınız.Baba istersen nineme söyleme!Hani sen; 'Bu kadar muhârebe gördüm,lâkin bir türlü murâdıma nâil olamadım' demez miydin? İşte tamam Hasan maksadına nâil oldu...Şehit oldu..Üç gün evvelki muhârebede bir ceylan gibi çeviklik,bir arslan gibi yiğitlik gösterdikten sonra şehit oldu.Allah rahmet eylesin!..Düşerken yanındaydım;hakkınızı helâl etmenizi rica etti.Bir kurşunla şakağından,iki kurşunla göğsanden yaralanmış,bir gülle de sağ elini götürmüştü.Kendi elimle gömdüm.Toprağa girerken de çehresi gülümsüyordu.O ecdâdımızın yâdigârı,senin hediyen olan yatağını da beraber defnettim.Kınını da taş yerine baş ucuna diktim.Bilirsin ki rahmetli bunca senedir,geceleri bile yatağına o bıçakla yatardı.

Ah babacığım,düşmana ne şiddetle saldırdık,görseydin?Gözümün önüne senin o muhârebelerde ettiğin hücûmlar geliyordu.Onları bize ne tatlı anlatırdın. Yaralarını ne sevinçle gösterirdin!...Emin ol,babacığım,kardeşim senin evlatlığına lâyık olacak surette şehit oldu.Düşman ileriden kara bulut gibi geliyordu.Biz iki bölükten ibâret idik.Yıldırım gibi bir hücum gösterdik.İlk hamlede yüzbaşımızı kaybettik.Çavuşumuz da yaralanınca kumandayı Hasan aldı.Ah babacığım şöyle uzakta bulunup da Hasan'ın 'Yâ Allah' diye bağırdığı vakit ayağımızın altındaki toprakların,başımızın üstündeki ulu ağaçların zangır zangır titrediğini göreydin şaşardın! ..Nihâyet düşmanı tepeden püskürttük. Kovalamaya başladık.En önde çarıkları çözülmüş,fesi düşmüş,başı açık,yalın ayak Hasan koşuyordu.Kuş gibi,rüzgâr gibi alev gibi koşuyordu.Bu sırada düşman bir defa daha geri dönmeği tecrübe etmez mi? İşte o sırada Hasan'ı yerde gördüm.Hırsından,hiddetinden ne yapacağını bilmiyor; alnından dökülen kanlar içinde,kıpkırmızı kesilen dişleriyle tetiği çekmeğe çalışıyor, tüfeğin namlusunu ısırıyordu.Gözleri kükremiş kaplan gözü gibi dışarı fırlamıştı.Onu çaresiz orada bıraktık,düşmanı tamamen perişan ettikten sonra yanına geldim. Geldiğimi duyunca gözlerini açtı...Sen her zaman demez miydin ki :'Ben şehit oğluyum,inşallah şehit babası olacağım.' İşte baba duan kabul oldu.O hasretli

yârına,şehâdete kavuştu.Hem gâzi oldu,hem şehit.İnşallah biz de kavuşuruz.Zannederim ki iki gün sonra yeni bir hücum daha olacak.Baki senin ve ninemin ellerinden öperim.Duanıza muhtacım.Beni soranlara selâm.

Bu mektubu alayımızın mülâzımı...beye yazdırdım.Kendisi de sizi tebrîk ediyor ve ellerinizden öpüyor. Oğlunuz Hüseyin Onbaşı"

Yazar mektubu okuduktan sonra Nakiye Hala'ya tekrar geri verir.Nakiye Hala bir daha okumasını ister.Lâkin yazar kendisinde bir daha okuyacak mecâli bulamaz.

İstanbul'a gelen arkadaşlarının anlattığına göre Hüseyin esir düşer.Bu esirliğe fazla dayanamaz.Arkadaşlarıyla aralarında verilen karara göre bir gece cephane sandığını ateşe verip düşman eline geçmemek için bir bayırdan kendisini ırmağa atar.Ertesi sabah askerler Hüseyin'in cesedini parça parça derenin içinde bulurlar.Bu sayede arkadaşları kaçarak Ordu-yı hümâyûna geri dönerler.

Bu vak'anın üzerinden üç yıl geçer.Nakiye Hala vefat eder.Nakiye Hala'nın vefatı cumaya rastlar.Cuma namazını müteakip kılınan cenaze namazında cematin mühim bir kısmını askerler teşkîl eder.Daha sonra askerler de taburun kollarına girerek Karacaahmed Mezarlığına gömmek için tabutu Kabataş'a taşırlar. Bu esnada üç tabur asker mızıka sesi eşliğinde tabutu karşılar.Askerler Nakiye Hala'nın ruhuna fâtihâlar okuyarak geçerler.Yazara göre bu 'bir şehidin ninesine tesadüfün son bir mükâfâtıdır.

B-TAŞRAYI KONU ALAN ESERLER:

Harbin nihâyete ermesinden sonra harp mecrûhları ve gönüllüler ilk önce terhis edilir.Harp mecrûhları Dersaâdet'e getirilerek tedavi idulurler.Gönüllüler ise memleketlerine gönderilirler.Bu esnada askerlik vazîfesi ile yükümlü olan askerler ise mütâreke sonrasında"Furka derbendinin ilerisinde, zeytin ovasına, o meşhur Termopil vadilerine doğru çadırlar" kurmuştur.(1) "Askerler burada gece ve gündüz eğleniyor çadırlarda geceleri tamburlar,tefler,darbukalar millîmarşlarla âhenkler oluyor dürlü dürlü hurrâlar,rakslar, icra ediliyor orta oyunları devam" etmektedir.(s.70) Bu esnada Teselya'da şiddetli bir şekilde başlayan yaz sıcakları askerleri zor durumda bırakır. Çünkü bu bölgede bataklıklar bulunduğundan bir çok sıtma vak'ası başgösterir.Bu esnada Yunanlılar ise bir kez daha Devlet-i Âliyye ile harbi göze alacak gibi görünmediğinden "bu ehemmiyetsiz hastaları,diğer hastahânelere göndermekden ise terhis etmek,tebdil-i heva içün memleketlerine avdetlerine müsâde eylemek daha münâsib görüldü. Sıtmalanan efrâd memleketlerine gönderilmeye başlanır." (s.71)

Bu arada Dömeke'de Dilâver'le birlikte harbe iştirâk eden ve onun rakîbi olan Çapçak Hüseyin de tebdîl-i heva için memleketine gönderilir.Böylece Çapçak Hüseyin gönüllülerle aynı vakit evine gelmiş olacaktır.Çapçak Hüseyin Dilâver'i bir daha görmediğinden ,onunla ilgili bir haber alamadığından Dilâver'in öldüğüne kesin gözüyle bakmaktadır.Çapçak Hüseyin evvelâ Dömeke'ye oradan Çatalca'ya sonra Golos'a gelir.Golos hastahânesinde tedavi gördükten sonra Selânik'e ve bir daha çağrılıncaya kadar köyüne döner.Köye dönen Çapçak Hüseyin Dilâver'in nişanlısı Binnaz'a çobanla ulaşmak ister.Çapçak Hüseyin gizlice Binnazlar'ın evine girer ve Binnaz'ın annesi tarafından ya-

---

(1) Fazlı Necib,Dilâver, Selânik,1318,Osmanlı-Asır Matbaası,s.70.

kalanır.Bu def'a Çapçak Hüseyin ile Binnaz nişanlanırken köyde de Dilâver'in hâlâ yaşadığı haberi yayılmaya başlar.

Köyde bu gelişmeler olurken Dilâver Dömeke'de mecrûh olanlarla birlikte tedavi görmek için İstanbul'a getirilir.Romanın yazarı Fazlı Necib bu bölümde varlığını hissettirerek Dömeke mecrûhlarının Selânik'te karşılanmasını şu satırlarla verir:

"Bu akşam Dömeke Meydan Harbi'nde mecrûh olan gâziler geliyordu.Selânik'in bu gâzileri emsâlinden idi.Binlerce halk o metin istihkâmâtı o meşhur mevkii bir günde bir hamlede zabteden kahramanları görmek,onları alkışlamak için toplanmışlardı.

Henüz güneş mağrib-i isticâba çekilmemiş etrafı hazin bir zulmet istilâya başlamışdı,ki uzaktan bir şimendüfer düdüğü işitildi.Geliyor...Geliyor...Sadâları ağızdan ağıza devran etmeğe başladı.Herkes istasyona doğru tûce etdi.Filhakîka tren bir dîv-i âhenin gibi dehşetli iniltilerle ilerleyerek geldi.İstasyon önünde durdu.

Mızıka alü'l-âlâ Hamîdî'yi çalıyor, o binlerce halk 'Pâdişâhım çok yaşa' zemzemelerini el çırparak alkışlarla âsumâna i'lâ eyliyordu.

Tren Selânik'de iki saat kadar kalacak,mecrûh gâziler akşam taâmını idüb biraz istirahat edecek Dersaâdet'e müteveccihan hareket olunacakdı.

Hastahâne vagonları açılıb da Dömeke gâzileri vagonlar içinde tertîb olunmuş kar gibi yatakları üzerinde görülünce ahâlîde yine bir galeyân-ı his-i şükrân görüldü.

Mızıka bir taraftan şetâretli nağmeleriyle her tarafı doldurduğu sırada bütün halk el çırparak ve 'Pâdişâhım çok yaşa ' zemzemelerini o rakîk mızıka nağmâtına mezc ederek mecrûh gâzileri,mukaddes vatan uğruna sîne-i besâletlerini siper eden bu kahramanları tekrar tekrar alkışladılar.O gün birçok Osmanlı kibar gençleri konaklarından sepet doluları binlerce mayıs gülleri getirmişlerdi.Evvelâ gazilere birer demet gül verildi.Çiçekler o kadar çok idi ki her gâzîye bir kucak gül isâbet edebiliyordu.Fazla kalan gülleri vagonlar içine ,gâzilerin yatakları üzerine saçdılar.Vagonlar birzmecruh kahraman yatağından ziyade mü-

zeyyen bir haclegâha dönmüşdü.Diğer birtakım gençler gâziler üzerine güzel kolonyalar,lavantalar serpdiler.Kimi sigara paketleri,kimi tütün tabakaları,kimi şekerleme çıkınları takdîm etdi.Mûsevi vatandaşlarımız gençlerinden mürekkeb bir cemaatin derceylemiş olduğu iânât tedarik eylediği saat ve kordonların birer kıtası da bir yâdigâr olmak üzere bu kahramanlara takdim olundu.

Belediyenin mecrûh gâzilere ihzâr etdirmiş olduğu taâmın tevzii zamanı gelmişdi.Hamiyyetli Osmanlılar bu mukaddes gâzileri i'zâz,emrinde yekdiğerine musâbakaya çıkmışlardı.Kimi çorbasını getiriyor,kimi yemeğini takdim ediyor,kimi südünü,kimi suyunu veriyordu.

Mızıka nöbet nöbet latîfesine devam ediyor,en şevk-âver,kahramânâne parçaları çalıyordu.İstasyon civarı hınça hınç halk ile dolmuş,gâzileri görmek içün kimi giriyor,kimi çıkıyor,fevkalâde bir meserret hükümfermâ oluyordu.Ahâliden bir takımı gâzilerin yatakları arasında oturmuş onları söyletiyor,taktirler alkışlar,arasında onların muhârebât hakkındaki meşhûdâtını dinliyorlardı." (s. 65-66)

Dilâver de bu vagonların birinde 'meyyit gibi hareketsiz' yatmakta ve olan bitenden habersiz bir vaziyyettedir.Ona getirilen güller yatağı kenarına konulmuştur.Kendisi ise sararmış solmuş bir vaziyyette ve çok zayıftır.Bu arada "fevkalâde bir celâdet ve besâlet içinde son derece rakîk bir hiss-i şefkât ve merhamet ibrâz eden kahraman bir asker oturmuş mecrûhun sineklerini kovmak içün elindeki mendili elindeki mendili sallayıp ara sıra hastanın alnındaki bezi çıkarub yanındaki buzlu su ile mâlî kese içine atıyor,tazeliyor yerine diğerini" koyarak Dilâver'e bakıyordu.(s.67)

Bu esnada vagonu ziyâret edenler ,Dilâver'in bu hâlini görenler ya hiss-i hürmetle çekilip gider ya da yavaş sesle 'yarası çok ağır mıdır?' sorusunu sorarlar.Bu sual üzerine Dilâver'in Dömeke'de vurulmuş olduğu, çok kan kaybettiği arkadaşlarının ihtiyatsız davranıp yarası ağır iken birden çok su verdikleri, yolda hummâya dönüştüğü ve dört gündür kendinden bî-haber olarak yattığı gibi kısa bilgiler ziyâretçilere verilir.Bu arada Dilâver şiddetli hummâ ateşleri

içerisinde Binnaz'ın adını sayıklamaktadır.

Tren gece saat ikide tekrar hareket eder.Yazar trenin Selânik'teh ayrılarak İstanbul'da karşılanmasını romanında şu bölüml aktarır: "Tren yine marş-ı Hamîdî terennümâtı arasındaki alkışlar içinde harekete başlamışdı.

Her istasyonda mecrûh gâziler fevkalâde ihtiramlara,alkışlara,izzet ü ikrâma mazhar oluyordu.Bütün hamiyyetli Osmanlılar,bu vatan kahramanlarını görmek,onlara arz-ı ta'limât etmek içün istasyonlara dökülüyorlardı.

Hele trenin İstanbul'a Sirkeci istasyonuna muvâsalatında bu kahraman gâzilerin mazhar oldukları şâhâne taltîfat bin can değecek derecede fevkalâde âlî ve kıymetdâr idi."(s.68-69)

Yaralılarla birlikte İstanbul'a gelen doktorlar Dilâver'in iyileşmesinin bir mûcize olacağını düşünmektedirler.Lâkin bu mûcize gerçekleşmeye başlar.Dilâver her geçen gün iyileşir.Bu arada hastahânede Dilâver'in yarası gâzi yarası olarak görülmez;çünkü Çapçak Hüseyin Dilâver'in düşmanla dövüşürken değil düşmandan kaçarken vurulduğunu ortalığa yaymış ve hastahânedekiler de bunu diğer gâzilerden öğrenmiştir.Bunu duyan hademeler de doktorlara söylemişlerdir.Bu sözlerin Dilâver'in kulağına gelmesi sonucu Dilâver Çapçak Hüseyin'den şüphelenerek "evet odur.Muhârebe gürültüsü arasında benden kurtulmak yine Binnaz'a sahib olabilmek içün beni öldürmek emeliyle o yaralamıştır."(s.151) sözleriyle gerçeği yanındakilere anlatmaya çalışır.

Dilâver'e asıl tesir eden ise "vatan uğrunda kurban olmağa giderken" bir cinayete kurban gitmiş,mâsum olduğu halde bu şanlı ,şerefli,meserretli dakikada bütün arkadaşları nazarında bir korkak olarak nitelendirilmiş olmasıdır.

Dilâver hastahâneden iyileşip çıktığı zaman köyüne döner.Nedime Dilâver'in hâline acımakta ve onu hâlâ sevmektedir.Nişanlı olan Çapçak Hüseyin ve Binnaz gizlice nikâhlanır.Dilâver bunu duyunca çok etkilenir ve bildiği gerçeği Çapçak Hüseyin'e söyler: "Meydan muhârebesinde vukû'bulan bir cinayet üzerine yaralandığımı haber aldım.Bunu senin ve benim arkamızda bulunan Yedinci Onbaşı Ali ile onyedinci takımdan Mehmed görmüşler.Ben hastahâneden çıktığım ve arkadaşları görmek için tabura gittiğim zaman bana haber vermişlerdi."(s.210)

Dilâver ,Binnaz'dan vazgeçmek şartıyla dâvâcı olmayacağını da sözlerine ekler.Bunun üzerine Hüseyin Binnaz'dan vazgeçer.

Binnaz ise aslen Hüseyin'in nişanlısı iken askerde bulunduğu esnada Nedime'yle rekâbet için Dilâver'i baştan çıkararak onunla nişanlanmış,sonra Dilâver'in şehitlik haberiyle Hüseyin'i evine almıştır.

Binnaz Hüseyin'den ayrıldıktan sonra tekrar Dilâver'le şanlı bir düğünle evlenir.Köylü Binnaz'ın onbeş gün içerisinde değişmesine şaşırır.Dilâver zifaf gecesi Binnaz'a kızarak içinde biriktirmiş olduğu bütün dertleri söyler.O'nun ihânet ettiğini düşünerek Binnaz'ı terkeder.Sonunda Nedime ile evlenir.

Fazlı Necib 1897 Osmanlı-yunan Harbi'ni konu alan Dilâver adlı romanında entrika unsurlarını oldukça fazla kullanmış,haktâ bu entrika unsurlarının biraz dozunu kaçırmıştır.Okuyucunun dikkatini canlı tutmak amacıyla kullanılan entrika unsurları fazla kullanıldığı taktirde kahramanlar silik kalır.Dilâver adlı romanda da bunu görürüz.Kahramanlar sanki çöldeki kum tanelerini andırır; sürekli yer değiştirirler.Hattâ romandaki vak4a fazlalığı,yer değiştirmeler kahramanları gölgede bırakıyor.Ayrıca romanın kadın kahramanlarından Binnaz olayların gelişmesinde en önemli rolü oynamaktadır.Hâlbu ki çalışmamızın önceki sayfalarında mektuplara,hikâyelere ve diğer harbi konu alan romanlardaki kadın kahramanlara dayanarak nişanlı genç kızın veya askerin hanımının gölge gibi göründüğüne değinmiş bunun da dönemin âile yapısından kaynaklandığını belirtmiştik.(bkz.) Binnaz'ın olayların gelişmesindeki etkin rolüne bakarak Dilâver adlı romanda gerçekliğin biraz sarsıldığını söylemek mümkündür.

Yunan Harbi nihâyetinde köyüne dönen bir asker de Tevfik Fikret'in manzumesine konu olan Ken'an'dır.Ken'an'ın harbe hangi nedenlerle iştirâk ettiğine daha önce değinmiştik.Tevfik Fikret Ken'an'ın köye dönüşündeki ahvâlini şu mısralarla dile getirir:

"Ken'an köyüne yâreli dönmüş geliyordu
Pîşinde bir âvâze-işşân yükseliyordu" (2)

---

(2) Tevfik Fikret,"Ken'an" Servet-i Fünûn,C.13,Nu:321,24 Nisan 1313,s.138.

Tevfik Fikret'in harbe giden bir gönüllüyü konu aldığı bir diğer manzumesi "Hasan'ın Gazâsı"dır.(3) Hasan harbe gönüllülerin toplanmasına geç kalmış ve sonradan onlara katılmak için yola çıkmıştır.(bkz.)

Harbe iştirâk eden Hasan cephededir:

"Kızıl şeritlere müstağrak,işte on gündür
Hasan tüfek taşıyor;her adımda:Bir...iki...üç...
Bu bir terâne ki dilden düşürmek artık güç!
Silâh oyunları zaten köyünde bildiği şey
Nizam-perver,itaatli,tendürüst,çevik
Kanında var yiğidin belli işte askerlik

Hasan bu on günü pek neş'esiz geçirmişdi;
O istiyordu ki ser-hadde vâsıl olduğu gün
Emeli gözleri bir cenk,bir duman görsün.

Silâh omuzda,gezer dağda gâh başına,
Bütün tetikliği üstünde,hasım önünde gibi,
-Görünse çeşmine bir düşman âh Yâ Rabbi!

Bu arzu onu meşgûf-i hasret etdikçe
Görürdü tozlu,müşevveş,acîb rûyâlar
İçinde rengi bozuk,bî-hutût sîmâlar."

Nihâyet sonunda Hasan'ın beklediği harp başlamış ve Hasan harbin ön safında çarpışmak için düşmanın karşısına çıkmıştır:

"Nihâyet işte adüvv,işte harb...Dağlarda
Süyûl-i âteş ü hûn dalga dalga çalkanıyor;
Barut dumanları altında her taraf mosmor.

---

(3) Tevfik Fikret,"Hasan'ın Gazâsı" ,Servet,i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul, 1313,s.149-158.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.74-81.

Şu karşı sırtı da tutmak nasîb olursa bu gün,
Yarın şehirdeyiz diyordu artık,diyordu zâbitler;
Fakat hücûma dayanmaz,yoruldu pek asker.

O gün bölüğün tâ önünde Hasan on saat!
Bilâ-tevakkuf avuçlarla kurşun atmışdı;
Nedir gazâ?...Bunu görmüş,bu zevki tadmışdı.

Sabah olub da hücûm emri,müjde-i zaferi
Bütün taburlara ismağ edince,her yandan
Hürûşa başladı bir nehr-i âteşîn-cereyân.

Hasan ileride giden bir bölük fedâînin
Önünde sâil idi gözlerinde hûn-âlûd
Bir iltimâ-i beşâşetle eyliyordu suûd.

Yiğitlerin çoğu şiddetle düşmanın tepeden
Zemîne dökdüğü nîrân içinde,hande-künân
Şehîd olub düşüyor;cümlesinde şevk-i cinân

Bir inhimâk şehâdetle ân-be-ân meşhûd.
Adüvv bu savleti gördükçe sanki imrenerek
Bütün kuvvâ-yı hayâtıyle istiyor yürümek;

Fakat bizimkilerin satvet-i muhâcemesi
Bırakmıyor ki atılsın o bir adım ileri...
Duyuldu bizde nihâyet zafer terâneleri!

Hasan'dı bayrağı rekz eyleyen o gün tepeye;
Zavallı tabyaya birlikte yaklaşırken

Şehîd olan çavuşun dest-i rağşe-nâkinden

Bu şanlı ra'yeti kapmış düşürmemişdi yere;
Fakat ne çare ki bir kurşunuyla hasm-ı zebûn
Düşürdü hâke o şîr-i gazâyı garka-i hûn. "

Muhârebe esnasında yaralanan Hasan harpte yaralanan diğer çâziler gibi düşünür.Yani yaralı oluşuna değil arkadaşlarına yardım edemeyişine üzülmektedir:

"Hasan bu hâle inanmazdı:Bir cılız kurşun
Demir vücûdunu sersin hazıyz-ı ihmâle!
Bakıb bakıb yarasından akan dem-i âle

Gülümsüyordu soğuk bir sükûn-ı vahşetle,
Önünde şimdi bütün heybetiyle ordu
Parıldıyor,bir uğultuyla ortalık memlû:

Koğan kaçan,boğuşan,öldüren,ölen,ezilen.
Mehîb mahşer-i heycâ!..Zavallı yâreli,sen
Bu harbi seyredecek miydin öyle hâricden?

Zavallı yâreli,harbin safâlı vaktinde,
Tenezzül eyledi bir sedyenin iânetine
Demin huşû-i mezelletle pâ-yi savletine

Mesir olan tepeden ordugâha inmek için.
Hazin nazarları etrafa şekve-rîz-i fütûr,
Fakat bu günkü gazâsiyle müftahir mağrûr"

Harbin nihâyetinde Hasan madalyalı bir gâzi olarak vakur köyüne döner:

"Uzakda köy üç ay evvelki vaz'-ı sâfıyle
Gunûnde ormanın âgûş-i lerze-dârında

Biraz soluk çalılar yolun kenarında,

Hava biraz daha râkid,semâ biraz daha boş
Dumanlar ortada güçlükle eyliyor pervâz;
Hulâsa yaz,Hasan'ın pek ziyâde sevdiği yaz.

O şimdi yâresinin aks-i tâbdârı gibi
Gurûba karşı geniş sînesinde berg-efşân
Madalyanın lemeâtıyle sanki dalgalanan

Nigâh-ı şevk-i tüfûlânesiyle,müsteğrak
Köyün likâ-yı hâmûşunda bir peyâm arıyor
Bir âşinâyî-i dîrîne,bir selâm arıyor.

ve bir madalyalı gâzî mehâbetiyle vakûr,
Ağır ağır yürüyor...Nâgehân tevakkufla
Fezâya fırlatıyor bir nigâh-i pür-şûle.
Bu şanlı avdeti gûyâ selâmlıyor öteden:
Değirmenin açılan kollarında bir şefkât,
Ağaçların eğilen dallarında bir hürmet!"

Görülüyor ki manzumelere konu olan gâziler genelde yaralıdırlar.Bununla birlikte harbi konu alan Abdullah Zühdü'nün Şanlı Asker adlı romanında Râik,Fazlı Necib'in Dilâver adlı romanında Dilâver de yaralı olarak harpten geri dönerler. Bu da gösteriyor ki harpte alınan yaralar toplum içerisinde bir nişan ,bir rütbe sayılmaktadır.Cephe gerisinde bulunan halk harp yaralılarına oldukça îtibâr gösterir. Manzumelere de yaralıların konu olmasının sebebi onların taşıdıkları yarayla harbi sürekli hatırlatacak olmalarıdır. Özellikle de harp gerçeğini yaşayan birine ister mensubu olduğu ordu yenilsin,isterse gâlip gelisin sürekli îtibar edilir.Hattâ,değil harbe katılmak,ona şâhid olmak bile halk arasında pek makbûldür. Bu nedenle harbi hatırlatacak insanlar üzerindeki etkisini gösterecek

yaralı bir asker harp gerçeğini ortaya koymak açısından harp edebiyatı ürünleri için oldukça önemli bir tiptir.

Harbin gerek edebî eserlere yansıtılarak hatırlanmak istenmesi gerekse katılanlarla,şâhit olanlarla hatırlanmak istenmesinin sebepleri gâlip gelinse bile o korkunç yılların tekrar yaşanmak istememesidir.Yâni insanlığın bir daha böyle bir hataya düşmemesi endişesinden harbin sürekli hatırlanması bir zorunluluk gibi görünür.Lâkin bu endişeden ötürü eser vermek şuurlu bir davranıştır. Bu davranış da harbin sonunda gerçekleşir.Amacı harp tehlikesine karşı insanları uyarmak olan eserlerden başka,bir de harpte gerek yakınlarını gerekse mülkünü kaybetmiş insanların acıların hafifletmek, bu acıları bir başkasıyla paylaşarak biraz rahatlatmak isteyenlerin ortaya koyduğu eserler de vardır.Birinci çeşit eserlerin kaynağı harp mâlûmâtı ve şuur olmakla birlikte ikinci gruba giren eserlerin kaynağını harpte yaşayan gerçekler oluşturur.Harp mâlûmâtları sonucu meydana getirilen edebî eserler tarih karşısında tutunamazken yaşanılan gerçeklerin kaynak olarak kullanıldığı eserler harpten sonra uzun süre yaşayabilir. Daha önceki sayfalarımızda da belirttiğimiz gibi harbin ağırlığının en çok hissedildiği yer de harbi konu alan edebî eserlerin de çoğaldığı görülür.

Harbe iştirâk eden erat,zâbit,ve gönüllülerden dönenler olduğu gibi geri dönmeyenler de vardır.Geri dönmeyenlerin de cephe arkasında çok büyük tesiri görülür.

Recâizâde Mahmud Ekrem'in "Kırmızı Merkublar" adlı manzumesinde Mehmed Onbaşı harbe gittiği esnada beş yaşındaki oğlu Zeynel'in sarıldığı boynunu bırakması ve ağlamaması için kırmızı ayakkabı getirmeyi vâdeder.(bkz. s.)

Mehmed Onbaşı harbe gider lâkin vadettiği merkubları geri getiremez.Çünkü şehit olur.

"Mehmed Onbaşı bir kal'a-i cebel-temkîn
Mehmed Onbaşı ateş-i kazâ-reftâr
Mehmed Onbaşı çok kazâda şöhret-gîr
Mehmed Onbaşı çok zaferde şân-âver
Mehmed Onbaşı lâkin zebûn-ı dest-i kader

İsâbet eyledi bir mermi-i hatâ-perver
Uruldu kalb-gehinden o kahraman asker
Fakat ecel niçün eyler vürûdunu tehîr
Neden üzre o dil-efkârı mevt-i şîrinkâr
Henüz açılmadı mı yoksa bâb-ı hâle-i berrîn

Uzakda bir kaya gördü.Gidip dayandı ona
Sükûtu yerlere nefsince züll sayan arslan
Vücûd gark-hûn...Ser-bürehne...Çehre gazûb
Durdu.Maksadı gûyâ muhalled etmek idi.
O yerde heykel-i pür-dehşet-i celâdetin

İhâta etmek ile pây-ı zî-salâbetini
Yavaş yavaş o mübârek dimâ-i müncemid
Tecessüm etdi nigâhında bir kızıl merkûb
Bunu görünce tahatturla Zeynel'i der-ân
O kan sızan yüreği yandı... yandı o ân

Bitirdi tâkat ü ârâmını bu derd-i elîm
Yıkıldı bir yana hasret-kes-i hulûl-i memât
Düşündü sonra bütün kâinâtı halk edeni
Dili ümîd ile dolmuşdu ki yetişdi ecel
Şehidi cennetine aldı Hazret-i Müteal"(4)

Mehmed Onbaşı şehîd olduğu esnada Zeynel de Kırmızı merkubları beklemektedir:

"Köyünde hastalanıp bir çocuk o gün fi'l-hâl
Evet o bildiğimiz beş yaşındaki Zeynel

---

(4) Recâîzâde Mahmud Ekrem,"Kırmızı Merkublar",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze, İstanbul,1313.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1313,s.61-64.

Yanarken âteş-i buhrân içinde rûhu teni
Sayıklayıp diyordu-kesik kesik heyhât
'Geleydi kırmızı merkublarım'...Zavallı yetim."

Zeynel çocuk olduğu için şehitlik veya babasının niçin gelmediği hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildir.O sadece kırmızı ayakkabıların niçin gelmediğini merak etmektedir.Silivrikapılı Yaşar Biati Kadri (Yaşar Nezihe Bükülmez)'nin, "Kardeş Yüreği" (5) adlı manzumesinde de harbin akabinde Zeynel gibi harbe giden kardeşin yolunu bir diğer kardeş beklemektedir.Şâir manzumesinde bu bekleyiş ânındaki yakınmaları şu mısrâlarla verir:

"Yoruldu gözlerim yol beklemekden
Usandım kardeşim âh eylemekden
Nedir bu çekdiğim zâlim felekden

Eyledim eğlence âh eylemeği
Dayanır mı buna kardeş yüreği

Kılıcın duvarda duruyor hâlâ
Firâkınla oldum derde mübtelâ
Bana sabır versin Cenâb-ı Mevlâ
Eyledim eğlence âh eylemeği
Dayanır mı buna kardeş yüreği

Gece şimendüfer düdük çalıyor
Kardaşım,gözüm yolda kalıyor
Seni bekler iken sabâ oluyor

Eyledim eğlence âh eylemeği
Dayanır mı buna kardeş yüreği

---

(5) Yaşar Biati Kadri,"Kardeş Yüreği",Mâlûmât,C.5,Nu:112,4 Kânûn-ı evvel 1318,s. 1235-1236.

Yedi aydır hasretini çekerim
Gece gündüz göz yaşları dökerim
Eller güler ben boynumu bükerim

Eyledim eğlence âh eylemeği
Dayanır mı buna kardeş yüreği

Ben de bir gün olup gülecek miyim
Bir daha yüzünü görecek miyim
Aceb o günlere erecek miyim
Eyledi
Eyledim eğlence âh eylemeği
Dayanır mı buna kardeş yüreği

Geniş dünya bana sensiz oldu dar
Nasıl eylemeyim ben âh ile zâr
Aramızda yüce yüce dağlar var

Eyledim eğlence âh eylemeği
Dayanır mı buna kardeş yüreği

Herkeslerin harbden geldi kardaşı
Sabır ile sağlıklıdır her işin başı
Elbet bir gün diner gözümün yaşı

Eyledim eğlence âh eylemeği
Dayanır mı buna kardeş yüreği"

Harbe gidib de gelmeyen babasının yolunu bekleyen bir çocuk da Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü Mehmed Emin'in (Yurdakul) "Yetim Çocuk Yâhud Ah-

med'in Kaygusu" (6) başlıklı manzumesinde görülür.Ahmed on yaşında bir çocuktur.Harbe iştirâk eden,fakat kendisinden harbin nihâyetinde bir haber alınamayan babasının yolunu yolun görülebileceği bir tepeye çıkarak,babasını bekler. Mehmed Emin Ahmed'in bekleyişini şu mısralarla aktarır:

"Viran köyü bir yaylaдan ayıran ıssız dağın
Yeşil,penbe gölgelere hasret çeken ırmağın
Eteğinde birkaç fidancığın yanında

Kızıl güneş tepelere son ışığını saldığı
Dereleri karanlıklar,gariblikler aldığı
Bir sırada yeryüzünün en acıklı vaktinde

On yaşında boynu bükük bağrı yanık bir çocuk
Üstü başı eski püskü,yalın ayak yavrucak
Gözlerini yola dikmiş birisini bekliyor

Harman vakti dayısının bahçesinden koparıp
Sakladığı elmaları samanlıktan çıkarıp
Göğsücüğü üzerinde sıkı sıkı tutuyor

Uzaklardan yola doğru bir karaltı görünce
Her genç rençber tarlasından köycüğüne dönünce
'İşte odur,odur...' diye sevinerek koşuyor

"Yiğit arslan babamı pek garibsedim,özledim,
Gün karardı şimdiye dek onun yolunu gözledim

---

(6) Mehmed Emin Yurdakul,"Yetim Çocuk yâhud AHmed'in Kaygusu", Türkçe Şiirler,Konstantiniyye,1316,s.46-47.

Babacığım geliyor mu? Hiç yollarda gördün mü?

Köyümüze askerliği biterek dönen çok
Çiçek ayında gitmişti;bu güne dek haber yok
Babacığım nice olmuş yolculardan sordun mu?'"

Cephe arkasında kalan insanların cephede bulunan yakınlarından haber alamadığı vakit teessür içinde olduğuna önceki sayfalarımızda değinmiştik.(bkz. s.)Bununla birlikte harpte şehit olanlar için en çok üzülen ve tesiri altında kalan çocuklardır.Çünkü çocuk harbe niçin gidildiğinin şuurunda değildir.Büyükler harbe niçin gidildiğinin bilincindedirler.Hattâ büyükler yakınlarının şehit olmaları halinde duydukları teessürü harb sebeblerinin bilinciyle bir noktaya kadar hafifletebilirler.Lâkin çocuğun başlangıçta bir oyun gibi gördüğü hayat ve bunun içerisinde babanın harbe gidişi,dönmeyişi büyüdükçe sorulara neden olur.Babanın harpte şehit olması gerçeği çocuk büyüdükçe ağırlığını hissettirir.Çocuk da büyüdükçe bir zamanlar annesinin benimsediği babasının şehâdetini kabullenmek zorunda kalır.Bu zorunluluk onu hayata erken atılmasıyla geçim derdine iter.Babanın yerine âilesinin geçimini üzerine alır.Böylece yaşıtları oyun oynarken o babasının uğraşacağı işlerle meşgûl olur.Çocukluğunu da yaşayamaz.Yani babanın şehîd olması çocuğun gelecekteki istikâmetinin belirlenmesinde etkin rol oynar.Yukarıda belirttiğimiz unsurlar edebî esere yansıyarak ferd üzerinde somutlaşmasını veya somut eserden çıkardığımız gerçeklerin bileşkesini Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Ondört yaşında Bir Adam" adlı eserinde görmekteyiz.Hikâyeye konu olan gencin babası Kurtuluş Harbi'nde şehit olmuş ve çocuk evi geçindirmek için yaşıtları oynarken çalışmak zorunda kalmıştır.Lâkin şehit olan askerin hanımı oğlu ekmeğe eli yetinceye kadar çalışmaya devam eder.Şehid evlâdı büyüyüp çalışacak yaşa gelince âileyi geçindirmek görevini çocuk anneden üzerine alır.Bu

nedenlerden dolayıdır ki edibler harpte şehit olanların yakınları içerisinde en çok çocuğun etkilendiğini düşünerek genelde çocuğu eserlerinde işlemeyi uygun bulurlar.Bu ediblerden Hüseyin Sîret kaleme aldığı "Ayşecik" (7) başlıklı manzumesinde küçük yaşta öksüz kalan bir kızın ahvâlini şu mısralarla ortaya koyar:

" Edib-i nezâhet-perver Sezâyî Beyefendi'ye
Çoluk,çocuk,bütün ev halkı bir geniş odanın
Hevâ-yı seddini teshin eden küçük sobanın
Başında söyleşiyorlardı pür-neşât ü sürûr
Zemîne katre-fesâdı sehâbî-i meftûr
Zalâm içinde sokak,tâziyâne-i bârân
Ederdi darbe-i serdiyle camları lerzân
Sedirde vâlid-i müşfik,yanında mahdûmu
Çıtır pıtır konuşurdu lisân-ı ma'sûmu
Gözünde gözlüğü,kırpıntı bohçası yerde
Dikiş dikip otururken değirmi minderde
Diyordu esneyerek
-Nerde mâvişim,sütnine?
-Masal mı söyleyeceksin,büyük hanım bu gece
Bizim de işlerimiz bitti işte erkence
Çocuk...O târ-i pür-neş'e,per-küşâ-yı şitâb
Verirdi neş'e-i cennet bu yavru âileye
Çeker de hâtime her şeb o günkü gâileye

Bu neş'eli,sarışın mavi gözlü yavru melek
Zavallı sütninesinden cüdâ düşecek
Ne müşkîlât ile sütden kesildi on gündür

---

(7) Hüseyin Sîret,"Ayşecik",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul, 1313,s.104-106.;Leyâl-i Girîzân,İstanbul,1325,s.85.

O'nun gönülcüğü elbet bu hâle üzgündür
Kadından evdekiler pek ziyâde memnundur
Fakat bu ayrılışından kadın da mahzûndur

Düşüncesi aranırsa,köyünde Ayşeciği
O'nun bahar-ı hayatında tek açan çiçeği
Ne haldedir aceb şimdi aç mı uryân mı?
Sezâ-yı sîne olan goncesi perîşân mı?

Olurdu böyle tefekkürle muztarîb,giryân,
Zaman zaman yüreğinden kopardı helecân
Kadıncağız bu gece bazı kederli hem memnûn
Gözünde girye-i şâdî,nazarları mahzûn
Zavallı ,evdekilerle,helâlleşip geceden
Vedâ,edip gidecektir,yarın sabah erken
-Ne ağlıyorsun sütnine çocuk musun sen de
Gelir kızınla beraber kalırsınız bende

-Evet hanımcığım,isterseniz,sahîh oraya
Gidince,Ayşemi yollayım hemen buraya
Sizin için gece gündüz duâ eder dururum
Benim yanımda kalırsa sefil olur yavrum
Zavallının daha dünyaya gelmeden,pederi
Şehîd düşüp bizi yakmıştı,ayrılık haberi
Benim kızım hamarattır güzelce hizmet eder
Gelin edersiniz Allah yetiştirirse eğer
Yiyip,içer,geçinir,sâyenizde bir öksüz
Eğer kabahat ederse azarlayın,döğünüz
Fakat hayatımı fedâ eylerim ben yoluna
Sakın dokunmayınız yavrumun sakat koluna"

H.Nâzım'ın "Şefkât" (8) adlı kısa hikâyesinin konusu da harbe giden babanın dönmeyişi,arkada bıraktığı kızı ve hanımının yaşamıdır.Bir gece çocukla annesi arasında şu konuşma geçer:

"-Anneciğim cennet neresidir?

-Ne yapacaksın yavrum?

-Babam cennette imiş ben de oraya gideceğim.

-...

-Niçin ağlıyorsun anneciğim? "

Daha sonra yazar çocukla annesi hakkında bilgi aktararak kızın babasının şehit olduğunu dile getirir.Anne bu nedenle ağlamaktadır.

"Bu muhâvere bir dul kadınla bir yetim arasında cereyan idiyor. Bu kadının kim olduğunu bilmeğe ne lüzûm var?Kocasıyla çocuğunu kucaklamış bir muhabbet.Zevcinin hayatını telzîze ,yavrusunun ömrünü temdîde hasr-ı emel itmiş bir kalb!..Bir muhabbet ki kocasının omuzlarına yüklenen metâib-i mâişeti tesir-i füsûnkârıyla şîrînkâmî-i kanâate tebdîl ider;bir kalb ki refîk-i hayatının,mahsûl-i ömrünün damarlarında dâimâ bir hûn-ı âl-i mes'ûdiyet cereyân itdirmek içün muttasıl çırpınır.Çocuğu tanımağa ne hâcet? Beş altı yaşında bir yavrucak!..Küçücük vücûdu işve-i ma'sûmuyla infilâk-ı seher kadar rûh-i istinâs;kollarını açub da koştuğu zaman muhabbet kanatlanmış zannolunur;nermîn bûseleriyle anasını babasını dâimâ bahâr-ı hayâta ircâ' ider...Bu âile bahtiyârdır.Zevc muhârebede -mutlak göğsünden olacak, mühlik bir yara aldı.Rûh avâlim-i ulviyyeye doğru pür-küşâyı inbisât olarak yükselüb gitdi..Şimdi o âile yetim,bî-kes kaldı."

Çocuk olup bitenden habersizdir.Yazar çocuğun bu hâlini şu satırlarla aktarır:"Çocuk...Dünyayı hevesât-ı tıflânesine bâziçe-gâh zanniden o ma'sûm-ı bî-haber bu tahvili nasıl anlasın?...Herşeye handelerle bakan o sabî-i saf-üzerine siyah bâl elemini açan-

---

(8) H.Nâzım,"Şefkât", Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.102-103.

bu yeis-i telâfî-i nâ-pezîri bir tebessüm-i bî-ma'nâyı sabâvetiyle okşamak istedi.Fakat babasının gaybûbeti imtidâd itdikçe yavrucuğun yüreğinde bir hiss-i garîb peydâ oluyordu.Onun artık gelemeyeceğini de öteden beriden işitdi mi bilmem...Bî-çâre ma'sûm! Bugün annene niçin ağladığını sorarken senin boynun neden bükülmüşdü?Senin gözlerin niçün yaşardı?.."

Çocuğun hâline karşı annesi;babasız kaldığı için onun geleceğinden endişe etmektedir.Yazar annenin endişelerini şu bölümle anlatır:

"Vâlidesi o şehâdetin mertebe-i ulviyyetini biliyor;bu mertebeyi ihrâz edenlerin bahtiyâr,pek bahtiyâr olduğunu anlıyordu.O kendisini de düşünmeyecekdi;ya çocuğu? İşte bu endîşe pek büyük pek müdhiş! Âtî...Zılâm-ı meçhûliyyete bürünen o heyûlâyı samt, kollarını germiş pîşgâh-ı mefkûresine dikilmişdi.Düşünmek istedikçe fikr ü hayâli o âgûş-i câmda düşüyor,vücûd-ı zaîfi bir ra'şe-i serd ile tezelzül idiyordu.Bundan sonra çocuğunu nasıl besleyecek! O herşeyden mahrum. Herşeyden acîz,büsbütün yetim, bedbaht mı olacak?Aman yâ Rabbi! "

Bu düşüncelerin akabinde annesi şu düşü görür:

"Siyah,mütemevvic,mehîb bulutlar arasından birden bire sıçrayarak mühtez,perîşân,sevdâvî handeler neşriden kamere benzer tıfl-ı nâzenîn...Hüsn ü şebâb gibi can-rübâ,ismet,kader,samîmiyet kadar sevimli bir hayâl-i bî-çâre vâlidenin nazargâhındaki zulmetden sıyrıldı,çıkdı;çocuğunu kucakladı.Leblerinde dolaşan ibtisâm-ı latîf ile cebînine tatlı bir bûse-i muhabbet kondurdu...Gözlerinde çıkan ma'nâyı zavallı kadın titrek bir sadâ-yı bekâ ile didiki:

-Teşekkür ederim size...Bu yetimin babasına kavuşduğum zaman isminizi sorarsa ne diyeyim.

-Şefkât...."

Harbi konu alan mektuplarda ve manzumelerde görülen şehidlere ve şehâdete verilen önem cephe arkası metinlerde pek görülmez.Bunun

en büyük sebebi ise şehit olan askerin geride bıraktıkları yakınlarının geçim derdi,güvenliği,kısacası istikbâl kaygısıdır.Rüsûmât Em;aneti Evrâk Müdürü Mehmed Emin "Köyde Fırtına" (9) başlığıyla kaleme aldığı manzumesinde bir şehid âilesinin geçimini dile getirir. Şâir köyde kopan fırtınanın köyün diğer tarlalarına zarar verse de şehid âilesinin tarlasına zarar vermemesini ister.Çünkü şehid âilesinin bu tarlaları yeniden düzenlemesi,ekmesi oldukça güçtür.

" Fuâd Bey'e-

Kara bulut gökyüzünü her taraftan alıyor
Dumanlı dağ başlarına iniyor
Bütün kuşlar yuvalarına siniyor
Kırlar ıssız kalıyor

O yemyeşil ovacıklar başka bir renk bağlıyor
Tatlı sesli derecikler başka yolda çağlıyor
Bir karartı,bir mahzûnluk,of ne yaslı karanlık

Durma çoban sanırım;bir bora var
Başını kaldır;şu kararmış göğe bak

Yıldırımlar yağmurlar
Yeri göğe katacak

Çabuk topla;sürünü sel almasın
Bir kuzucuk 'işte işte ' şurada
Şu küçücük ovada
Yalnız kalmış,garib garib meliyor;
Anacığın diliyor

(9) Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü Mehmed Emin,"Köyde Fırtına",Mâlûmât, C.8,Nu:174,25 Şubat 1314,s.1074.

Âh bırakma;onu da al kalmasın

Gürül gürül gök gürlüyor,birçok şimşek çakıyor
Yıldırımlar ulu ulu ormanları yakıyor
Dolu yağmur hiç dinmeyip yağıyor
Coşkun seller yüce dağlar başları
Üzerinden koca koca taşları
Yuvarlayıp derelere yığıyor

Virân köyde sessiz akan gümüş renkli bir ırmak
Ak bözüklü dalgalarla yatağından taşıyor
Köylüleren evlerini birkaç koldan sararak
Yıkılacak gibi duran bacaları aşıyor
Birçok sesler...Her yerde bir çağıltı
O ses nedir? Âh bir ev mi yıkıldı?

Genç çiftçinin tarlasına tepelerle kırlardan
Coşkun seller ,taşkın sular doluyor
O her sapı birçok yeşil başaklarla donatan
Ekinleri bırakmıyor yoluyor
Çalılarla kırık dallar,yapraklarla çiçekler
Su yüzünde girdablarla dönüyor
Bir karanlık kulübeye ışık veren ışıklar
Kararark birden bire sönüyor

Zavallıcık o inleyen kol kol olmuş duğların
Eteğinden,o bozulmuş bağların
Arasından geçer iken için için ağlıyor
Bir hâlde ki her yüreği dağlıyor

Ocağı söndü baba.Ekinleri sel aldı,
Tarlamıza kum yığıldı taş doldu
Âh bir yıllık emeğimiz hiç oldu
Anbarımız boş kaldı

Alacaklı kapımıza yarın gelip 'para' der
Şu acıklı hâlimize göz yumup
Bizim gibi yoksullardan şey umup,
Yakamızdan sürükler

Kara kışın soğuğunu,kıtlığını bir düşün
Eski püskü hırkamız yok giyecek
Arpa unu aşımız yok yiyecek,
Ne yaparız biz o günü

Çok gün gördük,neyleyeyim yol öğret?
Artık burada ne işleyim,nideyim?
Âh izin ver gurbet ele gideyim
Ana;hakkın helâl et.

Çığlıklarla bir sert,çılgın gün doğrusu
Hasta soluk döğüyor,çıkıyor,
Zâif çürük ağaçları sürüyor
Birçok yerler yıkıyor

Evler köyler zangır zangır sarsılıp duruyor,
Köylerin haykırışı dağı taşı uruyor
Bir gürültü,bir kıyâmet âh yine mi viranlık

Ey fırtına işte evim;altını üste kat

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Toprakların göğe savur,her taşın bir yere at,
Sakın şuna şu küçücük kulübeye el sürme;
Yıkar isen yapanı yok:Âh oraya dokunma
O bir şehid ocağıdır,ateşini söndürme
Gece onu dağ başından 'ışık' gibi göstersin
Birkaç yetim yuvasıdır;virâneye döndürme
Seher vakti buracıkta koru gibi ses versin."

Şehit evlâdını ve onun yakınlarını konu alan bir başka eser ise Recâizâde Mahmud Ekrem'in hikâyesidir.Hikâyede anlatıcı yaptığı bir gezi esnasındaki çalışan yaşlı bir kadınla karşılaşır.Kadının yaşlı hâline karşı hâlâ niye çalıştığını merak eder.Sonra da kadından oğlunun muhârebede şehit olduğunu öğrenir.Lâkin bu Yunan Muhârebesi değildir.Olsa olsa ondan bir önceki yani 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi olması gerekir.Sonra anlatıcı yaşlı kadından şehidin arkasında bir erkek evlâdı kaldığını öğrenir.Sonra da adının Mustafa olduğunu öğrendiği bu şehit evlâdına kimin baktığını merak eder.Yaşlı kadın torununa ve gelinine kendisinin baktığını söyler.Anlatıcı çocuğun annesine yaşlı kadının niçin baktığını merak eder.Anlatıcı ile yaşlı kadın arasında şu konuşma geçer:

"-Gelininizle evvelden bir hısımlığınız var mıdır?
Benim gelinim.Oğlumun da karısı.Başka hısımlık lâzım mı?İyi şimdi artık oğlum yok.Oğlum yoksa hatrıda mı yok Karısını sorarsan şimdi artık benim gelinim değil,öz kızım oldu.
-Allah sizden râzı olsun.İşte insanlık,analık,babalık böyle gerek. Lâkin kadın nine bilmelisin ki yüreğinize bu civanmertliği veren Osmanlılığımızdır.Osmanlı olduğunuza hamdetmelisiniz.
-Allah'a çok şükür."(10)

Anlatıcı ile yaşlı kadın arasında bu konuşma geçerken güneşten

---

(10) Recâizâde Mahmud Ekrem,"Askerlik-Osmanlılık",Servet-i Fünûn -Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.4-20.

yanmış çamur rengini almış çıplak ayakları "sırtındaki sarı dallı kırmızı basmadan nimetini omuz başları dirsek yerleri yırtılmış. Baldırları hizasında midesinin altına kadar vücûdunu setr eden mâi bezden paltonun diz kapakları,paçaları solmuş yıpranmış" bir hâlde Mustafa gelir.(s.17) Anlatıcı Mustafa'nın adını sorduktan sonra okula gidip gitmediğini öğrenir.Mustafa da okula gittiğini söyler. Anlatıcı Mustafa'yı yanına biraz daha yaklaştırır.Sonra ona büyüdüğü zaman ne olacağını sorar.

"-Ben asker olacağım...

-Asker olub da ne yapacaksın?

-Kavgaya gideceğim.Babam gibi düşmanları öldürdükten sonra şehit olacağım.

-Sen tüfek atmayı kılıç kullanmayı biliyor musun?

-Bilirim ya.Ağa babam bana öğretti.Tüfeği alırsın.Barutu şöylece yukarıdan dökersin.Kurşunu da ittirirsin.Tüfeği doğrulttun mu bir."

Mustafa bu konuşmadan sonra oradan uzaklaşmak ister,fakat anlatıcı kolundan tutarak ona şeker alması için mecidiye verir.Mustafa şekeri dedesinin getirdiğini söyleyerek mecidiye ile işinin olmadığını belirtir.Mustafa'nın mecidiyeyi almaması üzerine anlatıcı mecidiyeyi onun ninesine vermek ister.Yaşlı kadın ile anlatıcı arasında şu konuşma geçer:

"-Yaramaz torunnunuz benim hediyemi kabul etmedi.Ne dersin buna kadın nine ?dedim.

-Kusura bakma oğul.O çocukdur.Onun mangırla işi olmaz ki .Diye cevap verdi.Dedim:

-Bari sen al sonra yine Mustafa'ya verirsin.

-Bırak oğlum,oraya bırak.Köyümüze bazı vakit sözüm ona sâiller gelir...Onlara veririm.Yine sevâbı senin."

Mustafa'nın mecidiyeyi almaması sonucu şaşıran yazar yaşlı ninenin de parayı kabul etmemesi üzerine hayret eder.Çünkü yazar onlara ufak bir yardım etmek istemiş,lâkin bu yardımı geri çevrilmiştir.

Hikâyede görüldüğü gibi şehit yakınları ne Devlet-i Âliyye'den ne de başka birinden yardım beklemekte,kendi gözlerini kendileri sağlamaktadırlar.

Yazar 1897 Osmanlı-Yunan Harbi esnasında onsekiz yıl önceki yukarıdaki anısını hatırlar.Yazarı 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde başından geçen bu. hatırasını hatırlayışını şu ifâdelerle verir:

"O sal-hurde Osmanlı kadınının hamiyyet ü fütüvveti...Sa'y ü gayreti,diyânet ü fazîletini tavrının o yetimi...Selâmet-i fıtratini kahramanlığa celâdete istid'âd-ı fevkalâdesini fart-ı zekâsını başka başka düşünür.Mütehayyir ü müteessir olurum.Fakat şimdi onsekiz sene sonra Mustafa'yı tekrar düşüneceğimi o zaman bana birisi söyleseydi buna pek de ihtimâl vermezdim.

Evet bu gün yine anı düşünüyorum.Evet bu gün yine anın hayâli gözlerimin önünde duruyor.Fakat o hayâlin bu gün bana teşhis ettirdiği vücûd-ı yetimiyet kisvesi mâsûmiyet evzâı içinde kahramanlığa yelteniyor."

Anlatıcı işte onsekiz yıl önce tesadüf ettiği Mustafa'yı o anda Teselya'da düşünüyor.Anlatıcıya göre Mustafa Teselya'da üzerine gelecek olan ateşleri savuşduracak,'yuvarlanan bir top arabasını tek başına' mevzîleyecek,şiddetli darbeleriyle bir istihkâmı yerinden oynatacak,'nehri atlayub düşmanın arkasından giderken birden bire önüne çıkacak bir dilâver askerdir.'Anlatıcı Mustafa'nın Furka mevkiinde bir harb etmek için emir bir işâret beklediğini hayâl ediyor:"İşte bu asker ihtimâl ki son muhârebelerin birinde ayağından cerîhadâr olmuş.Anı meş-i hareketten mâni' eden kurşunun bedenden ihrâc içün bu gün hastahânede kendisine ameliyyât-ı cerâhate icrâ olunuyor."

Yazar Mustafa'nın bu yaradan da kurtulduğunu ve Osmanlı bayrağını düşmanın bir istihkâmına dikerken bir kurşunla beyninden vurula-

rak babası gibi şehîd olduğuna ihtimâl verir.Sonra da Mustafa'nın vücûdunun toprak içinde çürüdüğüne ve babası gibi bir yetim bıraktığını hayaller.Yazar yetim bırakılan bu çocuğun da annesi tarafından büyütüldüğünün ihtimâli üzerinde durmakta,eşinin şehâdetini duyan kadının ağladığını fakat yine onları taktirle karşıladığını belirtmektedir.Kurduğu hayâlin onsekiz yıl önce tesadüf ettiği bir küçük çocuk hakkında anlatıcının 1897 Osmanlı-Yunan Harbi esnasında gerçekleşmesi ihtimâli ne kadardır?Hattâ yazarı bütün bu tahminlere ihtimâllere iten ne?Babanın şehîd olması,oğlunun şehid olması gerektiği noktasında kesinlik ne? Bu bir soya çekim mi? Yazar neye dayanarak bu ihtimâlleri sıraladı? Sorusunun cevabını yine yazar şu satırlarla vermektedir: "Lâkin bu ihtimâlâtı ta'dâd ile ât'ab-ı fikre ne hâcet.Bu gün muhakkak bilmiyor mu? Biz ki hudûd-ı memâlik-i Osmâniyeyi tecavüze gelen düşmanın topuna tüfeğine göğüsleri siper ederik.İstihkâmâtı çiğneyip geçerek vatan-ı azîzi muhâfaza,Osmanlılığın şânını îlân yolunda kendilerini kurban etmekten çekinmeyen hattâ bunu bir vazîfe-i mukaddese,bir amel-i has bilen dilâverân-ı asker-i mensûreden bir takımı ihrâz-ı rütbe-i şehâdetle bu dünyadan çekildiler.

Yine muhakkak bilmiyor muyuz ki o mübârek o muhterem şühedâ-yı ümmetin bu yönleri,gelmiş birçok î'lâm var.Ameli bugün oğullarının,babalarının,kocalarının,fütüvvetine her ne sûretle olursa olsun âteşîn gözyaşları dökülür."

Görülüyor ki yazarı Mustafa hakkında bir kurmacaya dâvet eden Devlet-i Âliyye'nin çöküş ve dağılma döneminde kısa süreli aralıklarla yaptığı harpler ve bu harplere iştirâk eden umum topraklar üzerindeki halkın fedâkârlığıdır.Bu nedenle yazar Mustafa'nın kaderini önceden biliyormuş gibi çizmektedir.Hiç kuşkusuz Devlet-i Âliyye'nin duraklama,çöküş ve dağılma dönemlerinde kısa süreli aralıklarla harb etmiş olması şehit evlâtlarının babaları gibi davranmasına onların yerini doldurmelarına vesîle olmuştur.

Yazar daha sonra uğrunda yakınlarını verdikleri devletin şehit yakınlarına destek olması gerektiğinin altını çiziyor:

"Şüphe yok ki devletimiz o bîçâreleri öksüzleri ikdâr eder.Fakat o fedâkâr o şehit karındaşlarımız sevgili vatana emânetullah olarak bıraktıkları dullara öksüzlere bu vatanın her türlü na'm ü inâyetinden müstefid olan umum efrâd-ı Osmâniye nâmına bir hediyecik taktim-i hamiyyet.Vatanperverlik,ni'metşinaslık, şükrânzarlık;bir vazîfe-i mukaddesedir ki îfâsıyla bedenlerde rûh-ı safâ bulur. Vicdan bahşeti bir haz lahveti bir mes'ûdiyetle mahzûz ve münbesit olur. "

Yazar da bu hikâyeyi yazma maksadını herkesin kudreti yettiği ölçüde "şân-ı Osmânîye" hizmet için fakir düşmüş olanlara yardım etmesini sağlama olarak belirtir.

Devlet-i Âliyye'nin kısa süreli aralıklarla birçok harbe iştirâk etmesi evlâdlarının da babalarının yolunda gitmesiyle sonuçlanmıştır.Evlâdları da babaları gibi asker olmak istemişlerdir.Hattâ şehit olan babalarını hayırla yâd edip gerekirse onlar gibi şehit olmaktan bile çekinmemişlerdir.

Sa'dî kaleme aldığı "Bir Şehîd Evlâdı Lisânından" (11) başlıklı manzumesinde bir evlâdın babasını hayırla yâd etmesini ve kahramanlıklarını anlatmasını şu satırlarla vermiştir:

"Ben neyim bir şehîd evlâdı
Kalbim en sevgili bir bihzâdı
Pederim bir gazanfer-i şândır
Şâhrâh-ı hüdâda kurbandır
Emredince onun kumandanı
Giyip elbise-i zaferiyyâtı
Etdi memnûnen azm-i câh-ı sefer
Ola yâ Rab,deyip muîn-i zafer
Gitdi i'lâ-yı şân-ı necat içün

---

(11) Sa'dî, "Bir Şehîd Evlâdı Lisânından",Mâlûmât,C.4,Nu:86,5 Haziran 1313,s.761.

Sahne-i harbde misl-i şîr-i jeyân
Dehri savletle eyleyip lerzân
Top tüfenk dânesine sâne-küşâ
Olarak haylice meşgûl-i gazâ
Düşmanını eder iken ifnâ
Açıldı ravza-i şehâdet âna
Oldı cihanda nâmı bâlâ-ter
Buldu ahrâya rütbe-i şânver
Ben ânın bir veled-i tâhiriyim
Sâlik-i şâhrâh-ı bâhirim
Şu meziyyed bana âiddir
Benim de şânıma şâhiddir
Sezâ-yı hubb,vedâdan elbet
Beni takdis eder bütün millet "

Harbin akabinde edibler halk içerisinde bir şehidin yakınlarını konu olarak verdikleri ürünlerde şehitliğin toplum üzerindeki etkilerini gözler önüne serdikten sonra genel olarak şehitlik ve şehidi konu olarak alan eserler vermişlerdir.Ediblerin birinci eğilimi yani cephe gerisinde bulunan şehit yakınlarını gözler önüne sermesi şehit ve şehâdet kavramını soyut düzeyden somuta indirgemiştir.Ayrıca toplum gerçekleri içerisinde şehitliği konu alması şehâdetin gerçeğini ortaya çıkarmasına önayak olmuştur.Şöyleki harbin başlangıcında harbe giden bir askerin şehit olmak amacı taşıdığı birçok mektup ve manzumeye konu olmuştur.(bkz. s.) Bu mektup ve manzumeler İstanbul'da kaleme alınmış ve halkın harbe iştirâkini sağlamayı amaçlamıştır.Lâkin şehidi ve yakınlarını konu alan manzumelirde ise askerin harbe şehit olmak için gitmediğini sadece şehit olma ihtimâlinin bulunduğunu kabul etmesi gerektiği açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü cephe gerisindeki yakınlarının harbe giden bir askere harp sonrası ihtiyaçları vardır.Yâni şehitlik ve şehâdet kavramı şehidin

Cephe arkasında bıraktığı yakınlarıyla birlikte edebî ürünlere işlenirse o zaman devrin şehide verdiği önem ortaya çıkacak ve gerçek şehâdet yerine oturacaktır. Bununla birlikte şehitliği cephe gerisiyle birlikte işlemeyen edebî eserlerde şehitlik bir soyut kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.Meselâ,Hilmi'nin kaleme aldığı "Şehîd-i Zafer Yâhûd Şanlı Bir Gazanfer" (12) başlıklı manzumesinde şehit ve şehâdet sığ ve satıhta işlenmiştir:

"Ey murâd-ı dîn ü devleti hâkine
Geldi bir Osmanlı yüzler sürmeğe
İstiyor fahr ile yaşlar dökmeğe
Yüz sürüp kudsî türâb-ı pâkine
Ber-murâd ettik bu şanlı milleti

Eyledin vaktâ ki sen azm-i sefer
Bir fedâ-yı fırka-i imdâd ile
Nâmını i'lâ eden efrâd ile
Eyledin vaktâ ki sen te'min-i zafer
Nâmdâr etdin bu mülk-i devleti

Eylemişdi mülk-i İslâm'a hücûm
Bir alay ehl-i salîb dâgîleri
Harbe mecbûr etdi sırp bâgîleri
Yoktu istilâya devletçe lüzûm
Gösteren sensin bu millî şevketi

Piriştine sahrâsını ehl-i salîb
Geldi gûyâ etmeğe zîr ü zeber

---

(12) Hilmi,"Şehîd-i Zafer Yâhûd Şanlı Bir Gazanfer",Emniyet,Nu:12, 4 Temmuz 1312,s.2-3.

Etdiler nâgâh o maksatla sefer
Düşmene olmuşdu sergerde Filip
Sen de gösterdin ulüvv-i necdeti

Ey mücâhid-i şehriyâr-ı muhterem
Sen şehîd oldunsa şanlı askerin
Düşmanı mahvetti kanlı askerin
Tâ Belgrad'a kadar bastı kadem
"Yıldırım" gösterdi hasma dehşeti"

Görülüyor ki şehâdet cephe arkasıyla birlikte verildiğinde,özele indirgendiğinde devrin şehâdet ve şehitliğe verdiği önemin gerçek yeri belli olmaktadır. Cephe arkasında bulunan yakınların şehâdetle birlikte işlendiği eserlerde genelde mekân taşradır,Lâkin devrin harplerinde taşra,Devlet-i Âliyye'nin asker ihtiyacının ençok karşılandığı yerlerdir.Dolayısıyla harpte şehit olan askerin taşralı bulunma ihtimâli daha fazladır.Bununla birlikte taşradan harbe giden ve şehit olan birine yakınlarının daha çok ihtiyacı vardır.Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi 1897 Harbi'nde askerin büyük bir kısmı taşrada n toplanırken zâbitlerden bir kısmı İstanbullu'dur. Bu da gösteriyor ki 1897 Yunan Harbi'nde de taşra asıl yükü çeken kesimdir.Bu nedenle harbi konu alan edebî eserlerde mekân taşra olunca ve cephe gerisi de eklenince harp gerçeği daha iyi ortaya çıkacaktır.Bu eserler harp gerçeğini daha iyi yansıttığından dolayı daha gerçekçi,daha kalıcı olmaktadır. Oysa ki gazetelerin harp gerçeğini yansıtmayı başaramayacağı göz önünde tutulmalıdır.Bu nedenle harp gerçeğinin verilmesinde cephe ilerisi kadar cephe gerisi de çok önemlidir.Çünkü harbe iştirâk eden asker geride bıraktıklarıyla bir bütünlük içerisinde anlatılabilir.Meselâ,Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü Mehmed Emin ,harp gerçeğini daha koyu yaşayan taşrayı "Şehit Yâhud Osmanlı Yüreği" (13) başlıklı manzumesinde işlerken,bu taşra içerisinde harp gerçeğini yaşayan insanı ihmâl etmektedir:

---

(13) Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü,Mehmed Emin,"Şehit Yâhûd Osmanlı Yüreği", Mâlûmât,C.5,Nu: 113, 1 Kânûn-ı evvel 1313,s.1256.

"Ey güzel köy...Virân olma,sakın şu genç yaşında
Dağlarında taze otlar, penbe güller biterken
Ey çobanlar beni anın coşkun sular başında
Yaprakların arasında bir yavru kuş öterken

Ey parlak ay...Işığın saç ,yolcuların gözüne
O yerlerdeki çökötü gece güzellenmiştir mezarlık
Ey yolcular...Beni sorun milletimin özüne
Ol günde ki bir zelzele düzlemiştir mezarım

Ey Türk kızı...Ey ana 'sus' sende duygu yok mudur?
Bir oğlunu bir gonceni kurban ettin çok mudur?
Her yanına kaygu çökmüş şu vatanın yolunda

Ey Türk ili...Ey vatan...Sen her bir yerden ulusun
Sevgi,gençlik,istek...sağlık fedâ olsun yoluna"

Taşradan harbe iştirâk eden bir askerin şehitliği cephe gerisiyle birlikte verilirken muhârebede şehit olan bir zâbitin ise şehitliği cephe gerisiyle birlikte verilmez.Taşradan gitmiş birisi ise Ordu-yı hümâyûn askerlerinden sadece bir tanesidir.Bu askerin şehit olması gerçeğini ise ancak yakınları kesif bir biçimde yaşar.Oysa ki şehit olan bir zâbit ise cephe gerisine gerek kalmadan edebî eserlerde işlenebilir.Bunun en güzel misâli Mirlivâ Abdülezel Paşa'dır. Mirlivâ Abdülezel Paşa hakkında yazılan edebî eserlere çalışmamızın önceki sayfalarında değinmiştik.(Bkz.s.)Bu eserlerde şehit Abdülezel Paşa'nın cephe gerisinde bıraktıklarına değinilmediği gibi harbin akabinde yazılan manzumelerde de rastlanmaz.Bunun sebebinden biri seksen yaşındaki bir insanın cephe gerisinde bıraktığı pekçok şeyinin olmadığına inanılmasıdır. "Girid ve Cezâyir Bahr-ı Sefîd Vilâyet-i Celîleleri Kapukethüdâsı Saâdetlü Şâkir Beyefendi" 'nin

harbin nihâyetinde Abdülezel Paşa için yazdığı manzumesi de harp esnasında yazılan ve konusunu Mirlivâ Abdülezel Paşa'nın şehâdetinden alan diğer manzumelerden farksızdır:

"Aldı ezel nasibini Abdülezel ebed
Abdülezel olur mu ilâhî ezel ebed
Seksen yaşında eyledi âheng-i kârzâr
Mûi ettiği piyâle-i şehd-i şehâdetten
Bir katresi şifâ-yı ke's-i asel-i ebed
Esdi nesîm-i subh-dem açdı nikâbı gül
Ebr-i bahar kıldı âna reşş zıll-i ebed
Terk eylediyse dehr-i deni câhını ezel
Tâ müntehâ-yı sidrede buldu mahall ebed
Gitdi civân-ı Hazret-i sıbt-ı muazzama
Ordu serây-ı meşhede muhkem temel-i ebed
Zanneyleme vücûdu ecel pâymâlidir
Lâ- raybe fîh-i mazhar-I İZZ-i ecell-i ebed
Zîver-i tarraz-ı heşt- behişt-i berrîndir
Ni'mel meâba gülşen -ebed
Gâzilerin lisân-ı fütûhâtında habbezzâ
Kıldı ezel hamâseti darb-ı mesel ebed
Ber-mûcib-i vasiyyet o pîr-i hucâsetenin
Oldı karargâhı firâz-ı cebel ebed
Râm-i cân terk-i şehâtü'l-vücûh
Kalsın dü deşt sa'y ü fevri eşel-i ebed
Fikrim budur ki döndüğü müddetçe nüh lubâb
Vermez felek bu şân u şükûha helâl ebed
Yetmiş yaşında şâkir-i ezel-sâr-ı h;ahîdir
Ma'nen elinde hâmesi seyt-i ezdel ebed
Eyler felekde zühre-i ceng-i terennümü
Verdikçe tâs-ı çehre tanîn bu gazel ebed

-1-

Ermez ç'ukde-i halline pîrâne el-ebed
Olsam şehîd-i hançer-i müjgân dil-şikâf
Kanım ederdi gâze-i rû-yı emel ebed
Ya'kub-ı dil-hazîne sorarsan o dilbere
Yusuf eğer olaydı olurdu bedel ebed
Eylerse bâr-ı aşka tahammül eder hulûl
Semmü'l-hıyât ü himeme cism-i cemel ebed
Söz muhtasar olursa mekânım hâtir-i hâk
Olsun o pâdişâh muammer ilel-ebed
Fâruk tark-ı hazret-i Abdülhamîd Hân
Zıll-ezgân müfârık-ı milk ü milel ebed
Mâh-i zulm ü bi'dat ü nasr-ı minü'l-ahad
Hâmî-i dîn ü ümmet u zuhûrü'd-düvel ebed
El-hâk vücûdu mâ-hasal mâ ta'l ezel
Mutlak nâziri mâ-sâdak mâ-ekal ebed
Görsün şu'a-i bârika-i seyf-i sardım
Mirrih-i hayra bineş ü çeşm-i zuhâl ebed
Devrinde şahbâz ile usfûr lâne-sâz
Zâ-nû-yı sîr-i nerde vü sâd-ı hamel ebed
Adû-yı şân u şevket ü hassâd-ı satveti
Kalsın nişân-ı nâ-hac fîmâ nezel ebed
Olsun zaman-ı devleti mümted ile'l-kıyâm
Hayrü'l-duâsı musavver mukall-i dil ebed"(14)

Yenişehir Cephesinde Mirlivâ Abdülezel Paşa'yla birlikte şehîd olan bir diğer zâbit ise Celâl Bey'dir.Mehmed Fuad yazdığı manzumede Celâl Bey'in cephedeki yararlıklarını şu mısrâlarla aktarır:

---

(14) Şâkir,"_____" Mâlûmât, C.4,Nu: 87, 23 Haziran 1313,s.780.

"Ey tîgi ile şu'lezen âlem-i efzâl
Ey âlemi tashîre gelen server-i derrâk
Ey kıldık nice bin düşmanlık sînesini çâk
Başdan başa doldurdu çekâ çâk
Destinizde tenvir iderek hançer-i tâbân
Hurşîd gibi sultânın oldu sâika efş-drehşân
Oldukça demâdem kılıcın sâika efş-hayy
Başdan başa doldurdu semâvâtı çekâ çâk
Titretdi bütün düşmanı destindeki şemşîr
Tirin kılıyor levha-i ulviyyeti tenvîr
Cengin idiyor velvele-i mahşesi tanzîr
Başdan başa doldurdu semâvâtı çekâ çâk
Sahrâ-yı cihan kaldı o dem mahşer içinde
Bir şanlı gıriv oldu ıyân asker içinde
Başdan başa doldurdu semâvâtı çekâ çâk
Virdikçe biraz rehn-i hümâyûnuna sür'at
Hurşîdi ğubâr eyledi âlûde-i zulmet
Başdan başa doldurdu semâvâtı çekâ çâk" (15)

Abdülhak Sâmi manzumesinde bir askerin şehâdete ermesini şu mısralarla ortaya koyar:

"Göğsümün her tarafı bir gül-i sadberg-i misâl
Bir mücâhide olur mu daha âlî bürhân
Âsmânîleri hayretde bıraksa yeri var
Böyle bir manzara bir böyle vücûd-i zî-şân
Kalmadı takatım artık benim ey yâr-i gazâ

Düşüyor kollarım eyvâh sana olsun teslîm
Dalgalansın yürü erbâb-ı cihâd ü meydân
Bu ne gayret bu ne teslim ü tesellüm ki vâhid

---

(15) Ahmed Fuad,"Celâl Bey",Mecmua-i Hâtırâtımdan Bir İki Yaprak Yâhud İlk Seyahatim,İstanbul,1315,s.5.

Oluyor gökte melekler bu kemâle hayrân
Açıldı ey arş-ı berîn yüksel ey rûh-ı emîn
ELvedâ ehl-i zemîn esselâm ehl-i cihân"(16)

Harbin akabinde ise Konya'dan İbni Kemâl Giritli Süleyman Nüzhet ise harpte şehit olanların ümîmîsinin vatan ve din için büyük bir görevi yerine getirdiğini şu mısrâlarla aktarır:

"Esselâm ey dilâverân-ı vatan
Size tahsin yağar semâlardan
Vatan, dîni ettiniz i'lâ
Eyler ol i'tilâya reşk semâ
Ravza-i zî-celâl-i cennetde
Kurb-ı a'lâ-yı Ahmediyetde
Âh her reng-pâre-i deminiz
Oldı bir gül makâmını hâiz
Nefha-i nev-baharlar yek-ser
Yemler ol pür-reşâse âlemler
Ra'dlar,hep mehîb sâikalar
Berkler ,ol cebînde bârikalar
Sizi taktîr eder lisânlar
Sizi takdîs eder zebânlar
Hep meâik bu demde ser-tapa
Olarak fevkinizde bâl-küşâ
Hep ederler şu yolda şühedâ
Size cennet selâmını ihdâ
Esselâm ey dilâverân-ı vatan" (17)

---

(16) Abdülhak Sâmi,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:94,31 Temmuz 1313,s.894-895.

(17) Süleyman Nüzhet,"Şühedâmıza",Mütâlea,Nu:55,15 Temmuz 1313,s.1.

Şehîdi manzumesine konu olarak alan bir diğer şâir de M. Selâmî'dir.Selâmî "Şehîd"(18) başlıklı manzumesinde şehidin vurulduktan sonra görünümünü şu mısralarla verir:

"Dest-i adûda mermi
Kim mübtelâ-yı cândır
Olmuş da teşne-i nûn
Delmiş bu cism-i nermî
Bir çeşmesâr-ı gülgûn
Açmış ki cephesinde
Kur'ân meâli menkûş
Allah için bu çehre
Evvelki çehreden hoş
Bir tatlı hande-i mahmûr
Mahmûr olur ki manzûr
Kanmaz pey-â-pey itse
Hurşid ile lâ -_bed-nûş
Hûn hâ ki katre katre
Düştükçe bir letâfet
Pür san'at-ı nefîse
Bir şanlı nakş-ı zehrâ
Olmuş bu yerde zâhir
Gûyâ ki işlemişdir
Mahbûbe-i şehâdet
Topraktan atlas üzre
Kandan ipekle çevre"

C. Refîî de :"Mezâr-ı Garâm"(19) adlı manzumesinde bir şehidin mezarını konu alır.Daha önceki sayfalarda belirttiğimiz gibi harpte şehit olan asker muhârebe

---

(18) M.Selâmî,"Şehid",İrtikâ,C.2,Nu:3,17 Mayıs 1901,s.178.

(19) C. Refîî,"Mezâr-ı Garâm",İrtikâ,10 Teşrîn-i sânî,1899, s.132,

alanına gömülür.Daha sonra harp nihâyete erip ordular çekilince bu şehit mezarları oralarda kimin yattığı belli olmadan kalır.Bu mezarlar özellikle de şehidin yattığı topraklar düşman eline geçmeşse o toprağın hangi millete âit olduğunun bir göstergesidir.C.Refîî böyle bir mezarı şu ifâdelerle nazmeder:

"Görmekteyim önümde yakınmada bir mezar
Mevt eder oldu içinde figân ü zâr
Meşhûd olan lekâfeti gâyet garibdir
Her bir hâtırâsında tuyûr u vühûş uçar
Giryân olur o mevki'-i meçhûl-i muhteşem
Feryâd ider o mevt-i azmâ-yı per ü bâl
Her bir yerinde berk uruyor neyyir-i celî
Andıkça titremekde bunu rûh-ı târumâr
Görmekdeyim şerâre-nisâr olmada mezar
Gülmez o arz ider mütemâdî bir iğbirâr
Var mı âsârı bu mezar-ı garâbetin
Ağlar şarıltısıyla da emtâr-ı rahmetin
Kar yağsa her taraf oysa yansa hâsılı
Me'lûbi olsa her cihet âsâr-ı kudretin
Şimşek çakub gürültüleri tâ ufuklara
Çıksa eser olsa eser olsa cihanlar bu hikmetin
Olsa bahar,neşve-i nisâr olsa her çimen
Gelse nümûne-i müteâlîsi cennetin
Ben muttasıl önümde mezar pür âh ü zâr
Görmekdeyim esâsını bilmem bu hâletin
Görmekdeyim mezarı ki âlûde-i melâl
Bir sadme-i şedîd ile düçâr-ı infiâl
Olmuş anın düşündüğü bir neyyir-i hafî
Tasvîr-i âfitâb ile bi-huşû-i hâl
Tezkir-i yâr ile müteellim o muttasıl
Yâd-ı hayâl-i yâr ile meşgûl ihtimâl

Bî-şübhe bu mezra-i mezar-ı ğarâm imiş
Kalbimdeki muhabbete tıbkı güzel misâl
Akseylemiş mezarıma kalbimdeki garâm
Lâkin nedir bu şiddet-i sevdâ? Nedir bu hâl?"

1897 Harbi'nin akabinde İstanbul'da bulunan insanların duygu ve düşünceleri ediblerin kaleminden çıkan manzumelerde görülürken,taşrada yaşayan insanların his ve düşünceleri de şifâhî olarak yaşayan türkülerde görülür.Türküler,taşralı halkın sevinçlerini ve şikâyetlerini ortaya koyar.Ahmed Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanının kahramanı Mümtaz'a göre Anadolu halkının bütün dramı türkülerdedir. Özellikle harp üzerine söylenen türkülerde Mümtaz türküleri halkın sızlanması olarak değerlendirir:"Ne garip!Halka sızlanmak ve şikâyet etmek yakışıyor.Ve hattâ affediliyor.dedi.Geçen harbin türkülerine bakın;ne muazzam şeylerdir,onlar! Daha eskileri de öyle.Meselâ Kırım için çıkan Türkü gibi. Demek ki onun sızlanma hakkı yok.Demek ki mesulüz" (20) Halk harpte kendisinden beklenen bütün fedâkârlıkları yaptığı için yani cepheye yakınlarını gönderdiği veya kendisi gittiği için sızlanmak hakkı gibi görünüyor.Oysa aydın harp gibi bir felâketi önlemek zorundadır.Harp çıkıyorsa mes'üliyet biraz da aydına âittir.

Genelde her harbin akabinde olduğu gibi 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin akabinde de halk arasında herbi konu alan türküler ortaya çıkarılmıştır:

"Aldılar elimden yavrumu dayanamam aman
Buna çifte yürek ister dayansın anam...

Eğil de dağlar eğil üstünden aşam
Yeni talim çıkmış varam alışam
Ölmeden yâre bir dahi kavuşam.

Aldılar elimden yârimi dayanamam aman

---

(20) Ahmed Hamdi Tanpınar,Huzur,İstanbul,1974,Tercüman 1001 Temel Eser,s.320.

Buna çifte yürek ister,dayansın anam."(21)

Her ne kadar 1897 Harbi Devlet,i Âliyye'nin gâlibiyyetiyle sonuçlanmışsa da yukarıda verilen türküde de görüldüğü üzere türkülerin konusu ayrılık,hasret ve şikâyet üzerinedir.Çünkü harp birçok insanın yakınını kaybettiği,birçoğunun yakınından ayrıldığı ayrılmağa mecbur kaldığı ender zamanlardan birisidir.

Bazı türküler harpten sonraki insanların umum hislerini terennüm ettiğinden hangi harbe âit olduklarını belirten bir ipucu görülmez.Erdoğan Gökçe'nin Yunan Harbi'ni konu alan diye verdiği yukarıdaki türkünün ilk bölümü bazılarına göre 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi üzerine yazılmıştır.Bu durumun bu şekilde ortaya çıkmasının bir diğer sebebi de türkülerin şifâhî olmasıdır.Yine Erdoğan Gökçe'nin aşağıda belirtip verdiği türkünün ilk dörtlüğünü de Birinci Dünya Harbi Yemen Cephesi üzerine söylendiği kabûl görmektedir:

" Dömeke harbinde sevaşmak için askere alınanlardan bir Edirneli er oğlu er vardı.Babası eski câmiin muvakkitiydi.(camiin saatlerinin bakımıyla uğraşana derler).Mertliği,dürüstlüğü,terbiyesi ile herkesin sevdiği bir şahıstı.Yakışıklılığı ile o devrin genç kızlarının gönüllerinde fırtınalar yarattığı söylenirdi.Benli Mehmed diye anılırdı.Nişanlısından gayriye iltifat etmemiştir.

Tanrı nasib etti.Dömeke harbinde şehid düştü.Babasına oğlunun şehitlik haberini verdiklerinde metânetini kaybetmedi.(Tanrı'ya şükür ki bu günü de gösterdi.) deyip bayramlıklarını giydi.Ve muvakkithânesinin önüne oturup (beni tebrik edin ey dostlar,ne mutlu ki şehit babası oldum) diye bağırıp tebrikleri kabul etti.

Edirneliler bu yiğidin anısına şu türküyü yaktılar:

"Kara çadır is mi tutar
Gümüş martin pas mı tutar
Annem babam ağlaşırken
Elin kızı yas mı tutar

---

(21) Erdoğan Gökçe,"1897 Türk Yunan Savaşı'nda Yakılan Türküler",Türk Folklor Araştırmaları,Sayı,303,Ekim 1974,s.712.

Kara çadırlar kuruldu.
Çifte borular vuruldu
Elâ gözlü benli Mehmet
Saat altıda vuruldu

Bırak beni gönül bırak
Dömeke'nin yolu ırak,
Karlı buzlu su isteyen
Annesi yanında gerek

Asker gelir dizin dizin
Süngüsü boynundan uzun
Kurban olam binbaşıya
Versin kardeşime izin" (s.712)

Bununla birlikte bazı türküler konu aldığı harbin herhangi bir vak'asını anlatır.Bu vak'aya dayanılarak o türkünün hangi harp üzerine söylendiği kolayca ortaya çıkar.Aşağıdaki türkü bunun en güzel misâllerindendir:

"Bu savaşta karşımıza çıkan Yunan birliklerinin bir kısmının topları Kiraz ağacından yapılmıştı.Otluk Köy meydan savaşında bize karşı bu topları kullandılar.Süleyman Paşa yönetimindeki ordumuza yenilmekten kurtulamadılar.Bu savaşın anısını şu hicaz türkü yaşatıyor.Klâsik müziğimizin ağır başlılığı içinde bir üslûp taşımaktadır:

Denizin dibinde enez
Otluk köy'ün topu kirez
Elli adım yere sürmez

Vur imanım kana boyansın
Sevdiğim ellere kalsın

Denizin yüzünde dalga
Otluk köy'de olur kavga
En ilerde bizim manga

Vur imanım kana boyansın

Sevdiğim ellere kalsın" (s.712)

Taşradaki halkın harbe âit duygu ve düşüncelerinin bir kısmı türkülerle terennüm edilirken diğer bir kısmı da destanlarla terennüm edilir.Türküler umûmî olarak hisleri aktarırken destanlar daha çok halkı harpten veya herhangi bir olaydan haberdar etmek için yazalır.Bu nedenle İstanbul veya büyük kentlerde yaşayan ahâlî harbi gazetelerden tâkip ederken taşralı ahâlî de köy odalarında veya kahvelerinde okunan harp üzerine yazılmış destanları tâkip eder.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin konu edildiği en tanınmış destan önceki sayfalarımızda bir kısmını verdiğimiz Selânik'li Felek Mehmed'e âit olan "Mükemmel Dâstân-ı Zafer" 'dir.(Bkz.s.) Bu destanda harbin serencâmı kolaylıkla görülebilir.Bu özellikle de destanın harpten sonra yazıldığını ortaya koymaktadır.Destanda Yunanlılar'ın Devlet-i Âliyye sınırına tecâvüzleri,harbin başlangıcı,cephe komutanları,cepheler ve nihâyet harbin sonu hakkında haberler şu mısrâlarla beyân edilir.

"Dinleyin ehibbâ edeyim beyan

Dillerde dâimâ söylensün heman

Bin üç yüz on üçde bilin ki tamam

Yunânîler ile olan kavgayı

Dâim kahbelikle çıkar meydana

Eşkiyâdır diye eder bahâne

Kadın erkek demez kasdeder cana

Hiç mi düşünmezler gani Mevlâyı

İbtidâ Girid'e bir parmak urdu

Miralay Vaso'yu kumandan koydu

Cezire usatı bunlara uydu
Şüphesiz anlar da bulur belâyı

Devletlere hemân haber erişdi
Cümlesi hep birden telâşa düştü
Harp sefîneleri çabuk yetişdi
Abluka ettiler heman adayı

Toplandı adaya hep ecnebîler
Kan akmasun diye çok cehdettiler
Vaso'ya buradan çık git dediler
Artırdı bilakis o da kavgayı

Vasoya nasihat hiç kâr etmedi
Fenalıklardan hiç vazgeçmedi
Henüz oradadır çıkup gitmedi
Lâkin kapdırmazlar hazır lokmayı

Yunânîler kat'an karar verdiler
Hayır yok bize Giridden dediler
Hudud boylarına yüz çevirdiler
Bak şimdi yediler tatlı helvayı

Hududu boş sandı bu serseriler
Açlık susuzluktan canları inler
Tâciz eylediler bütün dünyayı

Girişdiler hudud tecavüzüne
Cesur görünmeğe halkın gözüne
Nasıl çıkacaklar insan yüzüne

Şiddetli görmüşler müdâfaayı

Pek çok tecavüze cür'et ettiler
Hayli leş bırakub geri gittiler
Kaçarken birbirin sürüp ittiler
İslâmlar arkadan çekdi yuhayı

Padişah tahtında çok sabır etti
ELbette bu sabrın vadesi yetti
Umum kumandan irade gitti
Görsünler düşmanlar şimdi kavgayı

Beş rûmi nisanda harb îlân oldu
Düşmanların yüzü sararub soldu
Yunan askerleri aceb ne oldu
Bırakub kaçtılar koca ovayı

Ol saat çalındı hücum borusu
İslâm askerleri arslan yavrusu
Eğer isterseniz sözün doğrusu
Bunlara lâyıkdır demek fedâî

Her tereften girişildi kavgaya
Otuz altı saat sırtı sıraya
Top tüfenk sesleri çıktı semâya
Zâbitler kesmedi hiç kumandayı

Edhem Paşa geldi meydan-ı harbe
Askere buyurdu korkmayın asla

İstirahat edin var asker burda
Teneffüz ediniz biraz havayı

Asker dedi paşam rica ederiz
Biz çünkü cidâlde rahat ederiz
Ölür isek dahi helâl ederiz
Bizler istemeyiz işbu tabiyeyi

Gelürken anamız eyledi nidâ:
Hayallerinizle edin elvedâ
Yavrularınızı gözetsin Hüdâ
Allah açık etsün sizlere râhı

Ömrümüz var ise yine gelirüz
İnşallah sizi hep sağ buluruz
Ya şehit veyahut gâzi oluruz
Heman biz bu yolda olduk fedâî.

Babalarımızın öpdük elini
Kimimiz bıraktık taze gelini
Bu devlet uğruna verüp serini
Canlar atup geldik bizler buraya.

Böyle söyleyerek hep vedâlaştık
Hudûda gelince bunca dağ aştık
Düşman kurşununa sînemiz açtık
Biz hiç düşünmeyiz artık dünyayı.

Yaşasunlar şeci arslan askerler
Cesur kahramanlar er oğlu erler

Şecâatlerinden titriyor yerler
Edelim onlara hayır duâyı.

Hayri paşa eder haydi ileri
Gün bu gün evlâdlar kalmayın geri
Memnun eyleyelim hak peygamberi
O emir kılmıştır bize gazâyı.

Bir taraftan Neşet paşa fırkası
Bulunduğu mevki hudut ortası
Göründü karşudan düşman noktası
Verelim düşmana şimdi cezayı

Memduh paşa'nın da çoktur gayreti
Görenlerin mutlak artar hayreti
Bir başka kuvvettir hak din kuvveti
Tarümar ettirir bütün adayı.

Hakkı paşa dâim gözetir hakkı
Hatırdan çıkmaz Cenâb-ı Hakk'ı
Yedirir askere güzel erzakı
Gayreti tutdu kubbe-i minâyı.

haydar paşa dahi vezir-i sâdık
İsmi müsemmâya hem de mutabık
Askeri kendine düşmüş muvâfık
Hatırdan çıkarmaz ulu mevlâyı

*Gazi Osman paşa hem Edhem paşa

*Gâzi Osman paşa 93 Harbi Kafkas Cephesi umum ordu komutanı Gazi Ahmed Muhtar paşa'nın oğludur.

Nüfûzları geçer dağlarla taşa

Korkmaz bu arslanlar salar ateşe
Memnun eylediler bütün dünyayı

Erkân-ı harpler de hep gider önde
Fenni harple çekdik düşmana perde
Sıkıştı düşmanlar hem üç dört yerde
Aldık ellerinden biz Tırnovayı

İlerledi birden süvari kolları
Muayene etti bunlar yolları
Dehşete gelirdi gören bunları
Toz duman ettiler bütün ovayı.

Az uzak durdular Yenişehir'den
Piyadeler dahi geldi geriden
Arş ileri etdi cümlesi birden
Kaçtı Yunanlılar bıraktı ovayı

İstikbâle çıktı ordaki Türkler
Birlikte Rumlarla hem Yahudiler
'Buyurun' diyerek davet ettiler
Çok ettiler Yunanlı'dan şekvâyı

İnâyet-i Rahman yetişdi bize
Üçler yediler hem kırklar bile
Birlikte girdiler Yenişehir'e
Şükür fetheyledik diktik bayrağı

Mehmed acizleri söyledim yani

Lisân-ı acz ile işbu destanı

Kusurum bilirüm çoktur noksanı

Görünüz fakiri afve sezayı."(22)

M.Halit Bayrı destanın yazarı hakkında şu mâlûmâtları verir:

"Son kıt'asından anlaşılıyor ki,bu destan Mehmet adında biri tarafından yazılmış veya söylenmiştir.Fakat bu zatın hüviyetini tayin etmek için bu gün herhangi bir vasıtaya malik bulunmuyoruz.Yalnız elimizdeki mecmuada yukarıdaki destanın son kıt'asının altında destan sahibinin Selânikli olduğu ve "Felek" lakabı ile anıldığını gösteren küçük bir kayda tesadüf edildiği gibi ,destanın içinde kendisinin bu savaşta bulunan askerlerden olduğunu tahmine yarayacak işâretler de vardır.

Destan gözden geçirildikten sonra gerek kafiyelerin tamamı ile bozuk ve fena olmasından ve gerek muhtelif mısralardaki vezin sakatlıklarından şu cihet meydana çıkıyor ki,Selânikli Felek Mehmed,yazımızın baş tarafında iliştiğimiz semâi kahveleri destancılarından biridir.Okuyup yazması pek mahdud olan ve belki de hiç bulunmayan Felek Mehmed,eserinde tam bir semai kahvesi şâiri karakterini göstermekte ve halkı heyecanlandıran tarihi bir hadiseye dâir destan tertip edmek sureti ile bu şâirlerin ötedenberi bir ananeyi gütmektedir."(s.172)

Kemâl Zeki Gençosman Türk Destanları (23) adlı antolojisinde:

"Toplandı adaya hep ecnebîler

Kan akmasun diye çok cehdettiler

Vasô'ya buradan çek git dediler

Abluka ettiler hemen adayı" dörtlüğünü eksik vererek destanın sahibinin Âşık Mehmed olduğunu belirtmekle yetinir.

Kemâl Zeki Gençosman ve M.Halit Bayrı tarafından eksik olarak verilen bu destanın tamamı Bayram Kodaman tarafından latin harflerine aktarılan Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed tarafından el yazması olarak yazılan ve der-

(22) M.Halit Bayrı,"1897 Türk Yunan Savaşına Âit İki Destan"Yeni Türk,6 Mayıs 1938,s.169-172.

(23) Kemâl Zeki Gençosman,Türk Destanları,İstanbul,1972,Hürriyet Yay.,s.219-225.

leyen "Teselya Tarihi"(24) adlı kitabında görülmektedir.Bu kitapta verilip de gerek Kemâl Zeki Gençosman gerekse M.Halit Bayrı tarafından verilmeyen dörtlükler destanın ilk dört dörtlüğü,onbeş,onaltı, onsekizinci dörtlükleri ve son dörtlüğüdür.

"Câmi'de okunur Kur'ân-ı Kerîm
Deyüp Bismillâhirrahmânirrahîm
İçin âsân eder vallahülazîm
Her kim evvel ana ism-i Hüdâyı

Şevket-me'âb Sultan Abdülhamid Han
Envâ-i sürûr bi-hadd-i ihsân
Bahşeyledi bize ol gazi sultan
Müşerref eyledi bütün dünyayı

Hak dâim eylesin zât-ı şevketin
Tuttu heft iklimi şân-ı şöhretin
Goncesiz bu âlî şöhretin
Nûrun tenvîr etti bütün dünyayı

Taht-ı âlî baht-ı Osmânîde Hakk
İkbâl-i devletin buyursun müzdâd
Kör olsun rakîbin eylesün feryâd
Şimdi düşmanların buldu cezâsı"

onbeş, onaltı,onsekiz ve kırkikinci dörtlükler:

"Hüdâ kâdir-i mutlak haksız iş yapmaz
Mazlumların kanın zâlimde bırakmaz

---

(24) Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım bin Ahmed Teselya Tarihi(1313)'ni yayına Hazırlayan Bayram Kodaman ,**1897 Türk Yunan Savaşı(Teselya Tarihi),Ankara, 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.**

Yakında gösterir pek çok uzatmaz
Bir anda mahveder kavm-i a'dâyı

Hakk zevâl vermesin sultanımıza
Gâzi Abdülhamid hünkârımıza
Ziyâsı şevk eder her yanımıza
Şüphesiz kat' eder bu da'vâyı

Çün asker işitti emr ü fermânı
İrâde-i Halîfe-i zîşânı
Cümleriz oluruz onun kurbanı
Deyip ömrüne ettiler duâyı

Hakk ömürler versin hünkârımıza
Ol velînî'met hâkânımıza
Gâzi Abdülhamid Han hâkânımıza
Nusret ver şâd eyle dâim İlâhî"

Ayrıca yine bu kitapta destanın sahibinin Selânikli Felek Mehmed Olduğu görülür.

1897 Osmanlı Yunan Harbi'ni konu alan bir destan da Ahmed Tevfik'e âittir. Ahmed Tevfik manzumesinin ilk bölümünde Avrupa devletlerinin Devlet-i Âliyye'ye karşı kurduğu ittifaklara ve başvurdukları plânlara değinir:

"Sene bin sekiz yüz yetmiş yedi tamam*
Osmanlı ile Yunan etmişdi gavga
Yirmi sene geçti bir müddet temam
Bu müddet içinde değişti dünya

İki düşman birbirine dost oldu
İngiliz duyunca saçların yoldu

---

* Şiirin ilk mısralarında milâdî tarih verildiğinden ya şiir yeni olabilir;ya da şiir üzerinde oynanmış olabilir.Şiirlerde genelde hicrî ve rûmî tarihler kullanılır.

Tâkati kesildi çehresi soldu
Osmanlıya düşman oldu âdetâ

Yok iken arada Rusya evvel
Mısır ile Kıbrıs'a da etmiş idi el
Rusya sonradan olunca engel
Dedi bu ittifak pek büyük belâ

İngiliz bu yolda hîle yaparken
Rusya Fıransız kalktı öteden
Dediler Mısır'dan çıkmazsan sen
Durmak olmaz burada aslâ

İngiliz onlara çıkmam demedi
Yüzlerine karşı sert söylemedi
Mısırdan bir adım çekilmedi
Gittikçe eyledi takviyet peydâ

Moskof'la Fransız edince ısrar
İngiliz dedi ki şunda bir iş var
Çıkmamağa verdi iyiden karar
Başladı etrafı etmeğe iğva

Evvel attı ermenilere parmak
Kandı İngiliz'e bir alay ahmak
İsyân eylediler bir gürûh alçak
Demediler sulh olursa fenâ

Nice kazayı ettiler irtikâp
Nihâyetini etmediler hesap

Çoğu oldu can cehennem ten türâb
Başladı feryâda bütün Avrupa

Devletin başında iken bu telâş
İstanbul vukûatı gösterdi baş
Onu da bastırdı yavaş yavaş
Sonra dürzüler de oldu sernümâ

Onlar da güç ile ıslâh edildi
Birer birer hepsi de yola geldi
Parmak olduğunu devlet de bildi
Dedi bunu İngiliz yaptı bana"(25)

Ahmed Tevfik Girid isyânının Avrupa devletlerinin Yunanistan'a vaadleri sayesinde ortaya çıktığını belirterek Yunanistan'ın gerçekleşmeyecek bir hayâle kapıldığını belirtir:

"Aradan çok vakit geçmemiş idi.
Girit ihtilâli de zuhûr eyledi
Vaktâ ki Avrupa bunu işitti
Dediler bir çare bulalım buna

Avrupa idi Buyan o zaman
Duyunca başlamış Girit'te isyân
Mösyö Hanoto'dan etti istizan
Dedi bir şey etmek isterim icrâ

Hanoto bunun için cevap vermedi
Böyle büyük bir yük altına girmedi
Yunan'ın aklı bu işe ermedi

(25) Ahmed Tevfik,"Destan",Doğan Atay,Destanlarımız,İstanbul,1992,Yeni Matbaa Mat.,s.49-61.

Başladı etmeğe Girit'i hülyâ

İtalya duyunca bu hâli hemen
Yunan'a öğüt etti..... ....
Bir takım sözlerle eyledi temin
Dedi korkma ben muinim sana

İngiliz de arka çıktı Yunan'a
İki akıllı ile bir divâne
Attılar orta yere peşmâne
Verdiler Yunan'a büyük iştihâ

Düşünemedi akılsız bir çare
Zarardan ziyâde kapıldı kâre
Girit'i zabt için en iyi çare
İşte karşıda olmuştur müheyyâ

Kapıldı hülyâya kurdukça kurdu
Hazırlığa başladı hep ordu
Deli Yani'den de bir kerre sordu
Dedi muîndir bana İtalya

Asker göndermeği kurarım Girit'e
Kumandan Vasos cenaplarıda
Razı değilsen sen dur geride
Ben geçmeyeceğim fikrimden asla

Deli Yani biraz düşündü dedi
Osmanlılar vermez sana Girit'i
İtalya ince düşünemedi

Ne cevap verdi sana İNgiltere

Kral dedi İngiliz'e zâhirim
Rusya beni sever bilirim
Sana dedim yolundadır tedbirim
Bu defa benimdir Girit mutlaka

Deli Yani dedi ümidin var ise
Şimdiden tezi yok emret Vasos'a
Eğer almış idiğin belli olursa
Cerbe de senindir şüphem yok kat'a

Kral dedi ümidim berkemâldir
Zannetme kurduğum sırf bir hayâldir
Osmanlılar bugün pek bî-mecâldir
Daha geçmez elime böyle bir lokma

Deli Yani dedi lokmayı yersin
Lâkin zehirlidir sonra gidersin
Latka'ya doğru kuyruğu dikersin
Faslolmaz pek müşkildir bu dâvâ

İyi düşün zîra bu iş büyüktür
Kaldıramazsın bu ağır bir yüktür
Çalamazsın bu pis bir düdüktür
Gelirse karışmam başına belâ

Kral hiddet etti sarardı yüzü
Şaşırdı söyleyeceği sözü
Sanki tutsa bir yamak bir öküzü

Öfkesinden çatlayacaktı gûyâ

Deli Yani dedi hiddet etmeyin
Ben demedim cezîreye gitmeyin
Sanki Osmanlılar'ı incitmeyin
Çünkü patlayacak kabak başta

Kral dedi söyle ettiğini
Şen delisin bilmezsin dediğini
Sorsalar sana akşam yediğini
Cevaptan âcizsin sen ey budala

Deli Yani dedi ne duruyorsun
Mâdem işi fikrinde kuruyorsun
Azmettin ise bana ne soruyorsun
Tatlıdır doğrusu ettiğin hülyâ

Kral sıçradı kalktı yerinden
Hazır idi boğulsun hiddetinden
Bir anda bin hayâl geçti fikrinden
Dedi şimdi gösteririm sana

Çağırdı Vasos'u dedi şimdiden
Bir miktar askerle Girit'e git sen
Bir takrip adaya çıkıver erken
Görünce gelecek seni eşkıyâ

Onlara iltihâk et askeri
Mahveyle geç seni men edenleri
İleri yürü adadan içeri

Karşı gelenleri hep eyle imhâ

Vasos cenapları alınca emri
Yerlere kapanarak döndü geri
Sonra kral çağırdı seraskeri
Çok geçmeden asker oldu müheyyâ"

Sonunda Yunan Girit'e çıkar,oradaki masum halka karşı acımasız bir kıyıma başlar.Bu esnada Devlet-i Âliyye de olayları tâkip eder:

"Doğrudan Girit'e gidip çıktılar
Askeri hemen içeri dıktılar
Girit'i bütün yaktılar yıktılar
Sonra haber aldı bunu Avrupa

Okşamaya başladılar Yunan'ı
Lâkin o ellerini ısırdı câni
İstedi dökülsün...kanı
Zıddına gitti her işin dâimâ

Hudûda binlerce asker sevketti
Osmanlı sabretti Yunan incitti
Epeyce bir müddet böylece gitti
Hep sabırlar adtık buldu intihâ

Tecâvüz eyledi hudûdu Yunan
Çıktı karşısına yüzbin kahraman
Her biri kükremiş bir koca arslan
Ric'at etti o gece palikarya

Geçince hudûdu Yunan askeri
Artık geldi muhârebe demleri

Osmanlı da dedi arş ileri
İlân-ı harp etti başladı gavga

Gittikçe ihtilâl büyüdü gâyet
Müslüman .... ettiler...
Çok barbarlıklar yaptılar nihâyet
Devletler Girit'i etti abluka

Dediler Yunan'a cezireden çık
Yeter bu tecâvüzlüğün artık
Torla topla pırtıların artık
Yakında kopacak zîra bir bora

Baktılar Devletler Vasos muannit
Dediler edelim sureta temdit
Onbeş gün dediler ettiler tehdit
Gördüler Yunan çıkmıyor hâlâ "

Bu gelişmeler sonucunda Devlet-i Âliyye başlangıcından beri soğukkanlı bir biçimde yaklaştığı olaylara karşı Yunanistan'a harp îlân eder.Sonra harbin ilk cephesi olan Yenişehir cephesinde Ordu-yı hümâyûn gâlip gelerek Yenişehir ve Tırnova zabtedilir:

"Edhem Paşa kumandanların başı
Ne de kahramandır bitmiyor telâşı
Bir hücûmda kestiler bin rum başı
Allah sedâsından inledi semâ

Memduh Paşa yine bir nice arslan
Hacı Sırrı Paşa o da kahraman
Bunları görünce karşıda Yunan
Zindan oldu kendisine Teselya

Lâkin yiğitliği koymadı elden
Dedi daha yıkılmadım temelden
Askerim de kaldı birden amelden
Ben böyle ummazdım bunlardan aslâ

Yürüdü artık Osmanlı askeri
Dâimâ ileri herdem ileri
Yunanlılar da kaçıyordu geri
Tâ ki karşıdan göründü Tırnova

Bir kerre asker saldırdı oraya
Kalmadı Yunan'da kuvvet durmaya
Başladı askerler kovalamaya
Hep bir ağızdan salarlardı yuhâ

Bir taraftan Neş'et Paşa yürüdü
Ovaları top dumanı bürüdü
Düşmanları leşler gibi sürüdü
Bir kızıl sahrâya döndü o sahrâ

Yanaştılar Tırnova'ya askerler
Şiddetle saldırdılar misâl-i ejder
Top tüfenk sesinden inledi yerler
Yunan tarafından koptu vâveylâ

Harp devam ettikçe kaçtı Yunanlılar
Döküldü bu meydanda hayli kanlar
Zabtolundu Tırnova ba-avn-i Hüdâ

Yürüdüler doğru Yenişehir'e

Yunanlılar dayandı istihkâmlara
İstihkâm da dayanmadı askere
Yıktılar harabettiler serâpâ

Bundan da bastılar firâra kadem
Kurşundan gülleden oldular sersem
Sokuldular deliklere ol dem
Baktılar Osmanlılar geliyor hâlâ

Konstantin dedi sokulduk buraya
Lâkin bak karşıdan gelen boraya
Barulursan eğer bu fırtınaya
Hiç şüphe yok bizi eyler ber-hevâ

Ondan da kaçmağa verdiler karar
Diktiler kuyruğu ettiler firar
Hapisane kapuların açtılar
Ettiler hepsinin sebebin ihlâ

Yanaştı Osmanlı Yenişehir'e
Ahâlî karşı çıktılar askere
Hamdedip yüzlerin sürdüler yere
Yunan'ın zulmünü ettiler dâvâ

Asker hükûmet konağına girdi
Paşalar orada kumanda verdi
Devlete millete duâ ettirdi
Çağırdılar (Pâdişâhım çok yaşa)"

Yenişehir ve Tarnova'dan sonra Ordu-yı hümâyûn Tırhala ve Golos'u Fersala'yı zabteder:

"Artık Tırhala'ya gelmiş idi nöbet
Oraya da gösterdiler bir savlet
Bir iki hücûmdan sonra hihâyet
Fethi müyesser eyledi Mevlâ

Kaldı bir tarafta Golos yalnız
Kumandanlar dedi asker bakınız
Avn-ı Hüdâ ile Golos malınız
Lâkin önde duruyor Destana

O bir istihkâmdır gâyet metîn
Yunan oraya vermiştir kuvvetin
İnşallah Hakk bize olur muîn
Burasını zaptederiz evvelâ

Sonra da ederiz Golos'a hücûm
Bize yâver olur hazret-i kayyûm
Eyleriz Yunan'ı bir anda ma'dûm
Sabır ile ekşi koruk olur helva

Bu sûretle eylediler tezekkür
Ettiler her bin haberi tefekkür
Allah'a kıldılar yüzbin teşekkür
Dediler Rabbenâ yâ ilâha

Ey bu kâinâtı yaratan Allah
Mü'miniz çok şükür elhamdülillah
Hak muhammedürrasülullah

İnâyet kıl münhezim olsun a'dâ

Ordunun içine girdi kumandan
Askerler görünce oldular şâdân
Her biri bir arslan kesildi hemân
Dediler emrine ordu müheyyâ

Kumandan dedi ey kehramanlarım
Biz bugün için doğduk arslanlarım
Ey dinleri bütün müslümanlarım
Hücûm edeceğiz Destana'ya

Şöyle saldırınız göreyim sizi
Mahçup etmezsiniz inşallah bizi
Hak teâlâ hıfzetsin cümlenizi
Hıfz-ı hakîkî odur âmennâ

Borucular heman alınca emri
Acı acı çıktı boru sesleri
Kumandan çağırdı arş ileri
İşte bugün size bir şanlı gazâ

Şiddetli bir hücûm eyledi asker
ALlah Allah sesinden yerler titirer
Atlar üzerinde erkân-ı harpler
Her taburdan çıkardı bir müthiş sadâ

Gördü Yunanlılar vaktâ ki bunu
Anladılar kurt yiyecek boyunu
Birkaç bini uçtu yerde boyunu

Oldular ateşten kara kavurma

Kimi vücudunda yüz yara
Kimi korkusundan ağlar bîçâre
Baktılar kaçmaktan başka yok çâre
Diktiler kuyruğu doğru Golos'a

Bıraktılar Destana'yı bomboş
Anaları ağladı yayan koş koş
Sanki kanatlandılar oldu bir kuş
Zimbaşk'ta mâhir idiler gâliba

Zaptetti orasını da Osmanlı
Bir harp eylediler orada şanlı
Dikiş tutamadı artık Yunanlı
Tebrik etti askeri Edhem Paşa

Yunan zırhlısını ordu peruze
Batırdı bir kıt'asını denize
Biri geldi Golos'taki körfeze
Osmanlı'yı korkutacak idi gûyâ

Edhem Paşa dedi çekil körfezden
Dedi size bu ihtâr lâzım bizden
İtâat görmez isem eğer sizden
Yıkarım Golos'u hep baştan başa

Bu emre eğer itâat etmezse
O körfezden uzaklaşıp gitmezse
Kumandanın bunu işitmezse

Olacak bu işin sonu pek fenâ

Açıldı körfezden çıktı denize
Atina'ya doğruldu geze geze
Dedi bizden geldi bu belâ size
Eğer haddin var ise oradan çıkma

Sefine uzaklaşınca oradan
Yunan tutturdu yolu karadan
Korktular hepsi bu şert borudan
Mekân oldu cümlesine Fersala

Vaktâ ki Osmanlı Golos'a girdi
Oraları hep zabtına geçirdi
Kumandanlar hep işini bitirdi
Dediler yolumuz artık Çatalca

Ordu-yı hümâyûn Golos'tan sonra harbin son cepheleri olan Çatalca ve Dömeke'ye hücûm ederek muzaffer olur. Dömeke ve Çatalca zabtedilir:

"Süvârî alayı keşfe başladı
Her tarafa kılavuzlar yolladı
âkıbet gün geldi toplar patladı
Çektiler sancağı ettiler duâ

Yunan dedi artık hep bitti
Teselya kıt'ası elimden gitti
Osmanlılar beni perîşân etti
Deli Yani bunu dedi bana

Oturur iken hazır konağında
Yavrularım sol ile sağımda

Gece yatardım madam kucağında
Kandırda bir sözle beni İtalya

Attı orta yere çekildi geri
Sanki yokmuş gibi haberi
Osmanlı aldı verdiği yerleri
Kahpelik ettin sen de İngiltere

Evvel vaat ettiniz muâvenet
Attınız önüme zehirli eti
Gördünüz mü ne oldu nihâyeti
Nasıl etmeyeyim sizden iştikâ

Âkibet ettiniz beni perîşân
Sebep oldunuz döküldü bunca kan
Şimdi bana düştü demek elaman
İşte ettim Osmanlıya iltică

Deli Yani'nin ettiği nasihat
Tesir etmedi böyle bir hakîkât
Tektir ettim bîçâreyi âkıbet
İşte geldi çıktı dediği belâ

Nerde var ise bir iki Yunanlı
Tard eyledi onları hep Osmanlı
Askerimiz sanki bir dağdır canlı
Görenlerin canı gelir ağzına

Emirler verildi yürüdü asker
Her ağızdan çıkar Allahü ekber

Seyre çıkmış idi gökte melekler
İsm-i celâl ile inlerdi semâ

Fersala'da bir şiddetli harp oldu
Oraları bütün cesetle doldu
Yunanlılar'dan birçok esir tutuldu
Bir iki gün devam eyledi gavga

Hesabolmaz verdikleri telefât
Sağlarını geçti ölü kat kat
Olmuş armut gibi düşerlerdi pat pat
Çoğu kórkudan etti terk-i dünya

Mağlub oldu düşman iyiden iyiye
Var iken gavgaya beş para payı
Geçince asker Sazlıdere'yi
Erdi Yunan'ın ayakları suya

Ne ateşten korkar ne kandan yılar
Her biri ağzından ateşler saçar
Yunanlılar ise dâimâ kaçar
Bunlara gâlip gelinmez ebedâ

Osmanlı yürüdü geçti ileri
Asker geldikçe Yunan kaçar geri
Fersala da oldu Osmanlı yeri
Dömeke'ye kaldı bir hücûm daha

Yunan ordusunun bozguna uğramasından sonra Yunanistan mütârekeyi kabul eder. Ahmed Tevfik manzumesinin son bölümünde mütâreke maddeleri üzerinde durur:

"Hiç bir taraftan yardım olmadı
Osmanlı da kapılıp tutulmadı
Bir müdâhale de vukû bulmadı
Hepsi hepsi ama Rusya

Yüzünü döndürdü çıktı içinden
Hâsılı medet olmadı birinden
Hem sıhriyetimiz de mevcut iken
Yüz bile vermedi hiç Almanya

Bu sûretle pek çok ağladı Yunan
Dedi yeter artık mahvoldum aman
Sulh ediniz beni oldum perîşân
Bağışlayın bana etmesin cefâ

Arzettiler pâdişâha devletler
Artık sulh muâmele olsun dediler
Bu sûretle tavassut eylediler
Usûlen ettiler bir takım recâ

Kabul etti bunu zât-ı şâhâne
Çünkü bulamadı artık bahane
Tazminat teklifi eyledi yanane
Talep eyledi onbir milyon lira

Hem bu tazminatı isterim dedi
Hem Girit için ceza istedi
Derince'ye kadar Yunan'a bıraktı
Dedi elimde kalacak Kesalya

Çak rica etiler devletler lâkin
Kabul eylemedi devlet hiç birisin
Dediler bâb-ı âlî karar versin
Mâlûmât verirsiniz bize sonra

Kaldı bu güne det iş tefekkürde
Bu babta devletler de tezekkürde
Bekliyor âlem hep teneccürde
Buna dâir bir havâdis yok hâlâ

Otuz günde gördü hâlini Yunan
OLdu temelinde mahv-ı perîşân
Onun için ben de yazdım bir destan
Okusun eğlensin cümle ehibbâ

Üçyüz on üç Nisan beşinde rûmî
Muhârebenin görüldü lüzûmu
Yirmi dokuzunda kestiler hücûmu
Mütâreke oldu buldu intihâ"

Ahmed Tevfik bu manzumeyi mayıs ile eylül ayları arasında kaleme almıştır. Çünkü bahsettiği mütâreke şartları mayıs ayı içerisinde görüşülerek kabul edilirse de 1897 Osmanlı-yunan Harbi'nin resmî anlaşma hükümleri 16 Eylül 1313'de imzalanmıştır.Mayıs ve eylül arası manzumesini kaleme alan Ahmed Tevfik anlaşmaya dâir havâdis olmadığını belirtmektedir.

Gerek Selânikli Felek Mehmed tarafından yazılan 1897 Yunan Harbi'ni konu alan destanda gerekse yine aynı harp üzerine Ahmed Tevfik'in kaleme aldığı destanda harbin sebebi,başlangıcı,komutanları,cepheleri ve nihâyeti ile ilgili genel hatlarda mâlûmâtlar verilmiştir.Bu mâlûmâtlar birer haber özeti karakterin-

dedir.Büyük kentlerdeki umum halk harp muhâbirleri tarafından daha ayrıntılı olarak harbi tâkip ederken taşralı halk da yazılıp söylenen bu destanlarla harbin gidişâtını ve sonucunu tâkip eder.Ama daha genel hatlarıyla ve havâdisleriyle bu destanlar halkı bilgilendirir.

Yunan Harbi'ni konu alan bir destan da "Safvet adında biri tarafından söylenmiştir."(26) :

"Sene bin üç yüz on üç içinde
Muhârebe etti bütün Yunânî
Gördü Osmanlılar dâim peşinde
Göğsünden boşandı hep kızıl kanı

Gâziler zümresi oldular hazır
Edhem Paşa idi onlara nâzır
Osman Paşa geldi misâl-i Hızır
Acele keşfetti fikri düşmanı

Kuşattı İslâmlar sol ile sağı
Bellerinde vardı gayret kuşağı
Kahramanlar önde çekti sancağı
Alasonya oldu kavga meydanı

Yüz elli bin asker ilmile âmil
Vardır yanlarında syfü hamâil
Haydar Paşa dahi sancağı hâmil
Düşmanın başına döktü tûfanı

Kostantin eyledi evvelâ hücûm

---

(26) M.Halit Bayrı,"1897 Türk Yunan Savaşına âit İki Destan",Yeni Türk,6 Mayıs 1938,s.169-172.

Bunlara zevâlin bildirdi nücûm
Sonra geri döndü gâyetle mağmûn
Fikrin tebdil etti ol Deli Yani

Tutmadı nasihat patladı toplar
Korkudan düşmanın yüreği hoplar
Askeri kırılsa hep çocuk toplar
Bu inadla verdi hâsılı canı"

1897 Osmanlı Yunan Harbi'ni anlatan bir diğer destan da Hasan Baba'ya âittir. Hasan Baba'nın hayatı hakkında oğlu İbrahim Urfalıer şu bilgileri verir:

"-Babam Kayseri'de doğmuş,okuması yazması yoktu.Altmışına kadar köşkerlik yaptı;ihtiyârlayınca bit pazarında tellâllık etmeye başladı.Yetmiş yaşlarında vardı.Kendisi anlatırdı.Bir gece rüyâsında Hüdâ'nın şarabını içmiş ,âşık olmuş. Ondan sonra destan söylemiş.Eskiden babama Öksüzoğlu Hasan derlerdi.Sonradan Hasan Baba diye anılmaya başlandı.Babam fakirdi ama iyiliği severdi.Büyük adamlarla konuşurdu.Aksakallı pîr ihtiyâr oldu.İyi bilmiyorum ama,gâlibâ seferberliğin kıtlığında idi,90 yaşında öldü.(Zaten hangi ev seferberlikte bir evlad vermedi ki). " (27)

Oğlunun "1897 Harbi'nin hikâyesi " dediği Hasan Baba'ya âit destan şudur:

"Sene tekmil binüçyüz onüçte
Hangi düel parmaklamış Yunan'ı
Coşa gelip birden hücûm eyledi
Düşünmemiş nasıl olur nihânı

Eşitti bu hâli Sultan Hamit Han
Toplayıp leşkerini etti peyâban
Dinli diyânetli leşkere çoban
Ethem Paşa gibi merdi arslanı

(27) _____,"Yunan Destanı",Erciyes, Sayı:90 s.14.

Yunan der ki: acık beri gel hele
Üç Balkan içinde oldum serseme
Topcum Yuvanni Anastos bile
Şarampol üstünden artar tüfengi

Edhem Paşam der ki: bu senin nene
Harbime dayanmam kâfir kefere
Aldım Tırhala'yı girdim Fener'e
Hasretiymiş ağlar ehl-i îmânı

Yunan der ki: Edhem Paşa ey dostum
Bilin inandığımı urumdur aslım
Çatalca semtinden yolunu kestim
Bilemedin mi yanlış yıktın kervanı

Edhem Paşa der ki:Ulan Mora'lı
Aslın balıkçıdır neni sormalı
Girt'i mi basan kahke andlı
Seni vurmak lâzım oldu şerâni

Yunan der ki:Bana ne oldu oldu
Golos kışlasına asker mi doldu
Erzakım cephanem esir mi kaldı
Ben bilmedim sâbık geçmiş zamanı

Edhem Paşa der ki:Boşnak arslanı
Gâfil mi zannettin ehl-i İslâmı
Sonraki hücûmda Arap askeri
Dedi: Enel abuk ey nasrâni

Yunan der ki: yakamı ele mi verdim
Panzehir ararken ağı mı yedim
Galimera galispera da dedim
İstersen okuyum evengelyani

Edhem Paşa der ki: kepâze alçak
Düveller bilirken demek ne hâcet
Seni külhan beyi baldırı cılbak
Ricâcı yollarsın Lemse Limanı

Lemse Liman, konsoloslar geldiler
Bâb-ı âlîde hazır meclis oldular
Bilmem ki kimi kimden sordular
Ne buyurmuş yer yüzünün sultânı

Hiç bir savaş eksik değil başından
Belki yanar Asitane aşkından
Selâmlığa çıkış Yıldız köşkünden
Gözlerinden revan eder sılyânî

Çok şükür şâhımız oldu örüşan
Sağ olupta sılasına kavuşan
Emretti askeri takındı nişan
Duadan unutman şşahı sultânı

İrâde senindir zât-ı şâhâne
Bir şem'asın şavkın düşer cihâne
Nâme göndermişsin her bir mekâne
Emrine muntazır olmuş her yanı

Haritada derceyledim dünyayı
Hicaz çölü,Bosna kolu Yanya'yı
İstanbul,Ankara,İzmir Konya'yı
Kayseri'li Hasan Baba destanı"

Hasan Baba'nın 1897 Yunan Harbi'ne iştirâk ettiği oğlu tarafından beyân edilmiyor.Lâkin öksüz olması belki babasının o harpte şehit düştüğü ihtimâlini ortaya çıkarıyor.Kayseri'li olan Hasan Baba'nın "Hüdâ'nın şarabını içtikten" sonra destan söylemeye başladığı belirtilmiştir.Lâkin Yunan Harbi'ne dâir verdiği mâlûmâtlar genel hatlarıyladır.Bu nedenle bu mâlûmâtları bir başkasından öğrenmiş ve aktarmış olabilir.Ama Hasan Baba'nın yakınlarından birinin 1897 Yunan Harbi'ne iştirâk etmediği söylenemez;çünkü harpte her ilin,her merkezin bir taburu vardır. Kayseri taburları da bunlardan olabilir.Dolayısıyla Hasan Baba'nın harp mâlûmâtı bu taburdan geri dönenlerden olabildiği gibi diğer destanlar da olabilir.Hasan Baba'nın manzumesinin bir başkasının mâlûmâtı olduğu sonucuna harbin genel hatlarıyla verildiği ayrıntıya inilmediği özelliklerinden ulaşılabilir.Lâkin verilen bu genel bilgiler halkı harp hakkında bilgilendirmeye yetmiştir.

Harpten gâzi olarak dönen evli olmayan askerlerin belli bir süre geçtikten sonraki durumunu da "Türkü"(28) başlıklı manzumede görürüz:

"Gelin kahramanlar hasbihâl edin
Düşmanlara attık iyi bir kötek
Yarış güreş oldu şimdi ne idek
Tenhalarda durulur mu böyle tek

Çayırlanmış çiçeklenmiş ovalar
Düzülüyor bezeniyor yuvalar
Kelebekler biri birini kovalar
Tenhalarda durulur mu böyle tik

(28) A.Nasuh, "Türkü",Mâlûmât,C8 Nu:174,20 Şubat 1314,s.1074.

Hele bakın ne küçücük şu kızlar
Uçuşuyor sana kelebek şu kızlar
Kaçışıyor pek de melek şu kızlar
Şu kızların birini eş edin."

3-HARBİN KAZANILMASI SONUCU ZAFERİ KONU ALAN ÜRÜNLER:

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin muzafferiyetle nihâyete ermesi gazetelerdeki harp mâlûmâtıyla harbi tâkip eden ve harbe iştirâk etmeyen ediblerin kalemlerini harekete geçirir.Bu edibler konusunu zaferden alan umûmiyetle de manzum olan ürünlerini dönemin süreli yayınlarında neşrederler.Bu manzumelerin konusu aynı olmakla birlikte sayısı da oldukça kabarıktır.Bu manzumelerin sayısının kabarık olmasının sebepleri arasında 1897 Yunan Harbi'nden bir önceki harp olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Devlet-i Âliyye'nin yenilmesi gösterilebilir.Bununla birlikte 1699 Karlofça Antlaşması'yla geri çekilen Devlet-i Âliyye'nin kazandığı çok az sayıda zaferden biri olması hasebiyle devrin edibleri zaferin coşkusunu manzumelerde dolayısıyla anlatırlar.Lâkin,unutulmaması lâzım olan bir nokta var ise o da gerek halkın gerekse devleti yönetenlerin zafere susamışlığıdır.Yoksa 1826 yılında Mora'da bağımsızlığını elde eden tıfıl ve güçsüz bir devletin Devlet-i Âliyye tarafından bozguna uğratılması bu kadar sevincin ortaya çıkması mevzu bahis olamazdı.Hem de bir ay kadar devam eden bir harbin neticesinde zaferi konu alan manzumelerin şâirleri dönemin tanının şâirleri olduğu gibi tanınmayan şâirlerin de manzumelerinin çok olduğu dikkâti çeker.

Dönemin tanınan şâiri Tevfik Fikret zaferi konu alan "İki Bayram" (1) başlıklı manzumesinde Devlet-i Âliyye'nin harbi kazanması ve bu muzafferiyyetin kurban bayramına rast gelmesi üzerinde durmaktadır.Fikret'e göre Devlet-i Âliyye hem muzafferiyyet bayramını hem de Kurban Bayramı'nı birlikte karşılamıştır:

"İki tâbende çehredir gül-gûn
Nûrdan bir sehâbe altında;

---

(1) Tevfik Fikret,"İki Bayram",Mâlûmât,C.4,Nu:83,13 Mayıs 1313,s.716.

İki nev-hande goncedir ki uyûn
Farkeder leblerinde jâle-i hûn;
İki tayf-ı bülend fecr-âlûd;
İki enmûzec-i şafak...yâhûd
Nûrdan bir sehâbe altında
İki hûnîn sitâredir meşhûd.
Başka bir rengi var fakat hûnun
Bu güzel çehrelerde...Feyz-âver,
'Rûh-perver' desem de ahrâdır...
Bu iki vech-i şu'le meşhûnun .
Biri îyd-i ferah-bedîd-i zafer,
Biri îyd-i sa'îd-i adhâdır!"

Yine kazanılan zaferi Tevfik Fikret gibi bayram olarak değerlendiren bir başka şâir de Kırşehirli Osman Hilmi'dir.Osman Hilmi manzumesinde hilâl-i zaferin doğması sonucu bayramın geldiğini şu mısralarla ortaya koymaktadır:

"Seyredin maşrık-ı hakîkâtten
Doğdu pür-şa'şa'a hilâl-i zafer
Kâinâtta safâ,ziyâ saçıyor
Semâ gelmekte arş-ı vahâdetten
Şöyle bir terâne-i hoş-ter:
Câ-be-câ nûr-ı saâdet uçuyor
Bu gün ervâh-ı ümem sadâdır
Bir ıyd-i ehl-i îmândır
Tazelendi yine dem-i şâdî
Tutdu âfâkî bir safâ-yı nevîn
Oldu dil neş'e-zâr-ı lâhûtî
Geldi erbâb-ı tevhîdin ıydi
Yaşasın pâdişâh adl-âyîn!
Ki bütün sâkinân-ı nâsûtu

Kıldı bin güne lutfuna mazhar

O şehinşâh-ı âtıfet güster" (2)

Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb de kaleme aldığı "Tahdîs" (3) başlıklı manzumesinde zafer ânının coşkusunu şu kelimeleri ile ebedîleştirir:

"Devrinde ey şâh-ı cihân

Firdevse döndü hâkdan

Her dîdede,her cephede

Envâr-ı şâdîdir ayân

Etdi fütûhâtın bugün

Her ferdi yeksâr kâmrân

Sâyende olmuşdur yine

Osmanlılar hep şâdmân

Olsun hemîşe yâverin

Tevfik-i Rabb-i müsteân

İmdâd-ı fahrü'l-enbiyâ

Etsin tecellî hem zamar :

Hakkâ ki zât-ı akdesin

Dârâlara gıbta-resân

Elbet verir bu şevketin

Târih-i Osmânîye şân

Her ferd-i her Osmâniye

Bir îyd-i ekberdir bu ân

'Binler yaşa' gülbengi de

Millet içün virdi-zebân

Vaktâ ki ufukta doğar hurşîd

---

(2) Kırşehirli Osman Hilmi,"Iyd-i Zafer Bedîd",Tercüman-ı Hakîkat,Nu:5709-557, 1 Mayıs 1313, s.l.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet 1315,s.30-31.

(3) Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb ,"Tahdîs",Yâdigâr-ı Zaferİstanbul,1315,s.27. (Bu manzume üzerine nota tertib edilmiştir.)

Eşyada hayatı eder tevlîd
Ezhâr ona karşı hande eyler
Handeyle dolar kulûb yek-ser
Ol günde ki kirdgâr-ı erham
Bahşeyledi bir şeh-i muazzam
Osmanlılar da mihr-i şâdî
İşte o zamanda şu'le saldı
Binler yaşa ey şeh-i cihan-tâb
Her yerde temeddün ü saâdet
Her çehre garîk-i şevket-i râhat
Yâ Râb ne kadar latîf her yer
Gönüller birle ser-tâ-ser
Bâlâlara arza pertez-efşân
Olsun ebedî o zıll-ı yezdân"

Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb'ün hemşerisi Yenişehirli Yusuf Nihad "Muzafferiyyet"(4) 'in sonuçlarını şu mısralarla aktarır:

"Nağme-i vegâda cünûd-ı muzafferin
EYle sükûh ü nâmımızı âteş-i iyân
Bir darbe-i hücûm ile yardıkça düşmen
Râhında askerin mütebessim perî-i şân

Ateş-nisâr toplarına karşı düşmenin
Efrâd arz-ı sîne eder bir cebel gibi
Eyler fedâ hayatını uğrunda şânının
Var mı aceb cihanda muazzez emel gibi

Kanlı kılıçları ile Osmanlı askeri
Bir azm-ı haydarânede kahretti düşmeni

---

(4) Yusuf Nihad,"Muzafferiyat",Mâlûmât,C.4,Nu:80,15 Mayıs 1313,s.714.

Tarihi parlatan bu mehâbetli askerin
Tâ kalbgâh-ı düşmen cân oldu meskeni

Rehber edip hidâyetini Rabb-i zülcelâl
Hâk-i dehre necdetimiz fer verir bütün
Ulviyyet ve mehâbet ile râyet-i zafer
Göğsünde düşmanın mütemevvic bu şanlı gün

ARz eyledik celâdet-i İslâmı âlem
ETdik bir anda leşker-i a'dâyı münhezim
Dünyaya karşı çok mudur eylersek iftihâr
Nusret bugün yine şân ü şeref bizim

Rûy-i vatan kudûm-i cünûd-i zafer ile
Envâr-ı mes'adet ediyor âleme nisâr
Açdı cenâh-ı re'fetini pâdişâhımız
Ehl-i gazâyı sâyesi etmekte bahtiyâr

Ey pâdişâh-ı merdümek-i dîde-i cihân
Sâyendedir saâdet ü ikbâli milletin
Etdin kemâl-i şân ile bir haydar-ı gazâ
Olsun füzûn mukaddes olan ömr ü şevketin"

Yunanistan'a karşı 1897 yılında kazanılan zaferin baş mîmârları Ordu-yı hümâyûn askeridir.İştib Kaymakamı Müsâmettin "Zafer" (5)' i kazanan askeri şu mısralarla çizmektedir:

"Seriyor hâk-i helâke hasm sevdâ-yı zafer
Saçarak satvetini seyf-i mücellâ-yı zafer
Bürümüş fikrini başdan başa Osmanlıların

(5) Hüsâmettin,"Zafer", Asır ,Nu:180,21 Mayıs 1313,s.4.

Hıfz-ı nâmus-ı vatanla hiss-i a'lâ-yı zafer
Okunur her neferin vech-i dil-ârâsında
Bir celî bir hat-ı rengîn ile ma'nâ-yı zafer
Az zamanda zabtedip mülkünü Yunanlıların
Rezk ile her taşına râyet-i garrâ-yı zafer
Hatt-ı zerrîn ile tarih-i fütûhâtımıza
Resm olundu yeni bir tâk-ı muallâ-yı zafer"

Harbin başlangıcında devamında ve nihâyete ermesinde süreli yayınlarda yayınlanan makâlelerde askerin kim olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerinde ısrarla durulmuş böylece halkı askerliğe karşı muhabbete yöneltirken askeri de harbe karşı muhabbete muhabbete yöneltmeye yeltenilmiştir.Yine aynı tarihlerde yayınlanan "Askerlik"(6) başlıklı yazıda askerliğin önemi açık ve net olarak ifâde edilmiştir:

"Asker de bir milleti cemiyetine ,asâletine hüsn ü terbiye görüşüne nazaran muhâfaza,a'lâ-yı hizmet eder.Askerlere hubb-ı vatan,meziyyât-ı insâniyye hukûk-ı hey'et ,muhâfaza-i millet,emel-i gâlibiyyet ne demek olduğunu bilmelidirler.Memleketimizin ne tarafına bakılsa ecdâdımızın şanlı, şehîd mezarlarını gösterir.O şanlı memleketler bize nasıl bırakıldı ise ,biz de bizden sonra gelenlere öylece şanlı ,kıymetle bırakmak için can vermeliyiz.Şehîd olub da bir mezarda yatmak,kaçıp da bir köşede saklanmak ve hayatı temâdî ettikçe her lahza da hicâb altında kalmakdan bin kat a'lâdır.Askerin en büyük hâmîsi Allah'dır.Muhabbet-i vataniyye bir ni'met-i ilâhîdir.O ni'mete ehemmiyet vermeyerek ondan mahrum kalmak o ihsan-ı ale'l-âl-i Hüdâ'ya bir nazar-ı istihfâf ile bakmak cenâb-ı hayat-bahşâ-yı kâinâta karşı pek büyük bir cürm ü hata etmek değil de nedir?Mâdere muhabbet,icbâra tabiat ise memlekete meftûniyet muktezâ-yı insâniyyetdir.Muhabbet-i mâder bir ihsan-ı tabîî ise de memleket sevgisi bir latîf-i Rabbânîdir.Memleketini muhâfaza edemeyen âcizler i'lâ-yı şânını düşünmeyen nâmerdler insandan ma'dûd olabilir mi?Bir vâlide

---

(6) Mustafa bin Musa,"Askerlik",Mâlûmât,C.5,Nu:103, 16 Teşrîn-i evvel 1313, s.1104-1105.

ciğerpâresinin karnını doyurursa mahsûlât-ı memleket sâyesinde doyurur.Halbu ki en şefkâtli bir vâlide sevgili evlâdını ecel pençesine teslim eder;fakat memleket evlâdını müddet-i hayatında terketmediği gibi ölüsünü bile terketmek istemez de âğûşuna alır.Mâdem ki memleket vâlideden mukaddes ve muhteremdir hâric memleketle vatanını bir tutmak ve hattâ bir karış toprağını muhâfazadan çekinmek,o mukaddes o muhterem vâlideyi ayak altında bırakmak,muhabbet-i mâderâneden ulvî olan o hiss-i vatanperverâneyi,o ni'met-i azmâ-yı Rabbânîyi tahkîr etmek sayılmaz mı?"

Ordu-yı hümâyûn kazandığı zaferlerle Devlet-i Âliyye içerisinde bulunan gayr-i müslim tebeanın da can ve mal güvenliğini koruma amacını gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye çalışmıştır.1897 Yunan Harbi'nin kazanılmasından sonra minnettarlığın bir ifâdesi olarak Avrom Naon zaferi kazanan askerlerin harbini şu mısralarla tasvîr eder:

"Düşmanları kahreden ol seyf-i mücellâ
Osmanlı'ya âid
Berk urmaktadır hîn-i vegâda o ne a'lâ
Ulviyyeti zâid
Meydan-ı vegâ şan bulur Osmanlı ile hep
Zîrâ ona tâbî
Ol ma'rekenin şânını bir kat da muallâ
Etmekte o kâid
Allah diyerek süngüsünü urmada dağa
Dağı yıkar ol ân
Kurşunlarına medfen olur sîne-i a'dâ
Bak böyle o sâid
Ulviyyete gark olmuş o bayrak ki hilâldir
Mûcide adâlet
Bir sancak-ı âlî ki ânın girdiği heycâ
Nusretlere şâhîd" (7)

---

(7) Avrom Naon,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu:84,24 Mayıs 1313,s.728-729.

Abdülkadir-zâde Hüseyin Hâşim Ordu-yı hümâyûn askerinin sağ kaldıkça düşmana aman vermeyeceğinden oldukça emin görünmektedir:

"Adüv biz sağ iken etmez bu hâk-i akdesi tahkîr
Göğüsler kal'adır her bir gönüllü kükremiş bir şîr
Zamandır müslümanlar hûn-ı düşmenle olsun dilşîr
Bizimdir gâlibiyyet hep bir ağızdan alın tekbîr" (8)

Hilmi zafer kazanan Devlet-i Âliyye'nin bir ferdi olarak kendisinde ve zafer kazanan askerlerdeki vatan muhabbetini şu mısrâlarla vurgular:

"Vatanın aşkı benim kuvvet-i îmânımdır
Vatanın şevki benim ziynet-i vicdânımdır
Vatanın feyz ü terakkîsidir azm ü emelim
Vatanın hâki benim kudret-i irfânımdır
Vatanın çehre-i ikbâline meftûnum ben
Vatanın zevki benim nüzhet-i hicrânımdır
Vatanın zerre-i envârına gönlüm mecbûr
Vatanın hâli benim sûret-i şâdânımdır
Vatanın rahat ü âsâyişidir maksûdum
Vatanın izzeti emniyyet-i vicdânımdır" (9)

Tevfik Fikret ,Hilmi'nin yukarıda belirttiği değerlerin "Kılıç" (10) 'la korunacağını belirtir.Fikret manzumesinde kılıcı bir harp sembolü olarak kullanmıştır.Çünkü harp vatanın varlığının tehlikeye düştüğü, bağımsızlığın tehdit edildiği anda başvurulan bir çözüm yoludur:

"Çekici altında muhakkar ezilir günlerce
Bir çelik parçası bir tiyg-i mehîb olmak için;

---

(8) Abdülkadir-zâde Hüseyin Hâşim,"_____",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkâlâde, İstanbul,1315,s.5.;Mâlûmât,C.4,Nu:83,15 Mayıs 1313,s.713.

(9) Hilmi,"Bir Hâtira-i Mütehassırâne",Emniyet,Nu:13,24 Temmuz 1312,s.2.

(10) Tevfik Fikret,"Kılıç",Mütâlaa,Nu:39,15 Nisan 1313,s.12.

Sonra yatmakla geçer ömrü niyâmında bütün;

Ne hazîn işkence

O çelik parçası bir gün bir ehemmiyyet alır;

Koca bir kavmin olur hâris-i istiklâli;

Koca bir memleketin ırzı,hayatı,mâli

Ona vâbeste kalır

O zaman ,ey ebedî Hâmi-i şân-akvâm,

O zaman sen yed-i kahhâr-ı hamiyyetde ıyân

Olarak ehl-i teaddîye verirsin husrân;

O zaman en nâ-kâm

Kalbe şevkinle gelir,neş'eli bir hiss-i felâh

Sana bakdıkca fahûrâne parıldar gözler,

Sana ey seyf-i mücellâ,sana ey berk-i zafer,

Sana ey şanlı silâh "

Kılıcın kullanıldığı zamanlardan biri olan 1897 yılındaki harbi Menemenlizâde Mehmed Tâhir "Terâne-i Zafer" (11) başlıklı manzumesinde şu satırlarla ortaya koyar:

"Harb aç dı adûya âl-i Osmân

Osmanlılar'a göründü meydan

Kaldı yine bereklerle tenvîr

Âfâk-ı vegâyı seyf-i bürrân

Kan dökmeğe bizden yokdu niyyet

Kan döktü fakat aldı nihâyet

Artık durulur mu?Etti savlet

Serhad boyuna bütün dilîrân

---

(11) Menemenlizâde Mehmed Tâhir,Terâne-i Zafer,İstanbul,1313,s.13.

Rehber bize dâimâ zaferdir
Askerlerimiz er oğlu erdir
Zâbitlerimiz ise pür-hünerdir
Gavgadan olur muyuz girîzân

Ordularımız hudûda gitdi
Düşman bozulup ümîdi bitdi
Yunan ilini münevver etdi
Hûn içre doğan hilâl-i tâbân

Top sesleri bang-ı Allah Allah
İnletti bütün cibâli nâgâh
Bir hamlede oldular aman-hâh
Bir hamlede kaçdılar perîşân

Hâlâ o şitâbdır giderler
Duydukça topu firâr ederler
Encâm-ı zafer bizim mi derler
Yunan öğünür mü bilsem el-ân

Ellerde tüfenk ve seyf ü hançer
Koştukça ad;uya doğru erler
Dağlar yassılıp açıldı yer yer
Âvâze-i şân önünde meydân

Meydan açılıp göründü der ân
Mânend-i zuhûr-mihr-i tâbân
Al kanlar içinde lem'a-i şân
Düşman buna karşı düştü lerzân

Düştü yere fart-ı hayretinden
Çırpındı kemâl-i gayretinden
Lâkin ne bulur o himmetinden
Bî-fâide olsa da perîşân

Gâlib gelirim dedi sıvandı
Boş na'ralara bakıp inandı
Yunanlı bu milki boş mu sandı
Toprak mı verir ona dilîrân

Harb eyledi işte mili verdi
Harp etmede bizle neydi derdi
Osmanlılar'ı ne zannederdi
Rûbah önüne düşer mi şîrân

Lâkin bu zafer zafer değildir
Yunan biliriz ki er değildir
Yenmek ânı bir hüner değildir
Bizce olamaz bu fahra şâyân

Etdi bizi harbe kendi dâvet
Verdi ana böyle ders-i ibret
Binler yaşasın vatanla millet
Yâr olsun o şehriyâr-ı zîşân"

Kazanılan 1897 Yunan Harbi'nin umum halk üzerindeki etkisini ise Malatyalı M.Said "Nevâ-yı Zafer"(12) başlığıyla kaleme aldığı manzumesinde dile getirir:

---

(12) Malatyalı M.Said,"Nevâ-yı Zafer",Mâlûmât,C.4,Nu:82,8 Mayıs 1313,s.687-688.

"Getirdi vecde yine milleti nevâ-yı zafer
Kulûbe bahş-ı hayat etdi incilâ-yı zafer
Hazâr mahmidet ü şükr ü minnet Allah'a
Ki işte arz-ı cemâl etdi mehlikâ-yı zafer
Terakkiyâtını bu mülk ü milletin hakkâ
Cihâna eyledi i'lâ bugün sadâ-yı zafer
Tezâhür eyledi yer yer muvaffakiyyetler
Tefâhür etse nola şimdi müktedâ-yı zafer
Kavâid-i düveli rahnedâr eden Yunan (âhar)
Hudûdu eylemek isterdi neng-nâ-yı zafer
Hayâl-i hâmına râm oldu evvel ve âhir
Ne hoş cezâsını buldu olup cüdâ-yı zafer
Hurûş u cûşa gelip hûn-i pâk-i Osmânî
Göründü cebhe-i ümmetde lâ-felâ-yi zafer
Gazanferâne hücûm etdi cünûd-ı Osmânî
Şeref-tevârüd edince hemen nidâ-yı zafer
Şehinşâh: Bu mukaddes gazâyı dense senâ
Semâda arş-ı muallâ hep gazâ-yı zafer
Muvaffak eyleye hakkı,dem-be-dem penâh
Bizim şerefli,celâdetli pâdişâhımızı
Girid'de yapmadığı kalmamış iken hayaller
Yine taşırdı kafasında pek hevâ-yı zafer

Kula'dan Ağa-zâde Muzaffer Sâdık 1897 Yunan Harbi'nin kazanılmasında en büyük faktörün bir milletin tarihten getirdiği tecrübeleri ve özellikleri olduğunu "Nevâ-yı Zafer"(13) adlı manzumesinde şu mısralarla verir:

"Biz haslet-i ulviyyet ile dehre ziyâyız
Tenvîr ederiz âlemi hurşîd-i semâyız
Kudsiyyet-i şân ile tevârihe cilâyız
Harb askeriyiz her birimiz merd-i vegâyız

(13) Bey Ağa-zâde Muzaffer Sâdık,"Nevâ-yı Zafer"İzmir,C.3,Nu:54,2 Haziran 1313, s.8.

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî-i şîr-i Hüdâyız

Bir arş ile berbâd ederiz düşmanı hâlâ
Osmanlılığın şânını da eyleriz i'lâ
Her lahza bizim nâsırımız Hazret-i Mevlâ
Bahşeyledi Allah bize bin haslet-i vâlâ

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî'-i şîr-i Hüdâyız

Bir hamlemizin şiddeti titretti cihânı
Bir sayhamızın dehşeti sıçrattı Yunan'ı
Kaçsın var ise kurtaramaz tâb ü tâvânı
Nebahetle gelin seyredecek bâd-ı hazânı

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî'-i şîr-i Hüdâyız

Bu ma'rekede satvetimiz âleme rahşân
Âfâkı tutup savletimiz eyledi hayrân
Yunanlılar'a düştü azîm velvele-i heyecân
Hayran olmaz çünkü bu dem eyledin efdan

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî'-i şîr-i Hüdâyız

Ey kavm-i sefîh-seyr de nedir böyle cesâret
Sevk etdi meğer hırs ile fikr-i denâet
Bir sadmede kesbeylediniz şimdi şeâmet
Kalmaz bu kadarla daha var hâl-i vehâmet

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî'i şîr-i Hüdâyız

Ey fikri taassubla geçen tâbi-i evhâm
Kesb-i yedinizdir bu belâ sizlere encâm
Pây atdınız ol mülkümüz işgâline mâdâm
Bir sille ile çıkdınız amma o da nâ-kâm

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî'-i şîr-i Hüdâyız

Ejder gibi ateş saçılır her birimizden
Bir lerze adû sâika-i hançerimizden
Gözler kamaşır dehşet-i berk-âverimizden
Doğduk bu meziyyetler ile mâderimizden

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî'-i şîr-i Hüdâyız

Her yerde bizim şânımız ibrâz-ı şecâat
Her ânımız olmakda zehî iyd-i saâdet
Râyât-ı zaferle verelim âleme zînet
Binler yaşasın pâdişeh-i hâmi-i millet

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız
Osmanlılarız merd-i şecî-i şîr-i Hüdâyız

Yârab bize kıl nice fütûhâtı müyesser
ENvâr-ı zaferle hemân eyle münevver
Bir sâl ile sultanımızı eyle muammer

Bize sâye-i lütfûnda alıp nâm-ı zafer

Tedmîr ederiz düşmanı şemşîr-i gazâyız

Osmanlılar merd-i şecî'-i şîr-i Hüdâyız "

Mehmed Cemil de "Tanîn-i Zafer" (14) başlıklı manzumesinde kazanılan 1897 Yunan Harbi'ni Devlet-i Âliyye'nin diğer kazandığı harplerin bir devamı olarak görür:

"Ufk-ı şarkı kaplamış bir duman-ı âteşîn
Top,o ra'd-ı hâilin titrer sedâsıyla zemîn
Savlet-i Osmâniyân olmaktadır dehşet-karîn
Tîğler de berk urur hûnâbe-i a'dâ-yı dîn
yakmada berk-pâre-i âteş bu a'dâ-yı hemîn
Eyleriz,Osmanlıyız a'dâmızı ric'at rehîn
Nâmımız Osmanlıdır.Samsamız dehşetlidir
Hûnumuz hiddetlidir.Îmânımız kuvvetlidir
Devlet-i Osmâniyân tarihte şöhretlidir
Leşkerin gavgaya azmi bizde pek heybetlidir
Yüz çevirmez,her nefer ejder kadar şiddetlidir
Eyleriz,Osmanlıyız a'dâmızı ric'at rehîn
Seyf-i istilâsını OSmâniyânın tatmayan
Var mıdır bir kavm-i bîm hasmın etmiş beyân
Bir hilâldir kim doğar şarkdan da garbdan da hemân
Hep Mohaçlar,Çaldıranlar ufkuna vermişdi şân
Bî-ehemmiyet menâb olmaz bu nûra sâyebân
Eyleriz,Osmanlıyız a'dâmızı ric'at rehîn

Muzafferüddin Gâlib "Terâne-i Zafer"(15) başlığıyla kaleme aldığı manzumesinde Ordu-yı hümâyun askerinin fedâkârlığını şu mısralarla belirtir:

---

(14) Mehmed Cemil,"Tanîn-i Zafer",Asır,Nu:176,7 Mayıs 1313,s.4.

(15) Muzafferüddin Gâlib,"Terâne-i Zafer",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.12.

"Hûnâbe-i düşman dökülürken râh-ı gazâda
Abdest alarak hamle itdik vakt-i vegâda
Gâzi ve şehîd olma emri var Hüdâ'da
Lutf itme Kur'ân-ı sünevî şehdullah cihâda
Düşman kanı dolsun yine meydan-ı gazânız

Ey leyl-i sabah şanlı, delikanlı civanlar
Her hamlesi arslan gibi Osmanlı civanlar
Parlar yüzü fıstıklar ile etli civânlar
Mavzer ile martinli büyük şanlı civanlar
Hayret veriyor şu'le-i irfân-ı gazânız

Harb itmeğe durmaz düşman-ı bi-âr
Memnûn olarak itmede erkekliği ber-dâr
İSlâmlara karşu idiyor kahbelik ishâr
Evvelki gururu unutup kaçmada bed-kâr
Mağlub oluyor dil ile sad ile gazânız

Mecrûh olarak harbe koşan asker
Görmüş mü cihân-ı ma'rekede böyle dilâver
Bin mârede olmak ne aceb çok mu bedâyer
Bin şân-ı nişân her birisi canla bîdâr
Bu haslet ile var mı ki akrân-ı gazânız

Şecâınızın şu'lesi bir şu'le-i ümîd
Eşvâkı gönüllerde açar gülşen-i tevhîd
Her yerde ider dalgalanub nusreti temdîd
Ulviyyeti itmekde bütün düşmanı tevmîd
Hakkâ ki odur sizlere dermân-ı gazânız

Sultan Hamîd seyfini hâverlere salsun
İmdâd-ı nebîle nice kişverleri alsun
Düşman dahi tâ haşre kadar zillete kalsun
Âlâm-ı cihân öylece alçaklara kalsun
Olsun ibdâ-i şân-ı cihanyân-ı gazânız "

Postahâne Âmiri Muhâsebe Kalemi Ketebesinden Niyâzi yine "Terâne-i Zafer" (16) başlığı taşıyan manzumesinde zafer gününün coşkunluğunu şu mısralarla aktarır:

"Bugün sımaha akseden bütün zafer sedâsıdır
Gazanferân-ı milletin şanlı bir gazâsıdır
Bugün hudûdda berk-zen kılıçların cilâsıdır
Kamaşdıran uyûn-ı düşmanı o incilâsıdır
Eden bulur belâsını bu Yunan'ın cezâsıdır
Girit'deki mezâlimin de artık intihâsıdır
Cünûd-ı pür zafer bugün "Teselya" kıt'asındadır
Düşün ki kerbe şîr ile olur mu cenge muktedir
Adû-yı nâtuvânı topların sadâsı titretir
Olursa çok mu bu zaferle tarih de müftehir
Hüdâ bilir ki devletin bu şân ü i'tilâsıdır
Bizimle hem-dem-i gazâ bu dînin evliyâsıdır
Gürûh-ı düşmenânı mahv edip Hüdâ-yı müsteân
Muzaffer eylesün cüyûş-ı müslimîni her zaman
Vatan sizinle bugün müftehirdir ey dilâverân
Sizinle hangi kavm-i aceb olur cenkde hem inan
Kırın,kesin adûyı siz bu harbin intizâsıdır
Güneh değil sevabdır peygamberin rızâsıdır
Nişanlı şanlı geldi sâha-i vegâdan ol sipâh
Yüzünde lem'a-i zafer ne gâlibâne bak nigâh

---

(16) Niyâzi,"Terâne-i Zafer",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.86-87.

O yaralar ki hep şecâat ve besâlete güvâh
Sizi tâ kendi yanına getirdi şimdi pâdişâh
Ânın ki bir nigâh-ı lütfu derdlerin devâsıdır
'Hüdâ muammer eylesin' yetimler duâsıdır"

Bir bölümü "Terâne-i Zafer" başlığıyla neşredilen bu manzumenin tam metni "Gülbang-ı Zafer"(17) başlığı altındadır.Yazar Gülbang-ı zafer adlı uzun manzumesinde Ordu-yı hümâyûn askerlerinin harpteki kahramanlıklarını ve onların özelliklerini şu mısralarla terennüm eder:

"Ey hâlik-i kâinât olan Hak
Ey kâdir-i zü'l-celâl-i mutlak
Sen Rabb-i celîl ü lâ-mekânsın
Her sûda fakat yine âyânsın
Bizler ki gürûh-ı müslimîniz
Zâtında kudrete emîniz
Her dem bize adl ü dâd edersin
Mü'minleri böyle şâd edersin
ELtâfını vasfa kudretim yok
Lutfun bize ya'ni ol kadar çok
Ez-cümle bugün inâyetinle
Bulduk zaferi adâletinle
Yunan ki denâet eylemişdi
Adlin bize rehber oldu ancak
Te'dibine muvaffak oldun el-hakk
İSlâma bu nâm ü şöhret olsun
Düşmenlere ders-i ibret olsun
Adlin ki bizim delîlimizdir
nusret buluruz bu şüphesizdir

---

(17) Niyâzi (Pasta Nezâreti Muhâsebe Ketebesinden),Gülbang-ı Zafer,İstanbul 1315,Yuvaniki Panayotidis Mat.,s.18.

Askerlerimiz bugün gazâda
Bir şîr-i jiyân gibi vegâda
Düşmenlere savlet eyliyorlar
Izhâr-ı besâlet eyliyorlar
Dağlar dereler mürûr olundu
Her hamlede bir zafer bulundu
Seyret ki cünûd-ı kahramanı
Askerlerinin o zilletiyle
Pejmurde olan kıyafetiyle
Gavgaya çıkıp sonunda Yunan
Vâdi-i firârda oldu pûyân
Tâ yurtlarına kadar gidildi
Bir haylisi de esir edildi
Osmanlıya gelmek üzere gâlib
Kimdir aceb olacak muhârib
Yunan ise pek zelîldir o
Görmez güneşi alîldir o
Yunandaki tâb ü fer tükendi
Osmanlıları cihan beğendi
Şân verdi cihâna şöhretiyle
Askerimiz şecâatiyle
Top korkutmaz o cenk-bâzı
Yok tîğ ü tüfenkden ihtirâzı
Her lahza yürür o bî-muhâbâ
Görsen anı sen şaşar kalırsın
Bir kûh-ı serar-feşân sanırsın
Arslan gibidir şecâatiyle
Bir dağ gibidir metânetiyle
Allah Allah tekbîriyle
Cenk etmede düşman askeriyle

Hiç savletine nihâyet olmaz

Ol şîrleri görmeğe doyulmaz

Pür şevk ü sürûr cenk ederken

Hak saklasın onları nazardan

Düşmanlara karşı şan verirler

Milkinde anın ezân verirler

Ey pâdişeh-i kerîm ü âdil
Nârâ olmaz sana muâdil

Şân verdi asâkirin cihâne

Meydan-ı vegâda haydarâne

Orduları târ ü mâr ederler

Düşmanları bî-karar ederler

Etsin sizi ol Hüdâ-yı menân

Biz böyle zaferle şâd ü handân

Dâim olasın hilâfetinde

Mesrûr ola hep ra'yetinde

Osmanlılar'ın odur penâhı

Tahtında muammer et ilâhî

Bugün sımıha akseden bütün zafer sedâsıdır

Gazanferân-ı milletin bu şanlı bir gazâsıdır

Bugün hudutta berk-zen kılıçların cilâsıdır

Kamaşdıran uyûn-ı düşmeni o incilâsıdır

Eden bulur belâsını bu Yunan'ın cezâsıdır

Girid'deki mezâlimin de artık intihâsıdır

Cünûd-ı pür-zafer bugün Teselya kıt'asındadır

Düşün ki gürbe şîr ile cence olur mu muktedir

Olursa çok mu bu zaferle tarih de müftehir

Hüdâ bilir ki bu devletin şân ü i'tilâsıdır

Gürûh-ı düşmanı mahvedip Hüdâ-yı müsteân

Muzaffer eylesin cüyûş-ı müslimîni her zaman

Vatan bugün sizinle müftehirdir ey dilâverân
Sizinle hangi kavm aceb olur cengde hem
Kırın,kesin adûyı siz bu harbin inan iktizâsıdır
Günah değil sevabdır peygamber rızâsıdır
Nişânlı şânlı geldi sâha-i vegâdan ol sipâh
Yüzünde lem'a-i zafer,ne gâlibâne bak
O yaralar ki hep şecâata beş güvâh nigâh
Sizi tâ kendi yanına getirdi şimdi pâdişâh
Ânın ki bir nigâh-ı lutfu dertlerin devâsıdır
Hüdâ muammer eylesin yetimler duâsıdır
Oldu yine şâdmân
Bak bugün Osmanlılar
Oldu yine kâmrân
Kahraman ünvanlılar
Harbe gidip bak yine
Yerleri zabtettiler
Devletinin milkine
Anları rabt ettiler
Kaçdı adûlar bütün
Haşyet ü heyecân ile
Başa çıkar mı düşün
Hiç kedi arslan ile
Anladılar şimdi hep
Türkleri arslan imiş
Öyle kolay mı acep
Türkler ile cenk ediş
Düşmene savlet edip
Anları biz neyledik
Yurtlarına dek gidip
Rezk-i âlem eyledik

Bizlere pek hoş gelir
Cenk ediş Yunan ile
Askerimiz yükselir
Nusret-i yezdân ile
Harbe gidip ol sipâh
Düşmene top atdılar
Hamle edip gâh gâh
Tozu dumana katdılar
Bak şu garip düşmene
Havfa düşüp titriyor
Havfının esbâbı ne
'Geldi aman Türk' diyor
Vehme düşüp sandılar
Kendilerin kahraman
Vây gidi Yunanlılar
Şöhretiniz pek yaman
Çünkü evhâm anların
Kaplamış ezhânını
İşte encâm anların
Biz ise irkilmeyip
Dersini verdik demek
Bak hele biz neyledik
Anları bir hamlede
Tutduk esir eyledik
Düşdü yere kelle de
Kalmadı hiç anların
Harbe artık tâkâtı
İşte müslümanların
Böyledir âdeti

Düşmanını yıldırır
Şiddet-i şemşîr ile
Düşmanın bildirir
Haddini tedmîr ile
Bin yaşa ey şâhımız
Sevgili sultanımız
Şâd ede Allah'ımız
Zâtını yezdânımız
Bulmasın asla adû
Seyf-i adlinde amân
Askeriniz sû-be-sû
Nusrete resin hemân
Saçdı Yunan mülküne
ASkerimiz tâb ü fer
Girdi asker silkine
Şimdi yüzbinledce er
Hep gönüllü gitmede
Ol vatan arslanları
Çün cevelân etmede
Şimdi erlik kanları
Biz kimiz Osmanlıyız
Korkumuz hiç yok bizim
Böyle anlı şanlıyız
Şöhretimiz çok bizim
Şimdi mahsûs oldu hep
Hâkde ecdâdımız
Cenk idi hep rûz u şeb
Eskiden mu'tâdımız
Biz yine billah bugün

Mâziyi yâd eyledik
Ceyş-i adûyu bütün
Mahv ü berbâd eyledik
Düşmenimiz şüphesiz
Toplarına kanlıdır
Parladı şemşîrimiz
Berk-i kazâ sandılar
Verdi İslâm i'tilâ
Kırmızı bayrağına
Canımız olsun fedâ
Ey vatan toprağına
EY vatanın hâki sen
Kahredip ol şâdmân
Ey gubâr-ı pâkî sen
Müsterih ol har zaman
Biz seni terk etmeyiz
Düşmene hiçbir zaman
Sanma ki cenk etmeyiz
Ey enîs-i cism ü can
Bak bize âmâdeyiz!
Hak yoluna gitmeğe!
Yâni rızâdâdeyiz
Terk-i hayat etmeğe
Hakk bize olsun muîn
Düşmeni kahreylesin
Askerimiz ba'-ezîn
Böylece fahreylesin
Biz ki gazanferleriz
Doğmuşuz ölmek için

Biz nasıl askerleriz

Düşmanımız anlasın

Cenk içün ol şehriyâr

Askeri sevk eyledi

Harp içün ol tâcdâr

Erleri sevk eyledi

Zâtını etsin Hüdâ

Nusret ile kâm-bîn

Bin yaşa sen bin yaşa

Ey emîrü'l-mü'minîn

Hüseyin Hâşim "İztidrâd-ı Vatan Yâhud Gülbang-ı Zafer" (18) adlı manzumesinde 1897 Yunan Harbi'ndeki muhârebe sahnelerini şu mısralarla canlandırır:

"Eyledim bir şanlı müjde istimâ'

Her kîlim çekmede gülbang-ı zafer

Eyledi birden bire dil-i ittisâ'

Sînede bin âsumâna cevelân ider

Pîş-i çeşme geldi bir sahrâ-yı cenk

Haybet içre müncelî saf saf cünûd

Geldi cismim ruhuma billâhi tenk

Kaynayub kanlar başa itdi sufûd

Yâver olmuş nûr tevfîk-i Hüdâ

Eyliyor Osmanlılar bombardıman

Gulgul-i tekbîr müdhiş bir sedâ

İnliyor gûyâ zemîn ü âsumân

---

(18) Yenişehirlizâde Abdülkadirzâde Hüseyin Hâşim,"istirdâd-ı Vatan Yâhud Gülbang-ı Zafer",Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1314,s.17-20.;A.İrfan, Tarih-i Müzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.6-7.

Süngülerden damlıyor her lahza kan
Bir demirden dağ sanırsın her nefer
Dillerinde tutmamış bir havf-ı cân
Her biri volkan gibi cevelân eder

Cephelerde berk urur nûr-ı zafer
İnliyor toplar atıldıkça her nefer
Seyr iden Osmanlı kendinden geçer
Sanki itmiş âleme levh-i ezel

Pürlayub birden kılıçlar süngüler
Dâhil oldu (şehr)e asker fevc fevc
Virdi sahralar kıyâmetten haber
Dilde nûr-ı gâlibiyyet mevc mevc

Zâhir oldu lutf-ı mevlâ-yı kadîr
Aldı Osmanlı . kılıçla ol yeri
Çaldıran sahrâsına olmuş nâzir
Âh görseydim o âlî demleri

Savlet-i şîrâne-i Osmâniyân
İTdi ibrâz-ı celâdet-güsteri
Bir zaferle tarihe verdiler şân
Görmemişdin mislini çokdanberi

Bârekallah ey hezbirân-ı vügâ
Kıldınız ebr-i keşîfi târ ü mâr
Oldu rahşân süngüler dehşet-nümâ
İtdiniz a'dâyı mecbûr-ı firâr

Şân-ı Osmânîye virdiniz i'tilâ
Vâr ol ey sultan-ı ulviyyet-i nişân
Eyledin billâh parlak bir gaza
Oldu ervâh-ı resûl tehlîl hân

İtdi ervâh-ı salâtîn-i âzâm
Zâtına tebrîk-âheng-i zafer
Yok nâzirin işte islâf-ı germ
Çok yaşa ey gâzi-i haydar-ı ser

Müntefî olmakda nîrân-ı firâk
Eyleriz fert-i meserretle vegâ
İrsün encâma bu derd-i iştiyâk
Aş vatan âgûşunu geldik sana

Kırşehirli Osman Hilmi de Hüseyin Hâşim'in canlandırmaya çalıştığı harp meydanını "Fütûhât-ı cihangirâne"(19) başlığı altında kaleme aldığı manzumusinde vermeye çalışır:

"Şân vermede kâinâta karşı
Nâm-ı zaferin şeh-i kerem-kâr
Tahsin oluyor cenâb-ı kerrâr
Bu nusretle bu sebâta karşı

Şâhân-ı zevi'l-ihtişâm içinde
Sensin işte bugün şanlı sultan
Bir fâtih-i bi-misâl-i devrân
AShâb-ı fütûh u nâm içinde

---

(19) Kırşehirli Osman Hilmi,"Fütûhât-ı cihangirâne",Tercüman-ı Hakîkât,Nu: 5758-555,29 Nisan 1313, s.1.

Her feth-i mübîn-i bihterînin
Ervâh-ı güzeşte-i guzât
Şâd etmededir ne mutlu âti
Sen eşrefisin mücâhidînin

Gülbeng-i celîl-i Allah Allah
Pîrâyiş-i kalb-i gâziyândır
Aks efgen-i arz ü âsmândır
Lerzân ediyor adûyı her gâh

Volkan gibi dağ başında toplar
Yağdırmada saff-şikâf mermi
Karşı gelecek Yunânîler mi
Hayret veriyor bu hâl yer yer
Tetvîc ediyor şerefli leşker
Râyetle şevâhik-i cibâli
Bir bârikâ-i zafer misâli
Her na'rası hâlik-i gazanfer

Yükselmede seyf-i savletinle
İkbâl-i vatan,vekâr-ı ümmet
EY merdümek-i uyûn-ı millet
Binler yaşa feyz ü savletinle"

Hüseyin Dâniş Ordu-yı hümâyûn efrâdının 1897 Harbi'ni kazanmakla önemli bir görevi yerine getirdiğini "Nidâ-yı Zafer" (20) isimli manzumesinde şu mısralarla vurgular:

"Savlet-i seyf ü sinân hısmı perîşân itdi

(20) Hüseyin dâniş,"Nidâ-yı zafer",Mâlûmât,C.4,Nu: 84,24 Mayıs 1313,s.727.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.5-8.

Kasr-ı âmâlini hep hâk ile yeksân itdi
Satvet-i berk-i hışm azmini virân itdi
Fikrini zîr ü zeber,kalbini lerzân itdi

Ey cihandâr-ı zaman,şâh-ı serîr-i ikbâl
Nusreti etdi müyesser sana Rabb-i müteâl
Bu fütûhâtın olur zîb-i sütûr-ı ibcâl
Anılır yâd edilir,dem-be-dem sâl-be-sâl

Bir şeh-i kevkebe-ârâyı vü haşem perversin
Askeri böyle şerefli gün için beslersin
Zîr-i destân şeb ü rûz-ı kerem göstersin
Hâmî-i fazl ü hüner,rûh-ı ten-i kişversin

Ey esâtir-peretân kim eder şîre hücûm
Görmemiş böyle dilîrân doğalı gökte nücûm
Ey hayâlât-perestân bu ne fikr-i meş'ûm
Mütecâviz,olur elbette ser-efşende malum

Oldı tâb-efgan-i âfâk bugün şid-i zafer
Doğdu burc-ı azametden hele hurşîd-i zafer
Eyledi arz-ı cebîn,ahter-i nâdîd-i zafer
Evc-i ikbâle suûd etmede nâhid-i zafer

Etdi râyât-ı cihangîri ser-efrâz-ı İSlâm
Oldu hoşnûd-ı revân-ı nebî-i kudsî-nâm

Azm-i meydan-ı nevberd etdiği gün hayl-i cünûd
Oldu ervâh-ı melâik kadem-endâz-ı şuhûd
Askere oldu begâretde feth-i mev'ûd

Düşmana eylediler râh-ı necâtı mesdûd

Cünd-i firûze bakın feth-i mübîn eylediler
Kahr-ı a'dâya hemen azm-i metîn eylediler
Ser-i hasmı hedef-i sârim-gîn eylediler
Düşmanı ezerek cenk-i güzîn eylediler

Seyf-i merdâne-i İSlâm-ı cihan-peymâdır
Cünd-i şâhâne hamâsete de hemân yektâdır
Hâtırasına siper,hamle de pâ-bercâdır
Her biri bir esed-i sâil ü cenk-ârâdır

Hamle-i ceyş mi bu ? Bârika mı? Sâika mı?
Latemât-ı hecemât-ı serer-i bârika mı
Reşha-i sûz-ı şu'le-feşûn-ı sühüb-i şârika mı
Bu füyûzât-ı beyân,sarf-ı eser-i nâtıka mı?

Etse de meyl-i alâ peyk-i cihangird-i hayâl
EYlese nesr-i şevârık ,nefes-i serd-i hayâl
Yine âciz,kalem-i Nâtıka-perverd-i hayâl
Edemez kilk-i kasîrîm be-seza serd-i hayâl

Amasya Mekteb-i İdâdîsi muallimlerinden Şeyh Babazâde Mehmed Fazlullah'ın da "Zafernâme"(21) başlıklı manzumesinin muhtevâsı da yine harbi kazanan Ordı-yı hümâyûn mensuplarının özellikleri ve yükümlülüğü,kahramanlığıdır:

---

(21) Moralı Babazâde Mehmed Fazlullah,"Zafernâme",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer, Dersaâdet,1315,s.23-28.

"Osmanlılara nusret -i Hakk oldu meded-res
El-minnetü'l-lillah ü te'âlâ ve tekaddes
Osmanlıların darbına dağ olsa dayanmaz
Düşse tenimiz ateşe ateşde yanmaz

Ordu-yı hümâyûn yine azm etti gazâya
Mazhar oluyor nusret-i Hakk-avn-ı Hüdâya
Sultan duâ eyleyelim cân ü gönülden
Allah diyelim ta geliniz hep bir araya
Dünyada gelen gitmet içün can verir elbet
Bu yolda bulur cân veren er başkaca pâye
Doğurdu bizi bugün için vâledeler hep
Gayret ediniz şân kabze-i teshîre Yunan'ı
Bir gün gireriz ya bu gidişle Atina'ya
Yunan gibi İslâm'ın aleyhinde gezenler
Başın sokar elbet bir püsküllü belâya
Ey kavm-i necîb,ümmet-i peygamber-i zî-şân
Allah diyerek can verelim râh-ı Hüdâ'ya
Rehber bize tevfik-i İlâhî ki bu cenkde
Birden şühedâmız da kıyâm etti gazâya
Ordu-yı hümâyûn yine azmetti gazâya
Mazhar oluyor nusret-i Hakk avn-ı Hüdâ'ya
Osmanlılara nusret-i Hakk oldu meded
ALdık kılıcı avn-ı İlâhî'ye dayandık
Meydana giren er gibi al kana boyandık
Tevfik-i Hüdâ yâver-i ordu-yı hümâyûn
Feyz-i ezeli mazhar ordu-yı hümâyûn
AYyûka çıkar velvele-i şöhret-i İslâm
Pek şahlı gider leşker-i şöhret-i İslâm

Ru'şen oluyor şu'le-i envâr-ı fütûhât
Her nusret nev-ziver-i envâr-ı fütûhât
Âfâka yayıldı şeref-i Hân-ı'Hamid'in
Mutlak odur iskender'i Hân-ı Hamid'in
Râyât-ı zafer âyeti çekmede alemdâr
Sancak-ı şerîf-i efser-i çekmede alemdâr
İHsân-ı şehinşâh ile dilsîr-i ni'amdâr
Her bir nefer-i çâker-i dilsîr-i ni'amdâr
Ordu-yı adûya girer âdî nefer elbet
İMdâdını rehber-i âdî elbet
Osmanlılar'ın bir darbını görmedi Yunan
Görsün ne imiş asker-i darbını Yunan
Şîrâne ,dilîrâne,şecîâne eder harp
Her bir nefer-i saf-der-i harp
Ordu-yı hümâyûn yine azmetti gezâya
Mazhar oluyor nusret-i Hakk avn-ı Hüdâ'ya
Ahvâl-i adûya girden bir bakarız biz
Canlar yakarız cânını mutlak yakarız biz
EY pâdişeh-i milk-i zafer,sâhib-i ümmet
Senden ola râzı şehinşâh-ı risâlet
Nusret senin,imdâd-ı peygamber dahi rehber
Bundan büyük olmaz şerer ü şân ü saâdet
AYyûka çıkar na'ra-i cengâver-i İslâm
Bir hamlede düşman başına koptu kıyâmet
Tevkîr edin Osmanlılar'ın şânına tevkîr
Görsün ne imiş erliği Yunan gibi millet
Verdi ele artık yakayı çaresi yokdur
Yâ çâk-ı girîbân ola ,ya başkaca hâlet
Elbette bulur her kim ederse bu cihanda

Azdır yine bu ettiğiniz ona riâyet
Evlâd-ı vatan şân verecek işbu zamandır
Bir asker-i hûn-rîze yeter şân-ı şehâdet
Ordu-yı hümâyûn yine azmetti gazâya
Mazhar oluyor nusret-i Hakk-avn-ı Hüdâ'ya
Evlâd-ı vatan tâbi'-i sultan-ı Hamîdiz
Gâzi oluruz şâyed ölürsek de şehîdiz
Mansûr u muzaffer oluyor râyet-i İslâm
Teshîr kılar her cihet-i gayret-i İslâm
Yunan gibi âciz dayanır mı bu cidâle
Mahvetmiş iken böyleleri darbet-i cidâl
Şemşîr-i zafer-gîr-i şehinşah-ı muzaffer
Dünyaya verir zelzeleyi satvet-i muzaffer
Haydar gibi cengâver olur her biri cenkde
Allah diyerek na'ra urur mullet-i cenkde
Cehd eyleyerek aldı Yenişehir'i Golos'u
Tertîb ü nizâm üzre gider hey'et-i Golos'u
Hep hamleye hezırdır o a'dâ-yı leîme
Her bir nefer-işîr-dîl-i millet-i leîme
Yunanlı esir olsa dahi merhamet eyler
Bir başka atâdır diyerek ümmeti eyler
Aldı fitili mum gibi yansın yine Yunan
Dünyaya yayılsın şeref-ü şöhret-i Yunan
Mahkûr ola mağlûb ola her düşman bid-tıyn
Ordu-yı hümâyûn yine azmetti gazâya
Mazhar oluyor nusret-i Hakk avn-ı Hüdâ'ya
Binler yaşa tek pâdişâhım şân vererek sen
Nusret günü vuslat günü emrek öleyim ben

Osmanlılık ünvânını îlân ederiz biz
Adem görünen hayvanı insan ederiz biz
Ger var ise Yunan gibi bir düşmen-i bî-dîn
Çıksın anı da mahv ü perîşân ederiz biz
Ehibbâmıza can veririz hasma belâyız
Dünyayı adüvv başına zindân ederiz biz
Kurşun atarız sîne-i a'dâya demâdem
Gâzileriz,Osmanlılarız kan ederiz biz
Hoşnûd ola peygamber-i zîşân hepimizden
Cemiyyet-i a'dâ-yı perîşân ederiz biz
İzhâr-ı şecâat ederiz düşmana karşı
Yunanlılar'ı hâk ile yeksân ederiz biz
Sultân-ı cihân ömr-i azîzin ola müzdâd
Düşmanlarını râhına kurban ederiz biz
Tebrik ederiz iydimizi nusretimizle
Devrân ederiz bir dahi seyrân ederiz biz
Meydan-ı gazâda cevelân eyledi Fazlî
Gâzilerin ünvânını i'lân ederiz biz
Ordu-yı hümâyûn etti gazâya
Mazhar oluyor nusret-i Hakk avn-ı Hüdâ'ya
Azâde olurlarsa eğer iş bu seferden
Bir ordu çıkar mutlaka ummadığın âdî bir neferden

Sâdık Fikri harbi kazanan Ordu-yı hümâyûn askerlerine Devlet-i Âliyye umum halkının saâdet borcu olduğunu şu manzumesiyle belirtir:

"Sâyende bulur kâm-ı saâdet koca millet
Şüce'ân-ı hamiyyet
Sâdık bu imiş nağme-i guzât-ı hamâset
Bak;bundaki dehşet

Ervâhımız,eşbâhımız atşan-ı şehâdet

Kurbân-ı selâmet

Allah ulu sultânımıza eyliye nusret

Allah vere kuvvet" (22)

Bir diğer manzumede ise Ordu-yı hümâyûnun milletine karşı yaptığı fedâkârlıklara adının haşre kadar devam edeceği şu mısralarla belirtilir:

"Ey mefhar-i evreng-i şân

Hurşîd-i adl-i satvete

Hayrân dâd ü şevketin

Ey şehriyâr-ı dâdger

Olsun hemîşe düşmenân

Taht-ı livâ-yı adline

Ey pâdişeh-i kâm-bîn

Yektâ tecelli-gâhın

Efrâd-ı akvâm-ı cih;an

Hâkân-ı farük'ün-nişân

Makhur-ı kahr-ı satvetin

Sâyende şâd ehl ol ihan

Ey şâh-ı satvet iktirân

Hakdan bu mülk ü millete

Dâî-i ömr ü devletin

Sâyendedir bunca zafer

Hep böyle olsun şâdümen

Taht-ı mehâbet bahtına

Ey hâris-i dîn-i mübîn

Hâmî vü zıllullâhın

Şükrân-ı arz-ı âsumân

---

(22) Sâdık Fikri,"_____" Mâlûmât,C.4,Nu:87 12 Haziran 1313,s.781.

Ey sâhib-i iklîm-i şân
Olsun adû-yı devletin
Tâ haşre dek adın kâmurân "(23)

Enver manzumesinde Ordu-yı hümâyûnun muzafferiyyetinin sebebini OSmanlı ordusu olması sebebine bağlayarak Osmanlılar'ın özelliklerini şu ifâdelerle mısrâlaştırır:

"Türk oğluyuz OSmanlıyız
Akvâm içinde şanlıyız
İrfanlıyız vicdanlıyız
Biz gavgada fermanlıyız
Osmanlıyız Osmanlıyız
Osmanlıdır ünvânımız
Dillerdeidr destânımız
Lerzân olur düşmanımız
Duydukça siyt ü şânımız
Er oğluyuz Osmanlıyız
İşte bu yer mertlik yeri
Yunanlının varsa eri
Gelsin de görsün askeri
Arslan gibi bak her biri
Meydan okur Osmanlıyız
Allah'a ettik iltică
Hakk'dan geri dönmez recâ
Şimdengerü avn-i Hüdâ
Bizle berâber dâimâ
Hep mü'miniz Osmanlıyız"(24)

(23)

(24) Enver,"Terâne-i Zafer",Çocuklara Mahsus Gazete,Nu:68,6 Mayıs 1313,s.3.

Hilmi de Enver'in manzumesinde dile getirdiği Ordu-yı hümâyûn mensuplarının özelliklerini "Terâne-i Harb" (25) başlıklı manzumesinde dile getirir:

"Osmanlılarız meyl-i cihâd fıtratımızdır
Sevdâ-yı vatan izzet-i milliyetimizdir
Tevfîk-i ezel vâsıta-i nusretimizdir
Düşmanları bir hamlede tedmîr ederiz biz
Osmanlılığın şânını tevkîr ederiz biz

Askerliğimiz nâmımızı eylesin i'lâ
Din uğrunda biz canımızı eyledik ihdâ
İmdâd eder elbette bize Hazret-i Mevlâ
Arş ileri:Düşmeni berbâd edelim biz
Ecdâdımızın rûhunu da şâd edelim biz

Yunanlılar'ı kahredelim satvetimizle
Dünyaları titretelim dehşetimizle
Fahreylesin evlâd-ı vatan şöhretimizle
Hem devleti,hem milleti memnûn edelim biz
Düşmanları tahkîr ile dilhûn edelim biz

Meydan-ı cihâd bizlere seyran ü safâdır
Osmanlılar'ın şânı zuhûrâta rızâdır
Asker olanın izzeti meydan-ı gazâdır
Arş ileri!Düşmana gâlib gelelim biz
Arş ileri:Şânımıza şân verelim biz"

---

(25) Hilmi,"Terâne-i Harb",İzmir,Nu:48,21 Nisan 1312,s.2.

Adliye Muhâsebe Kalemi Muvâzene Muâvini Ziyâ,Hilmi'nin ve Enver'in manzumelerine konu ettikleri Ordu-yı hümâyûn askerinin vasıflarını Yunanlılar'ın bildiği halde niçin Devlet-i Âliyye topraklarına tecâvüze yeltendiği sorusunun cevabını arar:

"Kudret-i kâhire-i Osmânî tepeler
Yumruk ile Yunan'ı
Bin köpek salsa kudurmuşçasına
Bir adım döndürmez arslanı
Bunu bilmekde iken Mösyö Deli
Büsbütün aklını bozdu Yani
Kendinin erzel-i Bâdnâm oluşu
Yine kendi eser-i tuğyânı
Sâk-ı teşmîr ederek ehl-i gazâ
Münhezim eylediler mervânı
Meded-i gulgule-i yâ Haydâr
Ne mehîb arslan eder insanı
Her hücûmda gazanferlerimiz
Berk-i hatît gibi verdi şânı
Eşk-i şâdî dökerek söylüyoruz
Yaşasın pâdişâh-i Osmânî
Verdi Hakk-ı azm-i hümâyûna ziyâ
Nusret-i nev-be- nev-i Rahmanı"(26)

Dersaâdet Nehârî İdâdîsi ikinci sınıf birinci şûbe şâkirdânından 25 Numaralı Ekrem ise zaferin kazanılmasının sevincini şu mısrâlarla beyân eder:

"Ezelde şart-ı hakîkâttir vesâk-ı zafer
Hakîkâtte müteveccih olur bemâk-ı zafer

---

(26) Ziya,"Manzume-i Mahsûsa-i Harbiyye",Hacı Osamn,Neşâid-i Zafer ,Dersaâdet 1315,s.29.

Olursa leşker-i hakk-cu ile vehhâk-ı zafer
Eder adûyı perîşân iltihâk-ı zafer

Güzergehinde olur hep küşâde tâk-ı zafer
O leşkerin ki belinde tutar nitâk-ı zafer

Ayyûka çıktı gönülden çıkan sedâ-yı vatan
Yayıldı ufk-ı muallâya dek nidâ-yı vatan
Adûya karşı koşuşdu olup fedâ-yı vatan
Vatan oğulları kim maksadı rehâ-yı vatan

Güzergehinde olur hep küşâde tâk-ı zafer
O leşkerin ki belinde tutar nitâk-ı zafer

O ıaskerin dayanır mı adüvv bu şiddetine
O teşnegâh-ı cihâdın şedîd savletine
Hücûmun baş eğer ma'reke o dehşetine
Muvaffak oldu asâkir o anda nekbetine

Güzergehinde olur hep küşâde tâk-ı zafer
O leşkerin ki belinde tutar nitâk-ı zafer

Girince şîr-i dilân zafer-nümâ-yı gazâ
Kılâ' düşmana hep velvelefezâ-yı gazâ
Kopardı bang-ı âmânı ona sezâ-yı gazâ
Dikildi burcuna bârûsuna livâ-yı gazâ

Güzergehinde olur hep küşâde tâk-ı zafer
O leşkerin ki belinde tutar nitâk-ı zafer

Edince leşkerimiz darb ü kahr niyyetini
Bırakdı hîçde Yunânînin hamiyyetini
Cihâna eyledi ibrâz-ı kâhiriyyetini
Adüvv de anladı OSmanlılık meziyyetini

Güzergehinde olur hep küşâde tâk-ı zafer
O leşkerin ki belinde tutar nitâk-ı zafer "

Zaferin kazanılmasının akabinde muzafferiyyeti konu alan manzumelerde umûmiyyetle Ordu-yı hümâyûn medhedilir.Bu yapılırken Ordu-yı hümâyûna övgüler manzume içinde verilir.Lâkin Yusuf Ziyâ Ordu-yı hümâyûnu medhetmek için Klasik edebiyatın bir şeyi övmek için yazılan Kasîde nazım şeklini kullanır.Yusuf Ziyâ "Zemzeme-i Zafer "(27) başlıklı manzumesinde Ordu-yı hümâyûnu şu ifâdelerle medheder:

"Bismillâhirrahmânirrâhîm
Tevhîd ve münâcât-ı Bârî Teâla Celle Celâle
Evvelâ edeyim yâd,ism-i Rabb-i cihânı
Bahşeylesin o vahhâb bu lale-tâ zebânı
Tesbîh edeyim özge,Hüdâvendi hemîşe
Halk etdi kudretiyle zemîn ü âsmânı
Verdi lisân-ı mevca,sun'uyla kudretiyle
Olmazsa avn-ı rehber, açmaz idim dehânı
Tevhîdi oldu vâcib Mevlâ-yı müste'ânın
Halk eyledi bizi Hakk verip akl ü revânı
Kudret-i yediyle bütün cihânı mevlâ
Meh ü hurşîdi cümle, ecrâm-ı bî-kerânı
Yüceden yüce Mevlâ,endîşe ve gümândan
Her yerde oldu hazır,yok mevki'-i mekânı

(27) Yusuf Ziyâ,Zemzeme-i Zafer,Sakız,1315,10s.

Oldu fermânı cârî her mâr u mûra sârî
Tesbih-i Hakk'dan ârî,görmezsin bir lisânı
Değil mûrân ile mâr hem eşcâr ile ahcâr
Eder esniye her bâr, var hepsinin zebânı
Halk eyledi baharı, hem leyle vü nehârı
Zemistan ile sayt,hem mevsim-i hazânını
Verir tıfla zebânı,tedrîc ile tuvânı
Alıp tâb u kuvâsını her pîr eder civânî
Yok yâr ü çifti Hakk'ın enbâzı ve nâziri
Yok birliğinde el-hakk,bir kâmilin gümânı
Gelür sû-yı Hüdâ'dan hayır ile ve şerde şekk
Bilir hakkâ ki hâlik,,her zâhir ve nihânı
Tağgir-i gayr-i kâbil takdir-i lâ-yezâlin
Râzı olan kazâya,bulur elbet emânı
Kudret verirse Hakk ger,bir mûr-ı nâ-tuvâna
Yıkar elbette ol mûr,nâdîde pehlivanı

Öyle bir pehlivan ki dehşet verir cihâna
Dendânı ile el hakk çiğner seyf ü sitâm
Kula lâyık olan bu ki havf ile recâda
Bulunmalı ki Mevlâ ona versin cânânı
Kula lâyık budur ki semâ-yı hakkla dâim
Tertîb ede lisânı,tezyîn ede cenânı
Kesme ümidi Hakk'dan eğer var ise aklın
Ger şeb ederse Mevlâ, rûz-ı ziyâ-feşânı
Korkma tîğ ü sinâdan,hem düşmen-i zamandan
Niyâz eyle Hüdâ'ya bırakıp in ü ânı
Dergehine sürüp yüz, eylerim bu niyâzı
Yâ Rabb muzaffer eyle,her dem mücâhidânı
Bi hakk-ı ism-i a'zâm,bî-câh-ı fahr-ı âdem

Hemîşe kıl muazzam,şehinşeh-i zamanı
Azîz ü muhterem kıl,muvahhidîn-i dâim
Hemvâre eyle hürrem, bilcümle müslüman'ı
A'dâmızı hakîr kıl,evlâdını esir kıl
Mü'minleri karîr kıl, kıl şâd Osmânıyân'ı
Dil-i a'dâya her dem,hançerler ola merhem
Gerdenlerinde ber-hemm kıl seyf-i cân-sitânı
Sakla bu gülbinânı,her türlü âfetinden
EZhâr-ı zâhirânı ,reyhân ve erguvânı
Ezhâr-ı tâbdârı,eşcâr-meyvedârı
Esmâr-ı âbdârı ,hem bağ u bağbânı
Güldükçe gül demâdem baharı ola harem
Geldikçe her muharrem ötsünler bülbülânı
Dergehine Hüdâya,ola dâim senâya
Tebcil ve tesliye-i hazret-i risâlet-i penâhı
Aleyhis selâtı ve's-selâm

Salât-ı bî-nihâye ola mahbûba her dem
Halk eyledi anın çün,Hüdâ ken. ü mekânı
Ol ma-halakdır,şeh-i Rabb-i felâkdır
Dânâ-yı bî- sebaktır,habt et münkirânı
Lâ,amrük ile mevlâ,eder kadrini a'lâ
Sâid-i arş-ı a'lâ kâşif-i sırr-ı mânâ
Bildirdi ona Mevlâ,esrâr-ı kün fe kânı
Sâhib-i kitâb-ı münzel ulu'l-azm mübeccel
Ecell-i nâs u ecmel,hayran eder cihanı
Vücûdu oldu rahmet,her emri ayn-i hikmet
Dünyaya verdi zîynet celbetti ârifânı
Bir nûr-i çeşm-i âdem, bir mürsel-i muazzam
Bir âfitâb-ı âlem,bir mâh-ı câvidânı

Nebî mûctebâdır,o fahr-ı enbiyâdır
O nûr-ı kibriyâdır,tenvîr eder cihânı
Yâd eyledikçe nâmın feleklerde melekler
Kıyâm ile ederler taslisye cümle ânı
O müktedâ-yı dînino hâdi-i mübînin
Mübâhî etdi her dem,senâsı kudsiyânı
Senâsı o vemîlin,o rehber ü delîlin
O mürsel-i celîlin,tertîb eder lisânı
Tertîb eder lisânı,tatyîb eder cinânı
Tezhib eder revânı o saf-ı bî-girânı
Evsâf-ı bî-kerânı,zibâyiş-i beyânı
Her emr-i hakk- nişânı, ahlâk-ı hüsn ü ânı
Tasvîr-i hüsn ü ânı,taktîr-i kadr ü şânı
Tezbîr her beyânı,tahrîr-i dâstânı
Sığmaz ki bir lisâna,bir kilk-i ter-beyâne
Görmez asla zamane,bir öyle dil-sitânı
Bir öyle dil-sitânı,bir öyle dâd-kânı
Dünya durdukça görmez mahlûkun dîde gânı
Hücûm eylerse düşmen,imdâd eder o ma'nen
Tesliye ile ger sen göndersen armağanı
Ger bulmağı dilersen bu âlemde necâtı
Kıl muktedâ hemîşe,meh-i âhir-zamânı
Ayâ mahbûb-ı âlem,ayâ ser-tâc-ı âlem
Ayâ nebî-i efhâm ey âlemin revânı
Haddim mi seni tavsif ,hakkıyla hemdem ta'rîf
Ey ârif-i maârif,mebûs-ı müsteânı
Duâya başlayım tâ,desin âmin melekler
Hüdâ hemvâre etsin,salât-ı bi-kerânı

Ola teslîm-i bî-hadd,o ravzasına herdem
Ede şerii de dâim, cihanda hükümrânı
İsterim olmağı ben,medhiyyehânı anın
Var gerçi ol habîbin ,nice medhiyyehânı
Olam medhiyye, o mahbûbun hemîşe
Anın hürmetine Hakk ,ihsân ede zebânı
Bir abd-i rû-siyahım cürmüm afv eyle şâhım
Senden gayrı penâhım, yoktur ey dâd kânı
Bu mücrime şefîk ol ,beni mahşerde sen bul
Eder câhime mevsûl, amân vermez zebânı
Sen menba'-himemsin,sen mecma'-keremsin
Sen sadr-ı muhteremsin,kurtar bu mücrimânı

Tavsif ü ta'ziye-i Ashâb-ı Kirâm ve Hasaneyni
Benâm-ı Radiyallahü Teâlâ Âmîn

Ne söyledi bakın ol resûl-i müntebâ kim
Cihânın muktedâsı,insanın dîdegânı
Görmez güneş ki aslâ, peygamberlerden ahrâ
Ebûbekir'den a'lâ bir merd-i hûb nişânı
Etdi İslâm'ı i'lâ ol Ömer muallâ
Ger ba's olunsa mürsel ederdi hem Hakk'ın
Dâhi Osman sâhib-i hayâ vü şermîn oldu
Bana cennetde her dem,refâkât ü Kur'ânını
Zevc-i betül-i zehrâ alâ a'lâ'l-a'lâ
Ki ol resûl-i Mevlâ,nasıl vasfetti bunu
Dedi Resûl-i Ekrem,ki ben şehr-i ulûmum
O şehrin bâbıdır hem,Ali arslanı
Ashâbın ke'n-nücûmdur,iktidâ etseniz ger
Bulursunuz hidâyet,buluruz rehberânı

Buyurdu nûr-ı dîdem,o nûr-ı çeşm-i âlem
Sitâyiş etti her dem, o necl-i ahsenânı
Mesr-i İslâm'a gayret ettiler cümlesi de
Görmüş değil bu âlem,öyle gayret-i verânı
Tavsî-i milke himmet,bu hârikadır elbet
Oldular buna hikmet,mürselin yâverânı
Ger dense nâmlarına bil cümle oldu ahrâ
Envâr-ı çeşm-i âlem,İslâmın devârânı
Yummazlar idi anlar seyf ü sinâna karşı
Dîdelerini aslâ,görmeli gâziyânı
Görmeli gâziyânı,görmeli müslümanı
Görmeli teziyânı,görmeli tâziyânı
Görüp şîr-i jeyânı,düşman desin amânı
Aktardı tutdı anlar âfâkı tutdı şanlar
Râm etti kahramanlar,nice sâhib-kirâmı"

Sâdık Fikri de "Terâne-i Tebrîkiyye-i Zafer"(28)başlıklı manzumesinde Ordu-yı hümâyûnu zafer kazandığı için şu mısralarla tebrîk eder:

"Ey şânları âfâka varan cünd-i besâlet
Şîrân-ı şehâmet
Hayran kalıyor harbinize o âlem-i kesret
Tâhsîn! Ne şecâat
Püskürttü adû cündünü ol dehşet-i savlet
Ol savlet-i dehşet
Cân mı dayanır karşınıza kimde o kuvvet
Düşmanda mı heybât...
Sahbâ-yı zafer metleri pür-neş'e-i mihnet
Hakk'dan bu inâyet
Osmanlılar'ın çehresi perverd-i şetûret
Gülrîz-i beşâşet

---

(28) Sâdık Fikri,"Terâne-i Tebrîk-i Zafer" ,Mâlûmât,C.4,Nu:87,12 Haziran 1313, s.781.

Şimşek gibi dağdandağa koşmak ne cesâret

Hayret bu ne gayret

Dağlar tepeler sizlere gülzâr-ı şehâdet

Olmak ne şerâfet

Ölmek ise şehrâh-ı cihad üzre ne devlet

Bir müjde-i devlet

Düşman tarafı olsa bütün filden ibâret

Hep ehl-i metânet

Şîrlerle güleşmek yine müşkil olur elbet

Elbet bu bir hikmet

Tarihimizi parlatıversin bu saâdât

Hurşîd-i fütûhât

Ömrün mütezâif ola ey şâh-ı adâlet

Hâkân-ı celâdet "

Ordu-yı hümâyûnun tebrik edildiği bir başka manzume de merhum Hoca Zekâî Dede tarafından Hisar-bûselik makâmında bestelenen şu beyitlerdir:

"Çekip şemşîr-i satvet eyledin düşmanları tedmîr

Cihânı tutdı şânın eyledin çok beldeler teshîr

Gazânı hazret-i fahr nübüvvet eyledi taktîr

Yaşa ey fâtih-i azm ey şâh-ı kişver-gîr" (29)

1897 Yunan Harbi'nin zaferle sonuçlanmasının umûmiyetle "Gülbang-ı Zafer", "Zemzeme-i Zafer","Nidâ-yı Zafer" gibi başlıklarla kaleme alınan manzumelerin genelde muhtevâları Ordu-yı hümâyûn askerinin vasıfları,nasıl harb ettiği,zafer coşkusu ve harb kazanan milletin özellikleri noktalarındadır.

---

(29) Bestesi Hoca Zekâî Efendi,"_____",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315,s.3.

4-SULTAN II.HAMİD VE EDHEM PAŞA ÜZERİNE YAZILANLAR:

1897 Osmanlı - yunan Harbi'nin muzafferiyyetle sonuçlanmasının ardından zaferi terennüm eden edebî ürünlerde bir önceki bölümde değindiğimiz gibi genelde Ordu-yı hümâyûn askerlerinin muzafferiyyette büyük payı olduğu vurgulanmıştır.Lâkin devrin edebî ürünlerinde Yunan Harbi gâlibiyetinin genelde pay sahibi olan Ordu-yı hümâyûnsa özelde de gâlibiyyette büyük payı olan devrin pâdişâhı Sultan II Abdülhamid Han ve Alasonya orduları umum komutanı Müşir Edhem Paşa görülür.

Harp esnasındaki her sevinçte devlete bağlılığın bir sembolü hâline gelen "Pâdişâhım çok yaşa!" duâsı Ordu-yı hümâyûn askerinin halîfe-i rûy-ı zemîn olarak tanınan pâdişâha bağlılığının da birer işâretidir.Bu nedenledir ki Ordu-yı hümâyûn askerleri pâdişâhın askerleridir.Sultan'ın askerlerinin gâlip gelmesi ise Sultan'ın gâlip gelmesi demektir.Ayrıca Devlet-i Âliyye'nin yükseliş döneminde,duraklama ve çöküş dönemlerinde de bazı sultanların Ordu-yı hümâyûnun başında sefere çıkması ve harp etmesi dolayısıyla Sultan'ı Ordu-yı hümâyûn umum komutanı yapmıştır.Böylece askerler de Sultan'ın emri altına girmiş kendi askerleridir. Lâkin duraklama,dağılma ve çöküş dönemlerinde ise Devlet-i Âliyye sultanlarının bir kısmı Ordu-yı hümâyûnla birlikte sefere çıkmaz.Sultan sefere çıkmasa bile bir gâlibiyyet esnasında muzafferiyyette en önemli etken sultan gösterilir.Lâkin çok hassas bir dönem olan harp zamanında hiç kuşkusuz devleti yönetmek üstelik gâlip gelme noktasında hiç kuşkusuz sultanın payı büyüktür.Fakat daha önceki sayfalarımızda değindiğimiz gibi Ordu-yı hümâyûn başında sefere çıkmayan sultana gâzilik ünvânı verilmesi(Bkz.s.)gâlibiyyetten sonra muzafferiyyetin Sultandan bilinmesi bir geleneğin ürünüdür."Mekâtib-i Hamîdî Ders Nâzırı Mehmed Hilmi Beyefendi tarafından inşâd olunan" ve segâh bestesi Hoca Zekâî Efendi'ye âit olan aşağıdaki manzume bu geleneği şu ifâdelerle manzumlaştırır:

"Ey gâzi-i gîtî-sitân
Askerlerin hazır hemân
oldu sana her hâl ayân
Düşmanların dedi amân

Askerlerin kişver-güşâ
Sultan Hamid binler yaşa
Tebrîk eder ehl-i gazâ
Askerlerin heybet kurra
Gâziliğin tekrar seza
Düşmanların buldu ceza
Askerlerin kişver-güşâ
Sultan Hamid binler yaşa
şâhım buna şâhid Hüdâ
Hilmi eder böyle duâ
Fermânına canlar fedâ
Nusret senindir dâimâ
Askerlerin kişver-güşâ
Sultan Hamid binler yaşa"(1)

Harbe iştirâk etmese bile umum ordular kumandanı olarak anılan sultan ve onun askerlerinin özelliklerini ise Mehmed Celâl ,"Evsâf-ı Celîl-i Padişâhî"(2) adlı manzumesinde şu mısralarla vermeye çalışır:

"Görmeyen şa'şaa-i mihr-i zafer efşânı
Görsün ulviyyet-i sultân-ı celîlü's-sânî
Bir şehinşâh-ı semâ'-ı mertebeye mâliksin
İftihâr ile ayâ saltanat-ı Osmânî
ÖYle bir şâh-ı zafer-i kevkebe kim askerînin
İlk hücûmda yeri oldu zafer meydanı
Hâdî-i dîn-i mübîn hâmi'-i şer'-i enver
Matla'ı adl ü atâ ,lutf u mürüvvet gânî
Öyle bir şanlı gazâ eyledi ki tarihe

---

(1) Mehmed Hilmi,"_____",İkdam,Nu:1000 ,20 Nisan 1313,s.1.;Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315,s.8.

(2) Mehmed Celâl,"Evsâf-ı Celîl-i Pâdişâhî",Sabah,Nu:2707 ,28 Mayıs 1313,s.4.

Hatt-ı zerrîn ile tahrîr olunur ünvânı
Sâye-i pâdişâhî eyledin ey Rabb-i terîm
Sevgili kullarına bir germ-i Rabbânî
Fikri her gûn kerm ü lutf u sehâ celb-i duâ
Zikri her şeb taleb-i merhamet-menânî
Düvel-i sitteyi iclâline hayrân itdi
Re'y ü tedbîri ile mertebe-i irfânı
Açdı âgûşunı şân günlerine her asker
Bu da Hakk'ın bize bir merhamet ü ihsânı
Allah Allah diye itdikçe hücûm askerimiz
Düşmanın dağlara aks itdi yine efgânı
Ey Teselya bu kadar şân ü şeref gördün mü
Hele bir kere hayâl ile geçen o zamanı
Avrupa anladı şimdi medeniyyet ne imiş
Gördü Osmanlı'daki merhamet ü ihsânı
Düşmenin canına kâr eyledi tîğ-i satvet
İlticâ etti budur zilletinin bürhânı
İlticâ eyleyene verdi ân-ı ma'deleti
Bunda da oldu ıyân-ı merhamet-i sultânî
Böyle bir ma'delet ârâ-yı cihânın acaba
Hangimiz olmalıyız uğrunda gazâ kurbanı
Sardı gâzilerinin yarasını rikkat ile
OLdu ervâh-ı şehîdân bile tahsin-i hânı
Olayım ben de yolunda ideyim azm-i behişt
Her zaman âdeme bâkî mi cihân-ı fânî
Satvet-i devletinin rûh-ı zafer meftûnu
Ol melek hasleti takdîs idelim gördün mü
Bu teennî- i hâkimânede bir insanı
Sevgili askeri bir kıt'ayı feth itdi bugün

Böyle bir ayda ya var mıydı bunun imkânı
Ey şeh-i mu'delet-ârâ-yı muallî-perver
Sana tarih-i cihanda aradım akrânı
İtdi iclâl ile karşımda tecessüm gördüm
Satvet-i hazret-i Sultan Süleyman Hânı
Yihe yâd idelim ey rûh-i azîm-i devlet
Nâm-ı Ertuğrul ile kevkebe-i Osmânî
Bize bâdî-i şeref oldu bütün ecdâdın
Her biri âleme gösterdi ulüvv-i şânı
Ey celâl-ı arz duâ eyle duâ mevsimidir
Yine celb eyleyelim merhamet-i yezdânı
İdiyor ümmet-i peygamber ona böyle duâ
Bize bağışlasun Allah şeh-i devrânı
Düşman-ı dîne zaferyâb ola durdukça cihân
Pertev-i satveti dünyayı kıya nûrânî"

Muzafferüddin Gâlib,"Şükrâne-i Fütûhât"(3) adlı manzumesinde Ordu-yı hümâyûn askerinin saltanata ve devlete olan bağlılığını ve yükümlülüğünü şu mısralarla aktarır:

"Ey pâdişâh,kalbi sadâkâtli yiğitler
Osmanlılığın şânına himmetli yiğitler
Ey din ile dünyasına gayretli yiğitler
Ey saltanata can ile hizmetli yiğitler
Tâ arşa kadar çıktı şân-ı gazânız

Haksız yere düşman size itdi bu علوين
Zann itdi ki ahmak,açacak cümle kapuyı
Hiç bilmez idi dopdolu simle bu sebû-yı
Kahreylediniz süngü ile adûyı
Tarihe yazıldı yine dâstân-ı gazânız

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

(3) Muzafferüddin Gâlib,"Şükrâne-i Fütûhât",Mâlûmât,C.4,Nu:82,8 Mayıs 1313,s. 686.

Eshâb beni itmeğe geldi size imdâd
Ezhâr ediniz bugün gayret-i ecdâd
Siz eyleyiniz cenk ile düşmanları berbâd
Osmanlılığı eyleyiniz gönüllere es'âd
Hep olmada düşman bile hayrân-ı gazânız

Süngü çekünüz düşmana görsün işi bitsün
Zillete hezîmet kederi onlara gitsün
Nâm olarak âleme feryâdını itsün
Tedmîr ediniz öyle ki tâ canına yetsün
Ervâh-ı resûl oldu semâhân-ı gazânız

Tahsîn ediyor sizlere şevketli halîfe
Ta'zîm ederiz şevk ile fermân-ı münîfe
Beş vakti edâda durunuz beyt-i şerîfe
Sâmi' olunuz Hazret-i Kur'ân-ı latîfe
Peygamber-i zîşân nigehbân-ı gazânız

Hûnâbe-i düşman dökülürken râh-ı gazâda
ABdest alarak cümle idin vakt-i vegâda
Gâzî ve şehîd olmada var emr-i Hüdâ'dâ
Lutf etmede Kur'ân sizi şehrâh-ı cihâda
Düşman kanı dolsun yine meydan-ı gazânız

Kalmaktansa ölmeyi sağlık gibi ister
Hep padişâhın uğruna ölmek emel eyler
Bir ma'rekede var mı aceb siz gibi erler
Zâhirleri,bâtınları pulâd serâser
Bu feth-i mübîn âleme bürhân-ı gazânız

Ey leylâ sabah şanlı delikanlı civanlar
Her cümlesi aslan gibi Osmanlı civanlar
Parlar yüzü nusret ile anlı civânlar
Mavzer ile martinli büyük şanlı civanlar
Hayret veriyor şu'le-i irfân-ı gazânız

Harb itmeğe durmaz kaçıyor düşman-ı bî-âr
Memnûn olarak itmede erkekliği birdâr
Arsaanlara karşı ediyor غجبلاع ezhâr
Evvelki gurûru unudub kocamada bed-kâr
Mağlûb oluyor zıll ile nâdân-ı gazânız

Mecrûh olarak harbe koşan asker
Görmüş mü cihân-ı ma'rekede böyle dilâver
Bin yarada olmuş ne aceb çok mu berâber
Bir şâne nişân her birisi canla beraber
Bu haslet ile var mı ki akrân-ı kazânız

Sancağınızın şu'lesi bir şu'le-i ümîd
Eşvâkı gönüllerde açar gülşen-i tevhîd
Her yerde eder dalgalanub nusret-i tecdîd
Ulviyyeti itmekde bütün düşmanı nevmîd
Hakkâ ki odur sizlere derman-ı gazânız

Sultan Hamid seyfini hâverlere salsun
İmdâd-ı nebî ile nice keşûrları alsın
Düşman dahi tâ haşre kadar zillete dalsun
Âlâm-ı cihân öylece alçaklara kalsun
Olsun ebeden şâd,cihanbân-ı gazânız

Bu hususda bir diğer manzume ise şöyledir:

"Bu fedâkâr gâzi askerler
Yüzü ak kahraman dilâverler
Pâdişâhın kemâl-i satvetini
Şân-ı bâlâ-terîn-i devletini
Gösteren sizsiniz gayûrâne
Bârek-Allah ne tavr-ı merdâne
Pâdişâh emredince harb olsun
Askerim durmasın silâhlansın
İstisâl etdinizdi fermâna
Koştunuzdu hudûd-ı Yunan'a
Hiç unutmam o resm-i teşyi'-i
O müessir vedâ' ü tevdi'i
Pek levendâne gittiniz harbe
Urdunuz düşmana büyük darbe
Şanlıdır şanlı gâlibiyyetiniz
Tutdu âfâk-ı sıyt-i savletiniz
Bunu var mı mecâl inkâra
Hayret elverdi yâr ü ağyâra
Sürdü ancak bir ay o hengâme
ERdi nusretle hüsn-i encâme
can verip şân alan civanmerdân
Zinde derler diyor bize Kur'ân
Şeref ü şöhret itdiniz mümtaz
Seyyidü'l-enbiyâ,resûl-i emîn
Zıll-i yezdân,emîr-i âlem-i dîn
Münşerih oldular gazânızdan
Hüsn ü tedbîr ü îtinânızdan
Bu gazâ-yı mübâreğin şerefi
Artırır fahr-i fâik-i selefi

Hamd-i bî-had Hüdâ-yı lemyezele
Bizi nâil eden odur emele
Geldiniz pek beşûş askerler
Ey cihâd erleri gazanferler
Yeryüzünde şeref tecellî eder
Şeref-i askerî cihânı değer
Sizi hürmetle etdik istikbâl
Kalmadı dilde zerre hüzn ü melâl
Yaşasın pâdişâh-ı kişver-i dîn
Olsun Allah âna hemîşe mu'în" (4)

Adanalı Ârif Hikmet de Teselya'nın zabtedilmesini ve Sultan II.Abdülhamid'e gâzilik ünvânının verilmesine şu mısralarla manzum tarih düşürür:

"En parlağı sahâif-i târih-i âlemin
Ahd-i Hamid Han'da bu şanlı sâldir
Bu devre-i meserreti ikbâl-i milletin
İClâl ü şevketinle cihan iştimâldir
Göstermesin zevâlini Allah millete
Hayır duâ cemîle-i hatm-i makâldir
(Gâzi-i nâmdâr) olması tarih-i mülhemin
1315
Tebcîl-i Hakk'a şâhid-i pür İ'tidâldir" (5)

Ordu-yı hümâyûnun Teselya'yı zabtetmesi ve Yunanlılar'ın bozguna uğraması dönemin pâdişâhı Sultan II.Abdülhamid Han'ın îtibârının yükselmesine vesîle olur. Çünkü Sultan Ordu-yı hümâyûn başkomutanıdır:

---

(4) _____,"Resm-i İstikbâl",Sabah,Nu:3084,9 Haziran 1314,s.2.;Trabzon-Nüsha-i Fevkalâde,Nu:1309,4 Haziran 1314,s.1.

(5) Adanalı Ârif Hikmet,"_____",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet 1315, s.92-94.

"Felekler âferîn der hazret-i ABdülhamit Han'a
Melekler gıbta eder nesl-i pâk-i âl-i Osman'a
Vücûd-ı akdesi el-hakk nizâm-ı âleme bâis
Muvâfık sîret-i şâhânesi fârûk-ı zî-şâna
Ziyâ-ı şems-i iclâli nıtâk-ı arşa aksetmiş
Şu'â-ı mâh-ı ikbâli ayândır çeşm-i irfâna
Alır feyz-i firavân hazret-i feyyâz-ı mutlakdan
Verir dürdâne-i feyzi muâdil ebr-i nisane
Dehânın açdı asdâf-ı ma'rûf asr-ı adlinde
Nisâr etmekdedir türlü leâlî böyle her Han'a
Büyükdür şânı âlîdir cihân adliyle mâlîdir
Müşâbihdir nigîn-i şevket-i mihr-i Süleyman'a
Vücûd-ı akdes-i mes'ûddur bir ni'met-i azmâ
O ni'met-i mazhar kudretden vekildi zîr-i destana"(67

Kaleme aldığı manzumesiyle 1897 Yunan Harbi'nden sonra sultanın îtibârının daha da yükseldiğine değinen bir diğer şâir ise Ahmed Râsim'dir.A.Râsim manzumesinde 1897'de kazanılan zaferle Sultan ABdülhamid Han'ın dünyadaki adâleti gerçekleştirdiğine şu mısralarla değinir:

"Her ân cihâna fer veriyor nâm-ı satvetin
Sultanımız müeyyidisin şân-ı devletin
Avn-ı Hüdâ yâverî-i rûh-ı Mustafa
Olsın seninle böyle haşre kadar dâim

Sensin cihanın âdili ey şanlı pâdişâh
Nâmın yayıldı âleme şân buldu Hakk'dan
Azmin hücûm-ı düşmen içün aynı imtihân

(67 Hacı Osman, Neşaid-i Zafer ,Dersaâdet,1315,s.32.

Re'yin adû-yı cana verir lerzeler hemân

Sensin velî-ni'meti bu mülk ü devletin
Olsun mezîd hemîşe şân ü şevketin
Abdülhamîd'i gâlib edib avn-ı müsteân
Kılsın anınla âlemi pür-feyz ü şâd-mân (7)

1897 Yunan Harbi'nin kazanılmasından sonra devrin süreli yayınlarının özellikle gazetelerinde görülen "Pâdişâhım çok yaşa" başlığı altındaki zafer terennümlerinde padişahın zaferi kazanmasındaki rolüne değinilerek medhedilir.Böylece padişaha ve devlete bağlılık gösterilmiş olunur.Pâdişahım çok yaşa başlığı altında verilen bir manzumede sultan şu ifâdelerle övülür:

"Mahamid-i Saniyye-i Cenâb-ı Cihân bân
Hazret-i Abdülhamid Han'ın ulüvv-i himmeti
Dâd ile te'yîd edib bünyân-ı dîn ü devleti
Her vakit âsâyiş-i ümmetdir ancak fikreti
Lerze verse çok mu dünyaya âlây-ı haşmeti
Hakkı üzre kâbil-i tavsif değildir kudreti
Sâye-i adlinde gördü halk bu rûz-ı behçeti
Âsmân-ı devletin şimdi mâhdır ziyneti
Pâyidâr olsun cihan durdukça şân ü şevketi

Feyzi-bârî erdi milke şîve-i takdîr ile
Verdi revnâk âleme meşsâta-i tedbîr ile
Zabt olunmaz askeri heycâda bin zencir ile
Söylemir nâm-ı celîli sâdhezâr tevkîr ile
Yetmez o saf kemâlâtı hele tahrîr ile
Nûr-ı fikri bir midir hurşîd-i âlemgîre
Âsmân-ı devletin şimdi o mâhdır ziyneti

---

(7) Ahmed Râsim,"_____",Mâlûmât, C.4,Nu: 84, 24 Nisan 1313,s.650

Vâris-i milk-i hilâfetdir o sultan-ı cihan
Taht-ı Osmâniye misli gelmemişdir bî-günân
Müftehirdir zât-ı pâkiyle bütün Osmâniyân
Hem dem olsun zâtına tevfik Rabb-i müsteân
Asker-i mansûru verdikçe cinâna böyle şân
Bendegânı eylesin de da'vânı vird-i zebân"(8)

Sultanın bu övgüleri haketmesinin sebebine gelince bu sorunun cevabı yine edebî ürünlerde aranır.Çünkü Sultan II.Abdülhamid Han Ordu-yı hümâyûnun muzafferiyyetinde en önemli kişidir:

"Oldu binüçyüz onüçde teslîm
Cend-i sultana Yenişehir cesîm
Ba'd-ezîn düşmanı ebed havfından
Cür'ete râh-ı firârî takdîm

Yaşasun Hazreti Sultan Hamid
Kuvvet-i devleti itdi tezyîd
Askeri düşmanı mağlûb iderek
İtdi her gördüğü yerde teb'îd

Âferîn asker-i kişver-gîre
Bârekallah idilen tedbîre
Girdi sâyende üç günde
Düşmanın mülkünü yine tashîre

Ömrün efzûn ide dâimâ Mevlâ
Devletin şânın itdin a'lâ

---

(8) _____,"Maamid-i Seniyye-i Cenâb-ı Cihânbân",Mâlûmât,C4,Nu:85,31 Mayıs 1313,s.744.

Hiss-i tedbîr-i hümâyûn ile
Nusret alıverdi bozuldu a'dâ" (9)

"Sevgili pâdişâhımızın sâyesindedir
Gösterdiği bu[illegible] şanlı fütûhât askerin
Hakk fırkamızda sâyesini dâim eylesin
Ol şehriyâr-ı a'zam-ı iclâl-perverin"(10)

Devlet-i Âliyye ve Yunanistan arasında 1897 yılında meydana gelen harbin zaferle neticelenmesi sonucu kaleme alınan zaferi konu alan edebî ürünlerde bu muzafferiyyette rol oynayanların en önemlisi devrin pâdişâhı Sultan II.Abdülhamid Han; Alasonya ordusu umum komutanı Müşir Edhem Paşa ve Ordu-yı hümâyûn askerleridir.Devrin edebî ürünlerinde zafere ulaşılmasında özelde sultandan sonra gelen Müşir Edhem Paşa'dır.Muhsin kaleme aldığı "Edhem Paşa" başlıklı manzumesinde (11) Edhem Paşa'nın ordu içerisindeki îtibârını ve vasıflarını şu mısrâlarla vurgular:

"Orduda bir kevkeb-i dürrî-i satvet müncelî
Nazresinde lem'a-i hûn-ı hamiyyet müncelî
Çeşm-i a'dâya vücûdu kal'a-i âhen gelir
Çehresinde pertev-i şân ü şecâat gelir
Nazresi izhâr eder kalbdeki ulviyyeti
Her renkde hûn-ı seyyâl-i şehâdet ulviyyeti
"Kahraman-ı bî-muhâba" vasf-ı nâm-ı diğer
Haydar-ı âsâ çehresinde nûr-ı kudret diğer
Heybet-i şîrânesi a'dâyı lerzân eyliyor
Seyredin destinde bir berk-i celâdet eyliyor

(9) Ali Haydar-"Tarih-i Muzafferiyyet",Osman Senâî,Edebiyyat-ı Askeriyye,İst.,1314.

(10) Osman Senâî ,Edebiyyat-ı Askeriyye,İstanbul,1314,s.

(11) Muhsin,"Edhem Paşa",Asır,Nu:81,24 Mayıs 1313,s4.

Hatve-endâz-ı besâlet oldu hâk-i düşmana
Kuvve-i azminde envâr-ı metânet düşmana
Mevki-i pür-hâşda eyler mi hiç Yunan sebât
Toplarında şu'le-i nîrân-ı dehşet sebât
Asker-i Yunan değil âlem bile lerzân olur
Seyf ile oldukça şîrân-ı aşiret olur
Pertev-i envâr şemşîriyle âfâk-ı âteşîn
Oldu yer yer ateş pür-has ü şiddet -i âteşîn
İNhizâm-ı ceyş-i a'dâ birbirin ta'kib eder
Ordusundan muttasıl âsâr-ı savlet eder
Fırka-i şîrân ile feth etdiği yerlerde hep
Pertev-i satvet,hilâl-i gâlibiyet hep
Sû-be-sû tenvîr eder âfâk-ı envâr-ı zafer
Şân-ı âlü'l-âl Osmânîye i'lâ eyledi
Orduda oldukça ol mihr-i hamâset eyledi
Seyredin her kal'ada ra'yât-ı satvet eyledi
Hüsn-i tedbiriyle harbiyyûnu hayran eyliyor
Re'y-i fikrinde serâser nûr-ı hikmet eyliyor
Sâyesinde mültecîler mazhar-ı emn ü refâh
Fıtratında cevher-i adl ü sadâkât refâh
Ehl-i şirretden vikâye eyliyor her beldeyi
Kevkeb-i fikrinde envâr-ı adâlet beldeyi
Kilk-i zerrînle yazılsa nâmı tarihe sezâ
Görmedim "Edhem" gibi bir nûr-ı gayret sezâ
Sâye-i feyz-i "Hamid'i" de ulüvv-i şöhreti
Nâmını îfâ eder,eyler hakîkat şöhreti
Ber-karar olsun cihanda sâye-i Abdülhamid
Sâyesinde kevkeb-i ikbâl-i millet Abdülhamid
Müncelîdir feyz-i istikbâl-i devlet eylese
Fart-ı himmetle kuvâ-yı harbi müzdâd eylese

Kuvvet-i satvet ile a'dâyı münkâd eyliyor
Müjde-i feth ü zaferle rûz ü şeb olmaktadır
Çehre-i milletde envâr-ı meserret olmaktadır
Nâmını millet değil âlem bile takdîs eder
Sâye-i adlinde envâr-ı meserret eder
Âlemi gördüm menâkıb-ı hânı be "Muhsin" gibi
Dâimâ pîşinde olsun şem'-i nusret gibi
Şevket ü satvet ile olsun safâ-yı bâl ile
Taht-ı Osmânîde ol mihr-i hilâfet ile"

Memûrîn-i mâliyeden İhsan Bey de ihdâs ettiği dörtlükte Edhem Paşa'nın Tesel-ya'daki fetihlerini şu ifâdelerle aktarır:

"Yürüdü saf saf olub cünd-i vegâ
Tırnovi'den ovadan atlı yaya
Yenişehir'e doludizgin girdi
Edhem Paşa Edhem Paşa(12)

Bu manzumelerle birlikte devrin edibleri 1897 Yunan Harbi'nde "Edhem Paşa lisânından" Ordu-yı hümâyûn askerlerinin"Hamiyyet-i Osmâniyye" (13) sini ve harpteki kahramanlıklarını şu mısralarla dile getirir:

"Edhem Paşa Lisânından
Bu bir meydan-ı nikbetdir fakat bir levh-i ibrettir
Zebûn-ı pâmâl eden zâlimlere encâm-ı cür'etdir
Nedâmet çekme ey düşmen ki kasdın sû'-i niyyettir
Garibin âhı kalmaz yerde kânûn-ı adâlettir
Garib imhâsına aklınca bir fırsat kazandındı
Yetim efgânını âvâze-i mutrib mi sandındı

---

(12) İhsan Bey,"_____",Osman Senâî,Edebiyyat-ı Askeriyye,İstanbul,1314.

(13) _____ "Hamiyyet-i Osmaniye",Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin MAh-med,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk - Yunan Harbi (Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Girid'i yakdınız ma'mûre-i mülkü harâb oldu
Akan hûn-âb-ı meserret yerlere mânend-i âb oldu
Ciğerler yaktınız aks-i felekte sûz-tâb oldu
Cezîre hâsılı deryâda kandan habâb oldu
Hazer,tehzîze gitme dâmen âfâkını ey bâd
Hurûşân olmasın tufân-ı dem aks etmesün feryâd
O masumun ki uğradı vücûdu tîğ-i nâgâha
Olurdu âh-ı me'yûsânesi peyveste Allah'a
Semâlar ma'kes oldu tâ seher seher feryâd-ı vây vâha
Kalır mı nâ-müessir âh-ı mazlûmâne bed-hâha
Söner mi rüzgârın mevce-i bâd-ı baharından
O âteş kim çıkar mazlûm bir bî-kes mezarından
Hayâl-i hâm ile kasd-ı yetîmân ettiniz yer yer
Ocaklar yıkdınız evler perîşân etdiniz yer yer
Hazer Lâzım iken mazlûmun âh-ı intikâmından
Sizi nâ-leşker îkâz etmedi gaflet-i menâmından
Ne âh ü nâleden teessür hâsıl ne nasîhatten
Müessir olmadı bir çâre-i istimdâd ü re'fetden
Geçüb maktûlünüz mecrûhunuz şemşîr-i satvetden
Yaman ahvâliniz şimdi misâl oldu kıyâmetten
Fakat lutfı mürüvvettir yine tedmîrin encâmı
Muvakkirder muâllâdır bugün Osmanlılık nâmı
Esire hastaya cevreylemek Yunan-ı âdettir
Esiri hastayı tatyîb ise hükm-i mürüvvettir
Bu mecrûhlar ki Yunan'da nigûn-sâr-ı nedâmettir
Kârîn-i lütûfdur âsûde-i zıll-i himâyettir
Bizi kasd etti bizde şerm-sâr olsun
Bizim merhemle dâğ-ı ıztırâbı iltiyâm bulsun

Li-emrin iktizâ eylese etmek düşmeni tedmîr
Sevâikden alır renk tehâcüm eylemez taksîr
Zâife zıll-ı şefkâttir adûya âteşîn şemşîr
Bu beyt eyler ulüvv-i câhını Osmâniyânın tefsîr
Peyâm-rîz-i eceldir sillesi meydan-ı heycâda
Devâsâz-ı adûdur sâyesi vakt-i temennâda

5-HARBİ YÂD EDEREK ZAFER COŞKUSUNUN EDEBÎ ÜRÜNLERE YANSIMASI:

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin gâlibiyyet ile sonuçlanması bir kısım ediblerin zaferi,bir kısmının Sultan Abdülhamid ve Edhem Paşa'yı,diğer bir kısmının ise harbi ve harp meydanını tekrâr yâd edip gözler önüne sererek eser vermesine vesîle olur.Bu mevzuya dayalı olarak tasnif edilen eserlerin ortak yönü zafer coşkusudur.Hattâ bazı manzumelerde her üç ayrımın da asgarî müşterekleri ortak olarak görülebilir.Lâkin harbi yâd ederek harbin ne kadar müşkil geçtiğini belirtmek isteyen edibler harp sahnelerini gözlerz önünde canlandırmayı amaç edinirler. Bu amaca onları iten sebep ise kazanılan zaferin büyüklüğüne halkı inandırmak istemeleridir.Kazanılan zafer ediblerin eserlerinde yansıttıkları kadar büyük mü? Özellikle de ekonomik bakımdan güçsüz, nüfus bakımından yetersiz olan Yunanistan karşısında.1826'dan önce Devlet-i Âliyye'nin bir vilâyeti konumundaki Yunanistan'a karşı kazanılan zaferin niçin devrinde edibler tarafından büyütüldüğüne önceki sayfalarımızda değinmiştik.(Bkz.s.) Lâkin o noktaya eklenmesi gereken bir gerçek var ki o da Devlet-i Âliyye'nin 1897'de Yunanistan ile girdiği harpte Avrupa Devletleri tarafından Yunanistan lehine bir tutum sergilenmiştir. Çalışmamızın bazı bölümlerinde yeri geldikçe Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü adlı romanının incelenmesinde veye İtalyanlar'ın harp esnasında Yunanlılar'a niçin yardım ettiğine dair bilgi verirken Avrupa Devletleri'nin yardımını gözler önüne sermeye çalışmıştık.İşte devrin ediblerinin muzafferiyyeti eserlerinde abartmaları biraz da Avrupa Devletleri'ne tepkinin de bir netîcesi olabilir.

Harpte şehid olanlar var,yaralı dönenler var ve cephe arkasında bu insanların yakınları var.Bu insanlar hiç kuşkusuz harpten olumsuz bir biçimde etkilendiler.Kazanılan muzafferiyyet bu yönüyle zaten oldukça büyük ve anlamlı olduğunu devrin edibleri tarafından verilen eserlerle gösterilmeye çalışılmıştır.

İbnürrif'at Sâmih kaleme aldığı "Terâne-i Harb" (1) başlıklı manzumesinde

---

(1) İbnürrif'at Sâmih,"Terâne-i Harb",Mustafa Rauf,Muhtıra-i ZaferdenFeth-i Yeni şehir ve Muvaffakiyyât-ı Hazret-i Pâdişâhî,Dersaâdet,1315,s.20-23.;Hacı Osman Neşâid-i Zafer,Dersaâdet-,1315,s.57-59.

Yunanlılar'ın Girid'de yaptığı zulümlere karşı zulmü ortadan kaldıran Ordu-yı hümâyûnun harbini şu satırlarla aktarır:

"Osmanlıyız muhabbetimiz dehre şan verir
Âfâka sayt-ı satvetî Osmaniyan verir
Dest-e vegâda savleti şîrân-ı milletin
Çarh yerine lerze-i dehşetrüsân verir
Şimşîr-i cansikârına oldukça destzen
Her merd-i saftikâf-ı aleyhden nişân verir
Cism-i umûru tîğe bırakdıkça rüzgâr
Tarihe azmimiz şeref-i câvidân verir
Dilşâd olur o mâder-i ulvî nejad kim
Âgûş-ı hâke cenkde bir kahraman verir
İtdikse çok mu leşker-i Yunan'ı târümâr
ولی ders-i ibretî şîr-i ziyân verir
Gelsün bizimle harbe müheyyâ duran sipâh
Cenk isteyen adûya cevâbı senân versin
Ey düşmanın bıraktığı âciz esirler
Zannetmeyin ki hasma esâret ziyân verir
Osmanlı kahramanları muhtâc olanlara
Nakdîne-i mürüvveti bî-imtihan verir
Mahkûm-ı dâr-ı hâhına kıymaz ger-müran
Menfûr-ı âlem olsa da emn ü amân verir
Biz merd-i bi-nazîr-i cihân fazîletiyiz
Hiç ehl-i acze aczini ihtâr eder miyiz
Bir kere yâd idin ki o müdhiş zamanları
Sizden ne zulüm gördü Girid müslümanları
Nisyân idüb vücûdunu ber-Rabb-ı âdilin
Söndürdünüz ,kül eylediniz hânumânları
Arş-ı a'lâda lücce-i cûşân-ı rahmete
Hâlâ tehâcüm itmekte mazlûm kanları

Âsîler ey yürekleri taşdan Yunanlılar
Doldurdu zulmünüzle figân âsumânları
Allah unutdu zannmayın Allah unutmadı
Şimşîr-i gadrinizle perîşân olanları
Biz cenge hazırız geliniz ey yeksân gelin
Meydana çıktı işte gazâ pehlivanları
ATdık Teselya üstüne pây-ı şecâati
Tâ kendi yurdunuzda okutduk ezanları
Etrafı sardı gulgul-i tekbîri askerin
Sahrayı kıldı şâm-nümâ top dumanları
Bir padişâh bendesiyiz kim cihanda biz
Tashîr ider besâleti bâh-ı cihanları
Tavsif müceddidinde kalır Sâmihâne lâl
ASrın nâziri gelmeyecek nüktedanları
Kaçsun hemîşe kaçmağa baksun ki düşman
Pâmâl-i kahr ü şiddet ider devlet onları
Çekdik livâ-yı nasrı odur kıblegâhımız
Nusret günündeyiz,yaşasun pâdişâhımız"

Remzi de aynı başlıkla kaleme aldığı manzumesinde Teselya cihetinde bulunan önemli şehir merkezlerinin zabtını,Ordu-yı hümâyûnun taarruzunu ve Yunan ordusunun ric'atini gözler önüne serer:

"Biziz ol seyf-i Hüdâ,şîr-i vegâ
Titriyor savletimizden heycâ
Mülk içün cenk ederiz bî-pervâ
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edib kâm alırız şân ile biz

Bak şu askerlere bak arslandır
Kılıcı süngüsü hûn-efşândır
Kahramanlık bize nâm ü şândır

Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz
Türkleriz tâ-bə-felek şöhretimiz
Avn-ı yezdân sebeb-i nusretimiz
Dehre âvâze-fiken satvetimiz
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Harbe ibir heybet ile biz gireriz
Allah Allah diyerek cenk ederiz
Düşmenin na'şını hâke sereriz
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Hasmıyız biz bize düşman olanın
Hafız ü hârisiyiz hem vatanın
Toprağı taşı mukaddestir ânın
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Biz o Osmanlı dilâverleriyiz
Vatanın bendesi,cenk erleriyiz
Devletin ,milletin askerleriyiz
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Kendini er mi sanırsın ne demek`
Sana elvermedi mi bunca kötek
Neredesin nerede cenk etmek
Lâf ile Türkler'i kesdin biçtin

Şimdi ayâ neden öyle kaçtın

Şanlıdır askerlerimiz pek şanlı
Bir mi efzûnlar ile Osmanlı
Nedir onlar bir alay fistanlı
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Karnaval mı diyelim soytarı mı?
Uzun entârili kahpe karı mı
Aman efzûn Yunan askeri mi
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Güldü herkes Yunan'ın ettiğine
Türkler aldı Yenişehir'i yine
Çok mu Osmanlılar'a bir (Atina)
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Tırhala,Tırnova'ya kaçarken
Dömeke Ermiye Golos der iken
Termopil'de soluk aldı düşman
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Gönderip Vaso gibi reh-zen
Verdi Yunan Girid'e bunca fiten
Sarsılıp titredi bünyâd-ı vatan
Bir mezara dönüp ol hatta-i pâk

Hem zemîn ağladı hem eflâk

Döktü Yunan nice mazlum kanın
Hışmı encâm erişip yezdânın
Bak ne geldi başına Yunan'ın
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Cenk edip düşmeni imhâ edelim
Devletin şânını i'lâ edelim
Vatanın seyfini âlâ edelim
Harb ile şânımıza şan katalım
Azmi ile râhımıza râh açalım

Ey vatan erleri şanlı erler
Devletin askeri şîr-i nerler
Kâinân dehşetinizden titrer
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Korkmayın:Rehberiniz Rabb-i felâk
Dikiniz burçlara bir al bayrak
Veriniz dehre şetâret revnâk
Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Şanla taktir olunur gayretiniz
Doğrusu medhe sezâ satvetiniz
Unutulmaz vatana hizmetiniz

Can verip nâm alırız şân ile biz
Harb edip kâm alırız şân ile biz

Yaşa ey şâh-ı meâlî-i ünvân
Yaşa ey sevgili hâkân-ı cihân
Nusret ü feth-i mübînle hemân
Sensin ol hâris-i şer'i-garrâ
Sensin ol zıll-ı hüdâ taht-ârâ " (2)

Harpten iki ay sonra devrin süreli yayınlarında görülen "Mefâhir-i Milliye Terâne-i Harb" (3) başlıklı manzumede Yunanlılar'a karşı kazanılan zaferin altı yüz yıl boyunca devam edenlerin bir yenisi olduğu belirtilir.Dolayısıyla 1897 Yunan Harbi'nin Devlet-i Âliyye'nin gerileme ve çöküş dönemindeki yenilgilerinin bir daha yaşanmayacağı kanâati uyandırdığı düşünülebilir,yani 1897 Yunan Harbi zaferlerin bir başlangıcı gibi kabul edilmektedir:

"Fâtih ü kişver-küşâ rezm-âverân derler bize
Ser-fedâ-yı mülkü devlet gâziyân derler bize
Hak olunmuş cenk için şîr-i jeyân derler bize
Merd-i meydan-ı vegâ Osmaniyân derler bize
Kahramanoğlu gazanger kahraman derler bize
Âferîn eyler görünce dost düşman cengimiz
Bişemiz bâzâr-ı harb ü cenkdir âhengimiz
Merd ü erlikde cihangiriz bulunmaz dengimiz
Vermeyiz adâya bir kabza türâb ü sengimiz
Asker-i Sultan Hamid Hân-ı cihân derler bize
O cengâver dilâverlerdeniz kim dâimâ
Eyleriz râh-ı hümâyûnda can ü baş fedâ

---

(2) Remzi,"Terâne-i Harp"İzmir ,2 Haziran 1313,s.8.

(3) _____ ,"Mefâhir-i Milliye Terâne-i Harb",İlâve-i Mâlûmât,C.5,Nu:98,28 Ağustos 1313,s.

Rûz u şeb zîb-i zebândır pâdişâhım çok yaşa
Şevket ü satvet-penâhîye izâfet ile tâ
Altıyüz yıldanberi sâhib-kıran derler bize
Biz cihâd erbâbıyız anlar bizi harb-âşinâ
Fi-sebîlillah me'mur olmuşuz farzdır gazâ
Pâye-i a'lâ şehâdettir bize-rûz-ı cezâ
Eyler elbetde bizi Allah mansûrü'l-livâ
Câhiôû emriyle fermân-ber olan erleriz biz
Bir takım Yunanlı nâmerd etmeden îlân-ı harp
İleri âr emri etdi düşmeni lerzân-ı harp
Öyle bir dehşetli ceyş-i bî-amân eyleriz biz
Hiç etmez va'z-ı nâmerdâne bak bir düvel
Hasmına îlân-ı harbdan evvel izhâr-ı cedel
Düşmen-i bedhâh-ı mahbûb edelim beynel milel
Verelim bir ders-i ibret uralım şemşîre el
Görsün a'dâ savlet-i dil-i demân
Sâye-i şâhânede esbâb-ı heycâ mâ-hezâr
Nice yüzbin er vatan uğruna durmuş siper
Her biri arslan gibi bir kahraman er oğlu er
Yüz çevirmez hiç düşmen leşkerinden bir nefer
Cünd-i kudsî-kudret-kişver-sitân erleriz biz
Avn-i Hakk imdâd-ı peygamber olur rehber-i hemîn
Yâverî-i tal'-i şahinşeh-i nusret-i kerîm
İşte târih-i zafer "Vallahü hayrü'n-nâsirîn
Ehl-i tevhîdiz bize Allah olur elbet muîn
Ümmet-i peygamber-i âhir zaman erleriyiz biz"

Menemenlizâde Mehmed Tâhir "Kahramânâne Bir Hayâl"(4) başlıklı manzumesinde

---

(4) Menemenlizâde Mehmed Tâhir,"Kahramânâne Bir Hayâl" Sabah,C.7,Nu:12, 22 Nisan 1313,s.1; ;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.35-39.A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.9-11.;Mâlûmât,C.4,Nu:81,1 Mayıs 1313 s.

bir askerin kahramânâne bir hayâlini aktarır.Manzumeye konu olan asker bu hayâli askerlerin harbe gidişi esnasında kurar:

"Güneş artık gurûba meyl etmiş
Ortalık hüzn içinde kalmışdı
O ziyâ neş'esi solub bitmiş
Yerini renk-i hasret almışdı

Ötüşüp hep çimendeki mürgân
Şemse gûyâ vedâ ediyorlardı
Gökde yer yer sahâbeler bir an
Sanki teşyi'ine çidiyorlardı

Böyle ibr demde işte müstağrik
Lücce-i bi-garâmı hülyâya
Bir yiğit çeşmini ayırmayarak
Bakıyordu bu levh-i garrâya

Güneşin battığı cihetde o dem
Kanlı bir levha eylemişdi zafer
İdiyordu hilâl ise pür-nûr
Âsitân-ı hafâya vaz'-ı kadem

Eyledikçe hilâl nûrânî
Renk,hûnîn içinde arz-ı likâ
Görünüyordu livâ-yı Osmânî
Bir mehâbetle gökde mevce nümâ

Yiğidin gözlerinden ateşler
Çıkıyordu kemâl-i hüsnden
Gökte tâbân o levh-i ateş eser

Feyz alırdı mâil-i hüsnden

Hüsnün leblerinden bî-parvâ
Seyr iden lerzedâr-ı şiddetini
Hissediyordu dilinde feyz-nümâ
Gayretin şiddet-i harâretini

Vardı gönlünde bir hayâl o zaman
Bir hayâlet ki bin cihânı değer

Askerlerin harbe gidişini müşâhede eden asker şu hayâli kurar:

"Pîş-i çeşminde bir büyük meydan
Dolu askerle ,topa ser-tâ-ser

Şanlı bayraklar elde mevce-nümâ
Şanlı Osmanlılar o şîr-i dilân
Topa karşı can atmada her an
Allah Allah bangı tâ-be-semâ

Cûşa gelmiş hücûm eden asker
Yenişehir'e şitâb edib gidiyor
Topların her biri sanki ejder
Bağırub arzı lerze-nâk ediyor

Böyle bir demde işte bir asker
Olarak azm-i harbgâh iderek
Dest-i zevrinde bir livâ-yı zafer
Yerleri lerzedâr ediyor

Koşacak düşmana o merd-i Hüdâ
Pîş-i askerde dâimâ koşacak
Şehre dâhil olunca bî-pervâ
Yüzü hûn u gubâra müstağrik

Dikecek bayrağı hitâb idecek
Diyecek ey hilâl-i Osmânî
Yine böyle mevc eyleyerek
Nûra gark eyledin bu meydanı

Yaşa ey milletin penâhı yaşa
Nûrun itsin cihânı istîlâ
Seni Yunan mı söndürür hâşâ
Sönmez âfitâb sönse o ziyâ

Seni böyle bir veche dikmek içün
Nice Osmanlılar fedâ olsun

asker hayâlinde muhârebede şehîd olmak ister:

Sonra Yunanlı'ya hitâb iderik
Diyecek: sizlere ey kirve-i cebân
Bu hitâbı fakat bitirmeyecek
Gelecek aklına o demde ezan

Savt-ı ezan ile dolub meydan
Aksi tâ âsumânı inledecek
Düşecek sonra bağteten handân
Hûn içinde Allah'ına gidecek"

Hâlid Ziyâ Uşaklıgil'in "Osman"(5) adlı hikâyesinin kahramanı Menemenlizâde

(5) Hâlid Ziyâ Uşaklıgil,"Osman" ,Servet-i Fünûn-Müsha-i Devkalâde,İstanbul,1313, s.63-66.

Tâhir Bey'in manzumesindeki asker gibi hayâlî olarak cephede değil bizzat muhârebenin,ateşin,çarpışmanın ortasındadır.Yazar Osman'ın cephedeki mevkii hakkında şu mâlûmâtları verir:

"Etrafında toplar,tüfekler,mütemâdî bir inilti ile ateşler püskürüyor,karşıdaki tepelerin arasından şimşek kadar seri' bir bulut parçası kopuyor, ateş-feşân bir gülle yuvarlanarak uçuyor,bir sükût-ı dehhâş ile ile düşüyor bir intirâk hava-çâk-ı âfâkı sarsıyor daha sonra bir diğeri bir üçüncüsü,bir dördüncüsü başının üstünden ,etrafından bî-nihâye gülleler -bir kuvve-i hârika ile canlanan bütün bu sengistan parça parça koparak ateş-nisâr bulutlar içinde cehennemî bir pervâz ile uçarak bulutları yırtan ejderler-o bitmez tükenmez silsile-i ahvâl-i müddet geçiyordu.

Onlar bir bölük ile bir top idiler,mühîb siyah kayalarla bir عزيزleyâl şeklinde yükselen tepenin kenarında, bulutları pâmâl-i istihkâr iden bir nigâh-ı ateşdâr-ı şecâatle zâbitlerinin berk-pâre-i beyaz şeklinde parlayan kılıcının ucunu takip ediyorlar;o tepeye tırmanmak ,ayakları kifâyet etmezse dişleriyle,tırnaklarıyla o yalçın kayaları kemire kemire ,tırmalaya tırmalaya hatvât-ı ferişte-i zafere ihzâr-ı hûnîn ile müzeyyen bir şehrâh-ı ulvî açmak istiyorlardı.

O vakit bir hamle-i farku'l-beşerle halatları kollarına sardılar. Bir sedd-i sedîd-i sengîn şeklinde yükselen bu tepeyi çiğneyerek çekdiler.

Etrafdan bir barut sehâbpâresi kalkarak tepelerin fevkinde ,şu havza-i cibâle sığınmış vadinin etrafında dalgalana dalgalana bir beyaz kuşak gibi duruyor;nâgihân bir tepeden bir güllenin pervâzıyla kalkan tabaka-i hevâiyye içinde sarsılara çalkanıyor.Bu nekât-ı sehâb-ı rakkas altında bayırlara tırmanan askerler uçurumlardan bir kirdbâd-ı zî-hayat şeklinde uçan süvârîler,vadide siyah kayaların dehân-ı mahûfundan dökülen tûfânı ateşe karşı göğüslerini kabartarak ilerleyen taburler birer mâr-ı hevâî gibi ıslık çalarak havaları kamçılayan kurşunlar ara sıra cibâl-i muhîtanın enîn-i ıztırâbıyla karşılaşan acı soru sesleri daha sonra bütün bu havza-i [illegible] dan bir mevce-i tûfan nümâ ile kabara kabara tepelere müstevlî bir seylâb-ı dehâş-ı azametiyle şişerek yükselen gulgule-i tekbîr arasın

da siyah bir kütle-i zî-hayat şeklinde uçan süvârîler..."

Osman bu hengâme içerisinde bölüğün içerisinde en önde bulunmaktadır.Etrafına bakınır ve topu tepeye çıkarmaları hâlinde büyük faydasının olacağını kararlaştırır.Topun bu bölük için önemini yazar:"Şimdi bu top onların bir dildâr-ı kıymetdârı,bir nâzenîn rûhu idi;top bu nev-ârûs nâzân bir bölük dildâdenin hevâ-yı gayretinden teşkîl itdikleri gerdûne-i aşk üzerinde bir hatve-i istiğnâ fürûşâne daha atdı."

ifâdeleriyle ortaya koyar.Osman en ileride 'haydi ' diyerek arkadaşlarını teşvîke çalışır hem de onlarla birlikte yerlere yatarak,taşlara yapışarak,toprakları kazıyarak zor şartlar altında topu dâimâ ileriye sürüklemeye çalışır.Bu topu tepeye çıkarmaları hâlinde topun bir fırkaya rehber-i zafer olma ihtimâli mevcud olacaktır.Osman topla birlikte zirveye doğru tırmandıkça " karşıdaki tepeler bütün o düşman tahsingâhları,libâs-ı süngîsi kifâyet edemiyormuş gibi âhenîn-i miğferler giyerek ateş püsküren bu mühîb,fakat cebîn ejderler şu irtifa'da kendisine yaklaşmış görünüyordu;Osman kollarını uzatsa bütün bu tepeleri sîne-i celâdetine toplayarak sıkacak,ezecek hurd u hâş edecek" sanmaktadır.

Zirveye yaklaştıkça Osman ve beraberinde bulunduğu bölük top iyice Yunan toplarının atış menziline girmiş bulunurlar.Lâkin bu durum askerleri,Osman'ı etkilemez.Osman bir kez daha 'haydi' diyerek zirveye birkaç katre kalan topu tepeye yerleştirmeye çalışmaları için arkadaşlarını teşvîk eder.Bu esnada Yunan toplarından açılan ateş sonucu topun kenarına ve bölüğün içerisine bir şarapnel düşer.Osman bir müddet hiçbir şey göremez sonra birkaç düşmüş adam görür.Osman bu dehşet anında düşmanın o noktayı tekrar tekrar döğeceğini anladığından topu bu ateşten korumak için ayakta kalan arkadaşlarına bir kez daha 'haydi' der. Osman bunu demekle kalmayarak topa asılır lâkin kolunun sarktığını görür."Tâ bazusunun üstünde bir soğuk şey" duyar.O zaman topun halatını beline sarar,tekrar arkadaşlarına bağırır.Yine topa sarılırlar.Bu defa da yerinden şarsılır. Halat kopar.Halat koptuktan sonra top ayrılır ve sendeleyerek yuvarlanmaya başlar.Yasar Osman'ın halat koptuktan sonraki davranışlarını ve bu davranışlarının sebeplerini şu cümlalerle aktarır:

"Bu top ellerinden giderse herşey mahvolacakdı;o zaman atıldı,yuvarlanmaya başlayan topa sarıldı,fakat zabtedemiyordu,topun ağırlığı bî-tâb vücûdunu sürüleyerek kâh altında,kâh üstünde kayalara çarparak bir sükût-ı müdhiş ile Osman uçurumlara çekiyordu.

Osman kendini gâib itmiş idi,şimdi hiçbir şey görmüyor,hiçbir şey bilmiyor gayr-ı kâbil mukâvemet bir kuvvetle,düşerken yalnız bir şey düşünüyordu,topu bırakmamak...

Gözleri açık -gâh barut dumanlarından mürekkeb bulutlarla mahmûl semâdan zîr-i nigâhına serilmiş,gâh yalçın uçurumları,sîne-i haşrinde binlerce insanlar kaynaşan vâdileri fevk-i manzîrine çıkmış görerek- yuvarlanıyordu.Fakat bir zaman geldi ki hiçbir şey göremedi. Birden herşey sükût itdi,herşey ufka mevcûdiyetten silindi;ne o tepeler ne o kurşunlar püsküren taburlar....Hiçbir şey hiçbir şey yokdu.

Osman silkinmek,bu adem-i mevcûdiyet içinden çıkmak için şu kâbus-ı ademi parçalamak istedi;fakat buna dahi kuvveti kalmamış idi,şimdi yalnız bir bulut boğucu,bunaltıcı bir bulut içinde idi ki teneffüsden men' idiyordu;bağırmak istedi,bağıramadı;ciğerleri sıkışarak bir boşluk içinde bütün hüviyeti eriyüb akıyordu."

Bu durumu müşâhede eden arkadaşları iki kaya arasına sıkışan Osman'ı buldukları zaman onun kolunu açmak isterler.Lâkin Osman'ın kolları açılmazken yalnız gözleri açılır.Arkadaşları Osman'a yaralı olduğunu hatırlattıklarında Osman "Top nerede?" sorusunu sorar.Arkadaşları gülerler çünkü top hâlâ Osman'ın kolları arasındadır.

Muallim Feyzî'nin "Harb Şarkısı" (6) adlı manzumesinde yine Osman gibi arkadaşlarını muhârebe esnasında harbe teşvîk eden bir zâbiti ve bu zâbite cevap veren maiyyetini konu alır.Zâbit muhârebe esnâsında maiyyetinde bulunan askerleri şu ifâdeyle harbe teşvîk eder:

"Bir zâbitin maiyyetine hitâbı

---

(6) Muallim Feyzî,"Harb Şarkısı" Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalade,İstanbul,1315 s.8.

Gayret! Hasmın yüzü dönsün geri
Arş ey Osmanlı dilâverleri!
Terk-i bahâdırları cennet erleri
ARş ey Osmanlı dilâverleri!

Düşmanı tazyîk ile meydanı alın
Fırka bozun saf dağıtın ,şân alın
Gayret edin,korku verin,can alın
Arş ey Osmanlı dilâverleri!

Sâika-veş eslihanız işlesün
Göğsüne mermileriniz işlesin
Avn-ı İlâhî sizi alkışlasın
Arş ey Osmanlı dilâverleri!

Pîş ü peş askere olmuş delîl
Sûre-i fethi okuyor Cebrâil
Cümlenizin nâsırı Rabb-ı celîl
Arş Osmanlı dilâverleri!

Düşman-ı dûnî edelim hâl ü zâr
Tâ ecel âgûşuna itsün firâr
Yurdunu virân yuvasını târümâr
Arş ey Osmanlı dilâverleri!"

Zâbitin bu isteklerine karşı maiyyetinde bulunan askerler şu cevabı verirler:

"Maiyyetin cevâbı
İşte bizim de budur âmâlimiz
Soğudu bugün neyyir-i ikbâlimiz
şâhid أفوادر efâlimiz
Haydi yiğitler çatalım düşmana

Tîğ-i şererbâr atalım düşmana

Biz ki behîn-i asker-i Osmânîyiz
Pâdişâhın bende-i fermânıyız
Biz ki harbin kızıl arslanıyız
Haydi yiğitler çatalım düşmana
Tîğ-i şererbâr atalım düşmana

İdelim hûn-ı adûyı nesâr
Arsa-i harbi edelim lâlezâr
Gösterelim âleme rengin bahâr
Haydi yiğitler çatalım düşmana
Tîğ-i şererbâr atalım düşmana

On nefere kurşunu bir atmalı
Zabitini askerine katmalı
Düşman o bî-dîn top gibi patlatmalı
Haydi yiğitler çatalım düşmana
Tîğ-i şererbâr atalım düşmana

Hasmını durup beklemeye yok lüzûm
Gösterelim hep bir ağızdan hücûm
İşte bozuldu kaçıyor hasm-ı şûm
Haydi yiğitler çatalım düşmana
Tîğ-i şererbâr atalım düşmana

Hep bir ağızdan

Bak kaçıyor askeri başdan başa
Velvele versin nola dağa taşa
Pâdişâhım çok yaşa binler yaşa

Haydi yiğitler çatalım düşmana
Tîğ-i şirerbâr atalım düşmana

Bu cevabı veren Osmanlı askeri ileri emriyle birlikte Yunanlılar'ı ric'ate mecbûr ederler:

"Yunanlılar'ın topu birden patladı
Gülle değil ,kurşun değil saçmadır
Saçmaladı şimdi işi kaçmadır
Çünkü arslan pençesine atladı

Boy gösterdi geldi hudud boyuna
İlk perdesi açılınca oyunun
Güzel aldı ölçüsünü boyunun
Girdi kedi arslan ile oyuna

Arş ileri kumandası verildi
Kuskun,kolan kopmuş kaçan kaçana
Kurşun tıkar Türkler ağız açana
Meskût duran müdhiş arslan dirildi

Anlaşıldı şimdi papuç pahalı
Şânlı asker meydan almış yürüyor
Allah diyor hasma kılıç uruyor
Anladın mı dostum "Kapsi-Kefali"

Cenk erleri meydân ister,şan ister
Bıçak ile kadın, çocuk doğuramaz
İnsan olan bu vâdiye uğramaz
Mazlum kanı yerde kalmaz kan ister"(7)

---

(7) Sa'di,"Millî",Asır,Nu:175,30 Nisan 1313,s.4.

Ali Ekrem Bolayır'ın "Vasiyet" (8) başlıklı manzumesi de harp esnasında bir askerin ahvâlini konu alır.Bu manzumede harp başlamadan önce Memiş ve Emine birbirlerine varacaklarına dâir yemin ederler.Harbin îlânıyla birlikte Memiş muhârebeye iştirâk ederken yeminlidir.Emine ise başkasına varır.Cephede bulunan Memiş bunu hisseder?Bu esnada Memiş'in köyünden bir mektubu gelir.Memiş bu mektubu hemşehrisi Ömer'e okutur.İşte manzume cephe gerisinden gelen bu mektubu konu edinir.

Memiş ile Ömer nöbet değiştirilirken gizlice buluşup mektubu okumaya başlarlar.Mektubu Ömer okumaktadır.Lâkin Memiş'in mektupta aradığı Emine hakkındaki haberlerdir.Ömer ise Emine hakkındaki heberleri sürekli ertelemeyi düşünür.Memiş'in isteği ile Ömer'in arkadaşı ve hemşehrisi üzülmesin diye çabası şu mısralarla anlatılır:

"Donukça bir fenerin sâyedârında,
Çadırların arasında zaman-ı rahatda,
Nöbet değiştirilen bir ferahlı saatda,
Ağaçlı bir tepenin kuytu bir kenarında
Buluşdular iki hemşehri kahraman asker:
Çemişkezek'li Memiş'le bölük emini Ömer.
-Gel arkadaş bakalım gel, şu mektubu
Anlat babam nasıl?
-İyidir.
-Çok şükür...Nasıl Emine'm?
Yeminyidir,bana korkma yalan dimez ki ninem,
Çarık takındığımız gün ağırca hasta idi;
Memiş,eğer ben ölürsem sakın acınma didi...
-Baban selâm idiyor,dal-i tâbân selâm idiyor;
Bekir selâm idiyor, Pehlivan selâm idiyor;
Ninen selâm ediyor,emmi kızların hâkezâ;

---

(8) Ali Ekrem Bolayır,"Vasiyet",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s. 40-46.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.64-71.;_____,Ordunun Defteri,İstanbul,1326,s.66-72.

Çoban selâm idiyor...

-Bak hele ! Diyindi bana

Bizim kadın nice olmuş...Bizim kadın Emine?

-Dekir nişanlanıyormuş;Beyirmağı taşmış,

Sular Yeşilova'nın üstünü basub aşmış...

-Yoğundu...Amma su ha!Coşkun olmalı bu sene

Kızıl pikâr bu kadar taşmadıydı...Sen de hele

Şu mektubu bitir artık,bizim kadın nicedir?

Artık Memiş'in sabrı taşar.Emine hakkında bilgi sormaya devam eder.Ömer yine köydeki havâdisleri nakletmeye devam ederek kara haberi vermeyi geciktirir:

"-Memiş durındı...

-Bırak ben tamam sekiz gicedir

Düşümde görmedim artık..

-Du yıl da Sazlı ile

Çekirge çok düşüyormuş,öğen hele yoğ imiş.

Ağılda üç koyun olmuş; sıcak biraz çoğalmış

Senin buzak büyümüş, gök ağaç çiçek açmış;

Zavallı Çvp Hasan'ın Kırtopı dağa kaçmış.

İmam duâ okumuş cenge....Hâ selâm idiyor,

Çakır selâm idiyor,Mustafa selâm idiyor

Ömer'gilin kızı doğmuş...Sâdık selâm idiyor,..

-Bırak bırak yetişir anladık...

-Selâm idiyor!

Memiş,Ömer'in Emine'nin ahvâli hakkında haber vereceğinden ümitsiz bir şekilde O'nun hangi haberi erteleyip sakladığını acı bir gerçek olsa da kendisine şu ifâdelerle îtirâf etmeden duramaz:

"-Ne saklıyon bana sen...Anlamam mı hâlinden?

Bizim kadın....diyiver,di...Düşümde gördüm ben!

Memiş'in bu îtirafına Ömer'in de ses çıkarmaması yani onaylaması sonucunda Memiş'teki meydana gelen hayâl kırıklığı ve üzüntü,şu mısralarla verilmeye çalışılır:

"Memiş...O nâmı musağğar,vücûdu heykel er,
O şîr-i sâika bâzû ve âhenîn peyker,
O seyf-i bâri'-i gayret, o kalb-i dîn-perver,
O dağ kadar topa karşı göğüs geren asker
Yıkıldı bir haberin sadme-i nihânı ile!
Ezildi,kopdu yerinden o kahraman yüreği
Dilinde yeis-i emel,karşısında sevdiceği:
Nasîb alır gibi bir kabrin infi'âlinden,
Perîde-i pertev-i sevdâ soluk cemâlinden,
Gelir enîn-i hayat-ı ıztırâb lâlinden,
Geçer zılâl-i ecel çehre-i melâlinden;
Gunûde dîde-i şîrâne-i münîri bile.
Garib...Can veriyor zann olundu,sordu yine:
-Bizim kadın gidiyormuş,değil mi ? Âh Emine
Biraz da ağladı durdu,melûl,bî-halecân,
Lisân-ı rûh-i elemnâki eyliyordu figân,
Şafak henüz söküyordu,bir ibtisâm-ı hazîn:
Nigâh-ı şevk-i sabâvet,,ziyâ-yı aşk-ı nevîn,
Ağaçların arasından,çadırların üstünden
Süzüldü geldi;güzel bir hayâle nâzır iken
Cenin-i mağberine kondu askerin... O zaman
Zemîne gayz-feşân,âsumâna hande-günân;
Emîn imiş gibi ALlah'ına vüsûlünden"

Emine'nin başkasına varacağı kesinlik kazandıktan sonra büyük bir yıkım yaşayan Memiş kendisinin şehîd olması hâlinde şu isteklerinin yerine getirilmesini arzular:

"Hazîn vasiyyetini başlamışdı takrîre:
Şehîd olursa eğer kimse bir şey almayacak
Ne malı var bu fakirin?Beş on koyun kösemen;

Biraz ekin,buzağı,gânı,bir de Sazlıdere.
Bu şeylerğn birisi arkasında kalmayacak
Ne var ne yoksa satub savmak...Bahasıyla
Emine'ye yakışır bir taş almadır emeli;
Kızıl boya,sarı altun,yazıyla süslemeli;
Taşın yüzünde kılıç resmi olmalı mutlak;
Memiş nefer mi ya zâbit mi kim bakub soracak!
Bir ince süngü yapılsın kılıç değilse bile...
-Bir asmacık dikiversün babam fidan salsun!
Bi dânecik Emine'm gölgesinde hoş galsun!
İmam Efendi'ye söyleyin ki Hakk rızâsı içün,
Mezarcığın baş uçunda üç ayda bir akşam
Bir "Amme" cik okusun,ilâhi disün..
Kadıncağız gidiverdi...
-Şuna bakındı,tamam...
Memiş sen ağlar isen şimdi kaçub giderim
-Yazındı,yaz Ömer,Osman gile selâm iderim!
Teselsül eyleyecekdi selâmlar ammâ"

Memiş vasiyyetini yazdırırken bir anda hücûm borusu çalınarak hücûm emri verilir.Memiş'i hayata bağlayan bağlardan biri olan Emine artık başkasına varacağından kaybedecek bir şeyi kalmayan ve bu üzüntüyle hücûma katılan Memiş her zaman olduğu gibi yine birliğin en ön saflarındadır.Memiş'in düşmanla çarpışması şu mısralarla verilir:

"Çalındı bir boru
-Kak ,kak Memiş...Silâh başına!
Memiş o mektûbı müstağrak itdi gözyaşına,
Kıvırdı koynuna koydu...Dilinde aşk-ı Hüdâ
Yüzünde ân-ı şehâdet atıldı meydana,
Kavuşmak isteyerek âhiretde cânânına!

* * * * *

Siyah gazanfer-veş âvâz top
Riyâh-ı heyâkil bir endâz top
Gırîz gulüvv-âver sûr ile,
O tarâka-i sâika-ziver ile
-Ki görürdü her noktadan an-be-an
Levâmi'-i nişân ve sevâik-i feşân
Tehûr-i kenân itdi âğaz-ı cenk;
Fîyâffîyi inletti âvâz-ı cenk!
Yürekden kopan bir sedâ-yı bülend,
Sedâ-yı hayat ihtivâ-yı bülend;
Bir ordunun âvâze-i satveti,
Bütün halkın âheng-i mülebbeti
Mukaddes,mübârek,bedî'u'l-kemâl,
Zafer-i i'tiyâd ve gazâ-yı iştimâl,
Melâik-pesend ve şehâdet-i mâil,
Semâvâta aks itdi ism-i celâl!
O "Allah Allah!" duyuldu hemân
Bütün ordu ateşlere atdı cân!
Bütün ordunun kahraman erleri;
Cihangîr Osmanlı askerleri
Cihâdın düşüb şanlı meydanına,
Göğüs gerdiler gülle bârânına
Hücûm itdiler müsterîhü'l-fuâd
Emînü'ş-şehâde,ferîhu'l-meâd
Ölüm her tarafda zuhûr eyliyor
Fakat kim ölümden fütûr eyliyor?
Bu Osmanlıdır,müslüman kanlıdır;
Verir canını şân alır...Şânlıdır!
Bu Osmanlı gayretli vicdanlıdır;
Şehâdet yürekli, gazâ canlıdır!

Şefâat-i emel,asker îmânlıdır;
Sever nâmını Tanrı:Osmanlıdır!
Ne top ve tüfenk ve ne tîğ ü sitân,
Ne ateş,ne ordu,ne bârû,ne cˆn
Dayanmaz önünde yürürse eğer
İder kal'a-i hasmı zîr ü ziber!
Mukâbildir on düşmana bir nefer
Her Osmanlı'ya muntazır bir zafer!..
Tüfek susdu,top susdu hep süngüler
Takılmışdı...A'dâya îynü'l-müfer!
Tanîn-âver fesha-i kâinât,
Gırîv-i hayat ü enîn-i merât.
O "Allah ALlah!" yine bir devam,
O "Allah Allah!" ile tâ-be-şâm,
Göğüs göğüse can cana uğraşdılar; "

Memiş muhârebe sonucunda şehit olurken vasiyeti . de Emine'ye götürülür.Memiş'in şehâdeti ve vasiyetinin âkıbeti de şu mısralarla verir:

"Memiş bu mahşer-i heycâ içinde bir zede-hâl
Bulutlu mağribin işkâl-i bî-karârından
,Alevli bir dumanın mevc-i târümârından,
Hayâlini süzerek lem'a-i 'ızârından
Hümâ-yı rûhuna rûhıyla pür-küşâ-yı visâl...
Emine'ni arıyordu cemâl-i ismetini;
Yüzünde şevk-i bekâ,gözlerinde nûr-ı ümîd,
Uruldu tâ yüreğinden,Hüdâ'ya gitdi şehîd;
Götürdü yârine koynundaki vasiyyetini 2 Ağustos 1313 "

Ali Ekrem Bolayır Vasiyet isimli manzum hikâyesinde cephede harbeden bir askerin cephe gerisinde bıraktıklarından nasıl etkilendiğini ortaya koyarak vatanı ve milleti için harp eden ideal kahramandan uzaklaştırarak ona gerçeklik kazandırmış ve toplum içerisinde yaşayan birisi olarak işlemeye çalışmıştır.

Sa'di "Osmanlı Dilâverleri"(9) başlıklı bir diğer manzumesinde ise zulme karşı adâletin kılıcı olan Osmanlı halkının, barış zamanlarında birer hizmet ehli olduğunu şu mısralarla ortaya koyar:

"İnsanlık eğer zulm ise vahşet ise şimdi
İnsanlığa nâdim oluruz nisbetimizden

Biz her ne kadar kan ağladık ama
Düşmen bunu da bilmedi ulviyyetimizden

Gittkçe şımardı,yürüdü geldi hudûda
Emroldu gazâ artık o dem devletinizden

Bir hamlede biz haddini bildirdik adûnun
Bâ-avn-ı Hüdâ pâ-zededir şiddetimizden
Dağlarda,bayırlarda,o yalçın kayalarda
Te'min-i zafer eyliyerek necdetimizden

Serdik ser-i a'dâyı hemân hâk-ı helâke
Hayretde bütün Avrupalı sür'atimizden

Biz sulh ü salâhı severiz âh ne çâre
Dûr etti bizi bunca zaman râhatımızdan
İkâ'-ı hasâr etmeği şeyn addederiz biz
Kim gördü zarar şimdiye dek milletimizden
Biz aldığımız yerlerin i'mârına sâ'î
İkbâl-i saâdet saçılır şevketimizden
Âcizlere,düşmenlere imdâd-ı resânımız

---

(9) Sa'di,"Osmanlı dilâverleri",Asır,Nu:177,10 Mayıs 1313,s.2.;Hizmet,Nu:1086 17 Mayıs 1313,s.4.;İzmir,Nu:1752,19 Mayıs 1313,s.5-6.

Mahrûm değildin üserâ şefkatimizden
Düşmen bile inkâr edemez söz açılınca
Siyyân o bizim merhamet ü re'fetimizden
Erbâb-ı cihâdız değiliz mâil-i şûriş
Peygamberi memnûn ederiz hizmetimizden
Ecdâdımızın bizlere terk ettiği seyfi
Ahfâdımıza terk ederiz servetimizden
Servet bize nâmus ü edeb,şân-ı veçâdır
Fahr eyleriz âfâkı tutan şöhretimizden
Girdi Girid'e gizli gidip etdi perîşân
Bir fırka'i mazlûmeyi cemiyyetimizden
Nâ-hak yere ma'sûmeleri doğradı kesdi
Endişe bile eylemedi satvetimizden

Satvet diyorum havf-ı Hüdâdan diyecektim
Yok anda bizim âh o celî hasletimizden

Olsaydı eğer ateşe yakmazdı o hunhâr
El bağlı kadın,kız o kadar ümmetimizden

Ey Meryem ü İsâ! Buna kâil misiniz siz
Takdîs ederiz biz sizi kudsiyyetimizden

İncil-i şerîfin bu mudur şânını i'lâ?
Perverde iken bunca bizim ni'metimizden"

Sa'di bir başka manzumesinde Osmanlılar'ın özelliklerini şu mısralarla verir:

"Osmanlıyız,Osmanlıyız âlemde bir şân isteriz
Cenge hazır erleriz bir şanlı meydan isteriz
Karşımızda bir kedi görmek tenezzüldür bize

Bir gazanfer askeriz elbette arslan isteriz
Yıldırımlar yağsa yılmaz gözleri Osmanlı'nın
Bir işâret bekleriz bir emr ü fermân isteriz
Bir bâlin ateşleriz ateşfeşândır çeşmimiz
Dîn ü devlet uğruna biz harbi her an isteriz
Tîğimizden bir daha geçsin ser'-i a'dâ
Bî-muhâbâ söyleriz biz hasma meydan isteriz
Osmanlı bütün erdir
Her ferdi dilâverdir
Allah içün askerdir
Allah âna yâverdir"(10)

Sa'di'nin bu manzumesine karşı Mehmed Cemil "Hazret-i Sa'dî'ye" (11) başlığıyla kaleme aldığı manzumesinde Sa'di'nin manzumesinde üzerinde üzerinde durduğu konuyu yansıtır:

"Asker oğlu askeriz biz bu cenge meydan isteriz
'Şânlıyız Osmanlıyız,âlemde bir şân isteriz'
Cenge gitmek şevk ile, gülmek ile şândır bize
Biz dilâverzâdeyiz,gavgayı her an isteriz
Din vatan devlet bizi besler hemân bir harb içün
Harb için biz de hemân bir emr ü fermân isteriz
Emr olunca sedd-i râh olmaz bize dağlar bile
Karşımızda dâimâ cengâver insan isteriz
Nâmımız Osmanlıdır,dünyâyı lerzân eyleriz
Çünkü her ân isteriz,gavgada
Osmanlı dilâverdir
Ünvânı muvakkar

---

(10) Sa'di,"_____",Asır,Nu:170, 12 Nisan 1313,s.4.

(11) Mehmed Cemil,"Hazret-i Sa'di'ye",Asır,Nu:176,7 Mayıs 1313,s.4.

Gavgada muzafferdir
Askerleri askerdir
Her ferdi gazanferdir"

İzmirli M.Kâmil de "Terâne-i Harb"(12) başlıklı manzumesinde Ordu-yı hümâyûnun kazandığı harbin parlak bir zafer olduğunu şu manzumeyle belirtir:

"Hemşehriler!Sağlık ile kalın siz
Gidiyoruz sevinç ile cenge biz
Türk oğluyuz harb etmeyi severiz
İnşaallah muzafferen geliriz.

Cenkde Hakk'ı peygamberi anarız
Osmanlıyız vatan için yaşarız

Osmanlıyız,bize derler 'cengâver'
Her birimiz harbde olur gazanfer
Maiyyetimiz her tarafda peygamber
Ve sâyede oluruz biz muzaffer.

Cenkde Hakk'ı peygamberi anarız
Osmanlıyız vatan için yaşarız

Maşaallah ilerlemiş kardaşlar
Hudûddaki vatandaşlar yoldaşlar
Teselya'yı bütün bütün almışlar
Yunanlılar (Atina'ya) kaçmışlar

---

(12) M. Kâmil,"Terâne-i Harb",Mâlûmât,C.4,Nu:82,8 Mayıs 1313,s.686.

Cenkde Hakk'ı peygamberi anarız
Osmanlıyız vatan için yaşarız

Çabuk olun arkadaşlar! Gidelim
Gardaşlara gidüb yardım idelim
Bir gün evvel Atina'ya girelim
İNşaallah muzafferen gelelim

Cenkde Hakk'ı peygamber'i anarız
Osmanlıyız vatan için yaşarız

Pâdişâhım eyle bize sen fermân
Vatan için buz oluruz kurban
Yaşa gâzi sultan 'Abdülhamid Han' "

Bir şâir hanımefendi tarafından kaleme alınan bir diğer manzumede de Osmanlı askerinin harbi kazanmakla şöhretinin arttığını ve harp meydanındaki cesareti atalarından aldığı belirtilir:

"Asker-i Osmâniyânın iktidâr-ı savleti
Doğrusu takdîr-i şâyân i'tilâ-yı şöhreti

Dîn ü devletle vatan uğrunda eyler hizmeti
Kâmrân etsin Hüdâ böyle gazanfer milleti

Cedleri cidden muzafferdir bakın tarihe hep
Irsen ecdâdından almış şümlesi bu satveti

Yüzlerinde âyet-i feth-i zafer rahşân olur
Bunların hakkınadır innâ fetehnâ âyeti

Her biri bir heybet-i şîr-i jiyân arz eyliyor
Kalb-i a'dâya verir elbette havf u dehşeti

Tâcdârlıkta aceb bir şey midir Rüstem'le zâl
İHtirâz etmezler aslâ olsa a'dâ kesreti

Bir medâr-ı mefharettir ma'reke asker içün
Askere mahsusdur dünyâ ve âhiri devleti

Düşmane meydâne,şîrâne,dilirâne hücûm
Etmeğe âmâde kâr ü zâra dâim niyyeti

Fıtraten halkı şecâatle necâbet arzeder
Müftehirdir bu dilâverlerle mümin devletin

Kahramandır şanlı hizmetler eder mansûr olur
An-be-an ced (gâzidir) çünkü Muhammed ümmeti

Asker-i nusret-meâsir can verir şan ahz eder
Mâl-i câha rağbet etmez pâkdır (hulkiyyeti)

Sâye-i şâhânede pek muntazamdır halleri
Pek mükemmel askerin her bir cihetden râheti

Avn-ı Hakk'la leşkerin şanlı zafer-yâb olması
Hazret-i Sultan Hamid Han'ın ulüvv-i himmeti

Hak sarîr-i saltanatda müstedâm etsin hemen
Dem-be-dem olsun müzeyyed ikbâl ü ömr-i şevketi"(13)

1897 Yunan harbi muzafferiyyeti esnasında alınan esirlere "Tesâvir-i Esâret"(14) başlığı ile yazdığı manzumede konu alan Abdülkadirzâde Hüseyin Hâ-

(13) _____,"_____",Fevâid-,Nu:12,17 Nisan 1313,s.177-178.
(14) Abdülkadirzade Hüseyin Haşim,"Tesavir-i Esâret",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer, Dersaâdet,1315,s.84-85.

şim harpten sonra Ordu-yı hümâyûnun esirlere karşı tavrını şu mısralarla verirken esirliğin Yunanlılar için kurtuluş olduğunun altını çizer:

" Userâ levhası hakkında yazılmıştır :

Cihân-ı âdemiyyet şerm-sâr olsun bu hey'etden
Bu vicdansız denîlerden bu erbâb-ı şekâvetden

Durur mu savlet-i Osmâniyâne karşı bir düşman
Zemin titrer çekâ-çâkî süyûf-ı gâlibiyyetden

Bizimle harbe çıkmak böyle bir hâli eder intâc
Adûlar ibret alsunlar bu tasvîr-i esâretden

Sıyânet beklesin bizden dehâlet eyleyen a'dâ
Mürüvvet beklenir elbette erbâb-ı adâletden

Gelince el-amân âvâzesi der süngüler lebbeyk
Bilinsin kader-i Osmânî bu levh-i pür-sükûnetden

Tenezzüldür bu milletde esiri seyfimiz kesmez
Emindir canınız Osmanlı geçmez eski âdetden

Ziyân gelmez size bizden ziyân gelmez...
Zekât-ı çarb olup kurtuldunuz seyf-i celâdetden"

1897 yılında Devlet-i Âliyye'nin muzafferiyyetle sonuçlanan Osmanlı-Yunan Harbi hiç kuşkusuz Türk Harp tarihi içerisinde parlak bir zafer kabul edilir.Kurtuluş Harbi esnasında kaleme alınan ve Türk harplerini konu alan Türk'ün Destanı(15) adlı manzumede 1897 Harbi'nin bir zafer olduğu şu mısralarla dile getirilir:

---

(15) _____,Türk'ün Destanı,İstanbul,1332,s.4-9.

"Daha dün (Dömeke) önünde seni
Görünce kaçmışdı düşman-ı denî
Bu gün Adalar'la Selânek hanı
Kapdı o yerleri Yunan Türkoğlu "

1897 Osmanlı Yunan Harbi'nde kazanılan zaferin parlak olduğunun bir diğer göstergesi de 1897 Yunan Harbi'ni konu alan oyunların II.Meşrûtiyet Döneminin tiyatrolarda görülmesidir.Bunun sebebi de meşrûtiyetin îlân edilmesiyle birlikte " her aksaklığın Meşrûtiyet'le bir çözüm bulacağına olan inancın yerini içerde ve dışardaki yenilgilerin, bozuk düzenin yarattığı umutsuzluk, karamsarlık aşağılık duygusu almaya başladı.Tiyatrolar bu iç çöküntünün üzüntüsünü unutturup avutmak,geçmiş günlerin parlak yapraklarına sığınmak için bol bol Türkiye tarihinden alınmış konularda oyunları sahneliyordu.Bir yandan da Girit'in elden çıkması , Trablus savaşı,Balkan savaşı yenilgilerini unutturmak için eskiden bizim olan bu yerlerin aydınlık tarihini sahneye"(16) çıkarma çabalarıdır.Bu nedenle Şevki Efendi topluluğunun 1908-1909 yılları arasında oynadığı "Feth-i Yenişehir.313 Yunan Muhârebesi" * adlı altı perde bir tablodan ibâret olan millî ve askerî dramın konusu 1897 Harbi'nde Devlet-i Âliyye'nin 25 Nisan'da Yenişehir'i geri almasıdır.

Harbin nihâyetinden sonra da harbin vukû' bulduğu Dömeke,Golos,Çatalca ve Velestin gibi cihetlerin durumu Dömeke'den gönderilen şu mektupla ortaya konur:

"Satvet-i kâhire-i İslâmiyye ve Osmâniyye'nin Dömeke bercelerinde Lamya önlerinde bârikâ ifşân-ı celâdet ve azamet olduğu günden yâni beş mayısdan beri Dömeke'de oturuyorum.Bundan altı gün evvel Golos'a giderek orada üç gün kaldım.Golos mevkiinin hâiz olduğu letâfeti üç ile dört bin arasında tahmin olunabilen ve her bir plânda yapılmış olan muntazam binaları vâsi' sokakları,sağlam suyu, cîd havası,memleketin şerefini arttırmışdır.

---

(16) Metin And,"Meşrûtiyet Tiyatrosunda Konusunu Tarihten Alan Oyunlar"Türk Dili, C.19,Nu:209,1 Şubat 1969,s.681.

*Metin And'ın gazete ve el ilanlarından çıkardığı kadarıyla oynandığını ileri sürdüğü bu oyunun metni ele geçirilemediğinden inceleme fırsatı bulunamamıştır

Kasabanın her tarafına atf-ı nazar olunsa ,tabiî,sun'î, elhâsıl gözlerin temâşâsından zevk alacağı hoş pür-manzaraya tesâdüf olunur.

***

Şimendüfer zâbitân-ı askeriyyemiz tarafından işledilmektedir.Zâbitân mûmîileyhimin gâyet fuâlâne mesâilerini gördükçe bilseniz ne kadar memnûn olarum.Şimendüferi ibtidâ işletenlerden biri de onbeşinci topçu alayının Selânik'de kalmış olan ikinci taburunun beşinci bölüğü kamacı ustası Ali Rıza Efendi'dir.Mûmî ileyhim Çatalca istasyon memurluğunda,bulunmakta mukaddemât-ı meşkûre ibrâz eylemektedir.Lehü'l-hamdü her nereye gidilse askerimiz şen, memnûn beşûş bir halde görülüyor.Hele akşamları her kıt'a-i askeriyye bir sürûr-ı mücessem hâlini alıyor.Davul,zurna ululası ,zeybek havaları,oyunları icrâ ediler âhenklerin âhenk-i mühimmesindendir.Golos cihetinde hava zaten mu'ted u latîf olub Dömeke'den esnâ-yı azîmetde hissolunan harâret-i havâiyye hakîkaten pek şedîd idi.Bu kere avdetimde havada bir tebeddül-i azîm gördüm.Evvelki harârete bedel latîf bir serinlik kâim olmuşdu....." (17)

Harbin nihâyetinden sonra zaferi yâd ederek onun hâlâ hafızalarda yaşamasını amaçlayan edebî ürünlerden biri de Sâlim'in Ben de Gördüm Yâhûd Teselya'da Meşhûdâtım(18) adlı hâtırâtıdır.Lâkin bu hâtırât gerek Süleyman Tevfik,gerek Bigam,gerekse Bartelett'in kaleme aldığı hâtırâttan farklıdır.Sâlim bu hâtırâtı kaleme alırken harbin nihâyete erdiğini açıkça vurgulamaktadır.Oysa ki hâtıratlarda okuyucuyu harbe çekmek için sonradan yazıldığı açıklanmamak için yazar elinden geleni yapar.Sâlim bu şekilde davranmaz.Özellikle harbi çocuklara öğretmeyi amaçlar.Bu nedenle hâtırât çocuklarla muhâvere şeklinde kaleme alınmış olup çocukların isimleri yerine yaşları kullanılmıştır.Dolayısıyla muhâvere Sâlim'le çocukları temsil eden rakamlar arasında geçer.

Sâlim eserinin başında çocuklara harbi çağrıştıracak harp silâhları hakkında bilgi verir.Böylece harbe bir geçiş sağlanır.O dönemde harbi yaşatan

---

(17) "Dömeke'den Mektub-ı Mahsûs",A.İrfan,Muhârebeden Gelen Mektublar,İstanbul, 1315,s.13.

(18) Sâlim,Ben de Gördüm Yâhûd Teselya'da Meşhûdâtım,İstanbul,1315,Matbaa-i Âmire

harpten geriye kalan silâhlardır.Sâlim bu silâhların bir kısmını İstanbul-'dan satın almıştır.Bir kısmını da üç ay evvel Selânik'e memuriyeti dolayısıyla gittiğinde hâtırât-ı târihiyye olmak üzere satın ve hediye alınmıştır.Bu silahlar arasında tüfenk,fişenk ve bir de Kalabaka'nın resmi vardır. Kalabaka harbin vukû' bulduğu bölgede bir şehirdir.

Sâlim harp silâhlarını çocuklara tanıttıktan sonra çocuklarından birisi ona harp esnasında "Yenişehir'in Fethini Âleme müjde Verir Şiir-i Adîde-i manzumesi"ni hatırlatır.(Bkz.s.) Hattâ Sâlim bu şirin bestelendiğini Avrupa ülkelerinde ,özellikle Lübnan Gazetesi'nde tercümesinin yayınlandığını belirtir.Bu manzumenin Zekâî Dede tarafından bestelendiğini belirterek kendisinin notalarıyla da neşredeceğini söyler.Lâkin Koniki yaşındaki misafir çocuğun bu çok tanınan şiirin niçin Neşâid-i Zafer adlı harp şiirlerinin toplandığı antolojiye alınmadığı sorusu üzerine Sâlim şu cevabı verir:

"-Kim bilir oğlum belki o risâlenin mürettibi topladığı eserler arasında tabiat bu ya ihtimâl ki benimkini beğenmemiştir de bir yerine sokuşturmamıştır."(s.10)

Neşâid-i Zafer,harp üzerine şiirlerin yazıldığı; Hacı Osman'ın eseridir. Yazar yukarıdaki ifâdelerle çok tanınan manzumesinin niçin bu kitaba alınmadığının da hem sebebini sormakta hem de kitabına almadığı için Hacı Osman'ı eleştirmektedir.

Dönemin edibleri kendi aralarındaki edebî münâkaşaları o dönemde yazdığı kitaplara da taşırlar.Sâlim'in de hâtıratında bu özellik mevcuttur.Yine aynı dönemde Hâlid Ziya'nın Mai ve Siyah'ta eski-yeni şiir üzerine münâkaşalara yer vermesi bunun en güzel örneğidir.Eski-yeni şiir tartışmalarının yaşandığı dönemde Mai ve Siyah yazılmaktadır.Halid Ziya Muallim Naci tarafında yer alan ve eski şiirin özelliklerini savunan ediblerin taarruzlarına karşı Mai ve Siyah'ta cevap verir.Sâlim de hâtıratında Halid Ziya gibi davranır.

Çocuk Sâlim'e manzumesiyle birlikte Yenişehir'in fethine düşürdüğü tarihi de hatırlatır.(Bkz.s.)

Daha sonra Sâlim çocukların muhârebe,şehîd,gâzi kelimelerinin anlamlarını sorması üzerine bu kelimeleri açıklar.Şehid olarak Milona'da şehit olan Abdülezel Paşa'yı örnek verir.Sâlim o dönemde muhârebe de şehid olanların yakınlarına devlet tarafından aylık bağlandığını da vermeden edemez.

Sâlim Selânik'e gittiği zaman O'na bir de Arnavud Külâhı hediye edilir. Çocuğun bu külâhı istemesi üzerine Sâlim de bu külâhın Arnavud askerleri tarafından harpte takıldığını ,Yunanlılar'ın bu külâhı çok iyi tanıdığını bu nedenle Yunanistan'da yaramazlık yapan çocukların bile bu külâh ile korkutulduğu açıklamalarını yapar.Sâlim Arnavud askerlerinin muhârebe esnasında nasıl harb ettiğini şu ifâdelerle dile getirir:"Bunların hemen hepsi martini tüfekleri muâyene ettikten sonra öpüp omuzlarına asıyorlar!Bunlar esnâ-yı muhârebede ihtiyat olarak parmakları arasına üçer,ağızlarına da üç fişenk sokışdırıp ondan sonra fişenklerden kurşun sarf ediyorlar!Ne zaman başı sıkışıyor ise ol vakt ağzında ve parmakları arasındaki fişenkleri kullanıyorlar"(s.16)

Çocuklar bir aralık Sâlim'e niçin eve birkaç ay gelmediğini sorarlar. O da bunun sebebini açıklamak için harpten sonra Teselya'ya yaptığı ziyâreti anlatmaya başlar.

Sâlim Selânik'e Sirkeci'den kalkan bir trenle gider.Orada arkadaşları tarafından karşılanır.Daha sonra Sâlim yolculuğunu anlatmaya başladığı esnada bir misafir gelir.Sâlim Selânik'ten Teselya'ya gitmek için Golos'a giden bir Vapura biner.Bir gün sonra Golos'a varırlar.Golos'ta harp izi olarak Yunanlılar'ın "Osmanlılar'ın pençe-i celâdetinden kurtarıp da Pire'ye sevkedeceklerini kat'iyyen emin oldukları topu ve birçok cephânesini denize attıkları mahâli" görür.(s.22-23)

Sâlim daha sonra Golos'tan trenle muhârebenin meydana geldiği bölgelerden biri olan Pilavtepe'ye gelir.

Lâkin çocuklara Pilavtepe'yi anlatmakta güçlük çeker.Bunun için kendisinde güç bulunmadığını bunun için insanan kaleminin güçlü olması veya resim yeteneğinin bulunması gerektiğini belirtir.

Sâlim Pilavtepe'den geçerken harbe katılmış bir Binbaşı da onlara harple ilgili bilgi verir.

Sâlim'in bulunduğu tren Velestin bölgesine gelir.Sâlim Velestin'de harpten kalan izleri şu ifâdelerle verir:"Velestin'in karşı cihetindeki bir dağ eteğinde elli altmış metre tavlinde duvar gibi bir şey gördüm.Meğer düşman istihkâmı imiş.Hele düzlük yerlerde küçük küçük siperler, hendekler,yarım arşın yüksekliğinde taştan duvarlar,yine o miktar derinliğinde hendekler var.Birkaç noktada düşmanın top tabya ettiği âdetâ küçük bir dağ gibi sedleri gördüm.Bunların üzerleri düpdüzdür."(s.27-28)

Daha sonra tren Velestin'e varır.Sâlim Velestin'de sulh yapıldığından dolayı bir çok Ordu-yı hümâyûn askerine tesadüf eder.Daha sonra Velestin'de kısa bir moladan sonra tren Yenişehir'e doğru hareket eder.Sâlim bu yolculuk esnasında Yunan çocuklarının "Osmanlı başkomutanı buraya gelir" (s.28) cümlesiyle korkutulduğunu hatırlatır.Bunu duyan Sâlim'in yanındakiler başkumandan'ın ne demek olduğunu sorarlar.Sâlim bu soruya cevap vererek Yunan Harbi'nde başkomutanın EDhem Paşa olduğunu belirtir.

Sâlim Velestin ile Yenişehir arasındaki bölgedede askerlere rastlar.Askerler mensub bulundukları taburlara yiyecek taşırlar. O gün öğle vakti Yenişehir'e şimendüfer varır.Sonra sâlim ve beraberindeki iki arkadaşı şehri gezerler.Sokakların tamir edildiğini,hanelerin onarıldığını görürler.Sâlim ve arkadaşları Köstem Nehri sahiline gelirler.Harp esnasında Osmanlı askerleri geçerken burası dinamitlenmek istenmiştir.

Sâlim ve beraberindekiler sonra Yenişehir civarında bulunan Yunan istihkâmlarını gezmeye başlarlar.Sâlim burada Yunanlılar'ın silinen,temizlenen toplarının ateşlenmeden Ordu-yı hümâyûnun eline geçtiğini öğrenir.

Sâlim Yenişehir'deki gezintisini tamamlayarak Teselya kıt'asının diğer şehirleri olan Çatalca, Kardiçe,Tırhala,Fener,Kalabaka'ya gitmek için tekrar Velestin'e dönerler.Velestin'den Çatalca'ya gelirler.Sâlim Çatalca'ya gelinceye kadarki istasyonlarda birçok asker bölüğüne şâhid olur.Bu yolculuk esnasında Ordu-yı hümâyûnun Çatalca'nın zabtında biraz zorlandığını öğrenir. Sâlim Çatalca istasyonundan Tekke Tepesi'ni görür. Bu tepede "iki fırka tertibi

olarak iki noktada binlerce asker çadırları" görür.(s.40) Sonra Kardiçe'ye varırlar.Bu yolculuk esnasında Osmanlı askerlerinden korktukları için çocuklarına Osmanlı askeri kıyafeti giydiren Rumlar'a rastlarlar.

Sâlim Kardiçe'de bir askerî mızıkanın marşlar çaldığını ve ahâlinin dinlediğine tesadüf eder.Daha sonra girdiği bir dükkanda askerlerin alışverişine rast gelir.Osmanlı askerine hayranlığı bir kat daha artar.Bu arada asker için çalınan karavana borusunun ardından Rum çocuklarının da karavananın başına toplandığını belirtir.

Tren daha sonra Kardiçe'den Tırhala'ya gelir.Sâlim Tırhala Kalesi'ni görmeye gider.Burada Osmanlı bayrağının dalgalandığını görür.

Sâlim daha sonra sarp dağlar eteğine inşâ edilen Ayatiriyada manastırına gider.Oradaki papazları görür.Ayrıca Sâlim Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü adlı romanını hatırlatarak bu romanın kadın kahramanlarından olan Filomen'in babası tarafından bu manastıra kapatıldığı ve Recep Köse'nin de O'nu kurtarmak için girilmesi çok zor olan bu manastıra geldiğini belirtir.

Daha sonra Ayastefanos manastırına giden sâlim verilen ziyâfet üzerine şu mısrâları irticâlen duvara yazar:

"Pâdişah-ı dîne meblâ afiyet bahs eylesün
Sâye-i şâhânesinde gördü dil bâğ-ı irem
Ben de Sâlim söyledim kıt'a-i bercesteyi
Bu manastırda ziyâfet verdiler pek muntazam"

Sâlim o manastırları ziyâret ettikten sonra Tırhala'ya geri döner.Sâlim Tırhala'dan yenişehir Fener istasyonuna trenle gelir.Sonra Golos'a geçerek selânik'e vapurla geri döner.

N E T Î CE:

1897 Osmanlı-Yunan Harbi edebiyatımızın Servet-i Fünûn dönemine rastlar. Bu dönemde ortaya konan eserlerde umûmiyetle ferdî duyuş ve düşünüşler,gündelik hayata âit izler görülür.Bununla birlikte yazarlar belirli bir estetik zevke hitab edecek ürünler vermeye çalışırlar.

Servet-i Fünûnla birlikte yine yine Yunan Harbi devrinde görülen "Mutavassitîn" adı verilen bir grup yazar da halk kültürü ile Servet-i Fünûn sanat anlayışı arasında orta yolda eserlerini kaleme alırlar.

Gerek Servet-i Fünûn şâir ve nasirleri gerekse Mutavassitîn topluluğu içerisinde bulunanların edebî anlayışlarında bir değişme göze çarpar.

Servet-i Fünûn şâirlerinin en tanınmışlarından Tevfik Fikret "Hasan'ın Gazası" "Asker Geçerken","Ken'an","Kılıç",arkadaşı İsmail Safâ'yla birlikte yazdığı Teşyîden Avdette başlıklı manzumelerde harbi konu alırken yine aynı topluluk içerisinde bulunan Ali Ekrem ise "Vasiyyet" ve "Asker Şarkısı" adlı şiirlerinde harbin etkisinin değişik yönlerini yansıtır.Aynı topluluğun bir başka şâiri olan Cenab Şehâbeddin ise 93 Harbi'nde şehit olan babasının harbe ilk gidişini Yunan Harbi dolayısıyla kaleme alır.

Servet-i Fünûn romancı ve hikâyecilerinden Hâlid Ziyâ "Osman",Hüseyin Câhit "Topal",Ahmet Hikmet "Nakiye Hala" adlı hikâyeleriyle harbin fert üzerindeki etkilerni ortaya koyarlar.

Yine aynı dönem "Mutavassitîn" grubu içerisinde yer alan Ahmed Râsim cephe gerisindeki insanların harp esnasındaki davranışlarını Askeroğlu adlı uzun hikâyesine konu ederken harbi konu alan manzumeler de kaleme alır.Aynı grup içerisinde yer alan Mehmed Celâl ise Çatalca ve Golos Muzafferiyyâtı ,Yenişehir Fethi gibi manzumeleri kaleme alır.

Harpten önceki dönemde şiirin konusu ve mahiyeti üzerine birçok tartışma yapan Servet-i Fünûn ve Mutavassitîn grubu edipleri harple birlikte kaleme aldıkları manzumelerde gerek eserlerindeki tema ve gerekse dil gibi asgarî müş-

tereklerde birleşme eğilimi gösterirler.

Servet-i Fünûn ve Mutavassitîn grubu yazar ve şâirlerinden başka başta Recâizâde Mahmud Ekrem Abdülhak Hamid gibi bir önceki dönemin edibleriyle birlikte harp döneminin birçok şâir ve nâsirleri harbi konu alan edebî ürünler ortaya koyarlar.Hattâ bazı şâirler harple ilgili şiirlerini ve malumatlarını kitaplar halinde neşrederler.

Bu kitaplarla birlikte 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde şehidlerin veya yaralı gazilerin âilelerine yardım amacıyla bazı süreli yayınların fevkalâde nüshalarr yayınladığı görülür.Bu nüshaların satışından elde edilecek gelir harp harp mağdurlarına verilir.Bu fevkalâde nüshalarda harbi konu alan gerek nesir gerekse manzfum edebî ürünler vardır.

1897'de Yunanlılar'a karşı kazanılan zafer sadece memleket içerisinde sevince yol açmaz İslâm dünyasında da sevinç görülür.Bu sevincin neticesinde dönemin süreli yayınlarında Arapça ve Farsça manzumelerde ise dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid Han ve zafer kazanan Ordu-yı hümâyûna minnettarlık dile getirilir.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin edebiyat açısından en önemli netîcesi hiç kuşkusuz harbi konu alan şiirlerini topladığı Mehmed Emin'in neşrettiği Türkçe Şiirler adlı kitabıdır.Mehmed Emin sözü edilen kitabını neşretmeden evvel dönemin önemli şâirlerine kitabı göndererek kitap hakkındaki kanaatlerini öğrenmek ister. Tevfik Fikret gibi devrin tanının şairleri harbin de etkisinden dolayı lütufkârâne ifâdelerle kitabı taktir ederler.Hattâ bukitabın aydın-edip kadrosu tarafından kabul görmesi oldukça mühimdir. Kitap adı olarak düşündüğü Türkçe Şiirler adından maksad bir şiirin Türkçe olup olmaması ,vatan ve millet temalarını işlemesi ve dili sade kullanmasıdır.Daha sonra Mehmed Emin'in 1897 Yunan Harbi'ne dayanarak açtığı bu yoldan şâir ve yazarlar hareket ederek Devlet-i Âliyye toprakları üzerinde yeni bir devletin kurulması ideolojileri olan Türkçülük ve milliyetçiliği ortaya çıkarmaya çalışacaklardır.1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin de en önemli netîcesi de sözü edilen ideolojilerin oluşabilmesi için aydın-ediplerin bir araya gelmesi ve bu ideolojilere kaynaklık teşkil edecek düşünceleri vermeleridir.

F A Y D A L A N I L A N K A Y N A K L A R

Abdullah Zühdü,Şanlı Asker,İstanbul,1315,Mihran Mat.,400 s.

Abdullah Zühdü ,Mecrûh Gazilerimizi Ziyâret,İstanbul,1315,16 s.

Abdullah Zühdü-Süleyman Tevfik,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi, İstanbul,1315,Mihran Mat..

Abdülhak Hâmid,"Ordu-yı Hümâyûnda Bir Şâir",İkdam,1186,8 Cemâziyelâhir 1315-23 Teşrîn-i evvel 1313,s.2-3.;Sabah,Nu.2855,23 Teşrîn-i evvel 1313,s.3.; İzmir,Nu.24-75,27 Teşrîn-i evvel 1313,s.8.;Mâlûmât,C.5,Nu.107,30 Teşrîn-i evvel 1313,s.1134-1135.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet, 1315,s.71-74.;Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.118-120.

Abdülhak Sâmi,Mâlûmât,C.4,Nu.55,15 Temmuz 1313,s.1.

Abdülkadir Mûsi (Encümen-i maarif âzâsından) Sabah Nu.2686,7 Mayıs 1313,s.1.Mâ

[redacted]

1 ûmât, C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

Abdülkadir Vahdetî,Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.725.

Abdülkadirzâde Hüseyin Hâşim,Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315, s.5.;Mâlûmât,C.4,Nu.,15 Mayıs 1313,s.713.

Abdülkadirzâde Hüseyin Hâşim,"Tesâvir-i Esâret",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.84-85."Bir Gönüllü Ağzından Âhenk-i Cenk Yâhûd Berk-i Celâdet",Mâlûmât,C.4,Nu.83,24 Zilhicce 1314-15 Mayıs 1313,s.713.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye -Yâhûd-Yâdigâr-ı Zafer,Der-

Âgâh Paşa(Jandarma kumandanı),"_____"Mütâlea,Nu.39,15 Nisan 1313,s.160.

Âgânî,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.57-57,28 Nisan 1313,s.2.

Âhenk,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Ahid,Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.744.

Ahmed Efendizâde Râğıb,"Kasîde-i Târihiyye",Resimli Gazete,Nu.67,28 Kânûn-ı evvel 1313,s.674-675.

Ahmed Efendizâde Râğıb(Tosyo Taburu Yüzbaşılarından),Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.662.

Ahmed Fuad,"Celâl Bey"Mecmua-i Hâtırâtından Bir İki Yaprak Yâhûd İlk Seyahatim, İstanbul,1315,s.5.

Ahmed Hamdi,"Kasîde-i Târihiyye",Resimli Gazete,Nu.57,16 Şubat 1315,s.674-675.; Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315,s.135.

Ahmed Hikmet Müftüoğlu,Hâristan ve Gülistan,3. baskı,İstanbul,1969,Ötüken Yayınları,s.55-63.

Ahmed Midhat,Gönüllü,Dersaâdet,1314,Kırkanbar Matbaası,200 s.

Ahmed Midhat Efendi,"Asker Oğlu",Mâlûmât,C.5,Nu.185,25 Eylül 1315.

Ahmed Râsim,"_____",Mâlûmât,c.4,Nu.84,24 Nisan 1313,s.650.

Ahmed Râsim,Asker Oğlu,İstanbul,1315,Mâlûmât Matbaası 103 s.

Ahmed Râşid,Mâlûmât,c.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Ahmed Rif'at,"Elvâh-ı Askeriyyeden Bir Nefer",Mâlûmât,C.5,Nu.108,6 Teşrîn-i sânî 1314,s.1169-1170.

Ahmed Şükrü,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5757-554,28 Nisan 1313,s.2.

A.İrfan,Guzât ve Şühedâ Yâhûd Gâzi ve Şehidler,İstanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası,16+2 s.

A.İrfan,Muhârebeden Gelen Mektuplar,İstanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası.

A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası,16 s.

A.İrfan,Tarih-i Zafer ve Harbin Müsebbibi,İstanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası ,15 s.

A.İrfan,"Yenişehir'in Fethine Dâir",Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,

1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası,s.7.

A.İsmet,Asır,Nu.177,10 Mayıs 1313,s.2.

AKŞİN,Sina,Siyasal Tarih 1789-1908 Türkiye Tarihi C.3 Osmanlı Devleti 1600-1908 İstanbul,1988.

Ali Ekrem (A.Nadir),"Asker Şarkısı",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1314,s.688-689.; İzmir,Nu.6-57,23 Haziran 1313,s.6-7.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.20-23.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.38-39.;Ordunun Defteri,İstanbul,1326,s.66-72.

"Vasiyyet",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.40-46.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.64-71.;Ordunun Defteri,İstanbul, 1326,s.66-72.

Ali Haydar,"Yenişehir Feth-i Celîline Dâir Tarih",Sabah,Nu.2670,21 Nisan 1313, s.2.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.83-84.

Muzafferiyyet Tarihleri,Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.664.;"Tarih-i Muzaffer",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.1

Ali Remzi,Asır,Nu.180,21 Mayıs 1313,s.687.

Ali Rıza,1897 Türk-Yunan Seferi,İstanbul,1927,Askerî Akademiler Kumandanlığı Matbaası,231 s.

Ali Rıza Sebkî,"Askerin Nişanlısı",Mâlûmât,C.6,Nu.136,12 Haziran 1316,s.327-328.

Ali Muzaffer,Muharebenin Sebebi ve Osmanlıların Gâlibiyeti,İstanbul,1897,Bâbıâli Caddesinde 25 numaralı Matbaa,14 s.

A.Nâci,"Harbde Bir Asker" ,Musavver Fen-Edeb,C.1,Nu.9,6 Mayıs 1315,s.132.

A.Nasuh,"Türkü",Mâlûmât,C.8,Nu.174,20 Şubat 1314,s.1074.

AND,Metin,"Meşrûtiyet Tiyatrosunda Konusunu Tarihten Alan Tiyatrolar",Türk Dili,C.19,Nu.209,1 Şubat 1969,s.681.

Ali Şâdî,"Peymân-ı Şirâne",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.687.

Andelib,"OsmanlıAskeri",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.139-141.

Ârif,Asır,Nu.174,26 Nisan 1313,s.4.

Âsaf Bey,"Harb Hâtıraları",Sabah

Âşık Mehmed,"Türk Yunan Savaşı Destanı",Türk Destanları,(Hazırlayan:Kemâl Zeki Gençosman),İstanbul,1927,s.220-225.

Âtıf,Sabah,Nu.2677,28 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5757,28 Nisan 1313, s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Âtıf,Sabah,Nu.2686,7 Mayıs 1313,s.1.Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5765,7 Mayıs 1313, s.3.;Mâlûmât,C.4,Nu. 83,15 Mayıs 1313,s.709.

Âtıf,Sabah,Nu.2675,26 Nisan 1313,s.2.

Âtıf Bey,Asır,Nu.206,20 Ağustos 1313,s.2.

Âtıf (Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu Kalemi Hulefâsından),Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.639.Sabah,Nu. 2665,16 Nisan 1313,s.1.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1314,Mâlûmat Matbaası,s.4.

Âtıf (Rehber-i Ma'rifet Müdür Muâvini),Sabah,Nu.2677,28 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hak;ikât,Nu.5757,28 Nisan 1313,s.2.

Avrom Naon,"_____",Mâlûmat,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.728-729.

Ayıntâbîzâde Zeynep-Mâhir Mehdî,Bedrika-i Zafer -Yâhûd Teselya ve Yenişehir, Dersaâdet,1314,s.18-19.

BAYRI,M.Hâlit,"1897 Türk Yunan Savaşı'na Âit İki Destan",Yeni Türk,6 Mayıs 1938, s.169-172.

_____,"Arnavutluktan Bir Sedâ",Bedrika-i Selâmet,2 Zilhicce 1314, 26 Mart 1313,s.4.

Behcet,"Oğlunu Askere Gönderen Köylü",Mâlûmât,C.8,Nu.175,4 Mart 1316,s.976.

Bey Ağa-zâde Muzaffer Sâdık,"Nevâ-yı Zafer",İzmir,C.3,Nu.54,2 Haziran 1313,s.8.

Binbaşı Demirtaş,"1897 Türk,Yunan Seferinde Bir Dağ Yürüyüşü ve Muhârebesi", Askerî Mecmua,C?4,Nu. 89,1 Haziran 1933.

Bir Asker,"_____",Mütâlea-Nüsha-i Fevkalâde,13 Mayıs 1313.

Bir Asker,"Sancak",Sabah, 9 Teşrîn-i sânî 1313.

Bir Gönüllü,"14 Yaşında Bir Gönüllü Lisânından",Mütâlea,Nu.39;15 Nisan 1313, s.23.İzmir,Nu.50,5 Mayıs 1313,s.7.Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.

669.;Çocuklara Mahsus Gazete,Nu.67,24 Nisan 1313,s.7-8.

BİRİNCİ,Necat,"1853-1856 Kırım Savaşı'nı Anlatan Bir Eser:Manzume-i Sivastopol" Kubbealtı Akademi Mecmuası,C?13,Nu.1,İstanbul,Ocak 1984.

BİRİNCİ,Necat,"1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Şiirimizdeki Akisleri",Kubbealtı Akademi Mecmuası,C.12,Nu.4,Ekim 1983.

Bir Küçük Asker,"Bir Küçük Askerin Hamiyyeti",Sabah, 5 Teşrîn-i sânî 1313.

Bir Nevnihâl-i Edib,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Bir Zât,İzmir,Nu.51,12 Mayıs 1313,s.1.;Mâlûmât,C?4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.725.

BÜYÜKTUĞRUL ,Afif,"1897 Osmanlı-Yunan Savaşı İçin Yeni Belge",Belleten,C.XXXVI, Nu.143,Ankara,Temmuz 1972.

Câzim,Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.605.;Sabah,Nu.2670,21 Nisan 1313,s.3.; A.İrfan,Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.14.

Celâl,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

Celâl Rüstem (Çorumdan),"Bir Asker Ağzından",Asır,Nu.185,7 Haziran 1313,s.4.

Cenab Şehâbettin,"Şühedâya ",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.144-148.

Cihangir Endicânî,"Harun'un Muhârebeye Gidişi"-Mâlûmât,C.8,Nu.178-186,25 Mart 1315,s.1158-1176,1177,1258-1259,1278-1279,1297-1299,1317.

C.Refîî, "Mezar-ı Garâm",İrtikâ,10 Teşrîn-i sânî1899,s.132.

Colomor Eraiher von der Goltz Paşa,Osmanlı-Yunan Seferi,(Mütercimi:Yâkub Şevki) ...,Dersaâdet 1326,Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Osmânî Matbaası.

Çelebi Bâkîzâde H.Subhi,"Asker Şarkısı",Asır,Nu.187,14 Haziran 1313,s.4.

Demirci Avni,"Nağme,i Zafer Yâhûd Asker Şarkısı",İzmir,12 Mayıs 1313,s.3.

DUMAN,Harun,Balkan Savaşı ve Edebiyatımız,M.Ü.,Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi,İstanbul,1991.

Duvar,Yunan Ordusunda Bulunan Bir Gönüllü Fransız Zâbitinin Mektupları,İstanbul, 1315,16 s.

Ebüssüreyyâ Sâmi,"Yetim",Hamiyyet,C.1,Nu.65,12 Temmuz 1313,s.4.

Edirne'den Sa'dî,"Bir Asker Lisânından",Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.744-745.

Ekrem (Dersaâdet nihârî idâdîsi ikinci sınıf birinci şu'be şakirdânından),"____",

Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.18-19.

Elif Adlî,"Nüzhet Efendi'ye",Seyf-i Hakîkât,23 Teşrîn-i sânî 1315,s.1.

Enver,"Terâne-i Zafer",Çocuklara Mahsus Gazete,Nu.68,8 Mayıs 1313,s.3.

_____,"Yunan Destanı",Erciyes,sayı:90,s.14.

ERTUNA Hamdi-ÖKSE,Necati,Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea,Ankara,1975,Genelkurmay Basımevi,49 s.

Eşref Efendi,Hizmet,Nu.1082,13 Mayıs 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5774,16 Mayıs 1313,s.2.

Fazlı Necib,Dilâver,Selânik,1318,Osmanlı-Asır Matbaası,239 s.

F.W.Von Herbert,Bir İngiliz Subayının Hâtıraları ve Plevne Müdâfaası,(Mütercimi: Nurettin Artam),İstanbul,1954,İnkılâp Kitabevi.

_____,"_____",Fevâid,Nu.12,17 Nisan 1313,s.177-178.

Feyzi Efendi,Sabah,Nu.2088,9 Mayıs 1313,s.2.

Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan savaşı (Teselya Tarihi),Ankara, 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

GÖKÇE,Erdoğan,"1897 Türk Yunan Savaşı'nda Yakılan Türküler",Türk Folklor Araştırmaları,sayı:303,Ekim 1974,s.712.

Gönüllü Cemil,"Gönüllü Cemil'in Mektubları",Sabah,16 Mayıs 1313.

GÜNGÖR,Erol,Tarihte Türkler,İstanbul,1988.

Hacı Osman (Hazırlayan)Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,95 s.

Hâfız Bahâ,Sabah,Nu.2676,27 Nisan 1313,s.2.

Hâfız Bahâ Bey,Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313.;Sabah,Nu.2668,19 Nisan 1313,s.2.

Hâfız Mücteba,Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.683.

Hâfız Tevfik,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5751,22 Nisan 1314,s.1.;Mâlûmât,C.4,Nu.81, 1 Mayıs 1313,s.668.

Hafîd,"_____",Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5765,7 Mayıs1313,s.1.Mâlûmât,C.4,Nu.83, 15 Mayıs 1313,s.708.

Hafîd,Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.741.

Hafîd,İkdam,Nu.1016,6 Mayıs 1313,s.2.;Sabah,Nu.2686,7 Mayıs 1313,s.1.;Tercüman-

ı Hakîkât,Nu,5756,7 Mayıs 1313,s.3.

Hafîd,"Kasîde-i Gûne",Hacı Osman,Nesâid-i Zafer,Dersaâdet ,1315,s.88-89.

Hafîd Beyefendi,İrtika, 22 Mayıs 1313,s.65.

Hakkı,Kokonoz,Nu.11,14 Nisan 1313,s.44.

Hakkı,İzmir,Nu.48,21 Nisan 1313,s.1.;Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Hakkı Bey (İzmid sancağı devâir-i belediye müfettişi),Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5774-572,16 Mayıs 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.740.

Halebli Tahir,Sabah,Nu.2677,28 Nisan 1313,s.2.

Hâlid Eyüb,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5756-5?3,27 Nisan 1313,s.1,;Sabah,Nu.2676,27 Nisan 1313,s.2.

Halil Beyefendi (Mekteb-i Sultânî ders nâzırı),Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5769-567, 11 Mayıs 1313,s.2.

Halil Edib,Sabah,Nu.2766,27 Nisan 1313,s.3.;Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

Halil Edib,Sabah,Nu.2686,7 Mayıs 1313,s.1.

Halil Edib,"Yaralı Bir Osmanlı Askeri",Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.726-727.

Hâlid Eyüb,Yenişehirlizâde,Yâdigâr-ı Zafer,İStanbul,1315,A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Mat.,32 s.

Hamid Âsaf,Mâlûmât,C?4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.741.

Hamîdî,Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed,Teselya Tarihi (1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1397 Türk-Yunan Savaşı(Teselya Tarihi), Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.31.

_____,"Asker Hadîce Hanım",Hanımlara Mahsus Gazete,3.sene C.4,Nu,132, 2 Teşrîn-i sânî 1313,s.6.

Hasan Tâlib,Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.741.

Hasan Tevfik,Sabah,Nu.2670,21 Nisan 1313,s.3.

Hasan Tevfik,Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı(Teselya Tarihi) Ankara 1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.76.

Hasan Tevfik,Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Hasırcızâde,Abdülhamid Han ve Osmanlı Yunan Muhârebesi,İstanbul,1989.

H.A(yın),"Türkü",Mâlûmât,C.5,Nu.109,13 Teşrîn-i sânî 1313,s.1181.

Hayri,Hülâsa-i Hâtırât,İstanbul,1325.

Hıfzı,(İmroz Kaymakamı),Sabah,Nu.2676,27 Nisan 1313,s.2.;Hamiyyet,Nu.43,30 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5756-553,27 Nisan 1313,s.1.; İkdam,Nu.1016,6 Mayıs 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5765-563,7 Mayıs 1313,s.1.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5766-564,8 Mayıs 1313,s.1.; Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

Hilmi,"Şehîd-i Zafer Yâhud Şanlı Bir Gazanfer",Emniyet,Nu.12,4 Temmuz 1312,s.2-3

Hilmi,"Terâne-i Harb",İzmir,Nu.48.21 Nisan 1312,s.2.

Hilmi,"Bir Hâtıra-i Mütehassırâne",Emniyet,Nu.13,24 Temmuz 1312,s.2.

Himmetîzâde Remzi Efendi,"Kıt'a-i Târihiyye",İzmir,Nu.51,12 Mayıs 1313,s.2.

Hocazâde Hâfız Müctebâ,Sabah,Nu.2666,17 Nisan 1313,s.1.;Mâlûmât,C.4,Nu.82, 8 Mayıs 1313,s.685.;Mâlûmât,C.4,24 Mayıs 1313,s.724.;Hacı Osman, Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315,s.44.;Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313, s.685.

H.Nâzım,"Şefkât",

Hüsâmettin,"Zafer",Asır,Nu.180,21 Mayıs 1313,s.4.

Hüseyin Câhit,"Topal",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.130-140.

Hüseyin Dâniş,"Nidâ-yı Zafer",Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.727.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.5-8.

Hüseyin Hâşim,"Sürûd-ı Zafer",Resimli Gazete,Nu.70,2 Nisan 1314,s.835.

Hüseyin Mazhar,Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.724.

Hüseyin Râcî,Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.724.;Asır,Nu.186,11 Haziran 1313,s.4.

Hüseyin Sîret,"Ayşecik",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.104-106.;Leyâl-i Girîzân,İstanbul,1325,s.85.

Hüseyin Vâsıf,Hacı Osman ,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315,s.91.

Hüseyin Vâsıf,"Tarih-i Mülemmâ",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.90.

Hüsnü (Mülâzım-ı sânî),Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

İbnülhasan Vahyî,"Bir Hâtıra-i Askeriyye",Mâlûmât,C.5,Nu.99,4 Eylül 1313,s.984-985.

İbnürrif'at Sâmih,"_____",İzmir,Nu.50,5 Mayıs 1313,s.6.;"Terâne-i Harb", Mustafa Rauf,Muhtıra-i Zaferden Feth-i Yenişehir ve Muvaffakiyyât-ı Hazreti Pâdişâhî,Dersaâdet,1315,s.20-23.;Müstecâbîzâde İsmet,,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.37.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.57-59.;A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.8.

İbnülseyyid Gâlib,"Validesinin Elini Öpdükte",Mütâlea,Nu.45,3 Haziran 1313,s.2.

İbrahim Fevzi,Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed,Teselya Tarihi(1313)'-ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı (Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.76.

İbrahim,Re'fet,Sabah,Nu.2675,26 Nisan 1313,s.2.Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313, s.665.

İhsan, (Memurîn-i Mâliyeden),Sabah,Nu.2670,21 Nisan 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.81, 1 Mayıs 1313,s.665.;A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul, 1315,s.14.

İhsan (Hazîne-i Celîle-i Evâmîr Kalemi Mümeyyizi),Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

İhsan Efendi,Sabah,Nu.2686,7 Mayıs 1313,s.708.

İsâ Efendi,(Prizrenli),İrtikâ,Nu.9,22 Mayıs 1313,s. 67.;Mâlûmât,C.4,Nu.83,31 Mayıs 1313,s.741.

İsmâil Resmî,"_____",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.29.

İsmâil Safâ,"Gazileri İstikbâl",Servet-i Fünûn,C.13,Nu.321,24 Nisan 1313,s.137-138.;Mâlûmât,C.4.Nu.81,1 Mayıs 1313,s.667-668.;"Teçyîden Avdette", Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.44-47,"Milona Değil Abdülezel Geçidi",Mütâlea,Nüsha-i Fevkalâde,13 Mayıs 1313,s.2.

İsmet,Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed Teselya Tarihi(1313)ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk-Yunan Savaşı (Teselya Tarihi), Ankara,1993,Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.97.

İsmet,"Teselya Sahrasında",Mâlûmât, C.4,Nu.80,10 Nisan 1313,s.236-237.

İsmet,BOZDAĞ,Sultan Abdülhamid'in Hâtıra Defteri,İstanbul,1985,Pınar Yayınları.

KAFESOĞLU,İbrahim,"Türk Zaferleri",Nu.34,Ankara,Ağustos 1965,s.638-640.

Kalkandereli Şeyh Mustafa Efendi Mahdumu Sabri,MâlŞumât,C.4,Nu.83 15 Mayıs 1313, s.709.;Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.724.

Kâmil,"Bir Asker Lisânından",İzmir,Nu.54,2 Naziran 1313,s.8.

KAPAL,Enver Ziya,Osmanlı tarihi,Ankara,1983.

Kasabalı Hancı Mustafa Efendizâde Nûri Efendi,İzmir,Nu.2-52,6 Muharrem 1315,s.8.

Kıbrıs'tan Kaytazzâde Nazmi,"Mehâmîd-i Seniyye-i Cenâb-ı Cihânbânî Cihanbânî", Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.744.

Kırşehirli Osman Hilmi,"Fütûhât-ı Cihangirâne",Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5758-555, 29 Nisan 1313,s.1.;"Iyd-i Zafer Bedîd",Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5709-557, 1 Mayıs 1313,s.1.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.30-31.

KOCABAŞ,Süleyman,Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücâdelesi,İstanbul,1984.

Konyalı Âtıf,"Cerîhadâr Bir Şîr-i Jeyân Ağzından"Müftehirâne Bir Tarih-i Zafer", Hacı Osman ,Neş;aid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.42-43.

KÖPRÜLÜ,Orhan F.,"1897Osmanlı Yunan Harbi'ne Âit Vesîkalar",Türk Kültürü Araştırmaları,C.VIII,Nu.94,Ağustos,1970,s.733-736.

Kula'dan, Ağazâde Sâdik,"Nevâ-yı Zafer" ,İzmir,Nu.3-54,2 Haziran 1313,s.8.

Leskovikli Ali Remzi,"_____",Asır,Nu.180,21 Mayıs 1313,s.4.

Lütfi,(Vak'anüvis),Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.5.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmaniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315, s.29.

Mahir Mehdî,Bedrika-i Zafer Yâhud Teselya ve Yenişehir,İstanbul,1314,Yuvaniki Panayotidis Mat.,16 s.

Mâhir Mehdî,"_____",Bedrika-i Zafer Yâhud Teselya ve Yenişehir,İstanbul,1314,Yuvaniki Panayotidis Mat.,s.23-24.

Mâhir Yümnî Efendi,Sabah,Nu.2670,21 Nisan 1313,s.2.

Mahmud Fuad,Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.725.

MahmudRâmî,Mâlûmât,C.4,Nu.82, 8 Mayıs 1313,s.708.

Malatyalı M. Said,"Nevâ-yı Zafer",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.687-688.

Manastırlı Rif'at,"İleri Arş!",Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.713.

M.C.,"Bir Çocuk İle Pederi Arasında Muhâvere",Çocuklara Mahsus Gazete,15 Mayıs 1313,s.7-8.

M.D."Gönüllüler Şarkısı",Asır,Nu.174,26 Nisan 1313,s.4.

M.Kâmil,"Terâne-i Harb",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,,s.686.

M.Mâhir(Develi Kaymakamı),"Şehîd-i Mukaddes Abdülezel Paşa",Mâlûmât,C.4,Nu.90, 3 Temmuz 1313,s.829.

Mehmed Celâl,"Satvet-i Osmâniyye Feth-i Yenişehir",İzmir,Nu.50,5 Mayıs 1313, s.5-6.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1315,s.13-17.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.41-42.;"Evsâf-ı Celîl-i Pâdişâhî",Sabah,Nu.2707,28 Mayıs 1313,s.4.;Mâlûmât,C.4,Nu.86,5 Haziran 1313,s.760.;"Feth-i Yenişehir",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.48-52.;"Çatalca, Velestin,Golos Muzafferiyyâtı",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.692.; Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât,ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer, Dersaâdet,1315,s.43-45.;"Osmanlı Neferi",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.9.

Mehmed Cemil,"Terâne-i Nücûm",Asır,Nu.180,2 Mayıs 1313,s.4.;"Hazret-i Sa'di'ye", Asır,Nu.176,7 Mayıs 1313,s.4.;"Tanîn-i Zafer",Asır,Nu.176,7 Mayıs 1313,s.4.

Mehmed Emin,(Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü),"Anadolu'dan Bir Ses-Yâhud-Cenge Giderken",Asır,Nu.162,15 Mart 1313,s.4.; Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan

1313,s.636.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1315,s.11-12.; A.İrfan,Guzat u Şühedâ Yâhûd Gâzî ve Şehitler,Dersaâdet,1315,s.17.; Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffâkiyyât-ı Osmâniyye Yâhut Yâdigâr-ı Zafer, Dersaâdet,1315,s.46-47.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s. 47-48.;3"Şehit Yâhud Osman'ın Yüreği",Mütâlea,Nu.71,3 Kânûn-ı evvel 1313,s.1.;Mâlûmât,C.V,Nu.113,28 Recep 1315,s.1256.;Türkçe Şiirler,Konstantiniyye,1316,s.44.;"Yunan Sınırını Geçerken",Asır,Nu.175,30 Nisan 1313,s.4.;Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.716.;Türkçe Şiirler,Konstantiniyye,1316,s.40.;"Tırhala Kal'asına Bayrak Diktikten Sonra",Asır, Nu.175,30 Nisan 1313,s.4.;Türkçe Şiirler,Konstantiniyye,1316,s.42.; Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.716."Yetim Çocuk Yâhud Ahmed'in Kaygusu",Türkçe Şiirler,Konstantiniyye,1316,s.46-47.;"Köyde Fırtına", Mâlûmât,C.VIII,Nu.174,25 Şubat 1314,s.1074.

Mehmed Hakkı,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

Mehmed Hilmi,"Medhiyye",İkdam,Nu.1000,20 Nisan 1313,s.2.

Mehmed Hilmi,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Mehmed Necati,Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315,s.43.

Mehmed Niyazi,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5766,8 Mayıs 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.83, 15 Mayıs 1313,s.708.

Mehmed Reşid,Mâlşumât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Mehmed Reşid,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5760-558,2 Mayıs 1313,s.2;Tercüman-ı Hakîkât, Nu.5766-564,8 Mayıs 1313,s.2.;Mâlûmât,C?4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.740.; Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayısl 1313,s.709.

Mehmed Rif'at,"Şanlı Askerlere",Hacı Osman,Neşâid,i Zafer,Dersaâdet,1315,s.94-95?

"Askerlerimize",Fevâid,Nu.14,12 Haziran 1313,s.212-213.

Mehmed Rıfkı,Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.740.

Mehmed Sa'id,"İâne Sergisini Ziyâret",Musavver Terakkî,Nu.43,1 Temmuz 1315, s.239."Kasîde-i Garrâ-yı Zafer",İzmir,Nu.5-56,16 Haziran 1313,s.7-8.

Mehmed Sa'id Efendi,İzmir,Nu.51,12 Mayıs 1313,s.726.

Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.726.

Menemenlizâde Mehmed Tâhir,Terâne-i Zafer,İstanbul,1315,Bâbıâlî Caddesi,25 Numaralı Matbaa,16 s.;"Kahramânâne Bir Hayâl",Sabıh,Nu.2671,22 Nisan 1313,s.1.;Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.668.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.35-39.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.39-41.;A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.9-11.

M.Hâlid Bayrı,"1897 Türk Yunan Savaşına Âit İki Destan",Yeni Türk,16 Mayıs 1938, s.169-172.

Midhat Buhârî,"Teselya Yâhud Terâne-i Zafer",Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313, s.728.

Mra E.Rahri,"1897 Türk Yunan Harbine Âit Bir Tetkîk",Askerî Mecmua,C.5,Nu.95, Ankara 1983,

Moralı Babazâde, Mehmed Fazlullah,"Zafernâme",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet 1315,s.23-28.

M.Sa'id,"Nevâ-yı Zafer",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.8-11.

M.Selâmî,"Şehîd",İrtikâ,C.2,Nu.3,17 Mayıs 1901,s.178.

M.Tevfik,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Muallim Fevzi,"Bir Şehid Oğlunun Lisânından",Sabah,Nu.2707,28 Mayıs 1313,s.2.; Mâlûmât,C.4,Nu.86,5 Haziran 1313,s.761-762.; A.İrfan,Guzât u Şühedâ, Yâhud Gazi ve Şehidler,Dersaâdet,1315,s.10-11.;Müstecâbîzâde İsmet, Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.33-36.;"Pederin Verdiği Cevab-ı Cemîl",A.İrfan,Guzat u Şühedâ Yâhud Gazi ve Şehidler,İStanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası,s.11.;"Harb Şarkısı",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İStanbul,1315,s.8.;Servet-i Fünûn,Nu.323,8 Mayıs 1313,s.167.;Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s. 714.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.15-18.;A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İStanbul,1315,s.2-3.

Muallim Feyzi, İkdam,Nu.1016,6 Mayıs 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,9 Mayıs 1313, s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.;Sabah,Nu.2692,13 Mayıs

1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.725.

Muallim Nâci,"İftihar",Firûzân,İstanbul,1303.

Muhsin,"Edhem Paşa",Asır,Nu.81,24 Mayıs 1313,s.4.

Muhtar (Dâire-i Askerî Mektubcusu),İrtikâ,Nu.9,22 Mayıs 1313,s.1.;Mâlûmât,C.4, Nu.84,24 Mayıs 1313,s.724.

Muhyîzâde Nâmık,Çocuklara Mahsus Gazete,Nu.88,25 EYlül 1313,s.1-2.

Mustafa b. Mûsâ,"Askerlik",Mâlûmât,C.5,Nu.103,16 Teşrîn-i evvel 1313,s.1104-1105.

Mustafa Rauf (Hazırlayan),Muhtıra-i Feth-i Zaferden Feth-i Tırhala ve Muvaffakiyyet-i Hazret-i Pâdişâhî,2. kitab.,İstanbul,1314,Mâlûmat Matbaası, 33 s.

Mustafa Reşid,Gönüllü Askerlerimizin Şarkıları,İstanbul,1313,Yuvaniki Panayotidis Matbaası,7s.

Mustafa Reşîd,Milona Marşı,İstanbul,1313,Mahmud Bey Matbaası.

Mustafa Reşîd,Muzafferiyyet İçinde Mürüvvet,İStanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası,

Mustafa Reşîd,Şehîd Onbaşının Oğluna Vasiyyeti,İstanbul,Bâbıâlî Caddesi 25 numaralı Matbaa,14 s.

Mustafa Reşîd,Bir Askerin Nişanlısına Mektubu,y.y.y.,y.t.y. .

Mustafa Reşid,"Gönüllü ASkerlerimizin Şarkıları",A.İrfan,Guzat u Şühedâ Yâhûd Gâzi ve Şehidleer,Dersaâdet,1315,s.18.

Muzafferiddün Gâlib,"Şükrâne-i Fütûhât",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.688.; "Terâne-i Zafer",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İStanbul, 1315,s.12.

Münib Paşazâde Mehmed Hakkı,"Oğlunun Harbe Azîmet ve Avdetinde Vâlidesi Lisânından",Fevâid,Nu.19,31 Ağustos 1313,s.292-293.

Münir,"Tebrîk-i Iyd",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.28-29.

Münir Bey,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5757-554,28 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât, Nu.5765-563,7 Mayıs 1313,s.1.;İkdam,Nu.1007,27 Nisan 1313,s.1.;Sabah, Nu.2676,27 Nisan 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.; Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Mürtazâzâde Said,"Guzât-ı Asâkire Ahâlî Tarafından",Terakkî,Nu.49,18 Haziran 1314,s.194.

Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer,İstanbul, 1315,Kanâat Matbaası.

Müstecâbîzâde İsmet,"Teselya Sahrasında",Hanımlara Mahsus Gazete,Nu.109,17 Nisan 1313,s.1-2.;Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.636-637.;Mâhir Mehdî Bedrika-i Zafer Yâhud Teselya ve Yenişehir,Dersaâdet,1314,s.20-23.; Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersââdet,1315,s.5-7.Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.33-35.;A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyy;at-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.3-4.;Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer Dersaâdet,1315,s.30-31.

Nâmık Bey,Çocuklara Mahsus Gazete,Nu.88,25 Eylül 1313,s.1-2.

Nazif Surûrî,Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.636.;Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.650.

Nazif,(Süvâri Dâiresi Birinci Şûbesi Hulefâsından),Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313 s.685.

Nazif Surûrî,"Tarih-i Sâl-i Cedîd-i Zafer",Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s. 725.;"_____",Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.650.

Nazmi,Sabah,Nu.2677,28 Nisan 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.; Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.639.;Sabah,Nu.2675,26 Nisan 1313, s.2.;Sabah,Nu.2670,21 Nisan 1313,s.2.;"Tarih-i Feth-i Golos"-,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5757,28 Nisan 1313,s.23.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer, Dersaâdet,1315,s.31-32.;İkdam,Nu.1006,26 Nisan 1313,s.2.;İkdam,Nu.1000, 20 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5749,30 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5766,8 Mayıs 1313,s.1.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.89-90.

Necdetî,"Hitâb",Mîzân,Nu.179,29 Mayıs1896,s.2519.

Necmi,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.;Hizmet,Nu.1078,9 Mayıs 1313,s.4.

Nejad Ekrem,"Osmanlılarda Muhabbet-i Vataniyye",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze, İstanbul,1313.

Nigâr Binti Osman,"Cerîhadar",Servet-i Fünûn,C.XIII,Nu.322,1 Mayıs 1313,s.147.; Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.689.;Hanımlara Mahsus Gazete,Nu.111, 8 Mayıs 1313,s.2.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.44.;"_____",Tercüman-ı Hakîkât ve Musavver Servet-i Fünûn Gazeteleri Tarafından Müştereken Tertîb Olunub Girid Muhtâcînine İâneten Nüsha-i Yegâne-i Fevkalâde,İStanbul, 1313,s.17-18.

Nihad Sami BANARLI,Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,İstanbul,1978,C.2,s.1176.

Nişli Receb Sabri Efendi,İkdam,Nu.1008,28 Nisan 1313,s.1.

Niyazi,"Terâne-i Zafer",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.86-87.

Niyâzi (Posta Nezâreti Muhâsebe Ketebesinden),Gülbang-ı Zafer,İstanbul,1315, Yuvaniki Panayotidis Matbaası,s.18.

Nizâmeddin,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.708.

Nûri,(Selânikli Dâvâ Vekîli),Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İStanbul,1315,s.92.;

Nûri (Tarih ve Coğrafya Muallimi),Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5757,28 Nisan 1313,s.2b; Sabah,Nu.2677,28 Nisan 1313,s.2.

Nûri Efendi (Dâvâ Vekili),Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5756,27 Nisan 1313,s.1.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5756,27 Nisan 1313,s.1.;Asır,Nu.177,10 Mayıs 1313, s.4.

Nûri (Biga Mal Müdürü),Sabah,Nu.2677,28 Nisan 1313,s.2.

Osman Senâî,Osmanlı Yunan Seferi-Dömeke Meydan Muhârebesi,1.cilt,İstanbul, 1314,Kitabhane-i İSlâm ve Askerî Matbaası,222 s.

Osman Senâî,Tarih-i Harb, 3.cilt,İstanbul,1315,A.Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

Osman Senâî,Edebiyat-ı ASkeriyye,Dersaâdet,1314.

Osman Senâî-Mustafa Fâzıl,Kitabet-i Askeriyye,İstanbul,1315

Osmanlı ve Yunan Muhârebesinin Tarihi,İStanbul,1313,Mahmud Bey Matbaası 16 s.

O.Ramis-Y.Teofanidis,Türk Yunan Deniz Harbi Hâtırâtı ve 1913 Yunan Bahri Tarihi, (Mütercimi:Lütfi),İstanbul,1930,Deniz Matbaası.

Ömer Fâruk,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5756,27 Nisan 1313,s.1.

ÖZORAN,Berin Remzi,"Teselya Savaşı",Türk Kültürü,Nu.110,Aralık 1971.

ÖZTUNA,Yılmaz,Rumeli'ni Kaybımız 93 ve Balkan Savaşları,İStanbul,1990,

Prizrenli İsâ,Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.91.

Prizrenli Ömer Lütfi,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5765,7 Mayıs 1313,s.1.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5757,28 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5774,16 Mayıs 1313,s.2.

Râcî,Mâlûmât,C.4,Nu.86,5 Haziran 1313,s.760.

Rahmi Beyefendi,Servet-i Fünûn,C.XIII.,Nu.320,17 Nisan 1313,s.114.;Servet-iFFünûn,C.XIII.,Nu.321,24 Nisan 1313,s.137.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir, Dersaâdet,1314,s.8.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.29.

RAHRİ-,E.Mra,"1897 Türk Yunan Harbi'ne Âit Bir Tetkîk",Askerî Mecmua,C.5,Nu.95, Ankara,1934.

Recâîzâde Mahmud Ekrem,"Asker-i Osmâniyân",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.689-692.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı OsMâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.33-35.;"Kırmızı Merkublar",Hacı Osman,Neşâiö-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.61-64.;Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul, 1313,s.33-35.;"Şehîd-i Ezel Rahmetullahi Aleyh",Mütâlea-Nüsha-i Fevkaîâde,13 Mayıs 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.87,12 Haziran 1313,s.781.;A.İrfan,Guzat u Şühedâ Yâhûd Gazi ve şehidler,Dersaâdet,1315,s.15-16.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer ,Dersaâdet,1315,s.45-46.

Recep Sabri Efendi(Nişli),İkdam,Nu.1008,28 Nisan 1313,s.9.

Remzi,"Terâne-i Harb",İzmir,2 Haziran 1313,s.8.

Rıza Beyefendi,Asır,Nu.174,26 Nisan 1313,s.4.

Rıza Tevfik,"_____",Asır,Nu.187,14 Haziran 1313,s.4.;"Selânik'te",Terakkî, Nu.5,17 Eylül 1314,s.35.

Rif'at (Tahrîrât Kalemından),Sabah,Nu,2675,26 Nisan 1313,s.665.;Mâlûmât, C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Rüsûmât Emâneti Evrâk Müdürü Mehmed Emin,"Şehîd Yâhud Osmanlı Yüreği",Mâlûmât, C.5,Nu.113,1 Kânûn-ı evvel 1313,s.1256.;"Köyde Fırtına",Mâlumât,C.8, Nu.174,25 Şubat 1314,s.1074.

Rüşdü Necdet,"Milona'dan Geçerken",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Müntâze,İstanbul, 1315,s.112-117.

Sabri,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Sâbit Paşazâde Abdülkadir Vahdetî,"Döneke Muzafferiyyeti",Mâlûmât,C.4,Nu.84, 24 Mayıs 1313,s.725.

Sabri,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5772,14 Mayıs 1313,s.2.

Sabri Efendi,İrtika,Nu.9,22 Mayıs 1313,s.66.;Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.7

Sâdeddin,"Terâne,Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.725.

Sâdık Fikri,"Terâne-i Tebrîk-i Zafer",Mâlûmât,C.4,Nu.87,12 Haziran 1313,s.781.

Sâdık Fikri,Mâlûmât,C.4,Nu.87,12 Haziran 1313,s.781.

Sâdık(Sabri),Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5772,24 Mayıs 1313,s.2.;Asır,Nu.190,25 Haziran 1313,s.4.

Sâdık Vicdânî,"Şehîd-i Ferîd El-Hâc Abdülezel Paşa Lisânından",Mütâlea,Nu.50, 8 Temmuz 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.92,17 Temmuz 1313,s.864.;İzmir,Nu. 10-61,21 Temmuz 1313,s.5-6.

Sa'di,"Osmanlı Dilâverleri",Asır,Nu.177,10 Mayıs 1313,s.4.;Hizmet,Nu.1086, 17 Mayıs 1313,s.4.;İzmir,C.1,Nu.52,19 Mayıs 1313,s.5-6.;"Millî", Asır,Nu.175,30 Nisan 1313,s.4.

Sa'di,Asır,Nu.170,12 Nisan 1313,s.4.

Sa'di,"Bir Şehid Evlâdı Lisânından",Mâlûmât,C.4,Nu.86,5 Haziran 1313,s.161.

"Gâzi Merhûm Hüseyin Baba",Mâlûmât,C.4,Nu.92,17 Temmuz 1313,s.864.

Sa'di (Siroz'dan),"Bir Köylü Kızın Gönüllü Olarak Harbe Gitmiş Yavuklusuna", Mâlûmât,C.V,Nu.108,6 Teşrîn-i sânî 1313,s.1152-1153.;Mütâlaa,Nu.65, 29 Teşrîn-i evvel 1313,s.1.

Sa'di (Siroz'dan),Asır,Nu.190,25 Haziran 1313,s.4.;Asır,Nu.186,11 Haziran 1313, s.4.

Safvetî,"Bir Asker Lisânından",Terakkî,Nu.12,5 Teşrîn-i sânî 1314,s.90.

Safvet İlhâmî,"Asker",Musavver Terakkî,C.3,Nu.22,16 Mart 1316,s.121.

Salâhî,"_____",Mâlûmât,C.VII,Nu.152,17 Eylül 1314,s.640.

Sâlim,Ben de Gördüm Yâhud Teselya'da Meşhûdâtım,İstanbul,1315,Matbaa-i Âmire, 85 s.

Sâlim,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Sâlim,"_____",Mâhir Mehdî,Bedrika-i Zafer Yâhud Teselya ve Yenişehir,Dersaâde 1314.

Sâlim Bey (Bestesi Hoca Zekâî Efendi),"Feth-i Yenişehir",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315,s.7.

Sâmih İSmet,"Edhem Paşa Hazretleri",Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.48.

Sami-Paşazâde Sezâyî,"Yarın Ale's-sabah Hücûma Müheyyâ Olan Osmanlı Ordusunun Karşısında Bir Yunan Jeneralinin Tefekkürâtı ve Tahayyülâtı",Servet-i Fün;un-Nüsha-i Mümtâze,İStanbul,1315,s.23-32.

Selahaddin Bey,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5745,16 Nisan 1313,s.2.;Sabah,Nu.2665,16 Nisan 1313,s.1.;MSalûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.1.

Selânikli Felek Mehmed,"Mükemmel DŞasitân-ı Zafer",Girid Resmolu Mavnahoyuzâde Kâsım Bin Ahmed,Teselya Tarihi (1313)'ni Yayına Hazırlayan Bayram Kodaman,1897 Türk Yunan Savaşı (Teselya Tarihi),Ankara,1993,Atatürk, Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.13.

Selânikli Jandarma Kumandanı Âgâh,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313, s.669.

Selânikli Osman Nûri,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5756,27 Nisan 1313,s.1.;Hacı Osman, Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.92.

Selânikli Nûri (Dâvâ Vekîli),Sabah,Nu.2676,27 Nisan 1313,s.2.

Selânikli Tevfik,Bir Şehidin vasiyyeti,İstanbul,1315,Matbaa-i Âmire,85 s.

Selânikli Tevfik,Mir'at-ı Vukûât-ı Harbiyye,İstanbul,1313,Tercüman-ı Hakîkât Matbaası,304 s.

Sıdkı Efendi,Asır,Nu.185,7 Haziran 1313,s.4.

Sir Smith Bartelett (İngiltere Kamarası Âzâsından),Teselya Ma'rekesi'nde, Rersaâdet,1315,İKdam Matbaası,

Sir Smith Bartelett (Mütercimi:F.İskender),Teselya Ma'rekesinde,İStanbul,1893,Tâhir Bey Matbaası.

Sir Smith Bartelett,"Meydan-ı Harp Manâzırından",Sabah, 17 Nisan 1313.

Sivâsîzâde Hüseyin Tal'at,"Bir Şehidi Ziyâret",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer, Dersaâdet,1315,s.11-15.

SUN,Selim,1897 Osmanlı Yunan Harbi,T. C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Dâiresi Resmî Yayınları Seri Nu.6,Ankara,1965,Genelkurmay Basımevi.

Suud Safvetî,"Bir Asker Lisânından",Musavver Terakkî,C.1,Nu.12,6 Recep 1316, s.90.

Süleyman Fâik,Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.725.

Süleyman Nazif,Demet,C.1,Nu.6,22 Teşrîn-i evvel 1324,s.81-82.

Süleyman Nüzhet,"Şühedâmıza",Mütâlea,Nu.55,15 Temmuz 1313,s.1.

Süleyman Tevfik,Teselya'da Bir Cevelân veya Dört Aylık Seyahatim,Dersaâdet, 1315,Mahmud Bey Matbaası,359 s.

Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü,Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye ve Yunan Muhârebesi, İstanbul,1315,Mihran Matbaası,400 s.

Şâhinzâde Kâtibi Remzi,"terâne-i Harb",İzmir,C?3,Nu.54,2 Haziran 1313,s.8.

Şâkir Beyefendi,"_____",Mâlûmât,C.4,Nu.87,23 Haziran 1313,s.780.

Şâkir Âgâhî,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5757,28 Nisan 1313,s.2.;Tercüman-ı Hakîkât, Nu.5765,7 Mayıs 1313,s.1.

Şakib,"Çatalca Ovası'nda",Sabah, Teşrîn-i sânî 1313 ,s.4.

Şerif Ali Efendi,Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315,s.60-65.

Şerifzâde Mustafa Nûri,Hacı Osman ,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315,s.59-60.

Şeyh Hacı Sait Efendi Hazretlerinin Mahdûmu Ali,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5774, 16 Mayıs 1313,s.2.

Şu'â-yı belâgat-perverân tarafından gönderilen tarihler,Tercüman-ı Hakîkât,

Nu.5766,8 Mayıs 1313,s.2.

Şükrü,Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.709.

Talebe-i Ulûmdan Ömer Lütfi,Terakkî,Nu.49,18 Haziran 1314,s.193.

TANPINAR,Ahmed Hamdi,Huzur,İstanbul,1974 ,Tercüman 1001 Eser Dizisi.

Tekfurdağlı İbrahim Fevzi,Sabah,Nu.2670,21 Nisan 1313,s.2.;Mâlûmât,C.4,Nu.81, 1 Mayıs 1313,s.665.

Tepedelenlizâde Kâmil,"Mecrûh Gazilerimizi İstikbâl",Mâlûmât,C.4,Nu.82,8 Mayıs 1313,s.692.;Mecrûh Gazilerimizi Ziyâret,y.y.y.,y.t.y.,s.11-12.Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.42-43.

Tevfik Ahmet,"Destan",Doğan Atay,Destanlarımız,İstanbul,1992,Yeni Matbaa, s.49-61.

Tevfik Fikret,"Asker Geçerken",Servet-i Fünûn,C.XIII,Nu.315,10 Nisan 1313,s.102.; "Hasan'ın Gazâsı",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,s.149-158.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.74-81.;"Ken'an", Servet-i Fünûn,C.XIII,Nu.321,24 Nisan 1313,s.138.;"Kılıç",Mütâlea,Nu. 39,15 Nisan 1313,s.1-2.;"İki Bayram",Mâlûmât,C.4,Nu.83,13 Mayıs 1313, s.716.;"Yenişehir Gazilerine",Mâlûmât,C.4,Nu.82,17 Zilhicce 1314-8 Mayıs 1313,s.685.

Tevfik Fikret-İsmâil Safâ,"Teşyîden Avdette",Servet-i Fünûn,C.XIII,Nu.320, 17 Nisan 1313.;Mütâlea,Nu.40,22 Nisan 1313,s.1.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1315,s.8-11.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.36-37.

Tırnovalızâde Mustafa Celâl,"Vatan Sevgisi",Mâlûmât,C.VIII,Nu.169,14 Kânûn-ı evvel 1318,s.974.

Times Gazetesi Muhâbiri Yüzbaşı Bigom,Teselya'da Osmanlı Ordusuyla,(Mütercimi: İkdam Gazetesi Muhâbirlerinden Cemâleddin) ,Dersaâdet,1315.

TİMURTAŞ,Faruk Kadri,"Türk Şiirinde Kahramanlık Duyguları",Türk Kültürü,Nu.26,Ankara,Aralık ,1964.

Tokâdîzâde M.Şekib,"Kasîde",Şu'le-i Edeb,Nu.6,10 Mayıs 1313,s.82.

Tunalı,"Girid Önünde",Enîn-i Muzlim,12 Temmuz 1316.

Tunalı ,Sekizinci HutbeR,1315.

Tunalı (Hilmi),"Vatanın İstimdâdı",Mîzân,Nu.180,11 Haziran 1876,s.25-26.

TURAL,Sâdık Kemâl,Edebiyat Bilimine Katkılar,Ankara,1993,Ecdâd Yayınevi.

UŞAKLIGİL,Hâlid Ziyâ,"Osman",Servet-i Fünûn-Nüsha-i Fevkalâde,İStanbul,1313,s. 63-66.

Uşakta Himmetizâde Remzi,Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.638.

Uşak Tahrîrât Kâtibi Kâmil,"Bir Asker Lisânından",İzmir,C.3,Nu.54,2 Haziran 1313,s.8.

UYSAL,Ali Osman,Osmanlı-Yunan Harbi 1313,İstanbul Üniversitesi ,Edebiyat Fakültesi,Tarih Bölümü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.İstanbul,1990,178.

ÜÇORAL,Rıfat,Siyasi Tarih,Ankara,1979.

ÜLGEN,Erol,Türk Yunan Savaşının Türk Şiirindeki Akisleri,Yayınlanmamış Doktora Tezi,İ. Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,İStanbul,1993.

ÜNAL,Tahsin,Türk Siyâsî Tarihi,Ankara,1977.

Üsküdarlı Re'fet,İkdam,Nu.1007,27 Nisan 1313,s.1.;MŞalûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.;Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315,s.43.

Vak'anüvis Ahmed Lütfi,MŞalûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.638.;İkdam,Nu.1005, 25 Nisan 1313,s.2.

Vak'anüvis Lütfi,Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1314,s.638.;İkdam,Nu.996,16 Nisan 1313,s.2.;Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1314,s.34.;Hacı Osman, Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.52.

Vak'anüvis Lütfi,Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.638-639.

Yanyalı Âdem,Mâlûmât,C.4,Nu.86,5 Haziran 1313,s.760.

YALÇIN,Alemdar,Çağdaş Edebiyat ve İnsan,Ankara,1986,Kuşku Ofset.

Yenişehirlizâde Abdülkadirzâde Hüseyin Hâşim,"İstirdâd-ı Vatan Yâhud C İbang-ı Zafer",Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet,1314,s.17-20.;A.İrfan,

Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul,1315,s.6-7.

Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb,"_____",Şu'le-i Edeb,Nu.6,10 Mayıs 1313,s.82-83.

Yenişehirlizâde Hâlid Eyüb,Yâdigâr-ı Zafer,İstanbul,1315,A.Asaduryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası,s.23-27.; Mâlûmât,C.4,Nu.83,15 Mayıs 1313,s.713.

"Çatalca Muzafferiyyeti",Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.;Şu'le-i Edeb,Nu.6 10 Mayıs 1313,s.83.;Müstecâbîzâde İsmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyye Yâhud Yâdigâr-ı Zafer,Dersaâdet,1315,s.30.;"Tahâîs",Yâdigâr-ı Zafer,İstanbul, 1315,A.Asaduryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası,s.27.;"Askerlere", Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.668.

Yenişehirlizâde Yusuf Nihad,"Muzafferiyyat", Mâlûmât,C.4,Nu.80,15 Mayıs 1313,s. 714.

Yusuf Ziyâ,Zemzeme-i Zafer,Sakız,1315,10 s.

Yümnî,Mâlûmât,C.4,Nu.81,1 Mayıs 1313,s.665.

Ziyâ,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5876,8 Mayıs 1313,s.2.;"Manzume-i Mahsûsa-i Harbiyye", Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.29.

1897-1313 Türk Yunan Harbi,İstanbul,1927,Matbaa-i Askeriyye,s.262.

1313-1897 Türk Yunan Harbi-Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye,İstanbul,1927,Askerî Matbaa.

Bir ASkerin Nişanlısına Mektubu,y.y.y.,y.t.y..

Bir Gazinin İfâdesi ,İstanbul,1313,1313,25 numaralı Matbaa,15 s.

Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı,1897 Türk Yunan Harbi, Ankara,1982.

Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dâiresi Resmî Yayınları,1897 Osmanlı Yunan Harbi,Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dâiresi Resmî Yayınları, Ankara,1965.

Girid Ahâlî-i İslâmiyyesi Muhtâcîni Menfaatine Mahsus Resimli Gazete Nüshaı Fevkalâdesi ,İstanbul,1315,Mahmud Bey Matbaası,164 s.

Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Tâlim ve Terbiye Dâiresi,Türk Yunan Harbi,İstanbul, 1927.

Muhârebenin Yâdigârı,İstanbul,1315,25 numaralı Matbaa,15 s.

Osmanlı ve Yunan Muhârebesinin Tarihi,İstanbul,1315,Yuvaniki Panayotidis Matbaası,24 s.

Servet-i Fünûn-Nüsha-i Mümtâze,İstanbul,1313,Âlem Matbaası,165 s.

Tarih-i Zafer,y.y.y.,y.t.y.,14 s.

Tercüman-ı Hakîkât ve Musavver Servet-i Fünûn Gazeteleri tarafından müştereken tertib olunub Girid Muhtâcînine iâneten Nüsha-i Yegâne-i Fevkalâde, İstanbul,1313,Kırkanmar Matbaası.,Ahmed İhsan ve Şürekâsı.

Yahyâ Kemâl Bitmemiş Şiirler,İstanbul,1976,İstanbul'un Fethi Cemiyeti.

_____,Hizmet,Nu.1071,2 Mayıs 1313,s.725.

_____,Hizmet,Nu.1088,8 Mayıs 1313,s.3.

_____,İzmir,Nu.51,12 Mayıs 1313,s.1.

_____,Mâlûmât,C.4,Nu.84,24 Mayıs 1313,s.725.

_____,Mâlûmât,C.4,Nu.80,24 Nisan 1313,s.637.

_____,Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.740.

_____,Sabah,Nu.2668,19 Nisan 1313,s.2.

_____,Sabah,Nu.2676,27 Nisan 1313,s.1.

_____,Sabah,Nu.2705,26 Mayıs 1313,s.3.

_____,Tercüman-ı Hakîkât,Nu.5766,8 Mayıs 1313,s.1.

_____,Mâhir Mehdî,Bedrika-i Zafer Yâhûd Teselya ve Yenişehir,İstanbul,1314, Yuvaniki Panayotidis Matbaası,s.18.

_____,Mustafa Rauf,Feth-i Yenişehir,Dersaâdet 1314,s.2.

_____,Müstecâbîzâde İSmet,Muvaffakiyyât-ı Osmâniyyê Yâhûd Yâdigâr-ı Zafer, Dersaâdet,1315,s.29-30.

_____,Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.58.

_____,Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,Dersaâdet,1315,s.92.

Bestelenmiş Şiirler:

Bestesi Hoca Zekâî Efendi,"_____"Resimli Gazete -Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul, 1315,s.3.;"Feth-i Yenişehir",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstan-

bul,1315,s.7.;"Bir Gönüllü Ağzından Âheng-i Cenk Yâhûd Berk-i Celâdet",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315,s.5.;"Harp Şarkısı' Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315,s.8.;"Manzume-i Tebrîkiyye",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,İstanbul,1315,s.3.

_____,"_____",Asır,Nu.180,21 Mayıs 1313,s.4.

_____,"Arnavutluk'tan Bir Sedâ",Bedrika-i Selâmet,Nu.7,26 Mart 1313,s.4.

_____,"Osmanlı Askerlerinin İnsaniyetkarâne Bir Mürüvveti",Bedrika-i Selâmet, Nu.11,22 Mayıs 1313,s.1.

_____,"Manzume",Fevâid',18,27 Nisan 1313,s.177-178.

_____,"Îyd-i Saîd-i Azhâ",İkdam,Nu.1011,1 Mayıs 1313,s.1.

_____,"Mefâhir-i Milliye-Terâne-i Harb",İlâve-i Mâlûmât,C.5,Nu.98,28 A, Ağustos 1313,

_____,"_____"İzmir, Nu.50,5 Mayıs 1313,s.6-7.

_____,"Gazi Hasan Baba",İzmir,Nu.61,21 Temmuz 1313,s.6.

_____,"_____",Kokonoz,Nu.11,16 Nisan 1313,s.44.

_____,"Türkü",Mâlûmât,C.5,30 Teşrîn-i evvel 1313,s.1135.

_____,"Marş", Malûmât,C.5,Nu.1115,25 Kânûn-ı evvel 1313,s.1129.

_____,"Bir Asker Lisânından",Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.744-745.

_____,"Maâmîd-i Seniyye-i Cenâb-ı Cihânbân",Mâlûmât,C.4,Nu.85,31 Mayıs 1313,s.744.

_____,"Kasîde-i Târihiyye",Resimli Gazete-Nüsha-i Fevkalâde,,İstanbul, 1315,s.135-137.

_____,"_____",Sabah,Nu.2707,28 Mayıs 1313,s.1.

_____,"Resm-i İStikbâl",Sabah,Nu.3084,9 Haziran 1314,s.2.

_____,"Golos'tan Mektûb", 22 Haziran 1313,s.2.

_____,"Şâyân-ı Dikkât Bir Mektûb"Sabah, 24 Nisan 1313,s.2.

_____,"Yunan Ordusunda Bulunan Bir Fransız Zâbitinin Mektubları",Sabah, 28-29-30 Haziran 1313.

_____,"Gazi Askerlerimiz Tarafından" ,Trabzon Nüsha-i Fevkalâde,Nu.1309,

4 Haziran 1314,s.5-6.

_____,"Resm-i İstikbâl",Trabzon Nüsha-i Fevkalâde,Nu.1309,4 Haziran 1314,s.1.

_____,"Osmanlıyız",Enîn-i Muzlim,15 Teşrîn-i sânî 1315,s.160.

_____,"Bir Gönüllü Ağzından Âheng-i Cenk",A.İrfan,Guzat u Şühedâ YâhudR Gâzi ve Şehitler,Dersaâdet,1315,s.17.

_____,"Bir Askerin Pederine Mektubu",A.İrfan,Muhârebeden Gelen Mektublar, İstanbul,1315,s.12-13.

_____,"Dömeke'den Mektub-ı Mahsûs",A.İrfan,Muhârebeden Gelen Mektublar, İstanbul,1315,s.13.

_____,"Gazâ Manzumesi",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İstanbul,1315,s.12-13.

_____,"Yaralı Bir Osmanlı Askeri",Hacı Osman,Neşâid-i Zafer,İStanbul,1315, s.32.

_____,"Bir Senîha-i Metimmene",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye, İstanbul,1315,s.4.

_____,"Çatalca'nın Fethi",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye, İstanbul,1315,s.8.

_____,"Golos'un Fethi",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul, 1315,s.11-12.

_____,"Kahraman Askerlerin Manzumeleri",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İStanbul,1315,s.14-15.

_____,"Müjde-i Zafer",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,İstanbul, 1315,s.14.

_____,"Satvet-i Osmâniyye-Yenişehir Fethi",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye,istanbul,1315,s.4-6.

_____,"Yaralı Bir Osmanlı Askeri",A.İrfan,Tarih-i Muzafferiyyât-ı Osmâniyye, İstanbul,1315,s.7.

_____,Türkün Destanı,İstanbul,1332,s.4-9.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ